ELSEVIER'S
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM,
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N-Z. Voorburgwal 64.

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift.

ELSEVIER'S
GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
MR. L. J. PLEMP VAN DUIVELAND, JOAN BERG,
J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT. F. H. KAEMMERER EN
PH. ZILCKEN.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL XIII.

JANUARI-JUNI 1897.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER."
1897.

Typ. Amst. Boek- en Steendrukkerij, v/h. Ellerman, Harms & C⁰.

Inhoud van deel XIII.

GEDICHTEN.

Binnenplein (Aquarel).

MARIUS BAUER.

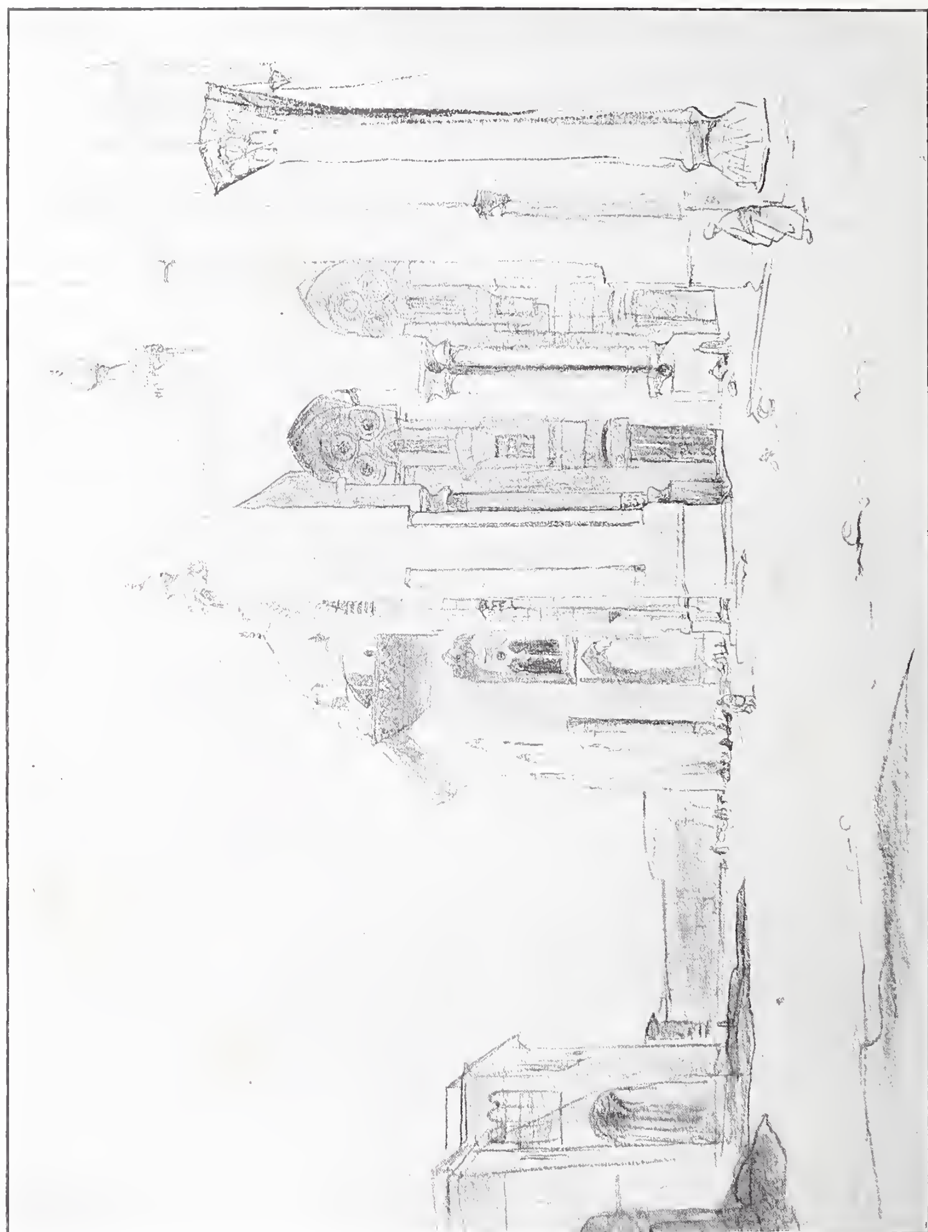
DOOR

PH. ZILCKEN.

Bauer is in onze moderne Nederlandsche kunst een zeer bizondere figuur; een hoog en alleen-staand artist van voornaam talent, een mooie, zuivere verschijning in alle opzichten, als mensch zoowel als kunstenaar. Zijn gaven zijn van bizonderen aard; zijn imaginatief talent is van een soort dat niet vaak in onze nationale kunst voorkwam. De eenige voorzaat aan wien Bauer kan doen denken is Rembrandt, in diens begrip, opvatting en compositie van zijn etsen, niet door het uiterlijke, de uitvoering, maar door de conceptie.

Rembrandt heeft vele navolgers en vooral namakers gehad. Rembrandtiek is een woord geworden voor wat op (het uiterlijke van) Rembrandt's werken gelijkt. Maar artisten die zijn opvatting zelfs maar gedeeltelijk hebben gedeeld

Krijtteekening naar de natuur (Egypte).

zijn er niet veel geweest, en door een zeldzaam verschijnsel van kunst-atavisme is Bauer een der zeer weinigen die tot heden misschien eenige spranken van zijn genialen geest hebben geërfd. En hierdoor alléén is Bauer reeds een

merkwaardig figuur onder onze schilders. Hij heeft niet speciaal de aandacht getrokken met schilderijen, om de eenvoudige reden dat hij niet veel schilderijen heeft gemaakt, hoewel zijn qualiteiten als schilder zeer individueel en ongemeen zijn, maar hij is veel meer en algemeen bekend als wit-en-zwart artist, door zijn talrijke etsen en zijn lithografieën.

In den laatsten tijd echter heeft hij vele pastel-teekeningen en ook aquarellen gemaakt; al deze werken dragen zeer sterk zijn eigen stempel en, vlug, luchtig, geestig gedaan, zijn zij altijd knap en smaakvol van compositie, mooi en gedistingeerd van kleur en toon.

Met zulke teekeningen heeft Bauer eenige maanden geleden een schitterend succès behaald op de laatste tentoonstelling van Arti et Amicitiæ. Daar had

Krijtteekening naar de natuur (Egypte).

hij een aantal zijner beste teekeningen geëxposeerd, herinneringen aan Constantinopel, Broussa en aan de Tzar-feesten te Moskou; de tweejaarlijksche gouden medaille door de Koningin Regentes uitgeloofd voor den jongen schilder die zich het meest heeft onderscheiden in de laatste jaren, werd hem door de jury toegekend, terwijl tegelijkertijd een zijner fraaiste teekeningen voor het Fonds Willinck van Collen werd aangekocht.

Dit heeft Bauer nu volkomen „geposeerd" bij het publiek dat zijn naam veel hoorde noemen, maar zijn werk niet altijd begreep. Wel was hij sedert zijn debuten zeer hoog geacht door zijn „pairs."

Artiesten als de Marissen en Israëls stelden zijn werk zeer hoog.

Zoo herinner ik mij met ongemeen genoegen hoe Jozef Israëls eens op een zijner Zaterdagochtend-wandelingen mij de eer deed van een bezoek op mijn atelier, vergezeld als meestal door zijn intiemen vriend S. van Witsen.

Juist lagen hier een vrij groot aantal van de eerste etsen van Bauer, die, hoewel kleiner van omvang, onbetwistbaar niet inferieur zijn aan zijn latere, belangrijkere platen.

Bauer had wel reeds vroeger een kunstbeschouwing van zijn etsen gegeven in Pulchri Studio, voor de Leden, maar een mooie ets, dat teere „dainty" kunstproduct moet, om goed gezien te worden, eigenlijk in handen en van dichtbij bekeken worden, zooals elk voorwerp dat mooi en teer is.

Zóó zag nu Israëls die etsen, één voor één ; zijn enthousiasme was groot en steeg voortdurend; hij had een tachtigtal van die kleine prentjes gezien, en goed gezien, in uitmuntende „staten," en eensklaps riep hij uit, met zijn hooge, doordringende stem „maar die jongen heeft niet alleen talent, hij *is* een talent !" en voegde hierbij „ik wil al die etsen van hem hebben !"

Grooter lof dan dezen, komend van zulk een artiest is niet mogelijk, is meer waard dan alle mogelijke loftuitingen van min of meer bevoegde beoordeelaars of critici, — dan alles wat ik zou kunnen zeggen van deze etsen

Muur van het Serail (Ets).

Ik was daarom zoo blij met dit oordeel, omdat ik tot de destijds zeer schaarsche en hartstochtelijke bewonderaars van Bauer's etsen behoorde en ik hem zijn eerste proef op dit gebied had zien maken in mijn atelier in 1889, en jaren lang voor hem zijn kleinere plaatjes had afgedrukt, met de grootst mogelijke zorg, op uitgelezen oudhollandsche en Japansche papieren, terwijl ik in ruil voor dit aangename werk een proef mocht behouden van elke plaat, zoodat ik er destijds zeker de compleetste en de fraaiste verzameling van bezat.

Daar ik Bauer sedert zijn debuten heb gekend, en steeds zijn évolutie heb

gevolgd, geloof ik dat er niet veel menschen zijn die zijn werken beter kennen en ik heb een klein gevoel van trots wanneer ik mij herinner, dat hij zijn eerste etsen en steenteekeningen maakte op mijn raad, ofschoon ik volkomen goed besef dat, al had ik hem niets gezegd van deze procédés waarmede hij zooveel succes behaalde, een geest als de zijne die toch ontdekt en zich eigen zou hebben gemaakt omdat 't zoo *moest* zijn.

Een zevental jaren geleden werd in een kleine schildersgroep te 's Gravenhage den naam van Bauer genoemd, toen nog geheel onbekend.

Hij was nog leerling van de akademie, of had juist deze verlaten, en was Hagenaar van geboorte.

Niet lang daarna werd hij mij voorgesteld, en, zooals de Banville zoo juist ergens zegt: „Nous *continuâmes* une conversation commencée ailleurs... où? dans quelles étoiles?..." Sedert dat oogenblik gingen wij geregeld met elkaar om, dikwijls zelfs elkaars gedachten begrijpend vóór dat ze geuit waren!

Zooals Zola eens zeide van Edmond en Jules De Goncourt, „pour les bien comprendre il faut *sentir* comme eux", zoo is 't wel een weinig met alle artisten die boven het gemiddelde staan; en Bauer behoort tot een aristokratische minderheid in de kunst, hetgeen hem in den weg staat om door velen begrepen te worden, maar daarnaast geniet hij het voordeel, dat zijn bewonderaars die zijn werk begrijpen, dit hartstochtelijk liefhebben.

Bauer, zooals ik zeide, in den Haag geboren, teekende van jongs af aan, en liep de teekenacademie af, maar veel meer leerde hij van S. van Witsen, wien hij zijn studies toonde. Deze uiterst bescheiden schilder is een zeldzaam zuiver beoordeelaar van kunst en een artiest van ongemeen uitgebreide kennis.

Hoewel hij zelf als schilder slechts zeer zelden exposeerde en weinig heeft gepraesteerd, moest zijn juiste blik in de kunst, zijn zeer ontwikkelde en onpartijdige smaak een jong artiest als Bauer van veel nut zijn. Deze herinnert zich dan ook steeds deze artistieke leiding met dankbaarheid.

De grootste eigenschap van Bauer is zijn voorstellingsvermogen, zijn imaginatie. Hij heeft den zeer zeldzamen en benijdenswaardigen aanleg om, wanneer hij zijn gedachte laat gaan en de oogen sluit, geheele composities te *zien*, en het aparte talent deze te kunnen uitwerken.

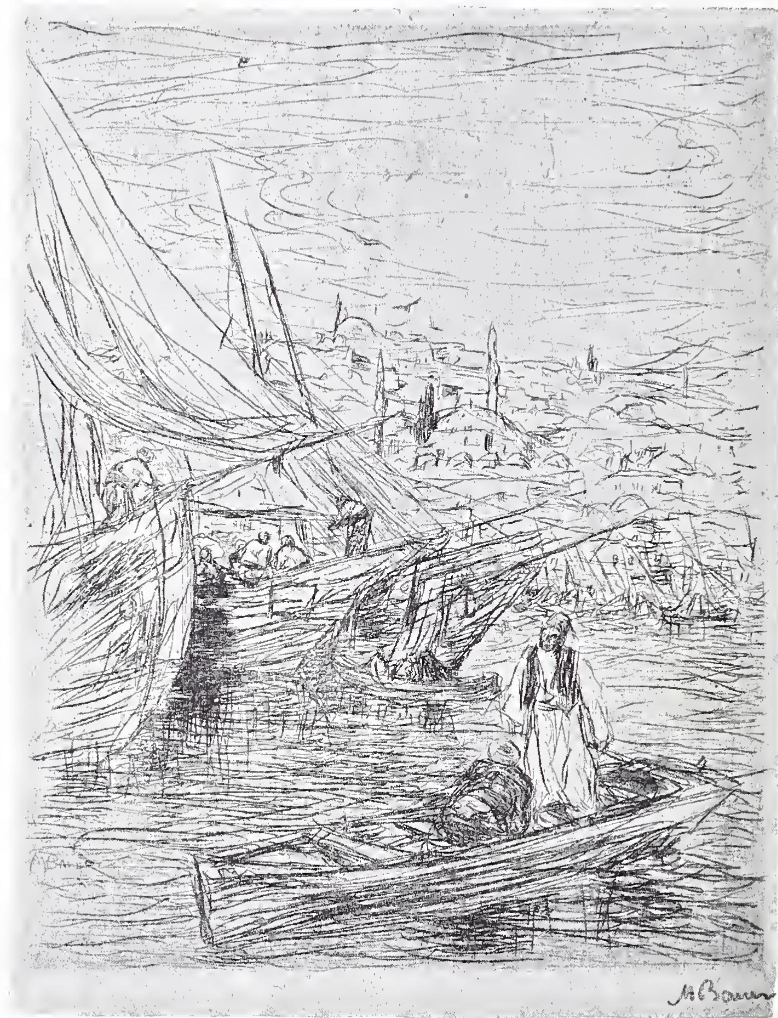
Dit is hem aangeboren, evenals zijn liefde voor al wat Oostersch is. Zeer jong, evenals thans nog het geval is, was zijn lievelingslectuur de Duizend en Een nacht, dit heerlijke boek van fancy en droomerij, met telkens worpen van rauwe realiteit in de beschrijving der personen of localiteiten. Buiten twijfel heeft zijn kunst zich gedeeltelijk door dezen invloed gevormd.

Zoodra hij teekenen kon zocht hij gedeelten van zijn lievelingslectuur plastisch weêr te geven, en lang vóór hij het Oosten bezocht, maakte hij com posities die aan zijn tegenwoordige werken herinneren. Bijna alles uit dien tijd is echter verscheurd, verdwenen.

Aan de Akademie was hij steeds de beste leerling van de compositie-klasse. Toen heeft hij ook groote figuur-groepeeringen gemaakt in achttiende-eeuwsche

kleeding, die veel overeenkomst hebben met de zoo knappe composities van Gabriel en Augustin de Saint-Aubin.

In dezen aanleg voor composeeren, voor het schikken van talrijke figuren, èn in die liefde voor de Duizend en Een nacht, vindt men geheel de genesis van zijn eigenaardig talent terug.

De Gouden Hoorn (Ets).

Na enkele kleine, zeer harmonieuse schilderijtjes, meest stillevens, of figuurtjes buiten te hebben tentoongesteld werd hij in staat gesteld eenige maanden in Constantinopel te verblijven.

Hier, aangespoord door de gedachte dat hij iets, ja veel moest medebrengen van die reis, werkte hij met wonderlijke werkkracht. Hij maakte honderde en honderde studies, groote pastelteekeningen, die zeer enkele schilders in

den Haag hebben gezien, maar de kist waarin zij gekomen zijn uit Turkije, heeft Bauer zelf niet meer open gemaakt. Hij begon te werken naar kleine schetsjes, vluchtig in een opschrijfboekje opgeteekend, geheel zijn persoonlijke, inwendige, gewilde visie volgend, deze voedend met zijn herinneringen.

Zoo bracht hij jaren door met zoeken, slechts weinig produceerend. Weer

Straatje in Stamboel (Ets).

toog hij naar het Oosten, nogmaals lang verblijvend in Stamboel, waarvan hij elk steegje en pleintje beter kent dan menige inwoner. Later was 't Egypte, Caïro voornamelijk waar hij heen trok.

Deze reizen hadden hem een onuitputtelijk aantal documenten bezorgd, teekeningen van terreinen, gebouwen, figuren, typen, costumes, groepen, die hem in staat stelden belangrijke werken te beginnen, en, enkele waterverftee-

keningen en schilderijen uitgezonderd, waren zijn reeks groote etsen, de eerste werken waarin hij zijn groote qualiteiten aan den dag legde. Zeker droegen deze veel bij om de aandacht van kenners en publiek op zijn naam te vestigen.

Deze etsen zijn zeer persoonlijk, met groote originaliteit behandeld, als doorwerkte, op zich zelf staande kunstwerken.

Wel had hij vroeger dat aantal kleine plaatjes geëtst, die zeer bizonder en verdienstelijk zijn, maar eerst in zijn groote platen als Ali-Baba, een Optocht, de Cathedraal van Rouaan uit hij geheel zijn talent.

Hij schreef losweg zijn compositie neer op het metaal, liet de plaat even bijten, en daarna een proef, een eerste staat drukken, die hem meestal niet voldeed. Dan werd de plaat weêr bedekt met etsgrond, en weêr beteekend met tallooze lijntjes, even los en schijnbaar zorgeloos als den eersten keer. Zóó herhaaldelijk doende, bereikte hij in deze platen dikwijls een groote rijpheid van toon, een groote doorwerktheid.

Maar hiernaast zijn er andere, in enkele vaste lijnen gebouwd, die toch even compleet en indrukwekkend zijn.

Toen hij de procédés van het etsen geheel meester was, bekroop hem de lust op steen te teekenen. Niet minder snel dan met het etsen was hij meester van deze kunst.

In zeer korten tijd, in zijn eerste lithographische essais reeds, wist hij geheel den rijkdom van zwart en grijs, die het weeke krijt bezit, zich toe te eigenen en aan zijn wil te onderwerpen.

De steendruk, goedkooper en sneller dan het etsen, was voor hem het aangewezen middel om zijn illustrateur's gaven te uiten.

Dit deed hij toen op een bizondere wijze, het eerst met een serie van thans zeer zeldzaam geworden lithographieën voor de Légende de Saint Julien l'Hospitalier, van Flaubert, waarop ik later terug kom.

Dit belangrijk werk werd gevolgd door Karel ende Elegaste, geheel in denzelfden stijl behandeld en evenals de vorige reeks, met luxe uitgegeven door de firma Van Wisselingh.

Later kwam nog *Akëdysséril*, met acht etsen.

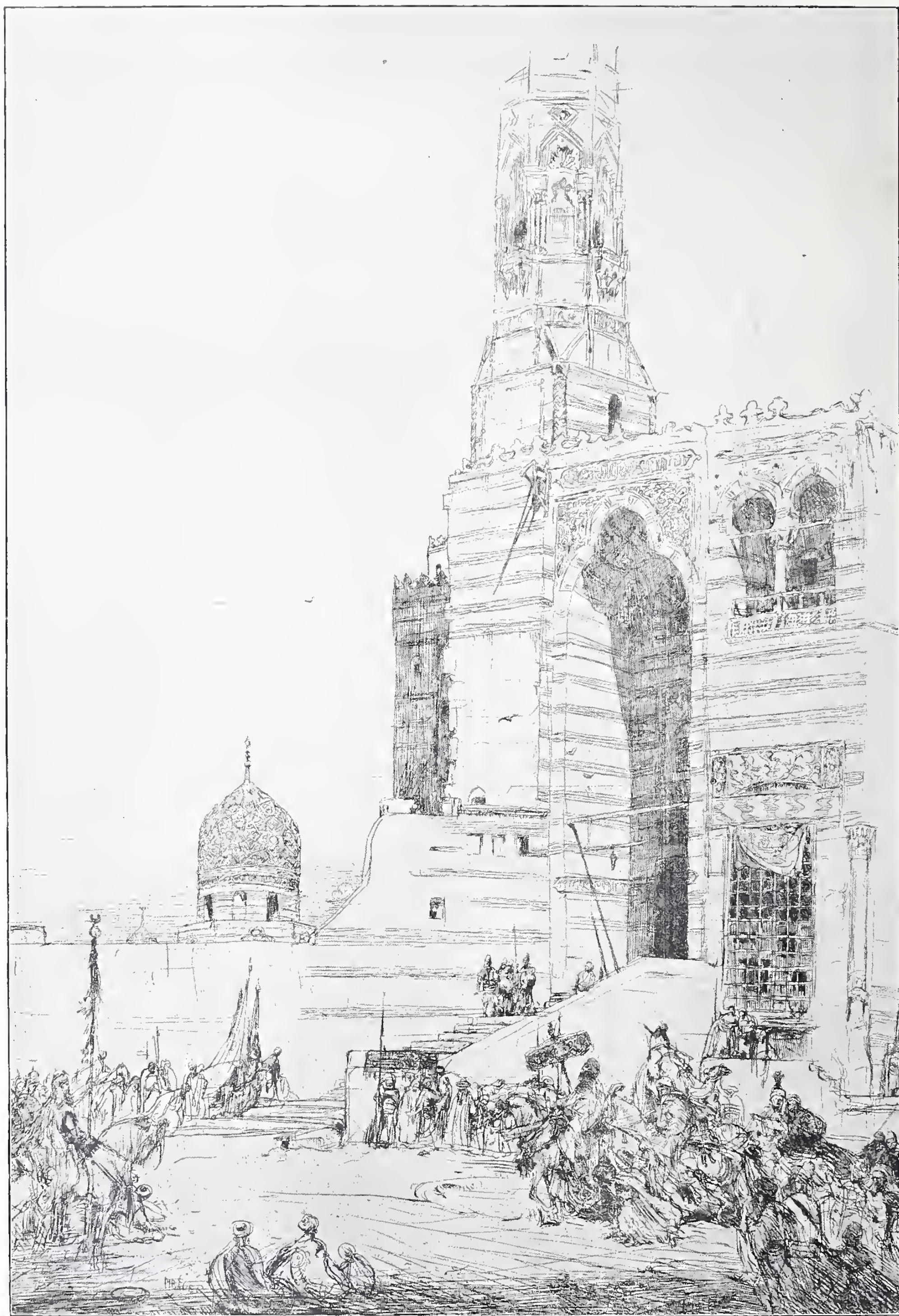
Maar meer in de laatste jaren is Bauer zich gaan toeleggen op eene hem eigene, en toch ietwat aan Bosboom's doen herinnerende, wijze van aquarelleeren. Zoodoende heeft hij in den laatsten tijd minder geëtst dan vroeger, en doet hij meer als schilder, al is 't in waterverf, de aandacht op zich vestigen.

Van zijn laatste reis over Moskou door de Krim naar Constantinopel bracht hij weer tallooze motieven mede voor hoogst merkwaardige en voorname teekeningen.

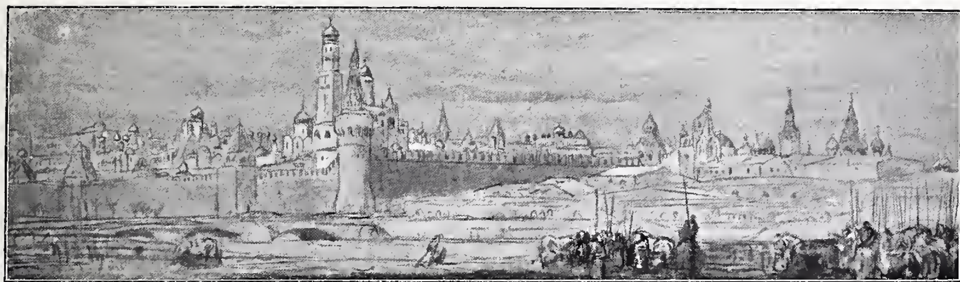
Bekend zijn zijn reisindrukken van dien tocht geworden door de „brieven van de reis" die „de Kroniek", van kleine krabbels voorzien, heeft gepubliceerd.

Bizonder interessant zijn onder deze brieven die welke den tocht van Bachi-Serdi tot aan de Zwarte Zee beschrijven. In enkele woorden is hier geheel het karakter van die weinig bezochte streek aangegeven.

Te Constantinopel, waar hij voor de derde maal langdurig verblijf hield, gevoelde Bauer zich weder geheel t'huis. Wel hadden de Bazar's veel geleden van de laatste aardbevingen, maar hij vond er toch die hem zoo sympathieke

Een Moskee (Ets).

't Kremlin (Moskou) (Aquarel).

turksche bevolking weêr, en hij genoot weêr van dat geheimzinnige Stamboel, dat, slechts door een brug van Pera gescheiden, toch door ras-, geloofs- en beschavingsbegrippen zoo eeuwen- en mijlen-ver ervandaan ligt.

Bauer, die zulk een bizondere voorliefde heeft voor al wat Oostersch is, heeft zelf bijna het karakter van een muzelman. Ik heb het genoegen gehad met hem te reizen, en in hem bewonderd die op reis zoo noodige inschikkelijkheid voor alle kleine of grootere tegenspoeden. Misschien hebben zijn herhaalde reizen in Turkije en Egypte dezen kant van zijn karakter ontwikkeld, maar toch heeft Bauer altijd van nature een islamitiesche kalmte en een praktiesch fatalisme gehad, die hem op alles dat tegenvalt doet zeggen „*Kishmet!*" en zonder meer, hem gelaten doet afwachten wat komen zal... En als een eigenschap noodig is om aangenaam te kunnen reizen, dan is 't deze! Hoe vaak heb ik menschen beklaagd, die zich uit hun land begaven met het plan vaste gewoonten, waaraan zij verslaafd zijn, overal te willen meesleuren! Die op tijd moeten eten, of op een bepaald uur willen aankomen en al hun dagelijksche gewoonten met zich willen meeslepen! Of die anderen — wien altijd alles tegenvalt, die zich de Alpen hooger of Constantinopel anders hadden voorgesteld dan ze zijn! Bauer is juist geheel 't tegenovergestelde van deze menschen: waar hij komt ziet hij alles nieuw en anders aan dan anderen het deden, en voor een deel ligt hierin de originaliteit van zijn werk.

Zijn eigenaardige opvatting, zijn persoonlijke visie, zijn individueele keus doen hem een kant zien, een effect kiezen, een moment waarnemen, die anderen nooit zouden zien.

Zóó heeft hij Turkije en Egypte gezien en begrepen hemelsbreed anders dan de zoogenaamde „orientalisten". Zijn werken geven een synthetisch begrip van het Oostersche leven, van een moskee, of de sensatie van een menigte, veel juister, completer, abstracter dan een zeer zorgvuldig naar de natuur bewerkt schilderij van een Pasini, een Gérôme of een Biseo. Terwijl deze knappe artisten een lokaal gedeelte van een zuidelijk land geven, evoceeren de werken van Bauer *het* Oosten, met al zijn heerlijke kleurenpracht en geurenheerlijkheid, met die atmospheer waarin zich de rook van de Latakieh vermengt met specerijen-lucht en zoete jasmijn-aromen.

Hij weet, zooals geen schilder voor hem heeft gedaan, het woelige gewarrel

van een kalm slenterende menigte te vertolken, die langzaam en gestadig dóórloopt, in bonte, doffe kleederdrachten, met hier en daar een schrille kleur, violent, die de brons-blonde harmonie van het geheel verhoogt.

Het zijn in zijn oeuvre beurtelings rijk van tegels glanzende moskeeën, azuurblauwe luchten waartegen rose-witte minaretten zich wegdoezelend afteekenen, of straatjes, steegjes, ruw met groote rotsblokken geplaveid, ongelijk opgaand, vuil, met doode beesten hier en daar, katten, apen die liggen tusschen afval van vruchten, — of rijke optochten, bruiloften, muzelmansche feesten die de breedere straten vullen met hun rumoer en fladderende kleurenrijkdom.

En dit is „plus fort que moi": wanneer ik eens ets van Bauer zie, voorstellende een „Bazaar" of een „Straatje," is 't alsof ik er in ben; ik hoor de rustige stilte, soms afgebroken door het schrille geschreeuw van een waterkoopman, of door het tokkelen op een „guinébri"; ik ruik met wellust weêr die zwaarbezwangerde oostersche lucht, die de steden ginds op zulk een verren afstand doet herkennen, zelfs van uit zee.

Wie de bekoring van het Oosten kent, geniet dubbel voor de werken van Bauer, omdat deze daarvan zoo geheel doordrongen zijn.

En dit charme drukt hij uit, juist door zijne gevoelige, knappe, gewild luchtige behandeling, op welke wijze van doen de woorden van Camille Lemonnier over etsen zoo juist toe te passen zijn, wanneer hij zegt dat in deze subtiele kunst „la main semble plus près de la pensée que dans les autres .... c'est la vie même dans la vibracilité, dans l'ondoyé et le châtoyé de sa lumière, l'aérienne vision d'un chose entre la conjecture et le réel. La peinture parait bien matérielle à côté."

Bauer's persoonlijke visie is zoo sterk uitgesproken in zijn werken, dat het gebeurde dat menschen, nà zijn werk genoten te hebben, ook eens Turkije wilden gaan zien, en niet zijn abstraheerenden geest hebbende, zeèr verwonderd waren daar niet te vinden wat de schilder had gezien, en teleurgesteld terug kwamen.

Dit komt hierdoor, dat een toerist, die betrekkelijk vlug een oostersche stad beziet, niet als een schilder, ten eerste, lang genoeg vertoeft, en ten tweede, niet ziet als een artiest, die maanden lang b. v. in Constantinopel, dag in dag uit, van 's morgens tot 's avonds ronddoolt door stegen en kerkhoven, in bazaars en moskeeën, en momenten en stemmingen en effecten ziet, die hij misschien alléén ziet, opteekent, omwerkt in zijn geest, en eindelijk uitspreekt in een werk. En zoo doende heeft Bauer het leven en de menschen daar volkomen begrepen, en deze begrijpende, werd hij sympathiek gevonden. Hoe schaarsch zijn de Christenen die in een turksch land, zonder de taal te kennen, altijd met de grootste voorkomendheid worden behandeld en uitgenoodigd op feesten, bruiloften, maaltijden? Toch overkwam dit vaak Bauer, die, steeds geheel alleen rondwandelend, door zijn kalm uiterlijk, zijn respect voor eens anderen gewoonten en gebruiken, onmiddellijk de sympathie wist te verwekken van den doorgaans zoo licht gekrenkten en altijd hoogst gedistingeerden en beleefden muzelman.

Zóó had hij eens op een ochtend in Caïro een schitterenden stoet gevolgd,

Een Stadspoort (Krijtteekening, studie).

een bruiloft, en, gelijk het daar gewoonte is, was hij met den stoet het huis waar feest was binnen gegaan, en gaan zitten aan den disch. Wèl kende

hij de gebruiken een weinig. Het was een aanzienlijk, rijk intérieur, en de gastheer ontving hem met groote beleefdheid. Bauer bleef den geheelen dag daar, hoorde de vrouwen en meisjes lachen achter de harem „shaknisir"'s, at zoete confituren meê en rookte welriekende cigaretten gedurende de muziekuitvoeringen en andere amusementen, tot laat in den avond; toen hij echter door die vrij afgelegen buurt naar zijn hôtel wilde gaan, liet zijn gastheer hem dit niet toe dan op voorwaarde, dat hij vergezeld zou worden door een zijner slaven, een robusten neger, voorzien van een lantaarn.

Is dit incident, dat fantaisistiesch schijnt, maar toch volkomen waar is, niet een mooi staaltje van Oostersche voorkomenheid jegens een onbekenden Christen-hond?

Het is jammer dat Bauer niet dergelijke kleine bijzonderheden altijd heeft geteekend in woorden, want hij heeft een persoonlijk talent van schrijven, van in enkele, goedgevoelde woorden, even juist op hun plaats gezet als zijn lijnen of toetsen, een geheele wereld voor den geest te roepen. Vroeger citeerde ik in *De Gids* een korte beschrijving van Caïro, die ik zoo compleet vind dat ik ze hier nog eens aanhalen wil; Bauer was juist aangekomen in de stad van Saladin, en deze voor het eerst ziende op een afstand, schreef hij mij: „. . . daarna, in galop de Mochattam beklommen, die ongeveer 400 meter hoog is. 't Uitzicht dat je daar hebt over de stad en de woestijn is overweldigend. Hier houdt de schilderkunst op, en is ieder procédé onmachtig dat terug te geven. Een halve wereld ligt aan mijn voeten! In de diepte de honderden koepels en minaretten van de Mamelukken en de Khalifen, in 't midden de citadel met de enorme moskee; daarachter de stad, verder de Nijl en nog verder de Pyramiden en de woestijn. Een uitgestrektheid die je duizelen doet. Mooier gezicht op de wereld kan er haast niet bestaan. 't Is of een tooverstaf dat fata-morgana te voorschijn riep! . . ."

En ook het fragment van een anderen brief is belangrijk, omdat het geheel zijn individueele opvatting aantoont, en veel bijdraagt om deze te doen begrijpen:

„Die stille buurten, waar in nauwe kronkelende straatjes de houten vervallen huizen in hun bonte kleuren tegen elkander leunen en de uitstekende balcons met de tralie-venstertjes groote schaduw geven op den grond; en schel schijnt de zon soms op een deur die licht groen of rose is geverfd, of op een hel rooden muur of een licht blauwen, en telkens denk je dat Aladin met zijn slavenstoet uit zoo'n deurtje zal verschijnen om zijn schatten te gaan leggen voor de voeten van den Sultan, of dat een troep ennuchen in schitterende kleeding je voort zullen jagen en de straat schoon vegen zullen, want de princes Badoura nadert in haar draagkoets, tusschen een drom van slavinnen om naar het bad te gaan. En in een klein winkeltje zit de Persische prins te wachten op de ontrouwe Odaliske van Haroun al Raschid. 't Is vreemd, maar ik kan mij de Duizend en één Nacht niet anders voorstellen dan gebeurd in Turksche straten. De Moorsche witte gebouwen lijken nu niet zoo vol illusie als die der arme, vervallen Turksche steden. Ik neem dan ook bijna niets dan typen, de verschillende kostuums en allerlei Oostersche mooie zaken waar ik later die stille straatjes meê bevolken zal, Om

recht te genieten van Constantinopel moet je een beetje verbeelding hebben en steeds den boel aanzien, zooals het heeft kunnen zijn, en zeer zeker ook geweest is, vóór een paar honderd jaren."

Vele dier brieven, gericht aan zijn familie of aan enkele intime vrienden, zijn voorzien van krabbeltjes, van snelle „instantanés" die even laten zien wat de pen aanduidde; een facsimile van een dezer uit Egypte vindt men hiernevens.

Brief (Fragment).

Nu wil ik een punt bespreken dat van veel, ja van het grootste belang is in Bauer's werken.

Ik bedoel zijn zoogenaamde onduidelijkheid, onbestemdheid, „mysticisme" zooals deze kant van zijn talent dikwijls genoemd is, hoewel Bauer de tegenvoeter is van een mysticus.

Ten eerste bestaat bij Bauer die z. g. d. onbestemdheid niet, òf zij is het resultaat van zijn wil, en dan volstrekt niet een gebrek.

Er is dit: Bauer heeft het talent van wat de Fransche schilders noemen „*savoir sacrifier*." Hij weet gedeelten in een werk op te offeren ten voordeele van het geheel. Evenals Bosboom op éénige wijze, door een stoute,

Kathedraal van Milaan (Aquarel).

grootsche constructie van het geheel, de statige ruimte van een kerk weet weêr te geven, zoo gelukt het dikwijls aan Bauer de ruimte, de statigheid van een moskee te vertolken.

En dit, omdat hij niet alle gedeelten, alle details even sterk doet spreken, zooals b. v. een Decamp of sommige Italianen doen, maar omdat hij zijn hoofdmotief uitwerkt, en de rest van zijn compositie alleen doet medewerken tot het ondersteunen van dit hoofdmotief. Zóó zijn dan sommige gedeelten in enkelen zijner werken minder uitvoerig dan de rest, om den totaal-indruk des te machtiger en treffender te maken.

Zijn etsen zijn meestal luchtig, als spelend neêrgeschreven op het metaal; indien *„flaneeren op het koper"* door Vosmaer niet reeds was toegepast op het etsen in 't algemeen, dan zou Bauer tot de zeer weinigen behooren van wiens etsen dit bij uitnemendheid gezegd kan worden.

In zijn knap, gewild, schijnbaar nonchalant flaneeren, dat achter een schijn van losheid een zeldzame kennis van bouw en détail verbergt, ligt een zeer bijzondere bekooring, *de* bekooring van zijn etsen voor hen, die ze begrijpen, en van zijn werk in 't algemeen.

Dit is niet een bekoring alleen voor enkele „jongeren", zooals wel eens ten onrechte wordt beweerd, maar een bekoring die door alle artiesten gewaardeerd wordt, en die dezelfde is als die van schetsen, die zij somtijds verkiezen zullen boven afgewerkte schilderijen, omdat deze meer de maat van het talent van den maker geven.

Ik haal hier gaarne Jules Breton aan, wiens opinie zeer juist is, en die als schilder verre is van geavanceerd, laat staan van tot eene „nieuwe richting" te behooren, nu ik iets durf beweren betreffende een onzer jongere artiesten, omdat zijn naam voor het publiek een waarborg is voor een bedaard oordeel, die mijne gezegden staven kan.

De deftige Jules Breton zegt ergens aangaande „le secret du charme des esquisses": une part de l'oeuvre doit être laissée à l'indèfini."

„J'entends par là qu'il faut laisser une echappée au spectateur afin qu'il puisse associer, dans une certaine mesure, son rêve à celui du peintre et même le compléter, le poursuivre au delà de la réalisation qu'il a devant les yeux."

Dit zeer gevoelige gezegde van den strengen membre de l'Institut de France en Jurylid komt zeer nabij het bekende:

„Car nous voulons la nuance encor,
Pas la Couleur. rien que la nuance!
Oh! la nuance seule fiance
Le rêve au rêve . . ."

van den grooten dichter Verlaine!

Dit zoogenaamd „vage," dit niet gelijk in alle deelen afgewerkte van zijn werken, is juist wat ook Bauer heeft gemaakt tot den bizonderen illustrateur die hij is.

Een archæologische, wetenschappelijke, stalen juistheid als die van een Alma Tadema of een James Tissot is bewonderenswaardig, maar laat niets te droomen over. Alles is uitgesproken, geheel, zeer knap, betrekkelijk volmaakt, maar toch onmogelijk absoluut waar.

Wanneer nu een illustratie den *indruk* geeft van wat een lang vervlogen

tijd heeft kunnen zijn, een indruk die duidelijk genoeg is om de verbeelding van elk gevoelig mensch te doen ontluiken, de gedachte te doen teruggaan tot dien tijd, en die met gesloten oogen te doen aanschouwen, — wat niet afhangt van de min of meer historische juistheid van een knoop of van een wapen, maar wel van de totaal-impressie die de artiest tot stand doet komen, dan is zulk een teekenaar wat Flaubert noemt een *illustrateur-artiste*, en zeker behoort Bauer tot deze zeer zeldzame geesten geteld te worden.

In zijn *Correspondance* zegt Flaubert zeer duidelijk dat dit „onbestemde" juist zoo in de eerste plaats moet komen wanneer men verdwenen tijden of typen behandelt: „Ah! qu'on me le montre, le coco qui fera le portrait d'Hannibal! il me rendra grand service. Ce n'était guère la peine d'employer tant d'art à laisser tout dans le vague pour qu'un pignouf vienne démolir mon rêve par sa précision inepte." Dit schreef Flaubert naar aanleiding van armzalige „illustraties" in de *Vie moderne*, en bewijst de verdiensten van het vage in Bauer's werk, wanneer hij „Ali-Baba," „een Optocht" of de „Légende de Saint Julien" in ets of lithographie vertolkt, paraphraseert.

Dit sluit bij Bauer niet uit een zeer strenge waarheidszin, waar het te pas komt. Zoo heeft hij een teekening van de Sphinx van Gizeh gemaakt, in ware, trillende woestijn-atmospheer *), die mijlen ver is van de bekende traditioneele, flauwe academische sphinx-afbeeldingen, en die dit éénige moment in al zijn statige grootheid geeft.

Bauer heeft de Sphinx gezien zooals Flaubert hem zag, in 1849, „regardant d'un air terrifiant et immobile," en zijne teekeningen alléén geven er een juist begrip van, „grandissant, grandissant, sortant de terre..... il a le nez mangé comme par un chancre, les oreilles écartées de la tête comme un nègre; on lui voit encore les yeux très expressifs et terrifiants, tout le corps est dans le sable, devant la poitrine il y un grand trou...."

Om nu nog even Bauer als illustrateur te noemen, wil ik stilstaan bij de serie lithografieën, de eerste die Bauer maakte, voor dat heerlijke gedicht in proza van Flaubert, „La Légende de Saint Julien l'hospitalier."

Toen eenige jaren geleden dit juweel onder de oogen van Bauer kwam, was hij opgetogen door de eenvoudige schoonheid er van, en gevoelig getroffen, begon hij onmiddellijk een reeks teekeningen die een ongemeen teêren en voornamen indruk geven van dit subtiele verhaal.

En zóó koos hij schijnbaar niet-illustratieve zinnen uit, die een ander zeker ter zijde zou hebben gelaten, als: „Julien s'enfuit du château, et ne reparut plus" „il se composa une armée," „il s'en alla, mendiant sa vie par le monde," „et partout un tel silence que l'on entendait le frôlement d'une écharpe on l'écho d'un soupir."

Wonderlijk fijn van gevoel zijn deze teekeningen, meer paraphrases van de proza van Flaubert, dan illustraties in den gewonen zin, elk op zich zelf

---

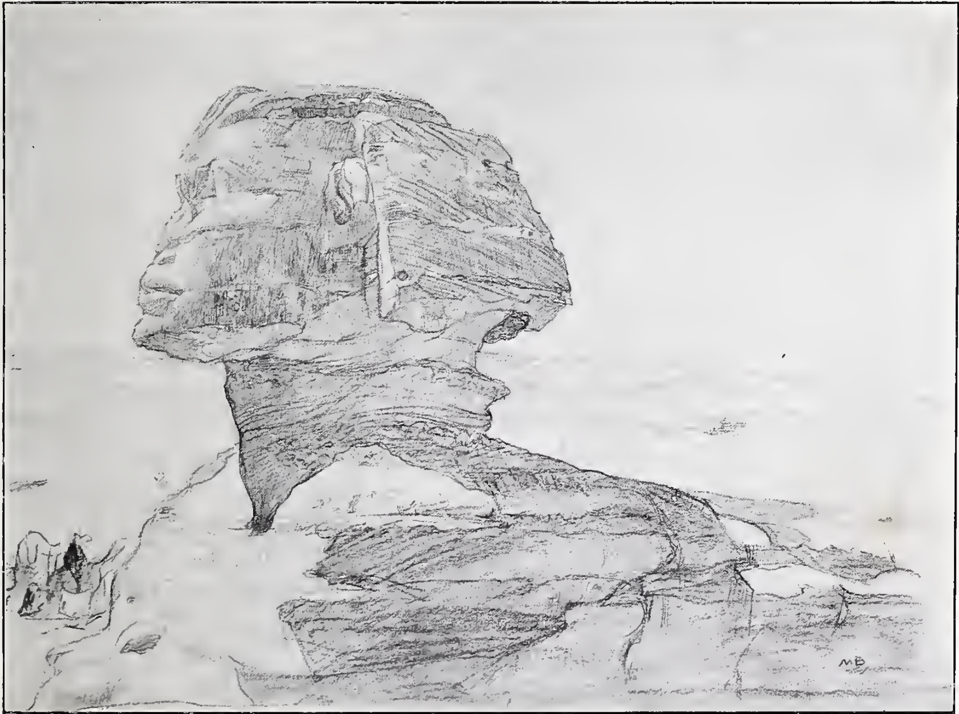
*) Een groote lithographie van bijna hetzelfde motief werd onlangs door Van Wisselingh & Co. uitgegeven.

vormend een fraai geheel, een kunstwerk om te omlijsten, van zeer ongemeene bekoring.

Niet lang na deze serie lithografieën, die met groote zorg in portefeuille werden uitgegeven verscheen een reeks anderen, voor deiddeneeuwsche legende van Karel ende Elegaste.

Later maakte Bauer nog acht etsen voor de geniale vertaling van *Akédysséril* van Villiers de l'Isle Adam, door L. van Deyssel.

Deze uitgave heb ik in '93 uitvoerig in *De Gids* besproken; als product van de samenwerking van twee, of beter van drie artiesten, is het al zeer bizonder.

Studie naar de natuur van „de Sphinx."

Maar misschien zijn deze etsen, ondanks de groote studie der hindoesche kunst, die hun ontstaan vooraf ging, minder begeleidend dan de teekeningen voor Flaubert, en zijn zij meer op zich zelf staande origineele prenten van Bauer, ontstaan door het lezen van Akëdysséril.

En dit pleit zeer voor de oorspronkelijkheid van dezen kunstenaar.

Bauer, ondanks al zijn imaginatie-vermogen heeft een individualiteit die te diep-ingeworteld, te machtig is, om zich door den invloed van een ander artiest, te laten overheerschen.

Daarom zullen de werken die geheel vrij in zijn brein kiemen en zich ontwikkelen, steeds de hoogst aangeschreven zijn in zijn „oeuvre."

CILIA.

DOOR

JOHANNA FILIPS.

Ten N.W. van het dorp Z. ligt eene groote uitgestrektheid heide en sparrenbosschen. Uren lang kan men er ronddwalen zonder boerderij noch bebouwd land te zien. Op het zuidelijke punt van de heide staat een groep lage, uit klei opgetrokken huttekens; het heet er „de Hel" en daar wonen bezembinders en wildstroopers; ruwe, ontembare natuurmenschen, worden zij in de streek geschuwd en gevreesd. Nu en dan waagt zich nochtans in hun midden een jonge priester, een onderpastoor uit het naast liggende dorp, die zijn ambt van zieleredder ter harte neemt en tracht de moeders te overreden hunne kinderen, die de vereischte jaren bereikt hebben, naar de „leering" te sturen, onder belofte van een pak nieuwe kleeren wanneer zij hunne eerste communie doen. Enkelen laten zich gezeggen en zekere jaren zijn er wel vijf of zes van die „boschkinders", zooals hunne medeleerlingen hen met minachting noemen, op de banken in de kerk aanwezig.

„Gij moet Cilia ook maar eens meesturen, vrouw," zei eens de jonge onderpastoor, die zijn „ronde" deed. „Ik zou, mij dunkt, wel iets tot haar verstand kunnen brengen. Kon zij hare eerste communie doen, zij ware misschien gered. Het is nog gebeurd dat zulke schapen van kinderen veel verbeterden met het leeren van den catechismus.

De toegesproken vrouw zat gehurkt vóór de deur van hare hut, fijne takjes bezemhout op hoopjes leggend. De jonge priester stond vóór haar, de hoop bezemhout tusschen hen. Hare pikzwarte stoute oogen zochten de zijne, aldoor de ongekamde, reeds grijzende haarklissen. die slordig uit haar paarsche katoenen muts om haar voorhoofd hingen en door den wind heen en weer geschoven werden.

— Gij kunt het nog eens probeeren, mijnheer de onderpastoor, zei ze met iets schimpends in haar toon. Zij is misschien wijzer geworden sedert verleden jaar, wil ik haar eens roepen?

Op een toestemmend teeken van den priester voegde zij er bij:

— Maar ga dan eerst in huis, want als zij u van verre ontwaart, komt zij toch niet.

Het vorige jaar reeds had de onderpastoor het willen beproeven Cilia te temmen, zooals hij zei. Hij had haar willen dwingen vóór hem te blijven staan en haar, te dien einde krachtig bij de polsen vastgehouden, terwijl het kind, radeloos van schrik, zich los wrong en gilde. Hij begreep dat hij te ver gegaan was en wilde nu met zachtheid te werk gaan.

De vrouw verhief het hoofd, en met krachtige stem riep zij: Cilia!

Alles bleef stil. Een tweede langgerekt „Cilia!" galmde over de heide; niets antwoordde, maar onverwachts, van achter een der nabijstaande hutten, sprong, als eene wilde geit, een opgeschoten meisje van 14 tot 16 jaar oud, gevolgd door een soort schapershond. Barrevoets sprong zij over struiken, heidegroen en biezen met de volkomenste onverschilligheid of haar zeer kort rokje al of niet hare knieën onbedekt liet. Zij had een gebloemd katoenen kindermutseken op en haar goudblond haar hing in twee lange blessen van weerskanten haar bleek, regelmatig gezichtje. Licht hijgend stond zij stil naast de vrouw die haar geroepen had en haar nu met zachtere stem vroeg:

— Cilia, wilt ge een stutte*) hebben?

Het meisje zag haar aan met wijde blauwe oogen achter welke niets scheen te leven, knikkebolde en vertrok haar fijn besneden mond tot een schuinen glimlach, terwijl ze herhaalde: Stutte.... stutte en zij sloeg met een wilgentakje, dat ze in de hand hield op haar eigen aangezicht. Met langzame beweging richtte de vrouw zich op en zei, kortweg:

— Allega! †)

Cilia volgde haar in huis, altijd met het twijgje op haar gezicht slaande. Eensklaps werd zij den priester gewaar. Zij bleef staan; hare leden werden als stokstijf, met opengespalkte oogen en mond, de hand met het takje naar hem uitgestrekt stond zij als verlamd.

De vrouw zag den priester aan als wilde zij zeggen:

— Eh! wel, wat had ik u gezegd?

Hij deed een stap vooruit, met een santje, dat hij intusschen uit zijn brevier gehaald had, en de hand vooruitstekend en begon:

— Kom, Cilia, mijn zoete kind....

Maar Cilia, dook ineen van schrik, blies als eene woedende kat hem naar het hoofd, en, zich schielijk omkeerend, deed zij een sprong over den hoop bezemhout heen en liep de heide in, recht voor zich uit, met Kadet, den hond, op de hielen.

De priester schudde het hoofd, geërgerd:

— Zij is als eene bezetene, zei hij; gij zoudt haar moeten doen „belezen" vrouw, dat is uw plicht.

— Wat belieft u, mijnheer de onderpastoor? sprak eene zware stem, en een forsche groote man stond, ietwat gebogen, in het deurgat naar binnen te zien; met eene honende uitdrukking op 't gelaat, nam hij den priester op van top tot teen.

— Ik wil hebben dat ge dat arme schaap met ruste laat, hoort ge, en hoe minder gij hier komt hoe liever.... Ge weet wel dat ze „simpel" is, en al uwe belezingen kunnen daar niets aan veranderen, zei hij ruw.

— Maar Sies Roovers, man, laat ons eens probeeren, drong de geestelijke met zachtheid aan....

---

*) Boterham.
†) Kom mede.

— Ik zeg neen en het blijft neen, mijnheer den onderpastoor, en Cilia zal niet geplaagd worden.

— Nochtans, men heeft nog zien gebeuren. . . .

— Genoeg „geparlesant" ik ben meester in mijn huis, gij in uwe kerk, onderbrak de man ongeduldig, en ik zou u aanraden te vertrekken, mijnheer de onderpastoor; 't is voor uw welzijn dat ik het zeg! Ge weet wel dat Sies Roovers geen patientiekruid geëten heeft . . . . —

Cilia behoorde eigenlijk aan niemand toe. Zij was het kind van een dorpsmeisje, een stil en zedig kantwerkstertje dat bij toeval kennis gekregen had met Nand *) een ruwen, maar schoonen en onverschrokken wildstrooper. Met gansch haar wezen had zij zich aan hem gehecht. Een woeste hartstocht was in die stille, zachte ziel losgebroken; als een bergstroom zou hij alles, wat op zijn weg lag medesleepen; hare eer, hare rust, haar geluk.

Zij was vast besloten Nand te volgen waar hij ook zou gaan; zij zou het bezembinden leeren en wilde hij haar niet trouwen, zij zou zijne gezellin, zijne huishoudster blijven.

Tamelijk lang waren de betrekkingen tusschen den jongen wildstrooper en de kantwerkster geheim gebleven, maar eindelijk kwam alles aan het licht! Eene venijnige kwezel had ze bespied! of het schandaal verwekte!

Wat! dat schijnheilig ding, met haar Jezuskensgezicht zij, die „kind van Maria" was en in de processie het blauwe lint der Congregatie over haar zwart kleed droeg.

Dat schijnheilig ding had schuldige betrekkingen met een manspersoon en dan nog wel met een van die slechte, goddelooze kerels! Zij moest van de parochie! Niemand die haar nog een bete broods gunde.

— Gaat naar de Hel, snauwde men haar toe en men lachte om de woordspeling.

En zij ging naar „de Hel" met het hart vol hoop, dat zij daar onderkomen en bescherming zou vinden. Toen zij dáár kwam en naar Nand vroeg lachte men haar honend uit. Waar Nand was? Hij was verre te zoeken. Nand was niet slim geweest, hij had zich op heeterdaad van wildstrooperij laten betrappen en in plaats van zich dan stil te houden en gewillig mee te gaan, had hij op den boschwachter geschoten en dezen doodelijk gewond. De gendarmen hadden hem algauw geknipt en nu zat hij achter de grendels, wie weet voor hoelang!

Dit alles bonsde als hamerslagen in hare hersenen neer. Zij wist niets! Nu eerst begreep zij waarom Nand de vorige week, haar niet, als gewoonlijk, ontmoet had, toen zij haar afgewerkt stuk kant naar M. bij de koopvrouw ging indragen. Zij had lang gewacht aan den boschkant vanwaar men van verre de bezembindershutten kon zien staan. Alles was eenzaam en stil gebleven en ongerust was zij naar huis gekeerd. Heel kort daarop waren hare betrekkingen met den wildstrooper aan het licht gekomen en nu?... alles draaide om haar heen.

*) Ferdinand.

— Daar staat ge nu te zien, hè meisken? besloot een der vrouwen. Ga gij terug van waar gij gekomen zijt, wij zijn hier volk genoeg.

Midden in een schimpenden en spottenden vrouwenkring stond het meisje, sprakeloos, hen beurtelings met wilde oogen aanziende. Zij was doodsbleek geworden en was dan ineengezakt in bezwijming.

Twee der vrouwen, waaronder die van Sies Roovers, waren gebleven; de andere trokken zich liever geen last aan en hadden zich verwijderd.

— Een mensch is toch geen beest, sprak eindelijk vrouw Roovers. Kom, Wanne, help gij mij wat, wij zullen dat arm jong op mijn bed dragen.

En de eene onder de oksels, de andere aan de knieën, hadden zij het gevoellooze, tengere lichaam opgetild en het in den ruw houten beddebak, gevuld met twee stroozakken, neêrgelegd.

's Avonds trok vrouw Roovers een der stroozakken uit den bak, op den grond, sleepte hem in een hoek achter de ladder, die naar den zolder leidde en zei tot het meisje, dat nu als verstompt op een stoel zat:

— Gij kunt dáár slapen dezen nacht.

Sies had eerst wat gebromd, toen hij die nieuwe huisgenoote gewaar werd, maar zijn ruw hart had een goeden grond, en wanneer zijne vrouw hem voorhield, „dat een mensch toch geen beest was" knorde hij nog eens en zei:

— Morgen komt ook nog langs hier *).

Zoo volgden dagen op elkander.

Men liet het meisje meewerken aan de bezems om hare bete droog broods te verdienen. Er was nauwelijks een woord uit te krijgen; zij leefde als werktuigelijk.

Op haar stroozak, achter de ladder, beviel zij van een meisje, een tenger schepseltje, dat in wat slechte lappen en in een ouden rok van vrouw Roovers gewikkeld werd. Eenige dagen na hare bevalling, op een vroegen lentemorgen hadden kinderen, die mastetoppen in het bosch gingen rapen, het boorlingje †) aan den rand van een grooten waterput vinden liggen. De moeder was spoorloos verdwenen.

Had zij zich in waanzin in den put verdronken? Was zij naar een groote stad gevlucht om dáár in dienst te gaan? Nooit hoorde men van haar meer spreken.

Het wicht wekte medelijden op in de ruwe harten en werd, bij onderlinge overeenkomst, door de bezembinders aangenomen.

Het kind werd naar hare moeder genaamd: Cecilia. Daar het bij vrouw Roovers geboren was en deze geen kinderen had, kreeg het bij haar de noodige zorgen tot het alleen loopen kon. De hond van Nand, „Kadet" had zich als van zelf de wachter van het kindje aangesteld en er zich aan verkleefd.

Ieder kreeg het bleeke, blonde kindje lief. In elke hut mocht het vrij in- en uitgaan. Doch het meest leefde het meisje op de heide. Zij ging vriendschappelijk om met de dieren. Zij sprak met zoete stem tot de bijen die over

*) Hetgeen wilde zeggen, wij zullen morgen zien wat wij te doen hebben.

†) Nieuwgeborene.

de bloeiende heide zweefden; zij liet ze vrij op hare handen neerkomen; nooit was zij gestoken geworden. Toen zij sterker en grooter werd, had zij meermalen met Kadet aan hare zijde, tegen de jongens gevochten ter bescherming van vogelnesten. De wilde konijntjes had ze bijzonder lief, er was een plekje in het bosch waar men eenige boomen had weggenomen, de zon speelde er lieflijk op een tapijt van wilde tijm. Daar kon zij urenlang neerliggen met het hoofd op Kadet rustend, die er op afgericht was het wild niet na te jagen. De konijntjes kwamen voorzichtig uit hun pijpen *) gekropen; zij stelden de lange ooren recht, draaiden het aardig kopken eens links, eens rechts en wanneer alles rustig was, waagden zij het vooruit te springen. Cilia lachtte stil om hunne witte staartjes die zij als pluimen op en neer zag wippen. Dan gingen ze met komieken ernst op hun achterste zitten om de teedere takjes tijm op te knabbelen. Kadet lag doodstil; maar zoo er bij uitzondering een ongewoon gerucht zich voor het bosch liet hooren dan knorde en blafte hij eens en dan was het een wijd en zijd uiteenstuiven der witte koddekens en.... er was niemand meer te zien.

Waren de konijntjes weg, dan volgde zij aandachtig het om en weer vliegen van een groote mosbij, die gonzend naar haar nest kwam, en met haar geel en zwart gestreept fluweelen lijf over het groene mos kroop; of ze was begaan met de mieren, die onvermoeid sparrenaalden bijeen gaarden tot het in weinige dagen een groote hoop, dikwijls zoo hoog als een bijenkorf werd. Halfluid voerde zij dan gesprekken met die diertjes. Zij kende weinig woorden en vormde de zinnen als kleine kinderen doen.

Lichamelijk was Cilia, alhoewel tenger, toch beter opgegroeid dan men bij hare geboorte verwachten kon. Toen zij 10 jaar oud was, had zij slechts de geestelijke ontwikkeling van een kind van zeven. Naarmate zij opgroeide werd zij schuwer. Men zag aldra dat er niets mee te beginnen was, en men haalde de schouders op zeggende: Het schaap is onnoozel! en men liet haar in 't wilde loopen en opgroeien, hetgeen overigens de gewone opvoeding was der bezem-binders-kinderen. Had zij honger, zij ging in de eene of andere hut een „rogge stuk" †) vragen; met den avond kreeg ze ergens een teiltje pap en om te slapen had zij op het zoldertje bij Sies Roovers den opgeschudden stroozak, waarop hare moeder nog geslapen had, en die nu door een onbestemd gevoel van kieschheid door vrouw Roovers op den zolder was gelegd.

Zoo bereikte zij haar zestiende jaar en enkele der bezembindsters die wel eens in de kerk kwamen, zeiden dat zij op het groote lieve-vrouw-beeld geleek, dat op het altaar van een der zijbeuken stond.

— T'is toch zonde van dat kind, zeiden zij.

Om van de groep hutten naar het tamelijk ver afgelegen bosch te gaan is er een wegel dwars door de heide; hij voert voorbij een waterput die de „bodemlooze put" genoemd wordt. Zijn omvang is niet groot, een hectare misschien, en met hooge biezen en braamstruiken begroeid. Op zeker punt

*) Holen.
†) Snede roggebrood met spek.

staat een troepje wilgen en berken waaronder fijn gras de glooiing bekleedt. Men zegt, de put is zeer diep en wanneer men er een wit steentje in werpt, ziet men het, inderdaad, door het heldere water heen, lang zeer lang zinken; doch niemand heeft ooit den bodem gezien of gepeild. Er wordt verteld dat op die plaats, al lang geleden, een dorp in dezen grond verzwolgen is. De aarde was open en toe gegaan en op de plek waar het dorp lag, was de diepe put met het heldere water ontstaan. Er waren er zelfs die beweerden dat wanneer de zonnestralen schuin door het water schoten, men de spits van den toren en de daken der verzwolgen huizen zien kon. Op den avond van Allerzielendag hoorde men er de doodklok luiden. — Op den rand van dien put was Cilia als boorlingje gevonden. Het groene plekje onder de wilgen had het meisje onlangs ontdekt en lief gekregen; zij sloop er dikwijls henen en kon er uren lang liggen slapen of in de wolken kijken, met Kadet, die braaf de wacht hield, aan hare zijde.

Sedert een tijd was Cilia veel stiller geworden. Het woeste springen en loopen, het harde schreeuwen, het vechten met jongens, had zij achtergelaten. Er was als eene ingetogenheid over haar neergekomen. Eens had zij schreiend aan haar kort rokje getrokken als om het te verlengen en er hare naakte beenen mede te bedekken. Een der bezemvrouwen die wat naaien kon, had er met lappen van verschillende kleur een lengsel aangebracht; dan had Cilia weer haar schuin glimlachje gehad en geknikkebold tot teeken van voldoening. Vroeger, toen men in haar bijzijn (wat dikwijls gebeurde) van hare moeder sprak, begreep zij er niets van; de gesproken woorden deden niets in hare verbeelding oprijzen.

Langzaam ging er een schemerlicht in hare hersenen op.

Als door een najaarsnevel heen, zag zij een licht dóórschemeren dat meer en meer helder werd. Nooit zou het gansch dag worden in haar nacht; maar het weinige dat zij mocht bespeuren vervulde haar met verwondering. Honderd malen had zij het woord „moeder" gehoord en het was haar een klank zonder beteekenis gebleven. Nu, kreeg zij een flauw denkbeeld dat „moeder" eene vrouw was die voor kinderen zorgde en ze liefhad; die ze waschte, hunne kleeren naaide en als ze ziek waren of verdriet hadden hen op haar schoot nam en er zacht tegen sprak; eene vrouw op wier schoot het kind het hoofd mocht leggen als het vermoeid was, achter wie het zich verbergen mocht als het bang was. Onder al die ruwe bezembinders-vrouwen was er geene enkele op wier knieën zij het matte hoofd had durven leggen; in al haar bitter kinderverdriet was haar nooit eene helpende hand toegestoken, geen milde oogopslag had ooit hare tranen gesust. Waar was dan *hare* moeder van welke men in haar bijzijn zoo dikwijls sprak. En de geschiedenis van het kantwerkstertje, van haar eigen geboorte, van den put waar zij gevonden was, woelde door haar brein en langzamerhand, dreef boven den chaos dier nevelachtige beelden dat ééne beeld: Hare moeder die verdwenen was in den put. En nu kiemde er naast dat ééne beeld ook één en zelfde gedachte die dagelijks zich meer ontwikkelde en wortel schoot: Bij moeder gaan... Zij had er geen

duidelijk besef van, dat haar hart wakker werd ; het kreeg behoefte aan liefde en als zij over de uitgestrekte heide haar droomerig oog liet ronddwalen, had het niet meer genoeg aan de diertjes en de bloemen. Wanneer haar blik in 't voorbijgaan op den grijzen groep huttekens stilbleef, verwarmde dit haar hart niet. Die menschen die dáár woonden, die stoute kinderen die haar plaagden, dáár straalde geen liefde uit. Och wat had zij gaarne haar hoofd op den schoot harer moeder gelegd! Deze, zij was er zeker van, zou de hand streelend over hare oogen strijken en zeggen: Cilia, mijn lief kind!

En Cilia verzonk dieper en dieper in haar mijmering . . . .

. . . .

— Ik ga bij moeder, zei ze halfluid en vastberaden stond zij op van de kleine verhevenheid waar zij den heelen namiddag had zitten droomen. Zij sloop naar het haar goed bekende plekje onder de wilgen, aan den put. Kadet ging mee, liep vooruit, snuffelde wat onder de struiken, volgde een eind wegs het spoor van een haas of een konijntje (de natuurlijke neiging kwam dikwijls boven) en ging dan terug bij het meisje. Zij zette zich op 't fijne gras, gansch op den boord van 't water, met de armen rondom hare opgetrokken knieën geslagen en keek met inspanning in de diepte van den put.

Eene bende kinders kwam van het bosch naar de hutten geslenterd; zij ontwaarden Cilia: Kadet had haar door zijn over en weer loopen verraden. Een der kinders riep, sarrende:

— Ha! zotte Cilia! . . . .

Dan namen zij elkander bij de hand en in een lange reke op het meisje af en toe tredend zongen zij op een deuntje van eigen vinding:

— Zotte Cilia! Zotte Cilia!

In vroeger dagen, toen stoute kinderen haar wel eens plaagden, werd zij boos en greep naar de stouterts om hen te slaan of liep hen na. Doch nu keerde zij langzaam het hoofd van hen af en bleef zitten. Ziende dat zij zich niet boos maakte en hen niet naliep, hetgeen zij meestal zeer prettig vonden, smeten zij haar met aardkluiten.

Kadet die zoo lijdelijk niet was als zijne kleine meesteres vloog op de bende toe en zette zijne tanden in de broekpijp van een der jongens; een brok slecht laken bleef hem in den muil hangen en terwijl een vervaarlijk geschreeuw opging bij de kinderen en heel de bende op de vlucht was, kwam de hond terug zijne plaats naast Cilia innemen. Deze legde hem den arm om den hals en met den mond aan een zijner spitse ooren fluisterde zij hem iets in . . . .

. . . .

De donkere avond viel in en Cilia kwam niet naar huis om te slapen. Vrouw Roovers had al tweemaal geroepen Cilia! . . . Cilia! alles bleef doodstil. Zij dacht dat het kind voor dien avond zoo als het nog wel gebeurd was, elders een onderkomen had gevonden; doch zij was toch niet gerust; lang wachtte zij eer zij haar deurken sloot en toen zij er eindelijk op bevel van Sies den grendel vóór schoof, dacht zij onwillekeurig aan Cilia's bleeke

moeder, zooals zij op dien avond, 16 jaar geleden dáár op de heide, in bezwijming had gelegen.

De koele herfstnacht daalde over de heide. De volle maan verzilverde de wilgen en de berken en lachte stil haar eigen beeld toe, dat in het licht gerimpelde water zich bevend weerkaatste; nu en dan dwarrelde een verdord boomblaadje naar beneden en ging stil op het water drijven en diepe rust heerschte alom . . . .

. . . .

Kadet lag dóórnat en bibberend aan den put. Een der omstanders bukte er zich over en sprak tot hem:

— Kadet, zoek Cilia! zoek ze! zoek ze!

De hond vloog op en sprong het water in. Hij zwom in groote kringen rond, hij doorkruiste de oppervlakte van het water en kwam er slechts uit toen hij uitgeput van krachten niet verder meer kon. Hijgend, de tong uit den muil liet hij zich neer, op het plekje waar Cilia placht te zitten.

De toeschouwers keken elkander aan met verlegen gezichten en zeiden:

— Wij moeten niet verder zoeken: Cilia ligt in den put. Zou zij er ingevallen zijn of wel . . . . gelijk hare moeder? . . . .

Niemand durfde den volzin uitspreken.

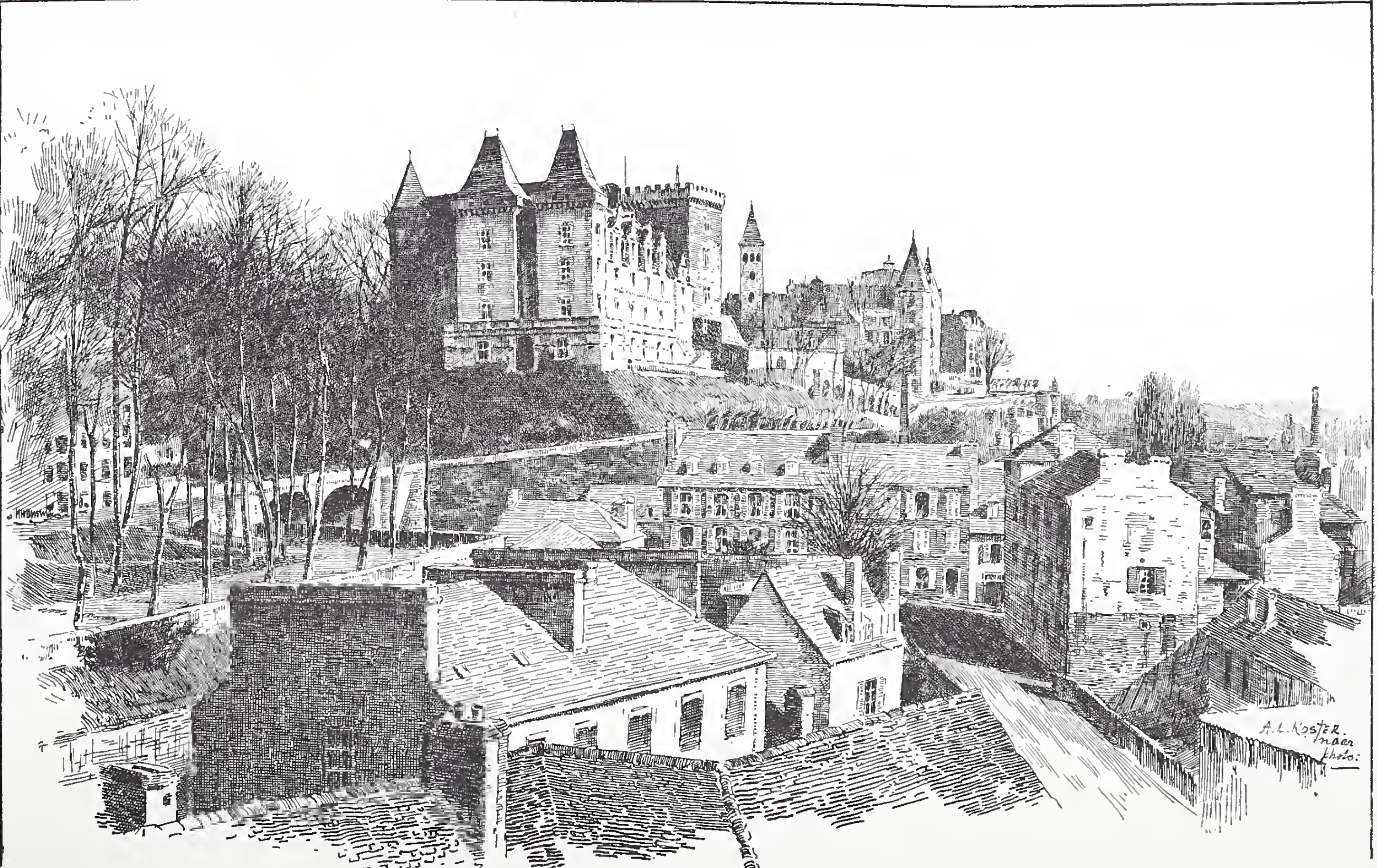
— Wat kan men het weten van zoo'n onnoozel schaap, sprak iemand. Het is beter dat zij van de wereld is; wat zou er van zoo'n kind komen? Maar het is toch wreed zóó te sterven . . . .

In gedrukte stemming trokken allen die gekomen waren naar huis en de moeders verboden ten strengste aan de kinderen omtrent den put te komen.

Sedert dat voorgevallen is, heeft men den wegel die naar het bosch voorbij den put voerde, verlegd zoo verre van dáár mogelijk. Meest allen die voorbij gaan zijn bevangen met vrees en keeren het hoofd af als zij in de verte het groepje der wilgen en berken ontwaren, want, zeggen zij: in den herfst, vooral 's avonds en 's morgens vroeg als de mist over de heide hangt, ziet men twee witte schimmen boven den put zweven.

Het zijn de zielen van Cilia en hare moeder die geen rust kunnen vinden.

Dec. 1894.

„. . . . de rij van trotsche hotels op den rand van de hoogte..”

MARIE.

(Een verhaal uit Béarn.)

DOOR

R. PRAKKEN.

Zij diende, toen ik haar leerde kennen, in een van de meest bezochte familie-hotels te Pau. Doch van al de talrijke gasten, die daar een deel van den winter doorbrachten of er des zomers eenige dagen vertoefden op hun doortocht naar de hooger gelegen badplaatsen in de Pyreneeën, was er zeker nog nooit één op de gedachte gekomen, dat die eenvoudige dienstbode eene geschiedenis zou hebben. Zij ging altijd stil haars weegs, was steeds vlug bij de hand en hinderde toch nooit door hare tegenwoordigheid, en haar werk verrichtte ze zoo bescheiden, dat velen hare diensten aannamen haast zonder haar persoon op te merken. Waarlijk, men zou haar eer voor eene automatische machine gehouden hebben, dan voor de heldin van een verhaal. En toch had ze wellicht meer doorleefd, meer gevoeld en meer geleden dan de meeste voorname dames, die ze dag aan dag op hare wenken bediende. Door een toeval raakte ik met hare geschiedenis bekend, die ik wil trachten zoo getrouw mogelijk mede te deelen.

Het is reeds vele jaren geleden, wat ik vertellen ga, ofschoon Marie het zich nog herinnert als ware het pas gisteren gebeurd. Hare ouders waren nog in leven en zij woonde bij hen in. Hunne eenvoudige woning lag beneden in het dal der Gave naar den kant van Bizanos. 't Was daar heerlijk wonen: men zag er de gansche rij van trotsche hotels op den rand van de hoogte, meestal flikkerend in den zonneschijn, en dikwijls zweefden 's middags de tonen der muziek van de „Place Royale" over naar het stille dal, maar de krioelende menigte der badgasten en hun ratelende rijtuigen kwamen er niet de rust verstoren; op stille avonden daarentegen hoorde men er het eentonig bruisen der rusteloos voortijlende Gave.

Hunne woning onderscheidde zich van de andere huizen uit de buurt door de zindelijkheid en de orde, die er heerschten. Voor haar trouwen had Maries moeder in de stad gediend bij vreemdelingen, die ver uit het noorden kwamen, uit Holland, en daar had men haar reinheid en netheid geleerd en op haar beurt had zij hare dochter van kindsbeen af daaraan gewend. Zoo kwam het, dat Marie zich duchtig weerde op uren, dat vele andere vrouwen reeds voor de huizen neerzaten, de eeuwige breikous in de handen, om onder een schijn van ijver, luiheid en babbelzucht te verbergen. Levendig van natuur, was bezigheid eene behoefte voor haar en hield ze van drukte en beweging.

Als kind had ze vaak wild gespeeld en nu nog, als ze met hare vriendinnen uit wandelen ging, was zij eene der uitgelatenste en thuis onder het werk weerklonk vaak haar vroolijk gezang.

Geen wonder, dat zij het wel eens te stil vond in het schoone dal, waar slechts zelden een kar, langzaam voortgetrokken door een paar stevige ossen, of een enkele voorbijganger eenige afwisseling brachten. En wie er voorbij kwamen, droegen meest bekende gezichten: lieden uit het dorp, die den binnenweg kozen om vlugger de lage wijken der stad te bereiken. Zoo ook de meubelmaker André Luscan, die sedert enkele maanden in de benedenstad werkte.

Marie kende hem van kindsbeen af, doch eigenlijk slechts van aanzien, nooit hadden zij sedert hun kinderjaren een enkel woord met elkander gewisseld. Zijn dagelijksche gang langs hare woning bracht echter ongemerkt eene toenadering teweeg. Hij zag haar haast elken dag, soms door het open raam, als zij de huiskamer reinigde, een andermaal voor het huis, bezig met vegen of zeemen; soms ook hoorde hij al van ver het vroolijk gezang, waarmee zij haar werk begeleidde. Een enkelen keer verraste hij haar aan den kant der beek, als zij de wasch deed: de mouwen hoog opgestroopt, naast zich de mand en voor zich de schuins opstaande waschplank, waartegen ze het linnen sloeg met luiden klap, wijdklinkend over het weiland; soms even poozend om te spoelen of zeep over het waschgoed te strijken en dan weer kloppend met snel opeenvolgende slagen, in zichtbaar welbehagen.

Langzamerhand werd het voor André eene gewoonte, haar elken dag opnieuw gade te slaan en onwillekeurig kwam op iederen gang naar of van de stad weer de vraag bij hem op: „Wat zou ze nu doen? Waar zou ik ze nu zien?" Eerst was het niets dan nieuwsgierigheid, doch op den duur werd de nieuwsgierigheid belangstelling en de gewoonte eene behoefte. Als hij nu haar huis voorbijkwam zonder haar op te merken, dan voelde hij iets als een gemis. Vaak gebeurde dit evenwel niet, want Marie van hare zijde had den flinken jongen man heel goed opgemerkt en niet lang had het geduurd, of zij lette dagelijks op zijn komen en gaan. Zij wist nauwkeurig op welke uren hij voorbijkwam en juist in die uren had ze haast altijd iets te verrichten, dat haar voor het huis of in den tuin, of ook wel aan het venster voerde. Soms wilde zij zich zelve wijsmaken, dat het bloot toevallig was, soms ook nam ze zich voor, in het vervolg onzichtbaar te blijven, doch als dan het welbekende uur naderde, gevoelde ze steeds weer een zekeren aandrang, die haar noopte, zich te vertooen. Eens op eenen avond groette André haar en dadelijk knikte ze terug, het volgende oogenblik diep blozend en zich ergerend over zijne vrijpostigheid. Doch toen hij die den volgenden morgen herhaalde, was hare ergernis al weer vergeten, en sedert beantwoordde zij elken keer zijnen vriendelijken groet.

Niet lang daarna droeg hare moeder haar 's middags op, eene boodschap in de stad te verrichten. Marie wist haar echter gemakkelijk te overtuigen, dat het beter was, eerst het naaiwerk af te maken, waaraan ze bezig was en

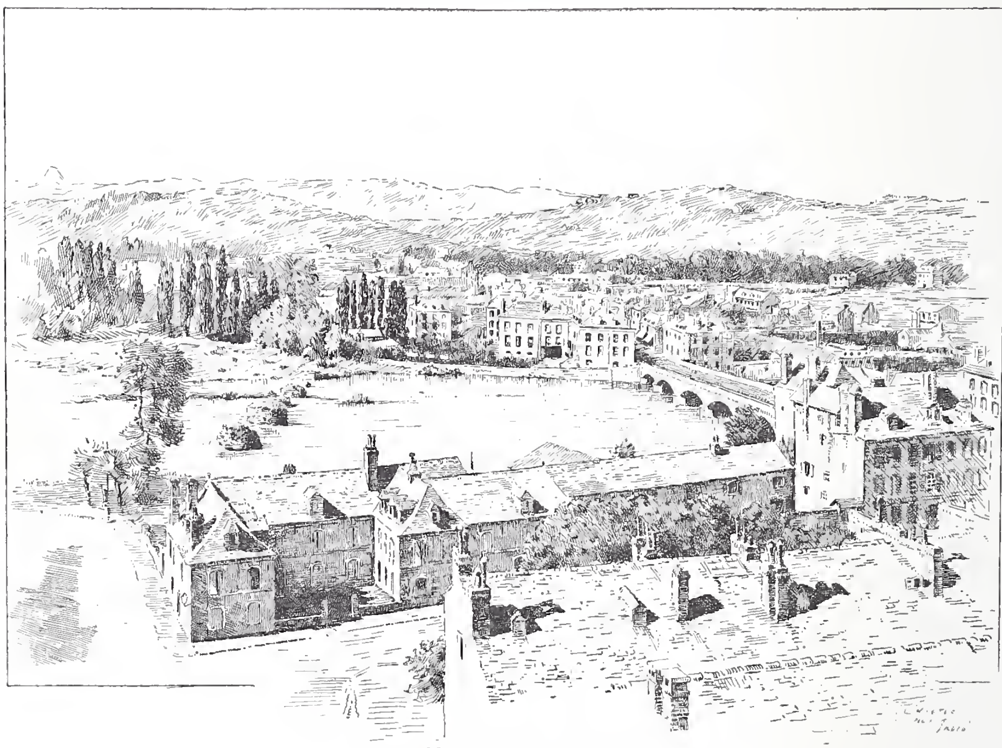
zoo gebeurde het, dat zij eerst tegen den avond op weg ging, omstreeks den tijd, dat André de werkplaats verliet om zich naar Bizanos te begeven. Op het smalle pad ontmoetten zij elkander. Onderweg had Marie den lust in zich voelen opkomen, hem eens van nabij op te nemen, maar ze durfde niet en toen ze hem tot op eenige schreden was genaderd, sloeg zij hare oogen neer en bloosde; doch op 't oogenblik dat ze hem vlak in hare nabijheid voelde, werd de zucht haar toch te sterk, ze keek op en — zag in een paar donkere kijkers, wier volle blik haar omvatte! Ze schrok, maar terzelfdertijd voelde ze een zachte trilling van genot haar lichaam doorloopen. Hare boodschap deed ze slecht en toen ze thuis kwam, viel het hare moeder op, dat ze zoo verstrooid was.

Van dezen dag af had er eene verandering in haar plaats, zij werd stil en in zich zelve gekeerd: wàt ze deed of wàar ze was, altijd dwaalden hare gedachten af naar André, en als het uur naderde, waarop hij voorbij moest komen, dan werd zij gejaagd en zenuwachtig. Vaak wist zij eene boodschap te verzinnen, die haar naar de stad voerde, alleen met het doel hem te kunnen ontmoeten, en elken keer, als bij afspraak, rustten dan hunne blikken enkele seconden in elkander. Ook wanneer hij hare woning voorbij kwam, dan zochten voortaan elkaar hunne oogen als tot eene stomme betuiging van liefde. En de omstandigheid, dat ze nog nooit anders dan met blikken hadden getuigd van wat er omging in hun binnenste, maakte hun verlangen slechts des te grooter.

Vele malen reeds had André het plan opgevat haar aan te spreken, zoodra hij haar weer mocht ontmoeten, maar zag hij vóór zich op het voetpad haar welbekende gestalte zich afteekenen tegen het groen der weide, dan ontzonk hem steeds opnieuw de moed, hoewel hij zich zelf een durfniet noemde, wanneer ze goed en wel voorbij was. Van Marie was de gedachte verre, dat hij ooit zooiets zou kunnen wagen, wel echter zon zij op een middel, dat hen ongezocht met elkaar in aanraking zou kunnen brengen. Spoedig was dat gevonden: eene plotselinge opwelling van genegenheid deed haar het gezelschap zoeken van eene vroegere vriendin, met wie ze niet had omgegaan, sedert deze verkeering kreeg met een metselaarsgezel uit het dorp; weldra waren de verbroken banden weer aangeknoopt en niet lang daarna sloot André even onverwacht vriendschap met den jongen metselaar. Thans kon eene ontmoeting niet lang meer uitblijven en beiden voelden, wat die brengen zou.

Waar men ten oosten der stad van het plateau afdaalt naar het dal der Ousse, bevindt zich ter halverhoogte een kleine afplatting, verloren onder 't geboomte. Daar springt uit den heuvelwand een straal van het helderste water, neerklaterend in een steenen bekken, omringd door eenvoudige banken. Het is de „Fontaine de Trespoey," weinig bekend bij vreemdelingen, maar bemind bij de jonge bewoners der zonnige hoofdstad van het oude Béarn. En met reden, want het is een heerlijk plekje, 's winters zich koesterend in de stralen

der middagzon en 's zomers wegschuilend in de schaduw van het dichte loof, in elk jaargetijde den wandelaar uitnoodigend tot rusten. En eenmaal gezeten, rukt hij zich niet spoedig los, geboeid door het schoone landschap, dat zich voor zijne oogen ontrolt: beneden het dal der Ousse met zijne weilanden omringd door populieren; aan den overkant de boschrijke heuvel van Bizanos, van welks top het kasteel door het groen der schermvormige naaldboomen neerblikt op de huizen aan zijn voet; daarachter, dreigend, de donkere voorbergen der Pyreneeën, op hunne beurt overheerscht door eene gansche rij van besneeuwde toppen, soms helfonkelend in het zonlicht met rozigen tint, soms koud glanzend als reusachtige ijsgevaarten.

„.... eene gansche rij van besneeuwde toppen."

Dit plekje is het doel van menige wandeling. Schoolkinderen komen er op vrije namiddagen uitrusten van hun spel, zij drinken uit de holle hand en spelen met het immer vloeiende water of werpen steentjes naar beneden in de vallei. Voor jongelieden is het vaak eene plaats van afspraak en dikwijls weerklinken er scherts en gelach of ziet er de wandelaar enkele paartjes dansend draaien over de beperkte ruimte.

Geen wonder dus, dat Marie en hare vriendin op een Zondagmiddag in 't begin der lente na een lange wandeling tusschen de villa's ten oosten der stad naar dit bekoorlijke zitje afdaalden, om er rustend te genieten, alvorens zij naar huis terugkeerden. Niet lang hadden zij er gezeten, toen „heel toe-

vallig" ook André en zijn nieuwe vriend om den hoek gebogen kwamen en zich met geveinsde verbazing na een korten groet eveneens neerzett'en. Weldra waren zij in druk gesprek. Ofschoon de metselaar voor een oolijken snuiter bekend stond, tegen André moest hij het ditmaal afleggen. Deze was opgewonden vroolijk, op overmoedigen toon vertelde hij allerlei grappige verhalen, gooide tal van kwinkslagen daartusschen en maakte de levendigste gebaren, zoodat de meisjes gedurig lachten, dat ze schaterden; doch innerlijk voelde hij zich beklemd, hij verwonderde zich over zijn eigen vroolijkheid en wist ternauwernood, wàt hij vertelde, terwijl hij al sprekend zich steeds weer afvroeg: „wat zou ze van me denken? zou ik haar bevallen? of stel ik mij aan als een onnoozele dwaas?" En voor Marie ging veel van 't gesprokene verloren, haar gedachten dwaalden telkens af; toch klonk haar lach het blijdst en het luidst van al, omdat ze daaronder haar onrust en gejaagdheid zocht te verbergen.

Eindelijk werd het tijd om heen te gaan, na een knipoogje tegen André ging de metselaar met zijn verloofde voorop, zoodat de twee anderen wel moesten volgen op den smallen weg. Eerst liepen zij zwijgend voort, doch allengs vertraagden ze hun stap op het hellende pad, terwijl het paartje vóór hen snel klom met veerkrachtigen tred. Zoo waren zij weldra alleen tusschen de muren der aangrenzende tuinen; toen stond André stil, vatte bedeesd het meisje bij de hand en sprak haar aan met haperende stem. Ofschoon zijn woorden verward en onbeholpen klonken en zij ternauwernood antwoordde, toch begrepen zij elkander. —

Toen de voorste jongelui, nabij de stad gekomen, eens omkeken naar hun vrienden, waren deze zelfs niet in de verte te bekennen; zij verwonderden zich echter niet, maar keken elkander slechts aan met een blik van „begrijp je?"

's Avonds toen Marie thuis kwam, zag haar moeder (die al lang gemerkt had, dat er iets gaande was) dadelijk, wat er was gebeurd en daarom maakte zij haar dochter de bekentenis licht. Weinige dagen daarna ging in Bizanos het nieuwtje van huis tot huis, dat André Luscan verloofd was met Marie Gazenave.

Ze waren een mooi paar, dat was het eenstemmig oordeel van bijna al de dorpsgenooten en als ze samen wandelden, gebeurde het meermalen (ofschoon ze het zelf meestal niet bemerkten), dat een vreemdeling hen in 't voorbijgaan opnam met onverholen aandacht. André vertegenwoordigde het type van den Béarnais in zijn schoonsten vorm: hij was slank en lenig, levendig en beweeglijk, ja zelfs druk, doch met een zekeren zwier in al zijne gebaren, terwijl de eigenaardige kleederdracht dier streken door hare losheid de natuurlijke bevalligheid zijner bewegingen nog des te duidelijker deed uitkomen. Op zijn hoofd droeg hij den *béret*, de platte naar alle zijden uitstekende muts, zijn lakensche kiel sloot alleen aan den hals en viel verder met wijde plooien neer, een kleurige doek was als gordel om zijn middel gewonden en voor schoeisel droeg hij gewoonlijk *espadrilles,* luchtige schoentjes met zolen van touwwerk, die den stap veerkrachtig maken en onhoorbaar. Marie had de gelaatskleur eener blondine en toch was heur haar glanzend zwart, terwijl haar gezicht niet, als dat van vele harer donker getinte landgenooten, door baardgroei werd ontsierd. Evenmin als één der meisjes uit den omtrek kleedde zij

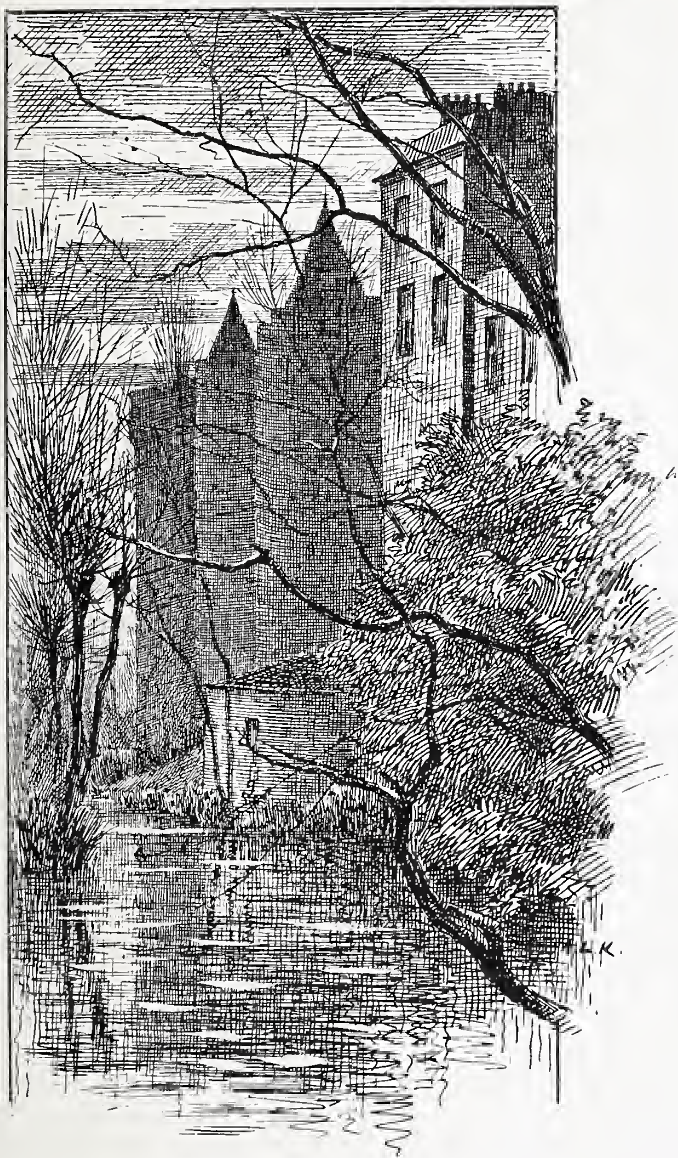
zich in de oude volksdracht, alleen droeg ze voor eenig hoofddeksel een gebloemd kapje, dat, tegen het achterhoofd geplaatst, den haarwrong bedekte.

Nog eens, ze waren een mooi paar en wie ze zag wandelen in de heerlijke omgeving der stad Pau, die had de opmerking kunnen maken, dat zij met hunne van geluk stralende gezichten zoo recht pasten te midden van het lieflijke, zonnige landschap!

Snel vloog voor de verloofden de tijd voorbij. De sneeuw op de voorbergen smolt weg in de stralen der lentezon en de Gave, zwellend door den toevloed, voerde geweldige watermassa's voort in dolle vaart, naar de Adour, naar zee! De zomer kwam met zijne felle hitte en deed in 't gebergte de sneeuwgrens hooger en hooger stijgen, totdat ten laatste nog slechts de hoogste toppen fonkelden in het wit der eeuwige sneeuw. Toen naderde de herfst, de eerste vallende bladeren van den wijnstok waarschuwden, dat de tijd daar was om de gaarden te berooven van hun sappige vruchten en dagen lang weergalmden de heuvelen van Jurançon, Gélos en Bizanos van de vroolijke drukte van den wijnoogst. Thans verloren de boomen hun herfsttooi en langzaam hulden zich de reuzen der Pyreneeën in hun wit wintergewaad! Voor Marie en André scheen het evenwel, alsof de maanden, die waren voorbijgegaan sedert dien voorjaarsdag aan de „Fontaine de Trespoey," slechts enkele weken waren geweest, want in de weelde van hun groot geluk gleden hun dagen ongemerkt voorbij, de een gelijk aan den ander, zonder dat een enkele door kommer of verdriet zich vasthechtte in het geheugen. En wanneer hun gedachten zich losmaakten van het heden, dan was het alleen om zich naar de toekomst te wenden, naar den snel naderenden dag, waarop zij beiden voor goed vereenigd zouden worden! Aan den overkant der Gave nabij Gélos, in „de gelukkige vallei," hadden ze reeds een huisje gehuurd, en nog voor het einde van 't jaar hoopten ze het te betrekken.

't Was op een Zaterdagmiddag en vóór het gewone uur verliet André zijn werkplaats. Tegen zijne gewoonte sloeg hij echter niet het welbekende pad in, dat langs het huis der familie Gazenave voerde, doch begaf zich met een hengelstok op den schouder naar den stationsweg om daar in de snelvlietende Ousse te gaan visschen. Reeds een paar dagen te voren had hij dit plannetje beraamd en als nu het geluk hem wat meeliep, dan zou hij straks na één, twee uurtjes Marie en hare ouders met een paar lekkere forellen kunnen verrassen.

Juist voor het station verdeelt zich het water der Ousse: de kleinste helft vloeit door een soort van sluis en stort zich niet ver vandaar bruisend in de Gave, doch het grootste deel voedt den krachtigen, wielenden stroom van het molenkanaal, dat in de fabrieken der benedenstad tal van raderen onafgebroken doet draaien. Dadelijk na de scheiding zijn beide overbrugd door een lang, laag gewelf, dat aan rijtuigen en voetgangers toegang verleent tot de ruimte voor het stationsgebouw. Langs het laatste eind der onverdeelde Ousse loopt een stevige steenen borstwering, een meter ongeveer hoog en wellicht een voet breed, die bij hooge waterstanden den laaggelegen rijweg voor overstrooming moet beveiligen.

„de wielende stroom van het molenkanaal"

Dit was de plaats die André had uitgekozen om zijn geluk te beproeven. Hij klom op de borstwering daar, waar deze een aanvang neemt, wierp zijn tuig in 't water en liep toen met geregelden tred over het smalle bovenvlak, terwijl hij den dobber vrij liet meedrijven met den snellen stroom. Aan de brug gekomen, keerde hij terug tot zijn punt van uitgang om vervolgens weer met den stroom mee te loopen over het smalle pad. Zoo ging hij heen en weer, wachtend of de visch zou willen bijten. Doch niets liet zich bespeuren en onder 't loopen dwaalden allengs zijne gedachten af. Hij zag Marie en hoe hij zelf haar blijde tegentrad, de gevangen visschen hoog in de hand! Maar terwijl hij vertoefde in 't rijk der verbeelding, vergat hij de werkelijkheid om zich heen en werktuigelijk schreed hij over de borstwering voort.... Plotseling — zijn voet vindt geen steun, — hij schrikt op uit zijn droomerij door de duizeling van zijnen val en reeds in 't zelfde oogenblik voelt hij het koude water spattend en schuimend om zich heen, — een angstkreet — en reeds wordt hij meegesleurd door den sterken stroom van het molenkanaal. Enkelen hebben hem zien vallen of hooren zijnen schreeuw, zij snellen toe —, maar hij is verdwenen onder het lage bruggewelf. Nu spoeden ze zich naar het andere einde en werpen zich neer op den grond, gereed om toe te grijpen, zoodra het wielende water

den drenkeling voort zal stuwen uit den donkeren koker. Daar liggen zij en wachten, — vele seconden wachten ze en staren in zenuwachtig zwijgen naar de zwarte opening, waaruit het water te voorschijn schiet met onvermoeibaar geweld, — niets vertoont zich — en ze wachten langer en langer.... Daar, opeens, een been, een mensch! Ze vatten hem aan en een rilling van vreugde trilt in den greep hunner spieren, ze trekken hem op het droge.... helaas, het is een lijk, wat het wreede water hun weergeeft. Het gelaat is bleek en verwrongen zijn de trekken, uit een diepe wonde aan het voorhoofd sijpelt nog het bloed: de stroom, die hem meesleepte, wierp hem tegen de steenen van het gewelf.

Dienzelfden namiddag had Marie in de stad een paar boodschappen verricht, en nu daalde ze welgemoed van de »Place Royale" langs het steile, zigzagvormige voetpad af naar den weg bij het station. Zij vermoedde wel, dat André was gaan visschen, en daarom koos ze juist dezen omweg: misschien zou ze hem nu zien, zonder dat hij het in de verste verte vermoedde.

Doch wat is dat? Geen mensch is te bespeuren, noch op den weg, noch aan den oever der Ousse, doch dáár, op de brug, een dicht opeengedrongen menigte, een oploop! Wat zou er gaande zijn? In elk geval, zeker zal ze daar André wel vinden. Ze haast zich naderbij, maar nergens ziet ze, wien ze zoekt. Angstig zonder reden, maar toch angstig en gejaagd, dringt ze zich tusschen de menschen in; onverwachts treden enkele mannen terug en geven haar zoo ruimte; snel stapt ze vooruit, — daar ligt haar André, dood, verminkt! Met een gil zinkt ze neer op het lijk, bewusteloos.

Lichamelijk herstelde Marie zich spoedig van dien vreeselijken schok, ze kreeg geen zenuwkoortsen, eigenlijk werd ze in 't geheel niet ziek, — maar haar vroolijkheid en levenslust hadden plaats gemaakt voor stille droefheid en somberen ernst. Ze deed haar werk als te voren, maar zwijgend, zelfs tegen haar moeder sprak ze niet meer dan het hoognoodige en zoodra ze niets meer te doen had, zat ze neer, strak vóór zich starend, ver weg met haar gedachten.

Na enkele maanden nam ze dienst in de stad, in een van de groote, deftige kosthuizen voor vreemdelingen. Doch al gaven hare drukke bezigheden haar soms een oogenblik afleiding, genezing brachten ze niet. Ze bleef stil en somber, maar altijd was ze gewillig en gedienstig. Het best zorgde ze voor de zieken, die in den herfst naar Pau kwamen, om in de zachte lucht genezing te zoeken van hunne kwalen. Die paste ze op, ja, vertroetelde ze met bijna moederlijke zorg: ze hadden immers in 't verre Noorden ouders, bloedverwanten, misschien een verloofde, die angstig hun terugkeer verbeidden. En als in 't begin van den zomer zulk een zieke hersteld weer huiswaarts trok, met nieuwe levenskracht en verjongden levenslust, dan kon Marie hem, als hij in 't rijtuig stapte, soms nazien met iets op haar droefgeestig gezichtje, dat zweemde naar een glimlach.

HET GELUK TOCH GEVONDEN.

DOOR

STEPHANOTIS.

Ze stond geheel alleen op het dek van een der mailbooten die op het punt stond naar het vaderland terug te keeren. Ze had geen deel genomen aan de vroolijke of droevige drukte, die altijd bij vertrek of aankomst der booten heerscht. Niemand had haar aan boord gebracht of voor hare bagage gezorgd. Niemand had haar gezelschap gehouden totdat de bel luidde, ten teeken dat de niet meêgaanden zich van boord moesten verwijderen.

Niemand had haar bij het afscheid voor het laatst nog eens in de armen genomen en gekust. Geen traan was er voor haar gestort. Geen warme handdruk was haar ten deel gevallen. Geen wèlgemeend „goede reis" had men haar toegeroepen.

Stil en onopgemerkt was ze aan boord gekomen. Alleen, toen ze met het overgaan van het kleine bootje op de scheepstrap bijna gestruikeld was, terwijl ze onhandig en zenuwachtig naar boven klom, had de commandant, die over de verschansing heenleunde, het gezien, en was met vriendelijke hulpvaardigheid naar beneden gegaan, om haar bij het opklimmen behulpzaam te zijn Daarna had hij haar met een beleefde buiging weer alleen gelaten.

Een eenvoudig zwart kleedje deed haar slank figuur goed uitkomen. Zooals ze daar stond, stil en rustig, was het haar aan te zien, dat ze liefst onopgemerkt en alleen zou blijven. Doch juist die verlatenheid trok de nieuwsgierigheid van eenige medepassagiers, ten minste van een groepje heeren, die pratend en lachend bezig waren van hunne kennissen afscheid te nemen.

Een van hen, een jonge fat, naar den nieuwsten smaak gekleed, trachtte haar, door zijn onbeschaamd fixeeren, verlegen te maken. Doch ze liet haar oogen slechts even onverschillig over zijn persoon heenglijden, om ze, wat verder, met belangstelling op een ander groepje te laten rusten. Dat groepje bestond uit vijf of zes kinderen, die met hunne ouders naar Holland zouden vertrekken en nu van hunne baboes afscheid nemen.

De droevig snikkende kinderen hielden deze zoo vast omkneld, dat het wel scheen, of ze niet anders dan met geweld van haar verwijderd zouden kunnen worden.

Bij dat aandoenlijk tooneeltje kwam er een schalksch lachje op het gelaat der toeschouwster; een lachje, dat het geheel veranderde. Wanneer ze stil voor zich heenzag, had ze iets hards en minachtends in hare trekken, dat afstootte. Doch toen dat lachje te voorschijn kwam, schitterde er als zonne-

schijn in de grijze oogen, terwijl twee allerliefste kuiltjes de ronde wangen versierden. En het was wonderlijk welk een aantrekkelijk gezichtje het nù was, waar men de oogen bijna niet van kon afwenden.

Dat scheen de jonge zeeofficier ten minste te vinden, die, eene geurige manilla rookende, op eenigen afstand van haar, evenals zij, de reisgenooten monsterde.

Toen ze hare oogen van het tragi-comische tooneeltje afwendde, ontmoetten die de zijne, en terstond verdween de onschuldige vroolijkheid uit hare trekken. Het was alsof ze zich weêr een masker van trotsche onverschilligheid had voorgebonden.

Hij bemerkte dit en deed alsof hij niet op haar lette, want hij wilde den schijn niet op zich laden, haar even onbeschoft te behandelen als die andere heeren.

De jonge fat had zich over haar koele minachting gewroken, door allerlei dubbelzinnige geestigheden over haar persoon te uiten, die den lachlust der hem omringenden nog meer verhoogden. Opeens kreeg hij nog een onverwachte bondgenoot in een nieuw aangekomen passagier, die de jonge dame scheen te kennen, en nu met een zeer geheimzinnig gezicht, eene interessante mededeeling op half fluisterenden toon aan zijn vrienden deed.

Ze staken de hoofden bij elkâar en aller blikken waren met onverholen leedvermaak op háár gevestigd, die stil en rustig op haar plaats bleef, als merkte ze niets van al die persoonlijkheden.

Eindelijk trad één der heeren op haar toe, met den hoed op het hoofd en beide handen in de zakken en fluisterde haar met een onbeschaamden lach iets toe.

Ze verbleekte, en zag hem verwijtend aan; zonder een enkel woord te zeggen liep ze hem snel voorbij en verdween van het dek. De jonge man keek haar verbluft na; toen keerde hij langzaam met een kregele uitdrukking op het gelaat naar zijn vrienden terug.

„Nu, wat zei ze?" klonk het hem te gemoet. Maar schouderophalend gaf hij hun bits ten antwoord, dat ze voortaan hunne boodschappen zelf mochten doen, dat hij er voor bedankte. Nu steeg de vroolijkheid nog meer, en het regende geestigheden en kwinkslagen om het malle figuur dat hij gemaakt had.

Het sein tot vertrek werd gegeven, en nu ontstond de gewone drukte en verwarring. Het snikken en weenen van hen die afscheid namen, vermengde zich met de commando's die op luiden toon gegeven werden, het gerammel der kettingen en het doffe geluid der zwaar neêrvallende touwen, die door de matrozen werden ingehaald. De schelle fluit van het naar de reede terugkeerende bootje werd overstemd door het donderend geluid, dat de kleine kanonnen aan boord der groote boot maakten, toen ze hun saluutschoten losten.

Allen drongen naar den kant der boot, waar ze voor het laatst hun zakdoeken aan de achterblijvenden toewuifden, totdat deze uit hun oogen verdwenen waren. Allen waren nog slechts vervuld met eigen gedachten en her-

inneringen, terwijl ze naar het land heentuurden, waarvan ze hoe langer hoe meer verwijderd werden.

Beneden in haar hut stond het jonge meisje voor het kleine ronde raampje, de oogen verduisterd door groote tranen, die langzaam over hare wangen heenrolden. Ook haar hart was vol; overvol, bij het gezicht van het steeds vager wordende land, waar ze reeds zooveel had geleden!

Ze zag het graf harer moeder weêr voor zich, zooals ze het gisteren voor het laatst had gezien. Een versch gedolven graf, waarop het gras nog geen tijd had gehad, om met zijn teeder groen de kaalheid er van te bedekken, en zoodoende meê te helpen, haar die daar rustte, uit de herinnering der levenden te doen verdwijnen. Geen grafsteen, zelfs geen eenvoudig houten kruis was er op geplaatst. Niets, dan het plankje met het nummer er op. — Dat was alles! —

Arme vrouw! — Niettegenstaande haar gebreken en zwakheden, had ze haar kind toch liefgehad, zooals alleen eene moeder kan liefhebben! —

En vergetelheid was het beste, dat haar kind haar kon toewenschen.

Ze had het kale verlaten plekje met bloemen bestrooid, zooveel als ze maar had kunnen bijeenbrengen. En in haar diepe droefheid was ze op dat graf neêrgeknield en had der gevoellooze aarde, die bedekte wat ze nergens meer op aarde zou terugvinden, een moederhart en moederliefde, allerlei zoete woordjes toegefluisterd; de lieve naampjes die ze als kind gewoon was geweest haar moeder te geven.

Alsof die stomme doode het nog kon hooren, en haar eens zoo hartstochtelijk naar liefde smachtend hart het verstaan en er nog gelukkig om kon zijn! —

Want de dochter had wel begrepen, al was het ook vaag en onduidelijk, wat die arme moeder uit haar huis had verdreven; wat de drijfveer was geweest, die haar van de zijde van haar man in de armen van een ander had geworpen! —

Ze zag de schoone vrouw weêr voor zich, met de donkere oogen vol uitdrukking, en de fiere onbuigzame trekken! Zeker!... Zij zou nimmer gedwaald hebben, wanneer ze liefde en genegenheid bij den echtgenoot had gevonden.

Vol verbittering dacht het peinzende meisje terug aan haar vader, die zijn eenig kind ook kon vervloeken en verstooten; omdat die naar haar moeder was gegaan. Die moeder, die alleen en verlaten in een armoedig huisje had gelegen, waar ze wachtte op den dood, die haar uit haar lijden zou verlossen.

En op een leeftijd dat het hart nog slechts vervuld behoort te zijn met heerlijke illusies, lachende toekomstdroomen, was het hart van die dochter reeds geheel verbitterd geworden door het treurige huiselijke leven dat ze had bijgewoond.

Ze had veel gezien, waarvan ze nog onkundig had moeten zijn, maar immer had ze partij getrokken voor haar moeder.

De man die zijn plichten als echtgenoot en vader zoo schromelijk verwaarloosde, had ze nimmer kunnen liefhebben. Ze had hem nooit anders gekend,

dan tyranniek en wreed, zichzelf alleen het recht toekennende, te doen wat hem lustte, terwijl zijne vrouw en kind onder zijne kleingeestige dwingelandij moesten bukken.

Droevige tooneelen kwamen haar weêr voor oogen, waarin hij zich niet had ontzien, tot zijn bedienden af te dalen, onverschillig of het vroegwijze kind er getuige van was. En ze had in een hoekje verborgen dikwijls bittere tranen geschreid over het onrecht en het lijden dat ze instinctmatig voelde, dat haar schoone moeder werd aangedaan. Ze dacht aan dien dag, toen de diepbeleedigde vrouw eindelijk het huis had verlaten. Zij zelve was in een hoekje van de achtergalerij met haar poppen aan het spelen, toen haar vader daar ook kwam, en ongegeneerd de baboe die haar oppaste had geliefkoosd. Hij ontmoette toevallig de oogen van zijn kind, die hem met onverholen haat en minachting aanzagen. Woedend was hij op haar afgekomen, en had haar op het bleeke gezichtje geslagen dat het rood opzwol.

Op haar weenen was de moeder komen aanloopen, die had alles met één oogopslag gezien en begrepen. De bleeke, driftige vader, het mishandelde kind, en de verlegen houding der baboe, die ongemerkt trachtte weg te sluipen.

Hoe hadden die donkere oogen vonken geschoten, terwijl ze daar stond en hem, den echtbreker, met verpletterende verachting de waarheid zeide. Ze had hem „bedrieger" genoemd, die zijne minderen, zijne dienstboden hooger stelde dan zijne vrouw, terwijl er voor die vrouw en haar kind niets dan wreede onrechtvaardigheid overschoot.

Het van angst sidderende meisje had gezien, hoe hij doodsbleek, haar moeder met de wreede vuist had gestompt en geslagen. Het trotsche hoofd fier opgericht had deze zich laten mishandelen, met eene, door het kind niet begrepene uitdrukking in de oogen. Die oogen waren zelfs niet gesloten geworden, terwijl die onmeêdoogende hand het schoone gelaat sloeg, als wilde hij het vernietigen

Toen eindelijk haar vaders arm machteloos langs zijne zijde neêrviel, had de wreed mishandelde een korten hoonenden lach uitgestooten. Dan had het gloeiende gelaat zich over het kind heengebogen, en was het woest aan dat wild kloppende hart gedrukt geworden, terwijl haar gezichtje door vurige kussen bedekt werd. Toen, met eene trotsche beweging de armen van zich afschuddende, alsof ze voor immer knellende boeien verbrak, had ze fier en onbuigzaam het huis verlaten, en was op den zonnigen, stoffigen weg uit de van schrik wijdstarende oogen van het kind verdwenen.

Ze hoorde nog hoe haar vader, die trotsche gestalte eene verwensching en scheldwoord nariep, en ook, dat ze nimmer behoefde terug te komen.

Er was geen antwoord gevolgd. Onbuigzaam en onbewogen vervolgde de verstooten vrouw den weg waarop voor haar geen terugkeer meer mogelijk was.

Het nu moederlooze meisje was in wanhopend gillen uitgebarsten, wèl wetende dat haar moeder haar voor immer had verlaten.

Na dien dag begon haar zwervend leven. Van de eene kennis werd ze naar een andere gestuurd. Zelden zag ze haar vader, en deed ook al haar best

hem niet te ontmoeten. Ze kon het hem niet vergeven, dat hij de oorzaak was geweest van hun ellendig huiselijk leven.

Toch was ze nu betrekkelijk gelukkiger dan vroeger. De menschen bij wie ze inwoonde, waren goed voor haar, en ze werd niet meer geslagen. Maar toch — moederliefde en zorg ondervond ze niet.

Zoo verliepen eenige jaren, waarin ze haar moeder niet terug zag. Wèl ontving ze nu en dan een briefje van haar, vol hartstochtelijke liefde en verlangen naar haar dochtertje, maar ze kon er niet uit te weten komen waar ze was, en hoe ze leefde. Geen enkele aanwijzing stond er in, waar ze kans zou hebben haar te ontmoeten.

Hoe gelukkig was ze geweest, wanneer er zulk een briefje kwam. Hoe had ze het gevoellooze papier tegen hare lippen gedrukt en er over geschreid! Hoe dikwijls had ze die regelen vol liefde overgelezen, tot het verlangen om haar die ze schreef, terug te zien, bijna onhoudbaar was geworden!

Indien ze had kunnen uitvorschen waar haar moeder zich ophield, zou ze, zonder zich te bedenken, naar haar zijn toegesneld. In de moederarmen, aan het moederhart, dáár was haar plaats!

Zoo was ze achttien jaar geworden. Duidelijk staat die dag haar nog voor den geest. Ze was bij vreemden, die niet eens wisten, dat het haar jaardag was. Het verlangen naar een moederkus was dien dag nog sterker dan anders. Het was haar geweest, alsof ze gevoelde dat de arme vrouw haar hulp noodig had, en den geheelen dag was haar het hart zoo zwaar geweest.

Den volgenden dag was de bode gekomen, die haar de moeder weêr in de armen voerde.

Ze was gekomen, de nederige smeekbede, om haar te vergeven, die alleen en verlaten, zeer ziek, zonder hoop op herstel, het verlangen niet meer had kunnen bedwingen haar kind voor het laatst terug te zien.

En voor dat kind was het niet de gevallen vrouw, die de menschen met den vinger nawezen; niet het zwakke karakter, dat bij het aangedane onrecht, de kracht miste zich daar boven te verheffen en alles te verdragen ter wille van haar kind.

Voor háár gevoel was het slechts de mishandelde moeder, die de armen verlangend naar haar uitstrekte en aan wier roepstem ze juichend gehoor gaf.

Ze was naar haar vader gegaan en had hem, met trillende lippen, haar genomen besluit te kennen gegeven. Zonder zijne toestemming te vragen, vast en onwrikbaar in haar voornemen. Welk een vernietigende blik had haar uit zijne oogen getroffen! Hoe hoonend was zij verstooten en vervloekt geworden! Hoe verachtelijk had hij haar aangeraden denzelfden weg op te gaan, als zij die haar tot zich riep! —

Zonder te bedenken dat ze wellicht haar eigen toekomst er door verwoestte, zonder berekening, slechts luisterende naar de stem in haar die haar scheen toe te fluisteren wat ze doen moest, brak ze met geheel haar vroeger leven en snelde naar haar moeder heen.

Hoe schoon was zij nog altijd, die arme vrouw, niettegenstaande al wat ze

geleden had en nog leed! De donkere, schitterende oogen hadden haar weêr met den ouden, liefdevollen blik aangezien. De trotsche lippen waren weêr even hartstochtelijk als vroeger op de hare gedrukt, terwijl ze haar de vroegere, teedere naampjes toefluisterden.

Maar welk een nameloos bitter gevoel was er in het hart der dochter opgekomen, toen ze zag hoe armoedig en verlaten haar moeder daar nederlag, Waarlijk! Het voorbeeld was afschrikwekkend genoeg!

Getergd en mishandeld, de trouw waar ze recht op had met voeten getreden, het vurige, jaloersche hart gedurig en gedurig weêr vernederd en gegriefd, zóó was ze behandeld geworden door den man, die beloofd had haar te zullen liefhebben en beschermen, tot de dood hen scheiden zou. Toen, tot het uiterste gedreven, was ze half zinneloos van smart door de wreedheden, haar lichaam en ziel beiden aangedaan, tot een ander gevlucht, die haar met vriendelijke woorden en liefkoozingen verleid had tot hem te komen, terwijl hij haar een leven vol liefde en geluk voorspiegelde en toen ziekte en lijden haar kwamen overvallen, liet ook hij haar lafhartig aan haar lot over. —

En met dat verwoeste leven voor oogen, met de herinnering aan haar eigen ongelukkige kindsheid, geloofde de dochter niet meer aan trouwe, eerlijke mannen-karakters. Háár waren de oogen te vroeg geopend geworden; ze zag en merkte veel op waarvan anderen van haar leeftijd niets begrepen. Ze had veel gehoord van ongelukkige huwelijken, waarvan bijna altijd ontrouw de oorzaak was, omdat men wist, hoe ze het slechte voorbeeld voor oogen had gehad. Voor haar behoefde men zich dus niet te ontzien.

Zóó was het wantrouwen in haar hart geslopen, hetgeen ze onverholen toonde, terwijl haar eigen leven er het meest door verbitterd werd.

En toch — hoe weinig illusies ze zich nog van het leven maakte, toen ze zich de onbeschofte behandeling van daareven weêr voor den geest haalde, smartte het haar opnieuw te bemerken, waarvoor men haar aanzag.

Alsof zij ooit in staat zou zijn het voorbeeld harer moeder te volgen. Zij, die zich liever het leven zou benemen, dan dien weg op te gaan: dien weg, waarvan ze zooveel afschuwelijks en terugstootends had gezien.

Konden ze dan niet begrijpen hoe ze van het denkbeeld alleen reeds terug-huiverde, dat zoo iets ooit mogelijk zou kunnen zijn?

Ze waren wreed! — O, God! wreed en laf! — Omdat ze alleen en onbe-schermd was, hadden ze den moed haar te beleedigen en te grieven, overtuigd dat ze het ongestraft konden doen; dat niemand hen ter verantwoording zou oproepen! —

Had ze dan geen gelijk, wanneer ze hen *allen* verachtte? Was die behan-deling weêr niet een bewijs, dat ze niets anders waard waren?

Zóó trachtte ze zichzelve te versterken in haar gevoelen, en toch — sloeg ze de handen in woeste smart voor het gelaat, inwendig diep ongelukkig dat ze gelijk scheen te hebben.

Hoe troosteloos leêg lag het leven daar voor haar! Had men haar toch ook

maar liever onkundig gelaten van zóóveel kwaad dat er ongestraft bedreven wordt! Hoe gelukkig waren andere meisjes die nog konden vertrouwen en hopen en liefhebben! Ze waren misschien blind en dom. Maar was dat dan niet duizendmaal beter dan haar zien en weten?

Toch drong de gedachte zich soms aan haar op, dat ze zich misschien vergiste. Eene stille hoop, dat ze ongelijk had. Ze was nog zoo jong, en wie kan dan reeds voor immer hebben afgedaan met hoop, de ster die het langst blijft lichten, zelfs in het donkerste leven!

Als ze met kracht tegen dat gevoel streed, dat haar nu nog overmeesterde, zou ze misschien nog eens leeren inzien, dat ze toch gedwaald had. O! mocht er toch iets gebeuren, dat haar zou overtuigen, dat het werkelijk een dwaling was!

Ze gaat nu immers ook een nieuw leven tegemoet! Haar grootvader leefde nog in Holland en toen haar moeder den dood stap voor stap voelde naderen, had ze in roerende taal haren vader vergiffenis afgesmeekt, en hem gebeden haar kind tot zich te nemen, dat spoedig geheel alleen en verlaten in den grootsten nood zou achterblijven. En de oude man had zonder bedenken geantwoord. Zelf reeds dicht bij het graf had hij *haar* vergeven, wier hartstochtelijk karakter hij kende, wèl begrijpende dat *zij* niet de hoofdschuldige was.

Haar kind moest dadelijk tot hem komen. Hij zou voor haar toekomst zorgen. Het geld voor hare reis en eene eenvoudige begrafenis voor de moeder was er bij gevoegd.

Dankbaar ging ze nu naar den ouden man, die tenminste de laatste dagen harer moeder van een grooten last had bevrijd. Ze wilde trachten hem alles te vergelden wat hij voor hen gedaan had. Van hem wilde ze leeren te vergeten en te vergeven, om met een liefdevoller hart haar verder leven door te gaan.

De bel voor de lunch wordt reeds geluid, en als ze dat hoort schrikt ze op. Ze is zoo verdiept geweest in hare herinneringen en toekomstplannen, dat ze niet op den tijd heeft gelet en nu eerst bemerkt dat ze al in volle zee zijn.

Haastig wischt ze de sporen van tranen uit haar oogen en gaat naar het salon om haar plaats aan tafel in te nemen. De hofmeester wijst haar die aan, vlak naast den commandant, en aan haar andere zijde een bejaard heer, die wegens ziekte naar Holland gaat en stil en in zich zelf gekeerd zich niet met zijn medereizigers bemoeit.

Een zucht van verlichting ontsnapt haar. Ze was zóó bevreesd in de buurt te komen van het jonge fatje en zijn vrienden, dat, nu ze hem blufferig het hoogste woord aan eene andere tafel hoort voeren, ze weêr begint te hopen dat men haar met rust zal laten.

Wèl ontmoet ze, als ze even rondkijkt, voor de tweede maal de donkere oogen van den zeeofficier, die schuin tegenover haar is geplaatst, doch het zijn zulke vriendelijke oogen en de manier waarop hij het hoofd voor haar buigt is zoo vol eerbied, dat hij, durft zij veronderstellen, niet tot hare kwelgeesten zal behooren.

De vriendelijke oplettendheid van den commandant, die haar onder zijne

bescherming schijnt genomen te hebben en de prettige half vaderlijke manier waarop hij tracht haar op haar gemak te brengen, haar pas genomen besluit om het leven ook eens van zijn lichten kant te leeren beschouwen, maken dat de koele onaangename uitdrukking al spoedig van haar gezichtje verdwijnt en het zonnige lachje en de aardige kuiltjes in de wangen zich weêr vertoonen.

De commandant, die door den aard zijner betrekking al met zooveel verschillende karakters in aanraking is gekomen en veel menschenkennis bezit, heeft, niettegenstaande hij ook reeds haar geheele levensgeschiedenis vernam, toch wel gemerkt dat hij hier met een onschuldig meisje te doen heeft. En wetende dat die geschiedenis als een loopend vuurtje de ronde heeft gedaan en bijna alle dames den neus voor haar optrekken en sommige heeren zich eene vroolijke reis met haar voorspellen, werpt hij zich met zijn rondborstig karakter openlijk als haar beschermer op.

Terwijl ze daar naast hem zit, voelt ze zich al meer en meer op haar gemak. Nu hij, de gezagvoerder, die door zijn rechtvaardig eerlijk gedrag algemeen geacht en bemind is, zóó haar partij opneemt, zullen haar wel veel kwellingen en onaangenaamheden bespaard blijven.

Ze geeft zich nu geheel aan het zoete gevoel over van beschermd te zijn en onbeschroomd ziet ze hem in de heldere oogen, terwijl ze zijne vriendelijke scherts opgewekt en geestig beantwoordt.

Gedurig, wanneer haar oogen toevallig naar haar overbuurman afdwalen, ontmoet ze zijn ernstigen blik, dien hij echter terstond afwendt wanneer hij ziet dat ze naar hem kijkt, als vreest hij de koele minachting op haar gelaat te zullen zien terugkomen, die het zoo terugstootend kan maken.

Zoo gaat de eerste maaltijd aan boord voorbij. Daarna begeeft ze zich naar het dek, met een boek in de handen, om daar, zooals ze hoopt, onopgemerkt den tijd door te brengen.

Maar nauwelijks heeft ze zich een weinig van de anderen neêrgezet, als ze tot haar schrik bemerkt, dat iemand vlak naast haar is gaan zitten en als ze opziet, ontmoet ze het spotachtig gelaat van denzelfden jongen man, die haar dien dag reeds zooveel leed heeft berokkend.

Hij begint, met haar op kwetsend-familiaren toon iets over haar moeder te zeggen. Ze wordt doodsbleek en al de haat en verachting, die ze wilde trachten te overwinnen, al de smart, die ze bij die stervende moeder heeft gevoeld, komen weer bij haar boven.

Terwijl ze de fonkelende oogen met doodelijke verachting op hem die naast haar zit, gevestigd houdt, slingert ze hem het woord »lafaard" naar het hoofd. Opeens bemerkt ze, dat er nog iemand bij haar is komen staan. Zouden zijn vrienden hem komen helpen haar te beleedigen? Ze keert zich om. Neen, het is de jonge luitenant, die zich kalm, maar vastberaden voor het bevende meisje plaatst en op hooghartigen toon haren kwelgeest verzoekt, zich te verwijderen en het de jonge dame niet meer lastig te maken, daar hij anders met hem te doen zal krijgen.

De aangesprokene staat op, maakt spottend eene diepe buiging en zegt

niet geweten te hebben, dat ze zich reeds van een cavalier had voorzien, daar hij anders gaarne die plaats had ingenomen.

Met moeite bedwingt de ander zijn lust om hem een slag in het hatelijk brutale gezicht te geven, doch hij bedenkt, dat hij haar naam juist daardoor nog meer in opspraak zal brengen. Daarom geeft hij zeer koel en uit de hoogte ten antwoord, dat hij slechts den plicht vervult, die op elk fatsoenlijk man rust, namelijk eene onbeschermde vrouw voor beleedigingen te vrijwaren.

Met eene tweede spottende buiging en een onbeschaamd: „Dank u wel voor het ontvangen lesje in de beleefdheid," verwijdert de op zijn plaats gezette zich, terwijl hij erg zijn best doet, zich na zijne nederlaag trotsch en onverschillig te toonen.

Hij, die zoo grootmoedig hare partij op zich nam, keert zich nu tot haar. Hij ziet hoe ze zich op de lippen bijt, om de opkomende tranen terug te dringen, en terwijl hij beleefd voor haar buigt en hartelijk medelijden duidelijk in zijn oogen te lezen is, stelt hij zich aan haar voor. „Maurice du Pré, luitenant ter zee 1ste klasse," er bijvoegende, om haar het spreken te besparen: „Uw naam is Herlof, als ik het wèl heb?"

Ze knikt toestemmend het hoofd, nog steeds strijdende met de tranen, die met alle geweld te voorschijn willen komen.

Als hij ziet hoe zenuwachtig ze is, begint hij met vriendelijke stem over allerlei onderwerpen te spreken, om haar zoodoende den tijd te laten zich wat te herstellen.

Langzamerhand bepalen zich hare antwoorden ook niet meer tot het korte „ja" of „neen," en gelukt het hem eindelijk haar weer kalm en rustig te hooren spreken. Dan groet hij haar vriendelijk, terwijl hij voorgeeft nog het een en ander in zijne hut te moeten schikken. Doch in werkelijkheid is hij bevreesd anderen weer aanstoot te zullen geven, wanneer hij zich te lang met haar alleen bezighoudt. In alle geval weet ze nu, dat ze op hem kan rekenen en zullen die onbeschaamde kwâjongens, zooals hij hen bij zichzelf noemt, het niet meer wagen haar lastig te vallen.

Ze ziet de forsche, manlijke gestalte na tot hij verdwenen is. Neen, het is niet mogelijk dat hij ook tot die soort mannen behoort, die ze zoozeer verafschuwt. Zelfs zij, met haar weinige menschenkennis, gevoelt dat er geen lage, wreede hartstochten kunnen schuilen achter dat breede, verstandige voorhoofd. Die donkere oogen zeggen duidelijk, dat hij zich voordoet zooals hij werkelijk is, rondborstig en eerlijk. Dezelfde aandrift, die ook zij gevoelt om voor zwakkeren en kleineren dan zij zelve is in de bres te springen, wanneer die mishandeld of geplaagd worden, heeft hem aan hare zijde geplaatst, toen hij haar voor de tweede maal weerloos zag tegenover booze kwaadwilligheid.

Terwijl ze nu naar de zee blijft staren, die schittert onder de felle zonnestralen, voelt ze dat iemand onafgebroken naar haar heenziet. Ze keert zich om en bemerkt een meisje van ongeveer negen of tien jaar, dat haar met hare trouwhartige bruine kijkers met groote belangstelling staat aan te kijken.

Het was geen onbeschaamde nieuwsgierigheid, dit zag ze duidelijk. Maar het kind scheen getuige te zijn geweest van al het voorgevallene, en op haar gevoel afgaande, zooals kinderen meestal doen, had ze medelijden gehad met de vreemde jonge dame en had wel begrepen, dat het onuitstaanbare pedante mannetje met zijn hatelijk scherp gezicht de oorzaak van haar verdriet moest wezen. Ze had ook de woorden gehoord, die er tusschen de beide heeren gevallen waren, en haar warm kinderhartje had zich terstond aangetrokken gevoeld tot dezen knappen jongen man, die als een redder in nood te voorschijn was gekomen.

Nu ze de grijze oogen der dame ontmoet, die voor haar terstond een vriendelijk lachje hebben, dat over het veranderlijke gezichtje als een zonnetje heentrekt, kan ze de verzoeking niet weerstaan kennis met haar te maken. En terwijl ze haar handje vertrouwelijk tot een groet uitsteekt zegt ze: „Ik ben Meta.''

Gretig wordt dat uitgestoken handje aangenomen en gedrukt en de zachte stem der vreemde zegt: „Ik heet Lucie, we zullen vriendinnen worden, wil je?'' — Het kind knikt vroolijk van ja en het duurt niet lang of ze zijn samen druk aan het keuvelen.

De aardige Lucie heeft eene groote aantrekkelijkheid voor kinderen. Is het omdat ze gevoelen, hoeveel sympathie er tusschen haar en hen bestaat, doordat ze zich zoo geheel in hunne gedachten en wenschen kan verplaatsen? Hoe het zij, overal waar kinderen in haar nabijheid zijn, ziet ze zich dadelijk door hen omringd en geliefkoosd.

Ook dit is een lief hartelijk kind; en hoewel haar moeder liever niet zag dat ze met het zooveel besproken meisje omgaat, doet ze toch maar, of ze er niets van bemerkt, bevreesd openlijk onaangenaamheden te zullen krijgen met hen, die haar schijnen te willen beschermen.

Dat goede voorbeeld doet goed volgen, en het duurt niet lang of de meeste kinderen aan boord zijn om Lucie's stoel verzameld en vertellen alles wat hen interesseert. Ze zeggen haar ook hoe blij ze zijn zoo'n lieve hartelijke vriendin ontmoet te hebben en de kleine Meta is de eerste, die in het volle gevoel van de gelukkige vondst die ze gedaan heeft, de armpjes om haar hals heenslaat en op de haar eigene onstuimige manier zegt: „U is mooi en lief en goed, en ik houd zóóveel van u!'' — Voortaan is Lucie het trouwe vroolijke speelmakkertje, die in ingewikkelde kindergeschillen uitspraak moet doen, de troosteres wanneer er pijn of verdriet is. Zelden ziet men haar meer alleen, de trouwe kinderstoet volgt haar overal.

De ouders laten het stilzwijgend toe, wèl wetende dat, zoodra ze Holland bereikt zullen hebben, het met al die vriendschap gedaan zal zijn. Op reis is het voor hen een groot gemak, dat er iemand is die zich met hunne kinderen bezig houdt. Ze kunnen dan ongestoord de lange eentonige dagen op hunne rottanstoelen doorbrengen.

Toch zijn ze zelve nog geen stap nader gekomen. Ze schuwen het zachte hulpvaardige meisje, alsof het eene besmettelijke ziekte heeft. Maar nu deert

het haar niet meer. Opgewekt en vroolijk wordt haar helder lachje dikwijls boven de haar omringende kinderen gehoord. Het is alsof al de sympathie, die ze van hen ondervindt, haar heeft geholpen zich boven de bekrompen vooroordeelen der ouders te verheffen. Ze gevoelt ook, dat de manier waarop de commandant met haar omgaat, een goeden indruk op al zijn ondergeschikten heeft gemaakt. Tenminste ze schrijft het alleen daaraan toe, dat allen, van den eersten officier tot den minsten matroos, haar met onverholen achting behandelen.

Voor háár is er steeds een beleefde groet over en hulpvaardige handen zijn altijd klaar om haar den een of anderen dienst te bewijzen. Ze denkt niet, dat ze dit ook aan haar eigen gedrag te danken heeft. Bescheiden in haar manieren, dienstvaardig waar ze denkt niet afgewezen te zullen worden; nooit ongeduldig of kregel wanneer de kinderen het haar wel eens lastig maken; dat zijn allen eigenschappen, die op de eenvoudige loyale zeemansharten een diepen indruk hebben gemaakt. Ze begrijpen en waardeeren het jonge meisje, verheven als ze zelf zijn boven kleingeestige vooroordeelen door hun vrij en gevaarlijk beroep. De ruwe, openlijk betoonde eerbied der zeelui en de warme aanhankelijkheid der kinderen hebben langzamerhand alle bitterheid uit haar hart doen verdwijnen en nu ziet men het door den zeewind roodgekleurde gezichtje bijna altijd met eene uitdrukking van tevredenheid en geluk, dat het vroeger slechts zelden had.

Er is nog iets dat haar zoo blijde stemt. Iets wat ze voor geen geld ter wereld zou willen bekennen. Iets dat haar met een onbestemde hoop voor de toekomst vervult. Een zacht teeder gevoel is haar hart binnengeslopen, nu ze er van verzekerd is, dat er iemand bestaat voor wien ze nimmer minachting heeft kunnen gevoelen.

En dàt heeft de macht gehad die gifplant van haat en wrok met wortel en al uit haar hart te verwijderen. Hoe zou de haat daar nog plaats kunnen vinden, nu hartelijke reine liefde er triomfeerend haren intocht hield?

Want al durft ze het zich zelve nog nauwelijks te bekennen, ze bemint dien flinken zeeman, die haar door zijn edel gedrag zooveel verdriet heeft bespaard.

Het is zeven uur in den namiddag. Men is juist van tafel opgestaan en naar het dek gegaan om van het heerlijke weêr te genieten.

Men is dicht bij Napels en men hoopt daar 's nachts te zullen aankomen. Nu is ieder bevrijd van zeeziekte. Zacht glijdt de boot tusschen den gelijkmatigen golfslag door. Dat en het uitzicht om morgen weêr eens vasten grond onder de voeten te hebben stemt allen opgeruimd en vroolijk.

Wel zijn er reeds kleine schermutselingen tusschen enkelen voorgevallen, zooals bijna onvermijdelijk is, waar zooveel verschillende karakters in een klein bestek vereenigd zijn. Doch over het algemeen heerscht er nog al een rustige geest aan boord en wordt menige dag met een danspartijtje op dek besloten.

Nu staat er ook weêr een oude matroos bij het draaiorgel en maken de

jongelui zich tot dansen gereed. Het eerste paartje, dat het voorbeeld geeft, is onze Lucie met een lief blondlokkig meisje. Ze danst bijna altijd uitsluitend met de kinderen. Slechts een paar maal heeft ze aan het verzoek van den commandant en den jongen zeeofficier gevolg gegeven, om hun ook dat genoegen te doen.

Niet dat ze zich nu het eenzame graf harer moeder niet meer herinnert; de gedachte aan haar verlaat haar bijna nooit. Maar ze kon de dringende smeekbeden der kinderen niet weêrstaan, en dat onschuldige genoegen kan toch geen kwaad zijn.

Nu, met de lichtgetinte lucht en de rustige zee tot achtergrond komt haar slank, goedgevormd figuur tot zijn volle recht. Haar blozend gezichtje ziet op het kleine meisje neêr dat, vol pret, met haar ronddraait. De zeewind strijkt liefkozend over haar onbedekt blond haar en drijft spelend enkele krullende lokjes over haar voorhoofd heen.

Onvermoeid wisselt ze de kinderen af, die elk hun beurt moeten hebben. Tegenover haar, even onvermoeid, even gewillig den kinderen hun zin te geven, danst de jonge zeeman.

Hij heeft, toen hij bemerkte wie hare bondgenooten waren, zich listig eene plaats in hunne hartjes weten te veroveren; door met hen te spelen en hen verhalen uit zijne zeereizen te doen, die, al zijn ze juist niet precies gebeurd zooals hij het vertelt, het voordeel hebben door hunne ijzingwekkende voorvallen en onwaarschijnlijkheden de goedgeloovige kinderschaar aan zijn lippen te boeien. Zóó door hen zelve in het ijverzuchtig bewaakte tooverkringetje gebracht, dat ze om hunne Lucie hebben heengetrokken, is hij gedurig in de gelegenheid geweest veel in haar nabijheid te zijn en haar karakter ongemerkt te bestudeeren.

De goede indruk, dien hij op het eerste gezicht van haar heeft gekregen, heeft zich schitterend bevestigd. Juist dat gedwongen samenzijn aan boord met al de kleine, dagelijks terugkeerende wederwaardigheden, hebben de ongekunstelde eerlijke handelingen van het jonge meisje in een helder daglicht gesteld.

Met al haar goede eigenschappen, hij twijfelt er niet aan, is ze wel geschikt om een man gelukkig te maken en hij aarzelt geen oogenblik om, indien zij hem wederliefde wil schenken, dat onschuldige lieve meisje als zijne vrouw aan zijn zijde te plaatsen, onverschillig voor het oordeel der kleingeestige menschen, die het gedrag der moeder op de dochter willen wreken.

Vermoeid, buiten adem, met eene door de inspanning hoogroode kleur, gaat ze eindelijk op eene bank aan den achterkant der boot zitten, terwijl ze vriendelijk lachend de kleine plaaggeesten afweert, die nog „om een enkel dansje maar," vleien en smeeken. Onder al die blozende, verhitte kinderkopjes lijkt ze zelve, in haar dartelheid, op het oogenblik niet veel meer dan een kind.

De jonge zeeman kan zijn oogen niet van haar gelaat afwenden en als ze dien bewonderenden blik ontmoet, bloost ze nog sterker en ziet het aardige gezichtje er nog liever uit.

Het is haar reeds dikwijls gelukt door het een of ander zijn liefdevolle blikken van haar af te wenden, half bevreesd als ze is, dat hij zal beginnen te spreken, wat hij voor haar gevoelt en dat ze hem haar droevige levensgeschiedenis zal moeten vertellen, doch nu gaat het niet meer. Op alles wat zij of de kinderen zeggen geeft hij korte, afgebroken antwoorden en met schrik leest ze het vastgenomen besluit in zijn oogen om niet langer te dralen met haar zijn liefde te bekennen.

Verward en verlegen ziet ze op naar de blauwe lucht boven haar, waar de heldere volle maan en ontelbare sterren alles met een tooverachtigen zilveren glans overgieten, maar toch voelt ze, hoe hij haar blijft aanzien.

Eindelijk staat ze op en terwijl ze eene van haar kleine vriendinnetjes in de armen neemt, begint ze spelend een paar passen rond te walsen.

Hij blijft rustig staan, doch als ze dicht in zijne nabijheid komt, voelt ze opeens hare hand gegrepen en met krachtigen druk in de zijne gesloten. Als hij die weêr loslaat, is er een klein gevouwen briefje in achtergebleven.

Onwillekeurig sluiten zich hare vingers er om heen en met een kus en eene verontschuldiging maakt zij zich van het kleine meisje vrij, en snelt de trap af naar haar hut.

Met schemerende oogen, met een wild kloppend hart, leest ze het dicht beschreven blaadje papier; die regelen vol vurige, eerlijke liefde.

Met de hand vast tegen haar borst gedrukt, als kon ze daarmeê het wilde bonzen daarbinnen doen bedaren, de oogen sluitend voor het bedwelmend gevoel van geluk, staat ze even stil. Ze weet dat het oogenblik nu gekomen is waarop ze sterk en eerlijk genoeg moet zijn, alles aan hem te vertellen, al mocht het gevolg er ook van zijn, dat ze daarna al haar hoop op levensgeluk in rook zal zien opgaan.

O! Het *is* hard dien schoonen droom zelve wellicht te moeten vernietigen, waar ze toch eigenlijk zoo onschuldig is. Maar zonder zich langer tijd tot bedenken te geven, loopt ze als gejaagd de trap weêr op naar het dek. Ze *moet* hem alles vertellen, *nu* nog! Geen nacht mag er over heen gaan. Misschien zal ze morgen niet sterk genoeg meer zijn voor die taak.

Nu zou niemand meer aanstoot kunnen nemen aan haar frisschen blos en den levenslust die haar uit de oogen straalt. Bleek, met eene vastberadene uitdrukking op het jeugdige gezichtje komt zij naar den jongen man terug.

Toen ze hem straks verliet, is hij achter aan de boot gaan staan, en ziet over de verschansing geleund, werktuigelijk naar de breede melkwitte streep in de zee, waarop ontelbare zeesterren, met hun vreemd phosphoorachtig licht glinsteren en schitteren. Doch zijne gedachten toeven bij het jonge meisje. Hij ziet haar grijze oogen in het frische gezichtje glinsteren en stralen, zooals ze immer deden, wanneer een invallende vroolijke gedachte haar voor een oogenblik het verleden doet vergeten.

Wanneer ze eenmaal zijn vrouwtje zal zijn, zal hij wel zorgen dat ze aan al dat treurige, dat achter haar ligt, niet meer denkt. Zonder zich zelf nu juist als beter te beschouwen dan de meeste mannen, weet hij toch wel, dat

hij zijn eens gegeven woord van trouw nimmer zal breken. Nu hij zoo van ganscher harte bemint, zal geen andere vrouw ooit meer de macht hebben haar uit zijn hart te verdringen.

Opeens voelt hij zacht zijn arm aanraken, en omziende, ontmoeten hem diezelfde oogen, waarover hij juist aan het denken was. Doch ze zien hem niet zoo vroolijk aan, als hij zich had voorgesteld dat ze zouden doen, veeleer ernstig en beslist.

„Mag ik u even spreken?" — Verwonderd wat ze hem zal te zeggen hebben, dat haar zoo ontroert, buigt hij slechts toestemmend het hoofd en ziet haar vol spanning aan.

„Ik heb uw briefje gelezen, maar voor ik op uw vraag kan antwoorden, moet ik u eerst mijn geheele leven vertellen, dan zal de beslissing van u alleen afhangen."

Die geheimzinnige inleiding, vereenigd met den strijd dien het haar kost kalm en bedaard te spreken, begint hem ook ongerust te maken. Wat zou dat kind nog meer te vertellen hebben dan hetgeen hij reeds weet; zou ze zelve misschien ook al een geschiedenis achter zich hebben? Niet door eigen schuld, daarvan is hij overtuigd, doch door de omstandigheden gedreven? Door het verwaarloosde zwervende leven, dat ze gedwongen is geweest te leiden?

Ze begint te spreken: eerst moeielijk, terwijl ze naar hare woorden moet zoeken, maar bij de herinnering aan het ellendige lot harer moeder en aan den vader, die de oorzaak van al die smart en schande is geweest, allengs vlugger en vaster, totdat ze het laatste weêrzien en de laatste treurige dagen en eindelijk den zwaren doodstrijd der arme vrouw heeft verteld.

Als ze ophoudt met spreken, en als van een zwaren last bevrijd rustig afwacht wat haar lot zal zijn, kan hij zich niet langer bedwingen en terwijl een medelijdend lachje zijn gelaat verheldert, neemt hij haar beide koude handjes in de zijne. „Is dat alles liefste, dat wist ik immers al lang?"

„U wist het, en hebt toch gevraagd of ik uwe vrouw wil worden." — En groote tranen glinsteren in haar oogen.

„Maar lieveling, wat is er in die geheele droevige geschiedenis anders dan het bewijs welk een warm, zelfopofferend hart er in mijn aanstaande vrouwtje klopt? Kan ik dus niet de toekomst gerust tegemoet gaan met zulk een dapper wezentje naast mij?"

Wat ze hierop antwoordt is niet verstaanbaar, want de jonge man heeft haar in zijne armen genomen, en het roode mondje met een langen innigen kus gesloten.

En niemand is getuige van het groote geluk dat die twee jonge menschen sprakeloos van verrukking maakt. En het gouden geflonker boven hen aan den donkerblauwen hemel, en het geschitter beneden hen in de donkere zee, flikkeren hen tegen als zoo vele ontelbare beloften van geluk, voor geheel hun volgend leven.

IN 'T LAND DER ZWARTE BERGEN.

DOOR

C. DE VRIES ROBBÉ.

De prins van Napels en prinses Helena van Montenegro.

I.

't Is geen onaangename lectuur die wij tegenwoordig in alle Italiaansche bladen onder de oogen krijgen; en zeker een verkwikkende variatie op het politiek en economisch twistgeschrijf, waarin de journalisten het hier bizonder ver hebben gebracht. Montenegro en de Montenegrijnen, vorst Nikita of wel Nikolaas I, prinses Helena, zij zijn hier de onderwerpen van den dag. De journalisten willen met eigen oogen gezien hebben, de toeristen uit zuidelijk Italië vinden het een pretje, en zoo wordt het kleine Cettinje de laatste maanden overstroomd met vreemdelingen. Mij dunkt de ooren der Montenegrijnen moeten wel tuiten van genot bij al den lof die hun wordt toegezwaaid. Nu, de wat overdreven complimentjes daargelaten — pour le besoin de la cause — is 't een landje dat de belangstelling waard is en een aardige tegenstelling vormt met andere landen, waar overbeschaving tot corruptie leidde. Montenegro is klein en bescheiden, 't is waar 't telt nog geen 200,000 inwoners, maar 't heeft karakter, 't heeft nog middeneeuwsche gewoonten, maar bewaarde ook eenvoud van zeden; 't is achterlijk in de beschouwing en behandeling der

vrouw, maar eerbiedigt haar als sekse meer dan eenig ander land; 't heeft eene absolute monarchie, maar beschouwt zijn vorst als een vriend zoowel als een vader; 't bezit geen kunst, maar heeft toch een natuurlijken smaak voor vorm zoowel als kleur; niettegenstaande deze schijnbare tegenstrijdigheden is 't een landje dat als geheel harmonisch is en zich in sterk sprekende lijnen voor onze oogen afteekent.

Het gebied van Montenegro bestond tot 1878 uit niet meer dan 2900 vierkante kilometers en had eene bevolking van ruim 193,000 zielen. Met het traktaat van Berlijn werd het echter met een stuk aan de zeekust van 25 mijlen leng'e en de havens Dulcigno en Antivari verrijkt. Het geheele land is in twee deelen verdeeld, Montenegro en Berda. Het heeft acht provincies, die in gemeenten, en deze weder in dorpen worden verdeeld, enkele waarvan slechts uit een paar groepen hutten bestaan.

De geschiedenis van Montenegro kan in enkele trekken in herinnering worden gebracht. Zij begint eigenlijk pas in 't jaar 1389 met den slag van Kossovo, na welken het Servische rijk zich oploste en bij Turkije werd ingelijfd. Tot dien tijd was Montenegro nu eens aan de Slaven, dan aan de Croaten of Bulgaren onderworpen geweest en had niet meer gewicht in de schaal gelegd dan andere Servische provinciën. Na den slag van Kossovo waren die banden verbroken; de hertogen of vorsten van Cernagora (= Montenegro) onderwierpen zich niet aan het Turksche rijk, en zoo vertegenwoordigde dit kleine takje van den Servischen stam de onafhankelijkheid van het ras, daar het niet de vasal van Amurat II wilde worden. Dit is eene roemrijke bladzijde in de geschiedenis van Montenegro en vijf eeuwen hebben de houding van het kleine vorstendom en zijne achtereenvolgende vorsten geen oogenblik verloochend.

Zoo Agram en Belgrado als de hersenen der Servische quaestie kunnen worden beschouwd, dan is Cettinje daarvan nu nog de arm en het zwaard.

Van den slag van Kossowo af, omvat de geschiedenis van Montenegro drie afzonderlijke tijdperken. De eerste eindigt met 't jaar 1516 en is die van de wereldlijke vorsten, wier laatste afstammeling George I was, hertog uit den stam der Tsernoiewitch, die zich terugtrok in Venetië, vanwaar zijne vrouw was, het bestuur overlatend aan een Germaanschen krijgsvorst. In dit tijdperk werd de hoofdstad verlegd van Labliak naar Cettinje, daar dit laatste door bergen omringd, beter te verdedigen was tegen de invallen der Turken.

Het tweede tijdperk loopt van 1516 tot 1697 en wordt ingenomen door den worstelstrijd tegen dit volk, aan wien het gelukte Cettinje in brand te steken. Toch gelukte het hun niet hun gezag daar te vestigen. Het laatste tijdperk begint met de verkiezing tot den troon van een lid der familie Petrowicz, waartoe nog Helena, de aanstaande koningin van Italië, behoort. De Montenegrijnsche hoofden kozen den *vladika* of krijgshoofd Danilo tot vorst, maar daar hij met deze waardigheid meteen Hoofd der Kerk zijnde, geen huwelijk mocht sluiten, ging de kroon telkens over op neven uit hetzelfde geslacht, totdat in 1852 een andere Danilo zich van de kerkelijke waardigheid ontdeed, en zoo den troon erfelijk maakte in zijn geslacht. Deze Danilo I

streed, zooals er sints 1389 nooit geheel opgehouden was met strijden, tegen de Turken, redde het vorstendom van een hernieuwden grooten aanval, en werd in 1860 vermoord. De zoon van zijn broeder Mirko, de tegenwoordige vorst Nikita of Nikolaas I, de schoonvader van den prins van Napels, werd zijn opvolger.

Voor wij van dezen vorst en zijne familie wat naders vertellen, willen wij een blik slaan op het volk, zooals zich dit in den loop der eeuwen ontwikkelde.

Onafhankelijk van aard, daarin versterkt door de omstandigheden en de opeenvolgende vorsten, heeft het volk steeds geleefd met het zwaard in de schede of den revolver in de vuist. Zelfs bestaat er nog een artikel in hun wetboek dat hunne revolvers steeds gewapend moeten zijn, schoon er nu vrede in het land is, en de laatste worsteling, waarin de Montenegrijnen het dapper voor hunne Servische broeders uit de Herzegowina opnamen, met het Berlijnsche congres eindigde. Dit uitsluitend krijgsmansleven heeft een ruwen stempel gedrukt op de bevolking, en het leven in de bergen doet er het zijne toe om oude zeden en gewoonten te bewaren. In Cettinje kan men het merkwaardige schouwspel bijwonen van menschen tot de tanden toe gewapend een partij biljart te zien spelen. Jacht is nog een der meest geliefkoosde bezigheden; de landbouw, schoon zich in de laatste jaren meer ontwikkelend en ook door mannen beoefend, werd vroeger uitsluitend aan de vrouwen overgelaten, die het hardste werk verrichten, en niet beter weten of het behoort zoo. Evenals in tijden van oorlog de rustdagen niet veel meer dan luierdagen zijn, zoo ook hoort men op de markt te Cettinje meer babbelen en de allerlaatste nieuwtjes behandelen, dan kort en krachtig zaken afdoen.

De zeden zijn doodeenvoudig. De Montenegrijn is matig van aard, en het leven in de vrije lucht maakt hem sterk. De mannen zijn athletisch gebouwd, en hebben den blik van een arend; bijziendheid komt bijna niet voor. Hij is vlug en behendig als een gems; hij kan een geheelen dag loopen en klimmen, teerend op een stuk brood en een glas wijn. De Montenegrijnen worden dan ook oud, en daar zij jong trouwen, en er het patriarchale gebruik heerscht, dat de getrouwde zoon bij den vader intrekt, die steeds het hoofd blijft der zich steeds vermeerderende familie, treft men dikwijls verscheidene geslachten bij elkaar aan. Zoo vond een Fransch reiziger in een dorpje zeven opeenvolgende geslachten; de stamvader was 117 jaar oud, dan volgde de zoon van 100 jaar, de kleinzoon van 82, diens zoon van 67 en verder was er een zoon van 43, een van 21 en eindelijk de Benjamin der familie van 2 jaar. De Montenegrijn is gastvrij, maar arm en — daarom misschien — zeer op de penning. Hij moet hard werken voor zijn brood; en lange tochten over de bergen maken om de voortbrengselen van zijn land, zijn vee enz. op de markt of naar de havenplaatsen te brengen. Aan den anderen kant is zijne eerlijkheid spreekwoordelijk. Nog voor kort stond er op het plein te Cettinje een plataanboom, aan welks takken de gevonden voorwerpen werden opgehangen, die de eigenaars daar dan kwamen afhalen. Onlangs zeide vorst Nikita tot eene dame, die een bezoek aan het hof bracht, en van een in Italië verloren

armband sprak: „Hadt gij hem hier verloren, zoo was hij binnen drie dagen bij mij gebracht, ook al ware hij in het verste hoekje der Zwarte Bergen gevonden." Uit dit gezegde blijkt reeds hoe eenvoudig de betrekking is tusschen vorst en volk. Ook hij is de vader van zijn volk, als de stamvader het is van zijn gezin. De geringe oppervlakte van het land, de kleinheid der residentie Cettinje, dat niet meer dan honderd goede huizen telt, en tusschen de twee en drie duizend inwoners (de opgaven zijn allen verschillend) en de

Vorst Nikita (Nicolaas I) van Montenegro.

eeuwenlange krijgen waarin de vorst, die te gelijk den generaal vertegenwoordigde, als 't ware met 't volk te samen groeide, brachten bij tot deze zeer eigenaardige verhouding. Vorst Nikita regeert nu zijn land sints 36 jaar en is geliefd als op den eersten dag. God, de Gospodar (= heer) en de revolver, hieromheen draaien de gevoelens en het leven der Montenegrijnen. De toegang tot den Gospodar staat open voor den minste uit het volk. Als hij door de straten wandelt, spreekt men hem aan of hij hun, op de audiëntie in 't kleine paleis mag men zijne klachten onmiddellijk bij hem inbrengen; ja

er bestaat eene oude gewoonte, dat de vorst op een steen of een boomstam gezeten op het plein van Cettinje klachten aanhoort of recht spreekt. De Montenegrijn, schoon overigens trotsch van aard, kust hem de hand, den zoom van het kleed of den voet, en luistert eerbiedig naar zijn woord. Toch, hij durft zijne meening te zeggen, ziehier een aardig bewijs. Toen in het kleine dorpje Niegosch de koning met zijne onderdanen sprak over het aanstaande huwelijk van zijne dochter met den prins van Napels, zeide een boer, na hem zijne goedkeuring hierover betuigd te hebben, plotseling: „Maar waarom geeft ge niet uwe andere dochter aan den koning van Servië?" De vorst legde hem uit, dat er een graad van bloedverwantschap tusschen de vorstenhuizen bestaat, volgens welke dit huwelijk bij de Kerk niet geoorloofd zoude zijn; hij weet natuurlijk zeer goed, dat door de Kerk voor zulke gevallen bizondere toestemmingen worden verleend, en dat het politieke redenen zijn, die hem tot de weigering hebben doen besluiten, maar zeide dit natuurlijk niet. Het boertje dacht even na, schudde toen 't hoofd en zeide: „nu, je kunt natuurlijk doen wat je wilt, maar mij had dit huwelijk pleizier gedaan." Trouwens de min of meer plebiscietische gebruiken in Czernagora kwamen bij die verloving duidelijk uit. Het was iets waarin het geheele volk, zoo al niet gevraagd, dan toch gekend werd; „te Spatz," vertelt een ander, „verzamelde de vorst al de dorplieden om zich heen, en als in een familieraad vroeg hij hun of zij tevreden waren, dat hij zijne dochter aan den prins van Napels had gegeven. Victor Emmanuel zelf was er bij, die toen enthousiastisch werd toegejuicht. Daarna begonnen de gesprekken tusschen den vorst en zijn onderdanen. Deze had dit, die dat te vragen; allen spraken over het aanstaande huwelijk en de toekomst der andere dochters.

II.

's Winters avonds even als op de andere Montenegrijnsche goederen, verzamelt de vorstelijke familie zich aan den haard en komen de vrienden van den huize om over de politiek of de stadsnieuwtjes te praten. Soms ook begeleidt de vorst op de „Guzla" de door hem zelf gedichte vaderlandsche liederen. In zijn spreken is hij, schoon vriendelijk van aard, kort en bondig, en daarbij, waar het politiek geldt, zeer diplomatisch. Dit weten trouwens de journalisten te vertellen, niet juist de tegenwoordige, maar die hem gedurende den oorlog in de Herzegowine interviewden. Hij is te veel een vorst die zijn tijd begrijpt om hiermee niet zijn voordeel te doen, en zoowel het journalisme als zijn eigen dichterlijk talent aan de Servische zaak en zelfs aan de binnenlandsche politiek dienstbaar te maken. Zijn vrije uren wijdt hij namelijk aan zijn letterkundigen arbeid.

Dat vorst Nikolaas' politiek een invloed en eene positie heeft, weinig in harmonie met het handjevol onderdanen dat hij bestuurt, is een feit, en dat in tegenoverstelling van het vorstelijk huis Obrenovitch in Servië, dat de oorzaak is van zijn ongelukkigen toestand in de laatste jaren, het huis Petrowich Montenegro slechts geluk heeft aangebracht, is evenzeer een feit. Nikolaas I

is niet slechts de vorst der Montenegrijnen, maar het eigenlijke ideaal van geheel Balkanie, naar hetwelk Bosnië zoowel als Herzegowina, 't noordelijk Macedonië zoowel als 't eigenlijk Servië, de oogen gericht houdt. En dat hij zich, waar 't pas geeft, ook door Oostenrijk weet te doen eerbiedigen, kan 't volgende bewijzen: Een paar maanden geleden werd een Montenegrijnsch veehoeder die zijn schapen op Oostenrijksch grondgebied had laten grazen, in een daaruit ontstanen strijd, door de douanen gedood. De weduwe ging hulp vragen bij haar landgenooten, die overwinnaars bleven; drie douanen werden gedood, andere gewond, en de schapen in triomf teruggevoerd. Het geval was natuurlijk van ernstigen aard; maar het Montenegrijnsche volk toonde zich zóó vast besloten elkaars partij te nemen, dat de Oostenrijksche autoriteiten de wijste party hebben moeten kiezen en de zaak sussen. Een landje van 200,000 inwoners met een balans van 2 milioen zoude eerder een oorlog te gemoet gaan dan twintig schapen in de handen van hen laten, aan wie ze niet toekomen. Ingesloten tusschen twee groote rijken als Turkije en Oostenrijk als een vlieg tusschen twee olifanten, zijn zij daar volkomen rustig bij, trachtend in dezen vredestijd hun land economisch te ontwikkelen, maar klaar met 't zwaard als 't oogenblik dáár is om een groot volk te worden en een grooten staat te vormen, wat in aller harten leeft. Nikolaas I weet deze gevoelens aan te kweeken, en te gelijk, terwijl de Balkanische Staten door politieke partijen worden verscheurd, eenheid van bestuur en richting in zijn volk te verwezenlijken.

Het parlementarisme bestaat daar niet; de Gospodar, geliefd en vereerd, vertegenwoordigt de absolute macht: zijn ministers zijn niet veel meer dan zijn secretarissen; zijn oog reikt tot in het verste hoekje der zwarte bergen. Hij kent al de familiehoofden van zijn land, hunne verhoudingen en hunne gezindheden, en als 't noodig is komt hij tusschenbeide om te helpen, te straffen, te bevredigen. Verkeerde elementen weet hij uit elk bestuur te houden; goede maakt hij zich ten nutte. Het tegenwoordig wetboek is onder zijne leiding gemaakt; de ontwikkeling van den landbouw sints 1878 is aan hem te danken; het leger dat nu in geregelden goeden staat verkeert en in vredestijd uit 36,000 man, in oorlogstijd uit 60,000 man bestaat, is zijn werk. Zonder dwang, zonder hardheid, is hij het centrum van zijn volk, de spil waarom alles draait.

Hoe eenvoudig de inrichting der Staatszaken zijn, blijkt uit het volgende:

Een Engelsch toerist had vergunning tot een bezoek aan 't ministerie van finantiën. Hij vond den minister op zijn post, die in een rijk groen en wit nationaal kostuum zijn plichten vervulde, steeds met den revolver naast zich. Met enkele woorden legde hij den Engelschman het systeem uit waarnaar de finantiën bestuurd werden. In elk distrikt zamelt een kapitein van 't leger de belastingen in, en brengt die aan den minister te Cettinje, die ze in de brandkast met dubbel slot wegbergt. Deze betaalt daarvan het noodige geld voor het onderhoud van den Gospodar en voor de beambten. Schuld is er niet, de balans is altijd zuiver.

Nog andere zaken zijn vermakelijk eenvoudig ingericht. Drie rechters vormen

het tribunaal, en beslissen over de aanhangige zaak. Ieder is zijn eigen advocaat; en legt men zich niet bij de sententie neder, of wil men de zaak verhaasten, welnu dan moet de vorst uitspraak doen. Groote misdaden komen zelden voor; schoon de doodstraf bestaat, is in geen tien jaar iemand gefusilleerd. En gevangenen voor kleine vergrijpen ziet men zeer gemoedelijk, al of niet geketend, hunne dagen voor de poort der gevangenis doorbrengen, waar zij vriendenbezoek krijgen of over 't stadnieuws kunnen babbelen. Ontvluchten trouwens zou niet baten daar hun de wapens zijn afgenomen, en zij dus dadelijk herkend zouden worden.

Wij spraken met een enkel woord over de achterlijke denkbeelden omtrent de vrouw. Deze zijn werkelijk middeneeuwsch gebleven; en schoon ook hierin vorst Nikita het bewijs van een andere beschouwing heeft gegeven, is deze nog weinig tot het volk doorgedrongen.

De vrouw is voor den Montenegrijn niet veel meer dan eene dienstmaagd, en uitgezonderd in hare waardigheid als moeder, heeft zij niets in te brengen. In den familieraad heeft zij geenerlei stem, haar man of broeder is haar heer, zij kust hem de hand. Het hardste werk verricht zij en er is een spreekwoord dat luidt: onze vrouwen zijn onze muilezels. De geboorte van een meisje is een ramp; en toen Keizer Nikolaas van Rusland kwam om de dochter van den vorst en de vorstin ten doop te houden, had hij een koele ontvangst, daar het een meisje betrof. Wordt er een jongen geboren, dan is er vreugde in de geheele familie en wordt hij met gelukwenschen overladen; is 't een dochter, dan ontvangt de vader met neergeslagen oogen zijn vrienden op den drempel van zijn huis, en durft nauwelijks de waarheid uitspreken. Maar als er verscheiden meisjes achter elkaar worden geboren, moeten de priesters komen, en den drempel, die op den huwelijksdag betooverd is, met olie besprenkelen. Opgegroeid, wacht de arme kinderen geen gemakkelijk leven, en de liefde is voor haar geen rozengeur of maneschijn. In de wieg wordt zij soms al verloofd, en zoo niet, dan is het toch eene zaak, die allereerst tusschen de familiehoofden behandeld wordt. Galanterie schijnt er geen gebruik, zoete flirtation evenmin; men trouwt als 't beslist is en daarmee uit. Toch, met hare maatschappelijke geringschatting gaat een groote eerbied van hare sekte gepaard. Verleidingen komen zoo goed als nooit voor en worden met den dood bestraft. Een Montenegrijnsche vrouw of meisje, jong of oud, mooi of leelijk, kan ongehinderd de meest eenzame wegen gaan. Zij is niet mooi over 't algemeen, maar krachtig gebouwd; toch heeft zij de kwijnende oogen en de bleeke tint der Orientalen.

De oorzaak van de reinheid van zeden en achterlijkheid van gebruiken moet gezocht worden zoowel in het eenvoudige, gezonde leven tusschen de onvruchtbare bergen, als in de Oostersche afkomst van het volk.

Wat de beschouwing der vrouw betreft, huldigt vorst Nikita begrippen, die eerst aanstoot gaven, ten minste verwondering baarden. Hij laat namelijk vorstin Milena toe tot de vergaderingen van den Staatsraad, en vraagt daar hare meening; en toen in 1868 de vorst een reis naar Rusland moest onder-

nemen, deed hij aan de consuls van Ragusa, van Scutari en der naburige provincies weten, dat gedurende zijne afwezigheid zijne vrouw de leiding der zaken op zich zoude nemen.

Vorstin Milena.

De vorstin is de dochter van den *voivoda* of generaal Pietro Stephanow, den vriend van vorst Nikita's vader, Mirko. Zij werden naar Montenegrijnsch gebruik reeds in de wieg verloofd. Hunne tien kinderen, zeven meisjes en drie jongens, voltooiden grootendeels hunne opvoeding in het buitenland. Prinses Helena was op een kostschool te Petersburg, en daar zij veel aan teekenen doet, bezocht zij de musea te Dresden en München, en studeerde daar. Den prins van Napels leerde zij kennen in Venetië, waar zij met hare ouders en zuster een paar weken doorbracht. Zoowel Humbert als Victor Emmanuel konden hunne oogen niet van het mooie meisje afhouden, en men behoeft niet te twijfelen, of van den kant van den prins is dit een huwelijk uit liefde. Wat het prinsesje betreft: *glissez mortels, n'appuyez pas.* Wie zal beslissen, of zij het offer is van haars vaders diplomatie, of de gouden kroon haar toelacht, of wel, dat het bleeke hoofd van den jongen prins werkelijk voor haar met den aureool der liefde is omgeven?

Rome, October 1896.

ORANJEMANNEN EN PATRIOTTEN

DOOR MR. G. H. BETZ

I.

et tooneelseizoen 1786/87 liep ten einde. De Hollandsche voorstelling in de Assendelftstraat te 's-Gravenhage was juist afgeloopen en twee mannen van dertigjarigen leeftijd vermaakten zich met, bij den uitgang staande, de bezoekers te zien vertrekken. Men had opgevoerd *Bernardon of de bezopen gouvernante*, een, gelijk het luidde, gansch nieuw en naar de Fransche wijze ingericht divertissement, in zingen en dansen bestaande. Het was in een tijdschrift, aan de vorming van den goeden smaak gewijd, betiteld als in zijn soort een meesterstuk, doch had althans een der beide jonge mannen niet kunnen bevredigen, die het een kladdig vod noemde. De ander, een dikke met joviaal uiterlijk, was zachtmoediger in zijn oordeel en verklaarde zich kostelijk vermaakt te hebben; de voorname verdienste van het stuk vond hij daarin, dat men de zangwijsjes er uit zoo terstond onthouden kon. Ten bewijze neuriede hij met eene zuivere tenorstem de regels van het slotkoor:

Op tot lachen! op tot vreugde!
Dat wij kunnen vroolijk zijn,
Maakt ons de eedle brandewijn.

.... twee mannen van dertigjarigen leeftijd vermaakten zich met, bij den ingang staande, de bezoekers te zien vertrekken.

En hij bewoog, op de maat, den *joujou* heen en weder, dien hij a's prinsgezinde, nu het dragen van oranje en het zingen van Wilhelmus verboden was, met zich voerde. De ander haastte zich zijn *bilboquet*, het tijdverdrijf der patriotten, in beweging te stellen en deed op handige wijs het balletje keer op keer in den beker nederdalen. Maar terwijl beider bekwaamheid in de behandeling van het speeltuig gelijk stond, viel er overigens een groot verschil in die behandeling op te merken. De joviale dikkerd deed zijn *joujou* achteloos tusschen de vingers glijden, zonder veel overtuiging, terwijl de ander, een slank jonkman met donkere gelaatstint, zijn *bilboquet* nijdig op en neer bewoog, alsof hij er telkens een tegenstander gevoelig mede op het hoofd tikte.

Een troepje jongelieden kwam voorbij, zotte capriolen uithalend en het stuk nalollend:

O gruwzame hemel!
Ik mis hier mijn poeder;
Voort, spoedig, jou loeder!

Het waren prinsmannen; allen droegen den *joujou* bij zich, velen twee. De laatste was zelfs in het bezit van drie dergelijke voorwerpen, één in iedere

Hij wierp een der beide andere, onder het voorbijgaan, naar den neus des bilboquetmans......

hand, terwijl hij het koord van het derde met de tanden vasthield en kunstig hanteerde. Hij wierp een

der beide andere, onder het voorbijgaan, naar den neus des bilboquetmans, die het echter tijdig afweerde De *joujou* schoot den orangist uit de hand en, zonder zich de moeite te geven hem op te rapen, viel hij, den anderen uit den mond naar de hand doende verhuizen, met een overdreven falset bij het koor zijner makkers in, thans bezig de regels ten beste te geven waarin de gouvernante, beschonken gemaakt, op de maat der muziek niest :

Tsa ! tsé ! bien obligé !

Zij maakten grappige buigingen voor de overige vertrekkenden, tegen elkander aanvallend en veinzend, als zooeven de gouvernante, niet op de beenen te kunnen staan; elkander wegduwend en omrollend, met verbazend veel pret. De dikkerd had er pleizier in, maar de ander vond het flauw.

„Je hoort hier niet thuis, Veldenaar," zei de eerste, toen het troepje voorbij was gezwierd. „Jij moet deftiger muziek hebben. Hier is iets voor je." En, een nommer van de *'s Gravenhaagse Courant* uit den zak halend, las hij :

Les Comédiens français auront l'honneur de donner jeudi au théâtre du Casuariestraat à la Haye, pour le bénéfice de madame Dorfeuille — hier keek de patriot den lezer ondeugend aan — la première représentation d'Iphigénie en Aulide, grand opéra en trois actes orné de son spectacle, paroles de Racine, musique du célèbre chevalier Glück.

„Ga zelf maar naar madame Dorfeuille, Blijleven," zei Veldenaar met een boos gezicht. »En houd het schandpapier van sinjeur Gosse, dat ellendige hofpaskwil, gerust in den zak."

Blijleven lachte. Hij werd zelf nooit boos en vond het altijd aardig als een ander het werd. Het scheen hem bovendien grappig toe dat Veldenaar hem nog altijd onder de aanbidders rekende van madame Dorfeuille, van den Franschen troep. 't Is waar, ze was een kostelijke vrouw en hij had aangename oogenblikken in haar gezelschap doorgebracht. Maar sedert kort was ze in zijn hart vervangen en het interesseerde Blijleven, die alles wat hemzelven betrof nogal belangrijk vond, dat de Hagenaars zulks nog niet schenen te weten. Hij vervolgde, uit zijn courant :

Le sieur Uttini, chanteur italien, aura l'honneur de donner mercredi, à la grande salle du Vieux Doelen, un grand Concert . . . .

Maar Veldenaar had zijn buurman aangestooten. De laatste bezoekers verlieten den schouwburg en onder hen een deftig echtpaar van middelbaren leeftijd, vergezeld van een jong meisje. Blijleven en Veldenaar groetten.

„Mientje wordt er niet mooier op," zei de eerste, toen ze voorbij waren.

Hij had zelf, in den voorgaanden winter, op het punt gestaan het mooie Mientje te vragen, de dochter van dokter van Arken, die voor eenige jaren, om gezondheidsredenen, de praktijk had moeten neerleggen. Er kwamen veel menschen bij de oudelui aan huis en zoo had Blijleven het jonge meisje leeren kennen; hij had veel met haar gelachen en was altijd graag in haar gezelschap. En eens op een avond, toen hij haar huiswaarts geleidde na de opvoering, in den Franschen schouwburg, van *l'Heureuse journée,* waarin

veel en vurig bemind werd, had hij haar, in een ongewoon weeke stemming, bijna gevraagd. Evenwel, toen de eerste woorden van zijn declaratie er uit waren, had hij plotseling, met een geweldigen schrik, zijn prettig vrijgezellen-leven in een onpeilbaren afgrond zien verdwijnen en nog juist bijtijds opgehouden, zijn aanzoek omzettend in een nietszeggend complimentje. Sedert ontmoetten zij elkander keer op keer, maar de oude vertrouwelijkheid keerde niet terug; hij was een weinig schuw geworden tegenover het meisje dat hem de gulden ketenen van den echt van zoo nabij had voorgehouden. Daarom voelde hij ook, al was het niet mooi, iets prettigs zoo vaak zij hem in een minder gunstig licht verscheen en zoo was het ook nu met tevredenheid dat hij meende te bespeuren hoe zij minder knap was dan vroeger. Doch dit laatste maakte hij zichzelven wijs; zij had nog steeds hetzelfde heldere, vroolijke gezicht, altijd in hetzelfde humeur en zich heelemaal niet kunnende voorstellen hoe dit bij anderen soms niet het geval was.

Veldenaar had Blijlevens opmerking onbeantwoord gelaten. Hij voelde niet veel voor meisjes, geheel in beslag genomen door zijn praktijk als advocaat en niet het minst door de politiek. Zoon van een zoogenaamden achtenveertiger — in 1748 had Willem IV zich genoodzaakt gezien groote wijzigingen te brengen in de wethouder- en vroedschappen der önderscheidene steden, en aangezien hij onder de patricische geslachten geen personen genoeg kon vinden om de aftredenden te vervangen, was hij verplicht geweest de nieuwe regeeringsleden elders in den kring der ingezetenen te zoeken — had Veldenaar zich reeds als student eene staatkundige overtuiging gevormd en die met taaie volharding tot hare uiterste consequentiën gevolgd. In den aanvang had hij behoord tot de meer gematigde patriotten, die, met behoud van den bestaanden regeeringsvorm, onderscheidene, gedeeltelijk zeer billijke hervormingen in de staatsinrichting verlangden: een beteren grondslag dan de Unie van Utrecht, nooit bestemd tot blijvende constitutie; het verleenen van meer invloed aan de burgerij, vooral ook aan het thans geheel uitgesloten platteland, op lands- en stadsaangelegenheden door middel eener vertegenwoordiging, uit de aanzienlijksten gekozen; gelijkstelling eindelijk van alle burgers voor de wet. Geene vergrooting van het gezag des stadhouders, welke telkenmale eene schrede tot den monarchalen troon zou wezen; wel daarentegen handhaving van dezen hoogsten ambtenaar onder zoodanige waarborgen, dat hij nimmer gevaarlijk voor 's lands vrijheid zou kunnen worden. Maar allengs was hij verder gegaan en tot het bewustzijn gekomen dat de gewenschte hervormingen onder den bestaanden, verouderden regeeringsvorm toch niet tot stand zouden kunnen komen; dat het tegenwoordige staatsgebouw te vermolmd en te vervallen was om met goed gevolg te kunnen worden gerestaureerd. Het stadhouderschap, te verdedigen toen het gold het Spaansche juk af te werpen, was hoe langer zoo meer gebleken een onding te zijn, waarbij de dienaar keer op keer als meester zijner constitutioneele souvereinen was opgetreden, hetgeen dan ook met het oog op den omvang van zijn gezag; op de vermenging van politieke en justitiëele attributen; op de bijvoeging van het, thans zelfs erfelijk,

opperbevel over land- en zeemacht, niet had kunnen uitblijven. Zoo was hij langzamerhand deel gaan uitmaken van de partij die de oligarchische traditiën van Oldenbarneveld en de de Witten voortzette; die geen ander oogmerk had dan het stadhouderloos bewind in te voeren, het oppergezag voor zichzelve te monopoliseeren en tot bereiking van dat oogmerk met goeden uitslag alle pogingen aanwendde om Willem V iedere schaduw van gezag te ontnemen. En bij die partij had hij allengs in de voorste gelederen plaats genomen, met een fellen persoonlijken haat tegen den laatste der stadhouders bezield, gretig alle praatjes opvangend en verspreidend omtrent 's prinsen flauwhartigheid tegenover zijne echtgenoote, zijn verhouding tot de Geldersche freule, zijn verslaafdheid aan den wijn. Zelf werd hij, onbewust, daarbij weder voortgestuwd door de eigenlijke partij der beweging, gevormd uit hen die geen deel aan de regeering bezaten en toch van oordeel waren dat zij naar de leer der volkssouvereiniteit daarop aanspraak hadden; eene partij die onder hare tolken regenten en leden van den adel telde, burgemeester Hooft, de pensionarissen van Berckel en Visscher te Amsterdam; Capelle tot den Pol in Overijsel; Capelle tot de Marsch in Gelderland. Dezen gevoelden zich gevleid door de hulde, kwistig toegezwaaid aan de regenten en groote heeren die zich tegen de afschuwelijke tirannie des stadhouders durfden verzetten en de rechten der natie beschermen, terwijl zij meenden dat het hun gemakkelijk zou vallen desverkiezende de beweging te stuiten en tot bedaren te brengen.

De twee jonge mannen wandelden huiswaarts, als oude academievrienden, ondanks het verschil in politieke overtuiging, de kennis aanhoudend. Eigenlijk bezat Blijleven geen politieke overtuiging, gelijk hij zichzelven diets maakte, uit gezond verstand, maar in werkelijkheid omdat het hem aan lust ontbrak zich van het vóór en tegen der onderscheidene inzichten voldoende op de hoogte te stellen. Hij heette intusschen orangist, omdat zijn vader het geweest was; omdat zijn zin voor geestelijke en lichamelijke rust hem tot het behoud deed neigen; niet het minst wellicht omdat hij het gebruik van den *bilboquet* nooit had kunnen leeren en daarentegen op den *joujou* een eerste meester was. Onderweg ging Veldenaar heftig te keer tegen het stuk; sinds Corver voor kort den Haagschen schouwburg verlaten had, werd daar niets dragelijks meer opgevoerd. Maar de schuld lag, volgens hem, grootendeels aan het publiek. Het meesterstuk van Vondel, *Gijsbrecht van Amstel*, werd voor eene schier ledige zaal en onverschillige toehoorders opgevoerd; gaf men daarentegen *Aballino* of *De hand der wraak*, dan kwam men plaatsen te kort. Hij kon zich dan ook best verklaren dat jongelieden, meer op vermaak gesteld dan hij, van 's-Gravenhage den brui gaven en zich liever in Amsterdam metterwoon vestigden. Blijleven kon dit niet toestemmen; hij had nog pas, bij een vriend, veertien dagen te Amsterdam doorgebracht en wat was daar te kijk? Een schouwburg waarin, sinds Punt en Duim overleden waren en Corver er niet meer speelde, ook niet veel raars was; een doolhof met een spel van automaten op de Prinsengracht; een diergaarde, van ouds Blauw Jan genaamd,

op Trippenburgwal; eenige concerten in den winter. Verder nog de musico's, die hij echter voor luiden van goeden smaak niet onder de aanlokkende vermaken wilde gesteld zien. En dat was alles, zij het dan ook dat Amsterdam, wat gelegenheden tot vermaak betrof, zich gaarne met Parijs op één lijn stelde.

Zij waren, zoo sprekend, aangekomen in de Juffrouw Idastraat, op de hoogte van het Theatrum anatomicum, waarin onder leiding van een hoogleeraar openbare lessen werden gegeven, eenmaal 's weeks voor toekomstige chirurgen, eenmaal 's maands voor aanstaande vrouwelijke verloskundigen. Daar streek, terwijl Blijleven nog druk aan het betoogen was, een schipper hun langs het lijf, met een schuinschen zwaai die van 's mans nuchterheid een ongunstig getuigenis aflegde. Het maanlicht viel juist op zijn gelaat en Blijleven stootte, haastig, Veldenaar met den elleboog aan; beiden herkenden de fijne gelaatstrekken, zonderling afstekend bij de grove kleeding, als behoorend aan een jonkman van goeden huize, dien ze keer op keer bij de beste familiën ontmoetten.

»Terlanen" fluisterde Veldenaar....

„Terlanen" fluisterde Veldenaar, en Blijleven knikte toestemmend.

„Die is weer aan het afloopen der speelhuizen om te zien of er nieuwe dingetjes gekomen zijn, in schipperskleeren, om niet herkend te worden" merkte hij op. En hij ging voort sterke stukken van Terlanen te verhalen met de toegevendheid van een dertigjarige, die zich herinnert hoe hij tien jaar geleden, toen hij zelf pas kwam kijken, soortgelijke kwajongensstreken met evenveel pleizier had uitgehaald. Zoo had het jonge mensch in den vorigen zomer, in gezelschap van eenige vrienden met een jacht op het Haarlemmermeer spelevarend, door het geschut van het vaartuig een eerzamen turfschipper genoodzaakt bij te draaien en in triomf opgebracht, zijnde zij, naar hun beweren, tot deze daad aangezet door de herinnering aan den roem der Hollandsche wapenen ter zee, eenige jaren geleden bij Doggersbank zoo schitterend gehandhaafd. Het was een vergrijp waarop de doodstraf stond; de heeren echter waren met schadevergoeding, een krasse geldboete en acht dagen zitten vrijgekomen.

„Hm! regentenzoontjes," zei Veldenaar, in dit éene woord al zijne verachting voor den bestaanden regeeringsvorm neerleggend.

„En wat zou dat?" vroeg Blijleven, die het heel wel wist, maar het aardig vond zijn heetgebakerden makker te hooren uitpakken, vooral daar de zaak hem volkomen koud liet. Hij bleef dan ook naast den ander voortstappen, hoewel zijne kamers naast het Theatrum anatomicum gelegen waren en hij eerst voornemens was geweest naar huis te gaan.

„Nu" ging Veldenaar voort, „dat is je even goed bekend als mij. De heeren weten dat hun alles geoorloofd is; dat gelijkheid voor de wet in ons gezegend vaderland niet bestaat en dat zij, hoe armzalig ook van aanleg en geest, hun ouders in de regeering zullen opvolgen al hadden zij ook genoeg misdaan om honderdmaal tot de galeien verwezen te worden."

„Kom, zoo erg is het niet; de wijsheid komt met de jaren en de kennis met het ambt."

„Ja, de heeren zullen het wel weten, dat zegt het volk nu al drie eeuwen lang. Doch," vervolgde Veldenaar, zijn goudgeknopten rotting forsch tegen den grond stootend, „men is allengs gaan inzien dat de gronden der regeering gelegen zijn in een verbond tusschen overheden en ingezetenen met wederzijdsche verplichtingen."

„Welnu, wat wil je dan meer, wanneer men dat inziet?"

„Dat men aan beide zijden er zich naar gedrage. Doch de regenten, die eerst de natie hebben gebruikt om ten eigen bate den stadhouder te vernederen, wilden, nadat hun zulks gelukt was, niets meer van haar weten. Zijt ge vergeten hoe in meer dan één plaats de heeren onverbrekelijke correspondentiën hebben aangegaan, ten doel hebbend, in schijn het welwezen van provincie en stad, maar in waarheid, gelijk daarin dan ook uitdrukkelijk werd vermeld, om malkanderen alle bedenkelijke avantages, plaisirs en douceurs, zoo voor hunne personen als particuliere familiën toe te brengen?"

„Dat was juist om zich te beschermen tegen hetgeen zij stadhouderlijke willekeur noemden."

„Maar," ging Veldenaar voort, den draad zijner gedachten uitspinnend en Blijleven's opmerking niet hoorend, „kon geen Philips van Spanje met zijn buitenlandsche macht; geen Alva met zijn plunderzieke benden dit vrijgeboren volk ten onder brengen, dan zal tenminste geen hedendaagsch dwingeland het ongestraft op de borst trappen. Duizenden zijn reeds voorgegaan die de slaafsche ketenen manmoedig verbroken en der dierbare vrijheid voor altoos trouw gezworen hebben. Alomme galmt de lucht van de klaagtonen onzer onderdrukte medeburgers."

„Wat rel je van onderdrukt? Onze voorouders konden geen denkbeeld hebben van eene zoo verstandige en beminlijke regeering als die, waarin wij thans het opperste geluk van ons vaderland stellen."

„Eene verstandige en beminlijke regeering? Ja! toen onze hartelijk teedergeliefde doorluchtige hoogheid, onze dierbare stadhouder, kapitein- en admiraal-generaal, en Nederlands heilbewerkster, de vrome Willemijntje, nog in 's Gravenhage verbleven, mochten wij, zoo vaak zij in het huis ten Bosch open tafel hielden, hen zien eten, wanneer wij er ten minste niet tegen opzagen onze

likdoorns met de geweerkolven der Zwitsersche garde te doen kennismaken. Dat was voorzeker beminlijk."

„Gijlieden maakt den prins veel zwarter dan hij verdient. Hij is in waarheid een zachtmoedig man, die niets liever zou wenschen dan rustig en ongestoord te leven."

Zij waren thans op het Buitenhof aangekomen. Voor de hoofdwacht der ruiterij, op een bank, waren, bij den zachten voorjaarsavond, eenige soldaten gezeten. Twee hunner zongen een beurtzang, met fraaie, geoefende stemmen; het waren Duitschers en eenige voorbijgangers bleven staan om er naar te luisteren. Ook Blijleven en Veldenaar hoorden een oogenblik toe, doch de laatste, eens op zijn politiek stokpaardje gezeten, steeg er niet zoo spoedig af; hij ging voort: „Je kent het rijmpje, Blijleven:

Onze eerste Willem hield steeds Neerlands banden vast;
De tweede Willem had schier Amsterdam verrast;
De derde Willem had een donder van een neus
En putte Neerland uit, toen Amsterdam werd geus;
De vierde Willem was gebult, doch zacht van aard;
De vijfde is voor ons land geen oliekoek meer waard.

't Is waar, Frederik II noemde hem *mon benêt de neveu* en sommigen, die zijn doorluchtigen persoon van nabij kennen, beweren eveneens dat hoogstdezelve geen verstand genoeg heeft om kwaad te doen. Maar hoe kan men in waarheid zachtmoedigheid verwachten van iemand, die Bourgonjewijn bij tien okshoofden tegelijk inslaat, wel te verstaan zonder betaling van 's lands gerechtigheid, waartoe hij volgens het plakkaat op den ontvang van 's lands middelen het recht niet heeft?"

„Je drinkt, geloof ik, zelf te veel verhittende dranken. Je moest vierentwintig uur zuurdeeg aan de voeten nemen en niets dan bloedzuiverende middelen gebruiken."

„En in elk geval is het beklagenswaardig dat hij zijne zachtmoedigheid alleen aan dezulken betoont die hem onder den schijn van vriendschap op eene goddelooze wijze verraden hebben, zoodat hij de speelbal van omgekochte oproermakers geworden is, zonder, hoe ook gewaarschuwd, ooit het oor aan getrouwe raadslieden te hebben willen leenen."

Blijleven verkneukelde zich. Veldenaars vertoogen verschaften hem altijd evenveel vermaak, als de lezing der heftige pamfletten welke dezes geestelijk voedsel uitmaakten. De patriot, die steeds eene gedachtenwisseling kalm begon en voornemens was haar even kalm te eindigen, had zich naar gewoonte allengs geweldig opgewonden; zijn blik was barsch en ontzagwekkend en onderwijl 's mans rotting boosaardige figuren in de lucht beschreef, rolden hem de nijdige woorden steeds feller uit den mond.

„Ik zal je wat goede boeken zenden; die zullen je wel tot kalmte brengen," zei Blijleven, wetend dat eene vermaning tot kalmte een driftig mensch juist in feller gloed doet blaken. En zijn doel werd bereikt, want de ander, zich

vlak voor hem plaatsend, riep met fonkelende oogen, sissend tusschen de tanden:

„Waartoe dienen die tweeduizend man Wurtembergsche troepen, die naar Oost-Indië zouden varen, doch bij provisie te Vlissingen in garnizoen gelegd zijn? Wordt het geen tijd dat er eens twintigduizend Franschen worden ontboden voor West-Indië en dat die omtrent Amsterdam bij provisie kantonneeren? Wilt ge weten waarvoor ge uw zacht- en lankmoedigen Willem V te houden hebt? Voor een gevloekte burgerpest; een monster, dat met Gelderland en andere moordenaren lagen legt aan de vrijheid; een Brutus die weldra zijn Caesar zal vinden . . ."

„Hei wat! je meent het omgekeerd," riep Blijleven, inwendig schaterend over de echt patriotsche overdrijving waaraan Veldenaar zich schuldig maakte. „Maar waarlijk, lees eens wat goede boeken; laat ik je zenden *Waarmond en Trouwhart, veldgesprek op den gezegenden verjaardag van Zijne Doorluchtige Hoogheid Willem George Frederik*, of wel de *Derde interessante missive, geschreven uit Nijmegen door de freule van D., Staatsdame van Hare Koninklijke Hoogheid mevrouwe de princesse . . . .*"

„Mits je mij dan vergunt je te doen toekomen den *Heldenzang op de defensie van Elburg, voorgenomen op den 1sten September 1786*, of anders *De politieke Hollandsche boer of samenspraak tusschen een spion en een ouderwetschen Hollandschen boer.* Ik heb trouwens minder tijd tot lezen dan gij, die secretaris zijt van Zoetermeer, doch er alleen verschijnt wanneer er schouwen zijn waarvoor je kunt declareeren, of openbare verkoopingen waarvan geld te trekken valt."

„Als je grof wordt, brui ik liever heen," grauwde Blijleven, maakte een handgebaar tot afscheid en verdween door de Gevangenpoort. Hij behoorde tot de fijngevoelige menschen die het zeer aardig vinden er een ander in te laten loopen, doch zich ten hoogste belgen wanneer men hun zelven iets onaangenaams toevoegt. Wat was dat voor een onhebbelijk gezegde! Wel zeker! hij was secretaris van Zoetermeer en verscheen er niet vaker dan tien, twaalf keeren in het jaar, als er geld mede te verdienen viel. Maar dat deden al zijne ambtsbroeders, voor zoover zij secretaris waren van een vervelend dorp met een prettige stad in de buurt. Hij wist wel dat al die nieuwigheidkraaiers er over klaagden. Ge wordt, zeiden zij, voor uw geringe diensten rijkelijk beloond, en dit geld verteert ge in de steden, zonder dat zij die het opbrengen er een duit of penning voordeel van hebben. Wanneer een dorpeling den secretaris over eenige zaak te spreken heeft, is hij verplicht dezen eenige uren buiten zijne woonplaats te gaan opzoeken. Het ergst is het waar, als in Zoetermeer en vele andere dorpen, bij gebreke van notaris de testamenten voor secretaris en schepenen worden gepasseerd; daar toch levert de schier voortdurende afwezigheid van eerstgenoemde schromelijke bezwaren op. Doch Blijleven vond het zoo erg niet. Het ging best zoo als het ging. Voor de boeren, aan lucht en beweging gewoon, veelal in het bezit van paard en wagen, viel het vrij wat minder bezwaarlijk nu en dan een tocht van het dorp naar de stad te maken, dan

voor hem het aangename verblijf in den Haag voor het vervelende in Zoetermeer te ruilen. En zoo het voor iemand, die zijn testament wenscht te maken, bezwarend was een der daarmede belaste ambtenaren van elders te moeten ontbieden, geloofde men dat het voor den secretaris aangenaam mocht heeten wanneer hij, in haast uit de stad vertrokken en op zijn dorp aangekomen, vaak moest hooren dat de man, die hem zoo ijlings ontboden had, reeds van zijn aardschen post was afgelost, zoodat de secretaris weer onverrichter zake kon vertrekken? De bezwaren stonden dus aan weerskanten gelijk en het zou in elk geval zijn tijd wel uithouden. Maar hij vond het beter met Veldenaar over dergelijke zaken niet te twisten. Het baatte toch niet. Al dat harangeeren, vooral op staatkundig terrein, gaf slechts aanleiding tot gekibbel en geharrewar; elkander overtuigen deed men toch niet; hij althans had er nooit een voorbeeld van gezien.

Zoo peinzend stapte hij voort, zeer voldaan over de logische ontwikkeling zijner denkbeelden. Het dusgenaamd philosopheeren was in zwang en Blijleven verbeeldde zich, eene machtig philosophische opvatting van het leven te bezitten. Die opvatting bepaalde zich echter tot het zooveel mogelijk terzijde schuiven van alles wat inspanning of moeite veroorzaakt, naast het gretig aangrijpen van alle middelen tot vermaak en genot.

Hij bevond zich thans op den Kneuterdijk. Aan zijne linkerzijde was het Hartog Erikstraatje, dus genaamd naar het op den hoek gelegen huis van hertog Erik van Brunswijk, den in 1584 overleden bevelhebber in Spaanschen dienst. Daar lag het smalle pad der deugd, dat hem naar zijne kamers in de Juffrouw Idastraat zou voeren. Maar aan den rechterkant strekte zich het breede Voorhout uit en onwillekeurig deed hij eene schrede in de richting dier lustwarande. Eén oogenblik aarzeling; een blik naar het smalle straatje links. Toen dacht hij aan zijne eenzame vertrekken, zoo ongezellig in dit late avonduur, en hij stapte den breeden weg, ook voor hem het pad der zonde, op. Daar verhief zich, het vierde huis van het Heerenlogement, de woning des orangistischen pruikenmakers Mourand, berucht door zijne aanranding, ten vorigen jare, van de Dordtsche afgevaardigden Gevaerts en de Gijselaar, die, gebruik makend van het hun in 1785 verleende recht, door de stadhouderlijke poort het Prinsenhof hadden verlaten. De man was naar aanleiding van dit feit door gecommitteerde raden ter dood veroordeeld, doch, op het schavot aangekomen, werd hem medegedeeld dat deze straf in levenslange gevangenschap veranderd was. Lieden, van alles beter op de hoogte dan anderen, beweerden dat zulks was geschied op voorspraak zijner bevallige echtgenoote, die in den loop van het proces invloedrijke personen bezocht en op minzame wijze tot vriendelijker gevoelens jegens den beschuldigde overgehaald zou hebben. Hoe het zij, Mourand was thans gekerkerd in Gouda en de „huisvrouw van Mourand,” zooals ze zich in hare advertentiën betiteide, of wel Betje Bijleveld, gelijk ze door de goede kennissen met haar meisjesnaam genoemd werd, zette de kapperszaak voort en wist zich, naar men zeide, in de afwezigheid haars gemaals vrij wel te schikken.

Aan deze woning nu was het dat Blijleven, nog altijd een wijsje uit het pas gehoorde zangspel neuriënd, schelde. Weldra vernam hij het getrippel van een paar muiltjes in den gang en een klein raampje, bezijden de voordeur, werd heel voorzichtig op een kiertje gezet. „Wie is daar?" vroeg eene welluidende vrouwenstem.

„Ik ben het, Betje," antwoordde de bezoeker. — „Piet," ging hij voort, toen de bewoonster hem niet spoedig genoeg scheen te herkennen.

„O! is u het, mijnheer Blijleven? Neem mij niet kwalijk; er loopt 's avonds zooveel kwaad volk langs straat." De klink werd van de deur gelicht en Blijleven stapte binnen, al dadelijk omvangen door de zondige atmosfeer die

»Wie is daar?" vroeg eene welluidende vrouwenstem.

uit den kapperswinkel en het met parfumeriën doortrokken lichaam der huisvrouw van Mourand tot hem opsteeg.

„Wat is er van uw dienst, mijnheer?" vroeg ze ondeugend. En, met een canaillestem, ging ze voort, den vaak herhaalden dreun afroffelend: „Alle soorten van pommades, oliën, essences, rocamboles, krulijzers, opiaten, zijden kousen, mans- en vrouwenhandschoenen. . ."

„Loop, malle deern!" zei Blijleven.

„Malle deern?" viel Betje in. „Denk dat ik goed en wel gehijlikt ben Wel foei!"

„Daar denk ik liefst zoo weinig mogelijk aan," riep de ander, zijn arm om haar leest slaande en haar meetronend, door den duisteren winkel heen, naar de achterkamer waar twee kaarsen brandden. „Hoe maakt het de man van de huisvrouw van Mourand?" ging hij voort, zich op een sofa vleiend en haar naast zich trekkend.

„Kostelijk," antwoordde ze. „Hij wordt, schrijft hij, dik en vet en zegt dat het groene zoodje niet ver van de stadhouderlijke poort is."

„Schei uit met de politiek!" riep Blijleven onthutst. „Daar heb ik van avond al te over van gehoord; zeg me liever wat je daar voor een nieuw snufje hebt liggen." En hij wees op twee pakjes, het eene in rood, het andere in wit papier gewikkeld.

„Dat zijn, als het UEd. belieft," antwoordde Betje, weder in den koopmanstoon vallend, „de nieuwe roode en witte Circassische papieren, zeer treffelijk in het gebruik, dienende het roode tot blanketsel en het witte om zweertjes, puistjes, koperachtig vel en zomervlekken in het gezicht weg te nemen." Zij maakte eene sierlijke nijging. zelve er over voldaan, dat ze het opschrift der pas ontvangen pakjes reeds zoo goed in het hoofd had.

„Mooi zoo," zei Blijleven. „Als er onder het menschelijk geslacht nu nog op apen willen blijven lijken, is het jou schuld niet. Maar wat was je bezig te schrijven? Je hebt zoo waar inkt aan je vinger, *ma belle parfumeuse*." En, den wijsvinger van haar rechterhand omhoog houdende, toonde hij haar een schier onzichtbaar blauw vlekje, dat op de matblanke, van *crêmes* en *pâtes* verzadigde huid, scherp afstak.

„Hu!" riep het welriekende vrouwtje verschrikt en haastte zich een puimsteentje te halen, coquetteerend en minaudeerend, heel lang noodig hebbend voor het kleine plekje, daar ze bang was haar vingertje te wonden als ze wat hard schaafde. Toen nam ze een blad papier. naast de *Dictionaire encyclopédique des perruquiers* slingerend, en toonde het Blijleven, die er uit las hoe de huisvrouw van Mourand gedurende een aanstaande kermis in de buurt met haar parfumeurs- en bijouteriekraam zou staan vlak over den drogistwinkel, daar de oude gaper uithangt, op de markt.

„De affaire gaat zonder Mourand ook wel. Dat had ik altijd wel gedacht," meende Blijleven, met wiens bedoelingen van dien avond het strookte des echtgenoots beteekenis zooveel mogelijk te verkleinen.

„Och ja," zei Betje, „ten minste de parfumeurs- en bijouteriezaken. Maar met de pruiken kan ik het niet klaren; daarvoor was hij een echt *esprit créateur*. Zoo wist hij de geestelijke pruiken zoodanig te maken, dat zij niet alleen stemmig waren maar zelfs een voorkomen van heiligheid en verzaking aan hen, die ze droegen, gaven, zoodat dan ook de door hem gepruikte geestelijken doorgaans rijke huwelijken deden. Den domsten raadsleden en advocaten, die hun tijd aan de academie verlichtmist hadden, wist hij door zijn pruiken een gedaante van bekwame en fatsoenlijke lieden te schenken. Ook had hij een afzonderlijk soort voor apothekers, welke hen, als zij slechts wisten te beletten dat hun klisteerspuiten boven de kleppen der rokzakken uitstaken, voor dokters deed aanzien."

Blijleven oordeelde, dat 's mans lof thans in voldoende mate was verkondigd en, met de hand haar hals liefkoozend, waarboven de bruine haren in een sierlijk nachtmutsje waren vereenigd, ging hij voort: „Ja, Mourand was volkomen bekwaam in zijn vak. Maar het nam hem, wil ik zoo spreken, te uitsluitend in beslag en voor zijn vrouw bleef er misschien weinig tijd over."

De bedoelde vrouw zuchtte en haar vroolijke, grijsblauwe oogen namen eene droefgeestige uitdrukking aan.

„Als hij," zeide ze, naar den grond kijkend, „'s avonds na een zwaren dag tehuis kwam, deelde hij mij nauwkeurig alle familiegeheimen en schandalen mede, die hij onderweg vernomen had. Maar daar had hij dan ook genoeg aan."

Mourands pruiken.

Klip! klap! deed haar muiltje op den grond, driftig en zenuwachtig, als ware het bezig den te koelen Mourand eene welverdiende kastijding te verstrekken. Op eens schoot het van haar voet, een heel eind de kamer in. Lachend sprong ze op, naar het muiltje toe, en Blijleven haar achterna. Hij was er het eerst; ze kon niet hard loopen met een hooghakkig muiltje aan den eenen voet, den anderen ontschoeid. Blijleven raapte het, zich op de knie neerlatend met zijn zware lijf, en hield het triomfantelijk omhoog. "Nu krijg je het niet weer, Betje!" juichte hij, „of ik moet het je zelf mogen aandoen."

„Zoo menig een Franschman!" riep de schoone terug; „ik zal je leeren." — vlug als de wind trok ze het andere muiltje uit en diende hem, zich op de teenen heffend, een flinken tik tegen de geheven hand toe.

„Ai!" riep Blijleven, „maar je krijgt het toch niet," en hij week achteruit, een tweeden klap ontvluchtend. Maar zijn dikke lichaam bonsde tegen de tafel; de dictionaire en de inktkoker trilden tegen elkander; de twee kaarsendragende kandelaars vielen om en de kamer der huisvrouw van Mourand was plotseling in volslagen duisternis gehuld.

II.

Eenige dagen later was dokter van Arken met vrouw en dochter aan de

ontbijttafel gezeten, in hun huis in de Nieuwstraat. Het ontbijt was afgeloopen en mijnheer, die de literatuur over zijn vak trouw bijhield, verdiept in eene *Verhandeling over het aderlaten en deszelfs toevallen, ten nutte der heelkundige leerlingen 't zaamengesteld. door W. Leurs.* De verhandeling viel blijkbaar niet in zijn smaak; hij was nog een dokter van den ouden stempel en had met al die zich op den voorgrond dringende jongelui niets op. Hij legde dan ook weldra het boekje neder, zeggende: „Om schielijk bekend te worden, moet een dokter tegenwoordig een boek schrijven, een koets aanleggen, vroedmeester of naturalist zijn." Toen wendde hij zich tot de kopjes omwasschende dames, om iets te vernemen omtrent den maaltijd welke dien middag ten zijnent zou gegeven worden; zelf ging hij geheel op in zijn bestuurslidmaatschap der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zijn bibliotheek en zijn verzameling van zeldzaamheden, zoodat men hem dan ook eerst op den dag zelven van een feest de namen der genoodigden mededeelde

„Wie zijn de gasten?" vroeg hij. En zijn vrouw, een goed geconserveerde blondine van vijf en veertig jaar, hief aan, het kopje waarmede zij bezig was op tafel zettend en op de vingers tellend: „We hebben juffrouw Doorzicht — ik weet dat je haar vervelend vindt, maar ze was altijd zoo lief voor de kinderen toen die nog klein waren en we moesten haar bepaald vragen. En mevrouw Noordhuijs, die eerst bedankt had omdat ze een tante overkreeg, maar gisteravond heeft ze laten vragen of ze nog kon komen, want dat de tante niet kwam, en toen heb ik geantwoord dat er geen bezwaar tegen was. Dan hebben we Mientjes vriendin, Leentje Dekker, die docht me nogal aardig voor de jongelui nu ze weer uitgaat omdat de rouw over haar grootmoeder voorbij is. En dan dominee Geurig, die binnenkort Parijs denkt te bezoeken, wanneer hij tenminste zijn beurten bezorgd kan krijgen. Dan nog den vaandrig Hofland, die zoo graag van garnizoen veranderen zou omdat hij te orangistisch is voor den Haag, anders dan zijn broer in Utrecht, maar die leven dan ook als hond en kat. En eindelijk mijnheer Blijleven, die altijd zoo grappig en geestig is; dien zetten we naast mevrouw Noordhuijs; dat is net een goed span. En" — hier nam zij het kopje weder op en verloor hare voordracht veel van de tot dusver daaraan eigene levendigheid — „mijnheer Veldenaar; die is toch nog zoo wat van de familie en als er maar niet over politiek gesproken wordt, is hij wezenlijk een heel schappelijk man."

De dokter had uit den omvang der met radde tong uitgesproken echtelijke mededeelingen al aanstonds vermoed, dat er aan het gezelschap iets haperde. Zijne vrouw wilde hem blijkbaar in den aanvang vermoeien, ten einde hem voor het slot minder ontvankelijk te maken. Dit echter was niet gelukt; hij had gedurende eene jarenlange huwelijkspraktijk de gewoonte aangenomen, uit soortgelijke inlichtingen zijner echtgenoote slechts het ter zake dienende op te nemen en het overige, gelijk slakken bij het gieten van metaal, als waardeloos af te schuimen. Op het slot kwam het aan en met het slot was hij niet tevreden. Hoe kwam zijn vrouw er toe, den heftigen patriot Veldenaar te vragen in gezelschap van louter orangisten? Tot nog toe had men

hem steeds alleen gevraagd, familiaar op de portie. Dat was de eenige manier om geen onaangenaamheden te krijgen. Zoo ging hij geruimen tijd voort, als echtgenoot die zijn wederhelft volkomen vrijheid laat wat huiselijke beschikkingen betreft, maar het toch noodig acht die beschikkingen na voltooiing te critiseeren.

„Ja maar," zei mevrouw, „ik kon heel goed merken dat hij het euvel nam, altijd alleen gevraagd te worden. En je zegt zelf dat wij hem te vriend moeten houden, omdat men nooit weet hoe de zaken loopen zullen."

De dokter kon de juistheid dezer opmerking niet ontkennen; hij wilde haar echter niet toegeven en zocht dus een nieuw bezwaar.

„Maar hoe kom je er bij hem met Blijleven te vragen? Die zal, als hij Veldenaar ziet, niet rusten eer hij het gesprek op de politiek heeft gebracht en dan is het mis. Je moet Veldenaar maar tusschen jezelve en Mientje nemen en hem geen oogenblik aan het woord laten komen."

„Dank u wel vriendelijk, vader," zei Mientje. Zij had, met het beminnelijk egoïsme eener dochter des huizes, in gedachte hare plaats al gekozen, tusschen Hofland en Blijleven. De laatste deed haar telkens lachen, al was tegenwoordig, waarom begreep ze niet, hun omgang minder prettig dan vroeger. De vaandrig kon buitengewoon gezellig keuvelen en bij alle meisjes had hij een wit voetje; zij konden zich niet voorstellen dat hij slechts eenige jaren ouder was dan zij zelven, zoo vrij durfden zij allerlei dingen met hem bespreken. Maar naast Veldenaar wilde ze niet zitten; dat kon je denken! verplicht voor de eer! minzaam bedankt! Die wist met de meisjes nooit anders te praten dan over bezwarende onderwerpen, met een gezicht als een doodgraver, en had nooit een galant woordje voor haar over. Die moest, vond Mientje, zitten tusschen moeder en juffrouw Doorzicht.

„Kindlief, wat verzin je?" vroeg eerstgenoemde. „Een jonkman van hoogstens dertig tusschen twee oude dames."

„Juffrouw Doorzicht is een oude dame, maar u niet," oordeelde Mientje. Moeder was erg in haar schik; zij was volstrekt niet behaagziek, doch vond het prettig dat zij er zoo jong bleef uitzien. En jong van hart was ze ook; dat trof zoo gelukkig met volwassen kinderen. Evenwel, juffrouw Doorzicht moest zij verdedigen.

„Weet je wel eens hoe oud juffrouw Doorzicht is?" zeide ze. „Nog een week jonger dan ik. Zij is geboren 25 Maart, en ik 18 Maart 1742. Wij kennen elkaar al van de bewaarschool af en ze is een best mensch, met een hart van goud."

Mientje had ontsteld opgekeken. Juffrouw Doorzicht jonger dan haar moeder! Zij leek wel twintig jaar ouder. En zij riep voor hare verbeelding bedoelde dame op, gelijk zij die steeds, zoover haar geheugen strekte, als huisvriendin bij hare moeder had gezien. Zij had haar nooit jong gekend en kon zich daarentegen hare moeder niet oud voorstellen.

„Juffrouw Doorzicht is erg achteruitgegaan," vervolgde mevrouw. „Maar in haar jeugd was ze lang niet leelijk. En ze had best kunnen trouwen, als ze gewild had, en heel goed ook."

Mientje vond het veilig niet veel te antwoorden. Het gouden hart van juffrouw Doorzicht wilde ze desnoods toegeven, hoewel ze nooit bijzondere kenteekenen bespeurd had van het edel metaal waaruit het heette vervaardigd te zijn. Maar dat het mensch er in haar jeugd knap zou hebben uitgezien en kunnen trouwen — dat nooit. Ten minste, als zij een man was geweest, ze zou hartelijk bedankt hebben.

„Nu, moeder, als u het zegt," antwoordde zij diplomatisch en waschte ijverig voort aan een bordje, veel harder dan tot nog toe. Zij vond het altijd jammer als ze met haar moeder in meening verschilde; het geschiedde zoo zelden. Maar dit was haar toch te kras.

„Ik hoop maar dat dominee Geurig zijn beurten bezet kan krijgen," ging mevrouw voort, juffrouw Doorzicht niet ongaarne prijsgevend, daar ze niet wou jokken en zich toch buiten staat achtte desgevorderd nog meer goeds van haar te zeggen. Het was nu al op het kantje af geweest, misschien zelfs er eventjes over.

De vader maakte een neusgeluid; dominee Geurig's voorgenomen tocht naar Parijs, waarmede de man reeds minstens een half jaar te koop liep, zag hij liefst niet aangeroerd. De reden was dat hij zelf, als pas gehuwd man, aan zijn echtgenoote in een vertrouwelijk oogenblik een dergelijke reis had voorgespiegeld. Hij had er eigenlijk, groot vijand van reizen als hij was, nooit ernstig plan op gehad, doch gehoopt zich steeds op zijn drukke praktijk te kunnen beroepen om er af te komen. Nu dit het geval niet meer was, moest hij telkens andere uitvluchten zoeken.

„Dominee Geurig zal in Parijs nog meer *petit-maître* worden dan hij nu reeds is," zeide hij ontwijkend.

„Hè, vader," zei Mientje, „u moest met ons ook eens gaan. U kunt best tegenwoordig."

Mevrouw van Arken wendde sedert eenige jaren geen pogingen meer aan om haar echtgenoot tot vervulling zijner belofte te brengen. Het hielp toch niet. Zij had de taak geëndosseerd aan Mientje; vaders zijn gewoonlijk nogal gek met jongste dochters. Maar vader wilde, althans voorloopig, niet bijten.

„Wacht maar, kind" antwoordde hij, „Parijs loopt niet weg. Het wordt elk jaar mooier. Hoe langer je wacht, hoe meer je er te zien krijgt." Hij lachte inwendig; hij had dezen ui kort geleden klaar gemaakt en was erg tevreden dat hij hem nu eens kon plaatsen. Mientje vond het niets geestig.

„'t Is allesbehalve aardig van u, vader. Zeg dan liever dat u niet gaan wilt."

Mevrouw gaf haar dochter knipoogend te kennen dat ze haar vader liever niet moest tegenspreken. De man was, zooals de meeste mannen, toch onvatbaar voor overtuiging En als Mientje hem boos maakte, zou hij waarlijk in staat zijn voor goed te zeggen dat er van de reis niets kwam, als voorwendsel opgevend het zaniken zijner huisgenooten. Nu bleef er altijd nog een kansje over, al was het een kleintje.

Daar werden twee brieven binnengebracht, uit Amsterdam en Utrecht, van den zoon en den schoonzoon der familie. De dokter opende de omslagen,

begeerig naar politiek nieuws, dien uit Amsterdam het eerst. Daar was, schreef hem zijn zoon in den korten, flinken stijl van een man van zaken, alles in rep en roer, ten gevolge van het kort geleden door Haarlem in de Staten gedane voorstel, om te 's-Gravenhage, waar eene opschudding der Oranjekabaal te vreezen zou zijn, het garnizoen te versterken. Meer was er niet noodig geweest om het prikkelbare Amsterdam tot den hoogsten graad van overspanning te brengen. Tal van patriotten hadden zich bij de burgemeesters vervoegd, er op aandringend dat men het voorstel van Haarlem ter Statenvergadering krachtig zou ondersteunen. Hevige tooneelen hadden plaats gegrepen. De patriot Hovy en de oranjeman Van der Goes hadden bij Zeeburg geduëlleerd en elkander een paar schrammen toegebracht. Een vuilaardig pamflet was verschenen, getiteld *Verraad ontdekt*, naar aanleiding van het gerucht dat men er op bedacht zou zijn de schorsing van den prins als kapitein-generaal, ten vorigen jare uitgesproken, weder in te trekken. In dit stuk werden alle patriotten opgeroepen om zich te verzetten tegen de „gruwelijke samenspanning" van den „verraderlijken prins van Oranje" en de „snoode aristocraten," als den „ondeugenden Rendorp," die met den „listigen gewezen hoofdschout Calkoen en deszelfs zoo ondeugenden jongen den Raad Calkoen" aan het hoofd „dier verdoemde factie" stond, waarin „een brutale Dedel, een laffe Deels" en anderen als hoofddaders medespeelden. Voorts behelsde het geschrift, in de bekende krasse bewoordingen, de gewone betichtingen tegen den prins, die hoe vaak ook vernomen, bij een groot deel der natie steeds een welwillend gehoor vonden.

Hoofdschuddend legde de heer des huizes den brief terzijde. Waar moest dat heen? Eerst had men den dikken hertog als de oorzaak van alle kwaad aangewezen, en nu die weg was, ging men den prins zelven te lijf. De man kon niets doen, niets laten, ja er kon niets onaangenaams buiten zijn toedoen geschieden, of men had er één en hetzelfde woord voor: landverraad. Waren er geene schepen, die men volgens Zijne Hoogheid reeds lang had moeten bouwen — landverraad. Was er gebrek aan bevaren onderofficieren en matrozen, niettegenstaande de groote aanmoedigingen — landverraad. Waaide de wind uit het noordwesten en verhinderde het uitloopen der vaartuigen — landverraad. Het sterkste voorbeeld van de kwaadaardige uitleggingen, welke men geliefde te geven aan al de verrichtingen van den prins, was voorzeker het in het najaar voorgevallene ten aanzien van het regiment van den generaal-majoor de Nostitz. Zijne Hoogheid had van de Staten bevel ontvangen, Staats-Vlaanderen van meer bezetting te voorzien. De overeenkomstige orders waren aanstonds door hem gegeven. Door omstandigheden, van den prins onafhankelijk, was de aankomst der benoodigde schepen vertraagd; de commandant van het ter versterking bestemde regiment had bovendien de uitvoering der ontvangen bevelen vertraagd, terwijl ten slotte een vroege vorst zijn troep eene lastige en gevaarlijke reis had doen maken. Denk nu eens, zoo peinsde de dokter, aan de hagelbui van schotschriften en hekeldichten, welke deze gebeurtenis in het leven heeft geroepen. En tegen wie waren deze gericht?

Tegen Hunne Hoogmogenden, die bevolen hadden dat in een ongunstig jaargetijde verandering gemaakt werd in de bezettingen? Tegen den commandant, die de ontvangen orders niet tijdig genoeg had uitgevoerd? Neen! maar tegen Zijne Hoogheid, die in dit geval alleen de uitvoerder van een bekomen bevel en voor het overige in de gansche zaak geheel lijdelijk was geweest.

Moeder en dochter hadden intusschen den dokter laten peinzen, en, nadat het ontbijtgerei was opgeruimd, zachtjes met elkander voortgepraat. De eerste beschreef, ten behoeve van Mientje, een gekleed toilet en kapsel, die zij den vorigen avond op een salet door eene dame zien dragen en bijzonder mooi gevonden had. Mientje hoorde toe, geheel aandacht, met kleine knikjes van instemmen en begrijpen, nu en dan een bewonderend geluidje makend als er iets héél moois kwam.

„Zie je," legde de moeder uit, „een robe en rok van hooggroen satijn, met een breeden bandelier van wit en rood gestreept, met grooten strik en lang neerhangende slippen. De lange strakke mouwen eindigen met een klein opslagje *à la hussarde*, met drie knoopjes dichtgemaakt. De hooggesloten halsdoek is van wit gaas, aan den rand geborduurd met blauwe en roode bloemen. Het kapsel *à la cavalière*, van onderen met twee rijen boucles tot op de schouders, en gedekt door een muts in den vorm van een tulband, van fijn wit en rood satijn, met witte, rood getopte pluimen. 't Was keurlijk, moet ik zeggen."

Mientje vond het toilet mooi, mits zonder het kapsel *à la cavalière*; zij was klein van gestalte en hield in verband daarmede niet van die opzichtige kapsels. „Hè! moeder," liet ze volgen, „weet u wat mevrouw Noordhuijs laatst zeide? Ze betreurde het zoo dat de Hollandsche mode niet toeliet alle buitenlandsche kapsels te dragen, b.v. het haar tot golven gekapt en daarop een driemastscheepje met volle zeilen en waaiende wimpels, of een landschap, een jachtpartij, een vestingbestorming. Hier moet men zich hoogstens bepalen, zeide ze, tot frisures *à la Cléopâtre*, *à l'Euridice*, *à l'hérisson*. Zij is toch wel een klein weinigje coquet, hoor."

Mevrouw wees, met eene draaiing van het hoofd, naar den vader, bezig den tweeden brief te openen. De dokter klaagde altijd over de coquetterie van mevrouw Noordhuijs en de doktersvrouw vond mevrouw Noordhuijs óók coquet, doch ontkende het stelselmatig tegenover haar man, want gaf ze het toe, dan zou laatstgenoemde mevrouw Noordhuijs nòg coquetter vinden dan hij nu reeds deed. Dit nu behoefde niet, want het mensch had toch zooveel goeds. Bovendien, het bleef altijd in eer en deugd; niemand had iets op haar aan te merken dat wat zeggen wou.

De Utrechtsche brief was nog akeliger dan de Amsterdamsche. Utrecht was de zetel der hevigste patriotten en schier dagelijks hadden er ongeregeldheden plaats. En des dokters schoonzoon schetste in een aanstellerigen, huilerigen trant, een dier oploopjes; hij was lid van een dichtlievend genootschap en maakte in den vrijen tijd, dien zijn ambt van weesheer hem liet, zelf verzen. „'t Is thans zeven uren" zoo luidde het plechtstatig. „Op dit oogenblik

is de woedende, muitzuchtige en opgehitste hoop opnieuw uitgeborsten. Men heeft reeds aan het huis van den advocaat Van der Pauw en dat van den schilder Muller de glazen ingesmeten en thans is men bezig bij den kastelein in de herberg *de Pot.* Het muitzuchtig rot wordt hoe langer hoe grooter en geen vigilantie noch van wacht, noch van justitie, weerhouden hetzelve. De brave burgerij wordt woedend; men wil er met het staal in de vuist tegen in..." Het verdere was, ten gevolge van des schrijvers toenemende zenuwachtigheid, door titteltjes onderbroken. ...„Onder het sluiten dezes hoor ik bij mijne medeburgeren de glazen rammelen... Wat weerhoudt mijne woede?... Is dat die nieuwe vrijheid der zoogenaamde patriotten? ...Is dat de verbeterde regeering van hen?... Mijn Utrecht, wat heeft men van u gemaakt?... Een moordkuil!"

De Utrechtsche brief was nog akeliger....

Het is verschrikkelijk, meende de dokter. Het is nu reeds zes jaren dat deze republiek, evenals een schip door bulderende stormen in eene woedende zee, door binnenlandsche beroeringen geslingerd wordt, waardoor zij genoegzaam aan den oever van haar verderf gebracht is en waarin zij eindelijk zal moeten neerstorten, indien de scheuring nog langer ongeheeld blijft en de rust en eendracht niet spoedig weder hersteld worden. De tijd is reeds verschenen dat Utrechts brave inwoneren de slachtoffers van eene uitzinnige en aangehitste menigte geworden zijn. De geest van oproer zweeft er door alle straten en hij die bekend staat aan deugd en eer getrouw te zijn, ziet zich in oogenblikkelijk gevaar. En hij herinnerde zich eene advertentie, ten vorigen dage in de courant gelezen, waarin een kostschoolhouder te Grave, „eene zeer gezonde en vermakelijke plaats, *daar geen oneenigheid heerscht,*" zijne inrichting aanbeval. Daar geen oneenigheid heerscht! Heerlijke woorden, die een liefhebber van het vaderland er toe brengen zouden zich terug te trekken in het verwijderde Grave, ver van alle volksmisleiders mitsgaders hunne listige aanporringen!

Mientje en hare moeder hadden onderwijl de toiletquaesties afgehandeld en laatstgenoemde was thans bezig aan hare dochter uit te leggen hoe zij gaarne, om de ledige vakken op het ouderwetsche buffet aan te vullen, in het bezit van nog eenige mooie porceleinen schotels zou geraken; ze durfde er vader geen geld voor vragen; de goede man was nooit erg scheutig geweest en de tijdsomstandigheden hadden hem niet handelbaarder gemaakt.

Doch Mientje wist er raad op; moeder moest doen gelijk Leentje Dekker verhaald had dat háár moeder deed om kans te hebben porcelein te krijgen, zonder den heer des huizes er in te betrekken. Men had slechts een lot te nemen in de verloting der Haagsche porceleinfabriek, eenige jaren geleden door een Duitscher opgericht, welker producten, te kostbaar om door verkoop een geregelden afzet te vinden, thans langs dezen weg gesleten werden. Juist zou er binnenkort weder zulk eene verloting plaats hebben, in twee klassen, zijnde de prijs der loten voor de eerste klasse *f* 5.50, voor de tweede *f* 10,10, en voor beide gefourneerd *f* 15.15. Dat ging dan van het huishoudgeld en de vaders merkten er niets van; de kansen waren heel mooi; iedereen trok eigenlijk wat, dat wist Mientje zeker, ten minste als men een doorgefourneerd lot nam.

Mevrouw knikte het meisje toe, begrijpend en instemmend, juist als Mientje zoo even bij haar eigen verhaal had geknikt. Zij keek hare dochter met ingenomenheid aan, in haar schik dat deze zulk een aanleg voor de kleine listen en geheimen der huishouding toonde; dat zou haar later te pas komen als ze zelve getrouwd was.

Aagt de keukenmeid trad binnen. Zij wenschte te vernemen, welke groente dien middag bij den ossenhaas moest voorgediend worden. En ze was vol stadsnieuws van den vorigen dag, in den loop der morgenuren aan de voordeur opgedaan. Een lakenwever, die zonder erg voor zijn raam oranjekleurige, witte en blauwe stukken laken had opgehangen, was zwaar beboet. Een kruidenier was gegeeseld omdat hij bij ongeluk een zijner waren in een oranje papier had verpakt. Aan eene dame, die een oranjeboompje in haar voorkamer had staan, was van overheidswege verzocht dit te verwijderen. En tot overmaat van ramp deelde Aagt mede, dat de tweede meid voornemens was op stel en sprong van dienst te veranderen. Zij had zich al een doekspeld in den vorm van een keeshondje aangeschaft, waaruit haar voornemen bleek, ditmaal haar geluk eens bij eene patriotsche familie te beproeven. Immers de dienstboden kozen de partij van het huis waar zij dienden; toen Aagts kameraad zich bij de van Arkens kwam verhuren, was zij getooid geweest met een goudsbloem, als teeken harer onbesmette prinsgezinde gevoelens.

Mevrouw vond het jammer; zij was over de tweede meid altijd tevreden geweest en betreurde het dat ze weg wou. Maar zij had een drukken dag voor zich, met haar diner, en wilde zich dus de wereldsche zaken niet te veel aantrekken. ,,'t Is akeligheid al wat je hoort," zei ze alleen, tot ontlasting van haar gemoed. En toen, tot haar naastbijliggenden plicht terugkeerend: ,,Wat voor groente bij den ossenhaas? Prinsessenboonen — neen, dat mogen wij niet meer zeggen; slaboonen dus."

Zij nam haar sleutelbos en wilde, door Mientje gevolgd, de kamer verlaten om de toebereidselen voor den maaltijd te voltooien. Maar de meid bleef draaien, aan haar schort plukkend; blijkbaar had ze nog meer nieuws en gevoelde zich daarmede bezwaard. Eindelijk kwam het er uit; ze had zelve, den vorigen dag, een brief gekregen van haar vrijer, dragonder bij het

regiment Douglas Oranje, in het prinsgezinde Arnhem. En zij kon zich niet weerhouden een gedeelte van dien brief mede te deelen, waarin haar beminde beschreef hoe hij en eenigen zijner kameraden gedurende de dagen, gevolgd op het pas verloopen geboortefeest van den prins, eens flink hadden huis gehouden onder die dondersche patriotten; zij waren, door wien wisten ze niet, ruim op jenever onthaald en er toen op los gegaan, bij welke gelegenheid Aagts dragonder er in geslaagd was de vrouw van den andersdenkenden herbergier Limpers, wiens glazen en inboedel zij vooraf kort en klein hadden geslagen, aan de hand te wonden. Aagt had lang geaarzeld eer zij dit verhaal ten beste gaf; zij wist dat de dokter niet gaarne van dergelijke straatschenderijen, door welke der partijen ook bedreven, hoorde gewagen. Doch de verleiding om de heldendaden van den veroveraar haars harten in wijder kring, dan eigen boezem opleverde, te verspreiden, was Aagt te sterk geweest, en nu zij het kwijt was, volgde zij gewillig de beide dames, den dokter alleen latend, die terugdacht aan wat hem door zijn Utrechtschen schoonzoon omtrent den kastelein van *de Pot* was geschreven en tot de slotsom kwam, dat beide partijen zich in hare uitingen wel eens het een en ander te verwijten hadden.

Daarop begaf hij zich naar zijn studeerkamer en begon de aanteekeningen uit zijn doktersspraktijk na te kijken, hetgeen hij geregeld eens per maand deed, ten einde de herinnering aan dat voor hem zoo aangename levenstijdvak niet te verliezen. Dan verrezen zij weder allen voor zijn geest, de patiënten van vroeger, ernstige en lichte, ware en ingebeelde. De herleving der laatsten verschafte hem niet de minst welkome oogenblikken. Daar was mijnheer A., die hem telkens liet roepen als hij een aanval van podagra had, doch alleen om te verklaren dat hij niet innemen kon en medicineeren in zijn geval ook niet baatte; dat het podagra zijn zes weken hebben moest. Freule B., die zoo met vapeurs geplaagd was, soms op vijf of zes plaatsen te gelijk, of ze met spelden en naalden gestoken werd, en die maar geen *assa foetida* wilde gebruiken omdat het haar te gemeen was. Mevrouw C., die in veertien dagen zeventien verschillende recepten had gebruikt en in een boek de werking dier medicijnen van uur tot uur had opgeteekend. Mijnheer D., die gewoon was met vrouw en kinderen in het voorjaar het bloed te zuiveren en hem vroeg daarvoor wat op te schrijven. Het heele gezin was een voorbeeld van gezondheid en de dokter had het dan ook volstrekt onnoodig gevonden het te doen innemen, waarop de man boos geworden was en gezegd had zoo aanstonds naar den apotheker te zullen loopen, die hem wel ras eenige flesschen van een lekkeren bloedzuiverenden drank zou tehuis zenden.

Hier werd de heer des huizes gestoord door de komst van den schoenmaker, die hem een paar nieuwe laarzen kwam aanmeten. De man klaagde danig over de slechte tijden en de concurrentie in zijn vak; wanneer nu slechts, zeide hij, geadverteerd werd dat op de Haagsche kermis niet zou mogen worden ingebracht eenig schoenmakerswerk, ten platten lande gemaakt en particulierlijk niet het zoogenaamde Langstraatswerk. Daardoor toch zou, dorst hij meenen, de Haagsche schoenmakerij geheel te gronde gaan. Doch

de dokter betoogde dat niet alleen de schoenmaker door de ongebreidelde concurrentie leed; het ware volgens hem te wenschen dat er eene nauwkeuriger en strikter handhaving der heilzame plakkaten in ons vaderland mocht plaats grijpen, opdat het Brabanters, Franschen, Duitschers, Savoyaards en anderen vreemdelingen niet mocht vrijstaan zonder eenigen schroom steden en dorpen af te loopen en niet alleen de achteruitgaande fabrieken van ons vaderland, maar ook den binnenlandschen handel en de nering der ingezetenen op een deerlijke wijze te benadeelen.

Deze economische ontboezeming bracht den dokter te binnen, hoe hij als bestuurslid der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op zich genomen had een kwaadaardig schotschrift te weerleggen, door een onbekende hand tegen dat voor vier jaar in het leven geroepen genootschap gericht. Het werd daarin, in niet malsche taal, beschuldigd wellicht tot verbetering van het onderwijs iets gedaan te hebben, doch overigens onchristelijken en ongodsdienstigen beginselen toegedaan te zijn, daar het alle positieve geloofsbelijdenissen en leerstellingen terzij schoof. Hoe kan, zoo vroeg de dokter zichzelven af, een dergelijke beschuldiging geuit worden, waar de maatschappij ook leesboeken over den christelijken godsdienst in het licht gaf, als ten vorige jare Schoutens *Over het bestaan van God* en, nu pas, Wigeri's *Kenmerken eener goddelijke openbaring?* Vol edele verontwaardiging begon hij dan ook na het vertrek des schoenmakers eene pen te vermaken ten einde het lage paskwil naar verdienste te behandelen. Maar nauwelijks was hij aangevangen of hij werd opgeschrikt door een onmenschelijk rauw gekrijsch, dat van de straat naar boven steeg; hij zag uit het venster en aanschouwde eene bende havelooze kinderen, die het bekende schooierslied deed hooren:

Wij blijven zonder zorg;
Wij leven op den borg.
En komen er dan nog kinderen bij,
Die brengen wij tot last der burgerij.
Hoezee! hoezee!

Hij fronste het voorhoofd. Er viel nog veel te veranderen, niet alleen in den staatkundigen toestand der republiek of in het onderwijs. De bedelarij vooral woedde schrikbarend en aan de desbetreffende plakkaten, uit de vorige eeuw dagteekenend, werd uitsluitend door de regeering van Amsterdam de hand gehouden; daar werden alle bedelaars, die men pakken kon, zonder tijdverlies in het rasphuis gezet. Doch in andere plaatsen, en daaronder den Haag, was het droevig gesteld. De bedelaars hadden er hunne afzonderlijke logementen, waar men hen des avonds kon ontmoeten, vier aan vier om een tafeltje aan het kaarten of wel zich verlustigend met een karbonade en een slaatje. En de gevolgen hunner onzindelijkheid en zedeloosheid bleven niet uit; onder de geneeskundigen toch stond het vast dat de kwaadaardige rotkoortsen, die in 1770 en 1771 de Nederbetuwe hadden geteisterd, er door

bedelaars waren aangebracht. De uitkomsten der werkverschaffing, in 1778 te 's Gravenhage door den heer W. de Bas ingevoerd, konden niet schitterend heeten. Ja! er waren thans vijftig vrouwen des winters geholpen met spinwerk, waarmede zij hoogstens achtentwintig stuivers in de week verdienden. Bij de drie of vier Haagsche wevers werd van het daardoor verkregen garen linnen geweven en zonder winst overgedaan aan het college van diakenen om in het

..... vier aan vier om een tafeltje aan het kaarten .....

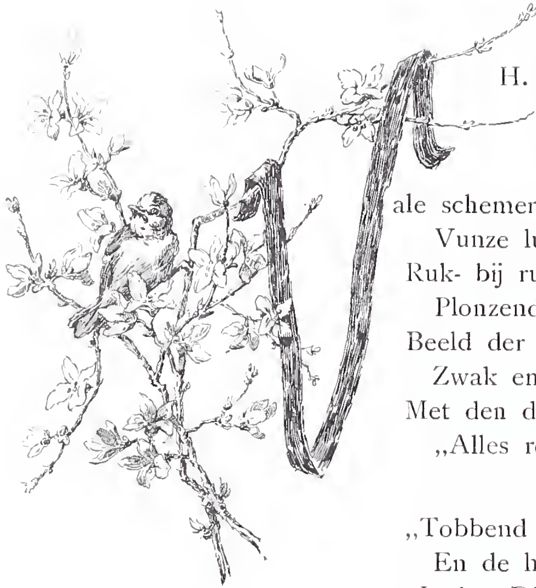
oudemannen- en vrouwenhuis der diaconie tot kleeding te dienen. Maar het was een druppel uit den emmer; de weinigen die op deze wijs konden geholpen worden, waren bovendien uit den aard der zaak de fatsoenlijkste armen; het rapalje bleef rondzwieren, bij karavanen des Woensdags en vooral Zaterdags door de steden trekkend, alwaar de goede burgerij te voren gezorgd had voor heel wat schellingen aan duiten te wisselen, anders kreeg men nog kwade woorden op den koop toe.

(Wordt vervolgd).

HERFST

DOOR

H. J. SCHIMMEL.

Vale schemer, somber zwijgen!
Vunze lucht van rottend blad!
Ruk- bij rukwind zwiept de twijgen,
Plonzend ze in een ijskoud bad!
Beeld der grijsheid, moeilijk stromplend,
Zwak en stram in peze en nerf,
Met den diepsten weemoed momplend:
„Alles roept: Verval, verderf!"

„Tobbend zwaarhoofd, dom, die klachte!"
En de humor tint den toon.
„In het Dicht klonk die gedachte
„Talloos malen óverschoon!
„Hoor, wat andre en blijder woorden
„Enkle scherpere ooren hoorden:
„„Uit den windstoot, uit den mist
„„Kneden wij de versche gist;
„„Wij ontraaflen niet, maar weven
„„Nieuwe vormen voor nieuw leven!"

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Processen ... In Egypte, in Duitschland, in Rusland, in Spanje — processen. Het lijkt wel of het jaar 1896 ze nog alle gauw heeft willen afdoen, voor het ging.

Te Alexandrië is het belangrijkste proces afgespeeld, het eenige civiele van de vier, tegelijk van het hoogste staatkundig belang. Men herinnert zich dat, in het voorjaar, toen het in Egypte al een tijdlang zoo bedenkelijk rustig geweest was dat men zich ging afvragen, of het nu geen tijd voor Engeland werd om zijn bezettingsleger terug te trekken — dat toen een expeditie naar Dongola aan het kabinet Salisbury eensklaps hoogst noodig voorkwam. Wel hielden de Derwisjen zich al geruimen tijd stil, maar men kon het toch nooit weten, het bleven Derwisjen. Hadden zij niet in de buurt van Kassala eene dreigende houding tegenover de Italianen aangenomen, wier leger onder generaal Baratieri juist door den Negus van Abessynië was vernietigd? De Italianen moesten bepaald geholpen worden en de zuidelijke grenzen van Egypte waren nog altijd niet afgerond.

Er was echter geld noodig. De Egyptische (lees Engelsche) regeering had evenwel de Schuldkas bij de hand, de fondsen onder beheer der mogendheden bijeengezameld ter verzekering van den dienst van Egypte's buitenlandsche leeningen. Er werd een voorschot van 500,000 ponden sterling uit die kas gevraagd. De half-financieele, half-politieke commissarissen van de kas werden plotseling heelemaal-politieke mannen en stemden precies zooals de politiek het gebood. Dat wil zeggen: de commissarissen van Engeland en van de drie landen der Triple-Alliantie vonden het de natuurlijkste zaak ter wereld dat de Egyptische regeering het voor haar schuldeischers bijeengegebrachte geld ten bate van een Engelsche expeditie gebruikte, terwijl de Fransche en de Russische gedelegeerden van oordeel waren, dat daarmee een ergerlijk machtsmisbruik gepleegd werd. Vier stemmen tegen twee: de zaak was in orde, naar lord Salisbury's opvatting, en de zes millioen gulden werden gebeurd.

Er waren echter nog rechters in Alexandrië. Terwijl de troepen van den Sirdar, den Engelsch-Egyptischen opperbevelhebber sir H. H. Kitchener, betrekkelijk gemakkelijk, meer door de natuur dan door menschen gehinderd, naar Dongola marscheerden, daar tot veler verbazing omkeerden en niet voorttrokken naar Chartoem of verder Soedan in — begon voor de gemengde rechtbank van eersten aanleg het proces der Fransche en Russische schuldeischers tegen de Egyptische regeering. De eischers kregen gelijk, maar de gedaagde kwam in appèl bij het Hof. En op den 2den dezer maand bewees het Hof dat het nog altijd, (al heeft het iedere vijf jaar verlenging noodig om te blijven bestaan) een internationaal rechtscollege is, dat niet onder Engelschen invloed staat: de Egyptische regeering werd definitief veroordeeld tot dadelijke terugbetaling van de £ 500,000 welke het ten onrechte uit de Schuldkas had gelicht.

Dadelijk kreeg lord Cromer de opdracht uit naam van de Engelsche regeering

aan de Egyptische een voorschot te doen, gelijk aan dat hetwelk deze moest terugbetalen. Vreemd genoeg is niet gebleken, of dat voorschot werd aangenomen of geweigerd.

De uitspraak van het Hof is verblijdend: zij bewijst dat Egypte nog geen Engelsche kolonie is. Even verblijdend is het dat Engeland er geen oogenblik aan gedacht schijnt te hebben, het vonnis ter zijde te leggen en al of niet met wapengeweld zijn eigen zin door te drijven. Het aanbod om het half millioen ponden voor te schieten, wekt minder vertrouwen; de raadselachtige houding welke de ministers van den Chedive daartegenover aannamen, ziet er verdacht uit. De omstandigheid dat de Sirdar bij Dongola is blijven steken, dat Chartoem niet bereikt is en Kassala nog niet door het Engelsche leger van de Italianen is overgenomen, duidt aan dat met de uitspraak van het Hof van Alexandrië de „Dongola"-quaestie nog niet van de baan is.

Maar dit is het zekerste van al: aan een ontruiming van Egypte wordt door Engeland nog niet gedacht. De herhaalde verzekeringen, officieel en in duidelijke bewoordingen gegeven — welke *Whist*, naar hij onlangs sarcastisch in den *Figaro* verklaarde, sedert de veertien bezettingsjaren aan het verzamelen is — de plechtige beloften, bij verschillende gelegenheden door koningin Victoria, lord Dufferin, Gladstone, Waddington, lord Granville, lord Salisbury, lord Rosebery, lord Kimberley afgelegd, kunnen naar Engelsche opvatting nog niet worden vervuld. De scheepsjongens van Harer Majesteits oorlogsvloot kunnen, (naar de geestige prent van *Punch)*, als zij van de aanstaande ontruiming hooren, evenmin ernstig blijven als de admiraal die hun de dagorder voorleest, waarbij daartoe besloten zou zijn. De internationale conferentie, waarop van Fransche zijde wordt aangedrongen, is ook nog niet bijeen: de knoop is haast niet meer te ontwarren.

Het is alleen maar goed dat er van tijd tot tijd eens een Dongola-expeditie ondernomen wordt om te bewijzen, dat het gevaar voor Egypte van de Derwisjen geen voorwendsel voor de handhaving der bezetting meer mag heeten. Nog beter is een vonnis van de rechters van Alexandrië, die in Egypteland zelf niet alleen Engeland in het ongelijk durven stellen, maar zelfs den eisch toewijzen aan de m i n d e r h e i d.

Het tweede proces is een strafzaak — te Berlijn. Het heet het geding Leckert—Lützow, maar de namen der beklaagden en veroordeelden komen er hoegenaamd niet op aan. Het is een Duitsch politiek schandaalproces.

Grappig, als het publiek, wat zoo zelden gebeurt, zoo in eens in staat wordt gesteld de heele loopbaan na te gaan van een valsch politiek bericht, van de geboorte af tot den dood toe. Die toost van den Tsaar te Breslau! Wat had hij nu op de bruisende woorden van Wilhelm geantwoord: dat hij zich houden zou aan de traditioneele gevoelens van zijn overleden vader of van zijn keizerlijken gastheer? Het verschil was aanzienlijk. In het laatste geval was het antwoord enkel wat koel geweest, in het eerste boosaardig. Het boosaardige telegram werd het eerst rondgetelegrafeerd, daarop volgde

de officiëele verbetering. Nu, dacht men, er zal wel wat achter zitten wat nooit bekend zal worden. En daar weet men het in eens: een Leckert of een Lützow, een eerzuchtig journalistje of een *naufragé de la vie*, een gewone bedrieger of een stille verklikker, heeft het eenvoudig verzonnen. Een verontrustend denkbeeld: dat een Leckert of een Lützow Europa in opschudding kunnen brengen. Maar toch niet zoo erg als het idee dat men eenvoudig nooit te weten zou kunnen komen, wat zekere machthebber op zeker plechtig oogenblik met al het gewicht van zijn woorden zou hebben verklaard.

Intusschen, in die „geschiedenis van een gerucht" zit het 'm niet. Reeds op de helft van de openbare terechtzitting dacht niemand meer aan de beklaagden. Er was uitgekomen, welk soort diensten door de hoogste Duitsche staatsambtenaren gebruikt werden om zekere staatkundige of ook persoonlijke doeleinden te bereiken. Spionnen, menschen die alles over hadden voor wat geld, mislukte talenten en avonturiers stonden in dienst van de politie. Lasterlijke artikelen werden geschreven enkel met het doel om tweedracht te zaaien tusschen hooggeplaatsten en het is niet bewezen dat al de hooggeplaatsten de handen zuiver hielden. Enkelen versmaadden die vuile diensten: generaal Bronsart von Schellendorf had het gedaan en het heeft hem waarschijnlijk zijn portefeuille van oorlog gekost. De staatssecretaris van buitenlandsche zaken baron von Marschall is gelukkiger geweest. Het is hem gegeven niet alleen voor de heele wereld aan te toonen dat hij de hulp der geheime politieke politie met al haar verdachte middelen had afgewezen, maar ook openlijk als aanklager en ontmaskeraar op te treden van heel die bende. Hij, de getuige, deed het met emphase; men kan het hem niet euvel duiden dat hij de gelegenheid aangreep om zich schoon te wasschen van al den laster waarmede men zijn rijkskanselier von Caprivi, hemzelven en zijn ambtenaren had beklad. Hij beheerschte de terechtzitting, hij voerde uren lang het woord en hij was het die den president ten slotte het bevel afdwong tot inhechtenisneming van von Tausch, den commissaris van politie die de tusschenpersoon geweest is tusschen de hooge en de lage knoeiers.

Een zonderling schouwspel: de Rijkskanselier, prins Hohenlohe en zijn zoon, ministers, gezanten, als getuigen in de rechtszaal. Een commissaris van politie op *die* plaats van meineed beticht en gevangen genomen. En die onbarmhartige openbaarheid, die de officieele Duitsche deugd zoo geducht te lijf ging!

Er schijnt in Duitschland een voortdurende naijver en strijd te bestaan tusschen de verantwoordelijke ministers of sommigen van hen eenerzijds en de hofkliek of een deel daarvan anderzijds. Er zijn nu officieuse berichten verschenen, uit welke moet worden afgeleid dat de Keizer zelf de onthullingen van von Marschall en de zijnen van tevoren heeft goedgekeurd en de zuiverende strafoefening heeft gewild. Moge het zoo zijn! Wilhelm II staat als mensch veel te hoog dan dat de verdenking van mede geïntrigeerd te hebben tegen zijn staatsdienaren hem treffen zou. Maar de Eulenburg's, zij mogen dan heeten in ongenade te zijn, *e tutti quanti*, hebben het nog veel te goed bij hem. Wat is ook moeilijker voor een keizer dan goed te z i e n?

Duitschland heeft nu zijn Ahlwardt, zijn Stöcker, zijn Hammerstein, zijn Kotze-Schrader-zaak, zijn von Tausch . . . Frankrijk heeft het niets meer te benijden en zelfs de bedaarde pers te Parijs heeft gejuicht en den last van Panama, Arton en Cornelius Herz lichter voelen worden. Toch is er eenig verschil. De mannen die kort te voren en nu in Duitschland aan het roer stonden: Caprivi, Hohenlohe, von Marschall kunnen met opgeheven hoofd hun weg vervolgen. In Frankrijk bleef behalve De Lesseps, een Rouvier, een Floquet zelfs, niet onaangetast. In Duitschland moge men de ware schuldigen ook nu nog niet kennen — men w e e t er in wier handen de eer van den Staat veilig is geweest en is gebleven. De Republiek twijfelt nog steeds.

In Rusland — een strafproces. Zij gloeit nog rood in het uitdoovende jaar: Mei, de maand van de Russische kroning, en van de ramp op het Chodynskoje Pola. De Russen gedenken hun dooden ieder halfjaar. Zoo werd ook nu het doodenveld bij Moskou door duizenden bezocht en geen wonder, dat daar een kreet geslaakt of een hand dreigend geheven werd bij de herinnering aan Mei. De studenten van Moskou — dat eigenaardige leerende proletariaat, dat proletariaat blijft al dient het de wetenschap en dat het donkere land verlicht, al blijft het proletariër — waren te luidruchtig. Laat ze roepen, zou men zeggen, en hun stemmen zullen weggalmen in de onmetelijkheid van de Moskousche velden. Maar zij werden gevangen genomen en opgesloten, en nu galmen hun stemmen over de heele wereld.

Er werden er — lijkt het geen paskwil? — elf-honderd en zooveel gearresteerd en zes-honderd en zooveel schuldig bevonden. De misdaad was: het zenden van geld aan werkstakers, het uiten van oproerige taal en het verspreiden van oproerige geschriften. Zij waren schuldig in drie klassen: erg, vrij erg en niet erg. De straffen waren licht; verbanning van de academie was de zwaarste. Maar dat is ook het barbaarsche niet in dit proces, de straf. Het barbaarsche is, dat de omgeving die menschen dwingt, onweerstaanbaar, tot het slaken van oproerige kreten en dat diezelfde omgeving hen straft, als zij ze geslaakt hebben. Ik weet wel dat dit niet alleen in Rusland zoo is. Maar het is daar veel erger dan elders en veel meer dan elders worden daar getroffen s c h u l d e l o o z e n, neen dragers van het licht der wetenschap en der verzoening.

Er ligt altijd zoo iets hards in zulk een collectieve veroordeeling. Zij wekt verzet. Zij dringt de gedachte op: het kán niet dat die allen gelijk gestraft moeten worden voor éénzelfde misdrijf. Zij doet denken aan de domme wreedheid van een vinkennet. Zij schijnt uitgesproken door een Gerechtigheid, niet slechts met den blinddoek voor maar met de ooren dichtgestopt.

Zoo is het ook met dat vierde strafgeding te Barcelona. Ik gevoel zeer weinig voor anarchisten „door de daad”. Al de rampen van herediteit, opvoeding, maatschappelijke misplaatstheid die hen maakten tot rampzalige dweepers, kunnen mij niet verschoonbaar, nauwelijks verklaarbaar maken het woeste

waanzinbedrijf van menschen te dooden, onverschillig wie of wat, door een aanslag, ergens, in een straat, in een kerk, waar ook. Toch wekt ook het anarchisten-proces te Barcelona dien weerzin tegen de collectieve straf. Het was geheim — men leeft er in het land der Inquisitie. Maar niettemin wist men ons vooruit te vertellen dat er wel vijf-en-twintig ter dood veroordeeld zullen worden en dat de anderen naar de galeien zullen gaan. Er zijn er nu maar acht ter dood veroordeeld. Zijn die inderdaad, gezamenlijk, schuldig aan hetzelfde misdrijf, te boeten door dezelfde straf. Of worden zij voor het anarchisme, en ook voor de geschiedenis, martelaren? Ik kan het niet gelooven dat het anarchisme krachten put uit de terechtstelling van een Caserio of van een Vaillant. Het zal het zeker doen uit het ophangen van acht naamlooze geloofsgenooten in Barcelona en de verwijzing van tientallen anderen naar de galeien.

Doch Spanje heeft thans geen tijd om op Barcelona te letten. Het heeft in geen jaren zoo „meegedaan" als tegenwoordig. Het lijdt aan al zijn koloniën tegelijk en 't lijkt alsof de crisis nabij is.

Nadat de groote maarschalk Campos in de Antillen zijn roem begraven had, werd generaal Weyler uitgezonden. Hij zou het korter en beter doen. Er is niets van gekomen. Het moederland heeft hem troepen en wapens gezonden, zooveel als hij wilde, ongeloofelijk veel en met een taaie kracht van volhouden, die verbazing, bij sommigen afgunst, wekte. De generaal zond telegrammen, waarin voorspeld werd dat de opstand uit zou zijn binnen vijf, vier, drie of twee maanden; als die om waren dito. Hij hoopte steeds; een opgewekte natuur. Maar de Cubanen, met hun volkomen terreinkennis, met hun moed der wanhoop, met hun ideaal — alles wat de tegenstander miste — slopen tusschen de geregelde troepen door, doken op achter den rug, verdwenen voor de aankomst der Spanjaarden. De generaal zag dat het zoo niet ging en nam nu in waarheid strenge maatregelen. De ergste was wel het verbod van aanplanting op de suikerplantages (nu ingetrokken), ten einde de eigenaars te verhinderen geldelijke hulp aan de opstandelingen te verleenen; een maatregel om heel het eiland naar de kelder te helpen. Nog andere dingen beval de opperbevelhebber; dingen die misschien zoo heel gek niet geweest zijn, maar waaromtrent men naar Europa zulke zonderlinge telegrammen gezonden heeft, dat wij ons afvroegen of de generale staf enkel uit Abderiten was samengesteld. Zoo beval hij, naar het heette, dat geen leugenachtige berichten omtrent den toestand door dagbladcorrespondenten meer mochten worden verzonden, *tenzij* ze door de militaire censuur waren goedgekeurd. Alleen *officieele* leugens dus! En dan dat plan de campagne: men zou een lijn door het eiland trekken en die allengs naar het Oosten voortbewegen, tot alle rebellen in het oostelijkste puntje bijeenwaren, alswanneer men ze zou verdelgen. Ongeveer de manier dus, waarop de vos uit het sprookje zijn vlooien kwijtraakt! En dan die overwinningsberichten, waarin steeds x maal zooveel rebellen als Spanjaarden sneuvelden en waarin glorierijk vermeld werd dat de Cubanen

„versnipperd" waren. Maar mijn hemel, die versnippering, dat was het immers juist, waardoor de generaal ze niet baas kon worden!

Wat de lijn door het eiland betreft, die heeft men getrokken. Het is de beroemde *trocha*, een soort van droge gracht, dwars door het smalste deel van Cuba heen, ongeveer op de grens tusschen de provinciën Havana en Pinar del Rio (de westelijkste). Aan die gracht lagen eenige sterke forten en waren op zekere afstanden versterkingswerken opgeworpen. De bergstreek, in welker ontoegankelijkste schuilplaatsen Maceo en zijn mannen leefden, werd door een kring van fortjes omgeven. Er werd daarna inderdaad meer gevochten dan vroeger, maar de *trocha* bleek al evenmin onoverkomelijk als andere Chineesche muren.

Na de komst van generaal Weyler heeft de publieke opinie in de Vereenigde Staten zich eerst recht voor het Cubaansche vraagstuk warm gemaakt. Comité's der opstandelingen (de *junta's*) zijn in de voornaamste Noord-Amerikaansche staten aan het werk. De stelling van Munroe is uitgebreid tot een leer, welke verkondigt dat al wat er met het werelddeel Amerika voorvalt, in betrekking tot niet-Amerikaansche staten, de bemoeiing der Unie natuurlijk trekt. Vandaar de beweging ten gunste van onafhankelijkheid van Cuba, van erkenning van de Cubanen als oorlogvoerende partij, of van bemiddeling der staten, om een einde aan den oorlog te maken. Die beweging blijkt zeer machtig te zijn. President Cleveland heeft er reeds vroeger weerstand aan geboden; maar in zijn jongst verschenen boodschap klinkt het toch al, onder al de beleefdheden aan het adres van Spanje door: dat, indien bleek dat Spanje niet in staat was een eind aan den oorlog te maken, de Unie zich gerechtigd zou achten tusschenbeide te komen.

In den Senaat en het Huis van Afgevaardigden is de meerderheid al lang voor de Cubanen gewonnen. De Senaats-commissie voor de buitenlandsche zaken heeft zich met algemeene stemmen verklaard voor een motie, strekkende om de onafhankelijkheid van Cuba te erkennen en de *bons offices* (gelijk het in de volkenrechtelijke taal heet) aan te bieden om den krijg te beëindigen. Het Congres (de twee Huizen gezamenlijk) bezit het middel om het *veto* van den President te overwinnen. Of het daarvan gebruik zal maken, is een vraag van meer belang voor Cleveland en Olney, dan voor ons. Want de tusschenkomst der Unie — tenzij Spanje spoedig den opstand dempt — is nu een quaestie van tijd geworden. In Maart aanvaardt Mac Kinley het bewind en men kan er zoo goed als zeker van zijn dat deze gebruik zal maken van het probate middel om zich dadelijk populariteit te verwerven ook bij de tegenstanders.

Het is dus nu Spanje geraden zich te haasten; bij dagen te rekenen en niet meer bij de maanden van generaal Weyler.

Kort na het verschijnen van de boodschap, die in Spanje opgewondenheid en verbittering wekte, kwam het bericht van den dood van Maceo. Het werd eerst niet geloofd. Maceo was al twintigmaal gesneuveld en herrezen. Maar het werd bevestigd en herhaald. In Spanje gelooft men het nu en er is algemeene blijdschap over den dood van hem, die de ziel van den opstand

was, den kleurling, groot door zijn liefde voor den geboortegrond en zijn haat tegen den onderdrukker. Zijn lijk is niet in Spaansche handen. Het is niet gefotografeerd. Er zijn wel al tien verschillende lezingen in omloop van de wijze waarop Maceo omkwam. Hij is, zoo zeggen de vrienden van Cuba, nu al weer verrezen in de provincie Matanzas. Men mag dus nog twijfelen...

In het Oostelijk halfrond is Spanje bijna nog ongelukkiger. Met een ongelooflijke snelheid heeft de opstand de Filippijnen gewonnen. Daar wordt nu de oorlog nog barbaarscher gevoerd dan op Cuba: martelingen, terechtstellingen, onderaardsche kerkerholen. Manila zelf is bedreigd geweest. De provincie Cavite is bijna geheel in de macht der rebellen; men zegt dat er 20 à 30,000 hunner zijn samengekomen in het stadje Ymus. Spanje tracht zich in de Filippijnen te handhaven op zijn oude manier: door een onverbiddelijke tirannie, uitpersing van de kleinen en vogelvrijverklaring van de grooten.

Ook te Manila ligt de roem van een Spaanschen maarschalk begraven. Generaal Polavieja heeft er het opperbevel van maarschalk Blanco overgenomen.

Spanje zendt altijd maar troepen, schepen vol, met een verbazende energie. Zouden dergelijke opstanden te smoren zijn? Of zou de negentiende eeuw Spanje nog zwaarder slaan dan de zestiende?

Rusland neemt in de geschiedenis van deze maand weer een plaats in, welke al meer en meer evenredig wordt aan de uitgestrektheid van zijn grondgebied. Een te Sjanghai verschijnend blad, de *North China Herald*, heeft eensklaps den tekst openbaar gemaakt van een te Peking gesloten tractaat tusschen den Zoon des Hemels en den Russischen gezant, graaf Cassini. Het bevat groote concessies aan het rijk van den Tsaar: afstand van grondgebied, opening van havens, bescherming van ingezetenen, aanleg van spoorwegen; — een tiende ervan zou genoeg zijn om Engeland dol van jalouzie te maken.

Of het openbaar gemaakte stuk echt is, bleek totnogtoe niet. In Engeland werd het dadelijk voor authentiek gehouden en men was er zeer onthutst over. Elders is de echtheid geloochend. Dat Rusland in Oost-Siberië zijn arm naar Mantsjoerije en verder zal uitstrekken en dat het met de 'swinters toevriezende haven Wladiwostok niet tevreden is, betwijfelt overigens niemand. Het schijnt het voorbeeld van Engeland allengs meer en meer te gaan volgen; het krijgt grooten landhonger en men heeft nog niet geleerd het zoo sterk te wantrouwen als het Vereenigde Koninkrijk.

Ook in Oost-Afrika zou het, zoo werd gemeld, van Italië een lap gronds tegenover Perim verkregen hebben, waardoor het meester zou worden van den uitgang der Roode Zee. Het bericht klonk waarschijnlijk, nu de lust om grondgebied in Afrika te bezitten, Italië allengs gaat verlaten; in Somali-land bij de marktplaats Mogadoxo werd nog onlangs een Italiaansche expeditie overvallen en de consul-generaal Cecchi met eenige officieren vermoord. Toch werd ook deze tijding tegengesproken, officieel nog wel en van Italiaansche zijde. De beteekenis echter van zulke berichten, al zijn zij niet geheel juist, is niet te miskennen.

Wat Turkije aangaat, schijnt Rusland te wachten. Het helpt er, welwillend, geduldig, de regeering van den Sultan ondermijnen. De gezant Nelidof schijnt nu te Konstantinopel de machtigste man te worden. Rusland helpt den Sultan aan geld, de zekerste manier om hem zoetjes aan onder den duim te krijgen. Het zal hem langzaam het beheer zijner schatkist ontnemen, het zal eenige concessies van hem vragen, het zal hem eindelijk misschien troepen zenden om hem tegen zijn oproerige onderdanen te helpen. Troepen, die de Sultan nooit meer het land uit zal kunnen krijgen.

Hoe rumoerig is het nog in die Kerstweek van het heengaande jaar. Geen oorlogsrumoer, goddank. Maar akeligheden genoeg. Hongersnood en pest in Engelsch-Indië. Ook hier helpt, behalve Engeland, Rusland, dat kosteloos graan vervoeren laat naar de geteisterde streken. Zoo iets heeft het autocratische land nog op vrijere landen voor; daar zouden die weldadige maatregelen afstuiten op particuliere belangen en onbeteugelde concurrentie. Hier beveelt de Tsaar het en het is zoo.

Hongersnood en pest in het land der Hindoes. Wij kennen die groote plagen niet meer in Europa. Maar wij hebben er werkstakingen. Te Hamburg hebben de ontevreden dok- en kadewerkers het arbeiden er aan gegeven. Zij zijn machtig, want zij hebben geld. En zoo ziet men daar nu het jammerlijke schouwspel van een bloeiende stad die in weinige weken haar gansche bevolking en duizenden daar buiten ontzettende schade toebrengt. De stakers zijn rustig en welgezind; maar zij zijn koppig. De werkgevers zijn het ook. De regeering der stad zou zich zoo gaarne buiten het geschil houden; zij wordt er in betrokken, of zij wil of niet. De staking schijnt nog lang niet ten einde.

Laat ik eindigen met eraan te herinneren dat nu een jaar geleden Jameson zijn inval deed in de Transvaal. Er bestaat aanleiding toe, omdat in deze maand uit den mond van Conyngham Greene, den opvolger van Sir Jacobus de Wet als vertegenwoordiger van Engeland te Pretoria, een gansch ongewone taal vernomen werd. Uit Johannesburg kwam een deputatie van Engelsche notabelen tot hem, van het slag der beruchte *leading inhabitants*. Zij boden hem een adres aan, waarin de zinsnede omtrent Engeland's suprematie in Zuid-Afrika niet ontbrak. Greene verzocht hen beleefd dien zin te schrappen en toen zij weigerden, wees hij het adres van de hand. Hij zou er een afschrift van aan Chamberlain zenden, zeide hij, benevens een nota van zijne hand.

Daar is dan toch wel iets veranderd in Zuid-Afrika, hetzij Greene die fiere weigering zelf verzonnen heeft, hetzij Chamberlain er weer achter zat. In het land van Oom Paul spreekt een Engelschman niet meer officieel van Engeland's suprematie. Dáár althans, daar alléén helaas, moeten zelfs de machtigsten rekening houden met de Hollanders!

24 December. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Voor twee jaren kreeg ik midden in Juli het bezoek van twee Engelschen, Mr. en Mrs. Roger Acton uit Londen. Ik kende den eerste uit eene correspondentie over eene vertaling. *The Illustrated London News* zou eene uit het Nederlandsch vertaalde novelle opnemen. Mr. Roger Acton gaf zich veel moeite voor deze zaak, maar mocht er niet in slagen de novelle geplaatst te krijgen.

Bij het binnentreden van Mr. en Mrs. Roger Acton zag ik twee reeds vrij bejaarde personen — de man, mager en schraal, de dame omvangrijk, breed.

Zoodra hij mij de hand gereikt had en Mrs. Acton had voorgesteld, begon hij in het Nederlandsch:

„Whai komme Hollant bekaike... Whai..."

Daar hij ophield, antwoordde ik in het Engelsch, en greep het verdere gesprek in het Engelsch plaats. Zoodra ik de beide oudjes op hun gemak geïnstalleerd had, bracht Roger Acton een exemplaar te voorschijn van Edmundson's *Milton and Vondel*, ten einde mij een bewijs zijner belangstelling in onze nationale Letterkunde te geven. Hij had de voornaamste onzer letterkundige artisten gelezen, vooral had hij veel werk gemaakt van „modern Dutch literature". Het gesprek liep hoofdzakelijk over vertalingen van het Nederlandsch in het Engelsch. Hij sprak zijn leedwezen uit over het niet plaatsen van de vermelde novelle in *The Illustrated London News*. Hij eindigde met de verzekering:

„*London publishers don't want now translations, except Zola and Ibsen, they don't care for tales of Dutch or German life.*"

En de dikke Mrs. Acton voegde er bij:

„*The popular taste in England has greatly changed of late years.*"

Schoon we dit alle drie betreurden, bleef ons niet veel meer over dan te berusten in de feiten. Hierna deelde hij mij mee, dat hij eene ongemeene ingenomenheid koesterde voor Schimmel's historische romans, en dat hij van plan was *Sinjeur Semeyns* en *De Kapitein van de Lijfgarde* in het Engelsch te vertalen; ja, dat hij reeds een deel van die taak had volbracht. Zijne voorkeur in dit opzicht sproot hoofdzakelijk uit zijne bewondering voor Willem III. Met vuur gewaagde hij van: „*our King and your Stadholder, William, Prince of Orange.*" En luider sprekend, ging hij voort:

„*I mean that born leader and commander of men, the champion of European and national rights and liberties, the saviour of English independence in 1688, to whom, in my opinion, we are indebted for the preservation of our constitutional government, of our civil and religious freedom, and of the Union of Ireland and Scotland with England.*"

Ik wees er hem op, dat bij de gebleken onverschilligheid van het Engelsche publiek en de Engelsche uitgevers het vóor hem eene groote teleurstelling zou zijn, als hij, na het volbrengen eener reusachtige taak — het vertalen van zes

groote octavodeelen — eens niet slaagde in het vinden van een uitgever. Hij antwoordde, dat, zoodra er Engelsche onderwerpen behandeld worden, de onverschilligheid der Londensche uitgevers ophoudt. *De Kaptein van de Lijfgarde* speelt bijna geheel op Engelschen bodem, en behandelt het groote jaar 1688 met den glorierijken intocht van Willem III te Exeter. Zoo iets vindt altijd uitgevers. En over *Sinjeur Semeyns* zeide hij mij het volgende:

„*The figure and conduct of our William of Orange, who is also yours, had been more truly represented to us by Lord Macaulay than by any preceding historian; but no English writer has yet attempted to portray the Dutch life of William and his patriotic services to the Netherlands from 1672, when he repelled the French invasion, to the Peace of Ryswick. We have, indeed, no complete biography or history of his whole career; I yet hope, that this desideratum will some day be supplied. In the mean time, I thought a translation of both Schimmel's historical romances — the first of them, Sinjeur Semeyns, containing such incidents as the French occupation of Utrecht, the camp of William at Bodegraven, and the defense of the country towards Amsterdam, by the aid of the waters, illustrated by the repulse of the ennemy's attack at the village of Abkou — might excite some interest among our readers!*"

Ik wenschte hem, dat hij mocht slagen in zijne onderneming, die zeer zeker de kennis onzer letteren in Engeland zou ten goede komen, die daarenboven voor den Nederlandschen auteur een aangenaam bewijs van waardeering zou opleveren. Mr. Acton stemde dit vol geestdrift toe, en antwoordde:

„*I think Schimmel's works are fine creations of true genius, deserving to be known all over Europe!*"

Wij spraken nog geruimen tijd over allerlei letterkundige onderwerpen, totdat we gezamenlijk vertrokken, om naar de Kloksteeg te wandelen, waar het echtpaar Acton het huis van John Robinson wilde in oogenschouw nemen, en het bronzen gedenkbord der Sint-Pieterskerk, ter eere der *Pilgrim Fathers* aan den zuidelijken zijbeuk bevestigd.

En nu voor eenige weken zond Mr. Roger Acton mij een fraai boekdeel, getiteld: *The Lifeguardsman. A Tale of the English Revolution. Adapted from Schimmel's „De Kaptein van de Lijfgarde.*" Londen, *Adam and Charles Black*, 1896. Bij nader onderzoek blijkt, dat er van de vertaling van *Sinjeur Semeyns* niets gekomen is, dat enkel eene „*adaptation*" van *De Kaptein van de Lijfgarde* in het licht komt.

Schimmel's kunstwerk moest in het Engelsch verschijnen, want het speelt bijna geheel in Engeland, en behandelt een allergewichtigst tijdstip uit de Engelsche historie; een tijdstip, juist twee honderd jaren vóór de verschijning van *De Kapitein van de Lijfgarde* vallende. In dit kunstwerk is met groote uitvoerigheid en groote breedheid, die van zeer ernstig en langdurig onderzoek getuigen, de tocht van Willem III naar Engeland in 1688 geschilderd. Al de historische momenten zijn voortreffelijk opgevat, van het eerste oogenblik af, als Willem III afscheid neemt van Hun Groot Edelmogenden en Hun Hoogmogenden, en de achtenswaardige Fagel de taal spreekt van een vaderlander

en van een trouw dienaar. En zoo gaat het voort met den intocht van het Staatsche leger binnen Exeter, om later nog door eene breede, epische schildering van den bloedigen slag aan de Boyne in top van kracht te stijgen.

Wat in *De Kapitein van de Lijfgarde* voor de Nederlandsche lezers hoofdzaak was, de houding en de handelingen van den Kaptein Semeyns in Engeland, na de ontmoeting van een zonderling, verwaarloosd en bekoorlijk jong meisje, door Schimmel Maud genoemd, die eene dochter blijkt te zijn van Koning James II en zijne bijzit Kate Sedley, later Gravin van Dorchester, wordt in de „*adaptation*" van Roger Acton belangrijk besnoeid. Het meisje noemt hij Nelly. „*Maud" could not have been the name of a English girl at this period*" — meent hij. Hij wijkt daarom ook af van Schimmel's voorstelling, die Kate Sedley doet omkomen in den slag bij de Boyne. Hij laat dit feit weg, „*because she in fact lived many years longer, married a Lord Portmore, and had two legitimate children.*" Tevens maakte hij eene wijziging in het verhaal van al wat voorafging aan den slag bij de Boyne, op historische gronden.

Roger Acton heeft de drie deelen van Schimmel, die te saam een kleine duizend pagina's bevatten, ingekrompen tot 349. Hij heeft bovendien het slot geheel gewijzigd. Schimmel laat den Kapitein Semeyns, volkomen verzoend met de zijnen, als „meesterknaap van de wildernissen op de Veluwe," in het oude Loo, gunsteling van Willem III, in volmaakt gelukkigen staat leven. Roger Acton vond het beter een geheel ander einde aan het verhaal te maken. Na den slag bij de Boyne laat hij Koning William III, die gewond is aan den schouder, rust nemen in eene hoeve. Semeyns, die in ongenade is gevallen, staat als gewoon soldaat op wacht. Hij bemerkt, dat twee sluipmoordenaars zich verbergen achter eene hoogte, en zoodra een van hen zijn hoofd vertoont, dood hij hem met een musketschot, maar wordt zelf doodelijk getroffen door een pistoolschot van den tweeden sluipmoordenaar. Geertruyd Semeyns vindt alleen het lijk van den verloren echtgenoot.

Het schijnt zeer te betwijfelen, of de auteur van *De Kapitein van de Lijfgarde* met deze laatste wijziging ingenomen is. Daarenboven, vele lezers van Acton's „*adaptation*" kunnen tegen deze inkrimping en besnoeiing van Schimmel's kunstwerk gewichtige bezwaren opperen. Het Engelsche boek kan met een paar pennestreken worden afgemaakt, en daar de goede, ijverige en zeer bescheiden Roger Acton, die zelfs zijn naam verzwijgt op het titelblad, zeer goed verstaat wat in onze taal geschreven wordt, is het te vreezen, dat hij door een afkeurend oordeel over zijn boek sterk zal worden aangegrepen.

Dit wordt door den steller dezer regels opgemaakt uit een brief, hem onlangs door Roger Acton toegezonden. Hij verzoekt daarin, dat men in het oog houde onder welke omstandigheden hij zijne „*adaptation*" heeft geschreven. De Londensche uitgevers wilden niet hooren van eene trouwe vertaling in drie deelen. Meer dan één deel mocht het werk niet beslaan. Daarenboven moest de vertaler zich alleen bezig houden met dat deel van Schimmel's roman, dat naar Engeland en Ierland brengt. Op zijn verzoek voer ik hem hier sprekend in:

„I wish to explain my work as the „adapter." I fear that some Dutchmen, if they happen to see this volume, may find fault with me for having made an excessive use, if not abuse, of the faculty of „adapting," by the large omissions and alterations, whih I have been compelled to effect: but these were required by the publishers in order to reduce the size of the book, and further to keep its narrative closely to the point of the conspiracy against King William, in Londen, and during the campaign on the Boyne."

Het is duidelijk, dat Roger Acton, wilde hij zijn plan, om Schimmel's roman te vertalen, volvoeren, heel wat heeft moeten transigeeren met de heeren Adam en Charles Black. Hij had veel liever den geheelen roman van Schimmel woord voor woord vertaald, daar dit eene aangenamer en gemakkelijker taak ware geweest. Hij vond het hoogst verdrietig te moeten wijzigen en veranderen, daar hij al wat Schimmel schreef zeer waardig vond, om vertaald te worden. Hij heeft zich zeer veel inspanning getroost, en met verschillende Londensche uitgevers onderhandeld. Hij werd herhaaldelijk teleurgesteld. Hij werd verplicht groote fragmenten van het reeds vertaalde op te offeren, wilde hij niet ten eenemale vergeefschen arbeid hebben verricht.

Hij schrijft er het volgende van: *„My adaptation results in an exhibition of the main plot, showing the situation and attitude of William III here amongst us, and of the secondary underplot—here, of necessity, treated as secondary—concerning the mutual relation between Karel and Gertrude in their married life. Those two characters, a husband and wife, united by the principle of duty, but without the full warmth and sunny brightness of an earlier mutual love, present, in the later trials of his fidelity, an ethical problem of the strongest moral interest."*

Gedurende den loop van *The Lifeguardsman* heeft Roger Acton zooveel mogelijk uit *Sinjeur Semeyns* meegedeeld, om de beteekenis van Semeyn's karakter, om dat van Geertruyd des te beter te doen in het oog vallen. Verder heeft hij in hoofdzaak den dramatischen loop der gebeurtenissen bij Schimmel behouden, en zich alleen veroorloofd Semeyns te doen sneuvelen, nadat hij het leven van Willem III had gered. Hij heeft daarenboven het advies gevraagd van een vriend en bekend novellist, Sir Walter Besant, aan wien hij zijne *adaptation* heeft opgedragen. Hij heeft den diepsten eerbied voor Schimmel's geestesgaven: oorspronkelijke en grondige karakterteekening, dramatische voorstelling der gebeurtenissen, levendige schildering van menschen en zaken.

Deze opvatting pleit voor den juisten blik van Roger Acton. Schimmel's episch-dramatisch talent in de schildering van den slag bij de Boyne kan niet hoog genoeg worden gewaardeerd. En daarom juist is eene Engelsche bewerking een heugelijk feit, daar de Engelsche bewerker der Nederlandsche Letteren een uitmuntend goed hart toedraagt. Hij houdt, na Engeland, het meest van Holland, vooral om de vele weldaden door Holland aan Engeland bewezen in het tijdvak van Willem III. Er is dunkt mij van onze zijde overvloedig reden Roger Acton voor deze gevoelens onze warmste sympathie te betuigen.

T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

I.

Tennyson's Idyllen van den Koning. Eerste volledige Nederlandsche uitgave met Inleiding en Aanteekeningen door Soera Rana. Twee deelen. Amsterdam, *P. N. van Kampen & Zoon*, 1897.

De heer J. H. F. Le Comte heeft het eerst bij gedeelten, later de gezamenlijke, Konings-Idyllen van Tennyson uitgegeven in metrische vertaling, met de onnavolgbaar meesterlijke teekeningen van Gustave Doré. Hij begon met *Elaine* (1887), ging voort met *Viviane* (1889) en *Enid* (1891) en gaf in 1893: *A. Tennyson, De Konings-Idyllen metrisch vertaald.* Soera Rana doet het nu op zijne beurt, daarbij aantoonende, dat hij voor het eerst volledig is, daar de heer Le Comte o. a. de geheele Idylle van *Balin en Balan* onvertaald liet. Ook blijkt het duidelijk uit de vergelijking van beide teksten, dat Soera Rana veel uitvoeriger tekst volgt. Neemt men tot voorbeeld de Idylle van *Merlyn en Viviane*, dan komen de vijf eerste verzen overeen. Le Comte schrijft:

„Er dreigde een storm, maar nog was 't zwerk [in rust;
„En in het wilde woud van Broceliande
„Lag bij een eik, zoo hoog en hol en oud,
„Dat hij de bouwval van een toren scheen,
„De arglistige Viviane aan Merlin's voet."

Soera Rana formuleert deze verzen aldus:

„Een onweêr broedde, maar de wind was stil;
„En diep in 't woeste woud van Broceliande,
„Lag voor een eik, zoo hoog en hol en oud,
„Dat hij een toren scheen met veil begroeid,
„Merlyn te voet, de listige Viviane."

Maar dan geeft Soera Rana in ruim zeven bladzijden de schildering van Viviane's komst en verblijf aan het hof, en van eene valkenjacht, die bij Le Comte ontbreken, schoon ze toch inderdaad bij Tennyson voorkomen.

Soera Rana heeft een goed en moeilijk werk met den besten uitslag volbracht. Hij heeft Tennyson zeer trouw vertolkt, heeft zelfs getracht de eigenaardige taalmuziek van den dichter te behouden. Zoo schrijft Tennyson in het Bruiloftslied der Ridders, ter eer van Arthur:

„Clang battleaxe and dash brand! Let the [King reign!"

en heeft Soera Rana dit voortreffelijk weergegeven:

„Val, oorlogsbijl, en blink, kling! Heerscher, [heersch!"

Door de groote trouw van den vertolker moge soms eenige stroefheid of gewrongenheid ontstaan, er zijn hier een groote, 12000 verzen met ridderlijke trouw in fraai Nederlandsch vertaald. Dit is geene geringe verdienste.

De bekwame en talentvolle vertolker zegt in zijne *Inleiding:* „Voor het overige scheen het even overbodig bij de Arthursage en hare geschiedenis, of bij de door Tennyson gebruikte bronnen hier stil te staan. Die daartoe lust gevoelt, kan in velerlei handboeken alles vinden, wat hij behoeft, en twee jaar geleden gaf de Australische hoogleeraar Maccallum van een en ander een even onderhoudend als zaakrijk overzicht. *(Tennyson's Idylls of the King and Arthurian Story from the XVI Century,* Glasgow, 1894)."

Ik ben zoo vrij hieromtrent met Soera Rana niet alleen in gevoelen, maar ook in gevoel, te verschillen.

Ik betwijfel, of er veel handboeken in Nederland bestaan, waarin men alles vinden kan, wat men behoeft omtrent *Arthurian Story* en de bronnen van Tennyson. Ik betwijfel of het boek van Prof. Maccallum in Nederland bekend is.

Naar het mij voorkomt is het vraagstuk naar de bronnen van Tennyson zoo heel moeilijk niet. Tennyson ging hoofdzakelijk te rade met *Le Morte Darthur* van Sir Thomas Malory, in 1485 bij William Caxton uitgegeven. Maar een veel moeilijker vraagstuk is het te bepalen, welke Fransche en Engelsche bronnen Sir Thomas Malory zelf gebruikte, om zijn foliant van 432 bladzijden te schrijven.

In Engeland zijn enthoesiasten, die Malory met Homerus vergelijken. Andrew Lang M. A. zegt het in zijn opstel over *Le Morte Darthur* bij de nieuwe uitgaaf van Malory door H. Oskar Sommer, Ph. D. (*Le Morte Darthur by Sir Thomas Malory. The original edition of William Caxton now reprinted and edited by H. Oskar Sommer, Ph. D.* London, 1891, drie deelen groot 4°). Lang verklaart aldaar: „*The work of Malory may be compared to the Homeric epics*" en voorts nog twee andere uitspraken: „*Magic is as powerful in Malory as in Homer*" en eindelijk: „*Homer and Malory draw near each other in their pictures of their great ladies and lovers, Helen and Guinevere.*"

Moge hier misschien eenige overdrijving te bespeuren zijn, toch wordt hierdoor het feit verklaarbaar, dat Tennyson even als zijne landgenooten hoogelijk dweepte met Malory. De geest van Malory en zijne voorstelling der Arthur- en Graalwereld moet natuurlijk den allergewichtigsten invloed op het kunstwerk van Tennyson geoefend hebben. Uit een aesthetisch oogpunt zou dus een onderzoek naar Tennyson's bronnen wel degelijk onze aandacht verdienen. Er zou uit blijken, of de dichter Tennyson zijne stof wel van de meest dichterlijke zijde had aangegrepen — en tevens hoever hij gegaan is met moderniseering en idealiseering der Graalridderschap.

Tennyson put het meest uit Malory. Dus komt de vraag onder welke invloeden bewerkte Malory zijn foliant? Mocht men twijfelen of Tennyson werkelijk zoo veel aan Malory verplicht is, dan beroep ik mij op den door en door geleerden Oskar Sommer, eene specialiteit in de Graalwetenschap. Sommer zegt zonder eenig voorbehoud: „*From the day of its appearance „Le Morte Darthur" has been the source of every production having for its theme King Arthur and his knights; it was freely used by Spenser in his „Faerie Queene" it has supplied England's present Laureate (1891) with the materials for his „Idylls of the King" and inspired Swinburne to write his Trystram of Lyonesse," and Matthew Arnold to compose his poem „Tristan and Iseult.*"

Is dit nog onvoldoende, dan verwijs ik naar de archi-geleerde verhandeling van W. Wüllenweber, *Tennyson's König's Idylle* in Herrig's *Archiv*, Theil LXXXIII, 1889. Tennyson staat dus onder invloed van Malory. En nu komt het er op aan te weten, aan wien Malory zijne uitgebreide kennis van Arthur- en Graalkring te danken heeft. Dit vraagstuk is zeer moeilijk en uitvoerig. In het algemeen kan men terstond verzekeren, dat *Le Morte Darthur* is samengesteld uit de geschiedenis van Merlijn en de opkomst van Koning Arthur, uit die van den Heiligen Graal, uit de Lancelot en Tristan-historiën.

Malory maakte gebruik van Fransche bronnen. Hij zegt het bij herhaling: „*the frensshe booke maketh no mencyon*" of „*for as the frensshe booke saith.*" In de vier eerste boeken volgt Malory de sage van Merlin, zooals die is voorgesteld door Robert de Borron — in proza en poëzie. Daarbij voegt hij nog het zoogenoemde *Suite de Merlin*, dat op dit oogenblik

alleen gevonden wordt in het bekende Huth-manuscript, een handschrift van de Borron's *Merlin* met een vervolg, dat nergens anders voorkomt, en nu in het bezit is van Mr. Alfred Huth te Londen. In het vijfde boek volgt Malory een middel-Engelsch gedicht *Le Morte Arthure*, toegeschreven aan den Schotschen dichter Huchown. Bij het zesde boek begint Malory met de geschiedenis van Lancelot, overeenstemmende met den middeleeuwschen Franschen proza *Lancelot*. En zoo gaat hij voort tot zijn een-en-twintigste boek beurtelings volgend den Franschen *Tristan*-roman in proza, de zeer bekende *Queste du Saint-Graal* en de reeds genoemde middel-Engelsche romance: *Le Morte Arthure*.

Nu blijkt het terstond zeer duidelijk, dat Malory, die het meest aan Robert de Borron en *la Queste du Saint-Graal* ontleende, in de voorstelling der Arthur- en Graalwereld de sterk christelijke kleur van zijne hoofdbronnen heeft moeten overnemen. Toen de beroemde drukker Caxton in 1485 Malory's *Morte Darthur* in het licht zond, zeide hij, dat vele aanzienlijke *gentlemen* hem gevraagd hadden: waarom hij niet drukte: „*The noble history of the Saint-Graal, and of the most renomed Christian King Arthur, which ought most to be remembered among us Englismen before all Christian Kings*. Men was gewoon in de Middeleeuwen van de Negen Besten (Koningen) te spreken, waarvan drie Heidenen, drie Joden en drie Christenen. De drie Christenen waren: koning Arthur, Charlemagne, en Godfried van Bouillon. Het is vooral het christelijk karakter van *King* Arthur, 't welk door Malory op den voorgrond werd geschoven. Zeer juist wordt het door Henry Morley in zijn voortreffelijk en uitvoerig boek over de geschiedenis van de Engel- Letterkunde gezegd: „*The very soul of mediaeval Christianity breathes out of the story of the Quest of the Graal as told with simple directness by Sir Thomas Malory.*"

Het spreekt van zelf, dat Tennyson, die zijne stof aan Malory ontleent, dat sterk geteekend christelijk karakter, inzonderheid door zijne mystieke fantazieën omtrent den Heiligen Graal, van Malory overneemt. Dat blijkt het beste in Tennyson's idylle onder den titel: *De Heilige Graal*.

Hij stelt het voor, alsof de ridder Percheval op het eind zijner dagen monnik geworden was. Iets dergelijks was al door Geoffrey van Monmouth in zijne *Historia Regum Britanniæ* (vóór 1147) gedaan, daar hij Lancelot monnik en Genovra non laat worden. Percheval sluit bij Tennyson vriendschap met een monnik Ambrosius, en houdt een lang gesprek met dezen, omdat hij hem vroeg, wat hem van de tafelronde heendreef. En Percheval antwoordt, dat een lieflijk visioen des Heiligen Graals hem naar het klooster bracht. De Graal is de „beker," daar Christus bij zijn laatste avondmaal uit dronk. Jozef van Arimathea had hem naar Engeland gebracht, en hem naar Glastonbury gevoerd, maar door de boosheid der wereld was de beker ten hemel opgenomen en verdwenen.

Deze geheele voorstelling komt door Malory uit Robert de Borron tot Tennyson. De Borron heeft in de eerste jaren der 13de eeuw zijn *Joseph d' Arimathie* en zijn *Merlin* geschreven, met het doel de geschiedenis van den Graal — reeds overbekend — eene geheel specifiek christelijke kleur te geven. De Graal was het eerst zoo genoemd door den beroemden dichter Chrétien de Troyes, die omstreeks 1175 voor Graaf Philips van den Elzas een roman schreef over Percheval en den Graal. Deze roman was gevolgd naar een „*livre*", dat de Vlaamsche Graaf voor Chrétien uit Engeland in 1172 had meegebracht. Chrétien maakt door dit ons onbekend geschrift kennis met Kymrische verhalen aangaande Percheval en den Graal. Het is zeer waarschijnlijk dat de term Graal reeds in 1175 in Noord-Frankrijk bekend was, daar

in de proloog van Chrétien gesproken wordt van *„li contes del Gréal — dont li Quens (Philippe d'Alsace) li balla le livre"* maar eenig berijmd of proza verhaal over den Graal vóór Chrétien is niet aan te wijzen.

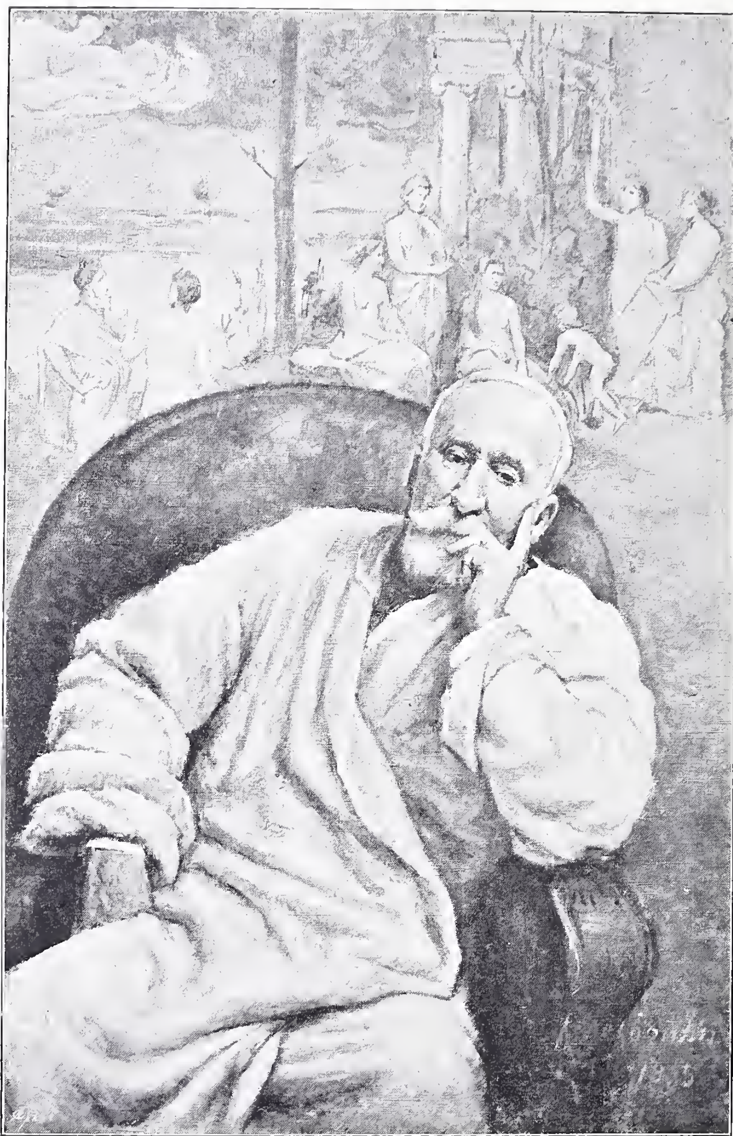
Het woord Graal is Romaansch en in het Latijn, Fransch en Provençaalsch bekend (*Gradalis, Gradale, Gréal, Grazal*) maar het voorwerp, dat er mee werd aangewezen is van Kymrisch-Ierschen oorsprong. In oude Kymrische gedichten wordt melding gemaakt van een magisch voorwerp, dat het vermogen heeft geheele vergaderingen van ridders te spijzigen. Misschien is de eerste vermelding van dit betooverd voorwerp in het *Black Book of Carmarthen*, een Wallisch verzamelschrift. Het is de bekende bard Taliessin, die verhaalt, hoe Arthur naar het hellekasteel afdaalt, en daaruit den tooverketel van den god der onderwereld Pwyll verovert. Deze tooverketel is in staat voortdurend spijs te verschaffen aan allen, die hongeren. In de Wallische en Iersche mythologie komen nog verschillende andere tooverketels voor — de ketel van Diurnach, een Ierschen god, de ketel van Gwydno, een Kymrischen god, en de ketel van Dagda, den hoofdgod der Ieren. Al deze ketels zijn magisch, en verschaffen spijs, brood en wijn.

Chrétien de Troyes is de eerste bekende dichter, die van den Graal spreekt, en van de wonderkracht door den Graal ten toon gespreid in het verschaffen van spijs. Maar van Christelijke mystiek is bij Chrétien geen sprake. Evenmin bij den beroemden Midden-Duitschen dichter Wolfram von Eschenbach, die den Graal wel voorstelt als het hoogst ideaal der ridderlijke wereld, maar zonder eenig Christelijk element. De Noord-Fransche dichter Robert de Borron maakt van dezen Graal voor het eerst een H e i l i g e n Graal, en verandert den schotel van Chrétien en Wolfram in een beker. Hij brengt Jozef van Arimathea op den voorgrond, omdat hij de oude Britsche legende kent, volgens welke Jozef het Christendom en den Graal naar Engeland bracht.

Zoo werd de Graal-wereld hoe langer hoe mystieker. In de *Queste du Saint-Graal* wordt de orde der Ronde-Tafel-Ridders ontbonden, en komt het er alleen op aan den Graal te zoeken, die enkel door ridders, maagdelijk van ziel en lichaam, kan gevonden worden. Sir Thomas Malory heeft zich aan deze laatste voorstelling gehouden, en er veel toe bijgedragen de Christelijke Graal-mystiek tot volgende geslachten over te brengen. Tennyson gaat er geheel in op, en poogt naar zijne eigenaardige, elegante wijze de geheele Graal- en Arthur-wereld zoo verheven en ideaal mogelijk te maken. Maar dit alles staat op mijlen afstands van de oude Kymrische gedichten, van Chrétien de Troyes en Wolfram von Eschenbach. Tennyson munt uit door dichterlijke fantasie, maar verwijdert zich ten eenen male van den historischen en dichterlijken oorsprong van den Graal.

Het is niet te ontkennen, dat de algeheele kerstening van den Graal zeer veel heeft bijgedragen tot het algemeen bekend worden van Graal- en Arthur-gedichten. Maar het is niet minder waar, dat Chrétien de Troyes en Wolfram von Eschenbach eene echt dichterlijke voorstelling gaven van Percheval's zoeken naar den Graal, eene voorstelling, hoog uitmuntende boven de zonderlinge dooreenmenging van Evangelische en Kymrische elementen, als door Robert de Borron werd tot stand gebracht. Naar het voorbeeld van dezen werden later de *Queste* en *Le grand Saint-Graal* geschreven, die dapper door Sir Thomas Malory werden gevolgd, en later Tennyson bewogen tot een zoo overdreven Graal-mystiek, dat er van de oorspronkelijke Graal-sage geen woord meer overbleef.

T. B.

Puvis de Chavannes.
(Naar een schilderij van Desboutin).

PUVIS DE CHAVANNES.

DOOR

BULÉE.

Een omwandeling door den *Salon* van het *Champ de Mars* is voor hem die met belangstelling voor goede kunst, wier meesteres de natuur is, het schoone zoekt waar het zoo kwistig wordt aangeboden, een uren eischende, vermoeiende, maar zeer zeker loonende bezigheid. Telkens wanneer ik er weerkeerde en zaal na zaal doorliep, nu hier, dan daar stilhoudend, en genietend op zoovele plaatsen, kon ik niet weggaan voor ik weer alles gezien had.

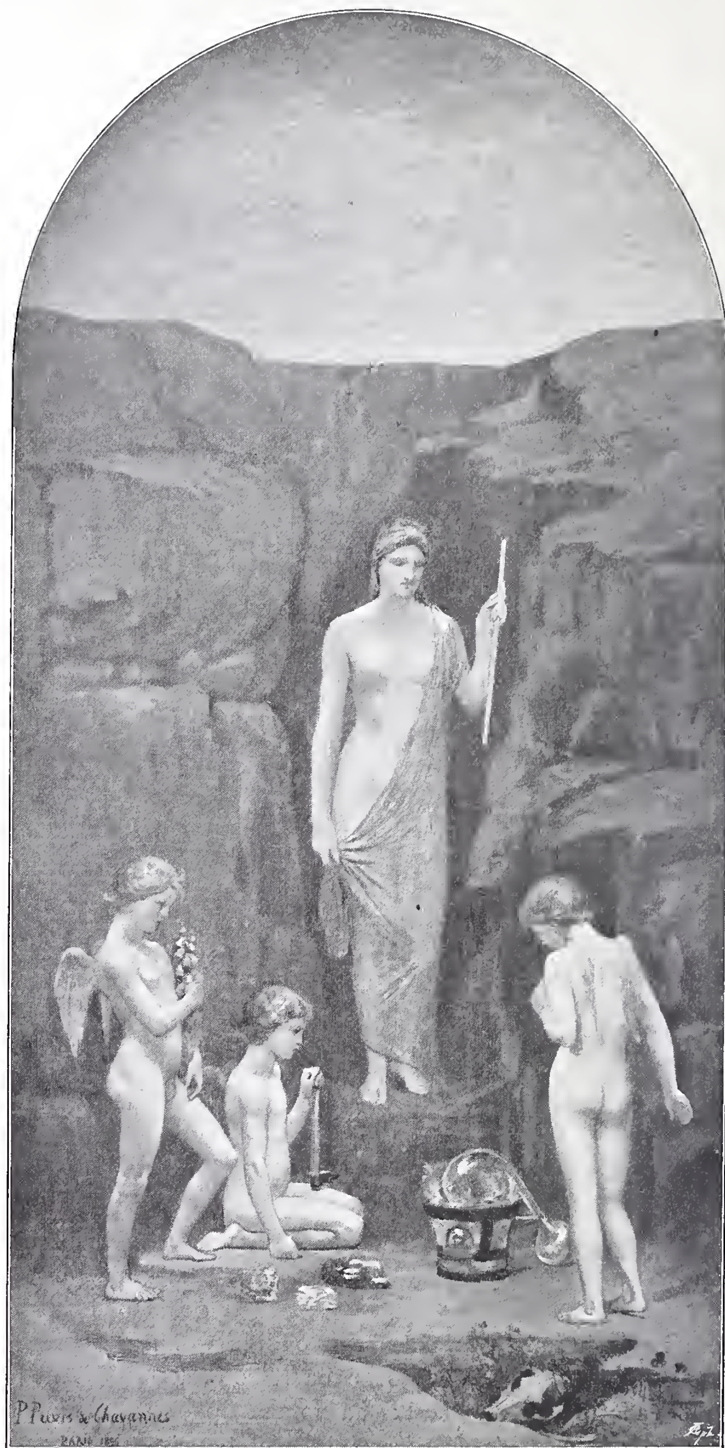
En dan bracht ik steeds ten slotte een bezoek in die vierkante middenzaal, met haar roode vloertapijt, met haar twee rijen stoelen en fauteuils, waar het zonlicht vroolijk speelt door de breede boogvensters, welker middelste het uitzicht op de groene boomkruinen van den grooten tuin, waarin het Maartveld is omgeschapen, vrijlaat. Daar, met aan de wanden dat groote aantal kleine en grootere teekeningen, schetsen, afgewerkte fragmenten, ontwerpen en enkele pastels, hebben wij den meester voor ons met zijn machtigen geest, zijn groote helderheid, wiens werken aan strengen ernst een groote gemakkelijkheid en juistheid van uitdrukking paren, wiens stijl wij bewonderen, omdat wij er in zien, naast diepen eerbied voor het klassieke, het streven naar mysticisme als een voldoening aan den eisch van den tijd waarin wij leven, en wiens genie wij tevens weten aan geen tijdperk gebonden. Daar openbaart zich aan den zoeker naar het schoone geheel dat arbeidzame leven, dat vervuld is met liefde voor den zuiveren vorm, de edele beweging, de grootheid der natuur, met studie van de waarheid in het groote en het kleine, van de harmonie der werkelijkheid en der gedachte. Daar zien wij de bouwsteenen en het cement, die Puvis de Chavannes samenvoegde tot de grootsche monumenten door hem opgericht langs den weg van zijn kunst, die met moeite en miskenning aangevangen, een triomfbaan werd, welks hoogtepunt hij bereikte in die serie van vijf doeken, waaraan terecht de eereplaats op deze groote tentoonstelling werd aangewezen.

In die zaal zien wij den grooten meester, die recht heeft de grootmeester van de moderne Fransche schilderkunst te worden genoemd, in de intimiteit van zijn kunst, zooals mij, weinige dagen geleden, het voorrecht te beurt viel hem in de intimiteit van zijn eenvoudige woning te mogen begroeten.

De *Place Pigalle* is onloochenbaar, zoowel bij dag als bij nacht, het middenpunt van Montmartre, welks aanspraak op den titel van te zijn *la patrie des arts, du rire et de la liberté* ik niet betwisten zal. En vooral is het daar aardig in den ochtend als op het breede cikelvormige trottoir, dat om het grasveld loopt, in welks midden een eenvoudige fontein in breed hardsteenen

bekken haar forsche waterstraal loodrecht omhoog spuit — reeds meer dan eene generatie nam een vriendelijke herinnering mee aan het regelmatig gekletter dat bij velen bleef naklinken als een eentonig liefelijke muziek — tal van mannen met typige koppen en van ver uiteenloopende leeftijden, jonge vrouwen, waaronder meerderen in veel zuidelijker streken geboren, en kinderen, goedgekleede en havelooze, heen en weer slenteren of over het ijzeren hekje om het grasveld hangen, wachtend tot een artist hem of haar weghaalt en meeneemt naar zijn atelier. Dat is de dagelijksche *marché des modèles*.

Wil men zich een „niet thuis" besparen, dan moet men tijdig,

De Scheikunde.
(Naar een fotografische opname van de firma Ad. Braun & Cie., Parijs).

niet veel later dan acht uur in den morgen, bij den meester aankloppen, aan de woning die hij hier juist vier en veertig jaren bewoont.

„*Au premier au dessus de l'entresol, à gauche!*" had de concierge van het huis met de groote ateliervensters op de drie étages, tusschen de *rues Pigalle* en *Duperré* op het genoemde plein, mij gezegd. Het zag er, noch op de trap, noch op het portaal bijzonder voornaam uit, heel anders dan in de paleizen der groote kunstenaars, *les arrivés*. in de *Avenue de Villiers* en de omliggende rijke buurt der *Plaine Monceau*. Wel was mij gezegd dat Puvis' eenvoudige levenswijze gelijken tred hield met zijn beminnelijkheid, maar zoo bohemeachtig had ik het er niet verwacht. Ook niet toen, nadat ik er had aangescheld, de heer des huizes zelf mij had binnengelaten en mij in een klein somber portaaltje, van waar ik door een paar openstaande deuren een inkijk had in een slaapkamer met waarlijk sober meubilair en een rommelige keuken, liet staan na een korte verontschuldiging over zijne sommair toilet — de meester kwam blijkbaar zoo pas uit zijn bed. Kort daarop zat ik tegenover hem in zijn ruime atelier, door één hoog en breed venster aan de voorzijde verlicht, waar een volkomen afwezigheid van weelde en de bijzonder weinige confort mij in 't oog vielen. De groote krachtige gestalte met vierkante schouders was nonchalant gehuld in een wijden ochtendrok van problematieke stof, geelig grijs van kleur met rood omzoomd, de voeten in groote halfversleten pantoffels; maar bij het aanzien van dien nobelen kop met de zilverend grijze, reeds dunnende, nog ongekamde haren, als een crimère de lion, de bijkans witte rechthoekig geknipte volbaard, maar vooral van die geestige, vriendelijke, blauwe oogen, lette men op de gestalte van den meester niet meer, veel minder op de omgeving.

Hij gaf mij, met de wellevendheid tegenover den vreemden bezoeker, die een te lang reeds uitgestelde plicht van dankbaarheid kwam vervullen, een lang geleden herinnering ten beste van een bezoek aan Holland in 1854 — hetzelfde jaar waarin hij zijn weg in de kunst vond. En ik vroeg mij later af of die reis te water van Antwerpen naar Rotterdam, met die breede en afwisselende rivier- en landgezichten, waarin hij mij zeide zooveel bekoring te hebben gevonden, of de nevelige wijdgestrekte horizonten, de lichtgroene vlakten met het zware, donkere geboomte omzoomd in dat eigenaardige wazige licht, dat een kenmerk en tegelijk de groote aantrekkelijkheid is van de lage streken in mijn vaderland, ook niet mede hun invloed hadden doen gelden op het genie, waarvoor zich ieder buigt, tot welke kunstrichting hij zich ook voele aangetrokken, en waarop geen kritiek vat heeft.

Mijn bezoek werd, helaas, afgebroken door dat van een ander en duurde veel korter dan ik mij te voren had beloofd.

Puvis de Chavannes kwam in 1840 op ruim vijftienjarigen leeftijd uit zijn geboortestad Lyon naar Parijs, bracht in het *Lycée Henri IV* zijn studiën ten

einde en trad het leven in zonder zich bewust te zijn roeping voor de schilderkunst te hebben. Die roeping ontwaakte toen hij een reis deed naar Italië, werd versterkt ten gevolge van een amateur-leerlingschap bij Ary Scheffer, en kwam tot volle bewustzijn bij zijn tweede reis naar Italië, van waar hij in 1848 terugkeerde. Vijftien dagen lang was hij toen de leerling van Eugène Delacroix, om daarna voor zeer korten tijd Couture tot meester te hebben, waarop hij drie jaren alleen werkte.

Zijn debuut in den *Salon* had plaats in 1850, met een schilderij *Pieta*, een doode Christus op de knieën van de Heilige Maagd, van welke de meester zelve zeide dat het zijn eerste

De Wijsbegeerte.
(Naar een fotografische opname der firma Ad. Braun & Cie., Parijs.)

les in de „*valeurs*" was. Van dien oogenblik voelde hij het gewicht van den toon, van dien dag af was hij schilder.

Nog heeft hij jaren noodig gehad voor hij was de groote kunstenaar, die geen grooter roem kent dan zich zelf te zijn, jaren waarin het publiek onrechtvaardig tegenover hem was, en waarin de officieelen hem afwezen — wat hij van 1852 tot 1859 naar den *Salon* zond werd geweigerd.

Een toevallige omstandigheid deed hem den weg vinden waarop zijn genie tot volle ontwikkeling zou komen. Zijn broeder had een landhuis laten bouwen, en 't was in de eetzaal daarvan dat de meester een poging tot muurschildering ondernam, waarin hij in vier vakken de jaargetijden symboliseerde. Daar openbaarde zich, onverwacht maar met volle kracht, de richting die zijn keuze niet had weten te bepalen, en van toen af was hij wat hij nog is: de schepper dier heerlijke allegoriën, waarin wij vinden een grootsche eenheid bij een rijke verscheidenheid van onderdeelen, wier machtige bekoorlijkheid daarin ligt dat de dichter er uit spreekt van wien Paul Desjardin zegt, dat hij is „celui qui nous fait rêver quelque chose au-delà de ce qu'il dit et au-delà de ce que les paroles peuvent dire;" waarin de scherpe contrasten van diepe schaduw en schitterend licht ontbreken, maar toch een groot, vol licht valt over die eenvoudig gedachte onderwerpen; waarin de grootheid der conceptie zich paart aan de ernstige rust der uitvoering, en waarvan de onberispelijke stijl een levendigen indruk op den aanschouwer maakt.

Het was van die „vier jaargetijden" *Retour de Chasse*, dat later in den salon de aandacht op Puvis de Chavannes deed vestigen.

Van *Paix* en *Guerre*, die in den salon van 1861 den naam van den meester bevestigden, kocht de Staat het eerste voor het museum te Amiens. De meester wilde de beide schilderijen niet scheiden, en gaf daarom het andere er bij ten geschenke.

Getrouw aan zijn eenmaal uitgesproken woorden: „*Au moment où l'artiste pense à l'argent, il perd le sentiment du Beau,*" heeft hij nooit gewerkt met het doel om geld aan zijn werk te verdienen. In de 36 jaren onafgebroken arbeid ontving hij voor zijn schilderijen 392.000 francs.

Ik zal hier geen lijst van de werken van Puvis de Chavannes geven, veel is er door reproductie van bekend. Het museum van Amiens bezit er meerdere, maar vooral rijk er aan is Parijs. Het Panthéon (Sainte Géneviène als kind, en Saint Germain en Saint Loup de hooge roeping van Sainte Géneviève voorzeggend), de nieuwe Sorbonne (de wandschildering in den hemicycle der groote gehoorzaal), het *Hôtel de Ville (L'Eté* en *l'Hiver*, het plafond, de gewelfbeschilderingen en medaillons van den Escalier du Préfet) bevatten prachtstukken van de groote kunst des meesters. En nog staat mij voor den geest dat prachtige doek, *Les Muses impératrices acclament le Génie*, dat ten vorige jare in den salon de plaats innam, waar ik dat verrukkelijke vijftal voor de bibliotheek te Boston bestemde decoratieve schilderijen gisteren voor de laatste maal bewonderde. De *Sterrekunde*, voorgesteld door Chaldeesche herders die den loop der sterren waarnemen, *Virgilius*, de bucolische dichtkunst, *Aeschylus*

en de Oceaniden, de dramatische dichtkunst, *Homerus gekroond door de Iliade en de Odyssée*, het heldendicht, en de *Geschiedenis* het verleden oproepend, het zijn groote, heldere beelden, waarin de volle schoonheid der natuur zich paart aan de verheven menschelijke gedachte. Die allegoriën, met haar machtigen stijl en trotsche kunst, spreken van een verheerlijkte werkelijkheid, van den eenvoud van het leven die ten volle begrepen is en waaraan het genie zijn wijding heeft gegeven.

Parijs, Juni '96.

Naschrift
(September '96).

Het laatste werk van Puvis de Chavannes legt op nieuw getuigenis af van den genialen

De Natuurkunde (Electriciteit).
(Naar een fotografische opname der firma Ad. Braun & Cie., Parijs.)

geest des meesters. In de Galeries Durand-Ruel zijn tentoongesteld de drie *panneaux* die den voor de bibliotheek van Boston bestemden cyklus voltooien, vormend met de vijf vroeger door mij genoemden, van den laatsten *salon* op het Champ de Mars, het ensemble der decoratie voor het trappenhuis dier bibliotheek. Nu zijn het: de *Philosophie* met den leerenden Plato op den voorgrond van een breeden hof, die ter eene zijde omgeven is door een rondloopende zuilengalerij, ter andere naar achter toe is afgesloten door den voet van een berg, op wiens top, in een zwakken nevel, wij den Acropolis bespeuren; het geheel wordt gestoffeerd hier en daar door eenige personen, een enkele heester en een bloemperk.

Het tweede stuk stelt de *Scheikunde* voor: met een donkeren rotswand tot achtergrond staat daar een fee, aan wier voeten een geheimzinnige chemische omvorming plaats heeft, uitgedrukt in een glazen retort op een klein steenen fornuis, waaromheen, los gegroepeerd en uiterst bevallig, een drietal geniën aandachtig het verschijnsel gadeslaan.

Het derde is de *Natuurkunde*, afgebeeld in een allegorische voorstelling van de electriciteit als twee vrouwenfiguren die in dezelfde richting voortzweven langs twee evenwijdig gespannen draden. De eene in rouwgewaad, het gelaat met de hand bedekt, is de brengster der slechte tijding; de andere, in het licht gekleed, houdt hoog den arm gestrekt, dragend in de hand een olijftak, terwijl het opgeheven gelaat van vreugde straalt; zij is de brengster der goede tijding.

Bij het zien van die voortreffelijke kunstwerken, wier onderwerpen zoo licht tot banaliteit of kunstmatigheid kunnen aanleiding geven, denken wij geen oogenblik aan een gewilde of gezochte allegorie. De materie, de natuur, de waarheid zijn geïdealiseerd door een hooge en edele gedachte in een superbe harmonie van kleuren, die op deze werken van toepassing doen zijn wat ik tot den hoogsten lof van den grooten meester in het voorgaande heb kunnen zeggen.

PIERKE EN KOOTJE

DOOR

CYRIEL BUYSSE.

Toen vader weg was naar de gevangenis, weg met den zegen en de tranen van zijn vrouw en kinderen, kwam moeder, die hem tot aan de eerste elzestruiken van het pad uitgeleide gedaan had, in het hutje terug, en haalde, nog snikkend, het linnen geldbeursje uit haar zak te voorschijn dat hij haar bij het laatste afscheid had gegeven.

Het woog niet zwaar. Op den bodem van het vuilgrauw taschje teekende zich onduidelijk de vorm van twee vijffrankstukken af; en toen moeder het strikje losgemaakt en den inhoud in haar hand geledigd had, telde zij juist de som van veertien frank en vijf en zeventig centimen.

Veertien frank en vijf en zeventig centimen, iets meer dan één zak aardappelen, enkele stukken gerookt zwijnevleesch en een veertigtal kilo's roggemeel, dat was alles wat zij en haar vier kinderen nog bezaten om, gedurende de zes maanden welke er vóór vaders vrijstelling zouden verloopen, in hun onderhoud te voorzien.

Arme vader....! Het was zijn ontembare passie voor 't wild, die hem opnieuw naar de gevangenis gedreven had, reeds voor de vijfde maal. Hij was zoo goed, steeds zoo opgeruimd van gemoed, en ook zoo werkzaam en zoo sober, maar hij was aan die ellendige drift van wildstroopen verslaafd; hij kon geen haas of geen patrijs zien zitten zonder er zich meester van te willen maken.

Hij deed het al lachende, al gekscherende, gelijk hij alle dingen deed, volstrekt niet voelend dat hij daarmeê verkeerd kon handelen. Er was niets in hem van de omzichtige loosheid welke doorgaans gepaard gaat met de drift van 't wildstroopen; hij ging er zoo onbezonnen, zoo naïef weg mede te werk, zóó naïef, dat hij schier telkenmale op heeterdaad betrapt werd. Glimlachend, tenauwernood verwonderd dat het telkens zoo gebeurde, liet hij zich door boschwachter of gendarm bij den kraag vatten; glimlachend hoorde hij zich op het tribunaal berispen en veroordeelen; glimlachend, vast vertrouwend dat hij toch terug zou komen, trok hij naar de gevangenis. Noch voor zich zelf noch voor de zijnen voelde hij de ruwheid van hun arme-menschenleven: hij behoorde tot die gelukkige gemoederen, die alles van de louter goede en optimistische zijde kunnen beschouwen.

En heilzaam werkte eene steeds zoo opgeruimde gemoedsstemming op het verdriet van zijn gezin. Het was niet mogelijk lang te treuren om een ramp, welke zoo weinig indruk maakte op hem zelf, die er rechtstreeks

door getroffen werd; en ditmaal, evenals vroeger, was het, na een paar uren, gedaan met de klachten en de tranen. Nu moest hij reeds in de gevangenis zijn en geene smeekingen noch tranen zouden hem vóór den termijn zijner straf in vrijheid doen stellen. Al wat moeder nog voor hem kon doen was hem telkens om de veertien dagen eens te gaan bezoeken, om een uurtje met hem te praten door de traliën zijner cel, en hem misschien, als de bewaker den rug gekeerd had, een stuk ham of spek in de hand te stoppen.

Beredeneerd rees moeder weldra op van haar stoel, waar zij, ineengezakt van droefheid, had zitten te weenen; en na een laatste maal, in een laatsten, snikkenden zucht, met haar blauwe schort haar roodgekreten oogen afgedroogd te hebben, begon zij bedaard den materiëelen toestand te aanschouwen, waarin 't vertrek van haren man haar liet.

Zij telde nog eens de veertien frank vijf en zeventig van 't linnen beursje, keek naar de enkele stukken spek die aan de lage, zwartgerookte zoldering van het keukentje hingen, en naar het hoopje aardappelen welke in een der hoeken van het slaapvertrekje lagen; en dan, hare vier jonge kinderen om haar heen roepend, richtte zij ernstig tot hen, als tot groote menschen, deze woorden:

„Ziedaar, kinderen, al wat wij nog bezitten om er zes maanden van te leven. Als vader uit de gevangenis terug komt, zal het winter zijn, en allen zullen we reeds lang dood zijn van den honger, indien ge mij niet wilt helpen. Zeg, zult ge mij helpen in ons onderhoud te voorzien?"

Alle vier, in rij vóór haar, knikten toestemmend met het hoofd.

„Wij zullen gaan bedelen", sprak Fonske, de oudste: een mooi, tienjarig ventje met bruin haar, bleeke wangetjes en groote wijze oogen.

„En vogels vangen", riep Guustje, klein en gebrekkelijk, schuin-steunend op zijn krukje, een helderen blik op moeder gevestigd.

Liesje, pas vier jaar oud, blond kroezelhoofdje met serieus-naïeve bruine oogjes, zei niets en bleef schuchter-roerloos, met op haar borst gevouwen handjes naast de anderen staan, wel voelend dat er van gewichtige dingen sprake was, echter nog te jong om dat gewicht te vatten.

Maar Emeranske, het oudere, achtjarige zusje: blozend gezichtje, vlasblonde haren en buitengewoon fel glinsterende, vlasbloemkleurige oogjes, maakte schielijk, als in een groet, een bruske, bijna drieste beweging met het bovenlijf, klapte in haar handjes, riep juichend, terwijl een sterkere blos haar wangetjes kleurde:

„En wij hebben ook nog de hen die zal broeien op twaalf eendeneieren! Wij zullen twaalf lieve witte eendjes hebben, die wij op de markt zullen verkoopen als zij eenige weken oud zijn!"

Verrast glimlachte moeder. God! 't was toch de waarheid en zij had het heelemaal vergeten! Zij had niet eenmaal meer gedacht aan de klokhen en de twaalf eendeneieren, welke boer Muijshondt hen weldra moest brengen in betaling van drie dagen arbeids, die vader op zijn hoeve gedaan had.

O, 't was een vreugde! De droefheid over vader was bijna geheel vergeten;

Fonske en Guustje juichten; moeder streelde glimlachend Emeranske op het hoofdje en zei dat zij allen brave kinderen waren.

De veertien frank vijf en zeventig in munt, de enkele stukken gerookt zwijnevleesch, de aardappelen en het roggemeel, dat alles met de grootste zuinigheid besteed, duurde, benevens de proviand, welke de kinderen van hun bedeltochten medebrachten, ongeveer twee maanden. Op een zachten Meiavond, avond van zwevende balsemgeuren en droomerig gonzende kevers, was er noch geld noch eten meer in huis. Maar boer Muijshondt had eindelijk de broeihen en de twaalf eendeneieren gebracht, en dàt was, in de verbeiding van den nog ver afgelegen dag op welken vader zou terugkomen, de eenige hoop dier vijf levens, welke nu nog alleen aan de publieke liefdadigheid 't bestaan te danken hadden.

Men had haar met heur eieren op een nest van stroo in den donkersten hoek van het houten hokje gezet, waar vader des winters soms in zwingelde; en elken dag kwamen de kinderen vol gretige belangstelling even kijken en haar een weinig voedsel brengen. In de duisternis van 't hokje zagen zij haar rond oog verwilderd glinsteren, en als zij haar van te dichtbij durfden naderen, zette zij al haar vederen overeind en uitte korte, schorre, booze gilletjes, terwijl zij, de vleugelen beschermend over haar eieren uitgespreid, rechts en links nijdig in het stroo pikte. Maar de bedoeling der kinderen was niet haar te storen, verre van daar; daarvoor waren ze zich veel te innig hun verantwoordelijkheid en de waarde der hen bewust: zachtkens plaatsten zij het bord met eten en het schoteltje met water binnen haar bereik en gingen heen. Zij waren zóó bang haar schuw te maken, dat zij zelfs niet eenmaal van nabij naar de eieren durfden kijken, als het, hoe zeldzaam ook, gebeurde dat de hen voor enkele oogenblikken haar nest verliet.

Dat duurde zoo een drietal weken. Dan, op zekeren morgen als zij in het hokje kwamen, hoorden zij een fijn getjilp. Op hun geroep kwam moeder aansnellen, verdreef schier met geweld de hen, die ruw en wild, met schrille gillen in haar handen pikte; haalde, van onder haar vederen, een klein spartelend ding te voorschijn. Eén enkel; en, o wonder, toen zij het in 't klare daglicht bracht, bemerkten zij allen met verbazing dat het geen eendje, maar wel een kuikentje was. Een kuikentje uit eendeneieren, hoe was zulks mogelijk! Moeder gaf het spoedig aan Fonske, die het met een eindelooze voorzichtigheid tusschen zijn beide handjes verborgen hield; en, teruggaande naar den achterhoek van 't hok, tilde zij er de hen, die nu schreeuwde of zij vermoord werd, bepaald van haar nest op.

De twaalf groote, groenachtige eendeneieren lagen ongeschonden in het stroo, maar op den rand van 't nest lag de gebroken dop van een dertiende ei: een kippenei.

Toen begreep moeder wat er gebeurd moest zijn. Ofschoon de hen broeide op de eendeneieren, had zij er nog een van haar eigen eieren bij gelegd, en,

daar het kippenei sneller uitbroeit dan het eendenei, was het kuikentje 't eerst op de wereld gekomen.

Moeder moest er hartelijk om lachen en de kinderen klapten juichend in hun handjes. En spoedig liet men de hen, die woedend-klokkend rond het hok liep, op haar nest terugkeeren, en stak men 't tjilpend kuiken onder haar veêren, opdat zij het er warm zou houden.

Acht dagen verliepen opnieuw, in een schier angstige verwachting van geheel het huisgezin. Het kuikentje groeide op dat het een echt genoegen was, maar zouden de eendjes er dan hoegenaamd niet komen? De kinderen werden er treurig om; elken morgen, met den dageraad, snelden zij met vernieuwde, steeds teleurgestelde hoop naar 't hokje; elken middag, als zij terugkwamen van hun bedeltochten in het dorp, was hunne eerste vraag tot moeder: „nog geen eendjes?" En als moeder telkens ontkennend „neen" antwoordde, waren zij bijna op 't punt te schreien. Eens toe Fonske ernstig zei dat het voor hen allen een groot ongeluk zou zijn indien er geene eendjes tot stand kwamen, begonnen Guustje en Emeranske werkelijk te schreien, terwijl dat blond krullekopje van een Liesje, nog te jong om te begrijpen, hen heel serieus met de schuldelooze blauwe oogjes aanstaarde, de handjes roerloos gevouwen.

Eindelijk zou het er toch van komen! Op een morgen, net zooals het gebeurd was met het kuikentje, hoorde moeder, zoodra zij 't deurtje opende, een welbekend getjilp in 't hokje. En alvorens ze zelfs in 't achterhoekje was, vloog de hen van haar nest op, schudde haar pluimen dat het stof er afwaaide, en snelde klokkend, met sleepende vlerken naar de deur, gevolgd van haar kuiken en van één enkel, nog gansch gele eendje, dat haar waggelend en wanhopig tjilpend achterna liep.

Verbaasd versperde moeder de klokhen den weg, greep haar vast ondanks de vleugelslagen en het razend gepik, zette haar weder op de eieren, met het eendje onder haar. Als verdwaasd, met ronde, verwilderde oogen, bleef het beest er enkele oogenblikken roerloos zitten, maar eensklaps vloog het met een krijschenden gil weder op, en zóó geweldig, dat het een der eieren verbrijzelde.

Een walgelijke stank vervulde heel het zwingelkot: het ei was bedorven.

Op het geluid waren de kinderen aangesneld. Moeder beval hun de hen die volstrekt met hare kleinen buiten wilde, te bewaken, en naderde 't verlaten nest. Het hoofd afgewend raapte zij het gebroken ei op, en ging het op den mesthoop gooien. Toen kwam zij in 't hokje terug, nam één voor één de overblijvende eieren uit het nest, woog ze even in haar hand, hield ze omhoog, naar 't daglicht.

Met een stokje brak zij voorzichtig een der schalen. Pouah! .... De hand vóór den mond en 't water in de oogen, liep zij buiten. Het ei was ook bedorven, net als dat welk de hen zelve gebroken had.

De kinderen stonden verslagen.

Toen nam moeder het geheele nest op en bracht het buiten in het gras. Het een na het ander wierp zij van verre de eieren op den mesthoop, en allen barstten er open, een walgelijken stank verspreidend. In geen enkel was er nog een eendje, allen waren bedorven. Van het gansche gebroed waren er enkel die twee te recht gekomen welke nu in den heerlijken Julimorgen naast de klokhen op het zonnig graspleintje liepen: het kippetje en het eendje.

't Was een erbarmelijke teleurstelling gemengd met woede. Guustje was zóó boos dat hij zijn kruk achter de klokhen gooide, en Fonske en Emeranske huilden bitter, terwijl Liesje stilzwijgend, met groote, wijze oogen, alles afluisterde en aanstaarde. En schielijk riep moeder met een schorre stem dat het de moeite niet was die twee te behouden, en dat men dadelijk de hen zou dooden en opeten.

Maar toen ze zulks hoorden begonnen de kinderen luider te schreien en smeekten zij moeder dat ze 't niet zou doen. Zij hingen aan haar japon en Guustje ging hinkend zijn krukje uit het gras oprapen, opdat moeder er de hen niet meê zou doodslaan, terwijl Emeranske in allerijl om kruimeltjes brood en gekookte aardappelen liep, voor de kleintjes.

„Neen neen, moeder, ... neen neen neen, de hen niet dooden."

Toen de eerste oogenblikken van teleurstelling en gramschap voorbij waren, sprak moeder overigens zelve niet meer van de klokhen te dooden. Zij brak ontzenuwd in tranen los, zuchtend dat zij toch àl te ongelukkig waren en dat zij allen zouden sterven van den honger, lang vóór vader uit de gevangenis terugkwam. Toen ging ze, de oogen rood en nog snikkend, van den zolder een oud kippenhok halen, waarin de hen werd opgesloten en waar de kleintjes gemakkelijk in en uit konden loopen. In 't midden van het grasveldje werd een kommetje gegraven waarin men eene waschkuip met water plaatste, opdat het eendje zou kunnen zwemmen; en binnen en rondom de kooi werd er rijst, kruimeltjes brood en aardappelen gestrooid. De hen, al hare pluimen overeind en hare vlerken sleepend, draaide klokkend in 't hok heen en weer; de kleintjes slokten gulzig het eten op, het kuikentje fijn kakelend, het eendje met gretig uitgerekt bekje kwakkend; en de gramschap en de droefheid was nu weêr vergeten: moeder keek glimlachend, door haar tranen heen, naar het gemoedelijk tafereeltje, en de kinderen, gansch opgewekt, omringden 't hok met kreetjes van geestdrift en juichend gehuppel.

En van lieverlede werd het iets zoo grappigs, zoo aardig-verrukkends.

De beide kleintjes, precies als broeder en zuster, verlieten elkander geen oogenblik, liepen gansche dagen naast elkander rondom het hok, en op het grasveldje: het kuikentje na enkele weken reeds goudbruin van veêren, hoog en slank op zijn pootjes, wijd stappend met een air van hoogmoed; het eendje geheel wit en 't lijfje tegen den grond, de gele platvoetjes scheef, den gang waggelend, gelijk een te zwaar beladen boerinnetje. Zoodra het kippetje in

't gras een wormpje vond, riep het scherp kakelend, met pootjesgetrippel en vlugge pikjes, het eendje bij zich, en spoedig kwam dit aangewaggeld, en staarde het aas met zijn rond zwart oog aan, even kwakkwakkend dat dit voor hem geen geschikt voedsel was; zoodra het eendje in het kuipje zwom, sloeg het zijn vlerken open en kwakte gretig opdat het makkertje zou komen zien. En dit kwam dadelijk op het houten randje gesprongen en huppelde kakelend naast het eendje rond 't kuipje meê, zich even, verdwaasd, in 't water spiegelend, somtijds, met uitgerekten hals en opgeheven bekje een teugje er van drinkend, als om op de eenige manier dat hem zulks mogelijk was 't genoegen van zijn gezellinnetje te deelen. Na ruim een maand kon men vaststellen dat het kuikentje een haantje was, en het eendje een wijfje. Maar reeds was het eendje aanzienlijk meer ontwikkeld en zwaarder dan het haantje; en toen zij beiden des avonds in het hokje, waar men de kooi telkens terug droeg, onder de vlerken van de klokhen kropen om te slapen, zat deze gansch schuin neergehurkt, gelijk een op anker liggend, scheef geladen schuitje.

Voor de kinderen was deze wondere vriendschap der twee diertjes eene bron van onuitputtelijk pleizier geworden. Reeds van de eerste dagen hadden zij het haantje als „Pierke" en het eendje als „Kootje" gedoopt; en zoodra zij van hun dagelijksche bedeltochten thuis waren, liepen zij haastig, haastig naar het tuintje, om er den handel en wandel der twee gezelletjes waar te nemen en te bewonderen. Altijd hadden zij de eene of andere lekkernij bij zich, en zoodra de diertjes hen ontwaarden kwamen zij haast vliegend toegesneld en aten zij uit hunne handjes. Zij waren zóó tam geworden dat de kinderen ze op hun knieën konden nemen en ze streelen over de gladde veeren zonder ze te doen vluchten. Na zes weken sliepen zij niet meer onder de vlerken der moeder, die nu weêr in vrijheid werd gesteld, doch bleven roesten in het zwingelkot. Elken avond, ongeveer een uurtje vóór zonsondergang, zag men ze samen: het eendje waggelend, met scheeve staart-

zoo dicht mogelijk naast het makkertje.

bewegingen, het haantje breed-schrijdend met een air van bescherming, gelijk verliefden naar hun hokje trekken. Daar het haantje op 't rek moest om te slapen, sprong het op een der sporten van een laddertje welk daar stond, en altijd vladderde 't eendje, dat een effen vlak noodig had om te rusten, op een plank daarnevens, zoo dicht mogelijk naast het makkertje.

De hen, onverschillig, zag naar beiden niet meer om, en roestte alleen, boven het achterhuisje van het hutje.

Een avond, met de schemering, als moeder en de kinderen reeds aan tafel zaten voor het laatste maal, ging de voordeur open, en stond vader glimlachend vóór hen. Het gebeurde zóó schielijk, zóó vreemd, zóó onverwacht, dat allen als verstomd bleven, den paplepel roerloos in de hand, de oogen wijd open. Vader zelf schoot in een gullen lach, en, zijn pakje op een stoel gooiend, wreef hij zich opgeruimd de handen, als kwam hij van een feest, en riep uit:

„Dat is nu een verrassing, hè! Zoo vroeg hebt ge me niet verwacht! Hoe gaat het met u allen?"

Neen, zeker, zóó vroeg hadden zij hem lang niet verwacht. Het gebeurde wel eens dat hij een drietal weken vóór den termijn vrijgelaten werd, maar nu had hij, volgens zijn veroordeeling, nog minstens twee maanden in de gevangenis te blijven. Hij was er dus uit gevlucht, en in dat geval zouden de gendarmen hem spoedig opnieuw komen aanhouden!

Een heele minuut duurde het alvorens de vrouw en de kinderen van hun stomme verslagenheid herstelden. Toen stonden zij allen op, en schuw en aarzelend viel hun de geijkte Vlaamsche groet van de lippen:

„Man, ge zijt welgekomen...."

„Vader, ge zijt welgekomen...."

En bleek van schrik kon moeder het niet langer bedwingen:

„O,.... zijt ge toch uit „het kot" *) gevlucht....?"

Opnieuw schoot vader in een luiden lach:

„Gevlucht....! gevlucht!" riep hij, ten hoogste verrukt door die gedachte. „Neen, neen, wacht maar, 'k zal 't u wel gaan vertellen."

Allen waren wêer gaan zitten en vader zelf had luidruchtig naast hen aan den disch plaats genomen. Hij was uitgehongerd, zijn flikkerende oogen loerden schuins naar de groote papkom, die in 't midden van de tafel stond, en nogmaals wreef hij zich krachtig de handen, terwijl moeder hem spoedig een houten lepel toestak en hem een paar dikke roggesmouterhammen voorsneed.

Gedurende ettelijke oogenblikken at hij gulzig door, 't gelaat ernstig, den rug gekromd, den mond vol roggebrood, slikkend de witte pap met een geslurp der lippen. Toen slaakte hij een grooten zucht van verluchting, barstte nogmaals uit in een gullen, onbekommerden lach, en, langzamer voort etend, begon hij zijn geschiedenisje te vertellen.

---

*) Gevangenis.

't Was aan zijn advocaat dat hij zijn vrijstelling te danken had.... Die jonge man, welke een zonderling belang in hem scheen te stellen, was hem herhaaldelijk in de gevangenis komen bezoeken, en telkens had hij zijn verbazing uitgedrukt vader zoo volkomen verschillend te vinden van al de andere gevangenen, steeds opgeruimd en levenslustig, terwijl de meesten — en niet zonder reden — ter neer gedrukt en ongelukkig waren. „Houdt ge wellicht van zulk een leven?" had de advocaat hem eens gevraagd. „Verduiveld niet, meneer de advocaat, maar kan men er niet zoo wel om lachen dan om weenen!" had vader vroolijk geantwoord. „Welnu," voer de advocaat voort, „gij ziet er mij niet als een boosdoener uit en ik zal het eens beproeven of ik u vóór den verplichten termijn niet kan in vrijheid doen stellen." Vader had den advocaat een woord van dank gezegd, zonder echter veel hoop in zijne belofte te stellen. Hij had er zelfs niet eenmaal, uit vrees voor een teleurstelling, aan moeder van gesproken, als deze hem de laatste maal in de gevangenis was komen bezoeken; en hij dacht er ook niet verder meer over na, toen de bewaker dien namiddag, om vier ure juist, de deur van zijne cel kwam openen en hem zei:

„Komaan, ge zijt vrij....!"

„Hoe zoo! ik ben vrij! gij wilt me wat wijs maken!" had vader verbaasd uitgeroepen.

„Oh,.... als ge verkiest nog wat te blijven...." had de bewaker glimlachend geantwoord, met een gebaar als om de celdeur wêer te sluiten.

Maar of vader er uit snelde!.... De bewaker had hem tot aan het hek van de gevangenis vergezeld, en daar vader hem enkele woorden van dankbetuiging zei:

„'t Is *mij* niet dien gij moet danken, maar wel uw advocaat," was hem de man in de rede gevallen. „'t Is te danken aan *zijne* tusschenkomst dat gij twee maanden vóór den bepaalden termijn in vrijheid gesteld wordt."

En daarop was vader maar spoedig vertrokken. Hij was recht naar zijn dorpje, naar zijn hutje terug gekeerd, doch nu zou het stellig zijn eerste werk zijn, den braven jongen advocaat in zijn huis te gaan bedanken en een geschenkje voor hem meê te nemen.

Een geschenkje....! Toen vader den volgenden dag na een langen, verkwikkenden slaap, nog zonder bezigheid rondom zijn huisje slenterde, met volle longen de verkwikkende zomermorgenlucht inademend, verrukt het schouwspel der natuur bewonderend, die hij sinds maanden niet meer gezien had, dacht hij er over na wat hij den advocaat wel zoude kunnen geven.

Een geschenk...., en er was geen centiem meer in huis! En niet alleen was er geen geld meer, maar wel verscheidene frank schuld voor allerlei onontbeerlijke dingen, welke moeder op crediet in de winkeltjes der wijk gehaald had. Zelfs indien hij de goede kans had onverwijld ergens werk te vinden, wat bijlange niet waarschijnlijk was, zou hij weken en weken moeten arbeiden om de oude schuld uit te dooven en iets te kunnen sparen. En toch

om hun dagelijksch, gemoedelijk wandeltochtje aan te vangen.

wilde hij zijn plan ten uitvoer brengen. Er trilde in zijn rechtschapen en blijmoedig hart een snaar van dankbaarheid, die hem geen rust zou laten, zoolang hij de weldaad van zijn advocaat niet door een blijk van erkentelijkheid vergoed had.

En daar hij spijtig het hoofd schudde om die volslagen armoede welke hem anders nochtans weinig raakte, vielen zijn oogen op Pierke en Kootje, die juist uit het zwingelhokje kwamen om hun dagelijksch, gemoedelijk wandeltochtje aan te vangen.

Wat was dat toch? Wat beteekende dat? Waar kwam dat vandaan? Verbaasd riep vader zijn vrouw, die in het achterkeukentje aan 't wasschen was, en vroeg haar de uitlegging van 't vreemd verschijnsel.

Lachend vertelde zij hem het gansche geschiedenisje, waarvan zij allen, in de verraste ontroering van den vorigen avond, vergeten hadden te gewagen: de twaalf eendeneieren van boer Muijshondt, de klokhen die er nog een had bijgelegd, en al de eieren bedorven, behalve twee waaruit het eendje en het kuikentje gesproten waren: die twee wonderbare vriendjes dáár, die het geluk van de kinderen uitmaakten en de grappige verbazing verwekten van al wie ze samen in 't tuintje zag wandelen.

Glimlachend luisterde vader toe, den blik op 't curieuze paar, dat nu langs de haag liep, het haantje even fijn kakelend, het eendje nu en dan stilletjes kwakkend, als in een kalm en gelukkig gesprek. Op een gegeven oogenblik slaakte het haantje scherpere gilletjes, terwijl het met pootjesgetrippel en vlugge pikjes voor een brokje aardappel stilhield. Het eendje, dat enkele stapjes vooruit was, keerde zich om, kwam terug, en met een enkelen schep van zijn langen, gelen bek, slikte het 't stukje aardappel op. Toen liet Pierke opnieuw een fijn gekakel van tevredenheid hooren en klapwiekte voor Kootje als tot een blijk van hulde en bescherming.

„Maar daar zijn we juist mee geholpen!" riep vader juichend. „Ik zal meneer den advocaat die twee dáár ten geschenke geven. Ze zijn vet en malsch: het zal een uitstekend maal zijn!"

„O, neen, dat ware zonde, en wat zouden de kinderen schreien!" sprak moeder schier verschrikt.

Doch vader, die de twee makkertjes in hun wondere vriendschap voor elkaar niet had zien opgroeien, en daardoor de gevoelens zijner vrouw en kinderen niet begrijpen kon, riep spottend:

„Hoe zoo, ... en wat zou men er wel meê doen, indien ze niet opgegeten werden? Gij denkt er toch niet aan, uit een haan en een eend te kweeken! Ha, ha, zulk een ras van pluimgedierte zou ik willen zien! Tut, tut, tut, morgen ga ik er meê ter stad, zeg ik u. Ik wil niet ondankbaar zijn: meneer de advocaat heeft mij een te grooten dienst bewezen."

En in 't geheim bewustzijn dat hij wellicht nog het slachtoffer zijner onverbeterlijke drift tot wildstrooperij zou worden:

„Wie weet of wij niet later nogmaals zijn goede tusschenkomst zullen noodig hebben," besloot hij zijn rede.

Moeder maakte geen opmerking meer, maar gansch den morgen voelde zij zich treurig te moede.

Erger was het toen de kinderen om twaalf uur terugkwamen en vader hen bekend had gemaakt wat er zou geschieden. Guustje, die altijd zoo bleek was van gelaatskleur, werd schielijk purper en wierp van wanhopige droefheid zijn krukje tegen den muur, terwijl Fonske en Emeranske begonnen te schreien en te snikken. Alleen Liesje zei niets, maar keek ze beurtelings allen ernstig aan, met haar onschuldige blauwe oogjes, waarin een vage uitdrukking van schrik te lezen stond. Toen barstte moeder ook in tranen uit, en aller wanhoop werd zóó hevig, dat vader zich haast boos maakte en hun vroeg of ze wellicht gek werden zulk een spektakel te maken voor dieren welker bestemming toch was opgegeten te worden, vroeg of laat, onvermijdelijk.

„Och vader, laat hun ten minste een van beide houden?" smeekte moeder.

Doch vader, stijfhoofdig in zijn besluit, wilde daar niet van hooren. „Wat, slechts de haan òf het eendje te geven, was dat nu een geschenk voor een heer als de advocaat! Neen, neen, hij zou ze beiden hebben."

De kinderen schreiden luider, krompen als van smart ineen. Toen sprak moeder, door een plotse ingeving:

„Waarom niet, geef hem het haantje en laat ons het eendje: het zal eieren leggen."

Vader, die reeds met het hoofd schudde om nogmaals te weigeren, bleef even aarzelend bij het hooren dezer woorden. Een glimlachje kwam op zijn lippen, een vonkje schitterde in zijne oogen.

„Hm.... dàt ware misschien nog een gedachte," antwoordde hij langzaam, na een oogenblik stilzwijgens. „Het haantje, dat ons volstrekt van geen nut kan zijn, moet er aan; maar het eendje, inderdaad.... Heeft het reeds eieren gelegd?"

„Nog niet, maar stellig zal het niet lang meer duren."

En, daar de kinderen nu ook vurig smeekten toch een der beide lievelingjes te mogen behouden, werd het aldus besloten. Het haantje alleen zou opgeofferd worden en meneer de advocaat zou wel willen begrijpen dat zij toch maar arme sukkels van menschen waren, die gaven wat zij konden.

O, wat een triestige dag....!

Het had geen moeite gekost om het haantje te pakken: daar het volkomen tam was, had moeder maar eventjes moeten roepen „Pierke! Pierke!" en fijntjes kakelend, door het eendje gevolgd, was het op haar schoot komen springen. Het spartelde een weinig met de pootjes, toen vader het vastgreep, maar toen het in 't net zat waarin vader het ter stad zou brengen, hield het zich heel stil, als in een staat van prostratie, terwijl alleen zijn ronde oogjes van zijn verschrikte verbazing getuigden. Toen het eendje haar makkertje gevangen zag, had het een paar keeren gekwakt, waarna het met groot vlerkengefladder in zijn kuipje was gaan zwemmen.

De kinderen, diep neerslachtig, barstten opnieuw in tranen uit op het oogenblik dat vader zou vertrekken. Beurtelings kwamen zij een laatste maal hun lievelingje streelen in het net, en namen er teeder afscheid van. Zelfs dat aardig kroezelhoofdje van een Liesje, die nog te jong was om dat alles te begrijpen, kwam haar zoete lipjes tegen de mazen steken, en kuste 't arme makkertje op zijn kopje. En toen vader na den eten opstond en het net in de hand nam om er mede te vertrekken, sprak Fonske zuchtend, deze voor een kind van zijne jaren, diepe woorden uit:

„O, indien meneer de advocaat kon weten hoe innig lief het is en hoeveel wij er van houden, zou hij het niet willen opeten."

Met de schemering was vader terug, opgeruimd en levenslustig, zooals immer. Moeder en de kinderen zaten rond den disch en aten zonder trek. Hij zette zich bij hen en onder het eten vertelde hij van zijn reisje.

Meneer de advocaat was zóó tevreden, zóó aangenaam verrast geweest door vaders blijk van dankbaarheid. En schier met geweld had hij hem een stuk van twee frank in de hand gestopt. Twee frank! God, het haantje was bijlange zooveel niet waard! Glimlachend had meneer de advocaat het beestje in de hand gewogen, het even bevoeld op de borst, gevraagd aan vader of hij het wilde dooden en plukken.

Een kreet van smart steeg bij deze woorden om de tafel op, de kinderen begonnen opnieuw te schreien. En van daarbuiten, als een echo hunner klachten, kwam het geluid van een herhaald gekwak, treurig geslaakt door het thans eenzaam eendje.

Zonder op hun smart te letten, vertelde vader verder van zijn reis.

Wat voor een prachtig huis toch was die woning van den jongen advocaat. Overal met goud omlijste spiegels, welke de kamers tot in het oneindige schenen te verdiepen, tapijten zacht als mos, waarop men schier den voet niet durfde zetten; stoelen en zetels breed en mollig als bedden. En overal planten en bloemen, en in den gang een vloer van wit-marmer; en in het gansche huis een zoo fijne reuk van spijzen dat hem het water in den mond gekomen was. Trouwens hij was ook in de keuken geweest, o, eene zóó ruime, mooie keuken, vol glinsterend tin- en koperwerk, waar een jonge, hupsche meid in sneeuwwitte schort hem bier en vleesch had voorgedischt, zooveel hij maar wilde. Meneer de advocaat was belangstellend aan zijn zijde komen staan en had hem lachend gevraagd of hij nog altijd zoo levenslustig en zoo vroolijk van gemoed was.

Hij kon van zijn bezoek daar ginds maar niet zwijgen; hij praatte maar gedurig door, onbekommerd over het neerslachtig stilzwijgen zijner vrouw en kinderen, nog gansch overweldigd door het zien van al die ongeloofelijke pracht. Het was of hij vertelde voor zijn louter persoonlijk genoegen; en slechts van tijd tot tijd keerde hij even het hoofd om naar de achterdeur, als gestoord door het onophoudend gekwak dat daar voortdurend in het tuintje bleef weergalmen.

„Maar wat is dat daar toch voor een razend gekwak?" vroeg hij eindelijk op een schier wreveligen toon.

„Dat duurt zoo reeds den ganschen namiddag, 't is het eendje dat naar 't haantje roept," antwoordde moeder stil.

Vader trok zijn schouders op.

„Wat ge toch denkt," sprak hij minachtend. „Werpt het wat eten toe en 't zal zwijgen."

„Het pleintje ligt vol stukjes brood en aardappelen en het proeft er niet eens van," zei moeder.

„Bah, bah! het zal er wel van proeven als het honger krijgt," besloot hij achteloos.

De kinderen zwegen, met verkroppende keeltjes roerloos luisterend naar het geluid daarbuiten.

Het lampje werd uitgedoofd en allen gingen te bed. Maar de kinderen, die niet konden slapen, hoorden den geheelen nacht het wanhopig gekwak van het eendje.

Met den dageraad stonden zij op en liepen in het tuintje.

Niets was gegeten van al het voedsel dat op het pleintje gestrooid lag.

Zij riepen: „Kootje! Kootje! Kootje!"

Terstond kwam het kwakkend uit het hokje gefladderd. Zij wierpen versche kruimeltjes brood en versche brokjes aardappelen; maar zonder er zelfs naar te kijken hief het zijn geel bekje naar hen op en kwakte onophoudend door, halsstarrig vragend naar het makkertje.

Diep bedroefd streelden de kinderen zijn gladde vlerkjes en vertrokken op hun dagelijksche bedeltochten.

Den ganschen dag, den ganschen avond en een groot deel van den volgenden nacht liep het eendje kwakkend in het tuintje. Soms zweeg het even en ging het zwemmen in het kuipje, maar na enkele oogenblikken kwam het er rusteloos weêr uit, en schudde gejaagd zijn vlerken en begon opnieuw te kwakken. Eerst laat in den nacht hoorden de kinderen zijn akelig geschreeuw niet meer.

„Het zal gegeten hebben, het zal er zich aan gewennen", sprak droevig Fonske tot Guustje, toen zij den volgenden morgen samen van den zolder kwamen.

En spoedig openden zij het achterdeurtje en riepen in het tuintje:

„Kootje! Kootje! Kootje!"

Maar ditmaal kwam Kootje uit het hokje niet gevlogen.

Door een akelig voorgevoel aangegrepen snelden de kinderen er henen.

Kootje lag roerloos op de plank naast de vroegere rustplaats van Pierke, de gele pootjes omhoog, het kopje schuins afhangend, dood.

Luid schreiend snelden de kinderen naar huis.

Vader en moeder, Emeranske en Liesje kwamen hen tegemoet.

„Wat is er gebeurd!" riep de eerste verschrikt.

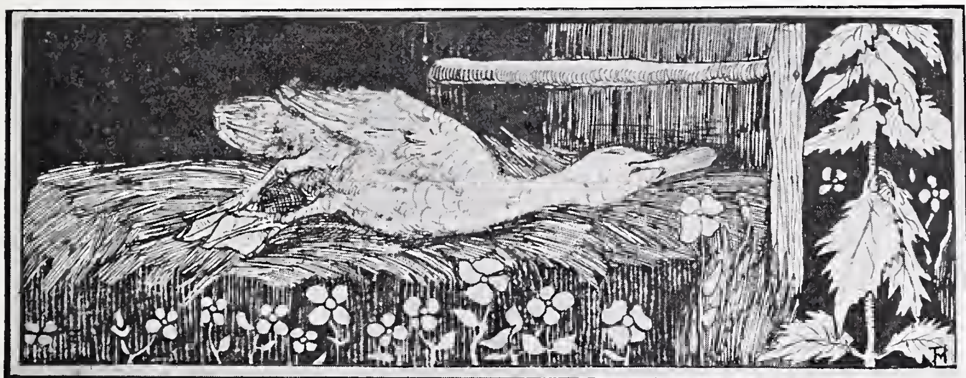
„Kootje is dood! Kootje is dood!"

Allen liepen naar 't hokje terug. Vader trad er het eerst binnen, nam het doode eendje in de hand, bevoelde het met de vingers, en zei geringschattend:

„ Peuh! . . . . het weegt niet zwaar meer; er zal niet veel aan te eten zijn."

O! Kootje opeten, gelijk meneer de advocaat Pierke opgegeten had! . . . . De kinderen schreiden luider en verwijderden zich van het eendje, als voelden zij schielijk een vrees gemengd met afkeer om hun rampzalig lievelingje nog aan te roeren. . . .

Behalve dat blond krullekopje van een Liesje die, nog te jong om te begrijpen, haar zoete lipjes naar het eendje uitstak, en het zoende op een der gesloten oogleden, zooals zij twee dagen te voren het ongelukkig haantje had gezoend, door de mazen van het net.

Kootje lag roerloos op de plank....

SIROCCO.

In drie Bedrijven.

DOOR

M. C. A. SNIJDER VAN WISSENKERKE.

PERSONEN:

DE HEER VAN GELDEREN.
EMMA, } zijn Dochters 24 jaar.
SUZE, } zijn Dochters 17 »
JOHAN HOLTZ, Fabrikant.
PAUL VAN OUDENDAEL.
TANTE ALTHUIZEN.
CHARLES, haar Zoon.
HANNA, oude Dienstbode bij van Gelderen.

Speelt in een provinciestadje. Het eerste en derde bedrijf ten huize van Dr. van Gelderen, het tweede ten huize van Mevrouw Althuizen.

EERSTE BEDRIJF.

De tuin; rechts de verlichte openslaande glazen deuren van een tuinkamer, links een begroeid prieel, het is zomeravond.

Eerste Tooneel.

SUZE. HANNA.

(*Suze komt van rechts op, in 't lichtblauw gekleed, met half-hangend haar. Zij loopt lachend den tuin in, telkens omziende of haar rok den grond wel raakt*).

SUZE.

Zie je 't, Hanna? Zie je 'm! Het is een sleep! Toe kijk nu eens... Sleept-ie heusch?

HANNA (*vertoont zich in 't raam*).

Heusch, hij sleept! Wat een deftige jurk. Wees maar voorzichtig voor 't vuil worden... Je zal d'r een zwarten rand aan krijgen...

SUZE (*verrukt*).

Dan zal ik 'm opnemen! Kijk, Hanna, hoe staat 't nu?

HANNA.

Netjes, warendig.

SUZE.

Zeg, nu moet je me voortaan ook juffrouw noemen, hoor. Als zus trouwt ga ik 't huishouden doen, begrijp je.

HANNA.

Moet ik je juffrouw gaan noemen? Dat zal me niet gemakkelijk afgaan.

SUZE.

Ja maar, ik ben nu toch heusch te oud geworden om... (*Plotseling*). Gut, Hanna... zijn' de taartjes wel gekomen?

HANNA.

De taartjes en de pasteitjes, en de mooie meneeren die in mijn keuken de baas spelen ook... alles present.

SUZE (*met emfaze*).

O, Hanna, zijn 't weer zulke heerlijke met pommade?

HANNA.

Met pommade? De knechts?

SUZE (*schaterlachend*).

Och wel neen, de taartjes natuurlijk! O die Hanna, die Hanna, die goeie, malle ouwe Hanna! (*Ze sleept Hanna mee en draait haar woest in 't rond*).

HANNA (*buiten adem*).

Maar Suusje! Hou op, hou toch op! Ben je mal, kind...

Tweede Tooneel.

De vorigen, EMMA.

EMMA (*komt op in 't wit*).

Hei, hei, Suus! Wees niet zoo woest!

SUZE (*laat Hanna los, die naar binnen gaat*).

O Emmy... ik vind 't toch zoo leuk dat wij nu ook eens een heusche partij hebben... en jij? (*Opgewonden*). Ben je nou niet dol-gelukkig nu je echt, heusch, publiek geëngageerd bent?

EMMA (*bedaard glimlachend*).

Ik ben heel gelukkig, Suus.

SUZE.

Voel je je nu niet heel anders dan anders? Is 't niet ontzettend gewichtig om zoo de heldin van 't feest te zijn? Wat zal Johan vandaag trotsch op je zijn! Hij heeft je nog nooit zoo mooi in 't wit gezien.

EMMA.

Ik geloof dat hij er niet erg veel om geeft wat ik aan heb, hij let zoo weinig op die dingen... Zeg Suus, is Papa zich wel

gaan kleeden? Heb je hem wel gewaarschuwd toen 't tijd was?

SUZE.

Ja... maar Pa was heelemaal op zolder, toen ik hem riep. Hij heeft de heele ouwe boekenrommel overhoop gehaald en hij keek me aan met een pikzwart gezicht en met spinnewebben in zijn haar. Hij vond 't natuurlijk een vreeselijken last om zich te gaan opknappen, maar hij is toch dadelijk naar beneden gegaan.

EMMA.

Brave vadertje... 't is een heel ding voor hem om weer onder zooveel menschen te komen.

SUZE.

Herinner jij je nog dat er hier vroeger partijen waren?

EMMA.

O jawel... niet hier, maar in 't groote huis nog. Een keer weet ik nog zoo goed toen ik 's avonds even binnen mocht komen... die kamers vol licht... en muziek... (*Droomerig*). En Mama was die avond in 't blauw... blauwe zij... o ik zie die japon nog... met witte kant opgemaakt en met blauwe strikken op den rok...

SUZE.

Hoe weet je dat nog zoo?

EMMA.

Omdat blauw Mama zoo mooi stond... en omdat dat toilet in Brussel was gemaakt. O Suus, dat was de goeie heerlijke tijd, toen Mama nog gezond en vroolijk was... Later is alles anders geworden... alles...

SUZE.

Ja en toen kreeg ik geen geborduurde schorten meer naar school mee.

EMMA (*zacht lachend*).

Neen, maar ik heb er toch altijd voor je geborduurd voor 's Zondags, heb ik niet baby?

SUZE (*haar omhelzende*).

Ja, moedertje! Jij hebt me toch altijd bedorven, altijd! O Em... het zal hier zoo akelig worden als je getrouwd bent; ik weet zeker dat ik den heelen dag huilen zal als je hier uit huis gaat... (*Ze drukt in eens haar zakdoek tegen de oogen*). Ik... ik kan je niet missen, Em...

EMMA.

Maar ik ga immers niet weg! Ik blijf toch in de stad, heel dicht bij, hè? En je bent nu ook al zoo groot... je hebt me nu niet meer noodig!

SUZE.

O ik heb je altijd noodig... altijd. Ik weet niet hoe ik 't maken zal als je weg bent en niet meer voor me zorgt! (*Ze schreit*).

EMMA (*lief*).

Maar ik blijf toch immers heel dicht bij je. Bedenk eens kindje dat ik later nog zooveel beter voor je zal kunnen zorgen als ik met Jo ben getrouwd. Heb je dat wel eens bedacht? 't Is heusch alles beter zoo... voor ons allemaal, Suus. Kom, je moet nu niet verdrietig zijn vandaag. Het is zoo erg niet! Je komt natuurlijk alle dag bij me, alle dag, of ik bij jou. En we bepraten alles samen, net als altijd. 't Blijft alles hetzelfde...

SUZE.

Neen, 't zelfde zal 't toch nooit meer zijn. Je hebt dan je man om van te houden...

EMMA (*lachend*).

Wel, ik heb nu toch ook altijd van Jo gehouden? Van kind af aan... het had er wel iets van alsof we net als een prins en prinses in de wieg al verloofd waren! (*Bij 't woord „prins" trekt Suze een gezichtje*).

SUZE (*peinzend*).

Ik hoû veel van Jo, dat weet je wel; maar... mijn prins zou iemand moeten zijn die heel mooi was... zoo mooi als een echte prins uit een sprookje, met blonde haren, en een pak van blauw fluweel...

EMMA (*lachend*).

Maar zulke pracht-prinsen loopen er tegenwoordig niet meer rond!

SUZE.

Dat weet ik wel. Maar hij zou toch heel mooi moeten zijn... en heel voornaam. En dan zou ik altijd met hem willen wandelen en rijden 's zomers, en 's winters zou ik met hèm alleen schaatsen rijden en dansen... en dan zou hij me alle dag bloemen geven...

EMMA (*lachend*).

Wel zeker! Och Suus, dat stel je je nu zoo voor! Maar later zal je zelf wel zien dat alles zoo anders gaat dan je nu denkt... (*ernstiger*) Ieder meisje droomt wel eens van sprookjes-achtig geluk... en dan komt de werkelijkheid... òòk wel goed... en gelukkig... maar toch zoo heel anders!

SUZE (*ongeloovig*).

Dat hoeft toch niet altijd? Als ik geëngageerd ben...

EMMA.

Och malle meid! Je hebt nog den tijd hoor, denk nu nog maar heelemaal niet over trouwen!

SUZE.

O neen. Over trouwen niet. Maar geëngageerd zijn lijkt me zalig!... Waarom zou je eigenlijk niet altijd geëngageerd blijven?

EMMA.

Och Suus! Dat kan niet!

SUZE.

Waarom niet?

EMMA.

Och, daarom niet... dat gaat niet.

SUZE.

Ik vind 't jammer dat je dadelijk zoo oud wordt als je trouwt, zie je. Dan kan je geen losse haren meer dragen, en geen witte jurken, en je moet een hoed met keellinten opzetten...

EMMA (*lachend*).

Die Suus! Ik zie jou al met een hoed met keellinten!

SUZE.

Nu, en jij dan?

EMMA.

O, mij zal zoo'n hoed wel staan. Ik ben nu immers al oud en deftig.

SUZE.

Je bent een engel van een deftig moedertje en alles zou je goed staan, al was het een kanten muts met een toertje witte krullen!

Derde Tooneel.

De vorigen, PAPA (*in rok*).

EMMA.

O, daar is vadertje!

SUZE.

O-oo!! Papa! Neen maar Papaatje! Kijk toch eens Em, die Papa!

EMMA.

O ja...! Kijk nu eens vadertje hoe je er uit ziet!

PAPA.

Wat dan? Wat is er? Is er iets niet in orde?

SUZE.

Wat er is? Wat er is, Papaatje? Kijk eens naar uw voeten!

PAPA.

Wat? O... m'n pantoffels! Ja, daar heb ik niet aan gedacht. Maar Emma had ook geen schoenen klaar gezet.

EMMA.

Welzeker, vadertje... dan heeft u ze niet gezien; bij uw stoel, ik heb er den schoenhoorn zelfs bijgelegd.

PAPA.

Zoo... ja dan heb ik ze niet gevonden; ik heb ook zooveel dingen in m'n hoofd... verbeeld je kind, nu kan ik een deeltje van m'n Leibnitz niet vinden... ik heb den heelen zolder al overhoop gehaald, maar 't is er niet. Weet jij 't soms ook?

EMMA.

Neen, pa... ik weet 't niet... misschien heeft Hanna, met kamer doen...

PAPA.

Ja, daar heb je 't weer, met dat onzinnige schoonmaken; laten ze er af blijven... dat beetje stof hindert me niet. Maar je moet morgen maar eens zoeken, hoor Em, 't moet terecht komen... ik heb 't noodig.

EMMA.

Ja vadertje. En zegt u me nu eens hoe laat wil u gaan soupeeren?

PAPA.

Och hemel kind... dat moet jij maar weten, hoor... dat weet ik niet. Hoeveel menschen komen er zoowat? Als 't maar niet zoo laat wordt... En wat een lichten hebben jullie opgestoken... ik zal er dagen lang pijn aan de oogen van hebben.

EMMA.

Kom vadertje, dat zal wel schikken! Het is zoo erg niet en er komen niet zoo heel veel menschen, alleen maar de familie. Suzie wil jij even zeggen dat ze op elf uur rekent? (*Suze af*). Tante Althuizen komt wat vroeger om mee te ontvangen. U weet dat zij een logé heeft?

PAPA.

En moet die ook mee komen?

EMMA.

Ja 't is een vriend van Charles, iemand uit den Haag.

PAPA.

Zoo... zoo... och Emma, wat haal je je ouden vader een drukte op zijn hals... Zeg, d'r hoeven nou toch niet telkens zooveel menschen te komen, is 't wel? Iedere avond is er één, zie je, 't kost me al m'n goeden tijd.

EMMA.

Neen vadertje, 't hoeft niet zoo dikwijls. Maar Suusje wil wel eens graag dansen; ze moet toch ook eens wat menschen zien.

PAPA.

Goeie hemel, die heeft nog tijd genoeg om te dansen... en 't is toch ook geen noodzaak! Heb jij 't ooit gehad?

EMMA.

Och neen, maar toen kon 't nu een maal niet en Suus houdt er zoo erg veel van; zij zou 't meer missen dan ik, geloof ik.

PAPA.

Ik vertrouw ten minste dat jij verstandig genoeg bent om dat voor jou geen gemis te noemen; want hoe een denkend mensch plezier kan hebben in zoo iets onnoozels als dansen, begrijp ik niet... goed voor zoo'n kuikentje als Suus, maar voor jou bijvoorbeeld...

EMMV.

Och 't zal voor mij nu ook wel nooit meer voorkomen. Johan kan 't niet doen en hij zou 't natuurlijk niet prettig vinden...

PAPA.

Neen, neen, natuurlijk. Johan zal niet veeleischend zijn, maar hij verlangt in zijn vrouw vooral huishoudelijkheid... en zorg. Johan is een braaf, degelijk mensch, Emma, die verdient dat je hem gelukkig maakt.

EMMA.

Ja pa. (*Suze komt op*).

SUZE.

Daar komt Johan aan, Em! en Papa! u heeft uw pantoffels nog aan!

PAPA.

O ja... ja... nu moet ik waarachtig weer naar boven! Och wat een last bezorgen die menschen je toch! (*Hij gaat als onwillig weg, maar Emma houdt hem even terug en strikt met grooten ernst zijn das beter vast*).

EMMA.

Wacht even... zóó... (*dan trekt ze den rok wat recht, pluist de mouw af en zegt tot Suze*) Ga jij eens mee naar de schoenen zoeken, Suus.

SUZE (*neemt Papa mee*).

Komaan dan maar papaatje. (*Hoofdschuddend*). 't Is toch erg, zoo'n geleerde vader! (*Papa en Suze af*).

Vierde Tooneel.

EMMA. JOHAN.

(*Johan komt op door 't tuinhek (achtergrond). Hij heeft een gewoon, goed, kalm gezicht; een voet is stijf maar niet erg merkbaar. Emma gaat hem met een kalmen glimlach eenige passen tegemoet*).

EMMA.

Dag Jo.

JOHAN (*joviaal hartelijk, geeft haar een zoen op de wang*).

Dag lieve kind, hoe gaat 't? Heb je je niet moe gemaakt voor 't feest van vandaag? Een echt feest is 't voor ons, niet waar Em?

EMMA.

Ja Jo.

JOHAN.

Ja een gewichtige... een gelukkige dag in ons leven, hè?

EMMA.

Zeker... Wat heb je me een mooie bouquet gestuurd van morgen. Dank je wel, hoor.

JOHAN.

Vond je hem mooi? Dat doet me plezier, ik heb anders zoo weinig verstand van die dingen.

EMMA.

Er was een klein bouquetje bij, voor jou denk ik... ik zal 't je voor je knoopsgat geven... (*ze wil opstaan*).

JOHAN (*houdt haar tegen*).

Neen, kind... neen... ik draag nooit bloemen op m'n jas... dat moet ik niet doen.

EMMA (*verwonderd*).

Waarom niet?

JOHAN.

Och zulke fatterigheidjes hooren niet meer bij mij... zie je (*hij slaat zich op 't been*) dat hoort niet bij elkaar.

EMMA (*verdrietig*).

Och Jo... waarom zeg je dat nou... dat vind ik volstrekt niet, dat is nu heusch maar een idee van je.

JOHAN.

Geef me maar een zoen, dan ben ik dubbel tevreden. Suze moet mijn bloemetjes maar op haar jurk steken.

EMMA.

Jurk? Suus heeft vandaag een echte japon aan hoor; ze is een heele dame met haar eersten sleep! (*Suze op met haar vader*).

Vijfde Tooneel.

De vorigen. PAPA. SUZE.

PAPA.

Dag jongen... Holtz... welkom, welkom hoor...

JOHAN.

Dag meneer.. (*wat haperend*) dank u... u is altijd zoo hartelijk voor me... en ik ben u daarvoor zoo dankbaar... t Is zoo'n mooie dag voor me, meneer, zoo'n mooie dag... (*tegen Suze*). Dag Suusje!

SUZE.

Dag, Johan! Nu, hoe vind je mijn japon? (*zij draait rond*).

JOHAN.

Prachtig... prachtig hoor, en zoo deftig.

SUZE.

En wat heb je wel van Emmy haar japon gezegd?

JOHAN.

Nu, ik moet eerlijk bekennen dat ik er nog niet zoo op gelet heb... maar...

SUZE.

O, hoe is 't mogelijk! Heb je nu niet dadelijk gezien wat een beeldige witte jurk ze aan heeft!

JOHAN.

Neen... maar nu zie ik 't wel... ja Emma... m'n compliment hoor.

PAPA (*tegen Suze*).

Denk je nu dat de heeren dadelijk op al die tierelantijnen van jullie letten?

SUZE.

Nu, sommigen toch wel... neef Charles bijvoorbeeld.

PAPA.

Nou ja... Charles is ook al zoo'n echt stadsheertje geworden.

EMMA (*tegen Johan*).

De logé van Charles komt ook strakjes. Gisteren heb ik kennis met hem gemaakt. Jij kent hem immers al?

JOHAN.

Jawel. Niet zoo heel veel. Vroeger ontmoette ik hem meer... maar och, later loopt 't zoo uit elkaar. Zijn leven is zoo heel anders dan 't mijne. Ik ben een werkman... en hij leeft uitsluitend voor zijn plezier.

EMMA.

Voert hij dan niets uit?

JOHAN (*verontschuldigend*).

Neen, och, hij hoeft 't niet te doen, hij is heel rijk. (*Mevr. Althuizen op*).

Zesde Tooneel.

De vorigen. Tante ALTHUIZEN.

TANTE.

Zal ik maar zoo heel officieus binnenkomen, voordat 't officiëele feest begint? (*Ze komt den tuin in*).

EMMA en SUZE.

Zeker, zéker Tante... Wat lief van u om te willen ontvangen.

PAPA.

Ja Jeanne, gelukkig dat je me komt bijstaan in deze beproeving... ik zeg al tegen Emma, dat ik mijn tijd beter gebruiken kan.

TANTE.

Kom, ben je mal. Je boek zal toch wel afkomen. Je kan best een avondje of wat voor de meisjes opofferen. Ik feliciteer jullie allemaal nog wel hoor... U in de eerste plaats, meneer Holtz, en Em natuurlijk...

JOHAN (*buigt*).

O mevrouw... dank u zeer...

EMMA.

Ja ja... Papaatje meent 't ook zoo kwaad niet, maar we hebben hem ook van zijn werk afgehaald, niet waar, arme goeie vader?

PAPA.

Ja, 't is wat moois... ik heb zeker in geen twaalf jaar zooveel menschen in mijn huis gehad.

TANTE.

En nu verzwaar ik 't aantal nog door mijn logé mee te brengen!

PAPA.

Och, een meer of minder...

SUZE.

Foei Papa! Wat is u nu toch onvriendelijk... wie weet wat een aardige man dat is...

TANTE (*tegen de anderen*).

Hoor me nu eens aan, dat kleine ding! Nu laat haar maar oppassen voor meneer Paul (*achter haar hand fluisterend*). L'enfant chéri des dames!

SUZE (*verrukt*).

Heet-ie Paul?

TANTE.

Ja, Paul van Oudendael. Vind je 't een mooie naam? (*tegen de anderen*). En hij is lang niet onknap ook, hoor! (*hardop weer*). Maar een beeldig kind dat 't was! Ik heb een portretje van hem gezien toen hij zes was... daar zie je 'm met lange krullen en in een fluweelen pakje... beelderig. O zijn mama verwende hem al zoo, en later hebben alle andere dames hem al even erg bedorven! (*schertsend*). En zoo'n wolf komt hier nou in onze vredige schaapskooi!

JOHAN (*tegen Emma*).

Nou, hier in huis zal hij geen kwaad stichten! Van zoo'n bakvischje zal hij zeker niet veel notitie nemen!

EMMA.

Wat komt hij eigenlijk hier doen?

TANTE (*nu hardop*).

Dat weet ik ook niet; maar ik vermoed zoo iets van een historietje ... petite histoire d'amour of zoo... (*Suze luistert met alle aandacht*). Ik weet 't niet. Hij kan soms zoo stil zitten peinzen... zoo iets erg interessants heeft hij dan.

SUZE (*zachtjes probeerende hoe de naam klinkt*).

Paul... Paul...

TANTE.

Nu broer, wat dunkt je er van? Ik hoor bellen... de menschen komen zeker. Ga je mee?

PAPA.

Ja komaan dan maar... kom kinderen.

SUZE (*opspringend*).

Ja!

JOHAN (*tegen Emma*).

Toe, laten wij nog even hier blijven.

EMMA (*uit een peinzen opschrikkend*).

Ja... Dadelijk hoor vadertje.

PAPA.

Blijf daar nu niet te lang zitten. (*Papa, tante en Suze naar binnen.*)

Zevende Tooneel.

EMMA, JOHAN, daarna SUZE.

JOHAN (*neemt haar beide handen.*)

Beste Emma, je weet ik heb niet de gaaf om mooi te spreken... ik... ja hoe zal ik 't je zeggen... ik voel 't veel beter, veel mooier in mijn hoofd dan ik 't zou kunnen uitdrukken...

EMMA.

Ik begrijp je immers wel, Jo.

JOHAN.

Ja, dat weet ik ook wel... Och Em ik ben zoo gelukkig vandaag! En ik zou je dat zoo graag beter willen zeggen... maar dat kan ik niet. Ik kan je alleen maar telkens verzekeren dat ik toch zoo innig gelukkig ben...

EMMA.

Maar dat is toch ook alles wat je me zeggen wil niet waar? Je hoeft niet naar mooie woorden te zoeken, er zouden geen mooiere zijn, Jo.

JOHAN.

Lieve engel! Jij bent zoo goed... Maar dat weet ik ook wel... Jij bent één-en-al goedheid. Want wat jij voor me geweest bent... toen met 't ongeluk aan mijn voet... en daarna, zie je... dat je mij toch nog wou hebben; ik ben toen zoo vreeselijk bang geweest dat je niet daarover heen zou kunnen...

EMMA (*in de rede vallend*).

Maar Jo, dat sprak immers van zelf. Wat een schepsel had ik moeten zijn om daardoor minder van je te gaan houden. Integendeel juist! Nu kan ik misschien nog meer voor je zijn dan anders... (*Johan kust haar.*)

JOHAN.

Wat zou ik zonder jou moeten beginnen.

EMMA (*kalm.*)

Ik kan me mijn leven ook niet meer voorstellen zonder jou. Ik heb 't ook al zoolang vóór me gezien, niet waar? dat wij eens samen zouden trouwen...

JOHAN.

Ja, wat hebben we vaak samen huishoudentje gespeeld toen we nog zoo klein waren! En nu wordt 't haast echt huishouden samen, Emma! Wat een heerlijk vooruitzicht! Ik stel me zoo voor hoe ik van de fabriek thuis kom... en hoe ik jou dan zal vinden... zoo in je bedrijvigheid van huisvrouwtje... of zittende voor 't theeblad... of zoo kalm gezellig bezig aan een handwerkje... (*plotseling*) Zeg Emma, zou ik soms van avond een toast moeten slaan? Ik hoop 't niet, want daar breng ik niets van terecht...

EMMA.

Neen, ik denk 't niet. Papa houdt ook niets van toasten... Hij doet 't nooit; hij schrijft liever!

JOHAN.

Ja, je Papa is erg geleerd. Ik lees zijn brochures wel eens... maar 't is voor mij veel te diepzinnig. Zulke filosofische beschouwingen...

EMMA (*lachend.*)

Bevallen je niet?

JOHAN.

Nu, ik voor mij, ik waag me nooit in die diepzinnigheden. Waartoe dient 't? Een mensch heeft waarlijk al zooveel met de werkelijkheid te doen, dat er voor filosofie geen tijd overschiet. Zoo is 't bij mij ten minste. Ja, jij hebt ook wel eens van die... (*hij wuift met zijn hand naar boven*) ideeën, dat weet ik wel...

EMMA (*zacht vertrouwelijk*).

Wel eens gehad. Jo... vroeger... maar nu niet meer, hoor, nu niet meer!

JOHAN.

Zoo kind, des te beter hoor, des te beter. Ja, want ik heb me soms wel eens afgevraagd of 't je goed deedt, dat lezen van al die overdreven dingen... Ik geloof 't niet, zie je... ik vind 't niet goed... en ik ben toen ook wel eens bang geweest dat 't je van mij zou vervreemden. Maar nu ben ik daar niet bang meer voor hoor! Nou zal je genoeg te doen krijgen in je eigen huishoudentje... hè?... zoodat je van zelf de filosofie op zij zet... (*Suze klapt in de handen en komt in 't raam staan*).

Achtste Tooneel.

De vorigen. Suze.

Suze.

Komen jullie? Kom je nu eindelijk?! Ze zijn er al allemaal! (*Ze komt den tuin in*).

Emma.

Ja we komen hoor... (*Johan en Emma staan op*).

Johan.

Hebben we hier dan al zoo lang gezeten?

Suze.

Wel ja, een eeuw! Iedereen is binnen... O Em... en Paul ook!!

Emma.

Oudendael meen je? Noem hem toch niet zoo familiaar »Paul" Suus!

Suze.

Ik vind 't zoo'n prachtige naam. (*Wijzende naar binnen*) Kijk... daar is-t-ie! Zie j'm? Achter dikke tante Mien staat ie nou... Wacht... daar zie ik 'm weer... Kijk nu, heel lang, met een klein kneveltje en zulke half-dichte droomerige oogen.

Emma.

O ja...

Suze.

Knap hè?

Emma.

Knap? hm... erg vermoeid ziet hij er uit, vind ik.

Suze (*tegen Holtz meewarig*).

Is hij zwak? Och!

Johan (*lachend*).

Och!! de arme jongen maakt in den Haag zeker een beetje te veel plezier! (*Suze kijkt hem even verontwaardigd aan*).

Emma.

O en daar zie ik oom Carel... och... wat voelt die zich op zijn ongemak!

Johan.

En je arme goeie Papa dan!

Emma.

Och gut ja!... En nicht Coba heelemaal in 't rose!! En daar is Charles ook... en tante de Groot! Kom Jo, laten we nu toch gaan!

Johan.

Ja... (*tegen Suze*) Wèl... wat sta jij te staren?

Suze (*opschrikkend*).

...Ik?!

Emma.

Kom Jo. (*Johan en Emma naar binnen*).

Negende Tooneel.

Suze alleen. Dan Charles en Paul.

Suze.

Ik vind hem een ideaal... (*Men hoort van binnen af stemgedruisch. Naar binnen ziende*). Wat worden ze gefeliciteerd! Iedereen komt naar hen toe... hè, dat moet toch wel heerlijk zijn... O, nu Paul ook... wat buigt-ie beelderig...! Voor mij heeft hij ook heel diep gebogen. Niks aardig toch van Charles om te zeggen: »en dit is nu baby van Gelderen..." ik vind 't heel flauw van 'm; hij weet toch best dat ik al zeventien ben... niks geen baby dus... (*Ze heeft zich onder 't spreken half omgedraaid, zoodat ze niet ziet hoe Charles in 't open raam komt en op zijn teenen naar haar toe sluipt; vlak na Charles komt Paul, die glimlachend naar hen kijkt. Als Charles vlak achter haar is, sluit hij haar de oogen met beide zijn handen*).

Charles

Boe-oe-oe!!

Suze (*schrikkend met een gilletje, dan omkijkend, half boos*).

Hè Charles!

Charles (*haar nadoend*).

Hè Suusje! Waarover stond je zoo in gedachten verdiept? (*Plagend*). Is je pop gebroken? Of heeft pa je in den hoek gezet? (*Paul lacht*).

Suze (*heusch boos*).

Hè Charles, wat ben je toch vreeselijk flauw! En je hoeft niet te denken dat ik altijd dat plagen van jou verdragen wil... al ben je ook honderdmaal mijn neef; ik bèn geen kind meer, en ik vind 't heel onaardig van je om altijd zoo tegen me te doen als er anderen bij zijn, héél onaardig! (*Ze loopt boos weg*).

Charles.

't Is meenens hoor. Ze is heusch boos.

Paul.

Je hebt blijkbaar een gevoelig snaartje aangeroerd.

Charles.

Nu ja, maar ze moet tegen een beetje plagen kunnen. Waarvoor houd ik er anders zoo'n klein nichtje op na? Hoe vind je nu mijn nichtjes, zeg?

Paul.

Wel, voor zoover ik er nu al over oordeelen kan...

Charles.

Nou ja, zoo oppervlakkig, bedoel ik.

PAUL.

O, bepaald heel aardig. Ze zal wel mooi worden... Ze is 't eigenlijk al.

CHARLES.

Emma...?

PAUL.

Neen, ik bedoel 't zusje...

CHARLES.

O, maar dat is nog zoo'n kind...

PAUL.

Juste à point.

CHARLES.

Ik vind Emma knapper.

PAUL.

't Is mogelijk, maar 't is mijn genre zoo niet.

CHARLES.

Verder is er niet veel jong element in mijn familie, dat tref je nou niet erg.

PAUL.

O, je weet wel hoe ik over jonge meisjes denk...

CHARLES (*invallend*).

Niet zoo heel best.

PAUL.

Och, ik zie ze zooals ze zijn, niet zooals sommigen ze zien met om 't hoofd een aureool van heiligheid... Ik vind ze gewoonlijk erg oninteressant, en je weet, ik maak graag studies.

CHARLES.

Dan moet je eens met oom van Gelderen praten, dat is een type, die zal je bepaald interesseeren.

PAUL.

Wat voor een type?

CHARLES.

Een geleerde op zijn manier! Sedert hij niets meer om handen heeft, houdt hij zich bezig met de hervorming der menschheid...

PAUL.

Welzoo? Dat kan heel interessant zijn.

CHARLES.

't Is een man vol geluks-theorieën.

PAUL.

Een dokter die aan zijn eigen drankjes gelooft?

CHARLES.

O ja! (*Zachter*). Daar komt hij juist met mama. (*Beiden af den tuin in. De heer van Gelderen en Mevrouw Althuizen pratende op*).

Tiende Tooneel.

(*Van dit tooneel tot aan het laatste tooneel hoort men af en toe pianospelen in 't huis en een enkele maal menschen-gepraat en gelach*).

DE HEER V. GELDEREN. MEVR. ALTHUIZEN.

V. GELDEREN (*het hoofd gezakt*).

Ik zal haar toch maar erg missen...

TANTE (*levendig*).

Dat spreekt, maar je kunt je dochters niet ten eeuwigen dage bij je houden. Emma is nou vier en twintig... hoe lang is 't nou al niet, dat iedereen wist dat die twee zouden trouwen.

V. GELDEREN.

Ja... och ja. Ik mag 't nu ook niet langer uitstellen. Maar... hoe alles gaan moet! Wie zal nou voor alles zorgen?...

TANTE.

Nou je hebt Suze toch.

V. GELDEREN.

Och dat is een kind.

TANTE.

Een kind? Omdat ze nog altijd als kind behandeld wordt. Maar je vergeet, dat Emma niet ouder was, toen alles op haar hoofd neerkwam. Ik heb haar wel dikwijls bewonderd, zoo'n zorg... en zoo'n berusting, en dat bij een meisje die zich toch een heel anderen jonge-meisjes-tijd had voorgesteld. Neen... dat is geen gekheid hoor... als je denkt plezierig uit te gaan en wat geld te zullen hebben, en je staat dan in eens voor... zuinigheid... thuisblijven... zorgen... ziekenoppassen.

V. GELDEREN.

Nou, Emma gaf zooveel toch niet om uitgaan.

TANTE.

Zij klaagde er niet over, maar...

V. GELDEREN.

Zij was verstandiger dan haar moeder die zich ons geldverlies zoo aantrok dat het haar dood is geworden...

TANTE (*zuchtend*).

Ja, Louise was een beetje overgevoelig. Maar als je eigen broer je ook zulke dingen aandoet... 't Was voor haar iets om niet te overkomen. En ze gaf toch altijd erg toe aan haar gevoel. Ze was wèl òvergevoelig...

V. GELDEREN (*hoofdschuddend*).

En... onverstandig... onverstandig...

TANTE.

Onverstandig... nu... soms misschien... maar weet je wel dat ze vóór haar dood je al over Emma en Holtz heeft gesproken. Het was oorspronkelijk haar idee...

V. GELDEREN.

Maar toen waren ze nog een paar groote kinderen.

TANTE.

Dat is zoo, maar zij zag vooruit; ze begreep dat de meisjes later niets te wachten hadden. Johan kreeg toen al een aardige positie en ze wist dat 't een door-en-door goeie man voor Emma zou zijn...

V. GELDEREN.

Jawel... jawel...

TANTE (*betoogend*).

Neen... wees blij dat de meisjes nou zoo goed bezorgd zijn. Want Holtz en Emma zullen Suus natuurlijk niet alleen laten... en... ik ben er dan ook nog...

V. GELDEREN (*ontevreden*).

Jawel... och ja... maar dat is nou allemaal van later zorg. Ik bèn er nou nog... en ik hoop nog wel een beetje te blijven ook... Nou, wie weet of Suze ook niet gauw trouwt, dan schiet ik heelemaal alleen over...

TANTE (*lachend*).

Kom, kom, dat is zoo 's werelds loop... daar mag je niet over tobben! (*Paul en Charles op*). O, daar is Charles. (*roept*) Charles!

CHARLES (*komt naar voren*).

Mama!

TANTE.

Ik ga met je mee naar binnen. Je oom bezorgt me rheumatiek met zijn tuin-wandeling.

V. GELDEREN (*invallend*).

O Jeanne, ik dacht niet...

TANTE.

Neen jij kunt daar beter tegen, maar mij is 't te koel.

CHARLES (*plechtig, biedt haar een arm*).

Mag ik het genoegen hebben? (*Weggaande zegt hij lachend en ter sluiks tegen Paul met een knikje naar van Gelderen*). Een goeie gelegenheid om studies te maken!

(*Beiden af*).

Elfde Tooneel.

PAUL, de Heer V. GELDEREN.

PAUL.

Een drukke avond voor u, meneer van Gelderen, en een verloren avond voor de studie...

V. GELDEREN (*hartgrondig*).

Ja. (*Wat beleefder*). Ik... ik ben 't niet gewend, weet u. We leven heel stil, heel teruggetrokken. Ik leef tusschen mijn boeken en papieren, en nou kom ik daar in eens in die drukte, onder al die menschen en dat licht... als een opgeschrikte lichtschuwe nachtuil...

PAUL (*protesteerend*).

Oh...

V. GELDEREN.

Ja. Ik voel me niet thuis in dat menschengeroezemoes .. nu heb ik er nooit veel van gehouden, en hoe ouder je dan wordt, hoe minder 't gaat.

PAUL.

Uw tijd is ook werkelijk te kostbaar.

V. GELDEREN.

Ja. Och ja... maar men moet zich soms al eens opofferen, niet waar... Ik zal de schade maar weer trachten in te halen.

PAUL.

U is zeker aan een nieuw werk bezig?

V. GELDEREN.

Ja... ja ja. Ik heb een groot werk onderhanden...

PAUL.

Het is misschien heel onbescheiden u te vragen...

V. GELDEREN.

U zou er geen belang in stellen... meneer... 't is geen roman...

PAUL (*glimlachend*).

Dan zou ik er zeker veel minder belang in stellen... maar ik verzeker u dat ik heel graag wat van uwe studie zou hooren... welke filosofische stellingen bijvoorbeeld...

V. GELDEREN.

Och meneer.. hoe zal ik u dat in een paar woorden zeggen... Naar mijn overtuiging is de conclusie van alle waarachtige filosofie... dat wij moeten leven voor de menschheid.

PAUL (*als vriendelijk verbaasd*).

Och? Vind u dat de moeite waard?

V. GELDEREN (*verwonderd en boos*).

Wat blieft u?... Niet de moeite waard?

PAUL (*als voren*).

Och... ten slotte is er toch maar één mensch, waarvoor men zich op den duur kan interesseeren... en dat is... onze eigen persoon.

V. GELDEREN (*zeer boos*).

Dat is een tot 't uiterste gedreven egoïsme!!

PAUL.

Ja waarom niet?

V. GELDEREN (*herhalend als voren*).

Waarom niet?!

PAUL.

Is iedereen dan niet egoïst?

V. GELDEREN (*als voren*).

Goddank niet, neen. Goddank is nog niet iedereen zoo... vèr!

PAUL.

Kom! We zijn het immers wel degelijk allemaal? En 't is ook ons natuurlijk recht. Dat is toch dunkt me een uitgemaakte kwestie...

V. GELDEREN (*waardig en boos*).

Meneer! 't Is mijn heilige overtuiging dat 't egoïsme *de* ziekte is van onzen tijd. Maar wat die ziekte tot een kanker voor de menschheid maakt, dat is de tegenwoordige ellendige zucht om die kwaal te koesteren, ja zelfs te kweeken als een deugd; dat is 't scepticisme, waarmede het kwade wordt aangenomen als een natuurrecht; god beter 't door sommigen zelfs wordt gepredikt, boven het goede... (*Paul heeft gedurende dezen uitval steeds met een nauw merkbaar tergend lachje en met half dichte oogen naar v. Gelderen geluisterd*).

PAUL (*met innerlijk plezier*).

Ja, Nietzsche ten minste...

V. GELDEREN.

Nietzsche?! Meneer! ik heb mijn oudste dochter eens gevonden met een boek van Nietzsche in de handen. Weet u wat ik gedaan heb? Ik heb haar 't boek afgenomen en toen heb ik 't ding in de kachel gesmeten.

PAUL.

En heeft uw dochter daarmee vergeten wat zij er in heeft gelezen?

V. GELDEREN (*even uit 't veld geslagen, dan met overtuiging*).

Natuurlijk; want ik heb haar die dwaasheden wel uit haar hoofd gepraat.

PAUL.

Ah zoo (*Holtz en Emma komen naar buiten*).

Twaalfde Tooneel.

De vorigen, EMMA, HOLTZ.

EMMA.

Het is binnen zoo ontzettend warm...

PAUL (*glimlachend*).

Hier is 't ook warm toegegaan... uw papa en ik hebben gevochten!

EMMA.

O, vadertje, heb je je nu weer boos gemaakt?! (*v. Gelderen haalt de schouders op en draait zich half om*).

V. GELDEREN (*weggaande, tot Holtz*).

Toe Holtz... wil jij je straks eens bemoeien met het vuurwerk...

HOLTZ.

Zeker... (*de heer v. Gelderen af*).

PAUL.

Heeft u lust om in de plaats van uw papa den strijd met mij voort te zetten?

EMMA (*een beetje gevleid*).

O... ik! Tegen u ben ik zeker niet opgewassen... en... ik weet zelfs niet waarover de strijd liep...

PAUL.

O, we waren op filosofisch terrein geraakt ..

HOLTZ.

Nou Em, dat is anders juist een liefhebberijtje van je...

PAUL (*glimlachend*).

Ah, doet juffrouw van Gelderen ook aan de filosofie?

EMMA (*ontstemd*)

Ach nee... Jo...

HOLTZ.

Ja, ja Oudendael, ze wil 't nou niet weten voor je, maar ze is een geleerde op haar manier! (*Paul glimlacht. Emma is zichtbaar ontstemd*). Ja ja! Nou meteen kom ik eens kijken hoe jullie vechten, hoor!... Even voor ons vuurwerk zorgen! (*Lachend af*). *Emma doet een beweging als om Johan terug te houden*).

PAUL (*glimlachend*).

Ja... nu loopt uw aanstaande weg!... (*Ernstig*). Nu... u hoeft er niet tegen op te zien. Ik zal met u niet vechten. Ik had 't met uw papa ook niet moeten doen. Zijn geloof is eigenlijk zoo aandoenlijk... (*Een heel vaag glimlachje gaat over zijn gezicht*).

EMMA (*na een oogenblik, ontstemd*).

U zegt dat op een toon... alsof u er op neerziet...

PAUL.

O neen, zeker niet. Ik zeg aandoenlijk, omdat men pas voelt wat men mist als men met zoo iemand spreekt. Ik zou 't heusch kunnen benijden... dat aplomb waarmee zoo'n geloof, zoo'n overtuiging wordt beleden...

EMMA (*als voren*).

Wat... welke overtuiging heeft papa aan u beleden?

PAUL (*luchtig even lachend*).

O... meneer uw vader heeft zich boos gemaakt over egoisme, en humaniteit gepredikt! (*Met gemoedelijken ernst*). Ik geloof heusch dat zoo iemand nu overtuigd is dat hij precies weet wat goed en wat kwaad is. .

EMMA (*zich animeerend*).

Maar dat weet... dat voelt toch iedereen?

PAUL (*glimlachend*).

Ja... zoo netjes apart hè? Een laadje

voor 't een en een laadje voor 't ander, net als bij den kruidenier. Als 't maar zoo eenvoudig was, dan zou 't leven niet zoo moeilijk wezen.

EMMA (*verbaasd*).

Vind u 't leven moeilijk? (*weifelend bescheiden*) dan... dan had u misschien al veel verdriet?...

PAUL (*evasief*).

Oh... verdriet... dat heeft iedereen zoo eens op zijn beurt, niet waar?

EMMA.

En miste u dàn niet den steun van een vast „aandoenlijk" geloof.

PAUL (*eenigszins weemoedig*).

Och... soms vond ik 't wel jammer. Gelooven is zoo gemakkelijk... Maar als men de treurige manie heeft om alles te analyseeren... dan (*zacht weemoedig hoofdschuddend*) schiet het gelooven er bij in... (*Na een oogenblik, als afschuddend zijn gedachten*). Maar kom! Is dit nu een avond voor u om zoo ernstig te zijn. Laten wij aan 't feest denken! En wat voor een feest! Weet u wel dat u een model echtgenoot krijgt?

EMMA (*weifelend*).

... Zéker...

PAUL (*glimlachend*).

Een man vól geloof hoor! (*Ernstig nu*). Och ja, dat is ook maar 't beste. Niet zien, niet denken, niet „grübeln", want dan is er geen geluk meer... (*Emma ziet hem angstig aan*). Toe, vertel u me liever eens wat van u zelve... van uw leven?

EMMA.

Van mijn leven is niets bezonders te vertellen.

PAUL.

Is u dan altijd hier geweest? Altijd in deze zelfde omgeving? De eene dag precies als de andere?

EMMA.

Er is één groote... een héél erge verandering in mijn leven gekomen... toen mama ziek werd... en na een jaar lang ziek zijn stierf. Toen was ik zeventien jaar... (*droomerig*) zooals Suze nu... Vóór mijn zestiende jaar was alles even zonnig en mooi... daarnà veranderde alles. Mijn leven werd ook heelemaal anders... ik paste mama op, en ik deed 't huishouden... en dan natuurlijk was Suzie er ook nog... die was toen pas tien... (*droomerig blijft zij voor zich uit staren*).

PAUL.

Dus heeft u zich toen geheel aan de anderen gewijd?

EMMA (*eenvoudig*).

Ja natuurlijk. Iemand moest toch voor alles zorgen. Dat was gewoon mijn plicht.

PAUL.

Uw plicht?... kijk... dat vind ik nu weer zoo iets om te benijden .. die zekerheid. Heeft u nooit getwijfeld? (*Op anderen toon*). Och nee... natuurlijk... dat heeft u nooit gedaan! (*Met een tikje minachting*). 't Kwam niet eens in u op dat men u wel eens iets onthouden kon hebben waarop u toch recht had... het recht om voor u zelf te leven.

EMMA (*krachtig*).

Het móest nooit in me opgekomen zijn, zoo'n gedachte... (*zacht beschaamd*) Maar... ik heb er wel eens mee te vechten gehad, ik heb wel eens moeilijke tijden doorgemaakt.. (*plotseling*) maar... waarom zeg ik u dat eigenlijk... Ik heb 't nòòit aan iemand gezegd. Ik schaam me dat ik zoo egoist ben geweest; maar ik las toen veel in dien tijd... te veel... dat lezen deugde niet voor me... het maakte me ontevreden.

PAUL.

Omdat u toen ging nadenken.

EMMA.

Dat waren slechte gedachten! Maar ik heb het weer overwonnen. Heelemaal! al die gedachten heb ik gebannen!

PAUL (*glimlachend*).

Oho, die verbant men zoo licht niet! Die komen altijd weer terug als ze er eens geweest zijn!

EMMA (*heftig*).

O neen, dat weet ik zeker! Die zijn nu voorgoed weg! Ik heb nu mijn leven aangenomen zooals 't is, zonder 't onmogelijke te eischen...

PAUL.

Wat noemt u onmogelijk en wat billijk? Zal u daarover toch niet weer gaan denken?

EMMA (*als voren*).

Ik zeg u dat ik 't niet zal! Ik heb nu mijn geluk gevonden, en ik weet dat ik 't houden zal!

PAUL (*lachend*).

Menschen zingen wel eens hard in 't donker om de spoken bang te maken! (*ernstig*) Maar... u heeft misschien groot gelijk. Denken maakt niet gelukkig. De

weinigen die het durven, en die den moed hebben om meer van 't leven te vragen dan een passief-negatief bestaan... die weinigen (*glimlachend zuchtend*) loopen op doornige wegen! U heeft 't bij 't rechte eind. Nu treft u ook 't zeldzaam geluk van iemand gevonden te hebben die alle uitstekende kwaliteiten in zich vereenigt, en die u dus volgens menschelijke berekening 't... hoe noemt u 't ook weer, niet 't onmogelijke, maar 't billijke geluk zal kunnen geven. Holtz zal ook nooit onmogelijke eischen aan zijn leven stellen... Zooals ik u zei: een model echtgenoot!

EMMA (*geïrriteerd*).

Hij is goed, echt goed en daarom schat ik hem heel hoog.

PAUL.

Maar ik ook, juffrouw v. Gelderen, (*binnen wordt zacht gezongen „im wunderschönen Monat Mai"*). Ik schat hem zéér hoog. Ik ben 't volkomen met u eens dat hoogschatting de beste, de degelijkste basis voor een huwelijk is. Het zou er geloof ik in de wereld een boel beter uitzien als alle huwelijken daarop waren gebouwd... Voor de poëzie alleen... zou 't misschien een beetje jammer wezen! (*lachend*) maar Holtz zou zeggen: poëzie is maar een luxe-artikel, en daar zou hij gelijk aan hebben! (*ernstiger*) Heusch, er zijn er niet veel zoo... zoo braaf en ijverig en tevreden... Voor mij behoort iemand zooals hij tot de beste en... de gelukkigste naturen. Wat vraagt hij van 't leven? Een beetje voorspoed en een beetje toewijwijding, niet waar? Wel, dat zal hij krijgen. En dan is hij daarmee ook volmàakt gelukkig. Volmàakt gelukkig! Goeie jongen... hij is 't ook zoo waard! (*Holtz komt op*). Ah, daar heb je 'm juist...

Dertiende Tooneel.

PAUL, EMMA, HOLTZ.

PAUL.

We spraken over je, amice.

HOLTZ (*schertsend*).

Welzoo... zeker kwaad?

PAUL.

Ik heb je geroemd om 't hardst met je aanstaande!

HOLTZ (*trouwhartig tegen Emma*).

Je bent de beste! (*hij geeft haar een zoen; Emma merkt hoe Paul met ironie naar hen kijkt en een trek van ontstemdheid komt weer op haar gezicht. Paul gaat langzaam naar 't huis, waar hij in 't verlichte open raam blijft staan. Emma klemt zich in eens aan Johan's arm vast*).

EMMA.

O Jo... Jo... goeie Jo...

HOLTZ.

Wat is er kindje? Wat is er?

EMMA (*dringend*).

Laten wij weggaan... 't is kil hier...

HOLTZ.

Ja kom, we gaan het vuurwerk afsteken. (*Emma kijkt ver weg, zij antwoordt niet, samen gaan zij heen.*) (*Suze op*).

Veertiende Tooneel.

PAUL, SUZE.

SUZE.

Emmy! Emmy!... Waar is ze?

PAUL.

Laten we hen niet storen! Zij zijn gaan wandelen om alleen te zijn... „und fest zu glauben im thörichten Wahn..." Kent u dat lied wel?

SUZE.

Neen! hoe heet 't? Is 't mooi? (*Zij gaan in 't prieel zitten*).

PAUL.

Heel mooi... het bezingt de liefde...

SUZE.

Ja?! O, ik krijg gauw zangles, dan zal ik 't ook eens instudeeren. O weet u wat ik ook zoo beeldig vind... wat straks gezongen werd: „im wunderschönen Monat Mai..." Vindt u dat ook niet práchtig?

PAUL.

O zeker! Het is nu ook Mei... de heerlijke Meimaand als de bloesem en... de liefde ontluikt... niet waar, dat staat immers in dat versje?

SUZE.

Ja, o ik vind 't zoo snoezig!

PAUL.

Snoezig, hè ja. U vind Romeo zeker ook snoezig?

SUZE.

Romeo... wat is dat?

PAUL.

Romeo... dat is een Veroneesch edelman uit den ouden tijd, die in 't geheim met Julia trouwt... en dan brengt hij serenades onder haar balcon, en hij klimt langs een touwladder naar boven...

SUZE.

Hè! en verder?

PAUL.

O dat moet u maar eens komen zien in de opera.

SUZE.

In de opera! O, dat is een ideaal van me om eens een opera te zien! Maar... hier is er nooit zoo iets. Hè wat is dat toch héérlijk voor u, dat u van al zulke dingen zoo genieten kan! Wij hebben hier niets.

PAUL.

U heeft hier meer dan wij.

SUZE.

Wij? Hoe zoo?

PAUL.

O bloesems... en vogels... en harten. Mag ik eens een heel indiscreete vraag doen?

SUZE.

Ja?

PAUL.

Heeft u uw hartje nog wel?

SUZE.

Mijn hart? Maar... hoe meent u...

PAUL.

Wel natuurlijk of er nog geen Romeo is gekomen, die 't gestolen heeft? Zooals Holtz nu bijvoorbeeld 't hart van uw zuster heeft veroverd?!... Hè?

SUZE (*verlegen*).

O... zóó!... Wel neen. Er is geen één Romeo, die aan me denkt hoor.

PAUL (*lachend*).

Maar dat kan u nooit zoo zeker weten! Wie weet? Verbeeld u eens dat er een Romeo was die u in stilte liefhad? Dat kan toch wel?

SUZE (*lachend*).

Wel neen! (*ernstig plotseling, hem even vragend aanziende*) of... dat weet ik niet.

PAUL.

Hoe zou u 't vinden als er eens iemand was die u serenades onder uw raam kwam brengen?

SUZE.

O... zàlig! (*Paul lacht*).

PAUL.

En als hij nu net als Romeo naar boven klom... naar uw balcon?

SUZE.

Oh... net als in een roman!

PAUL.

Ja, en verbeeld u eens dat hij u dan zei: ik heb je lief, zóó lief dat ik je meeneem... dat ik je in mijn armen dragen zal naar een plekje van de wereld waar niemand ons kent, niemand ons ziet... Wat zou je dan zeggen? Wat zou je dan doen? (*hij neemt haar hand die ze gewillig geeft*).

SUZE (*buigt 't hoofd fluisterend*).

...Meegaan... zou ik...

PAUL.

Zou je dan mee willen? Zou je dat dus doen? (*heel zacht sprekend*) Hè?... Heel ver samen weg... (*Wit Bengaalsch licht verlicht den achtergrond, donkere menschfiguren komen daar tegen uit; men applaudisseert, roept »bravo"*).

SUZE (*verward, verrukt, stamelt:*)

O Paul!... Paul!! (*'t licht verdwijnt*) Ik kan 't nog niet begrijpen... is 't mogelijk? Is mijn prins dan heusch gekomen? (*Zij strijkt met haar hand langs haar voorhoofd; plotseling kinderlijk-blij en half-lachend*) Wat zal Emmy er wel van zeggen! En Papa!

PAUL (*plotseling teruggaand*).

Ben je gek! Je zegt niets natuurlijk. Je mag niets vertellen hoor... volstrekt niet.

SUZE (*zeer verwonderd, half angstig, herhaalt als vragend werktuigelijk*).

...Niets vertellen... waarom niet?

PAUL.

Waarom niet? Wel omdat ik 't zeg, hoor, omdat ik 't volstrekt niet wil, begrijp je? O wat ben je toch nog een onnoozel kindje! Je moest maar veel liever met je poppen blijven spelen! (*Nu wordt de achtergrond door rood bengaalsch licht verlicht; 't applaus en bravo roepen duurt tot 't licht verdwijnt*). Heusch, dat was veel beter! (*Suze begint te schreien*). Geloof me nu maar... 't is tot je eigen bestwil dat ik je dat zeg! (*goedig gemoedelijk*). Kom, ga nu maar naar binnen! (*zachtjes haar op den schouder kloppend*) Ga nu maar gauw weer naar binnen! (*Suze bedekt de oogen met haar handen en snelt weg*).

PAUL (*alleen*).

Zoo'n kuiken! (*hij lacht*).

't Scherm valt.

TWEEDE BEDRIJF.

Op de villa van mevrouw Althuizen. Kamer met openslaande ramen in 't fond, waardoor men over een gazon op den straatweg ziet. In het verschiet ligt 't stadje in felle ochtendzon. De kerkklokken luiden.

Eerste Tooneel.

PAUL alleen. Dan CHARLES in morgenkleeding.

PAUL.

Ting-tang, ting-tang... Vrede op aarde

Jawel... luidt maar! Je zou hier nog gaan gelooven aan vrede en geluk!... Ja, hier moeten ze zoo worden, menschen als de aanstaande model-echtgenoot... meisjes als het mooie bakvischje met haar duitsche-liedjes-idealen... Emma... hm... Emma... daar werkt wat... daar is iets »en déséquilibre" (*hij maakt een balanceerende beweging met de hand en schudt van neen. Charles komt op*).

CHARLES.

Mògen! Goed geslapen?

PAUL.

Merci... jij ook?

CHARLES.

O ja... altijd. Een beetje lang gewoonlijk. Wat heb jij van morgen gedaan?

PAUL (*glimlachend*).

Ik heb me in filosofische overdenkingen verdiept.

CHARLES.

Heere! Zeker bij wijze van stichtelijke Zondags-oefening!

PAUL (*als voren*).

Ja... het klokkengelui bracht me in die stemming.

CHARLES.

O die klokken 's Zondags maken mij dol... en dat doet die pastoor expres... zie je... hij laat zoo hard en zoo lang mogelijk luiden, omdat de dominee er vlak bij woont.

PAUL.

Wat een idylle, zeg! De pastoor die den dominee wèg-bengelt... en de dominee die zeker als goed Christen het rechteroor toedraait als zijn linker is doof geluid...

CHARLES.

Och jij! (*hij gaat naar 't raam, komt dan terug en gaat voor Paul staan*). Zeg... je vindt 't hier onmogelijk, hè? 't Is jou natuurlijk veel te kalm, veel te kleinsteedsch... je moet 't hier eigenlijk niet-uit-te-houden vinden?

PAUL.

O nee, ik verzeker je... ik vind 't zelfs wel heel interressant hier; 't amuseert me als iets héél ouds... iets heel vèrs... begrijp je? (*peinzend*) Het is me of ik hier tusschen relieken leef... van die héél ouwe heilige dingen, die eeuwen lang in hun schrijntjes opgeborgen zijn geweest, en nu ook zoo oud en zoo vergaan zijn dat ze in stof vallen bij de minste aanraking van lucht en licht... (*wreed lachend*) Wel aardig om zoo'n kastje dan eens open te maken... en al die vergane mooiigheid te zien vergruizelen en vervallen tot stof!

CHARLES (*niet begrijpend*).

Waarom? Hoe bedoel je?

PAUL (*luchtig glimlachend*).

O niets bizonders... Straatjongens aanvechtingen! Je weet, een straatjongen kan immers geen kat met rust laten en geen witte muur onbekrast!

CHARLES (*goedig lachend*).

O, je vindt 't hier dus niet àl te vervelend zoolang je een beetje kwaad kan doen! Nou, ik houd 't hier ook nooit lang uit. Na mijn vacantie poets ik 'm weer; je raakt 't zoo ontwend op den duur, dat leven in een klein stadje.

PAUL.

Je nichtje Emma is 't zeker voorbeschikt om hier haar leven lang te wonen?

CHARLES.

Ja natuurlijk. Holtz z'n fabriek staat nu eenmaal hier... en... och zij kan 't hier best vinden. Als ze met haar Jo getrouwd is en haar huishouden heeft...

PAUL.

Zou die goeie Holtz nu juist wel de man zijn om haar gelukkig te maken?

CHARLES (*goedig*).

O ja. Emma is zoo'n kalm natuurtje.

PAUL.

O... En haar zusje?

CHARLES (*lachend*).

Suus?! Een kind dat met poppen speelt!

PAUL (*lachend*).

Zou je denken?

CHARLES.

Als niemand 't ziet! Heusch! Ja apropos... wat heb jij toch met Emma verhandeld?

PAUL.

Ik?... Niets. Hoezoo?

CHARLES.

Ja... wacht eens... Ze vroeg me in eens: »Charles... wàt is die vriend van jou eigenlijk?" en toen zei ik natuurlijk: wel hij is niets, maar ze bedoelde 't anders, want ze zei: (*hij legt de hand op zijn hart*) neen... hièr... hièr...

PAUL (*glimlachend*).

En wat antwoordde je toen?

CHARLES.

Wel wat zal je nou op zoo'n vraag antwoorden? Ik zei natuurlijk dat je een heel goeie vent was...

PAUL.

En toen?

CHARLES.

Toen zei ze niets meer, ze dacht er blijkbaar 't hare van. (*Paul knikt zachtjes peinzend*).

PAUL.

Die vraag intrigueert me toch...

CHARLES.

Ik zou er toch geen waarde aan hechten. Ze bedoelde misschien niets bizonders er mee. In ieder geval, je hebt nog allen tijd om 't zelf te onderzoeken, als je daarop gesteld bent. (*lachend*) Maar... denk er om... ze is deugdelijk beloofd en verloofd en dus onbereikbaaar voor jou!

PAUL (*glimlachend*).

Ja, ja... juist daarom.

CHARLES (*met open mond*).

Juist dàarom??

PAUL.

Ja, omdat zij onbereikbaar voor me is interesseert ze me. Dat is een emotietje, begrijp je?

CHARLES.

Ben je dan al zoo geblaseerd van 't bereikbare?

PAUL (*geeuwend*).

Och god, dat altijd je-zin-krijgen is zoo emotie-loos!

CHARLES (*glimlachend, schudt 't hoofd*).

Enfant gâté! (*Beiden kijken zwijgend voor zich uit als verdiept in hunne gedachten, dan kijkt Charles op en vraagt plotseling*) Zeg... heb je nog wel eens wat van dat Russische meisje gehoord? Dat prachtige mooie comtesse-tje...

PAUL (*die even opkeek als met schrik, antwoordt nu kortaf*).

Neen.

CHARLES (*doorgaand*).

Nooit meer? Geen woord? Hoe heette ze ook?... Sonja...

PAUL (*kortaf, starend*).

Nooit meer. Niets. (*Zich gaandeweg opwindend*). En ik wìl ook nooit meer over haar hooren... Zij!... Zij!! Zij was als de rèst... net, nèt eender als de hèele rest... niks meer of beter! (*dan schokschouderend, met een bitter lachje*). Och...! Geen één vrouw, geen één, zie je, is waard dat je er dàt (*hij knipt met de vingers*) om geeft! Geen een!

CHARLES (*verbijsterd door den uitval*).

Troostvolle uitkomst!

(*Paul haalt de schouders op. Mevr. Althuizen komt binnen met hoed en mantel*).

Tweede Tooneel.

De vorigen. MEVR. ALTHUIZEN.

CHARLES.

Ah, goeie morgen, mama...

MEVR. ALTHUIZEN.

Goeie morgen Charles... eindelijk verrezen? Je hebt veel gemist, hoor.

PAUL.

Was de preek zoo mooi, mevrouw?

MEVR. ALTHUIZEN.

Ja, bizonder stichtelijk... dominee heeft heerlijk gesproken.

CHARLES.

Och ma... ik ben dat zoo ontgroeid.

MEVR. ALTHUIZEN.

Ja dat is treurig genoeg dat je er tegenwoordig zoo over denkt... je mist er vèel aan... o vooral vandaag was 't heerlijk. En vòl dat 't in de kerk was, iedereen was er. Je nichtjes ook met Holtz. Ze zullen hier wel dadelijk voorbij komen want ze liepen nog zoo ver mee met Holtz die even aan de fabriek moest wezen. Suusje ziet er lief uit in haar lange japon, maar Emma moest haar nou niet zoo'n opzichtig hoedje opzetten... 't leek wel een bloementuin met vogels en al... Nu jongelui... tot straks... (*even weer terugkomend*) Ja... zijn er soms plannen voor van middag gemaakt? Anders zou ik je voorstellen om eens een mooie rijtoer naar de Mare-plas te maken. Dat is een van de bezienswaardigheden van den omtrek.

CHARLES (*raïlleerend*).

O ja... erg bezienswaardig. Een plas water met kroos er op.

MEVR. ALTHUIZEN.

Nu, 't is toch wel een mooie vijver... en er is zelfs een soort legende aan verbonden.

PAUL.

Ik ben heusch nieuwsgierig om hem te zien, mevrouw.

MEVR. ALTHUIZEN.

Komaan. Dan zullen we er van middag eens heengaan. Tot straks dus. (*Af*).

PAUL.

En de legende?

CHARLES.

O natuurlijk de traditioneele juffrouw die zich er eens in verdronken heeft... niks bizonders. (*Naar 't raam gaand*). Kom, ik ga op post zitten... ik zal de nichtjes even binnen roepen zoo meteen.

PAUL.

Zoo? Dan ga ik een beetje behoorlijk toilet maken.

CHARLES.

Och kom, da's niet noodig, zeg...

PAUL.

Waarachtig wel... ik ben dadelijk terug. (*Af*).

D e r d e T o o n e e l.

CHARLES alleen. Dan HOLTZ, EMMA en SUZE.

CHARLES (*begint te fluiten en gaat bij het open raam zitten*).

Wat een lekker weer vandaag! Dat ik nou ook juist buiten moet zitten... 't is net weer om naar den Haag te gaan. hè... dineeren in Royal en dan wat gaan rondrijden... hier heb je toch beroerd weinig... (*plotseling*) kijk kijk! (*roepend*) Goeie morgen met je drieën! (*Op den weg ziet men Holtz en de meisjes Van Gelderen*).

HOLTZ.

Goeie morgen! (*de meisjes knikken*).

CHARLES.

Toe komen jullie even binnen!

SUZE (*roepend*).

Nee! Holtz moet aan de fabriek zijn, en wij brengen hem!

CHARLES (*gaat buiten 't raam*).

Nee, hoor nu eens, kom nu even hier... (*de drie loopen den tuin in en komen bij het open raam*) (*tegen Suze*). Je weet nog niet eens dat we een nieuwen hond hebben...

SUZE (*vol belangstelling*).

Een nieuwen hond?

CHARLES.

Ja, een héel jonge... o een rakker... hij bijt alles stuk... ik zal je hem laten zien.

SUZE (*de kamer inziende*).

Ja... maar... is er niemand binnen?

CHARLES.

Geen ziel. (*Lachend*). Ben je soms bang?

EMMA.

Dan zal ik Jo nog een eindje brengen.

HOLTZ.

Graag, 't is zoo'n lang eind, zoo heel alleen.

EMMA.

Tot straks dan. (*beiden af door den tuin*).

SUZE (*plotseling*).

Och neen... zeg... ik ga toch maar liever met hen mee. (*ze wil weggaan maar Charles houdt haar vast en trekt haar naar binnen*).

CHARLES.

Wees toch niet zoo flauw! Wil je nu niet even hier blijven?

SUZE.

Waar is... meneer Oudendael?

CHARLES (*lachend*).

O zoo... zit 't 'm daar? Wil je dien zoo graag zien?

SUZE (*snel*).

Nee Charles, heusch niet... nee...

CHARLES (*met een plagend-troostende beweging*).

Wacht maar even, hoor... de »schoone ridder" zal dadelijk verschijnen... hij adoniseert zich. Zeg, weet je wel dat hij je zoo mooi vindt?

SUZE (*vinnig*).

't Kan me niets schelen hoe hij me vindt. Toe, blijf hier nu alsjeblieft niet op meneer Oudendael wachten, laten we nu naar den hond gaan. (*Paul komt op met een brief*).

V i e r d e T o o n e e l.

De vorigen, PAUL.

CHARLES.

Le voilà!

PAUL.

Hé, dag juffrouw van Gelderen... (*Suze draait haar hoofd om*) (*tegen Charles*) Och zeg... hoe is 't met den Zondag? Kan deze brief soms nog weg?

CHARLES (*kijkt op zijn horloge*).

Over vijf minuten is juist de lichting. Wacht, geef hier... ik zal 'm even op de bus doen. (*hij neemt z'n hoed*).

PAUL.

Welneen zeg... ik zal wel...

CHARLES.

Ben je mal... gauw maar; 't is vlak bij. (*hij snelt weg met een knipoogje aan Suze*).

V ij f d e T o o n e e l.

PAUL, SUZE.

PAUL

Juffrouw van Gelderen... (*Suze draait haar rug toe en gaat naar de tuindeuren*) (*Paul voor zich*) Jawèl, de baby negeert me. (*hij lacht, dan gaat hij naar haar toe; ernstig*) Is u nu boos op me? Dat spijt me erg, want ik heb 't niet verdiend. Als u boos op me kon worden, dan heeft u mij waarlijk heel verkeerd begrepen. Kom, luister nu eens even naar me. Ik ben zeker dat u zelf zal inzien dat ik 't heel goed met u meende. Weet u wel dat er weinigen zijn die in mijn plaats gezegd zouden hebben wat ik u heb gezegd? (*inniger*). Begrijp je zelf niet, kind, dat ik mezelven geweld moest doen om je weg te laten gaan? Maar ik deed 't

toch, omdat ik zooveel belang in je stel... zie je... omdat je zoo jong, zoo onervaren bent... en omdat ik jou jong hartje met rust... heelemaal met rust wou laten. (*Suze is hem gaan aanzien af en toe*). Maar... als ik alleen geluisterd had naar mijn eigen wil... naar mijn eigen verlangen... dan zou ik je waarachtig niet weg hebben laten gaan... dat begrijp je toch wel, hè? Niewaar, dat begrijp je toch wel? Suze... (*haar hand nemend*).

SUZE (*verward*).

Nee... ja... nee... o ik weet 't niet...

PAUL (*vriendelijk, op beschermenden toon*).

Zie je nu zelf niet in dat je heel onvoorzichtig was? Denk eens... je kende me heelemaal niet, niet waar? En verbeeld je nu eens dat iemand, dien je zoo in 't geheel niet kent, naar je balcon was geklommen en... je mee had genomen... (*Suze bergt haar oogen achter haar hand en begint heel kinderlijk te schreien*). Neen... toe... huil nu niet. Zeg... Suze... luister nu eens... pas op, er kan iemand komen. (*Suze herstelt zich*). Zoo. Waarom schreide je nu hè?

SUZE.

O, ik weet 't niet... ik weet 't niet... maar ik ben zoo bang!

PAUL.

Bang? Voor mij? Maar dat hoef je niet te zijn... je ziet immers dat ik 't heel goed met je meen? (*Suze knikt*). En nu zal je ook heelemaal niet boos meer zijn? Je zult 't me vergeven hè, als ik wat hard tegen je ben geweest? (*Suze knikt en ziet hem lief aan*). Best! En zal je dan nog eens aan me denken? Dan hoop ik dat je vannacht van me droomt! Ik zal van avond laat nog eens langs je huis komen en dan moet je me nog even goeden nacht toeroepen. zal je?

SUZE (*verschrikt*).

Van avond?

PAUL.

Ja, heel laat. Dan is er toch immers niemand meer. En weet je wat... kom dan even in den tuin? Breng me dan een mooie bloem... die zal ik altijd bewaren als een souvenir aan je, hè?

SUZE (*snel*).

O nee... nee! dat durf ik nooit!

PAUL (*lachend*).

Maar dat is toch zoo erg niet?! Die bloem zal mijn pardon zijn!

SUZE (*angstig*).

O meneer Oudendael... nee... nee heusch... (*Emma en Charles komen op den weg. Charles blijft buiten*).

PAUL (*heel snel*).

Denk er om... ik kom laat!

(*Emma komt vlug binnen loopen, met een onrustig gezicht ziet zij hen samen. Suze kijkt heel verlegen*).

Zesde Tooneel.

DE VORIGEN. EMMA.

PAUL (*heel gewoon*).

Ah... uw zuster... (*groetend*) Hoe maakt u 't?

EMMA (*knikt terug*).

Dank u... goed. (*eenigszins beknorrend tegen Suze apart*). Maar Suus... wat doe je nu hier alléén... waar is tante? (*verwijtend*) kindje, kindje!

SUZE (*zacht en snel haperend*).

Wel, ik kon er niets aan doen... Charles liep weg... en... (*blij dat ze iets weet om weg te komen*). Is Charles bij den hond? Ik ga kijken... (*snel naar den tuin*).

Zevende Tooneel.

PAUL. EMMA.

EMMA (*kort*).

Tante is zeker boven? (*Zij wil weggaan*).

PAUL (*haar terughoudend*).

Wil u wèggaan?

EMMA.

Ja, ik wou tante even gaan zien.

PAUL.

Och toe, blijf nu even... Er zijn dingen, die ik u nog zoo graag zeggen wou... naar aanleiding van wat wij hebben gesproken.

EMMA (*kort af*).

U heeft al zoo veel gezegd.

PAUL.

Och, ik vreesde 't al... Ik heb misschien te veel gezegd... omdat ik veel in u raadde. Maar dat had ik ook maar niet moeten doen... Waarom moest ik ze oproepen, die goed opgeborgen gedachten en verlangens!

EMMA (*verwijtend*).

Waarom heeft u dat niet eer bedacht?

PAUL.

Kom, kom! Is u dat ernst? Al uw nieuwe indrukken, uw nieuw geluk, hebben toch gemakkelijk mijn woorden weer uitgewischt.

EMMA (*schudt ontkennend*)

Neen... ik weet niet waarom, maar u heeft enkele dingen gezegd, die mij zijn

bijgebleven als een obsessie, die ik niet heb kunnen afschudden... hoeveel moeite ik er ook voor deed. 't Is alles weer onrust en vragen in me... (*heftiger*). Daar straks nog in de kerk .. ik kon met mijn gedachten niet er bij blijven... aldoor klonken in mijn hoofd uw woorden na! (*Emma schreit bijna. Zij houdt de hand tegen haar voorhoofd*).

PAUL.

O... maar dan had ik 't niet moeten zeggen. 't Spijt me heusch.

EMMA (*zacht eentonig klagend, voor zich uit kijkend*).

Hoe dikwijls heb ik al uw woorden herhaald! En ontleed! En van alle kanten bekeken! Tot er niets meer over blijft, waaraan ik me vast kan houden... Niets meer, want àlles valt weg... geloof in geluk... in 't goede... in God zelfs... Heb ik dan tòch in 't donker gezongen omdat ik wel wìst dat er spoken waren?!... Zeg waarom zei u dat: niet denken, niet zien... want dan is er geen geluk meer?

PAUL.

Heb ik dat gezegd? Neen, dat geloof ik niet... Daaraan moeten we niet raken! Ga niet analyseeren... daar kan 't niet tegen!

EMMA (*smartelijk en heftig*).

Ja... dat is juist 't èrge, dat 't daar niet tegen kan! Dan is geluk dus ook maar een leugen... dan is 't ook niet meer dan een schim!

PAUL.

Och, waarom doet u dat nu? U moet 't niet zoo beredeneeren. Neem 't aan zooals 't u wordt gegeven... de meeste menschen, heusch, de meesten zijn daarmee tevreden... Och, dat hééle zeldzame, dat allerhoogste... (*hij trekt de schouders op met twijfel*).

EMMA (*dringend*).

Zeg 't me, kàn niemand dat dan bereiken? Nòòit dat hoogste wat ieder zich toch eens heeft voorgesteld?

PAUL (*peinzend*).

...O ja... sòms misschien... Ook ik heb wel eens gedacht dat zeldzame, dat ideaal-geluk te kunnen bereiken... Maar dan moet 't toeval twee verwante zielen, twee volkomen gelijk-gestemde zielen samenbrengen en... dàt is zoo'n exceptie!... (*glimlachend*) Als de menschen zonder dàt niet tevreden konden zijn, dan zou 't ondermaansche wel een waar tranendal wezen!

EMMA (*herhalend*).

Volkómen gelijk-gestemde zielen...

PAUL (*luchtig*).

Nu ja... ik zeg dat maar zoo. Anderen beweren weer dat „contrasten" samen moeten leven, omdat die elkaar aanvullen... Och... waarom ook niet. U en uw aanstaande bijvoorbeeld zullen elkaar aanvullen... Dat heeft u toch ook zoo gedacht, niet waar?

EMMA.

Heb ik dat gedacht? Ik weet 't niet. Ik heb eigenlijk nooit aan mij zelf kunnen denken... De omstandigheden beslisten voor mij!... Mijn leven was zorgen altijd... en ik dacht dat 't goed voor me zou zijn als 't maar altijd zorgen bleef... en... (*plotseling hartstochtelijk schreiend*) god... hij is toch ook zoo goed!

PAUL.

Zéker... hij is ook zoo goed. En daarom moet u u ook niet ongelukkig gevoelen. U zei 't immers zelf dat u niet 't onmogelijke wou eischen. Geloof me, als ik u zeg dat u niet moet klagen over uw toekomst. Het zal misschien met wat zorg zijn, maar het zal toch wezen rustig en vredig... en zonder strijd...

EMMA (*bitter*).

Een plantenleven!

PAUL.

Welnu... planten... en kinderen zijn gelukkig.

EMMA.

Maar ik ben een mensch, ik wil niet vegeteeren, ik wil leven!

PAUL (*hoofdschuddend*).

Och, het leven is zoo moeilijk!

EMMA (*dringend, als koortsachtig*).

Maar... dáár is 't te vinden? Niet waar? Het is toch wel érgens... érgens... wàar ook?!

PAUL (*met een twijfellachje*).

U wil de zeldzaamste diamant vinden!... Ik heb eens gelezen dat er een steen is, die uit 't diepst van de velden van Azië is gedolven... Duizende jaren geleden is die steen op den bodem van de zee verloren; daar is hij in de draaikolken gevijld en geslepen tot klaarhelder kristal, maar eens zal de zee hem opnemen in een reuzengolf om hem te slingeren op den hoogsten bergtop in de eeuwige sneeuw, waar de lawine hem zal schuren en púren tot de zuiverste diamant... Die diamant zal heeten... geluk... En dien steen wil u vinden?!

EMMA (*heeft hem onderwijl angstig aangezien, dan na een oogenblik*).

Ik wil zòeken... (*Holtz komt op van den tuin*).

Achtste Tooneel.

De vorigen, HOLTZ.

(*Holtz veegt 't voorhoofd met een grooten witten zakdoek af; hij is op z'n Zondags, gekleede jas, hoogen hoed, beiden van niet te elegant model. Als Holtz Paul en Emma samen ziet komt er een oogenblik een ontevreden uitdrukking op zijn gezicht; hij gaat toch met beleefdheid naar Paul toe, maar struikelt onderweg even over een voetbankje*).

EMMA (*met lichten schrik*).

Oh!...

PAUL.

Pas op... pas op... Heb je je bezeerd? Je moet ook wat voorzichtig wezen.

HOLTZ (*wat wrevelig*).

O, 't is niets.

PAUL.

Ja maar... ik geloof toch dat je je pijn hebt gedaan.

HOLTZ (*als voren*).

Niet de moeite waard. (*hij gaat naar Emma toe, vriendelijk*). Schrikte je ook Emmylief? 't Heeft niets te beduiden hoor. (*hij wil een arm om haar heen leggen en haar een kus geven, Emma maakt zich los en trekt weg*).

EMMA (*ontstemd en kortaf*).

Ach nee... Jo...

HOLTZ (*verbaasd*).

Wat is er? (*met opkomende boosheid*). Wat beteekent dat?

EMMA (*als voren*).

Och ik wou dat je niet altijd als... (*ze houdt op en ziet Paul aan*).

HOLTZ.

Och kom! Oudendael mag best zien dat ik jou een zoen geef, zou ik denken... (*weder gaat hij tot haar en weder ontwijkt Emma hem*) (*driftig*) Wat is dat nu voor gekheid?

PAUL (*bedarend*).

Kom Holtz... niet insisteeren. Je weet de zénuwen, de zénuwen!

HOLTZ (*met stijgende drift*).

Zenuwen? O... ik zou eerder zeggen kuren! (*Emma houdt zich met moeite kalm*) En tot nog toe wist ik niet... wist ik niet van Emma...

EMMA (*uitbarstend*).

Neen je wist niet! Je wist niet!! Wat weet jij ook van wat er in mij omgaat?! (*plotseling houdt ze op, kijkt naar Paul en wil de kamer uitsnellen, maar Holtz vliegt op en houdt haar tegen*).

HOLTZ (*driftig*).

Wat bedoel je daarmee? Hòe meen je dat? Nee — nee — eerst wil ik een explicatie...

PAUL (*bedarend*).

Holtz... zeg... toe... 't is heusch beter... om later...

HOLTZ (*kort, afwijzend*).

Doe me plezier hè? en laat me met haar spreken. Ik wil een explicatie... en die zal zij me moeten geven.

PAUL (*schouderophalend en retireerend*).

Enfin... je moet 't weten... maar... (*hij gaat de kamer uit, Emma is rechtop blijven staan in groote ontroering*).

HOLTZ (*in groote drift, telkens hijgend naar adem, onhandig sprekend, soms vallend over zijn woorden*).

Zal je me nóu antwoorden? Nou we alleen zijn... Zal je me nou zeggen wat dat beteekent dat ik... niet weten zou wat er in jou omgaat? Weet ik dat niet? (*met grooten klem*) Weet hij 't soms beter? Weet hij ook mèer van je... dan ik?! Ben ik al heelemaal verdrongen door den mooien meneer?

EMMA (*invallend*).

Johan, ik wil niet...

HOLTZ (*invallend*).

Nee, je wilt niet dat ik 't zeg, hè? Ik had maar niets moeten merken, ik had 't maar niet moeten zien, hè, hoe die man jou heeft ingepakt... hoe jij verliefd op hem bent geworden...

EMMA (*schrikt*).

Dat is niet waar Jo; dat is 't niet...

HOLTZ.

Doe maar geen moeite om 't tegen te spreken. Sedert hij hier is... heb ik gemerkt dat je anders bent geworden, heel anders, maar ik was dom genoeg om je te vertrouwen. Ik bedacht niet dat ik maar een eenvoudige burgerman ben, en dat hij een Don Juan is die zijn kleeren in Londen laat maken. Ik vergat dat ik maar leelijk ben... en mank... en dat zoo iemand de vlag maar moet strijken als...

EMMA (*invallend*).

O, stil toch...

HOLTZ (*invallend*).

Ja, dàarom heb je me teruggestooten toen ik je een zoen wou geven... mij,

mij heb je er een geweigerd... maar dien ander hè... dien ànder...

EMMA (*krachtig*).

Neen Jo! Neen, dat màg je niet zeggen. Je moet me gelooven als ik je verzeker dat er niets is tusschen hem en mij... niets van wat jij denkt. Het is alleen een groote sympathie... een elkaar begrijpen... In hem heb ik den mensch gevonden die heeft durven doordenken... hij durfde 't... en ten koste van zijn geluk...

HOLTZ (*smalend*).

Ten koste van zijn geluk! (*weer kwaad*) Och... ònzin dien hij je verkoopt... ònzin. Die man is geblaseerd van al zijn geluk... een opsnijer is hij, anders niets!

EMMA.

Je beoordeelt hem heelemaal verkeerd. Het is iemand die hoog staat en die zijn idealen ook zoo hoog zet dat het leven hem alleen kan teleurstellen. Als hij niet tevreden kan zijn met eten en drinken zooals 't gros, dan kan hij dat niet helpen, dan komt dat omdat zijn ziel...

HOLTZ (*smalend*).

Ja, een moòie ziel. Een hoogstaand mensch! Wat doet hij alzoo? Zijn tijd verlummelen, zijn geld verkwisten en de meisjes 't hoofd op hol brengen! Heeft hij ooit iets uitgevoerd? Ooit iets nuttigs gedaan?! Waar blijkt die grootheid van ziel uit? Uit praatjes, praatjes, praatjes!!

EMMA (*minachtend*).

Och jij kunt hem niet begrijpen. Jij beprijpt niet dat iemand anders dan materieel leven kan. Wat weet jij ook van denken! Wat heb jij ooit in je leven gedàcht!

HOLTZ (*zeer driftig*).

Ik... ik... ben ten minste een éerlijk man... Maar ik deug niet meer voor je... ik ben niet goed genoeg meer voor je... je wil liever wat anders hebben...

EMMA (*waardig*).

Neen Jo. Je begrijpt me niet... mij evenmin als hem...

HOLTZ (*heftig*).

Begrijp ik je niet?! Ik zou wel eens willen weten sedert wanneer?

EMMA (*als voren*).

Sedert ik door hem heb gevoeld, wat ik zelf ben. Het is... niet heelemaal een ommekeer in me, 't is een opstanding van al mijn zoo lang slapende gedachten. Ik heb vroeger met moeite dikwijls die oproerige, voortdrijvende gedachten bedwongen. Ik dacht dat ik ze moest bedwingen, omdat 't m'n plicht was.

HOLTZ (*als voren*).

En nu dan?!

EMMA (*als voren*).

Nu... neen, nu niet meer. Ik kan nu niet meer daarin berusten en daarmee bevredigd zijn. Ik wil nu leven, een eigen, hooger, ruimer leven...

HOLTZ (*als voren*).

Maar wat dàn ingodsnaam, wàt wil je dan... wàt wil je doen?

EMMA (*extatisch*).

Ik weet 't niet. Ik zal misschien nooit vinden... waarnaar ik zoek. Ik weet zelfs den weg niet dien ik volgen moet, maar ik weet alleen dat ik niet terug kan naar wat achter mij ligt, dat ik vooruit mòet... wàarheen... wàardoor ook, en... daarom... Jo... moet je me laten gaan... stil alleen m'n weg laten gaan, m'n eigen... nieuwen weg...

HOLTZ (*invallend, zeer driftig*).

En dat zal nièt gebeuren. Je wilt toch maar van mij weggaan, om naar hèm te gaan! En dat wìl ik niet, versta je, dat zàl niet gebeuren. Ik... ik... verbied je om dat te doen... ik eisch...

EMMA (*koud*).

Met welk recht?

HOLTZ (*als voren*).

Met 't recht van je aanstaanden man; omdat jij me je woord gegeven hebt... en daar houd ik je an.

EMMA.

Neen Jo. Daaraan mag je... en kan je me ook niet houden. We hebben ons vergist... allebei... en die vergissing zou te erger worden naarmate die langer duurde...

HOLTZ (*woedend*).

Goed... goed... ga dan! Je bent vrij! Ga je ongeluk maar in... ga maar naar hem toe!

EMMA.

Neen... Ik ga niet weg van jou om naar hèm te gaan. Ik ga niet weg omdat ik hem gevonden heb... maar ik moet gaan... omdat hij mij mezelf heeft leeren vinden. (*Hiermee gaat ze weg. Holtz valt in een stoel neer, balt in woede en wanhoop de vuist op zijn knie en steunt*). God... god...!

't Scherm valt.

DERDE BEDRIJF.

De huiskamer bij den heer v. Gelderen.

Eerste Tooneel.

De heer v. GELDEREN, HOLTZ.

HOLTZ (*Zittend aan de tafel, hoop en wanhoop beurtelings in zijn doen, opkijkend naar den heer v. Gelderen*).

Maar is uw indruk nu dat het onherstelbaar is? Zou u denken dat 't nooit meer goed worden kan?

V. GELDEREN (*knorrig*).

Hoe moet ik dat nu weten? Wie kan dat zeggen? Vrouwen veranderen elk oogenblik.

HOLTZ.

Nou ja, maar Emma niet! Emma is nooit veranderlijk geweest! Ze was altijd dezelfde, altijd even zacht en verstandig...

V. GELDEREN.

En nou is ze veranderd. Net wat ik je zeg. Ik heb haar naar de reden gevraagd van haar besluit en toen heeft ze me gezeid dat zij den laatsten tijd was gaan voelen dat jullie niet genoeg overéén stemden.

HOLTZ.

Maar god meneer... en vròeger dan? Vroeger heeft ze dat nooit gevoeld!

V. GELDEREN.

Dat heb ik haar ook geantwoord. Maar dan zegt zij dat zij zich vroeger vergiste en dat zij nu pas ziet hoe 't is. Nou, daar moet je je immers bij neerleggen? Wat is daar nu tegen te zeggen?

HOLTZ.

Wat daarop te zeggen is, meneer? Dat die ideeën niet van haar zijn, maar dat die door een ander in haar hootd zijn gepraat. Een die ander... dat is die vent... die Oudendael... die...

V. GELDEREN.

Welnee jongen!

HOLTZ (*knikt somber*).

Als die man maar niet tusschen ons was gekomen...

V. GELDEREN.

Kom, gekheid! Denk je nu dat mijn dochter, mijn kind, zich zoo zou laten bepraten!

HOLTZ.

Als ik dien vent in m'n handen krijg! Maar hij ontloopt me, al driemaal ben ik voor niets naar hem toegegaan... Maar z'n deel zal hij van me hebben (*hij balt zijn vuisten*). (*Hanna op met een pakje onder kruisband*)

HANNA.

Alsjeblieft meneer, van de post (*af*).

V. GELDEREN (*verheugd*)

Ah! daar is de drukproef... mooi zoo... mooi. (*hij breekt de band open en leest den titel*). Kijk eens. Zie je den titel? Dat is de stelling, de basis tevens van mijn nieuwste werk, „Door plicht tot geluk." Begrijp je? Plichtsbetrachting... dat is de geluksvoorwaarde voor de menschheid! Dit boek zal van zich doen spreken, omdat 't lijnrecht staat tegenover de leerstellingen der moderne filosofie!

HOLTZ (*droef*).

Och meneer, wat hebben we aan filosofie als we in de werkelijkheid ongelukkig zijn?

V. GELDEREN.

De filosofie leert je om geen beteekenis te hechten aan de verdrietelijkheden van de werkelijkheid.

HOLTZ (*als voren*).

Maar ik voel 't maar onderwijl.

V. GELDEREN (*haalt de schouders op*).

Hoor eens, beste jongen, met klagen kom je nu niet verder. Spreek dan liever nog eens met Emma...

HOLTZ.

Ze wil me niet zien. Ik ben ook wel erg ruw tegen haar geweest... Maar zou u nog eens probeeren willen..

V. GELDEREN.

Neen hoor. Je moest er me nou verder alsjeblieft buiten laten. Ik heb er meer dan genoeg van. Eerst Emma en dan jij weer, het heeft me waarlijk al meer dan genoeg opgehouden. Buitendien, ik hèb met haar gesproken, wat wil je nu meer? Ik kan, ik mag er nu niet meer op terugkomen, ze zou denken dat er in vader's huis voor haar geen plaats meer was! Nee nee... hier bij mij moet zij altijd haar toevlucht zoeken... en kunnen vinden... Nu jongen, je weet mijn tijd is kostbaar... mijn boek wacht me! Ik wensch je 't beste... adieu! (*Af*).

Twaalfde Tooneel.

HOLTZ alleen. Dan PAUL.

HOLTZ (*schudt droevig 't hoofd, neemt dan z'n hoed en zegt:*)

Ik zal hem wel vinden. (*Hij gaat naar de deur en ontmoet daar Paul, die binnenkomt. Holtz ontstelt even*).

PAUL (*heel gewoon*).

Tiens... zoo alleen hier?

HOLTZ (*brutaal*).

Zoo, nou kan je moeilijk weer voor me wegloopen, hè?

PAUL (*verbaasd*),

Wegloopen? Loop ik voor je weg?

HOLTZ (*als voren*).

Is 't soms niet waar? Ben je me aldoor niet ontloopen? Ik ben al wel driemaal bij je geweest, maar meneer was altijd uit.

PAUL (*zeer voornaam*).

Ach zoo, dat spijt me. Je hadt me ook vooruit kunnen waarschuwen als je me spreken moest. Maar dan had je 't op een beetje vriendelijker toon kunnen doen...

HOLTZ.

Zou ik verdomd nog vriendelijk tegen je moeten zijn, na wat er is gebeurd.

PAUL.

Gebeurd?

HOLTZ.

Doe nu maar niet alsof je niet weet dat ons engagement af is.

PAUL.

Heb je 't dan waarachtig zoo ver laten komen?! En stel je mij nu soms aansprakelijk voor jou onhandigheid? Hadt jij maar naar mijn raad geluisterd en niet op zoo'n slecht oogenblik die explicatie doorgedreven!

HOLTZ (*woedend*)

Wel ja, dat ontbrak er nou nog maar aan. Kom jij me nou nog de les eens lezen? Jij, die de schuld van alles bent. Ja, want jij hebt me m'n meisje afgenomen, jij en niemand anders!

PAUL (*gedwongen bedaard*).

Halt een beetje, m'n waarde... halt wat. Zulke beschuldigingen gooit men iemand niet zoo maar naar 't hoofd... daarvoor dient men een grond te hebben...

HOLTZ.

Dien heb ik ook. Van 't oogenblik af dat jij hier gekomen bent is 't begonnen. Jij hebt je tusschen ons geplaatst... jij hebt gewild dat 't zoo ver zou komen...

PAUL.

En waarom zou ik dat hebben gewild?

HOLTZ.

Waarom? Wel... omdat jij natuurlijk jaloersch was... jij bent verliefd op haar...

PAUL (*in de rede vallend*).

Wat blieft u?! Ik verliefd?! Och, hoe banaal!... (*uit de hoogte, gemoedelijk*) Neen, mijn waarde, heusch niet... (*lachend*) dat ben ik heusch niet.

HOLTZ (*driftig*).

Ja, dat kan je nou wel zeggen...

PAUL (*hoog*).

En als ik dat zeg dient u mij te gelooven.

HOLTZ (*als voren*).

Dat is de vraag nog of ik je gelooven moet. Na wat ik gezien heb geloof ik... denk ik...

PAUL (*voornaam*).

U moet niet denken... (*na een oogenblik*) niet zoo iets. Dat is niet fijn gedacht, meneer Holtz.

HOLTZ (*als voren*).

Ik geef niks om die fijne gedachten. Ik ben een eenvoudig eerlijk man, en ik vraag je alleen maar, als je niet verliefd op haar bent, waarom heb je 't dan gedaan?

PAUL (*als voren*).

Maar wees zoo goed mij eens te zeggen wat u toch daarmee bedoelt. U schijnt te willen volhouden dat ik juffrouw van Gelderen geraden heb om haar engagement te verbreken?

HOLTZ (*al kalmer*).

Als je dat niet rechtstreeks gezegd hebt, dan heb je haar toch in d'r hoofd gepraat dat zij met mij niet gelukkig zou kunnen zijn. Kon je ons niet met rust laten in ons geluk? Wij waren er immers tevreden mee? Het is altijd goed tusschen ons geweest. Zij voelde zich net zoo gelukkig als ik in 't vooruitzicht van ons trouwen. En nou? Nou heb je haar heelemaal van de wijs gebracht met je mooie (*met een sneer*) ideale levensbeschouwingen. Zij verbeeldt zich dat niemand dan jij haar begrepen heeft, dat jij alleen kan weten wat er in haar ziel omgaat (*innig met stijging*). En ik, die haar ken van zóó groot af, ik die zóóveel van haar houd en zoo alles voor haar over heb, ik ben in eens een vreemde voor haar geworden, een pummel, die haar nooit begrepen heeft en ook nooit begrijpen zal!

PAUL.

Maar dan heeft ze mij natuurlijk totaal verkeerd begrepen. Ze moet mijn woorden geheel verkeerd hebben opgevat. Men mag er toch wel een levensbeschouwing op na houden? Over heel abstracte dingen kan men toch z'n opinie uitspreken, zonder dat een ander die onmiddellijk gaat deelen? En zonder dat die ander zulke verkeerde gevolgtrekkingen maakt? Iedereen denkt 't zijne van 't leven, maar gaat toch gewoon weg zijn gang, niet waar?

HOLTZ (*dof*).

Jawel, dat kan iedereen doen. Maar den

een zijn woorden gaan 't eene oor in, 't andere uit... en een ander z'n woorden blijven er in. Jou gedachten zijn er in gebleven... en die gedachten hebben ons ongelukkig gemaakt... (*hij snikt en steunt z'n hoofd met de hand*).

PAUL.

Maar m'n beste Holtz als jij dan denkt dat ik zoo'n verbazenden invloed op haar heb... dan zal ik probeeren dien invloed te gebruiken om haar tot andere gedachten te brengen. Dan zal ik met haar spreken...

HOLTZ (*opkijkend*).

Met haar spreken...

PAUL.

Ja. Zeker; dan zal ik zien wat ik er aan doen kan. Als jij zegt dat ik je haar ontnomen heb, dan zal ik trachten je haar terug te geven. Is dat nu niet 't beste bewijs van mijn goeden wil om 't weer in orde te brengen!

HOLTZ (*tusschen hoop en twijfel*).

Als dat nog maar kon...

PAUL.

O natuurlijk... ik kan alleen maar mijn best doen, niet waar? Of ik slagen zal?? (*twijfelbeweging*) Ik overschat mijn krachten niet! Maar ik kan 't toch probeeren, wie weet? Je beweert dat ik invloed op haar heb...

HOLTZ (*oplevend*).

Ja... ja zéker heb je dien... God ja... zeg... doe wat je kunt... doe 't...

PAUL.

Ik beloof 't je. Ik zàl doen wat ik kan. Och 't hangt soms van een... kleinigheid... een handigheid af... je moet er zoo'n beetje mee om weten te gaan. Ja, zie je Holtz... daar moet je dan verder ook heusch op letten. Zooals toen met je meisje... dat pakte je heelemaal verkeerd an... heelemaal verkeerd.

HOLTZ.

Ja maar...

PAUL.

Geloof me nou. Je ziet nu immers zelf hoe zoo'n scène uitloopt. Je moet 't nooit zóó aanpakken... nooit ruw... dan trek je altijd aan 't kortste eind... 't Is Sêvres-porselein, weet je, dat vrouwengoedje!

HOLTZ.

Jawel. Jij hebt er natuurlijk slag van om daarmee om te gaan... maar ik... (*onwillekeurig kijkt hij naar zijn handen*). (*Paul lacht*).

PAUL.

Och, 't is een kunstje, dat te leeren is!

HOLTZ.

Nu, ik zou wel eens willen weten hoe jij nu zulke kwesties behandelt... hoe leg jij 't an om daarbij aan 't langste eind te trekken?

PAUL (*lachend*).

Oh... ça dépend! Nu eens zoo, en dan eens zus... maar... ik kan je juist een voorbeeld geven. Kijk eens. Dit is 't gegeven: ik maak kennis met een dame... laten we haar Virginie noemen... ze is mooi natuurlijk... héél mooi, heel aardig... Enfin, ik interesseer me voor haar... zij interesseert zich voor mij... we dansen samen; glimlachjes... bloemen... ontmoetingen... Paul et Virginie... rozengeur en maneschijn. Op een dag echter schijnt Virginie zich niet meer voor haar Paul te interesseeren, géen ontmoeting, géen glimlachjes, geen rozengeur en maneschijn... Wat doe ik nu?

HOLTZ.

Ik weet 't niet.

PAUL.

Ik stuur bloemen, héél mooie bloemen aan Virginie's beste vriendin en ik verdwijn uit de stad, plotseling... zonder een woord... zonder een groet... zonder iets; ik ben eenvoudig... wèg...

HOLTZ.

En?

PAUL (*haalt een briefje uit zijn zak*).

Dit is 't resultaat. Lees maar.

HOLTZ (*neemt 't aan en leest half luid*).

Maar kòm toch... kòm toch terug... doodelijk ongerust... vreeselijk verlangend, onbegrijpelijk vertrek... (*hij geeft 't terug*) Is dit... is zij...

PAUL (*lachend*).

Zij is Virginie... en *ik* ben weer *háár* Paul!! (*bergt 't briefje weer*) En nou heb jij me nog al verdacht van...

HOLTZ (*in de rede vallend*).

Nee, nee... zeg dat nou niet meer. Ik ben onbillijk geweest... ik weet 't wel. Waarachtig Oudendael... 't spijt me zoo... maar god... ik was ook zoo allemachtig ongelukkig... en...

PAUL (*bon seigneur*).

Goed, goed, goed. Praat er maar niet meer over. Laten we nu maar liever zien de zaak weer in orde te brengen. Als jij juffrouw van Gelderen nu even waar-

schuwen laat, dan zal ik met haar spreken.

HOLTZ (*ontroerd*).

Ja... ja... en... ik dank je hoor Oudendael. Ik dank je... ik wou... ik wou dat ik...

PAUL (*klopt hem even op den schouder*).

Laat maar... laat maar beste jongen... Sans rancune hoor... (*Holtz af*).

Derde Tooneel.

PAUL, alleen (*lacht even binnensmonds met een schokje van de schouders*).

...Hunner is het koninkrijk der hemelen... 't Zou toch heusch jammer zijn als diè man niet trouwde... 't volmaakte type van den model-echtgenoot! (*Emma komt binnen*).

Vierde Tooneel.

PAUL, EMMA.

(*Emma komt naar Paul toe met veerkrachtigen tred; het hoofd op, de oogen grootopen, een vraag in den half-open mond. Zij reikt hem de hand toe, die hij beleefd maar niet toeschietelijk aanneemt*).

EMMA.

U wil me spreken... werd mij gezegd. Ik begrijp dat u gehoord heeft... dat u weet wat hier gebeurd is?

PAUL.

...Ja... ik heb 't gehoord...

EMMA.

Het is goed dat u gekomen is om me te zeggen dat ik heb gedaan wat ik doen moest. O, 't is goed dat u mij steunen wil, want het heeft me toch nog zoo'n zeer gedaan!... Ik weet 't wel... 't kon nu niet meer anders... 't was noodig... maar het is toch zoo moeilijk om hard te zijn.

PAUL (*invallend*).

Ja...

EMMA (*invallend*).

O, maar ik klaag niet! Ik zal niet zwak zijn... ik zal er volkomen vrede mee hebben, als ik me maar eerst heb losgemaakt van al die herinneringen aan ons verleden... Als een verwijt komt nu telkens dat vroegere leven op, de tijd dat wij altijd... altijd samen waren... samen als kinderen... samen aan 't sterfbed van Mama...

PAUL.

Maar men kán zich niet losmaken van die souvenirs.

EMMA.

Neen, ik kan niet dat verleden vergéten... maar ik kan er aan denken als aan een doode... Het is dood... en voor-goed voorbij. Het oude ligt achter me... vóór me, mijn eigen nieuw leven! O, ú heeft me wakker geschud! Zonder u was ik slaafsch blijven gaan door 't gangetje van 't alledaagsch bestaan! Ik zou geleefd hebben naast een man die nòoit mijn innigst denken en voelen begrijpen kon... het beste van mijn ziel zou ik hebben moeten vernederen en ter neerdrukken, totdat 't geheel ten onder was gegaan...

PAUL (*met grooten ernst*).

Maar uw ziel die 't hóoge geluk zoekt... moet daarvan afstand doen. Een andere menschenziel... hij, lijdt daar te veel onder... Hij is héél ongelukkig, juffrouw van Gelderen, héél erg bedroefd. Dat mag geen mensch een ander aandoen. Wij moeten hoog staan en... ingodsnaam de gevolgen dragen van een eensgenomen besluit. Hij heeft ál zijn vertrouwen, ál zijn geluk in uwe toewijding gelegd... dat kinderlijk vertrouwen moeten wij hem teruggeven... niet waar?

EMMA (*met angstige verwondering*).

Wat... wat meent u?... Wat wil u daarmee zeggen?

PAUL (*beteekenisvol, langzaam*).

U begrijpt me... Hij is te goed om door ons te lijden... hij heeft recht op een offer.

EMMA (*verschrikt*).

Een offer?! Het offer van... mijn herléving?!

PAUL (*als voren*).

Ja. Wij moeten hem weer gelukkig maken... O 't zal mooi zijn om dat offer te brengen!

EMMA (*in groote bewondering, doet een stap naar hem toe en neemt zijn hand*).

O... u staat hooger dan ik... u zou dat offer willen brengen voor zijn geluk! O, wat is u goed... u is béter dan ik... véél beter dan ik. (*Zij knielt neer op een knie, met zijn hand tegen haar voorhoofd*).

PAUL (*haar willende oprichten*).

Nee nee... doe dat niet... doe dat toch niet...

EMMA (*haar hoofd buigend*).

Jawèl... laat me zoo blijven. Ik wil me buigen, ik wil me vernederen... want ik ben niet groot... ik ben niet goed! O god, ik ben klein... héél klein maar, en slecht... want ik kan dat offer niet brengen... nu kàn ik 't niet meer! Eisch dat niet van me... vraag iets anders... vraag

àlles, maar dàt niet... dàt niet... ik kàn dat niet meer!

PAUL (*hij doet haar met geweld opstaan*).

U kàn 't wel. U moet 't doen. Uwe groote waardeering voor hem... uw medelijden zullen 't u gemakkelijk maken.

EMMA (*onstuimig*).

Neen, neen! Ik kan niet. Waarom zijn recht boven 't mijne? Heb ik dan geen recht om mijn eigen leven te leven... heeft u me dat niet zelf gezegd?

PAUL.

Zéker had u dat recht... vóórdat u zich engageerde met Holtz.

EMMA (*als voren*).

Maar ik was nog bijna een kind, toen de menschen al hadden uitgemaakt, dat wij zouden trouwen! Wat kon ik toen oordeelen over mijn leven!... Neen... daarvoor wil ik niet mij krommen mijn leven lang! Waarom heeft u mij mijn weg gewezen als u me nu belet dien te volgen? Nu kàn ik niet meer terug. Waarom heeft u mij opgeheven naar 't hooge, als u me nu weer teruggooit naar den grond waar ik was?

PAUL (*evasief*).

Ja, onze gesprekken hebben er mogelijk wel eens toe geleid dat ik een wat te ideale levensbeschouwing verkondigd heb! Maar daaruit kan u toch niet hebben opgemaakt dat ik u raadde om dien armen Holtz maar te laten loopen? Lieve juffrouw van Gelderen... theorie en praktijk zijn twee... laten we dat toch nooit vergeten!

EMMA (*ontzet*).

En dàt zegt ù?!

PAUL.

Natuurlijk! Men moet zoo'n beetje weten te geven en te nemen in 't leven. (*glimlachend*). We moeten de legendarische dame van de Mare-plas niet nadoen als 't leven ons eens teleurstelt! 't Leven is werkelijkheid, men kan eenvoudig niet naar zijn idealen leven, niet waar? En 't is nog de vraag wat op den duur 't gelukkigste voor ons is. (*Emma blijft onafgewend Paul in de oogen zien, een harde koude trek komt om haar mond*). Idealen kunnen tegenvallen. En, zooals ik u al eens zei... u weet dat Holtz een door en door goeie beste man is... een man daar men op bouwen kan... en die stellig nooit zal tegenvallen. Heusch... geloof me... laat me herhalen wat ik u laatst nog zei, u behoeft met iemand zooals hij uw toekomst niet donker in te zien... hij zal u 't leven aangenaam en gemakkelijk maken zooveel hij maar kan.

EMMA (*ijzig*).

Dus... ú... ú raadt me om...

PAUL (*invallend*)

Ik hoop 't. In uw beider belang, om uw beider bestwil... u zelf weet 't beste wàt u doen moet. U is goed en verstandig... Uw eigen hart en uw eigen hoofd moeten u raden... (*opstaande*). Ik ga nu weg... ik neem tevens afscheid van u, want morgen ochtend ga ik weer terug naar den Haag. Ik hoop... ik vertrouw heel gauw van dien besten Holtz een overgelukkigen brief te ontvangen. (*hij buigt en wil weggaan*).

EMMA (*ijskoud, met den minachtenden trek dieper nog om den mond*).

Meneer Oudendael... heeft u vroeger wel eens met vlinders gespeeld en hun dan... zoo voor de aardigheid maar... de vleugels eens uitgetrokken?

PAUL (*eerst even verbaasd, dan met een fijn glimlachje*).

Als ik zoo iets ooit gedaan heb, dan waren 't toch zeker de pooten... omdat ik vliegen zooveel mooier dan kruipen vind... (*nogmaals buigt hij*). Adieu juffrouw van Gelderen... (*Emma staat rechtop zonder te antwoorden*). (*Paul af*).

Vijfde Tooneel.

EMMA alleen. Dan SUZE en EMMA.

(*Emma blijft nog een oogenblik rechtop staan met strakken mond en verbijstering in de oogen. Dan bergt zij haar oogen achter haar handen en snikt bitter*). O god, kon ik maar wèg... wèg van 't licht... me verbergen in 't donker als een ziek, stervend dier! Waar moet ik nu heen?... Hièr van daan!.. (*Ze neemt een doek van een stoel en slaat dien om. Ze gaat naar de deur waardoor Suze binnenkomt. Emma schrikt terug*).

SUZE (*niet lief, ondervragend*).

Waar ga jij naar toe?

EMMA (*verward*).

Nee... nergens... zoo maar...

SUZE (*als voren*).

Met dien doek om? Wat wou je doen?

EMMA (*uitbarstend*).

O god Suus... ik weet niet wat ik doen wou... ik weèt 't niet... Ik... o ik kan 't niet dragen... (*Ze snikt met 't hoofd tegen Suze aan*).

Suze (*hard bitter*).

Zoo, heb je er nou ook verdriet van? Je dacht zeker dat ik er niets van begrepen had, hè? (*Sneller steeds hartstochtelijker*). O, ik heb 't wel bèst gezien. Ik heb er alles van begrepen! En nou zeg ik je dat 't je eigen verdiende loon was.

Emma (*snel*).

Maar Suze...

Suze (*voortgaande*).

Ja, je hebt 't verdiend, want om hèm heb je je engagement met Jo afgemaakt. Ik weet 't best (*snikkende en steeds hartstochtelijker sprekende door 't huilen heen*) en dat was leelijk van je, heel leelijk. Wat had jij met hem te maken? Jij wàs geëngageerd... maar je kon 't zeker niet velen dat Paul op mij lette... En nou... nou... (*steeds sneller*) nou heeft hij jou oòk bedrogen, en nou heb jij oòk verdriet... en dat is goèd... juist goed... (*hartstochtelijk huilende*).

Emma (*snel*).

Maar kind... dàt is niet waar, niet waàr hoor je...! Suze! Suus! Wat heb je toch, kind?!

Suze.

Wat ik hèb? Ik ben ongelukkig, vreeselijk ongelukkig, dàt heb ik. Want ik had hem vertrouwd, en hij heeft mij zoo bedrogen! (*Ze snikt maar de heftigheid is over*).

Emma (*ontsteld*).

Suze! Kindje! Wat is er geweest? Zeg 't me... toe zeg me alles... zeg 't aan je moedertje... zooals je immers altijd alles aan je moedertje hebt verteld?

Suze (*week*).

Ja, ik kan 't ook niet langer alléén dragen, Emma... ik ben zoo slecht geweest... en zoo dom!

Emma (*doodsangstig*).

God... Suus... wàt... wat heb je gedaan?

Suze (*klagend, kinderlijk soms en dan weer met smart*).

O, ik weet 't niet... ik weet niet hoe ik je alles zal zeggen... 't is zooveel... zooveel... en ik schaam me er zoo voor... je weet wel, Emmy... hoe mooi ik hem dadelijk vond... En toen sprak hij met me... en hij keek me altijd aan... en o... ik was zoo ellèndig... zoo laf... ik liet me voor den gek houden... niet eens, maar telkens weer!! (*Ze snikt weer met haar hoofd in Emma's schoot*). (*Opkijkend*). God... heb jij nooit iets daarvan gemerkt? Heb jij 't niet gezien?

Emma (*schudt 't hoofd en zegt als tot zichzelf*).

En ik heb al dien tijd... alleen maar aan mezelf gedacht! (*Hardop*). O kindje... kindje... arm kindje!

Suze.

O, ik dacht dat iedereen 't moest zien! Vooral toen jij binnenkwam bij tante... en je ons samen vond. (*Heel kinderlijk*). O Em... toen was ik eerst boos... en ik wou niet tegen hem praten Maar hij praatte net zoo lang, en hij was zóó lief... dat ik onmogelijk boos kon blijven. En hij vroeg me heusch vergeving! En dat moest ik hem geven 's avonds... 's avonds in den tuin.

Emma (*angstig verwonderd*).

's Avonds... in den tuin?

Suze.

Ja... als een teeken er van, vroeg hij me om hem dan een bloem te geven.

Emma.

Maar dat deed je toch niet?!

Suze (*buigt haar hoofd en knikt*).

Ik wou eerst niet... ik durfde niet... en ik heb 't toch gedaan. O 't was zoo slecht van me... maar als je eens wist hoe heerlijk 't was... zoo midden in den nacht... daar in den tuin... net iets uit een boek was 't... en... en... ik heb hem toen een bloem gegeven...

Emma (*dringend*).

En... en toen?

Suze.

O god, toen werd 't in eens vreeselijk! Hij wou maar niet weg, Em! Ik wist geen raad... en hij greep mijn arm zoo vast!... O ik geloof heusch dat hij half-dronken was... zóó afschuwelijk keek hij me aan! En ik werd zóó bang voor hem, zoo doodsbang dat ik haast gilde: ga nu heen, ga in godsnaam dadelijk heen, of ik roep... en ik zei 't nog harder: ik roep hoor, ik roep iemand. En toen... begon hij te lachen... hij lachte er om!... en toen liet hij me los... en hij vlóekte tegen me! O god Em... begrijp je dat nou? Eerst was hij toch zoo lief? Zeg, waarom deed hij zoo tegen me? (*klagend*). Ik vond hem zoo leelijk toen hij me zoo aankeek... ik werd zoo bang voor hem! God... is dat 't nou, Em? Is dat nou liefde? Zoo leélijk? (*Emma schreit bitter, wiegt Suus troostend in haar armen*).

EMMA.

Arm... arm kindje!

SUZE.

Ik was zóó bang geworden alsof ik een moordenaar had gezien. Ik ben naar huis gevlógen... de trap op... mijn kamer binnen... de deur heb ik dichtgemaakt en 't raam met de knippen... én de pennen er op... en 't blind ook... én de gordijnen, álles stijfdicht... En zoo ben ik op blijven zitten... bevende, en huilende heel den nacht! (*zij bergt haar hoofd aan Emma's schouder*).

EMMA (*met afschuw*).

O die man!... Wat heeft hij over ons gebracht!

SUZE.

Ik kan ze niet meer vergeten die vreeselijke oogen in den nacht... telkens nog droom ik er van en dan gil ik me wakker! Ik ben bàng geworden voor menschen! Nooit zal ik meer iemand vertrouwen, iedereen zal ik moeten verdenken! Hoe zou ik nu nog iemand kunnen gelooven, nadat hij zoo valsch tegen mij is geweest? Mijn vertrouwen is weg... voor goed wèg...

EMMA (*troostend*).

Maar dat kan weer terugkomen...

SUZE.

Neen nooit. Ik dacht dat 't zoo mooi was... O... hoe mooi had ik mij de liefde voorgesteld! En 't is leelijk, leelijk en slecht. Ik geloofde dat mijn liefde 't heerlijkste van mijn leven zou zijn... en het was een lage, schandelijke leugen. Ik vertrouwde iedereen... en nu niemand meer... Maar ik wil me ook niet meer laten bedriegen, van niemand zal ik meer houden... nooit meer.

EMMA (*haar drukkend tegen zich aan, zelf schreiend*).

Waarom heb ik ook niet beter voor je gezorgd! Mijn schuld is 't! Want aan mij zelf alléén heb ik gedacht en jou heb ik vergeten!... Alles zal ik doen... alles wat ik kan... om jou weer gelukkig te zien... Jou wil ik vasthouden en helpen, nooit laat ik je meer los!

SUZE (*slaat den arm om haar hals*).

Ja... help me... moedertje! Laat me niet meer alleen... je ziet wel hoe noodig ik jou toch heb! (*Hanna komt binnen*).

HANNA.

Juffrouw, meneer Holtz vraagt of u meneer zou willen ontvangen?

EMMA (*na een oogenblik*).

Ja, Hanna, laat meneer binnenkomen. (*Hanna af*).

SUZE.

Ik zal weggaan...

EMMA.

Maar blijf niet lang weg... kom weer gauw terug... 't Kan toch niet anders dan pijnlijk zijn... (*Suze kust haar en gaat weg*). (*Holtz op*).

Zesde Tooneel.

EMMA, HOLTZ, later SUZE.

HOLTZ (*nederig, zeer ontroerd, blijft eerst ver van Emma staan*).

Emma... ik dank je... dat je me ontvangen wou... Ik... ik stel dat op hoogen prijs... geloof me... omdat ik heel goed weet... hoe verkeerd ik tegen jou heb gedaan...

EMMA (*invallend*).

Neen, zeg dat niet...

HOLTZ (*invallend*).

Ja, laat me dat nou zeggen... Ik wil nou alles zeggen... d'r moet nou niets meer óngezegd tusschen ons blijven. Ik héb je heel onbillijk en... ruw behandeld; dat weet ik nou, en daarom voel ik mij verplicht je eerlijk schuld te bekennen. (*Emma wil iets zeggen, maar Holtz houdt dat weer tegen*). Nee, hoor me nou eerst heelemaal aan... Ik moet nog meer zeggen. Want ik ben niet alleen onbillijk en ruw geweest, maar ik heb je zelfs niet geloofd toen je me verzekerde dat je mijn wantrouwen niet verdiende. En... dáarvan zie je... dáarvan had ik nog 't allermeeste spijt, Emma. Jij bent veel te goed om ooit onwáar te zijn en.. dat ik dat kon vergeten dat kwam door mijn drift. Ik wàs razend driftig... uit jalousie... ja ik was vreeselijk jaloersch, omdat ik zooveel van je houd... en omdat 't mij zoo ontzettend verdriet deed, dat alles van je te moeten denken. Want... Emma... dit is ook mijn eenig excuus... en dat zal je me toch ook moeten toegeven... alles liep samen... alles werkte mee om mij 't slechte te doen gelooven. Als je dat alles goed in denkt, Emma, als je je in mijn plaats stelt... dan zal je 't misschien kunnen vergeven...

EMMA (*zacht smartelijk*).

O Jo, spreek toch niet zoo tegen me! Ik heb je niets te vergeven! Maar jij, kan jij me wel vergeven? Al wat ik je heb aangedaan... al het verdriet dat je door mijn schuld geleden hebt?

HOLTZ (*verheugd invallend*).

Emma, wat maak je me met die woorden gelukkig! Ik... ik vergeef je immers alles, van ganscher harte!... (*gemoedelijk*) Och kind... we waren toen immers allebei. . allebei zenuwachtig... niet waar? We zeiden allebei meer, veel meer dan we meenden en zoo werd 't al erger en erger... (*hij wil haar hand nemen*).

EMMA (*gaat wat terug*).

Laten we mekaar goed begrijpen, Jo. Ik heb alle schuld! En ik vind 't vreeselijk, vreeselijk, Jo, om je zeer te moeten doen... Kòn ik maar iets doen om je dat te besparen... maar... ik kàn niet. Ik kàn 't onherroepelijke niet terug roepen... hoe graag ik 't ook voor ons beiden wilde..

HOLTZ.

Wat... wat meen je daarmee?

EMMA.

Ik meen... dat 't vroegere niet meer kan terug komen. Dat ik zóó anders, zóó vreeselijk veranderd ben geworden, dat 't tusschen ons ook heelemaal is veranderd. Ik... ik kan niet meer met je trouwen, Jo. Dat kàn nu niet meer...

HOLTZ.

En... waarom niet?

EMMA.

Omdat ik weet dat wij samen geen geluk meer kunnen vinden... Ik kan 't je niet meer geven... en jij ook mij niet meer... Je kent me niet meer, zooals ik nu geworden ben...

HOLTZ.

Maar, als je dat zelf voelt, kan je toch wel weer veranderen...

EMMA.

Neen Jo... dat kan niet. 't Is onherstelbaar. En dàt is juist 't vreeselijke... 't héél erge, voor ons állebei... Er is iets van mij weggenomen.... dat nooit meer terugkomt... en er zijn dingen in mijn ziel gekomen... die ook nooit meer weggaan...

HOLTZ.

Ik begrijp je niet... 't schijnt toch waar te zijn dat ik je niet meer begrijpen kan. Maar dàt zie ik wel... dat jij zòò je zelf ook niet gelukkig voelt...

EMMA (*berustend*).

Neen Jo, maar och, dat word ik toch niet meer.

HOLTZ (*innig*).

En waarom wil je dan niet, kind, dat ik tracht je dat weer te maken? Waarom wil je je dan niet door mij laten koesteren en goeddoen, tot je zelf weer vroolijk en levenslustig wordt? Waarom neem je niet aan wat ik je kan geven? Alles heb ik voor je over... ik zal voor je werken, m'n leven lang...

EMMA (*getroffen en met groote smart*).

Je bent goed, Jo, innig goed. En juist daarom... màg ik 't ook niet aannemen. Ik weet dat jij alles, àlles voor me zou willen doen, dat je me zou liefhebben met heel je hart en me koesteren zou met je trouwe affectie... Dat leven, Jo, ik wèet 't, zou gelùk geweest zijn... (*met groote uitdrukking*) Maar... voor dàt geluk ben ik bedorven...

HOLTZ (*invallend, heftig*).

Ja, bedòrven! En dat heeft toch die man gedaan! Hij is 't wel die alles hier verwoest heeft! Door zijn vervloekte theoriën ben jij zoo geworden, zoo, dat je geen geluk meer vinden kunt. Wat moet je toekomst wezen? Wat kan je leven nu verder voor je zijn? (*Suze komt op, Emma gaat tot haar, legt den arm om haar heen en zegt:*)

EMMA.

Mijn leven? Zorgen zal ik dat zij tenminste terugkrijgt... wat haar ontnomen is.

EINDE.

CIRKUS RENZ

DOOR

JAN FEITH.

„De wereld is rond,
dus moet zij draaien.”

Franz Renz.

Het woord, dat wij hierboven plaatsen, 't is niets anders dan de leer van den cirkelgang: de draaiende beweging der aarde. Het logische echter van het „*dus* moet zij” laten wij gaarne in het midden. 't Is Renz, die het gezegd heeft en zonder Renz eenigzins afbreuk te willen doen, als beroemd paardendresseur, als artistieke ontwerper der Renz'sche balletten enz. enz., toch had hij verstandig gedaan, zich niet op het gebied der cosmografie te begeven en dus in botsing te komen met de theorieën van La Place.

Renz is een machtig man, een alleen-heerscher in zijn wereldje in het klein, en niet alleen figuurlijk houdt hij zijn cirkus aan het rollen; in het ballet „die Lustigen Blätter” draaide werkelijk het geheele platform met tafels en stoelen, muzikanten en balletpersoneel plechtstatig rond. Dit nu stelde „de wereld” voor en misschien heeft het er Renz toe geleid, zulk een onjuiste conclusie, als het bovenaangehaalde *dus*. tot titel voor de slotapothéose te kiezen. Maar al schreeuwde deze wetenschappelijke onjuistheid nog luider ten hemel, zoo erg is het Renz niet kwalijk te nemen. Iedereen begroet toch in hem — den uitvinder van het draaiend platform, den ontwerper van die schitterende reeks balletten — een heerscher, een vorst, Renz „de ballettenkoning”. Is 't hem dan zoo euvel te duiden, dat hij langzamerhand die draaiende schijf,

waarop zijn honderden danseressen, zijn rijkdom, zijn trotsch zich bevinden, *zijn* wereld, *de* wereld gaat noemen? Zijn hoovaardij speelt hem parten, maar is

10 minuten pauze.

dat zóo erg? .... *Hij* maakt *zijn* wereld aan het draaien! Hij gebiedt, hij wenkt, met zijn dramatische handbeweging: *dus* moet zij draaien! — Hij wenkt weer, even slechts, bijna onmerkbaar, met zijn eenig, gracieus gebaar en

ziet! de wereld houdt op te draaien. Onverbiddelijk staat zij stil. Geen machten zijn in staat haar verder te doen wentelen. Renz spot wat met leerstellingen van middelpunt-vliedende krachten, beweging door aantrekkingskracht, zonnen- en planetenstelsel.... Hij heeft onmerkbaar met zijn hand gewuifd.... alles staat onbewegelijk En als uit de heele zaal, van het dak langs alle rangen, een donderende galm tot hem neerstroomt, speelt een zelfgenoegzame glimlach om zijn kin, sluit hij in onuitsprekelijke zaligheid even de oogen.... en buigt, twee, drie, vier maal: hij, de ballettenkoning, de machtige despoot in zijn draaiend wereldje.

In December werd aan onze dagbladen uit Berlijn geseind:

„Vrijdag heeft het Cirkus Renz te Berlijn zijn 50-jarig bestaan gevierd. In 1846 opende de „vader van den tegenwoordigen directeur een eenvoudig paardenspel op een der Berlijnsche pleinen. „Van vele zijden ontving de directeur, Commissionsrath Franz Renz, blijken van belangstelling, „ook uit Amsterdam, benevens een aantal geschenken, die in een der zalen van het fraaie cirkus „ten toon gesteld waren.

„De heer Commissionsrath Franz Renz, ontving namens Zijne Majesteit, den Duitschen Keizer, „de benoeming tot Officier in de Orde van den Rooden Adelaar." —

Gewierookt, gelauwerd, gehuldigd..,. en zelfs geridderd. Gelukkig het land, dat zijn groote mannen huldigt!

En nu komen we waar we zijn wilden: Renz *is* een groot man. De Duitsche Keizer heeft dat willen toonen en wij hebben het hier aangehaald, om sommige neus-ophalers te beletten „zoo'n spullebaas" te mopperen. Napoleon, die rijken veroverde, was een groot man; Edison, die fonografen uitvond, eveneens. Sophocles, die treurspelen dichtte, was een groot man, even goed als Molière, die blijspelen schreef. Rembrandt, de afgod van alle schilders, was een groot man, maar Walter Raleigh, die den aardappel als voedingsmiddel inburgerde, was het niet minder. Gooi deze mannen met hun verschillende verdiensten toch niet door elkaar, om ze afzonderlijk te voorschijn te halen. Napoleon hield misschien niet eens van aardappels en Rembrandt zou den veldheersstaf minder knap gehanteerd hebben, dan het penseel. De hoedanigheid groot-zijn verliest niets van haar expressief, omdat meerdere personen ze hebben; men onderscheide het gebied, waarop zij haar bezitten.

....En na deze uitwijding voor mopperende neus-ophalers, herhalen wij, dat Renz een groot man is. Als cirkusdirecteur is hij een Europeesche vermaardheid geworden door eigen verdiensten en door het onmiskenbaar voorrecht de zoon van zijn vader te zijn. Deze opmerking klinkt vrij dwaas, maar toch is het een gewichtige factor voor hem geweest. Want hoewel het bekend is, dat eigenschappen van genialiteit slechts bij hooge uitzondering van vader op zoon overgaan, in het cirkusleven is er niets, dat zoo sterk spreekt als heriditaire cirkusaanleg. Men ziet gansche geslachten, die van grootvader tot vader tot zoon gymnasten, acrobaten, slangenmenschen, clowns, voltigeurs en jongleurs hebben voortgebracht. Er zijn van die geslachten — de heer Rössing

beschreef er ons nog onlangs een — van die kunstenaarsfamilies, waarvan alle leden zonder uitzondering lauweren en roem geoogst hebben. Zoo de familie Kinsbergen, een banquistengeslacht, verspreid over den geheelen aardbodem. Tot het geslacht Kinsbergen behoort de familie Blanus, behoort de familie Dassie, behoort de familie Blondin, behoort door aanhuwelijking Jacques Schuitenvoerder, de eerste Domme August in Nederland. Dat zijn allen cirkuskunstenaars van naam en door elkaars voetstappen te drukken, de familiebuitelingen en „buitengewone, onovertroffen kunstverrichtingen" steeds van vader op zoon over te nemen, zijn ze beroemd gebleven en hebben zij geslachten na geslachten verbaasd over hun toeren.

Balletpas uit de „Lustige Blätter."

Franz Renz had daarom veel voor op alle groote mannen, die ooit geleefd hebben en zullen geboren worden. De weg van roem lag netjes geharkt voor hem gereed en zijn vader liet hem bij zijn dood niet alleen een vermaarden naam en zijn beroemd cirkus, maar tal van wijze lessen na. De tegenwoordige directeur, die geboren was tusschen de paarden, als kind gespeeld had op het slappe koord, opgegroeid was onder cirkusberoemdheden van allerlei slag en professie, moest of hij wilde of niet langzamerhand één worden met die maatschappij van spieren en evenwichtskunst. Hoewel zijn vader directeur was, heeft hij toch van meet aan zijn sporen moeten verdienen en alle beroeps-eigenaardigheden, van het vliegend trapèse tot het ongezadelde paard, practisch moeten meemaken. En aldus toegerust, doorkneed in alle kleine bijzonderheden van het veelomvattend cirkusvak, met een aangeboren liefde voor alles wat daartoe behoorde, kon hij na den dood zijns vaders het cirkus Renz niet alleen in zijn ouden bloei handhaven, maar wist hij zijn onderneming zoo uit te breiden, dat hij nu, behalve een voortdurend reizenden troep, vaste cirkussen in Berlijn, Hamburg en Breslau bezit.

De ziel van het cirkus Renz, de stichter niet alleen, maar bovendien de man, die het cirkus in het algemeen in de oogen van het publiek zooveel hooger heeft doen klimmen, was de „oude Renz." Zijn vijanden niet minder dan zijn vrienden zijn het er over eens, dat met Ernst Renz een man heenging, die de grondlegger is geweest van wat het cirkus in de laatste jaren is geworden: een tempel voor paardendressuur, gymnastiek enz., even goed als een honderdtal jaren geleden de tooneelspeelkunst haar eigen tempel kreeg.

„En avant"

Voor vijftig jaren begon hij zijn loopbaan met een houten tent, een gewone kermisreiziger dus, die zijn optreden aankondigde met optochten, waaraan het heele personeel moest meedoen, met turksche trom en bekkenslag, met hansworstgeschreeuw en voorstellingen vóór de tent. We zien hem in gedachten voor ons, zooals wij ons nog herinneren Blanus en Spriet, de koningen van de kermis. Hij stond toen nog op één lijn met dergelijke troepen, die van stad tot stad, van land tot land trokken, om alle kermissen af te reizen. En we zien die oude, tochtige houten tenten nog voor ons, toen de kermis nog in zijn vollen bloei was, tien, vijftien jaar geleden. De kermis met haar honderde speelgoedkramen, snoeptenten, poffer- en wafelkraampjes; waar de krachtmeter met onnavolgbaar stoïcisme slag op slag verduurde, waar de wonderwerking der electriciteit voor slechts drie cent verkrijgbaar was, waar orgels dooreen jengelden en klappers sisten, meiden gierden en bekkens de lucht scheurden. Wij zien daar nog te midden van de grootste herrie en de dichtste ophooping de tenten van Blanus en van Spriet, de tijdgenooten en collega's van Renz. Ruwe houten barakken met ongelijke planken van verschillende kleur, waar de wind door blies als er wind was, of de rook der walmende lampen heen kronkelde, als hij niet bleef hangen boven 't lage, armoedige tooneeltje. Maar wie lette daar toen op; zij, die binnen waren en voor hun kwartjes en stuivers, eerste-rang- en staanplaatsen hadden veroverd, ze waren allen bij voorbaat gesuggereerd door de meesleepende toespraken van den omroeper, door de kleurige rokjes der paardrijdsters, door de biceps van den sterken man, door de kwinkslagen van den paljas. En niemand lette er

op, of de saltimbanques voor den ingang beurtelings omroeper, kassier, portier, pikeur, stalmeester, koorddanser, of wie weet wat al niet waren. De reizende cirkussen waren de kern van de kermissen; en de krans, die op elk nieuw marktplein om de slapen van directeur Blanus of Spriet werd gevlochten, verloor geen blaadje, omdat zij zelf op den nok van hun tent de spijkers in het dak hadden geslagen.

Militaire optocht uit het ballet „Lustige Blätter".

Zoo is Ernst Renz eveneens begonnen. Bijzonderheden uit zijn loopbaan, hoe hij langzamerhand van kermisreiziger directeur van een der eerste cirkussen werd — een onderneming met honderde paarden, 200 mannelijke en bijna evenveel dames-artiesten — zij ontbreken jammer genoeg.

Men vertelde bij zijn dood wel, dat hij „mémoires" had achtergelaten, die

belangwekkend genoeg hadden kunnen zijn, waar zij bijeen verzameld waren uit zulk een rijken levensschat. Maar: een artiest en ... gedenkschriften. *Wie reimt sich dasz zusammen.* Ieder derde-rangsacteur van het kleinste reizend tooneeltroepje zal de behoefte in zich gevoelen, de geheele wereld bekend te maken met zijn *persoon*, maar hij schuwt het licht, wanneer er sprake is van zijn privé-leven. Zijn naam alleen, zijn „leistung" — die door hem zelf meestal een weinig wordt overschat — moeten voor hem spreken, niet zijn particuliere aangelegenheden. In dit geval is het jammer, want een boekdeel had misschien gevuld kunnen worden met belangwekkende bijzonderheden uit het leven en streven, den voorspoed en het ongeluk van den „ouden Renz," pakkende stukjes leven, vol avonturen in bonte afwisseling opgedischt. Maar Ernst Renz was weinig mededeelzaam en had een moeilijk, gesloten karakter. Het weinige wat van hem bekend is, deelt zijn zoon gaarne over hem mede, als hij zijn vader beschrijft als de selfmademan, die een weinig door het geluk begunstigd, geheel door eigen handigheid en onbuigzame wilskracht; door zijn juisten blik en organisatietalent; zijn economischen aanleg, waardoor hij nu eens als een gierigaard zijn penningskens bewaakte, dan weer het geld met volle handen uitstrooide; zijn onderneming tot zulk een hoogte heeft gebracht en aan zijn naam zulk een Europeesche vermaardheid heeft gegeven.

„Cancan" uit de „Lustige Blätter".

't Is aardig na te gaan, hoe zulke cirkusvorsten de eerste passen op het glibberige pad van voorspoed en roem gezet hebben. Franz Renz vond het pad niet glad. Met zijn aangeboren eigenschappen was 't makkelijk, de voetstappen van zijn vader te drukken. Maar de oude Renz moest van meet aan beginnen, dat beteekent, dat hij, om in het vak te komen, in zijn jeugd deel uitmaakte van verschillende acrobaten-troepen. Hij was een der beste leden der *Maxwell Troupe;* eerst later kreeg hij een vaste aanstelling in het Briloff Circus. De meeste cirkus-directeuren hebben dan ook niet een even moeilijke, maar tevens een even practische leerschool doorloopen als hij. Ernst Renz voelde zich in alle cirkusbedrijven thuis: koorddansen, parterre-

gymnastiek, jongleeren, staand te paard rijden, de hooge-school, de vrije dressuur. En zoo klom hij telkens hooger en hooger en maakte op deze wijze een oefenschool door, waarvan de duizende lessen hem later bij zijn directeurschap telkens en telkens van onberekenbaar nut waren. Onder de tegenwoordige cirkussterren leeft de naam van den ouden Renz dan ook nog steeds voort, als een der kundigste directeuren. Hoevelen zijn er nog niet, die onder hem hun intrede in het cirkus deden en langzamerhand hun sporen veroverden. Hoeveel namen — nu reeds lang vergeten — zijn er niet geweest van beroemdheden, die onder zijn leiding groot geworden zijn in het vak en den halven aardbol bewondering voor hun kracht, vlugheid of dressuur hebben afgedwongen. Zoo is het oude cirkus Renz, dat sinds 1845 bestaat, de bakermat geweest van heel wat grootheden en sterren. Een merkwaardig brokstuk cirkusgeschiedenis — want er bestaat eèn aparte geschiedenis van deze kleine maatschappij — zouden de engagements-lijsten van het cirkus over de laatste 50 jaar bijeen kunnen brengen! Doch de kroniekschrijvers hebben slechts weinig kunnen oogsten, en zelfs geen gegevens kunnen verzamelen over de allereerste jaren na de oprichting van het cirkus Renz.

Schoolrijdster.

Toen Renz in 1845 voor het eerst in Weenen kwam, heette zijn onderneming *Circus Olympicus*. Hij was de ziel, de eerste equestrische kracht. Hij trad zelf geregeld op met zijn paarden-nummers o. a. „De Arabier en zijn trouw paard". Hij commandeerde de schooloefeningen; dirigeerde zelf zijn Oostersche balletten. Mevrouw Tourniaire, Fanny Stanley, Kätchen Renz, Mlle Adeline, toen allen beroemdheden van den eersten rang, vormden het damespersoneel. Schuman, Carré, de clown Brown met zijn honden, Lorenz waren de sterren onder de mannelijke leden van zijn gezelschap. Mac Donald, Arabesca, de beroemde schimmelhengst Bayraktar, Almansor en Emir, het springpaard Minerva, het gastronoompaard Nelson, het vuurpaard Ali, de trappenlooper Byron en de raphengsten Indus en Allahor, waren zijn beste

paarden. De kleine François, de tegenwoordige directeur, trad — voor een jaar of vijftig — reeds op en onderscheidde zich in zijn „ausserordentlichen Exercitiën und Sprüngen". Zoo verliepen jaren; alle grootheden, wier naam eenigen klank in de cirkuswereld hadden, gaven elkaar toen rendez-vous bij Renz, het cirkus dat niet te evenaren was. De neger Delmonico, met zijn leeuwen, Robert Renz als voltigeur, de Olschanski's, de Lee's, de „Leeuwenbruid" Cora, Franz Renz, met zijn acht Russische schimmels, traden er achtereenvolgens op . . . Het waren prachtige, druk bezochte voorstellingen, waarbij alles even minutieus klopte, van den orchestdirecteur Cahnbley tot den geringsten staljongen toe.

Militaire optocht uit de „Lustige Blätter."

Angstvallig-nauwkeurig waren alle nummers ingestudeerd en bij zijn voorstellingen trad langzamerhand een correcte netheid in de plaats van de vroegere, cirkusachtige jacht op effect. Maar nog andere eigenschappen van Renz deden zijn optreden hoe langer hoe meer in den smaak van het publiek vallen, nl. zijn bijzondere liefhebberij voor alles wat de mise-en-scène betrof, doorgevoerd tot in de kleinste bijzonderheden, en zijn aangeboren schoonheidszin.

Uren lang kon hij tobben en peinzen over een nieuwe monteering, een smaakvolle drapeering voor een zijner balletten.

Den hoogsten trap van roem heeft hij bereikt door de schitterende wijze, waar hij zijn balletten „aankleedde". Vooral de paardenliefhebbers hebben dikwijls en misschien niet geheel ten onrechte beweerd, dat deze rubriek — oorspronkelijk tot besluit der voorstelling — geheel buiten het kader der vertooningen viel, en vakmannen hebben hem nooit kunnen vergeven, dat hij in zijn cirkus, ten koste van gymnastiek en equestrische nummers, langzamerhand de pantomimen en balletten tot hoofdzaak gemaakt en tot zulk een luister en pracht en schitterende volkomenheid heeft opgevoerd. Hij zelf was echter niet weinig trotsch op deze met de uiterste zorgvuldigheid en groote kosten in-scène gebrachte voorstellingen, die hem en zijn zoon later den naam van „balletvorst" bezorgd hebben.

Deze balletten en pantomimen werden langzamerhand geheel hoofdzaak en trokken steeds een talrijker bewonderend publiek. Jaar in jaar uit kwamen er nieuwe bij. Het eerste was *Asschenpoes*, dat steeds een bijzondere aantrekkingskracht op het publiek heeft uitgeoefend. Daarna volgden: *Julius Caesar*, *Het Yscarnaval*, *Napoli*, *De Afrikaansche jacht*, *De Rattenvanger*, *Reintje de Vos*, *Don Quichotte*, *De Heidelbergers*, *Zarina*, *Japan*, *De Toeristen*, *Diamantine*, *Op Helgoland*, *De Turners* en het laatste was „*De lustige bla-*

„Polca comique."

den". Misschien is het een verkeerde opvatting van Renz geweest, zijn opvoeringen in zulk een richting te leiden, — wij kunnen hierin moeilijk beslissen — maar zeker is het, dat hij aan het einde van zijn loopbaan overtuigd was, het cirkuswezen hierdoor op een hooger kunst-niveau gebracht te hebben.

De eigenlijke schepper van al dezen schitterenden glans is nu voor ongeveer vier jaar gestorven, maar als een soort mythe leeft de herinnering aan „den ouden Renz", den talentvollen grondlegger van wat het cirkus geworden is, bij allen die hem gekend hebben, voort. Ziehier een gedicht dat een zijner vrienden aan zijn nagedachtenis heeft gewijd:

Wenn heut', Genossen, unser Knabe
Hinaus in brandend' Leben zieht: —
Ein Glückwunsch seine einz'ge Habe,
Ernst Renz sein einzig Siegeslied.
Artist, nie lass' sein Bild Dir mindern,
Er war des Standes erster Lenz —
Ein Strausz darum von Frühlingskindern
Im Wintertag dem Hause Renz!

Zijn oudste zoon, Franz Renz, heeft met krachtige hand de leiding van het vaderlijk erfdeel op zich genomen en wat heel wat wil zeggen — hij heeft het werk van zijn vader niet alleen op dezelfde hoogte gehouden, hij heeft zijn cirkus een nog grooter vermaardheid weten te verwerven. Frans Renz is een knap paardendresseur en in Amsterdam behaalde hij met zijn verschillende nummers grooten bijval. Ondeugende tongen beweerden wel eens, dat het leeuwenaandeel van de belangstelling meer op hem zelf viel, dan op de toeren van zijn paarden. Zijn eigenaardige optreden, zijn elegante bijna aanstellerige manier van doen, als hij teruggeroepen werd, en vooral het walstempo, waarop hij met kleine, verwijfde pasjes en met een coquet glimlachje op zijn zelfvergenoegd gelaat, den Arabischen volbloed schimmelhengst Bagdad, vóorwalste, was een der koddigste oogenblikken van den avond.

Eigenaardig is het dat de tegenwoordige directeur, evenals zijn vader, zich zoo aangetrokken voelde tot het ballet en daarvoor zelfs zijn overig programma een weinig verwaarloosde. Het ballet, waarmede hij te Amsterdam het meeste succes oogstte, de *Lustige Blätter*, nam zelfs den geheelen avond in beslag. Het programma kondigde dit dan ook als iets bijzonders aan, als „een origineele specialiteit van den cirkus Renz, daar het in eene doorloopende handeling, die den ganschen avond vult, zoowel alle circensische als choreographische en pantomimische kunsten in zich vereenigt".

ORANJEMANNEN EN PATRIOTTEN.

DOOR

MR. G. H. BETZ.

(*Vervolg*).

III.

Schier alle gasten waren aanwezig. De mooie mevrouw Noordhuijs, met een buitengewoon doorzichtigen gazen halsdoek over haar ronde schouders, onder den schijn van naïveteit zeer vrijmoedig tegen de heeren en zeer verbaasd kijkend als de heeren het eveneens tegen haar werden. De oude ongetrouwde schoolkennis van mevrouw Van Arken, juffrouw Doorzicht, veel met catechiseermeesters verkeerend en van dezen een logischen betoogtrant overgenomen hebbend, die in een vrouwelijken mond vreemd paste. Leentje Dekker, Mientjes vriendin, een twintigjarig Saksisch-porceleinen kabinetstukje van een meisje, reeds een weinig verlept door het overmatig bezoek van saletten en de daarmede in verband staande ongeregelde nachtrust. De dikke Blijleven, ijverig om mevrouw Noordhuijs dribbelend, voornemens er nu toch eens eindelijk achter te komen wat hij van dat knappe vrouwtje, waarover onder heeren zoo verschillend gepraat werd, had te denken. De vaandrig Hofland, van de Hollandsche gardes te voet, de eenige geknevelde onder de heeren, kalm orangist, een goed figuur makend in zijn nette monteering. Maar de sierlijkste der heeren was de heftig prinsgezinde predikant Geurig, een veertigjarig weduwnaar, de „mooie dominee" zooals de dames hem noemden, in een parelkleurigen rok met witte zijde gevoerd; een zwartzijden kamizool; broek en kousen, met schoenen van

Dominee Geurig.

zacht hondsleer, bij de Hernhutters gemaakt. Zijn pruik was zoo weinig mogelijk orthodox; schoon het openlijke ketterij zou geweest zijn, eene zakpruik te dragen, bezat de zijne echter de voorzijde eener zakpruik en waren de boucles zoo keurig bij elkander opgekruld, dat men het volle gezicht op zijn kostelijken diamanten stropgesp behield. Zijn met amandelbrood gewasschen handen waren zooeven aan witkabretlederen handschoenen onttogen. Zijn jabot was van de beste Brusselsche kant en zijn zakdoek, van fijn batist, bewierookt met de liefelijkste geuren die de parfumeriewinkels konden verstrekken.

Het wachten was op Veldenaar. Men wist dat hij, om politieke redenen, een paar dagen in Amsterdam vertoefd had; dien morgen echter zou hij weder teruggekeerd zijn, doch verscheen maar niet. De gastheer maakte van de gelegenheid gebruik om alle genoodigden, en in het bijzonder Blijleven, wel ernstig te verzoeken gedurende het samenzijn vooral niet over politiek te willen aanvangen, hetgeen men van ganscher harte beloofde, Blijleven in de eerste plaats, overtuigd dat het onderwerp ook zonder zijn initiatief wel ter sprake zou komen. En onmiddellijk werd laatstgenoemde weder in beslag genomen door mevrouw Noordhuijs, die hem de meest gewone zaken met een fluisterende stem mededeelde, alsof ze wonder wat geheimzinnigs te bedisselen hadden. Blijleven vond het vervelend, nu anderen er bij waren; men begon naar hen te kijken en hij antwoordde telkens zoo luid mogelijk, om te kennen te geven dat alles, wat ze zeiden, gehoord mocht worden. Mevrouw Noordhuijs echter verviel telkens weder in haar fluistertoon, hem meetronend naar een hoek der kamer en hem vlak in het gelaat kijkend terwijl ze sprak. Dominee Geurig was intusschen bezig aan de dames bijzonderheden omtrent zijn aanstaanden tocht naar Parijs te vertellen; zijn beurten waren bezorgd en hij meende in de volgende week te vertrekken. Hofland, die ijverig de meisjes oppaste, opperde de meening dat het den man alleen te doen zou wezen om zijn gegalonneerde kleederen nog eens te kunnen dragen, nevens zijn degen en zakpruik. Mientje verbaasde hare vriendin met de mededeeling, dat juffrouw Doorzicht er indertijd knap had uitgezien en wel eens gevraagd was. Het saletnufje kon het evenmin gelooven als Mientje „o foei!" zei ze, „als ze nu nog *du ton* was, dan zou ze passabel zijn, maar thans is ze affreus. Wie zou op zoo'n schepsel hebben kunnen verlieven?" Mientje vroeg of haar vriendin ook kon zeggen waarop juffrouw Doorzicht leek, maar de vriendin wist het ook niet; juffrouw Doorzicht leek op iets of iemand; waarop, kon ze niet zeggen. De bedoelde persoon, bespeurend dat er naar haar gekeken en dan gegiegeld werd, ving aan schichtige blikken naar het groepje der jongelui te werpen, onderwijl zij mevrouw Van Arken onthaalde op een omslachtig betoog, door laatstgenoemde met weinig oplettendheid aangehoord, vervuld als zij was met de vrees dat haar ossenhaas te lang op het vuur zou staan, nu Veldenaar zoo laat kwam.

Daar trad de verwachte binnen, zenuwachtig en gejaagd, met veel drukte der gastvrouw zijne verontschuldigingen aanbiedend. Hij was dien morgen tijdig uit Amsterdam vertrokken; daar men den wind mee had, was de schuit

volgens gewoonte over het Haarlemmermeer gezeild, hetgeen de reis met een drietal uren kon bekorten. Maar, midden in het meer, was de wind plotseling gaan liggen en men had een heelen tijd geweldig moeten tobben. Zoo was hij veel te laat aangekomen en had nauwelijks tijd gehad een hem vergezellenden Amsterdammer in het logement *Le parlement d'Angleterre*, in de Korte Poten bij het Plein, onder dak te brengen; daarna had hij zich in haast verkleed en was aan komen hollen, bijna een half uur te laat. De beide meisjes wisselden een teleurgestelden blik; zij hadden gehoopt dat Veldenaar heelemaal zou weggebleven zijn; een jong heer die niets voor hare bekoorlijkheden voelde en er geenszins tegen opzag dit te laten blijken, zagen zij liever niet dan al. Blijleven daarentegen wreef zich in stilte de handen; hij voorzag dat het spoken zou en beloofde zich reeds bij voorbaat een groot genoegen, voornemens zichzelven, als naar gewoonte, buiten schot te houden.

Het diner.

Men ging naar tafel. Rechts van den gastheer mevrouw Noordhuijs, tevens geflankeerd door Blijleven, die aan zijne andere zijde Mientje van Arken zag geplaatst. Hofland zat tusschen de beide jonge meisjes, zeer in zijn schik, nauw gezeten een dankbaar hoofdknikje aan de gastvrouw toewerpend, voor zijn mooie plaats. Leentje Dekker had tot tweeden buurman den dominee, aan den anderen kant naast mevrouw van Arken gezeten. En Veldenaar zat zoowaar, overeenkomstig Mientje's booze plannen, tusschen de twee oudste dames, terwijl juffrouw Doorzicht tevens den gastheer tot buurman telde.

De eerste oogenblikken van den maaltijd gingen vrij stil voorbij. De ouderen behoorden het voorbeeld der conversatie te geven, en in hun hoek wilde het niet best vlotten. Mijnheer van Arken durfde met geen zijner beide buurdames van wal steken; met mevrouw Noordhuijs niet, omdat zij gewoon was het onschuldigste gezegde als een tot haar gericht compliment te beschouwen,

en niet met de bedaagde juffer, omdat hij haar catechiseermeesterstoon vreesde. Mevrouw van Arken trachtte Veldenaar aan het praten te krijgen, maar het ging voorloopig niet; in verband met zijn zenuwachtig gestel had hij eenigen tijd noodig om te bekomen van de ontsteltenis, door zijne late verschijning bij hemzelven het meest teweeggebracht. Bovendien gevoelde hij zich niet tehuis in het gezelschap, als eenige patriot tusschen zooveel orangisten en gaf het hem een gedwongen gevoel te beseffen, dat hij eigenlijk slechts was gevraagd omdat men hem moeielijk tehuis had kunnen laten. Alleen converseerde de mooie dominee druk met de gastvrouw, echter in overeenstemming met 's mans nette manieren op zóó gedempten toon, dat het scheen als ware men in een sterfhuis, eer dan op een vriendenmaal.

Aan dit alles kwam een eind toen plotseling mevrouw Noordhuijs, die wat leven in de brouwerij wilde brengen, over tafel heen dominee Geurig mededeelde, dat zij niet meer bij hem dacht te kerken. Immers, den voorlaatsten Zondag, toen ze onder zijn gehoor was, had hij zijn tekst uit het Hooglied gekozen en daarbij treffende schilderingen van eenige zaken gegeven, welke, naar zij geloofde, niet veel zouden stichten. Geurig verdedigde zich vol ijver, betoogende dat voor den reine alles rein was, aantoonende hoe de Schrift niet anders dan liefelijke bloemen kon opleveren. De vaandrig viel hem bij; een woord uit het Hooglied, meende hij, verdiende althans verre de voorkeur boven een politieken tekst, als in den tegenwoordigen tijd maar al te vaak door de predikanten werd gekozen. Ook de keus der stichtelijke liederen werd keer op keer door de staatkunde bepaald; zoo had, den laatsten Zondag, een patriotsch leeraar, met kennelijke toespeling op den stadhouder, tot tekst gekozen de woorden uit het Oude Verbond: „Bij uwe zonden hebt ge ook nog deze gevoegd, dat gij een koning over u verkozen hebt, doch ik zegge u, dat indien gij u niet en bekeert, gij met uwen koning zult omkomen," en vervolgens door zijne gemeente uit den 109^den^ psalm doen zingen:

Verklaar hem schuldig in 't gerichte,
Verdrijf hem van Uw aangezichte;
Houd zijn gebeden zelfs voor zonden,
Hij heeft zich tegen God verbonden.
Verkort zijn dagen, vel hem neer;
Een ander neem' zijn ambt en eer.

Bij het tweede woord van het vers zag de goede jongen zijn onhandigheid in. Hij had zoo vast beloofd, niet over politiek te beginnen en hij deed het al onder de soep. Het was te laat om terug te keeren; met onvast geluid bracht hij, beteuterd kijkend, het vers ten einde, daarna in groote moedeloosheid wachtend op de dingen die komen zouden. Blijleven, die inwendig genoot, zag schouderophalend den gastheer aan, met een schijnheilig gezicht, om te constateeren hoe *hij* het niet was die het gesprek op de staatkunde bracht. Veldenaar, met gemaakt kalme stem, begon te betoogen hoe de vaandrig ten onrechte klaagde en de anti-stadhouderlijke predikanten tot

dergelijke toespelingen eerst waren overgegaan nadat de prinsgezinde leeraars in anderen zin het voorbeeld hadden gegeven. Wat meende Hofland van de houding eens orangistischen herders, die in zijn gebed de verwachting had uitgesproken „dat zijn lieve en dierbare erfstadhouder eens verlost mocht worden van de wreede mishandelingen, die hem aangedaan worden," en vervolgens aan zijn gehoor had opgegeven uit psalm 37:

God roeit hen uit, die 's vromen rust verstoren,
Maar die den Heer verwachten met geduld,
Zien 't aardrijk zich ten erfbezit beschoren.
Verbeid den stond, die beider lot vervult
En tracht dan 't zaad der boozen op te sporen,
Waarvan gij plaats noch voetstap vinden zult?

De aanzittenden hulden zich in een onheilspellend zwijgen. Onrustig draaide de gastheer op zijn stoel heen en weder en, eer nog de nagalm van het vers was weggestorven, richtte hij tot Veldenaar de vraag, waarom deze zijn Amsterdammer, wanneer hij ten minste geen regent was, had ondergebracht in *Le parlement d'Angleterre*. Hij voor zich zou als vreemdeling de voorkeur geven aan een eenvoudiger logement, b.v. het *Hof van Utrecht* op het Spui of het *Heerenlogement* op den hoek van het groote en kleine Voorhout. Veldenaar, nog een weinig nurksch, antwoordde dat het voor een vreemdeling, al was deze geen regent, wel eens aardig mocht heeten zijn intrek te nemen in een logement waar keizer Jozef II gelogeerd had, terwijl althans het *Heerenlogement* het bezwaar opleverde van geen table d'hôte te bezitten en de tafel in *Le parlement d'Angleterre* voortreffelijk moest genoemd worden en niet duur: soep, pasteitjes, visch, twee vleezen, in den jachttijd wild, en een goed dessert ad *f* 1.—, terwijl voor een halve flesch wijn *f* 0,50 betaald werd. De gastheer, Veldenaar's aandacht nog eene wijle geboeid willende houden, veinsde met veel warmte over de zaak, die hem eigenlijk niets schelen kon, door te spreken: gaf het voormalige verblijf van vorstelijke personen den doorslag bij de keuze van een logement, dan zou de *Maréchal de Turenne*, in de Korte Houtstraat, de voorkeur verdienen, als hebbende den koning van Denemarken, dien van Zweden, benevens den grootvorst en de grootvorstin van Rusland geherbergd. De vaandrig, zijn fout van zooeven willende goedmaken, schaarde zich geheel aan des dokters zijde en prees inzonderheid het *Hof van Utrecht*, waar veel officieren in pension verbleven, voor *f* 1.— daags behalve de tafel, die echter slechts *f* 0.50 kostte, terwijl men voor denzelfden prijs een geheele flesch wijn bekwam.

De wolk was vooralsnog afgedreven en, de logementsquaestie afgehandeld hebbende, bespeurde de gastheer met voldoening dat zich tusschen alle genoodigden een levendig gesprek ontsponnen had. Mevrouw Noordhuijs was voortdurend druk bezig met Blijleven, die nog niet recht wist hoe hij het met haar had; zij deed zich thans kennen als een groote bewonderaarster van Feith; men behoorde, wilde men haar gelooven, van alle grovere aanvechtingen

vrij, geheel hart, geheel gevoel te wezen om waarlijk gelukkig te zijn. Haar boezem was dan ook voor wat gemeene naturen liefde noemen, gesloten en het eenige wat haar nog wenschelijk scheen, was het bezit van een vriend, een deugdzaam lotgenoot, onder wiens geleide zij deze voor haar zoo eenzame wereld doorwandelen kon, op wiens arm rustende geen zegening ongemerkt over haar hoofd zou waaien. De gastheer grinnikte zachtjes terzijde; hij meende mevrouw Noordhuijs te kennen en betwijfelde of zij zich op den duur met het sentimenteele dieet des heeren Feith zou kunnen tevreden stellen. Blijleven echter hield zich, of hij de zaak hoogst ernstig opvatte; met zijn plooibaren geest stemde hij zijne snaar onmiddellijk op den toon van die zijner schoone buurvrouw; ook hij zou geen hooger genot kennen dan de Eduard eener Julia te zijn en zoo hij steeds tegen eene echtverbintenis had opgezien, was het omdat bij de meeste huwelijken op den voorgrond stond eene zondige dartelheid, welker ongeregelde driften zich den teugel op eene dusdanige wijze plachten te vieren, dat de stem van het gevoel zich in dat woest geruisch niet onderscheidenlijk kon doen hooren. Hij haalde daarbij, met een zoo strak mogelijk gezicht, twee regels van Hooft aan, die hem, hij wist zelf niet hoe, in het geheugen waren blijven hangen:

Het lijfomhelzen moet bij 't zielvermengen zwichten;
Voor overst ken ik liefd', acht mins vermogen kleen.

Zoo speelden beiden eene rol, elkander trachtend te bedriegen en ieder voor zich meenend dat de ander dupe was. Maar de dokter achtte het wenschelijk aan deze ongezonde beschouwingen een eind te maken; volgens hem waren de verhalen van Feith een langzaam werkend vergif en moest men liever de boeken der dames Wolff en Deeken lezen, *Sara Burgerhart*, waarvan ten vorige jare al een derde druk was verschenen, of *Willem Leevend.* Hij oordeelde het alleen jammer dat die boeken met het oog op enkele daarin voorkomende gedeelten, de tooneelen met den heer R., de uitlatingen van Jambres en andere, minder voor jonge meisjes geschikt waren, hetgeen hem echter door juffrouw Doorzicht betwist werd; immers, waren de jonge meisjes onbedorven, dan zouden zij ook door die gewaagde tafereelen geen nadeel lijden; waren zij het niet, dan zou ook de onthouding ervan niet baten. Mevrouw van Arken had met al dat nieuwerwetsche tuig weinig op; zij was nog van den ouden stempel en las bijna niet; het eenige boek, dat zij nog wel eens inkeek, was uit het Duitsch vertaald en heette *Sophia's reizen van Memel naar Saksen.* Dàt was een overheerlijk boek; men kon zich nauwelijks in eene omstandigheid plaatsen, of men vond daarin iets nuttigs er over aangeteekend. De jonge meisjes, die over literatuur hoorden praten, wilden ook een steentje aandragen en kwamen voor den dag, Mientje met *De geest van Jan Tamboer*, Leentje met de *Aangename tijdkorting voor het jufferschap, ofte nieuwe wijze om het horoscoop van den man en de vrouw te trekken door middel van zes-en-dertig speelkaarten.* De laatste, die bij haar druk saletbezoek nogal het een en ander opving, voegde erbij, dat men eigenlijk in het Hollandsch,

die droomerige taal, niets galants of geestigs kon voortbrengen, en dat dan ook bij lieden van smaak Hollandsch en plomp woorden van eenerlei beteekenis waren. De vaandrig was het volkomen met haar eens; zijn vast beginsel was, aan mooie jonge meisjes altijd gelijk te geven, en dit was een der redenen waarom ze hem zoo graag mochten lijden. Hij vroeg daarop aan Mientje, of ze *zijn* horoscoop niet eens zou willen trekken; hij zou zoo gaarne weten wie hem tot vrouw beschoren was, want hij was alles behalve voornemens een nietsbeduidend oud vrijer te worden. Maar zijn vooruitzichten waren bitter slecht; hij moest leven van zijn gage en op bevordering was voorloopig weinig kans. Het speet hem, wèl bezien, dat hij den zeedienst niet gekozen had; daar bracht een fiksche vaderlandsche jongen van burgerlijke afkomst het even spoedig tot de hoogere rangen als een adellijk heer, en men zag niet, gelijk in den landdienst, gebeuren, dat een jonker, die niet eens wist wat een gedekte weg was en die nooit zijn oud kasteel verlaten had dan om den boeren door zijn gejaag en geschiet den kop warm te maken, een kapiteins- of kolonelsplaats kreeg, omdat hij een wapen en tweeëndertig kwartieren voerde. De twee meisjes betoogden, dat zij er nooit toe te brengen zouden zijn een zeeman te trouwen; Leentje had eene nicht, die in dat geval verkeerde, en het mensch had een vreeselijk leven; zij had al van haar echtgenoot moeten scheiden toen de speelman nog op het dak zat en de kransen nog groen waren; sedert was haar man nooit tehuis; dan hier kruisen, dan daar zeilen; als het stormde of onweerde kreeg zij het geregeld op hare zenuwen; in elke courant zocht zij de zeetijdingen en duchtte den dood van haren man, of dat hij schipbreuk had geleden, te zullen lezen; zij droomde zelfs van niets dan van gevaren en akeligheden! Het meisje verhaalde dit alles met vertolkende gebaren, de vergeet-mij-nietkleurige oogjes ten hemel heffend en de witte handjes ineenslaand waar het pas gaf, zóó indrukwekkend, dat Mientje er niets meer bij kon voegen en alleen door een: „O, foei! dat is verschrikkelijk!" van hare instemming vermocht te doen blijken. „Maar," liet zij volgen, „indien ik waarlijk een man liefhad, zou het mij weinig schelen indien hij niet rijk ware." Nauwelijks had zij dit gezegd, of zij kleurde tot achter de ooren, want de knappe vaandrig, haar minzaam aanstarend, merkte op, schijnbaar zonder erg: „Wel, juffer Mientje, gij hebt er slag van, den lieden een hart onder den riem te steken."

„Ik ben dan ook altijd zoo'n rechte flapuit," dacht Mientje bekommerd; „wat moet de heer vaandrig wel van mij denken? Ik vind hem heel aardig, dat is waar, maar ik heb toch waarlijk niet aan hem gedacht toen ik dat zeide. Mijn hemel! wat zal hij mij eene malloot vinden! Ik ben dan toch een recht ongelukkig meisje!"

Ondertusschen kwelde juffrouw Doorzicht den gastheer met een verhaal, behelzende hoe zij dien morgen hare dienstbode de zes weken had moeten geven. „Er is," zeide zij, „geen huis met haar te houden. Alle boodschappen doet zij verkeerd en geeft er voor reden van, dat zij mij niet verstaat. Nu heb ik evenwel aan het onderwijs van mijn catechiseermeester te danken, dat

ik mijne denkbeelden zoo klaar en zoo wel in orde voorstel, als iemand in de wereld. Bijgevolg, als zij mij niet begrijpt, is het òf omdat zij mij niet begrijpen kan, òf omdat zij mij niet begrijpen wil. In het eene geval is zij gek, in het tweede kwaadaardig; ergo, wat gij kiest, altijd moet zij verhuizen, òf om haar gekheid, òf om haar kwaadaardigheid."

Mevrouw van Arken mengde zich in het gesprek en verhaalde het aanstaand vertrek harer tweede meid; zij betreurde het, doch zou het nog meer bejammeren, indien zij hare keukenmeid moest verliezen. „Die is eerst een juweel. Ik moet niet in het hoofd krijgen haar ergens in tegen te spreken, en zoo ik eens ondernam zelf een korst te rollen of een sprits te spuiten, liep ik groot gevaar rolstok en spuit tegen mijn toupet te krijgen. Maar overigens heb ik geen beter meid gekend. Zij kan de spijzen zóó deguiseeren, dat men meent vleesch te eten en het is visch, gestoofde groente en het is een ragout."

De logische juffrouw Doorzicht achtte zulks evenwel geen verdienste. „Maar, melieve!" riep zij uit, „hoe kunt gij eene dergelijke handelwijze loven! Immers, òf ge verlangt vleesch te eten, òf wel visch. In het eerste geval nu zult ge ook vleesch besteld hebben en zou derhalve haar talent van deguiseeren eer schaden dan baten. In het tweede geval zou het evenmin prijs verdienen; wat toch zoudt ge zeggen, indien ge, den schotel visch proevend, vleesch meendet te eten?"

Dominee Geurig maakte van de gelegenheid gebruik om der gastvrouw een compliment te maken over den ossenhaas met slaboonen, die juist werd voorgediend. „Ik heb," voegde hij er bij, „voorgisteren bij mevrouw Zijderveld een dergelijken schotel gegeten, welken geen der aanwezigen zonder grijnzen door de keel kon krijgen. De keukenmeid, binnen geroepen, verklaarde dan ook, dat zij onder het bereiden van den maaltijd den ossenhaas ganschelijk vergeten had, zoodat dezelve geheel verbrand was. De heer des huizes was woedend en speelde heftig op."

„Tegen de keukenmeid?" vroeg Blijleven.

„Wel neen," was het antwoord, „natuurlijk tegen zijne vrouw; deze toch bevond zich gedurende den geheelen maaltijd onder zijn bereik, terwijl de keukenmeid voorzichtigheidshalve aanstonds verdween. Mag ik," ging de predikant voort, „zoo vrij zijn, van den bediende nog een glas Rüdesheimer te eischen? Het is een echt Menistenwijntje en ik herinner mij niet, zoo heerlijken ergens gedronken te hebben."

Veldenaar sprak voortdurend weinig. Hij was nooit op zijn gemak bij feestmalen; hij miste den slag om over alledaagsche zaken prettig mee te praten en wist den lossen vederbal der conversatie evenmin te werpen als terug te kaatsen. Heden ging het heelemaal niet; hij werd in beslag genomen door één denkbeeld: dat men alleen over onbeduidende onderwerpen sprak, omdat hij er bij was en men de politiek niet wilde aanroeren. Dat vond hij kinderachtig en hij dacht er over door, zelfs in de stemmen der sprekenden bijzondere intonaties meenende op te merken, gekunstelde wendingen, plotseling verlaten van reeds aangevangen onderwerpen die tot het

aanroeren der netelige partijschappen zouden kunnen voeren. Ook met zijn plaats was hij niet tevreden; het gezelschap van meisjes trok hem niet aan, maar men behoefde, meende hij, dit niet te constateeren door hem tusschen de oudste twee dames te zetten. Het pedante gewawel van juffrouw Doorzicht hinderde hem verschrikkelijk; hij luisterde er niet eens naar en het was ook niet noodig, want de spreekster redeneerde uitsluitend voor zichzelve en men behoefde haar niet te antwoorden. Evenmin volgde hij het discours der gastvrouw, wier gedachten vaak met verbijsterende vaart van het eene onderwerp op het andere oversprongen, zonder dat zij het noodig oordeelde den hoorder de schakels, die beide verbonden, mede te deelen. Zij hield zich dan ook schier uitsluitend met dominee Geurig bezig, die als welopgevoed man aandachtig naar hare mededeelingen luisterde, terwijl zij af en toe met welgevallen haar blik over de tafel liet weiden, erg in haar schik dat alles zoo goed ging, dat men zoo gezellig praatte en zoo smakelijk at; nu en dan vriendelijk tegen de meisjes lachend en zich afvragend waarom Mientje, die nog altijd bezwaard was door de opmerking van den vaandrig, zooveel minder gul schertste dan in den aanvang. Mientjes vriendin had thans den dominee in beslag genomen voor eene hoogst ernstige zaak: of namelijk het veelvuldig bezoek van saletten inderdaad tegen de beginselen van den christelijken godsdienst aandruischte, gelijk zij onlangs van den kansel had hooren beweren. De predikant, minzaam glimlachend, in maatschappelijke vormen meer een Parijsch abbé dan een Hollandsch herder en leeraar, betoogde dat men ten deze, gelijk in alle zaken, behoorde te onderscheiden; immers strekte het saletbezoek uitsluitend tot bevrediging van ijdelheid of om den teugel te vieren aan den lust tot kwaadspreken, dan voorzeker werd het door den christelijken godsdienst ten zeerste veroordeeld; leverde het daarentegen, gelijk meest het geval was, slechts een onschuldig tijdverdrijf op, alsdan zouden ook de meest rechtzinnige begrippen het niet kunnen laken en moest het daarentegen, als onschatbaar middel om de regelen der wellevendheid te leeren kennen, uitbundig worden geprezen. Hij zou Leentje, nu ze zijn raad wel wilde inwinnen, in overweging geven, wanneer zij zich na een salet ter ruste begaf, alvorens zij zich den slaap wijdde wel ernstig te overwegen, of zij zich in de afgeloopen uren ook aan eerstgenoemde ondeugden had overgegeven, en zoo ja, zich nadrukkelijk voor te nemen in het vervolg anders en beter te handelen. Leentje beloofde dit te zullen doen, doch betwijfelde, naar ze later aan Mientje mededeelde, of ze daartoe in staat zou wezen; wanneer zij toch, diep in den nacht, van een salet terugkeerde, was ze zoo vermoeid dat ze reeds in de koets knikkebolde en, nauw ontkleed, geheel versuft in bed viel om tot elf, twaalf uur in één stuk door te slapen. Blijleven zeide tot Mientje, dat hij ook gedurende eenigen tijd getracht had in bed de gebeurtenissen van den verloopen dag te overpeinzen, doch deze poging spoedig had laten varen; zoo vaak hij toch tot het ontbijt gevorderd was, dutte hij onder den drang van zijn gerust geweten geregeld in Mientje, hoewel ze weder geheel op haar verhaal was, durfde niet lachen omdat zij pas bij dominee Geurig was aan-

genomen en bovendien meende dat hij naar haar keek; zij tuurde op haar bord tot een geraas haar deed opzien en bespeurde hoe dit veroorzaakt werd door den hoofdschotel van het nieuwe gerecht, een kalfskop, vlak voor haar op tafel nedergezet. Onwillekeurig schoof zij een weinig achteruit, toen ze de wezenlooze oogen aanschouwde die haar lodderig aanstaarden, en op hetzelfde oogenblik schoot bliksemsnel door Mientjes brein eene gedachte, die het meisje met eene onbeschrijfelijke joligheid vervulde. Nu wist ze in eens, waarop juffrouw Doorzicht zoo sprekend leek. Op een kalfskop! Dezelfde uitgerekte tronie; dezelfde weëe oogen; dezelfde door de lippen onvoldoend bedekte tanden; dezelfde grauwgele gelaatskleur. De gelijkenis was te grooter nu de kalfskop, pas voorgediend, op den schotel natrilde en juffrouw Doorzichts hoofd eveneens in eene trillende beweging was, terwijl zij aan Veldenaar iets betoogde, in de vaste overtuiging dat hij hare belangstelling in het behandelde onderwerp deelde. Een geweldige lachbui kwam op in Mientjes keel; met moeite hield zij zich in en wenkte Leentje, langs den vaandrig heen, met de oogen achtereenvolgens den kalfskop en juffrouw Doorzicht aanwijzend. Leentje was er onmiddellijk achter; juist een kalfskop, die juffrouw Doorzicht! Zoo een gelijkenis had ze nog nooit gezien; het was sprekend. En de meisjes keken voor zich heen, inwendig stikkend en proestend, met vuurroode gezichten, elkander niet durvend aankijken omdat ze zeker waren alsdan te zullen uitbarsten. Hofland keek verbaasd rechts en links, niet wetend waardoor die plotseling ontstane uitgelatenheid te verklaren. Een oogenblik van betrekkelijke kalmte te baat nemend, seinde Leentje, steeds door blikken, haar vriendin om den vaandrig in het geheim te nemen. Doch Mientje wenkte terug, dat ze het in geen eeuwigheid zou wagen; Leentje moest het zelve maar doen. Leentje, ondanks haar popperig uiterlijk een brutale kraai van een meid, deed het; fluisterend vroeg ze den vaandrig, of hij niet vond dat juffrouw Doorzicht verbijsterend veel op den kalfskop leek. Hofland vond de overeenkomst niet zoo héél treffend, doch veinsde, naar gewoonte, opgetogen te zijn over de juistheid der opmerking; zulk eene gelijkenis had hij evenmin ooit ter wereld aanschouwd. Zelf kwam hij aan met een verhaal omtrent een vroegeren chef, die door zijn officieren nooit anders dan nommer 58 genoemd werd, omdat hij sprekend op dat nommer van het ganzenbord geleek. Maar deze gelijkenis, zeide hij, was nog oneindig sprekender, en hij lachte mede, voorgevend moeite te hebben om het niet uit te proesten, zoodat Blijleven, die drie giegelende menschen ziende, vroeg wat er gaande was; hij zou graag meelachen, als hij mocht. Mientje zou echter het geval om den dood niet aan Blijleven hebben willen vertellen; die zou het er op toeleggen juffrouw Doorzichts aandacht te trekken en haar van streek te brengen. Dit behoefde echter niet meer; juffrouw Doorzicht had instinctmatig bespeurd dat zij het was, die aanleiding tot het geproest en gegrinnik aan den overkant gaf en haar betoog tot Veldenaar leed er onder; zij raakte den draad kwijt en zag telkens met een verschrikt gezicht en eene schokkende hoofdbeweging naar de beide meisjes, zoodat Blijleven, begrijpende dat zij in de zaak, al kende hij die niet, betrokken was,

aanving het spelletje mede te spelen; hij veinsde telkens Mientje iets in het oor te fluisteren om dan spottend naar de juffrouw te kijken, zoodat het arme mensch er tureluursch van werd. Het was een verademing voor Mientje en Leentje, toen de kalfskop werd weggenomen en voorgediend. Maar geen van beiden durfde er van eten en nu en dan, onder het overige gedeelte van den maaltijd, vernam men nog een onmiddellijk ingehouden geproest; dat was een der meisjes die weer aan den kalfskop dacht.

De schoone weduwe had zich, onderwijl dit voorviel, met den gastheer onderhouden, teruglevend in de herinnering van eenige jaren geleden en haar overleden man gedenkend, met wien zij te kort door een zoo vermakelijken band was verbonden geweest. Een man, zeide zij, die zijne gestrenge standvastigheid wist te temperen door eene inschikkelijke toegevendheid en die haar slechts één enkel vriendelijk verwijt placht te maken, namelijk dat zij hem geen kroost vermocht te schenken. Zij zuchtte af en toe bij die herinneringen, met haar mooie schouders draaiend en haar smachtende oogen omhoog richtend, zoodat het den dokter moeite kostte te midden van al die onnatuur een beleefd gastheer te blijven en haar niet eens hartig de waarheid te zeggen. „Wat een doortrapte bedriegster!" dacht hij, „om van een vermakelijken band te spreken, terwijl toch een ieder weet dat die vermakelijkheid althans voor wijlen den heer Noordhuijs wel iets te wenschen heeft overgelaten, aangezien zij hem keer op keer door haar verdraaide coquetterie weergaasch nijdig heeft gemaakt, zoodat hij dan ook aan eene beroerte, door drift verwekt, ontijdig is bezweken." En hij was verheugd toen hij haar weder aan Blijleven kon afstaan; hij verkoos duizendmaal de bezwarende verhalen van juffrouw Doorzicht, die hij nu al vijf-en-twintig jaar kende en die een braaf, goed mensch was; een hart van goud als zijn vrouw placht te zeggen.

Deze laatste bleef een wakend oog over den gang van den maaltijd houden. Met vreugd had ze bespeurd hoe Mientjes neerslachtigheid spoedig was geweken en het kalfskoptafereel had zij, van uit haar rustig hoekje, met belangstelling gadegeslagen. „Laten de jongelui maar flink lachen," dacht ze, „wie weet hoe gauw ze in de zorgen komen! Ze hebben zeker weer iemand te pakken, die platjes; wacht maar! ik zal er wel achter komen." Zij betreurde het eigenlijk, dat Blijleven naast Mientje zat; voor het eerst maakte de joviale dikkerd een onaangenamen indruk op haar. En het verbaasde de gastvrouw, dat hetzelfde het geval was met mevrouw Noordhuijs; tot nogtoe had zij deze altijd tamelijk wel kunnen lijden en haar overal verdedigd, maar van middag trof het haar dat zij zoo onnatuurlijk was. Altijd een slag om den arm; nooit eens rond en open voor de dingen uitkomen. Thans — mevrouw van Arken hoorde het duidelijk — was ze bezig Blijleven uit te hooren over de huisvrouw van Mourand. Vond hij dat waarlijk zoo'n knappe vrouw als velen meenden? Blijleven zei, dat ze er heel goed uitzag. Sprak Blijleven haar wel? Blijleven had wel eens iets in haar winkel gekocht, zooals alle Haagsche heeren, voor de aardigheid.

„Wel," zei mevrouw Noordhuijs, „dan is er toch veel kwaadsprekerij in de wereld."

„Waarom?" vroeg Blijleven. Maar mevrouw Noordhuijs gaf geen verdere opheldering; ze had alleen een algemeene opmerking gemaakt, zonder de minste bijbedoeling. Juist reikte Blijleven haar een schotel en hunne vingers raakten elkander; zij zag hem, een seconde lang, in de oogen, met een diepen, peilenden blik; en hij dacht weer aan allerlei verhalen die betreffende haar in omloop waren, zonder dat iemand er het rechte van wist. De gastvrouw, met haar instinct van onbesproken matrone, gevoelde dat er tusschen die twee iets niet in den haak was; zij vond dat beiden naast elkander al heel onvoordeelig uitkwamen. En zij wendde zich tot Veldenaar, die steeds stiller en knieziger werd; nu hij zichzelven niet langer kon wijs maken dat de vroolijke toon aan tafel gedwongen was, tobde hij er over dat hij den slag miste dien toon mede aan te slaan; hij trachtte zich diets te maken, dat de gevoerde gesprekken alleronbeduidenst waren en hij groot gelijk had er niet aan deel te nemen. „Welke opvoedende en ontwikkelende kracht gaat daarvan uit?" dacht hij. „Wat is er na een uur overgebleven van al dat gezwets? Waarlijk, men kan zijn tijd met nuttiger zaken doorbrengen." Intusschen gevoelde hij zich heel verlaten te midden van het jolige gegons; hij nam groote porties en schonk zich herhaaldelijk in, ten einde althans iets te doen te hebben. Zoozeer was hij er uit, dat hij opschrikte toen mevrouw van Arken, onderwijl een paar hoenders de rondte deden, hem eene mededeeling verstrekte omtrent het kabinet van zeldzaamheden haars man; zij praatte maar wat door, om Veldenaar bezig te houden en hem de moeite van antwoorden te besparen, in één adem sprekend van Dido's marmeren badkuip, waarvan de dokter een brokstuk bezat; van Jacobakannetjes, die hij pas verruild had en van den kop van een Romeinsch keizer wiens naam zij vergeten was, waarover hij onderhandelde. Zij was reeds, in haar pijlsnelle gedachtenvlucht, bij den laatsten aangeland, toen Veldenaar met de zijne nog bij het reinigingstoestel der Carthaagsche vorstin verwijlde; hij antwoordde dan ook slechts door, op zuurzoeten toon, zijne verachting voor al dergelijke verzamelingen te kennen te geven, welke meer aan de mode dan aan eene wijze weetgierigheid haar aanzijn te danken hadden. „De heeren," meende hij, „leggen bibliotheken aan, waarbij de zucht tot studie wel het minst voorzit. Ik ken iemand, die zijne fraaie bibliotheek nooit raadpleegt, maar de boeken waaruit zij bestaat ieder jaar verschikt, dan eens naar de kleur der banden, dan alphabetisch naar de namen der schrijvers, dan weder chronologisch. Een ander liet ten vorigen jare zijn boeken alle gelijkvormig binden. De binder poogde hem te doen begrijpen dat zulks onmogelijk was, want dat hij, door de groot octaven met de kleine banden gelijk te maken, bij de eersten eenige regelen druks van boven zou moeten afploegen. »Wat komt dat op eenige regelen aan?" meende mijn boekenliefhebber. „Ik heb boeken genoeg en nog geld in den zak, als ik er meer wil hebben. „En de dames." aldus ging Veldenaar voort, „houden kapellenjachten onder schijn van zucht naar kennis der natuur, die ook zulk een verbazend aantal microscopen aan den man brengt. Deze is de laatste mode en maakt dat Martinet's *Katechismus der natuur* binnen tien jaren reeds vijf drukken heeft beleefd." De predikant brak

eene lans ten behoeve van Martinet's werk, dat hij geschreven noemde met den levendigen geest van een Fontenelle en het vrome hart van een Derham. Blijleven deelde in verband met dit gesprek aan mevrouw Noordhuijs mede, hoe sommige mannen zoo geheel opgingen in Bonnets *Considérations sur les corps organisés*, dat zij vergaten aan hunne vrouwen een deel van die opmerkzaamheid te schenken. Doch mevrouw Noordhuijs deed alsof ze zijn opmerking niet hoorde; zij wendde zich tot den gastheer om dezen een compliment te maken over de nieuwe meubelen der eetkamer, al kon zij den trant, waarin deze thans vervaardigd werden, niet prijzen. Als vrouw van geest en smaak ging zij over het onderwerp door, in bijzonderheden tredend betreffende de verschillende stijlen waarin achtereenvolgens de meubelen vervaardigd werden.

.... het stevige vierkant en het statige antiek.

„Voorheen," zeide zij, „beminde men bevallige bogen en luchtig slingerwerk; thans zoekt men niets dan het stevige vierkant en het statige antiek. Voorheen versierde men de behangsels en schoorsteenen met bloemen en cupido's, de zinnebeelden van leven en vroolijkheid; thans ziet men daar oude koppen en lijkbussen, als wilde men zich voortdurend te binnen brengen: gedenk te sterven."

En de gastheer overdacht intusschen, hoe jammer het was dat eene zoo ontwikkelde vrouw, die over tal van onderwerpen vrij wat degelijker vermocht te praten dan de meeste dames, zich over het algemeen door behaagzucht zóó liet beheerschen, dat hare goede eigenschappen, als rivieren in den oceaan, daarin spoorloos verdwenen. Uit boosheid verslikte hij zich in een grooten slok Bourgonjer en schoot in een hoestbui, die hem belette iets te gebruiken van de eiersla en de amandeltaart, welke zijne vrouw, als lievelingsspijzen haars echtgenoots, opzettelijk tot besluit van het feest deed opdisschen.

IV.

De maaltijd was afgeloopen. De dames traden in den tuin, ten einde te genieten van den fraaien Meischen middagstond; de heeren bleven, onder het genot van een pijp en een glas wijn, nog eenigen tijd aan tafel. Dokter van Arken, beseffend dat thans meer dan ooit de staatkunde uit het gesprek behoorde verbannen te worden, hield zooveel mogelijk de jongelieden aan den praat over onverschillige zaken. Eerst over den nieuwen kastelein in het koffiehuis op het Buitenhof, waar de dokter en Blijleven dagelijks verschenen; Hofland, evenals de andere officieren van het garnizoen, behoorde onder de vaste bezoekers van het *Café Français* op het Plein. Overigens, zoo werd opgemerkt, had het koffiehuisbezoek te lijden onder de oprichting der societeiten na de restauratie van 1747, toen er weder een hofadel was ontstaan, die zich te goed rekende om naast den eersten den besten burgerman in het koffiehuis plaats te nemen; zoo waren de groote societeit, in de Houtstraat en vervolgens de kleine, op de Plaats naast de Gevangenpoort, ontstaan. Veldenaar keurde het dagelijksch societeits- of koffiehuisbezoek af; zelf kwam hij er nooit, tenzij hij er een bekende bescheid had gegeven, en hij betwijfelde of de jonge advocaten en doktoren, die er thans avond op avond doorbrachten, het zoo ver zouden brengen als een Hugo de Groot, een Voet, een Bijnckershoek, een Boerhave of een Albinus, die nooit hunne schreden in dergelijke inrichtingen hadden gezet. De predikant hield zich intusschen met Blijleven bezig; hij had aan diens hals een rood lintje ontdekt waaraan, onder het kamizool verscholen, een *nummus miraculus* bengelde, een koperen wonderpenning, bestempeld met het woord *Imaginatio*, als voorbehoedmiddel tegen hypochondrie. Dit bijgeloof meende dominee Geurig ernstig te moeten bestrijden; hij mocht aan dergelijke penningen niet de minste kracht toekennen en veroordeelde ze als eene heidensche uitvinding. Maar hiertegen kwam Blijleven ten sterkste op; hij geloofde een even goed Christen te wezen als de beste. „Op heilige dagen" verklaarde hij, „slaap ik 's ochtends uit; des namiddags ga ik in de kerk en blader daarna eenigen tijd in vader Cats of het bijbelsche prentenboek. Wat wilt ge meer?" De vaandrig verklaarde, dergelijke stichtelijke lectuur niet eens te bezitten; zijn eenig geestelijk tijdverdrijf op Zon- en feestdagen bestond in de *Koddige opschriften*, *Jonker van der Moeselen* en een paar andere soortgelijke boekjes. De dokter was nog een man van den ouden stempel, veel meer dan dominee Geurig zelf; des Zondags ging hij geregeld driemaal ter kerk en op biddagen begaf hij zich vroegtijdig naar de morgenpreek, van half negen tot elf uur, waarna hij veiligheidshalve, ten einde zijne plaats niet te verliezen, zonder eenig voedsel bleef zitten tot een paar uur later de eigenlijke biddagpreek, die vier uur duurde, aanving. En toen Veldenaar schamper opmerkte dat dergelijke biddagen niets anders waren dan politieke maatregelen om het volk door openbare vernedering te brengen tot zekere gedweeheid, die het bekwamer maakte om zich aan de bevelen zijner overheden met meer

gewilligheid te onderwerpen, wendde de gastheer het terstond over een anderen boeg door, met meer goeden wil dan gevatheid, te gewagen van een bezoek, door hem kort geleden in gezelschap van een vreemdeling gebracht aan het museum van den prins, op den noordelijken hoek van het Buitenhof. En hij beschreef, meenende niets gevaarlijks te zeggen, al het belangrijks dat in de verschillende zalen te zien was. Beneden de bibliotheek, onder beheer van de Joncourt, met achtduizend boekdeelen, met tal van fraaie prenten en handschriften, waaronder de getijdeboeken van Catharina van Medicis, van den Connetable van Bourbon, van Isabella van Castilië. Dan de zalen met instrumenten voor meet-, werktuig- en natuurkunde, met modellen voor scheeps- en vestingbouwkunde. Daarboven het kabinet van natuurlijke historie en volkenkunde, aan Vosmaers zorgen toevertrouwd, met het geraamte der giraffe, wegens zijn hoogte van zestien voet naar den zolder verbannen. Ten slotte het oudheidkundig en penningkabinet, onder toezicht van Hemsterhuys. De gastheer genoot nog van al het fraais, dat hij na lange jaren weder eens gezien had, niet bespeurende hoe Veldenaars gelaat bij de opsomming daarvan allengs verdonkerde. Echter bedwong de patriot zich voorloopig, tot dominee Geurig, in kunstkennis voor den ander niet willende onderdoen, met eene wel wat gemaakte vervoering de schatten van het prinselijk kabinet van schilderijen, tusschen het museum en de Gevangenpoort, opsomde: den beroemden stier van Potter; een mooi slagstuk van Wouwerman; het paradijs van Rubens en Breugel; Rembrandts Simeon in den tempel. Nog had hij niet geeindigd toen Veldenaar, met een norsch gelaat, hem toesnauwde:

.... het geraamte der giraffe, wegens zijn hoogte van zestien voet naar den zolder verbannen.

„Zou Uw Eerwaarde mij ook weten te zeggen, hoeveel tonnetjes burgerzweet al dat moois wel gekost heeft?"

De predikant wilde antwoorden, toen een wenk van den gastheer hem weerhield, doch Blijleven, die ongaarne de gelegenheid zag voorbijgaan om schijnbaar ongezocht de poppen aan het dansen te krijgen, voegde den spreker met eene vriendelijke stem en glimlachenden toon toe:

„Maar Veldenaar, na een zoo goeden maaltijd behoorde je met zoo vieze dingen, als de door je genoemde tonnetjes, niet aan te komen."

De aldus toegesprokene, door Blijlevens minzame houding als gewoonlijk nog meer geprikkeld, antwoordde fluks:

„Ik kan mij voorstellen dat gij en anderen" — hier zag hij de overigen aan — in uwe zonderlinge verbijstering dergelijke zaken liever niet hoort noemen. Maar de verplichting die op ieder waar vaderlander rust om al, wat in zijn vermogen is, toe te brengen tot de vordering van de goede zaak ...."

„Mijnheer Veldenaar" viel de predikant in, „hoe kan eene onschuldige mededeeling, als door mij verstrekt werd, u aldus ontstemmen? Wil toch, als ik u bidden mag ..."

Op zijne beurt liet Veldenaar hem niet uitspreken; het goedkeurend knikken van Blijleven, die het vuur lustig aanstookte, bracht hem buiten zichzelven.

„Eene onschuldige mededeeling?" riep hij uit. „Is het onschuldig er aan te herinneren, hoe eene reeks geweldenaren zich sedert twee eeuwen vetgemest heeft met het bloed der natie?"

„Mijn hemel!" begon de gastheer, „Veldenaar, bewaar dergelijke taal voor uwe politieke bijeenkomsten en vergaderingen van vrijkorpsen. Maar laat ons heden althans van valsche staatkunde verschoond blijven."

De uitdrukking was min gelukkig en de gevolgen bleven dan ook niet uit; de patriot legde de pijp neder, verhief zich in zijne volle lengte, stak de rechterhand in de plooirijke jabot van zijn lang kamizool en declameerde, zoo vloeiend dat Blijleven hem verdacht een reeds meermalen bereden paard wederom van stal te halen:

„Valsche staatkunde, zegt ge? Valsche staatkunde is een bron van verwoestende nadeelen; lage zielen beoefenen ze; ze wenden, ja! hetzelfde doel voor, waarop een ware staatsman uit is, doch een rechtgeaard patriot ontdekt bij tijds den valschen schijn en rukt het momaangezicht af, vergruist het met de voeten en wendt zich met walging terzijde."

Hij zag in het rond, alsof hij de bijvalsbetuigingen verwachtte, wellicht vroeger met deze tirade ingeoogst. Doch zij bleven uit en de dokter bedacht alreeds een nieuw onderwerp van gesprek om tot afleiding te dienen, toen de vaandrig met een kalme stem, zonderling afstekend bij de snorkende woorden van zoo even, zeide:

„Ik laat mij met die geschillen niet in. Ik heb een en andermaal, voor het oog van een almachtig Opperwezen, trouw en gehoorzaamheid gezworen aan de heeren Staten der Vereenigde Nederlanden en oordeel verplicht te wezen dien eed in alle opzichten na te komen, zullende ik mij beijveren daarvan bij voorkomende gelegenheden de preuves af te leggen. Doch tevens meen ik dat mijn vaderland aan het stadhouderschap verschuldigd is deszelfs vrijheid, onafhankelijkheid en uitredding uit de nijpendste gevaren. En zooals ik, denken alle brave officieren."

„Juist opgemerkt; zeer juist opgemerkt," mompelde Blijleven, den woordenstrijd ongaarne ziende verflauwen. En Veldenaar, wiens element een woordenstrijd was, antwoordde vaardig:

„Fraaie verplichtingen, inderdaad! Wilt ge dat ik ze u opnoeme? Afkeer van de heerschappij in Willem I; zachtheid en nederigheid in Maurits; diep

ontzag voor den souverein in Willem II; dankbaarheid voor genoten diensten in Willem III."

Maar de heftig orangistische dominee Geurig, die zich tot nogtoe ter wille van den gastheer bedwongen had, viel mede in, nu hij bespeurde dat zijne onthouding toch niet baatte:

„Toegegeven, mijnheer Veldenaar, dat dit alles juist ware, wat zoude het bewijzen tegen den vorigen en den tegenwoordigen erfstadhouder, over wiens bestuur en aanhoudende werkzaamheid voor 's lands belangen de Staten van al de provinciën bij zoo veelvoudige, plechtige en vrijwillig genomen resolulutiën, hunne bijzondere tevredenheid hebben aan den dag gelegd?"

„Opgehitste hoop ... verdwaasd gepeupel," siste Blijleven er tusschen, voornemens den patriot nu eens recht razend en dol te maken. Deze laatste antwoordde: „Willem IV heeft te kort geleefd om veel te bederven. Doch evenwel, wie kan zonder ontroering lezen dat de Oostindische Compagnie in wintermaand van 1748 den prins, door aanstelling tot haar opperdirecteur-gouverneur, zooveel macht in handen gaf als noodig was om, indien hij wilde, de geheele maatschappij in den grond te helpen? En wie ijst niet als men zich herinnert, hoe men in 1766 de dwaasheid heeft gehad, onzen geliefden Willem V te smeeken dat hij de goedheid zou hebben datzelfde diploma te aanvaarden, alsof de Compagnie gedurende die jaren niet genoeg was achteruitgegaan, zoodat zij thans als half insolvent moet beschouwd worden?"

„Daarvan weet ik niet mede te praten," zeide Hofland, „maar wel is het mij bekend dat op militair gebied alles aan den stadhouder geweten wordt, waarvan hij geen schuld kan dragen."

„En door wiens schuld," vroeg Veldenaar, „is de vloot verloopen? Hoe is het met het repareeren der schepen, na den slag van Doggersbank, op Texel gegaan? Al het roepen der officieren was om groote schepen; met kleine kon men niets uitrichten. En wat geschiedde? Men ving aan met het repareeren der kleine en tastte de groote het laatst aan".

„Daarvoor was eene geldige reden," meende de vaandrig. „Men kon met de groote niet beginnen, omdat men eerst behoorde te onderzoeken of zij het repareeren wel waard waren."

„Uitstekend! Zoo is het!" sjilpte Blijleven.

„Dat is goed om onkundigen te paaien, maar niet om verstandigen te overtuigen,' antwoordde Veldenaar. „Wel, mijn beste man! meent ge dan waarlijk dat de prins tegen de Engelschen had willen gaan vechten, en dat zoo tegen zijn eigen bloed? Wel foei! dat zou immers een verschrikkelijke zonde zijn. Hij hitst liever, in overeenstemming met zijn bloedraad, den burgeroorlog in Utrecht aan en..."

„Wat?" viel de predikant hem in de rede. „Ge hebt het oog op het gevecht aan de Vreeswijksche vaart? Hoe nu? De souvereinen van den lande van Utrecht vinden goed, evenals die van Holland, eenige troepen op het land te kantonneeren tot dekking hunner goede ingezetenen, en de Utrechtsche majesteiten besluiten die troepen op statenterritoir te gaan beoorlogen en den bin-

nenlandschen krijg aan te vangen! Maar het rechtvaardig Opperwezen zal weten te onderscheiden wie de ware liefhebbers van het vaderland zijn."

„Veldenaar," aldus mengde zich de gastheer in het gesprek, nog hopende het stijgende rumoer tot bedaren te brengen, „ik geloof dat gij, te goeder trouw, dwaalt. De kabaal tegen den prins, hoe driest ook optredend, is feitelijk zwak. Het volk weet al te goed, hoe het onder eene stadhouderlooze regeering steeds is onderdrukt geweest door de regenten, en daarom houdt het volk van Oranje. Om het vrees aan te jagen, heeft men vrijkorpsen opgericht, bestaande deels uit verloopen lieden, die niets te verliezen maar alles te winnen hebben bij eene revolutie; deels uit ontevredenen, wier eerzucht niet bevredigd wordt; deels uit dwepers, door ijdele declamatiën verleid. Onder de laatsten reken ik u, en ..."

Doch Veldenaar liet hem niet eindigen; op een gemaakt kalmen toon, de tanden op elkander klemmend, zeide hij:

„Ik dank u. mijnheer, voor uw gunstig oordeel over mijn nederigen persoon. Gij hebt althans eene betere meening omtrent mij dan de man, die mij voor eenige dagen dit kunstproduct deed geworden." Hij haalde een prentje te voorschijn, waarop was voorgesteld een caricatuurachtig wezen, met het onderschrift: „Afbeelding van een Kees, weegluis, avijoen- (waarschijnlijk was bedoeld amfioen) vreter, amockspoeger of hedendaagschen patriot." Het voorwerp deed de rondte; men erkende dat het niet mooi was, doch bracht als verontschuldiging aan, dat van patriotsche zijde eveneens gehandeld werd. Alleen Blijleven mompelde, het prentje aan Veldenaar overreikend: „Schandelijke drijfveeren! Laaghartige zielen!" terwijl hij, om zijne verontwaardiging te onderstrepen, twee geweldige halen uit zijn pijp deed. Veldenaar, door de hernieuwde aanschouwing van de weinig vleiende voorstelling zijns persoons in toorn ontstoken, verhief zich opnieuw van zijn zetel en, den steel zijner pijp beurt om beurt op ieder der aanwezigen richtend, als wilde hij ze daarmede doorpriemen, hief hij aan, wederom in declameertoon: „Het beste gedeelte der natie, de overheersching moede, is sedert lang werkzaam geweest om de vrijheid, waarvan wij niet dan eene schaduw hebben mogen genieten, in iets wezenlijks te veranderen, hoezeer dan ook een dwingeland, gesterkt door een hoop ellendelingen ..."

Doch hier sprong de vaandrig op zijne beurt rechtop en, den juist op hem gerichten pijpesteel met de hand in stukken slaande, riep hij uit: „Mijnheer, ik reken het mij eene eer tot de ellendelingen te behooren welke den dwingeland, naar uw zeggen, gelieven te sterken. En daarom verwacht ik dan ook, dat ge die beleediging zult willen terugnemen of anders het geschil beslissen op den punt van den degen."

Veldenaar schreeuwde terug: „Ik heb nooit gevreesd mijne gevoelens met daden te bekrachtigen, zooals de tegenpartij, die zich steeds achter den prins verschuilt en te lafhartig is ..."

„Te lafhartig?" riep dominee Geurig, wiens heftige aard, door 's mans wellevendheid gewoonlijk bedekt, thans onverholen zich uitte. „Gelieve dit

althans niet van mij te willen zeggen. Keer op keer ben ik in gevaar door het gepeupel aangerand te worden en geen predikdienst gaat voorbij, of in het armzakje wordt het een of ander paskwil of bedreigend briefje tegen mij gevonden."

„Gij?" vroeg de patriot spottend. „Schrijf gij, liever dan u met staatkundige vraagstukken in te laten, boekjes over de zaligheid van Sokrates." De predikant werd ongaarne er aan herinnerd dat hij zich indertijd, op niet geheel gelukkige wijze, had gemengd in den pennestrijd tusschen Hofstede, Roseman en andere godgeleerden, over de vraag of een voortreffelijk heiden als Sokrates na zijn dood de zaligheid al dan niet zou deelachtig geworden zijn; hij was uit het veld geslagen en zweeg voorloopig. Hofland had zich, na zijne uit-

„Ik heb nooit gevreesd mijne gevoelens met daden te bekrachtigen...."

daging, uit den woordenstrijd teruggetrokken en liep met groote stappen het vertrek op en neer, in gezelschap van Blijleven, die ontzettend genoot; hij had zich niet durven voorstellen dat de zaken zoo'n vaart zouden nemen en voegde den vaandrig met koddige deftigheid toe: „Ende dit alles vindt ge voorspeld in de gewichtige voorzeggingen van dr. Ludeman, in diens *Astrologische spiegel der wereld in twaalf brieven en sleutels.*" Maar de officier luisterde niet; hij peinsde over het aanstaande tweegevecht en maakte, al loopende, met de hand eenige schermbewegingen in de lucht, in zijne verbeelding den patriot door eene reeks gelukkige stooten en parades al spoedig buiten gevecht stellend. „Links weer! Strek! Schijnstoot rechts, links; stoot rechts! Tweemaal overheen; uitval!" aldus mompelde hij, af en toe op den grond stampend, alles tot buitensporig vermaak van Blijleven, die het menschelijk bestaan beschouwde als een groot tooneel, waarbij hij zelf als toeschouwer optrad en welks spelers hem al dan niet amuseerden. En de thans optredenden

amuseerden hem voortreffelijk; van den in de lucht schermenden vaandrig keek hij weder naar den patriot, die, de armen over elkander gekruist, zichzelven op dat oogenblik voorzeker niet minder dan een Gracchus wanend, den predikant tegemoet voegde: „Ik twijfel niet of de wraak zal niet uitblijven en wensch u nog eens met een strop om uw hals tot een sieraad van uwe bende te zien hangen;" waarop dominee Geurig, door deze min heusche woorden wederom in strijdlust ontbrand, hevig verbolgen antwoordde, terwijl de gastheer, in het bewustzijn van zijn onvermogen, wanhopig ter zijde getreden was: „Gij zijt een Architofel; een heidensche Assyriër; gij kust den schepter van Jan van Leiden; gij graaft de kist van Slatius van het galgeveld; gij zet den kop van Barneveld op een trotsch dessert; gij doet het Christenbloed stroomen ter eere van den Belial!"

„Ga mij te lijf!" krijschte Veldenaar met heesche stem. „Spuwt uwen zwadder gerustelijk in het gelaat eens waarachtigen liefhebbers van het vaderland. Schurfte schapen schreeuwen het hardst." Zoo ging het eenigen tijd voort, in steeds verwarder getwist; Blijleven hoorde nog slechts brokstukken van zinnen, als geweersalvo's uit het slaggewoel, weldra slechts enkele woorden, de kanonschoten van den strijd. Pijpesteelen en pijpekoppen vielen in stukken op den grond; flesschen en glazen op de tafel, door de twistenden beurt om beurt tot steunpunt gebruikt, rolden rammelend dooreen. Het was een ontzettend geraas van slechts drie verhitte menschen; men sprak niet meer om zijne denkbeelden uiteen te zetten of des tegenstanders bewijsgronden te weerleggen, maar alleen omdat de anderen óók spraken en men vreesde, door te zwijgen, den schijn aan te nemen van toe te geven of verslagen te zijn. Soms scheen het, als wilden de predikant en Veldenaar elkander te lijf; een enkel maal deed zelfs de dokter, overigens voortdurend de kalmste der drie, eene schrede in de richting van den patriot. Hofland zag vragend tot Blijleven op, hem raadplegend of het niet wenschelijk zou wezen in dien nutteloozen en weerzinwekkenden woordenstrijd tusschenbeide te treden, maar Blijleven knikte ontkennend, het schouwspel nog langer wenschend te genieten en, met zijn vriendelijk glimlachend gelaat, de strijdenden in steeds feller gloed zettend.

(Wordt vervolgd).

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Het is nu reeds anderhalf jaar geleden, dat de vredesconferentie van parlementsleden van verschillende natiën een ontwerp in het licht zond betreffende oprichting van een internationaal hof van scheidsrechterlijke uitspraak over geschillen tusschen mogendheden. Zeer verstandig stuurde dat congres niet op onbereikbare idealen aan, maar dacht in het belang des vredes instellingen en maatregelen uit, strekkende om dreigende oorlogen te voorkomen.

Het ontwerp oogstte platonische bewondering; het werd hemelhoog geprezen en voorloopig ter zijde gelegd. 't Werd meer als teeken des tijds gewaardeerd dan beschouwd als een regeling, geschikt om door een groote mogendheid aan de anderen te worden aangeboden, of om het voorwerp uit te maken van een diplomatieke conferentie en vervolgens in den vorm van tractaten kracht van wet te verkrijgen. Het had al dadelijk een hooge historische beteekenis, maar meer ook niet.

Weinige maanden na de verschijning van het ontwerp nam het Venezolaansche grensgeschil tusschen Engeland en de Vereenigde Staten dreigende verhoudingen aan. In het laatst van 1895 verscheen de hoogdravende presidentieele Boodschap, ten aanzien waarvan men zich nòg tevergeefs afvraagt, hoe een bedachtzaam staatsman als Cleveland haar heeft kunnen uitvaardigen. Het jingoïsme aan gene zijde van den Oceaan vlamde op; Engeland bleef kalm en genoot korten tijd de sympathie van geheel Europa, welke het dadelijk weer verloor tengevolge van Jameson's inval, die tevens de aandacht van het Anglo-Amerikaansch geschil en van de gevaren der Monroe-leer afleidde.

Het geschil bleef slepend gedurende de onderzoekingen eener gemengde commissie en werd eindelijk uit den weg geruimd op een wijze welke alleen de Venezolanen, mopperend op hun achtergrond, onbevredigd liet. En zie, dezer dagen wordt uit dat ernstig conflict van ruim een jaar geleden het eerste verdrag betreffende een algemeen scheidsgerecht geboren. De twee in oorsprong en taal overeenstemmende landen die den wereldhandel beheerschen, sluiten den oorlog buiten.

Er is veel, wat een dergelijk verdrag juist tusschen het Vereenigde Koninkrijk en de Unie gemakkelijker te sluiten maakt dan tusschen mogendheden van het Europeesche vasteland. Engeland heeft in geval van oorlog altijd verkeerd en zal altijd blijven verkeeren in een bijzondere positie; het is *het* eilandenrijk. Voor Noord-Amerika geldt hetzelfde; zijn weermiddelen laat het in onvoldoenden toestand, mocht het in een oorlog geraken, dan zal die een zee-oorlog zijn. Uit den aard der zaak zal zulk een zee-oorlog voor de beide genoemde rijken veel nadeeliger zijn dan voor eenige andere, omdat de zee de hoofdbron van hun welvaart is. Zoo ligt een arbitrage-verdrag tusschen Engeland en de Unie voor de hand. Toch is het eigenaardig op te merken

dat ook hierin, nu ondanks den sterk toenemenden drang naar voorkoming van oorlog geen enkel rijk nog directe voorstellen in dien zin aan andere durft of kan doen, Engeland wederom voorgegaan is. Engeland is weder de baanbreker van de vredesbeweging; Engeland wijst weer den weg naar hoogere algemeene beschaving; Engeland, met al zijn trouweloosheid en al zijn eigengerechtigheid, heeft weer de propaganda voor deze hooge gedachte over heel de wereld op zich genomen door een daad, door een voorbeeld.

Sommigen mogen brommen dat het nog niet veel is wat het Anglo-Amerikaansch verdrag bepaalt of dat de bepalingen er van te uitvoerig en te ingewikkeld zijn. Men mag hen voor mopperaars houden, als men bedenkt, waarmee wij vredesvrienden in Europa ons moeten troosten: hoe sterker de legers, hoe grooter de risico en de verantwoordelijkheid en dus hoe geringer de kans op oorlog, en dergelijke. Bovendien, wat verantwoordelijkheid betreft — gevoelt men niet onmiddellijk hoe reusachtig veel grooter die wordt voor het land dat eenmaal door een arbitrage-verdrag verbonden is geweest?

Geschillen over geldvorderingen van meer dan £ 100.000 (als het minder geld betreft, schijnt er geen gevaar voor oorlog bestaanbaar geacht te worden) zullen door drie scheidslieden worden beslecht, wier benoeming tot in bijzonderheden is geregeld. Zelfs de koning van Zweden en Noorwegen komt er bij te pas en wordt dus in zekeren zin persoonlijk bij de vredeszaak betrokken. Als het conflict grondgebied betreft, zijn de waarborgen voor bevredigende uitspraak nog versterkt. Drie leden van het scheidsgerecht worden door het Engelsche, drie door het Amerikaansche staatshoofd benoemd uit de hoogste rechtscolleges der twee landen. Vijf hunner moeten 't eens zijn om de uitspraak onvoorwaardelijk bindend te maken; is er een gewone meerderheid dan bestaat er voor de partijen gelegenheid tot verzet binnen den tijd van zes maanden. In elk geval, ook dus als er geen meerderheid in het scheidsgerecht te verkrijgen is, zullen de partijen — en dit is een van de belangrijkste bepalingen van het geheele tractaat — geen vijandelijkheden beginnen, alvorens een hunner of beiden de bemiddeling van een of meer mogendheden hebben ingeroepen.

Het verdrag is natuurlijk nog maar voor een bepaald aantal jaren (vijf) gesloten en opzegbaar. Het is een proefneming. Maar het is er: een werkelijk, regelmatig tractaat, niet van vriendschap, niet defensief, maar tegen den oorlog. Hier zijn de twee eerste regeeringen, die meer hebben gedaan dan geredeneerd over de zegeningen van den vrede of direct dreigende oorlogen voorkomen; die zich zelven voor de toekomst, voor onbekende gevallen hebben gebonden aan een beslissing door een andere macht dan door het zwaard en die dit laatste middel om gelijk te krijgen, uitdrukkelijk hebben buitengesloten.

Men moet bijna hopen dat dit verdrag zware schokken te verduren zal hebben en dat het dien weerstand zal kunnen bieden. Des te sterker zal het als voorbeeld werken. Als er dan in de twintigste eeuw toch werkelijk eens zoo iets als een ontwapening zou kunnen beginnen!....

Maar zulk een wensch gaat weer te ver en inzonderheid in deze zaak is het raadzaam dankbaar te zijn voor hetgeen nu verkregen zal worden. Dàt het verkregen zal worden, staat nog wel niet vast, maar is toch meer dan waarschijnlijk. Het Engelsche parlement, volgzaam in de buitenlandsche politiek van zijn regeering, zal met temeer bereidwilligheid zijn goedkeuring aan het verdrag hechten, omdat het daartoe ten overvloede door een gevoel van gerechten trots zal worden aangezet. De Amerikaansche Senaat schijnt minder gemakkelijk en verlangt wijzigingen, welk verlangen een gevaar voor de totstandkoming van het verdrag is. Evenwel hebben wij ook vernomen dat de Senaat Cleveland een zoo schitterend slot van zijn vierjarig bewind niet gunt; deze kleinzieligheid zal dus alleen tengevolge hebben dat het tractaat een paar maanden later in werking zal treden. President Mac Kinley toch schijnt er een voorstander van te zijn en Sherman, Olney's pas benoemde 74-jarige opvolger als staatssecretaris voor de buitenlandsche zaken, Sherman heeft het onbewimpeld hoog geprezen.

Het Congres de goedkeuring van het arbitrage-verdrag af te dwingen zal, naar men mag aannemen, niet de moeilijkste taak van Olney's opvolger zijn. Men zegt wel eens dat een omvangrijke buitenlandsche politiek kwalijk met den aard van democratieën strookt. Ik weet niet of men er voor de democratie van Noord-Amerika nadeelige gevolgtrekkingen uit mag maken, maar het is zeker dat de buitenlandsche politiek der Unie zich aanmerkelijk aan het uitbreiden is. Het is waar, de omstandigheden dragen daartoe veel bij.

Ik sprak in mijn vorig overzicht vrij uitvoerig over Spanje en Cuba. Er is sedert dien tijd niet veel gebeurd, maar dit eene is al ernstig genoeg: dat de publieke belangstelling in het ongelukkige eiland en den oorlog met den dag is toegenomen en zich in de laatste maand scherper dan ooit te voren heeft geuit. Het best is dit waar te nemen in de Amerikaansche pers, meer dan eenige andere de slaafsche dienares van het publiek en dus ook gedwongen haar lezers bezig te houden met datgene wat op het oogenblik het sterkst hun geest of gemoed vervult. De publieke opinie zweept daar ginds de pers op. En nu zijn er nog nooit in den langen Cubaanschen vrijheidsoorlog — want dat is de opstand toch bezig te worden — zooveel sensatieberichten in de bladen van New-York verschenen als in deze weken. Het waren meest leugens; maar dat doet hier minder ter zake, behalve in zooverre stoute verzinsels weer omgekeerd sterk werken op den geest van het publiek en de bestaande opgewondenheid verhoogen.

Wat de leugens betreft, krijgt Spanje zijn verdiende loon. Sinds den Chineesch-Japanschen oorlog, toen de leugenfabriek te Sjanghai haar hoogsten bloei genoot, hebben wij zulk een berichtgeverij niet bijgewoond. 't Is waar, ook Konstantinopel en de gezantschappen van den Grooten Heer in de hoofdsteden mogen meetellen, maar bij de telegrammen over den opstand op Cuba haalden toch de mededeelingen over de Armenische en andere troebelen en gruwelen niet. Te Havana was een berichtencensuur ingesteld,

aanzienlijk verscherpt na de komst van generaal Weyler. Deze eeuwige optimist zond daarenboven fraaigekleurde regeeringsdepeches naar Madrid, waar de regeering ze openbaar maakte voor zoover en in den vorm waarin zij wilde. Zoo gewende men het Europeesche publiek aan reeksen van Spaansche overwinningen. Toen dat wegens den blijvenden tegenspoed dien Spanje ondervond, niet langer mogelijk was, begon het tijdperk der dubbele berichten; twee aan twee verschenen voortdurend telegrammen van kleine succesjes der rebellen en groote zegepralen van Don Quichotte. Deze handelwijze werd voortgezet, toen het Cubaansche comité te New-York, beter georganiseerd, zelf ondanks de censuur berichten van Cuba begon te ontvangen en wereldkundig te maken; kort na de Amerikaansche lezing van eenig voorval verscheen dan de Spaansche. Slechts door nauwkeurig te ziften en te wegen en de relazen dag aan dag bij te houden, bleef het mogelijk op die manier eenige voorstelling te behouden van hoe het op Cuba eigenlijk gesteld was.

Maar nu is de reactie gekomen en zullen de Spaansche autoriteiten òf nog doorschijnender leugens moeten verzinnen òf zich geweld aandoen en oprecht worden. Want de Spaansche pers zelve komst in opstand tegen hun misselijk bedrijf. De Heraldo en de Imparcial, de voornaamste bladen, hebben hun correspondenten telegrafisch teruggeroepen en in toornige artikelen betoogd dat het hun onmogelijk gemaakt werd de waarheid te vertellen. Bijna de geheele pers is den opperbevelhebber op Cuba afgevallen en beticht zijn beheer van verwaarloozing en nalatigheid op eene wijze, waartoe van regeeringswege het zwijgen niet meer kan worden gedaan. Tegelijk schaart zich een deel van de Amerikaansche pers beslist aan de zijde der opstandelingen en gaat in het uitdenken en verspreiden van sensatie-tijdingen veel verder dan eenig Cubanen-Comité in eenige Europeesche of Amerikaansche hoofdstad tot heden toe heeft durven doen.

Wil men een paar voorbeelden? Men heeft ze voor het grijpen. Ik zal even in het kort de geschiedenis van Maximo Gomez en van de Spaansch-Amerikaansche onderhandelingen mededeelen, zooals zij volgens de snel opeenvolgende berichten van den laatsten tijd zou moeten luiden; na het bovenstaande zal het den lezer gemakkelijk vallen den oorsprong der verschillende onderdeelen te gissen.

Maximo Gomez. — Na den dood van Maceo is het oude hoofd der rebellen geheel terneergeslagen, hij wanhoopt aan de zaak der Cubanen. Hij zegt dat de opstand niets aan kracht verloren heeft en dat de strijd tegen de onderdrukking met denzelfden moed zal worden voortgezet. Hij wordt overvallen en verslagen in de provincie Matanzas (westelijk gedeelte). Hij bevindt zich met een krachtig leger in Puerto Principe (oostelijk gedeelte). De Spanjaarden hebben hem in een val gelokt door hem een der *trocha's* (versterkte grachten) te laten overschrijden. Hij heeft een schitterend wapenfeit bedreven door ondanks den tegenstand der Spanjaarden een der *trocha's* te overschrijden. Hij heeft verklaard dat het onmogelijk is den opstand langer voort te zetten en dat hij tot onderhandelen bereid is. Hij heeft de stad Santa Clara ge-

nomen en rukt op Havana aan; zijn voorhoede verwoest Matanzas. Hij heeft de stad Santa Clara niet genomen en rukt geenszins op Havana aan; de Spaansche troepen hebben Matanzas nagenoeg gezuiverd. Enzoovoorts.

De Spaansch-Amerikaansche onderhandelingen. — De Vereenigde Staten hebben hun bemiddeling aangeboden om de Cubaansche quaestie op te lossen. Canovas heeft verklaard dat hij geen bemiddeling kon aanvaarden, doch dat hij hervormingen op Cuba zou invoeren, zoodra daar een beslissende slag geleverd was. Spanje en Amerika zijn het eens geworden ter zake van Cuba. De Spaansche gezant te Washington heeft verklaard dat hij geen bemoeiing van Amerika kon dulden; te Madrid is van een schikking niets bekend. De hervormingen op Cuba zullen 23 Januari worden afgekondigd en spoedig ingevoerd. De hervormingen zullen op zijn vroegst in Februari worden afgekondigd en eerst na den „beslissenden slag" worden ingevoerd. Enzoovoorts.

De Spaansche regeering heeft het nu zelf ondervonden, hoe dom een dergelijke wijze van het publiek voorlichten is. Want nu de Amerikanen ook aan het liegen gegaan zijn, is de zenuwachtigheid en de ontevredenheid in Spanje aanmerkelijk toegenomen. De pers valt met groote heftigheid generaal Weyler en nu ook Canovas aan en deze dacht er zelfs over — of was ook dit een sensatiebericht? — den staat van beleg af te kondigen en alle bladen te schorsen.

Zoo blijft daar in het land alles roerig en gevaarlijk en er is reeds over gesproken, dat Canovas zou aftreden en Sagasta met de liberale partij de regeering weer in handen nemen. Hiertegen bestaat evenwel dit groote bezwaar, dat de groote meerderheid van de Cortes conservatief is en deze volksvertegenwoordiging dus in de hoop op een andere samenstelling zou moeten worden ontbonden.

Het kan ook zijn dat Canovas, tengevolge van zijn hardnekkig vasthouden aan dien onfortuinlijken opsnijder generaal Weyler, en van zijn dwaze dreigementen tegen de pers, in eens wordt omvergeworpen, als Crispi — van wien hij overigens niets heeft — na den slag van Adoea. Dan zal Sagasta vanzelf de man zijn.

Even voor Tsaar Nikolaas zijn groote reis door Europa zou beginnen, in het laatst van Augustus van het vorige jaar, stierf plotseling in den trein de Russische minister van buitenlandsche zaken, prins Lobanof-Rostofsky. De op hem volgende in rang, Sjisjkin, schoof voorloopig in zijn plaats en vergezelde den Tsaar op diens reis. De minister heeft niet veel van zich laten spreken bij die gelegenheid. Hij schijnt meer een stille werker te zijn, een man wiens plaats eigenaardig op den tweeden rang is, moge hij ook daar boven velen uitblinken. Men begon er gedurende de reis al aan te twijfelen of hij wel de opvolger van prins Lobanof zou worden en na de reis was het zeker dat hij het niet zou zijn.

Er zijn toen allerlei namen genoemd, tot die van hooge hofbeambten toe, die toch geen diplomatieke opleiding hadden genoten. Niemand echter heeft

den juisten naam gezegd. Niemand heeft graaf Moerawjef (of Moerawjof) genoemd, wiens aanstelling nu kort geleden plotseling de wereld verbaasde. Hij heet nu nog maar *gérant*, maar weldra wordt die titel in dien van minister omgezet en zal hij als Giers en Lobanof waren, een der machtigste staatslieden zijn in Europa.

Graaf Moerawjef was het laatst gezant te Kopenhagen. Aan het hof van koning Christiaan heeft hij meer kunnen zien en leeren voor zijn toekomstig ambt dan misschien aan eenig ander hof. Daar vereenigden zich in den zomer in een soort vacantietijd Tsaar Alexander III met zijn vrouw Dagmar en haar zusters, de prinsessen van Wales en de hertogin van Cumberland, met den koning van Griekenland en diens vrouw en zoons, een huis vol vorstelijke logés. Daar leefde de familie eenige weken in een zekere intimiteit, aan welke het slechts zeer weinigen gegeven was deel te nemen; graaf Moerawjef heeft tot die weinigen behoord. Laatstelijk heeft ook Tsaar Nikolaas, aan de traditie zijns vaders getrouw, eenigen tijd bij zijn grootvader doorgebracht en toen zal het in hoofdzaak wel reeds beslist zijn, dat de gezant minister zou worden.

Wat men aan hem zal hebben? Hij is een bij het publiek weinig bekend man. In Duitschland is men eenigszins ontstemd over zijn benoeming, omdat men een anti-Germaan in hem ziet; maar dit is niet meer dan een veronderstelling, waarschijnlijk hierop berustend dat hij een bekend vriend van Frankrijk is. Dat is niet geheel hetzelfde. Frankrijk heeft zich natuurlijk verheugd en met reden, want het is zoo goed als zeker dat Moerawjef de gelegde banden der alliantie nauwer zal aanhalen.

Van uiterlijk moet de opvolger van prins Lobánof flink zijn, breedgebouwd en breedgebaard, een echt Russisch voorkomen, maar van groote distinctie en goede vormen. Men prijst zijn energie en zijn scherpzinnigheid, blijkend uit de wijze waarop hij een tijdlang het gezantschap te Berlijn bij afwezigheid van zijn chef, den ambassadeur Sjoewalof, heeft waargenomen. Overigens is hij voor de wereld een gesloten boek. De Fransche bladen hebben van hem gezegd dat zijn energie hem bijzonder te pas kan komen tegenover de hofintriges, aan welke de jonge Tsaar in de eerste jaren van zijn bewind bloot staat. Dit slaat waarschijnlijk op den invloed der Keizerin-weduwe en van de oude grootvorsten. Van de eerste zegt men dat zij eenvoudig al de touwtjes in de hand heeft, welke Nikolaas' bewegingen bepalen. Men zal echter daarom wel doen dit verhaal onder voorbehoud te aanvaarden, omdat wel altijd van Dagmar van Denemarken gezegd is dat zij mooi en goed, maar nooit dat zij bijzonder scherpzinnig of heerschzuchtig is. Wat de grootvorsten betreft, het is niet meer dan natuurlijk, dat deze op den jongen verwant, die het hoofd is van hun huis, zekeren invloed trachten te verkrijgen en graaf Michel Moerawjef zal al zijn energie en bekwaamheid noodig hebben om dien te neutraliseeren.

Bijna zooveel als over de benoeming van den Russischen minister van buitenlandsche zaken is er te doen geweest over de reis van zijn Oostenrijksch-Hongaarschen collega, graaf Goluchowski, naar Berlijn. Eerst werd gezegd

dat die reis geschiedde naar aanleiding van de benoeming, maar dit is blijkbaar onjuist geweest, want de benoeming is eerst openbaar geworden nadat het reisplan was bekend gemaakt en het is onwaarschijnlijk dat Goluchowski er al van wist vóór het publiek het te weten kwam. Immers, blijkens uitlatingen van de Fransche bladen droegen zoowel de Russische gezant te Parijs, baron Mohrenheim, als de Fransche minister Hanotaux, eerst den avond te voren van de benoeming kenis. Men mag niet aannemen dat graaf Goluchowski er eerder van op de hoogte was.

De graaf zou naar Berlijn gaan om den plechtigen kapitteldag van de ridders van den Zwarten Adelaar bij te wonen. Keizer Wilhelm is bijzonder vlug geweest met de toekenning van die hooge orde aan den Oostenrijkschen minister. Dat deze hem daarvoor ging bedanken, klonk niet al te vreemd; het verhaal van het bijwonen van het kapittel wel, daar de nieuwbenoemde ridder, als vreemdeling, bij enkele gedeelten der plechtigheid zelfs niet tegenwoordig mocht zijn.

Met bijzondere belangstelling is dan ook de reis van den minister nagegaan. Keizer Wilhelm heeft zekere gejaagdheid getoond, vóór Goluchowski aankwam, en heeft zich langdurig in bijzondere audiëntie met hem onderhouden. Over Dresden is de graaf naar Weenen teruggekeerd, waar zijn eigen Keizer hem weer in langdurige audiëntie heeft ontvangen. Er is dus iets gewichtigs besproken. Wat, weten wij niet; waarschijnlijk staat het in verband met de Oostersche quaestie, en niet, gelijk sommigen beweerden, met de onthullingen der *Hamburger Nachrichten* over het zoogenaamde herverzekeringsverdrag tusschen Duitschland en Rusland voor 1890. Immers, als daarover nog sprake ware geweest, dan zou het gepaster geweest zijn, dat een Duîtsch gezant uitleggingen kwam geven te Weenen, dan dat een Oostenrijker ze kwam halen te Berlijn!

Te Nice en te Toulouse zijn verkiezingsprocessen aan den gang. Er is daar bij de verkiezingen voor den gemeenteraad, departementalen raad en Kamer zoo verschrikkelijk geknoeid, bewerkt en omgekocht, dat de justitie er zich mee heeft moeten bemoeien.

Toulouse is er van ouds voor bekend. Nog onlangs liet Alfred Capus in den *Figaro* twee Toulousanen tegen elkaar zeggen: „Stel wij waren met ons beiden de eenige kiezers en wij stemden allebei op denzelfden persoon, ik ben er niet zeker van, dat hij gekozen zou zijn."

Zoo iets is bedroevend, onzedelijk, treurig, alles wat men wil, maar het is ontegenzeggelijk komisch. Die luidjes daar zijn nu eenmaal goedhartige, blufferige, luidruchtige leugenaars, die er niets in zien het eene oogenblik dit te verklaren en het andere dat en die zichzelf in gemoede wijs maken, dat het altijd waar is wat zij op het oogenblik zelf zeggen. Men denke maar aan Tartarin de Tarascon. Men bezoeke zelf maar eens dat Zuiden van Frankrijk met zijne heerlijke goedmoedige oppervlakkigheid, waarover het veel beter is hartelijk te lachen dan te zuchten.

De justitie mag echter evenmin lachen als zuchten, zij moet straffen, waar er tegen de wet gezondigd is. En zoo zijn de processen te Nice en te Toulouse begonnen wegens omkooperij en stembedrog.

Er zijn in het geding in eerstgenoemde plaats slechts een paar beklaagden, maar eenige honderden getuigen. Het publiek op de tribunes stelt het grootste belang in de zaak, waarbij zoowat elk hunner min of meer betrokken is. Het speelt mee, het juicht toe, het keurt af en het heeft voortdurend een dolle pret. Ziehier een zekeren gaswerker, Ferrero, die ter instructie heeft bekend zijn stem voor frs. 10 aan den beklaagde Sauvan te hebben verkocht. Ter terechtzitting beweert hij met onverstoorbare kalmte dat hij die som heeft gekregen om bevriende dagbladen te verkoopen.

„Je liegt," roept in eens een der beklaagden, „je hebt de 10 franken gekregen om op Sauvan te stemmen."

De procureur der Republiek vraagt nu arrestatie wegens meineed, ter terechtzitting gepleegd. „Het is noodzakelijk," zegt hij, „ een voorbeeld te stellen, vooral in deze streek." Algemeene bijval. (Dit: *assentiment général* is heerlijk.)

Zoo volgt nog een heele reeks van getuigen die alles herroepen wat zij ter instructie verklaard hebben. Wat er tusschen dat onderzoek en de terechtzitting gebeurd is, levert stof voor tal van nieuwe strafvervolgingen.

Nu en dan is het publiek in twee kampen verdeeld en maakt een heidensch leven. Maar een kleinigheid brengt de algemeene vroolijkheid weer terug. Zoo is er sprake van roode stembiljetten, ter controle dienende, waarvan een pakje door een zekeren heer Carcassonne (let op den naam!) bij een der getuigen is bezorgd.

De beklaagde Carcassonne: „Het waren doorschijnende speelkaarten (met onstichtelijke prentjes) die ik de zwakheid gehad had te koopen en die ik niet thuis durfde meebrengen." — Algemeen gelach.

De daarop volgende getuigen hebben kiezers naar de stembus geleid om te zien of ze wel stemden overeenkomstig de belofte. Daarna werden ze naar een café gebracht, waar men hun tien franken gaf.

„Ik heb maar één kiezer naar de stembus gebracht," roept een hunner met verontwaardiging. „Het was een blinde." — Daverende hilariteit.

O Tartarin!

P. v. D.

24 Januari.

UIT DE STUDEERCEL.

Men heeft ons geleerd, dat de tijd eene fictie is — en toch stemt elke Sint-Sylvester-avond nog altijd weemoedig.

Het jaar 1896 laat evenwel herinneringen, die niet spoedig zullen verzwakken. De beide Kamers der Staten-Generaal stonden de regeering bij in het tot stand brengen der nieuwe kieswet (7 September 1896). Het is zeer moeilijk te voorspellen, hoe het met de praktijk van de nieuwe wet zal gaan. Zullen nu eerlang onze Bebels, en onze Liebknechts in ons hervormd parlement zitten? Dat ligt nog in den schoot der goden verborgen, zegt Homerus. Voor de leden der kiesbureelen zullen bange, misschien woelige uren aanbreken. *Il y aura du bruit dans Landernau!*

Nog eene herinnering uit de allereerste dagen van 1896 zal niet vergeten worden — de onverschrokken, beleidvolle houding van President Krüger, toen de Engelsche vrijbuiters onder Jameson, begeerig naar de Transvaalsche goudlanden, in vollen vrede over de grenzen trokken, maar door de Boers met nimmer falende kogels werden verjaagd. De uitkomst van dezen aanslag heeft eene blijvende vreugde in Nederland gewekt. Mij is het feit bekend, dat een onzer allerverdienstelijkste professoren, die een bijzonder warm hart aan de Transvaal toedraagt, uit blijdschap over deze victorie een geheelen nacht slapeloos doorbracht.

Niet licht zal vergeten worden, hoe de Keizer van Duitschland President Krüger met een zeer belangrijk telegram gelukwenschte, en hoe boos vele groote Engelsche dagbladen zich maakten over deze Zuid-Afrikaansche sympathieën te Berlijn. En nu geschiedt juist het tegenovergestelde van hetgeen in het midden dezer eeuw plaats greep. Toen sloten Frankrijk en Engeland eene alliantie om ten gunste van Turkije oorlog te voeren tegen Rusland (Krim-oorlog) — nu zal men wellicht eerlang eene triple-alliantie zien sluiten tusschen Frankrijk, Rusland en Engeland, in hoofdzaak gericht tegen Duitschland.

Evenmin zal vergeten worden wat bij de kroningsfeesten te Moskou in Augustus 1896 voorviel, of wat er geschiedde bij den zegetocht van den Czaar, zijne gemalin en de kleine Grootvorstin Olga door Frankrijk en bij de schitterende ontvangst te Parijs. Zoo blijven nog vele *souvenirs* van 1896 — de Hongaarsche jubilaeum-feesten te Budapest, de nijverheids-tentoonstelling te Berlijn, de oorlogsrampen der Italianen in Abessynië, de opstanden op Cuba en Manilla, de moorden op Armeniërs in Stamboul bedreven, en voor ons de krijgsgebeurtenissen in Atjeh.

Nog andere gebeurtenissen gedurende 1896 zullen in herdenking blijven. In Duitschland is de naam van Prof. Röntgen, in Noorwegen die van Dr. Frithjof Nansen beroemd geworden. Maar ook zijn er vele belangrijke mannen heengegaan in 1896. Het zij mij hier vergund hoofdzakelijk te wijzen op enkele groote verliezen geleden door wetenschappen en letteren.

In Frankrijk stierven Léon Say, Jules Simon, Alexander Dumas, Arsène Houssaye en Edmond de Goncourt. Dumas heeft zeer langen tijd de „jonge”

Dumas geheeten, maar stierf op zijn 71ste jaar (November 1895). Letterkundig had hij zijn naam gemaakt met zijne *Dame aux Camélias* — de apotheose van eene zeer bekende *courtisane*, eene boerendochter uit Bretagne, die eigenlijk Alphonsine Plessis heette, maar zich zelve Marie Duplessis noemde. Dumas gaf haar den naam van Marguérite Gauthier — en Verdi noemde haar eenigen tijd later *la Traviata*.

Eigenaardig is het verschijnsel, dat bij het overlijden van Marie Duplessis te Parijs in Maart 1847 eene verkooping werd gehouden van hare meubelen en kostbaarheden, en dat bij die gelegenheid een groot auteur uit Londen, Charles Dickens, de auctie bijwoonde. Hij heeft over dit voorval een brief geschreven aan zijn vriend Comte d'Orsay te Londen — waarin deze zeer eigenaardige passage: „*Cette Marie Duplessis, qui a mené l'existence la plus brillante, la plus perverse et la plus folle, laisse derrière elle un mobilier exquis, tout un attirail de somptueux bijoux et de parures voluptueuses. On raconte qu'elle est morte d'un coeur brisé, on fait circuler sur son compte des légendes où le romanesque le dispute à l'absurde. Pour ma part, en brave Anglais. doué d'un peu de sens commun, j'incline à penser qu'elle est morte d'ennui et de satiété. La satiété peut tuer aussi bien que la faim.*"

Zoo schreef Charles Dickens aan den Graaf d'Orsay. Hier wordt de Fransche lezing medegedeeld, gegeven door den Graaf du Pontavice de Hussey in zijn sympathiek boek over Dickens, in 1889 verschenen onder den titel *L'inimitable Boz. Etude historique et anecdotique de la vie et l'oeuvre de Charles Dickens.*

De kalme verklaring, door Dickens opgemaakt over het sterven der later zoo befaamde *Dame aux Camélias*, bleek naar het getuigenis van Alexandre Dumas, geheel onjuist te zijn. Marie Duplessis bezweek aan een snel toenemend borstlijden. Het is aan den toen nog jongen Dumas gelukt deze anders zeer ordinaire hetaira te idealiseeren, met het voor hem gelukkig gevolg, dat hij in de letterkundige wereld zelfs zijn beroemden vader voorbijstreefde, daar men hem eene plaats inruimde onder de veertig onsterfelijken van het Instituut, terwijl het den auteur van *Antony*, van *Les Trois Mousquetaires* en van *Le Comte de Monte-Christo* nimmer gelukte een zetel te verwerven in de *Académie Française*.

De oude Dumas heeft dus op den één-en-veertigsten fauteuil der Académie plaats genomen, zooals beweerd is door den eveneens in 1896 overleden Arsène Houssaye. Het eenig letterkundig gewrocht van dezen polygraaf is juist zijne *Histoire du 41me fauteuil de l'Académie Française.* Dit boek is blijven leven — al zijne talrijke novellen en romans hebben reeds den doodstrek gezet. Ik herinner mij zeer goed, hoe in 1872 te Parijs, toen mij het voorrecht te beurt viel eenige oogenblikken te mogen spreken met Léon Gambetta, toen ik hem enkele inlichtingen vroeg over de gebeurtenissen van 1871, en toevallig sprak over een juist uitgekomen boek van Arsène Houssaye, deze mij met eene lichte beweging zijner schouders antwoordde: „*Arsène Houssaye! Il ne faut pas le croire, c'est un parfumeur.*" Het eenig ongemeene in Houssaye is, dat hij in 1830 behoorde tot de groep der meest geavanceerde aanhangers der Romantiek, dat hij een groot vriend had in Théophile Gautier, en in den

beginne met allen ernst een goed artist wenschte te worden. Na 1848 werd Houssaye een voorstander der Bonapartes, na den *coup d'état* van December 1851 gunsteling ter Tuilerieën, historieschrijver van al de ongebondenheden der *Grandes Dames* van het tweede keizerrijk. Auteur van boeken als *Les milles et une Nuits Parisiennes; Mademoiselle Cléopatre; Les douzes nouvelles Nouvelles*, won hij een groot fortuin, en verbaasde hij *le vrai monde Parisien* door de weelde zijner vorstelijke feesten, gegeven in een soort van modern paleis.

In ons vaderland vallen groote verliezen te betreuren. In 1896 zijn van ons heengegaan: Allard Pierson, J. P. Hasebroek, W. F. G. Nicolaï, de professoren J. G. R. Acquoy, D. Doyer en de bibliothecaris, Dr. W. N. du Rieu. Allard Pierson, vurig bewonderaar van zijn leermeester Opzoomer, zelf wijsgeer, theoloog met afwisselende richting van denken en leeren, was tevens een uitstekend letterkundig kunstenaar. Als redenaar en leeraar muntte hij uit door overtuigende betoogkracht. Zijne wetenschappelijke *Gids*-artikelen, zijn *Calvijn*, zijn *Katholicisme*, zijn in voortreffelijken stijl opgesteld, en getuigen voor de zeer serieuse studiën des auteurs. Als kunstwerk liet hij na *Eene pastory in den vreemde* (1857), waarvan een tweede druk in 1861 met den nieuwen titel *Intimis* verscheen, duidelijk leerend, dat de pastory in den vreemde te zoeken was te Leuven — het Belgisch Mastland van Allard Pierson. In 1866 voltooide hij zijn grooten roman over het kerkelijk leven in Nederland. In de bijzonderheden genomen bevat *Adriaan de Mérival* allervoortreffelijkste, maar ook zwakke bladzijden. Als geheel wordt het kunstwerk gedrukt door den redeneerlust van den auteur, die zijne verschillende predikanten en helden lange betoogen doet uitspreken voor hunne zeer uiteenloopende theologische overtuigingen.

Theologisch was Johannes Petrus Hasebroek juist een tegenvoeter van Pierson; letterkundig behoorde hij tot het eerste Jonge-Holland van 1830, terwijl Pierson het tweede Jonge-Holland van 1850 in vele opzichten den weg wees. Theologisch heeft Hasebroek alleen praktisch werkzaam geweest, heeft hij vele leerredenen uitgegeven, de *Imitatio* van Thomas à Kempis vertaald, en eene reeds bestaande vertaling van Fr. Strauss' *Kerkklokstonen* herzien. Pierson vertegenwoordigde de verschillende schakeeringen der moderne theologie, Hasebroek stond naast Da Costa en Willem de Clercq als verdraagzaam en zacht gematigd voorstander van het neo-Calvinistisch *réveil*.

Hasebroek is een onzer laatste vertegenwoordigers van het eerste Jonge-Holland. Zijne studentenjaren vallen in het tijdvak van 1829 tot 1835. Met de grootste geestdrift heeft hij in 1831 als vrijwillig jager aan den Tiendaagschen Veldtocht deel genomen, zich scharende in de rijen van een tweehonderdtal Leidsche studenten, die op de roepstem van Koning Willem I den groenen jagersrok aantrokken en het geweer opnamen, om de „ontzinde" Belgische opstandelingen tot rede te brengen. Na den Tiendaagschen Veldtocht openbaarde zich de letterkundige aanleg van den jongen theologischen student, toen hij de fraaiste liederen van Thomas Moore vertolkte, en weldra door zijne oorspronkelijke verzen de aandacht trok.

Zijne eerste pastorie tegenover het „witte" kerkje van Heiloo werd het vereenigingspunt van al de jonge schrijvers en al de jonge dichteressen, die in het tijdvak van 1830 tot 1840 zulk een buitengemeenen scheppingslust aan den dag legden. In deze pastorie werd Hasebroek op aansporing van Potgieter en Beets de Jonathan van *Waarheid en Droomen* — een boek, dat nog altijd wordt herdrukt. Hasebroek kenmerkte zich door zooveel humane zachtheid in den omgang met menschen, dat hij louter vrienden bezat, en het soms alleen maar lastig vond, dat de lof zijner vrienden hem telkens aan den „braven Hendrik" herinnerde.

Onze talentvolle en joviale Nicolaï is ook heengegaan. Een kunstenaar van den edelsten aanleg en de hoogste bescheidenheid was hij als vriend een juweel van oprechtheid en goedheid. Zijne verdiensten als componist en virtuoos, als dirigent en leeraar, werden en worden door deskundigen om strijd gehuldigd. Ik herinner mij Nicolaï nog zeer levendig in 1869 op den avond van een onthullingsdag. Des middags was het monument van 1813 uit zijne windselen te voorschijn gekomen, des avonds werd in een houten gebouw op het Buitenhof de Cantate van Nicolaï en Beets uitgevoerd voor Koning, Koningin, heel het hof en het aanzienlijk 's Gravenhage. Na afloop zag men de hoekige, eenigszins stijve, maar kloeke gestalte van Prins Frederik der Nederlanden zich wenden tot Nicolaï, terwijl hij hem met een zeer kort en statig woord het ridderkruis van de Eikenkroon, namens den Koning, aanbood. De meeste souvenirs van Nicolaï zijn voor mij verbonden aan de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen. Nicolaï bevond zich met zijne echtgenoote onder de Noord- en Zuid-Nederlandsche Congresleden, omdat hij wist, dat deze de nationale toonkunst, vertegenwoordigd door hem zelven en Peter Benoit, op kunstbroederlijke wijze eerden en tot haar recht deden komen. Menig vriendelijk en onvergetelijk uur heb ik daar in zijn gezelschap gesleten.

De Leidsche Hoogeschool werd in December 1896 door gevoelige slagen getroffen. Eerst kwam het bericht, dat onze hooggewaardeerde Acquoy was overleden. Ieder, die hem kende, vereerde hem, had hem lief, om de ongemeene heuschheid, de altijd vriendelijke bereidvaardigheid, waarmee hij zijn advies gaf in wetenschappelijke zaken. Al wat hij schreef — zijne monographie over *Herman de Ruyter*, zijn groot werk over *Windesheim*, zijn *Archief* — kwam verrassen en verbazen door de onnavolgbare volledigheid, nauwkeurigheid, en grondigheid. En weinige weken later kwam eene nieuwe treurmare — het plotseling verscheiden van onzen bibliothecaris Dr. W. N. du Rieu. Wij allen hadden den levendigen, opgewekten vriend nog zoovele jaren toegedacht. Ter Leidsche academische Bibliotheek voerde hij het opperbewind met eene voorkomendheid, die de harten won, en eene wetenschap, die onuitputtelijk scheen. Du Rieu kende geheel Leiden, ging met professoren en studenten om als hulpvaardig vriend, en werd door ieder op de handen gedragen om zijn nobel, onkreukbaar karakter. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

II.

Wormstekigen door J. Hora Adama, Amsterdam, *H. J. W. Becht,* 1897 (1896.)

Gegeven is eene boerenfamilie in het Noorden van Friesland, de Jorwerda's. Deze familie is hereditair belast met aanleg tot waanzin. Zoo gaat het ook met Jan Jorwerda; hij verzinkt in eindelooze suffe mijmeringen, en eindigt met zijne eigen boerderij in brand te steken. „Mooi" Lieuwkje, zijne dochter, is mede belast met aanleg tot krankzinnigheid, maar bij haar uit dit hereditair gebrek zich in „vrijgevig te zijn tegenover de jongens." Er gebeuren rare dingen in een donkeren hoek van het „buuthuus" (schuur.) Nadat de boerderij verbrand is met al het vee, vestigt de familie Jorwerda zich te Bolsward. „Mooi" Lieuwkje gaat eene tante te Makkum opzoeken, en ontmoet in het stoombootje eene vriendin van vroeger, Jeltsje, die haar had aangemoedigd om „vrijgevig te zijn tegenover de jongens." Deze is nu eene dame, en woont te Amsterdam, waar zij een vriend heeft, „die haar maar toesjoers doorvoerde met sjampagner en andere smotserij." Intusschen loopt Jan Jorwerda in de gracht, en verdrinkt. Er wordt te Bolsward eene tentoonstelling van gaskachels en dergelijken gehouden. „Mooi" Lieuwkje maakt op de tentoonstelling kennis met een Amsterdamsch jonkman, die eene firma van Amsterdam vertegenwoordigt. Daar al het geld en goed der familie Jorwerda verdwenen is, en Lieuwkje aan Amsterdam denkt, laat ze zich schaken door den Amsterdamschen handelsbediende — laat dezen varen, en verhuist naar den berg Mont-Athos.

Dit is de geschiedenis, die de heer J. Hora Adema te vertellen had. Het is de vraag, of het wel de moeite loonde deze treurige en stuitende zaken in den vorm eener novelle te hullen. Misschien is de auteur aangemoedigd door het voorbeeld van Zola, die twintig meesterlijke romans over de herediteit heeft geschreven. Van daar zijne keus eener half krankzinnige boerenfamilie uit het Noorden van Friesland. Daar de geschiedenis dezer familie een allersomberst en leelijk drama opleverde, zou zulk eene onderneming alleen kunnen slagen, wanneer de auteur door eene uiterst fijne psychologische analyse en door een krachtigen, gespierden stijl zijn afkeerwekkend onderwerp had weten omhoog te heffen tot een kunstwerk.

Het is waar, dat hij werkelijk moeite gedaan heeft, om de krankzinnigheid van vader en dochter met enkele trekken te schilderen. Zoo spant hij zich in de hallucinatiën van den boer onder woorden te brengen door dezen des nachts te doen strijden met denkbeeldige vijanden. Zoo toont hij het mooie boerinnetje luid schreeuwend bij haar ontwaken in eene crisis van hysterie. Maar dit alles maakt zijne novelle niet belangrijker. Wat den stijl aangaat, die behoorde bij dit uiterst moeilijk onderwerp door soberheid en eenvoud alles goed te maken. De auteur heeft er anders over beslist. Zijn stijl is dan eens zeer alledaagsch tot plat wordens toe, dan weer gedwongen kunstmatig en uiterst bont.

Plat zijn volzinnen als deze: „Overal menschen (op de tentoonstelling) *met verduiveld uiige moppen* over gasvormingen, gasontsnappingen." Of als deze: „De zaal was, toen zij kwamen, stampvol, en de schutterijmuziek blies *hare mooiste mopjes*." Of als dit gesprek: „'*n Goeie boel, hier*, naar 't schijnt, collega" „'n *Lollige ten minste*."

Doch reeds genoeg. Wat de gemaaktheid van den stijl betreft, ze wordt op iedere bladzijde bespeurd. De moeder van „mooi" Lieuwkje bespeurt, dat hare dochter vreemde droomen droomt, en de auteur drukt dit uit met de woorden: „*De boerinne had wel gemerkt, dat er een depressieve gemoedsbeweging in haar had plaats gegrepen*." Als het jonge meisje vast besloten is zich in te lijven bij het bataillon der zusters van het gemeene leven, heet het: „*Want plotseling was bij mooi Lieuwkje in heftig toornen de kern van droefenis uitgegolfd tot de uiterste kringgolving, bij haar emotioneel leven van nu in bliksemsnelle golvingen op eens, zooals vroeger langzaam in groote tijdbrokken van passief sleurleven*."

Het is te hopen dat dit voorbeeld geene navolging vinde!

* * *

Van Vrouwenleven door Hélène Lapidoth—Swarth, Amsterdam *P. N. van Kampen & Zoon* (zonder jaartal, 1896).

Zes novellen in proza van onze uitnemende dichteres Hélène Swarth. Ik weet bijna niet welke van deze schetsen het meest dient geprezen; alles is even fijn gevoeld, even kristalhelder uitgesproken. De talentrijke artiste legt zich toe, om al de schakeeringen van het teederst vrouwelijk gevoel met de zachtste, lieflijkste kleuren aan te geven. In de novelle *Beppy* vertolkt zij de smart van een twaalfjarig meisje, moederloos, alleen met een stuggen vader. Het kind wordt zwaar ziek, en krijgt bij haar herstel van eene meewarige dienstbode een mooi klein zwart poesje. Maar de tweede dienstbode, de keukenmeid, verdrinkt het dier, omdat het lastig is. De smart van het lieve kind is meesterlijk geteekend — alleen is de opeenvolging van niets dan diep treurige tooneelen eenigszins vermoeiend.

Het meesterstuk uit den bundel is *Kristal* — de geschiedenis eener afgebroken verloving. De kunstenares heeft met meesterhand het contrast geschilderd van een zeer kiesch meisjesgemoed, wel gelukkig door hare liefde, maar soms wat teleurgesteld door de eenigszins ruwe, min of meer zinnelijke uiting van wederliefde bij haar Gerard. Daarenboven, zij heeft iets, dat haar drukt. Zij heeft in een vroeger tijdvak zeer stil eene onuitgesproken liefde gekoesterd — maar de jonkman, die haar het hof maakte, had een ander meisje getrouwd. Ze wilde het Gerard zeggen — maar aarzelde te lang. Na een diner met hare mama en Gerard, waarbij de laatste zich wat al te veel aan materiëel genot van spijs en drank toegeeft, zullen ze een kwartiertje samen keuvelen. Dan openbaart Lucie met groote inspanning, dat zij vroeger van een ander heeft gehouden. De jonge man neemt het heel luchtig op, en spreekt van vergeven en vergeten, zelfs zegt hij: *à tout péché miséricorde*. Diep gekrenkt verbreekt Lucie de verloving.

Het titelwoord *Kristal*, komt zeer goed te stade, daar eerstens zij zelve bij eene wandeling met Gerard den helderen fijnblauwen winterhemel „hun kristallen hemel van liefdegeluk" heeft genoemd, waarop Gerard antwoord: — „Zeg niet kristal, kristal is broos!" en in de tweede plaats is op den avond der verbreking van het engagement, het portret van Gerard met kristallen lijst uit Lucie's hand gevallen en gebroken. De kunstenares verdient allen lof voor deze echt dichterlijke opvatting van hare stof.

Bij deze gelegenheid kan ik niet nalaten een even mooie gebruikmaking van het kristal als dichterlijk symbool te citeeren bij den genialen, al te vroeg overleden Graaf de Villiers de l'Isle-Adam. In een drama van 1870 *la Révolte* wordt ge-

teekend, hoe eene oproerige vrouw — oproerig, omdat ze het juk van een gehaten echtgenoot afschudt — bij het afscheid deze woorden spreekt, terwijl ze wijst op een kristallen *presse-papier*, een geschenk uit vroegere gelukkige dagen.

„Vaarwel! De haard is uitgedoofd! De asch is koud! Ik laat dit blok kristal hier als eene herinnering aan mij! De schaduw van deze boeken en papieren kan zijn glans niet uitdooven! Elk licht, zelfs het licht van dezen kandelaar, weerkaatst zich in zijne diepten met duizenden wonderbare stralen. Elk licht te weerkaatsen, dat is het geheim van zijn leven. De hoeken van dit kristal zijn hard en snijdend, de oppervlakte is glad, het geheel is doorschijnend en oprecht, en daarenboven ijskoud. Als u soms aan mij denkt, zie dan naar dit kristal, meneer!"

Dit meesterlijk woord van Villiers staaft hoe dichterlijke geesten eene geheel overeenstemmende gedachte op volkomen oorspronkelijke wijze kunnen variëeren — ieder naar zijn eigen inzicht. Het is zeker, dat de Graaf de Villiers de l'Isle-Adam tot de artisten behoort, die niet vergeten zullen worden, en op dezelfde wijze zullen poëzie en proza van Hélène Swarth weerstand bieden aan de stormen van den tijd.

* * *

Gelukzoekers door Anton Smit. Amsterdam, *N. J. Boon* (zonder jaartal, 1896).

De heer Anton Smit, die zich bekend maakte, eerst door *Berg en Dalen, Schetsen en verhalen door Montiphilus*, die nog onlangs een uitvoerigen roman *Dokter Duquesnes* in het licht gaf, heeft in zijn derde kunstwerk *Gelukzoekers* zich wederom trouw getoond aan zijne toeristenherinneringen uit Zwitserland. De eerste hoofdstukken spelen in Zwitserland bij Zermatt, waar de Gornergletscher en den Matterhorn bewonderd worden. De auteur vertelt hier de ontmoeting van twee academievrienden: Jhr. Camminga en Dr. Versteeg. Verder keert hij met dit tweetal naar Nederland terug, om eene studie te maken van het karakter der beide vrienden. De auteur teekent zijn held Dr. Versteeg zeer verdienstelijk in een paar woorden: „Hij was een van die lui die, Jozef vóór hun huwelijk, in het huwelijk op den duur Don-Juan's neigingen krijgen."

Dr. Versteeg is leeraar te Oudendam, en Jhr. Camminga wordt er burgemeester, zoodat de vrienden elkander blijven zien. Mevrouw Versteeg, meestal kortweg „Mina" genoemd, is eene allerliefste, zachtgestemde, flinke, nobele vrouw, maar niet elegant, met dunne benedenarmen, en door het werken grof geworden handen. Dr. Versteeg staat geheel onder den indruk van eene kostschool-vriendin zijner vrouw, een heel mooi jong meisje, Dorothée van Santen. Hij was vóór zijn huwelijk zeer ingetogen, maar later toonde hij zich telkens zeer gevoelig voor schoonheid van vrouwen. Hij gluurt met zijne binocle naar alle mooie kunstenaressen in de opera, koopt graag photographieën, waarop veel te zien is, en leest „pikante" romans.

Jhr. Camminga is weduwnaar van eene kokette, zeer ontrouwe echtgenoot. Hij blijft somber gestemd, maar zoekt troost in den arbeid. De burgemeester van Oudendam komt dagelijks in huis bij de Versteegen. En terwijl de sensueele Dr. Versteeg gedurig aan de mooie Dorothée denkt, bewondert de burgemeester het door en door nobele karakter van mevrouw Versteeg. Langzamerhand komt „Steegie" — zoo noemden de studenten hem — nader tot Dorothée, die hem als mensch en auteur — hij schrijft reisverhalen en novellistische schetsen — in stilte liefheeft. Dorothée komt te Oudendam logeeren, Steegie maakt lange wandelingen met haar — en waagt het haar op eene eenzame plaats harstochtelijk te omhelzen.

Dorothée vertrekt nu terstond, en Steegie begrijpt dat hij nutteloos, zelfs gevaarlijk is voor het geluk van zijn huisgenooten en

vrienden. Met éene stoute daad zal hij allen redden — hij verdrinkt zich. En de weduwnaar Camminga hertrouwt met de weduwe van Dr. Versteeg.

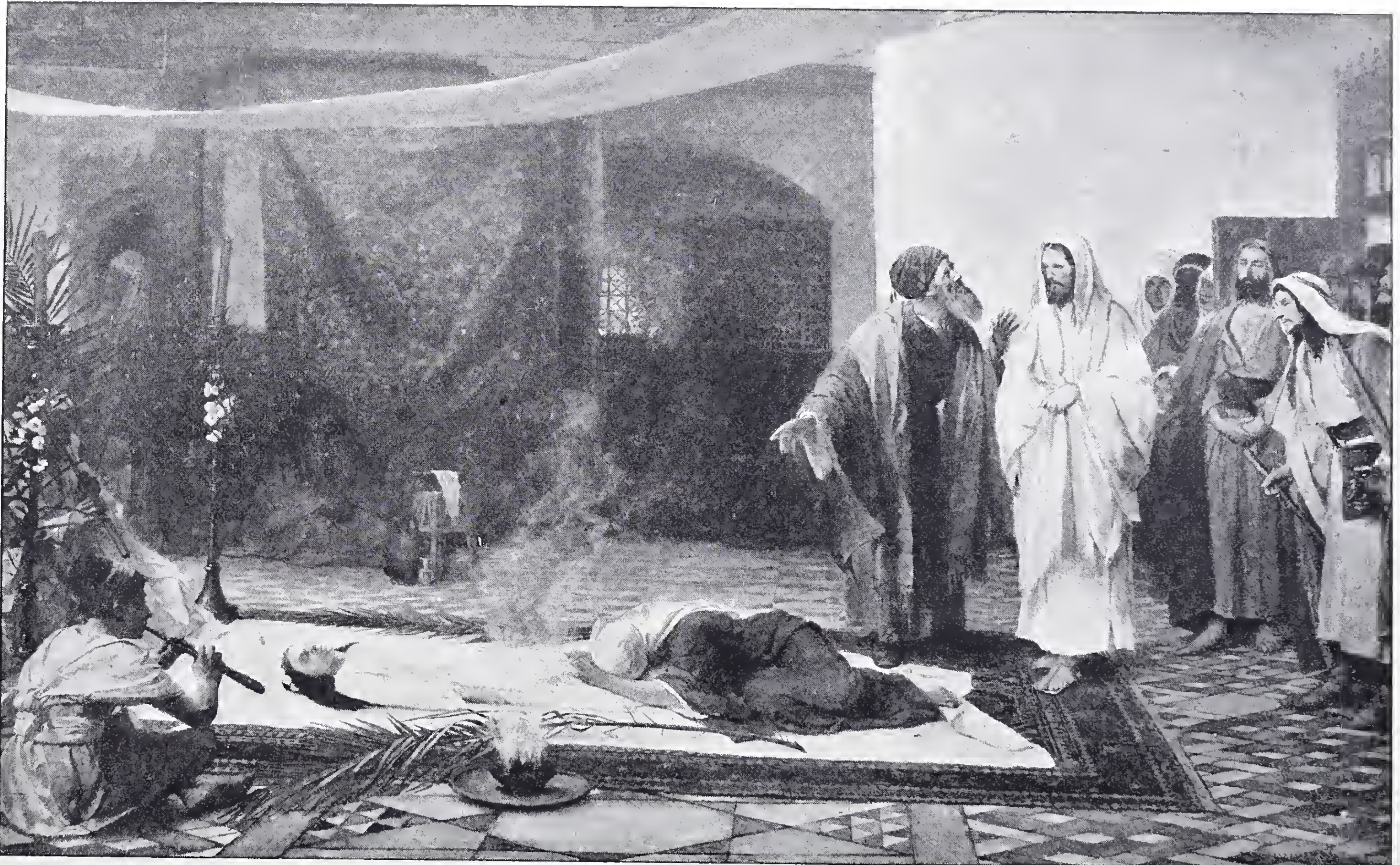
De mooie Dorothée van Santen krijgt ter elfder ure ook een man — de heer van Hoven, leeraar aan het gymnasium te Haarlem, een vroegeren vriend van Steegie.

In den roman: *Gelukzoekers* vindt men allervoortreffelijkste bladzijden; juicht men den auteur telkens toe voor zeer gelukkige wendingen en geestige gedachten, maar de verwikkeling van dezen roman is niet geslaagd. De zelfmoord van den held is niet te verdedigen. In 1834 heeft George Sand in haar roman *Jacques* bijna hetzelfde gedaan. Jacques trouwt een jong meisje, dat hem ontrouw wordt. Dit stemt niet overeen met *Gelukzoekers*, alleen weet men van het begin, dat Jhr. Camminga mevrouw Versteeg heimelijk lief heeft. De *Jacques* van George Sand verschilt daarenboven ten eenemale van Steegie, omdat Jacques van meening is, dat een huwelijk op zich zelf geen knellende band mag blijven, als de liefde heeft opgehouden. Steegie spreekt zeer veel van gewetenswroegingen, als hij zijne liefde voor Dorothée voelt aanzwellen in zijn naïef hart. Jacques weet, dat zijne vrouw hem ontrouw is, maar hij denkt er niet aan den minnaar zijner Octave te tuchtigen, omdat het haar te veel zou grieven. Eindelijk begrijpt Jacques, dat hij nutteloos is voor de vrouw, die hij lief heeft, en daarom pleegt hij zelfmoord, ten einde het geluk zijner vrouw niet in den weg te staan.

Alleen in dit laatste geval is er overeenstemming tusschen *Gelukzoekers* en *Jacques*. Bij George Sand berust de zelfmoord van Jacques op de overtuiging der auteur, dat het huwelijk eene zeer gebrekkige instelling is, omdat het veel te vaste banden smeedt. Haar eigen ongelukkig huwelijk leidde haar tot deze oplossing. Maar bij onzen Nederlandschen novellist is de zelfmoord een gevolg van Steegie's zwak karakter, van zijne wanhoop over zijne schuldige liefde voor Dorothée. Steegie gaat voor zijn zelfmoord naar de kinderkamer, en ziet de slapende, zeer innig beminde kleinen voor het laatst. Dat dit bezoek hem niet tot rede bracht, is schier niet te gelooven. Niet het huwelijk, maar de kinderen, die hem zoo na aan het hart lagen, hadden zijn dwaas besluit, om een eind aan zijn leven te maken, den bodem moeten inslaan. Daarenboven zijne vrouw, de edele Mina, wist, dat hij Dorothée boven haar stelde, en schonk hem op het edelmoedigst vergiffenis.

De heer Anton Smit is een auteur, die nog veel belooft. De oudejaarsavond met *bouts-rimés* is allervoortreffelijkst. Telkens zijn er pakkende tooneelen, en geestige woorden. Maar zijn fantazie is nog te stout. Hij heeft den persoon van Dr. Versteeg flink opgevat in het begin, maar weet niet, waar hij met hem heen moet aan het slot. De zelfmoord hakt den knoop door, maar lost hem niet op. Dr. Versteeg had zich moeten verkloeken om zijn plicht te doen voor vrouw en kinderen, om zoo de rust van zijn zwak, eigenzinnig hart te vinden. Een klein plekje van dat hart zou hij altijd mogen openhouden voor zijne ideale aanbidding van Dorothée, zonder ooit met een enkel woord van zijn lijden te spreken. De schrijver van *Gelukzoekers* heeft alleen het leven nog wat grondiger te bestudeeren — en hij zal slagen.

T. B.

Jezus verwekt de dochter van Jaïrah, schilderij van Juliaan de Vriendt (Muzeum te Antwerpen).

DE GEBROEDERS DE VRIENDT

DOOR

POL DE MONT.

Juliaan de Vriendt [1842].

„Er leefden eens . . . .”

Verschooning, lezer! Ik wilde liefst met een anekdootje beginnen.

„Er leefden eens, in een groote stad, twee kunstschilders en zeer vele beoordeelaars. Nu kon het wel niet anders, of een van de beide artiesten moest

al bizonder onbeduidend, de andere daarentegen even bizonder kranig wezen, want, telkens als de eerste een van zijn werken tentoonstelde, luidde het uit den mond van al de heeren beoordeelaars tegelijk: „Maakwerk! Ouderwetsch! Academisch!" terwijl integendeel vóor elk nieuw schilderij van den ander al die alwetenden het in koor uitjubelden van pret: „Hoe nieuw! Hoe karaktervol! Hoe breed! Hoe waar!"

„Nu wilde het toeval, dat — een mooien morgen — de man van het verafschuwde maakwerk een pas voltooid schilderij onderteekende, niet, als altijd te voren, met zijn naam voluit, maar met zijn initialen. . . . , die — het toeval speelt ons menschjes zulke parten! — wonderwel geleken op die van den algemeen gevierden kameraad. Waren de oogen van de alwetende heeren beoordeelaars dien dag wat beneveld of hadden de heeren niet den noodigen tijd gehad, om het tentoongestelde werk lang en nauwkeurig genoeg te beschouwen? Zóó juist werd het mij niet verteld...., maar wèl is het mij bekend, dat verscheiden van die heeren het werk van den weinig beduidende voor dat van den algemeen gevierde hielden, en het, evenals vroeger vóor elk schilderij van dezen laatste, uitjubelden in koor: „Hoe mooi! Hoe kranig! Hoe vol karakter!" En zoo stond het ook, een dagje later, zwart op wit gedrukt in de papieren, welke deze heeren gelast waren dagelijks met hun geleerde bespiegelingen vol te schrijven."

Een anekdootje? Juister, lezer: een authentiek voorval uit het leven van den jongste van de beide kunstschilders, die ik in deze bladzijden behandelen wil.

Een *teekenend* voorval bovendien, omdat het, beter dan alle redeneering, op werkelijk kenschetsende manier de zeer gespannen verhouding doet kennen, waarin twee artiesten van onbetwistbare verdienste jaren lang tot de kritiek van hun eigen vaderland gestaan hebben. Ik zeg niet zonder goede reden: *van hun eigen vaderland*, want zie! terwijl de recensenten van *La Chronique*, *La Gazette*, *L'Etoile belge* en overigens de meeste andere Fransch-belgische bladen met zooveel en zoo'n hartroerende eensgezindheid, alsof 't op een ordewoord gebeurde, zelfs hun allerbeste tafereelen òf doodzwegen òf voor broddelwerk uitmaakten, spaarde hun het buitenland: Engeland, Duitschland, Frankrijk zelfs, lof noch eerbewijzen. Zoo zijn mij van Chesneau, Blanc, Séailles en anderen min of meer uitvoerige en diepgaande studiën bekend over deze zelfde artiesten, die, in België, Leclercq. Wauters, Lemonnier zich niet eens verwaardigden met name te noemen.

De redenen van deze jarenlange miskenning — ik meen niet, dat het woord in het onderhavige geval misplaatst is! — zijn vooral twee: de eerste werd reeds onbewimpeld opgegeven door de Taeye, waar hij op blz. 627 van zijn werk: *Les Artistes belges contemporains*, spreekt van „*les nombreux ennemis que (leur) ont valu (leurs) victoires, (leurs) succès, (leurs) dignités et (leurs) travaux*". Want — wát men ook zegge — zij hádden succes, de gebroeders de Vriendt! Zij hadden 't, en — waarachtig! — niet uitsluitend en alleen in den vreemde, maar ook bij een ander gedeelte van de pers en 't publiek in hun eigen land: bij de Vlaamsche pers namelijk en bij de onbevooroordeelde kunstvrienden in 't algemeen. Waar zoo velen er over jammerden, dat men hun schilderijen niet begeerde, vonden zij milde koopers voor haast al wat zij tentoonstelden.

Reeds in 1866, dus pas een drie à vier jaren na hun allereerste optreden, sloot de voornaamste van alle toenmalige schilderijenhandelaars van Brussel, de beroemd gebleven van der Donck, met Albrecht en Juliaan de Vriendt een kontrakt, waarbij beiden zich verbonden hem verscheidene jaren lang al hun

Albrecht de Vriendt [1843].

werken af te staan. Ook genoten beiden al heel vroeg, rond 1870 meen ik, de gevaarlijke eer, een van hun schilderijen voor een openbare verzameling aangekocht te zien. Te vroeg, zou ik bijna zeggen — en zeker zullen de artiesten de eersten zijn om de gegrondheid van mijn opmerking te erkennen: immers,

nòch Albrechts *Jakoba van Beieren de Genade van Filips den Goede afsmeekende voor haar Gemaal, Frank van Borselen*, in 1871 voor 't museum van Luik, nòch zijn *Bosschaart van Avesnes in den Ban geslagen*, in 1877 voor dat van Brussel aangekocht, behooren tot zijn voortreffelijkste scheppingen.

Ik behoef zeker niet uitdrukkelijk te zeggen, dat ik den stoffelijken bijval, mijn artiesten te beurt gevallen, volstrekt niet wil doen gelden als een bewijs van „hun kunnen", maar wel als een gedeeltelijke verklaring van de miskenning, waaraan zij zoo lang hebben bloot gestaan. Van dezen naijver kan ik niet nalaten al dadelijk een enkel staaltje te geven. Even na 1870 was de oudste van 't broederpaar, Juliaan, door de stedelijke regeering van Leuven uitgenoodigd geworden, om de gothieke zaal van het Raadhuis met historische tafereelen te versieren. De droom van Juliaan — ook die van Albrecht overigens — was ten allen tijde geweest, voor een of ander openbaar gebouw, in een Vlaamsche stad met een rijk geschiedkundig verleden, dekoratieschilderingen te mogen uitvoeren. Met meer dan opgetogenheid, met werkelijke geestdrift zette zich de jonge meester aan den arbeid en voltooide in weinige maanden tijds een achttal groote en kleine kartons, voorstellende evenveel voortreffelijk gekozen gebeurtenissen uit de geschiedenis van de oude Brabantsche hoofdstad. Wat gebeurt er echter? Op 't oogenblik dat de artiest zich gereed maakt om zijn ontwerpen, ter plaatse zelf nu, in 't groot uit te voeren, neemt een nieuw, andersgezind kabinet het bewind in handen, en weinige weken later wordt hem, bij ministerieel schrijven, *sans autre forme de procès*, met zoo'n pennetrekje zonder meer, de bestelling ontnomen!

De tweede reden van die werkelijk tergende miskenning werd, bij mijn weten, niet door de Taeye opgegeven. Deze is noch min noch meer dan de diepe, volledige Vlaamsche overtuiging van Juliaan en Albrecht de Vriendt. Die overtuiging gaf de oudste van beiden voor 't eerst op meer bizondere wijze lucht op het Nederlandsch Taal- en Letterkundig Kongres van 1869 of 1870, daarna in een geheele reeks opstellen, welke hij, onder het pseudoniem, Floris, in het weekblad „*De Zweep*", in het maandschrift „*De Vlaamsche Kunstbode*" en in het veertiendaagsch tijdschrift „*Journal des Beaux arts*", in 1871—72 liet verschijnen onder deze opschriften: *Over de Noodzakelijkheid eener Vlaamsche Kunstbeweging, De la Nécessité d'un Mouvement artistique flamand.*

Wat Benoit, tien jaren te voren, voor de muzikale beweging had gedaan, dát zou een jeugdig, nauwelijks dertigjarig schilder thans voor de plastische beweging beproeven. Zijn stoute droom was deze: het eklektisme uit onze gewesten verjagen, en de jonge krachten van de Vlaamsche School doordringen van een gezond Germaansch, Nederlandsch kunstbeginsel.

Bewust of onbewust deed Juliaan de Vriendt nauwelijks iets meer, dan, met het oog op zijn eigen kunst een logische en praktische toepassing te vragen van de principen, door Peter Benoit, als grondlegger der Nationaal-Nederlandsche muziekschool, in tal van opstellen, manifesten, brochuren vooruitgezet, en nagenoeg overeenkomend met die, welke in Maart 1872 door Ernest Chesneau in de *Revue de France* uitstekend samengevat werden als volgt:

„Welnu dan! Indien het waar is, dat het kosmopolitisme de persoonlijke

eigenaardigheid van de kunstscheppende volkeren versmacht heeft, grondvesten wij de kunst van de toekomst op de eischen van den volksgeest zelf, en vervangen wij het valsche stelsel, dat *eenheid* onder de kunstscholen verlangt, door het beginsel, dat enkel *eendracht* onder haar wil doen heerschen".

De redeneering van de Vriendt was een zeer eenvoudige. Met de meest gezaghebbende woordvoerders van de Europeesche kunstkritiek uit de jaren 1860—1870 stelde hij vast, hoe, van al de landen, tot de groep van de Noordervolken behoorende, België het eenige was, waarvan de schilderschool, in haar geheel genomen, tweemaal afgeweken was van haar nationale eigenaardigheden; hij wees er op, hoe het italianisme van Rubens en zijn tijdgenooten eerst, het pseudo-klassicisme van David en zijn Belgische volgelingen daarna, ja, zelfs het grootendeels onder den invloed van *Le Naufrage de la Méduse* hier te lande overgeplante romantisme, onze kunstenaars altijd meer en meer hadden doen afdwalen niet alleen van de rechtstreeksche waarneming van de maatschappij, waaruit zij toch zelf gesproten waren en waarvan zij van natuurwege de kenmerken in zich droegen, maar ook van *die* natuurlijke, eenvoudige, oprechte, waarheidgetrouwe manier van opvatten, welke alleen met den aangeboren aard van kunstenaars en volk overeenstemt.

Moeders Liedje, schilderij van Albrecht de Vriendt.

Hoe de ware, nog niet verbasterde, nog door geen invloed van school en

strekking ontaarde Nederlander, scheppend in al de kracht van zijn oorspronkelijkheid, voelt, ziet, opvat, uitbeeldt —, om dát te leeren, moest men noch bij Wappers en de Keyser, noch bij van Bree, Navez en Herreyns, noch bij Rubens en van Dyck te rade gaan, maar wel, over deze allen en hun meesterstukken — hun portretten uitgezonderd — heen, terugkeeren tot de primitieve Zuid- en Noord-Nederlanders, tot Matsijs en Lukas, tot van der Weyden en Memlinc, tot van der Goes en van Eyck.

Tot de ouden terug — maar niet zóó, dat men van hen alleen uiterlijke vormen en nóg eens vormen, dus, om 't met zijn waren naam te noemen, 't versteende deel van hun kunst, overneme; neen, op de levenselementen van hun kunst, op hun opvatting, op den geest zelf van die opvatting, dáarop komt het aan. Zooals zij zelf, bij 't scheppen van hun meesterwerken, zoo moet de artiest van heden, zal hij werkelijk de artiest zijn van zijn volk en van zijn land, gaan staan tegenover de natuur: die artiest breke, als mensch en als kunstenaar beide, ten eenenmale en ten volle af met alle van buiten, door tijd of mode of school opgedrongen conventies en voorschriften, om, vrij en ongehinderd opbloeiend in de volheid van zijn aangeboren natuur, te scheppen uit die volheid, en zich bij dat scheppen alleen te laten geleiden door de eeuwige beginselen van zedelijke oprechtheid, waarheid en eenvoud.

Men gelieve op te merken, dat Juliaan de Vriendt deze leer verkondigde op een oogenblik, waarop het modernisme, — het Fransche modernisme zou wellicht nauwkeuriger zijn. — met Alfred Stevens zijn grootste triomfen vierde....

De pers, het aan Frankrijk verknochte gedeelte van de pers, poogde de nieuwe theorie bespottelijk te maken, waarschijnlijk wel omdat geen van haar vertegenwoordigers alstoen nog voorzag, dat zij diezelfde theorie, eerlang, nagenoeg eenparig zouden toejuichen, zoodra zij hun door de voornaamste vertegenwoordigers van de Prae-rafaëlitische beweging in Engeland en door de voorstanders van de Wagnersche richting in Duitschland, Frankrijk en België zou verkondigd worden.

Reeds in 1874 schreef Sabbe in het *Nederlandsch Museum:*

> „De taak, welke de heeren de Vriendt zich zelven hebben opgelegd, is zwaar, en zal hen wel aan het verwijt van hoogmoed blootstellen. Maar zij mogen zich geruststellen en denken, dat hoogmoed veelal slechts de hooge moed is om het wettige bewustzijn van eigenwaarde in daden te vertolken; eene drijfveer soms tot ongekende scheppingskracht: met één woord, de hoogste graad van moed, gelijk men het te recht heeft genoemd.....
>
> Niettemin heeft een kwaadwillige kritiek het tegen hen aangelegd. Zij brandmerkte hen als opruiers, zocht de openbare denkwijze te misleiden, zoo haast deze naar hunne gedachten scheen over te hellen, — en hunne kunststrevingen verlagend tot eene ellendige partijkwestie, bleef zij halsstarrig weigeren hunne werken naar den maatstaf van een nieuw beginsel te beoordeelen, dat geheel afbreekt met het oude wetboek van aangenomen stelsels en voorschriften".

Nu moge — onder den invloed van een zoo veelzijdige tegenkanting — het getal van hen, die zich aan de zijde van de gebroeders de Vriendt waagden te scharen, nóg zoo gering wezen; zelfs mogen, van deze weinigen, de meesten zich hebben laten verlokken om langs andere wegen roem en rijkdom

te behalen, — hun streven wordt er niet minder verdienstelijk, hun leidende gedachte niet minder waar en voortreffelijk om.

Zooveel is intusschen zeker: toen hij zijn theorie vooruitzette, gaf Juliaan de Vriendt aan niets anders gehoor dan aan den onweerstaanbaren aandrang van een door en door Vlaamsch, nationaal voelend gemoed, — en in de verste verte niet aan de toch wel natuurlijke begeerte, om .... „opgemerkt te worden", om „naam te maken."

Zoo ooit kunstenaars door geboorte, opleiding en karakter als 't ware reeds op voorhand geroepen schenen, om een hervorming als de hier bedoelde op touw te zetten, dan waren 't voorzeker wel Juliaan en Albrecht de Vriendt.

Hoe die van Eisenach de H. Elisabeth verstieten, schilderij van Juliaan de Vriendt (Museum te Luik).

Geboren te Gent, de een in 1842 en de ander in 1843, uit een familie, waarin met de oude taal van Vlaanderen ook de oude Vlaamsche zeden en gewoonten in eer werden gehouden, werden zij, door hun wel nederigen, maar voortreffelijk ontwikkelden vader, van kindsbeen af ingewijd tot zelfs in de schijnbaar meest waardelooze bizonderheden zoowel van de nationale als van de plaatselijke geschiedenis. Vooral voor twee uitingen van het Vlaamsche volksleven in verleden en heden koesterde Jan de Vriendt een onbegrensde bewondering: voor de middeleeuwsche schilderkunst, zoo als hij die te Brugge en te Gent zelf had leeren kennen, en voor de jonge wedergeboren Vlaamsche letteren. Werd, avond aan avond, aan de familietafel voorgelezen uit J. F. Willems, van Duyse, Ledeganck, Nolet, de Van

Ryswycken, vooral uit Conscience, elken Zondag „dien God verleende", bracht de goede man zijn beide jongens naar de eerbiedwaardige St. Baafs, om hen, biddend en bewonderend, te laten knielen vóor het meesterwerk van van Eyck, *De Aanbidding van het Lam Gods*. Op elk van de vier hoogdagen hoorde het drietal daarenboven mis vóor het altaar, waarop het glorieuste gewrocht van onze geheele middeleeuwsche school geplaatst is.

Dat gebeurde alzoo, zonder éen enkele afwijking, tot ongeveer 1863—64, — het jaar, dat Juliaan zich te Antwerpen vestigde, — d. w. z. gedurende zoowat een kleine twintig jaar.

Een gelukkig toeval maakte van Eyck tot hun eerste —, studie en overleg maakten hem tot hun hoogste en vurigste liefde. Over vierhonderd jaar heen had hij — voor het allereerst — aan hun nog maagdelijke ziel de kunst geopenbaard. Vergelijking van zijn werk met het volk, waaruit zij evenals hij zelf gesproten waren, deed hen begrijpen, op een leeftijd, waarop de meeste menschen zich met dergelijke vragen geenszins bezighouden, dat van Eyck, in éens, onbewust, zichzelf had opgewerkt tot het volledig symbolum van onze nationale kunst. Toen zij, wat later, Rubens, van Dyck, Jordaens leerden kennen, ondergingen zij een indruk, niet ongelijk met dengene, dien men ondergaat, als men voor 't allereerst van ons nevelachtig Noorden in het zonnige Zuiden, van onze wijdstrekkende blakvlakke weiden- en heidelanden in een land van bergen en rotsen komt. Men staat van verbazing stom bij al dat licht of bij al dat majestueuze...; maar men is er door beklemd, benauwd als 't ware; men voelt er zich niet in thuis; men voelt er zich niet *in*...

Van hun leer- en studiejaren is overigens heel weinig te zeggen. Te Gent, waar zij de Academie bezochten, en tot vrienden of tot medeleerlingen hadden Juliaan Dillens, Paul de Vigne, Lodewijk Tydgadt, om enkel de besten te noemen, ondergingen zij wel niemands invloed dan dien van hun vader zelf — en waartoe deze invloed hen dreef, heb ik reeds gezegd. Te Antwerpen stonden zij eenigen tijd onder de leiding van den onlangs overleden Victor Lagije, namelijk vóor in de jaren zestig, en hier voelden zij zich natuurlijk het machtigst aangetrokken door den meester, die, van alle Vlaamsche, neen, Nederlandsche artiesten, het ideaal dat zij zich toen reeds evengoed als later van den Vlaamschen schilder vormden het meest nabij is gekomen: den stoeren, krachtigen Leys. Al dadelijk echter zij het gezegd, dat zij op hun beurt — waar zij van een aanknoopen bij het verleden eerlang zullen gewagen — niet, als de schepper van *De dertigdaagsche Vigiliën van Bartel de Haze*, bij de kunstenaars der vroegste Duitsche Renaissance, namelijk bij Kranach en Holbein en de andere zestiendeeuwers, maar wel, nog een schrede verderop, bij onze meesters uit de tweede helft van de vijftiende eeuw zullen aanknoopen.

Dit zij hier vooral gezegd om te voorkomen, dat men — zooals maar al te vaak geschiedt, — in Juliaan en Albrecht de Vriendt niets meer zou erkennen dan leerlingen, navolgers althans, van Hendrik Leys. Zulk een bewering nu houdt geen stand, al was 't maar alleen omdat — daargelaten de keuze van de onderwerpen — de interpretatie van de gebroeders de Vriendt met die

van den Antwerpschen meester werkelijk, nóch in 't opzicht van de kleur, noch in dat van de teekening, veel gemeen heeft.

Dat het streven van de beide jongere kunstenaars nagenoeg „gelijk loopt" met dat van den ouderen meester, is onbetwistbaar. Parallel, ja, — doch uitgangspunt en einddoel liggen, voor elk streven, tamelijk ver van elkander. Het is overigens opvallend, hoezeer hun teekening, perspektief en kleurbehandeling verschilt van die van den grooten Antwerpschen meester. Het archaïstische, gewild archaïstische, dat deze drie faktoren bij hem opleveren, ontbreekt b v. bij de Gentsche gebroeders geheel.

Het debuut van onze jonge Gentenaars valt rond de jaren 1861—1862,

Hoe Boudewijn Hapken recht pleegde, schilderij van Juliaan de Vriendt (Museum te Brussel).

met andere woorden in een tijd, toen het realisme — dat van Champfleury en Courbet bedoel ik — zegepralend „*son tour d'Europe*" maakte. En nu is het voor mij noch min noch meer dan treffend te zien, hoe deze twee nederige, nog onervaren Vlaamsche jongens, ofschoon door een dagelijkschen omgang met allerlei jonge artiesten volkomen op de hoogte van al wat er rond hen gebeurde, aan den heerschenden smaak van dan af weten te ontsnappen, en — als deden zij 't er om! alsof 't voor hen een lust was de „*Openbare Opinie*" te tarten! — vóor den dag te komen met onderwerpen, die wel iedereen, in die dagen, voor ... verouderd, uit de mode, „*nicht zeitgemäsz*", ja, voor belachelijk moest aanzien.

Juliaan en Albrecht de Vriendt waagden het, in heusche werkelijkheid, in

1860—65 te doen, wat later in Duitschland door von Uhde en in Frankrijk en elders door de neo-romantische schilders ondernomen werd, door deze laatsten geheel onlangs eerst, na '90 zelfs.

Hoe de heilige Magdalena door de Engelen begraven werd (1864); *Hoe de heilige Godelieve stierf* (1865); *Hoe de Herderkens het Kindje Jezus bij zijn Geboorte vereerden* (1866), zoo waren de drie voornaamste eerstelingen van Juliaan; *De heilige Elisabeth in Gebeden* (1864); *Hoe de H. Elisabeth en hare Kinderen naar Eisenach kwamen* (1865); *Hoe Sint Lukas de Maagd schilderde* (1866), zoo waren de drie eerste werken van Albrecht betiteld.

Idealistische onderwerpen dus in een tijd van alles beheerschend realisme! Legenden, eenvoudige, christelijke legenden in een midden, dat alleen oor en hart bezat voor tastbare werkelijkheden. En — zonderling genoeg — die legenden werden opgemerkt, gekocht zelfs. Ja, het was juist de schitterende bijval, aan Juliaan's *Hoe de Herderkens Jezuken vereerden* en aan Albrecht's *Sint Lukas* te beurt gevallen, die den kunsthandelaar van der Donck er toe bracht, met de jonge, veelbelovende meesters te onderhandelen.

Maar ook, met hoeveel liefde waren die schilderijen voltooid geworden! De samenstelling was verzorgd; de teekening krachtig en oprecht en getrouw naar het leven; de kleur vooral was aantrekkelijk: bont, zoo bont bijna als die van de zoogenaamde „*imagerie populaire*"; niet kakel- of schetterbont, maar van een veelzijdige bontheid, in zachte overgangen en aftoningen versmeltend tot een weldoende harmonie; lachende hoekjes steen- en pannenrood tusschen 't groen van de boomen, het leigrauw van de daken en het wit of blauw van den hemel...

En als gedichten, als heusche gedichten werken enkele van die tafereelen op ons, wellicht nog niet zoo heel naïef als wij dat zouden willen, — de archeologische nauwgezetheid staat dit naïeve wel eens in den weg —, maar toch veel dichter bij de *desiderata* van dezen tijd dan 't meeste wat men te dien tijde, schoon dan ook soms met grooter meesterschap, zooal schilderde.

Treffende, door niemand tot heden toe vermelde bizonderheid: zijn schilderij van 1866, later aan een Duitsch liefhebber verkocht, had Juliaan ingekleed op de wijze onzer gothieken; de herders had hij gestoken in 't kale maar schilderachtige pakje van de Vlaamsche boeren van Breughel den Oude.

En dat dit geen louter toeval was, dat het in verband stond met een weloverwogen plan, blijkt duidelijk uit verscheiden andere tafereelen uit die jaren, om er één te noemen, uit *De H. Familie te Nazareth* (1867), een stuk, waarvan ik tot mijn groot leedwezen geen fotografie heb kunnen ontdekken, hoe gaarne ik die anders in deze schets zou hebben opgenomen, als een bewijs, dat lang vóór von Uhde reeds in den zin van dezen te recht gevierden meester gearbeid —, althans — dat zijn streven voorgevoeld werd.

In hetzelfde jaar voltooide Juliaan nog *Cecilia en Valerianus*, en Albrecht *De laatste Dagen van Maria Stuart.*

In 1868 schilderde de jongste broeder *Maria op haar ouden Dag* en *De Kindsheid van de H. Elisabeth van Hongarije.*

Maria Stuart werd als volgt in het *Journal des Beaux Arts* beoordeeld:

„La donnée est toute simple, mais elle a été parfaitement sentie; elle est interprétée avec beaucoup de science et de talent. La tranquillité de cet intérieur, cette attitude méditative, cette tête pleine de vie et de naturel, ce regard tourné vers le ciel, cet accent profond de prière et de résignation, font de ce petit tableau une oeuvre marquante. Aux qualités sérieuses du dessinateur M. De Vriendt joint celles de coloriste et d'archéologue consommé..."

Keizer Karel te San Yust, schilderij van Albrecht de Vriendt.

In 1869, — ongeveer één jaar na het overlijden van hun eerbiedwaardigen vader, — brachten de gebroeders een ontwerp ten uitvoer, waarvan zij, in stilte, reeds sedert lang gedroomd hadden. Zij ondernamen een reis door Duitschland — het vaderland van Lochner en de Bruyn, van Kranach en Gruenewald, van Holbein en Duerer. Van stad tot stad, van burgt tot burgt en van bouwval tot bouwval zochten zij, weken en weken aan één stuk, op niet alleen elk op zelfs het verborgenste plekje opgehangen gedenkstuk van de Oud-Vlaamsche of Oud-Duitsche schilderschool, maar tevens ieder schilderachtig geveltje, ieder eigenaardig torentje, elken fantastischen spuwer van dakgoot of pomp. Zoo machtig, zoo blijvend vooral was de indruk, welken dit alles op hen maakte, dat zij, heden nog, d. i. na weldra 30 jaar nu, in elke stad naar elk gebouw en in elk gebouw naar elk werk van eenige waarde „*den weg weten*".

Jaren later, namelijk in 1880 en een groot deel van 1881, ondernamen de gebroeders nog een tweede gezamenlijke reis, ditmaal door Egypte en Syrië. Met de devotie en ingetogenheid van middeleeuwsche pelgrims doorkruisten zij, van Jaffa tot het Doode Meer, het wonderbare land, waar Jezus de Nazarener leefde en leerde, leed en stierf. Tal van studiën, aquarellen, pastelteekeningen van allerlei aard en grootte, alsmede een getrouw naar de natuur uitgevoerd en gezamenlijk bewerkt panorama, *Christus' Dood,* waren de vrucht van deze reis. Albrecht zelf had echter, in de eerste helft van 1880, de klassieke schildersreis naar Italië, vooral naar Venezia en Firenze, ondernomen. Daar, als in zijn eigen Vlaanderen, waren het in de eerste plaats de primitieven, die hem aantrokken. Weinige weken waren voor hem voldoende, om van de geheele Vóor-rafaëlitische kunst van het Schiereiland wording, ontwikkeling en verval te leeren kennen, beteekenis, eigenaardigheid en hoogte te beseffen op een wijze, die hem zeker meer dan éen professor in de kunstgeschiedenis zou mogen benijden. Ik althans waag het te zeggen, dat ik, in niet vele kunsthistorische werken, die van grooter omvang niet uitgesloten, zulke juiste en treffende oordeelvellingen heb aangetroffen over het wezen van de kunst van Lippo Lippi, Botticelli, Ghirlandajo, Donatello, della Robbia, als... in de gesprekken, die ik met Albrecht de Vriendt over ditzelfde onderwerp voerde.

Hier echter laat de biografie van mijn artiesten mij in den steek. Ik bedoel dat, al wat ik thans nog aan het tot nu meegedeelde aan levensbizonderheden zou kunnen toevoegen, mij voorkomt in al te los verband te staan met hun beteekenis als kunstenaars. Dit éene kan ik niet onvermeld laten: in 1886 werd Juliaan benoemd tot hoogleeraar bij 't Hooger Kunstgesticht, ingericht bij de Academie van Antwerpen, en in 1890 werd Albrecht bestuurder van deze laatste instelling.

Spreken wij thans nog alleen van hun werk; wij schrijven dan 1880.

Tot hiertoe was de ontwikkeling van de beide gebroeders nagenoeg één en dezelfde. Wonende in hetzelfde huis, arbeidende in twee op gelijke wijs ingerichte werkplaatsen, bijna deur aan deur, schilderden zij bij voorkeur legenden en sagen, waarvan zij de onderwerpen opzochten in de geschiedenis van hun eigen land, van Duitschland of van het primitieve Christendom. Tot zelfs in de inkleeding van deze werken, — in de groepeering en in de teekening, in de kleur en in de nuanceering — was dezelfde treffende bloed- en geestverwantschap merkbaar, welke het ons ook bij de gebroeders Rosny of hier in Vlaanderen bij Rosalie en Virginie Loveling bijna onmogelijk maakt, 't werk van den een van 't werk van den ander te onderscheiden. Zeker, er wás wel eenig verschil: onder andere in de teekening: wat scherper, krachtiger, bij Albrecht, wat zachter, liefelijker, vrouwelijker bij Juliaan; ook in 't koloriet: Juliaan vermeit zich meer in stille, gedempte, geheimzinnige tonen, Albrecht is vooral dol op luidroepende, met elkaar vechtende, schitterende verven; bij genen overheerschen donkerblauw en grijs en paars, bij dezen helderblauw en rood, het rood vooral; ook in de opvatting zelf, overigens, bestond er toen reeds

onderscheid: bij Juliaan was men meer getroffen door innigheid en poëzie, teerheid van gevoel, door iets dwepends, „*schwärmerisches*", vrouwelijks; bij Albrecht zag het er vaak wat positiever, wat kloeker en ronder, wat mannelijker en zelfs wat stoffelijker uit.

Men vergelijke gerust met elkander de schilderijen, die ik in het eerste deel van deze schets reeds noemde; men legge zooveel men wil naast elkander die, welke zij voltooiden na hun terugkeer uit Duitschland in 1869, namelijk van Juliaan: *Hoe de Eisenachers de H. Elizabeth en haar Kinderen verstieten*, 1871, en van Albrecht: *Jakoba van Beieren vóór Filips den Goede*, in 't zelfde jaar, nu beide in 't museum te Luik; of, van den oudste: *De Gerechtigheid van*

Vondel en zijn Dochter, schilderij van Albrecht de Vriendt.

Boudewijn Hapken, 1876, en van den jongste: *Bosschaart van Avesnes*, 1877, beide in 't museum te Brussel, en men zal toegeven, dat ik mij, noch wat de overeenstemming, noch wat het zeer subtiele onderscheid betreft, vergist heb.

Na 1880 komt er verandering. In de keus van de onderwerpen in de eerste plaats. En inderdaad, terwijl Juliaan zich meer en meer toelegt op religieuze, wijdt Albrecht zich bijna uitsluitend aan nationaal-geschiedkundige onderwerpen. In 't jaar 1880 zelf, op 't oogenblik dat de eerste *Hoe men bij 't Lijk van de H. Cecilia waakte* voltooit, legt de ander de laatste hand aan zijn groot stuk: *Filips de Schoone slaat zijn Zoon, Karel van Luxemburg, Ridder van 't Gulden Vlies.* Nu volgen, van Juliaan, om slechts deze te noemen onder vele: *Hoe Jezus de Dochter van Jaïrah opwekte*, 1887, heden in 't museum te Antwerpen,

en *Hoe de Herders en Boeren Jezus welkom zongen*, 1894, en van Albrecht: *Hoe die van Gent hulde brachten aan den kleinen Karel V*, 1887, heden in 't museum van de hoofdstad, *Jakob van Maerlant*, 1889, een dekoratief tafereel, *Filips de Schoone zweert Getrouwheid aan de Stad Veurne*, en een geheele reeks kartons, bestemd voor de Schepenzaal in 't Brugsche Raadhuis, 1888—1894.

Een enkel keer in al die jaren voltooit Juliaan een geschiedkundig tafereel van grooten omvang, namelijk een dekoratief schilderij voor het Antwerpsch Gerechtshof, *In de Stede van Antwerpen zijn alle Burgers vrij en zijn er geene Slaven*, en een enkele maal ook behandelt Albrecht een religieus onderwerp, namelijk in zijn drieluik voor een van de kooraltaren in de Antwerpsche Kathedraal: *De O. L. V. van Sint Lukas*.

En ook in de uitvoering wordt het onderscheid grooter. Bij Juliaan ontstaat van lieverlede een streven naar steeds grooter idealiteit; bij Albrecht integendeel treedt het stoffelijke van langsom meer op den voorgrond. Wel verdringt bij geen van beiden het een het ander zóó zeer, dat het evenwicht verbroken wordt en er een wanverhouding ontstaat; dát wil ik dan ook geenszins met dit alles gezegd hebben; maar het parallelisme van het streven is niet meer hetzelfde; althans — bij den een loopt de richting zóo en bij den ander nagenoeg andersom. Wil men er een treffend bewijs van hebben? Men vergelijke met elkander: *Hoe de Herders en Boeren het Kindje Jezus welkom zongen* en 't middenpaneel van *De O. L. Vrouw van St. Lukas*. Juliaan verplaatst zijn tooneel onder onze hedendaagsche Vlaamsche boeren; Albrecht voert ons op naar den hemel, vóór den troon in louter ivoor, waarop Maria troont. Werp nu een blik op het Vlaamsch boerinnetje van den eerste, op de verheerlijkte vrouw-boven-alle-vrouwen van den tweede; zie ook even de engelen aan, die hier om het met stroo gedekte boerenstulpje, daar in de hoogste sferen van het Paradijs rondzweven. De opvatting van Juliaan scheen bijna noodlottig naar realiteit, die van Albrecht bijna even zeker naar idealiteit te moeten voeren. Wat was echter de uitkomst? Bij Juliaan overheerscht bepaald het geestelijke element, de ziel, bij Albrecht ontbreekt dit element volstrekt niet, doch er is meer gewicht gehecht aan het stoffelijke, aan de lichamen.

En ik geloof des te vaster, dat ik hiermede het eenig wezenlijke, essentieele onderscheid tusschen de kunst van de beide gebroeders verduidelijkt heb, als dat zelfde onderscheid zich werkelijk openbaart in geheel het wezen van onze artiesten, ja, tot in hun uiterlijk, tot in hun manier van spreken toe. Wie, als ik zelf, het genoegen heeft, sedert jaren tot hun vrienden te behooren, zal het niet wagen mij tegen te spreken. Het temperament van Juliaan is meer dat van een zuiderling, laat ik zeggen, van een Italiaan, dat van Albrecht meer bepaald dat van een zoon van het Noorden, een Nederlander of Noord-Duitscher b.v. Bezie hun kop maar even! Albrechts kop heb ik gezien op tal van schilderijen van Nederlandsche en Duitsche gothieken, vooral op die van Kranach en Holbein; dat van Juliaan echter trof ik uitsluitend aan in de werken van de Italiaansche school, o. a. op den romp van een of anderen herder in meer dan één *Aanbidding*. Wat in Albrechts gelaatstrekken het meest treft is, —

wat de Taeye in reeds gemeld werk ook gezegd hebbe — buiten de zeer juist waargenomen *prédominance générale des facultés intellectuelles* en zelfs boven of allerminst in deze vatbaarheden, niets anders dan kracht van wil, ernst en diepte van gedachte, praktische aanleg, dat alles getemperd door iets meer

Dekoratief schilderij van Albrecht de Vriendt op het Raadhuis te Veurne.

dan een enkel greintje scepticisme. Bij Juliaan is ook wel de wilskracht opvallend, doch voorhoofd en oogen spreken meer van hooge vlucht dan van diepte of ernst van ideeën; en 't geheel maakt meer den indruk van een droomer of dichter, van een idealist, dan van een man van zaken. Het sceptische lachje, dat bij Albrecht fliddert als een klein, volstrekt niet

boosaardig, maar plaagziek duiveltje, van de mondhoeken naar de neusvleugels en van deze laatste weer naar de oogen, maakt bij Juliaan plaats voor al de vastberadenheid van het enthousiasme. Had ik met dichters te doen en niet met schilders, ik zou zeggen dat deze een lyrisch, gene een episch zanger is.

Ik denk er natuurlijk niet aan, hier een beschrijving te geven van al of van de meeste schilderijen van onze beide broeders; het uit den aard betrekkelijk klein bestek, waarin dit artikel vervat moet worden, laat dat trouwens niet toe. Ik zal mij dus bepalen enkel van een drie- of viertal gewrochten — hun allerbeste — een denkbeeld te geven... En nu ben ik wel genoodzaakt een keuze te doen, en dan kan die, tot mijn spijt niet anders uitvallen dan ten nadeele van dien van de beide broeders, wiens werken ik minder dikwijls gelegenheid gehad heb te zien, van Juliaan.

Eerst en vooral echter wil ik trachten de stadiën, door de beide schilders doorloopen, wat nader te omschrijven.

Hun eerste stadium, dat, naar mijn opvatting, nagenoeg de geheele jarenreeks 1864—1879 omvat, werd, in al wat ik hooger reeds zeide, ten deele toegelicht. Het omvat een lange reeks werken, deels van legendarischen deels van geschiedkundigen aard, en is, zooals wij zagen, voor beiden nagenoeg volkomen één.

Laat ik nu even zeggen, hoe zij, in die jaren, de geschiedenis begrepen.

Wat hen aantrok in de allereerste plaats was blijkbaar het dramatische van een of ander afzonderlijk feit, een epizode dus. Juliaan ontleent aan de historie van de eerste Vlaamsche graven een trek uit het leven van Boudewijn met den Bijl, namelijk, hoe hij persoonlijk als rechter zat over zijn onderdanen (1876); Albrecht toont ons Jakoba van Beieren een knieval doende vóor hertog Filips van Burgondië (1871), Keizer Karel, oud en afgeleefd, zich verlustigend in het bewonderen van schilderijen in de abdij van San Yust (1874), of Bosschaart van Avesnes in den ban van de Kerk geslagen (1877).

Wat zij vooral doen uitkomen is het sentimenteele en hartstochtelijke, het roerende en aangrijpende, het melodramatische, zal ik maar zeggen, van het geval. En niet zonder een heusch melodramatisch tintje in enkele van deze tafereelen! De algemeene groepeering, maar nog veel meer de houding der afzonderlijke personen is niet alleen handig, maar zelfs effektvol; zoozeer, dat — zoo men niet beter wist — men zou vermoeden, dat een paar van deze schilderijen niet door een schilder, maar door een ervaren tooneelregisseur „*inscenirt*" werden. De personages zijn werkelijk meer dan éens wat rhetorisch, zoo b.v. Bosschaart van Avesnes en ook Jakoba van Beieren; zij doen wel degelijk alsof zij wisten, dat zij een wel ingestudeerde rol vóor het publiek te vertolken hebben.

Wat hen in de tweede plaats aantrekt, is het schilderachtige van het ouderwetsche midden. Met geoefenden smaak brachten zij allerlei aan bouwkunst, meubeleering, kleederdracht van 't eens bepaalde geschiedkundige tijdvak ontleende bijzaken bij elkaar, om er hun tafereelen mee te stoffeeren. Over dit laatste deel van hun kunst waren zij, hoe jong ook, reeds in deze hun eerste periode volkomen meester. Zonder ooit in overdrijving te vallen, wijdden zij van dan af de grootste zorg aan den achtergrond van hun doeken.

Hoe die van Gent Karel V als kind vereerden, schilderij van Albrecht de Vriendt (Muzeum te Brussel).

Bij hen geen van die onduidelijke, twijfelachtige, nietszeggende fonnetjes, nauwelijks aangeschetst of enkel in doodverf uitgevoerd, en dienende alleen om het hoofdfiguur of de hoofdgroep zooveel mogelijk te doen uitkomen. Bij hen geen spoor van dat door en door valsche streven, om, bij middel van een geheel bizondere verlichting, de aandacht van den toeschouwer op éen enkel punt te vestigen, zoodat men zou zeggen dat de schilder er twee uitvoeringsprocédés op na houdt, eentje voor de hoofd- en een ander voor de bijfiguren.

Van dergelijke knepen en kunstmiddeltjes zeide J. Floris zelf in de reeks artikelen, die ik in 't eerste deel van dit opstel heb besproken :

„Wie zoo handelt, zondigt zwaar tegen de eenheid en de waarheid van de voorstelling, miskent de ware verhoudingen tusschen de menschen en de hen omringende wereld, en vernietigt, onder voorwendsel van een harmonie die er geen is, omdat zij er geen zijn kan, de werkelijke, eenig mogelijke harmonie van de natuur."

Hoe Boeren en Herders het Jezuskindje welkom zongen, schilderij van Juliaan de Vriendt.

Voor hen was het fon ten allen tijde wat het, volgens alle logiek zijn moet: een werkdadige faktor van het geheel, een levendig kommentaar zoowel over het chronologische en het maatschappelijke als over het dramatische gehalte van de voorstelling.

Ik kan het niet billijken, wanneer men, zooals de heer L. de Taeye deed, de niet talrijke reeks louter sentimenteele schilderijen van Juliaan en Albrecht de Vriendt in een afzonderlijk tijdperk van hun ontwikkeling poogt te rubriceeren, al noemt men dit dan ook een „overgangstijdvak". Voorzeker zijn *Moeders Liedje*, *De Verjaardag*, *De Gelukkige* (1870) en *De Aalmoes*, alle vier van Albrecht, zeer aardige schilderijtjes van meer intiemen aard, historisch genre zou ik zeggen ; hoe kan men hier echter van een nieuwe periode gewagen, wanneer men toch weten moet, dat de schilder, in later jaren, nog herhaaldelijk dergelijke stukken voltooid heeft, zooals b.v. *De Verjaardag van Moeder* (1875), *De Verjaardag* (1888), *Te Brugge* (1895)?

Dat na 1879 elk van de beide broeders een meer eigen weg insloeg, zagen wij reeds. En hier vangt nu voor beiden de tweede periode voor goed aan.

Wij zagen ook hoe de oudste een meer bepaald idealistische, ja, mystiek-godsdienstige richting inslaat, terwijl Albrecht zich hoofdzakelijk op de geschiedenis toelegt.

Groot is intusschen het onderscheid tusschen Albrechts vroegere historische tafereelen en zijn latere. Wél blijft hij zich in één opzicht gelijk: het archeologisch-schilderachtige behoudt, nu als vroeger, al zijn bekoorlijkheid voor hem, ja, ongeëvenaard archeoloog als hij is, weet hij nu, met zijn veelzijdig ontwikkelden smaak, op veel schitterender wijze partij te trekken uit al de hulpmiddelen, welke dit bizonder vak zoo ruimschoots voor den schilder oplevert; doch — wat hij in de geschiedenis zoekt is niet langer meer het pathetische, dramatische, de afzonderlijke gebeurtenis, maar wel — en hier trof de Taeye den nagel juist op den kop, „*le caractère exact des époques, plutôt au point de vue psychologique, intellectuel et vraiment social*".

Ja, om *dit* karakter is het hem, in de lange rij werken, welke wij hem van 1880 tot 1896 zien voltooien, blijkbaar vóór al 't andere te doen. Hoe zij ook heeten, zijn in 1880 voltooide *Filips de Schoone slaat zijn Zooutje Ridder van het Gulden Vlies*, zijn van 1883 gedagteekende *Paus Paulus III vóór 't Beeld van Luther*, zijn in 1885 eerst tentoongestelde *Hulde van de Gentsche Gemeente aan Karel V*, en de geheele reeks van de door hem voor Brugge en Veurne uitgevoerde kartons, waaronder ik vooral wensch te vermelden, *Filips de Schoone te Veurne* en *De Instelling van het Gulden Vlies*, staven glansrijk de bewering van mijn Franschschrijvenden konfrater.

Ik ben zoo vrij staande te houden, dat, Leys alleen uitgezonderd, geen ander Vlaamsch meester, in den loop van deze eeuw, *historische tafereelen* voltooide van zulke degelijkheid als Albrecht de Vriendt in deze zijn tweede periode. Wat hij daar geeft, dat is meer, veel meer en veel beter dan louter „kostuumschildering" of archeologische geleerdheid. Evenals Leys zelf, doch anders dan hij, ik zou bijna zeggen: op meer met onze moderne begrippen van vorm overeenstemmenden trant, stelt hij ons menschen voor uit dezen of genen geschiedkundigen tijd, menschen, die, niet door hun kleedij en omgeving alleen, maar door houding en gebaar, type en uitdrukking van het gezicht, op ons den indruk maken dat zij werkelijk zijn menschen niet uit ónze, maar uit een ver achter ons liggenden tijd.

Van effektbejag, van tooneelmatig *insceniren*, geen spoor meer. Hoogst eenvoudig is, ook in de godsdienstige tafereelen van den oudsten broeder, de geheele voorstelling. De artiesten leggen er zich blijkbaar vóór al 't andere op toe, wat zij verhalen willen terug te brengen tot een minimum van drama, een minimum van *scène*. Eenvoudig zijn en in dien grooten eenvoud de grootst mogelijke kracht ontwikkelen — dat is blijkbaar hun leus geworden, die van den lyrischen dichter van *Hoe de Herderkens Jezus welkom zongen* evengoed als die van den epischen zegger van *Hoe de Gentenaars Karel V als Kind vereerden*.

Nu meen ik gerust te kunnen zeggen, welke werken van de gebroeders de Vriendt ik aanschouw als hun beste en mooiste. Zonder aarzelen noem ik, van Juliaan, *Doornrozeken*, *Hoe de Herderkens Jezus Welkom zongen*, en *Hoe men*

bij 't Lijk van de H. Cecilia waakt en verscheidene aquarellen, en van Albrecht *Hoe de Gentenaars Karel V Hulde brachten, Paulus III* en *De Instelling van het Gulden Vlies.*

Slechts een viertal hiervan wil ik nader doen kennen.

Doornroosje is wellicht het mooiste werk uit de geheele eerste periode van Juliaans kunstenaarsloopbaan. Het verplaatst ons in de torenkamer van een middeleeuwsche burcht, op het oogenblik dat de Prins, zijn groet uitstamelend aan het liefelijke vorstinnetje, den honderdjarigen sluimerban verbreekt. Zeer simpel en toch zeer dichterlijk! In het ledikant van het prinsesje ligt en slaapt nog de oude, heksachtige dwene; vóór het troonbed rijst het maagdeken overeind, in het zoete licht van de vroege lentezon, dat door het open venster nog half schuchter in het donkere vertrek lacht en speelt en blikkert rond de frischgroene blaadjes die, door 't venster, tot in de kamer gedrongen zijn als boden en eerste panden van 't verjongde zonnejaar. En treffend is weergegeven, in gelaatsuitdrukking en houding van het ontwakend kind, het gemengd gevoel van verrassing, schrik bijna voor 't plots weer aanschouwd licht, van blijheid, opborrelende blijheid voor 't weer door haar heele wezen levendig drijvend en dravend bloed.

St. Lukas, schilderij van Albrecht de Vriendt
(O. L. Vr. Kerk te Antwerpen).

Het tweede der genoemde stukken komt mij voor als een uitstekend geslaagde proeve

van werkelijk populaire schilderkunst. Het kan moeilijk anders, of het publiek waaraan Juliaan bij 't ontwerpen van dit tafereel gedacht heeft, is een publiek van eenvoudigen en nederigen, bij welke het gevoel luider spreekt dan het verstand, die *verstaan* met het hart en niet met de rede. Tot nederigen sprekende, poogde hij zelf nederig te wezen. Zijn zelfbewustzijn legde hij het zwijgen op; aan geen van de eischen en wenschen van zijn kunstenaarsijdelheid, zijn veelomvattende geleerdheid zelfs, verleende hij gehoor; alle streven naar die op onze dagen zoo hartstochtelijk en opzettelijk nagejaagde „personaliteit" versmaadde hij; de artiest trad geheel en al op den achtergrond, enkel en alleen om het onderwerp zelf, in al zijn eenvoud, maar ook met al zijn kracht te laten spreken.

Noch één enkele van de gekozen figuren, noch één toontje op 't geheele doek verraadt de allerminste mooidoenerij. En toch blijft men bij 't beschouwen niet koud; men wordt geroerd, innig zacht aangedaan, en men *gelooft* dat het werkelijk zoo gebeurd is, en prevelt het oude populaire versje mede, dat die boerenkinderen zingen:

Wij offeren al te zamen
een klein jong lammekijn,
ook koekskens, melk en zane
aan 't lieve Kindekijn.

Verscheiden van Juliaan's waterverfschilderingen behagen mij niet minder. Onder deze vermeld ik, het in 1891, 1892

Jakob van Maarlant, schilderij van Albrecht de Vriendt (Raadhuis te Brugge).

en 1894 door de Koningin van België aangekochte diepgevoelde „*Op den derden Dag*", een van de heilige vrouwen op weg naar Jezus' graf, dan *Het Gebed van Magdalena*, eindelijk de in 't edelste paars uitgevoerde *H. Elisabeth van Hongarije Brood brengende aan de Armen*, verder een van 1895 gedagteekende, bijna zuiver symbolistische *O. L. Vr. met de Lelie*, en vooral het in 1896 geschilderde *Er was eens* — een werkelijk, heusch sprookje in kleuren, zoo simpel en natuurlijk als b.v. de mooiste legenden-illustrasies van Jaques des Gachons of Robinson, maar natuurlijk zonder iets van 't gebrekkige van de teekening van eerstgenoemde, even volmaakt van teekening als van koloriet.

Tot Albrechts mooiste aquarellen behooren voorzeker zijn drie in één kader vereenigde: *Abdybouwval*, *Een middeleeuwsch Klerk* en *Terugkeer van den Sporenslag*. Doch niet van zijn aquarellen wilde ik spreken.

Ik heb nooit begrepen hoe kunstbeoordeelaars, die hun taak ernstig opvatten, of althans eenig zelfrespekt bezitten, de waarde van een werk als het in het Brusselsch Museum te vinden *Hoe die van Gent Karel V Hulde brachten* konden betwisten. Men toone mij dan toch — Leys en Lies, ik herhaal het, uitgezonderd — iets even degelijks van om 't even welken onder onze Belgische tijdgenooten! Ik zie vruchteloos rond in al onze Belgische musea: noch Cluysenaar's *Canossa* noch van Aise's *Artevelde*, noch van Camp's *Maria van Burgondië*, noch vooral Verlat's *'t Volk van Antwerpen en het Standbeeld van Alva*, noch iets dat, even na 1830, Gallait, de Keyser, Wappers, Slingeneyer onderteekenden, wint het als geheel, als harmonieuze schepping beschouwd, van dit voortreffelijk stuk. Jawel, in dit of dat partikulier opzicht kan een of ander van deze overigens veel grooter tafereelen dat van de Vriendt overtreffen: zoo geef ik b.v. gaarne toe, dat de *Artevelde* van Gustaaf van Aise, als zuiver ambachtelijk brok schilderwerk, boven de Vriendts arbeid staat. Ook ligt er ontegenzeggelijk meer passie, grooter *furia* in het reusachtige *In 't Jaar 1830* van Wappers... Doch — neem het niet kwalijk — noch op deze, noch op gene eigenschap maken nu juist de de Vriendts aanspraak. Treffend schreef Ernest Chesneau in zijn boek, *L'Education de l'Artiste*:

> „Leur talent ne se pare pas de crânerie non plus que de désinvolture; il a quelque chose qui vaut mieux: la probité."

En de Taeye zelf voegt er bij, Albrecht persoonlijk bedoelende:

> „Le maître ne cherche dans les qualités techniques que le simple moyen d'exprimer ce qu'il veut traduire. Il ne faut donc pas le ranger parmi ces virtuoses du métier qui ne sont souvent que de simples Béotiens. Il ne cherche à étonner ni par une facture tripotée, poncée, travaillée, ni par des effets quelconques. Son travail est honnête, très simple, très loyal. Que lui importe la facture? Elle doit se borner à servir sa pensée et sa volonté. Elle doit servir à exprimer ses émotions sans attirer jamais, elle même, l'attention. Elle doit, en un mot, obéir et non commander."

Dit neemt niet weg, dat het onderhavig tafereel even meesterlijk is in 't opzicht van den eigenlijken vorm als in dat van de samenstelling; dat b.v. teekening en kleur in gelijke mate onberispelijk zijn en den toets van de meest nauwgezette kritiek doorstaan kunnen. Wie oogen heeft om te zien, kan 't

immers zelf waarnemen; elk onderdeel van dit stuk is geschilderd naar eisch van zijn eigen natuur: de vleezen anders dan de stoffen; de stoffen anders dan goud, zilver en staal; en de metalen anders dan 't hout van plankier en wieg en stoelen. En elke bizondere stof ook is op bizondere wijze behan-

Te Brugge, schilderij van Albrecht de Vriendt (Pinakoteek te München).

deld: zijde als zijde, brokaat als brokaat, 't geweven niet als 't geborduurde of omgekeerd.

Meer dan dat alles echter bevalt mij nog de voortreffelijke keuze van de typen. Treffend, zonder gezocht te wezen, is de tegenstelling tusschen de

stoere poorters van Gent en de gladder, verfijnder edelen en hofdames. En elk doet wat hij doet, en heeft — opvallend — eigen gevoel, gedachte, wezen.

Kan men nu een kunstwerk grooter eischen stellen?

Met *Paulus III vóór Luthers Beeld* ben ik evenzeer ingenomen. Dit stuk staat wellicht, ofschoon veel eenvoudiger en veel minder personen bevattend, nog hooger dan 't vorige. Eén personage slechts in dat ruime, rijk gestoffeerde vertrek: de Paus van de geheele Christenheid. Meubels niet vele: een tafel, een stoel, een tochtscherm, en het portret van den grooten Omwentelaar van de zestiendeeuwsche geesteswereld. Wat me het meest treft is niet de waarlijk karakteristieke figuur van den kerkvader; niet zijn meesterlijk gedane kop, waarop de intensiteit van de gedachte, maar ook iets van wereldverachtenden twijfel zoo sprekend te lezen staat; niet die superb geboetseerde, uitdrukkingsvolle handen, of die geheele, hoogst *gelungene* houding overigens; het is ook niet de van alle gelikth eid vrije, en toch zoo nauwgezette behandeling van den heelen boedel, hier en daar zoo dichterlijk wegdoezelend in de geheimzinnige sakristieachtige halve schemering van dien éenen zonnestraal; het is — dat het schilderij met dat éene figuur zoo niemendal leêg, zoo over en overvol is... Wat ze vult, werkelijk vult, is de gedachte, die men elk oogenblik van de lippen van dezen kerkvader meent te zullen vernemen: „En toch... en toch... Gebanvloekt al of niet... Zoo *hij* eens gelijk had tegenover de historie en tegenover God!"

Zullen onze beide artiesten bij de twee door mij beschreven stadiën er nog een derde voegen? Er zijn teekenen, die het mij doen voorzien. Van Albrecht verwacht ik een periode, waarop hij zijn krachten zal wijden aan het voltooien van streng synthetische scheppingen, waarvan wellicht het pas beoordeeld gewrocht ons een voorsmaak geeft; schilderijen, niet van buitengewone afmetingen altijd, waarin hij, liefst in weinige figuren, het karakter, den geest van een geheel historisch tijdvak zal belichamen: historieschildering dus in de hoogste, edelste beteekenis van het woord.

Zal Juliaan een dergelijken weg opgaan? Zal hij zich veeleer meer bepaald toeleggen op het vertolken van fijndichterlijke legenden, rein liefelijke sprookjes, geheimzinnige sagen? Ik ben geen profeet voorzeker, maar uit al wat hij sedert een tiental jaren te zien gaf, meen ik te mogen opmaken, dat hij, zonder aan het historische genre geheel vaarwel te zeggen, toch bij voorkeur mystieke stoffen zal blijven behandelen. En ik zou dat bijna wenschen, overtuigd als ik ben, dat wij alsdan aan zijn teerbesnaard en fijngevoelig gemoed en aan zijn zeer delikate gave nog menig juweeltje zullen te danken hebben van een kunst, die hier te lande maar al te zelden beoefenaars vond: een kunst van innige emotie en van werkelijke, eenvoudige, populaire poëzie.

EEN OVERSTROOMING.

Een vertelling

DOOR

A. HARREWIJN.

I. Moeder en Zoon.

Ting—ting—ting . . . . . bom.

„De burgemeester doet weten, dat de ingezetenen verplicht zijn vóór vijf uur de vloedplanken uit te zetten,” Ting—ting—ting . . . . . bom—bom.

Voort stapte „Kees”, de omroeper in het kleine stadje Breehille, dat aan den mond van een onzer groote rivieren ligt; in de eene hand den klopper, in de andere het blinkend koperen klinkbord, om aan het einde der straat denzelfden „roep” op denzelfden deun uit te galmen.

Nauwelijks klonk het heldere gerinkel, of uit alle deuren kwamen vrouwen kijken. Die 't minst nieuwsgierig was bleef binnen, en bepaalde zich er toe het bovendeel der deur open te duwen en met de armen op de onderste helft geleund met voorovergebogen hoofd te luisteren naar wat de omroeper mee te deelen had. De nieuwsgierigsten wierpen snel de muilen uit, trokken een paar klompen aan, duwden de deur open en haastten zich naar de plaats waar „nieuws” te hooren viel.

„De *Bur*gemeester doet te weten, dat de ingezetenen *ver*plicht zijn — vóór *vijf uur* — de vloe-oe-oedplanken uit te zetten!” Zoo had hij weer geroepen, met een paar harde stooten op „*Bur*” en „*ver*” en „*vijf uur*”, want dàt moesten de menschen goed weten. En dan had hij even gerust, eer hij aan de „vijf uur” kwam, en daarna had hij ook even adem gehaald, want toen kwam het gewichtigste, — en met een langgerekte „oe” zong Kees „de vloed” er uit, om haastig en kort te eindigen, alsof „*plankenuittezetten*” één woord was. — Twee bommen op het bord volgden en iedereen wist dat het *uit* was.

„Heb ik 't je van ochtend niet gezegd, Jans?” zegt vrouw Molm tot haar buurvrouw; „ja mijn lieve mensch! Als ik 's nachts droom van blommen, dan hoor je op den dag altoos van nattigheid; 't is dan regen of sneeuw; òf ze morsen water op mijn straatje, òf je gooit de melkkan om, afijn, 't een of 't ander. En nou, ziedaar, daar heb je 't, springvloed met ijsgang! — Piet, Piet! . . . Pie-ie-ie-t! . . . Waar is die deugniet nou alweer. O, gelukkig, dat je daar komt! Haal dadelijk een emmer klei aan de haven. Je weet wel, op de stadswerf naast Hein de Lapper, daar kan je 't krijgen . . . voor de vloedplanken, mot je maar zeggen.”

Piet pakt vlug den emmer en loopt, zoo hard hij loopen kan, den zwaren, houten emmer in de oogjes van het hengsel op en neer hutsend, naar de

stadswerf. Hij is niet altoos zoo blij een boodschap voor moeder te moeten doen. Moeder toch, houdt veel van babbelen, en als dan de kinderen thuis komen, of vader komt op 't maal af, dan moet Piet, haast-je, rep-je, loopen en draven om alles in orde te helpen maken. Een duw, een stomp, wat slagen en veel ruwe woorden drijven hem dan voort, en onder die behandeling is Piet een onwillige deugniet geworden, die er alleen met geweld toe te brengen is, iets voor zijn moeder te doen. Nu echter vliegt hij gewillig weg. Op de stadswerf mogen ze anders niet komen, de straatjongens van Breehille, daar zorgt De Wachter, de politieagent, wel voor. En alle jongens weten, dat daar een groote hoop klei ligt, van die taaie, kleverige, die je haast niet van de handen kunt krijgen: zoo echt om er knikkers van te bakken, meenen ze en zoo best om er een vesting van te maken, net als Breehille zelf is. En groote keien liggen er ook, mooi, voor de kanonnen; en klinkers om poorten van te maken in den wal van klei — heerlijk. Als je bij Hein den Lapper op zolder bent, kan je net over den muur heen kijken, en dan kan je alles zien liggen. Maar er *op!* Alleen Tienis van den Heuvel, de stads werkman (de eenige) komt er zoo nu en dan wat keien halen, of een paar kruiwagens klinkers. Anders roert niemand aan die heerlijke dingen. Maar nu, Piet Molm weet wel, dat er nu vrije toegang is; haast alle jongens zullen er wezen.

Piet pakt vlug den emmer.

„Als ze nu ....” en Piet loopt als een kievit.

Hij heeft zich niet vergist. Mannen en vrouwen verdringen zich voor de werfpoort en — wat veel belangrijker is, — al de jongens zijn er, allemaal.

„Hoera!” schreeuwt Piet, den emmer met een krachtigen ruk omhoog zwaaiend, zoodat het hengsel luid in de uitgesleten ooren rinkelt. „Hoezee!”

„Houd je mond, bengel!” bromt de oude loods Zeevang, die de laatste van de wachtende rij is. „Je weet niet wat je zegt. — Die kwajongens maken van alles een pleziertje, al rilt een ander mensch uit angst voor 't gevaar.”

„Nu komaan, Zeevang, dat meen je toch zeker zoo erg niet. Rillen van angst, dat doe *jij* toch wel niet. Jij, die zoo dikwijls je leven gewaagd hebt voor anderen, je hebt wel gevaarlijker oogenblikken beleefd, dan we nu

tegemoet gaan!" voegt schertsend de kantonrechter hem toe, die uit nieuwsgierigheid ook eens een kijkje is gaan nemen bij het kleihalen.

„Dat zegt u wel, mijnheer! Voor heete vuren heb ik gestaan. Maar wil u wel gelooven, dat ik nog nooit zoo'n belabberd gevoel heb gehad als vandaag? 't Is of er wat los zit in me; 'k ben als een schip, dat zijn roer kwijt is. En weet u hoe dat komt? Als ik vroeger in gevaar was, dan had ik de schuit onder me, een beste; ik voer altoos op een Breehilsche loodsboot en dat zijn je ware vaartuigen, dat is vertrouwd spul. En nou, ik weet niet, maar als ik land onder mijn voeten heb en 't waait, zóó als 't van nacht zal waaien, dan heb ik net een gevoel of ik zeeziek ben. En als ik dan op de hoofden sta en ik kijk de rivier op — en ik zie dan die korte golven, die de schotsen en ijsbonken als een veer heen en weer gooien, dan ben ik bang. Waarachtig, mijnheer, dan ben ik bang. Ik vertrouw 't niet, dat dijkwerk, en die vloedplankjes. Had ik mijn oude schuit maar onder mijn voeten, en dan in de Noordzee! Laat ze dan maar blazen. Als mijn hand het roer vast had, dan moest het raar gaan, als we er niet zonder kleerscheuren afkwamen. Maar hier... bah. Je voelt je net als een walvisch op het strand."

„Jongen, jongen, Zeevang! Wat heb je een zwarte muts op! De wind gaat wat liggen en dan wordt 't wel beter."

„De wind liggen? 't Mocht wat! Help u ereis kijken tegen een uur of acht, dan zal je 'reis wat zien. We krijgen een storm uit den Noordwesten, zooals u er nog niet veel beleefd hebt. En dat is leelijk genoeg. IJsgang, springtij en dan zoo'n buitje nog op den koop toe, die 't water ópzet in de rivier, — dat is waarachtig niet om mee te lachen. Ik ga naar huis. Ik woon daar net in de bocht, weet u, *als* er wat gebeurd, dan hebben wij 't uit de eerste hand, en al ben ik bang, — ja, lacht u maar! — al ben ik bang, dat die vloedplankjes niet veel zullen tegenhouden, toch wil ik doen, wat ik kan en zal ik kalm zorgen, dat alles bij me in orde is."

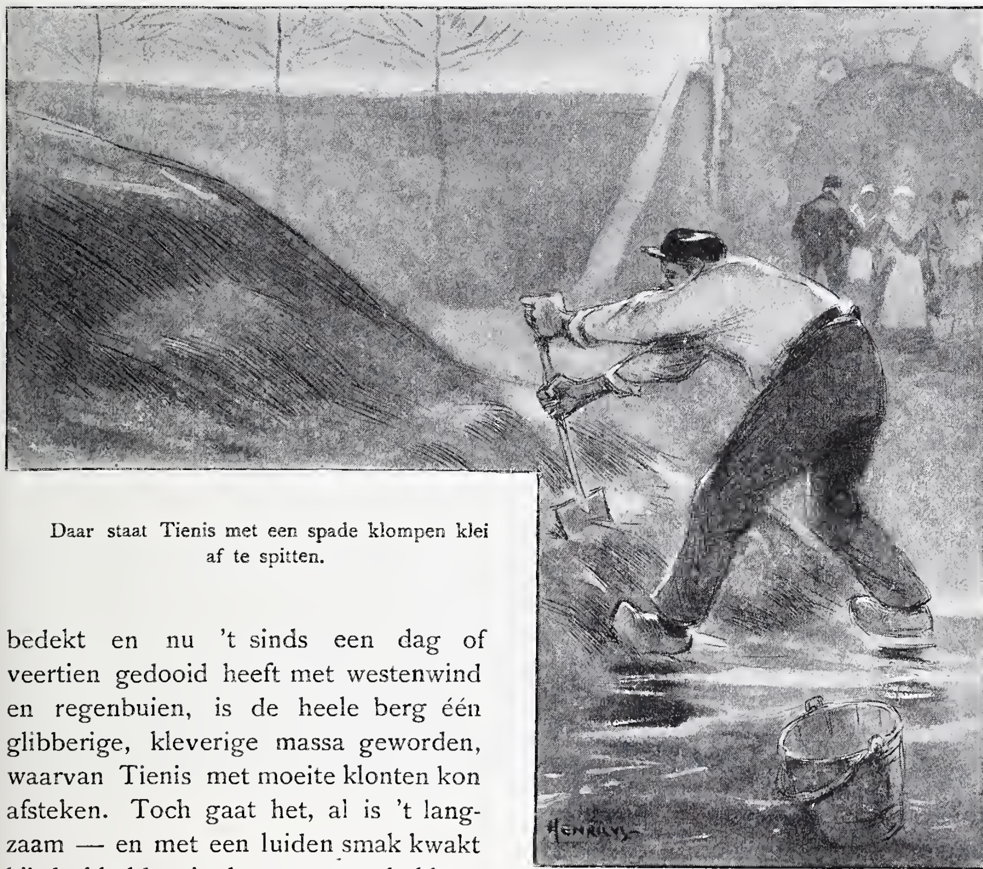
„Dus zou je denken, Zeevang, dat 't zulk kwaad weer zal worden? Dan ga ik ook maar gauw naar huis, om mijn vrouw te waarschuwen, dat ze bij ons maar gauw de vloedplanken uitzet."

De beide sprekers wandelen bedaard weg. Piet heeft niet staan luisteren, en is, met zijn emmer achter zich, door de wachtende rij heengeboord, alle gaatjes opzoekend. Hier kreeg hij een duw, daar een stoot, wat verder pakte een stoere visscher hem bij den kraag en zette hem, met zijn emmer over het hoofd gestulpt, een pas of wat terug.

„Daar, garnaal, blijf jij uit de buurt van de groote visschen, ze mochten je 'reis opslokken. Als er een school kabeljauw zwemt, moet een harinkie maar wat achterblijven, begrijp je?"

Nu, Piet begrijpt aan den krachtigen kneep in zijn arm, dat „kabeljauw" niet zoo heel zoetsappig met „haring" omgaat en... gaat daarom weg? — Dat kunt ge begrijpen. *Piet*, en *wegloopen*, als er wat te zien is, dat zijn er twee. Piet loopt met een krommetje om den visscher heen en wurmt zich, zonder zich veel te bekommeren om duwen of brommen, door den dichten hoop tot vlak voor de werfpoort.

„Die aan de beurt is!" zegt De Wachter, de agent, die aan de poort op post staat om te zorgen, dat er niet teveel volk tegelijk binnen gaat — „komaan, die volgt!" — en met een gezicht, alsof hij de burgemeester was, en toezicht op het werk moest houden, stapt Piet de werf op, terwijl hij zich omkeert en een nijdig getik met zijn emmer laat hooren, alsof hij de menschen, die hij vóórgaat uitgrinnikt. In een oogenblik is hij bij den kleihoop. Daar staat Tienis met een spade klompen klei af te spitten. Vóór den winter was die uit de haven gebaggerd. Een dikke laag sneeuw had den hoop den heelen winter

Daar staat Tienis met een spade klompen klei af te spitten.

bedekt en nu 't sinds een dag of veertien gedooid heeft met westenwind en regenbuien, is de heele berg één glibberige, kleverige massa geworden, waarvan Tienis met moeite klonten kon afsteken. Toch gaat het, al is 't langzaam — en met een luiden smak kwakt hij de klodders in de emmers en bakken. Piet, die altoos haantje de voorste is, Piet stapt parmantig naar den achterkant van den hoop en grijpt een spade, die daar rustig op de ijverige hand van Tienis wacht, als deze van plaats zal veranderen. Piet steekt de spade stevig in den berg en duwt, wat hij kan, om ze er in te krijgen. Klei echter, en dan nog wel de klei, die aan de einden van onze riviermondingen in de havens en kreeken bezinkt, is eene stof, die zich niet gemakkelijk laat bewerken. Piet moet dan ook duwen uit alle macht. Een klein puntje van zijn tong — dat was een hebbelijkheid van hem — steekt even uit zijne lippen en schuift van den eenen mondhoek naar den anderen. — 't Gaat niet. Met een nijdigen

ruk haalt Piet de kleispade uit den hoop, tilt ze hoog op en steekt met een woedenden stoot de scherpe snede in den gleuf, die nog in de klei is achtergebleven . . .

„Och, Piet! Arme deugniet! — Piets voeten stonden niet al te vast op de glibberige, slobberige stof, die door den regen van den hoop was afgespoeld en nu er rondom een brijpoel had gemaakt. Piets klompen waren al vlak en

Met zijn neus in de kleiklodders.

glad geworden van 't sullen op de sneeuw en op de glijbaantjes op „de vest" *), ze bieden dus niet veel weerstand en hij schiet, rakelings langs de spade, met zijn neus in de kleiklodders. Zijn tong was net even te voren wat verder uit zijn mond gekomen, alsof ze kwam kijken, hoe ferm Piet die weerbarstige massa tot rede zou brengen en nu likte Piet het gladste plekje nog gladder. 't Overeind komen zou niet zoo gemakkelijk geweest zijn, als de stevige hand van „Bot-Jaap" hem niet achter in den broek had gegrepen, om hem overeind

*) De vestinggracht.

te helpen. Een klinkende klap op zijn broek bewijst hem, dat Bot-Jaap nog wat anders kan, dan grijpen en met een: „Daar, weergaschen deugniet! dat zal je leeren kleihappen. Heb jij nog niet genoeg aan een *emmer* vol? Moet jij je mond en je broek ook nog vol hebben, landhaai? Zeg, Tienis, geef dien hongerhals een *half* emmertje. Zijn moeder heeft genoeg, als ze de klei van zijn broek schrapt en de mondvol van haar jongetje erbij krijgt!"

Onder luid geschater van de omstanders, die Piet Molm allen kennen en wel weten, dat het bij-de-handje een lesje verdient, krijgt Piet zijn halve emmertje — en veel minder trotsch, dan hij gekomen is, stapt sinjeur de achterpoort uit en naar huis, vergezeld van de spotternijen der aanwezigen.

„Dag, Piet Smul!" „Lekkerbek!" „Piet de Snoeper!" „Smakelijk eten!" hoort hij van alle kanten.

„Piet, wees er zuinig mee; niet alles vandaag opeten, vent! 't Mocht ereis zwaar in je maag liggen!" roept Bot-Jaap hem nog achterna, maar Piet hoort het al niet meer, want schaamrood over de gekke vertooning, die hij maakte, heeft hij het op een loopen gezet, zoodat hij in een oogenblik thuis is.

Moeder Molm stond niet gauw verbaasd over een of andere daad van haar Piet. „Van dien jongen, mijn lieve mensch, kan je alles verwachten. Die komt nog ereis aan de galg. En of je hem al half dood ranselt, dat geeft niemendal!" zoo klaagt ze telkens. Of *niet* ranselen, en wat meer liefde en zorg Piet niet beter op den goeden weg zouden brengen, dàt schijnt ze nooit bedacht te hebben.

Ditmaal echter sloeg ze van verbazing de handen ineen. Allereerst, toen ze hem in de verte zag aankomen. Daarvan begreep ze nu net niemendal. *Nu* al terug? Ze had vast en zeker verwacht, Piet in de eerste twee uren niet te zien. Nog geen half uur was hij weg geweest. Neen maar, als *dat* geen wonder was, dan wist ze het niet, verzekerde ze nadrukkelijk aan een buurvrouw, met wie ze dat half uur had staan zuchten en klagen over de luiheid en onbehoorlijkheid van haar „jongens." Grooter echter wordt haar verbazing, nu Piet naderbij komt. De lichtgrijze klei bedekte als een glimmend schild Piets buis en broek. Heel den voorkant is met een vrij dikke laag modder bedekt; zijn gezicht is vol vuile smeeren en vegen, zijn linkermouw heeft, behalve aan den elleboog, waarmee hij in den hoop geschoten is, nog een mooi plakkaatje op den onderrand, daar Piet zijn gezicht zooveel mogelijk „gereinigd" heeft.

Vrouw Molms verbazing ùit zich spoedig op een zeer bijzondere manier. Met krachtige hand grijpt ze Piet bij den kraag, en hem vooroverbuigend geeft ze onzen held op dezelfde plek, waar Bot-Jaaps hand hem greep een hagelbui van klappen, die hem een luiden kreet ontlokken en hem de tranen over de groezelige wangen doen stroomen, — twee witte strepen teekenend, als krijtschrappen op een zwart bord.

„En nu, schoongemaakt, zoo gauw je maar kunt. En dan dadelijk hier, om te helpen aan de vloedplanken."

Dit bevel laat Piet zich niet tweemaal geven. In een wip is hij het huis

in en achter op de plaats, waar zich een pomp bevindt. Zoo goed als 't kan, heeft hij zijn kleeren afgeschrapt en de klei in den emmer gedaan uit vrees, dat nieuwe klappen zijn deel zullen zijn, indien hij het straatje vuil maakt, dat tusschen het huis en het bleekveld ligt. Zijn handen en zijn gezicht zijn spoedig schoon en blinken, als anders alleen Zondagsmorgens, als moeder de kinderen de groote beurt geeft. Zijn ooren alleen bergen in de hoekjes nog een paar overschotjes, maar, daar Piet nooit zoo heel zindelijk op die lichaamsdeelen was, hindert hem dat weinig. Met een eenigszins toonbaar voorkomen gaat Piet het huis weer in, en met den kleiemmer naar de voordeur, waar moeder reeds een vloedplank heeft neergezet. Nu ze Piet ziet aankomen laat ze het werk aan hem over, vast overtuigd dat de pas „genoten" bestraffing hem wel zal bewegen zijn werk goed te doen.

Piet haalt zoo vlug als nooit, nog twee planken van den zolder en brengt ze met moeite naar omlaag. Het is dan ook een niet gemakkelijke taak voor den niet al te sterken knaap. De planken, van dik eikehout zijn zoo lang, dat ze juist tusschen de deurposten passen. Na eenig meten en probeeren heeft Piet ze op elkaar gezet, net tusschen twee latten, die aan elken deurpost gespijkerd zitten. Zóó vormen ze een schutting voor de deur. Piet klautert er overheen, hijscht zijn emmer ook aan den buitenkant en gaat nu zorgvuldig de naden dichtstoppen met klonten klei. De kleverige massa laat zich nog al goed bewerken en Piet heeft er genoegen in de vuile stof te kneeden en te knijpen, tot alle hoekjes en gaatjes volgepropt zitten en er geen druppel water door zal kunnen. Met kunstenaarstrots stapt Piet achteruit. Zijn hoofd een beetje opzij houdend en met zijn oogen half dicht geknepen; net zooals de teekenmeester wel eens op school doet, als hij van Piets teekening naar de groep blokken op de teekentafel kijkt, zoo beschouwt hij zijn werk.

„Zie zoo," zegt Piet halfluid: „laat Jaap Meijer en Dirk van 't Gors maar komen kijken. 'k Wed om een 'k weet niet wat, dat heurlui vloedplanken niet zoo glad ingestopt zijn," en nog eens stapt Piet achteruit en gaat op 't midden van de straat staan, om met zelfvoldoening zijn kunstwerk te bekijken.

„Zeg ereis, wat mankeert jou? Moet jij je heele gezicht vol klodderen met dat vuile goed?" klinkt een welbekende stem achter hem; — verschrikt springt Piet om en ziet zijn vader staan. Nu eerst bemerkt hij, dat hij in volle aandacht voor zijn werk, af en toe met zijn kleihanden in zijn gezicht heeft geveegd, en op het oogenblik, dat zijn vader hem aansprak bezig was, achter zijn oor te krabben, waardoor ook daar dikke dotten klei zijn vastgekleefd. In zijn verwarring veegt hij met zijn linkerhand over het gelaat, als om het schoon te maken, tot het schaterlachen van zijn vader hem doet inzien, dat die hand allerminst als reinigingsmiddel dienen kan. Piet heeft vandaag al een heel ongelukkigen dag. Vader echter vindt het geval eerder grappig dan ernstig en geeft hem den raad, maar gauw de vuiligheid weg te wasschen.

Piets vader is garnalenvisscher. Hij heeft een eigen schuitje en vaart met een knecht op zee, waar ze met moeitevollen arbeid een tamelijk goed stuk brood verdienen. 't Mocht den eenen tijd wat beter gaan dan den anderen,

doorgaans verdiende Molm geld genoeg om vrouw en kinderen van het noodige te voorzien.

Het was een goedhartig, vroolijk man, die in bijna alle opzichten van zijn vrouw verschilde. Den meesten tijd bracht hij op zee door; zoo nu en dan maar kwam hij een paar dagen thuis, als de vangst ruim was geweest en hij rustte, of zout moest laden. Den Zondag bracht hij meestal aan wal door en 's winters dwong het ijs hem niet zelden een lange vacantie te nemen. Zoo ook nu. Zijn schuitje lag rustig in de haven aan de lange palen gemeerd en alleen af en toe moest Molm of zijn knecht er heen, om toe te zien, dat de vloed het niet op den wal zette, of dat het bij eb, als de haven droogliep, goed terecht kwam. Tijd had hij dus in overvloed. In huis was hij echter zelden. Het voortdurende kijven en knorren van zijn vrouw stemde hem onaangenaam en als hij eenigszins kon, ontvluchtte hij zijn woning, om bij den een of anderen kennis een praatje te gaan maken over de vangst of over het varen. Piet was er altoos op uit met vader mee te gaan en kon dan uur aan uur doorbrengen met luisteren naar die verhalen van buitengewone vangsten, van ontzettende gevaren bij de redding van schipbreukelingen, of bij de berging van waren uit een gestrand schip. Men kon het den jongen aanzien, dat hij vurig naar het oogenblik verlangde, waarop hij met vader mee zou gaan naar zee.

Wel vindt hij het schuitje klein en de reizen kort, doch, als hij maar eerst zeebeenen heeft en een jaar of zoo heeft meegevaren, dan! .... en verre tochten naar de Oost, — om de wereld, als 't kon, doemen reeds voor zijn verbeelding op. Er zit een dapper hart in den jongen.

Nu echter is er geen sprake van vertellen of schertsen. Zoodra de eerste indruk, door Piets dwaas voorkomen veroorzaakt, bij vader verdwenen is, komt de ernst van het oogenblik boven en vraagt hij: „Wel, Piet! de vloedplanken al in orde? Laat ik ereis zien, of ze wel goed dichtgestopt zijn."

Met kloppend hart wacht Piet het onderzoek af. Vader drukt met den breeden duim in alle hoeken of er nog holten zijn; kijkt alle naden na; drukt op den bovenrand der planken om te zien of ze stevig genoeg aangeduwd zijn, en als na zijn onderzoek geen enkele fout, geen enkel verzuim is opgemerkt, klopt hij Piet op den schouder, en zegt: „Mooi, jongen! Dat heb je flink gedaan! Je moeder klaagt anders over je, maar als je zóó je best gaat doen, zal 't niet lang duren of je zult meê kunnen! Ga je nu maar gauw wasschen!"

Piet is in een oogenblik aan de pomp en wascht en boent, alsof het de Zondagsbeurt was en staat spoedig in de kamer, die het gezin voor alles dient.

Rondom de tafel, die bij het raam op den rood-tegelen vloer staat, zit het gezin reeds aan den avond boterham, — vader, moeder en de kinderen: een jongen van acht, een van zes en het oudste zusje, dat drie jaar is. Het kleinste, een meisje van vier maanden, ligt in de houten schommelwieg, die in den hoek staat. Op den haard gloeien eenige kolen vuur en ligt een knappende knor,

een wortelstuk van een boom, zooals Molm een wagenvracht vóór den winter heeft opgedaan.

Met zijn dikke roggeboterhammen heeft Piet weinig moeite. Eèn keer ver-

Rondom de tafel, die bij het raam....

slikt hij zich haast, — 't is als vader zegt, dat hij zoo flink heeft opgepast bij het zetten van de vloedplanken. Moeder knort wel over het gebeurde bij het kleihalen, maar vader zegt, dat Piet maar gauw mee naar zee moet, dan zal

hij wel ijveriger en flinker worden. „Je *kunt* je best doen, als je maar wilt!" zegt vader en Piet kan van plezier het stuk roggebrood haast niet naar binnen krijgen. — „Naar zee!"

Het „koffiedrinken" is afgeloopen. Vader staat op en gaat naar den zolder, waar zijn groote zeelaarzen hangen. Met de laarzen aan, den oliejekker en den zuidwester over den arm komt hij naar beneden,

„'k Ga van avond en van nacht naar de haven, vrouw!" zegt Molm. „'t Zal kwaad weer worden. Jullie loopt hier geen gevaar. Al komt het water zoo hoog, als nog nooit gebeurd is, de vloedplanken zullen het wel tegenhouden. En bovendien, je hebt Piet bij je. — Op je moeder en op broertjes en zusjes passen, hoor Piet! Als 't water binnen komt, dan naar den zolder. Ik reken op jou!"

Met een korten groet aan zijn vrouw, een flinken zoen aan de kinders gaat hij weg.

„Mag ik mee?" fluistert Piet, hem achterna loopend.

„Mee? Neen, vent, dat gaat niet. Als je zeebeenen hebt. Pas op 't huis. Ik vertrouw op jou!"

Al ging Piet *liever* mee, toch is hij blij. Op 't huis passen! De baas wezen, dàt was nog nooit gebeurd.

„Jongens! 't is toch wel plezierig, als je geprezen wordt!" denkt hij en met het hoofd omhoog, stapt hij de kamer weer binnen, waar moeder bezig is de kleintjes uit te kleeden en naar bed te brengen. Piet zoekt in het hoekkastje een oud boek met verhalen van zeereizen, gewaagde en avontuurlijke tochten, dat hij al wel tien keer gelezen heeft, maar dat toch nog altoos zijn lievelingslektuur is en bij het flikkerende licht van de eenige kaars, die op 't midden van de tafel staat, leest Piet de zinnen, die hij al uit het hoofd kent.

Lang duurt echter zijn genot niet, kaarsen zijn duur en, als de meeste menschen van dien stand, gaat het gezin vroeg ter rust; dat spaart. Olielampen kent men in het gezin van visscher Molm nog niet.

Tegen zeven uur hoort Piet moeders vermaning om „dien rommel" nu maar op te pakken en naar kooi te gaan.

Piet bergt zijn schat zorgvuldig weg en na moeder goeden nacht gezegd te hebben strompelt hij in het donker naar boven en begeeft zich te bed.

Ontkleeden doet hij zich niet. Vader droeg hem de zorg voor het gezin op. Hij zal waken en wacht houden. „Er *kon* gevaar komen," zei vader immers!

Woest huilt de wind over het dak van 't kleine huisje. Warm is het op den zolder niet. De pannen laten hier en daar kieren en reten open, waardoor een nijdige windvlaag giert en huilt — en Piet rilt soms van kou. Toch blijft hij luisteren. Om zich te warmen trekt hij de dekens tot aan de kin omhoog, zoodat zijn dik gekleed lichaam weldra als door een zoele zomerlucht omgeven schijnt. Die warmte doet hem goed. Zijn oogen worden zwaar en ondanks zijn voornemen om wakker te blijven, vallen ze toe en slaapt hij in.

Rustig slaapt hij niet. Hij droomt. Woest keert hij zich nu eens in het bed om, dan weer geeft hij een luiden schreeuw, die echter verloren gaat in het

fluitend gehuil van den opstekenden noordwester. Ruw dondert de storm tegen de broze pannen van het huisje, maar Piet droomt voort. Zou hij in gedachte rondzwerven op onbekende zeeën, wilde gevaren tegemoet? Zou de huilende wind bij hem het denkbeeld versterken, dat hij op zee ronddoolt, worstelend tegen storm en golven? Bulderende vlagen slaan tegen het zwakke dak. Een luid, onstuimig suizen vervult de lucht, als van water, dat beukend tegen een steenen kade slaat. Piet slaapt voort, vast, maar onrustig, met af en toe een schreeuw, een schop met het been tegen de planken, een wild woelen met de armen. Daar verheft de wind zich nog wilder; een felle, dolle vlaag slaat neer op het dak en rukt een paar pannen af, die, wijd weggeslingerd, in stukken neervallen op de straat. De schoorsteen waggelt, het heele huis schudt.

„Help!" schreeuwt Piet en vliegt omhoog. Met wijd uitslaande handen grijpt hij de dekens en houdt zich krampachtig vast.

„Vader!" gilt hij opnieuw. Maar dan gaan zijn oogen open en versuft staart hij rondom zich in den duisteren nacht. Eerst langzaam komt hij tot bedaren en begrijpt, dat hij in zijn bed ligt, op den zolder van zijns vaders huis. Hij had dus geen schipbreuk geleden, zooals hij gedroomd had. De golven slingerden hem niet heen en weer, — de wind . . . ja toch! De wind was er wel. Vreeselijk, wat een storm! En hier op zolder, wat een tocht, wat een geblaas! Met moeite werpt Piet de zware dekens van zich en steekt het hoofd buiten de bedstede. Hoor! wat is dat? Is hij tòch op zee, en klotsen de golven tòch tegen het wrak. Hu, wat schudt het schip! Piet is nog niet recht wakker.

De wind blijft bulderen en het rammelen der dakpannen, het gieren en fluiten door reten en spleten, maar meest nog de koude, die hem doet huiveren, maken Piet helder wakker en brengen hem eindelijk tot bewustzijn.

Wat een geklots, wat een geplas. Piet springt uit het bed. Tastend gaat hij voort in het donker, naar den kant, waar het kleine zolderluikje is. Den verroesten grendel schuift hij weg en hij duwt tegen het luik. Met een wilden slag wordt het opengerukt en krakend kletst het tegen den muur, wijd open, door den wind vast tegen den muur gedrukt. Met moeite brengt Piet het hoofd even buiten het raam om te kijken, wat er buiten voorvalt. Geen ster is er te zien. Piet *weet*, dat donkere, dreigende wolken met snelle vaart voortglijden langs den hemel; 't is of hij hun dreigende donkerte voelt. Op straat niets te onderscheiden. Halt, wat is toch dat eigenaardige geluid, dat hem vroeger reeds deed denken, dat hij aan boord van een schip was? Zou . . .

„. . . Help!" schreeuwt Piet in den wind! Hij heeft het begrepen. De rivier, door het hooge zeewater opgezet, is ver boven hare gewone hoogte gestegen, en, wat iedereen vreesde, moet gebeurd zijn; eenige straten zijn vol water gezet.

„Help!" klinkt het luid, maar de Noordwester orkaan blaast met woest, dom geweld en stoort zich weinig aan dien wanhopigen kreet, die als een zucht wegsterft in 't geloei. Daar, eensklaps, herinnert Piet zich zijn vader.

Hij voelt den klop op den schouder, hij ziet het goedhartige, breede gelaat hem vriendelijk toeknikken, hij hoort: „Ik reken op je!"

In een wip is hij beneden aan de trap ... om plotseling, doodelijk verschrikt, den voet weer terug te trekken. Een vreeselijk gevaar doet zich onverwacht op: de vloedplanken hebben het water niet kunnen keeren, — het huisje loopt onder.

„Moeder! Moeder!" gilt de jongen, verbaasd erover, dat deze nog niet wakker is geworden, zooals iedereen, die wakker is, zich verbaast, dat anderen kunnen doorslapen „onder dàt leven!"

„Moeder!"

Een gebrom uit de bedstede achter in het vertrek doet zich hooren. Piet begrijpt, dat er-heen-gaan het beste middel is, om moeder wakker te maken en ... te helpen, waar 't moet. Voorzichtig peilt hij met den voet de diepte van het water. Gelukkig nog maar tot de knie. Dapper stapt Piet het kille nat in en loopt de gang door naar de kamerdeur. Piet weet den weg, zelfs in het duister. Met de handen vooruit stapt hij op de bedstee af en roept en roept, tot eindelijk moeder wakker schrikt en overeind springend schreeuwt: „Wat is er? wat is er?"

„Moeder, 't water is in huis! Kom mee naar den zolder!" en met beide handen grijpt hij moeders goed, dat op den stoel voor de bedstee ligt. „Pas op! 't water staat hoog in de kamer. Ik zal zusje wel meenemen. Dan leg ik die boven in mijn bed; breng jij de anderen maar mee!"

Piet wacht niet, tot moeder klaar is, maar grijpt met zachte hand het kleine kindje uit de wieg, met de dekentjes er bij en stapt weer naar de deur. Tastend in het donker bereikt hij de trap en strompelt die op, naar boven. Daar legt hij het pakje voorzichtig op het bed en slaat nog een deken met veel zorg over het kind heen. Dan begeeft hij zich weer naar de trap, om naar beneden te gaan. Plotseling echter bedenkt hij zich, werpt zich op de knieën en kruipt op handen en voeten over den zolder, langs den muur zoekend en voelend, als zocht hij een kostbaar voorwerp. Eindelijk, daar grijpt hij iets vast.

„Ha! daar zijn ze! Hoezee!"

Wat verblijdt hem zoo buitengewoon? — Een paar zeelaarzen! Oude, die vader niet meer gebruiken kan, wijl de zolen stuk waren en de schoenmaker had verklaard, dat het bovenleer geen nieuwe zolen meer waard was!

Toch kunnen de laarzen hem nu dienst doen. Wèl zijn de zolen stuk, wèl zal het water er met kracht binnendringen, maar ... hij heeft dan toch laarzen, echte zeemanslaarzen aan.

Met het hoofd een beetje meer omhoog gaat hij nu de trap af en stapt in het water. Juist is zijn moeder gereed en met 't kleine zusje, de driejarige Mientje op den arm, die ze uit de kribbe in de bedstede heeft getild, stapt ze schoorvoetend in het nat. 't Water is hooger gestegen. Moeder waadt reeds tot de knie er in en Piet heeft moeite met de zware laarzen voort te komen, vooral nu ze vol water zijn getrokken; het sopt en zuigt, telkens als hij het

been optilt of weer neerzet. Met zijn jongste broertje op den rug stapt hij achter zijn moeder aan. Het kind is nog slaapdronken, en huilt met afgebroken hikken, terwijl het bibbert van kou. De armen heeft het om Piet geslagen en de knieën in diens lenden gedrukt, terwijl Piet met achteruitgestoken handen hem steunt en draagt.

„Wees maár zoet, hoor Hannes! Hou je maar goed vast, dan zal Piet je wel boven in 't bed leggen, hoor! In 't groote bed van Piet-broer. En dan krijg je morgen het mooie scheepje en vijf knikkers, hoor Hannes! Maar dan moet je niet meer huilen — en dan mag je morgen de laarzen van Piet aan hebben en dan mag jij kapitein wezen!"

Dit laatste voegt Piet er bij, in de stellige verwachting, dat Hannes nu stil zal wezen. Denk eens: de groote laarzen aan èn kapitein! Sapperloot, daar zou je wat akeligs voor willen verduren, ten minste als je *Piet* Molm bent. Zijn broertje denkt er echter anders over en met luide stem klaagt hij en roept: „Moe! moe!"

Met moeite is onze dappere redder boven gekomen en daar laat hij zijn vracht door moeder van de schouders halen. Nu knort moeder Molm niet meer. Ze weet, dat er, zooal geen dadelijk gevaar, dan toch een moeilijke nacht, eenige uren vol angst en zorg voor de kinderen te wachten zijn. En Piet helpt haar flink, dat ondervindt ze. Piet is toch geen kwade jongen — dankbaar voor de hulp, zenuwachtig door de onverwachte drukte en den schrik, pakt ze Piet opeens beet en zoent hem op z'n mond, stevig en hartelijk.

Piet weet niet wat hem gebeurt en, eerst vol verbazing, versteld stil staande, begint hij eensklaps te huilen, slaat dan zijn armen om moeders hals en zegt snikkend: „Ik zal heusch beter gaan oppassen, moe. Als ik groot ben zal ik wel voor vader en voor jou den kost verdienen, moe, en ik zal goed werken, en mijn goed niet meer vuil maken met klei, moe!"

En moeder pakt haar jongen, *nu* echt haar jongen, haar beste Piet en zoent hem, als nooit te voren. Nu heeft ook zij het begrepen. Piet is niet slecht, maar Piet heeft behoefte aan hartelijke genegenheid, aan liefde.

Evenwel, het reddingswerk is nog niet afgeloopen. Een luid geschreeuw, van beneden komend, doet beiden verschrikt opspringen, terwijl Piet roept:

„Jaap, moeder! Jaap!"

In vliegende vaart ijlt hij de trappen af in het donker, meer vallend dan loopend.

Het water is sterk gewassen en komt hem tot de heup. Met alle kracht moet hij tegen den stroom opwerken, die van de voordeur door den gang stuwt naar de achterdeur. Zijn laarzen hinderen hem wel, doch daaraan denkt hij niet. Eer hij nog bij de bedstede gekomen is, hoort hij geplas en geplons in het water, en snel naderend in de richting van het geluid, komt hij aan de andere zijde van het vertrek, waar de tienjarige Jaap in het water spartelt, slechts nu en dan een gorgelend geluid uitstootend. De jongen is door al het leven wakker geworden en, zijn broertje niet meer naast zich voelend, bang geworden. Onbekend met den toestand is hij uit het bed gestapt.

Het water was echter voor den niet al te grooten Jaap te hoog, en doodelijk

ontsteld door het kille nat, is hij gevallen en spartelt hij nu door de kamer.

Gelukkig, dat Piet hem te hulp komt; de jongen toch is reeds half bewusteloos en zou zeker verdronken zijn, zoo Piet hem niet spoedig had gevonden.

Zoo goed als hij kan, trekt Piet den kleinen drenkeling op de been en zeult hem voort. Hem dragen, dat gaat niet, hij heeft moeite zelf voort te komen en bovendien, de drukke bezigheden van het laatste half uur hebben zijn krachten bijna uitgeput. Toch sukkelt hij voort naar de deur, door den gang tot aan de trap. Daar echter begeven hem de laatste krachten en met een schreeuw: »Moeder!" zakt hij tegen de treden der trap.

Jaap, die onderwijl wat tot bewustzijn is gekomen, begrijpt wel niet *welk* gevaar er is en *hoe* het ontstond, maar, dat hij in nood verkeert, beseft hij ten volle. Hij bewijst het door aanstonds te gillen: „Moe, moe, moe! Help! moe, help!" in één adem door, tot moeder van boven komt ijlen en hem bij den arm trekt.

„Waar is Piet? Zeg, waar is Piet?... Geef dan toch antwoord?"

Jaap is echter door den nieuwen schrik het beetje denkkracht, dat hij herkregen had, weer kwijt geraakt en huilend en kermend zegt hij met de dikke vuisten in de oogen: „'k weet 't niet!"

Hevig ontsteld pakt moeder den schreeuwenden stumper op en zet hem na een paar groote stappen op den zolder, om even snel weer af te dalen, ten einde Piet te zoeken.

Gelukkig! Bij het afdalen van de onderste treden voelt ze het lichaam van den dapperen jongen, half in het water. Met een blijden schreeuw bukt ze zich en klemt het roerlooze lichaam met opgewonden teederheid tegen het hart, terwijl ze de trap opgaat. De tranen stroomen haar over de wangen, en heete kussen bedekken het koude gelaat, terwijl ze in zich zelf de plechtige gelofte aflegt, voortaan hare kinderen te zullen liefhebben niet alleen, maar met al hare kracht, die liefde te toonen en te bewijzen door de uiterste zorg voor hunne verpleging, hunne opvoeding. Ze beseft, dat een kostelijke schat diep in 't gemoed van haren oudsten jongen verborgen lag, alleen maar wachtend op de hand, die hem zoeken zou. En een rilling gaat haar over de leden, nu de vrees haar bekruipt, dat het wellicht te laat zal wezen, en haar heldhaftige, nobele jongen sterven zal.

In angstige spanning ontdoet ze zich van eenige kleedingstukken, die ze in een bundeltje samenrolt om ze zoo onder het hoofd van Piet te leggen. Daarna snelt ze naar het openstaande luik en met een wanhopige krachtsinspanning, gelukt het haar het luik, tegen den woesten wind in, dicht te trekken. Met een zucht van verlichting schuift ze den grendel in het gat en gaat dan zoeken in een hoek, waar oude prullen opgeborgen liggen. Daar, weet ze, ligt nog een stuk zeildoek van een oude fok van Molms schuitje. Snel heeft ze het afgekeurde ding van onder eenigen rommel weggehaald en na het stevig opgerold te hebben duwt ze het in 't gat, door het wegslaan der pannen ontstaan.

Dat helpt. De wind gierde kort te voren met gillend fluiten door de opening en deed moeder en kinderen huiverend beven. Thans echter zijn de grootste openingen dichtgestopt en is het tochten verminderd.

Rust echter kan ze zich nog niet gunnen. Jaap bibbert klappertandend van de koude, door het kille, natte goed veroorzaakt. In een ommezien heeft ze hem geheel ontkleed en onder de dekens in Piets bed gestopt. Wel huilen de vier kinderen als om strijd, maar moeder weet, dat ze warm en veilig liggen. Eén deken heeft ze van 't bed genomen. In allerijl ontdoet ze Piet van de zware, lompe laarzen, waaruit een plasje water op den zolder geloopen is. De bovenste helft van zijn lichaam is zoo goed als droog. Toch ontkleedt ze hem geheel en rolt ze hem warm in de dikke, ruige wol, die nauw en koesterend hem omvat. Zorgvuldig schuift ze het bundeltje onder zijn hoofd en luistert in gespannen verwachting en met kloppend hart naar zijn ademhalen. Met het oor bijna aan zijn mond, hoort ze toe — de oogen wijd open, als om door de duisternis heen te boren. Goddank, rustig en kalm haalt hij adem, wel zwaar, maar toch regelmatig, met diepe, zuchtende halen. Ze begrijpt, dat het gevaar voorbij is. Het eenige middel, dat ze kent om hem weer te doen bijkomen, is hem stil laten liggen.

Bijna bewegingloos ligt ze op de knieën bij het lichaam van den bewusteloozen knaap. De Februari koude, de kille nachtlucht doet haar huiveren, ze voelt het niet. Blootsvoets, daar ze om hare kleeding niet nat te maken de kousen nog niet aangetrokken en haar rokken tot aan de knieën opgehouden heeft, ligt ze op den kouden vloer, waar het water, dat uit de kleeren harer kinderen droop, kille plasjes heeft gevormd. Ze denkt er niet aan zich verder te kleeden. De kleinen huilen tot ze van vermoeidheid niet meer kunnen — niets doet haar van houding veranderen. Allen en alles vergetend, buiten haren lieven, goeden jongen, denkt ze alleen aan hem, heeft ze alleen voor hem oog en oor.

Haar geduld wordt beloond. Een diepe zucht breekt tusschen Piets lippen door. Een zacht gemurmel, als wilde hij spreken, laat hij hooren. Snel buigt ze zich over hem heen en drukt haar nat beschreid gelaat nu tegen het voorhoofd, dan op de wangen van den jongen. Zoete, lieve woordjes fluistert ze hem in het oor, haar kussen branden hem op de lippen, op de oogen, op de wangen. Met de hand strijkt ze teer en liefkozend over zijn gelaat, dat zacht warm is geworden.

Daar komt beweging in het roerlooze lijf en met zware, vermoeide stem mompelt hij: „Moeder! Jaap! Help!"

„Wees maar stil, lieveling! Beste, beste, jongen! Je bent bij moeder. Jaap is in 't bed. Wees maar stil. Je bent gered.

In Piets hoofd gaat heel wat om. Met moeite slechts herinnert hij zich het gebeurde — tot eindelijk alle angst en vrees van dien nacht hem weer voor den geest komt — en half opspringend, slaat hij de armen om zijn moeders hals en kust en streelt haar snikkend. *(Wordt vervolgd).*

INDISCH HUISRAAD-PRAATJE

DOOR

S. KALFF.

Indien de Europeanen in Indië steeds zooveel piëteit hadden bezeten voor de erfstukken van vorige geslachten, als de inboorlingen er veelal voor hunne *poesaka* aan den dag leggen, Java's hoofdstad zou een leerzaam instituut rijker kunnen wezen: een Oudheidkundig Museum.

Het moet een verlies voor de land- en volkenkunde, voor de geschiedenis mede geacht worden, dat onze tijd de gedenkstukken derft van het huiselijk leven der Indische voorvaderen. Her- en derwaarts zijn ze verspreid geworden, meegenomen door repatriëerende indischgasten, verzonken op den bodem van den Oceaan, het vuur ten prooi geworden, voor een gering deel slechts bewaard in het Bataviaasch museum en de inboedels van particulieren.

Op 't stuk van deferentie voor het huisraad van gestorven bloedverwanten, of althans voor hunne lijfgoederen en sieraden, had de Europeaan dikwijls ter schole kunnen gaan bij den inlander en het feit dat deze zich op den Indischen bodem thuis gevoelde, gene daarentegen de Oost als een passantenhuis beschouwde en als het land der vreemdelingschap, wordt mede bevestigd door de zorg, welke de inboorling voor de erfstukken van zijn geslacht betoont, door de ontstentenis daarvan bij eene steeds op stootgaren liggende Europeesche samenleving.

Ieder herinnert zich de onuitgesproken droefheid waarmee Saïdjah's vader de kris nam, die poesaka was van *zijn* vader, en er een buffel voor inruilde ter vervanging van dengene, die hem was afgenomen door het distriktshoofd van Parang Koedjang. En de twee zilveren klamboehaken, die poesaka waren van de ouders zijner vrouw. Ook deze moesten hem een buffel verschaffen, den derde, toen de tweede hem ontnomen was.

Hoezeer gehechtheid aan erfstukken meetelt onder Nederlandsche karaktertrekken en hare uitdrukking vindt in de bede van Jonathan's stervenden vader: „Jonathan, houd die klok in eere!" *) zelfs eene in Nederland bijeengebrachte verzameling van Indische antiquiteiten geeft een schralen oogst. De Koloniale Tentoonstelling van 1883 heeft het uitgewezen. De ontstentenis bij de Europeesche gemeente niet enkel van wapens en sieraden, maar mede van de gewone voorwerpen des dagelijkschen levens (uit vroeger tijdperk) is groot genoeg om ons de voorstelling te bemoeilijken eener Europeesche omgeving in het 17de eeuwsche Indië.

Hoe waren de Nederlandsche *pilgrim-fathers* gekleed, waarmede versierden

*) Jonathan. Waarheid en droomen.

zij hunne woningen, welke waren hunne lijfgoederen, hunne sieraden, hunne wapenen, in welke spelen vermeiden zij zich, in hoeverre werd hier nog de kunst gedoogd, zij 't als de minste onder de zusteren?

Doch deze vragen moeten vragen blijven, en toen Hendrik Conscience zijn roman *Batavia* schreef was hij, door 't ontbreken der gegevens, uitgesloten van het voorrecht van een Walter Scott om het tooneel der handeling en de daarop overeind gezette figuren in den breede te beschrijven.

Hadden wij meerdere briefwisselingen gelijk die van dr. Paulus Valckenaer, met het Indische familieleven tot achtergrond, de lijnen der teekening zouden aan scherpte winnen.

„Bedrieg ik mij niet" — aldus prof. Naber in een bekend gebleven *Gids*-artikel *) — „dan bevatten die uitvoerige brieven enkele merkwaardige gegevens om de levenswijs onzer voorouders in Indië in de laatste periode van het bestaan der Compagnie te leeren kennen. Gedurende tweehonderd jaren zijn er zeker duizenden dergelijke brieven geschreven, maar het is de vraag of het nageslacht er vele heeft bewaard."

In het werk *Oude Tijd* komt een opstel voor onder den titel: „Wat er alzoo in een burgerhuis van de 17de eeuw te vinden was".

Daarin zijn ettelijke bijzonderheden vermeld over de voorwerpen des dagelijkschen en des huiselijken levens. Over de deurkloppers b. v., die vroeger de huisschel vervingen en vaak ongemeen kunstig gesmeed waren; over vernuftig gewerkte huissleutels, geschilderde vensterruiten, massieve kasten en kabinetten, oud glas- en aardewerk, enz.

Opmerkelijk onder het laatste was een drinkschaal genaamd „Hansje in den kelder", waarbij onder 't vullen een klein en snaaksch figuurtje langzaam uit den voet der schaal kwam oprijzen. Voorts het kraamfleschje, waarin bij eene bevalling de muisjes bewaard werden, en wier uitdeeling aan de buurkinderen slechts wachtte op de eerste belangrijke levensverrichting van den jonggeborene. „Nauwelijks", zegt ons de schrijver van dat opstel, „was het kleintje een dag of drie, vier oud, of de kindertjes uit de buurt kwamen al hunkerende aan de deur, om te hooren of hun aanstaand makkertje al gep .... had".

Er waren meer voorwerpen, die thans uit de huishoudkamer verdwenen zijn. Daar was het grabbelbakje, waarvan het inwendige met hoog opgewerkte figuurtjes versierd was, zoodat de muisjes daartusschen kropen en de kinderhand, die ze er tusschen uit moest grabbelen, in dit geval *niet* spoedig gevuld was. Daar was de lollepot, een draagbaar komfoor met doorboord deksel waarop de voeten gewarmd, maar ook de mutsen gesteven werden. Daar waren de fluit-, molen- en stortebekers, waarmee onder het kannekijken allerlei kunstjes en jokkernij bedreven werd. Daar was het proefpotje, of vinkepotje, waarmee de huismoeder naar den theewinkel toog om er zich een proefje van „'t alderexcellentste kruydt thé" mede te bereiden alvorens zij de waar zelve

*) Uit oude familiepapieren.

inkocht. Of ook, het werd op de theetafel neven den trekpot gezet ter bewaring van de saffraan, die men toen algemeen in de thee gebruikte. Eene gewoonte die ook in Indië, in Valentyns tijd in zwang was, want hij verhaalt dat bij inlandsche grooten, bij de rijke regenten van Soerabaja b. v. aan feestmalen fijne saffraan-thee werd geschonken van zestig gulden het pond. (In Holland kostte ze wel eens honderd gulden het pond, nl. in een tijd toen ze nog bij de apothekers in stede van bij de kruideniers werd verkocht).

Daar was voorts het confiturenbakje, voor Fransche „drooge confituren", die men met een gouden vorkje op de schoteltjes lei. In *Sara Burgerhart* komt het verhaal voor van een „avondje", op de bovenkamer van een welgesteld burgerman, waarbij een doos soezen werd aangevoerd zoo groot „dat ze bijna de trap niet op kon". Deze overdaad van Hollandsche gastvrouwen heeft, moet men gelooven, aanstekelijk gewerkt op de Indische; Valentyn verhaalt van „confijt- en theebakken, die ik er zoo groot gezien heb als een kleene theetafel, zoodat een meid werk had er een te dragen". En waar hij de levenswijze te Ambon beschrijft, hooren wij mede gewagen van het gebruik om in den namiddag goede vrienden af te wachten, „die dan zeer nobel eerst met een kopje thee, met een heerlijke bak met confituuren en allerley andere versnaperingen onthaald worden".

Waarschijnlijk werd er in Indië echter nimmer zulk een onmatig aantal kopjes thee gedronken als in het vaderland, waar men het bracht tot veertig à vijftig, welgeteld. Ze dronken, die goede voorvaderen, alsof ze een spons in 't lijf hadden, en met zulke overstroomingen moest er nog al eens verlof gevraagd worden om „een briefje te bestellen".

Voorts waren in de schapraai van het oudhollandsche huishouden te vinden het Jacoba-kannetje, de schommelflesch, de berkemeier en nog zooveel andere artikelen uit de huishoudens eener vroegere generatie, waarover in dit opstel belangwekkende bijzonderheden worden gegeven.

Op Indië toegepast had het ongeschreven moeten blijven.

Slechts weinig is ons bekend omtrent hetgeen in de oude koloniale samenleving tot de lijfgoederen en het huisraad der Europeanen behoorde. Er was aan die samenleving een breede zelfkant van indisch bloed en de inboedel verried vaak den bewoner.

Het gebruik van zonneschermen b. v. als onderscheidingsteeken was zuiver orientalisch. Het was van de inlandsche maatschappij afgezien. De prachtlievendheid te Batavia was geenszins van goeden huize en de opgeschikte pajongs, kipersollen en quitasollen der Europeanen, der Europeesche vrouwen inzonderheid, noopte den gouverneur generaal Jacob Mossel tot het uitvaardigen eener keur. „Van groote Kipersollen en Waxedammers" luidt de titel van een der afdeelingen dezer keur. Daarbij werd bepaald dat de kleiner, kostbaarder soort slechts aan de leden der regeering was vergund. Mindere ambtenaren en burgers behoorden de gewone pajongs te gebruiken; echter mochten de laatsten zich ook van handkipersolletjes bedienen. Vooral de parasols — zouden wij zeggen — waarmede voorname vrouwen te Batavia kerkparade

hielden, moeten zonderlinge voorwerpen van opschik zijn geweest. Ze waren „opgetoomd" met zijden strengen en franjes, behangen met kralen en gouden plaatjes in den vorm van een draak (bedenkelijk attribuut voor een gehuwde vrouw).

De figuur van eene *Kraspoekol* in v. Hogendorps gelijknamig drama doet vermoeden, dat zoodanig uithangteeken soms gansch niet misplaatst was.

Grooter rol nog speelde de sirihdoos, in genoemd tooneelspel „furiedoos" genaamd.

Dit artikel ontbrak bijna nergens. Het model bleef het inlandsche, maar de makelij was vaak ongemeen kostbaar. De reeds genoemde ordonnantie van den landvoogd Mossel bepaalde o. a.: „betelkistjes van massif goud, ook goude en zilvere met edele gesteentens bezet blijven eenlijk gepermitteerd voor de Vrouwen en Weduwen van den Heere Gouverneur en Directeur Generaal, met die van de Raden van India en den President van den Raad van Justitie".

Een paar oude beteldoozen, zg. zee-klappers op voetstukken van soeasa (spinsbek) bevinden zich in het Bataviaasch Museum. Echter zijn deze van zuiver inlandschen oorsprong, zij behoorden tot de rijkssieraden van het sultanaat van Bantam. Ook op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam bevonden zich verscheidene toestellen voor het bereiden van sirih, waaronder een zilveren bus uit Atjeh, met stamper. Doch geen, waarvan de europeesche oorsprong was na te wijzen.

Mossels plakaat tegen de weelde bedreigde met eene boete van vijfhonderd rijksdaalders een ieder, behalve de opgenoemde gerechtigden, die den medeburger met het bezit van zulke „massif goude betelkistjes" zou trachten te „oversnuiven". Desgelijks zoo bij hem of bij haar gevonden werden „diamante carcanten en met diamanten bezette horologiën". Het gebruik van sieraden moet toenmaals ongemeen groot zijn geweest. Al versmaadde men het gebruik, onder vermogende Chineezen en inlanders, om den kinderen het gemunte goud aan snoeren om den hals te hangen, goud was er toch, en in overvloed. Zelfs kroonen van dat metaal ontbraken niet geheel. Op het museum aan het Koningsplein worden er twee bewaard, waarvan de herkomst twijfelachtig is. Hoe zulke kroonen somtijds in het bezit van europeesche familiën kwamen toont het voorbeeld van den Bataviaschen geneesheer dr. Jacobus v. d. Steege. Deze had aan de koningin van Bantam eene hachelijke kuur verricht en die haar verloste van eene ongeneeslijk geachte kwaal. Uit erkentelijkheid beschonk zij daarop v. d. Steege's echtgenoote met de gouden kroon, die zij van haar eigen hoofd nam.

Gouden en zilveren schotels en schenkbladen waren tamelijk overvloedig, en hiervan zijn dan ook ettelijke bewaard gebleven.

Aldus het zilveren blad met toebehooren waarop voorheen aan de sultans van Cheribon, wanneer zij bij plechtige gelegenheden ten residentiehuize te Batavia verschenen, de sirih werd aangeboden. En de zilveren schotels van den raad van justitie des Kasteels, waarin de afbeelding van dat kasteel met het jaartal 1701 is gegraveerd.

De landvoogd Joannes Camphuis had in zijn jeugd als knecht bij een Amsterdamschen zilversmid gewerkt en schepte er behagen in bij zijn voormaligen patroon in de rol van begunstiger op te treden, gelijk vroeger in die van jongmaatje. Door tusschenkomst van den predikant Petrus Schaak liet hij een zilveren tafelservies bij hem bestellen en 't vermaakte hem, bij 't ontvangen der rescriptie, te vernemen hoe verbaasd de bejaarde ambachtsman zich betoond had; hoe zijne ooren er van getuit hadden, toen Schaak hem de opkomst van den vroegeren leerjongen verhaalde.

Camphuis' levensbeschrijver, Onno Zwier van Haren, brengt het aldus over:

„Het is verre gebragt, mijn Heer, zeide de zilversmid; maar hij heeft die top van eere door zijnen zilversmidshamer echter niet bereikt, en ik zie nu wel, hoewel te laat voor mij, dat men door de pen veel verder dan door dien hamer geraken kan."

Bekers en koppen van edel metaal waren gebruikelijke schenkingen voor verdienstelijke daden, of *honoris causa.*

De oude O. I. Comp. (Maatschappij van Verre) begiftigde aldus den admiraal Jacob Kornelisz van Neck, toen hij terug kwam van zijn met acht schepen volbrachten tocht naar Oost Indië in 1599. Hij voerde met zich de toenmaals tegen goud opgewogen specerijen: vierhonderd last peper, honderd last nagelen, eene groote partij kaneel, foelie en notemuskaat, benevens een brief en geschenken van den sultan van Bantam voor Prins Maurits.

Het was bijna zoo goed als een zilvervloot, voor participanten der Comp. eene „blijde incomste" toen, na vijftien maanden afzijns, de flotille weer in een vaderlandsche haven binnenviel. Bewindhebbers bestelden aanstonds de „vereeringhe": een bol van verguld zilver, waarvan het graveerwerk de teekening eener globe weergaf en die op den aequator in twee halfronden zich liet scheiden. Het bovenste, de deksel, werd bekroond door een symbolisch vrouwenbeeldje; het onderste rustte op een fraai gedreven voetstuk. De post kwam voor op de onkostenrekening der reis met:

„Noch een gulden cop . . . . . *f* 325.—."

In het Rijksmuseum te Amsterdam wordt in de z. g. Goudkamer nog een gouden beker bewaard, vereerd aan den gouverneur-generaal Hendrik Swaardekroon. Met zinspeling op zijn naam wordt hij door Valentijn gekwalificeerd als een landvoogd „voerende 't oppergezag in dat beroemd Batavia, dat een *zwaard* door een *kroon* of *krans* tot een wapen voerd, eveneens als Zijn Edelheid, als 't ware ten voorteeken dat eens een heer Zwaardekroon daarover gebieden, en dat hij het zwaard met zooveel roem en luister voeren zou, dat hij waardig zou zijn met een kroon of krans van eere beloond te worden" *).

Van dien beker wordt door hem echter geen gewag gemaakt. Wellicht was het eene schenking uit mongoolsche handen, bij 't neerleggen van zijn ambt. Hij zou de eerste niet zijn, noch de laatste onder de landvoogden van N. Indië,

*) Zwaardekroons eigen wapen bestond uit een zwaard met de afgebroken punt (kroon) daarboven, op een veld van lazuur.

die met zulk een de vriendschap onderhoudend aandenken van de Chineezen van Batavia naar honk toog.

Een andere en nog fraaiere gouden beker, in hetzelfde museum, werd den vice-admiraal Jan van Gogh aangeboden, bij zijn vertrek uit Oost-Indië.

Geheel anders van makely en bestemming waren de bekers van bidara laoet, gelijk er zich nog een paar op de Amsterdamsche tentoonstelling van 1883 bevonden. Het water, op dit hout getrokken, bekwam een bitteren smaak en werd gedronken om den eetlust op te wekken.

Overigens mag het eenige verwondering baren dat er niet meer bokalen, 't zij dan eere- of gewone bekers, zijn overgebleven uit een tijd waarin, naar verhouding van het aantal Europeanen, waarschijnlijk veel meer wijn en bier werd gedronken dan tegenwoordig.

Het mangelde er maar zelden aan Fransche en Rhijnsche wijnen, aan Luiksch en Hollandsch bier, mede en mom, terwijl later het Kaapsche druivenbloed nog een aanzienlijken bijslag leverde. Zelfs in 't vaderland, waar men toch ook wist wat pooieren was, baarde het zwelgen aan Indische feestmalen opzien, en tevens de stof tot overdreven voorstellingen. Meer dan een oudgast, geloofde men, had zich het uiteinde van den hertog van Clarence gekozen door, liever dan in de zee, in 't glas te verdrinken, in een vat malvezy of de gelijke van dien. Soortgelijke gevoelens waren 't, die een tapper op de Amsterdamsche markt bewogen zich *De Oostindische Kerk* tot uithangbord voor zijn kroeg te kiezen.

„Een compliment" — teekent van Lennep aan — „gebracht aan de vroomheid onzer Oostindische Hollanders; van dien tijd natuurlijk toen ieder, die in Holland niet deugen wou, nog goed genoeg gerekend werd voor 't Peperland. Tegenwoordig is alles anders, en vindt men ook daar zeer vrome lui."

Wat evenwel de kristallen bekers betreft, in wier versiering middels de graveerkunst ettelijke vaderlandsche „glasschrijvers" uitmuntten, hun brooze makely maakte hun bestaan vergankelijk. Zij waren niet minder „kraakwerk", dan het oude porselein, 't welk onder dien naam bekend stond. Van de aanvoeren daarvan, vooral uit Japan, hield de O. I. Comp. gemeenlijk openbare verkoopingen en menige gezeten burgervrouw van over het IJ bewaart nog die erfstukken, vroeger in het dagelijksch gebruik, later den opsmuk der pronkkamer.

Maar ook het Amsterdamsche Oudheidkundig Museum heeft eene kostbare verzameling van deze antiquiteiten gelegateerd aan het Rijksmuseum.

Men vindt daar in de vitrines allerlei oude modellen van Chineesch en Japansch porcelein. Er zijn zeer gewone voorwerpen onder, welke zich door niets aanbevelen dan door hun ouderdom, maar ook vele van artistieke en zeldzame makelij. Meest zijn 't de gewone voorwerpen des dagelijkschen levens: trekpotten, theebussen, wierookbranders, bloemvazen, sakéflesschen, schotels, koppen, kannen en dergelijke.

Eenige kleine borden daaronder dragen een devies, in eenvoudig wit en zwart, 't welk tijdens de gruwzame christenvervolgingen in Japan den bezitter waarschijnlijk op het schavot zou hebben gebracht. Het is nl. een *christelijk* devies, waartegen de gestrengste straffen waren bedreigd: de onbeholpen

voorstelling van een *Ecce homo* tusschen twee der heilige vrouwen. En het verraadt de afkomst, de onwetendheid des Japanschen werkmans van christelijke symbolen op eigenaardige wijze, dat bij sommige dezer voorstellingen aan de Christusfiguur *vrouwelijke* distinctieven zijn gegeven, terwijl bij het opschrift I N R I, waarmee men mede niet goed weg wist, van de laatste I een II gemaakt is; iets waardoor de aanvangsletter van het woord *Judaeorum* natuurlijk verloren ging.

Zoo nauw zag blijkbaar de Japansche porseleinbakker niet, die zijne bestelling van den Portugeeschen *padre* ontving.

De pronkstukken dezer verzameling zijn die, welke op eene afzonderlijke estrade tegen den wand der zaal eene eereplaats hebben bekomen, en die verdienen. Evenwel trekken zij meer de aandacht door hunne afmetingen, dan door de kunstvaardigheid der bewerking of de zeldzaamheid van het fabrikaat. Vooreerst staat daar een reusachtige *hibachi*, een komfoor of vuurpot die in China en Japan (maar zeer onvoldoende) de plaats van onze kachel vervangt. Daarneven bevinden zich twee groote theepullen; voorts bloemvazen, wierookbranders, gedrochtelijke sakéflesschen en andere voorwerpen, waarvan de oningewijde niet zoo dadelijk de bestemming zou raden. Het patroon der versiering is meest blauw, enkele dragen op het deksel de vergulde *kirin*-figuur, eigenlijk „tempeldraken" welke de booze geesten moeten weren en gelijk ze zich voor de buddhistische tempels bevinden. In het midden staat een klein model van den voormaligen porceleinen toren te Nanking, aan den rand der estrade een paar van die ordinaire standers voor bloempotten of andere huiselijke artikelen, met opengewerkte facetten, gelijk men ze aan boord der Fransche mailbooten wel ziet, als particuliere negotiegoederen van hofmeesters en dergelijke.

De werkelijke antiquiteiten in zake porcelein bevinden zich echter meest in de gesloten glazenkasten. Dáár kan men de oude modellen zien, zoo van ornamenten als van servies-artikelen, beschilderd met de figuur der *geisha* (openbare musicienne), *tsuri* (kraanvogel), *foo* (feniks) en andere. Er zijn er met een *fond* van z. g. koningsblauw en deze behooren tot het *old China*. waarvoor in Engeland wel eens ongehoorde sommen worden besteed. Sommige sakéflesschen herinneren in den vorm aan de oud-Hollandsche „schommelflesch", terwijl men er mede dat model van spijsdrager vindt, eenige op elkander sluitende diepe borden met verhoogden rand, het bovenste voorzien van deksel, gelijk het voorlang zijn weg naar de Ned. Indische koloniën vond. In Europeesche fabrieken nagemaakt en gewijzigd, zijn zij thans een gewoon importartikel en bij de Europeanen op Java en elders in gebruik.

De nieuwere porcelein-industrie van Japan en China levert uit een aesthetisch oogpunt veel volmaakter kunstwerken dan hetgeen hier te zien is. Niettemin zoude dit oude kraakwerk, bij de collectionneurs van het Oosten aan de markt gebracht, misschien meer opbrengen dan al de porceleinen pronkstukken uit de groote magazijnen van Yokohama.

Doch in Indië zijn die oude porseleinwerken, welke thans in het land hunner herkomst zelf opgeld zouden doen, schaarsch geworden. Ook in den

boedel van particulieren. Vermogende burgers zonden het naar 't vaderland, de Europeanen van mindere klasse, soldaten en matrozen b. v., kenden er vaak de waarde niet van, toenmaals trouwens geringer dan thans. Bij de inneming van Kediri in den veldtocht tegen Troenodjojo werd ook veel van dit „kraakwerk" buitgemaakt, waarover wij lezen: „dat de Soldaten en Oversten niet eens wilden aanzien en dat ds. Manteau (de veldprediker) meest voor zijn aandeel gekregen heeft".

Maar thans wordt het in Japan gretig gezocht, indien het slechts authentiek is, indien de aloude herkomst er van is aan te toonen. De Nederlandsche opperhoofden op Desima bedachten soms zelve het *dessin* waarvan zij geloofden dat het in Nederland, op de verkoopingen der Comp., in den smaak zou vallen. Met het gevolg dat het artikel zich wel eens *à double usage* uitwees, dat het èn in Holland èn in Japan zelf gewild werd. Kaempfer verhaalt dat een hunner den Japanschen pottebakker een door hem verzonnen „blau bloemeke" opgaf, voor eene bezending naar 't vaderland, en dat hij, van de hofreis naar Jeddo terugkeerende, op zijn doortocht te Nagasaki reeds allerwege de winkels van *setimono* (porseleinwerk) met zijn „bloemeken" zag prijken.

Veel werk werd in het oude Indië gemaakt van de versiering der echtkoets — de woordensmedende Bilderdijk bediende zich met voorliefde van de uitdrukking — en dit gebruik schijnt niet altijd uit het vaderland te zijn meegebracht, schijnt meer nog van den landzaat te zijn overgenomen.

Wel is waar, ook in Nederland behoorde dit tot de oude gebruiken. In Bruno's *Emblemata* wordt zulk een huwelijksbed afgebeeld, versierd met kroontjes, bloemen en groen, gedekt met fraaie spreien, het lijnwaad met kanten omzet. Het behoorde alleen tot de snaakschheden van het tijdperk om den jonggehuwden het bed met steenen te vullen, opdat zij zich niet zouden verbeelden op rozen te slapen. Te Utrecht werden op de plaats der bruid bloemen en welriekende kruiden gelegd, op die van den bruidegom echter een arm vol stroo.

In Indië schijnt enkel de overdadige versiering van het huwelijksbed in zwang geweest te zijn, doch het kenschetst de spreekwijze in eene samenleving, waaraan door zeelieden een zoo belangrijk contingent werd geleverd, dat zulk een staatsiebed bekend stond onder den naam van „bruidskooi".

Zoo vindt men het mede aangeduid in Ary Huysers *Beknopte Beschrijving der Oost-Indische etablissementen.* De vigeerende keur bepaalde daaromtrent:

„En opdat almede, door het opmaken van de dikwerf voor een goed gedeelte haar vermogen verslindende Bruyds kooyen, ook niet onnodig de middelen weggeworpen werden, zal niemand, minder dan actueel Opperkoopman zijnde, een opgeschikte Bruydskooy mogen laten maken, mitsgaders te pronk stellen, dan onder contributie van tweehonderd Rds voor een Koopman, en die met dezelve gelijkstandig is".

Het was trouwens niet alleen het bruidsbed waarvan de kostbaarheid den naijver der geburen moest opwekken, inzonderheid door de versierde spreien; ook doopspreien moesten de welgesteldheid der familie doen uitkomen.

Immers, daarmee kwam men in de kerk, daarmee kon men zich toonen. Die van een der telgen van den gouverneur van Ternate was bestikt met juweelen ter waarde van tienduizend gulden.

De weelde uitte zich niet het minst in de koetsen, de tuigen, livreien en harnachementen.

In de nalatenschap van J. P. Koen bevond zich mede, als onderdeel van zijn ruiter-equipement, „heele en halve laarzen, met gouden, in het vuur vergulde sporen", zoomede „een prachtig schabrak, rijk met gouden franje omzet", Doch later kwamen ten dezen bepalingen. Beneden den rang van kapitein der infanterie, of ritmeester der burger cavalerie, mocht niemand „geborduurde of met goude of zilvere passementen, point d'Espagne en kanten of franjes belegde chabrakken of holsterkappen op hare rijpaarden gebruyken, nog ook geen goud, zilver of verguld beslag, of zoodanige stijgbeugels aan haare zadels hebben."

Koen had meerdere voorwerpen van waarde dan die gouden sporen, die met gouden franje omzette schabrak, toen hij tijdens het beleg van Batavia door „onzen grimmigen vyant den Mattaram" in het Kasteel kwam te overlijden. Hij liet ook een degen na met gouden gevest, rijk met edelgesteenten omzet, tot zelfs de schede. Voorts een speer of sponton van massief goud, de punt van blauwen lazuursteen; en een prachtig gouden halssieraad met vier medaillons en onderscheidene „bijhangsels", met edelgesteenten bezet. Mede bevond zich onder den inventaris een „extra fraai en proper getimmerd klein model fregatschip", dat echter later in het Kabinet van den Stadhouder Willem V overging.

De geduchte Capitan Mor schijnt tevens een penningkundige of een muntenverzamelaar te zijn geweest, te oordeelen naar de „zeven kistjes met differente Indische munten, zoo van zilver en goud als vele van tin, koper en zink, met de beschrijving."

Van Indische munten althans is een aanzienlijk aantal bewaard gebleven, o. a. in het muntenkabinet van het Bataviaasch Genootschap. Op de reeds meermalen genoemde Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam bevond zich eene zilveren gedachtenismedaille, geschonken door de O.-I. Compagnie aan E. J. de Hertog, en een doos met drie gouden penningen en een gouden plaat, de laatste een brief behelzende van den koning van Djambi aan den gouv.-generaal Jacob Mossel. In de dagen der O.-I. Comp. was dit gebruik van gedenkpenningen vrij wat meer in zwang dan tegenwoordig; zij werden aangemunt zoowel bij de benoeming eens landvoogds, gelijk bij v. Imhoff, als bij zijn overlijden, gelijk bij Speelman. Bij Valentijn is deze laatste afgebeeld, „schoone goude penningen, 'dewelke aan de eene zijde zijn wapen, en aan de andere zijde zijn naam, ampt, geboortedag en sterftijd aanwezen."

Zilveren inktkokers, zilveren kwispeldooren kwamen mede veelvuldig voor. De laatste, waarvan er te Batavia nog vier zijn, afkomstig van de Boedelkamer, werden ook wel: cuspedoor, suspedoor of quispedoor genoemd. Zoo heet het in v. Hoven's *Lof der Tabak:*

't Fluweelen Jufferschap zou dan
Gaan pijpeneeren trots een Man.
Wat zwierven dan de quispedooren,
De pijpen, doozen en comfooren
Door kamers en saletten heen!

Een ouderwetsche zilveren inktkoker te Batavia dagteekent van het jaar 1732, en was in gebruik bij de Oost-zijdsche Burgercompagnie. Koen liet een kist vol inktkokers na, die beschreven worden als „Malaksche".

De staat, dien in het oude Indië de Europeaan voerde, was reeds af te leiden uit zijn koets. Want die moest hij hebben, wilde hij onder de notabelen gerekend worden. Bij v. Deventer, *Geschiedenis der Nederlanders op Java*, leest men:

„In geen stad der toenmalige beschaafde wereld werden meer equipages gevonden dan te Batavia. Wij zeggen equipages omdat de weelde vorderde, dat een ieder naar gelang van zijn rang zelf rijtuig en paarden hield; „die geen koets had werd als niet gerekend."

Somtijds waren de portieren met gaas instede van met glas voorzien. De gouverneur generaal Jeremias van Riemsdijk had er zoo een in zijne remise staan, benevens „drie wagens als berlijns, voor vier menschen, een fayeton (phaëton) vier charetten en twee chaisen."

Alleen de landvoogd, raden van Indië en opperkooplieden mochten in een gesloten, vergulde koets rijden en meer dan één lantaarn voeren. Slechts ten aanzien van de predikanten werd wel eens eene enkele uitzondering gemaakt. Het gebruik, 't welk ons thans zonderling moet toeschijnen, wilde dat men de rijtuigen, althans het onderstel of den bak, verguldde of verzilverde. Totdat de plakaten tegen de toenemende weelde daartegen als straf bedreigden verbeurdverklaring van koets, tuig en paarden. Niemand, minder in kwaliteit dan een oud-directeur, mocht het zoo breed laten hangen. Ook geen opperkoopman, dien enkel oorlof werd gegeven tot eene versiering met beeld-, rank- of bloemwerk. Alle anderen moesten hunne rijtuigen effen doen schilren of vernissen.

De kroniek weet voor deze Indische vervoermiddelen en hunne wijze van beschildering echter geen anekdote bij te brengen als ten aanzien van den blauwgeverfden wagen, in het bezit van een landbouwer te Hem, in Noord-Holland, tijdens men daar (in 1794) de Engelschen in het land had.

De boeren hadden van den moedwil en de knevelarijen dier soudeniers veel last. Hierop doelde een hunner toen hij op het achterkrat van zijn wagen een hooischelf liet schilderen, waar een zestal mannen in de roode Engelsche uniform om heen stonden, bezig met het hooi er uit te halen, Daaronder waren deze regels aangebracht:

De wereld is een hooihoop, zoo men ziet;
Elk plokt er van, maar ik toch niet.
Ik wou er ook wel wat aan plokken,
Maar ik kan er niet bij, van al die roode rokken.

Toen deze anti-engelschgezinde landman echter met zijn wagen te Hoorn kwam, vond zijne versiering zoo weinig bijval bij den Schout, dat hij zijn achterkràt in handen van 't Gerecht moest achterlaten.

Daarop sloeg hij een bordje achter zijn wagen aan met het opschrift:

Ik, Piet van Hem,
Raakte in de klem.
Door den Schout van Hoorn
Heb ik mijn achterkrat verloren.

't Was de waarheid — en daarom liet gezegde Schout ook de tweede affiche prijs verklaren.

Doch de dichtlievende boer was hiermede nog niet *at his wit's end.* Hij bepaalde zich er toe een nieuw krat te laten maken, effen blauw geschilderd, doch met dit onderschrift:

Als ik de waarheid niet mag schrijven,
Dan zal ik alles maar blauw blauw laten blijven.

Hoe het huis van een aanzienlijk man in het oude Indië was ingericht blijkt eenigermate uit de beschrijving, door den Gouv.-Generaal v. Riemsdijk aan zijn zoon te Haarlem gegeven van „myn huys op de tijgersgragt te Batavia."

Wij lezen daar ettelijke bijzonderheden over eene bevloering met „blauwe arduyne steenen, die honderden jaaren goed blijven", en eene andere van „swarte en witte marmeren steenen"; over een zijkamer zoo groot „dat daarin wel veertig Mejuffrouwen konnen geplaast werden", over Engelsche schuiframen, over een „speelhuys", in nabootsing van een leien dak uit 't vaderland gedekt met blauwgeverfde sirappen. over gaanderijen op „houte gedraayde pylaren", enz.

Biljarten waren toen reeds lang bekend; hij had er een staan op *Vijvervreugt* en maakt daarvan met voorliefde gewag.

Valentijns huis op Ambon, waarvoor hij tien rijksdaalders 's maands als huurprijs betaalde, was mede ruim en geriefelijk, ofschoon dan niet zoo grootscheeps opgezet als b. v. van Riemsdijks huis, of dat van den gouverneur van Ambon bij het kasteel *Victoria.* Als met de zaligheid des herdenkens hooren wij dezen „bedienaar des goddelijken woords", emeritus geworden, uit zijn Dordtsche studeerkamer gewagen van de „schoone Galderyen" en „fraeje Balusters"; van de keuken die hij een „kombuys", en de dispens, die hij eene „bottelery" noemt; van een zaal die zesendertig, en een tuin die honderd en vijftig voet in 't vierkant had.

De vensters in dit huis waren van glas, „dog de raamen van Rotang, zeer zierlijk als de Haagse Spaanse stoelen gevlogten, maar veel luchter, gelijk ook in 't gemeen de vensters van alle huizen van zulke Rotang-raamen in plaats van glaasen voorzien zijn."

Vader Franciscus Valentinus woonde hier echter op een vulkaan en uit dien hoofde, nl. wegens de vele aardbevingen, in een huis dat slechts tot

borstweringshoogte van steen was opgetrokken; daarboven van hout. Voorts was het „met steilen en carbeelen evenals een schip ineengetimmert, opdat het tegen de felste aardbevingen mogte bestandig zijn."

Instede van de „Spaanse Stoelen", die hij zich zoo wel uit den Haag herinnerde, hadden de Indische huizen vermoedelijk reeds vroeg palembangsche meubelen, waarvan de makelij zoo gunstig afstak bij de bamboe-meubelen der inlanders. Echter stond, waar Valentijn toenmaals woonde, op Ambon nl„ en ook elders in de Molukken de nijverheid iets hooger. Vooral in een soort van ebbenhout werd soms fraai snijwerk van daar geleverd, terwijl in de Europeesche huizen ook wel eens een meubelstuk van het zoo geschatte *timoho-pèlèt* te vinden was.

Doch voorzeker kwam een goed deel van het huisraad der Europeanen te Batavia uit het vaderland. Een ander deel wellicht uit het Ambachtskwartier, 't welk geenszins voor zulke doeleinden was opgericht, doch waarvan de clandestiene praktijken bekend waren.

Ook de Chineezen toonden zich dragelijke schrijnwerkers, waar zij hunne kunst op de Europeesche modellen moesten toepassen. Het blijft echter de vraag of van deze werklieden afkomstig was het houten schutsel, thans in het Bataviasch Museum, vroeger op de vergaderzaal van het Kasteel geplaatst, 't welk op niet onbevallige wijze met verguld snij- en beeldwerk is versierd, dragende het wapen der stad te midden van die van Amsterdam, Middelburg, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen.

Voor de versiering der huizen middels gravures en schilderijen zijn de bewoners gewis van de vaderlandsche kunst het meest afhankelijk geweest.

Bij de toenmaals zoo drukke handelsbetrekkingen met China en Japan hebben vermoedelijk ook de producten der beeldende kunst, volgens mongoolsche begrippen opgevat, hun weg naar het oude Indië gevonden. Evenwel meer als curiosa, dan dat men ze als ernstige kunst wilde opvatten of aan het genre hulde doen.

„Veele Chineezen", zegt ons een oude kroniek over Batavia, „houden zich op met schilderen, doch in deze konst zijn zij 't minst gevorderd, dewijl zij geen kennis hebben van de afgetrokkene beginzels der Perspectyf- en Schaduwkunde. Hierdoor zijn hunne Schilderijen, hoe keurig ook en hoe net gewerkt, inderdaad belachelijk, dewijl alles *in plano* wordt vertoond. Deeze gebreeken mismaaken niet alleen hunne hout- en tapijtwerken, maar ook hunne kostelijke porceleinen; zo dat men om de kinderachtigheid der Indische Schilderkonst te zien ten opzichte der Europeesche, niets anders behoeft te doen dan maar alleen een stuk Chineesch porcelein met een van Saxisch maakzel te vergelijken".

Deze beoordeeling van een schrijver uit het laatst der achttiende eeuw doet vermoeden, dat de waardeering voor mongoolsche kunst reeds toen gering was.

Een radèn Saleh was toen nog niet opgestaan om, althans met één voorbeeld, de mogelijkheid der vorming van inheemsche kunstenaars te staven; om een klein getal discipelen op te leiden, welke men met eenigen goeden wil eene „school" zou kunnen noemen; ofschoon er geen Elisa onder was op

wien Elia's mantel viel. Het was een zeldzaamheid wanneer een vaderlandsch schilder naar Java kwam om er voor eene wijle de banier der kunst op te houden; gelijk die Cornelis de Bruin, wien door den landvoogd Joan van Hoorn een paar vertrekken op het Kasteel werden ingeruimd ten einde er aan 't schilderen te tijgen. Misschien ook aan 't beschrijven der reis, waarover hij later een werk in twee deelen zou uitgeven. Een schoonzoon van Rembrandt, gehuwd met de dochter des meesters en van Hendrikje Jaghers, zelf schilder en bij den vermaarden kunstenaar in de leer geweest, schijnt weinig kans gezien te hebben om in Java's hoofdstad met schilderen zijn brood te verdienen. Althans wij vinden van hem opgeteekend, dat hij de betrekking van cipier in de Stadsboeien vervulde. De portretten der gouverneurs-generaal werden in 't vaderland geschilderd, zoo doenlijk vóór hunne uitreis naar Indië. Wat de artisten betreft, ten rechte schilders genoemd, en schilders van Indische motieven, zij behooren alle tot eene latere generatie: radèn Saleh, Lebret, Salm, Beynon, de Grijs, Payen, Deeleman, v. Herwerden, de Stuers, e. a.

Ofschoon dan het gilde van St. Lukas in het oude Indië òf niet, òf te zwak vertegenwoordigd was om proeven der kunst aan den nazaat te legateeren, aan teekenaars mangelde het niet.

Van deze echter schrijft prof. Veth:

„De graveerstijl heeft zeker, van de vroegste tijden onzer vaart op Oost- en West-Indië, de werken onzer reizigers en geografen over die gewesten rijkelijk met hare voortbrengselen versierd, maar de teekenaars, zelden groote meesters in de kunst, werden zoo het schijnt wel het minst door het landschap aangetrokken, en de graveurs wisten van hunne gebrekkige schetsen, bij volslagen gemis aan plaatselijke kennis, slechts caricaturen te maken van de tropische natuur. De platen in Heydt's *Schauplatz von Afrika und Ost-Indiën* geven eene goede proeve van wat men destijds als tropische landschappen opdischte: koude, conventioneele voorstellingen, waaraan waarheid en gevoel geheel ontbraken".

Onder de officieren van land- en zeemacht zijn er evenwel geweest, die zich niet ontbloot van talent, en daarbij uitermate productief toonden. Aldus de majoor der artillerie Joh. Rach, die tusschen de jaren 1760 en 1780 een groot aantal teekeningen in Oostindische inkt vervaardigde, gebouwen der hoofdstad, forten en etablissementen der Comp. voorstellende. Meer dan honderd bevonden zich op de Koloniale Tentoonstelling te Amsterdam. Vermoedelijk werden zij voor den gouv. generaal Reinier de Klerk vervaardigd.

Kunst, in de hoogere beteekenis des woords, werd voor Indië eerst te samen met deze eeuw geboren. Wat daarvóór tot stand kwam was stukwerk, en meest broddelwerk. Tegenover de roemrijke schilderschool van het vaderland had de kolonie niets te stellen, juist omdat zij „kolonie" was. Het teere plantje der kunst wilde niet aarden in dezen heeten grond en onder eene steeds vlottende maatschappij. Hetzelfde wat een Surinaamsch poëtaster van de dichtkunst getuigde, aan de boorden der Commewyne, had *mutatis mutandis* van de schilderkunst gezegd mogen worden:

En zoo 't gevleugeld paard
Hier neerstreek in de vaart,
Men zou hem onbeslagen
In suikermolens jagen.

Bestonden er Indische doelen-, Indische regenten-, Indische familiestukken gelijk het vaderland de soort zoo overvloedig opleverde, wij zouden iets meer weten van de kleederdrachten der Europeanen in Indië dan het geval is.

Wij hooren thans de personen beschrijven, wij zien ze niet voor ons, ten voeten uit. En bij het weinige, 't welk ons in dit opzicht gebleven is, kan de graveernaald niet vergoeden 't geen het penseel deed derven. De afbeeldingen der gouverneurs-generaal in de Commissie-kamer van het Departement van Koloniën, het fraaie portret van den raad van Indië Mattheus van den Broecke in het Rijksmuseum, enz. behooren bijkans tot de uitzonderingen en het is aan te nemen dat hunne officieele kleedij slechts de vaderlandsche van het tijdvak copieert.

Bij die oude regenten hervinden wij de allongepruiken, de staatsiedegens, de bef-achtige kanten dassen, de breede sjerpen en geborduurde lubben van zoo menig oud-Hollandsch regentenstuk. Daarbij somtijds een gesteven Spaanschen kraag gelijk bij Reaal en Coen; of een gouden keten, slingerend over een zwart fluweelen jas met gouden knoopen. Bij eenigen gluurt het zijden kamizool van voren uit den rok, anderen houden den kommando-staf, welke bij hun uitvaart hun placht nagedragen te worden. Een breedgerande hoed dekt den schedel, een smalle gordel omsingelt de heupen. Enkelen hebben den deftigen oud-Hollandschen mantel om de schouders geworpen, doch zonder uitzondering is hunne dracht aanmerkelijk eenvoudiger dan die van hedendaagsche dignitarissen.

Met geringe wijziging slechts was hun kostuum tevens dat van de raden van Indië. In Van Hogendorp's drama *Kraspoekol of de Slaavernij* komt zulk een raadslid voor, en wordt vluchtig beschreven. Toeijlende slaven ontlasten hem van zijn pruik, waarvoor een kalotje in de plaats komt, van zijn degen, zijn stok met gouden knop en zijn fluweelen rok. Wanneer er dan eensklaps onder die slaven een „amokspuwer" te voorschijn komt, die met een „gevlamde pook", *alias* kris, de aanwezigen bedreigt, en de edele heer is voor dien *brandal* onder de tafel gekropen, dan geldt voor dezen onttakelden raad van N. Indië, meer dan voor iemand anders uit het gezelschap, de vraag:

What is majesty without its externals?

En het antwoord:

A jest!

Een ander incident, waarbij het oud-Indische kostuum ter sprake komt, is dat uit het leven van Maetsuycker, door Valentijn medegedeeld.

Hij verhaalt daarin hoe die landvoogd gelegenheid vond om „als een wonderlijke Griek (gelijk hij was) zijn kregelen aard uit te spelen" toen hij eens, voor de vergadering in het Kasteel zich kleedende, een hemd in zijn kast vond met slechts ééne mouw, en het stilzwijgend aantrok.

„Men droeg in dien tijd korte wambuizen met schootjens, en met opene mouwen, daar 't hemd luchtheids halven, door henen quam."

Het was Maetsuycker er om te doen zijne huisvrouw te doen boeten voor een verzuim der naaister, door zich met dat hemd zonder mouw, met dien eenen blooten arm, te vertoonen eerst in de vergadering der beschreven vaderen, daarna in den kring der dames, die bij zijne vrouw op receptie waren.

„Dit spel nu op zijn hoogst zijnde begon hij haar niet weinig hierover te hekelen en voor alle die vrouwen op zijn scherpst te zeggen of zij zich niet schaamde om een man, daar gansch Indiën op rustte, te laten loopen of hij geen heel hemd aan zijn lijf krijgen kon, en zich met een hemd met ééne mouw, als de oolijkste bedelaar, behelpen moest."

In de *Levens der Opperlandvoogden* staat deze onbeminnelijke huisvader met zoodanig „wambuis met schootjens en opene mouwen" ook afgebeeld. Echter had, toen hij voor die beeltenis poseerde, zijn Edelheid een hemd met *twee* mouwen aan.

Ten tijde van Mossel was het dragen van fluweel alleen aan de hoogere rangen in de ambtelijke hierarchie geoorloofd, opklimmende van opperkoopman. Galon, en borduursel daarenboven, kwam slechts aan de leden der hooge regeering en den president van den raad van justitie toe. Beneden den rang van opperkoopman mocht men de drie voornaamste kleedingstukken, nl. rok, kamizool en broek, van laken of van zijde doen vervaardigen, maar niet met passement beleggen. Evenmin mocht men, beneden dien rang, massief gouden knoopen aan zijn kleeren hechten. Slechts aan een onderkoopman of aan hooger geplaatsten was het vergund gouden schoen- en broeksgespen, alsmede een gegaloneerden hoed te dragen. Op de overtreding van deze keur stond eene boete van twee- tot vijfhonderd rijksdaalders.

Zulke bepalingen werden uitgelokt door de pronkzucht des tijds, ook op 't stuk van kleeding. Fluweelen rokken, gouden knoopen daaraan, degen met gouden gevest en rotting met gouden knop hadden opgehouden distinctieven te zijn. Men droeg voor honderde guldens waarde aan de kleederen, eene schitterende vlag die vaak eene vooze lading moest dekken. Alleen schijnt de indische maatschappij uit die dagen minder dan die in 't vaderland bezocht te zijn geweest door 't euvel, 't welk Huygens „eene volle vloed van opgejaegde baeren" noemde: de steeds wisselende mode. Niet het oude Batavia was, gelijk het zwierige en wufte 's Gravenhage, een *dorado* voor kleermakers, een stad waar zij, als de snijder uit de *Sneldichten*, hadden kunnen uitroepen:

Danck hebb' de Fransche locht, die mij de bors kan stijven,
En maeckt de jonghste Mood' in veerthien dagen oud;
'k Wou liever te Parijs een jaer aan 't ambacht blijven,
Als veertigh jaer aeneen met Israel in 't woudt.

Zwarte zijde voor ondergoed schijnt geenszins ongewoon te zijn geweest; althans in later tijd. De chirurgijn Jacobus Martinus Baljee schreef aan zijne familie in 't vaderland, dat hij daarmee was uitgedost geworden door zijnen

te Batavia woonachtigen vriend v. d. Steege. Het ontbolsteringsproces van den „baar" was met deze kostuumsverandering aangevangen: zwarte zijde voor onder-, blauwe zijde voor bovenkleeding. Wat het négligé betreft, bij Valentijn vindt men meermalen gewach gemaakt van een „muggenbroek" als morgendracht voor Europeanen, en in de advertenties der *Bataviasche Koloniale Courant* van aanvoeren van Japansche slaaprokken, Macao'sche hoeden en lange zijden kousen.

Dezelfde beperking ten aanzien van het dragen van fluweel, die de mannenkleeding betrof, gold ook voor die der vrouwen.

Slechts de echtgenooten of weduwen van de leden der Hooge Regeering mochten fluweel dragen met goud of zilver passement; die van een opperkoopman en de rangen daarboven effen fluweel. Zijde en linnen mochten door iedere vrouw gebezigd worden, mits zonder passement. Mossels keur trof bij hen voornamelijk de sieraden. Diamanten en dubbele snoeren parelen van de eerste soort bleven voorbehouden aan de hooggeplaatsten. Die een weinig lager op de rangladder stonden, directeursvrouwen daaronder nog begrepen, mochten voor zesduizend rijksdaalders juweelen aan 't lijf hebben. Minder notabele vrouwen hadden slechts verlof tot het dragen van kleine parelen, en van juweelen tot eene waarde van één tot drieduizend rijksdaalders.

Het kostuum was overigens het inlandsche voor négligé, het vaderlandsche voor offlciëele gelegenheden. Alleen was bij Oostinjevaarders, die van acht tot twaalf maanden reis hadden, de kleeding van zelf ten achter bij de heerschende mode in 't vaderland, en nog meer bij de Fransche. Van volle toepassing waren hier Huygens' regelen:

> Wegh met den ouden trant; daer komt een andre swier,
> Versleten te Parijs en van de nieuwste hier.

Van de Europeesche kleederdracht schijnen de vrouwen zich echter steeds meer te hebben losgemaakt en in een tijd waarin Portugeesch en Maleisch de heerschende idiomen waren, kon men de sarong en kabaai wel als de heerschende vrouwendracht aanmerken.

Die mode bleef althans constant.

Eerst het veldwinnen van Britsche invloeden, na de verovering van Java in 1811, verbande het geliefkoosd kostuum uit de receptiekamer. In hun strijd tegen „die Unterröcke" (daarvoor stond de sarong bij hen te boek) behielden de toongevende Britsche dames ras het veld.

Ongelukkig achtte Jan de Marre het land:

> Daar 't volk geen inlandsch stof meer om de leden past,
> Maar erf en have aan een uitheemschen zwier verbrast.

Welnu, de vrouwen in Indië waren behoudend. Voor hen die „inlandsche stof", voor Albions dochteren de „uitheemsche zwier".

Doch of door al de wijzigingen, welke het klimaat en de gesteldheid des lands hier voorschreven, het leven versierd en verfraaid werd, moet betwijfeld

worden. Niet eens de overvloed deed het, die maar al te vaak overdaad was. Elders mocht die de moeder der fraaie kunsten genoemd worden, niet in het Indië der 17de en 18de eeuw. Hetgeen wij van het huiselijk leven der Nederlanders in dat tijdperk weten, verhindert met stelligheid om van den „goeden ouden tijd" te spreken; het maant veeleer aan eene grof bewerktuigde samenleving, aan het bestaan van moderne Scythen.

Schopenhauer kwalificeert met juistheid en scherpte den *Philister* als „de mensch zonder geestelijke behoeften". Met dien maatstaf gemeten mag worden aangenomen, dat zich in het oude Indië ongemeen veel personen van dat type bevonden hebben.

Met hunne vergulde koetsen, door hijgende slaven voorafgegaan, met hunne fluweelen rokken waarop gouden knoopen bralden, met hun semi-barbaarsche pracht, en weelde zonder verfijning, geven de weinige voor ons zichtbaar gebleven standmodellen geenszins een hoogen dunk van die voorbij gegane samenleving. Hunne tafelvreugde was dikwijls 't geen Hooft „varkensvreugde" noemde. Hunne gezellige bijeenkomsten hadden te vaak den afloop van een boerenkrakeel, of waren eene hulde aan de neiging om „versmoort onder den stercken dranck" te zitten. De bijbel, dien deze christenen het vlijtigst lazen, was de bijbel van tweeënvijftig bladen, anders gezegd des duivels prentenboek. Het karakter der vrouwen vernederde de maatschappij. De kunst in hun midden was eene verschovelinge, die hongerde zelfs voor de deur der aanzienlijken, gelijk Lazarus voor de poort des rijken mans. Geld verdienen zonder aanzien van de middelen was hier het eenige streven, en physiek genot de eenige wijsheid. Brooddronkenheid in de levenswijze, veilheid in de ambtsvervulling, barbaarschheid in de rechtspleging, kortzichtigheid in het regeeringsbeleid, lauwheid in het christendom van de daad, ontstentenis van de aandrift tot het goede en tot de eeredienst van het schoone hebben deze vroegere koloniale samenleving ontsierd, in dier voege dat het moeite kost hier en daar een *redeeming point* te vinden.

Men was er gestadig „met Israel in 't woudt."

Zoo haar niet voortdurend met nieuw bloed uit het vaderland de aderen waren opgespoten, zij ware spoedig aan verval van krachten bezweken; gelijk het machtig handelslichaam 't welk, door zijne eigene dienaren het meest, werd te gronde gericht.

Doch ze zijn voorbijgegaan, zij en hun huiselijk leven en zelfs de gedenkstukken er van, het huisraad, 't welk schaars nog in familie-archieven en museums te voorschijn komt. Eene betere orde van zaken, eene zooveel hooger staande koloniale maatschappij houdt deze oude *couche sociale* bedekt, als om de woorden te bekrachtigen van den wijzen Kaçyapa, in de *Çakuntala*:

Eerst komt de bloem, voordat de vruchten rijpen gaan,
Eerst komt de wolk, voordat de regen de aard verkwikt;
Zóó is 't verband van oorzaak en gevolg.

ORANJEMANNEN EN PATRIOTTEN.

DOOR

MR. G. H. BETZ.

(*Slot*).

V.

In den tuin hadden de dames zich gedurende dien tijd op vredelievender wijze bezig gehouden. De beide meisjes hadden zich al dadelijk, met den arm om elkaars middel, in een rustig hoekje teruggetrokken en hare indrukken en geheimen ontboezemd. Eerst over de heeren naast wie zij gezeten hadden: dominee Geurig vonden zij te veel *petit-maître;* zij wisten nooit goed hoe zij het met hem hadden; de geestelijke ging te veel op in den man van de wereld, en de man van de wereld kwam niet tot zijn recht door den geestelijken staat die hem overal vergezelde. Bovendien, dominee Geurig was weduwnaar en alleen even oud als zij te zamen; hij viel dus buiten bespreking. Blijleven was lang niet meer zoo aardig als vroeger; hij had zich schier uitsluitend bezig gehouden met mevrouw Noordhuijs, die toch waarlijk een weinigje *te* coquet was. Zou Leentje, vroeg Mientje, ooit hare schouders durven vertoonen gelijk mevrouw Noordhuijs deed? Leentje liet zich over de zaak niet uit; zij verkeerde meer in de wereld dan het huiselijker Mientje en had op de Haagsche saletten heel wat ontbloote schouders gezien; zij wilde zich dan ook omtrent het al dan niet tentoonstellen der hare geenszins onherroepelijk verbinden. Maar zij wist daarentegen van Blijleven heel wat te vertellen, dat ze hier en daar in de uitgaande wereld had opgevangen, als de getrouwde dames fluisterend, achter den waaier, over hem spraken; banale avontuurtjes, van mond tot mond gegaan en allengs met een dichterlijk of heroïsch waas overtogen. Mientje luisterde gretig, met kleine opflikkeringen in haar vroolijke oogen; zij vond Blijleven een heel slecht mensch; toch oefende hij, door den romantischen nevel gezien, eene eigenaardige bekoring uit. Leentje ging verder; zij erkende, héél in het geheim, den jongen man, die zoo alles kon doen wat hij wilde, eigenlijk te benijden; het was gelukkig, zeide ze, dat ze zelve geen jongen was, want dan zou ze, geloofde zij, ook erg ondeugend zijn, evenals mijnheer Blijleven. Maar den vaandrig Hofland koos zij toch op den duur; daar kon men zoo gezellig mede praten en men behoefde niet bang te wezen, wanneer men er eens iets uitflapte, dat hij, als de ander zeker en stellig deed, er den volgenden dag zijne vrienden in het koffiehuis op zou onthalen. Leentje was onuitputtelijk in des vaandrigs lof, bespeurd hebbend dat hij en Mientje elkander een goed hart toedroegen en den jongen man prijzend met de onbevangenheid van een meisje, wier hart reeds verpand was — Mientje wist er in 't geheim alles van, een geheim welks kennis zij trouwens met alle verwanten en bekenden der familie Dekker

deelde — aan een Amsterdammer van goeden huize, doch helaas! van Luthersch kerkgeloof. Aan zoo iemand, had Leentjes vader, een vurig lid der publieke kerk, verklaard, zou hij zijne dochter nimmer willen schenken. Leentjes moeder was op hare zijde en had er denzelfden morgen nog op gewezen, hoe Calvinisten en Lutheranen toch beiden Protestanten waren en elkander broeders noemden. Vader echter had, als naar gewoonte, boos geantwoord: „Nu ja! dat broederschap zit er, God beter 't! dik op, en zij choqueeren bij alle gelegenheden zoo weergaasch op elkander, dat het der pijne waard is om te hooren." Leentje was diep bedroefd en haar kwijnende oogjes van porceleinen herderinnetje namen eene innig verslagen uitdrukking aan. Mientje voelde geheel met hare vriendin mede, doch vond plotseling eene oplossing: zou de Luthersche galant, indien hij het ouderlijk geloof niet geheel wilde verzaken, wellicht bereid kunnen gevonden worden zich, zooals men dit noemde, te laten *moffelen* tot lid der publieke kerk? Daarvan had Mientje haar vader een geval hooren verhalen; het ging, bij iemand van geld en fatsoen, heel gemakkelijk. De predikant, die den andersdenkende aannam, lichtte er de hand mede; hij ondervroeg uitsluitend omtrent datgene, waarin beide gezindten overeenstemden en vermeed een onderzoek naar de punten, welke de ander niet kon toestemmen; mocht een Amsterdamsch predikant niet bereid gevonden worden, dan kon men altijd terecht bij een dorpsdominee of bij de Fransche of Engelsche kerk. De man was dan voor het uiterlijk Calvinist, terwijl hij in 's harten grond het geloof der vaderen bleef toegedaan. Iets dergelijks gebeurde keer op keer, vooral bij Menisten van middelen en geboorte, die op het kussen wenschten te komen.

Zoover waren zij gevorderd, toen mevrouw van Arken zich bij haar voegde. Zij moest het hare hebben van de proestpartij aan tafel, waarbij, ze had het best gemerkt, juffrouw Doorzicht betrokken was geweest. Mientje vond het heel akelig dat hare moeder zoo goed uit de oogen keek, maar zij maakte geen moordkuil van haar hart en verhaalde van de noodlottige gelijkenis met den kalfskop. Mevrouw van Arken schudde afkeurend het hoofd: „'t Is zonde; alle eerbied voor oudere menschen is er bij het tegenwoordige jonge geslacht uit. Dat komt van die ongelukkige philosophie en al die nieuwerwetsche begrippen. Gij, stoute kleuters, hebt de juffer zoo van streek gemaakt, dat ze er puur stil van geworden is." De meisjes werden, hoe ongaarne ook, meegetroond naar juffrouw Doorzicht, terwijl haar wel ernstig werd opgedragen, met het goede mensch een wellevend praatje te maken en den onaangenamen indruk van straks bij haar uit te wisschen. Zij volgden schoorvoetend, achter mevrouw's rug guitige blikken wisselend, nog vol jolige pret als ze aan den kalfskop dachten. En zoo kwamen ze in het prieëltje, waar mevrouw Noordhuijs en juffrouw Doorzicht gezeten waren. Beiden hadden den vinger op den mond en wezen met de oogen naar de op den tuin uitkomende ramen der eetkamer, waaruit de stemmen der heeren steeds luider en heftiger haar tegenklonken. „Dat is niets," meende de gastvrouw, al gevoelde zij zich zelve eenigszins onthutst; „zij drinken zeker nog een glaasje Bourgonjer na en daar zit veel

spraakwater in." Mevrouw Noordhuijs wenkte Leentje en Mientje bij zich; zij oefende steeds een soort patronaat over jonge meisjes uit; gaf haar, ongevraagd, goeden raad en trachtte, onder het aannemen van een moederlijk wezen, achter haar geheimpjes te komen. De jonge meisjes lieten echter in den regel niet veel los; de nu eens te vrije, dan weer ongewettigd preutsche manieren der bevallige weduwe trokken haar over het algemeen weinig aan en zij waren tegenover den vaandrig Hofland veel mededeelzamer dan tegenover deze hare geslachtsgenoote. Zoo ook thans; het plagen met den officier beantwoordde Mientje slechts door een stijf: „O, mevrouw! wij denken niet aan elkander," terwijl het brutaler Leentje, na herhaalde desbetreffende toespelingen, met een stalen voorhoofd verklaarde, geen enkelen Amsterdammer, laat staan een Amsterdamschen Lutheraan, te kennen.

Steeds rumoeriger weerklonk het gesprek der heeren in de tuinkamer; mevrouw van Arken begon nu en dan het hoofd er heen te wenden. Zij werd in beslag genomen door hare jufferlijke vriendin, die niet ongaarne de meisjes uit hare nabijheid verwijderd zag; juffrouw Doorzicht gevoelde den jaloerschen tegenzin, dien bekoorlijk ontluikende jeugd aan gedwongen ongepaarde volrijpheid pleegt in te boezemen en vooral na de blikken, aan tafel door de jongelui op haar geworpen, achtte zij het veiliger zich niet te veel in dezer gezelschap te wagen. Zoo ging het haar overal; de telgen der vriendinnen harer jeugd dweepten met juffrouw Doorzicht zoolang ze nog kinderen waren en af en toe door een geschenk van hare hand verblijd werden, doch nauwelijks tot jongedochters en jongelingen opgewassen, keerden zij juffrouw Doorzicht den rug toe. Daarom zocht zij, nog meer dan vroeger, troost in lange betoogen en logische redeneeringen; thans had zij mevrouw van Arken aan het lijntje, die schertsend had gezegd hoe haar man gewoon was als zijne meening te uiten, dat vrouwen veel praten, veel dwalen en veel veranderen. Juffrouw Doorzicht kon dit allerminst toegeven en ving aan, de luchtig te berde gebrachte opmerking op hare gewone zwaarwichtige wijs te behandelen: „Wel melieve! ik geloof dat uw echtgenoot zich hierin ten eenenmale vergist en dat zulks alleenlijk te verklaren is door de grovere geestelijke bewerktuiging van het geslacht, waartoe hij zelf behoort. De fijnere aandoenlijkheid der vrouwelijke zenuwen, de teederheid van haar hersengestel, brengen een lichtheid van verbeeldingskracht voort, die den mannen niet alleen onbekend is, maar ook hun geloof steeds zal te boven gaan. Indien zij nog nauwelijks durven denken, kan de vrouw reeds beweren en spreken; wanneer zij beginnen een kwijnend schemerlicht te zien, wandelt de vrouw reeds in het volle daglicht en kent geen twijfeling meer. Vandaar ook . . . ."

„Architofel . . . kop van Barneveld . . . zwadder . . . schurfte schapen . . ." klonk het, thans volkomen verstaanbaar, uit de tuinkamer boven de gesprekken der dames. Mevrouw van Arken verbleekte; zij had, al zou ze het nooit erkend hebben, erg tegen de partij opgezien, doch nu deze zoover zonder ongelukken gevorderd was, had zij gehoopt dat het ten einde toe voorspoedig zou afloopen. En nu was alles weer mis! Wat hadden de heeren ook zoolang na te tafelen?

Dan werd er maar doorgedronken, liefst de zware wijnen waarvan de dames niet gediend waren, en het spel was aan den gang. Zij wenkte, met een kort gebaar, dat juffrouw Doorzicht zwijgen moest; doch juffrouw Doorzicht, eens ontketend, was niet zoo gemakkelijk tot rust te brengen. Zij ratelde dan ook lustig door; het kon haar toch niet schelen of iemand luisterde. De beide meisjes zetten angstige gezichten, maar niet heel erg; hooggestemde staatkundige woordenwisselingen, ook tusschen leden van hetzelfde gezin, waren zoozeer aan de orde van den dag, dat men er zich niet bijster meer over ontzette. Mevrouw Noordhuijs had een volmaakt onveranderde gelaatsuitdrukking behouden; zoolang het haar persoonlijk niet trof, trok ze zich de wereldsche zaken al bijzonder weinig aan. Dit zou ook wel weer terecht komen, dacht zij.

Daar vernam men, onder een vuurwerk van geweldige uitdrukkingen, het breken eener flesch. „O God! daar zijn ze al aan het vechten," gilde de gastvrouw, overtuigd dat de heeren elkander het glaswerk naar het hoofd wierpen. Zoo erg was het niet; alleen had Veldenaar met een declamatorischen zwaai van de hand eene ledige flesch omgekwakt. Doch mevrouw van Arken achtte het tijd tusschenbeide te komen; met een zenuwachtigen handzwaai bracht zij eindelijk juffrouw Doorzicht tot zwijgen, die, haar eigen gerammel niet meer vernemend, met verbazing het rumoer uit de tuinkamer in haar oor opving. Toen, zonder een woord te zeggen, schreed de gastvrouw voorwaarts, uit het prieel den tuin door naar de tuinkamer, op eenigen afstand door de anderen gevolgd. Aan de half openstaande glazen deur gekomen, luisterde zij nog een oogenblik naar het verward misbaar, door drie gelijktijdig schreeuwenden teweeg gebracht, en trad toen met een ruk aan den knop naar binnen. De vier anderen kwamen achter haar aan.

Het eerst ontwaarden de dames, vlak bij de deur, Hofland en Blijleven. „Opstaan; rechts pareeren; terug in de gevechtsstelling," hoorden zij eerstgenoemde mompelen, nog steeds vervuld door de gedachte aan zijn aanstaand tweegevecht. Blijleven, de binnentredenden bespeurend, toonde een zeer verstoord gelaat, den indruk wenschende te maken als keurde hij het razende krakeel ten hoogste af. Op den achtergrond de drie disputeerenden, met kleuren als boeien en opgeheven vuisten door elkander kakelend, neus tegen neus uit louter kwaadaardigheid. Dokter van Arken zweeg het eerst en haalde met een wanhopig gebaar de schouders op, om te kennen te geven dat het zijne schuld niet was. Toen dominee Geurig, op eens al zijn welgemanierdheid terugvindend in tegenwoordigheid der dames en het land hebbend dat hij zich pas tot zoo groote heftigheid had laten vervoeren. Veldenaar, met den rug naar de deur, merkte de aanwezigheid der dames het laatst op; een oogenblik was hij zelfs ten hoogste in zijn schik, meenend, bij het plotseling zwijgen der beide anderen, hen door zijn donderend requisitoir onschadelijk gemaakt te hebben. Maar, de richting hunner blikken volgend, bespeurde hij wat tot dat zwijgen aanleiding had gegeven; als handig advocaat volgde hij hun voorbeeld niet, doch bracht zijn tirade ten einde, met onmerkbare overgangen vorm en inhoud verzachtend. „Zoodat ik," luidde het op steeds bezadigder

toon, „op voldoende wijze meen aangetoond te hebben, dat 's prinsen daden niets anders dan nadeel voor de vrijheid uitwerken, en voorspellen durf dat het stadhouderschap van geen duur zal zijn, dewijl de jongste nakomelingschap zelfs met geweld zich van de banden zal willen ontslaan, welke het zich om den vrijen hals heeft gelegd. Doch" aldus eindigde hij „als rechtschapen lieden, en, zij het dan ook op onderscheidene wijze, ware liefhebbers van het vaderland, behooren wij eerbied te koesteren voor de zuiverheid van elkanders gevoelens." Meteen drukte hij op recht hartelijke wijze de hand zijner beide tegenstanders, die, niet zoo spoedig tot hun normalen toestand teruggekeerd, dien druk slechts flauwtjes beantwoordden. De gastvrouw, met gevatheid den stand van zaken overziende en het veiligst achtend Veldenaar's voorbeeld te volgen, bedekte evenals hij het pas afgespeelde tooneel met den sluier der vergetelheid; zij vroeg alleen of de heeren, bij het fraaie zomersche weder, er niet de voorkeur aan zouden geven het rookerige vertrek voor de frissche buitenlucht te verwisselen. En allen volgden, de dokter en de dominee met benepen gezichten, wel begrijpend dat het onverwacht verschijnen van al de dames tegelijk in hun onhebbelijk schreeuwen zijn oorzaak had gevonden. Veldenaar stapte fier achteraan, tevreden weder eens voor de groote zaak der vrijheid gevochten te hebben, voldaan over zijn handige houding bij het optreden der dames.

Daar buiten vormden zich nieuwe groepjes. De predikant werd in beslag genomen door juffrouw Doorzicht, die hem in een gesprek wikkelde over de onderscheidene catechiseermeesters welke achtereenvolgens hare geestelijke behoeften hadden bevredigd. Doch, tot hare verbazing en teleurstelling, had dominee Geurig met deze soort van lieden weinig op; het waren, zeide hij, schier zonder uitzondering kwanten die tot hun dertigste of veertigste jaar op snijderstafel of driestal gezeten hadden, tot het hen verveelde en zij voor de leus een examen aflegden dat tot het bijzonder godsdienstonderwijs recht gaf. Dan kochten zij een predikantshoed, een groote pruik, een halfsleten zwarten rok en kwamen aldus te voorschijn, allerlei zaken behandelend welke zij beter deden aan de wetenschappelijk gevormde en wettelijk aangestelde verkondigers van den godsdienst over te laten. Blijleven voegde zich hier bij hen en ving aan de bedaagde vrijster te plagen met haar voorliefde voor catechiseermeesters. „Pas op hoor! er gaat nog eens zoo een bohamaker met je strijken." Juffrouw Doorzicht, zeer in haar schik geplaagd te worden met een mogelijk huwelijk, zij het dan ook met een als zoo onaanzienlijk geschilderden persoon, deed meisjesachtige, schichtige gilletjes hooren: „Trouwen! o neen! mijnheer Blijleven; o mij! o mij! hoe kom je er toe? en dat zoo in gezelschap." Blijleven ging lustig voort, er vermaak in scheppend, om de tegenstelling, aan de oude juffer even druk het hof te maken als straks aan de jonge weduwe. Waarom, vroeg hij, mocht hij haar niet over trouwen praten in gezelschap? Was dat om hem te verlokken het straks in een hoekje te doen? Hij had nooit gedacht dat juffrouw Doorzicht er zoo van hield, in St. Anna's prulmandje te rommelen. Toen begon hij over haar mouwtjes,

die volgens hem veel te lang waren; een knappe vrouw moest een ander ook eens laten genieten, in eer en deugd. Juffrouw Doorzicht gaf toe dat haar mouwen, naar de mode, korter behoorden te zijn, maar zij was er altijd op uit elken zweem van coquetterie te vermijden; een alleenwonende vrouw raakte zoo licht in opspraak. Blijleven gaf haar volkomen gelijk; hij voegde er bij hoe hij zelf, voor het eerst in de wereld verschijnend, korte mouwen had gedragen doch spoedig afgeschaft, daar de Haagsche dames zoo vrijpostig konden wezen tegenover een alleenwonend heer. En thans droeg hij ze zoo lang mogelijk — „kijk maar" liet hij er op volgen, zijn lubben over de hand trekkend, zoodat alleen de punten zijner welverzorgde nagels te voorschijn kwamen. Juffrouw Doorzicht vond hem ontzettend aardig; in geen twintig

Toen begon hij over haar mouwtjes....

jaar had een heer zich zóó met haar bemoeid; haar neus krulde en zij schoof van louter pleizier, als werd ze gekitteld, op haar stoel heen en weer. De dominee luisterde toe met een lankmoedig glimlachje, de dwaasheden zijner medestervelingen niet willende veroordeelen, mits hij er zelf niet aan behoefde deel te nemen.

Mientje en Leentje voelden zich een weinigje verlaten; de hartsgeheimen waren uitgeput en niemand bemoeide zich met haar. Hofland was steeds vervuld met de theorie der schermkunst; hij kon een figuur, die twee andere verbond, niet uit zijne herinnering opdiepen en peinsde er zich stomp over. Aan Blijleven had hij, onder het naar buiten gaan, gevraagd zijn getuige te willen wezen, waarop de ander voorloopig slechts met een onverstaanbaar gebrom had geantwoord, van oordeel dat men zich tot eene onaangename

taak niet te spoedig moest verbinden. De jonge meisjes, aan zich zelven overgelaten, hadden Veldenaar een weinig in het ootje genomen, maar daar was geen eer mede te behalen; de man was even droog en saai als altijd. Zoo zaten zij op een bankje, uitgepraat. Leentje vooral, die in gezelschap noodig had van tijd tot tijd door een hofmakerijtje opgefleurd te worden en anders al spoedig lang zoo aardig niet meer was. Allengs echter werd hare aandacht getrokken door de houding van mevrouw Noordhuijs, in schijn druk sprekend met den gastheer en Veldenaar, in werkelijkheid zich onledig houdend met Blijleven weder tot zich te tronen. Het was aardig te zien hoe al wat ze deed of liet op dat ééne doel gericht was. Nu eens barstte ze, bij eene opmerking van een der heeren, al was het gansch niet noodig, in eenen luiden lach uit; dan weder veinsde zij een tot haar gericht vertoog nauwlettend aan te hooren, doch poseerde onderwijl op vermakelijke wijs, het hoofdje driekwart op zijde en de smachtende oogen met onbestemde uitdrukking in een nevelachtig verschiet starend. En het belangwekkendst van alles was, dat hare

.... tot Blijleven zich in het gesprek mengde. ..

pogingen doel troffen; Blijleven, hoezeer met den rug naar haar toegekeerd, werd langzamerhand met onweerstaanbare kracht in hare sfeer getrokken; hij ving aan onrustig heen en weer te draaien en het hoofd keer op keer in de richting der weduwe te wenden. Zijn gesprek met juffrouw Doorzicht verflauwde allengs en deze vond hem op verre na zoo onderhoudend niet meer als voor een poosje. De meisjes stootten elkander telkens aan, begeerig te weten hoe dat af zou loopen.

Voorloopig bleef hare nieuwsgierigheid onbevredigd. De dominee, gebruik makend van een oogenblik waarop de gastvrouw, in gezelschap van Hofland, juffrouw Doorzicht aansprak, nam Blijleven bij den arm en, een stil hoekje van den tuin opzoekend, vroeg hij hem zijne hulp te willen verleenen om het beraamde tweegevecht tusschen den patriot en den vaandrig te voorkomen.

Een duel toch, zoo betoogde hij, moest door ieder weldenkende met de voorschriften van den godsdienst ten eenenmale in strijd worden geacht; „die het zwaard voeren, zullen door het zwaard vergaan," luidde het in de Schrift en hij voor zich zou alles doen, wat in zijn vermogen was, om deze helaas! al te ingewortelde zedeziekte te genezen. Blijleven gaf den predikant in alle opzichten gelijk; het tweegevecht op zichzelf zou hij wel aardig gevonden hebben, als zeldzaam voorkomend tooneel in den schouwburg des levens, maar nu hij wellicht daarbij als getuige zou moeten optreden, hetgeen hem niet onmogelijk te eeniger tijd voor den strafrechter kon brengen, dacht hij er geheel anders over; een duel, zeide hij, was altijd eene dwaasheid en kon eene misdaad worden, zoodat hij al zijne krachten zou aanwenden om het afgesprokene te beletten. Gezamenlijk klampten zij daarop den gastheer en Veldenaar aan, die mevrouw Noordhuijs verlaten hadden en hetzelfde onderwerp, als de beide anderen, behandelden. De dokter zag er geweldig tegen op dat er een duel zou plaats hebben, waartoe de aanleiding in zijn huis en aan zijn disch was ontstaan, en trachtte, met klem van woorden, Veldenaar te nopen den vaandrig zijne verontschuldigingen aan te bieden. Doch de patriot was hiertoe niet te bewegen; de zwarte aterlingen, zeide hij, die er op uit waren de vrijheid van het land te bespringen en hetzelve met slaafsche ketenen te beladen, behoorden eene welverdiende straf niet te ontgaan. Ook de godsdienstige en zedekundige vertoogen van den predikant bleven vruchteloos, tot Blijleven zich in het gesprek mengde en uit goede bron — die goede bron was zijn duim — een ijzingwekkend tafereel ophing van des vaandrigs bedrevenheid op den degen, welk wapen hij, als beleedigde partij, niet zou nalaten te kiezen. Twee duels met officieren: bij het eerste had hij zijn tegenstander, een beroemd schermer, na een strijd van meer dan een uur door een stoot in het hart voor goed den aftocht doen blazen; bij het tweede hem in een omzien ontwapend en grootmoedig vergiffenis geschonken. Dan een met een burger, waarbij hij reeds met den eersten gang den ongelukkige een steek in de zijde had toegebracht, die hem zes weken lang, tusschen leven en dood zwevend, aan zijn bed had gekluisterd. Vervolgens... maar hier wenkten hem de gastheer en de dominee toe, opdat hij niet, door overdrijving, het beoogde doel zou voorbijstreven. Dat doel was dan ook door de opgenoemde gevallen volkomen bereikt; Veldenaar had weinig lust meer in een gevecht met den schijnbaar zoo goedaardig uitzienden ijzervreter en was bereid elken weg in te slaan, hem tot vermijding daarvan aangewezen. Zoo begon men gezamenlijk den vorm vast te stellen, waarin, zonder den patriot al te veel te deemoedigen, deze in staat zou kunnen gesteld worden den vaandrig te bevredigen. De uitdrukking „ellendelingen," door eerstgenoemde gebezigd, zou verklaard worden in dien zin, dat daarmede niet anders dan politieke tegenstanders bedoeld was, ten opzichte van wie men in dagen van spanning wel eens hartiger bewoordingen bezigde, dan bepaald noodig was. Het daarop gevolgde „lafhartig" kon hij, zonder zichzelven te kort te doen, terugnemen; men behoefde zich toch niet de verklaring te

schamen, dat men een officier geenszins als een lafhartige beschouwde. En wat betreft de schapen die, naarmate zij heviger door schurft waren aangetast, des te harder zouden schreeuwen, deze liefelijkheid leverde weinig bezwaar op, aangezien de vaandrig zich toen reeds aan de woordenwisseling had onttrokken en er dus van schreeuwen zijnerzijds geen sprake kon wezen. Aldus werd besloten en men kwam overeen, den predikant als vredebrenger af te vaardigen, ten einde Hofland te bewegen met de aangeboden verontschuldigingen genoegen te nemen. Deze had zooeven de schermkundige figuur, die hem ontschoten was, teruggevonden; de vrede was in zijn gemoed teruggekeerd en hij hield zich weer druk met de meisjes bezig, wien hij een kort begrip ten beste gaf van het wezen der liefde. „Liefde" zeide hij, „is eene goeddunkelijke drift, welke niet onder ons gebied staat, maar door een behagelijk voorwerp in ons wordt opgewekt en voldoening vordert." Hierbij zag hij de behagelijke voorwerpen, die Mientje en Leentje heetten, beurt om beurt in de oogen, Leentje het langst, volgens Mientje, en Mientje het diepst, volgens Leentje. Zoo ging het nog eenigen tijd voort. Mevrouw van Arken dribbelde van gast tot gast, zooveel mogelijk de gevaarlijke bestanddeelen uit elkander houdend en smachtend naar het eind van het feest; zij had met ontsteltenis de drukke besprekingen tusschen de heeren bespeurd en begreep dat er iets broeide. Het was haar dan ook eene ware verluchting toen zij zag, hoe na eene drukke, gebarenrijke conferentie tusschen den predikant en den vaandrig, Veldenaar en Hofland, door de drie overige heeren tegen elkander geduwd, eenige woorden en vervolgens een handdruk wisselden. Het begon donker te worden, doch de zachte avond noopte tot blijven en men schaarde zich bijeen, onder een glas Moezelwijn en een vriendschappelijk gesprek, terwijl de maan opkwam.

Door een spleet in de planken konden zij naar binnen zien....

Op eens bemerkten de meisjes, tegelijkertijd, dat Blijleven en mevrouw Noordhuijs aan het gezelschap ontbraken. Daar moesten zij meer van weten. Zij stonden op en begaven zich, door hetzelfde instinct gedreven, met onhoorbare schreden naar het prieëltje achter in den tuin. Door een spleet in de planken konden zij naar binnen zien en daar zaten de twee vermisten, hand in hand in den maneschijn, Feithiaansche gesprekken voerend. Zij hadden het spel, aan tafel begonnen, voortgezet en bleven steeds in hunne sentimenteele rol, niet meer elkander als dupe beschouwend, maar als kunstenaars optredend, ieder hunner trachtend de meest volmaakte en artistieke uitvoering te

geven, tevens die rollen als een geschikt middel beschouwend om dingen te zeggen en liefkoozingen te wisselen, die zij anders niet aangedurfd zouden hebben. Maar Julia was in hare soort voortreffelijker dan Eduard; deze toch kon, met zijn sceptische, ironische natuur, niet nalaten van tijd tot tijd even een valschen toets aan te slaan, welks toon een lichten dissonant in de gevoels-symphonie te weeg bracht.

Juist toen Mientje en Leentje naar binnen gluurden, kroop een worm over den grond, voor de voeten der dwependen. Blijleven zag dit Feithiaansch gedierte het eerst en, den blik der weduwe er op vestigend, ving hij aan: „Zou dit onaanzienlijk schepsel, gesteld dat het tot het mannelijk geslacht behoort, hetgeen aan mijn waarnemingsvermogen ten eenenmale ontsnapt, eveneens eene Julia bezitten, aan wier zwellenden boezem zijn gevoelig hart versmelt?" Bij deze woorden streelde hij mevrouw Noordhuijs' mollige schouders en liet er, toen zij de liefkozende hand afweerde, in het zuiverst Feithiaansch op volgen: „Waarde Julia! gij behoeft u niet te schamen voor hetgeen ik doe. De natuur zelve leidt ons tot deze liefkoozingen en zij bevatten niets, wat onbestaanbaar is met onze plichten."

„Neen, Eduard," aldus liet zich thans mevrouw Noordhuijs hooren, „ik schaam mij niet. Waarom zou het afkeuring verdienen zich te laten leiden door de eerlijke gevoelens eener deugdzame drift en mijne ziel voor den zuiveren gloed eener reine liefde te openen?"

„De Schepper zelf, mijne Julia," sprak Blijleven, „heeft ons dien nuttigen en vermakelijken hartstocht tot wijze oogmerken ingeschapen."

„Houd je toch stil, meid!" fluisterde, achter het prieëltje, Mientje tot Leentje, die haar telkens op gevoelige wijze in den arm kneep, daar ze haar pret toch moest luchten en het anders zou uitgegierd hebben.

„O mijn vriend!" antwoordde mevrouw Noordhuijs, „laten wij geheel ziel zijn en het lichaam slechts in zoover bekoorlijk vinden, als deszelfs trekken de gevoelens van die ziel aan onze oogen vertoonen. Onze liefde kan niet dan verliezen bij het meer stoffelijke, dat er zich immer in vermengen moge."

Maar Blijleven, op overdreven manier de oogen ten hemel richtend en de weduwe met meer stoffelijk vuur in de armen sluitend, dan Feith zou gedoogd hebben, viel in: „Ach engel! mochten wij eens te zamen wandelen langs eene groene sloot, ik schonk u eene plant, bij het gemeen ongeacht en paardestaart genoemd, welke nochtans dit deugdelijke in zich bevat, dat in de bloem slechts één man met ééne vrouw gelukkig leeft. Zij is het symbool van onzen vriendschapsbond."

De bevallige Julia kon zich, ondanks den ernst waarmede zij hare rol speelde, niet weerhouden even te glimlachen bij het vooruitzicht, zulk een monogamen paardestaart tot geschenk te ontvangen. Voor de luisterende meisjes werd het echter te kras. Mientje begon, met een dwaas geluid in haar keel, dat ze onmogelijk kon bedwingen. Toen volgde Leentje, schaterend uit volle borst, zoo hard ze slechts kon, nu ze het toch niet meer vermocht in te houden. Ontsteld stond het dwepende paar op, juist tijdig genoeg om de

beide meisjes te bespeuren, die, arm in arm, tegen elkander aanslingerend, haast omvallend van plezier, in haar lichten zomertooi door den tuin naar het overige gezelschap zwaaiden. Kort daarop kwamen de beide zondaars, met overdreven stemmige gezichten, na korte tusschenpoozen langs verschillende paadjes eveneens aanwandelen. Het was intusschen laat geworden en men ging weldra uiteen.

VI.

Men schreef 23 Juni 1787. Dokter van Arken nam hoed en stok en stapte uit om eene morgenwandeling te doen. Dien middag moest hij met de dames eene schilderijen-tentoonstelling boven het Koornhuis op de Prinsengracht bezoeken, en dan zou er van versche lucht niet veel komen. Hij ging over den Bezuidenhout, waar zich toen onmiddellijk bij de stad nog slechts een achttal huizen bevonden en, het in zijn grachten liggende huis Ter Noot rechts latend, trad hij het Bosch in, voornemens Koekamp en Malieveld om te wandelen. De staatkunde, die ieders geest vervulde, hield ook dokter van Arken dien ochtend bezig. De zaken gingen voor de Oranjepartij bitter slecht. Amsterdam, tot nog toe, in tegenstelling van Utrecht, als de zetel der gematigde patriotten beschouwd, welke grondwettige verbeteringen tot leus voerden, was eveneens tot razernij overgeslagen. Weinige weken geleden had het patriotsche grauw talrijke woningen van prinsgezinden geplunderd, waarop laatstgenoemden, in woede ontstoken, patriotsche huizen op Kattenburg hadden leeggeroofd, zoo zelfs dat burgercompagniën, daarheen gezonden, de brug, welke tot het eiland toegang verleende, opgehaald vonden en zich door aanwending van geschut en een vormelijk beleg baan moesten breken. Schier terzelfder tijd had de gewapende societeit van Leiden, niet kunnende verdragen, dat den prins nog een schijn van gezag was verbleven, durven requireeren, dat Zijne Hoogheid van de stadhouderlijke waardigheid zou vervallen worden verklaard. Op denzelfden dag was verschenen het declaratoir van den prins, eischende dat de onwettige besluiten, waarbij hij was ontzet van het commando over het Haagsche garnizoen en van zijn kapitein-generaalschap, zouden worden ingetrokken. En deze volkomen gerechtvaardigde eisch was het sein geweest tot nieuwe uitbarstingen van woede en haat; tot nieuwe, steeds vuilaardiger pamfletten en paskwillen, waarin de onzinnigste beschuldigingen en walgelijkste scheldwoorden tegen den prins en zijne gemalin werden geslingerd. Waar moet dat heen? dacht dokter van Arken wederom met ontsteltenis. Wat wilde men met die alom geprezen volksregeering? Voorzag men welke onnadenkelijke gevolgen zij met zich slepen zou, voor republiek, staten, edelen, steden, vroedschappen en burgers? Dan toch moesten verbroken worden al de onderscheidene rechten, die in sommige steden van Overijsel en Groningen bestonden, betreffende groote en kleine, volle en halve burgers; dan moesten vernietigd worden de verschillende wijzen waarop volgens de privilegiën het burgerschap kon bekomen worden.

De achttien steden, die thans, met de ridderschap, in Holland den souverein vormden, zouden dit voorzeker in het vervolg moeten deelen met hare geringste zusteren. Eigenlijk zouden, wilde men alle burgers gelijk stellen, alle rechten, vrijheden en privilegiën, welke de ridders en edelen tot heden bezaten, afgeschaft moeten worden! Het zou aan het volk behooren vrij te staan, ter bespreking van publieke zaken bijeenkomsten in doelens of herbergen te houden! De toegang tot alle ambten, thans uitsluitend voor de leden van den waren gereformeerden godsdienst openstaande, zou gegund moeten worden aan Mennonieten, Lutherschen, Remonstranten en Katholieken; de belijders dier godsdiensten behoorden het recht te bekomen op het kussen, in de raadzalen, de gerechtshoven, de Statenvergaderingen plaats te nemen! Men zou dan in de steden een gereformeerd en een remonstrantsch burgemeester naast elkander kunnen zien zitten en woelingen doen ontstaan, waarbij die in 1619 te Amsterdam, tusschen remonstranten en contra-remonstranten, niets beteekenden. Het onvermijdelijk slot zou wezen willekeur, regeeringloosheid en eindelijke ondergang van ons tot nog toe zoo roemruchtig staatsgebouw.

De dokter begreep niet, hoe een verstandig mensch dit alles niet inzag. Zoozeer was hij met zijn onderwerp vervuld, dat hij bijna tegen een tweeden, eveneens in gedachten verdiepten wandelaar was aangebonsd, die, van de tegenovergestelde zijde, zich in de richting van den Bezuidenhout spoedde. Met een haastig woord van verontschuldiging weken beiden uit en de dokter herkende in den man, die hem voorbijstoof, Veldenaar, dien hij sedert het middagmaal ten zijnent niet ontmoet had en dan ook zooveel mogelijk vermeed. De patriot was in eene onaangenamer stemming dan ooit. Nauwelijks zijne woning uitgestapt zijnde — door zijn geneesheer was hem, als lijdende aan hypochondrie, welke kwaal haar zetel in den onderbuik bezat, eene dagelijksche wandeling aangeraden — had hij bespeurd, dat men een versje aan zijne deur had gehecht van den volgenden inhoud:

Hier woont de dronken Batavier,
Die op zijn vranke en vrije lier
  Niets doet dan oproer kraaien;
Die tweedracht, moord en dollen haat,
Om 't goud, in 't hart van onzen Staat
  Bij burgers zoekt te zaaien.

Nog onder den indruk van deze regelen was zijn wrevel opgewekt door het gezicht van den in zijn koets gezeten raadpensionaris van Bleiswijck. Deze staatsman, geen vleesch en geen visch, eerst vriend van den stadhouder, in later tijd van dezen verwijderd, maar voortdurend door beide partijen gewantrouwd, was steeds een doorn in het oog van den heftigen patriot geweest. Toen was hij een paar groote heeren tegengekomen met bedroefde gezichten, en kwaadaardig geworden over de volgens hem slechts geveinsde prinsgezindheid van de Nederlandsche adellijke geslachten. „De aristocraten," bromde hij, „die oorspronkelijk de grootste vijanden van het Oranjehuis waren, geen kans ziende

om de stadhouderlijke waardigheid vernietigd te krijgen, hebben zich ten slotte met het Oranjegezinde grauw verbonden, beide partijen met het oogmerk, elkander bij de eerste gelegenheid den voet te lichten." In den Koekamp was zijne verbolgenheid gaande gemaakt door de exerceerende schutterij, op wier vaandels nog steeds het wapen van den stadhouder bovenaan was geplaatst en daaronder, aan een lint hangende, het wapen van de provincie en van de stad. „Daar moet een eind aan komen," mompelde Veldenaar. „Men zou, die vaandels ziende, zeggen dat de staat en de stad geheel van den stadhouder afhingen. Het is niet genoeg, dat de Staten van Holland de wapens van den stadhouder hebben doen wegnemen, waar die voorheen door misbruik ten onrechte gesteld waren, en ze vervangen door het wapen van Holland; ook dit moet veranderd worden. Ik zal er eens over schrijven aan *De politieke kruier;* die heeft in langen tijd geen Haagsch vrachtje op zijn wagen gehad." De schutterij genoot het voorrecht steeds Veldenaar's verontwaardiging gaande te maken; nog ten vorigen jare, bij gelegenheid van 's prinsen verjaardag, had zij feest gevierd aan een tafel waarop allerlei zinnebeeldige voorstellingen ter eere van Willem V waren aangebracht en niet minder dan achttien schotels met oranjeappelen pronkten. Bij het nagerecht was door een der leden eene toespraak gehouden, waarop een engel statiglijk van de zoldering was afgedaald en eenige lafhartig kruipende regelen had voorgedragen. Om zijne ergernis te verdrijven, was Veldenaar aan het peinzen gegaan over een politiek gedicht, dat hij voor den *Post van den Nederrijn* bestemde. Het was bijna klaar; alleen moest hij nog een rijmwoord vinden op den naam van den grooten Gelderschen patriot, Capelle tot de Marsch. Daarover had hij al eenige dagen loopen soezen, steeds vruchteloos, toch den naam niet willende prijs geven. Die naam toch leverde een prachtigen halven alexandrijn op, en als men dan liet voorafgaan „Voortreflijk Batavier," dan had men een alexandrijn die op pooten stond en waarmede ieder dichter voor den dag zou kunnen komen. Maar het rijmvers was tot heden weerbarstig geweest. Thans echter naderde het; heel in de verte zag hij het aankomen, in stukken en brokken, die zich langzamerhand voor zijne verbeelding samenvoegden als een automatische legkaart, en hij reciteerde, erg in zijn schik:

Blijf, blijf standvastig en van slaafsche ketens wars,
Voortreflijk Batavier, Capelle tot de Marsch!

Op hetzelfde oogenblik bonsde hij bijna tegen dokter van Arken aan, dien hij na den bewusten middag ook liever ontweek. Tehuis gekomen vond hij een brief van een Woerdensch geestverwant, inhoudende dat aldaar belangrijke gebeurtenissen tegemoet werden gezien, waarover de voorzichtigheid den schrijver verbood in nadere bijzonderheden te treden; mondeling zou hij hem gaarne aangaande de gebeurtenissen, welke een algeheelen omkeer in den toestand des vaderlands zouden kunnen in het leven roepen, de gewenschte inlichtingen verstrekken. En Veldenaar, hoogst nieuwsgierig omtrent deze

zaak meer te vernemen; na zijne morgenwandeling bovendien van oordeel dat 's-Gravenhage hem nog altijd te veel aanleiding tot ergernis verschafte, pakte zijn valies en spoedde zich met de eerste gelegenheid naar Woerden.

Dienzelfden middag begaf dokter van Arken zich met zijne dames naar de schilderijen-tentoonstelling van levende Haagsche meesters. Mientje had haar vriendin Leentje meegevraagd, daar zij anders eene tentoonstelling al te vervelend vond; nu konden ze samen wat babbelen over allerlei dingen. Zoo begaf men zich naar de Prinsengracht en trad de zaal binnen, waar men plichtmatig de onderscheidene kunstvoortbrengselen begon af te wandelen. Eerst, vlak bij den ingang, het portret van professor Ruhnkenius, door Pothoven. Mevrouw van Arken, hoezeer ze den hoogleeraar nooit aanschouwd had, vond dat het goed leek, doch haar echtgenoot, die hem eenige keeren had gezien, meende dit te moeten betwisten en kwam met eenige opmerkingen van ontwikkeld liefhebber voor den dag: een goed penseel, Pothoven; niet onbehagelijk koloriet in het naakt, doch als portretschilder zijns inziens niet gelukkig wat de gelijkenis betrof. Hij was anders gezocht genoeg; de gemalinnen van Willem IV en Willem V; het echtpaar Van Winter—Van Merken; Feitama, waren allen door hem geportretteerd. Maar zijn sterke zijde lag, volgens den dokter, meer in het kunstig wedergeven van de onderscheidene stoffen der kleeding, dan van de lijnen des gelaats en de uitdrukking der oogen.

Een blijde uitroep van herkenning weerklonk achter hen. Het was Blijleven, die een paar dagen uit de stad was geweest, naar Zoetermeer, waar eene openbare verkooping was gehouden, welke den secretaris een flinke som gelds in den buidel had gebracht. Hij zag er keurig uit, vermoedende dat hij op de tentoonstelling wel dames zou ontmoeten die de genomen moeite loonden. Zijn lichtblauwe rok was, ook aan de mouwspleten langs de handen, versierd met vergulde, gladde metalen knoopen en voorzien van een hoogen opstaanden kraag. Een gesloten kamizool van wit bassin, met stalen knoopjes, vertoonde zich daaronder; de witte halsdoek spreidde er zich door een gevulde, plooirijke en met kant wel omzoomde witte bef overheen. De engsluitende broek, van zwart kaschmir, reikte tot even beneden de knie, waaronder de witzijden kousen met roode klinken een behagelijken indruk teweegbrachten. Zwarte lintrozen tooiden de met een Engelschen wasbal opgewreven schoenen, terwijl twee kettinkjes, onder het kamizool uitbengelend, verkondigden dat Blijleven, als een heer *du ton*, zich in het bezit van een tweetal horloges mocht verheugen. Hij liep met de familie een eindje op, telkens rechts en links kijkend, als zocht hij iemand.

„Zeker mevrouw Noordhuijs," fluisterden de meisjes elkander toe, vast besloten den loop van dit avontuurtje zoo ver mogelijk te volgen.

Men stond gezamenlijk stil voor *Een Oosterling*, een bruinen man met langen baard, in mezzo-tinto, door Schouman. En wederom vertelde de dokter wat hij van Schouman wist: een verdienstelijk schilder, maar vooral van pluimgedierte, waarvan hij de modellen vond in 's prinsen diergaarde, op het Kleine Loo. Die voorstellingen waren onberispelijk van teekening, bevallig

en eigenaardig van houding en beweging, fluweelachtig, zwierig of bont van vederen, naar eisch der soorten. Liefhebbers kochten dan ook gaarne zijne met sapverf bewerkte teekeningen voor hunne portefeuilles, twee stuks voor *f* 50 tot *f* 80. Maar Blijleven toonde zich met de hedendaagsche schilderkunst weinig ingenomen; hij kwam voor den dag met eenige groote namen uit de vorige eeuw, zoo maar door elkander, Vlamingen en Hollanders, Ostade, Rembrandt, van Dijck, Wouwerman. Die kenden de kunst, zeide hij, maar tegenwoordig was het treurig; de ridder Adriaan van der Werff was de laatste geweest, die nog eenigszins den roem der groote meesters had voortgezet. Mevrouw van Arken hoorde met belangstelling toe en vond hem toch wel een aangenaam mensch; hij wist zoo over alles mede te praten.

Leentje vertelde onderwijl aan Mientje, dat zij aan haar Amsterdamschen Lutheraan over het moffelen tot lid der publieke kerk geschreven had — zij correspondeerden door tusschenkomst eener getrouwde vriendin, — en de vrijer had geantwoord, geen bezwaar tegen dat gemoffel te hebben. De zaak was dus gezond en weldra, hoopte zij, zou hare verloving bekend gemaakt worden. Mientje luisterde met de meeste belangstelling naar dit verhaal, toen Leentje plotseling met den elleboog harer vriendin een gevoeligen duw in de maagstreek ontving, die haar een oogenblik verschrikt deed opzien. Maar met meisjesinstinct begreep zij terstond de bedoeling van deze hardhandige kennisgeving. „Kijk eens! daar komt iemand dien ik graag mag lijden," las zij er uit, en waarlijk! ze bespeurde op eenigen afstand, zich door de steeds talrijker wordende bezoekers in de richting van het groepje een weg banend, den vaandrig Hofland, minzaam glimlachend, en den schijn trachtend aan te nemen, alsof hij zeer verbaasd was over de ontmoeting. Hij bevond zich in gezelschap van een jonkman van gelijken leeftijd als hij, in burgerlijk gewaad doch met een militaire houding, die hem, bij de familie van Arken aangekomen, verliet.

„Was dat Van Hogendorp, die daar wegging?" vroeg Blijleven.

„Ja, Gijsbert Karel" antwoordde de vaandrig. „Hij is blij, geen gardekapitein meer te wezen. Ik wou dat ik in zijn plaats was; de toestand van Oranjegezind officier wordt in den Haag voortdurend lastiger. Maar ik ben alleen militair en geen rechtsgeleerde tevens, zooals hij, die hier nu lustig praktizeert, in afwachting van iets beters."

Hogendorp, toen vierentwintig jaar oud, begon langzamerhand de aandacht op zich te vestigen. Blijleven had, bij den boekhandelaar Wijnants, een door hem geschreven, pas uitgekomen werkje zien liggen: *Verhandeling over de noodzakelijkheid eener heerschende religie in den Staat*. De dokter had gehoord dat Hogendorps advokaatschap slechts ten doel had hem voor te bereiden tot het ambt van pensionaris van Rotterdam, waarop hij, door bemiddeling van zijn neef Jean François aldaar, veel kans scheen te hebben.

„Hij maakt ten minste druk het hof aan de Rotterdamsche meisjes," zei mevrouw. „Maar wie de uitverkorene is, weet ik niet. De een zegt, juffrouw Groeninx; de ander, juffrouw Van Staveren. Ik ben benieuwd wie nog eens met hem gaat strijken."

Een derde schilder was aan de beurt, Bolomey, van geboorte uit Fransch Zwitserland, sedert 1766 in den Haag gevestigd. Hij had twee portretten in crayon geëxponeerd, van Haagsche predikanten, Willem de Koning en Daniël Albert Reguleth. De dokter prees de bevallige uitvoering en de treffende gelijkenis, die alle aanwezigen in staat waren te bevestigen; deze portretten, zeide hij, stonden wellicht als kunstarbeid bij die van Pothoven achter, maar als familiestukken, ten einde aan de nakomelingen de trekken van den voorvader over te leveren, bezaten ze zijns inziens grooter waarde. Mevrouw luisterde aandachtig, meer evenwel uit echtelijke beleefdheid dan gedreven door belangstelling. De vier anderen, gedeeltelijk niet ongaarne voor eenigen tijd van het nauwziend oog der oudelui ontslagen, hadden allerlei zaken te behandelen. Hofland vertelde hoe hij den vorigen dag belangrijke dingen had gezien. Eerst, in de rijschool achter het Oude Hof in het Noordeinde, de exercitiën en manoeuvres met paarden door den heer Jones, directeur der groote manege te Londen, op eene bijzondere manier, dewelke in 's Gravenhage nooit vertoond was en dan ook schier ongeloofelijk moest heeten. Daarna, in den Ouden Doelen, de figuren voor een te houden luchtvaart van een ballon in den vorm van een „voortreffelijk oorlogspaard,'' zooals het in de aankondiging heette. Overmorgen, Maandag, zou de luchtvaart zelve plaats hebben, in den tuin achter het Oude Hof. Blijleven nam zich wel ernstig voor, deze gelegenheid tot ontspanning, na zijn Zoetermeerschen tocht dubbel verdiend, niet te verzuimen; hij betreurde het al genoeg dat hij den Engelschen pikeur niet had kunnen zien werken. Eigenlijk behoorde hij zijn ambt door een ander te kunnen doen waarnemen, met dien verstande dat hij zelf de voordeelen in zijn zak deed vloeien. Dat zou eerst een gewenschte toestand wezen. En Blijleven oordeelde, dat er nog veel onvolmaakts op aarde te vinden was.

Hofland maakte intusschen, op bescheiden wijs, om de achterdocht der oudelui niet te wekken, het hof aan Mientje. Zij moest, zoo betoogde hij, haar gezichtje ook laten schilderen door Bolomey, die zoo coquet werkte; net iemand om een jong meisje te portretteeren. En als het portret dan klaar was, moest ze het hem geven. Mientje verklaarde geen geduld te hebben om ooit haar portret te laten maken; zoolang stil zitten, foei neen! Als mijnheer Hofland een portret van een jong meisje wilde hebben, moest hij zich wenden tot juffrouw Doorzicht; die had op een avond, ten huize harer ouders, op den muur door een medebezoeker haar silhouet laten trekken en Mientje twijfelde niet, of zij zou die gaarne aan den vaandrig afstaan. Leentje schaterde het uit nu de vaandrig zoo bij den neus genomen werd, met de beschermende sympathie eener jonge dame die zelve zoo goed als verloofd is en er behagen in schept met moederlijke belangstelling, als behoorde het voor haar reeds lang tot het verleden, het ontluiken der wederzijdsche toegenegenheid bij een ander paartje gade te slaan. Zij verklaarde voorts, in tegenstelling met Mientje, wel degelijk lust te hebben haar portret te laten maken. „Ik heb,'' zeide ze, „een passabel tronietje en ik meen het ook wel mooi te laten uitschilderen. Ik kittel er mij al in als ik denk, dat de *petit-maîtres* van de toekomende eeuw tegen malkaar

zullen zeggen: de drommel, jongen! dat moet toch een mooie meid geweest zijn."

„Wees toch stil, kind!" riep Mientje onthutst. Zij was verbouwereerd door zoo vrijpostige woorden, des te treffender nu zij uit een zoo fijn en popperig mondje kwamen; zelve zou zij nooit zoo iets durven zeggen; dat krijgt men zoo, als men een paar jaar lang de Haagsche saletten bezoekt, van het een naar het ander. Blijleven zag intusschen, met een voorname minachting, de vrijäge van Hofland aan; hij kon nooit dankbaar genoeg wezen dat hij vroeger zijne declaratie bijtijds had ingeslikt. Te Zoetermeer had hij een paar malen het huishouden van den schout bezocht, die gelukkig gehuwd heette, maar hij had hem dat geluk geen oogenblik misgund. De vrouw uitsluitend moeder en huishoudster; de onderwerpen, waarover man en vrouw het niet eens waren, met de regelmatigheid van eb en vloed in hunne gedachtenwisseling terugkeerend, zonder ooit der oplossing nader te komen; een tafel, vrij wat minder dan Blijleven in zijn ordinaris gewoon was. Bij de herinnering aan dat alles schudde Blijleven met een vies gezicht het hoofd en keek met een schuinen blik naar Mientje, zooals hij altijd deed wanneer hij aan de ingeslikte declaratie dacht. Toen zag hij eens in de zaal rond, of hij mevrouw Noordhuijs niet bespeurde; hij had haar bij het gaan naar de tentoonstelling ontmoet en ze had, naar haar gewoonte half en half, beloofd ook te zullen verschijnen. Hij vond haar een aardige vrouw en op den duur vrij wat vermakelijker dan de huisvrouw van Mourand, die er knap genoeg uitzag maar aan wie men toch, bij voortgezette kennismaking, duidelijk kon bespeuren dat ze van geringe komaf was. En dan die sterke, bedwelmende parfumerielucht, die haar geheel doortrokken had en onder geen omstandigheid verliet, kon op den duur ook lastig wezen. Hij had er dikwijls hoofdpijn van.

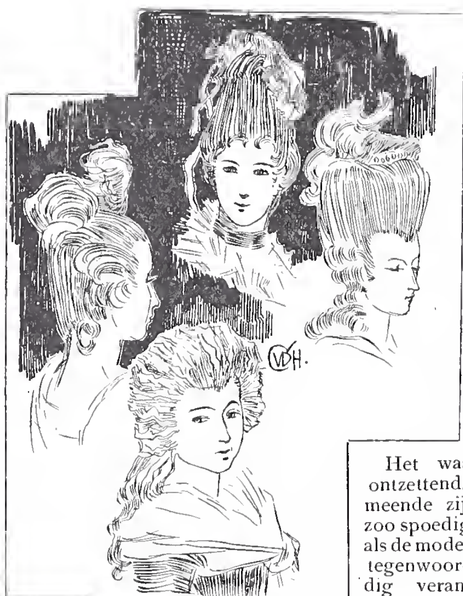
Intusschen had de dokter het gezelschap verder geleid en doen stilstaan voor een tweetal landschappen, van Van Os en Pruis. Zijn vijf metgezellen gaven verre de voorkeur aan het eerste, een bruisende woudbeek, in woeste vaart door een boschrijke streek over afgebrokkelde rotsstukken kronkelend; rechts een kleine, door hout omgeven kapel; links een ongeregelde boomgroep en daartusschen een enkele neergevelde stam; een bergachtig verschiet begrensde het geheel. Dàt was een echt poëtisch stuk! oordeelden allen; dàt was een oord, waardig door het penseel eens kunstenaars weergegeven te worden! En geen hunner had een oog voor het ter zijde hangend doek, voorstellend een paar prozaïsche Hollandsche bleekerijen, met haar rechtlijnig uitgespannen linnen, haar slooten en knotwilgen, links door de bijbehoorende woningen, rechts door een eenvoudig, half in het geboomte verscholen landhuis begrensd, terwijl het effen verschiet een kleine Hollandsche stad te aanschouwen gaf. Maar de dokter wees er op, dat het tweede landschap vooral niet minder schilderachtig en poëtisch moest genoemd worden dan het eerste, door de groote rust en kalmte die van het eenvoudige bleekershuis uitgingen, naast den ijverigen arbeid, door de bewoners, over het bleekveld verspreid, onder de koesterende zon verricht. De knotwilgen terzijde, schijnbaar zoo minder aanzienlijk dan de forsche eiken en beuken op het andere doek, waren,

toonde hij aan, in wondervolle harmonie met het Hollandsche landschap dat de schilder had willen weergeven, en hoogst gelukkig aangebracht overeenkomstig den aanleg van het geheel. De donkere groep aan den anderen kant, betoogde hij, uit verhevener boomsoorten bestaande, waaruit zich het dak eener aanzienlijke woning verhief, deed het licht der door de zon bestraalde wilgen des te blijder en vriendelijker uitkomen. En de stad op den achtergrond, met haar groene wallen, met het licht rood en blauw harer huizen en kerken, bracht, zoo betoogde hij, in verband met het overige, eene eenheid van karakter en stemming te weeg, die niet nalaten kon weldadig op den toeschouwer te werken, terwijl...

„Wel meid! je ziet er uit als een geparelde pop," klonk de altstem van mevrouw Noordhuijs tot Mientje, die er inderdaad, in haar nieuw zomerkleedje en gelukkig in het gezelschap van haar vaandrig, allerliefst uitzag. Mevrouw Van Arken keek ontevreden op; zij begon juist, onder het vertoog van haar man, iets te voelen voor de schilderkunst, die haar tot nogtoe volkomen koud had gelaten. Bovendien kon zij de coquette weduwe, na het diner en het voorgevallene in het prieel, dat Mientje haar nog dienzelfden avond, door een vergrootglas beschouwd, had medegedeeld, heelemaal niet zetten. Ook verdacht ze haar, alleen ten behoeve van Blijleven zich bij het gezelschap te voegen, evenals zij het goed had begrepen dat Hofland zulks uitsluitend met het oog op Mientje had gedaan. Maar dat laatste was in eer en deugd; de vaandrig, zonder fortuin, was een beste jongen; als hij om Mientje kwam, wat hij stellig en zeker zou doen, kon hij haar krijgen. Het meisje had geld genoeg te wachten, en voorts, haar oudoom van vaderszijde, een Rotterdamsch koopman, was indertijd leelijk gefailleerd, hetgeen in veler oog een smet ook op verre nakomelingen wierp en hen van een huwelijk met een dezer zou afschrikken. Al te veeleischend mocht men derhalve niet wezen; een rijke vrijer zou wel nooit om haar komen.

Hoe het zij, mevrouw Noordhuijs was er nu eenmaal en men behoorde zich met haar bezig te houden. Het beste was, dacht mevrouw van Arken, haar zelve in beslag te nemen en zooveel mogelijk uit Blijlevens buurt te houden. Zij ving dan ook aan, haar meetronend onder den arm. Had mevrouw Noordhuijs al de dame gezien, die in gezelschap van een deftig heer op de tentoonstelling rondwandelde, gekleed in de pas uit Frankrijk ingevoerde *robe à la Sebille*, van den hals afhangend tot op den grond, bedekkende den boezem, met opslagen en halskraag op zijn Hongaarsch? Mevrouw Van Arken vond het eene zeer fraaie mode, bovenal daar zij de taille volmaakt uitdrukte door in de zijden zeer nauw te sluiten en deze derhalve schuin te doen toeloopen. Mevrouw Noordhuijs had nog niets gezien; zij was pas gekomen. Het was ontzettend, meende zij, zoo spoedig als de modes tegenwoordig veranderden. Het eene jaar waren de hoofden der dames met ineen gekroesde haren, op de wijze van schapevachten, gedekt; het andere waren de lokken even recht als zwavelstokken. Voorheen liepen de hoofden spits toe, als suikerbrooden, en weinig tijd daarna kregen zij van boven de gedaante van harten,

om gedekt te kunnen worden door een soort van hulsel dat, den staart uitgenomen, volkomen de gedaante had van de papieren vliegers der kinderen. „Daarna," ging mevrouw Noordhuijs voort, zich nu en dan omdraaiend en even stilstaand, totdat zij er eindelijk in slaagde mevrouw Van Arken kwijt te raken en het middelpunt van het groepje te worden, „zag men op de hoofden der dames stekelvarkens en staande honden; nu eens moest het achterhoofd eener vrouw glad wezen, dan weder pronkte zij met vlechten op de wijze onzer grenadiers. In 1770, als klein meisje van elf jaar, heb ik dames zien loopen in rijkleed, met manshoeden en staartpruiken, sommigen met degens op zijde." Allen lachten om hare beschrijving en de bekoorlijke spreekster insgelijks; lachend de verschillende aanwezigen een voor een aanstarend, hield zij iets langer de oogen gevestigd op die van Blijleven, met een dier eigenaardige blikken waarmede zij elkander voorzichtigheidshalve polsten, alsvorens een beslissenden stap te doen.

Het was ontzettend, meende zij, zoo spoedig als de modes tegenwoordig veranderden.

Opeens snoof Blijleven, nog onder den indruk van dien blik, een eigenaardigen geur op, een geur dien hij zoo goed kende, dat hij hem van tijd tot tijd, ook als hij alleen was, meende te ruiken. „De weerga!" dacht hij, „daar is de parfumeriewinkel van Mourand ook in de buurt." En, rondziende, bespeurde hij op eenigen afstand de huisvrouw van den gevangen orangist, keurig gekleed, met eene vriendin naast zich. Zij keek hem in het voorbijstappen ondeugend aan, met een zijblik op mevrouw Noordhuijs. Heel goed had zij gemerkt dat Blijleven haar in den laatsten tijd verwaarloosde, en eigenlijk kon het der huisvrouw geen haar schelen; voor hem een ander. Ze had zooveel aanbidders als ze maar hebben wilde. Doch ze vond het wel aardig te weten, wie hare plaatsvervangster was en begreep dadelijk, met de fijnheid van haar verdorven instinct, dat het de schoone weduwe wezen moest.

Blijleven was niets op zijn gemak. De huisvrouw van Mourand kon zoo brutaal wezen als de beul van Haarlem; hij vond het best wat uit haar buurt te blijven en zich zoo weinig mogelijk aan de zijde van mevrouw Noordhuijs te vertoonen. Hij voegde zich dan ook bij den dokter en veinsde eene plotselinge belangstelling in de opgehangen kunstwerken, post vattende voor *Een staand paard*, van den uit Kassel afkomstigen schilder Haag, den hofschilder des erfstadhouders toen deze nog te 's Gravenhage verwijlde en de kunstenaar zijne modellen voornamelijk in de vorstelijke stallen placht te kiezen. Blijleven,

erg bang voor een ontmoeting met de huisvrouw, praatte veel en luid, met drukke gebaren op het paard wijzend, alsof dat eigenlijk het voornaamste stuk van de tentoonstelling was. Hij vond het heel mooi geschilderd; het was of men het beest zoo voor zich zag staan, met zijn heldere oogen rondkijkend. Maar Hofland, die als, zij het dan ook onbereden, officier, en na hetgeen hij den vorigen dag door den Londenschen pikeur had zien verrichten, meende te moeten medespreken waar het paarden gold, kwam tegen dit oordeel op; volgens hem was alleen de kop goed, doch de romp onevenredig zwaar voor de pooten en waren deze laatste volmaakt misteekend; een werkelijk paard zou met zulke pooten onvermijdelijk tegen den grond slaan. Blijleven luisterde met een gewichtig gelaat, al liet des vaandrigs betoog hem ook volkomen koud; hij had de schilderij alleen geprezen, omdat het hem zoo in den mond was gekomen; wat een ander er van vond, was hem volmaakt onverschillig.

Zijn doel was intusschen bereikt. Toen hij rondzag, was er geen huisvrouw meer te bekennen. Doch, terwijl hij met Hofland het staande paard van Haag critiseerde en mevrouw Noordhuijs zich met de meisjes bezighield, waren de oudelui in een gesprek gewikkeld met een jongeren heer en dame, den dertigjarigen advocaat en dichter mr. Willem Bilderdijk en zijne gade. Hij, van middelbare lengte, welgevormde leest, breede borst, een geestvolle en tevens kwijnende uitdrukking in de door borstelige wenkbrauwen overschaduwde oogen; zij, fier gebouwd, met zielvolle blauwe kijkers, warme gelaatskleur, lang krullend blond haar over de schouders, met haar hoed van wit atlas een toonbeeld van levenslustige bekoorlijkheid. „Hoe gaat de gezondheid, mijnheer Bilderdijk?" vroeg de dokter uit oude gewoonte. En het antwoord van den pleitbezorger-poëet klonk, weinig opwekkend: „Ellendig, dokter; ik ben vreeselijk ongesteld en dat op den duur, en daardoor genoegzaam buiten staat iets te doen. Slap van lichaam en geest, pijnlijk door het hoofd en de leden en daarenboven nog met ettelijke andere ongemakken, als maagpijnen, oorboringen enz. overladen." De dokter glimlachte, dergelijke ontboezemingen van den hypochondrischen Bilderdijk gewoon, en ging voort: „Wanneer zult ge weder eens de citer opnemen?" op welke vraag het antwoord, niet minder ontmoedigend, luidde: „Mijn citer is voor goed aan den dorren tak van een door den bliksem ontbladerden olm opgehangen. De woning schuin hierover, die ik sedert Augustus bewoon, bevalt mij ook matig; de vorige, op het Smidswater, was veel geriefelijker." Mevrouw Bilderdijk had onderwijl met mevrouw van Arken besproken, hoe het heden de tweede verjaardag van haar huwelijk was, eene dagteekening die zij anders liever niet in herinnering bracht, aangezien de eerste telg uit dien echt, Louise Sibylle, reeds in den aanvang van September 1785 het levenslicht had aanschouwd. Maar tegenover mevrouw van Arken, die, als in de verte tot de familie van mevrouw Bilderdijk behoorend, voor twee jaar met den dokter bij het bruiloftsmaal had aangezeten, was geheimhouding dienaangaande overbodig. En om dezelfde reden ontzag zij zich ook niet, haar bijzonderheden mede te deelen omtrent het humeur des dichters, dat, naar ze verklaarde, steeds bitter slecht was;

wat kon men ook, meende zij, anders verwachten waar Bilderdijk van zich zelven verklaarde in staat te zijn een knecht, die een stoel wat scheef zette, het venster uit te werpen? Ook kostte het huishouden handen vol geld; het smolt tusschen zijn vingers weg; zij wist niet waar het bleef.

De beide heeren waren intusschen noodlottiger wijze bij de politiek aangeland, die Bilderdijk op eigenaardige wijze, als dichter en geschiedkundige, behandelde. „Ik zou", sprak hij, „den erfstadhouder willen toevoegen:

„Spring twee getallen voort, zoo zijt gij wel genaamd."

En toen de dokter, dit orakel niet terstond vattend, hem vragend aanstaarde, ging de ander voort: „Laat hij graaf Willem VII zijn in plaats van stadhouder Willem V, dan is het gezag van Oranje eerst op echt nationale grondslagen gevestigd. De zich noemende Oranjepartij is grootendeels niets, dan de oude Staatsgezinde, uit nood en zucht tot zelfbehoud naar Oranje gekeerd, en de stadhouder moet evenzeer tegen zijn dusgenaamde vrienden beschermd worden als tegen de hedendaagsche onverlaten, een apengebroedsel welks breidellooze wil . . . . ." „Wat hoor ik, mijnheer Bilderdijk, dat den Haag u zoo slecht bevalt?" liet zich hier mevrouw van Arken hooren. De dichter, ontevreden het hoofd schuddend, antwoordde: „Den Haag, mevrouw, is van alle plaatsen in Holland mij niet bekender dan de onbekendste. Ik had nooit gedacht mij hier bepaald neer te zetten, maar alleen de hofpraktijk te gaan leeren, doch toevloed van praktijk, en vooral begrip van nut te doen, heeft mij hier omtrent vijf jaren gehouden en de veelvuldige onaangenaamheden doen dragen van eene plaats, welke niets belangrijks voor mij heeft; waar de lucht mij zeer schadelijk is; waar, zooveel ik heb kunnen bemerken, smaak, geleerdheid, fraaie kunsten en gezond verstand onder de uitzonderingen behooren en waar ik noch vermaak, noch uitspanning te vinden weet. De wereld, waarin ik leef, is mijn huis en de omgang met mijn lieve eega, voor zooveel de veelvuldigheid mijner beroepszaken mij toelaat dien te genieten."

„Gaan wij thans verder?" vroeg bedoelde lieve eega.

„De besluiten der dames" antwoordde haar echtgenoot galant „zijn mij zoovele geëerbiedigde wetten, en wee! die het waagt ze immer te schenden." Meteen nam hij afscheid en ging verder, in zijn haast bijna de tienjarige Katharina Wilhelmina Schweickhardt omverloopend, welke de tentoonstelling bezocht in gezelschap van haar vader, den kunstschilder van dien naam, thans directeur der Haagsche teekenacademie *Pictura*, doch die weldra, door fraaie beloften heengetroond, naar Londen zou vertrekken om daar verder met de zijnen te verblijven. Mevrouw van Arken vond het jammer; Schweickhardt was bijzonder vaardig in het schilderen, op behangsels, van landschappen met zeer nauwkeurig geteekende koeien, paarden en schapen; zij zelve had er een van zijne hand in haar zaal, en het wekte steeds de algemeene bewondering.

Even bleef het echtpaar staan om de jongelui af te wachten, die een weinig achter waren. Daar kwamen zij aan, schaterend om een verhaal van Leentje Dekker, die zich de toegebrachte lachhulde, al had zij daartoe geheel onbewust aanleiding gegeven, genadig liet welgevallen. Zij had verteld van een

tooneelstuk, in den afgeloopen winter door haar gezien, maar zij wist niet meer hoe het heette en eigenlijk ook niet, of zij het in den Franschen dan wel in den Hollandschen Schouwburg had zien spelen; nu eens praatte zij van de Casuarie, dan weder van de Assendelftstraat. Hoe het zij, ze had den inhoud van het stuk verhaald, niet heel duidelijk, doch met veel vuur. Toen het uit was, had de verliefde vaandrig, met een blik op het blozende Mientje, gevraagd: „Maar juffrouw Dekker, kwam er in het heele stuk door niets van liefde?" En het juffertje, zonder aarzelen en zonder te weten dat ze iets grappigs zeide, had geantwoord: „Wel neen, mijnheer Hofland, want al de personen in het stuk waren getrouwd." Daarover nu lachte men hartelijk, Mientje en Hofland een weinig verontwaardigd, het antwoord een beetje profaan vindend; Leentje uit volle borst, altijd tevreden wanneer men haar huldigde en dubbel voldaan nu zij er geen moeite voor had behoeven te doen; mevrouw Noordhuijs en Blijleven elkander aanstootend, met blikken van schalke verstandhouding. De oudelui hadden er schik in zoo vroolijk kwamen allen daar aan; men moest medelachen, alleen door hen te zien. Mevrouw slechts schudde even, goedig afkeurend, het hoofd toen zij de meisjes zoo zag lachen. Die twee ondeugende dingen mochten wel wat rustiger zijn, na er haar pas voor *f* 15.15 te hebben doen inloopen. Mientje had vroeger betoogd, en Leentje had het krachtig bevestigd, dat met een doorgefourneerd lot in de Haagsche porceleinverloting iedereen won, prachtige stukken, van twee-, driehonderd gulden en meer waarde; zij wisten het stellig en zeker. Zoo had mevrouw zich laten verlokken óók een lot te nemen, met, naar ze dien morgen vernomen had, een niet tot resultaat. En toen zij daarop de meisjes ernstig over haar valsche voorspiegeling had onderhouden, was door deze eenvoudig geantwoord dat men wel eens een heel, héél enkel keertje met een niet uit kwam; dat hadden ze wel geweten; maar het gebeurde hoogst zelden. Verder hadden zij zich om de zaak niet bekommerd. Eigenlijk, dacht mevrouw, was het haar eigen schuld geweest; zij had het beter moeten begrijpen dan dat jonge goedje.

Daar ging Blijleven weder plotseling aan het opsnuiven der lucht, met een boos gezicht. Het was weer mis; de parfumeriewinkel was weer in de buurt. „Hm! Hm!" klonk het tegelijkertijd vlak achter zijn rug, met een bekende stem, en „hm! hm!" met een onbekende stem er dadelijk op. Even draaide hij het hoofd om, en daar slopen ze voorbij, de mooie Betje Bijleveld met haar vriendin, vol ondeugende pret.

„Die verdekselde huisvrouw," dacht Blijleven en retireerde langzaam in de van haar verwijderde richting, het gezelschap in het oog houdend. Maar daar klonk het weer, ditmaal aan zijn linkerzij: „hm! hm!" — waar ze zoo gauw van daan kwamen, was hem een raadsel. Hij schoof voort, tusschen de bezoekers, zich klein makend, steeds verder van het groepje en mevrouw Noordhuijs af; de roode linten van haar hoed zag hij zoo even nog; thans was hij ze kwijt. „De parfumerielucht gelukkig ook", dacht hij en ademde vrijer — „dag Piet!" klonk het, aan zijn rechterkant, en hij zag nog even de twee

vrouwtjes verdwijnen, als hagedissen tusschen de menschen wegslippend. Zoo ging het voort, een heelen tijd lang, in een felle jacht, als wolf en schaap op het dambord, Blijleven rechts en links uitwijkend, dringend en kronkelend, schuivend en schurend, glippend en wringend met zijn dikke lijf, langzamerhand heel benauwd wordend van warmte en kwaadheid. En telkens zag hij ze weer, de huisvrouw en de andere, voorbij en ter zijde, voor en achter, rechts en links, innig verheugd hem zoo satans nijdig te zien worden. Een voor een zag hij, in omgekeerde volgorde, de straks bekeken schilderijen terug, het staande paard

Voortdurend werden ze brutaler....

van Haag, de landschappen van Van Os en Pruis, de gecrayonneerde dominees van Bolomey, den langbaardigen oosterling in mezzo-tinto van Schouman. Het was, van doek tot doek, een bezwarende tocht, waar geen eind aan scheen te komen, met zijn zenuwachtige afwisseling van rust en gejaagdheid. Voortdurend werden ze brutaler, de hinderlijke vervolgsters; de huisvrouw had haar vriendin al eens onzacht tegen hem aangeduwd en

deze laatste een paar maal aan den strik van zijn degen getrokken, steeds harder. Maar hij naderde de deur; als hij buiten was, kon hij wel uit de voeten komen, ook al volgden zij hem de Prinsengracht op. „Piet van mijn hart!" klonk het luid naast hem en een schaterlach uit twee vrouwelijke kelen volgde. Juist moest hij den waardigen voorzitter van het hof van Holland groeten, die hem, meende hij, verbaasd aanstaarde. Daar zag hij de deur, vlak voor zich; een weinig ruimte gemaakt met de ellebogen; men bromde en stootte terug, maar dat gaf niet. Hij keek achter zich; daar kwamen zij weder, maar ze konden zich even moeilijk baanbreken door de massa. Vooruit! nog even zag hij, rechts bij den ingang, de deftige tronie van Pothovens Ruhnkenius hem verwijtend met de oogen volgen en weg was Piet Blijleven, de straat op.

VII.

Toen, op Vrijdagmorgen den 29sten Juni, de vaandrig Hofland zich naar het wachthuis van het voetvolk op het Binnenhof begaf, trok het zijne aandacht dat de menschen op straat het zoo druk hadden. Deftige heeren liepen ernstig redekavelend, op en neder. Vrouwen hielden elkander staande, de handen ineen slaand en de oogen ten hemel heffend. Een opgewonden burger, in een gebloemd sitsen kamerjapon gewikkeld, met een groene sjerp om het lijf en een gepluimd vaderliefje op het hoofd, gesticuleerde onder zijn luifel met veel gewicht te midden van een hoop omstanders. Hij ontwikkelde, voor zoover Hofland uit zijne driftige woorden kon opmaken, een zeer ver gaand staatkundig programma: de ontaarde dwingeland, Willem V, met zijn gansche huisgezin voor eeuwig ontzet van alle waardigheden; zijne goederen geconfisceerd en uit die inkomsten de schade, door hem aan land en volk toegebracht, goed gemaakt; aan zijn vrouw en kinderen het grondgebied der provincie Holland ontzegd. Hoezeer men in die dagen soortgelijke betoogingen gewoon was, droeg deze toch een bijzonder heftig karakter, zoodat de vaandrig, zich tot een voorbijganger wendend, vroeg wat er aan de hand was. Deze, den officier met verbazing aanstarend, beet hem toe: „Weet je dat niet man? Willemijntje is aangehouden bij de Goejanverwellesluis," waarop hij haastig, met een gewichtig gezicht, zijn weg vervolgde.

Geheel duidelijk waren deze woorden niet. Evenwel, de vaandrig meende dat ze wellicht niet vreemd waren aan geruchten, gedurende de laatste dagen verspreid; men had namelijk, in verband met een ongewone beweging onder de oranjemannen, met heimelijke briefwisseling en herhaalde bijeenkomsten hunner, beweerd dat de stadhouder in Holland verschijnen zou. Begeerig er meer van te vernemen, repte hij zich naar het Binnenhof en hoorde daar, van een paar kameraden, een omstandig verhaal van het gebeurde: de prins had verklaard alleen dan, wanneer hij werd uitgenoodigd door de Staten-Generaal of de Staten van Holland, naar die provincie te willen terugkeeren. Daarop had zijne echtgenoote de taak aanvaard, met de bedoeling om, door zich onverwachts binnen 's Gravenhage te vertoonen, de bevolking geestdriftig

te doen ontvlammen en in de opgewondenheid van het oogenblik eene oranjegezinde omwenteling tot stand te brengen. Zoo was zij, den vorigen morgen, van Nijmegen vertrokken met drie rijtuigen, in gezelschap van hare hofdame freule van Wassenaer Starrenberg, den kamerheer graaf van Randwijck, den adjudant baron Bentinck, den overste Stamfort, gouverneur der jonge prinsen, en eenig gevolg van minderen rang. Maar de regeering te Gouda was tijdig gewaarschuwd en had, na voorbij Schoonhoven den weg te hebben doen afzetten, tegen den avond het geheele gezelschap, ter hoogte der Goejanverwellesluis nabij Haastrecht, aangehouden en tot den terugtocht gedwongen. Dit was de belangrijke tijding, die in den afgeloopen nacht 's Gravenhage bereikt had en thans het onderwerp van aller gedachtenwisseling uitmaakte.

Men besprak over en weder het geval, tot Hofland, na het verrichten van zijn dienst, zich weder huiswaarts meende te begeven. Evenwel, eer hij het zelf wist, dwaalde hij af in de richting der Nieuwstraat; hij kon, oordeelde hij, wel een bezoek afleggen bij de van Arkens; het was nog wel vroeg op den dag, maar het nieuws, dat hij gehoord had, kon tot voorwendsel en verontschuldiging dienen. Met de van Arkens bedoelde hij meer bepaaldelijk de dochter des huizes; sedert de tentoonstelling had hij haar niet gezien, en het begon hem lang te vallen. Allengs was ze in zijne verbeelding te voorschijn getreden uit het groepje jonge meisjes die hem bijzonder aantrokken, meer eigenlijk dan zijn vrienden en kennissen, hoe welkom hij ook hun steeds ware; bij de vriendschap voor jonge meisjes, docht hem, voegde zich altijd nog een liefelijker element, een zweempje adoratie, dat aan den wederzijdschen omgang eene buitengewone aantrekkelijkheid verleende, ook al dacht men in de verte niet aan huwelijksplannen. Daarom ging bij Hofland niets boven een gesprek met een mooi, verstandig meisje; men was dan zeker dat de gedachtenwisseling nooit een heftig karakter zou aannemen, gelijk tusschen heeren vaak het geval was, en tevens genoot men de bekoring welke zulk een meisje rond zich spreidde. Maar het liefst sprak hij met Mientje van Arken; dat was wis en zeker. Hij herinnerde zich hoe zij keer op keer, onder het keuvelen, tegen elkander knikten, zoo vaak zij, aangenaam verrast, bevonden dat hunne opvattingen betreffende belangrijke zaken dezelfde waren. Dat was toch aardig, vond hij, en, onder het loopen, was het hem alsof zij weder over elkander zaten, vertrouwelijk pratend en telkens elkander toeknikkend, zoodat hij, hoewel geheel alleen, onwillekeurig aan het knikken raakte, meenend Mientje van Arken tegenover zich te hebben, geheel opgaand in zijn denken. Een paar voorbijgangers keken hem gek aan; zij begrepen niet wat dien officier bezielde, die daar zoo in zijn eentje op straat liep te knikken.

Terwijl Hofland aan Mientje dacht, dacht Mientje aan Hofland. Zij was, in de voorkamer, druk bezig met het konfijten van kruisbessen, een bezigheid die zij voor het eerst zonder moederlijk toezicht verrichtte. Mevrouw van Arken drilde de nieuwe tweede meid, die het ongeluk bezat, zooals zij zelve het uitdrukte, „eene lezige natuur over zich te hebben" en dan ook, in plaats van de haar opgelegde plichten te vervullen, zich placht te vermeien in *Orson en*

Valentijn, *De schoone Helene*. *Fortunatus* en dergelijke vodden. De dokter was, in zijn kamer, verdiept in de beschouwing van het nieuwe stuk voor zijn kabinet van zeldzaamheden, bestaande in, naar de verkooper verzekerd had, een kop van keizer Otho, ofschoon er aan het koperen gevaarte evenmin een tronie te bekennen viel als aan een mutsebol. Zoo was het meisje alleen met haar huishoudelijken arbeid, waaraan zij, doordrongen van het gewicht der op haar rustende taak, met het kookboek opengeslagen naast zich, buitengewone zorg besteedde. Zij had reeds de korrels uit de onrijpe bessen geplozen en de vruchten, volgens het voorschrift, een kwartier in koud water laten liggen; daarop had zij ze, in een pan overgeworpen, met eenige lepels water erbij, op het vuur gezet. Thans was zij bezig ze om te schudden tot ze vaal werden, gelijk het kookboek, waarop ze onder het schudden de blikken gevestigd hield, nadrukkelijk wilde. En Mientje, onderwijl een wijsje neuriënd, zooals ze altijd deed wanneer ze het druk had, dacht juist aan hetzelfde waaraan Hofland op dat oogenblik dacht: dat ze altijd zoo buitengewoon gezellig met hem praatte, zóó zelfs, dat ze na zijn vertrek wel eens vreesde zich, tegenover een heer, te veel uitgelaten te hebben. Doch Leentje Dekker, met haar meerdere ondervinding op het stuk der liefde, had haar daaromtrent gerust gesteld; wanneer Mientje tegenover den vaandrig zoo vertrouwelijk was, dan kwam dat omdat er tusschen haar ziel en die van Hofland een onzichtbare band bestond. Dat had Leentje zelve met haar Amsterdammer ook gemerkt, reeds den eersten keer dat zij hem ontmoette, en zoo iets eindigde altijd met een huwelijk. Mientje had er eerst hartelijk om gelachen, daar immers de vaandrig met alle meisjes even vertrouwelijk was, doch in den laatsten tijd was zij er anders over gaan denken, vooral na de tentoonstelling van jongstleden Zaterdag. Toen was hij den heelen middag bij haar gebleven, ofschoon er wel vier of vijf meisjes voorbij gekomen waren die hij even goed kende als haar. En er waren een paar erg knappe bij; en zij hadden hem alle heel vriendelijk gegroet ook.

Al mijmerend schudde ze voort, geheel werktuigelijk. Plotseling werd ze, door een eigenwijze bes die uit den ketel sprong en over het vloerkleed wegrolde, tot de werkelijkheid teruggeroepen. „Mijn hemel!" zei ze „hoe zal mijn konfijterij er wel uitzien?" Bijna durfde ze het deksel niet van den ketel nemen, uit vrees dat de heele onderneming mislukt zou zijn; eventjes lichtte zij het op en keek naar binnen. Veel zag zij niet, maar wat ze zag, schonk haar een beetje moed; langzaam tilde Mientje het deksel op en bespeurde tot hare voldoening, dat de bessen juist geworden waren zooals ze wezen moesten, namelijk vaal. „Nu aan niets anders denken," zei ze en ging voort met de bewerking: de vruchten in een vergiettest; de pan schoon uitgewasschen; de bessen er weer in en op het vuur; een ons suiker tegen een ons bessen er over gestrooid, nu en dan eens omschudden en braaf opkoken tot de bessen gaar en luchtig waren. Dit laatste vorderde eenigen tijd. „Laat ik nu iets gaan doen, anders vergeet ik ze weer," meende Mientje en zocht met de oogen in de kamer rond, om eene bezigheid te vinden die haar geest, tot de vruchten de vereischte gaarheid en luchtigheid zouden verkregen hebben,

voor gevaarlijke afdwalingen kon behoeden. Haar blik viel op een kanarievogel onder een stolp, „zijnde een rariteit, zingende vier differente airtjes,'' zooals het in de advertentie tot aanprijzing van het beest geluid had. Zij wond hem op en daar begon hij, stijf met de vleugels kleppend en den kop op en neer bewegend, zijn eerste wijsje : *Windeken daar den bosch af drilt.* Heel mooi was het niet ; sommige tonen waren door verloop van tijd weggesleten, hetgeen het dier plichtmatig scheen te willen vergoeden door op andere een meer dan vereischten nadruk te leggen. Mientje hoorde een paar maten en viel toen in, samen met den vogel *Windeken* zingend. Af en toe keek ze in den ketel, of de bessen wel braaf genoeg opkookten en, hoe gevaarlijk ook voor het welslagen der konfijterij, een paar keeren dwaalden hare gedachten naar een heer met knevel en monteering. „De menschen mogen niet meer zeggen, dat men geen twee dingen tegelijk kan doen,'' vond zij ; „ik doe er wel drie : kruisbessen inmaken, zingen en aan een knappen vaandrig denken.'' Ze schrikte, want juist toen ze „knappen vaandrig'' zei, hield de kanarievogel met zingen op en de woorden klonken luide door de kamer ; onwillekeurig keek zij rond, of niemand haar had kunnen verstaan.

Pas was de vogel aangevangen met zijn tweede airtje : *Esprits qui soupirez*, toen de deur open ging en de stem der meid zich deed hooren : „Gaat u maar in, mijnheer, de juffer is er,'' en het voornaamste voorwerp harer gedachten trad binnen.

„Ik kwam eigenlijk, juffrouw Mientje,'' zeide Hofland onder het binnenkomen, met het oog op de meid, „om uw heer vader ; er is groot nieuws dat ZEd. misschien nog niet vernomen heeft.''

„Aagt,'' sprak Mientje haastig, „ga vader wel spoedig waarschuwen.'' Ze was veel meer ontsteld, nu ze juist aan hem gedacht had, dan het geval zou geweest zijn wanneer hij in gewone omstandigheden ware binnengetreden. Zenuwachtig bood ze den bezoeker een stoel aan en vroeg, er tegen opziend dat hij over iets anders mocht beginnen : „Wat is dat groote nieuws, mijnheer Hofland ?'' Maar hij antwoordde niet terstond, haar belangstellend opnemend in haar morgengewaad, het nette voorschoot met een paar bessenvlekjes, door het ijverig pluizen van straks ; de blonde haren in een coquet mutsje. Hij zag voor het eerst een geheel ander Mientje dan hij gewoon was ; in den aanvang, al wilde hij het zichzelven niet bekennen, met een weinig teleurgestelde verbazing ; het hoofd ontdaan van het sierlijke kapsel, het modieuse toilet van anders vervangen door een eenvoudig ochtendkleedje. Doch, haar nauwkeuriger gadeslaand, bespeurde hij dat de gestalte, die hij thans aanschouwde, voorzeker niet minder bekoorlijk was dan die hem gewoonlijk voor oogen zweefde, op bezoek of gastmaal, opgemaakt en bijgewerkt ; wat hij nu zag, was een bedrijvig huishoudstertje, ronddribbelend op kleine muiltjes, geen oogenblik ledig. Het was waarlijk, dacht hij na eenige oogenblikken, of zij reeds getrouwd waren en Mientje in haar eigen huishouden aan het beredderen was als lief, jong vrouwtje.

„Wat doet u daar, juffrouw Mientje ?'' vroeg hij, de aanhouding der prinses eensklaps veel minder belangrijk achtend dan straks.

„Kruisbessen inmaken, mijnheer Hofland.”

„Dat lijkt mij een aardig werk. Duurt het lang?”

„O zeker! mijnheer Hofland, den heelen morgen wel. Zij moeten braaf opkoken, ziet u. Maar waar is nu het nieuws?” ging zij voort, toen hij opstond en naar den ketel trad, de verschillende handgrepen van het konfijten met zooveel ernst volgend, als ware Mientje bezig het Haarlemmermeer te dempen. Hij begon zijn verhaal, met weinig overtuiging, eenigszins verlegen zelfs, daar het den indruk kon maken als ware hij met zoo weinig belangrijk nieuws komen aanzetten, alleen om Mientje te spreken. Dit gevoel verminderde niet, toen hij bespeurde hoe ook het meisje de mededeeling van niet overwegend gewicht scheen te achten; meer beleefdheidshalve dan uit overtuiging, naar het hem voorkwam, vroeg zij: „De prinses aangehouden, zegt u? En wat heeft ze misdaan?” Hij moest nu doorvertellen, en vertelde door, toen de kanarievogel, steeds vleugelkleppend en hoofdknikkend, een nieuw wijsje aanhief: *Amarilletje, mijn vriendin.* Hofland keek op. Hij was niet muzikaal; zoo vaak er op officiersfeesten gezongen werd, gaf men hem in overweging, liever met een kurk op de tafel te accompagneeren, teneinde eene gewenschte harmonie mogelijk te maken. Maar een zijner korporaals floot den ganschen dag dat wijsje, en zoo kende hij het van buiten. „Is dat niet *Amarilletje, mijn vriendin,* juffrouw Mientje?” vroeg hij.

„Wat doet u daar, juffrouw Mientje?”

„Ja,” antwoordde Mientje, „dat is *Amarilletje, mijn vriendin,* mijnheer Hofland.” Zou zij het gesprek terugbrengen op de prinses, of hem laten doorgaan over Amarilletje? Zij besloot het laatste. Hofland had eene fraaie tirade klaar, voor het geval hij Mientje eens alleen mocht ontmoeten, maar nu dit geval zich voordeed, weigerde de tirade dienst; hij kon haar met den besten wil niet aan Amarilletje vasthaken. „Zijn er nog veel meisjes,” vroeg hij, „die Amarilletje heeten?” Mientje geloofde het niet; zij had er ten minste nooit

een ontmoet. Ze vond het wel jammer; het klonk zoo aardig: Amarilletje, mijn vriendin. De vaandrig vond het ook. „Maar," ging hij voort, „met andere meisjesnamen zou het al even aardig klinken."

„Gelooft u waarlijk, mijnheer Hofland?"

„Ja, zeker, b.v. Mientje, mijn vriendin; dat klinkt eigenlijk nòg aardiger dan Amarilletje." Mientje was het met hem eens dat het heel aardig klonk, vooral uit des sprekers mond; maar dat zeide ze niet. „En," volgde hij er bij, opstaande, met veranderde stem, „ik ken iemand die er veel voor over zou hebben zijn leven lang Mientje, mijn vriendin te mogen zeggen."

Daar klonk de stap van 's meisjes vader in de gang; Hofland trok haastig zijn uitgestoken hand terug en nam weder plaats, zijn stoel nog een eind achteruitschuivend, hoewel die ver genoeg van Mientje verwijderd was. De dokter was niet terstond verschenen, geheel in beslag genomen door zijn Othokop; gedurende de laatst verloopen oogenblikken was hij bezig geweest een bijtend vocht aan te wenden, ten einde, door zuivering der oppervlakte, de trekken des keizers wederom te voorschijn te roepen. Doch dit proces had alleen ten gevolge gehad, dat de koperen bol met tal van onregelmatige zwarte vlekken bedekt was en thans den indruk maakte van een metalen aardglobe. Daar echter de onooglijkste oudheden voor liefhebbers in den regel de grootste waarde bezitten, had hij het plan gevormd van de toegepaste bewerking niets te verklappen en het te doen voorkomen als hadde het kunstgewrocht uitsluitend aan den tand des tijds zijn zonderling aanzien te wijten. Zoo trad de dokter binnen, met uitgebeten handen, verontschuldigingen makend voor zijn late verschijning, juist toen de kanarievogel den eersten toon van zijn laatste airtje, *Courante la reine*, aanhief. Hofland zeide, dat die verontschuldigingen geheel onnoodig waren; hij keek daarbij, van terzijde, naar Mientje en meende te bespeuren dat zij, voor hem alleen merkbaar, de wenkbrauwen omhoog trekkend, even lachte. Toen begon hij, voor den tweeden keer, met zijn nieuws, van tijd tot tijd naar Mientje kijkend, die naar haar kruisbessen had behooren te kijken maar ze glad vergeten was en thans aandachtig luisterde, meer ter wille van den verhaler dan van het verhaal. Een gevoel van zalige weelde vervulde haar; zij zou niet ongaarne den tegenwoordigen toestand haar leven lang hebben zien voortduren, het bewustzijn hebben dat iemand, wien zij zelve een zoo goed hart toedroeg, veel van haar hield, met de aantrekkelijke geheimzinnigheid er bij, dat niemand het wist. Op het oogenblik waarop de vaandrig eindigde, had ook de vogel zijn voorraad zangstukjes uitgeput; na een langen, hoogen haal zweeg hij en nam zijne onbewegelijke houding van straks weder in.

Hofland, nu zijne mededeelingen met oplettendheid werden aangehoord, begon zelf weder meer belang in de zaak te krijgen; hij besprak met den dokter de waarschijnlijke gevolgen der aanhouding, welke hij, onder den eersten indruk van het gebeurde, uitsluitend beschouwde als eene nieuwe beleediging, gevoegd bij de vele, den persoon en het gezin des erfstadhouders reeds aangedaan. De ander zag verder en was van meening dat elke, ook

deze oplossing van den bestaanden toestand, geacht moest worden de voorkeur te verdienen boven bestendiging daarvan. En die oplossing kon volgens hem niet uitblijven, waar in de prinses niet alleen de gemalin van Willem V, maar bovendien eene Pruisische vorstendochter beleedigd was. Het viel niet te ontkennen, de Pruisische regeering had zich tot dusverre, op de klagende brieven van den prins en zijne echtgenoote, vergenoegd met tot de staten vertoogen en vermaningen te richten, welke steeds in beleefde termen beantwoord, doch overigens zonder gevolg gebleven waren. Tot voor korten tijd echter, merkte de dokter op, had op den Pruisischen troon een hoogbejaard vorst gezeten, die oordeelde genoeg lauweren in den krijg geplukt en zich voldoende in de Europeesche aangelegenheden gemengd te hebben, om aanspraak op rust te mogen maken, terwijl hij zich ook nooit onderscheiden had door bijzondere teederheid jegens de leden zijner familie. Thans was dit anders; zijn zetel was ingenomen door een jongen potentaat, die waarschijnlijk niet ongaarne eene gelegenheid zou aangrijpen om zich te doen gelden. Van die zijde had Hofland de zaak nog niet beschouwd en hij ging er over door; zijne verliefdheid trad voor een oogenblik op den achtergrond en, beseffend hoe rijk in gevolgen het gebeurde aan de Goejanverwellesluis zou kunnen zijn, kon hij niet begrijpen hoe hij het straks zoo onbeduidend had gevonden, Volgens hem zou er evenwel van een krachtdadige tusschenkomst van Pruisen, hoe gewenscht ook, weinig komen; dat rijk toch zou het niet wagen, de provincie Holland, met het oog op de moeilijkheden van het terrein en de gemakkelijk te stellen inundatiën, aan te grijpen. Bovendien, de Fransche gezant in den Haag, de Vauguyon, had een en andermaal verklaard, dat Lodewijk XVI, de edelmoedige vrijheidsvriend, zooals de patriotten hem noemden, het nimmer dulden zou, indien iets tegen Holland ondernomen werd en ook daarom was, naar Hofland's meening, een doortastend optreden van Pruisen niet waarschijnlijk te achten.

Mientje begon zich onder dit gesprek een klein weinig verwaarloosd te gevoelen; zij vond het nog steeds in de lucht zwevende aanzoek van Hofland vrij wat belangrijker dan de aanhouding der prinses van Oranje en zij dacht niet meer, als zoo even, dat ze haar gansche leven wel zou willen slijten gelijk thans, luisterend naar Hofland en zalig in het bewustzijn dat ze elkander liefhadden. Een plotseling gevoel van onzekerheid en angst beving haar; was het wel een aanzoek geweest, de woorden die de vaandrig zooeven tot haar richtte? Had zij niet meer daarin gezocht dan hij er in had willen leggen? Hij had gezegd iemand te kennen, die haar heel graag zijn leven lang Mientje, mijn vriendin zou mogen noemen, maar was dat nu een declaratie? En zoo ja — „o mij!" dacht ze, „hoe kon ik zoo dom zijn?" — kwam hij dan wellicht namens een ander? Hoe gelukkig dat ze den tijd niet had gehad te antwoorden, want dan zou ze misschien weer iets mals hebben gezegd, even als laatst aan tafel, toen ze hem zoo klakkeloos had verklaard er niets tegen op te zien, een man zonder fortuin te nemen, als ze maar van hem hield. Zij was toch een rechte klapster; altijd zeggen wat haar op het hart lag, zonder de gevolgen

te berekenen. Dat kwam doordat zij zoo huiselijk opgevoed en zoo weinig in de wereld geweest was; Leentje Dekker was heel anders; die had door haar langdurig saletleven geleerd, zich steeds in kleurlooze termen uit te drukken en, mocht zij zich al eens onvoorzichtig uitgelaten hebben, dan wist zij zoo behendig te manoeuvreeren, dat zij altijd zonder schade vrij kwam. Doch zij, Mientje, zou het nooit leeren; het was een akelig geval; zij nam zich voor, behalve tegenover hare huisgenooten, nooit meer over iets te praten dan over volkomen gevaarlooze onderwerpen.

Deze droeve gedachtengang van het jonge meisje werd onderbroken door het binnentreden harer moeder, die de heeren kwam raadplegen. Het dienstmeisje van het gezin, bij hetwelk Blijleven kamers bewoonde, had aangebeld, om te vragen of men ook wist waar mijnheer zich bevond. Er was een renbode uit Zoetermeer aangekomen, meldende dat een der inwoners, een welgesteld landbouwer, tengevolge eener beklemde breuk op het uiterste lag en zijn testament voor secretaris en schepenen wenschte te passeeren, zoodat des eersten tegenwoordigheid op het dorp dringend werd vereischt. Men kon hem echter nergens vinden; aan het adres, dat hij dien morgen bij het verlaten van het huis naar gewoonte had opgegeven, wist men niets van Blijleven. Niemand der aanwezigen had echter sedert de schilderijen-tentoonstelling, waarop de bewuste persoon hen zoo eensklaps in den steek had gelaten, hem gezien of gesproken, zoodat het dienstmeisje onverrichterzake moest vertrekken, eene lijst raadplegend, waarop door hare juffer onderscheidene namen geschreven waren van personen, met den vermiste bekend, bij wie zij inlichtingen moest gaan halen in het belang van den zieltogenden Zoetermeerder. Onaangenaam vond het meisje de taak niet, vrij wat opwekkender dan kamers doen of op de bel letten; het was toch op straat alleraardigst, met rondloopende en elkander aansprekende menschen; overal ving zij wat nieuws op.

In tegenwoordigheid van mevrouw werd de aanhouding nog eens kortelijk besproken en Hofland, beseffende dat hij, in verband met zijne plannen aangaande de dochter, niet het minst de moeder moest te vriend houden, gaf eene mimische en declamatorische voorstelling ten beste van de wijze, waarop de heeren patriotten zich, volgens hem, bij het geval zouden gedragen hebben, als meerderen in macht tegenover de echtgenoote van den door hen zoo vaak als Nero of Alva gebrandmerkten stadhouder. Bij deze voorstelling volgde hij den besten stijl van Veldenaar, niet weinig overdreven en belachelijk gemaakt, zoodat de dames het uitschaterden; Mientje, wier neerslachtige buien steeds spoedig overdreven, het hardst. De dokter zeide niet veel, geen kwaad willende spreken van een, zij het dan ook verren, verwant en voormaligen gast. Nu begreep hij waarom Veldenaar, gelijk men hem had medegedeeld, zoo plotseling met pak en zak naar Woerden getogen was. Inwendig was hij blijde, nu waarschijnlijk voor goed van 's mans tegenwoordigheid ontslagen te zijn. Het ging toch niet, een Kees en een Oranjeman naast elkander; even goed kon men een Jood met een Kevelaarsganger samen doen gaan.

„Kind," zei mevrouw Van Arken tot hare dochter, „heb je wel gedacht een half roemertje witten wijn bij de bessen te doen, toen ze bijna gaar waren?" Weg was ze, zonder antwoord af te wachten, overtuigd dat haar goedgeschoolde dochter het stellig niet vergeten zou hebben; zij had het dan ook uitsluitend uit huismoederlijke nauwgezetheid gevraagd. Mientje rilde; in het laatste uur had ze aan geen bessen gedacht. Hoe ze er thans wel zouden uitzien? Zij begon met ze van het vuur te nemen, waarop ze stonden te koken, niet meer braaf, zooals het kookboek ernstig voorschreef, maar razend ondeugend. Redden wat te redden viel, dat was het eenige wat haar nog overschoot. Op hetzelfde oogenblik zag zij haar vader opstaan en de kamer verlaten; hij was in zijn gesprek met Hofland, van den erfstadhouder zijn weg nemend over verschillende andere vorsten, bij zijn koperen Othokop aangeland en ging hem halen, in de hoop dat de vaandrig, die niet gaarne iemand ontmoedigde, er wellicht een aangezicht in zou weten te ontdekken. Nauwelijks was hij weg, of Hofland naderde Mientje, die, om zich eene houding te geven, met een lepel druk in de mislukte kruisbessengelei stond te roeren.

„Amarilletje," hoorde ze zachtjes achter zich — „juffrouw" vond de vaandrig wat stijf, en „Mientje" durfde hij niet zeggen — „mag ik Amarilletje zeggen?" liet hij volgen, beseffend dat het te benutten oogenblik kort was en juist daardoor niet goed wetend hoe hij het zou aanleggen.

„Waarom zoudt u niet Amarilletje mogen zeggen?" antwoordde het meisje. „Wat kan ik er aan doen of u Amarilletje zegt?"

Hij stond nu vlak naast haar en trachtte haar in de oogen te kijken; zij bleef ze neerslaan en roerde zoo gejaagd in de gelei, dat een ziertje van het kokende moes op zijne hand spatte. „O, mijnheer Hofland!" riep ze ontsteld, toen hij zijne hand met een schok terugtrok. En de vaandrig, listiglijk inziend dat hij thans, nu haar hartje door het onwillekeurig teweeggebrachte ongeluk verteederd was, zijn slag moest slaan, vroeg — ze had hem, bij het spatten, even aangekeken en erg vriendelijk, naar hem docht —: „Mag ik zeggen Mientje, mijn vriendin, heel mijn leven lang?"

Zij liet den lepel los en in de gelei staan. Een oogenblik bedacht zij zich, onder den indruk harer overpeinzingen van straks, de juiste beteekenis zijner woorden ernstig wikkend en wegend, vreezend een ondoordacht antwoord te geven op een niet gedane vraag; een antwoord, dat wellicht haar bestaan zou verbitteren, eindeloos en onmeedoogend. Toen zag ze hem in de oogen, trouwhartig en blijde, en sprak: „Ja, mijnheer Hofland, dat moogt u zeggen, heel uw leven lang."

Geweldig schrikkend, vlogen beiden van elkander; daverend dreunde de deur van het vertrek, als door een aardbeving uit hare voegen gerukt. Het was de dokter, die toegang verlangde, rammeiend met den Othokop, welke zijne handen in beslag nam; reeds een paar keer had hij mondeling toegang verzocht, doch de jongelui hadden hem niet gehoord. Men opende de deur en het gevaarte werd op tafel geplaatst; de vaandrig sloeg het met critischen blik gade en ontdekte er allengs meer in dan de eigenaar ooit had kunnen

veronderstellen dat er in zat. Op onwederlegbare wijs wist Hofland bij den vormloozen klomp achtereenvolgens neus, oogen, ooren en mond aan te wijzen; zelfs bespeurde hij op 's mans kruin een dichten, kroezen haardos, terwijl toch Otho tot dien dag voor kaalhoofdig had doorgegaan. Al zijne ontdekkingen werden stuk voor stuk door Mientje bevestigd, naast hem over het kunstgewrocht gebogen, aandachtig zijn vingerwijzingen volgend en bereid op 's keizers tronie te ontwaren wat hij slechts wilde, in haar zonnig en bloeiend geluk. En haar vader, die het eerst min passend had gevonden, dat men hem twee-, driemaal had laten roepen, alvorens de deur te openen, achtte het toch wenschelijk, dit feit onvermeld te doen blijven, nu hij Mientje en Hofland zoo eendrachtig zag samengaan in het opsporen van zaken, welker bestaan zelfs hem, zoo geneigd het beste van zijn Otho te gelooven, wel eenigszins raadselachtig voorkwam.

Toen, eenige oogenblikken later, de vaandrig de woning verlaten had en zich weder op straat bevond, zag hij Blijleven naderen, met kaplaarzen aan de voeten en een wijden mantel over den arm. „Die is reisvaardig," dacht hij; „de boodschap heeft hem zeker bereikt. Hij ziet er uit of hij naar Duitschland moet in plaats van naar Zoetermeer; zooveel omslag voor zoo'n klein tochtje. Maar zoo is de man." Hij riep hem aan, voornemens hem deelgenoot te maken van zijn groot geluk. Doch toen Blijleven, eenigszins schichtig tot staan gebracht, voor hem stond, beving Hofland nog tijdig de gedachte dat deze toch de persoon niet was voor een dergelijke vertrouwelijke ontboezeming; een uitstekend gezel voor een vroolijk praatje, meer niet. Vooral heden had hij iets over zich, dat den vaandrig zijn voorgenomen mededeeling deed omzetten in de opmerking, dat Blijleven de tijding uit Zoetermeer ongetwijfeld vernomen had en zich daarheen op weg bevond. De ander keek vreemd op en bevestigde, haastig en gejaagd, met veel meer woorden dan noodig was, Hoflands vermoeden. Onmiddellijk echter kwam hij op zijne woorden terug; hij wilde Hofland niet bedriegen; hij had de boodschap niet ontvangen en was eigenlijk op weg naar eene tante te Amsterdam, die zwaar ziek was en hem graag nog eens wilde zien. Nu had hij postpaarden besteed om gauw te kunnen gaan, want de diligence op Amsterdam reed slechts tweemaal daags, op ongeschikte uren. Met veel vertoon haalde hij daarbij het *Journal de poste* voor den dag, driftig de blaadjes omslaand en met de vingers op de cijfers der vertrekuren tikkend, tot versterking van zijn betoog. Hofland had nooit van die Amsterdamsche tante gehoord, ofschoon Blijleven nogal gewoon was allerlei bij voorkeur vermakelijke bijzonderheden omtrent zijn familieleden aan den man te brengen, uitsluitend om er op te doen volgen dat hij niet het minste familiezwak bezat en zonder de geringste gewetenswroeging soep zou eten uit den schedel zijner grootmoeder, mits de soep goed ware. Hoe het zij, de Zoetermeersche secretaris verklaarde gereedelijk te erkennen, dat de plichten van zijn ambt boven die der bloedverwantschap gingen; hij wilde terstond naar zijn kamers terug om het juiste bericht te hooren. De vaandrig, wiens kwartier in de Kerkstraat gelegen was, vergezelde hem en bracht het gesprek,

dat niet vlotten wilde, op de aanhouding der prinses, welk feit Blijleven ook reeds vernomen had, zonder dat het hem echter veel belangstelling scheen in te boezemen. Hij bleef met zijne gedachten bij geen enkele zaak; hij sprak veel en druk genoeg, doch alles door elkander, van het eene onderwerp op het andere overspringend, telkens vergetend wat hij zooeven gezegd had. De vaandrig keek hem van terzijde aan, niet wetend hoe hij het met hem had; blijkbaar was er iets dat zijn geest geheel in beslag nam, hetgeen anders het geval niet was. Bij Blijlevens woning nam Hofland afscheid, doch toen hij, iets verder, nog eens omkeek, bemerkte hij dat zijn makker, in stede van binnengetreden te zijn, zich met haastige stappen in de straks afgelegde richting verwijderde.

Met veel vertoon haalde hij daarbij het *Journal de poste* voor den dag....

Den volgenden morgen vernam men te 's-Gravenhage, dat de joviale secretaris van Zoetermeer, mr. Pieter Blijleven, er van door was met mevrouw Noordhuijs. „Een ongeluk komt nooit alleen," zeiden sommige orangisten, doelend op de omstandigheid dat dit schandaal plaats had gegrepen kort na het feit, hetwelk toen nog vrij algemeen als eene ramp voor de Oranjepartij werd beschouwd. Doch Mientje en Leentje waren van oordeel, dat men hetzelfde met minstens evenveel recht van het geluk kon zeggen; weinige dagen later werd de verloving van de eerste met den vaandrig Hofland gevierd, terwijl de tweede zich zag toegekend aan den Amsterdamschen Lutheraan, die, standvastiger in de liefde dan in het geloof, met goed gevolg tot lid der publieke kerk was gemoffeld. En de Orangistische kapper Mourand werd weinige maanden later, toen de Pruisische bajonetten voorloopig aan het streven der patriotten een eind hadden gemaakt, uit de gevangenis ontslagen en in de armen zijner huisvrouw teruggevoerd.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Kreta neemt schier de geheele aandacht dezer maand Februari in beslag. Alsof er oorlog is, of dadelijk oorlogsgevaar, met zoo groote snelheid volgen de gebeurtenissen elkander op. Des avonds leest men lange kolommen vol verontrustend nieuws en den volgenden morgen brengen de bladen een reeks van tijdingen, die de hoop wekken dat het nu wel gauw beter zal gaan. Maar dienzelfden avond is het weer anders.

De Kretenzische quaestie is tot heden (23 Februari) niet opgelost. Niet door de wapens en niet langs minnelijken weg. Niet door de mogendheden en niet door de Grieken. Ieder oogenblik kan er iets voorvallen, waardoor de vlam naar Europa overslaat. Voorspellingen zijn te dien opzichte gewaagder dan ooit. Men kan niet anders dan wachten en met groote begeerigheid dagelijks van de nieuwe berichten kennis nemen, ze verwerken en combineeren.

In het kort is de geschiedenis van Kreta in de laatste veertig jaren samen te vatten als volgt: een voortdurend streven naar vrijheid, althans naar zelfbestuur, van de christelijke eilandbewoners en een voortdurend beloven-zonder-doen van den Turkschen opperheer. Nadat er in het vorige jaar ook op Kreta, in trouwe navolging van de andere deelen van het Ottomaansche rijk, was gemoord, geplunderd en gebrand; nadat er Turksche troepen waren gezonden, en men weet wat dat beduidt; nadat Griekenland vertoog op vertoog tot de mogendheden, en de mogendheden vertoog op vertoog tot de Porte gericht hadden — werd door den Sultan besloten dat het eiland voortaan een christelijken gouverneur zou hebben en dat de Nationale Vergadering, in schijn bestaande sinds het verdrag van Chalepa in 1858, werkelijk zou worden saamgeroepen. Die toezeggingen kwamen te laat. De christelijke gouverneur viel niet in den smaak. Van de Nationale Vergadering wilden de meeste Kretenzers niet meer weten. Met de hervormingen ging het langzaam, heel langzaam; men denke aan de gendarmerie, tot welker opperbevel op een belachelijk traktement een Nederlandsch hoofdofficier is aangezocht, wiens aanvaarding van dit ambt gelukkig door de jongste gebeurtenissen is verijdeld.

De hervormingen kwamen te laat en zouden te laat gekomen zijn, ook al had de Porte een gansch ongewonen spoed achter de invoering gezet. Want sedert den tijd dat Griekenland bij de mogendheden voor het eiland krachtig was opgekomen, was de verstandhouding tusschen dat koninkrijk en Kreta voortdurend toegenomen. Er was maanden lang in stilte gewerkt en saamgezworen tegen de Turksche heerschappij. Een botsing tusschen de christelijke en mohamedaansche eilandbewoners deed de bom losbarsten.

De eilandbewoners zijn van éénen stam: christenen en muzelmannen. De eersten hebben de meerderheid. Zij zijn even woest en krijgshaftig als de laatsten; het zijn niet meer de „luie buiken", waarvan de apostel Paulus sprak.

Zoo hebben nu ook beide sekten wreedheden begaan; het zou niet billijk zijn de christenen hoog boven hun mede-bewoners van Kreta te verheffen. Hun verontschuldiging is echter, dat zij leven onder Turksch wanbeheer en dat het hun onmogelijk wordt gemaakt zich aan hun half-barbaarschen staat te ontworstelen. Het zijn Europeanen, het zijn Grieken, zij gevoelen het, maar zij kunnen zich niet naar boven verheffen, zij liggen begraven onder de watten. Zij stikken er onder, maar zij kunnen er niet onder uit. Nu en dan schuift de Turksche hand de watten een weinig op zij; maar als zij denken adem te halen, dan zetten de watten weer uit en trekken dicht. Nu werken zij er zich met geweld boven uit, voor zij heelemaal gestikt zijn.

Kreta behoort bij Griekenland. Niet alleen historisch, maar ook geographisch. Wie dit betwijfelt, neme maar eens een kaart voor zich. Kreta is de uitlooper van de Peloponnesus; men zegt dat Lycurgus er de wetten van Sparta heenbracht. Kreta heeft den Griekschen Olympus met halfgoden en helden bevolkt en het heeft den Griekschen Hades een rechter gegeven. De „honderd steden" van Kreta zonden hun helden mede naar Ilion. Het eiland moest even zeker eens aan den Turk ontwrongen worden als Hellas.

En Hellas stond gereed om het te helpen. Avontuurlijk zeker, want de tijden van Xerxes zijn al lang voorbij en zelfs de Grieksche vrijheidsoorlog van onze eeuw heeft veel van zijn glorie verloren door de weinig roemrijke geschiedenis van het koninkrijk dat daaruit voortsproot. De Grieken hebben in Europa geen goeden naam. Zij hebben het vertrouwen van couponknippers teleurgesteld. Een valsche speler wordt te Parijs *un grec* genoemd. Zij kunnen geducht liegen en geweldig schetteren. Maar zij hebben hun geschiedenis behouden. Zij hebben die in hooge eer en dus zijn zij niet verloren. Die heeft het hun mogelijk gemaakt den roemrijken oorlog van 1821 zes jaren lang vol te houden en uit te vechten en die geeft hun thans de heldhaftige illusie stand te houden voor het stamverwante eiland tegen de vereenigde zwaargewapende mogendheden van Europa.

Koning George staat in dat opzicht bij zijn volk ten achter. Zijn huis is niet door de geschiedenis, door samen overwinnen en samen lijden, aan zijn land verbonden. Hij is een „gemaakte" monarch en zijn vader is koning van Denemarken. Hij is dan ook niet populair; men vindt hem te kalm en berekend; met het *„insanire juvat"* der Grieken heeft hij, gelukkig voor hem en zijn volk, nooit ingestemd. Des te meer verdient het de aandacht dat hij zich nu zonder voorbehoud met lijf en ziel, met al de zijnen, aan de beweging tot het Grieksch-maken van Kreta heeft overgegeven. Hier was een onweerstaanbare volksdrang en is het mogelijk dat hij daaraan heeft toegegeven uit vrees voor zijn troon en voor de toekomst van zijn dynastie — waarom zouden wij niet even goed veronderstellen dat hij is aangegrepen door de machtige geestdrift der landskinderen? Hij heeft niet lang geleden verschillende hoven van Europa bezocht; men mag aannemen dat hij zich toen reeds met de voorbereiding van Kreta's bevrijding heeft bezig gehouden. Nu heeft hij vernomen van de nieuwe moorden en plunderingen op het eiland,

nu heeft hij de Atheners in opwinding en strijdlust gezien en kloekmoedig heeft hij zijn besluit genomen.

Zijn tweede zoon, prins George, is met een torpedovloot naar Kreta gevaren. De koning deed hem uitgeleide en omhelsde hem bij het afscheid. De derde zoon werd naar de Macedonische grens gezonden. De Koningin deelde levensmiddelen uit aan de gewonde Kretenzers, die te Athene een wijkplaats waren komen zoeken. Koning George ontving deputaties en sprak zijn geestdriftig volk toe. En ook schreef hij brieven.

Dat brieven schrijven van koning George is van niet geringe beteekenis. Daarmede kan hij heel veel doen. Want zijn familie is de vorstenfamilie van Europa bij uitnemendheid. Zijn ouders zijn het Deensche koningspaar. Zijn zuster is de Keizerin-weduwe van Rusland, van wier invloed op den jongen Tsaar meer dan gefluisterd wordt. Zijn zoon George heeft op de reis in Japan het leven van Nikolaas II van Rusland gered door den inlandschen dweper neer te slaan. Zijn vrouw, de koningin, is een Russische prinses. Zijn zwager is de prins van Wales. Zijn zoon is met keizer Wilhelm's zuster getrouwd . . .

Het is waar, aan die laatste zwagerschap heeft het Grieksche koningshuis in deze dagen niet veel. De Duitsche Keizer heeft zich over Griekenland's optreden uitgelaten op een wijze, die alweer duidelijk aantoont hoe zonderling het Duitsche vrijheidsbegrip in de allerhoogste kringen er uitziet. Wij hebben indertijd vernomen dat de heele Oostersche quaestie den ijzeren kanselier geen enkelen Pommerschen grenadier waard was. Die uitspraak is ruw, maar van Duitsch standpunt verstandig en als des Keizers daden met haar overeenstemden, dan zou niemand het recht hebben zich daarover te beklagen. Maar laat het Rijk zich dan ook ermee vergenoegen ten opzichte van de Kreta-quaestie een bescheiden rol in het Europeesche concert te spelen en aan de anderen, wien de zaak meer dan een grenadier waard is, de actie, zoo zij noodig is, overlaten. De eer van Duitschland schijnt dat niet te gedoogen. Maar het is dan toch een vreemde eer, die wèl gedoogt bommen te werpen in het kamp van menschen die voor hun vrijheid strijden en niet zich op den achtergrond te houden bij de gewelddadige „regeling" van eene zaak, die het Rijk geen soldaat waard is. Zelfs de Duitsche keizer, die zeker een verlicht man is, schijnt het maar niet te kunnen begrijpen dat er daarginds nu eens niet *gemaszregelt* kan worden. Hij heeft spottend gezegd dat het wat erg zou zijn als de mogendheden zich door een landje als Griekenland lieten ringelooren. En toch, er is nog iets hoogers dan de allermachtigste mogendheden. Het is de bezieling van een klein volk, dat niet naar een Europeesch concert vraagt als het geldt zijn stamgenooten te helpen „uyt der tirannen band en slot."

In Duitschland vindt die bezieling al heel weinig weerklank. Elders wel. In Frankrijk ter eerste plaatse. Het Fransche volk is herhaaldelijk opgekomen voor de zaak van anderen, al heeft het dan ook van die edelmoedigheid zelden veel voordeel getrokken. Ook nu hebben de Kretenzers de sym-

pathie der Fransche natie. Maar het is een lauwe genegenheid. De betoogingen te Parijs en in andere steden beteekenen niet veel en in de verschillende partijbladen is het niet duidelijk waar te nemen wat de sterkste *movens* is: de liefde voor de vrijheid of de zucht om het kabinet te hinderen. Dit verkeert in geen gemakkelijke positie. Het mag er niet aan denken in deze Oostersche quaestie een overwegende rol te spelen; zelf een voorstel doen of een richting aangeven kan het niet. De Kamer heeft er over geklaagd dat zij al haar inlichtingen uit Engelsche bron moest putten en zoo is de regeering er toe gekomen het Engelsche blauwboek te laten volgen door een Fransch geelboek. Daaruit is gebleken dat de minister Hanotaux de Fransche politiek in het Oosten keurig netjes heeft geleid; dat hij er ook wel eens een succesje in behaald heeft en dat hij zeer goed thuis is in diplomatieke vormen en taal. Maar tevens kwam aan het licht, dat er van voorgaan van Frankrijk in het Oosten in de laatste jaren ook maar in geen enkel opzicht sprake is geweest, en dat, als er nog eens iets op Frankrijks initiatief bereikt is — zooals de doorzetting van het proces tegen de moordenaars van pater Salvator — dit voor geen gering deel is toe te schrijven aan den persoonlijken invloed van den ambassadeur te Konstantinopel Cambon.

Hanotaux heeft de geschiedenis van Richelieu geschreven. Hij is een bekwaam Staatsman, maar, al mocht hij er de man naar zijn, alles verhindert hem een moderne Richelieu te worden. Rusland heeft de Republiek de hand gereikt en haar weer naar de eerste rij der Europeesche mogendheden geleid. Maar daar staat zij nu ook, in het gelid. Zij kan geen pas naar voren of naar achteren doen zonder dat Rusland toekijkt. Zij heeft aan dat rijk ontzaglijk veel te danken, maar in deze dagen is het eerst recht uitgekomen hoezeer zij door de *alliance* gebonden is. Want tot nog toe heeft zij, buiten de Russische sfeer handelende, haar eigen zin kunnen doen en, waar zij met Rusland samenwerkte, zich althans een schijn van zelfstandigheid weten te geven. Nu echter zwijgt Rusland. Het is volstrekt niet duidelijk wat het eigenlijk wil: het Ottomansche rijk in zijn geheel handhaven of de Grieken helpen Kreta ervan los te maken. De Republiek kan dus niets doen dan wachten en, terwijl anderen handelen, raakt zij haar invloed kwijt.

De heele beweging komt Rusland waarschijnlijk zeer ongelegen. Het is nog niet klaar in Oost-Azië; het heeft zijn spoorweg door Siberië nog niet; de Tsaar is nog zoo jong en er is pas een nieuwe minister van buitenlandsche zaken. Als dat alles mettertijd beter geworden is, zal het ongetwijfeld geen vinger uitsteken om Turkije overeind te houden. Het heeft een verandering in Zuid-Oostelijk Europa dringend noodig, zooal niet om zich het bezit van Konstantinopel dan toch zeker om zich den vrijen uitgang uit de Zwarte Zee te verzekeren. Het is de russificeering der Balkanstaten of althans de overheersching van het slavische element aldaar jaren lang aan het voorbereiden geweest. Maar het heeft nog tijd noodig en het weet te wachten. En nu dreigt daar op eens een stuk van Turkije te zullen worden losgescheurd door een land, aan welks hoofd een innig bevriend en nauwverwant vorstenhuis staat.

Moet de Sultan dat stuk loslaten, dan zou Macedonië in opstand kunnen komen en dan zou die strijd van nationaliteiten en godsdiensten kunnen ontbranden, ter voorkoming waarvan de mogendheden zich juist de handhaving van Turkije's integriteit tot hoofdbeginsel hebben gesteld.

Het is wel een treurig ding, die integriteit van het Turksche Rijk. Ziedaar een regeering en een beheer, tot in den diepsten grond verdorven; ziedaar een heidensch rijk, een onding in Europa, de onmogelijkheid van zijn voortbestaan dagelijks bewijzende, doordat het dagelijks den Europeeschen vrede bedreigt; ziedaar een Sultan, als een oud-Japansche mikado angstvallig voor ieders oog verborgen, een sidderende zenuwlijder, zich vastklemmend op het deksel van zijn geldkist, terwijl ambtenaren en leger vergeefs het hun toekomend loon vragen: ziedaar een broeinest van ongerechtigheden, een leerschool van moord, marteling en verkrachting; ziedaar de schande van Europa in de 19de eeuw. En daartegenover de machtigsten der wereld, die immers ook de beginselen van recht en zedelijkheid zoo luide verkondigen, maar die machteloos staan om dat ondier te verdelgen, om dien buit te verdeelen en die zich uit vrees voor het nog machtiger eigenbelang der verschillende samenwerkenden, ter wille van den vrede god betere 't, gedwongen zien hun kanonnen te richten op het kamp bij Chania, en de arme Grieksche vlag, voor een heilige zaak wapperend, neer te schieten.

En nu waren wij een tijd geleden nogal zoo blij over het herstel van het Europeesch concert.

Men zou er fatalist onder worden. Een fatalistische beschouwing is trouwens de eenige die ons overblijft bij het meeleven der laatste dagen geschiedenis. Wij kunnen toch werkelijk niet oprecht wenschen dat het concert der mogendheden nu uit elkaar viel. Zijn wij niet allen geschrikt op het vernemen der tijding dat Engeland het met de mogendheden oneens begon te worden en van Duitschland's bullebakkerig voorstel om maar ineens de haven van Athene te blokkeeren, niet wilde weten?

Terwijl lord Salisbury in het Hoogerhuis en Curzon in het Lagerhuis zich minachtend of althans afkeurend over Griekenland uitlieten, nam de beweging voor Kreta in Engeland toe. Liberale staatslieden als John Morley, om van den Grooten Oude, die op het punt van Turkije wel een weinig monomaan is, nog te zwijgen, plaatsten zich aan het hoofd en zoo schijnt dit werkelijk de geschiedenis van Engeland's frontverandering geweest te zijn dat de volksmeening het kabinet tot matiging gedrongen heeft. Wel schoot het Engelsche oorlogschip nog mee op het kamp bij Chania, maar van gewapende actie tegen de Hellenen is toch voorloopig blijkbaar afgezien.

Italië hield getrouw aan Engeland vast. De draai, dien Engeland nam, kwam Visconti-Venosta zeer te stade; want de Italianen hebben meer dan één karaktertrek met de Grieken gemeen en als in één land een oorlog tegen den Turk populair zou wezen, dan ware het wel in het schiereiland.

De Sultan zit op zijn geldkist en wacht. Men zegt dat hij oogenblikken van zeldzaam innerlijk genoegen smaakt. Kreta kan hem niet schelen. Maar de onuitstaanbaar-vriendelijke mogendheden die hem met alle geweld onder

hun voogdij willen houden, die hij niet missen kan en die hij haat met innigen oosterschen haat, te zien tobben en wurmen met dat eiland dat hem zijn rust al zoo lang vergald heeft, dat moet hem een verfijnd genot wezen. Voor den schijn werden eenige pogingen gedaan om troepen en schepen naar Kreta te zenden, maar op het eerste verzoek der mogendheden werden die pogingen gestaakt. Slechts wordt nu de Macedonische grens versterkt en met troepen bezet, omdat van dien kant direkt gevaar zou kunnen dreigen. De Sultan zal nu afwachten of het concert kàn wat hem te zwaar viel; hij wil de voogden zelf wel eens aan het werk zien.

Is zijn gemoedsstemming werkelijk zoo? Wie kan zich in de stemming en de denkwijze van dien Oosterling verplaatsen? Hij is *the unspeakable man*, een wezen, onbegrijpelijk als mensch en als heerscher, een idioot of een booswicht, een slachtoffer of een tiran — maar in elk geval iets dat weg moet uit dit werelddeel, zelfs al kostte het dan ook de stroomen bloeds van een Europeeschen oorlog.

De laatste berichten melden dat er wapenstilstand zal zijn op Kreta, acht dagen lang en dat Europa in dien tusschentijd een oplossing zal bedenken. Moge het iets niet al te vernuftigs zijn. Autonomie van Kreta, zonder volkomen onafhankelijkheid, maar toch zoo dat het eiland zich langzamerhand aan de Turksche toestanden kan ontworstelen, tot het volgens de profetie van jaren geleden, werkelijk Griekenland »als een rijpe appel" in den schoot valt, ware nu misschien het beste. Griekenland en Turkije beiden, zouden daarmee genoegen kunnen nemen en wij hadden dan tenminste in den eersten tijd niet de ontzettende rampen van den oorlog te duchten.

Maar als er oorlog moet komen, dan de Turk er uit!

Onder de vele dingen die ik in deze maand moet overslaan, mag niet het verhoor van den Zuid-Afrikaanschen Napoleon zijn.

Hoeveel moeite is er gedaan om die enquête-commissie uit het Engelsche parlement te verdonkeremanen. Zij was niet meer noodig, zeide men, want de zaak van Jameson's inval en al wat daaraan vast zat, was immers zoo helder als glas. Als het niet juist de brutaalste jingo's geweest waren die zoo spraken, dan zou men zeggen dat ze na het vertoon van Cecil Rhodes niet moesten weten waar zich te bergen van schaamte. Chamberlain zag dat het wegmoffelen der commissie niet aanging en hield dus een even listige als welsprekende rede voor haar benoeming. Hij was overtuigd dat de *Chartered Company* het er eervol zou afbrengen.

Doch die ministeriëele overtuiging, hoezeer dan ook geschikt, en bedoeld, om pressie te oefenen op de werkzaamheid en het oordeel der commissie, is niet bestand gebleken tegen den geweldigen geest van sir William Harcourt. Geen rechter van instructie had den oud-kanselier der schatkist dat scherp verhoor van Rhodes kunnen verbeteren. De vragen volgden elkaar op in onberispelijke orde. Kwam er geen antwoord, dan werd er schijnbaar tot iets anders overgegaan, waarna weer ongemerkt werd teruggekeerd tot het punt,

waar het verhoor was blijven steken. Er bleef geen hoekje over om zich te verschuilen of geen gaatje om te ontsnappen. En als sir William toch op eenige vragen geen antwoord kreeg, dan was het alleen omdat Rhodes kortaf verklaarde hier niet te willen of niet te kunnen antwoorden, hetgeen dan meestal gepaard ging met een zoo duidelijke verlegenheid of onhandigheid, dat niemand er aan kon twijfelen of er werden hier alleen zaken verzwegen, die het daglicht niet konden velen.

Als het nog noodig was, dan is dit door het verhoor van Rhodes onomstootelijk vastgesteld dat hij, als eerste minister van de Kaapkolonie, de ziel is geweest van den aanslag op een bevrienden staat. Verder is bewezen dat de gelden van de *Chartered Company* voor die misdaad gebruikt zijn, waarschijnlijk met medeweten van de bestuurders, onder wie koningin Victoria's schoonzoon, den Duke of Fife. Voorts dat de opstand te Johannesburg niet veel meer dan een fictie geweest is en dat de geheele drijfkracht van de beweging buiten de Transvaal bestond. Eindelijk dat de *Times* in het komplot betrokken is geweest.

Mij dunkt, nu dit alles geconstateerd is, is de tijd van grapjes maken over de geldelijke schadevergoeding, aan de Zuid-Afrikaansche Republiek te betalen, voor den heer Joseph Chamberlain voorbij. De publieke opinie in Engeland zal hem niet hard vallen om zijn halve medeplichtigheid, evenmin als om zijn handjes-toe-steken aan Rhodes, toen Sir William Harcourt dezen op de pijnbank had. Maar de drie verloopen jaren hebben waarlijk de eer van zijn groot vaderland door zijn toedoen niet verhoogd. Hollanders en Engelschen in Zuid-Afrika zijn meer dan ooit tegen elkander verbitterd. Ook daar, aan het beschaafde uiteinde van het zwarte werelddeel, spreekt men van oorlog.

Zie, alsof het de zedelijke straf was voor die trouweloosheid, ziet Engeland het eenige waarlijk groote werk dat zijn buitenlandsche staatkunde in de laatste jaren scheen tot stand te zullen brengen, te gronde gaan. Het Engelsch-Amerikaansche vredestraktaat ligt te zieltogen in den Senaat der Unie. Het jingoïsme treft het in het hart.

23 Februari. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

In de republiek der Fransche letteren doet zich een merkwaardig verschijnsel voor. Een vijftal jongelieden vraagt het woord: de heeren Saint-Georges de Bouhélier, Michel Abadie, André Gide, Maurice Le Blond, en Paul Fort. Zij verklaren den oorlog aan het Symbolisme in de letterkundige kunst, en wenschen de wereld aan te bieden: *„le spectacle fortifiant d'une renaissance française"* — en dat wel *„dans un solennel frémissement"* — hetgeen nu juist niet onmisbaar mocht genoemd worden. Het symbolisme is al te lang in de mode geweest — het moet opgeruimd worden, zal de opgeruimdheid in het letterkundig leven terugkeeren. De vijf heeren keuren af de navolging van Duitsche, Russische en Noorweegsche modellen, vooral van Ibsen. Zij willen terugkeeren tot *„le culte du sol et des traditions nationales."* Zij noemen zich „l'école naturiste", zoo als blijkt uit een opstel van Maurice Le Blond *„Essai sur le Naturisme.*

Het is eigenaardig, dat hier op zoo hoorbare wijze de doodklok geluid wordt voor eene richting, die juist het meest bijval verwierf in de gelederen der jongere auteurs. Zoo het Symbolisme noodig is geweest, om een tijdelijken afkeer uit te spreken tegen de ruwe smakeloosheden der Naturalisten, het heeft die taak al voor lang vervuld. In onze dagen duren de letterkundige modes bijna even lang als die der overjassen. Het Symbolisme heeft bovendien met een glimlach van minachting alles weggeruimd, wat niet tot de symbolistische clubs behoorde, en daardoor hebben deze zich zelven geïsoleerd. Er is met onverdroten volharding gestreden voor de belangen der school. Men heeft met kracht van kreten aan zich zelven en anderen diets gemaakt, dat er eene groote omwenteling was voltooid, en het bleek weldra, dat er een groote storm in een klein glas water met ontzaglijke kracht had gewoed.

Daarom juist is het manifest der allerjongste naturisten zeer belangwekkend. De heeren Saint-Georges de Bouhélier, Abadie, Gide, Le Blond en Fort komen terug tot de groote litteratuur van Victor Hugo, Balzac, Flaubert en Zola, zij wijzen vooral op den laatste Het zal nog moeten blijken in welk opzicht de Naturisten van de Naturalisten verschillen. Het schijnt, dat zij het meest overhellen tot de kunstleer, die in den tijd van Balzac en Flaubert eenvoudig met den naam van realisme werd aangeduid. Het is waarschijnlijk, dat de naturisten niet zullen meegaan met de gewaagde stelling van Zola: *„J'ai la prétention qu'on peut tout écrire."* Sedert *Thérèse Raquin* heeft de meester van Médan altijd getracht iets obsceens in zijne vertellingen te pas te brengen, onder de verontschuldiging zijner theorie. Het is waar, dat de mannen der romantische school onder geheel andere omstandigheden somtijds hetzelfde deden. Théophile Gautier heeft in zijn overigens voortreffelijk boek: *Mademoiselle de Maupin* onophoudelijk tegen de eischen der kieschheid gezondigd. Zola ging veel verder in *La Curée*, deinsde niet voor het ergerlijkste terug in *La Terre*.

Mocht de jonge school van Naturisten deze afkeurenswaardige overdrijving willen vermijden, dan zou zij veel kans hebben een blijvenden indruk te maken.

Zij willen alleen het nationale, de eigenaardige kunst, die wordt geboren door samenwerking van Fransche hoofden en harten. In het tijdvak der Romantiek begon men met vreemde motieven — men volgde Byron in zijne voorkeur voor Levantsche kleuren en Levantsche toestanden. Victor Hugo's *Orientales* waren verrukkelijk van Orientaalschen gloed, maar toen hij zijne *Légende des Siècles* schreef, wachtte hem nog hooger waardeering. Zijn *Aymérillot*, zijn *Combat de Roland*, zijn *Eylau*, en eindelijk zijn Slag van Waterloo in zijne *Misérables*, evenals zijne schildering van Parijs in zijne *Nôtre-Dame de Paris*, hebben hem de bewondering van miljoenen Fransche harten gewonnen. De navolging van uitheemsche modellen heeft in Frankrijk zelden tot groote kunst geleid. Leconte de Lisle heeft in zijne *Poèmes tragiques* eene voortreffelijke Helleensche *couleur locale*, maar de groote kunstenaar werd nimmer populair. Alphonse Daudet poogde dikwijls op zijne wijze den pathetischen toon der Engelsche humoristen te treffen. Hij slaagde met Désirée Delobelle, omdat deze daarbij geheel haar karakter van *Parisienne* behield, maar in *Jack* blijft hij ver beneden het talent van Dickens en Thackeray. Bij de Fransche letterkundigen werd sedert 1849 niemand der uitheemsche kunstenaars meer gelezen en op prijs gesteld dan den Duitschen spook- en moordliefhebber Hoffmann — en toch is het maar één der jongeren gelukt in Hoffmann's geest te schrijven, aan den graaf Villiers de l' Isle-Adam.

Eene letterkunde, die het nationale element verwaarloost, die naar vreemde modellen arbeidt, wordt niet geëerd door de natie, die haar voortbracht. Letterkundige kunstwerken moeten den stempel dragen der nationale individualiteit — anders zinken ze weg in vergetelheid. Nationale individualiteit heeft Frankrijk altijd bezeten in zoo hooge mate, dat de Fransche letterkundige kunst, zoodra zij eene poging deed vreemde stof te behandelen, er meestal in slaagde ze een volkomen Franschen vorm en Fransche kleur te geven. Dit deed Scarron in de zeventiende eeuw, toe hij een Spaanschen roman — *El viage entretenido* door Augustin de Roxas Villandrando (1603) — tot een voortreffelijken Franschen roman verhief, waarin hij de hoofsche kunst van de Scudéry en de Gomberville belachelijk maakte, en zijn Spaanschen voorganger in alle opzichten overtrof. Dit deed Le Sage, toen hij Espinel's *Marcos de Obregon* omwerkte tot zijn *Gil Blas de Santillane* (1715), in welk kunstwerk een paar Spaansche motieven tot een geheel oorspronkelijken Franschen roman worden herboren. Scarron begreep zeer goed, dat het nationale in de Fransche letterkundige kunst bestond in het verfijnen en volmaken van uitheemsche gegevens. Hij zegt in zijn *Roman Comique*: *»Jusqu' à l'age de quinze ans nous nous plaisions bien plus à lire les Amadis de Gaule, que les Astrées et les autres beaux romans que l'on a faits depuis, par lesquels les Français ont fait voir, aussi bien que par mille autres choses, que, s'ils n'inventent pas tant que les autres nations, ils perfectionnent davantage.*"

* * *

Tot de nieuwste Fransche uitgaven behoort een roman van Marcel Prévost, die snel achter elkander meer dan twintigmaal gedrukt werd. Marcel Prévost heeft zich eenigszins berucht gemaakt door zijn veel besproken *Les Demi-*

Vierges, maar had vroeger een zeer goeden naam van geestig auteur gewonnen door zijne *Lettres de femmes* en zijne *Confession d'un amant*. De nieuwe roman heet *Le Jardin Secret*, en schijnt veel lezers te trekken.

Le Jardin secret heeft een nieuw, nog niet behandeld onderwerp gekozen. Dit behoort inderdaad tot de groote zeldzaamheden. De auteur geeft eene uitvoerige geschiedenis van eene echte Parijsche heldin. Mevrouw Marthe Lecoudrier spreekt gedurende het geheele boek tot den lezer, en deelt uittreksels mee uit een vóór haar huwelijk gehouden dagboek. Wat den vorm aangaat kan dus het boek niet op nieuwheid bogen. Het is een „*Ich-roman*" met de gewone schaduwzijde : te weinig episch, te veel lyrisch redeneerend, element. Maar de gebeurtenissen en de aandoeningen, die Madame Lecoudrier in haar dagboek vermeldt, zijn allesbehalve alledaagsch.

Zij is dertien jaren niet ongelukkig getrouwd. Ze heeft een dochtertje en een huiselijk arbeidzaam echtgenoot. Deze, Jean Lecoudrier, heeft Parijs verlaten door het overlijden van een bloedverwant, van wien men eene erfenis verwacht. Zij overweegt, hoe zeer ze het gezelschap van haar man noodig heeft, en hoe zij gedurende haar huwelijk is veranderd. Er blijft niets over van „*l'autre Marthe, antérieure au mariage*." En daarom haalt ze een zestal *cahiers* te voorschijn, waarin ze als jong meisje hare indrukken van elken dag schreef.

Het blijkt, dat zij in die jaren den componist Beethoven en — o wonder der wonderen! — den wijsgeer Fichte tot hare geestelijke vaders heeft gekozen. Ook schildert ze haar voorkomen uit die dagen van Fichte: — zeer bekoorlijk door hare zachte, donkergrijze oogen, hare zeer rijke donkerbruine hairen en hare aristocratische kleine voeten en handen. Te midden van het peinzen op dien eersten eenzamen avond bemerkt ze plotseling, dat haar echtgenoot zijne sleutels heeft vergeten mee te nemen op reis. Er steekt een sleutel in het slot van eene der grootste laden der schrijftafel — andere sleutels hangen aan den ring. Zij vliegt er heen. Zij vindt in de lade een zwarten portefeuille, eene tweede kleinere brieventasch met geborduurden omslag, een pakje photographieën, een bundel met effekten en papieren van waarde, een zeer net gevouwen dameszakdoek, een ruiker van gemaakte viooltjes en andere kleinigheden.

Zij besluit terstond, dat haar man zijne liefde aan eene andere vrouw geschonken heeft — de zakdoek en de viooltjes getuigen dit alles zeer duidelijk. Ze ontdekt, dat dertigduizend franks in papieren van waarde aanwezig zijn. Ze vindt quitantiën van allerlei kleine geschenken, zelfs van meubels Uit een pak brieven, uit de portretten, blijkt het, hoewel niet zeer duidelijk, dat Jean Lecoudrier eene teedere betrekking had aangeknoopt met eene zeer bekoorlijke blonde dame, die er evenwel wat kwijnend uitziet.

Martha peinst nu op allerlei middelen, om zich te wreken. Zij herinnert zich, dat er in de Rue Montorgueil een kantoor gevestigd is, waar men »*renseignements intimes*" en »*informations discrètes*" kan inwinnen. Ze draagt aan dit kantoor op de papieren van haar man te onderzoeken, en het adres van de blonde dame op het spoor te komen. Daarna zet ze haar gedachtenloop voort — en verhaalt ze haar vroeger leven.

Haar vader was stationschef te Agen, in het zuiden van Frankrijk. Tot aan haar vijftiende jaar geschiedde er niets bijzonders. Op den 18 Mei 1873 bekende haar vader, dat hij in zijne sociëteit gespeeld, en vijfduizend francs had verloren. Al dat geld had hij genomen uit de kas van het station, en den volgenden dag zou de inspecteur de kas komen nazien. Hij had den moed niet zich een kogel door het hoofd te jagen, hij wordt wegens verduistering van staatsgelden tot een jaar gevangenis veroordeeld — maar na veertien dagen zitten kreeg hij gratie. Van dit alles heeft Marthe niets aan haar man verteld — deze voorvallen bleven hem onbekend.

Reeds hier dringt zich de overweging op aan den lezer, dat de heer Jean Lecoudrier bij het sluiten van zijn huwelijk al heel weinig inlichtingen gevraagd heeft over de familie zijner vrouw — een feit, dat in Frankrijk maar zeer zelden voorkomt. Hoe dit zij, de familie van Marthe vertrok met haar naar Parijs. Door de gunst van eene menschlievende dame krijgt Marthe eene beurs om te studeeren voor onderwijzeres. Maar na drie jaren sterft de vader, die handelsreiziger in wijnen was geworden. De moeder bezat niets meer, en Marthe besluit muzieklessen te geven, daar zij twee akten heeft voor muziekonderwijs. Op nieuw komt Marthe door de hulp der uitnemende menschlievende vriendin als *institutrice* bij eene rijke familie. Ze leert er een rijk jongmensch, Léon Delsarte, kennen, die haar het hof maakt. Weldra blaken beiden van ernstige, diepgevoelde liefde. Hij vraagt haar ten huwelijk — maar zijne familie komt tusschenbeide. Plotseling verlaat Leon Delsarte Parijs. Zijne ouders weigeren hem verder geldelijken steun, als hij zijne huwelijksplannen niet opgeeft. Het jongmensch kiest het geld boven zijne Marthe. De menschlievende vriendin komt weer tusschenbeide, en zal een echtgenoot bezorgen aan Marthe. Dit verlangt het jonge meisje, om zich te wreken op den verrader. Zoo wordt zij de vrouw van Lecoudrier. die haar volkomen overschillig is. Zij verzwijgt de schande van haar vader — en hare vurige liefde voor Léon gedurende twee jaren vóór haar huwelijk — zoodat haar man niets vermoedt — en goedgeloovig genoeg is, om niets te onderzoeken. Het huwelijk wordt gelukkig door de dagelijksche gewoonte, totdat de ontdekking der sleutels tusschen beide komt. Maar nu gaat Marthe voort met hare biecht, en het blijkt, dat ze zich gedurende haar huwelijk voortdurend het hof liet maken door vrienden van haar man. Daarbij kwamen oogenblikken, waarin ze op het punt was door misbruik van *flirt* den Rubicon over te trekken. Zij deelt zeer gewichtige bijzonderheden meê, waaruit blijkt, dat alleen het toeval haar belette misstappen te doen. Zij besluit ten slotte aan de ontdekking der sleutels geen gevolg te geven, en stil met haar echtgenoot te blijven leven als weleer.

Deze stof is zeker nieuw en met talent voorgedragen. Toch is het boek van Marcel Prévost niet boeiend, en hier en daar langdradig. De door de heldin zeer langzaam gegeven analyse harer gewaarwordingen bij de hoofdgebeurtenissen van haar leven is het beste deel van dit werk. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

III.

Illusie. Oorspronkelijke roman door Mil van Hoorn. Amersfoort, *J. Valkhof* (zonder jaartal, 1897).

„*Oorspronkelijke roman*" staat op den titel. Dit schijnt volkomen overbodig, daar niemand aan de oorspronkelijkheid zal twijfelen. Voor honderd jaar schreef men steeds op den titel: „*Niet vertaald*", en ook dit was overbodig, daar men zeker schrander genoeg geweest zou zijn om te kunnen oordeelen of een roman vertaald of niet vertaald was.

Onder den vulgairen titel: *Illusie* doet de heer Van Hoorn waarschijnlijk een eersteling verschijnen. De geschiedenis is hoogst eenvoudig, en kan in enkele woorden worden meegedeeld. De luitenant Ferdinand van Heelsbeek, te Amsterdam in garnizoen, ziet op straat eene dame, die hem uitvorschend aankijkt. Deze dame geeft zich uit voor eene weduwe, maar is de gescheiden echtgenoote van een advokaat. Zij spreekt met den officier, geeft haar adres te Haarlem, en noodigt hem tot een bezoek. Uit dat bezoek volgt eene hartstochtelijke vrijaadje. De luitenant gaat op partijen en receptiës, en wordt zeer aangetrokken door eene jonge dame, die Constance Stolperds heet. Op eene verlovingspartij van een vriend speelt hij in een geïmproviseerd tooneelstuk van dezelfde Constance. Er komt toenadering tusschen de beide jongelieden, schoon de luitenant toch voortgaat aan de quasi-weduwe te Haarlem bezoeken te brengen. Zoodra hij zeker is, dat hij Constance lief heeft, schrijft hij der *demi-mondaine*, dat hij verder geene visites zal maken. Deze houdt zich heel verstandig, en schrijft hem, dat hij altijd op hare vriendschap kan rekenen.

De luitenant wordt verloofd met zijne Constance, en gaat naar een concert. Daar komt ook de dubbelzinnige weduwe, en ziet het paar uitdagend aan. De dame heeft zich te Amsterdam gevestigd, en bevindt zich op zekeren dag in den tram tegenover Constance. Ze spreekt zeer familiaar met een jong officier, en noemt den naam van Ferdinand van Heelsbeek. Constance is uiterst ontsteld. Zij weet het adres der gastvrije weduwe op te sporen, en schrijft haar een brief met verzoek om een onderhoud. Bij dat gesprek deelt de *demi-courtisane* hare vrijaadje met Ferdinand aan Constance op bijna cynische manier mede. Het doodelijk gewonde, fatsoenlijke jonge meisje ijlt naar huis, en wordt gevaarlijk ziek. Zeer langen tijd schijnt haar leven bedreigd, maar ze herstelt. Hare opgewektheid keert evenwel niet terug — ze verlangt Ferdinand te spreken — en zegt, dat hare liefde dood is. Ze had hem lief gehad, omdat ze in hem een „ideaal-man" had gezien, maar nu hij bleek maar een zeer „gewoon" man te zijn, onttrok ze hem hare genegenheid.

Deze geschiedenis is door den auteur in levendigen, beschaafden stijl verhaald. De handelende personen spreken vlug en in den juisten toon, eene enkele reis wel wat onnoozel alledaagsch. De voorstelling van het Amsterdamsche leven in fatsoenlijke kringen is welgeslaagd —

zuiver realistische kunst. Toch ontbreekt er heel wat in de voorstelling der drie voornaamste personen.

Het schijnt in de eerste plaats, dat de schrijver er berouw van had zijne hoofdacteurs in navolging van Rhynvis Feith Ferdinand en Constantia te hebben genoemd, want hij duidt den luitenant met den onmogelijken naam Ferd en het jonge meisje met den nog onmogelijker naam van Con aan. Zulke diminutieven strekken alleen, om de personen, die er mee toegesproken worden, belachelijk te maken. Doch dit is een kleinigheid. De zwakke zijde van dit werk is de opvatting der karakters.

Want er rijzen bezwaren tegen de zoogenaamde weduwe — de eerste minnares van den luitenant. De auteur beproeft eene analyse van haar karakter, nadat hij vooraf gezegd heeft, dat zij het uiterlijk en de fatsoenlijke manieren eener dame bezit, dat zij getrouwd is geweest met een advokaat, en gescheiden is van dien advokaat zonder echter in bijzonderheden te treden. Hij zegt van haar: „Niet bepaald geëmancipeerd, had ze toch een in hooge mate ontwikkeld vrijheidsgevoel; stoorde zich aan niemand, wandelde of reed als zij het goeddacht, ging naar de stad, wanneer het haar inviel, kwam dan meestal laat thuis, en ging van tijd tot tijd naar het buitenland. Zij leefde in één woord zonder regel, van den eenen dag op den anderen, geheel naar den grilligen inval van het oogenblik."

Deze schets is veel te geflatteerd. De onbestorven weduwe toont zich wel degelijk volkomen geëmancipeerd. Zij spreekt den luitenant op straat aan, onder het blauwe voorwendsel, dat hij op iemand lijkt. Later zit ze intiem te spreken in den tram met een anderen luitenant. Zij houdt in haar huis eene logeerkamer voor gaande en komende luitenants. Zij mag op zijn hoogst eene *demi-mondaine* heeten, in den eigenaardigen zin, zooals Dumas fils het in zijn *Demi-monde* bedoelt. Ze heeft niets belangwekkends. Ze is „*Vénus tout entière à sa proie attachée*". Als haar minnaar verklaart haar te zullen verlaten, omdat hij eene fatsoenlijke dame het hof maakt, barst zij niet uit in woedende verwijten, slingert zij hem geene verpletterende smaadwoorden naar het hoofd, doet zij hem niet in elkaar krimpen door hare grievende beleedigingen, dreigt ze hem niet met openbaar schandaal, maar zegt ze, dat ze zijne vriendin wil blijven, en dat hij geen belet zal krijgen, als hij terugkomt.

De auteur had van deze alledaagsche *courtisane* meer partij kunnen trekken. Hij had haar kunnen gebruiken als eene furie van dreigende wraak. Hij had Ferdinand, nadat deze was afgedankt door Constance, tot Meta moeten doen terugkeeren als een boetvaardige zondaar — mij dunkt de jonkman was er toe voorbestemd — en dan had hij haar den verrader met onweerstaanbaren toorn uit haar huis moeten doen verjagen, de oogen bliksemend van gramschap, in de opgeheven vuist hare rijzweep zwaaiend. De held kon voorts overplaatsing naar het leger in de Oost hebben gevraagd, om zijn leven een eenigszins hoogeren toon te geven.

Ferdinand maakt geen aangenamen indruk. Hij wikkelt zich gedachteloos in zijne vrijaadje. Met de meeste onbeschroomdheid maakt hij gebruik van de zeer uitgestrekte gastvrijheid der onbestorven weduwe, die Meta heet. Hij geeft haar zijne fotografie en schrijft er achter: „Niet voor de menschen, maar voor u alleen betuig ik het: ik heb u eeuwig lief! Ferdinand." Zoodra hij de knappe en rijke Constance heeft leeren kennen, vindt hij Meta, die hij nogmaals bezoekt, „afschuwelijk", zelfs „dierlijk". Het wordt nog forscher uitgedrukt: „Hij vond haar laag, gemeen, dierlijk: hij zag alleen slechte eigenschappen in haar, er was niets moois, niet goeds meer in haar". Twijfel aan de oprechtheid van dezen held schijnt ge-

oorloofd. Waarom bracht hij dan dit overbodig bezoek? Waarom doet hij nu wat in het Fransch heet: *se battre les flancs*, om aan te toonen, dat hij uit edele beweegredenen er berouw van heeft „eeuwige" liefde aan zijne gastvrouw te hebben gezworen.

Ook van Ferdinand had de auteur meer partij kunnen trekken. In de eerste plaats had hij minder nadruk kunnen leggen op het passioneele in zijn eerste vrijaadje met Meta, en in de tweede plaats had hij zijne vereering voor Constance hooger en dichterlijker kunnen opvatten. Hij had op het oogenblik, toen het aangebeden meisje hem afwees, een pleidooi moeten uitspreken, machtig genoeg, om zijne liefde te redden. Hij had er op kunnen wijzen, dat hij vatbaar was voor indrukken van lagere en hoogere orde — dat hij vurig streefde naar het hoogere alleen — dat hij met hare hulp en hare liefde behouden zou zijn, maar dat hij, als zij hem hare liefde ontzeide, voor goed verloren zou gaan. Constance had van uit hare verslagenheid kunnen ontwaken; zij zou kunnen leven voor een verheven doel — zij zou den wankelenden jonkman kunnen brengen tot mannelijk krachtig geloof in het ideaal. Zij zou een leven kunnen redden, dat anders onvermijdelijk verloren moest gaan. En dan zou deze vertelling een eind hebben gevonden, dat nu eigenlijk ontbreekt.

* * *

In den Storm door Johanna A. Wolters. Leiden, *S. C. van Doesburgh*, 1896.

Wederom eene vrij eenvoudige geschiedenis, maar met veel letterkundigen tact en talent verteld. Er is een jonge dominé Van Walen, rechtzinnig Hervormd, uit een dito gezin, die door een toeval — uitstapjes in het Gooi — met een mooi en rijk Amsterdamsch jong meisje, Ellie Rodeman, kennis maakt. Na hunne verloving en huwelijk vertrekken zij naar Duindorp, eene plaats in den geest van Katwijk aan Zee. Het is den jongen predikant te doen om zijne Ellie tot zijne geestverwante in het godsdienstig leven te maken. Maar de jonge vrouw komt uit eene rijke familie, die in heel het Amsterdamsche *high-life* deelt, en zeer verlangt naar de oude kennissen. Daarom gaat ze vrij lang bij hare ouders logeeren, en blijft de dominé alleen. Ze logeert vervolgens te Baarn, waar hare ouders een buiten hebben, en brengt als ze thuis komt hare oudere zuster Truus mede. Deze is eene echte Amsterdamsche jonge dame „op de hoogte van haar tijd." Zij „was vrij tot op de grens van het onbeschaamde, had buien van zenuwachtigheid, die hare prikkelbare stemming moesten verontschuldigen, en was vooral diep doordrongen van deze éene waarheid, dat de ouden niets, de jongsten van de jongeren alles wisten". Truus was ver verheven boven een orthodoxen dominé, en reed natuurlijk op een rijwiel door het dorp in een daartoe „opzettelijk vervaardigd" kostuum. Dit modern genie oefent een schadelijken invloed op hare zuster.

Tegen den winter komen er voor den dominé en zijne vrouw nieuwe invitaties van Amsterdam. Ellie noemt Duindorp nu „dit saaie gat", en de Dominé wil met de Kerstdagen zijne pastorie niet verlaten. Hij spreekt zoo ernstig, dat Ellie blijft. Maar de verveling komt nu ook zoo sterk terug, dat de jonge predikant uit eigen beweging aan zijne vrouw voorstelt, naar Amsterdam te gaan logeeren. Plotseling barst Ellie los en zegt, dat zij van zijn gepreek genoeg heeft, dat ze zich nooit zou laten bekeeren — omdat ze zich eindeloos verveelt. Ze gaat naar Amsterdam — blijft er zeer lang, en stelt haar man voor het predikambt neer te leggen, en te Amsterdam te komen wonen, waar men hem eene betrekking op een kassierskantoor aanbiedt. De predikant weigert, maar hij ervaart tot zijne wanhoop, dat hij door zijne huwelijksrampen het ver-

trouwen op zijn oud geloof heeft verloren. En de jonge vrouw blijft steeds door bij hare ouders.

Dominé Van Walen verliest allen moed, en besluit zijn leeraarsambt neer te leggen. Een vriend, de muzikale artist Welman, die van tijd tot tijd op het tooneel verschijnt, besluit voor Van Walen een nieuwen werkkring te vinden. Hij ontmoet te Scheveningen Ellie en hare familie, en geeft onverholen zijne afkeuring te kennen over het gedrag der jonge vrouw. Deze wordt daardoor zoo getroffen, dat zij besluit terstond tot den verwaarloosden, ongelukkigen man terug te keeren. De laatste neemt afscheid van zijne gemeente, zal zich tijdelijk te Leiden vestigen, om er een nieuw leven te beginnen. En dan komt aan het slot een vreeselijke storm op zee, waarbij de voormalige predikant zijne vroegere schapen nog groote diensten bewijst en het leven redt van een schipbreukeling, door de golven op het strand geworpen. Dan verschijnt Ellie plotseling in de pastorie, en vindt haar man, met het hoofd op de schrijftafel slapend, na den bangen nacht in den storm. Er volgt eene verzoening onder diepe gemoedsbeweging. Ellie meènt, dat haar plan, om tot haar man terug te keeren, haar door God was ingegeven, en Van Walen roept uit: „O God, almachtige God, heb dank! Zoo vind ik u door haar terug".

De novelle: *In den storm* heeft een eenvoudig, maar nagenoeg nieuw onderwerp behandeld, het antwoord gegeven op de vraag: hoe moet het gaan, als rijke, verwende Amsterdamsche jonge meisjes met een dominé trouwen, en later van verveling wegkwijnen op een visschersdorp? Op het zoo gestelde vraagstuk geeft de schrijfster eene oplossing, fraai gesteld, en met talent gevonden. De eenige zwarigheid blijft evenwel, of deze vraag wel de moeite van een antwoord loonde? De heldin Ellie heeft haar dominé geheel vrijwillig en met volle sympathie hare hand geschonken. Het vraagstuk of zij Amsterdam aangenamer vind dan een zeedorp, behoorde voor haar geen vraagstuk te zijn. Hare liefde voor haar echtgenoot moest geheel en al hoofdzaak blijven, maar Ellie heeft een zeer zwak en weifelend karakter, en dominé Van Walen staat ook al niet veel vaster in zijne schoenen. Omdat zijne vrouw hem verlaat, en altijd langer te Amsterdam of te Baarn blijft logeeren, laat zijn geloof hem in den steek. Neemt men deze beide gegevens aan, dan heeft de schrijfster zich moedig door de zwarigheden heengewerkt, en ten slotte bij de schildering van den storm den in twijfel aan zich zelven wegkwijnenden predikant een deel van zijn zelfvertrouwen teruggegeven.

De talentvolle schrijfster heeft nu de hand maar uit te strekken, om een nieuw boeiend verhaal op te stellen. De heer Van Walen gaat naar Leiden terug, om een nieuwen werkkring te zoeken. Ellie moet nu zijne bezielende kracht worden. Hij moet met nieuwe moeilijkheden worstelen, maar de liefde zijner vrouw doet hem overwinnen, ook als het groot fortuin harer ouders door ongelukkige speculatiën snel vermindert. Doch ik onthoud mij verder den weg te wijzen aan eene gids, die zelf zeer goed weet welken weg zij bewandelen wil. Er is nog veel te maken van Ellie en haar echtgenoot.

T. B.

GEMEENTE-INSTELLINGEN TE AMSTERDAM,

DOOR

E. W. DE JONG.

I.

De Telephoon.

Ongeveer vijftien millioen gulden! Met dit eerbiedwaardig cijfer sluit de begrooting van Amsterdam voor 1897, die voor enkele maanden door den Gemeenteraad met zijne goedkeuring werd bekrachtigd.

„Vijftien millioen gulden — waar is al dat geld voor noodig", is de leek allicht geneigd te vragen. Zeker, het is een groote som, doch noodig is zij. Hoeveel honderdduizenden worden in eene zoo groote stad als de hoofdstad des Rijks, niet gevorderd voor politie, voor brandweer, voor Lager, Middelbaar en Hooger onderwijs; voor bestrating, rioleering, brugbouw en wat niet al? En bovendien, hoevele instellingen telt Amsterdam niet, die volgens sommigen terecht, volgens anderen ten onrechte van gemeentewege werden geschapen, maar die in elk geval schatten gelds kosten.

Wat doet, vragen velen, Amsterdam met een eigen hoogeschool, waar het Rijk reeds drie universiteiten inrichtte? Waarom liet de gemeente zich in met een telephoon, die door particulieren even goed kan worden geëxploiteerd?

Het antwoord op die vragen laat ik achterwege. Op mijn weg ligt het geenszins in dit tijdschrift na te gaan wat ten voor- of ten nadeele van gemeente-exploitatie is te berde gebracht. Ik beoog slechts den lezers ietwat nader in kennis te brengen met de verschillende instellingen, die door de gemeente Amsterdam ten algemeenen nutte worden geëxploiteerd; een en ander mede te deelen over takken van gemeentelijken dienst, die in menig opzicht eene nadere beschouwing van Amsterdammer en niet-Amsterdammer verdienen. Dit te meer, omdat de meeste menschen geen tijd en geen gelegenheid hebben op hun gemak na te gaan hoe de meeste dier instellingen werken en zich daardoor ook niet kunnen begrijpen dat daarvoor jaar in jaar uit zulke groote posten op de gemeente-begrooting moeten worden uitgetrokken.

En wanneer ik dan die instellingen achtereenvolgens aan eene nadere beschouwing ga onderwerpen, dan kan het, dunkt mij, den lezer niet verbazen, wanneer ik voor mijn eerste opstel het oog liet vallen op den Gemeentelijken Telephoondienst.

't Is een bekend feit, sedert één November 1896 telephoneeren wij te Amsterdam van gemeentewege. Daar is iets over te doen geweest vóór het zoover was! Een geheel pak gemeentebladen ligt voor mij, waarin gedrukt staat, wat er onder de vertegenwoordigers der Amsterdamsche burgerij over die telephoon te doen is geweest en als ik bij elkaar had alles wat er in de

dag- en weekbladen over is geschreven, dan zou ik hooge stapels couranten voor mij hebben liggen. Die bladen kunnen ons echter hier weinig belang inboezemen, omdat het meerendeel van hetgeen zij over de telephoon-quaestie hun lezers onder de oogen brachten, ten doel had de voor- of nadeelen van gemeente-exploitatie ten aanzien van de telephoon in den breede uiteen te zetten. Ik heb hier alleen rekening te houden met het feit dat de gemeente-telephoon te Amsterdam *bestaat* en mede te deelen hoe zij is ingericht. Toch kan een korte uiteenzetting van hetgeen tot die exploitatie van gemeentewege geleid heeft zeker zijn nut hebben.

De telephonie in ons land dagteekent uit den tijd toen de *Nederlandsche Bell-Telephoon-Maatschappij* van de *Bell-Telephon Co.*, eene Amerikaansche maatschappij, het recht overnam om, met uitsluiting van andere maatschappijen in Nederland, te genieten van alle voordeelen, die deze Amerikaansche vennootschap verkregen had, en in het bijzonder van de uitvindingen, door professor Graham Bell gedaan, en misschien nog te doen. De Maatschappij begon haar werkkring te Amsterdam, waar zij van de gemeente eene concessie verkreeg voor den tijd van vijftien jaren, eindigende op 7 September 1895. De dienst, die op den 1sten Juli 1881 geopend werd, ving aan met 172 abonnés, een getal dat telken jare toenam en op 1 Januari 1896 vertienvoudigd was, immers het bedroeg toen 1782, ongerekend de gemeenteposten. Reeds spoedig besloot de Maatschappij tot het in exploitatie brengen van intercommunale lijnen, doch daar het Rijk van het nut daarvan niet gemakkelijk was te overtuigen, maakte de Maatschappij voor eigen rekening de lijnen Amsterdam—Haarlem, Rotterdam—Dordrecht en Zaandam—Haarlem. Later, toen men ook in de regeeringscolleges was gaan begrijpen van hoeveel beteekenis het telephonisch verkeer tusschen verschillende steden zou zijn, werd aan de Maatschappij opgedragen de intercommunale lijnen voor het Rijk te exploiteeren en zoo is in den loop der jaren het intercommunaal verkeer tot stand gekomen, zooals wij dat heden kennen.

Het is bekend dat men te 's Gravenhage meent dat thans het oogenblik gekomen is om het geheele intercommunaal verkeer tot Rijkszaak te maken en de Minister van Waterstaat een daartoe strekkend wetsontwerp aan de Staten-Generaal heeft overgelegd.

Onderwijl breidde de Maatschappij te Amsterdam steeds haar werkzaamheden uit. Zoo voerde zij op 1 Juli 1882 het telegraafverkeer in, waarbij de abonnés het recht konden erlangen hunne telegrammen van het Rijkstelegraafkantoor telephonisch te zien, beter te „hooren" of daarheen telephonisch over te brengen. En het bewijs dat deze maatregel gewaardeerd werd, blijkt voldoende uit het feit dat in het jaar 1882, dus van 1 Juli tot ultimo December, telephonisch werden overgebracht 5608 telegrammen, terwijl dit getal in 1895 niet minder bedroeg dan 69289.

Behalve dit alles maakte de Maatschappij nog tal van particuliere telephoonverbindingen en met de uitbreiding van haar werkzaamheid nam uitteraard het bedrag dat zij voor haar concessie jaarlijks in de Gemeente-kas had te

storten toe; in 1882 betaalde zij een bedrag van *f* 16,331.89, in 1895 *f* 30,753.09 en in de vijftien jaar van haar concessierecht stortte zij in de schatkist der hoofdstad een totaal bedrag van *f* 459,384.47[5].

Inmiddels naderde het tijdstip dat de concessie der *Bell-Telephoon-Maatschappij* ten einde liep. Zou zij nu een voor de gemeente voordeeliger, nieuwe concessie krijgen of, zou de gemeente Amsterdam tot eigen exploitatie van het telephoonnet besluiten? Dit was de vraag, die in 1894 aan de orde kwam.

Sommigen meenden dat exploitatie van het telephoonnet noch de taak der gemeente, noch die eener maatschappij is, doch dat het Rijk die exploitatie moest op zich nemen, even goed als het de telegraaf beheert. Zoolang het Rijk daartoe nog niet wilde overgaan, diende een gemeente zich niet met telephonie te bemoeien, doch de exploitatie van het net op zoo voordeelig mogelijke voorwaarden over te laten aan de Maatschappij, die tot dusverre geëxploiteerd had en door jarenlange ondervinding voor een dergelijke taak volkomen was berekend.

Anderen echter waren van oordeel dat de gemeente zeer goed de telephoon kon exploiteeren; dat de voordeelen der exploitatie bij eigen beheer voor de stedelijke kas veel grooter zouden wezen dan bij het geven eener concessie, en dat het Rijk immers, wilde het zulks, later het gemeente-net kon overnemen. En degenen, die zoo redeneerden, bleken in den Gemeenteraad de overhand te hebben, want in eene geheime Raadszitting van 12 December 1894 werd met 32 tegen 5 stemmen tot gemeente-exploitatie van de telephoon besloten, waaraan de Raad in openbare zitting van 18 April 1895 met 23 tegen 10 stemmen zijn zegel hechtte.

Het was kort dag! Immers op 7 September 1895 zou de concessie van de *Bell-Telephoon-Mij*. eindigen en het was eene onmogelijkheid op dien datum het gemeente-net gereed te hebben. Er moest dus iets op gevonden worden wilde men op 7 September te Amsterdam niet zonder telephoon zijn, iets wat natuurlijk, vooral ook met het oog op het intercommunaal verkeer, eene onmogelijkheid was. Dit bezwaar werd echter opgeheven door eene nadere regeling tusschen de gemeente en de Maatschappij, waarbij laatstgenoemde ook de exploitatie van de telephoon binnen Amsterdam behield na 7 Sept. 1895 tot nadere opzegging en dan na dien datum in de gemeentekas niets zou behoeven te storten.

Zoo was dus het gevaar dat Amsterdam op 7 September 1895 uit de telephonische gemeenschap verdrongen zou zijn, geweken en kon men van gemeente-wege met kracht met den aanleg van het nieuwe net beginnen. Er was heel wat te doen om het gereed te krijgen. Wel had de Raad op 18 April 1895 reeds aan Burgemeester en Wethouders de noodige credieten verleend voor de uit te voeren werken; wel was tot directeur van den gemeentelijken dienst reeds de heer J. S. Theunissen, tot dusverre ingenieur bij het gasbureau ten Stadhuize, benoemd, doch wilde men, zooals het voornemen was, 1 October, uiterlijk 1 November 1896 de gemeente-telephoon exploiteeren, dan was er vooraf nog heel wat te verrichten.

Het geheele werk was op laatstgenoemden datum gereed en het is ontegenzeggelijk aan de onvermoeide werkkracht van den voor enkele maanden afgetreden wethouder voor de Publieke Werken, Mr. M. W. F. Treub en den directeur van den telephoondienst te danken, dat het is kunnen gelukken in zóó korten tijd een zóó omvangrijken arbeid te volbrengen.

Terwijl men nu op den hoek van den Singel en de nieuwe Raadhuisstraat bezig was met het optrekken van het centraal-bureau voor den dienst, had de nieuwbenoemde directeur in de gebouwen van het oude gymnasium bij den Heiligenweg — thans reeds sedert eenigen tijd gesloopt om plaats te maken voor een centraal-bureau van den Burgerlijken Stand — met zijn ambtenaren intrek genomen. Daar werden de teekeningen, volgens welke het net zou worden aangelegd, uitgewerkt; daar werden de verschillende, door verscheidene fabrieken gezonden telephoontoestellen beproefd; daar werd de omvangrijke administratie voorbereid.

J. S. Theunissen,
Directeur van den Gemeentelijken Telephoondienst.

De heer Theunissen had reeds eenigen tijd te voren in Duitschland en België bekende specialiteiten op telephonisch gebied gesproken, en het resultaat daarvan was allereerst dat der bekende Berlijnsche firma Siemens & Halske werd opgedragen de levering van de ondergrondsche kabels.

Want, een ondergrondsch telephoonnet zou het zijn. Men heeft te Amsterdam om dat „ondergrondsche" net gelachen en.... men lacht er nog om. Oppervlakkig beschouwd *is* het dan ook belachelijk, als men over al die hooge palen met die dikke bundels telephoondraden, durft spreken als over een „ondergrondsch net".

Er is beweerd dat het wel in de bedoeling gelegen heeft een ondergrondsche geleiding te maken, maar dat men, toen de aanleg er van gedeeltelijk was voltooid, tot de ervaring kwam dat zulk een geleiding de gemaakte ramingen verre zou overschrijden en men daarom een halfslachtige ondergrondsche geleiding heeft gemaakt, die bij slot van rekening een bovengrondsche is geworden met enkele ondergrondsche kabels. Toch is niets minder waar dan dat. *Van den aanvang af* was voorop gezet dat het net zou gemaaakt worden, zooals het geworden is. Een volkomen ondergrondsch net, met geen enkelen bovengrondschen draad, zou in een stad als Amsterdam met zijn drassigen bodem eene onmogelijkheid wezen; het zou schatten geld kosten,

wilde men uit de hoofdkabels de draden voor elken abonné ondergrondsch naar de aangesloten perceelen brengen, en het net zooals het thans is gemaakt, heeft zeker de verdienste dat het geheel en al van dezen tijd is, geheel volgens de nieuwste eischen opgezet. Men kan zeggen dat het net voor twee derden ondergrondsch, voor één derde bovengrondsch is. Wanneer men bv. neemt een abonné buiten de Muiderpoort woonachtig, dan ligt zijn lijn van den Singel naar zijn opstijgpunt op de Muiderpoort voor 2600 M. ondergrondsch, en hij woont reeds een heel eind van die poort af, als hij tot zijn woning nog 1300 M. bovengrondsche geleiding noodig heeft. Over die opstijgpunten straks meer.

Men is bij den aanleg uitgegaan van het stelsel: zoo weinig mogelijk rekken of steunpunten op particuliere gebouwen, omdat dit, waar een gemeente exploiteert, allicht tot moeilijkheden aanleiding geeft; het is bekend dat de gemeente toch nog, daar waar het noodzakelijk was enkele kleine steunpunten op particuliere huizen te plaatsen, in processen werd gewikkeld. De *Bell-Telephoon-Maatschappij* leidde haar draden voor een zeer groot gedeelte over rekken, die in overeenstemming met eigenaars van perceelen, op de daken waren geplaatst, waarvan het gevolg was dat het aantal palen in de stad betrekkelijk klein was. Toen de Maatschappij haar net bouwde bestond er bovendien geen telephoonnet en behoefde zij haar palen niet zoo hoog te maken. Maar nu ging de gemeente aanleggen. Zij moest bij het spannen der draden zorg dragen dat deze geen contact kregen met het net van de *Bell*, ze dus *over* de bestaande draden heenspannen, dus de palen moesten hoog zijn, te meer nog omdat de draden, zonder rekken op de huizen, over hooge daken moesten worden gebracht; in de tweede plaats wilde de gemeente geen rekken op particuliere huizen, palen moesten daarvoor in de plaats treden, en in de derde en voornaamste plaats, werd het net aangelegd met dubbele geleiding, waardoor het aantal draden veel grooter werd dan bij de *Bell*. Bij deze Maatschappij ging de gaande electrische stroom door den draad, wat tot in de laatste jaren bijkans in alle Europeesche staten het geval was, en zelfs nog het geval is bij de *Deutsche Reichspost*, waar men er alle nadeelen van gevoelt,

Prof. Mr. M. W. F. Treub,
Oud-Wethouder van Publieke Werken.

en ging de keerende stroom door de aarde. Bij dit stelsel heeft men steeds veel kans van storing door de aard-electriciteit of de zich in de aarde bevindende „vagabondeerende" stroomen. Bij het door de gemeente Amsterdam toegepast stelsel van dubbele geleiding, heeft elke stroom een draad, zoodat de aard-electriciteit geen invloed kan uitoefenen en de kans op storingen veel verminderd is.

Voor den aanleg van het net werd de gemeente overigens verdeeld in veertien secties, die feitelijk vormen een veertiental bovengrondsche netjes. Een veertiental gemeente-gebouwen, aangewezen als centrale- of opstijgpunten, zijn de plaatsen vanwaar de draden naar de abonnés gaan. De dikke ondergrondsche kabels, elk bevattende 28 paar draden, uitgaande van het centraalbureau, zijn niet, zooals te Rotterdam wel het geval is, gelegd in den grond. doch in kokers of kanalen. Deze, ruimte biedende voor een groot aantal kabels, zijn volgens het Mounier-stelsel, d. w. z. van gevlochten ijzerdraad met cement overdekt, vervaardigd, en gesloten door dergelijke deksels, die gelijk liggen met het niveau der troittoirs; daar waar de kabels dwars over een straat moesten, werden zij getrokken door ijzeren kokers, omdat daarover het rijtuigverkeer plaats heeft. Het voordeel van deze kanalen is dat de kabels lang niet zooveel van vocht en vuil hebben te lijden dan wanneer zij lagen in den grond, terwijl men bij het uitbreiden van het aantal abonnés, eenvoudig de deksels heeft af te lichten om een kabel bij te leggen.

Dit stelsel zal op den duur der gemeente voordeelig zijn. Liggen de kabels los in den grond dan is het telkens, wanneer er een bij moet worden gelegd of naar eenige storing gezocht moet worden, noodig de straat op te breken, iets wat niet alleen groot ongerief veroorzaakt aan het verkeer, doch uitteraard veel kostbaarder is, dan het eenvoudig openen en later weder sluiten der Mounier-kanalen.

De verschillende kabels nu, loopen naar de veertien gebouwen, die als opstijgpunten dienst doen. Daar worden zij naar de zolders geleid door houten kokers; op den zolder wordt elke draad gesplitst, van een bliksemafleider voorzien en vervolgens gebracht naar de op het gebouw staande rekken, vanwaar de draden over de palen naar de huizen der abonnés gaan. Waar de *Bell* volgens het oude stelsel van telephoonaanleg haar draden van uit het centraalbureau boven de societeit „de Groote Club" in eene rechte lijn over rekken en palen naar de abonnés moest brengen, had de gemeente-telephoon dus slechts betrekkelijk korte bovengrondsche draden noodig, want alle abonnés binnen eene sectie woonachtig, zijn verbonden door de draden uitgaande van het zich in die sectie bevindende opstijgpunt.

Aan Singel en Spuistraat komen de kabels der dertien secties — het centraal bureau is het veertiende of als men wil het eerste sectie-bureau of opstijgpunt voor het stadsdeel, waarin het staat — het hoofdgebouw in de kelders binnen en worden dan door een schacht of kabeltoren, inwendig van stevige steunbalken voorzien, naar boven geleid om allereerst te komen in de zoogenaamde splitsingkamer. In deze kamer worden de kabels, die dus ieder

56 draden bevatten, aan hun einden gesplitst en deze draden geleid naar de klemmen van de z.g. omschakelrekken. Aan de klemmen van het eene omschakelrek, zitten de van buiten komende draden, die door andere draden verbonden worden aan de klemmen van een tweede rek, van welk laatste de draden door den vloer worden gebracht naar de multiple-tafel, die feitelijk het „hoofdtelephoontoestel" van het geheele Amsterdamsche net kan worden genoemd De draden, die de beide omschakelrekken verbinden, kunnen telkens worden veranderd, wanneer een abonné afvalt of verhuist.

Een der omschakelrekken.

De multiple-tafel, zich bevindende in de ruime, eenvoudig ingerichte „Seinzaal" is zeker om haar vernuftige en fraaie inrichting eene nadere beschouwing waard.

No. 600, of klachtenbureau in de Seinzaal.

Indien ge bij het telephoon-stelsel dat vóór 1 November jl. te Amsterdam werkte, een abonné wildet spreken, scheldet ge aan uw toestel de juffrouw van het telephoon-bureau op. Gij, nummer 20 zullen wij zeggen, wildet spreken met nummer 1200. Wanneer de juffrouw van uw verlangen in kennis was gesteld, riep zij de juffrouw op wier schakelbord het gevraagd nummer 1200 voorkwam toe, dat nummer met u te verbinden. Was dit geschied dan hoordet ge het

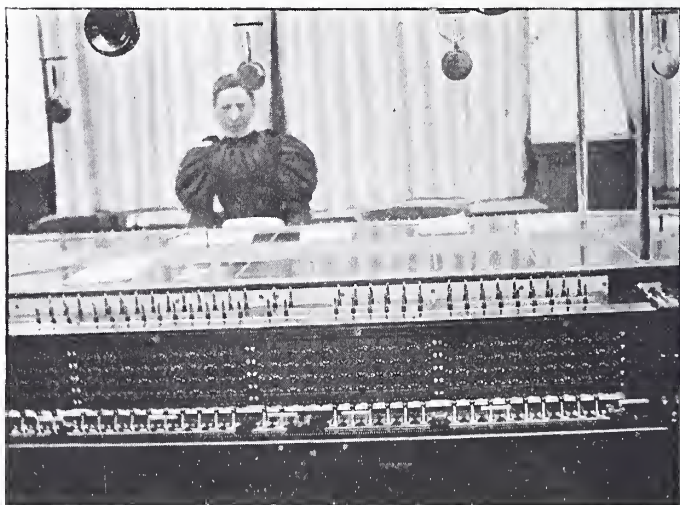
„voorwaarts" en ge kondt nummer 1200 opschellen en met hem spreken.

Dit was het enkelvoudige stelsel: op elk schakelbord kwam slechts een bepaald aantal nummers voor, zoodat het in de seinzaal steeds een druk zenuwachtig leven was, want den ganschen dag moesten de juffrouwen elkander de nummers toeroepen, die met elkaar verbinding vroegen en het geroep van „voorwaarts!" aan dit, en „voorwaarts" aan dat einde der zaal, duurde voort van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

Gezicht op de Multiple-tafel.

Treden wij thans de seinzaal van den gemeentelijken telephoondienst binnen, dan valt ons dadelijk op de rustige rust, die er heerscht. Geen geschel en getjingel der opschellende abonnés, geen geroep van „voorwaarts!" Kalm doen de telephonisten haar werk, slechts hoort men nu en dan de dames den abonnés vragen welk nummer verlangd wordt of mededeelen dat degene, dien men spreken wil, in gesprek is en men dus geduld moet hebben. Indien de geabonneerde thans verbinding met iemand wenscht, behoeft hij dit slechts te kennen te geven en met de telephoon aan het oor af te wachten tot de opgeroepene tot hem spreekt; dien persoon opschellen is onnoodig, dat doet men thans aan het bureau. Een groote vereenvoudiging dus in den dienst door de nieuwe multiple-tafels veroorzaakt.

Zijwand van de Multiple-tafel.

De multiple-tafel waarover men te Amsterdam beschikt en die door de Berlijnsche firma Stock, welke op dit gebied haar sporen reeds lang had verdiend, werd ingericht, is een horizontale vlakte, ingericht voor 3200 abonnés. Het is feitelijk eene aaneengesloten rij van acht tafels. Over de geheele lengte van die tafel zijn zoogenaamde klinken aangebracht, die onder de oppervlakte hangen en waaraan van onder de van de omschakelrekken komende draden bevestigd zijn, zoodat men op de oppervlakte der tafel feitelijk niets ziet dan de boveneinden, in den vorm van kleine gaatjes. Honderd van die klinken zijn telkens in één vakje gegroepeerd, zoodanig dat er op elke tafel negen van die vakjes, 900 klinken bevattende, in één rij liggen. Drie van die rijen met 900 klinken liggen in de breedte der tafel, makende dus zamen 3200 klinken. De inrichting is van dien aard dat de nummers uit elk vakje zich op de aangrenzende tafel repeteeren, zoodat elk nummer op elke tafel te bereiken is voor de telephoniste. In den zijwand van elke tafel bevinden zich aan weerskanten 200 klepjes, zoodat er bij alle acht tafels zamen ook 3200 klepjes voorkomen.

Verbindingen op de Multiple-tafel.

De telephonisten dragen om het hoofd een beugel waaraan verbonden is een telephoon en een snoer. Het einde van dat snoer steken zij in een der aan de zijwanden gemaakte gaatjes en is dit geschied dan is verbinding tot stand gebracht tusschen de telephoon, die de juffrouw aan het oor heeft; de verbindingssnoeren, die ook in den zijwand der tafel steken, en waarvan elke juffrouw er 15 binnen haar onmiddellijk bereik heeft, en de microphoon, die voor haar aan nikkelen staven hangt en dien zij naar verkiezing op en neder kan schuiven, zoodat zij den dienst zittende of staande kan verrichten.

Gesteld nu dat een abonné opschelt. Dan valt een zwart klepje met zijn nummer correspondeerende; de juffrouw steekt een der snoeren uit den zijwand in den klink van dengene die schelt — natuurlijk dat ook al de klinken genummerd zijn — en vraagt, nadat zij, door het omzetten van een bij het snoer behoorenden sleutel, zich daarin geschakeld heeft, door de microphoon, met welk nummer men spreken wil. Is dit haar medegedeeld dan steekt zij een tweede snoer in het nummer van den verlangden abonné, waarschuwt

deze door op een electrisch knopje te drukken en — de beide abonnés kunnen spreken.

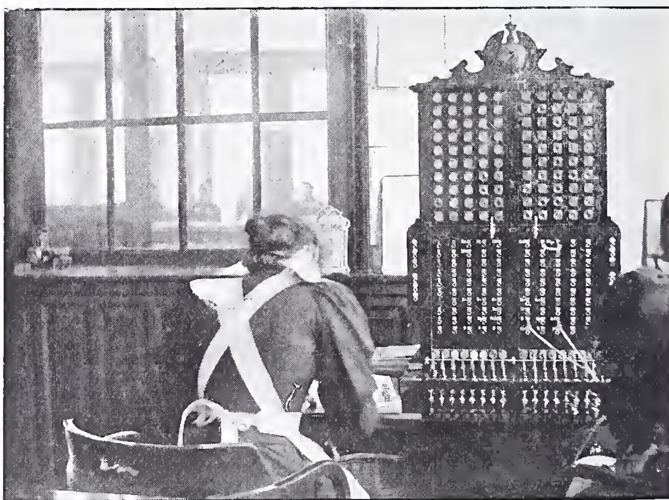

Intercommunale Multiple-tafel.

De telephoniste kan zich dan door het terugstellen van den bovenbedoelden sleutel uitschakelen en de abonnés hun gang laten gaan, om onderwijl andere abonnés te verbinden. Indien de opgeroepene in gesprek was geweest, zou de juffrouw dit gemerkt hebben toen zij het snoer der tafel in den klink van den geroepen abonné had willen steken, want dan zou zij in haar telephoon, niet dat getik hebben vernomen, dat zij steeds hoort, als de lijn van den opgeroepene vrij is.

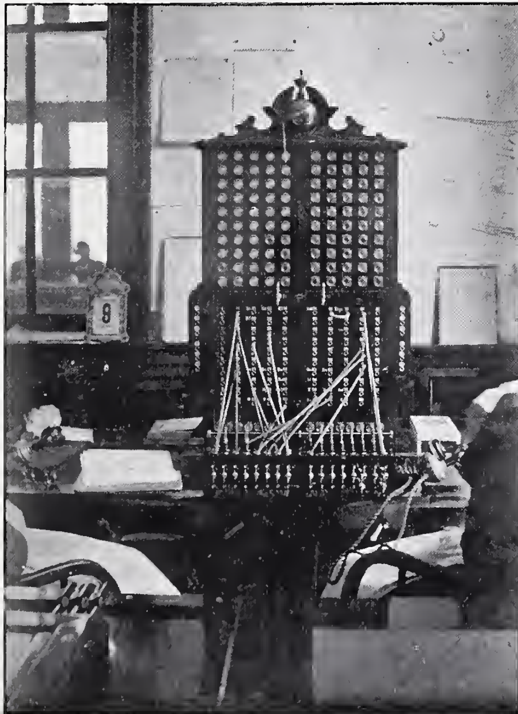
Zoodra het gesprek afgeloopen is en de geabonneerden „afschellen," vallen in den zijwand der tafel met hun nummer correspondeerende roode klepjes; dit is voor de telephoniste het bewijs dat zij de verbinding verbreken kan.

Maar hiermeê is nog niet alles gezegd. Er moest ook rekening gehouden worden met het intercommunaal verkeer. Te dien einde is naast de groote seinzaal eene kleinere ingericht, waar een kleinere multiple-tafel staat, bestemd voor degenen, die ook voor het intercommunaal net abonnementsgeld betalen. Wanneer, om bij nummer 20 te blijven, deze geabonneerde verbinding vraagt met Rotterdam, wat geschiedt dan? Hij schelt het telephoonbureau op, zijn klepje in de multiple-tafel in de groote zaal valt en als hij de telephoniste zijn verlangen heeft kenbaar gemaakt, verbindt zij hem met de

Intercommunaal toestel.

multiple-tafel in de kleine zaal, waarop weder alle nummers der geabonneerden te Amsterdam voorkomen en de juffrouw, die aan die tafel zit, verbindt dan nummer 20 met een in dezelfde zaal staand toestel, waaraan eene telephoniste is gezeten van de *Bell-Telephoon-Maatschappij*, die zooals gezegd, voor het Rijk het intercommunaal net exploiteert, en deze telephoniste roept het verlangde nummer te Rotterdam op. De gemeente treedt dus op deze wijze als „bemiddelaarster" op tusschen de geabonneerden van het gemeentelijk net en de geabonneerden in andere plaatsen des lands. Oorspronkelijk was het voornemen van de *Bell* om met haar toestel te blijven in haar eigen zaal boven „de Groote Club". Ware dit geschied dan zou bij intercommunale verbinding de telephoniste in het centraalbureau op den Singel eerst het bureau „Groote Club" moeten hebben opgeroepen. Nu echter door overeenstemming tusschen gemeente en *Bell* het intercommunaal hoofdtoestel plaats gevonden heeft in het gemeente-bureau, is de verbinding tusschen de abonnés in verschillende steden zeer vereenvoudigd.

Verbindingen op het intercommunaal toestel.

Ik hoop door het bovenstaande den lezer, zij het dan ook in ruwe trekken duidelijk te hebben gemaakt hoe de telephoondienst te Amsterdam is ingericht wat het technische gedeelte betreft. In nadere bijzonderheden te treden over de vrij ingewikkelde inrichting van de multipletafels ligt niet in het kader van dit tijdschrift, doch behoort meer eigenaardig thuis in geschriften, die alleen voor hen die diepere studie maken van electriciteit en wat daarmeê in verband staat, waarde kunnen hebben.

Nog een en ander over de toestellen, de administratieve inrichting van den dienst en het finantiëele gedeelte, vinde hier een plaats.

De directeur van den Gemeentelijken Telephoondienst heeft terecht begrepen dat hij niet dadelijk zich moest bepalen bij één toestel. Er worden op het gebied van het telephoonwezen de laatste jaren zóóvele uitvindingen gedaan en verbeteringen in de toestellen aangebracht, dat het goed gezien was in den aanvang toestellen van verschillende fabrieken over de abonnés te verdeelen. Vandaar dat men bij de abonnés toestellen kan vinden òf van de Zweedsche

fabriek *Ericsson*, òf van de *Bell-Telephon Manufacturing Co.* te Antwerpen, de *Antwerp Telephon and Electric Works*, de fabriek *Berliner* te Hannover, de *General Electric Co.* te Birmingham en de firma *Stock* te Berlijn. Na eenige ervaring kan men de toestellen, die op den duur minder bruikbaar blijken, gaan vervangen door die, welke gebleken zijn aan alle rechtmatige eischen te voldoen.

Wat de administratieve dienst betreft, aan het hoofd van dezen tak van dienst staat de directeur, die onder zich heeft een vrij uitgebreid kantoorpersoneel, dat werkzaam is in de kantoorlokalen op de verdieping onder de seinzaal. Tevens zijn er uitteraard enkele ingenieurs en opzichters, belast met het geregeld toezicht op het net, de aansluiting van nieuwe abonnés, enz., terwijl in de seinzaal de dienst geregeld dag en nacht plaats heeft, waartoe een 40tal telephonisten volgens een bepaalden rooster dienst doen.

Ten aanzien van het finantiëele gedeelte zij vermeld, dat de geheele inrichting van het net, den bouw van het centraal-bureau daarbij *niet*-inbegrepen, *f* 740.000 heeft gekost. Aangezien in het gebouw, dat *f* 150.000 kost, verscheidene kantoorlokalen en twee groote winkels door de gemeente voordeelig kunnen worden verhuurd, mag gezegd worden dat de dienst verricht wordt in een gebouw dat op zich zelf rente genoeg afwerpt. De telephoondienst betaalt jaarlijks voor het gebruik der localiteiten in het gebouw een som van *f* 7000 aan de afdeeling finantiën (rentegevende eigendommen). Bij het vastgestelde tarief, zijnde *f* 25 entréegeld voor de installatie van elken geabonneerde en een abonnementsgeld van *f* 90 per jaar, is op de begrooting der gemeente, zooals die voor 1897 is vastgesteld, gerekend op een zuivere winst van ongeveer *f* 48.000, dus reeds veel meer dan door de Bell in het laatste kalenderjaar, dat zij de concessie had, in de gemeentekas werd gestort.

Men verwacht dan ook ten stadhuize dat de gemeente met de telephoon geen slechte zaken zal maken. Het is echter slechts de vraag: „hoe lang dat duren zal", want elk oogenblik hangt haar boven het hoofd dat het Rijk het geheele telephoonwezen in ons land aan zich zal trekken. Wel is waar zal Amsterdam dan de volle kapitaalswaarde voor het net terug erlangen, maar daarmeê is dan ook alles afgeloopen en zal van overwinst geen sprake meer zijn.

Maar hoe dit zij, nu de gemeente eenmaal het telephonisch verkeer te Amsterdam tot zich heeft genomen, moet erkend, dat de dienst ingericht is volgens de eischen, die men er in onze dagen aan stellen mocht.

EEN OVERSTROOMING.

Een vertelling

DOOR

A. HARREWIJN.

(*Vervolg.*)

II. De Stormvloed.

„Holla! Molm! Wacht even, dan ga ik met je mee," hoort Piets vader achter zich roepen, juist nu hij de deur uitstapt om zich, zooals hij aan vrouw en kinderen zeide, naar de haven te begeven.

„O, ben jij het, Bot-Jaap!" voegt Molm den spreker toe. „Ook naar de haven?"

„Ook naar de haven, man?" herhaalt Molm, nu Bot-Jaap niet dadelijk antwoord geeft, maar al zijn aandacht wijdt aan zijn oliejekker, dien hij zeker in der haast heeft aangetrokken.

„Ja, jô!" zegt Jaap eindelijk, het gewone woord gebruikende voor „jongen", waarmee de lieden in die streek elkaar meestal aanspreken. — „Ja, jô! 't Zal er spannen en daarom zei ik tegen mijn kostvrouw, vrouw, zeg ik, 'k moet er op uit. Als er met 't water wat te doen valt, dan moet 't zeevolk er wezen. Dat kunnen we niet aan die miserabele landkrabben overlaten, wat zeg jij? — Ja jô, dat's waar ook. Dat is een aap van een jongen, die van jou. 'k Heb hem van middag nog wat voor zijn broek gegeven. Heeft hij 't niet verteld?"

„Neen, 'k heb er niets van gehoord! Had hij 't zoo bruin gebakken?"

„Nou, 't was zoo erg niet; maar 't is zoo'n duivekatersche slokop."

„Mijn vrouw heeft wel zoo wat gebromd over dat kleihalen en zijn goed zag er wel erg kleierig uit, maar moeder moppert nog al gauw, wat ik wel begrijp, want ze zit den heelen dag met de jongens thuis en ze heeft druk werk om den boel in orde te houden. Toch is 't wel eens vervelend, al dat gebrom. En daarom praat ik er dan maar overheen. Van middag kon dat heel best. De jongen had waarachtig zijn best gedaan. 'k Geloof, dat er meer in den jongen zit, dan wel lijkt. Hij kijkt helder uit zijn oogen en — brutaal. Hij durft je altoos recht in je gezicht te zien. Dat is een bewijs van een eerlijk, rond zeemanshart. Hij moet maar gauw mee gaan varen. Verbeeld je, van avond wou hij ook al mee naar de haven!"

„Nou, die kon je gebruiken; net een krab bij een harddraverij! Wij, kerels, zullen moeite hebben om op de been te blijven, wat wou dan zoo'n spieraal. 't Zal een heete nacht worden, Molm! Van middag, toen 't van ebbe ging, ben ik nog ereis op de Hoofden wezen kijken. De rivier ziet er akelig leelijk

uit, net een groote steur, met de ijsbonken als schobben. Je wordt er wee van als je 't ziet, dat gekrui en gestapel en gestoot.

„Die Noorsche kof zal 't ook kwaad hebben van nacht op de rivier, denk je niet?"

„Of-i! Maar 't is zijn eigen schuld. Waarom is hij, voor de boel dicht lag, niet in de haven gekomen, net als die twee schoeners en die Engelsche smak. Maar dat heb je nu altoos van dat eigenwijze volk. Omdat ze bij derlui thuis nagenoeg altijd in 't ijs zitten, denken ze, dat ze er alles van weten. Bah, 't is wat! Net of een ijsbeer over schaatsenrijden wou meepraten, omdat hij ook geregeld in 't ijs zit. Maar ze zullen 't ondervinden. Voor mijn part. 'k Zal geen hand voor 'r uitsteken, dat verzeker ik je. Al gaat de heele schuit naar den kelder!"

„Nou, nou, Jaap! Dat meen je niet!"

„Nee, waarachtig . . . !"

„Ho, ho! zou jij die lui zoo zwaar willen straffen voor hun dwaze onvoorzichtigheid? En verleden jaar dan, toen die Engelsche brik met alle geweld uit wou, al was er geen loods aan boord, en al hadden al de lui 't hem afgeraden? Wie was de eerste om met de blazerschuit van Hein Schelvisch uit te gaan om de lui van 't wrak te halen, toen ze op den Oost-Bonker haast uit mekaar geslagen waren!"

„Nou ja! Dat's flauw. Als je nou *ziet* dat ze verzuipen, nou, dan ben je toch geen hond!" moppert Jaap, zijn verlegenheid achter een ruw woord verschuilend.

Bot-Jaap doet als verscheidene menschen: hij schaamt zich *goed te zijn.*

Jaap versnelt zijn pas, wat echter alleen bewerkt, dat ook Molm beter doorstapt en ze dus zoo een minuut of wat eerder aankomen even voorbij het huis van Zeevang, waar een heele troep visschers en matrozen bij elkaar staan.

„'N-avend!" klinkt het van weerskanten.

„Zoo, Japie! Hoe gaat 't jô?" voegt Zeevang den luimigen botvisscher toe.

„Nou, wat zal 'k zeggen? Belabberd! Net een gevoel als een haring in een hooischuur! Ik ben in geen week of acht op zee geweest. Altoos maar rondzwabberen hier aan de hoofden en aan de kaai en dan weer ereis een bakje doen. Maar dat gaat je allemachtig vervelen, dat vertel ik je. Nou, enfin, jij zult 't ook wel weten, je zit nou al een jaar of drie aan den wal!"

„Vervelen? Man, zwijg stil! 't Is om je dóód te vervelen. Weet je, wat je hebt? Er is hier veel zeevolk, en veel vaart, dus nog al wat vertier en zoodoende heb ik afwisseling. Maar nu de rivier dicht ligt, nu is 't een dooie boel.

„Ze hebben op de Noorsche kof de zeilen weer aangeslagen. Ze verbeelden zich zeker, dat ze morgen of overmorgen weg zullen kunnen!" zegt spottend een jong varensgast, die er over heeft hooren praten, dat de kof-kapitein niet naar raad had willen luisteren en daardoor ingevroren was buiten de haven.

„Praat, als je er wat van weet, en hou anders je snavel dicht!" duwt Zeevang hem toe, tot groot genoegen van een paar anderen, die de neuswijsheid

van „den Jongen Krelis" niet best verdragen kunnen. 't Is dan ook waar, dat Cornelis Brand of „de Jonge Krelis", zooals hij en zijn schuitje heeten of genoemd worden, wel wat trotsch er op is, dat hij pas een-en-twintig jaar is en toch al met een eigen blazerschuit op de visscherij kan uitgaan.

„Sprot wordt bij 't bosje verkocht, daar moet je aan denken, Jonge Krelis!" zegt Bot-Jaap zoo over zijn schouder tegen den jongen man.

„Jawel, en scharretjes ook!" voegt deze zinspelend op Jaaps gewone vangst den ander vinnig toe, onder luid gelach van den heelen troep, die er schik in heeft, dat Jonge Krelis Bot-Jaap zijn spotternij betaald zet in dezelfde visscherstermen, die deze zoo graag gebruikt.

„Dat is waar," zegt de laatste: „maar schar is harder dan sprot, wel zoo hard als mijn knuisten. Wil ik je die eens op je gezicht laten voelen, leelijke zeekwal?"

Bot-Jaap houdt er veel van anderen een beetje te plagen en dat doet hij meestal door allerlei korte kwinkslagen met namen van zeedieren er in. Een groot gebrek van hem is echter, dat hij niet teruggeplaagd wil worden, en vooral niet op zijn eigen manier. Dan wordt hij dadelijk kwaad en wil hij aan 't vechten trekken.

„Holla! Vechten? Ben je razend! Bot-Jaap en Jonge Krelis kunnen wel naar huis gaan! We hebben van nacht lui noodig, die 'r handen uit de mouw kunnen steken... om te *werken*. Ga maar heen!" zegt kalm, maar beslist Zeevang, die wel niets te bevelen heeft krachtens een of ander ambt, maar die om zijn ondervinding als een orakel beschouwd wordt en als een braaf, rondborstig zeeman door allen wordt geëerd.

Dat helpt. Bot-Jaap laat aanstonds de opgeheven vuist zakken en Jonge Krelis, die al één voet achteruit gezet heeft om schoor te staan, trekt dat been bij en houdt zich kalm.

„Je hebt gelijk, ouwe!" zegt Bot-Jaap tot den bemiddelaar. „'k Ben niet wijs, om me zoo kwaad te maken voor niemendal! Allo, brasem! Hier heb je mijn knuist op een *goeie* manier. 'k Ben wel een driftkop, maar 'k meen 't zoo kwaad niet! 't Is uit, hoor! en meteen steekt hij de rechterhand aan zijn tegenpartij toe, die haar met een haastige, hartelijke greep drukt.

„We moeten vannacht maar ereis kijken, als er te werken valt, wie de beste is!" zegt deze er lachend bij. „'k Weet wel, dat ik dan mijn handen vol zal hebben aan je. Bot-Jaap heeft al dikwijls getoond, dat hij gauw met zijn handen is, als er geholpen moest worden. Ik kom naast je staan, als 't nijpt"

„Zoo mag ik 't hooren," zegt een oud visscher: „Maar nu zonder gekheid, wat zou de kof vóór hebben! Zou hij werkelijk weg willen? Dat 's toch al te gek!"

„Neen! Van middag is de stuurman met een man in de jol aan wal geweest en toen heb ik hem gesproken. 'k Heb hem den raad gegeven den boel in orde te brengen. Ik ken die gevalletjes. Toen 'k een jongen van een jaar of vijf-en-twintig was, net zoo'n driftkop als Jonge Krelis, en zoo'n bij-de-handje

ook, al zeg ik 't zelf," zegt Zeevang, onderwijl dien jongen man vriendelijk toeknikkend, om de woorden, die hij 't laatst tegen Bot-Jaap sprak: „nou, toen hebben we ook een nacht gehad, zooals deze nu zal worden. Allerverschrikkelijkst weer! Nieuwe maan, en dus springtij — en ijsgang en een storm. 'k Heb 't nooit zóó zien waaien als dien dag. Er lag toen een klein brikje voor de haven. D'er was in dien tijd meer vaart hier, dan nu; maar alle schepen waren weggegaan, of weggebleven, alleen dat kleine brikje maakte geen haast en dat vroor in. 't Heele ding lag dien winter onttakeld op de rivier voor anker en de schaatsenrijders reden er omheen. Toen 't ijs begon te kruien, kon de schuit niet weg, want ze moest eerst nagezien worden en werd gekraakt, dat 't een aard had. Maar in dien nacht kwam er een angstig groote vloedgolf en die heeft 't ding van zijn ankers geslagen en bij den kop van 't wester hoofd over de kade gezet. Een roe of tien van de kade werd een gat geslagen, waar 't scheepje in terecht kwam. En je hebt er nooit meer wat van gezien. 'k Weet 't nog goed. Mijn grootvader was toen ook loods en die heeft nog moeite gedaan om de bemanning er af te halen, toen 't zoo lag te hobbelen tusschen die vervloekte ijsbonken. Met een groote sloep en tien man trok hij er op af. Maar 't lukte niet en van de elf kwamen er maar vier weerom. Mijn grootvaders lijk hebben we nooit gevonden. 'k Weet nog wel, dat mijn vader zei: „als die kapitein maar vroeg genoeg had gezorgd, dat zijn schuit in orde was, dan had hij wel tegen 't ijs op kunnen werken en misschien was hij dan nog in de haven gekomen." — Toen ik daaraan dacht van middag, heb ik den stuurman gezegd, dat hij op alles moest rekenen en dan, als 't er spande, op de haven aan moest komen. — Wij zullen dan wel zorgen dat de jongens er afkomen, zei ik — en dáár kunnen ze op rekenen, hoop ik, dat we doen zullen, wat menschen kùnnen doen? voegde hij er vragend bij, den kring in het rond kijkend.

Een twintigtal uitgestoken handen, een goedkeurend gemompel van de verder afstaanden bewijzen hem, dat 't Breehilsche zeevolk van nú niet minder menschlievend, niet minder heldhaftig, niet minder zelfopofferend is, dan dat uit zijn jongen tijd.

„Nou, dat wist ik dan ook wel, jongens! Maar daarom moeten we op onze hoede zijn. Laten Bot-Jaap en Jonge Krelis, die nu toch zulke goede maatjes zijn, met nog tien of elf anderen een sloep klaar maken om als 't noodig mocht wezen gereed te zijn. Alleen jonge-kerels — geen getrouwde lui. Als 't niet noodig is, moeten die niet in 't heetst van 't gevaar. We weten allemaal heel goed, dat er tien kansen zijn om er onderdoor te gaan, tegen één om er boven op te komen. En we moeten aan vrouw en kinderen ook denken. Ik ga mee, aan 't roer. Aan een oud man, als ik, gaat minder verloren, dan aan een huisvader. Mijn jongens zijn allemaal groot en mijn oudje . . . is toch al dood."

Zwijgend, vol eerbiedige bewondering voor den ouden, grijzen zeeheld, aan wien tientallen van schipbreukelingen het leven te danken hebben, treden alle ongetrouwden op hem toe. Ze weten, 't zal gaan op leven en dood. Maar

ze weten ook, dat de ongeschreven wetten der menschlievendheid hen gebieden, eigen leven gering te achten voor dat van anderen.

Achttien helden bieden zich aan. Bot-Jaap en Jonge Krelis vooraan, schouder aan schouder, het hoofd een weinig voorover gebogen, als gebukt onder het gewicht der taak, die hen wacht. Twaalf kiest Zeevang er uit. Met weerzin treden de anderen terug.

„Weest tevreden, jongens! Een ander maal is 't jullie beurt!" zegt hij met een ernstigen glimlach tot de afgewezenen.

Niemand spreekt een enkel woord. Allen beseffen, dat ze een van die nachten zullen beleven, die zich onuitwischbaar in 't geheugen dringen, die in later leven telkens weer voor den geest oprijzen, met hun schrikwekkende herinnering aan wilde stormvlagen en woeste baren, hun beelden van wrakgeslagen schepen en loodkleurige, kille, akelig-starende lijken.

„En nu elk aan zijn werk. De rest zal de handen vol hebben in de haven, aan de schuiten, bij de huizen. Jullie moogt ook wel zorgen, dat je wat jollen en sloepen bij de hand hebt, want 't water komt vast op de kaai. Dag jongens, tot weerziens," zegt de dappere grijze, een paar zijner beste vrienden de hand toestekend. „Als we 't er bij laten, dan... nou, houd je goed; nee, laten we nou geen oude vrouwen wezen, jongens! Wat weerga! 't Is toch niet voor 't eerst, dat we op den kant staan?... Groet je kinders en je broers en zusters," zegt hij zacht tegen zijn oudsten zoon, die ook loods is en met de hand op vaders schouders, stom naast hem staat.

„Laat *mij* gaan! 'k Ben jonger en sterker dan jij, vader!" voegt deze hem toe. De dappere kerel krijgt een brok in de keel. Hij zou wel, uit eerbied, voor zijn vader willen knielen en hem smeeken achter te blijven, maar hij weet, hij voelt, het besluit staat vast en... zelf gaan?... of hij durft? Vraag het de bemanning van de bark „Johanna", die verleden jaar op den Oost-Bonker strandde,... zelf gaan! Zijn vader herinnerde hem aan vrouw en kinderen...

„Neen, Bertus! Jij bent *noodig*, ik kan gemist worden!... Doe jij hier je plicht, nu en later als 't moet... zoen de kinders! — Tot weerziens! — Als 't God blieft!"

„'k Heb net een gevoel of er al een zootje garnalen in mijn laarzen gekropen is. 't Is gelukkig, dat je hier geen haaien in de buurt hebt. 'k Weet niet, maar ik ga liever heelemaal in eens naar den kelder, dan zoo in stukken en brokken, als paling, die gebakken moet worden," zegt ruw schertsend Bot-Jaap, terwijl hij een „*vuiltje*" uit zijn oogen veegt.

Met het hoofd voorover gebogen tegen den wind, begeven de dertien zich naar den havenkant, waar een groote sloep ligt. Met zorg worden de riemen beproefd; wordt aan het touw van elke dreg gerukt of 't sterk genoeg is; gevoeld of er zwakke plaatsen in mochten wezen; wordt alles in orde gebracht. Ieder weet zijn plaats, ieder weet zijn taak. Van vischschuiten in de nabijheid worden korte haken gehaald, om als 't noodig wezen mocht de aanvlie-

gende ijsschotsen af te houden. Een paar worden belast met de zorg voor eenige hoosvaten, die ze gereed moeten houden om 't water, dat „over" komt uit te hoozen.

De achtergeblevenen begeven zich onderwijl naar het havenhoofd. Tot nu toe stonden ze in de luwte, beschut door een groot gebouw, dat van den havenmeester, die altoos een lantaarn heeft hangen, piepend en knarsend aan den ijzeren arm. Nu echter komen ze buiten de poort op de brug. Met dol geweld blaast daar de noordwester orkaan, door geen enkele hinderpaal gestuit. Met het hoofd diep voorovergebogen, dicht aaneengesloten om elkaar te steunen, schrijden ze voort. Langzaam gaat het en zwijgend. De windstooten beletten bijna het ademhalen, ze zouden elk geluid der menschelijke stem overbulderen.

Molm is een der voorsten. Met scherpen blik tracht hij door de duisternis heen te boren. Niets is er te zien, dan een enkel lichtend punt hier en daar. Een van het vuurbaken, de groote lantaarn op den kop van den havendam, een van het veerhuis, wat dichter bij de stad — en verderop aan den linkerkant de vuren van de Kof, die op zijn anker rijdt en wier dansend licht als een herinnering schijnt aan de belofte, die de oude Zeevang den stuurman dien middag gaf.

Af en toe houden ze halt. 't Is, als ze in de beschutting komen van één der visschersloodsen langs het hoofd, waarin vischwant geborgen ligt of bokking gerookt wordt.

— „Slecht weer! Bertus," zegt Molm tot Bertus Zeevang, die vlak naast hem staat: „Slecht weer! De arme kerels, die nou met 'r schip onder den wal zitten. — Zulk weer kost menschenlevens! Wie nu midden op 't water met een goed schip vóór den wind af kan gaan, mag van geluk spreken. Maar in 't Kanaal en aan onze kust zal 't nood wezen. — Zoo gaan we. De een vroeg, de ander laat. En vrouw en kinderen blijven achter, onverzorgd — want we verdienen ons brood zwaar en — — bij beetjes. Overhouden, sparen voor den kwaden dag .... wie kan 't doen?"

— „Ja, Molm! Gezondheid en goed weer. Maar wàt moed geeft, dat is 't gezicht van een sloep met een bemanning als ginder. Ik mag dat zeggen, al is mijn vader er bij, — je weet, dat ieder van ons 't wilde doen, jij en ik en de anderen. Zie je, als je daaran denkt, dan wordt je zacht, als een kind. Wil je wel gelooven, dat ik straks tranen in mijn oogen had. — Ik geloof niet, dat ze 't er levend afbrengen!"

Molm *vreest* óók, maar — zijn natuurlijke goedhartigheid doet hem Bertus' hand pakken en zeggen: „Jongen er *kunnen* leelijke dingen gebeuren, maar 't *kan* ook goed gaan. Zie je wel".... valt hij zich zelf in de rede: „hoe hoog 't water al is? 't Duurt nu nog twee uur, voor dat 't vloed is, en nou staat de haven al hooger, dan anders met hoogwater. Zou 't niet goed wezen als aan de kof geseind werd op de haven te komen? Dáár gaat hij naar den grond, dat is vast. 't Binnenkomen is levensgevaarlijk, maar *nu* kàn 't nog. Over een uur is ook dàt onmogelijk. We moesten je vader er eens over spreken!"

De lucht is ondertusschen wat opgeklaard. Wel drijven nog zware wolken met vliegende vaart voorbij, maar 't is los-werk, 't zijn geen dicht opeengestapelde lagen, geen banken meer. De sterren flikkeren met fel schitterenden glans en verspreiden een zwak licht, dat alleen voldoende is de zwarte massa van hèt scheepje op den stroom te onderscheiden, niet om het nauwkeurig te zien.

— „Kijk dat ding eens hobbelen. 't Is wonder, dat de kettingen 't houden. Ze hebben een noodanker uitgebracht heb ik van ochtend gezien. Als ze niet voortmaken slaan ze van hun ankers en komen ze aan den overkant tegen den dijk op 't gors. Over de Scholleplaat gaan ze met dit water glad heen. Terug zou 't lastiger gaan. 'k Wou, dat de sloep hier in de buurt was, dan konden we er met de lui over praten. — Wat dunkt jullie van 't plan?" wendt Molm zich tot de overige visschers die een paar passen verder huiverend en zwijgend de rivier op staren.

— „'t Is een onbegonnen werk om de haven in te komen!" bromt een schelpenvisscher die wat achteraf staat.

— „'t Is toch nòg gewaagder buiten te blijven!" voegt een ander er dadelijk bij. „Dàar zijn ze vast voor de garnalen!"

— „Daar komt iemand van de stad naar ons toe!" zegt plotseling een der anderen en in gespannen verwachting kijken allen den naderden man tegemoet, 't Is jonge Krelis.

„Zeevang vraagt of jullie niet een lijntje wilt nemen? 't Is hard werken tegen den stroom op, die uit de rivier hier in de haven komt met de ijsbrokken. Strakjes valt er voor de roeiers toch nog genoeg te doen en dus moeten we de krachten sparen. Als jullie nu een lijntje neemt, dan komen we gemakkelijk aan de Hoofden, om bij de hand te wezen als 't moet. Hij heeft ook gevraagd, of je aan de kof wil seinen, dat hij òp moet varen en probeeren moet de haven in te komen. Hij heeft van middag met den stuurman afgesproken, dat we een lantaarn heen en weer zouden zwaaien onder het vuurbaken, als hij de ankers moet lichten. Zorg jij daar voor Bertus. Jij, Molm moest maar de baas wezen en ieder zijn post aanwijzen; daar zal wel geen mensch op tegen hebben, meende de ouwe."

Een goedkeurend gemompel toont, dat iedereen met de schikking tevreden is. Rustig en vast treedt Molm op de overigen toe.

„Jullie moet dan maar aan de lijn! De lui die 't grootste gezin hebben en anderen, die 't minst gemist kunnen worden. Ik geloof, dat ze in de sloep geen zwemgordels hebben. Ga jij even bij den havenmeester aan, die heeft de groote, de nieuwe van de maatschappij in bewaring. Zeg, dat Zeevang je stuurt. Hij zal wel bij den veerman in huis wezen, maar zijn vrouw zal ze wel geven. Haal de lijn maar uit mijn schuit, de knecht is er op, zeg dat hij de nieuwe geven moet."

De beide afdeelingen scheiden en begeven zich met haastige schreden ieder naar de plaats, waar het werk wacht. Met moeite trekt de eerste troep de sloep door de aandringende schotsen uit de binnenhaven, naar de buiten-

haven. De zware balken, welke anders die twee deelen scheiden, zijn vóór de vorst weggenomen. Toen geen schip meer binnenviel, behoefde men dezen nachtelijken slagboom niet meer en om bij den ijsgang geen schade te lijden, nam men de balken weg.

Vóórop staan Bot-Jaap en Jonge Krelis, ieder met een korte, maar zware boothaak gewapend, om de ijsschotsen weg te duwen. Jaap is goed geluimd; met zijn harde knuisten en gespierde armen hanteert hij zijn zwaar wapen, als was 't een veertje. Iedere ijsschots, die de vaart dreigt tegen te houden, krijgt een nijdige stoot met de scherpe punt, terwijl zijn korte, schertsende uitroepen de ernstige trekken zijner metgezellen van tijd tot tijd opvroolijken. Jonge Krelis doet niet minder zijn best, tegelijk scherp uitkijkend of vóóruit groote, gevaarlijke stukken komen aanschieten, om dan door een korte opmerking met hooge scherpe stem, die duidelijk tot op den wal gehoord wordt, zelfs boven het loeien van den wind, den ouden schipper aan het roer aanwijzingen te geven.

Daar gaat het sein.

Aan weerszijden staan achter Bot-Jaap en Jonge Krelis een paar jonge mannen eveneens met haken gewapend om de schotsen verder te duwen, terwijl de overigen op de roeibanken zitten, met de riemen naast zich binnen boord, of nu en dan met een riem tegen een schots duwend.

Molm en de zijnen zijn bij den havendam gekomen. Met moeite slechts houden ze zich staande, scherp voorovergebogen tegen den wind in, Nu en dan keeren ze zich met den rug tegen den wind, even stilhoudend om diep adem te halen. Molm staat op den dam. Het water reikt hem tot de knie en met den eenen arm houdt hij een der palen van het voetstuk omklemd, waarop het vuurbaken rust. In de vrije hand houdt hij den lantaarn, die slechts een zwak schijnsel vertoont van een korte, walmende vetkaars. Daar gaat het sein. Langzaam schommelt het licht heen en weer, terwijl de drager met voorovergebogen hoofd en uitgerekten hals, naar het scheepje tuurt.

Niets! . . . .

Nog eens gezwaaid met lange, vaste halen. Daar verschijnt op 't dek een licht, dat eveneens bewogen, het bewijs levert, dat het sein gezien en begre-

pen is. Molm laat den paal los en begeeft zich, door 't water wadend over den dam naar het hoofd. 't Is weer geen gemakkelijke tocht. De dam is van rijshout met groote keien aangevuld. Tastend met de voeten, waarover het vliegende vloedwater heenspoelt, schrijdt hij voorwaarts, telkens beproevend of zijn voet steun vindt, tegelijk recht voor zich uit kijkend naar de witte paal bij het begin van den dam, maar tevens alle aandacht wijdend aan de stormvlagen, die hem dreigen omver te werpen, en aan de kleine stukken drijfijs die langs hem heen schieten. Eindelijk heeft hij den paal bereikt. Wel is de dam slechts een paar honderd schreden lang, maar toch heeft Molm nooit zoo'n moeilijken weg afgelegd. Haastig grijpt hij de hand van één der mannen, die hem behulpzaam is bij het bestijgen van het trapje, dat naar het hoofd leidt.

„Dat was een lastig karwei!" roept deze hem toe.

„'k Ben blij, dat ik terug ben. 'k Dacht eerst, dat ze niet eens wacht hielden op de kof. Maar 't antwoord kwam toch. Zijn de lui er al met de sloep?" — — — „Kijk, daar heb je ze!"

„Nu uitkijken, jongens! Komt de kof vooruit?"

Allen staren door den nacht naar het toplicht van het scheepje. Nu hoog, dan laag, danst het heen en weer, geslingerd door de rollers, uit de Noordzee de riviermonding in gejaagd. Een ongeoefende zou verbijsterd worden door dat gedans en geslinger; het zeemansoog, aan het woelen der golven, aan de op-en-neergaande beweging van een schip gewoon, ontdekt weldra, dat het scheepje nadert. Eerst langzaam, bijna onmerkbaar, maar al spoedig sneller en sneller, tot het eindelijk in woedende vaart op de haven aanvliegt. Geen zeil is noodig om de orkaanstooten op te vangen. Als „Het Spookschip," waarvan de zeelieden elkaar in het rustuur wondervolle, huiveringwekkende verhalen doen, zoo ijlt het voort: een zwarte klomp, met kale masten, door een onweerstaanbare macht voortgedreven.

„Zouden ze 't halen, denk je?" zegt een der visschers die vlak bij Bertus staat.

„Als ze niet uit dien koers kunnen komen, dan niet; zóó loopen ze vast en zeker op den dam. 'k Begrijp niet, dat 't schip niet wendt. De stuurman kent de haven toch, hij is hier dikwijls genoeg geweest. En bovendien, ze hebben van den winter genoeg gelegenheid gehad om te zien, hoe de boel hier er uitzag."

Met kloppende harten en vooruitgestoken hoofd kijken allen toe.

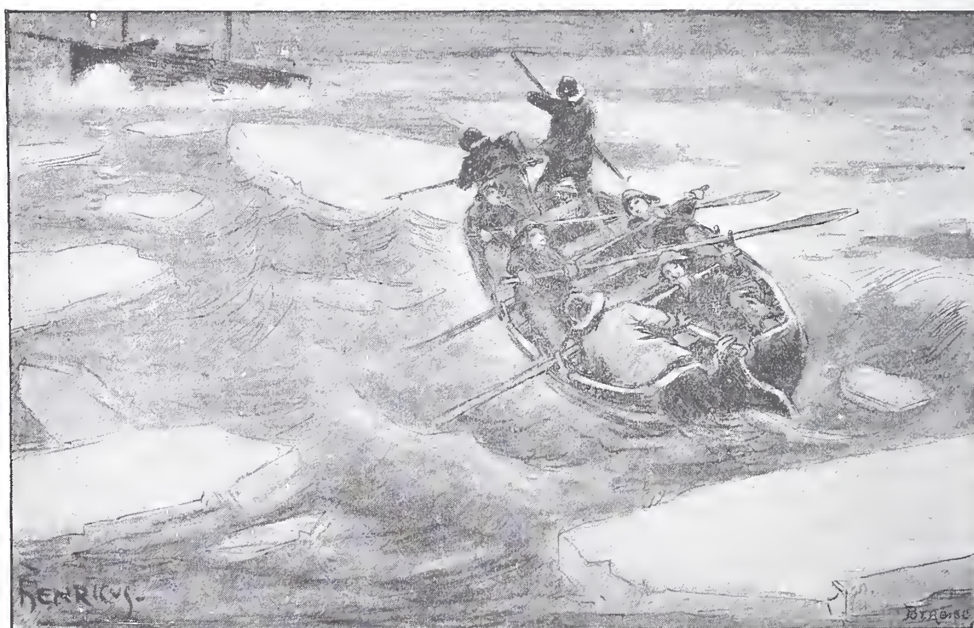
„Daar begrijp ik niemendal van. Molm! jongen! kijk toch eens! Ontzettend, wat een vaart loopt dat ding. Als 't niet lek stoot tegen de ijsbonken, die 't in den weg komen, en dus voor dien tijd zinkt, vliegt het midden op den dam. Dat ziet er leelijk voor de lui uit."

Met blijkbaar onbeteugelbare vaart nadert het scheepje den dam en dreigt tegen de groote keien verpletterd te worden. De reddingssloep onder bevel van Zeevang ligt gereed toe te snellen: Zeevang met vaste hand de roerpen omklemmend, Bot-Jaap en Jonge Krelis met één voet vooruit schoor gezet en

met de korte, zware haak half opgeheven voorop; de roeiers, met voorovergebogen lichaam de riemen vast omklemd, wachtend op het bevel van hunnen aanvoerder om in de riemen te vallen en met krachtige slagen het lichte vaartuig voort te drijven... Daar, plotseling, een hevig gestoot, gekraak, geschreeuw... de kof zit onwrikbaar op den dam. Zelfs boven het loeien van den wind hoort men het angstgeschrei der schepelingen, die in razende wanhoop langs de verschansing heen en weer loopen; met ijzeren greep het want omklemmen, of een poging — helaas, een vruchtelooze — wagen, van het scheepje den zoo nabij zijnden wal te bereiken. In hun ongeregelde handelingen is geen spoor van overleg, van kalm nadenken, en de enkele wanhopigen snellen te eerder den dood te gemoet.

. . . .

Met vaste hand leggen de forsch gespierde roeiers de riemen in het water en met breede slagen stuwen ze de sloep voorwaarts. Bot-Jaap en

Daar nadert snel een groote, zware schots.

Jonge Krelis hebben geen gemakkelijke taak. Met krachtige stooten zetten ze hunne haken in de aandringende ijsbonken, telkens het lichaam vooroverbuigend om met gestrekte armen de schots zijwaarts af te duwen. Met een forschen ruk halen ze de haak weer uit het ijs, om gereed te zijn voor de ontvangst van een volgend stuk. Scherp moeten ze daartoe uitkijken. Niet alleen toch, dat elke schots, die tegen de sloep stoot, de vaart vertraagt, ze brengt haar tevens in gevaar te kantelen of lek gestooten te worden. Daar nadert snel een groote, zware schots. Ronddraaiend door den aandringenden

stroom, dreigt ze eerst aan den kant van Bot-Jaap met eene botsing, om echter plotseling met een zwaai van koers te veranderen en Jonge Krelis de handen vol te geven. Deze heeft echter, in de stellige verwachting, dat ze aan den anderen kant zou passeeren, niet genoeg op haar gelet, zoodat zij reeds bijna de sloep raakt, als hij haar plotseling ontdekt, opmerkzaam geworden door den uitroep van Bot-Jaap: „Kijk uit!"

Haastig brengt hij zijn haak omhoog en stoot met alle kracht de ijzeren punt in het ijs, met het lichaam voorover leunend, teneinde alle middelen aan te wenden om het dreigende gevaar te keeren... Een zucht van verlichting ontsnapt hem; de schots draait — en schuurt rakelings langs de sloep, alleen een paar roeiers verhinderend met de riem in het water te komen. Met een ruk wil Jonge Krelis de haak naar zich toehalen — daar neemt de schots plotseling een andere wending, de haak zit diep in het ijs vast — het zijwaarts gebogen lichaam van den jongen man biedt weinig weerstand aan het rukken van de haak, die vastzit in het ijs — en met een schreeuw valt hij met de linkerzijde op den rand der sloep, die van den schok schudt, terwijl het lichaam over den rand in het water dreigt te schieten.

„Had dat weergaasche ding eerder losgelaten!" zegt Bot-Jaap, kalm, alsof er niets bijzonders aan de hand is, terwijl hij, snel bukkend, met een krachtige greep den gevallene beet pakt en geheel binnen boord trekt.

Jonge Krelis heeft zich blijkbaar ernstig bezeerd. Onbeweeglijk ligt hij op den bodem der sloep, terwijl Bot-Jaap als ware dit vreeselijk tusschenspel de moeite niet waard er verdere aandacht aan te wijden, zich gereed maakt, de aandringende schotsen alleen af te wenden. De roeiers, die van het geheele geval zoo goed als niets gemerkt hebben, staan gereed weer hunne riemen in het water te doen dalen, als onverwacht van den wal een luide kreet gehoord wordt, hard boven het geloei van den storm tot hen doordringend:

„Stop! Stop! Bergt je lijf! De ka breekt door!"

. . . .

Een rilling vaart allen door de leden. Ze weten het: *nu* kunnen ze niets doen om zich zelven te redden. Machteloos zitten ze neer, in stille berusting hun lot afwachtend. Een muur van water dringt op hen aan. IJsbonken, zoo groot als de sloep zelf, worden woest ronddraaiend meegesleurd en vliegen de haven binnen, tegen elkaar botsend onder den wilden aandrang van den aanrollenden vloedgolf, die plotseling komt opzetten, na het doorbreken der ijsdammen, die eerst zijn tocht keerden, zijn komst vertraagden.

Aan den wal, op het hoofd hebben ondertusschen de mannen onder aanvoering van Molm een bijna wanhopige poging gedaan het wrak te bereiken, waarop ze de bemanning zien heen en weer loopen in wanhopig zoeken naar een middel den wal te bereiken, die zoo dichtbij en toch zoo onbereikbaar ver is.

„Hoe hulp te bieden? Hoe hen te naderen?" Deze vragen komen in ieders hoofd op. De nood dringt, het zwakke scheepje kan onmogelijk lang weerstand bieden aan de vereenigde krachten van water, ijs en wind. De bemanning

heeft blijkbaar het hoofd verloren, getuige de onberaden daad van den stuurman en een der matrozen, die over boord zijn gesprongen om zwemmende den wal te bereiken. — Tevergeefs. — Hunne poging faalt en al spoedig worden ze door den vloed machteloos meegesleurd.

Geen middel kennen zij, dan te wachten tot de sloep naderbij zal zijn gekomen. Of echter dan nog iets te redden zal overgebleven zijn, betwijfelen allen.

Daar heft Molm het peinzend neergebogen hoofd wat op en ziet zijne makkers aan.

„Jongens! Zoo kan 't niet. De sloep vordert haast niet en kan nog wel een kwartier werk hebben tegen 't tij op. 't Was daar net precies of i niet vooruit kwam. En zóólang houdt het scheepje 't niet uit. Je kunt de inhouten hier hooren kraken. Weet jelui een middel er te komen?"

„Een lijn!" zegt aarzelend een der achtersten.

„Hoe krijg je er die?"

„'t Is onmogelijk!"

„Ze zijn verloren!"

„Gelukkig, die 't leven er afbrengt!"

„Waren ze maar zoo slim om zich langs boord te laten gaan en dan langs den dam hierheen te komen!"

„Langs den dam? Och, klets nou niet. Die zien ze niet eens. Hoe kunnen ze dat weten?"

Zoo klinken verschillende opmerkingen dooreen, snel elkaar volgend.

„Jongens! Een middel! 't Is gevaarlijk maar, 't kan," roept Molm plotseling, als schoot hem onder de woordenwisseling een denkbeeld in. „Luister! *Wij* gaan over den dam naar 't scheepje. Kunnen we er misschien niet aan toe komen, allicht komen we zoover, dat we een lijn kunnen overgooien. Wij kennen den dam. Ik ga voorop, wie gaat mee?"

Zonder te wachten keert hij zich om. Wil hij alleen gaan?

Molm kent zijn makkers. Hij behoeft niet achter zich te zien, hij weet dat weinigen zullen aarzelen, dat stellig geen enkele achter blijft.

Met een paar schreden is hij bij het trapje, dat van het steenen hoofd naar den dam leidt. Met de lijn in de rechterhand stapt hij in het water, de linker heeft hij uitgestoken, zonder er op te letten, wie haar grijpt en zoo schrijdt hij voorzichtig, maar vrij snel voort met de voeten zoekend naar de ruimte tusschen twee palenrijen. De anderen dalen achtereenvolgens af en volgen hem.

Hand aan hand probeeren de moedige redders op den dam voort te gaan, één lange rij, de handen stevig in elkaar geklemd, met de voeten zoekend onder water naar het onveilige pad. Het water is sterk opgezet, en reikt hun tot aan de knie, een enkele zelfs tot aan de heup bijna. Molm, zet vast en rustig den voet tusschen de palenrijen, zwaar vooroverleunend tegen den wind en de aanrollende golven. De adem begeeft hem bijna. Toch houdt hij vol. Allen volgen onversaagd zijn spoor, op niets lettend dan op hun vóórman. Als er één struikelt, loopt de gansche rij gevaar!... Het water rijst en zijn krachten minderen in de worsteling met wind en water en ondanks

zijn moed, ondanks zijn sterke begeerte het leven van de mannen daar vóór hem te redden, aarzelt hij... De mannen vóór hem verkeeren in gevaar, — ook achter hem dreigt de nood... Niet lang duurt de strijd!

„Terug!" zegt hij half onwillig tot zijn achterman, en snel gaat het bevel van mond tot mond: „terug!"

Die op den wal staan trekken langzaam, maar krachtig den laatsten man naar omhoog, die de heele rij achter zich voert, tot man voor man den wal is genaderd en opgeheschen. Bijna allen zijn gered. Nog drie staan in het water en schrijden op den muur van 't hoofd aan, tot aan de schouders reeds in het ijskoude nat. Nog eenige stappen en ook voor hen zal alle gevaar zijn geweken... Daar komt een ijsschots, grooter dan een der andere

Hand aan hand probeeren de moedige mannen.

aanschieten. Geen die zoo dicht den wal genaderd was. Alle vorige dreven buiten den dam om, meegesleurd door de wieling vóór den kop van den dam. *Deze* snelt vliegend voort, dreigend het laatste drietal meê te sleuren. Een schreeuw barst hun uit de keel, nu ze onverwacht het gevaar zien. Als geschroefd klemt hunne hand om die van den makker en met heftig rukken pogen zij, die aan den wal staan hunne drie kameraden tot zich te halen... De schots is sneller dan zij. Tollend zwaait ze tegen den laatsten, tegen Molm, die verschrikt zijwaarts stapt... daardoor den dam mist en — omvalt. Bertus Zeevang, die naast hem staat, heeft het gevaai gezien en met onwrikbare greep houdt hij de hand van Molm omklemd. Met een schok stoot de schots tegen de borst van den gevallene zoodat het lichaam, woest achterover

gerukt. bijna Bertus meesleept, wat echter verhinderd wordt door den steun, dien zijn achterman hem geeft. De schots, door den stoot tegen Molm's borst tegengehouden, draait rond en zwaait met een kant juist tegen het hoofd van den reeds bewusteloozen man, om dan draaiend en hobbelend zijn weg te vervolgen. Een paar tellen later en Molm's lichaam ligt roerloos op den kant van het hoofd.

Verslagen staan de anders zoo onversaagde mannen bijeen. -- „Zou hij dood zijn?" vragen zij zich af, tot Bertus Zeevang het lichaam opneemt om

. . . meegesleurd door het gat . . .

het naar het huis van den veerschipper te dragen. Aanstonds treedt Gaarnet Jaap toe om hem behulpzaam te zijn; . . . daar klinkt opeens uit den mond van een der anderen de kreet, die ook de mannen in den sloep doodschrik aanjoeg: „Bergt je lijf! De ka breekt door!"

Staan ze eerst van schrik overmand, aanstonds weer, bijna onmiddellijk, herkrijgen ze hunne geestkracht terug en snellen ze voort in ijlende vaart naar het weinige schreden verder gelegen huis van den ouden veerschipper.

„Het water, het water!" roepen ze den bewoners toe, om in denzelfden

vaart den gang door naar den zolder te ijlen, waarheen ze dadelijk door den schipper met zijn vrouw en knecht gevolgd worden.

Het huis staat hoog, zóó hoog, dat nog nooit het water er binnen drong. Nu de schipper boven is, waarheen hij in den eersten schrik óók de wijk nam, bedenkt hij, dat het gevaar gering is en dat hij evengoed beneden kan blijven. Onmiddellijk daalt hij de trap af om buiten van den toestand kennis te nemen. Reeds nadert hij de voordeur om die te openen, als zijn oor getroffen wordt door een welbekend geluid: het klotsen van water, — en met schrik ontdekt hij, dat het met kracht onder de deur door in den gang spuit. Met haastige schreden, doodelijk verschrikt door dien onverwachten nood, keert hij terug om zijnen lotgenooten het bericht te brengen, dat ze voor eenige uren opgesloten zijn.

„'t Water ... komt ... binnen!" hikt hij den mannen tegen, nu ze hunne vragende blikken op hem richten.

Allen *weten* dat het gevaar voor hen niets beteekent, het huis is stevig, — het kan eenige schade bekomen, — weerstand bieden aan de aanvallen van ijs en water zal het ongetwijfeld. Toch getuigt aller gelaat van de angstige vrees, die hun het hart vervult en die woorden vindt in den uitroep van Bertus Zeevang, die geknield bij het lichaam van Molm ligt:

„Wat zal er van de sloep geworden zijn?"

En in de haven? — Met onteugelbare vaart schieten water en ijsschol naar en door de wijd gapende bres. De stroom, eerst ver de haven inschietend naar het binnendeel, neemt thans voor een deel een andere wending en vliegt in duizelend draaien en bruisen de lage kade over, het kleine poldertje in. Tollend en kantelend wordt de sloep meegesleurd ... één — twee der bemanning verliezen het evenwicht en vallen in het woelende nat. Het lichte vaartuig nadert de opening — wordt dwarsdams geslagen — kantelt, — en onder weegillend angstgeschrei worden de mannen meegesleurd door het gat, den polder in, tegen de lage knotwilgen aan den oever, waar ze zich vastgrijpen.

(*Wordt vervolgd*).

TOT OVER DE ZEE.

DOOR

M. VAN WALDRICHEM.

„Zoo! Dus je wilt je niet laten overtuigen!"

„Zoo! Dus je wilt je niet laten overtuigen!" sprak op scherpen, onaangenamen toon de heer Albert van Bergen, terwijl hij, voorovergebogen met de ellebogen op de puntige knieën en de geglaceerde vingertoppen van beide handen tegen elkander gedrukt, zijn tegenover hem zittenden broeder met zijn staalgrijze oogen uitvorschend aanzag. Het smalle gelaat, met stoppelig grijs haar en spitsen neus zag er stuursch uit, en hij geleek op dit oogenblik meer dan ooit op een nurkschen ouden vrijer, zooals men hem achter zijn rug wel eens noemde.

Alexander, zijn broeder, vormde met hem naar het uiterlijke, een sterk sprekend contrast. Kort, gezet, met een onverstoorbare uitdrukking van opgeruimdheid en welwillendheid op zijn gezicht, met de vriendelijke blauwe oogen en de grijsblonde bakkebaarden, waartusschen de gevulde onderkin de das bijna onzichtbaar maakte, zag hij er uit, of het geen licht werk was, hem uit zijn humeur te brengen.

„Van overtuigen kan hier geen sprake zijn, beste Albert," antwoordde hij; „daartoe zou je voor je wantrouwen gronden moeten aanvoeren, en dat kun je niet."

„Niet? En tel je dan de ervaring van een man van mijn jaren, voor niets?"

„Zeker wel, maar ik stel de mijne daar tegenover. Ik heb toch waarlijk gelegenheid genoeg gehad om den jongen te leeren kennen."

Een sarcastisch lachje klonk hem tegen. „Natuurlijk, heb je dat, maar of je die gelegenheid gebruikt hebt, betwijfel ik zeer. Jij, met je eeuwige goedgeloovigheid, je zachtmoedigheid en onverstoorbaar flegma, beziet alle menschen van hun besten kant en een individu als Winckel zou al heel dom zijn, als hij daarvan geen partij trok."

„Maar Albert, wat heb je toch in 's hemels naam nu op eens tegen Joost? Hij heeft je voor zoo ver ik weet, nooit een strootje in den weg gelegd."

„Neen, daar past hij wel op, die strooplikker! Hij weet heel goed dat ik hem niet kan uitstaan!"

Mijnheer Alexander schuift onrustig op zijn stoel heen en weer, als vreest hij dat zijn gelijkmoedigheid hem zal begeven. „Hoor eens, Albert, ik begrijp niet hoe ik het met je heb. Je kunt toch waarlijk niet vergen dat ik een jongmensch, dat nu bijna acht jaar op mijn kantoor werkzaam is geweest en mij nooit aanleiding heeft gegeven anders dan goed van hem te denken, op eens zal gaan wantrouwen, omdat... ja, omdat jij nu een pessimist bent!"

„Ik dank je voor het compliment, Alex! Maar we spreken nu van Winckel en niet van mij. Ik ben nu hier gekomen om eens ernstig met je te praten en je te waarschuwen, en ik zeg je dat ik de overtuiging heb, dat die lieve jongen niets is dan een intrigant, een indringer, een bedr...!"

„Stil toch; houd toch op als 't je blieft! Hoe is het mogelijk? Die goede beste Joost! Je weet toch dat Louise en ik van hem houden alsof hij een lid van de familie was."

„Ja, dat weet ik, en daarom juist waarschuw ik je. Is dat nu een verhouding tusschen patroon en ondergeschikte? Het is belachelijk!"

„Onder andere omstandigheden misschien, maar hier weet iedereen wat daar aanleiding toe heeft gegeven. Hij was de boezemvriend van onzen armen Willem; bij dat ongeluk waagde hij zijn leven om dat van zijn vriend te redden en al gelukte hem dit niet, van dien dag af hebben wij hem lief als..."

„Als een zoon, niet waar? Ja, hij heeft van je dankbaarheid netjes partij getrokken. Hij is hier als kind in huis; het is Joost voor en na, en het zou mij niet verwonderen als hij op een goeden dag bij je komt en zegt: „toe, mijnheer Van Bergen, geeft mij je eenige dochter tot vrouw," en dat je dan beide handen toesteekt en zegt: „van harte gaarne, lieve zoon!"

„Neen maar, nu wordt het al te gek! Moet je er nu Albertine ook al bij halen? Wat zou zij lachen als zij dit eens hoorde! Zij en Joost, ha, ha, dat is al te dwaas!"

„Lach maar, mannetje! je zult raar staan kijken als het zoover is. Ik lach er niet om en ik zeg je bij dezen, het zal niet gebeuren ook. Ik zal er een stokje voor steken! Kijk nu maar niet zoo ongeloovig; iedereen heeft den mond vol van de vreemde verhouding, die er bestaat tusschen Albertine en hem."

„Wat zeg je? Welke verhouding? Ze gaan met elkander om als broer en zuster."

„Juist; allerliefst he? Die goede lieve Joost; hij leent haar boeken, leest

haar verzen voor, speelt quatre-mains met haar, zingt voor haar, waarbij ze hem met de piano accompagneert en dan klinkt het zoo recht aandoenlijk: *Ich habe dich lieb, du Süsse!* Echt broederlijk, niet waar?" — Weer klonk zijn schamper lachje door de kamer.

Alexander keek hem een oogenblik als versuft aan. Alles wat zijn broeder had gezegd was waar, en een pijnlijke blos steeg hem naar het gelaat. In dit licht had hij de zaak nog niet beschouwd.

„Ik moet bekennen," stotterde hij, "dat het wel een beetje onvoorzichtig van ons geweest is, ze zoo intiem te laten worden maar ik zie er toch ook eigenlijk geen kwaad in. Ik vertrouw Joost volkomen; hij is de rechtschapenheid in persoon."

„Dus, je begeert hem tot schoonzoon!"

„Ik? De hemel bewaar mij, wel neen! Maar ik kan hem daarom niet op eens voor het hoofd gaan stooten!"

„Dat behoeft ook niet. Als je maar wat beter op je tellen past, en oplet dat er geen dwaasheden gebeuren vóór Albertine met haar moeder op reis gaat. Tijd gewonnen is alles: terwijl zij afwezig is, moet je hem zien weg te krijgen."

„Weg? Wat bedoel je?"

„Wel, ik bedoel weg, naar de Oost, of de Kaap, of Amerika! Wat kan het mij schelen, als hij maar heen gaat."

Nu werd het den goeden Alexander wat al te kras; hij sprong op en stapte gejaagd het vertrek op en neer. „Joost weg, die trouwe, eerlijke jongen, dien hij had lief gekregen, meer dan hij tot nog toe zelf begrepen had.

„Hoe kun je zoo iets zeggen?" riep hij uit, bij zijn broeder stilstaande; „je weet dat bijna alles hier op hem rust en ik hem onmogelijk meer kan missen. Hij is mijn rechterhand in de zaken; het zou onverantwoordelijk van mij zijn hem weg te zenden, daar ik nooit zoo'n accurate, eerlijke klerk in zijn plaats krijgen kan. En bovendien, ik houd van hem, en ik zou het een laagheid vinden tegen hem te intrigeeren. En 't is ook immers alles onzin; Albertine denkt nog niet aan trouwen!"

„Wat een slimmert! Ha, ha. Wat een slimmert ben je toch! Maar hoe kan ik er nog om lachen? 't Is waarlijk treurig genoeg, dat een vader zoo blind kan zijn! Met dat al, ik voorspel het je, raak je nog eens akelig in de klem en daarom: ik zeg dat het je plicht is, dat jongmensch op zijn plaats te zetten."

„Hoor eens Albert," zei de ander, weer in zijn stoel terugvallend; „het is een moeilijk geval tegenover een jongmensch als Winckel, tegen wien ik nu letterlijk niets heb aan te voeren. Hij voldoet mij uitstekend; ik vertrouw hem volkomen; hoe kan ik hem dan nu op zijn plaats zetten?"

„Je hebt me dat al honderd maal verzekerd; je vertrouwt hem volkomen! Maar man, dat doe je iedereen! Je laat hem natuurlijk baas over de kas als je uitgaat, en 't is waarschijnlijk nog nooit in je opgekomen hem te controleeren. Nu vraag ik je: hoe kun je nu weten of hij bijvoorbeeld — eerlijk is?"

„Hoe ik dat weten kan? Wel, ik sta voor hem in. Joost niet eerlijk! 't Is om te lachen. Zijn boeken sluiten altijd op een halve cent, en ..."

„Ja, ja, dat bewijst allemaal niets: je moet post voor post nagaan en achter zijn rug informeeren of zijn administratie in overeenstemming is met de zaken; eerst dan kan je zeggen: hij is *eerlijk*. Vertrouwen kan je niemand!"

Een treurige wereld, Albert! Ik zou mijzelf beleedigen, als ik hem zoo ging spionneeren!"

„Maar mijn hemel, kerel! gooi toch die dwaze sentimenteele begrippen over boord! Ik zal je eens wat vertellen; zooveel ik kan heb ik hem nagegaan, en zijn manier van leven bevalt mij volstrekt niet. Hij heeft, zooals Louise mij verteld heeft, een halve zuster in Sassenheim, die daar in betrekking is en door hem geldelijk ondersteund wordt, — en dan een broertje, een idioot, dat hij ook onderhouden moet en dat natuurlijk ieder jaar meer kost; en toch is hij in den laatsten tijd veel royaler gaan leven, is lid geworden van Zomerzorg en van de societeit en vertoont zich overal in onberispelijk toilet."

„Wat gaat ons dat alles aan, Albert?"

„Maar wij hebben toch het recht ons af te vragen: waar doet mijnheer dat van?"

„Maar mijn God! je meent toch niet dat hij..."

„Ik zeg niets en weet ook niets, maar ik vraag je, heb je hem wel eens ooit op de proef gesteld, zoolang hij nu hier is? Heb je hem wel eens alleen gelaten met een lade vol geld en later gekeken of hij ook soms bij vergissing...?"

„Houd op, Albert! het is verschrikkelijk. Zoo heb ik je nooit gehoord. Foei, wat ben je toch zwartgallig; hoe komt het in je op?"

„Is dat nu zoo verschrikkelijk? Denk je dan niet dat ieder koopman dit in jou plaats zou gedaan hebben? Bewijs zijn eerlijkheid, zonder hem op de proef te stellen! En buitendien, die familiariteit met Albertine is veel te gek; daar moet een eind aan komen. Je moet hem op de een of andere manier aan het verstand brengen, dat mijn petekind wel wat meer van de toekomst mag verwachten dan een huwelijk met een onbeduidenden, armen kantoorklerk!"

Alexander van Bergen zat op heete kolen; hij had het werkelijk benauwd.

„Ik heb al meer dan ééne goede partij voor haar op het oog," ging de ander voort; zij heeft maar te kiezen. Daar heb je jonkheer Dorsten: die heeft mij al bij herhaling betuigd, dat hij Albertine het liefste meisje uit Leiden vindt."

„Is dat die jonkheer Dorsten, die laatst, je weet wel, met die actrice naar Dresden is geweest?"

„Jawel, dezelfde. Een aardige snuiter, geestig en van heel oude familie. Nette lui, die Dorsten's!"

„Nu, maar ik zou toch eigenlijk liever niet willen, dat mijn dochter met iemand trouwde, die zoo over de tong gegaan was!"

„Daar heb je 't nu weer! Wel lieve hemel, wie let nu tegenwoordig op zoo'n kleinigheid? Wou jij soms een braven Hendrik voor haar laten bakken?"

Alexander zuchtte; hij keek op zijn horloge en geeuwde, maar de ander scheen hem niet te begrijpen. Eindelijk zeide hij: „ik zal Albertine eens onder handen nemen; ik wil er het rechte van weten."

„Dat zou nu juist het domste zijn wat je kondt doen: olie in het vuur, Alex!"

„Maar wat dan? ik kan er toch tegen Joost niet over beginnen."

„Natuurlijk niet, maar je kunt hem van tijd tot tijd al eens laten gevoelen, dat hij je ondergeschikte is."

„Neen Albert, dat is mij onmogelijk. Als hij indringend was of brutaal, zou dat gaan, maar hij is altijd even bescheiden en bang om zich te veel te pousseeren. Maar komaan, ik moet nog een paar boodschappen doen voor het eten ; loop je zoover mee?"

Heel goed," sprak de ander opstaande ; maar we zijn nog tot geen resultaat gekomen, Wat zijn nu je plannen?"

„Ik weet het niet ; wat wil je dan toch ook eigenlijk?"

„Ik zeg je, dat je hem geheel verkeerd beoordeelt, omdat je hem niet kent, zooals wij !"

„Misschien ken ik hem beter dan je denkt. Je kunt mij ten minste, nadat je acht jaar met hem hebt omgegaan, nog niet eens zijn eerlijkheid bewijzen! En dat iemand aan wien je alles overlaat. Hoor nog eens, Alex : op de proef gesteld heb *ik* hem eigenlijk al. Een vriend van mij, die veel relaties in Indië heeft, heeft op mijn verzoek, eenige weken geleden aan Winckel een propositie gedaan, die ieder ander gretig zou aannemen. Hij heeft hem eene plaatsing aangeboden als chef de bureau op een groot Handelskantoor op Java met een ruim salaris, vrijen overtocht en vergoeding voor uitrusting."

„Wat zeg je? En daar weet ik niets van. Daar heeft hij me niets van verteld."

„Neen ; hij zwijgt er natuurlijk over, omdat hij bang is, dat je hem uit pure edelmoedigheid zult aanraden te gaan. En hij blijft liever hier. Waarom zal hij in de Oost fortuin gaan zoeken, nu hij het hier maar voor het grijpen heeft met een mooi vrouwtje op den koop toe!"

„Och kom! misschien heeft hij den brief niet eens ontvangen."

„Wat zeg je dan, als ik je vertel, dat hij hem beantwoord en zes maanden bedenktijd gevraagd heeft?"

„Zoo: — dus hij denkt er toch over. Nu begrijp ik waarom hij in den laatsten tijd soms zoo afgetrokken was. Hij verkeert zeker in tweestrijd."

„Dan kon hij wel zoo openhartig zijn, zijn vaderlijken vriend en beschermer eens om raad te vragen. Je ziet: „stille waters hebben diepe gronden," en hij kan heel goed veinzen."

Zij liepen thans naast elkander de Breestraat af. Alexander haastig en eenigszins gejaagd door dik en dun stappend, als verlangde hij van zijn broeder af te komen, wiens pessimisme hem als lood op het hart lag, en de andere, voorzichtig voet voor voet op de drooge plekjes neerzettend, zonder een oogenblik zijn onderwerp te laten varen. Het was onuitstaanbaar. Alexander stond eensklaps stil en zag zijn broeder wanhopig aan :

„Hoor eens, ik zal hem op de proef stellen, ik zal hem nagaan: zijn eerlijkheid zal ik je bewijzen," riep hij uit, „maar houdt nu toch eindelijk eens op. Ik kan het niet langer aanhooren; ik houd van den jongen. zeg ik je!"

„Je wilt hem op de proef stellen?" vroeg Albert belangstellend. „Hoe zal je dat doen?"

„Dat is mijn zaak; op de eene of andere manier.'
„En wanneer?"
„Dat weet ik niet; in elk geval, vóór ik op reis ga. Je weet, ik breng de dames weg!"
„Juist; en de reis is bepaald op aankomenden Woensdag, niet waar?"
„Ja: maar Albert, doe me nu het plezier en laat mij stil mijn gang gaan. Het is een zoo pijnlijke zaak voor mij, dat ik niet dulden kan, dat een ander zich daarin mengt.".
„Nu goed: ik zal je geen overlast aandoen. Je neemt de zaak vreeselijk zwaar op; veel te zwaar, dunkt mij."
„Dat verwijt past beter op jou. Jij bent er nu al anderhalf uur over bezig, Adieu!"
Zij scheidden thans, en toen zij ieder hun weg gingen, glansde er in de oogen van den oudsten een flikkerend vuur, terwijl op het vriendelijk gelaat van den jongeren een donkere schaduw lag.

In de groote tuinkamer van het huis, dat zij zoo pas verlieten, vinden wij den jongen man, het onderwerp van hun gesprek, in een muziekboek bladerend tegen de tafel geleund; geheel onbewust van den storm, die zich boven zijn hoofd samenpakte. En met den rug naar hem toegekeerd, een paar schreden verder, voor de piano zit Albertine van Bergen, oom Albert's petekind. Zij ziet er bekoorlijk uit in haar wit gebrocheerd kleedje, met de lange, zwart surah sjerp, die losjes tot op den grond hangt, terwijl de kleine voet op het pedaal rust en haar handen losjes over de toetsen glijden. Nu kijkt zij om, en wij zijn verrast bij den aanblik van dat frissche jonge gelaat met de vriendelijke donkerblauwe oogen, dat ons herinnert aan dat van haar vader, omdat het dezelfde uitdrukking van goedheid draagt, vermengd met een aardig trekje van schalkschheid en overmoed.
„Waarom zing je niet meer, Joost?" vraagt zij, zoo knorrig als zij kan.
Maar Joost blijft in de muziek bladeren en antwoordt niet. Hij is blond, slank en welgevormd en tot geruststelling van onze lezers kunnen wij de verzekering geven, dat hij de goede meening, die zijn patroon van hem koestert, volkomen waard is. Hij weet heel goed, dat Albertine, het lieve meisje, dat de oogen zoo vertrouwelijk naar hem opslaat, terwijl zij tracht haar stem een knorrigen klank te geven, hem dierbaarder is dan iets anders op de wereld; maar hij weet ook, dat zij het eenige kind is van den rijken Alexander van Bergen en hij zou liever zijn tong afbijten dan haar zijn liefde bekennen. Hij vraagt zich niet af sedert wanneer hij het ontdekt heeft, maar hij vecht manmoedig tegen zijn zwakheid, overtuigd dat zij er niets van bemerkt en dus niemand buiten hem weet hoe hij lijdt.
Maar jonge meisjes hebben, wat dit betreft, fijnere voelhorens dan de mannen wel denken, en Albertine giste vrij nauwkeurig wat het was, dat Joost in den laatsten tijd zoo afgetrokken en vreemd maakte. Doch dat zij het giste was haar niet genoeg; zij wilde het gaarne zeker weten, omdat zij zich, wellicht

Je bent onbeleefd, Joost!"

juist omdat hij zoo zijn best deed, wat er in hem omging voor haar te verbergen, meer tot hem aangetrokken gevoelde dan tot de andere jonge mannen die ze tot dusverre ontmoet had. Dat fiere stilzwijgen, waar anderen haar met vleierijen overstelpten, prikkelde haar en dwong haar tegelijkertijd achting af, hoewel zij niet nàlaten kon, telkens pogingen te doen om dat geheimzinnige masker op te lichten. Het was een zoet maar gevaarlijk spel; beiden gevoelden zij er de bedwelmende macht van en toch gingen zij er mede voort.

Sinds den dag, waarop Joost bewusteloos binnengedragen in het huis van de familie van Bergen, tot het leven terugkeerde, nadat hij bij de vruchtelooze pogingen om zijn vriend te redden, bijna zelf omgekomen was, had hij zich als overgeplaatst gevoeld in een betere wereld. De gezellige huiselijkheid, de teedere zorgen en blijken van dankbare genegenheid, waarmede men hem omringde, waren zulk een genot voor hem, dat het hem speet, toen hij, na eenige dagen geheel hersteld, het oogenblik zag naderen, waarop hij dit alles zou moeten vaarwel zeggen. En toen men hem vroeg nog wat te blijven, nam hij dit aanbod dankbaar aan. Zou er wel een hechter band bestaan, dan die van te zaam geheelde smart? Joost was een wees, reeds vroeg gedwongen tot eenzaamheid en zelfstandigheid en er lag een vreemde bekoring voor hem in de innige droefheid der ouders, die niet moede waren met hem over den gestorven lieveling te spreken.

Het scheen als van zelf te spreken dat Joost, toen zijn studiën voltooid waren, bij van Bergen op het kantoor kwam. Nu was hij voor goed te huis in de omgeving, die hem aanstonds zoo aangetrokken had, en de acht jaren waren omgevlogen als een gelukkige droom. En het dertienjarige kind met de lange blonde haren, dat hem aanstonds zoo vertrouwelijk de hand had toegestoken met de woorden: „Ik heet Tine; mag ik Joost zeggen?" zat daar thans vóór hem als een beeldschoon meisje, maar van hem gescheiden door een hoogen muur, die zijn eigen zwakheid tusschen hen had opgetrokken. Wat moest zij wel van hem denken? Waarom was hij ook niet tevreden met haar zusterlijke genegenheid? Op meer had hij immers geen recht.

„Je bent onbeleefd, Joost! weet je dat wel? Ik vraag waarom je niet meer wilt zingen!"

„Het is genoeg voor van daag, vind ik."

„Maar ik vind dat niet. Overmorgen gaan wij weg en dan zal ik je vooreerst niet kunnen hooren."

„Dat weet ik, maar dan heb je er ook zeker geen behoefte aan. Wie weet hoe dol amusant het daar is!"

Hij doet zijn best op luchthartigen toon te spreken, maar zijn stem trilt eenigszins.

„Je weet heel goed, dat ik niet voor mijn amusement ga, Joost! Het is niet aardig van je, dat te zeggen."

Zij kibbelen dikwijls; ze zijn beiden in prikkelbare stemming.

„Je oom Albert vertelde Zondag aan mijnheer Dorsten, dat je mama's ongesteldheid als voorwendsel diende voor een langgewenscht uitstapje naar Brussel en Parijs!"

„Oom Albert! Zoo: dat is juist weer iets voor hem, dien brombeer. Maar jij weet toch wel beter, Joost!"

Hij antwoordt weer niet en Albertine keert zich met een blosje van ergernis van hem af.

„Wat scheelt je toch tegenwoordig? Je geeft mij geen antwoord, en ... en je bent erg vervelend," roept zij uit, na een korte poos van stilte.

„Dat weet ik," zegt hij kortaf. „Ik ben een werkmachine, meer niets!"

Zij keert zich haastig om en ziet hem verbaasd aan.

„Heeft oom Albert dat ook gezegd?" vraagt ze.

„Neen!" zegt hij, diep ademhalend.

„Waarom zeg je het dan?"

Hunne oogen ontmoeten elkander en voor een oogenblik is Joost alle zelfbeheersching kwijt. En Albertine leest zooveel in gehouden droefheid en gloed in zijn oogen dat zij langzaam de hare neerslaat en bloedrood wordt.

„Het moet zóó zijn, Albertine!" zegt hij eenigszins bitter; „ik mag nooit uit het oog verliezen, dat... dat ik je vaders ondergeschikte ben."

„Dwaze koppige Joost," fluistert het jonge meisje; „je weet wel dat wij...

„Kom! wij zullen een quatre-mains spelen," valt hij haar een weinig ruw in de rede, een dik muziekboek van de tafel nemend. Hij plaatst het voor het klavier, schuift een tweeden stoel bij en heeft op eens een trek van vastberadenheid op zijn gezicht, die haar doet zien dat hij zich schaamt over dat oogenblikje van zwakheid en dat bevalt haar niet.

„Wat moeten wij spelen?" vraagt zij onwillig.

„De Septuor?"

„Neen, ik dank je: die is mij te lang." En dus dat vervelende Adagio zeker ook?

Joost is thans op zijn beurt verbaasd; hij weet dat zij veel van Beethoven houdt en vooral van den Septuor.

Zij glimlacht een beetje zenuwachtig en zegt: „Als het waar is, dat je papa's ondergeschikte bent, een werkmachine en niets meer, dan heb je ook geen recht mij zoo te commandeeren, vind ik."

Joost springt op en na een korte aarzeling steekt hij haar beide handen toe. „Vergeef het mij, Albertine, ik had dat niet moeten zeggen; het was ondankbaar en onbeleefd!"

„Niet ondankbaar of onbeleefd, Joost; het was slecht van je," zegt zij zacht haar handen in de zijnen leggend, terwijl ze hem aan ziet met de oogen vol tranen.

Dat was een moeilijk oogenblik voor den dapperen jongen. Het bloed steeg hem naar het hoofd, en er kwam op eens een groote begeerte in hem op haar te zeggen wat er in hem omging.

„Albertine!" zeide hij, beurtelings bleek en rood wordend, „ik... ik ben een ondankbare dwaas! ik..."

„Waarom behandel je mij zóó, Joost?" vroeg zij, toen hij haperde en zweeg. „Je woudt niet eens voor mij zingen!"

„Het is niet goed voor mij, Tine, dat zingen! Dan vergeet ik, dat ik... dat ik Joost Winckel ben!"

En weder fluistert zij nauw hoorbaar: „dwaze koppige Joost!" En zijn handen klemmen zich vaster om de hare, de afstand tusschen hen wordt kleiner; hij buigt zijn hoofd een weinig lager... en...

Had oom Albert ze nu eens kunnen bespieden!

„Tine, Tine!" klinkt op eens de stem van mevrouw Van Bergen, die met haastige schreden de kamer naderde, „help mij toch eens gauw: ik kan den koffer niet dicht krijgen!"

„Ik kom," zegt Albertine, met een zuchtje haar handen vrijmakend, terwijl Joost verlegen en verward een paar stappen terug treedt.

Maar als de deur achter haar dicht valt, grijpt hij haastig zijn hoed van de tafel en stormt het huis uit, vervuld van de overtuiging, dat mevrouw Van Bergen hem nog juist bijtijds voor een laagheid behoed heeft.

Het onderhoud met zijn broeder had Albertine's vader meer aangegrepen dan hij zich zelf wel durfde bekennen. Hij kon niet nalaten den jongen man nauwlettend gade te slaan, en daarbij ontdekte hij aanstonds dat Joost niet was zooals anders. Aan zijn verliefdheid op Albertine geloofde hij niet; daarvan kon hij den beschroomden, zachtmoedigen jongen niet verdenken; maar het ergerde hem dat hij, nadat hij hem steeds met zooveel goedheid en vertrouwen bejegend had, zoo achterhoudend was en hem in 't geheel niet over zijn belangen voor de toekomst en de hem aangeboden betrekking in Indië raadpleegde. En thans vroeg hij zich af: „is dit sluw overleg, fijne berekening of verlegenheid?"

Neen, zijn liefde voor Albertine was niets dan overdreven bezorgdheid en bemoeialligheid van broer Albert, die zich in het hoofd had gezet het meisje zelf uit te huwelijken. Hij verloor Joost thans bijna geen oogenblik uit het oog en zag tot zijn genoegen, dat deze eerder vermeed haar te ontmoeten dan dat hij haar gezelschap zocht. Den avond na het bewuste onderhoud verscheen hij na kantoortijd niet zooals gewoonlijk in de huiskamer en kwam, onder voorwendsel van familiebrieven te moeten schrijven evenmin na theetijd. En Albertine keek wel even wat verbaasd op, toen zij haar vader alleen zag binnenkomen, maar vroeg niets en scheen even vroolijk als anders.

Het meest hinderde hem dus Joost's achterhoudenheid.

„Zou hij werkelijk in staat zijn dat gewichtig aanbod aan te nemen of af te slaan, zonder er met zijn patroon een enkel woord over te wisselen? Wat moest er al niet in hem zijn omgegaan, de laatste weken? Wat ging het veinzen hem goed af! Ja, daar had Albert gelijk in: „stille waters hebben diepe gronden." Maar al gevoelde hij zich ook een weinig tegen hem ingenomen, hem verdenken kon hij niet, en de gelofte, dat hij zijn eerlijkheid op de proef zou stellen. begon hem hoe langer hoe meer te bezwaren. „Hoe dat te doen, zonder dat Joost het bemerkte? Wat een vreeselijke beleediging voor zijn eergevoel!"

Maar Alexander wist het, Albert zou hem met zijn steken onder water en zijn sarcasme vervolgen, tot hij zijn belofte hield! En Joost zou immers de proef glansrijk doorstaan, en dan was de booze achterdocht voor goed den kop ingeknepen; dus het moest maar gebeuren en hoe eer hoe beter. Toch zag hij er vreeselijk tegen op; het stuitte hem tegen de borst en hij had een gevoel, alsof hij Joost een strik spande, en ware deze niet zoo zeer in zijn eigen gedachten verdiept geweest, dan hij hij zeker wel opgemerkt hoe vreemd en zenuwachtig zijn patroon die laatste twee dagen was.

De morgen waarop mevrouw Van Bergen en Albertine zouden vertrekken was aangebroken. Joost had iedere gelegenheid om weer met het jonge meisje alleen te zijn zorgvuldig vermeden; hij zag er bleek en overspannen uit en was teruggetrokkener dan ooit. Albertine van haar kant begreep zeer goed wat er in hem omging; de zekerheid van zijn liefde, die hij bij hun laatste samenzijn zoo duidelijk verraden had, maakte haar gelukkig, hoewel ze ook thans nog op een middel peinsde om hem gelegenheid te geven, wederkeerig een blik in haar hart te slaan. Juist zijn strijd en tegenstand maakte hem voor haar aantrekkelijker, en zij had de stille overtuiging, dat hij zijn trots en beschroomdheid tevens wel geheel vergeten zou, als hij wist dat zijn liefde beantwoord werd.

Joost zat op zijn gewone plaats vóór den lessenaar, en thans was hij werkelijk niet veel meer dan een werkmachine. Hij deed alles machinaal, gedrukt als hij was door een doffe neerslachtigheid, die als een berg op hem lag. Sinds vele dagen worstelde hij met het besluit om de gelukkige omgeving, waarin hij zoovele jaren geleefd had, in de nabijheid der bekoorlijke Albertine te verlaten, en het aanbod, dat als uit de lucht was komen vallen, aan te nemen. Hij gevoelde dat hij het aan zichzelf en aan zijn onverzorgde zuster en broeder verplicht was, en hoe meer de tijd verliep hoe meer zijn plichtbesef hem dwong deze gelegenheid — om op eervolle wijze fortuin te maken — aan te grijpen. Doch zijn hart verzette zich nog steeds tegen de voorwaarde, die men stelde; hij moest zich voor tien jaren verbinden.

Tien jaren! hij wist, als hij na verloop van dien tijd terugkwam, zou hij Albertine terugvinden als de vrouw van een ander! En zoolang hij hare stem hoorde, in haar nabijheid en onder de bekoring van haren zusterlijke genegenheid was, kon hij niet besluiten afstand van alles te doen. Zoo had hij dus zichzelf de gelofte gedaan, te zwijgen en te wachten tot na haar vertrek en dan met de heer Van Bergen, na diens terugkomst uit Brussel, te spreken. Dan zou hij eindelijk moed hebben om voor zijn welmeenenden patroon en vriend zijn hart uit te storten, hem alles te bekennen en zijn besluit mede te deelen.

En nu naderde het oogenblik, waarin het meisje, dat hij zoo innig had liefgekregen, zou heengaan en op eenmaal gevoelde hij, dat hij haar naar alle waarschijnlijkheid zou moeten vaarwel zeggen! Wat waren die weken spoedig omgegaan; hoe dwaas van hem die laatste dagen met opzet haar bijzijn te ontwijken; haar bijzijn, waarin hij zoo gelukkig was!

„Joost!" klinkt het vriendelijk, om den hoek der deur, en hij laat verschrikt de pen vallen, terwijl hij zich haastig omkeert.

Met een knikje vraagt Albertine: „ Wil je me straks nog even helpen, om wat reislectuur te kiezen? Wil je Joost?"

„Wel zeker, Albertine!" stottert hij, en zij is alweer verdwenen, eer hij zijn verwarring meester is. Neen! zóó kan het niet; hij moet zich beheerschen; hij wil even kalm zijn als zij. Hij weet het, hij heeft haar verdriet gedaan met zijn veranderlijk humeur en daar had hij geen recht toe. Hoe goed was ze steeds voor hem geweest!

Toen hij den met inkt bemorsten brief had overgeschreven stond hij op en liep eenige malen het vertrek op en neer. Hij zou dus nog eenmaal met haar alleen zijn in de rustige bibliotheek; bij die gedachte moest hij zich geweld aandoen om zijn ontroering te bedwingen. Gelukkig bleef hij dien morgen alleen; mijnheer Van Bergen zou met een vroegeren trein gaan tot Rotterdam om dan eerst nog zaken af te doen, en dan zijn vrouw en dochter aan het station terug vinden.

De eenzaamheid deed hem weldadig aan; wellicht ook had het vooruitzicht van deze laatste ongewachte ontmoeting iets van zijn neerslachtigheid verdreven. Hoe het zij, hij zat weer rustig te schrijven, toen op eenmaal zijn patroon, die des morgens al afscheid van hem genomen had, het kantoor kwam binnenstuiven. Hij zag er zeer gejaagd en verhit uit en trad met groote stappen op Joost toe, die hem vragend aanzag.

„Daar kom ik nog op het laatste oogenblik dien vervelenden boer tegen met zijn aandeelen in de katoen-spinnerij; hij geeft mij dit zakje met geld en ik heb niet eens meer tijd om het na te tellen, zeide hij een lade opentrekkend en er het zakje insmijtend. Kijk het maar eens na, Joost! en noteer het; ik moet weg! Adieu!"

En met denzelfden spoed, als waarmee hij gekomen was, snelde hij weg.

Joost keek op zijn horloge; „Mijnheer mag wel voort maken, 't is waarlijk hoog tijd," denkt hij en dan gaat hij voort met zijn werk.

Even nauwgezet als anders schreef hij voort, maar tusschen de regels door, op iedere bladzijde zag hij telkens twee blauwe meisjesoogen, die hem tegenblikten met die uitdrukking van kinderlijke onschuld, die hem steeds zoo geboeid had. „Zou zij het ooit te weten komen? Ach ja! misschien later, als de groote plas hem van haar scheidde en zij de bruid was van een ander — van jonkheer Dorsten . . . !"

Hij springt op, die gedachte is hem toch onduldbaar. Die wereldling met zijn vernisje van beschaving en aristocratischen hoogmoed. Maar stil! zij heeft immers zelve gezegd, dat zij hem niet kan uitstaan. Neen, haar eigen rein hart zal haar tegen hem beschermen. Kom, hij zal zijn werk hervatten en daarin afleiding zoeken.

„Kom je nu even, Joost?" klinkt het eenige oogenblikken later, en hij staat op en volgt haar zwijgend. Hoe aardig ziet zij er uit met het reishoedje op het blonde hoofd, het grijze kleedje, rok en paletot en de wit flanellen blouse

hij prent zich haar beeld in zijn ziel, zich vastvoornemende het nooit weer te verliezen en dan staan zij naast elkander voor de boekenkast en bladeren te samen in allerlei romans, zonder dat hij later zou hebben kunnen zeggen, wat hij in de handen heeft gehad. Zij nam boek voor boek van hem aan en legde het naast zich op de tafel, terwijl zij onbeduidende woorden wisselen en hij niet bemerkt, dat een blosje van overspanning haar wangen kleurt en haar handen beven.

Eindelijk zegt zij, tegen de tafel geleund, met de oogen terneer geslagen: „Zou je ook wel een roman kunnen schrijven, Joost?"

„Ik geloof het niet, ik heb het nooit geprobeerd," zegt hij zacht, als verdiept in zijn bezigheid, met zijn gezicht naar de kast gekeerd.

„Ik wel; ik zou het, geloof ik, wel kunnen en ik wil het eens probeeren. Ik zou de geschiedenis vertellen van een jongen en een meisje, die vele jaren samen leven als broer en zuster en heel veel van elkaar houden. Maar het meisje begint zich, als zij wat ouder wordt, af te vragen of hij van haar houdt als een broer, of op een andere manier, en op die vraag kan zij geen antwoord vinden. Zij kan het hem niet vragen, en hij ... hij zou het haar toch niet willen zeggen, want hij is arm en ... en het meisje is rijk ... en hij is trotsch!"

Zij zwijgt en als hij onbewegelijk blijft staan, gaat zij voort: „Zij weet dus niet wat ze van hem denken moet en dat maakt haar ongelukkig; zij kan dien twijfel niet verdragen en wordt knorrig en verdrietig en hoewel hij dat bemerkt blijft hij toch zwijgen, want hij is te koppig en veel te trotsch om een meisje te willen liefhebben, dat rijker is dan hij. Is dat niet echt romantisch, Joost?"

Haar stem beeft hoorbaar en nog blijft Joost zwijgen. Hij staat met het hoofd gebogen, als aan den grond genageld. „Heeft hij goed gehoord? Zou het waar kunnen zijn, dat zij ... Albertine ...?"

„Nu moet jij me zeggen, hoe het verder gaat; wat zou jij doen, in zoo'n geval? Hoe moet het zijn Joost, — moet zijn trots het winnen of zijn liefde?"

Haar stem was zachter geworden en eindelijk haast onhoorbaar, terwijl zij langzaam haar lieve oogen opsloeg en bevend zijn antwoord inwachtte.

En het kwam, vreemd en schuchter, terwijl hij zijn doodsbleek gelaat naar haar toekeerde: „Ik mag niet ... ik kan niet spreken. Albertine! spaar mij ... vergeef mij!"

Toen richtte zij zich op eens op, terwijl er een glans van toorn in haar oogen kwam, en zij wierp hem een woord toe, dat hij in dit oogenblik het allerminst verwacht had te hooren: „Flauwerik!"

Flauwerik! En dat tegen hem, die zoo heldhaftig streed tegen den wensch, om haar voor een enkele maal in zijn armen te sluiten, omdat hij het oneerlijk achtte, zich zijn meesters grootsten schat in stilte toe te eigenen! Maar wat moest zij ook wel van hem denken? Zou zij zoo tegen hem gesproken hebben, als zij hem enkel liefhad als een zuster?

Weder was het mevrouw Van Bergen, die aan hun onderhoud plotseling een eind maakte. Albertine had haar schreden reeds eerder op den gang gehoord en keerde zich, toen de deur werd opengeworpen, haastig naar haar toe.

„Albertine! mijn hemel, kom dan toch! Het rijtuig staat al lang voor, en wat moeten wij aanvangen als wij te laat komen? Wat zou Pa wel zeggen, als wij den trein misten?"

Het was haars moeders zenuwachtige gejaagdheid, die de reis naar Brussel noodzakelijk maakte, daar de dokter in het sombere najaarsweder verandering van lucht had voorgeschreven, en het jonge meisje nam, zonder een woord te spreken of Joost meer aan te zien, haar handschoenen van de tafel en volgde de oude dame, die, na, den jongen man vluchtig te hebben toegeknikt, haastig naar beneden snelde. Maar toch had zij in de haast nog heel goed opgemerkt, dat de jongelieden bij haar binnentreden zeer ontroerd waren en nauwelijks was het portier achter haar dicht geslagen of zij greep Albertine bij den arm en vroeg: „Hij heeft je toch niet ten huwelijk gevraagd, Joost?"

„Wel neen, mama! daartoe is hij veel te verstandig," klonk het antwoord kortaf.

„O gelukkig," zuchtte mama. „Dat moest er ook nog bij komen. Hij is een heel beste goede jongen, maar geen partij voor jou."

Albertine beet zich op de lippen, doch antwoordde niet.

„Och, hemel! ik heb immers mijn beurs wel?" riep mevrouw uit. „Zoo pas had ik ze nog! O ja, hier is ze, goddank! Heb jij niets vergeten, Tine?"

Het jonge meisje schudde knorrig van neen. Mama Van Bergen verkeerde in den laatsten tijd voortdurend in een denkbeeldigen angst, en Albertine, die steeds met groot geduld deze buien van zenuwachtigheid verdroeg, leunde thans zwijgend achterover in het rijtuig, te ontstemd om te spreken.

Zoo was dan alles voor niet geweest! Tranen van ergernis welden in haar oogen, maar zij bedwong ze met geweld.

En Joost? Toen hij het rijtuig hoorde wegrollen ontwaakte hij als uit een bedwelming en stormde den gang over en het kantoor binnen om het nog juist om den hoek te zien verdwijnen. Wat was er toch met hem gebeurd? Hij gevoelde zich als een ander mensch en het kookte daar binnen in hem als een woeste zee. Hij deed zich zelf de heftigste verwijtingen; 't was waar — hij was een flauwerik geweest! Wat moest het haar niet gekost hebben zóó tot hem spreken! Bewees dat niet, dat zij hem liefhad en leed door zijn stilzwijgen? O, waarom had hij dat oogenblik laten voorbijgaan? Mocht zij lijden om zijnentwil? Neen, dat nooit! die twijfel, de gedachte aan haar liefde deed hem op eens alles heel anders inzien. Hij wilde naar haar toe, haar achterna, naar het station! Hij moest haar opheldering geven: zóó kon hun afscheid niet zijn!

Voort dus, naar beneden! zoo hard hij kon, om niet te laat te komen. Maar op den drempel bedacht hij zich, gedwongen door de macht der gewoonte, en zag het kantoor rond en toen viel zijn oog op de geopende laden der schrijftafel. Hij keerde terug, sloot alles zorgvuldig, stak de sleutels in zijn zak en verliet toen zoo snel hij kon het huis.

De trein stond tot vertrek gereed, toen hij op het perron kwam; hij zag moeder en dochter in een coupé zitten, omringd door een kleinen kring goede

bekenden, waarbij ook mijnheer Albert van Bergen en jonker Dorsten, en toen beving hem weder op eenmaal de oude beschroomdheid en bleef hij aarzelend staan. Het bloed steeg hem naar het gelaat, toen hij bemerkte, dat Albertine een ruiker prachtige theerozen op haar schoot hield; „had de jonker haar dien gebracht?"

Arme Joost! De trein zette zich in beweging: nu was het te laat! Maar op eens doortrilde hem een schok: Albertine had hem opgemerkt en zag hem aan met een glans van verrassing in haar oogen; zij boog zich voorover en knikte hem vriendelijk toe.

Zij had dus geen wrok tegen hem en zoo hij maar had kunnen spreken, dan... Maar waarom zou hij haar niet schrijven? Met de pen was hij veel moediger dan met den mond.

Hij ging dus met een verlicht hart naar zijn kamer en begon aanstonds te schrijven. Maar telkens en telkens weer verscheurde hij wat hij geschreven had, verschrikt over de opgewonden taal, die uit zijn pen vloeide. En eindelijk wierp hij de pen weg en liep met gefronst voorhoofd de kamer op en neder.

Hij was werkelijk op het punt geweest alles te vergeten, en toen hij een weinig tot kalmte kwam, hernam het verstand zijn rechten en herinnerde hij zich met bittere duidelijkheid, wat hij steeds als zijn plicht had beschouwd. Moest hij dan zichzelf ontrouw worden? Wat kon hij Albertine aanbieden in ruil voor de weelde, die haar van kind af had omringd? Wat wist zij, het onervaren meisje, van de eischen van het leven?

Tegen middernacht was hij eindelijk gereed; er lag een brief vóór hem van den volgenden inhoud:

„*Lieve Albertine!* Dat ik uw vraag niet beantwoordde, was geen lafheid, en ik gevoel mij gedrongen dit thans schriftelijk te doen. Gij vraagdet mij hoe het verder zou gaan met den held van uw boek. Mij dunkt, zoo hij haar liefheeft, en hij heeft haar lief, Albertine, dan gaat haar geluk hem boven het zijne, en weet hij, dat het zijn plicht is zijn hart het zwijgen op te leggen, omdat hij geen oorzaak van twist wil zijn tusschen haar en haar ouders, die hem steeds met weldaden hebben overladen. Dus rest hem, zoo hij eerlijk man wil blijven, geen andere keus dan heen te gaan naar een ander land, waar de fortuin hem wellicht gunstiger is en hem de middelen schenkt, die hem nu ontbreken.

„Hoe het hem daar gaat, of het meisje hem vergeet, dat weet ik niet, maar de hoop mag hem toch wel vergezellen en zeker is het, dat zij, waar hij ook heengaat op de wereld, geen beter en trouwer vriend bezit dan hem, en dat iedere wensch in zijn hart, een bede is voor haar geluk.

„Vaarwel, Albertine!

„*Uw getrouwe vriend,*

„JOOST."

Hij sloot den brief, schreef het adres er op en legde hem op een veilige plaats, besloten hebbende hem eerst te verzenden, als hij met den heer

Van Bergen gesproken had; eerder meende hij, had hij er geen recht toe.
Maar toen hij den volgenden morgen naar het kantoor was gegaan en zijn kostjuffrouw, die juist een kamerdagbui had, den brief achter de pendule geschoven vond; meende zij, overtuigd dat mijnheer hem vergeten had, niet beter te kunnen doen dan hem aanstonds op de post te laten bezorgen en aan deze bijzonderheid had Albertine het te danken, dat hij in haar handen kwam, wat anders wellicht nooit gebeurd zou zijn.

Het was op een regenachtigen Vrijdagmiddag, toen de heer van Bergen het kantoor binnentrad; hij kwam regelrecht van Brussel en vond Joost op zijn gewone plaats achter den lessenaar. Nadat de eerste vragen gedaan en beantwoord waren, en hij de groeten van de dames had overgebracht, en zijn kantoorjas aangetrokken, ontstond er een kleine pauze, waarbij zijn oogen met een verstrooide uitdrukking door het vertrek dwaalden, tot ze eindelijk op Joost bleven rusten, die voorovergebogen, zat te schrijven.

Tweemaal was het, of van Bergen iets wilde zeggen en telkens scheen hij de woorden in te houden als wilden ze hem niet over de lippen, doch toen Joost de pen neerlegde en hem met zijn heldere eerlijke oogen aanzag, schepte hij moed en vroeg, zoo onbevangen mogelijk: a propos! 't is waar ook, hoeveel geld was er in dat zakje?"

„Welk zakje, mijnheer?" vroeg Joost en op eens, bij de herinnering aan de laatste oogenblikken voor Albertines vertrek, kleurde hij en raakte in verlegenheid.

Dit deed zijn patroon ontstellen. „Kom, je weet toch wel, dat ik een zakje met geld in die lade heb gelegd en je verzocht heb het na te zien!" sprak hij eenigszins korzelig.

„Zeker mijnheer! nu herinner ik het mij, maar ik heb geheel vergeten het na te tellen."

„Wat? Maar dat bevalt mij in 't geheel niet, Joost! Dat is verregaand achteloos!"

De oogen van den jongen man sperden zich wijd open van verbazing: wat beduidde die gestrenge berisping?

„Ik zal het nu aanstonds doen, mijnheer!" sprak hij bedaard, de sleutels uit zijn zak halend en een oogenblik later had hij het geldzakje in de hand. Langzaam en nauwkeurig telde hij den inhoud op den lessenaar neer, en zag dus niet met welke uitvorschende blikken zijn patroon hem gadesloeg. Maar toen hij eindelijk opzag en zeide: er is *zeven en veertig gulden vijftig cents*, mijnheer, negentien rijksdaalders, schrikte hij van Van Bergens gelaat.

Op hetzelfde oogenblik sprong deze op en zeide op scherpen toon: „dan is er één rijksdaalder te weinig. Waar is die gebleven?"

Joost was nog meer verbaasd dan daar even, maar hij had nog geen het minste vermoeden van de waarheid.

„Dat weet ik niet, mijnheer!" sprak hij; „waarschijnlijk zijn er maar negentien geweest!"

„Neen! dat is niet waar, er waren er twintig!"

„Hoe kunt u dat weten, mijnheer? U hebt immers gezegd, dat u geen tijd hadt gehad het na te tellen!"

„Zoo!" sprak Van Bergen, boos dat hij zich versproken had, bijna buiten zich zelven door de vreeselijke ontdekking die hij meende te doen, „en daar heb je nu eens al te vast op gerekend! Ik zeg je, dat er twintig geweest zijn! Mijn God! wie had ooit zoo iets kunnen denken?"

Joost rees op, zoo bleek als een doode, hij zag zijn steeds zoo welwillenden patroon en vriend sprakeloos aan. Thans begon hij het te begrijpen.

„Joost!" hernam mijnheer Van Bergen, „zeg mij de waarheid; waar is die rijksdaalder gebleven? Kan iemand anders hem er uit genomen hebben?"

Joost schudde met het hoofd; zijn tong was als verlamd. Eindelijk borst hij uit: „mijnheer! U verdenkt mij toch niet? U denkt toch niet, dat ik... dat ik een dief ben?"

„Ik denk niets, ik geloof alleen maar wat ik zie, Joost! Er is één rijksdaalder te weinig!"

De jonge man keek naar het geld en dan weer naar zijn patroon; hij had wel kunnen lachen van schrik en verbazing. „Dus u gelooft, dat ik... O mijn God! mijnheer, dat kan toch niet waar zijn. Hadt u *mij* dan verdacht?"

„Dat gaat je niet aan, Winckel, je waart voor het geld aansprakelijk en zult zeer goed weten waar het gebleven is!"

Mijnheer Van Bergen wond zich hoe langer hoe meer op: de stemming waarin hij de laatste dagen verkeerd had, was hem zoo vreemd, dat hij thans onwillekeurig tot een uiterste oversloeg en in houding en gebaren zijn gevoelens overdreef.

„Het is goed dat ik het ontdekt heb," riep hij uit: „dat is een les voor mijn lichtgeloovigheid. Maar het is wel de verschrikkelijkste teleurstelling, die ik ooit heb ondervonden, te weten, dat ik al die jaren mijn vertrouwen misplaatst heb. Ga heen, Winckel, ik kan vooreerst je gezicht niet meer zien."

Dat was te veel. Joost richtte zich op als een gewond dier. „Wees gerust, mijnheer, sprak hij, zich recht vóór zijn patroon plaatsend; „u zult mijn gezicht nooit meer onder uw oogen zien. Ik zal mijn onschuld maar niet eens betuigen; dat zou toch vergeefsche moeite zijn. Vaarwel mijnheer."

„Waar ga je heen? Je behoeft niet te denken, dat ik plan heb het rond te bazuinen of er de politie in te mengen; die beleediging zal ik mij zelf besparen omdat... omdat ik nu eenmaal van je gehouden heb."

„Houd op, mijnheer?" sprak Joost met trillende stem: „als ooit dit misverstand wordt opgehelderd, zult u eerst begrijpen wat ik nu gevoel."

En zich omkeerende snelde hij als een waanzinnige den gang in en naar beneden, de straat op.

Hoe vreemd was het hem te moede! 't Was of de straatsteenen hem tegen het hoofd sloegen en hij kneep eerst de oogen dicht, alsof het daglicht hem verblindde. Hij lachte en snikte en wist zelf niet waar hij liep, zoodat de voorbijgangers hem verwonderd nakeken. Was het mogelijk? Hield men hem voor een dief? En nog wel hij, zijn vriend, Albertine's vader! — Zijn smart

Ligt een der groote mailbooten tot vertrek gereed.

werd al grooter, — hij knarsetandde en balde de vuisten. O, wat deed dat pijn! Groote God! waarmede had hij dat verdiend? — Eerst had mijnheer hem verdacht en toen met opzet op de proef gesteld, — dat was duidelijk. Natuurlijk had hij zich met het geld vergist; het noodlot dreef een wreed spel met hem en maakte hem tot een dief! 't Was om krankzinnig te worden! Wat moest hij doen?

Hoe lang hij rondgedwaald had wist hij later niet, maar er kwam een oogenblik, waarop hij in den regen op een brug stond en den lust in zich voelde opkomen zijn schaamte en smart in den dood te begraven. Doch toen weerklonk er in zijn hart een woord, dat hem twee dagen geleden zoo gekwetst had en hem thans tot zichzelven bracht.

„Neen, dan zou ik een flauwerik zijn! Ik ben immers onschuldig."

Hij was moede, koud en huiverig en keerde zich van die treurige plek af om naar huis te gaan. En toen dacht hij aan zijn jeugd en herinnerde zich opeens het goedige gezicht van zijn zuster Eleonora; hij gevoelde een groote behoefte aan liefderijke woorden en besloot aan deze ingeving gevolg te geven en tot haar te gaan. „Zij kent mij: zij weet dat ik onschuldig ben, al zou ook de heele wereld mij een dief noemen," fluisterde hij en deze gedachte schonk hem zulk een verademing, dat zijn oogen vochtig werden en hij, iets van zijn kalmte hernemende, den weg insloeg naar Sassenheim.

Het is een gure dag in het laatst van November; de lucht is grauw en somber, alsof er sneeuw zal komen en er ligt een waas van kilheid over de groote IJstad en zelfs over het breede water, waarop de stoombootjes heen en weder schieten en hun schel gefluit laten hooren, als vreezen zij heel en al over het hoofd gezien te worden naast de Oostinjevaarders, die daar kalm en statig als reuzen aan hunne ankers geketend liggen.

Aan de kaai, in de Rietlanden, ligt een der groote mailbooten tot vertrek gereed en daar, op het achterdek, tegen de verschansing geleund staat Joost en staart zwijgend in gedachte naar de grauwe verte, die hem het beeld toeschijnt van het leven dat achter hem ligt. Alles is koud en somber buiten en binnen in hem en hij gevoelt zich verlatener dan ooit. Want terwijl het dek gevuld is met menschen, die in groepjes verdeeld, elkander nog de laatste woorden van liefde en hartelijkheid toespreken, zich haastend om den tijd, die hen nog rest, goed te gebruiken, staat hij alleen, heel alleen. Hij weet het, zuster Nora zou gaarne gekomen zijn, maar op het laatste oogenblik moest ze hem het bericht sturen, dat mevrouw ongesteld was en haar niet kon missen en zoo is hij verstoken van datgene waaraan hij thans meer dan ooit behoefte gevoelt. En buiten haar is er niemand, die zich meer om hem bekommert. Niemand? Hij huivert bij deze gedachte en ziet om zich heen. Neen, geen enkel bekend gezicht ontmoet zijn blik en hij gevoelt zich als een uitgestootene.

Als hij terugdenkt aan het gebeurde in de laatste weken, dan schijnt alles hem een benauwde droom. Eerst was het hem moeilijk gevallen aan de waarheid van het verschrikkelijke feit te gelooven. Hij, een eerlooze! En nog wel in

de oogen van zijn vriend en patroon, die hem steeds met zooveel liefde en vertrouwen bejegend had. Het was immers niet mogelijk; het moest een misverstand zijn, het zou opgehelderd worden en dan zou mijnheer Van Bergen hem zelf vragen terug te komen, te vergeven en te vergeten.

Toen hij dan ook een weinig tot kalmte gekomen was, schreef hij hem uit Sassenheim een brief, waarin hij verzocht opheldering te mogen hebben van hetgeen er omtrent het geld nader ontdekt mocht zijn, daar hij, alvorens naar Indië te vertrekken, gaarne wilde weten of zijn naam van den smet van oneerlijkheid gezuiverd was.

Er volgden twee weken van angstig wachten, maar hij ontving geen antwoord en toen wist hij dat zijn lot beslist was. Hij begaf zich naar Amsterdam om iets te doen, wat hem uit dien toestand van doffe moedeloosheid kon opwekken. Hoezeer was zijn zelfvertrouwen verminderd! Hij zag er tegen op, zich bij de hem aangewezen personen, die over de betrekking te beschikken hadden, te vervoegen; angstig dat men hen misschien reeds omtrent het gebeurde in Leiden had ingelicht.

En daar? Niet alleen ontving men hem met groote voorkomendheid, zoodat in een uur tijds alles bepaald en geregeld was, maar men deelde hem mede dat degene die hem het eerst voor de betrekking had aanbevolen, niemand was dan de heer A. van Bergen zelf. Dat dit Albert van Bergen kon zijn, de broeder van zijn patroon, bedacht hij niet en van dat oogenblik af was zijn ziel bezwaard met een akelig wantrouwen. dat zijn gekrenkt hart nog meer verbitterde. Zou het een list zijn geweest van zijn patroon om hem weg te krijgen? Ellendige gedachte: hij kon die niet van zich afzetten en toch was het hem bijna ongeloofelijk, van een man, dien hij steeds zoo geëerbiedigd had om zijn nobel karakter, zoo iets mogelijk te achten.

En van Albertine had hij ook evenmin iets vernomen. Dit koele stilzwijgen was even moeilijk te dragen geweest als al het andere. Zou zij er van weten? Kon zij aan zijn schuld gelooven? Had zij hem nu niets meer te zeggen? Zij moest toch zijn brief reeds langs ontvangen hebben! O, Albertine! Als hij haar nog maar een oogenblik had kunnen spreken! Haar eens te kunnen zeggen, wat er in hem omging, hoe zijn hart verteerd werd van verlangen naar een liefderijk woord, een bekend gezicht, een blijk van genegenheid!

Den heer J. Winckel!" klonk het achter hem en zich haastig omkeerende zag hij een besteller, die hem een brief overhandigde. De man was de plank over gekomen, zonder dat hij het bemerkt had en had reeds een handvol brieven rondgedeeld en thans? Dat was het schrift van Albertine en zoo hij al getwijfeld had, het Belgische postzegeltje gaf hem dadelijk zekerheid. Een brief van Albertine, Eindelijk! Het doodsche stilzwijgen verbroken! Bij deze gedachte doortrilt hem iets als een vonk van herleving en haastig scheurt hij het couvert open. En hij las:

„*Trouwe vriend Joost*! uit Parijs, waar wij drie weken met oom Albert geweest zijn, terugkomende, vond ik uwen brief. Hoe blijde was ik toen

ik uwe hand herkende tusschen al die anderen. Ik heb zooveel berouw gehad van dat leelijke woord, en toch ... nu is het misschien maar goed, dat ik dat gezegd heb, anders had ge mij zeker nooit geschreven! Gij koppige, stoute Joost! Nu weet ik ten minste wat ik toen niet wist en dat maakt mij zoo gelukkig! De intrige van onzen roman is nu haast klaar; alleen het slot ontbreekt er nog maar aan. Dat zullen wij later samen maken als ik terug ben; tot zoolang moet ge geduld hebben, lieve vriend! Weet gij, het jonge meisje vindt zijn besluit heel edel en onbaatzuchtig, maar zij heeft hem lief, zoo lief, dat zij bereid is hem te volgen waar hij heen gaat, zelfs naar het vreemde land, want zij stelt zijn trouw, eerlijk hart boven alle andere schatten op de wereld! En dan vertrouwt zij ook op haar ouders, die hun eenig kind niet van haar geluk zullen berooven, en roept hem dus van uit de verte toe, wees moedig en geduldig en tot wederziens.

Uw getrouwe vriendin
ALBERTINE."

Ieder woord was balsem in het gewond hart van den armen Joost en hij las en herlas het geschrevene, als kon hij er zich niet aan verzadigen. En eindelijk ontsnapte aan zijn trillende lippen een hartgrondig: „goddank! Albertine wist niets; haar vader had haar van alles onkundig gelaten, en ... zij had hem lief, zoo lief dat ze bereid was hem te volgen, zelfs naar het vreemde land. O zaligheid, te weten dat haar ziel niet bezwaard was met dat krenkende wantrouwen!"

Hij hief het hoofd op; om zijn mond speelde een glimlach en in zijn oog glinsterde een traan van vreugde. Al zou hij haar ook nimmer de zijne noemen, nu op dit oogenblik behoorde ze hem toe, geheel, zonder voorbehoud, en deze heerlijke overtuiging kon niemand hem ontnemen.

Een lichtstraal was door de wolken heen gedrongen en de hoop, die vriendelijke troosteres, vergezelde hem en geleidde hem aan hare hand de onbekende toekomst tegen.

Ook voor den heer Van Bergen waren de weken voorbij gegaan als een benauwde droom, en toen hij vergezeld van zijn broeder, in den trein stapte, met het plan vrouw en dochter uit Brussel terug te halen, ging hij gebukt onder de gedachte, dat nu het oogenblik naderde, waarin hij haar het gebeurde zou moeten mededeelen. Hij wist het, beiden hielden heel veel van Joost en het zou haar moeilijk vallen aan zijn schuld te gelooven. En nu kwam hij tot zijn ongeluk op eens tot het besef, dat hij zelf daar ook nog in 't geheel niet van overtuigd was.

In het begin had hij alle dagen gehoopt, dat de zaak op de eene of andere manier zou opgehelderd worden en in stilte nauwkeurig nagevorscht of wellicht iemand anders op het kantoor kon geweest zijn, den morgen, toen hij het geldzakje in de lade gelegd had. Hij was overtuigd dat Joost het kantoor

niet zou verlaten hebben, alvorens alle laden te sluiten en de sleutels in zijn zak te steken, zooals steeds de gewoonte was, dus het moest dien eigen morgen gebeurd zijn. Wat was hij opeens verlegen geworden toen het ter sprake kwam! Ach! de schijn was vreeselijk tegen hem; de schijn bleef op hem rusten, en toch? Alle dagen weer had hij het zich zelf moeten opdringen: „Joost is schuldig!"

En al had de jonge man schuld bekend, waarschijnlijk had hij hem, met een vaderlijke vermaning vergiffenis geschonken en weer in genade aangenomen. Maar dit gebeurde niet; integendeel, zijn brief getuigde noch van berouw, noch van schuldbesef en dat bracht zijn patroon nog meer in verwarring. Ach, als hij het toch eens niet gedaan had? Hoe kwellend was die twijfel! Maar wie anders kon het gedaan hebben?

Hoe akelig waren hem die onaangename beslommeringen geweest, nu hij in deze stemming weer zelf de zaken moest besturen, die hij reeds zoo lang geheel aan Joost had overgelaten? Het was een uitkomst voor hem geweest toen broer Albert, die hem bij deze treurige ondervinding op zijn manier veel deelneming had getoond, hem iemand aan de hand deed, die, naar hij meende, ten volle geschikt was om Winckel te vervangen. En nu zat daar op het krukje van Joost sedert eenige dagen een geelbleek schuchter mannetje, dat hem, hoe hij ook zijn best deed, aan dat vreemde gezicht te gewennen, al sprak hij er met niemand over, nog steeds een doorn in het oog was. Hij vond de opschrikkerige beleefdheid en overdrevene gedienstigheid van dat wezen onuitstaanbaar en miste den stillen bedaarden Joost in alles.

In den hoek der coupé gezeten, met een ongewonen trek van wrevel op zijn eertijds zoo vriendelijk gelaat, zat hij in ernstige gedachten verzonken, terwijl Albert, die in zeer opgewekte stemming verkeerde, het gesprek gaande hield en toen dit niet vlotte, de onmogelijkste pogingen deed om hem aan het praten te te krijgen.

„Wat scheelt er toch aan Alex?" vroeg de laatste eindelijk. „Zeg toch eens een woord. Me dunkt, je moet het wel plezierig vinden, dat je vrouw zooveel beter is en je nu weer een gezelliger leven krijgt?"

„Dat doe ik ook!"

„Zoo! Nu, daar merk ik niet veel van; je bent zoo stil en stuursch, dat ik er niets van begrijp."

„Daar kan ik niets tegen doen. Het is natuurlijk, dat ik nu niet gerust van huis ga!"

„Welnu komaan! Je kunt toch Walters wel vertrouwen; hij is zoo dankbaar met zijn betrekking, dat hij niet weet wat hij doen zal om je gunst en vertrouwen te winnen. Ik sta bepaald voor hem in; ik heb immers voldoende naar hem geïnformeerd!"

Alexander zuchtte. „Ik vertrouw niemand meer dan mezelf," sprak hij.

„Wel, wel. Hoe vreeselijk zwartgallig! Je valt ook van het eene uiterste in het andere."

„Jij ook, dunkt me. Je loopt nu over alles even losjes heen, terwijl je vroeger...

Maar enfin! dat is voorbij. Ik vind het alleen mooi vervelend, dat ik straks aan Louise en Albertine moet vertellen, wat er gebeurd is."

„Wat zeg je? Weten zij daar nog niets van?"

„Neen, ik had geen lust er over te schrijven."

„Nu, eigenlijk is dat misschien wel heel slim van je geweest! Ze zullen nu wel vreemd opkijken, maar wat gebeurd is, is gebeurd — en in ieder geval is Winckel weg en dat is een groot geluk!"

„Dat kan ik nog niet beamen, Albert!"

„Wat blief je? Je zult toch dien schijnheiligen bedrieger niet terug wenschen?"

„Ik weet zelf niet wat ik wensch, maar je dankbaar zijn voor je goeden raad om hem op zoo'n manier in den val te lokken, kan ik niet."

„Wel lieve hemel! hoe heb ik het nu toch met je? Als hij eerlijk was geweest, was er immers niets voorgevallen! je hebt hem als het ware op heeterdaad betrapt en nu nog spreek je hem voor."

„Doe me nu het plezier en zwijg er maar verder over!"

„Nu zooals je wilt; je bent er immers zelf over begonnen. Je neemt die dingen waarachtig veel te zwaar op en dat komt omdat je je leven lang veel te goed bent geweest. Ik houd vol: ik ben blij dat hij weg is!"

Alexander bromde iets in zijn baard en verzonk toen weder in zijn vorig stilzwijgen, doch toen zij samen in een fiacre zaten, op weg naar het hôtel, stootte hij Albert aan en zeide eenigszins zenuwachtig: „Zeg Albert, je moet Albertine straks beneden maar even aan de praat houden, tot ik het haar moeder verteld heb, dan zal die het haar wel weer vertellen; dat heb ik liever..."

„Wat meen je toch, Alex? Wat vertellen?"

„Och! dat geval met Joost, natuurlijk!"

„Maar man! denk je daar nu nog al over? Ik zelf wil het Albertine wel meedeelen, als je daar zoo tegen op ziet. Mijn hemel! wat een drukte, om niets!"

„Maar jij hebt zelf gezegd, dat ze verliefd op hem was!"

„Dat heb ik ook, maar jonge meisjes verliefdheid is dikwijls niet veel meer dan verbeelding! En als zij hoort, dat hij niet deugde..."

„Dan zal het haar hard vallen, even als mij, toen ik het merkte. Zij hield van hem als van een broer!"

„Nu, daar zullen we nu maar niet over twisten; ik zal haar met plezier aan de praat houden; ik verlang erg naar het lieve kind! Jonker Dorsten is er ook, zooals je weet?"

„Neen, daar wist ik niets van; hij is toch niet in hetzelfde hôtel, hoop ik?"

„Wel zeker! Maar wat heb je toch tegen hem?"

De ander haalde de schouders op; het rijtuig stond stil. Een oogenblikje daarna had Albertine hare armen om haar's vaders hals geslagen en kuste hem hartelijk welkom.

„Blij, dat u er bent, vadertje!" riep zij uit. „Ik verlang vreeselijk naar huis en Mama ook!"

„Zoo! dat doet mij plezier! Ik ben ook blij, dat die tijd om is."

„Werkelijk? Maar waarom kijkt u dan zoo ernstig? Foei wat een gezicht!"

„Ik ernstig? Kind, dat verbeeldt je je maar!"

„Volstrekt niet vadertje! die rimpel was er niet, toen we afscheid namen." Zij kuste hem nog eens, en hij lachte, zoo goed hij kon.

„Hoor eens, Albertine! ik moet ook een beurt hebben," sprak oom Albert, haar op den schouder tikkend. „Wat denk je wel?"

„Dat u een ander niet veel gunt," sprak zij schalks, hem haar blozende wang toestekend, waarop hij haar ter zijde trok en uitnoodigde, hem vóór alle dingen eens te vertellen waar zij dien avond naar toe zouden gaan.

Alexander ging naar boven. En toen hij zijn vrouw, die er veel opgewekter en kalmer uitzag begroet en van zijn welstand overtuigd had, en zij hem vroeg hoe hij het toch wel in zijn eenzaamheid gesteld had, viel hij maar op eens met de deur in huis en zeide:

„Ik heb een akeligen tijd gehad, Louise! ik heb het je maar niet geschreven, omdat je mij toch niet helpen kondt en nare tijdingen altijd vroeg genoeg komen. Je zult vreemd opkijken, als je thuis komt."

„Nu, wat is er dan?" riep mevrouw uit; „ik meende al dat er iets was, wat je hinderde."

„Het hindert mij vreeselijk; denk eens aan, Joost is weg!"

„Joost? Wat is dat nu? Hij is... je hebt toch geen ongenoegen met hem gehad?"

„Neen vrouw! dat bepaald niet... Maar het zal je haast ongeloofelijk schijnen, denk ik. Ik heb ontdekt, dat hij oneerlijk was!"

„Man! Neen maar, dat is onmogelijk! Hoe dwaas! Och, toe man! dat kan niet waar zijn!"

„Ik dacht het wel. Louise; ik kan je ook niet beschrijven hoe ontsteld ik was, toen ik het merkte. En toch kan niemand anders dan hij het gedaan hebben!"

„Wat gedaan? Miste je papieren?" — Mevrouw was opgestaan en had haar bevende hand op zijn arm gelegd.

„Maak je niet zenuwachtig, Louise! je weet hoe slecht dat voor je is. Neen, het was maar een bagatel, maar al was het een dubbeltje geweest, er bestaat voor mij geen middenweg tusschen eerlijk en oneerlijk. Hij moet een rijksdaalder weggenomen hebben; ik had het geld met voordacht geteld en neergelegd om hem op de proef te stellen."

Mevrouw van Bergens hand klemde zich op eens heftig om zijn arm: zij werd zeer bleek en zag er doodelijk ontsteld uit. „Op de proef stellen, hem, Joost?" sprak ze gejaagd. „Waarom deedt je dat, Alexander?"

„Ik had het Albert beloofd; hij wantrouwde hem en zei, dat ik niet eens zijn eerlijkheid kon bewijzen, zoolang ik die niet beproefd had. Hij vond onzen omgang met Joost veel te familiaar!"

Zijn vrouws gejaagdheid was zichtbaar toegenomen! zij schudde den arm van haar man en riep uit: „Wanneer is dat gebeurd, zeg?"

„Juist den dag, toen ik jou en Albertine wegbracht! Maar houd je toch bedaard vrouw!" sprak hij beangst over haar heftigheid.

„O mijn God!” gilde zij op eens, dat is afschuwelijk! 't Is mijn schuld, man! Ik heb... ik zelf heb een rijksdaalder uit de lade van de schrijftafel genomen!”

„Wat zeg je, Louise, is dat waar?”

„Ja, ik was bang dat je mij geen geld genoeg hadt gegeven; je weet, ik ben altijd zoo gejaagd als ik op reis moet. Ik kwam in het kantoor en toen zag ik die open lade met het zakje!”

„Maar mijn God vrouw! waarom heb je mij dat dan niet gezegd? Dat is verschrikkelijk!”

„Ik wilde het je zeggen in Rotterdam of op reis, maar ik heb het vergeten,” schreide zij, op een stoel neervallend. „O, die arme Joost! Waar is hij? Ik moet hem dadelijk schrijven! Je hebt hem toch niet hard behandeld?”

„Zeker heb ik dat, vrouw! Ik heb hem natuurlijk verdacht en beschuldigd. Die arme jongen; wie had dat nu toch ook kunnen denken?”

„O, het is vreeselijk! Maar hoe kon je hem bij mogelijkheid verdenken, man? Die eerlijke jongen, met zijn trouw hart? O, wat zal hij geleden hebben!”

Mevrouw Van Bergen verborg het gelaat in haar zakdoek en schreide als een kind.

Haar man staarde haar aan, ter dood toe ontsteld. Op eenmaal was dus het raadsel opgelost. Nu gevoelde hij wat Joost moest geleden hebben onder deze ellendige verdenking en zijn gelaat kleurde zich als van schaamte.

Beiden waren zoo overstelpt door deze plotselinge ontdekking, dat ze niet gehoord hadden, hoe de lichte voetstappen van Albertine, de trap op en over het portaal, de kamer genaderd waren. Het was oom Albert niet gelukt zijn nichtje langer dan een oogenblik bezig te houden en toen zij Jonker Dorsten de straat zag overstappen met een roosje in het knoopsgat, had zij uitgeroepen: „ik moet papa iets vragen; tot straks!” en was naar boven gesneld. En juist, toen zij de kamer van haar moeder naderde, hoorde zij haar vader op een ongewoon ernstigen toon zeggen: „denk eens aan, Joost is weg!”

Zij bleef staan, als aan den grond genageld. Wat beduidde dat? Ze moest, ze wilde dat weten. En zoo hoorde zij alles. Had Joost haar eens kunnen zien, hoe haar oogen fonkelden van verontwaardiging en haar wangen gloeiden! Hoe akelig valsch van oom Albert hem zoo bij haar vader in verdenking te brengen, dat zou ze hem betaald zetten! Het gonsde haar in de ooren en zij was een oogenblik als verbijsterd. Joost weg, verdacht van diefstal! Onschuldig verdacht, haar trotsche eerlijke vriend? Waar zou hij zijn? Zij leunde even als verplet tegen den muur, toen zij haar moeders snikken hoorde, doch toen herkreeg zij haar zelfbeheersching en trad haastig de kamer binnen.

„Schrei niet meer, mama!” zei ze, eenigszins gebiedend, „dat helpt immers niets! Wilt u het mij nog eens vertellen, papa? Of neen! Zeg mij eerst, waar is Joost?”

Mijnheer Van Bergen zag ondanks zijn ontsteltenis Albertine verbaasd aan;

haar oogen glansden zoo vreemd en haar gezichtje was marmerwit. Zou het dan toch waar zijn?"

„Heb je geluisterd, Albertine?"

„Ja zeker; ik hoorde u zeggen: Joost is weg! Maar waar is hij heengegaan? Martel mij niet, Papa, toe zeg het mij!"

„Hij is op reis naar Indië," sprak haar vader, zacht haar hand grijpend.

Het jonge meisje verbleekte nog meer en staarde hem onbewegelijk aan, als kon zij het niet begrijpen. Toen rukte zij zich los. „Weg, naar Indië! O mama! hoort u het? Weg! — alleen, met de gedachte dat papa, dat iedereen hem voor een dief houdt! Mijn goede, eerlijke Joost!" — Haar lippen trilden, maar zij schreide niet.

„Stil toch, Albertine!" schreide haar moeder, ik vind het zoo verschrikkelijk! O, had ik het toch maar dadelijk gezegd! Maar het ging alles zoo haastig en daarom vergat ik het!"

„Kom vrouw, houd je nu wat in; je hebt het zonder opzet gedaan, dat begrijpen wij wel! En ik ben innig dankbaar, dat ik nu weet dat hij onschuldig is."

„Dat hadt u toch altijd kunnen weten! Ik vind het verschrikkelijk, dat u aan hem getwijfeld hebt, papa! Wat een vreeselijke beleediging voor hem!" De gedachte hieraan deed haar in tranen uitbarsten.

„Ja, dat is heel erg, ik beken het. Het kostte mij ook de grootste moeite mijzelf van zijn schuld te overtuigen! Kon ik het hem nu maar dadelijk zeggen! Die arme jongen; wat moet er in hem omgegaan zijn, toen hij zag, dat ik hem verdacht!"

Ook zijn oogen vulden zich met tranen: hij beet zich op de lippen en keerde zich tot zijn kind. „Albertine! schrei zoo niet; ik zeg je, ik gevoel mij onuitsprekelijk verlicht, nu ik alles weet!"

„Houd u stil, pa!" riep zij uit, haar oogen afvegend; „het is schandelijk, dat u hem verdacht hebt! Maar ik zal u wat zeggen: ik dacht, dat ik heel veel van hem hield, maar nu weet ik eerst recht goed, hoe innig lief ik hem heb. Hij moet terugkomen, — zeg ik u! — u moet hem terug roepen, en . . . en dan trouw ik met hem!"

Zij stampte toornig met den voet, terwijl zij sprak en zag haar vader uitdagend aan.

„Wat? Maar kind! hoe kun je zoo iets zeggen?"

Ook mama Van Bergen zag thans op en keek met beschreide oogen van haar man naar haar dochter. „Wat beteekent dat, Albertine?" vroeg zij.

„Dat beteekent, dat wij elkaar liefhebben en dat wij zullen trouwen," sprak het meisje beslist. Ik wist al lang dat hij van mij hield, maar hij wilde het mij niet bekennen omdat hij zich verbeelde dat hij beneden mij stond."

„En heeft hij je gevraagd, dien morgen, toen je met hem in de bibliotheek waart?"

„Neen mama! hij wilde niet, zeg ik u. Hij vocht er tegen, hoewel ik alles deed wat ik kon om er hem toe te brengen. En eindelijk werd ik boos en

noemde hem een flauwerik! O, ik begrijp nu alles: juist toen waart u zeker in het kantoor!"

„Ja!" sprak mevrouw met een zucht.

„En toen," ging Albertine voort," is hij ons achterna gegaan, om mij te spreken; maar hij kwam te laat en daarom schreef hij mij dien brief. Hij had het eens moeten weten, die arme Joost!"

„Heeft hij je geschreven? En heeft hij je toen gevraagd zijn vrouw te worden?" vroeg haar vader.

„Neen, hij schreef mij, dat het zijn plicht was, meer aan mijn geluk, dan aan het zijne te denken, en heen te gaan, naar een ander land, omdat hij geen oorzaak van twist wilde zijn, tusschen mijn ouders en mij. En zoo iemand verdacht u van oneerlijkheid!"

„De schijn was erg tegen hem, kind! Als je eens wist hoeveel verdriet ik er van had!"

„Maar hij dan!" riep zij uit; „is het niet verschrikkelijk voor hem, in een vreemd land te komen, onder die akelige verdenking? En waar is hij nu: Wanneer is hij gegaan?"

„Veertien dagen geleden, met de *Koningin Emma*."

„Hoe weet u dat? O papa! Waarom hebt u hem laten gaan? Waarom heb ik daar niets van geweten? Wat moet hij daar beginnen, zoo alleen en zonder vooruitzichten?"

„Niet zonder vooruitzichten, Albertine! hij krijgt daar een goede positie. Oom Albert heeft hem door zijn relaties al een poos geleden een goede betrekking laten aanbieden."

„Zoo! Welzeker, nu begrijp ik alles. Joost moest weg! Ik dacht het wel, dat die daar ook de hand in had. Ik zal hem leeren, die akelige oom.

„Ei, ei, meisje! wat heb ik je voor kwaad gedaan?" klonk achter haar de stem van haar oom, die juist binnen gekomen was. „Wat is hier te doen," vroeg hij zich verwonderd houdend, terwijl hij de ontstelde gezichten aanzag, die zich naar hem toekeerden.

„Luister," sprak Albertine toornig, „het was heel slecht van u, papa zoo tegen Joost op te zetten en daarom is het uw schuld, dat papa hem verdacht heeft! En nu is het te laat; hij is weg — en dat is ook al uw schuld!"

Oom Albert schudde het hoofd. „Wat een overdrijving toch! Is het niet gelukkig, dat zijn waar karakter eindelijk aan het licht gekomen is? Je moest mij dankbaar zijn!"

„Zijn waar karakter is aan het licht gekomen, Albert," sprak zijn broeder; „maar anders dan je denkt. Joost is onschuldig; mijn vrouw heeft dien rijksdaalder weggenomen!"

„Wat zeg je?" sprak de ander verbluft. Nu, dat klinkt al heel wonderlijk!"

„Het is waar, Albert!" snikte mevrouw.

„Gelooft u het soms niet?" riep Albertine uit, zich voor hem plaatsend. „O! wat bent u toch kwaaddenkend! Foei, oom! ik schaam mij over u. Maar

ik zal u nog meer vertellen, ik geef niets meer om u, of om wat u zegt! En ik trouw toch met Joost!"

„Dat zal je wel laten, dwaas kind!"

„Neen, zeg ik; ik zal het niet laten! Hij komt terug; hij moet terugkomen, en anders .... anders ga ik naar hem toe!"

„Je dochter is vreeselijk overspannen, Alexander! je moogt haar wel wat neerzetten, dunkt mij."

Hoor eens, Albert! wij hebben den jongen man een groot onrecht aangedaan. Ik zal niet rusten, voordat ik dat goed gemaakt heb."

„Wat wil je daarmee zeggen? Je weet dat hij zich voor tien jaren heeft verbonden."

„Dat ook nog," sprak Albertine. „O, wat een uitrekening van u! Maar het helpt u niets, mijnheer! Ik wil toch nooit iemand anders tot man hebben, dan hem."

„Wat heb ik je nu gezegd, Alexander?"

„Zeker niets dan kwaads!" antwoordde het jonge meisje. Maar wat hebt u er eigenlijk mee te maken? Ik geef niets om u, heelemaal niets!"

„Wat ik er mee te maken heb, Albertine? Wel goede hemel, ben ik dan niet je peetoom? Heb ik dan niets geen rechten op je?"

„Niet zooals u denkt, oom? U hoeft niet te denken dat ik vroeger van u gehouden heb, omdat u mijn peetoom waart en omdat ik later van u zou erven. In 't geheel niet, hoor! Toen *hield* ik van u, maar nu niet meer; het geld kan mij niets schelen. Ga maar heen, ik wil nu niets meer van u weten! U moet Joost zelf excuus vragen!"

„Meisje, meisje! bedaar toch! Je bent erg overspannen en eigenlijk op dit oogenblik niet toerekenbaar, dus ik zal het je maar vergeven. Je begrijpt toch wel ...."

„Ik begrijp, dat ik met Joost trouw en met niemand anders," riep zij driftig uit. U moogt uw lieven jonker Drosten zelf houden; ik heb een hekel aan dien kwast!"

„Dat is te erg! Maar zeg dan toch eens wat, Alex!"

„Albertine," sprak haar vader, „als jij en Joost elkaar werkelijk liefhebben, dan ...."

„Nu, wat dan pa?"

„Dan beschouw ik dat als een geluk, omdat het mij de gelegenheid opent, om hem het gedane onrecht volkomen te vergoeden. Wij zullen hem dadelijk schrijven en hem alles ophelderen!"

„O lieve vader! ik wist het wel!" Albertine vloog hem om den hals en klemde zich lachend en schreiend aan hem vast.

„Niet waar, hij zal terugkomen?"

„Wij zullen er ons best voor doen; geen offer zal mij te zwaar zijn, kind!" sprak haar vader teeder en ontroerd. „Maar in dien tijd moet je je hartje nauwkeurig onderzoeken, of het niet maar alleen medelijden is en verbeelding, wat je liefde noemt!"

„Ja Tine, dat zou een groot geluk zijn, voor mij ook," sprak mevrouw Van

Bergen, den arm om haar heen leggend; ik heb altijd veel van hem gehouden en nu hij door mijn schuld zoo verongelijkt is, nog veel meer."

„Maar zijn jullie dan gek," riep oom Albert hen toe. „Dat kan je toch geen ernst zijn! Ik zeg je, ik geef mijn toestemming niet; Albertine weet niet wat zij doet!"

„Dat weet ik wel, booze oude man!" riep Albertine uit, haar van ontroering hoog gekleurd gezichtje naar hem toekeerend; „ga nu toch heen! Ik heb uw toestemming immers niet noodig! Ik zeg u, ik wil niets meer van u weten: u moogt mij onterven ook: voor alle schatten van de wereld wil ik mijn goeden Joost niet missen. Maar ga nu heen, bid ik u: — ik vind u onverdragelijk!"

„Ik ga al, stil maar! Ik waarschuw je echter nog eenmaal ernstig: weet wel wat je doet!"

„Niemand antwoordde en toen keerde hij zich om. Doch Albertine riep hem nog achterna: „u moet hem excuus vragen, anders word ik nooit meer goed op u!"

Albert van Bergen had zich groot gehouden; toen hij den gang over ging naar zijn kamer, was hij als versuft. En toen hij een uur later, stil de trap afsloop en het hôtel verliet, had hij een gevoel, alsof het gebouw van zijn eigen voortreffelijkheid en wereldkennis tot in zijn grondvesten heen en weer geschud was.

Wat had hij zich daar leelijk vergist! Nu was Joost Winckel op eens de held van een roman: Alexander en Louise zouden Albertine haar zin geven en met zijn hooge verwachtingen was het op eens uit. En hij had het toch zoo goed met haar voor gehad!

„Me voila, monsieur! Waar gaat u heen?" klonk het hem tegen, en opziende zag hij jonker Drosten vóór zich, met parelgrijze handschoenen aan en breede witte manchetten. Hij kon niet nalaten even aan het woord *kwast* te denken.

„Een eindje loopen," sprak hij verstrooid. „Gaat u mee, jonker?"

„Pardon, excuseer! ik wilde even mijn opwachting maken bij den papa van mejuffrouw uwe nicht. En dan wilde ik u zeggen, dat er nog wel plaatsen open zijn in de opera, maar niet veel meer, dus we moeten decideeren. Wat zijn de plannen?"

„Ik weet het niet; ik wil zeggen, ik voor mij zal er geen gebruik van maken! En wat uw bezoek bij de familie betreft, raad ik u aan, dat nog maar wat uit te stellen. Dit oogenblik is niet heel best gekozen!"

„En waarom niet, als ik vragen mag? Is mevrouw weer nerveus?"

„Neen, of liever ja! wel een beetje. Eigenlijk zijn ze alle drie van streek. Om je de waarheid te zeggen, jonker, ik zou u maar raden er in 't geheel niet heen te gaan. Ik ben ... ik meen ... ik heb daar een zonderlinge ontdekking gedaan."

„Maar wat is er dan toch, mijn waarde heer?"

„Ik geloof dat het maar het beste is, u op de hoogte te brengen om verdere vergissingen te voorkomen. Mijn nichtje is in stilte geëngageerd."

„Mijnheer Van Bergen! Moet dit soms een grap verbeelden?"

„Volstrekt niet, jonker! Het hindert mij waarlijk genoeg, dat het zoo is. Ik heb het altijd meer als kinderspel beschouwd. . ."

„Dus u wist er van! Ah! Maar dan hadt u mij wel wat beter op de hoogte kunnen houden. In ieder geval, hadt u mij die reis naar hier kunnen besparen, vind ik!"

„Zooals ik zeg, ik hoopte, dat de afleiding, uw ongestoord bijzijn in deze andere omgeving. . ."

„U bedoelt, dat u mij zoo wat als *afleider* heeft willen gebruiken! Een mooie grap! Of laat ik liever zeggen: een aardig koopje, waarachtig! U weet heel goed, dat ik alleen op uw aandringen naar Brussel ben gegaan."

Van Bergen ergerde zich onuitsprekelijk. „Was dit de man, dien hij aan zijn petekind had willen geven? „Met welk een grenzeloos egoïsme dacht hij alleen aan zijn eigene teleurstelling en vroeg niet eens den naam van hem, die hem het hart van Albertine ontroofd had. Dat scheen hem geen belang in te boezemen, en onder een vloed van verwijtingen, die hem ook hier overstelpte, ging hem op eenmaal een licht op omtrent het karakter van dezen salonpop.

„U hebt mij misleid van den beginne af aan; u hebt er mij laten inloopen," zeg ik. „Lieve hemel! wat een dwaas figuur maak ik nu voor mijn kennissen in Leiden. 't Is om dol te worden. Zij hebben mij allen gefeliciteerd, en ik heb hun een gloeiende *fuif* beloofd als alles in orde was, en wat nu? 't Is fataal! Ik weet nu waarlijk niet, wat ik moet aanvangen. Waarom hebt u mij niet dadelijk gezegd, dat er iets hangende was?"

„Het doet mij leed, jonker Drosten, dat ik u onwillens in een dwaling heb gebracht, maar waarlijk, ik wist niet dat het met dien ander ernstig gemeend was. Het was uw eigen wensch, met hen in aanraking te komen!"

„Jawel, jawel, dat was het ook! Ik dacht dat de baan vrij was! Maar ik zit er nu maar mee, en het spijt mij ontzettend dat ik hier gekomen ben. Dat is tijd en geld verknoeien geweest; dat zult u toch moeten erkennen, mijnheer!"

Van Bergen begon hem te begrijpen. „Ik erken, dat het een groote teleurstelling voor u is en dat ik daar, in zeker opzicht, aanleiding toe heb gegeven. En daarom stel ik u voor op mijn kosten een uitstapje naar Parijs te maken; dat zou, dunkt mij, het beste zijn wat u kondt doen!"

„Het ideé is niet kwaad! Maar ik mag dat niet van u vergen!" sprak de jonker aarzelend.

Van Bergen antwoordde niet: hij had den veranderden klank in 's jonkers stem gehoord, en wist nu precies welk vleesch hij in de kuip had.

Zij gingen samen een restaurant binnen, en een oogenblik later overhandigde hij den jonker een door hem geteekende wissel van duizend gulden, die deze kalmpjes in zijn borstzak stak, waarna hij, zonder meer over zijn teleurstelling te spreken, afscheid nam, om, zooals hij zeide, nog met den middag-sneltrein te vertrekken.

Daar zat oom Albert nu alleen in een gemoedsstemming die moeilijk te beschrijven valt. Wat moest hij *nu* met zich zelf aanvangen? Hij was verschrikkelijk ontstemd en poogde zich op te dringen, dat zuster Louise, met haar domme vergeetachtigheid van alles de schuld was, maar daar binnen in zijn hart sprak ook nog een andere stem, al wilde hij daar nog niet naar luisteren.

De stad Brussel bood hem niets nieuws meer aan om te genieten en alleen het bijzijn van Albertine, met haar guitige opmerkingen en plagerijen, zou hem het verblijf daar evenals overal, tot een genoegen hebben kunnen maken. Maar na hetgeen ze hem had toegevoegd, kon hij moeilijk naar het hôtel terugkeeren en zoo besloot hij, in de hoop haar later tot de overtuiging te brengen, hoezeer ze hem miskend had, voorloopig maar vast naar huis terug

Zij gingen samen een restaurant binnen (blz. 352).

te gaan. Toen hij weer op zijn stille kamer zat, op de Hooigracht, en al den tijd had over alles nog eens rijpelijk na te denken, begon zijn zelfvertrouwen sterk te verminderen. Ondanks zijn zoogenaamde menschenkennis en oudvrijerachtige zelfgenoegzaamheid verborg hij in zijn borst een zonnig plekje, waarin Albertine woonde, — zijn petekind, waaraan hij zich gehecht had met al de genegenheid waartoe zijn hart nog vatbaar was. En nu klonk en klopte het daarbinnen zoo onrustig bij de herinnering aan haar booze woorden, dat het hem des nachts uit den slaap wakker hield en hem den volgenden dag, ondanks weer en wind, naar buiten dreef, naar het station en vervolgens in den stoomtram naar Sassenheim.

Had hij door zijn bemoeialligheid werkelijk den boel in de war gestuurd

welnu! dan zou hij, eer de anderen er aan dachten, een poging doen, om met behulp van Winckels zuster, het kwaad weer te herstellen. Albertine zou dan zien, dat hij ook wel een offer wilde brengen, al was hij nu niet precies in de gelegenheid Joost excuus te gaan vragen.

Het koste hem een zekere zelfoverwinning, naar dat vreemde mensch te gaan: hij had een hekel aan oude juffrouwen en vooral aan buitenmenschen met dorpsmanieren en werkhanden. En hij was overtuigd dat juffrouw Winckel wel een type van een burgerjuffrouw zou zijn, anders zou Joost haar zeker wel eens aan de familie, met wien hij zoo bevriend was, hebben gepresenteerd.

Verbaasd keek hij op, toen de deur van het opkamertje, waarin hij tot zijn ergernis een half uur met stijgend ongeduld had zitten wachten, openging, en een rijzige dame binnentrad, die in geen enkel opzicht geleek op het beeld, dat hij zich van haar had gevormd. Hij zag een ovaal gelaat, met donkere verstandige oogen; omlijst met zwart, zacht golvend haar, dat in een dikken wrong, achter het hoofd was samengevat, een goed gevormde gestalte in een donkergroenen peignoir en een smalle witte hand, die hem met een bevallige beweging uitnoodigde weer te gaan zitten, toen hij, opstaande, haar met een buiging als: „Mevrouw" begroette!

„Neem uw gemak, mijnheer! ik heb u een heele poos moeten laten wachten, maar mevrouw had mijn hulp noodig. Ik ben juffrouw Winckel!"

„Mag ik mij dan aan u voorstellen: Van Bergen, uit Leiden."

Zij kleurde even. „Mijnheer Van Bergen!" sprak zij, even zijn groet beantwoordend. Daarna werd haar gelaat strak en haar oogen kregen een koele, hooghartige uitdrukking. Beiden stonden nog.

„Ik kom u vragen of u al bericht hebt ontvangen van uw broeder."

Zij scheen op eenmaal hevig te ontstellen en eer hij er op verdacht was, stond zij bij hem, greep zijn hand en vroeg gejaagd en angstig: bericht van Joost? Is er iets gebeurd met het schip? O God, ik dacht het wel.

„Stel u gerust, juffrouw!" sprak hij, zonderling bewogen, — „ik weet niet beter dan dat de boot den 20sten te Marseille gekomen is en vandaar de reis heeft voortgezet."

Zij slaakte een diepen zucht. Goddank! Ik heb geen oogenblik rust gehad, de laatste dagen met dien storm. Mijn arme jongen! Zoo alleen op die woeste zee; het is verschrikkelijk! Zij deed haar best, hare ontroering meester te worden, doch haar stem beefde en hare oogen stonden vol tranen en Albert van Bergen vond Joost Winckel in dit oogenblik een benijdenswaard persoon.

„Maar wat komt u dan doen?" vroeg zij, na een oogenblik zwijgens, zich langzaam een paar schreden verwijderend. „Is het soms uitgekomen wie de dief was? Ik moet u zeggen dat het mij in 't geheel niet interesseert en voor mijn broer is het nu toch te laat!"

Zij zag hem thans aan met een uitdagenden blik en hij was alles behalve op zijn gemak. Toen hij aarzelde, ging zij voort: „Wat u Joost aangedaan hebt, is vreeselijk, mijnheer! Hij heeft u acht jaren lang met trouw en toewijding gediend, nadat hij zijn leven gewaagd had om dat van uwen zoon te

redden. Mijn God! hoe was het mogelijk, dat u hem kondt verdenken? En hij was zoo overtuigd van uwe genegenheid voor hem!"

„Maar juffrouw..."

„Neen, neen!" ging zij voort, hartstochtelijk, als was het haar een verlichting, haar overkropt hart eens uit te storten, nu zij daartoe in de gelegenheid was; „u weet niet wat u hem aangedaan hebt. Hij is zijn leven lang te trotsch geweest om ooit eens anders eigendom aan te raken; liever zou hij honger geleden hebben en dat hadt u kunnen weten. U, mijnheer Van Bergen, die hem al die jaren van nabij hebt kunnen gadeslaan. En dan zóó behandeld te worden; het is schande! Ik begrijp niet, wat u hier komt doen, bij mij, zijn zuster! Het kan mij niets schelen, zeg ik u, of de diefstal opgehelderd is; 't is nu toch te laat!"

„Mijn hemel! juffrouw, u vergist u in mij. Ik ben de broeder van zijn patroon, Albert van Bergen!"

„Zoo! Nu, daar ben ik blij om," sprak zij, een weinig kalmer; „ik zou den man, die mijn lieven Joost zoo behandeld heeft, bijna niet te woord kunnen staan!"

„Ik kan niet ontkennen, dat het hard voor uw broeder was, maar de omstandigheden werkten tot het gebeurde mee en de schijn was tegen hem."

„Houd op, mijnheer! ik kan dat niet aanhooren! Ik kan niet verdragen, dat u mijnheer Van Bergen verontschuldigt. Hij heeft zich tegenover Joost onverantwoordelijk gedragen. Als u wist, zooals ik, met welk een trouw en zelfopofferende liefde, mijn jongen aan hem gehecht was, dan zoudt u begrijpen wat hij geleden heeft; hij was wanhopig en zoo terneergedrukt, dat ik nog God mag danken, dat hij zich niet van kant heeft gemaakt. En al komt u mij nu zeggen, dat alles in orde is — de dief ontdekt — wat helpt het dan hem of mij? Hij is weg, en wij weten niet of wij elkaar ooit zullen weerzien!" Zij snikte.

„Maar hij is jong en gezond; maak u dus niet zoo beangst!"

„Dat kunt u gemakkelijk zeggen; hij is alles wat ik op de wereld bezit en hij heeft zich voor tien jaren verbonden. O, ik heb nooit geweten, dat de menschen zoo slecht en ondankbaar waren. Ik geloofde dat zij hem lief hadden als een zoon; dat hij daar zijn geluk gevonden had, en op eens wordt hij weggejaagd als een hond, of een afgedankt stuk speelgoed. Ze hadden genoeg van hem; misschien waren zij bang dat die dochter op hem verlieven zou, of was hij om een andere reden te veel? En nu werd er een middeltje bedacht om hem weg te krijgen en wisten zij geen ander, dan dit! Het is afschuwelijk!"

„In 's hemelsnaam, juffrouw! denk toch niet zoo slecht over mijn broeder en zuster; u verkeert in een dwaling! Ach, laat mij het u toch eens vertellen; het is eigenlijk alles mijn schuld!"

„Joost heeft mij alles verteld, wel honderdmaal, en ik geloof hem meer dan iemand anders. Zijn onschuld is nu natuurlijk zoogenaamd aan het licht gekomen, nu hij weg is, en hier niemand meer tot last. Ik houd den heelen diefstal voor een verzinseltje om hem weg te krijgen, zeg ik u. Wie zal er nu in ernst zoo'n drukte maken over een rijksdaalder?"

Dat was te veel voor mijnheer Alberts ontsteld brein; zijn gevoel van zelfbehagen was thans voor goed geknakt. Een oogenblik staarde hij als verbijsterd, naar het gelaat met de sprekende donkere oogen, niet wetende wat te zeggen. Eindelijk begon hij: „Dat u tot deze gevolgtrekking zijt gekomen, spijt mij vreeselijk; maar ik mag niet stilzwijgend aanhooren, dat u zoo over mijn broeder spreekt. Ik verzeker u, hij houdt zooveel van Winckel, dat hij zonder mijn toedoen geen oogenblik aan zijn schuld zou geloofd hebben."

„Maar Joost zeide toch, dat zijn patroon het geld met opzet had neergelegd om hem op de proef te stellen!"

„Ja, dat deed hij, maar op mijn aandringen! Anders zou het nooit in hem opgekomen zijn. En nu wilde het ongeluk, dat mijn schoonzuster, die in dien tijd erg zenuwachtig was en altijd bang, dat zij geld te kort zou komen, in het kantoor kwam en het zag liggen; zij nam er het geldstuk uit, ging dien zelfden dag op reis en vergat het haar man te zeggen. Hadt u eens gezien hoe ontsteld zij was, toen zij het gisteren vernam!"

„Als dat zóó is, mijnheer!" sprak Eleonora Winckel verbaasd, „dan mag ik u wel vragen: wat had Joost u gedaan, dat u zoo tegen hem waart?" Haar oogen glansden hem toornig tegen.

„Ik had ontdekt, dat hij en mijn nichtje zeer intiem met elkaar omgingen, en dat beviel mij niet. Ik verbeeldde mij dat zij een voornaam huwelijk moest doen naar mijn zin, omdat zij mijn petekind is, en deed al wat ik kon om haar met deftige jongelui in aanraking te brengen. En toen zij voor allen even koel en onverschillig bleef, zocht ik een aanleiding om Winckel weg te krijgen. Door mijn bemiddeling werd hem die betrekking in Indië aangeboden; niemand der familieleden wist daar iets van. En ik moet u eerlijk bekennen dat ik hem voor een intrigant hield en verbaasd was, dat mijn broeder zoo volkomen op hem vertrouwde."

„En waarom vertelt u mij dit alles, mijnheer? Dat zal toch wel niet het doel van uw hierkomen zijn?"

„Eigenlijk niet, juffrouw! maar het heeft mij opgelucht. Als u gehoord hadt hoe mijn nichtje mij gisteren morgen den mantel uitveegde, dan zoudt u het misschien beter begrijpen. Zij heeft nu eenmaal haar zinnen op Joost gezet en mij gedreigd, dat zij niets meer van mij weten wil, zoolang ik hem niet om vergiffenis heb gevraagd."

„Wat zegt u, heeft zij Joost dan nog lief? Heeft zij dat werkelijk?"

Zij heeft mij, ouden man, die al lange jaren niet meer aan oprechte liefde geloofde, van de hare overtuigd en daarom kom ik tot u met de vraag: wilt u mij helpen die twee, die door mijn toedoen gescheiden zijn, weer te vereenigen? Zeg mij wat ik doen moet, om hem te bewegen terug te keeren.

„Mijnheer Van Bergen?" sprak juffrouw Nora langzaam, met een zachten blos van ontroering op haar gelaat, ik geloof niet dat dit mogelijk is. Hij heeft zich voor tien jaar verbonden en Joost is er de man niet naar, om zijn woord te breken, Ach neen! hij zal niet terugkomen."

„Maar wij kunnen het hem vragen. Ik ben bereid tot ieder geldelijk offer

om hem van zijn verplichting vrij te koopen, als dat moet. Want als hij niet terugkomt, dan gaat zij naar hem toe heeft zij gezegd en zij is in staat om het te doen ook."

„Heeft zij dat gezegd? O, wat zou ik haar graag eens zien. Hoe verkeerd heb ik dat meisje beoordeeld! Ik hield haar voor erg trotsch! Wilt u werkelijk aan hem schrijven?"

„Zeker, nu aanstonds, als u mij papier wilt geven."

Zij ging heen om het te halen en nu begon de oude heer een beetje op zijn verhaal te komen. Het bleeke, ernstige gelaat stond wat vriendelijker, toen zij terugkwam, en terwijl hij schreef zat zij hem zwijgend aan te staren. Zij kon blijkbaar niet recht wijs uit hem worden.

Toen hij de pen neerlegde, sprak zij: „Ik zou gaarne met juffrouw Albertine kennis maken. Wilt u haar dat zeggen?"

Hij lachte verlegen. „Het zal beter zijn, als u haar een paar regels schrijft of haar gaat opzoeken; zij is erg boos op mij."

„Nu dan, ik zal zelve naar haar toegaan: ik moet het meisje zien, dat zooveel van Joost houdt!" Zij glimlachte.

„En wilt u dan een goed woord voor mij doen?"

„Ik zal haar vertellen dat u hier zijt geweest en aan hem geschreven hebt. Het overige moeten wij afwachten," sprak zij en haar gelaat werd weder bewolkt, zij zuchtte.

„Mag ik nog eens terugkomen?" vroeg hij, toen zij aan de deur stond om hem uit te laten.

terwijl hij schreef zat zij hem zwijgend aan te staren.

„Als u daar behoefte aan gevoelt, wel zeker," sprak zij, „maar ik ben niet heel beleefd tegen u geweest, mijnheer!"

„Ik had niets beters verdiend, juffrouw!" sprak hij en met een eerbiedigen groet verliet hij haar.

Na dien dag ging de heer Albert van Bergen nog menigmaal met den stoomtram naar Sassenheim en steeds met kortere tusschenpoozen. Maar hij sprak daar met niemand over.

Eleonora Winckel behoorde tot die gelukkige wezens, die in alle kringen op hun plaats zijn, stil hun weg gaan zonder de aandacht te trekken, met onvermoeiden ijver doende wat hun hand vindt om te doen. Zij was twee en veertig jaar oud geworden, zonder dat men er ooit over dacht, haar een oude vrijster te noemen of over den schouder aan te zien. Voor haar veel jongeren broeder, was zij steeds meer een zorgende moeder dan zuster geweest en met spaarzaamheid en overleg was zij altijd buiten geldelijke zorgen gebleven. Wel zond Joost haar, toen hij het missen kon, van tijd tot tijd geld, maar dit werd getrouw op de spaarbank geplaatst of in effectjes verwisseld. Haar hoogste ideaal was, later als Joost nog eens trouwde, met hem in dezelfde stad te wonen, of, zoo hij alleen bleef, bij hem in huis. Al wat zij van het leven hoopte, bond zich te zamen met zijn toekomst en geluk. En nu was dat alles op eenmaal den bodem ingeslagen. Joost naar Indië voor lange jaren, vernederd en ongelukkig.

Na het bezoek van den heer Van Bergen, was haar moed toch wel een weinig herleefd. Te weten dat Joost in zijn eer hersteld was en men moeite deed hem in het vaderland terug te brengen, waar een liefhebbend meisjeshart hem tegenklopte, was te troostvol om er zich niet aan vast te klampen.

De kennismaking met de dames Van Bergen verschafte haar een waar genot. Zoodra zij zich liet aanmelden, kwam mevrouw, die met man en dochter den vorigen dag thuis gekomen en nog niet geheel van den schrik hersteld was, haar zelve met uitgestoken handen te gemoet en geraakte zoo van streek, dat de goede Nora zich aanstonds geroepen gevoelde, de zenuwachtige vrouw met vriendelijke woorden gerust te stellen en tot kalmte te brengen. En Albertine stal aanstonds haar zusterhart, toen zij haar onder blozen en glimlachen, haar liefde voor Joost bekende en haar meedeelde, hoe zij hem die bekentenis als met list en geweld had ontlokt. Met een schat van liefderijke gevoelens en vertrouwen keerde zij naar haar sombere omgeving terug, en de band van gehechtheid tusschen haar en deze nieuwe vriendin gesloten, sterkte allen om den tijd van spanning en angstig wachten en hopen met geduld door te komen.

Eindelijk kwam er bericht van Joost; eerst een kort briefje aan zijn zuster, en toen een reeks lange brieven aan mijnheer en mevrouw Van Bergen en Albertine. Wat waren ze welkom, die woorden van warme opgetogenheid en teedere beschroomde liefde. Hoe werden zij gelezen en herlezen en wie zal het wagen weer te geven, wat er in het hart van den rechtschapen jongen man omging, terwijl hij ze schreef, in het bewustzijn, dat uit al zijn leed het groote geluk geboren was, dat hem vroeger steeds zoo ver boven zijn bereik had toegeschenen!

Maar toch gebeurde het, zooals Eleonora voorspeld had; hij kwam niet terug. Een vrijwillig aangegane, eerlijke verbintenis willekeurig verbreken, tot eigen voordeel of genot, dat kon hij niet. Zijn superieuren, die reeds spoedig hadden ontdekt, welk een schat aan werkzaamheid en stiptheid zij in hem bezaten, toonden hem zooveel sympathie en vertrouwen, dat het hem

onmogelijk was, dit met ondank te beloonen. Joost bleef standvastig en Albertine? Zij had er hem te meer om lief.

Toen volgde er een tijd van ernstige beraadslagingen en drukke briefwisseling, betraande gezichten en stille verzuchtingen.

Wij moeten hier nog even meedeelen, dat toen Albert van Bergen eenige dagen na zijn haastigen terugkeer uit Brussel op een middag aan zijn eenzame koffietafel zat, hij op eens de deur achter zich hoorde opengaan en hem, eer hij kon omzien, twee warme handen de oogen dichtsloten. Dit was de gewone begroeting, waarmede Albertine gewoon was, zich bij hem aan te kondigen, en zijn oud hart sprong op van blijdschap, toen hij het voelde: „Albertine!" riep hij uit.

„Stil, brombeer! eerst beterschap beloven," klonk het dicht aan zijn oor, bijna even guitig als altijd.

„Dat doe ik van harte!" sprak hij.

„Ja, maar ik meen het heel ernstig, hoor!" sprak zij naast hem staande en haar best doende effen te kijken. „Ik vind het wel heel aardig, dat u naar Sassenheim bent geweest en Nora alles uitgelegd hebt, maar heelemaal goed ben ik toch nog niet op u!"

„Wat moet ik doen om je gunst weer heelemaal te verwerven!" vroeg hij, haar de hand toestekend.

„Eerst zorgen dat ik Joost krijg, en dan... (vlak aan zijn oor) met Leonora trouwen! Eerst dan bent u volkomen genezen, ondeugende oom!"

En met een vluchtigen kus en een knikje snelde zij weer weg.

Het was geen gemakkelijk werk deze voorwaarden na te komen, maar oom Albert deed werkelijk zijn best. Of het enkel de warme genegenheid voor zijn petekind was die hem dreef, dan of hij onder den invloed was van Nora's ernstige donkere oogen, wist niemand; maar er had een groote verandering met hem plaats gegrepen, en hij liet geen middel onbeproefd om de gescheiden geliefden, die hij thans ernstig onder zijn bescherming had genomen, weer te vereenigen. En toen er eindelijk een brief kwam, waarin Joost aan Albertine schreef, dat zijn inkomen hem thans instaat stelde een vrouw van haar stand naar behooren te onderhouden, was hij de eerste, die de zaak bij haar ouders bepleitte en hun bewoog toestemming tot het huwelijk te geven.

En toen Alexander van Bergen aan zijne dochter vroeg of zij den moed had haar ouders en haar vaderland te verlaten en naar het vreemde land te gaan, uit liefde tot Joost, klonk het antwoord, schreiend aan moeders borst gefluisterd; „ja, o ja! Ik houd immers nog veel meer van hem dan vroeger! En ik kan hem toch die verschrikkelijke tien jaren daar niet alleen laten!"

En de ouders stemden toe: zij deinsden voor geen offer terug om hun kind gelukkig te weten.

Op een fraaien lentedag werd Albertine de bruid, een *stille* bruid, met een blijden glans in de oogen en een ernstig trekje om den mond. Men vierde geen feest; slechts de naaste familieleden waren tegenwoordig. En

eindelijk kwam het gewichtig oogenblik en naast de bruid, als vertegenwoordiger van den bruidegom, stond een lang mager man, met grijs haar en een scherp geteekend gezicht, al zijn best doende, zijn ontroering te verbergen en vergenoegd te kijken. En toen de formaliteit was afgeloopen, de telegrammen waren verzonden, en men weer thuis was gekomen, sloeg het jonge vrouwtje de armen om Oom Alberts hals, kuste hem, en fluisterde: „Nu hebt u mij aan Joost gegeven: nu moet u de andere voorwaarde vervullen!"

„Ik zou wel willen kind! sprak hij lachend, „maar zij wil niet. Ik heb het haar al meer dan eens gevraagd!"

Beiden zagen om naar Eleonora, die met een verlegen blosje haar gelaat afkeerde.

„Probeer het dan nog maar eens," sprak Albertine; „de aanhouder wint, dat hebt u aan mij gezien!"

Papa en Oom Albert brachten haar te zamen aan boord te Marseille. En na een teeder, hartroerend afscheid, moesten zij haar eindelijk verlaten en zien heengaan. Zij deden ieder voor zich hun best, om het elkander niet moeilijk te maken, maar toen de broeders weder naast elkander in den trein zaten was Albert geheel terneer geslagen, zoo zelfs dat Alexander, hoe bedroefd hij zelf ook was, nog trachtte hem te troosten.

„Ik zal geen gerust uur hebben, vóór wij weten dat zij bij elkander zijn," sprak hij, half snikkend. „Ik kan het mijzelf nooit vergeven."

„Kom jongen! het heeft zoo moeten wezen, moeten wij maar denken en ons zoo goed mogelijk houden!"

Albertine vond spoedig een paar families, bij wie ze zich, als ze zich eenzaam en treurig gevoelde, kon aansluiten; en eenmaal onder stoom, zag zij met innige vreugde, dag aan dag den afstand verminderen, die haar scheidde van haar geluk. En eindelijk, na een voorspoedige reis, zonder noemenswaardige vertraging, bereikte zij de reede van Batavia.

Hier zouden de meeste passagiers van boord gaan. Mevrouw Winckel en slechts enkelen zouden achterblijven, om na een paar dagen oponthoud, de reis naar het binnenland voort te zetten.

Albertine stond bij de verschansing, eenigszins afgezonderd van de anderen, gedrukt door een vreemd gevoel van verlatenheid, bij het zien van de blijde gezichten en verlangende blikken, die de aankomst van het bootje, dat van wal kwam aanstoomen, tegemoet zagen. Zij verwachtte niemand. Joost was immers op Indra Majo! Hoe verlangde zij thans op eenmaal, naar zijn prettig bekend gezicht.

Maar wat was dat? Wie kon het zijn, die daar zoo opvallend met den zakdoek zwaaide, telkens weer naar den kant waar zij stond? Het was immers niet mogelijk, dat Joost hier kon zijn?... Neen, dat kon niet!"

Het bootje naderde meer en meer: de personen, die zich op het dek bewogen, werden duidelijker te onderscheiden. Albertine's ontroering nam steeds toe. Dat waren toch wel zijn oogen, die haar tegenblikten van onder dien helmhoed, zijn mond was het, die haar toelachte... O, hemel! dat was toch werkelijk Joost, haar man!...

Zij klemde beide handen om de verschansing en beefde over het geheele lichaam. Wat maakte haar op eens zoo angstig, dat ze wel had willen wegschuilen? Ach! haar geluk was tot nu toe een droom geweest: nu naderde het haar in werkelijkheid, onverwacht en onvermoed. Want nog eer zij van den schrik bekomen was, was de trap reeds neergedaald, de plank gelegd, stormden de komenden het groote vaartuig op en stond hij naast haar.

„Albertine! hier ben ik! Is het goed, Albertine?"

Zij sprak niet en vroeg niets: zij zag slechts naar hem op en legde beide handen in de zijne. Hij had haar nog nooit gekust; zou hij dat nu doen, bij al die menschen? Maar hij was toch haar man!

Later lachten zij te zamen om hun wederkeerige verlegenheid, maar toen Joost al de omarmingen om hem heen zag, vatte hij moed en gaf haar een kus, met een kleur als bloed. En toen vroeg zij in haar verwarring: „Wat kom je doen, Joost?"

En hij antwoordde: „Mijn vrouw halen," en kuste haar weder.

Een uur later zaten zij naast elkander, als twee blijde kinderen, in een open rijtuigje, dat hen van den boom naar het hôtel zou brengen.

Vindt je het niet heerlijk, Albertine! dat zij mij aanboden je te gemoet te reizen? Nu doen we toch een huwelijksreis, net als in Holland."

En hij antwoordde: „Mijn vrouw halen" en kuste haar weder.

Dit is nu het slot van onzen roman," sprak zij, en hij klemde haar hand tusschen de zijnen, toen hij antwoordde: „Neen, niet het slot; eigenlijk is dit het begin, Albertine! Is het niet of wij een nieuw leven beginnen?"

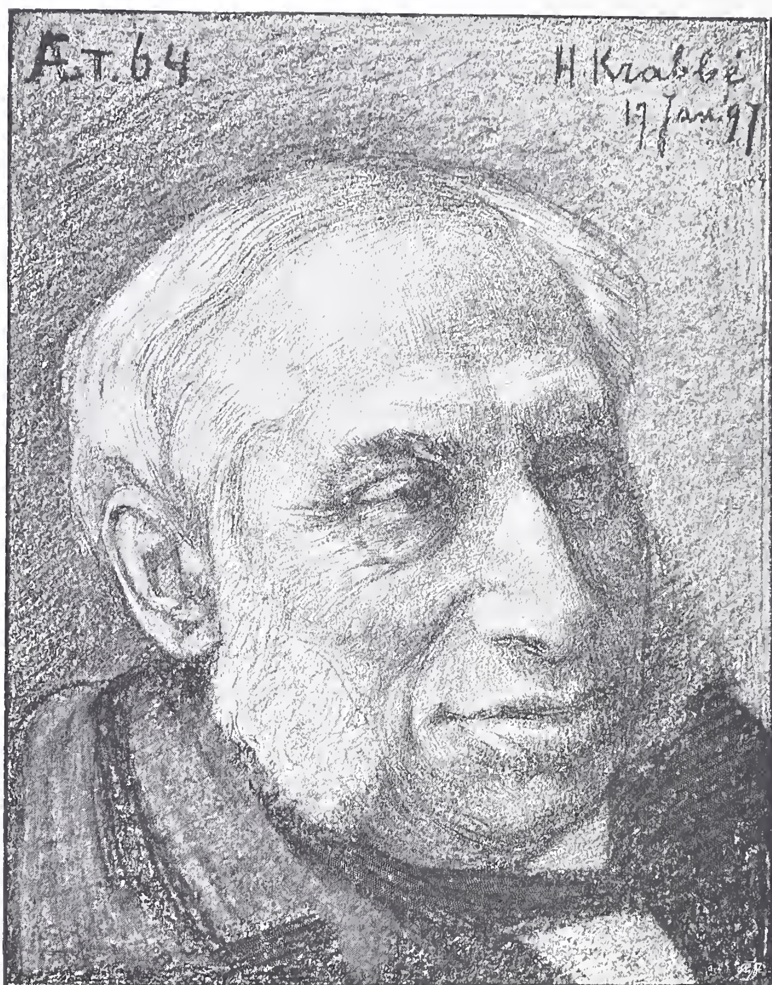
Zij zweeg, te gelukkig om te spreken en hij ging voort:

„Dat je van mij hield, geloofde ik, maar mijn geluk is duizendmaal grooter geworden, nu je alles hebt willen verlaten, om mij te volgen, *tot over de zee.*"

DE HEER A. C. WERTHEIM AAN 'T WOORD *).

DOOR

C. K. ELOUT.

De heer A. C. Wertheim.

De heer A. C. Wertheim is — het is in vele kringen bekend — een van de meest welwillende menschen die men kan ontmoeten. Zijn zucht om zooveel mogelijk een verzoeker ter wille te zijn, wordt misschien alleen beperkt door een andere, niet minder bekende eigenschap van zijn karakter: zijn overgroote bescheidenheid. En aan die twee groote componenten had ik, op mijn verzoek om een onderhoud, den volgenden brief als resultante te . . . danken (als dat laatste woord hier ten minste op zijn plaats is):

*) Door den heer Wertheim geverifieerd.

AMSTERDAM, 6 Jan. 1897.

Geachte Heer!

Dat ik met u en den heer Krabbé gaarne een onderhoud heb, spreekt van zelf (bijv. Zondag 11 ure, Amstelstraat 30), evenzeer dat ik bereid ben u over onderwerpen, die ons gemeenschappelijk interesseeren, te woord te staan en mijn oordeel te geven.

Een andere vraag is echter of dit alsdan aan de openbaarheid moet worden prijsgegeven, m. a. w. of u als interviewer komt. — Ik beken u, dat ik mij daarvoor niet hoog genoeg stel.

Om aldus zijn meening over alles en nog iets den volke te verkondigen — en dit vooral zonder gereede aanleiding — is alleen geoorloofd aan hen, die in elk opzicht door het verkondigen dier meening de menigte nuttig kunnen zijn, of wier karakteristiek zoo belangrijk is, dat hun doen en laten de massa's met recht interesseert.

Maar die niet uitsteekt, moet niet willen uitsteken.

Daarom kan ik mij tot niets verbinden, wat publiciteit betreft — omdat ik er voor anderen geen nut en voor mijzelf ostentatie in zie.

Gij ziet, ik ben openhartig!

Handel nu geheel naar goedvinden. Uw komen (mits onder bovenstaande reserve) zal mij aangenaam zijn en uw wegblijven zal ik begrijpelijk vinden.

Met achting,

Uw Dr.

A. C. WERTHEIM.

Dit was nu wel nog wat onzeker, maar ten slotte verklaarde de heer Wertheim zich toch bereid en wij werden ontvangen in een klein vertrek van zijn kantoor in de Amstelstraat, welk kantoor aan de achterzijde in verbinding staat met het mooie woonhuis op de Heerengracht.

Er waren ditmaal twee zittingen noodig, want de heer Wertheim had zich niet kunnen voorstellen, dat zijn persoon interessant genoeg was om hem langer dan een enkel uur te ondervragen. Toen ik er op wees, dat wij bij generaal Van der Heijden toch ook wel een uur of drie hadden gezeten, terwijl toen eigenlijk slechts één onderwerp — Atjeh — was aangeroerd, luidde het antwoord:

„O maar, u kent het woord van Jules Janin: „*Quelque-chose — c'est tout...?*"

Enfin wij kwamen aan de praat, en mijn eerste vraag gold des heeren Wertheims levenswijze.

„Ik sta vroeg op, maak een wandeling, die mij door den dokter is voorgeschreven, en ontvang dan menschen, den ganschen dag door. Verder bezoek ik elken dag de Beurs, minder om daar zeer militant te zijn, dan wel om ook daar weer een groot aantal personen in de gelegenheid te stellen, mij te spreken."

— „U hebt het zeker zeer druk?"

„Ja, door de vele menschen die mij komen raadplegen heb ik veel meer bezigheden dan ik eigenlijk doen kan. En u weet wat Madame de Staël zei: *Qui n'a pas l'esprit de son âge, en a tous les défauts.* Voor mijn leeftijd — ik ben vier-en-zestig jaar — heb ik te veel werk."

In 't midden latend of de bescheidenheid van den spreker het citaat hier wel op zijn plaats deed zijn, was mijn volgende vraag, of de heer Wertheim mij kon zeggen, hoeveel betrekkingen en functiën hij zooal bekleedde.

„Neen, ik heb dat nooit opgeteld. Het gaat mij als die leidekkers, die zóó hoog klimmen, dat ze maar niet naar beneden kijken, anders worden ze duizelig... ... niet van de hoogte, maar van het gevaar," werd er aan toegevoegd.

En toen ging de spreker vanzelf voort:

„Want — dat kan ik u wel zeggen... het kan u misschien interesseeren — het is een zwak van mijn karakter, dat ik nooit neen kan zeggen. Als mij iets wordt opgedragen dan kan ik niet weigeren en waar ik moeilijkheden zie, tracht ik die niet te ontgaan, maar ze te overwinnen. Ik beschouw mij weleens als een van die honden, die zonder eenig nadenken in 't water springen om hun meester te redden. Het is een natuurlijke neiging van mij om moeilijkheden te bekampen. Ik zou haast zeggen: *C'est plus fort que moi.*"

De bovengang in de woning van den heer Wertheim.

— „Ik kan mij trouwens begrijpen, dat als men al zoo lang als u bezig is en zooveel succes heeft gehad... dat men dan..."

„Koppig wordt? Ja, dat is ook wel zoo. Ik moet zeggen: het is zeker wel een dwaasheid, maar ik voel toch altijd een zekeren prikkel om iets te beginnen en te beëindigen, waarin anderen wellicht niet gemakkelijk zouden zijn geslaagd... Dat is geen lofspraak, maar een verontschuldiging...

„... Maar ik ben wel overtuigd, dat nu voor mij het oogenblik is gekomen om te verminderen. Niets is zoo gewenscht voor een mensch als om zijn eigen moderateur te zijn. De erkenning van de noodzakelijkheid om terug te

treden verkrijgt men slechts ten koste van een zwaren strijd. Dien strijd heb ik nu al gedurende een tweetal jaren gestreden en daarvoor zijn twee redenen. Of de werkzaamheden waarbij men betrokken is, gaan goed — en dan wil men mede genieten van hun zon en hun licht — òf ze gaan niet goed . . . en welke kapitein wil zijn schip verlaten wanneer het in gevaar verkeert? Daarom is het zoo moeilijk, het oogenblik te vinden waarop men zich moet beperken. Het is daarmee als met die goudzoekers uit de middeneeuwen: ze vinden niet wat ze zoeken . . . in dit geval het physiologisch oogenblik."

— „U bent ook al begonnen met uwe terugtreding niet waar? Uw bedanken als Voorzitter van *Burgerplicht* was zeker een stap in die richting?"

„Ja, wat de politiek betreft, wil ik u wel zeggen, dat ik heb gemeend, van de militante politiek het eerst te moeten scheiden. Die heeft mij zooveel teleurstellingen berokkend en mij zooveel illusies gekost . . . het heeft mij een blik doen werpen op . . . toestanden en . . . menschen . . . dat . . ."

De aarzeling van de laatste woorden ging over in een glimlachende geruststelling:

„Dat is geen wanhoopskreet: Het is alleen voor mijzelf een teleurstelling geweest, die ik misschien moet wijten aan mijn eigen opvattingen. Vooral de gebeurtenissen van '94 hebben teleurstelling bij mij gewekt, omdat toen de oude vriendschapsbanden niet sterk genoeg bleken en dat men niet hooger deed gelden wat ons vereent dan wat ons scheidt. De vraag is maar of de menschen, die zóó handelden, niet gelijk hadden door aldus uitsluitend den practischen kant te beschouwen en of politiek misschien niet inderdaad niets met gevoel te maken heeft.

„Ik heb mij dus niet vervreemd van het politieke leven, maar ik sta er nu meer als toeschouwer in dan als medewerker . . . Medewerker althans voor zoover de Voorzitter van *Burgerplicht* dat is."

Zonder dat ik eene nieuwe vraag deed, zei de heer Wertheim vanzelf:

„Wilt u misschien ook mijn meening vernemen over den politieken toestand van het oogenblik?"

En op mijn toestemmend antwoord ging hij weer met dezelfde rustige zekerheid voort:

„Wat mij in den laatsten tijd vooral onaangenaam stemt, is, dat ik in den politieken toestand die breedte en ruimte van opvatting mis, die vooral in de Liberale Partij noodig zijn voor diegenen die een nieuwen toestand in 't leven gaan roepen. Er is behoefte aan organisatie en de Liberale Partij heeft in den lateren tijd groote bewijzen van toewijding gegeven, vooral als men de elementen nagaat, waaruit ze bestaat. Menigeen heeft met een angstig gevoel de wetten van Pierson en de weinige sociale wetten van den laatsten tijd, aangezien en men moet prijs stellen op degenen die, bezield met zulke gevoelens, niettemin hun overtuiging . . . ik wil niet zeggen geweld hebben aangedaan, maar dan toch terzijde hebben gesteld voor de heerschende opvatting.

„Zeker mag men op het eenmaal ingenomen standpunt niet blijven staan; het is mijn innige overtuiging, dat men waarheden die eenmaal doorgedrongen zijn, niet mag terugzetten. Onder die waarheden behooren in de eerste plaats sociale hervormingen. Men moet den moed hebben om zekere *idées préconçues* van zich af te zetten en eene breedere wetgeving voor te stellen dan de thans

geldende. Wie dat niet doet, miskent den tijd waarin hij leeft en de toestanden waarin hij geplaatst is.

„Maar alleen die overwinningen zijn werkelijk behaald, die ook goed bevestigd zijn. Ik beschouw het niet als een overwinning, als een wilde door tot het einddoel te loopen en daar een vaandel te planten, maar wel om stap voor stap voort te gaan zonder iets op te geven van het bereids bereikte. Daarom zegen ik de energie die door de radicalen is opgewekt, maar ik ga niet met hen mee in de onstuimige wijze waarop ze hun doel willen bereiken. Het is in de politiek als in de natuur: Goede planten hebben een lange ontwikkeling noodig en goede vruchten moeten lang rijpen.

„Dat mag evenwel geen verontschuldiging zijn om niets meer te doen of om niet verder te gaan.

„En nu de groote quaestie: Nu staan aan den eenen kant diegenen die met het bereikte tevreden zijn — dat zijn om zoo te zeggen de *bourgeois satisfaits* op politiek gebied — of die ten minste alle consequenties van elke daad willen afwachten alvorens verder te gaan. . En aan den anderen kant staan de vooruitstrevenden *quand même*, die eenvoudig de daad van vandaag beschouwen als een introductie voor de daad van morgen, zonder er rekening mee te houden, dat zelfs de verstandigste daad een oogenblik van consolidatie noodig heeft.

„Nu is het gevolg daarvan het uitstooten van den eene door den andere en dat is in mijn oog de groote fout van de Liberale Unie. Ik zou het heele program van de Liberale Unie kunnen onderschrijven mits dat ik vrij bleef om het als eerlijk en onafhankelijk man toe te passen en mits de formule zelf niet in tegenspraak was met de toelichting van Professor van Hamel. Wat ik de Liberale Unie niet vergeef is, dat ze zoo exclusief is, dat ze den goeden elementen, die minder kunnen presteeren dan het maximun dat ze verwacht, maar die jaren van toewijding voor haar over hebben gehad, eenvoudig eene verdere samenwerking onmogelijk maakt doordat ze die *quand même* wil binden aan een reeks formules."

* * *

Enkele oogenblikken hield de gelijkmatige, rustige uiting van gedachten op. Toen werd ze weer opgevat:

„Ik ben volstrekt niet anti-clericaal. Ik begrijp dat het clericalisme een element is dat in de sociale samenleving, in het ethische en in het politieke leven onmisbaar is omdat het een uitvloeisel is van godsdienst en historie en dus van het gevoelsleven in de wereldgebeurtenissen, maar ik wil de Kerk in de Kerk en niet in den Staat. Ik wensch een vrije Kerk in een vrijen Staat en verzet mij slechts dan tegen het clericalisme als de Kerk usurpeert op den Staat. Ik sta dus ten opzichte van het clericalisme met het geweer bij den voet, maar het is een geladen geweer . . .

„. . . . En daarop zou ik kunnen toepassen wat ik in de Kamer heb gezegd bij de wijziging van de schoolwet, namelijk de woorden van Cromwell (met een kleine variatie): Verzoen — maar houdt je kruit droog . . .

„. . . . De grief nu die ik tegen de anti-clericalen heb is, dat hunne staatkundige beschouwingen op een negatieve politiek rusten; wat in de wereld tot ontwikkeling komt, moet zijn kracht ontleenen aan een positieve opvatting, niet aan een negatieve. Nu is het juist zoo moeilijk voor de Liberale Partij om zich te reorganiseeren omdat ze aan den eenen kant gedrongen wordt door tegenzin tegen kerkelijke overheersching — dat is een negatief principe — en aan den anderen kant door het bereiken der genereuse idealen van

onzen tijd, waarbij niet genoeg rekening wordt gehouden met de werkelijkheid. Daaronder reken ik in de eerste plaats de pensionneering van werklieden. Ik zal er graag aan meewerken en kan het geschieden dan zal ik het een zegen achten, maar als het moet geschieden ten koste van honderdduizenden die wel meebetalen, maar niet meegenieten (de kleine burgerij, die wel meebetaalt maar waaraan niemand denkt als ze oud wordt) dan zal ik mij wel tienmaal bedenken vóór ik daaraan meewerk. — Ik noem juist dit punt omdat het een van de meest genereuse denkbeelden van den nieuweren tijd is en omdat ik het niet absoluut onbereikbaar acht."

* * *

— „Het al of niet clericaal zijn heeft zich in onze politiek altijd het meest op onderwijsgebied geuit... Is nu uw meening dat de openbare school zooals wij die nu hebben, altijd noodig zal blijven?"

„Het ideaal zou zijn als de bijzondere school verdraagzaam was, want dan was er geen openbare school noodig. Als de bijzondere school beantwoordde aan de eischen niet alleen van het verstand, maar ook van het gemoedsleven van alle leerlingen, dus neutraal was zonder ongodsdienstig te zijn, dan was de openbare school niet noodig. Maar dat acht ik onmogelijk omdat de bijzondere school juist het tegendeel ambieert.

„Men behoeft nog geen religie te doceeren om het godsbegrip niet uit te sluiten. Men is nog niet ongodsdienstig als men zich niet wil laten binden door een bepaalden ritus. — Doch de clericalen willen dat het godsbegrip geleeraard wordt op hun manier en dat is de uitsluiting van andersdenkenden.

„Daarom hebben wij de openbare school noodig die de ouders niet bedreigt in het gemoedsleven van hun kinderen. En daarom zal de openbare school altijd blijven bestaan zoo lang in de bijzondere school niet die wijziging wordt gebracht — die ik onmogelijk acht.

„Dat heeft mij evenwel niet belet, behulpzaam te zijn bij het verkrijgen van meer billijkheid tegenover de bijzondere school. Ik acht de openbare school niet bedreigd door de subsidieering der bijzondere scholen omdat de openbare school wordt gevorderd door de behoefte aan een waarborg van neutraliteit... Maar boven dat alles stel ik goed onderwijs en dat heeft er mij toe geleid, te zeggen: Verlies ik wat zieltjes door de bijzondere school sterker te maken, dan win ik toch even zooveel ontwikkelde Nederlanders. En dat is de eerste plicht die op den wetgever rust."

* * *

— „Wat denkt u" was mijn volgende vraag „van de toekomst van het Joodsche volk in verband ook met de kolonisatie-plannen van wijlen Baron Hirsch?"

„Wat de kolonisatie-plannen van Baron Hirsch betreft, ik beschouw die als een ontoereikend, maar hoogst humanitair middel om personen die het niet in hun land kunnen uithouden, te brengen naar een vrij land waar hun godsdienstige overtuiging geen hinderpaal is om hun brood te kunnen verdienen. Maar het mag mijns inziens volstrekt niet worden beschouwd als een poging om een Joodschen Staat te vestigen. Hirsch heeft dan ook de bedoeling gehad om aan Russische uitgewekenen een schuilplaats te verschaffen, maar nooit om een Joodschen Staat te stichten. Ik begrijp het denkbeeld van een Joodschen Staat eigenlijk niet. Niemand zal toch denken dat in den tegenwoordigen tijd een Staat een zuiver godsdienstig karakter kan dragen en vooral bij de Joden is dat ondenkbaar. Schijnbaar zou men zeggen: Al zooveel eeuwen hebben de Joden hun godsdienst vrijgehouden van iedere *attache*,

dat ze voor de uitvoering van zulk een denkbeeld toch wel geschikt zouden kunnen zijn Maar politiek is dat niet waar. Behalve in enkele landen waar de Jood geduld werd, werd hij overal vervolgd. Hij zelf werd daardoor gehard en gedenatureerd van de zachtere en fijnere gewaarwordingen van het gemeenschapsleven. Er is langzamerhand meer licht gekomen en de Jood is meer en meer opgegaan in de samenleving, maar niet altijd is de samenleving herbergzaam en niet altijd is de politiek de afspiegeling der samenleving. Daar echter waar de Jood is opgenomen, zoo niet in de intiemere kringen dan toch in het maatschappelijk verband, is hij staatsburger geworden en heeft hij het land liefgekregen. Dat land is hem zijn vaderland geworden, want zijn kinderen zijn er geboren, zijn ouders hebben er geleefd en zijn er gestorven, hij heeft er zich geacclimatiseerd, de geschiedenis des lands is zijn geschiedenis geworden en het streven van dat land is ook zijn streven . . .

„Met andere woorden: De Joden die leven in Nederland, Duitschland enz. zijn geen vreemdelingen, maar zij behooren bij het volk, niet bij toeval, als een reiziger in een hotel, maar als iemand die in zijn eigen woning leeft.

„Hoe is het mogelijk dat er menschen zijn die, met terzijdestelling van alle moreele en materieele gronden, in Palestina, in de gloeiende zon en in een zandwoestijn, een Staat willen vestigen? Zouden al die menschen kunnen afschudden wat hun lief geworden is van hun omgeving, om een voorschrift te volgen dat niet meer is dan een illusie?

„Het is volkomen juist dat de orthodoxe Joden bidden: „Dit jaar in het land waar ik ben — dat ze het land der ballingschap noemen — het volgende jaar in Palestina." Maar als men er hun ernstig naar vroeg en ze kwamen te staan voor de vervulling van hun wensch, dan zouden ze zeker daartegen protesteeren.

„Ik geloof dus niet aan de mogelijkheid van een Joodschen Staat."

Iets anders achtte de heer Wertheim de rassenquaestie. Hij geloofde echter niet dat die de kern der semietische quaestie uitmaakt.

„Men heeft langzamerhand andere begrippen gekregen, vooral aangaande het bezit. Aan de eene zijde zijn opgekomen de hooge en verheffende theorieëen, die wel is waar geen gelijkmaking beoogen, maar eene verlichting van lasten bij den een en eene verhooging van het plichtbesef tot het dragen van lasten bij den ander. Aan den anderen kant echter is een zekere jaloezie, een zekere nijd ontstaan en dan doet zich de vraag voor of niet de semietische quaestie eigenlijk in 't leven is geroepen door het feit dat de Semieten zich beter en met meer beleid tot rijkdom weten te brengen, dat zij, als de natuurlijke parvenu's van dat wat hun streven opgebracht heeft, aanstoot geven aan degenen die minder bereikt hebben, zoodat zij voor diegenen voorwerpen van haat en nijd zijn geworden. Dat is misschien de grondslag van het anti-semietisme.

„Nu meen ik dat de Jood in de maatschappij een moeilijke maar een heilige taak heeft te vervullen. Hij moet het tegen hem bestaande vooroordeel wegnemen — niet met woorden, want daardoor overtuigt men alleen de voor overtuiging vatbaar — maar metterdaad. Als men toont hart te hebben voor wat anderen waardeeren, dan heeft men niet alleen zichzelf, maar eene geheele menigte personen vrij gesproken van de beschuldiging die op hen rust."

„Dat zulk een vooroordeel, vooral wat de vormen betreft, dikwijls voedsel vindt in de eigenaardige vormen die de Joden soms aannemen, is evenmin te verwonderen als dat die eigenaardige vormen bestaan. Ontvang maar diengene, dien ge tot uw gelijke maken wilt, zóó, dat hij het recht heeft zich uw gelijke te voelen, dan zal het verschil spoedig ophouden te bestaan. Maar als ge

daartoe niet den moed hebt en integendeel die personen hard valt om de gebreken van een verleden waarvoor zij niet verantwoordelijk zijn, dan moogt gij niet uitsluiten diegenen die dat verleden ondergaan van hen, die dat verleden in 't leven hebben geroepen.

,,Ik vraag voor den Jood geen enkel voorrecht, want elk voorrecht is vernedering. Meer dan een ander te vragen is een ander onrecht doen. Recht — dat is gelijkstelling — is het hoogste dat ik ambieer, dus ook voor de Joden. Voor argumenten die bijvoorbeeld een Commissie doen aanprijzen omdat daarin *ook* Joden, Katholieken of Protestanten zitten, haal ik de schouders op omdat men overal moet vragen: Wie zijn de bekwaamsten? — en niet: Hoe bidden ze in de Kerk?"

* * *

— ,,Men noemt in 't buitenland Nederland wel eens een litterairen roofstaat... Acht u dat juist? Meent u dat wij ons niet buiten de besluiten van het Berner Congres hadden moeten houden?"

,,Dat is een van de dingen die ik altijd zeer heb betreurd. Het heeft mij dikwijls verhinderd, naar litteraire congressen te gaan omdat ik mij als Nederlander moest schamen dat de geestesvoortbrengselen van den vreemde in ons land niet veilig zijn. Ik heb mij dikwijls afgevraagd hoe het mogelijk is dat in een land en onder eene wetgeving met zoo strenge ethische eischen, die eischen eenvoudig miskend worden op geestelijk gebied en ik kon mij nooit vereenigen met het argument dat zulks geschiedt omdat wij hier niet rijk genoeg zijn om de auteursrechten te betalen. Ik heb mij wel eens afgevraagd of diegenen, die dat argument gebruiken, hetzelfde zouden zeggen als ze in een winkel een duur voorwerp zagen en of ze zich dan gerechtigd zouden achten het mee te nemen omdat ze het niet kunnen betalen. Het buitenland zal zeker bereid zijn, met Nederland voorwaarden te maken die ons in staat stellen om kennis te nemen van wat elders wordt geproduceerd op 't gebied van litteratuur en wetenschap.

,,Maar dat is vrijwel onmogelijk zoolang Nederland niet door toetreding tot de Berner Conventie bewijst, dat het eenvoudig eerlijk wil zijn."

— ,,U acht dus de qualificatie van Nederland als ,,litterairen roofstaat" gerechtvaardigd?"

,,Het is hard om, wanneer men gebukt gaat onder de eene of andere *épithète* die vernedert, te bekennen, dat ze verdiend is, maar als men de hand op het hart legt en vraagt of het niet even goed roof is van letterkundig als van materieel goed, dan moet het antwoord zijn, dat de benaming hard, inhumaan... maar verdiend is."

* * *

— ,,Men kan — zooals u zelf zei — zeer goed godsdienstig zijn zonder zich aan een bepaalde religie te houden. Zoo zou men ook in de openbare school, zonder een bepaalde religie te doceeren, de kinderen wel het godsbegrip kunnen leeraren!... Zoudt u *dat* wenschelijk vinden?"

,,Ik wil de openbare school zóó, dat daarin niets geleerd wordt, dat in strijd is met de godsdienstige begrippen van haar bezoekers. In de school behoort de godsdienst niet thuis; daarvoor heeft iedereen gelegenheid om zijn kinderen daarbuiten godsdienstonderwijs te geven. Wat ik bestrijd is, dat men de

negatie van het godsbegrip leert en dat is tegenwoordig wel eenigszins een gevaar geworden door de richting van een deel der onderwijzers . . .

„ . . Wilt u misschien dat ik over hen ook mijn meening zeg?”

— „Daar stel ik zeker prijs op.”

„Wat hen betreft, gevoel ik, dat menschen, die een zwaren strijd te strijden hebben — financiëel, pecuniair vooral — en die aan den anderen kant verheven zijn boven het gewone ontwikkelingspeil van hun omgeving, behept met de denkbeelden, die zich aan hen opdringen onder gebiedende financiëele bezwaren en met schitterende idealen voor oogen, ongeduldig worden en hun denkbeelden uiten op een wijze, die niet altijd strookt met wat voorzichtigheid en beleid moesten leeren. Maar wat ik niet vergeef is, dat ze dan onderwijzers blijven. Er is geen misverstand mogelijk: Evenmin als men van een jongen boom vruchten verwacht, kan men van een kind het oordeel des onderscheids verwachten in diep ingrijpende ethische quaesties. Het kind begrijpt alleen wat het plastisch wordt voorgehouden en daarom moet de onderwijzer die zijn leerlingen bij het verwerken der leerstof geen indigestie wil bezorgen, door zijn leven het kind een voorbeeld stellen. Het kind heeft geen begrip van den rechtsregel: zooveel qualiteiten, zooveel personen; de meester, de onderwijzer in de school en de onderwijzer op straat en in de vergaderzaal zijn voor het kind een en dezelfde — de onderwijzer. Het kan niet onderscheiden waar het den onderwijzer volgen moet en waar niet. En dus moet hij, die deze moeilijke taak op zich heeft genomen, aan zijn lievelingsdenkbeelden alleen dáár uiting geven waar ze ongevaarlijk zijn voor de opvatting van derden. — Dat is een zware taak, maar niemand is verplicht, onderwijzer te worden. Als hij dat doet, moet hij evengoed trouw zweren aan het vaandel, als de soldaat die het moet verdedigen door een kogelregen heen. Naarmate wij dankbaar zijn voor het mensch-maken door den onderwijzer moet hij ook zijn: een goed, edel en opofferend mensch.

„En daarin maak ik geen onderscheid tusschen den onderwijzer op de openbare en op de bijzondere school. Ik zal nooit meegaan met diegenen, die op de bijzondere school van den onderwijzer een werktuig willen maken, een mannequin, geplaatst zooals zijn chefs dat willen . . . maar ook nooit met diegenen die van den onderwijzer op de openbare school een luchtreiziger willen maken, die nu en dan de hoogte ingaat

„In de opvatting van het onderwijs stelt trouwens de wet hooge eischen, maar maakt ze ook een groote fout. Het Lager, het Middelbaar en zelfs het Hooger Onderwijs van de gymnasia geeft een indruk van personen die van alles wat weten, maar daardoor oppervlakkig moeten worden in de wijze waarop ze leeren. Men vertrouwt het onderwijs toe aan specialiteiten die van hun vak de hoofdzaak maken en, elk voor zich, dat vak op den voorgrond willen stellen. Dat heeft Molière eigenlijk al geparodieerd met zijn dansmeester en zijn schermmeester. Die manier, waarbij zooveel van de geestelijke inspanning der leerlingen gevergd wordt en waar men zich met de photographie tevreden stelt in plaats van de staalgravure, maakt dat de jongelui de wereld ingaan met veel baggage maar die heel licht is en dat ze zelven moeten verbeteren wat oppervlakkig is geleerd en ten slotte zelf hun keuze moeten bepalen. Men zou het onderwijs veel kunnen vereenvoudigen en het daardoor veel degelijker kunnen maken terwijl ook het enkele feit, dat de leerling zooveel verschillende personen voor zich krijgt, voldoende is om tot oppervlakkigheid te stemmen. De indrukken van die verschillende persoonlijkheden zijn te vluchtig en toch is de onderwijzer door zijn persoonlijkheid de machtigste hefboom voor het kind om te leeren.”

* *
*

Ten slotte kwam de heer Wertheim nog eens terug op de Liberale Partij.

„Ik geloof dat men met programma's noch eene partij vormt, noch haar bijeen houdt, noch haar consolideert. Programma's beschouw ik als éclaireurs. Wanneer op een gegeven oogenblik de strijd zal ontstaan dan zal iedereen in den aanvang zijn idealen op den voorgrond stellen en dan is het ook niet onmogelijk dat de uiterste partijen daarbij eenigszins zullen winnen ten koste van de eigenlijke Liberale Partij. Die veel beloven, een hemel op aarde, die hebben altijd succes gehad in den aanvang. Maar of dat succes duurzaam zal zijn op politiek gebied, betwijfel ik. Het is iets heel anders of men den massa's illusies voorhoudt en schoone beloften doet, of dat men geroepen is, die op practische wijze te verwezenlijken. Een Franschman gaf mij eens den raad: Als je een denkbeeld of een plan hebt, uit het dan nooit, vóór je het opgeschreven hebt, want bij het opschrijven komen de moeilijkheden voor den dag die je in 't eerst niet had overdacht. Dat is in de politiek waar, tusschen het neerschrijven en het toepassen. Ik zou het geen ongeluk vinden voor ons land als men eens proefondervindelijk naging wat zij kunnen uitvoeren die zooveel beloven wat den materieelen en moreelen vooruitgang des volks aangaat. Want doen zij het goed — *tant mieux*. En loopt het mis — dan heeft de partij gewonnen die regelmatig maar langzaam voorwaarts wil gaan.

„Eene tijdelijke nederlaag der Liberale Partij acht ik dus onvermijdelijk, maar tevens nuttig. Het zal een louteringsproces zijn, dat haar bevrijden zal van diegenen, die slechts noode meegaan omdat ze niet anders kunnen, met het oog op de kans van hun verkiezing en tevens zal het diegenen, die te snel wilden gaan, de moeilijkheden leeren van den weg. Waardeering van onderlinge eigenschappen ontstaat oneindig meer in tegenspoed dan in voorspoed. Die waardeering is noodig, zal de Liberale Partij gesterkt uit den strijd te voorschijn komen; zij ontbreekt op 't oogenblik ten eenenmale. Men miskent elkander om détails en vergeet al wat kan vereenigen. Als ons de nederlaag nu brengt tot toenadering, als de noodzakelijkheid ons aaneensluiting leert, dan eerst zullen wij in staat zijn met meer succes als regeeringspartij op te treden.

„Al de goede getuigschriften, die wijzelven ons bijbrengen uit het verleden, hebben in mijn oog geen waarde. De massa's zien er alleen zelfverheerlijking in. Alleen dan wanneer het blijken zal dat niet het absoluut-, maar slechts het relatief-beste te verkrijgen is, dan zal de reactie komen. Of dat lang of kort zal duren en of wel precies dezelfde personen, die voorzitten bij de nederlaag, ook bij de resurrectie aanwezig zijn, doet er niets toe. De personenquaestie moet vooral bij de Liberale Partij geheel op den achtergrond treden en die niet genoeg abnegatie heeft om dat te ondergaan is niet waard om als hoofd van die partij te worden beschouwd. Den goeden generaal leert men kennen in de retraite . . ."

De heer Wertheim bedacht plotseling dat zijne vergadering hem wachtte. Het was waarlijk al over den tijd en dus werd het onderhoud geschorst tot een anderen dag.

* * *

Bij de tweede zitting begon de heer Wertheim zelf met de vraag:

„Over politiek hebben we de vorige maal zeker genoeg gesproken?"

De brochure van den heer de Beaufort was pas verschenen hetgeen mij aanleiding gaf om te antwoorden:

— „Dat is te zeggen . . . Ik zou u toch graag nog twee vragen doen over

hetgeen we de vorige keer besproken hebben. In de eerste plaats dit: Wat acht u — ik vraag dit ook met het oog op de brochure van meneer de Beaufort — het criterium van het liberaal-zijn in 't algemeen en voor dezen tijd in 't bijzonder?

Een oogenblik nadenkens. Toen kwam het antwoord:

„Ik zou in 't algemeen zeggen dat men onder „liberaal" moet verstaan die richting die, rekening houdend met historische en traditioneele verplichtingen, ze nochtans meer beschouwt als het voetstuk waarop men verder heeft te bouwen, dan als het gebouw zelf, m. a. w. die zich ten doel stelt om, in aanmerking nemend met de behoeften en de vorderingen van den tijdgeest, die verbeteringen aan te brengen die op sociaal gebied noodig zijn.

„En dan heeft men in die richting verschillende nuances: De oud-liberalen — diegenen die den vooruitgang opvatten als eene noodzakelijkheid in verband met de logica der feiten die zich in de wereldgeschiedenis voordoen, diegenen die, in plaats van den vooruitgang te willen om zijn ethische beteekenis, hem slechts beschouwen als een der middelen waardoor zij de positie hunner partij kunnen handhaven ... niet uit kwade trouw maar door de overtuiging dat in dien vorm het best te verwezenlijken is wat van hun standpunt als het welzijn des volks moet worden beschouwd.

„Daartegenover staan de vooruitstrevenden, die den vooruitgang zelf willen, niet alleen als utiliteitsbegrip, maar ook uit plichtbesef en omdat zij een gelijkere verdeeling van lasten wenschen.

„En eindelijk de radicalen, wier programma in de wijze van toepassen verschilt van dat der liberalen. De progressistische liberalen streven naar vooruitgang, rekening houdend met de eischen der werkelijkheid ... Ik zou dat willen duidelijk maken met een woord van Alphonse Karr: *Le meilleur moyen de ne pas atteindre son but, c'est de le dépasser.* De radicalen meenen dat het voldoende is, uiting te geven aan een denkbeeld, om het ook toe te passen. De kracht der jeugd, dat is het groote voordeel der radicalen, maar daartegenover staat het gemis aan ervaring en de neiging tot experimenteele toepassing, zonder rekening te houden met de gevolgen.

„De *zoogenaamde* oud-liberalen — niet die men er van beschuldigt maar die het werkelijk zijn — dat zijn eigenlijk de *bourgeois satisfaits* in de politiek, die vinden dat er genoeg gedaan is. Overigens zullen de partijgroepeeringen niet de oorzaken maar de gevolgen zijn van den komenden strijd."

— „U gelooft dus dat er geen essentieel verschil is tusschen radicalen en liberalen? Op het gebied van staatsinmenging bijvoorbeeld? U zou de samensmelting van radicalen en liberalen tot één partij mogelijk achten?"

„Niet tot één geheele partij maar de radicalen zouden de *avant-garde* kunnen vormen. De radicalen zouden dan wat water in hun wijn moeten doen en de anderen wat wijn in hun water. Maar op 't gevaar af dat de Liberale Partij het kind van de rekening zal worden, zou ik dat niet dadelijk willen. Laat ieder nu maar eens streven naar wat hem 't meest nabij is. Er zal samenwerking of ontbinding komen. Samenwerking beteekent de opoffering van nuances; ontbinding is oplossing van heterogene bestanddeelen. Beide vormen een gezond proces. En ik zou zeggen: Wat het hart betreft zijn mijn sympathieën bij het eerste ... en wat het verstand betreft misschien een beetje bij het laatste."

De laatste toevoeging werd op zachteren toon gezegd en met een fijne nuance van terughoudendheid waardoor het geheel de beteekenis kreeg van: 't Liefst zag ik samenwerking... maar eigenlijk is ontbinding misschien beter.
En toen volgde nogmaals, met een glimlach, de vraag:

„Zouden we nu niet genoeg politiek gehad hebben?"

Waartegen ik ditmaal niets meer had in te brengen.

* * *

— „Gelooft u dat ons belastingstelsel voor vereenvoudiging vatbaar zou zijn?"

„Het ideale, maar tevens het meest onpractische belastingstelsel, zou zijn een *impôt unique*, dat wil zeggen: „één belasting, voorziende in de behoefte en waar iedereen naarmate van zijn draagkracht zou bijdragen. Maar juist omdat dat zoo mooi is, acht ik het onmogelijk. Het gaat met belastingen zoowat als met kleedingstukken: Als één kleedingstuk zou gemaakt worden voor het geheele lichaam, dan zou het zeker gemakkelijk aan en uit te trekken zijn, maar het zou nergens passen. Karakteristiek voor belastingen is het, dat ze zich voegen naar de levensvoorwaarden der menschen en trachten, geen ruimte open te laten waardoor men zich aan de verplichting kan onttrekken. Zoo treft de vermogensbelasting het roerende en onroerende bezit, de bedrijfsbelasting de werkzaamheden en de personeele belasting de verteringen. En nu spreekt het vanzelf dat men, waar men telkens de belastingen heeft gewijzigd naar de behoefte, het eenheidsbegrip en het stelselmatige wel wat hebben moeten opofferen aan de wenschelijkheid dat elke belasting goed aansluit.

„Dat men die belastingen vervelend vindt, is natuurlijk. Iedereen denkt aan zichzelf in de eerste plaats en kan zich moeilijk troosten met de gedachte aan de algemeene noodzakelijkheid. Maar toch zijn dikwijls de vormen meer hinderlijk dan het *fond*, met andere woorden: De belastingbiljetten zijn vaak hinderlijker dan de belasting en dat is toch onvermijdelijk. Men moet daarbij rekening houden met twee dingen: In de eerste plaats dat men door die groote *questionnaires* gevrijwaard wordt voor eene betaling die niet billijk is en in de tweede plaats dat men daardoor gedwongen wordt te betalen wat men schuldig is.

„En dat die dwang niet overbodig is, blijkt wel uit de ontduikingen die plaats hebben ondanks het kruisverhoor waaraan men de menschen onderwerpt. Personen die zich zouden schamen om een speld mee te nemen die hun niet toebehoort, meenen in een hoekje van hun geweten een plaats te mogen reserveeren voor ontduiking van belasting. Wat waar is voor het individu, schijnt niet waar voor de massa's; men schijnt aan den Staat te mogen onthouden wat men het individu zou geven.

„Ik zou wel willen zeggen aan diegenen die zich zoo bitter beklagen over het ingewikkelde van ons belastingstelsel wat Alphonse Karr eens zei over de doodstraf: *Abolissons la peine de mort... mais que messieurs les assassins commencent.*

„Laat men maar beginnen met eerlijk op te geven, dan zal de vereenvoudiging wel volgen."

* * *

— „De doodstraf... dat is juist een onderwerp waarover ik ook uw meening wilde weten.

„Niet op sentimenteele gronden maar om utiliteitsredenen ben ik een tegenstander van de wederinvoering der doodstraf. Ik laat in 't midden de mogelijkheid van een rechterlijke dwaling; ik laat in 't midden het op zichzelf afschuwelijke feit dat men met voorbedachten rade en onder den indruk van de majesteit van het recht iemand van het leven berooft; ik laat ook terzijde dat, waar de doodstraf streng wordt toegepast, nergens vermindering van het aantal misdaden optreedt en dat de vrees voor de doodstraf verloren gaat door de illusie die de misdadiger zich maakt om toch te kunnen ontsnappen...

„Maar ik kom neer op de utiliteit. Niets is meer demoraliseerend dan de doodstraf. Voor diegenen die zwak zijn, brengt ze een toestand van prostratie in 't leven waardoor niet meer een schuldige getroffen maar een onbewuste overgeleverd wordt en voor iemand met sterkere zenuwen — en dat hebben in de regel de misdadigers — wordt het een soort van martelaarschap. Men geeft hun de gelegenheid om terug te koopen het afschuwelijke van de misdaad door den moed der boete. Het is een dwaze voldoening der ijdelheid van den misdadiger. Zóó begrijpen het ook de massa's want zij juichen den moedige toe en het wordt een traditie dat A. of B. zoo moedig is gestorven.

„Een afschuwelijker schouwspel dan dat van een onthoofding is niet te vinden. Het uitschot der menigte verzamelt zich om te kijken en de uitingen van die menigte zijn al voldoende om eene terechtstelling te maken niet tot een suprême boetedoening, maar tot een vernedering.

„Dus mist de doodstraf haar doel. Als zij afschrikwekkend moet zijn, dan behoort ze toch afgrijzen, vrees in 't leven te roepen en nu vraag ik mij af: Als iemand gesteld wordt voor dit ultimatum (gesteld dat hij redeneert): òf eenige oogenblikken van surexcitatie en eene boetedoening die misschien een vrijspraak voor zijn gemoed in zich houdt — òf wel de straf om zijn leven lang zich rekenschap te geven van zijn daad en in zijn gedachten te rectificeeren wat door de verkeerde lijn van een misdaad is verdraaid... is dan het laatste niet het beste middel? De straf moet nooit zijn het wreken van de misdaad maar het in de toekomst onmogelijk maken daarvan. Door de menschen te beletten, een misdaad opnieuw te plegen, krijgt men grooter waarborg dan door het feit van hen te dooden maar hun tevens eene verheerlijking mee te geven.

„Daarom gebeurt het ook zoo dikwijls dat in die landen, waar de doodstraf bestaat, door de clementie van den vorst de misdadiger wordt vrijgesproken en dan zou ik zeggen: Is het niet veel beter, eene straf *à priori* niet in te voeren, wanneer ze toch meestal niet ten uitvoer wordt gebracht?"

* * *

Daarna werden enkele punten meer fragmentarisch behandeld:

De zelfstandigheid der natie:

„Ik beweer dat een volk, dat zich niet weet te verdedigen, geen recht heeft, zich te beroepen op zijn zelfstandigheid en zijn onafhankelijkheid... dat die plicht op allen rust en dat al wat strekt om den last eenzijdig te maken, in strijd is met de verplichtingen van een goed vaderlander... dat ik het diep betreurenswaardig vind dat in een vrij land en dat door zijn geschiedenis bewijst, die vrijheid niet bij toeval te hebben verkregen maar in den strijd te hebben veroverd en dat ook een andere onafhankelijkheid zich heeft veroverd in den strijd met den oceaan, de plicht tot landsverdediging nog met geld af te koopen is...."

„... Wanneer al onze heel- en half-studentjes eens goed gedrild waren en

wisten, wat het zeggen wil, niet tegen te spreken als iets bevolen wordt, dan zou men in het maatschappelijk leven de beste resultaten terugvinden."

Ook als middel tot toenadering tusschen de verschillende standen der maatschappij achtte de heer Wertheim de invoering van den persoonlijken dienstplicht zeer noodig.

Over het denkbeeld van een algemeene ontwapening der Europeesche Staten uitte hij zich als volgt:

„Een algemeene ontwapening zou in mijn oogen niet langer duren dan het onderling vertrouwen en dat zou geschokt worden bij iedere daad waarbij eigenbelang te pas komt. En er doet zich nog een eigenaardige vraag voor: Wat zou men met de vrijkomende arbeidskrachten verrichten, waar thans reeds zoo velen werkloos zijn?"

En over eene gegarandeerde neutraliteit van Nederland:

„Een gegarandeerde neutraliteit is eigenlijk datgene wat wij *implicite* nu hebben. Ik geloof dat wij daarom reeds als neutraal zullen worden beschouwd omdat onze geographische ligging meebrengt dat wij aan de oorlogvoerende partijen als neutrale staat nuttig kunnen zijn, wat wij ophouden te zijn wanneer wij gedwongen worden in de Europeesche verwikkelingen mee te doen.

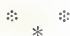
„Maar daarvoor is het dan ook noodig dat wij datgene wat onze feitelijke neutraliteit is, op een gegeven oogenblik weten te handhaven. Toen België aan de grenzen van Luxemburg, en Zwitserland aan de Fransche grens, de overtrekkende Fransche militairen wisten te ontwapenen en hen daardoor aan den strijd onttrokken, hadden ze de sympathie van Europa en waren ze gevrijwaard voor het misbruik dat een van de belanghebbende partijen anders van hun zwakte had kunnen maken.

„Een bepaalde garantie van onze neutraliteit door de Mogendheden acht ik daarom minder gewenscht omdat ik vermoed dat daaraan zekere voorwaarden zouden worden verbonden (omtrent legersterkte, vestingen aan de grenzen enzoovoort) die drukkend zouden zijn. Maar ik geloof bovendien dat het denkbeeld om bij het oorlogvoeren zoo min mogelijk partijen in de quaestie te betrekken, zoozeer veld heeft gewonnen, dat men een volk zal eerbiedigen, dat in staat is om elk geweld te keeren dat door den oorlog onwillekeurig op zijn grondgebied wordt veroorzaakt.

„Maar ook hier geldt het gezegde dat, als men den vrede wil, men zich tot den oorlog moet wapenen en dat wij op het denkbeeld van ons goed recht alleen niet mogen vertrouwen."

— „Nu heb ik nog een vraag die betrekking heeft op ons vorig onderhoud. We hebben toen onder anderen over het onderwijs gesproken ... Hebt u gelezen wat A. H. Gerhard onlangs over het openbaar onderwijs in *De Dageraad* heeft geschreven? ... Trouwens, dat gedeelte waar het mij om te doen is kan ik met een paar woorden duidelijk maken: Hij betoogde dat de openbare school vroeger, bij haar oprichting, met haar „christelijke en maatschappelijke deugden" wel paste in de maatschappij, maar dat sedert dien, na de opkomst der atheïstisch-materialistische richting, de openbare school aan de maatschappij is ontgroeid ... of eigenlijk de maatschappij aan de openbare school."

„Ik heb dat artikel niet gelezen maar de maatschappij is ook nu nog niet atheïstisch en materialistisch. Wel meenen enkelen dat de maatschappij zoo is omdat zij zoo zijn en men altijd geneigd is alles door zijn eigen bril te bekijken. De „christelijke en maatschappelijke deugden" vormen nog altijd den grondslag van het maatschappelijk gebouw. Daar naast staan eenige onrustige geesten die de waarheid zoeken zooals zij die zien. Nu zou de de wereld nooit de philosophie van Spinoza gekend hebben als hij niet den moed had gehad te breken met het verleden en ik neem dan ook niemand kwalijk dat ze dat ook willen doen . . . Als ze dan ook maar zoo knap worden als Spinoza."

— „Nu zou ik nog graag uw meening hooren over liefdadigheid en werkverschaffing."

„Liefdadigheid is een uiting van het gemoed en dus geen nauw te omschrijven verplichting, tenzij ze zóó is georganiseerd dat ze in den vorm van eene belasting is gegoten. En dan lijkt mij het Elberfeldtsche stelsel het beste, waarbij de gelden die door belasting bijeengebracht zijn, alleen in handen komen van hen die werkelijk onderstand behoeven. Daardoor wordt vermeden dat het geld, zooals nu, verkeerd wordt uitgegeven, ten koste van diegenen die het werkelijk moesten ontvangen.

„Wat werkverschaffing betreft, ben ik tegen al wat kunstmatig is. Men kan tijdelijk eenige werkzaamheden vervroegen en op dat oogenblik dus meer gelegenheid tot arbeid geven. Maar het creëeren van werk alleen met het doel om werk te verschaffen acht ik meer een gevaar dan een voordeel omdat het producenten maakt *quand même*, die men alleen tijdelijk in 't leven houdt en dus deprecieeren wat ze voortbrengen omdat hun dat onverschillig laat. Dus worden ze gevaarlijke concurrenten van anderen die zonder tusschenkomst van derden moeten werken.

„Ik wil de stelling niet *absoluut* toepassen omdat men over elke economische waarheid soms moet heen stappen, mits men slechts erkent dat men zondigt en belooft, dat men het zoo mogelijk niet weer zal doen.

„Wat de werkloosheid zelf aangaat, zou ik wel willen opmerken dat men er heel weinig van weet. Men weet bijvoorbeeld niet of de werkloosheid nu grooter is dan vroeger, dan wel of ze meer vrijmoedig (alias onbescheiden) optreedt dan vroeger. Ik veroordeel het niet dat diegenen, die buiten hun schuld werkloos zijn, de aandacht op zich vestigen, maar wel dat zij den tegenwoordigen toestand als absoluut slecht voorstellen, bij gebrek aan kennis, noodig voor een vergelijkend overzicht.

„Nog dit over het demoraliseerende van werkverschaffing als het verschafte werk niet waard is wat er voor wordt uitgegeven: Dan voelt degene die dat werk doet, dat het niets dan een beleefde vorm voor een aalmoes is.

„Al wat op kunstmatigen grondslag berust, wreekt zich . . . of men moet nieuwe objecten van industrie weten te vinden. Als het mogelijk is, het speelgoed hier even goed te maken als in Neurenberg, *soit*. Als onze werklieden evenveel smaak en inventiegave en handigheid hadden, als zij die in Frankrijk het „article de Paris" scheppen . . . waarom dan niet? Maar men moet niet beginnen op een reeds geëxploiteerd gebied; dan geeft men toe aan een communistisch idée. Want diegenen die nu produceeren, brengt men daardoor in den toestand van den werklooze zelf. Opheffend, nivelleert men.

„Nu zegt men wel: Ja maar, dat doet men toch niet als men goed laat

maken dat voor de armen strekt. Dat is niet waar want een minimum van kleedingstukken is altijd noodig. Elk stuk kleeding wordt onthouden aan den fabrikant of den winkelier die het anders zou hebben gemaakt.

„Maar dit alles zijn slechts onvermijdelijke proefnemingen, waarover men niet te streng mag oordeelen. De Musset heeft eens gezegd: *Mais une larme tombe et ne se trompe pas.* Ik zou zeggen: Al zou een traan zich eens vergissen, het is toch altijd een traan."

* * *

— „Wat ik nog niet van u gehoord heb en toch wensch te weten is: hoe u tot uw tegenwoordige positie gekomen bent."

„Mijn biographie is heel eenvoudig. Ik ben geboren van ouders die het niet ruim hadden en ik begreep dat het noodig was, zoo spoedig mogelijk zelfstandig te worden..."

— „Wat deed uw vader, als ik vragen mag?"

„Mijn vader was handelaar in goud- en zilverwerken... Ik heb niet gestudeerd; na mijn dertiende jaar heb ik de school verlaten en ben toen op 't kantoor gekomen..."

— „Hebt u er veel nadeel van ondervonden? Van den korten duur van uw onderwijs, meen ik?"

„Ja... het nadeel is dat mij totaal ontbreekt alle klassieke vorming en dat ik dus moet terugvinden in kennis van feiten wat ik mis aan theorie."

— „Toen bent u dus op 't kantoor gekomen... Op welk?"

„Op 't kantoor van Wertheim en Gompertz."

„— Wat was dat toen voor een kantoor?"

„Een commissionairskantoor..."

„— En wie waren destijds de firmanten?"

„Mijn schoonvader Abraham Wertheim en de heer L. B. Gompertz. In 1849 — ik was toen zeventien jaar — kwam ik op het kantoor van Julius Königswarter, een bankierskantoor. Daar ben ik vier jaren gebleven en ben toen weer heengegaan naar Wertheim en Gompertz, om langzamerhand op te klimmen tot chef. In dien tusschentijd heb ik van mijn vrije oogenblikken gebruik gemaakt om zoo goed mogelijk op de hoogte te komen van verschillende zaken, zoodat ik mijn kennis minder beschouw als een behoorlijk onderheid gebouw dan als een luchtig zomerverblijf."

* * *

Het was mij bij verschillende gelegenheden opgevallen dat de heer Wertheim eene vrij uitgebreide litterarische kennis moest bezitten en daarom deed ik daarover ook nog eenige vragen.

Zelf bracht hij daarbij het gesprek op de „nieuwe richting."

„Oordeelend op onvolledige gegevens, zou ik zeggen dat ik met genoegen in de jongere letterkunde een nieuwe beweging van den menschelijken geest zie en dat ik zelfs begrijp dat het noodig was dat zulke verschijnselen van

totale wijziging van opvatting zich vertoonen, zal de routine zich niet van de meest werkzame geesten meester maken. Ik begroet dus de verschijning van het realisme en zelfs van het materialisme op litterair gebied en in de geheele kunst met een zekere voldoening, maar dat mag niet inhouden dat die waardeering ook bewondering is. Ik vind in het streven van de meesten, die dezen weg zijn opgegaan, meer een poging om anders te zijn, dan wel het feit dat ze beter zijn en ik wacht nog altijd dien Messias die zeker komen zal om hen te plaatsen op het standpunt waar ze hooren. Het gaat mij dus een beetje als Faust: De boodschap hoor ik wel, maar het geloof ontbreekt mij.

„Ik verwijt twee dingen aan de jongere school. Ten eerste dat zij schijnen te zeggen wat Molière al gecaricaturiseerd heeft: *Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis* — hetgeen zich uit in het discrimineeren van datgene wat niet met hun opvattingen strookt. En ten tweede dat zij van een individueele opvatting een stelsel maken, m. a. w. dat zij trachten, alles over één kam te scheren en in hun neiging om de waarheid en de natuur op den voorgrond te brengen, die andere waarheid miskennen: dat niet alles, wat waar en natuurlijk is, het reproduceeren waard is. Een mesthoop is ook waar maar ik voel niets voor een mesthoop.

„Met andere woorden dus: dat zij weergeven zonder behoorlijk te trieeren en dus de hoogste opvatting der litteratuur miskennen: eene hoogere opvatting aan ons leven te schenken.

„En nog iets anders vergeten zij. Als men die waarheid in haar geheele naaktheid wil voorstellen, dan moet men dat ook zóó doen dat meesterschap in de kunst de voorstelling wettigt. Ik bedoel dat ik nooit Jan Steen zal veroordeelen omdat hij wijnhuizen en bordeelen geschilderd heeft, noch Murillo omdat hij een jongen heeft geschilderd die ongedierte zoekt... door de genialiteit waarmee zij hun taak hebben uitgevoerd.

„Maar met al mijn aanmerkingen zou ik niet willen dat de revolutionnaire beweging op literair gebied niet gebeurd ware. Ik ben vast overtuigd dat het proces tot heilzame gevolgen zal leiden."

* * *

Nog vroeg ik den heer Wertheim naar zijn lievelingsauteurs..? Shakespeare, Molière, Goethe en Lessing. Zijne motiveering moet ik hier weglaten, met het oog op de beschikbare plaatsruimte. Van de Hollandsche auteurs van den tegenwoordigen tijd stelde hij Couperus het hoogst:

„Ik ben niet blind voor zijn fouten en ik vind zijn toegeven aan analytische onderzoeking vaak overdreven, maar ik merk in hem eene eigenschap die in mijn oog veel terugkoopt: zijn rijke en weelderige phantasie. En dat is juist een verwijt dat ik velen nieuweren doe: dat zij zoo weinig over hebben voor de phantasie; dat ze die op stal zetten als een niet meer bruikbaar paard en dat ze meenen dat het voldoende is als men de werkelijkheid schetst, diep ingrijpend schetst, maar zich binnen die enge kringen van observatie houdt zonder zich te bekommeren om datgene, waaraan de verbeelding der lezers behoefte heeft. Zonder verbeelding is ons geestelijk leven evenmin mogelijk als zonder illusie ons gemoedsleven. Diegene, die zegt, niets meer te gevoelen voor phantasie, phantaseert en diegene die zegt, geen illusies meer te hebben, maakt zich de grootst mogelijke illusie."

* * *

Ten slotte kwam ik nog terug op een van mijn allereerste onderwerpen:

De heer Wertheim aan den arbeid.

— „U hebt wel gezegd dat u nooit hebt nagegaan in hoeveel vereenigingen u de eene of andere functie bekleedt, maar u hebt toch wel eens na een erg drukken dag bij u zelf gezegd: Nu heb ik vandaag zóó- en zóóveel vergaderingen gehad?"

„Neen, dat kan ik u werkelijk niet zeggen... Maar ik kan u wel mijn methode van werken vertellen. Die is: datgene wat ik te doen heb, zoo snel mogelijk af te doen. Niet uitstellen. Brieven beantwoord ik onmiddellijk en stukken, die ik te lezen heb, doe ik zoo gauw mogelijk af..."

— „Beantwoordt u alle brieven zelf?"

„Ja, altijd zelf. — En ten tweede denk ik altijd maar aan één ding tegelijk, zoodat ik, als ik gepreoccupeerd ben over een zaak en in een ander milieu kom, tijdelijk die preoccupatie uit het hoofd zet. Dat heeft gemaakt dat ik, daar waar ik kwam, in den regel een redelijk oordeel kon vellen. De beste manier om veel te werken zonder zich veel te vermoeien is, afwisseling in het werk te brengen en ik geloof dat werken op zichzelf niet zoozeer vermoeit, mits het niet een tredmolen wordt.

„Die methode heeft bij mij dadelijk haar gebreken getoond. Ik heb mijn werk zóó gevarieerd dat ik het niet meer kan bijhouden en nu gaat het mij als in Huibert en Klaartje: Ik wil geen van mijn kinderen graag missen en het moet toch. Maar ik zorg nu ten minste dat ik geen kind meer krijg en dat ik diegenen die op hun eigen beenen kunnen staan, alleen laat loopen."

* * *

Hierbij moest ik het laten, al was er zeker nog heel veel meer te vragen en te vernemen geweest. De bereidwilligheid waarmede, nu eenmaal de toestemming gegeven was, de patiënt zich voor de operatie leende, maakte mijn taak al bijzonder gemakkelijk. Heel stil zittend, een alleraangenaamst model voor den teekenaar, praatte de heer Wertheim gestadig door met die kalmte en die zekerheid welke den man kenmerken, die een vaste overtuiging op zeer verschillende punten heeft, terwijl in den gedempten klank der stem altijd toch weer die voorzichtige bescheidenheid was te merken die onophoudelijk waakt tegen zelfoverschatting. De groote, ruime, gemakkelijk gevormde zinnen rolden zoo geregeld voort alsof ze vooraf van buiten geleerd waren, hetgeen natuurlijk niet zoo was en ook niet zoo *kon* zijn. Het tempo was zóó rustig (blijkbaar opzettelijk, te mijnen gerieve, iets langzamer dan gewoonlijk), dat men met een beetje *short-hand* den spreker gemakkelijk kon volgen. Ik geloof dat iemand die in een aangrenzend vertrek de klanken had kunnen opvangen, zou gedacht hebben dat daar een professor zat die college hield en zijn leerlingen iets dicteerde.

Ook doordien de heer Wertheim telkens tot het aanroeren van een of ander onderwerp zelf het initiatief nam, had het geheele onderhoud voor mij veel van een college.

Zoodat dan ook het bovenstaande meer is te beschouwen als het relaas van de hier en daar afgebroken *Bekenntnisse einer schönen Seele* dan wel als het proces-verbaal van een eigenlijk vraaggesprek.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Dit is iets zeer eigenaardigs.

Een maand lang hebben wij iederen dag in alle kranten lange artikelen over Kreta gelezen. Iederen avond en iederen morgen stroomde het telegrammen. Wij lazen altijd weer iets nieuws. En toch, nu ik een overzicht ga geven van de maand, nu sta ik verbaasd, bemerkende dat ik er desnoods mee zou kunnen volstaan te verwijzen naar het vorige.

We zijn werkelijk nog even ver als een maand geleden. Een staatsman hier of daar heeft zich in verzoenende of ophitsende taal over het Kretavraagstuk uitgelaten. Er zijn een paar nota's losgelaten en een paar besluiten genomen. Maar de zaak is in het geheel niet opgeschoten. Men heeft er nog evenmin als voor vier weken begrip van, hoe zij eindigen moet. De geestdrift van het Grieksche volk blijkt tegen wachten bestand. Het „zito ho polemós," leve de oorlog!, klinkt nog altijd door de straten van Athene, dwaas en grootsch tegelijk. Het Europeesch concert speelt nog altijd zijn bibbertonige symphonie. De Grieksch-Turksche oorlog dreigt nog. Op Kreta moorden en branden de Turken en de opstandelingen zonder ophouden. Kolonel Vassos en zijn Grieksche troepen zijn nog in het binnenland; de oorlogschepen van de mogendheden liggen nog rondom het eiland geschaard.

Als men dat alles aanschouwt, dan zou toch niemand die het niet wist, vermoeden dat er in de afgeloopen maand een krasse nota van de mogendheden aan het Grieksche kabinet gericht is en dat dit er weigerend op heeft geantwoord. Weigerend — want in hoe voorzichtige en verzoenende bewoordingen de tegen-nota van het kabinet Deliannis ook vervat was, zij behelsde dat Griekenland *niet*, gelijk bevolen was, zijn troepen van het eiland zou terugtrekken. Wie het verloop van de Kreta-quaestie kalm beschouwt, krijgt den indruk dat de Grieksche regeering even handig van 's volks opgewondenheid en geestdrift partij heeft weten te trekken als te speculeeren op de betrekkingen der mogendheden onderling. Het schijnt hem alsof Griekenland nog bij lange na niet in de *impasse* is geraakt, waarin men het van stonde aan heeft willen dringen. Immers, Griekenland kán nog altijd toegeven. Men heeft nog steeds geen geweld tegen het kleine land gebruikt en zelfs nu tot blokkade besloten is, omvat deze alleen Kreta, niet den Piraeus, niet voorname Grieksche havens. Mochten die ook geblokkeerd worden, mocht Griekenland het werkelijk benauwd krijgen, dan kan het nog altijd nu, gelijk vier of vijf weken geleden, zeggen: „Daar kan ik niet tegen op. Ik bezwijk voor geweld." Maar intusschen, hoeveel voordeel trekt het niet van zijn volharding. Het heeft Europa in opschudding gebracht, hetgeen voor een ijdel volkje als de Grieken toch wel iets aardigs moet hebben. Het heeft zijn grondgebied nog wel niet vergroot, maar het heeft de overtuiging gevestigd dat het Kreta behoort te bezitten en ook zeker eens, zoo niet nu dan later, krijgen zal. Het heeft zijn binnenlandsch-politieke toestanden verbeterd: koning George zit vaster op den troon, de prinsen hebben aan populariteit gewonnen, de partijen hebben hun hartstochtelijk antagonisme in tijden

van nood ter zijde weten te stellen en men heeft zelfs gezien dat bij een belangrijke stemming de oppositie van haar verzet tegen het kabinet enkel blijk gaf door onthouden, niet door tegenstemmen. Zoo zouden er nog wel meer voordeelen op te noemen zijn, die Griekenland uit zijn volharden heeft getrokken. Letterlijk het eenige nadeel is dat het zich uit den aard der zaak nog dieper in de schuld heeft moeten steken dan het er al in zat. Een bedenkelijk verschijnsel ongetwijfeld, al kan men moeilijk een massaal medelijden koesteren met de buitenlandsche schuldeischers, wier regeeringen zelf Griekenland eenigermate tot zulke buitensporige uitgaven gedwongen hebben.

Werkelijk gevaar dreigt het kleine rijk alleen van de zijde van Turkije. Als de oorlog uitbarst, dan mogen de Grieksche troepen beter georganiseerd zijn dan die van den vijand, een ontzaglijk numeriek overwicht is zeker aan de zijde van den laatste. Vergelijkingen als er gemaakt zijn met den Chineesch-Japanschen oorlog, gaan in het geheel niet op. De Turksche troepen waren in 1878 niet beter georganiseerd dan thans, de schatkist was nagenoeg even leeg en zij stonden tegenover Rusland! Wel zijn zij verslagen, maar wie herinnert zich niet hoe verbaasd Europa gestaan heeft over den moed en de volharding waarmee toen onder het teeken van de halve maan gestreden is. Terwijl de Chineezen!... Bovendien trekken de Turksche troepen natuurlijk dadelijk na de oorlogsverklaring de grens over en wordt de strijd dus stellig geheel op Griekschen bodem gevoerd. Na een veldslag waarin een half millioen Turken de nog geen honderdduizend Grieken die zich langzamerhand aan de noordgrens verzamelen, zouden verpletteren, zou de weg naar Athene open liggen en tegen deze verschrikking zouden geen voordeelen, door de Grieksche vloot op de Turksche zeekavaljes behaald, opwegen.

Een oorlog zou voor Griekenland een groot gevaar zijn. Gelukkig dus maar dat ook de Porte er niet meer tegen zou kunnen. Zij heeft de soldaten wel, maar meer ook niet. Zij zou hen niet kunnen approviandeeren, zij zou moeilijk de millioenen kunnen vinden die voor een oorlog noodig zijn en als haar troepen Athene bereikt hadden, zouden zij waarschijnlijk buiten communicatie met hun land zitten. De vloot is op enkele schepen na, een vervallen boeltje; in het rijk is het onrustig, zoodat het onmogelijk zou wezen alle hulpmiddelen welke dan nog, zoo goed en zoo kwaad als 't ging, beschikbaar zouden wezen, voor een oorlog te gebruiken. Het kan dus al heel erg loopen — en het is al erg geloopen — voor het tot een oorlog tusschen Griekenland en Turkije komt.

Oók dat weet Griekenland en ook daarvan trekt het partij. Het gaat juist zoover als het gaan kan.

Wat er nu gebeuren zal? Ja, wie had een maand geleden gedacht dat de quaestie nu nog zou slepen? De eenige voorspelling die niet te gewaagd schijnt, is deze: Een Europeesche oorlog zal van de Kreta-quaestie niet het gevolg zijn. Daartoe heeft zij te lang geduurd. En daartoe is men ook te lang in de gelegenheid geweest om het Europeesche concert van alle kanten te bekijken en te beluisteren en alle eventualiteiten te berekenen, welke van een stoornis het gevolg zouden kunnen zijn.

Met uitzondering van de voornaamste regeeringsbladen scheldt nu de geheele pers op het Europeesch concert. Het heeft inderdaad gekke dingen gedaan. Eerst met bergen papier vol te schrijven en den indruk te geven, alsof zijn diplomaten de wereld aan touwtjes hadden en in hun kabinet maar even hoefden te trekken of te vieren om alles weer op zijn pooten terecht te laten komen. Toen, door onder den schijn van onpartijdigheid feitelijk zich te stellen aan de zijde der Turken en op te treden niet als een zelfstandige gendarmerie maar als een geciviliseerde politiemacht in dienst van den Sultan. De Engelsche illustraties gaven onlangs prentjes van Chania; men zag er een vestingwal op met zeven vlaggen, die van de zes mogendheden met de Turksche genoegelijk in het midden. Dat is toch om een Griek, laat staan een Kretens, uit zijn vel te laten springen. Ook het beschieten van het kamp der opstandelingen is, achteraf beschouwd, een daad van nuttelooze barbaarschheid geweest, welker gevolgen gelukkig minder ernstig waren dan bedoeld schijnt te zijn. Het is waar, Russische en Italiaansche matrozen hebben ook op Turksche soldaten geschoten, maar dat was nadat dezen op herhaalde sommatie weigerden te gehoorzamen aan hun Engelschen bevelhebber, majoor Bor en zelfs het leven van dezen en andere officieren bedreigden. Geheel iets anders dus dan het beschieten van het kamp bij Chania, welks bewoners enkel voor hun vrijheid vochten tegen den Muzelman en wien waarschijnlijk het gebod om de wapens neer te leggen door den Griekschen admiraal Reineck niet is overgebracht.

Het gebeurde met de nota's heeft er ook niet toe bijgedragen om het concert in de publieke schatting te doen stijgen. De mogendheden reiken Griekenland een nota over, waarin staat dat het Kreta moet ontruimen. Zij laten het daarna een week tijd om er over te denken. Maar na die week moesten zij dan toch weten wat te doen, indien het antwoord weigerend bleef. Geen quaestie van! Nadat Griekenland neen gezegd had, zijn de mogendheden aan het beraadslagen gegaan en na een nieuwe week tot de slotsom gekomen dat er geblokkeerd moest worden. Geblokkeerd — maar wat? Alleen Kreta! En Kreta was al feitelijk afgesloten door de vreemde schepen. Als het in den grond boren van een Grieksch voorraadschip door een Oostenrijkschen kruiser niet het bewijs van een effectieve blokkade is, dan ziet het er al heel vreemd uit. Het is waar, nu geldt het verbod ook voor vreemde schepen, die geen levensmiddelen of anderen voorraad op het eiland mogen ontladen, maar verandering brengt dit in den toestand niet, aangezien de vreemde handel op Kreta al verscheidene weken heeft stilgestaan en het den ervaren Griekschen zeelui wel mogelijk zal blijven tusschen de gepantserde reuzen door te slippen.

Het concert heeft iets van een schuldeischer, die bij zijn schuldenaar de deur plat loopt om betaling te krijgen, die met deurwaarders en gijzeling dreigt, maar het nooit zoover laat komen, uit vrees voor de kosten.

Lord Salisbury in hoogsteigen persoon heeft er nu den draak mee gestoken; dat wil zeggen met den naam, „den vrijwel absurden naam: concert." Hij sprak liever van de verbonden actie der mogendheden. Inderdaad zou dit

verstandiger zijn, indien niet de naam concert nu eenmaal burgerrecht verkregen had en journalisten en caricaturisten hem als een gemakkelijk thema voor woord- en penspelingen om den dood niet meer zouden willen missen.

De edele lord gaf zijn afkeer van het woord concert te kennen in een rede die werd uitgesproken op een gewichtig moment in de Engelsche politiek. De buitenlandsche staatkunde van het Vereenigde Koninkrijk heeft zich doorgaans, zoo niet in de instemming, dan toch in de stille medewerking of althans de onthouding van bestrijding mogen verheugen van de „*loyal opposition*". Nu is dat anders geworden. Lord Kimberley heeft in het Hoogerhuis ronduit en Sir William Harcourt in het Lagerhuis iets meer bedekt verklaard, dat een staatkunde welke op de integriteit van het Ottomansche rijk bedacht was, niet langer op den steun der liberaal-radicale partij had te rekenen.

Dit is een gewichtige beslissing en toch is het niet waarschijnlijk dat zij verandering zal brengen in de Europeesche samenwerking. Niet alleen omdat de liberale partij in Engeland, al is zij weer aan het toenemen, niet sterk genoeg is om aan de buitenlandsche politiek van het Koninkrijk een nieuwe richting te geven, maar vooral omdat de beweging ten gunste van Griekenland en tegen den Turk daar zoo goed als elders innerlijke kracht mist. Zij uit zich in woorden en in enkele strikt individueele daden. Er wordt op meetings met kreten en moties gewerkt en losloopende personen schepen zich in naar Athene; deze, gelijk Caran d'Ache het geestig teekende in de *Illustration*, omdat het kostuum hem zoo goed zou staan, gene om aan de schuldeischers te ontkomen, een derde uit vrees voor Arton, een vierde „*par ce qu'on a besoin d'un Garibaldi.*" Van eenige organisatie van al die versnipperde geestdrift nergens een spoor. In Duitschland trekt men zich na de uitbarstingen van den Keizer, van de Kreta-quaestie hoe langer hoe minder aan: gansch andere dingen vragen daar de aandacht. In Italië hebben juist de algemeene verkiezingen plaats gehad en hoewel de uitslag op het oogenblik dat ik dit schrijf, nog slechts voor een deel bekend is, mag men aannemen dat het kabinet di Rudini in zijn gezag zal worden bevestigd en kan men zeker zeggen dat niet het heil van Griekenland of Kreta als verkiezingsleuze weerklank heeft gevonden.

In Frankrijk is het al niet anders. Een willige massa regeeringsrepublikeinen zwaait met de gematigde ministeries mee. Het kabinet Méline heeft zeker moeilijke dagen, nu het door de vriendschap met Rusland gedwongen is het nationaliteits-principe, krachtens hetwelk de Republiek haar aanspraken op Elzas en Lotharingen handhaaft, ten opzichte van Kreta los te laten. Maar die moeilijkheid is toch meer van gemoedelijken of sentimenteelen aard; practisch is zij gering. Er zijn tal van opportuniteitsredenen aan te voeren, waarom het voor Frankrijk beter is zich niet af te scheiden van het Europeesch concert, en waarop men zich later weer kan beroepen als der Republiek soms in de toekomst haar houding van het jaar 1897 als antecedent zou opgedrongen worden. En opportuniteitsredenen, ziedaar alles wat de regeeringsrepublikeinen — die immers ook opportunisten heeten — noodig hebben.

De uiterste linkerzijde is met alle macht bezig de *alliance*, nog zoo kort

geleden door haar verheerlijkt, impopulair te maken. Het zal niet gaan. Mij dunkt, een telegram van den Tsaar, een reis van Moerawjof, of een herhaling van Kronstadt, zal voldoende zijn om, als er eenige ontstemming komen mocht, de verhouding weer in het reine te brengen.

Kluchtig is het wel dat de Republiek met Rusland meegaat, maar zonder te weten waarheen. In het begin dezer maand scheen Rusland plotseling de leiding te nemen en trad het met zijn scherp pers-communiqué zeer heftig tegen het bevriende en verwante Griekenland op. Maar ook dit schijnt een schot in de lucht geweest te zijn, want er is niets op gevolgd. Vassos is altijd op Kreta en de Grieksche havens zijn nog open.

Duitschland, zeide ik daareven, heeft zijn aandacht van Kreta afgetrokken. Er is oneenigheid tusschen den Rijksdag en de regeering. De keizer wil de vloot uitbreiden; hij kan het niet verdragen niet de eerste te zijn in Europa te land en ter zee. Want op die eerzucht komt de „bescherming der Duitsche belangen in den vreemde" toch eigenlijk neer. De Rijksdag wil wel mee, maar niet zoo snel en niet zoo ver. En nu is de minister van marine in de begrootingscommissie van die hooge vergadering met 's Keizers plannen — want die waren het, al werd het niet ronduit gezegd — voor den dag gekomen, maar de commissie heeft ze verworpen. In de Rijksdag-vergadering heeft de elastieke kanselier, zooals men Hohenlohe in tegenstelling tot zijn ijzeren voorganger kan noemen, de voorstellen een weinig verzacht en in een ander licht gesteld. Maar de vertegenwoordiging heeft een middenweg gekozen en een millioen marken voor een nieuw schip toegestaan, doch het overige geweigerd. Vandaar een conflict dat bij onze oostelijke naburen anders opgelost pleegt te worden dan in de zuiver parlementaire staten, en dat denkelijk thans hiertoe zal leiden dat de Keizer zich bij de gevallen beslissing neerlegt.

Zijn zucht naar praal, die een keizer niet misstaat mits hij haar met mate botviert, heeft zich in deze dagen kunnen uiten in de huldiging van zijn gestorven grootvader Wilhelm I. Het reuzenmonument van Rudolf Begas is te Berlijn onthuld en zal, naar het schijnt, een waardig gedenkteeken zijn aan de voor Duitschland heerlijke dagen van 1871. Bij de herdenking van den honderdsten geboortedag des ouden Keizers is gebleken hoe diep de liefde en de vereering voor dien held in de Duitsche harten geworteld is. Geen wonder! Juist in deze dagen is er nog al het een en ander uit de correspondentie van Wilhelm I bekend geworden, maar niets daarvan dat niet opnieuw getuigt van den ziele-adel van den man die zich te Versailles de Duitsche keizerskroon op het hoofd mocht zetten. Zijn willen was altijd geëvenredigd aan zijn kunnen, is van hem gezegd. Als dat naar waarheid getuigd kan worden van een heerscher die zoo hoog is gestegen, dan beteekent het niet weinig. Een hoog karakter dat zich door geen duizelingwekkenden roem uit het spoor heeft laten brengen; een vorst die altijd zijn raadslieden en medewerkers heeft weten te kiezen zooals het rijk ze behoefde en die hun de eer heeft gegund voor wat zij in zijn dienst volbrachten. Een vorst die de wereldgebeurtenissen van deze

geheele eeuw heeft medegespeeld om als eerste keizer van het verbonden Duitsche rijk te eindigen en die dan nog den beminnelijken eenvoud bewaard heeft, welke hem zoo hoog verheft in de oogen van zijn tijdgenooten en van de nakomelingschap — is *hij* niet waarlijk Wilhelm *de Groote?*

Zeker, maar alleen zijn volk heeft het recht hem dien eerenaam toe te kennen — zijn volk of de geschiedenis. Niet Wilhelm II, die zichzelf een krans om de slapen windt, wanneer hij luide proclameert dat hij de kleinzoon van *den Grooten Keizer* is.

De figuur van den kleinzoon komt niet voordeelig uit naast het beeld van den grootvader. De verschilpunten springen zoo bijzonder scherp vooruit en de overeenstemming blijft in de schaduw. Bijna niet één Duitsch pers-orgaan van eenige oorspronkelijkheid heeft het kunnen nalaten bedekt of openlijk de tegenstelling tusschen de twee keizers aan te duiden. Als een sterk voorbeeld haal ik dr. Barth in de *Nation* aan, die blijkbaar in zijn karakteristiek van den ouden keizer geheel den tegenhanger van den jongen heeft willen teekenen:

„Een vijand van alle dilettantisme, geen vriend van maatregelen van den hak op den tak, ondanks een sterke koninklijke zelfbewustheid bereid de geestelijke meerderheid zijner voornaamste helpers in den raad en op het veld te erkennen, voorzichtig in het besluiten, taai in het nastreven van het eenmaal genomen besluit, niet verblind door den glans van uiterlijk machtsbezit, zoo staat in eenvoudige waardigheid de eerste keizer van het nieuwe Duitsche rijk voor de oogen van het nageslacht.

„De hechtheid van zijn karakter, afkeerig van al wat avontuurlijk was, is onder de moeilijke omstandigheden waaronder de opbouw van het Duitsche rijk geschiedde, een onberekenbaar nationaal geluk geweest. Zelfs het schitterendst succes benevelde zijn blik op het bereikbare niet. Hij was in de beste beteekenis van het woord een *Realpolitiker*. Het gevaar van machtsmisbruik ging hij met bewuste wijsheid uit den weg. *Had in plaats van dezen soberen en plichtgetrouwen heerscher een bewegelijke phantast op den troon gezeten, hoe anders had het staatkundige lot van het Duitsche volk zich kunnen vormen!*"

De Zuid-Afrikaansche Republiek moet er ditmaal bij inschieten. Onder de oorlogsberichten uit Zuid-Afrika kan men, dunkt mij, kalm blijven. De Engelsche bladen worden door de telegraphische agentschappen en de correspondenten daarginds bediend, gelijk zij dat wenschen; de waarheid zit in den put.

Gevaarlijk was in dezen tijd het geschil tusschen de regeering en de volksvertegenwoordiging der Transvaal eenerzijds en het Hooggerechtshof aan den anderen kant. Gelukkig is dit conflict in korte en goede rechtspleging beslecht. De rechters, die het ontijdig in het aanzijn riepen, hebben de wijste en vaderlandlievendste partij gekozen en zich aan de praktijk onderworpen met opoffering van de theorie.

23 Maart. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

De Haagsche kunstenaars, schilders, beeldhouwers, aquarellisten en graveurs hebben het gouden feest van hun beroemd genootschap *Pulchri Studio* (Zaterdag 13 Maart 1897) gevierd. Vijftig jaren achtereen heeft deze echt artistieke kring zich steeds verder uitgebreid, aanvangend met een zeer gering aantal kunstbroeders. Nu heeft het honderden van leden, een eigen gebouw, eene eigen kunstzaal, en ziet het voortdurend werkende en kunstlievende leden toestroomen. Ieder weet in de residentie welken uitnemend goeden naam *Pulchri Studio* zich heeft verworven. Als er van smaak of artistiek gevoel gewag gemaakt werd, verwees men u naar *Pulchri*, vooral naar de gezellige bijeenkomsten der kunstenaars. Men wist er wonderen van te vertellen. Vele jonge Haagsche schoonen hebben zich beklaagd, dat het aan zoo weinige dames gegeven was in den heiligen kring van het Hofje van Nieuwkoop door te dringen.

Vele en gelukkige jaren waren het, toen *Pulchri* vergaderde in de niet genoeg te prijzen koepelzaal van het Hofje van Nieuwkoop. De hooge wanden, tot aan den nok van het dak met donkerbruin hout beschoten, keurig behangen met schitterend kunstwerk, kopieën in olieverf, aquarellen, krijtteekeningen, maakten een onvergetelijken indruk op ieder, die binnen trad, na de groote ouderwetsche wenteltrap te hebben bestegen.

Bij het binnenkomen aan de hoofddeur van het Hofje trof terstond het eigenaardig contrast der beide werelden, die hier samenwoonden — de hofjesvrouwtjes in hare kleine huisjes, en de artisten in het hoofdgebouw. Het was mij menigmaal bij het binnenkomen, alsof ik midden in de *Camera Obscura* werd overgeplaatst — aan het slot der *Familie Kegge*. Ik dacht er aan, dat de oude juffrouw Noiret achter de groene gordijntjes van een dier miniatuurwoningen op haar doodbed lag; dat Freule Nagel de door smart verslagen Suze Noiret poogde te troosten, en ik meende telkens, dat ik de stokoude buurvrouw uit hare woning zou zien te voorschijn komen met een schoteltje gestoofde peertjes.

Daar boven op de groote zaal klonk het geschal van luid zwatelende kunstenaarsstemmen, die in grooten getale waren opgekomen, omdat het feestavond zou zijn — „*Tableaux vivants*, etc. etc.", zooals op het briefje stond. Toen (1862—1882) zaten daar nog, die sedert het tijdelijke zegenden. Onder de meest bekenden telde men den kleinen Sam Verveer met zijn brutaal vooruitspringenden haviksneus, zijne vurig glinsterende oogen, zijn krullenden knevel en kinvlok, den vinder van allerlei geestigheden en dwaasheden, waaronder vooral uitmuntte de door hem geheel alleen vertoonde klucht van *de Nachtschuit*, die om goede redenen niet nader mag worden omschreven. Dan verkeerde daar de eenigszins deftige Simon van den Berg, met zijn hoog denkersvoorhoofd, zijne vriendelijke blauwe oogen en zilverwitte sik. De deftigheid lag bij dezen door en door vernuftigen kunstenaar alleen in het uiterlijk. Hij muntte uit door de geestigste invallen, en was een geweldig *debater*, wanneer er over vraagstukken van kunsttheorie werd gesproken.

Simon van den Berg heeft evenals Sam Verveer zeer veel bijgedragen tot

de feestavonden van *Pulchri*. Zeer beroemd werd zijn allegorisch-humoristisch drama: *De Stichting van Scheveningen*, waarin kreeften, kabeljauwen en zeemonsters optraden. Nog beter bijna slaagde zijne gemoderniseerde *Klucht van Blauwbaard en Mevrouw Blauwbaard*. Het sprak van zelf, dat zulk een feestdrama niet kon tot stand komen, dan met medewerking van alle artisten. Onze eerste meesters waren onmiddellijk gereed om de prachtigste decoratiën met lijmverf te schilderen — om kostumen te kiezen of te improvizeeren, om de acteurs te grimeeren, als het noodig was. Niets was interessanter, dan een blik achter de schermen van *Pulchri*, wanneer het acteursgezelschap gekleed was, en in de bontste afwisseling door elkaar krioelde. Het scheen of op zulk een avond vernuft en geest zeer goedkoop verkrijgbaar waren. Van alle zijden klonk de vroolijkste en vriendelijkste kout. Daarna joeg de regisseur de vroolijke bent naar het tooneel — en de vertooning begon:

Eerste bedrijf — eerste tooneel. Een armoedig burgervertrekje, tevens *chambre à coucher*. Poover ameublement. Op een withouten keukentafeltje brandt een koperen olielamp, verlichtende twee bejaarde personen, man en vrouw, de echtelieden Selkirk — vader en moeder van den later zoo beroemden Robinson Crusoe. De heer Selkirk *Senior* ontkleedt zich en gaat te bed, na vooraf eene blauwe wollen slaapmuts over zijne grijze hairen te hebben getrokken. De oude heer Selkirk staaft dat hij met aandacht de vertooning van eene Fransche klucht: *La consigne est de ronfler* heeft gevolgd; ook zijne bejaarde echtgenoote valt met den neus op den bijbel in slaap. Van buiten, van de straat, klinkt plotseling een ongemeen lawaai, veroorzaakt door schreeuwende pretmakers, die de harmonica bespelen. Weldra bestormt de wilde troep het huisje der Selkirks, en komt de verloren zoon, Alexander, luid juichend in het slaapvertrek zijner ouders. De oude heer Selkirk vliegt woedend op uit den slaap, en spreekt zijn vloek over den ontaarden zoon. Moeder Selkirk valt in zwijm.

Zoo was het eerste bedrijf van Pulchri's beroemd drama: *Robinson Crusoe of de schipbreuk van het fregat: De Ontbinding*. Het was in het jaar 1867 — in het laatst van December, toen onze Tweede Kamer ontbonden werd, na verwerping der begrooting van Buitenlandsche zaken. Nog iets anders had in 1867 de algemeene aandacht getrokken — Van Lennep's roman *Klaasje Zevenster*. Er werd veel getwist over het derde deel, waarin Klaasje's ontmoetingen in het etablissement Mont-Athos waren beschreven. Een en ander droeg er toe bij om invloed te oefenen op het tweede bedrijf van *Robinson Crusoë of de schipbreuk van het fregat: De Ontbinding*.

Het tooneel stelde voor de gelagkamer van Mont-Athos met het daaraan verbonden personeel. Zeer opmerkelijk werd hier aan Klaasje Zevenster eene plaats afgestaan. Daar het tierend gezelschap van Alexander Selkirk zich hier vertoont, had de auteur van dit drama gelegenheid, om den jongen matroos eene ontmoeting te verschaffen met Klaasje Zevenster — eene ontmoeting, die over zijne toekomst zou beslissen.

Het derde bedrijf stelde den vollen oceaan voor. Het zwellen der golven werd zichtbaar gemaakt door onzichtbare utiliteiten, die onder een geschilderd

doek heen en weer sprongen en kropen, zoodat met verrassende waarheid werd vertoond, hoe het fregat de Ontbinding over de linie — een smalle, witte lat — passeerde. Op het fregat zelf werd men de bemanning gewaar, die met het reven der zeilen voor den opstekenden storm bezig was. Ook Alexander Selkirk was aan dien arbeid, maar in diep gemijmer over de schoonheid van Klaasje Zevenster liet hij de ra los, en stortte hij in de kokende zee.

In het vierde bedrijf zag men het eiland van Robinson Crusoë met palmboomen, apen en papegaaien. Alexander Selkirk, door de golven op het strand geworpen, heeft zich ontwikkeld tot Robinson Crusoë met schapenvellen, hooge muts en zonnescherm. Zeer spoedig heeft hij eene ontmoeting met Vrijdag, fraai uitgedost met kort buis en zwembroek. Vrijdag is geen anthropophaag — integendeel, missionarissen hebben hem tot een geloovig man gemaakt. Hij leest Robinson voor uit een bundel met tractaatjes, dien hij nooit uit de hand legt. Intusschen heeft Robinson Crusoë met zijn geoefend oog een schip aan den horizon ontdekt. Dit schip komt op het eiland af, en zet eene boot uit. De lang vermiste kapitein Franklin noodigt Robinson en Vrijdag uit het eiland te verlaten, ten einde de reis te vervolgen naar Rotterdam.

Aan de Boompjes laat kapitein Franklin in het vijfde bedrijf het anker vallen. De Boompjes waren schilderachtig voorgesteld door die welbekende Neurenberger boompjes uit kinder-speelgoeddoozen op ronde houten voetjes, ditmaal zeer hoog opgeschoten. Achter de schaduw van dit groen verbergt zich een voornaam Rotterdamsch hotel, waarvan na zeer veel lotwisseling Klaasje Zevenster eigenares is geworden. Robinson met zonnescherm en papegaai, gevolgd door Vrijdag, met bijbels en tractaatjes bevracht, treden aan wal. Nog nauwelijks op Rotterdamschen bodem aangekomen, worden zij aangesproken door een medewerker aan de *Nieuwe-Rotterdammer-Courant*, die Robinson verlangt te interviewen over het jongste nieuws uit *l'extrème Orient.* Daarna verschijnt een ambulant photograaf, met verzoek om het portret van Robinson, Vrijdag en den papegaai te mogen opnemen. Aangenaam wordt nu de vermaarde reiziger verrast door eene gewenschte ontmoeting met Klaasje Zevenster, die op de eer zijner tegenwoordigheid rekent in haar vermaard hotel. Ten slotte verscheen een rijzig, mager man met scherpe trekken, in wien men terstond den minister Thorbecke herkende. Deze verlangt eene zoo merkwaardige Oost-Indische specialiteit als Robinson Crusoë voor zijn weldra te formeeren kabinet aan te werven.

Het is niet mogelijk in deze kleurlooze schets aan te geven met welk een komischen ernst door al de acteurs in dit drama werd gespeeld. Evenmin is het doenlijk de belangstelling en de altijd stijgende hilariteit van het publiek naar waarde te beschrijven. In onzen Hofjes-schouwburg greep de vertooning meestal als pantomine plaats, terwijl een uitlegger ter zijde van het tooneel met luide stem verkondigde, wat op het tooneel voorviel.

Jaar aan jaar werd een nieuw drama vertoond, meestal ontleend uit een oud bekend sprookje, of eene beroemde novelle. Zoo zagen we *Roodkapje*, *Don Quichot*, *De Schoone Slaapster*, *Blauwbaard*. In dit laatste stuk maakte vooral

het derde bedrijf een onvergetelijken indruk. Het was eene voorstelling van het naargeestige kamertje, waarin Blauwbaard de lijken zijner vermoorde echtgenooten placht weg te bergen. Het fond van het tooneel was met een karmijnrood behangsel overtrokken. Een laag vernis op dit fond gaf den indruk of er gestaag bloed naar beneden vloeide. Door openingen in dit behangsel staken lijkkleurige hoofden, armen en voeten, die bij het ophalen van het gordijn den toeschouwers eene rilling over de leden joegen. Het tooneel bleef in halfdonker gehuld, terwijl alleen een groot vuur onder een heksenketel een spookachtig schijnsel in het ronde wierp. Aan beide zijden van het tooneel klapwiekten melancholische uilen. Op den voorgrond stond eene reusachtige tobbe met menschenbloed. Geen wonder, dat mevrouw Blauwbaard, met het noodlottige sleuteltje in de hand, bewusteloos voorover stortte, midden op den bloederigen bodem van het lijkenkamertje.

Humor, geest en vernuft hebben eene halve eeuw in *Pulchri* geheerscht, verbonden aan dien onmiskenbaren kunstenaarssmaak, welke zijne hoogste triumfen vierde in de vlekkelooze vertooning van *tableaux vivants*. Op het gouden feest van 13 Maart 1897 hebben nogmaals kunstenaarssmaak en kunstenaars-chique luisterrijk getriomfeerd met *tableaux* als Alma Tadema's *Wijnoogst*, als Rochussen's *De Ruyter in den slag van Solebay*, als Leutze's *Washington de Deleware overtrekkend bij ijsgang*.

Er was iets zeer ongemeens bij dit luisterrijk feest.

Al wat den Haag aan voorname en geestige mannen, aan autoriteiten, aan kunstenaars bezat, vertoonde zich aan de zijde van meestal voortreffelijk gekostumeerde dames. Er deden zich ontzaglijk veel boeren en boerinnen voor — Zeeuwsche, Brabantsche en Hollandsche. Er werd door enkelen zelfs in het Zeeuwsch dialekt gesproken, maar de inhoud van de woorden, die ik mocht opvangen, was zoo vernuftig, dat de boerin zich terstond in den adelstand verhief. Er vertoonden zich zeer vele *incroyables* en *merveilleuses*, waarvan enkelen bijzonder goed geslaagd schenen. Bij dit alles heerschte de meest opgewekte, de vroolijkste toon.

En onze beide hoog vereerde Koninginnen vertoonden zich in de twee hoofdzalen, aandachtig en vriendelijk het schoone genietend, dat de kunstenaars om strijd aanboden, met de meeste voorkomendheid het woord richtend tot de Haagsche schilders, die aan haar werden voorgesteld. Het was een zeldzaam tooneel, die honderden en honderden fraai gecostumeerde kunstenaars, die bonte toiletten van landelijke schoonen, van *merveilleuses*, van Japansche dames, alles in de hoogste harmonie — allen met fierheid en trots zich verblijdend over de tegenwoordigheid der beide Vorstinnen. Het *Pulchri*-feest van 13 Maart 1897 zal niet licht vergeten worden. Het was een hoogtijd, dien men ons te Brussel, te Parijs en te Londen benijden kan. Zulk een feest kan op zulk eene wijze alleen in den Haag gegeven worden. Het is zeker mogelijk in de genoemde plaatsen ons te overtreffen in pracht, weelde, kunstenaarsvaardigheid, hoewel niet zoo heel gemakkelijk. Maar het is niet mogelijk ons in hartelijke eensgezindheid, in vroolijke stemming, bovenal in eerbiedige liefde voor onze Koninginnen te overtreffen.

T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

IV.

Freule Edith, *door Cornélie Noordwal*. — *Schrijfster van „Kleine Trees"*, Utrecht, *H. Honig* (zonder jaartal, 1897).

Freule Edith is de derde roman van Cornélie Noordwal, vrij snel na de beide vorigen verschenen, na *Géraldine* en *Kleine Trees*. Met volkomen vertrouwen kan gezegd worden, dat *Freule Edith* hare voorgangsters overtreft. Er schuilt in dit verhaal een schat van fantazie, ontzaglijk veel treffends en boeiends. Het hoofdonderwerp is de geschiedenis van een natuurlijk kind, dat de schrijfster „Freule Edith" noemt. De Baron de Rhems van Heeghen is zeer ongelukkig getrouwd met eene rijke dame, die acht jaar ouder is dan hij. Deze maakt hem het leven tot eene dagelijksche foltering, daar zij hem telkens zijne armoede verwijt. De Baron leert een bevallig Italiaansch dametje kennen, Agnese Torelli. Plotseling valt hem eene groote erfenis ten deel. Hij wil van zijne jaloersche en boosaardige vrouw scheiden, maar deze weigert het om hem des te meer te doen lijden.

De Baron verlaat haar, en zoekt Agnese Torelli, die zijne hulp had ingeroepen. Voortaan leven ze vereend. Uit dit huwelijk wordt een dochter geboren, Edith, de heldin van den roman. Dit kind groeit op als eene trotsche, fiere schoonheid, het evenbeeld van haar vader. De Italiaansche moeder sterft vroeg, hetgeen der auteur ten goede komt, daar de moeder zeker hare dochter had moeten bekennen, dat zij geene wettige dochter was. De Baron verzwijgt alles voor Edith — en hierin schuilt iets gewaagds van de zijde der schrijfster — en nu treedt deze overal als Freule de Rhems van Heeghen op met verpletterenden trots. Bij een huwelijksaanzoek moet zij vernemen, dat zij eene natuurlijke dochter eener Italiaansche vrouw is. Zij verlaat in woede de villa van haar vader, reist naar Engeland, wordt onderwijzeres, komt als zoodanig naar Nederland terug, en tot het beschamend inzicht, dat zij haar vader en hare vrienden diep beleedigd heeft. Gelukkig is het nog niet te laat — en volgt eene algemeene verzoening.

Uit deze zeer beknopte schets van den inhoud zou men nog niet kunnen opmaken, dat *Freule Edith* een voortreffelijk kunstwerk is. De beide zwakke plaatsen in de constructie — het niet gemotiveerd vroeg sterven der moeder, de onverstandige zwakheid van den vader der heldin — zijn aangewezen, en verhinderen niet, dat *Freule Edith* een alleraantrekkelijkst boek is met ettelijke uitnemend mooie bladzijden. Cornélie Noordwal heeft met grooten smaak, en uitstekend dichterlijk gevoel hare heldin geteekend. Eerst in de dagen van hare gewaande grootheid, als zij schitterend te midden der gasten van haar vader verschijnt:

„Schikkend heur rose crèpe plooien, onder
„welker ijle doorschijnendheid men een rose zijden
„voering ried, zette ze zich ruischend neder. Een
„fluweelig-blanke lelie, stak heur beeldschoon
„gezichtje uit den rose nevel van het zijde-tullen
„halsplooisel. Als een reusachtige rozenroode
„kapel, stond een moiré strik aan den nek op
„tegen het rosgouden haar; aan weerszijden van
„den blanken hals zag men de breede lussen als
„rose vleugels uitstaan. Dat breed-sierlijke, helle
„fond gaf heur hoofd iets bijzonder statigs en deed
„haar meer dan ooit gelijken op de rijke, zwierige
„portretten der zestiende- en zeventiende-eeuwsche
„jonkvrouwen de Rhems.... Heur donkergouden
„kroeshaar droeg ze losjes weggestreken bijeen
„in een zwaren wrong, het kapte zich als van zelf,
„het kruifde en tintelde op in honderd kleine en
„groote goudgolfjes en kroezige krulletjes; bij
„de slapen als ragfijn, kronkelend gouddraad".

Zulk eene portretschildering heeft aanspraak op waardeering. Mevrouw Bosboom heeft historische vrouwenportretten gegeven — Maria Tudor, Elisabeth, Francis

Mordaunt, Regina van Berchem — die van het zeldzaamst talent getuigen. Uit deze school is het bovenstaand portret van Freule Edith.

Cornélie Noordwal heeft overal gezorgd voor uitnemende schildering harer helden en heldinnen, maar daarenboven heeft ze voortreffelijke effekten verkregen door enkele stoute grepen. Als de heldin, na uit wrok haar vaders huis te hebben ontvlucht, met hard werken in haar onderhoud voorziet, later secondante wordt in een kostschool bij Rotterdam, willen hare vrienden haar verlossen, maar zij durven niet. Eene vriendin harer jeugd, die getrouwd is, en een alleraardigst jongsken heeft, komt op het denkbeeld het kind naar Edith te zenden, om haar zoo tot terugkomen te bewegen. Men bericht Edith, dat eene dienstbode met een klein kind op haar wachtte. Zoodra ze deze beiden vindt, wordt haar een briefje overhandigt, waarin zij leest:

„Lieve Miss! Ik ben jongeheer Ronninga, en „wilde zoo graag eens kennis met u maken, daarom „ben ik zoo vrij om u een bezoek te brengen. Ieder„een houdt veel van mij: Papa, mama, grootma, „mijn vrienden en kennissen .... Ik zou zoo heel „graag ook een vriendje van u worden. Antje „moet hier in de buurt een boodschap doen, mag „ik een kwartiertje bij u blijven? Mijn mama zegt, „dat u 't zeker zal toestaan. Uwe u liefhebbende „jongeheer Ronninga".

Het stugge hart van Edith ontdooit door het gezicht van het mooie kind, dat zijn rond, glad hoofdje tegen haar wang vlijt. Het kind wordt het middel tot verzoening. De berouwhebbende Freule Edith keert tot hare familie terug.

* * *

Zwolsche Herdrukken. P.C. Hooft's Granida. Uitgegeven door J. H. van den Bosch. Tweede herziene druk, Zwolle, *W. E. J. Tjeenk Willink* (zonder jaartal, 1897).

'n Heugelijk verschijnsel! De herdruk van Hooft's *Granida* beleeft na zeven jaar een tweeden druk. Hooft schijnt dus op onze Hoogere Burgerscholen en Gymnasiën gelezen te worden. De heer Van den Bosch heeft aanspraak op erkentelijkheid voor de zorgen aan den tekst, aan de woordverklaring, aan de aanteekeningen voor de *realia*, besteed. Zijne *Inleiding* heeft voortreffelijke episoden. Wordt evenwel deze *Granida* voor de derde reis ter perse gelegd, dan zou het wenschelijk zijn, den aanhef der *Inleiding* te wijzigen.

De heer Van den Bosch begint haar met de onverwachte verklaring: *„De Italiaansche Renaissance was even radicaal onzedelijk als ongodsdienstig"*. Zoo ooit, dan geldt hier de uitspraak: *Quot verba, tot errores"*. Indien de hier uitgesproken stelling waarheid bevatte, zouden de degelijke studiën van Bürckhardt, Geiger, Gustaf Koerting en George Voigt geheel te vergeefs geschreven zijn. De verdiensten van Petrarca en der Humanisten zijn algemeen erkend. Tegenover de scholastieke moraal der theologen plaatsten zij de eenvoudige, practische zedeleer der Stoa. Petrarca kwam tegen het gezag van den door de theologen verkeerd begrepen Aristoteles op. Hij handhaafde het recht van het individu op vrijheid van denken — en werd, zooals Voigt hem noemt: *„Entdecker der neuen Welt des Humanismus, den Propheten der neuen Zeit, den Ahnherrn der modernen Welt"*.

Het is onnoodig hierbij op de zeer vèr strekkende weldaden door de Humanisten bewezen te wijzen, daar zij de Grieksche en Romeinsche letteren voor de toekomst hebben gered. Wijl de Italiaansche maatschappij van de 14de, 15de en 16de eeuwen stuitende tafereelen van zedeloosheid aanbood, streden de mannen der Renaissance onophoudelijk tegen hunne tijdgenooten. Petrarca sprak zijne droefheid uit in zijn vertoog: *De Contemptu Mundi*. De jongste uitgever der *Granida* heeft de immoraliteit der Italiaansche maatschappij op de debetzijde der Renaissance geboekt, en daardoor een oordeel uitgesproken, dat eenvoudig op een misverstand berust.

T. B.

De Josselin de Jong in zijn atelier.

PIETER DE JOSSELIN DE JONG

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Het is nu ongeveer tien jaar geleden, dat *Pulchri Studio* op 't Hofje van Nieukoop een schitterend festijn gaf. De Haagsche kunstenaars vierden den 70sten verjaardag van den grootmeester Bosboom, en de geestdrift die zich onder hen uitte, zal op vroegere of latere feesten wel niet geëvenaard zijn. Het waren vooral de jonge schilders, met De Josselin de Jong, Bauer, van der Maarel aan de spits, die dat feest zoo bij uitnemendheid deden slagen. De hooge koepelzaal, uit een architectonisch oogpunt reeds zoo fraai, zag er dien avond onbeschrijfelijk gezellig uit in haar pittoresken dos van toepasselijke versieringen. Aan den ingang een prachtige neger, die door zijn starre onbeweeglijkheid een bronzen statue geleek; in een der hoeken een reusachtig stilleven van veelkleurig fruit, smaakvol opgetast; aan de wanden emblemen en opschriften, kostelijk van humor en jolijt; en in die omgeving de artisten aan den feestmaaltijd, die gekruid werd door een buitengewoon gezelligen toon. En wat vooral ieder, die aan dat feest deelnam, nog levendig voor den geest moet staan, was de verrassing aan den disch, toen daar plots een gordijn werd weggeschoven en tegenover den jubilaris een schilderij van Bosboom zichtbaar werd, wonderschoon van licht, zooals de groote meester dat stralend in zijn kerken vermocht vast te leggen. De ziel van dat luisterrijk festijn was de toenmalige commissaris der gezellige bijeenkomsten, de 25-jarige Pieter de Josselin de Jong. Ik zie hem nog, toen Bosboom in een rijtuig door fakkeldragende artisten omstuwd, naar zijn woning werd geleid. Met een toorts in de hand zat hij boven het rijtuig als aanvoerder van den feeststoet.

Eenige jaren later — het was in het najaar van 1893 — werd ook een optocht gehouden, ver van de residentie, in het Brabantsche dorpje St. Oedenrode, nabij Den Bosch. Het geheele dorp had dien dag feest gevierd, ter eere van den 84-jarigen dokter, een kras heer, wien de Rooienaars een schitterende ovatie hadden gebracht bij gelegenheid van zijn 50-jarig doktoraat. Maar er was nog een andere held van het feest, een jonge man, die, te St. Oedenrode geboren en daar tot zijn 16e jaar gewoond hebbende, sedert een beroemden naam had gekregen, die op zijn nederige geboorteplaats was afgestraald. De feestcommissie had hem uitgenoodigd het portret van den ouden dokter te schilderen. Men had hem schroomvallig geschreven, dat men voor het huldeblijk geen aanzienlijke som beschikbaar had, maar dat men het portret toch zoo gaarne door hem zag

uitgevoerd. Geen opdracht werd door De Josselin de Jong met meer geestdrift aanvaard dan dit portret van zijn ouden dokter. En toen de beeltenis binnen een acht dagen voltooid was en de feestdag was aangebroken, werd in de morgenuren in 't schoollokaal eerst een openbare tentoonstelling van het portret gehouden. Geheel het dorp kwam daar kijken, en op het bestemde

Portret van de moeder van den schilder.

uur werd het portret in optocht naar de woning van den jubilaris overgebracht. Daar kwam al wat St. Oedenrode aan vereenigingen telde bij te pas: het handboogschuttersgilde, zang- en fanfaregezelschappen, sierlijk getooide knapen en meisjes, kortom de geheele gemeente in feestgewaad, met de huldecommissie aan het hoofd. En des avonds werd een schitterende optocht

gehouden en bracht men den jubilaris en den schilder een luisterrijke serenade.

Deze beide episodes uit het nog jonge, maar reeds zoo rijke kunstenaarsleven van De Josselin de Jong, teekenen zijn persoonlijkheid. Op het Bosboomfeest ontmoeten wij hem hulde bewijzende aan een kunstenaar, tegen wien hij opzag als tegen een reus. En in die vereering jegens zijn beroemde tijdgenooten herkent men in hem den echten artist. Het toeval wilde, dat hij tegelijk met Israëls een portret moest schilderen, ieder van een 70-jarigen jubilaris: Israëls van Roelofs, de Josselin de Jong van Stroebel. En toen beide beeltenissen een plaats hadden gekregen in het Haagsch Gemeentemuseum en De Jong dat van Roelofs daar zag hangen, was het hem — zoo luidde gulweg zijn bekentenis — alsof hij een klap in 't gezicht kreeg door de kracht die uit het portret van den ouden meester tot hem sprak.

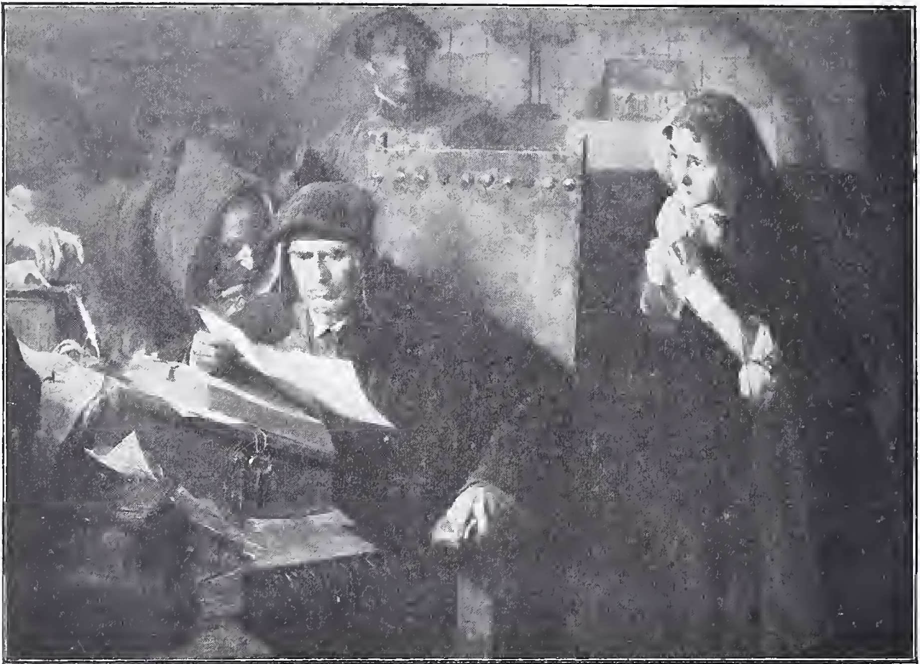
***

Uit de jeugd van vele artisten pleegt men nog al eens aangeteekend te vinden, dat zij met tegenzin van ouders en familie tegen het vak hunner keus te worstelen hadden. Juist het tegendeel bij De Josselin de Jong. Hij heeft van zijn vroegste jeugd naar hartelust kunnen teekenen en op de gemeenteschool te St. Oedenrode bewaart men nog de teekeningen, die hij in zijn prettige schooljaren vervaardigde. Eigenlijk herinnert hij zich geen periode uit zijn leven, dat hij niet geteekend heeft. Zijn vader moedigde die neiging reeds vroeg aan en verraste Pieter op zekeren dag met een zwart schoolteekenbord van respectabele afmetingen, waarop hij zich oefende aan al wat los en vast zijn aandacht trok, vooral aan dieren en menschen. Dat hij schilder zou worden, stond dan ook reeds vroeg als een paal boven water. Trouwens op 16-jarigen leeftijd schilderde Pieter reeds een goed portret in olieverf van zijn vader, zoo goed in 't karakter, dat hij zelf zich nu, na verloop van 19 jaren, verbaast, dit toen reeds geschilderd te hebben.

Hij genoot in die dagen aan de Kon. School van Beeldende Kunsten te 's Hertogenbosch, waar ook Der Kinderen werd opgeleid, het uitstekende onderricht van zijn leermeester P. M. Slager, tot wiens ijverigste en talentvolste leerlingen hij behoorde en die hem den weg wees naar de Antwerpsche Academie, waar Slager zelf tot degelijk kunstenaar was gevormd. Voor dien eersten leermeester heeft hij dan ook steeds een warme vereering blijven gevoelen. Het zal nu eenige jaren geleden zijn, dat De Jong een poos bij den heer Slager kwam logeeren, om na een langen ingespannen arbeid wat rust te nemen. Maar op het atelier greep hij onwillekeurig weer naar teekenmateriaal en een heerlijke gelegenheid vindende op een 12 vierk. meter groot ledig vak aan een der wanden, begon hij een steigerend paard te schetsen en de beweging van dat dier was zoo verbazend realistisch, dat spoedig de eene figuur naast de andere als op het doek gesmeten werd. De compositie groeide tot een wilde fantaisie van Arabieren, die in een dolle furia een Engelsch kamp berennen. Naast het recht overeind steigerend paard ziet men een kerel van zijn paard tuimelen met zoo'n woeste vaart, als vloog hij er af.

Dit fantastisch tafereel, waaruit het artistieke vuur met vonken sprankelt, wordt door den heer Slager den bezoeker van zijn atelier met trots gewezen.

Te Antwerpen, waar De Jong tegelijk met Bastert, Haverman, Dake en Voerman studeerde, behaalde hij reeds den eersten winter den prix d'excellence, wat zeker pleitte voor het voortreffelijk onderwijs door hem van den heer Slager genoten, maar tevens voor de energie waarmede de jonge artist zich op de kunst in al hare onderdeelen had toegelegd. Na drie jaren te Antwerpen gewerkt te hebben, trof hem de zware slag, dat hij zijn vader, notaris te St. Oedenrode, door den dood verloor. Gelukkig werd hij tot voortzetting van zijne studiën in staat gesteld door de edelmoedigheid van zijn kunstbescher-

Het Verzoekschrift (Stedelijk Museum te Gent) (schilderij).

menden Koning en van H. M. de Koningin, die hem op voordracht van Hdr. commissie voor de koninklijke subsidiën, in het genot stelde van eene beurs, waardoor hij naar Parijs kon gaan om daar in een eigen atelier zelfstandig te werken. Het kon niet anders of de degelijke grondslagen te 's Hertogenbosch en te Antwerpen gelegd, moesten te Parijs tot rijpheid komen bij een jongen man, die aan geestdrift voor de kunst een buitengewonen werklust en een zeldzame énergie paarde om alle moeielijkheden te boven te komen. Het eerste succes liet dan ook niet lang op zich wachten. Het was voor hem een zeer verrassend en onverwacht succes. Te Parijs had hij een vrij groot figuurstuk voltooid, *het Verzoekschrift*, waarvan een afbeelding onder de illustraties is opgenomen. Het stelt voor een tafereel uit den tijd der

Inquisitie: een jonge vrouw komt voor een van hare verwanten genade smeeken bij den inquisiteur, die haar verzoekschrift leest, terwijl de monnik hem een voorzichtigen raad in 't oor fluistert. Dit schilderij, eigenlijk het eerste werk van eenige beteekenis van den jongen schilder, werd door hem naar de Driejaarlijksche van 1883 te Gent ingezonden, terwijl hij plan had het later ook in Holland te exposeeren. Maar de weg daartoe werd hem afgesneden.

Portret van Charles Rochussen (Museum Boijmans te Rotterdam).

Het schilderij maakte te Gent dadelijk grooten opgang; de commissie kocht het voor den vollen prijs voor het museum, waar het thans geëxposeerd is, en de bladen spraken er met groote onderscheiding van. In den onbekenden schilder De Josselin de Jong waardeerde men een artistiek temperament, en in een uitvoerige beschouwing analyseerde de kunstverslaggever van *La Flandre*

libérale van 2 Sept. 1883 de groote qualiteiten van De Josselin de Jong's „chef d'oeuvre". De historieschilders, vooral uit het tijdvak der Inquisitie, plegen hun toevlucht te nemen tot beulen, folterwerktuigen, galgen en gevangenissen: niet alzoo De Josselin de Jong, die eenvoudig de drie typen uit dien tijd weergeeft: de verdrukte, gebukt onder de vervolging, en genade en mededoogen afsmeekende; de inquisiteur die veroordeelt; de monnik die inblaast. De gelaatsuitdrukking is hem genoeg, waar anderen hun conventioneel effect zoeken in de schittering van kleederen, in het gekletter van wapenen en in de praal van een theatrale mise-en-scène.

Studie voor de waterverfteekening „De slapers in den trein" (krijtteekening).

Tot zoover de Gentsche chroniqueur. Men zal toegeven dat dit succes voor een jongen man van 22 jaar schitterend genoemd mag worden. België was intusschen zijn vaderland niet, en de toejuiching, waarmede men zijn talent in Vlaanderenland had begroet, had in die dagen in Holland nog geen weerklank gevonden. Maar reeds kort na zijn vestiging in Den Haag, waar hij nu een 13tal jaren werkt, werd de naam van De Josselin de Jong met groote onderscheiding in de kunstkringen genoemd. Hij wijdde zich daar met een enthousiasme aan de kunst, die door weinigen zal geëvenaard worden. Op de Driejaarlijksche die in 't jaar 1884 in de residentie werd gehouden, zond hij, tegelijk met een portret van den veeschilder P. Stortenbeker, een levensgroot beeld van Kaïn, vluchtende in de woestijn, na den broedermoord. Ongetwijfeld

zou dit tafereel, waarin de wroeging meesterlijk is uitgedrukt in houding en gang en in 't zich schuw verbergen van den vluchtenden broedermoorder, in België door den Staat zijn aangekocht. Maar hier te lande blijven de musea voor dergelijke stoute scheppingen gesloten en gebeurt het maar hoogst zelden, dat een onzer artisten zich aan een dergelijke onderneming waagt.

De Jong's *Kaïn* had intusschen de aandacht op hem gevestigd. Hij werd op 't alleronverwachtst tot de eervolle doch tevens zware taak geroepen om zijn jeugdige krachten te beproeven aan een levensgroote beeltenis van ons toen bijna vijfjarig Prinsesje. Met de hem eigene énergie begon hij den moeielijken arbeid en kweet zich daarvan tot hooge tevredenheid van de Koninklijke ouders. Prinses Wilhelmina is op dit portret, dat op Soestdijk hangt, voorgesteld te voeten uit, in een laag uitgesneden, wit kanten kleedje.

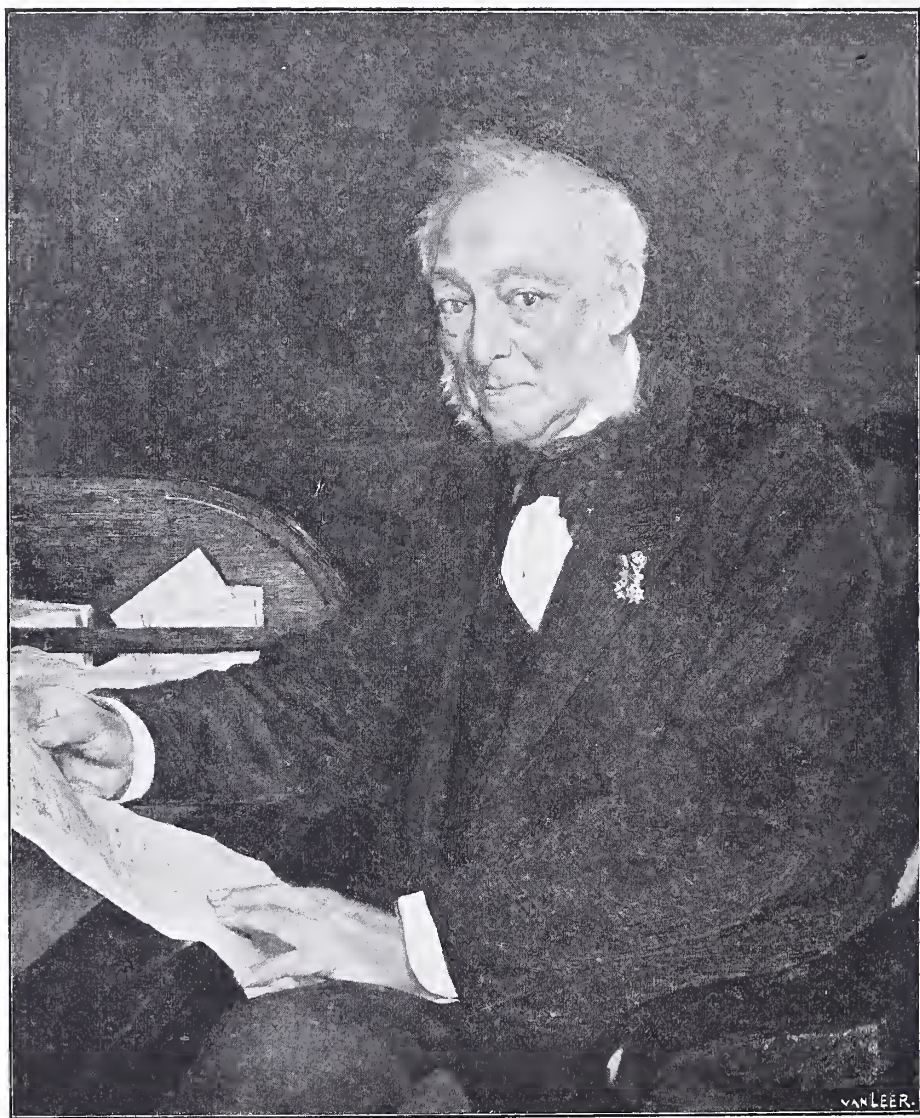

Paarden aan den plas (Limburg) (krijtteekening).

De schilder slaagde bijzonder goed in de lieve, sprekende gelaatsuitdrukking en in de vlugge, elegante beweging.

Er volgden nu spoedig het eene portret na het andere, meestal kniestukken in levensgrootte. Een van de beste werken uit dien tijd was het portret van den magistraat in toga, door De Jong in Amsterdam geëxposeerd, waarvoor hij met de stedelijke gouden medalje bekroond werd. In 1887 behaalde hij in de hoofdstad voor de tweede maal de onderscheiding van met goud bekroond te worden, voor een kapitaal familieportret, kinderen in een rijk vertrek spelende, dat zeer de aandacht trok door de mooie tegenstelling van kleuren en de zeer schoone compositielijnen. Dan waren het de voor dit opstel gereproduceerde beeltenis van zijn vereerde moeder, met de innig

goede en verstandige trekken, het portret van Charles Rochussen en van den president der Rotterdamsche rechtbank, mr. Vaillant, die op de tentoonstellingen den naam van De Josselin de Jong als voortreffelijk portretschilder vestigden. Hoe hij een studie maakt van het karakter der voor hem poseerende personen,

Portret van Mr. J. A. Vaillant, oud-President van de Rechtbank te Rotterdam.

bewijzen vooral twee beeltenissen in het Museum Boymans: dat van Ch. Rochussen, den geestigen, altijd opgeruimden causeur, den vriendelijken man, wiens beminnelijkheid spreekwoordelijk was geworden onder zijn vrienden en vereerders, en het portret van den ernstigen magistraat, den vir integer, het

van gedachten doorploegd gelaat van burgemeester Vening Meinesz. Deze werken, gelijk de beeltenis van den oud-wethouder Viruly, mede in Boymans, de portretten van Mevr. Betz, van Jhr. de Stuers en nog een geheele reeks leggen het schitterendst getuigenis af van het talent en de werkkracht van den jongen kunstenaar. En terwijl de séances en de voorbereiding voor elk van die portretten veel tijd van hem vorderden, belette deze inspannende arbeid hem volstrekt niet om tot de geregelde inzenders te behooren van de aquarellen-tentoonstellingen van *Pulchri Studio* en van de *Hollandsche Teekenmaatschappij*, en schilderde hij bovendien vele genre-stukken in olieverf voor de exposities in binnen- en buitenland, die elkaar in de laatste jaren zoo veelvuldig opvolgen.

Het is vooral in zijn aquarellen, dat men het forsche, het gespierde in de kunst van De Josselin De Jong waardeert. Die qualiteiten openbaarden zich in de eerste teekening, die door hem op een kunstbeschouwing in Den Haag werd ingezonden en die dan ook onmiddellijk overging in de portefeuille van den heer Mesdag. Wie herinnert zich niet zijn kantoorklerk, een teekening die hij wel honderdmaal had kunnen herhalen, want de eene liefhebber was er al meer verzot op dan de andere. Maar voor De Jong is het repeteeren van een zelfde sujet een onmogelijkheid. Zijn vindingrijkheid en zijn lust in het scheppen van nieuwe motieven zijn zoo groot, dat hij het leven van een artist te kort acht om alles te verrichten waartoe zijn inspiratie hem roept. Op een der jongste kunstbeschouwingen in *Pulchri* zag men van hem een grondwerker in gebukte houding de spade in den zwaren kleigrond stekende, op een andere teekening werklieden in de pletterij in het heetst van hun zwoegenden arbeid. Die figuren zijn als gebeeldhouwd wat den vorm en den anatomischen bouw betreft, maar tevens is de spierwerking, de actie zoo vol realiteit uitgedrukt, dat de figuren beginnen te leven en zich te bewegen. Men voelt den *struggle for life* in die monumentale scheppingen van den arbeid, Daartegenover de Scheveningsche idylle, het drietal meisjes met de coquette mutsen. Wat is ook die teekening geestig van lijn en compositie!

Puddler.

Toen de schilder De Josselin De Jong zijn illusie verwezenlijkt zag om een reis naar Rome te ondernemen, voelde hij zich aangegrepen door een onweerstaanbare neiging om te boetseeren en modelleerde hij achtereenvolgens de

buste van een jongen Romein en een bas-relief, voorstellende twee jeugdige boogschutters, even klassiek van stijl als prachtig van uitdrukking in de spierwerking van de naakte ruggen en armen. Vermoedelijk zal het bewonderend opzien tot het imposante werk der klassieken tot deze inspiratie hebben meegewerkt, maar nog meer verklaren De Jong's schetsboeken dezen drang naar uitdrukking van lijnen en vorm.

Op zijn atelier had ik het voorrecht stapels van die boeken te doorbladeren. Daar ziet men zijn werk in wording, geheele bladen vol krabbels en schetsen, waarin men eerst goed den scheppenden geest van den meester, zijn hartstocht voor de lijn en voor de uitdrukking der beweging leert kennen. Van elk portret door hem geschilderd, zijn hier met potlood of krijt vluchtige probeersels geschetst, soms geheele reeksen van hetzelfde beeld, die het karakter met iederen toets meer nabij komen. Van elke teekening en elk schilderij ziet men

Steenkoolschuiten (Engeland) (waterverfteekening).

hier de standen en de figuren in omtrek, en de kleinste, schijnbaar onbeduidendste krabbels zijn meestal het raakst van houding en expressie van manier van doen. Dat juist treffen van de persoonlijkheid is vooral bereikt in de schetsen van de kamerleden, waar b.v. in een geheele reeks houdingen studies zijn gemaakt van de typische figuren van Heemskerk, Schaepman, Corver Hooft, Buma e. a. Merkwaardig zijn ook De Jong's schetsboeken door hem meegebracht uit de mijnen en ijzergieterijen in Engeland, waar hij van den zwoegenden arbeid een doorwrochte studie maakte, die reeds aan menig voortreffelijk kunstwerk het aanzijn gaf. Geen wonder dat De Jong's aandrift tot teekenen hem ook reeds werken van beteekenis deed illustreeren, o.a. het bekende werk van Mr. G. H. Betz „Walewein", met verscheidene groote en kleine illustraties van zijn hand.

Onder de laatste voortbrengselen van den meester trokken zeer mijne

aandacht de vruchten van zijn verblijf gedurende zes maanden te Rome, waar hij het sociale leven in herbergen en op het platte land, in de Campagna en op de openbare straat in zich prentte en er zijn schetsboeken meê illustreerde. Voor een groot schilderij, Italiaansche werklieden in een herberg zich vermakende met het populaire morra-spel, teekende hij een menigte figuren en oefende zich op de sujetten zoo lang, tot hij de juiste actie en de levendigheid van het tafereel correct op het doek kon brengen. Voor een andere schepping, waaraan hij nog geen uitvoering heeft gegeven, *De verloren zoon*, schetste hij in allerlei standen een type uit het volk, in de houding der wanhoop kruipende over den grond en zich het aangezicht verbergende in het slijk der aarde. Zoo greep hem alles aan: schoone Italiaansche vrouwen, zooals de illustraties er een te zien geven, en het lazzaroni-type; pittoreske stadsgezichten en de kleurrijke praal van den Paus, in 't Vatikaan zijn zegen gevende aan de toegestroomde geloovigen; en dan weer de Romeinsche landbouwer zijn ossen voortdrijvende door den stuggen grond der Campagna.

Jonge Romein (buste in gips).

De Josselin De Jong zet thans de traditie voort van het Hofje van Nieukoop. Hij die er zoo dikwijls de ziel was van het gezellige leven der Haagsche kunstenaars, toen zij daar nog hunne bijeenkomsten hielden, heeft in die hooge hal, een meesterstuk van bouwkunst van den 17^en^ eeuwschen architect Pieter Post, zijn werkplaats opgeslagen. De bewoner houdt er den geest in, die er in de jaren toen *Pulchri* er verblijf hield, zoo lustig rondwaarde, en de omgeving is er door een recht artistieke stoffeering met gobelins en fraaie oude kasten, studies en schilderijen, waaronder het sympathieke portret van des schilder's moeder, zoo gezellig mogelijk. Daar hangt ook het prachtige schoorsteenstuk, een Italiaansche familie, door De Jong gecopieerd naar het bekende werk van Jacob Maris, die in dit schilderstuk toonde dat hij op zijn tijd ook een puissant colorist kon zijn. Daar leest men in de kroonlijst het teekenende devies van

de Haagsche schilders bij hun gezellige bijeenkomsten: „Zoo lang nog de lepel in den breipot steekt, treuren wij nog niet", en den klassieken regel van Horatius: *pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas*. hetgeen overgezet zijnde beteekent: „aan de schilders en de dichters heeft het altijd vrij gestaan zich aan elk onderwerp te wagen".

Mij dunkt, men zou er aan toe kunnen voegen: mits zij het talent bezitten om het goed te doen. En dat bezit De Jong in hooge mate. Men heeft zich slechts te herinneren al wat van hem publiek domein werd om te beseffen dat het *quidlibet audendi potestas* als zijn bijzonder devies zou kunnen gelden.

De artistieke beweging van zijn tijd, waaraan hij met hart en ziel meeleeft, deed hem nog onlangs zich geheel wijden aan de viering van het vijftigjarig bestaan van het Genootschap *Pulchri Studio*. Zijn werk was de schoone

De boogschutters (basrelief).

creatie van het landschap in Oud-Hellas, waar een schilder opging tot den tempel der Muzen, een tafereel waarvan de harmonie van schoone lijnen en zachte tinten algemeen bewonderd werd. Ook de Haagsche Kunstkring doet nooit te vergeefs een beroep op zijn medewerking. Toen er sprake was, de sociteitslokalen met muurschilderingen te versieren, ontwierp De Jong zijn symbolieke compositie van den jongen man, die aan de heilige bron den doop des kunstenaars ontvangt.

* * *

Toen ik De Josselin De Jong voor 't eerst in zijn artistiek verblijf bezocht, had hij juist de laatste hand gelegd aan het levensgroot portret in olieverf van H. M. de Koningin-Regentes. Ik kon toen nog niet vermoeden, hoe hij er toe gekomen was om niet alleen de uiterlijke gelijkenis zoo juist te treffen,

maar ook om het ingoede en tevens ernstige karakter, de vriendelijke majesteit van de beminde Vorstin in die trekken te doen spreken, als stond zij voor mij met Hare innemende persoonlijkheid. Nu dezer dagen mijn bezoek herhalende, kreeg ik, de menigvuldige schetsen doorbladerende, ook een crayonteekening

Eene Italiaansche (studie in olieverf).

in handen, waarop de eerste aanleg van het portret. Zoo is de jonge meester begonnen, hij herhaalde de schets in olieverf, en bestudeerde zoolang het zonnige gelaat, tot hij er zich een volkomen beeld van gevormd had. Van die eerste crayonschets vindt men hier een afbeelding onder de platen.

Op den esch in Drente. (waterverfteekening.)

Onder de vele verrassingen, die mij het bezoek aan het atelier bood, behoorde ook een prachtige ets, door De Jong gemaakt naar het beeld der Regentes.

„Hebt gij ook een portret van wijlen Koning Willem III geschilderd?"

„Ja, zeker, de Regentes vereerde mij met die opdracht, het was een levensgroot portret in olieverf, dat zich thans in het paleis in 't Noordeinde bevindt. Ook ontving ik, kort na het overlijden van Z. M., de uitnoodiging, om aan het sterfbed een maske te teekenen van den betreurden doode. Ik herinner mij nog zeer goed, dat dit buitengewone werk, ook om de omgeving van rouw en verslagenheid, waarin ik mij plotseling geplaatst zag, mij nog al aangreep. Ik teekende het portret in een uur en vernam tot mijn blijdschap, dat ik het er niet slecht had afgebracht."

Van zijn eigen werk en zijn eigen persoonlijkheid verhaalde hij mij overigens slechts zeer sober. Des te meer sprak hij met aanstekelijke geestdrift over het werk van zijn groote tijdgenooten, die het geluk hebben, nog op gevorderden leeftijd met energie het penseel te mogen voeren. Dat gaf hem blijkbaar een blij vooruitzicht van zelf nog veel te mogen werken aan al de plannen, die hij in 't hoofd heeft. Vooral trekt hem aan de zware kleigrond in de oostelijke provinciën, met de eigenaardig in het landschap saamgegroeide arbeiders en de stoere paarden, die het kouter door de kluiten trekken. Reeds menig landschap, groot van lijnen en machtig van compositie, uit de Drentsche en Limburgsche dreven, werd door hem uit zijn studiën opgebouwd.

En dat De Josselin de Jong al die plannen zal uitvoeren tot eer en glorie van de Nederlandsche kunst, zijn energieke persoonlijkheid staat er ons borg voor. Daarbij is voor hem het groote geluk weggelegd, zich eerstdaags in den echt te mogen begeven met een even lieftallige als artistiek ontwikkelde jonge dame, mejuffrouw JELTJE KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, die voor den jongen kunstenaar een leven opent, vol van idealen en schoone verwachtingen.

Den Haag, 15 April '97.

EEN OVERSTROOMING.

Een vertelling

DOOR

A. HARREWIJN.

(*Slot.*)

III. Bot-Jaap.

't Is voor 't laatst van Februari mooi weer. Niet te koud; want wel is 't zonnetje nog niet warm, maar de wind is zuid, en niet sterk. 't Is een heerlijke tegenstelling met den vorigen Zaterdag-avond. Reeds vroeg op den dag loopen tal van menschen door Breehilles straten, ondanks den modder en het slijk. Vooral aan de haven is de straat bijna onbegaanbaar. Een laag ebbeslijk van wel een hand dik bedekt er op enkele plaatsen de vochtige keien; hier en daar tegen den huizenkant ligt een schots ijs, ruwe onregelmatige bonken; elders weer vindt men een rand van riet, houtjes, kurk, biezen en dergelijke voorwerpen, die het afloopend getijwater aan de oevers onzer riviermondingen achterlaat. Nog nooit is het water zóó ver in de stad doorgedrongen. Zelfs bij den kantonrechter zijn de vloedplanken noodig geweest, om het water uit het huis te houden. Dichter naar de Waterpoort zijn de meeste vloedplanken overgeloopen en hoewel het Zondag is en anders geen enkele Breehiller op dien dag ook maar een slag werk zou doen, thans zijn alle huismoeders en dienstmeisjes druk bezig met boenen en schrobben, met poetsen en wrijven en plassen, als ware het Vrijdag of Zaterdag.

Met lichten zwaai giet Rika, de meid van den notaris, den grooten emmer leeg om het ebbeslijk weg te spoelen, dat ook daar de straat bedekt. Met moeite heeft ze zoo even een ontzaglijk brok ijs weggewenteld, waarbij ze niet alleen haar handen, maar — en dat is veel erger, vindt ze — ook de helderwitte tripjes heeft morsig gemaakt. Nog een paar emmers, een streek of wat met den grooten, fijnen heibezem om de achtergebleven plassen weg te vegen en haar werk is klaar.

Ze is nu gereed, om... in huis te gaan? Neen! bij alle goede eigenschappen die Rika heeft, en die zijn niet klein in aantal, heeft ze dit kleine gebrekje, dat ze, na gedaan werk, wel eens van een praatje houdt. Nu, daar is dan ook kans op. In de verte ziet ze Jans aankomen, — Jans, de meid van de oude vrouw Brand, de moeder van Cornelis Brand of Jonge-Krelis. Jans is een goede, oude schommel, die al ruim twintig jaar bij de weduwe in dienst is en Rika is een jong, gezond, vroolijk ding van pas achttien. Toch kunnen die twee het best samen vinden en als ze elkaar ontmoeten, dan maken ze

altoos een praatje. Gewoonlijk eerst wat over Jans' rimmetiek en over het weer, en dan vraagt Rika altijd: „En hoe gaat het met de oude vrouw, Jans?" En altoos ook weer zegt Jans: „O, kostelijk, kostelijk! Ze heeft een gelukkigen ouden dag. Gezond en dan zoo'n besten, oppassenden jongen, m'n lieve ziel, wat kan je meer verlangen. Jonge-Krelis is een goeie jongen. Ik hoop maar, dat hij nog ereis een goeie vrouw krijgt, dat zeg ik altoos tegen vrouw Brand: „'k Hoop dat hij een goeie vrouw krijgt," zeg ik tegen 'r, en dat meen ik; dat verdient hij."

En altoos weer, als Jans dat heeft gezegd, krijgt Rika een kleur. Jans heeft geen beste oogen meer, anders had ze dat toch allang gemerkt. Maar al hàd ze 't gemerkt, dan had Rika er toch weinig om gegeven.

Wat kon het een ander schelen, dat Jonge Krelis laatst, toen ze aan 't straatschrobben was geweest, had gevraagd of hij water uit de haven voor haar mocht scheppen. Ze had hem wel uitgelachen, maar Jonge Krelis had 't toch gedaan. En na dien tijd kwam hij altoos voorbij wandelen, als zij aan 't schrobben was. En dan wou hij altijd weer waterscheppen, maar Rika wilde dat niet meer hebben, en dan had hij verder niet meer aangedrongen, maar was stilletjes blijven staan en dan had hij niemendal gezegd.

„Zoo'n nare jongen .... om altoos maar te komen. Wat moest dat toch!" zei ze dan in zichzelf, en dan keek ze hem ereis aan en dan lachte ze hem uit, al kleurend tot achter de ooren en dan werd Jonge Krelis nog stiller en meer verlegen.

Iedereen kan dus wel begrijpen, dat ze niemendal om Jonge Krelis geeft, dat is duidelijk, en dat ze niet met Jans praat om hem te hooren prijzen. In 't geheel niet. Jans is een goede ziel, van wien ze wel houdt. Ze is blij, dat ze daar aankomt, nu kan ze weer eens vragen, hoe vrouw Brand het maakt.

„Zoo Jans, hoe gaat het? En de vrouw?"

„Och m'n lieve mensch; praat 'r niet van! Ellendig, treurig!"

„Zoo, wat dan? Is ze ziek?"

„Ziek? Wel neen, maar weet je dan niet wat er gebeurd is?"

„Gebeurd? Neen, wat dan? Toch geen ongelukken?"

„Och, lieve menschje! Wat een nacht! Verbeeld je, daar hebben ze me vannacht om een uur of vier Jonge Krelis thuis gebracht met vier man, op een draagbaar, doodsbleek, net als een lijk. De meester is 'r geweest en die zegt, dat hij twee ribben gebroken heeft!"

Rika had zeker haar linkerhand wat vol, want eensklaps valt de koperen emmer uit hare handen, luid rinkelend op de keien.

„En, — en — hoe — is 't nou met 'm?" vraagt ze.

„O, dat gaat nog al, de meester trok eerst een erg leelijk gezicht, maar hij zegt, dat 't nog wel goed zal afloopen, denkt hij; Jonge Krelis is een stevige, gezonde jongen en die kan tegen een stootje. Als er nu maar niemendal bij komt, dan zal 't wel gaan."

„Maar hoe is dat dan toch gekomen, zoo ineens?" vraagt Rika, die nu weer heelemaal van haar schrik is bekomen.

„Wel, dat zal ik je zeggen. Ze zijn gisterenavond met een sloep uitgegaan om 't volk van die Noorsche Kof te halen, die op de rivier lag en die niet naar zee kon, omdat ze 'm eerst moesten nakijken of 'i niet van 't ijs had geleden. Nou, en toen is Jonge Krelis gevallen, net met zijn zij op den rand van de sloep en toen heeft Bot-Jaap 'm gelukkig nog gegrepen, anders was hij buiten boord geslagen en zoo is hij dan gered. Maar ze hebben nog schrikkelijken angst doorgestaan, — hoewel, Jonge Krelis niet, daar niet van. Die was heelemaal buiten westen, zal 'k maar zeggen. Maar toen is de kade doorgebroken. 't Was springtij, en toen kwam er in eens een groote stroom water en die heeft de sloep opgenomen en in eens door de kade heen geslagen in den polder. En de oude Zeevang is er uitgeslagen en die is verdronken en zijn lijk hebben ze nog niet. En Jonge Krelis is er ook uitgeslagen, maar toen heeft Bot-Jaap hem gehouden en toen zijn ze samen over de kade gesmeten, zal 'k maar zeggen en toen heeft Bot-Jaap net een tak van die wilgen gepakt, die onder aan de kade in de wei groeien en die heeft hij vast gehouden met zijn eene hand. In zijn andere heeft hij onzen jongen vastgehouden, en zoo is hij blijven hangen, tot 't eerste gevaar over was. En toen is hij door 't water geloopen met Jonge Krelis bij hem en aan den anderen kant van 't poldertje is hij weer op den dijk gekomen. En altoos met onzen jongen bij 'm. En toen zijn de anderen bij hem gekomen en geen een er van was verdronken en toen hebben ze met mekaar Jonge Krelis thuis gebracht. Nou, ik zeg maar, dat 't mooi is van dien Bot-Jaap; want ze hadden pas nog ruzie met mekaar gehad, en nou heeft hij hem toch het leven gered, zal 'k maar zeggen!"

Jans is buiten adem van 't vertellen over „onzen jongen." Ze wacht dan ook even, maar zegt dan:

„Maar nu zou ik hier mijn tijd maar verbabbelen en ik moet naar de zuster van de vrouw, om de tijding te brengen. Atjuus hoor!"

„Dag!" zegt Rika: „dag Jans, mijn complementen!" Ze vergeet echter te zeggen, wien die „complementen" gelden.

Jans loopt voort zoo snel haar stramme beenen en de glibberige straat het toelaten en doet hare boodschap bij vrouw Brands zuster. Deze woont naast den havenmeester, een huis of wat verder dan de oude loods Zeevang. Voor

Met het hoofd in het water.

diens deur staat een dichte menigte, met ernstigen blik starend naar de Hoofden; met gedempt geluid sprekend. Zooeven is bericht gekomen, dat het lijk van Zeevang is gevonden. De lichtwachter ontdekte het, toen hij van morgen naar zijn baak ging kijken, om de lamp voor den eerstkomenden avond in orde te brengen. Met het hoofd in het water lag het tusschen de palen, die den voet der baak vormden. Aanstonds was hij naar den veerschipper gegaan en die had Bertus gewaarschuwd. Met eenige mannen was die er heengegaan om het lijk te halen. Nu wacht de menigte voor de deur op den droeven stoet, die langs het hoofd hierheen trekt.

„'t Zeemanseinde!" zegt dof een oud visscher.

„Een mooie dood!" voegt een andere grijze er bij.

„Beter zoo, alle krachten inspannend om 't leven van anderen te redden, dan in een schipbreuk of thuis op bed. Een echt zeeman wenscht niet liever, dan een graf in de golven. Zoo langzaam martelend sterven, thuis aan een akelige ziekte. bah, dat kan een hond ook of een koe. Maar weet je, zoo als hij, zoo kalm en rustig den dood te gemoet gaan, dat kan niet iedereen. Want maar weinigen zijn werkelijk mannen, *heele* menschen, met een open, groot hart. En dan zijn er niet veel, die zoo gerust kunnen sterven, als hij. 'k Heb 'm lang gekend. We hebben samen gespeeld, als jongens. 't Was een wilde klant, vol ondeugd en grappen. Maar je moest 'm met geen gemeenheid aan boord komen, hoor! En zoo bleef hij zijn heele leven. De trouwste, de eerlijkste, de edelste man, dien ik ooit gekend heb. Zijn jongens kunnen trotsch op zoo'n vader wezen. Toen wij nog jong waren, spraken ze nog al veel van adel en van heeren! *Dat* is nou. zou ik zeggen *de zeeadel*, zulke kerels."

Terwijl Gerrit Maas deze ruwe, maar hartelijk gemeende lijkrede uitspreekt, en allen stil knikkend luisteren, nadert de kleine stoet, die het lichaam draagt. Het rust op een inderhaast saamgestelde draagbaar; een oud zeil onttrekt het lichaam aan de nieuwsgierige, maar ook aan de belangstellende blikken van de buurt, die samenstroomde. Nu de dragers langzaam het huis naderen ontblooten de wachtenden eerbiedig het hoofd, zacht terzijde tredend om doortocht te geven aan de ernstige, torsende mannen.

Menig jong man voelt een vreemde huivering over het lichaam gaan, als hij een blik werpt op de stijve plooien van 't harde zeil en daarbij denkt aan den grooten doode, die er onder ligt. Gerrit Maas richt zich hooger op als ware hij er trotsch op, de vriend te zijn geweest van den edelen zeeman, en ruw en luid den neus snuitend, om zijn aandoening te verbergen, stapt hij stil achter Bertus Zeevang het huis binnen, om met de andere vrienden den doode voor 't laatst te zien.

De schare voor de deur gaat langzaam voortschuivend heen; hier drie, daar een paar, ginder een grootere troep. 't Zijn meest jonge mannen, die laatsten, dicht opeendringend om een forschen visscher, die met den arm in een doek loopt. 't Is Dirk te Mander, een der roeiers uit de sloep, die bij de ramp van den vorigen avond den linkerarm wat kneusde en nu aan de

nieuwsgierig luisterenden het verhaal doet van de gebeurtenissen in den vorigen nacht.

Hij vertelt, hoe ze als van schrik verlamd, de riemen lieten zinken bij het hooren van de kreet: „de kade breekt door!"

Alleen Zeevang en Bot-Jaap bleven kalm. Zeevang hield met vaste hand het roer en richtte de sloep recht met den kop naar het aandringende water.

„Blijf bedaard, mannen! Houdt de riemen gereed. Bot-Jaap zal wel alleen uitkijken. Past op 't hoozen!"

Nauwelijks had hij 't gezegd, of daar was de golf. De mannen hadden weer wat moed gevat. Daar vloog eensklaps de kop der sloep omhoog, — een golf kwam over, in zijn vaart Jonge Krelis mee sleurend, toen Bot-Jaap hem juist greep.

Allen hadden zich aan 't boord vastgehouden, aan hoozen had niemand gedacht. Diep zonk de achtersteven in 't water; daar zwaaide in denzelfden gang een stuk hout dwars langs de sloep. 't Was een rondhout van de kof, dat door den stroom was mee gesleurd, nadat het scheepje van den dam was opgelicht en met een geweldigen smak gesmeten was en gekraakt op den tegenoverliggenden muur. Het rondzwierende hout had Zeevang geraakt, die buiten boord was geslagen, eer een der overigen gelegenheid had hem te helpen, gesteld al, dat ze 't hadden kunnen doen. Allen toch hadden hunne handen vol met zich zelf, alleen Bot-Jaap had eene uitzondering gemaakt. Die scheen zich met zijn oogen vast te houden en handen en voeten te gebruiken om Jonge Krelis te beschermen.

„Zoo heeft toch het waagstuk niet geholpen," laat zich Hendrik Vogels, een jong notarisklerkje, hooren: „de kof is aan splinters geslagen tegen het hoofd. Geen een van de bemanning is gered geworden en van jullie: de oude Zeevang dood, Jonge Krelis een paar ribben gebroken en Molm, nou, dat loopt ook op een eind. Jullie lijkt wel gek, om je leven te wagen, voor die eigenwijze Noren!"

„Jij bent een verduiveld misselijk mensch, die haast het leven niet waard is, weet jij dat wel?" voegt Dirk te Mander den spreker toe, met een paar groote stappen op hem aantredend, om hem dan met zijn heldere oogen scherp in 't gezicht te kijken, tot dat Hendrik Vogels een kleur krijgt en, met een paar schoorvoetende schreden wijkende, bromt:

„Dat akelige matrozen pak is zoo gauw aangebrand, dat je maar 't best doet, je mond dicht te houden, als zij in de buurt zijn."

Een zware hand daalt hem op den schouder, een krachtige greep grijpt hem aan en met half gebogen knieën moet hij zich omkeeren, tot hij verschrikt staart in het felle oog van den stoeren driftkop, Bot-Jaap.

„Luister jij eens, gemeene landpad! Je was altijd te voornaam om met matrozen en dat gespuis om te gaan. — En van al die gemeene, ruwe lui ben ik de ruwste. Laat je dus raden en loop voortaan een straatje om, als je mij aan ziet komen, 'k mocht anders eens tegen je aan loopen en je mooie pakje vuil maken met mijn teerplunje!"

„Laat los! Laat los! zeg ik je!" schreewt Vogels.

„Jawel, dat begrijp ik; je wou liever weg; nou, ga maar, padde! Denk er om, als ik zoo'n beest, als jij bent, tegen kom, dan zet ik er altoos mijn zware zeelaarzen op!"

Bot-Jaap, schudt den bevenden, jongen man even heen en weer en laat dan los. Vogels maakt van deze gelegenheid gebruik om haastig weg te snappen, achtervolgd van het gemompel der overigen, die met genoegen de strafoefening bijwoonden.

„Toch nog altoos de oude driftkop!" zegt loods Vermeer hoofdschuddend. „Jongen, jongen, Jaap, dat zal je nog ereis leelijk opbreken. Je moet je niet zoo dik maken. 't Is de moeite niet waard."

„Nee, Vermeer! Dat heb je mis. Wel een driftkop, maar niet de oude. Als dat waar was, dan was hij er niet zoo goed afgekomen. 'k Weet niet, wat er met me gebeurd is, maar van nacht heb ik me voorgenomen niet meer te vechten, — nooit meer. Al mijn vechtlust heb ik gekoeld aan de schotsen en bonken. Dàt heeft, denk ik, de oude Zeevang me geleverd. Die heeft me van nacht een uitbrander gegeven, die niet mis was. En ik heb geleerd van hem, dat men een kerel kan wezen met een hart in 't lijf en handen er aan, zonder ieder oogenblik aan 't ruzie maken te trekken. Hij heeft nooit gevochten en toch, er is er geen onder ons, die maar in de verste verte op hem gelijkt, geen die zoo'n dappere, kranige kerel is, als hij was, zijn heele leven."

Een zware hand daalt hem op den schouder.

„Daar heb je gelijk aan, Jaap!" voegen twee, drie anderen hem goedkeurend toe.

„En Molm, die moet je niet vergeten. Heb je ooit gehoord, dat die vocht of twist had? En is er een, die meer deed dan hij; is er één, die zoo kalm en hulpvaardig zijn leven dorst wagen op ieder oogenblik?" merkte Vermeer op. „Hoe gaat het met hem?"

„Nou, niet best. De meester zegt, dat zijn arm ontwricht is. Maar dat is niet het ergste, dat komt wel terecht. Erger is 't, dat hij niet bij kennis komt. Hij ligt maar altoos met gesloten oogen, onbewegelijk. De meester zegt, dat die stoot tegen zijn borst en tegen zijn hoofd 't hem gedaan hebben. Hij zal wel een zware ziekte krijgen; . . . als hij 't maar te boven komt. 't Is erg voor zijn vrouw en kinderen."

„Hoe houdt vrouw Molm zich? Trekt ze 't zich erg aan? Ze is nog al niet teerhartig uitgevallen, dat is een geluk!"

„Ja," zegt Bot-Jaap: „dat is ook al een gek geval, waarvan ik niet veel begrijp. Jullie weet wel, dat vrouw Molm nou niet zoo'n plezierig mensch was. Maar vannacht, toen ze Molm thuis brachten na 't afloopen van 't water, moet ze al bijzonder raar gedaan hebben. Ze was bedroefd, meer dan erg. Maar toch was ze gauw kalm en ze heeft gewerkt en gezorgd, dat iedereen er versteld van stond. Wat daar gebeurd is, begrijpt geen mensch. Ze werkte als een paard om 't huis schoon te krijgen, want 't water was ook bij haar over de vloedplanken gekomen, en had gruwelijk veel schade gedaan in huis. De lui zeggen, dat ze vannacht meer gedaan heeft, dan ze anders in een maand uitvoerde. En ze schold heelemaal niet op de kinders, en haar man behandelde ze zoo zacht, als of hij een bakerkindje was. — Maar, jongens! ik wou wel een stuk of wat van jullie spreken, even maar; alleen ongetrouwden, die niet voor vader of moeder of familie moeten zorgen. Loopen jullie even mee naar „*De Kabeljouw*" dan nemen we daar een glas bier en praten we wat?"

Een tiental volgt den spreker op dit zonderlinge verzoek naar het herbergje aan de haven, waar ze zich in een hoekje van de gelagkamer om een tafel scharen.

„Jongens! 't ziet er bij Molm in huis niet best uit. Dat wordt van den winter hongerlijden, dat ze zwart zien!" begint Bot-Jaap.

„Wel," zegt Dirk te Mander: „hier is een drie-gulden, wie legt er bij?"

„*Ik*, en *ik* en *ik*!" klinkt 't uit aller mond.

„Nou, dat is een mooi duitje, maar — 't geeft niet! Als 't op is, wat dan?"

„Ja, — wéér — geven?"

„Nee, jongens. Dat gaat niet; we hebben niet altoos *geld*, wèl armen, we moeten voor de lui werken. Als ieder van ons een week op Molm's schuit gaat varen en de heele besomming aan de vrouw afstaat, dan komt ze den winter door en dàn is Molm zeker weer beter. Zóó helpen we goed. Doe je mee?"

Met luide instemming antwoordt het troepje jonge mannen, terwijl er een opmerkt:

„Daar zijn er nog wel meer voor te vinden! Daar zal ik voor zorgen!"

„En ik," zegt Bot-Jaap: „ga deze duiten aan vrouw Molm brengen en dan zal ik 'r meteen vertellen, wat er besloten is."

Met een korten groet verlaat Bot-Jaap het gezelschap en begeeft zich naar 't huisje van Molm.

De straat levert een vreemd schouwspel op. Meer dan in eenige andere der stad, drong hier het water door, wijl deze het laagst gelegen is. Verbazende ijsschotsen liggen op en naast elkaar, hier midden in de straat, daar tegen de huizen. Langs de muren, bijna een meter hoog, tot haast aan de drempels der ramen, zit een laagje grijze modder, die hier en daar afgedropen, de vroeger witte muurvlakte laat zien. De vloedplanken zijn weggenomen. In alle huizen zijn de bewoners bezig de sporen van het indringende water te doen verdwijnen en kleine hoopjes slijk op de straat voor elk huis getuigen van de gebeurtenissen van dezen nacht.

Bot-Jaap is bijzonder opgeruimd. Onder 't loopen fluit hij half binnensmonds een lustig matrozenwijsje. Zijn handen, anders diep in de wijde broekzakken gedoken, maken thans van tijd tot tijd een uitstapje om den een of ander, die in een huisje zichtbaar wordt, een goedendag toe te wuiven. Jaap heeft schik.

Bij Molms huis gekomen, wordt hij evenwel weer wat ernstiger. De deur is gesloten. Voorzichtig licht Bot-Jaap de klink der bovendeur op, drukt die open en roept zacht en met gedempte stem: „Volk!"

Nog een keer. Geen antwoord.

Ondertusschen heeft hij gelegenheid genoeg eens een kijkje in de gang te nemen. De blauwwitte muur vertoont nog de sporen door het vloedwater achtergelaten, maar de vloer is zoo helder, als ware er niets gebeurd. De roode tegels glanzen als nieuw en het blinkende zand, dat er op gestrooid is, steekt scherp af tegen het heldere rood. De trap, die naar den zolder voert, is van donkerbruin eikenhout, maar zuiver als glas. Bot-Jaap ziet dat alles met verwondering: vrouw Molm was anders toch niet zoo kraak zindelijk en nu... ze is eerder klaar dan de buren en... ze heeft nog een zieken man.

„Volk!" roept Jaap weer, en nu iets luider dan de vorige keeren.

Daar hoort hij gerucht in het woonvertrek, de deur wordt geopend en Piet, zijn oude kennis, steekt het hoofd in de gang... om 't echter onmiddellijk met een verschrikt gezicht terug te trekken, de gangdeur dicht te duwen en te verdwijnen.

„Och Heere," denkt Piet, „daar heb je Bot-Jaap; die zal nu aan moeder komen vertellen, wat ik gisteren middag uitgevoerd heb op de stadswerf en hoe brutaal ik geweest ben. Nu zal moeder zeker weer kwaad op me worden, als ze alles precies weet en dan heeft moeder nog maar meer narigheid en 't is toch al akelig genoeg met vader. Ik zal dien Bot-Jaap maar laten staan. Misschien gaat hij dan wel weer weg."

Zóó schuchter, als Piet denkt, is Bot-Jaap echter niet. Nu hij gemerkt heeft, dat er toch wel menschen zijn, steekt hij de hand over de onderdeur, licht ook daarvan de klink op en treedt in de gang. Hij ziet er haast tegen op den schoonen vloer met zijn vuile schoenen te bemorsen en ook aarzelt hij den modder af te vegen aan den zindelijken „baalzak" die als vloermat dienst doet. Nog terwijl hij staat te vegen, wordt de gangdeur geopend en komt vrouw Molm voor den dag. Ze ziet er thans kalm uit, doch de roode oogleden en de kassen onder de oogen bewijzen, dat ze pas droeve uren, vol vermoeienis heeft doorleefd.

„Dag!" zegt ze op de gewone korte wijze van menschen, wier hoofd vervuld is met ernstige zaken, die geen ruimte voor andere denkbeelden overlaten. „Dag! kom er in, Jaap!"

„Asjeblieft! vrouw Molm!" antwoordt deze. „Hoe gaat het? Wat zegt de meester?"

„Och, Jaap! Wat wou hij al veel zeggen. Hij schijnt ook niet te weten wat het is. Alleen *dat* weet hij, dat het zeker wel weken duren zal, eer Molm weer op de been is. Wat een ongeluk, wat een nacht. Die zal me lang heugen, dat verzeker ik je."

Jaap treedt achter haar het vertrek binnen. In de hooge bedstede in den rechterhoek ligt Molm. Onbeweeglijk, met de oogen gesloten, diep, zwaar ademend. Hij leeft, maar zal hij blijven leven? Daar draait hij met gesloten oogen het hoofd heen en weer op het kussen.

„Kijk, hij beweegt zich! zou hij wakker worden?"

„Neen, meester zegt, dat hij nog wel een heelen tijd zoo zal liggen. Hij slaapt, hij is bewusteloos. — „Kijk, dat doet hij telkens," zegt ze, nu Molm de rechterhand langzaam en als loodzwaar oplicht en naar het hoofd brengt, om dan een paar keer onvast, beverig naar het voorhoofd te tasten en vervolgens de hand weer naast het lichaam neer te leggen, steeds maar met het hoofd draaiend en af en toe zacht kreunend. „Dat doet hij ieder keer. Het doet hem zeker pijn. De meester heeft hem gelaten, maar 't heeft niet geholpen. 'k Geloof niet dat hij er boven op komt!" zegt ze zwaar zuchtend, terwijl ze werktuigelijk met de hand over de tafel strijkt. „Mijn arme kinders, wat moet daar van terecht komen?"

Bot-Jaap verkeert in een onaangenamen toestand. Hij wou maar, dat er een notarisklerk af te ranselen was op 't oogenblik, of dat er een paar ijsschotsen op hem afvlogen, die hem handen vol werk gaven, of zoo'n ruwe taak. Praten, en dan nog wel wat vriendelijks zeggen, iets goedhartigs, dat is zijn vak niet. „Daar moet je domine voor wezen!" zegt hij altoos.

„'k Wou, dat ik Dirk te Mander maar had laten gaan, die kan veel beter praten dan ik!" bromt hij in zichzelf.

Hij zoekt en zoekt naar mooie woorden om nu ereis te zeggen, wat hem op 't hart ligt, maar 't lukt niet; en ondertusschen strijkt zijn zware, knokige vuist over zijn broek en doet hij af en toe den mond open om te beginnen.

„Mijn arme man; mijn arme kinders!" klaagt vrouw Molm weer zacht, met de hand op het hoofd van den zesjarigen Hannes, die met een vingertje in den mond tegen moeders knie leunt.

„Nou," zegt Jaap, moed vattend, terwijl hij zich de keel schraapt, „nou, vrouw Molm, je moet nou niet zoo dadelijk in den modder zinken, net als een zeelt, die in 't net zit. Dan kom je er nooit meer uit. Je moet je goed houden. Den kop er tegen in, weet je, net als de zalmen, — als 't er niet onder door kan, nou, dan spring je er boven over, zal 'k maar zeggen. En dan, je weet wel, de visscherlui zijn al net als al 't zeevolk, ze laten mekaar niet in den steek. Kijk ereis hier, van ochtend hebben een stuk of wat jonge kerels, die hun duiten anders toch maar opmaken aan allerlei wissewassen, een paar guldens bij mekaar gelegd en toen hebben ze mij gevraagd, omdat ik jullie dan nog al zoo'n beetje ken, of ik dat aan jou zou willen geven. En toen heb ik natuurlijk gezegd, dat ik dat wel doen zou, en hier zijn ze."

Na dit alles in een adem door gezegd te hebben, grijpt hij diep in den zak en legt een handvol geld op de tafel vlak voor de verbaasde vrouw, die niet weet, hoe ze 't heeft.

Eer ze nog van haar verwondering is bekomen, voegt Bot-Jaap er bij:

„En nou hebben ze nog een ander plan gemaakt ook; ze willen allemaal

op de beurt een week voor Molm gaan varen op jullie schuit en alles wat ze besommen is voor jou. Dan krijgt de knecht zijn geld en jullie verdiensten gaan door. Ze zijn met hun dertienen, dat is dan net een verreljaars. De eerste week van Maart begint dat spul, weet je. Nou, en met Juni zal je man wel beter wezen, denk ik. Zie je wel, dan is alle nood voorbij. En je hoeft die jong-kerels geen eens te bedanken, hoor! Ze hebben er zelf geen schaai van. Anders gaat 't geld toch op. En nou moet ik weg hoor; want ik heb van nacht niemendal geslapen. Ik ga een uur of wat naar kooi?"

Nog eer vrouw Molm recht weet, wat Jaap gezegd heeft, is hij verdwenen.

Na dit alles in een adem door gezegd te hebben.

Half verbijsterd kijkt ze 't geld aan. Ze grijpt met de hand verstrooid er in, suffend over de ongedachte uitkomst.

Eerst als hare hand de geldstukken aanraakt en het zilver met helderen klank rinkelt en klettert, komt ze geheel tot bewustzijn en met een snik heft ze 't hoofd op. Dan kijkt ze vreemd rond, eerst naar de bedstee, dan naar de kinders, om dan plotseling voorover op de tafel neer te zinken, met het hoofd op de beide handen. Tranen van blijdschap bevochtigen hare vingers; in zenuwachtige schokken, door den angst en de spanning der laatste uren, trilt haar lichaam, — daar begint Mientje, die al een tijdlang met groote oogen naar den vreemden bezoeker heeft zitten kijken en na zijn vertrek met

trillend onderlipje moeder heeft gadegeslagen, eensklaps luid te schreien.

Vrouw Molm springt snel op, en de kleine meid in de armen en op de knieën nemend, sust ze het bedroefde kind, tot het met korte, hikkende snikjes het hoofd tegen moeder laat aanleunen, om alleen nog af en toe met de knuistjes de tranen van de dikke wangen te boenen. Piet houdt zijn broertjes zoet, door ze zijn mooie boek te laten zien, het mooie boek, nat geworden van het water, dat ook in het ronde hoekkastje gedrongen is.

Vrouw Molm komt weer tot kalmte en innig dankbaar bukt ze zich over het kleine meisje op haar schoot, een kus op het korte, weerbarstige haar drukkend.

„Wat zijn de menschen toch goed! Molm had wel gelijk, als hij vroeger zei: vrouw, als je goed en hartelijk bent tegen de menschen, dan houdt iedereen van je en heb je veel meer plezier in je leven, dan als je altoos maar moppert en bromt. Wie goed is voor anderen, die ondervindt later, als 't noodig is, dat anderen ook goed voor hem zijn. 'k Geloof wezenlijk wel, dat hij gelijk heeft gehad."

IV. Kleine en groote gevolgen.

't Is middag geworden. Op enkele plaatsen zijn de straten nog morsig, voor verreweg het grootste aantal huizen is de modder, zoo niet weggeschrobd, tot de steenen weer even helder waren als vroeger, maar toch weggeveegd. Alleen op enkele plaatsen nog liggen ijsbonken met een plasje er omheen, tot groot genoegen van Breehille's jeugd, die ondanks zondagspakjes, ondanks den rouw, waarin bijna de gansche stad deelt, met luide vreugdekreten die achterblijvers van den stormvloed heeft begroet en als heerlijk speelgoed in bezit nam. Alleen, ze gaan niet in de buurt van Zeevangs huis. Dàt heeft moeders verbod dan toch kunnen bewerken, toen ze zei: „kinderen! nu niet in den modder loopen, en niet met het ijs morsen en ook niet bij het huis van Zeevang en van Molm komen, hoor!"

Het eerste deel, nu dat ging nog. Waar nog modder is, ligt ze zoo dik, dat de kleintjes het min of meer gevaarlijk vinden er in te stappen. Maar het ijs!....

Jacob en Frits van Wilgen, de twee zoontjes van den kantonrechter, vijf en zes jaar oud, en Truitje, het vierjarige dikkertje van den notaris, zijn onder toezicht van Johanna, de meid van mevrouw van Wilgen, gaan wandelen. Johanna heeft echter na den afgeloopen nacht zóóveel stof tot praten, dat ze de kinderen nog al eens aan haar lot overlaat om mededeelingen te doen aan of te hooren van de andere dienstmeisjes, die ook met de haar toevertrouwde kinderen langs de straten wandelen.

„Kijk eens!" zegt Jacob, de oudste van Wilgen: „kijk eens, wat een groot stuk ijs! Willen we daar eens opklimmen, en dan er afspringen?"

„Mag niet doen!" zegt Truitje, heel beslist met haar hoofdje knikkend. „Moe zegt, je mag niet stout wezen, Jacob!"

„Ja, maar, ik zal wel oppassen, ik ben al groot! Jij bent nog maar een

klein meisje, maar ik ben al heel oud. Ik kan zoo best klimmen, kijk maar!" en meteen klautert de kleine snaak boven op het brok ijs, tot groote schade voor zijn kiel en broek, die al dadelijk natte, gore plekken vertoonen.

„Pas op, Jacob!" zegt Frits: „kijk daar eens, wat een hoop water. Val er maar niet in, want dan verdrink je, hoor!"

„Nou, dat hindert niks!" zegt Jacob brutaal. „Want dan is moe zoet op me! Ze zei van middag ook al, dat Zeevang een beste man was, toen pa vertelde dat Zeevang verdronken is!"

„Zeevang is heel, heel zoet, zegt moe!" merkt Truitje op. „Zeevang haalt altoos menschen uit dat akelige water en uit een schip!"

„Als ik groot ben ga ik ook verdrinken, om menschen uit een schip te halen!" zegt Frits, ernstig er bij knikkend.

„Jij durft toch niet in 't water te springen; jij bent bang!" roept Jacob van zijn hooge standplaats den toekomstigen menschenredder toe.

„'t Is niet, jij bent bang!" roept deze verontwaardigd terug.

En daar begint een kaatspartij van: „niet waar!" — „wel waar!" — „nietes!" „welles!" tot eindelijk Jacob boos geworden roept: „wil ik 't dan eens doen!" en Frits zegt: „ja! doe 't dan eens!"

Waggelend op de ongelijke, gladde vlakte stapt Jacob naar den kant, waar in een ingezakt deel der straat een plas water staat, afgedropen van de schots of achtergebleven van den vloed. Vlak aan den kant, juist nu hij gereed staat den heldhaftigen sprong in „de diepte" te wagen, glibbert zijn voet op den rand uit en onze ondeugende waaghals rolt voorover, met wijd uitgebreide armen in het grijze, troebele water. In groote bogen spat het vieze, groezelige nat op, den kleinen Frits, de dikke Truitje met groote druppels overspattend, zoodat ze allebei al hun best doen om Jacob te overgillen, wat aan hunne vereende krachten natuurlijk gelukt.

Wel was het gesprek tusschen Johanna en Grietje van den bakker heel belangwekkend, want ze spraken er net over, dat Rika van den notaris wel erg geschrokken zou zijn, toen ze hoorde, dat Jonge Krelis zoo leelijk te pas was gekomen; wel hadden ze reden om al hunne aandacht te wijden aan de behandeling der kwestie of Rika en Jonge Krelis zouden gaan trouwen, als hij beter was en als hij haar dan vroeg, — maar zelfs het meest belangrijke onderwerp verliest het, tegenover de vereenigde kelen der drie kinderen. Johanna snelt op den „drenkeling" toe en haalt hem op het „droge". Wat een vuile boel! Het mooie zondagspakje geheel en al bedorven. De rug is schoon gebleven, maar de voorkant: één modderlaag. Daar zal het mooie laken wel niet tegen kunnen. En Truitje! Het keurige jurkje is met dikke modderspatten bezaaid. Eén heeft er plaats genomen midden op de poezele linkerwang, maar moet een heelen strijd voeren met de tranen, die in een stroom langs hare wangetjes rollen.

Hoewel Johanna er zeer tegenop ziet de kinderen zóó thuis te brengen, blijft haar toch geen ander middel over, en den kleinen Jacob nijdig heen en weer schuddend, duwt ze hem toe: „Zal je stil wezen, leelijke, vuile jongen!

Wat doe je op 't ijs. Heb ik je niet gezegd, dat je er af moest blijven. — Is de straat niet breed genoeg. — Hou je je mond, of ik zal je!"

't Middel schijnt niet bijzonder best, want in plaats van te bedaren, begint het kind nog luider te huilen, daarin bijgestaan door de beide andere kleintjes.

„Johanna! wat is er nu gebeurd?" roept mevrouw van Wilgen verschrikt uit. „Mensch, wat ziet dat kind vuil! Hoe komt dat?"

Zij vertelt wat er gebeurd was.

Mevrouw was erg boos, vooral op haar, die had moeten toezien. „Breng de kinderen maar in de huiskamer," dus besloot zij. „Ik zal mijnheer wel vragen, of die Truitje van den notaris thuis wil brengen. Je kunt meteen onthouden, dat ik je de huur opzeg. Een meisje, dat zoo weinig te vertrouwen is, wil ik niet langer in dienst hebben!"

Mijnheer voldoet aan 't verzoek en gaat met de kleine Truitje naar haar ouders huis.

Op zijn schellen komt mevrouw Frederiks zelf de deur opendoen.

„Hier breng ik u de kleine meid terug," zegt de heer van Wilgen, „'t spijt mijn vrouw heel erg, dat Johanna niet beter op haar gepast heeft. Nu is ze een beetje morsig geworden. Gelukkig is 't met haar beter afgeloopen dan met kleinen Jacob." En terwijl hij de kamer binnentreedt, vertelt hij 't geval aan den heer en mevrouw Frederiks.

„O, die nare meid!" voegt hij er bij. „U heeft 't met Rika heel wat beter; tenminste mijn vrouw heeft 't er altoos over, dat die zoo flink is. Was ze vandaag ziek?"

„Neen, maar ik heb haar van middag uit laten gaan. Ze is nog al een goede vriendin van Cornelis Brand en nu was ze niets op haar gemak, toen ze van ochtend hoorde, dat die zoo'n ongeluk heeft gekregen. 'k Vond haar schreiende in de keuken. Toen heb ik haar naar vrouw Brand gezonden om die te helpen als 't noodig was."

Rika heeft toen haar werk af was en zij op het punt stond heen te gaan, wel wat geaarzeld. Vrouw Brand kent ze zoo goed als heelemaal niet; Jans, ja, die kent ze wel en.... Jonge Krelis! Nu ja, een beetje. Zou 't niet gek wezen, als zij daar kwam om te helpen? Toch besloot ze te gaan.

Ze heeft zich netjes gekleed; nog eens met zorg gekeken of muts en jurk en boezelaar in de puntjes zijn; de keurige verlakt leeren pantoffels aangetrokken en nu gaat ze op weg.

Nu ze dichter bij vrouw Brands huis komt, worden hare bezwaren weer wichtiger en.... „nu, komaan," denkt ze ten slotte: „ik ga niet uit mezelf; mevrouw zendt me; anders — ja, dan was het wel een beetje indringerig."

Vastbesloten grijpt ze den ouderwetschen klopper aan vrouw Brands huis en klopt aan. Jans doet open.

„Zoo, jij komt ook of je geroepen bent!" zegt deze. „Hoe kom je zoo hier?"

„Wel, Jans! Mevrouw laat de groeten brengen aan vrouw Brand en ze laat vragen, of jullie het niet heel erg druk hebt, dan kon ik wel een beetje komen

helpen. Zie je, Jans, ik denk, dat mevrouw meelij met jou gehad heeft, zoo'n onverwachte drukte en dat alles voor jou alleen!"

„Zoo, wel ,kom, denk je dat?" zegt Jans er met een glimlach bij. „Ja, dat zal wel! Nou, maar jij hebt een slimme mevrouw, dat zeg ik. Wacht, kom er in, dan zal ik de vrouw roepen, dan kan jij 't haar zelf vragen."

Jans strompelt, in zichzelf glimlachend en pratend, naar binnen. Na eenigen tijd komt ze terug, gevolgd door vrouw Brand.

Alsof deze haar door en door wil zien, zoo kijkt ze met hare heldere oogen de flinke gestalte aan. 't Is een klein vrouwtje, geheel in 't zwart gekleed, volstrekt geen indrukwekkende verschijning. Maar als men haar in 't gelaat kijkt, in de helderblauwe oogen, die ondanks hare jaren nog schitteren en fonkelen, — als men den licht glimlachenden mond ziet boven de breede kin, het hooge voorhoofd onder het gladgestreken zwart-en-grijze haar, dan begrijpt men dadelijk, dat die kleine eenvoudige vrouw een uitmuntende moeder moet zijn en men verwondert zich niet meer, als men hoort, dat Cornelis haar met eene eerbiedige liefde aanhangt.

Rika kan den blik niet best weerstand bieden en met een diep-rooden blos buigt ze het hoofd.

„Wel zoo, Rika! zoo heet je immers? — Ja, dat dacht ik wel. En je dient bij den notaris, hé! — En mevrouw heeft je zoo gestuurd om .... hier te komen helpen? — Ja," voegt ze er met een glimlach bij, „ik ken mevrouw Frederiks al jaren. 't Is altoos een heel verstandige vrouw geweest. — Kom ereis wat dichter bij me, kind!"

Verwonderd kijkt Rika haar aan, een beetje verward.

„Kom wat dichter bij me! — Cornelis heeft naar je gevraagd — van middag. Dacht je dat wel?"

„En hoe is 't met hem? Zeker heel erg, vrouw Brand. Och toe, zeg 't me!" roept Rika plotseling uit, terwijl ze op hare knieën voor de oude vrouw neervallend, als een *klein kindje het hoofd op dier schoot legt, met de handen voor 't gelaat.*

Zacht legt de goede oude de hand op het hoofd van het meisje; dan bukt ze zich en zegt, het hoofd der schreiende opheffend, tot ze haar in de bedroefde oogen kan zien:

Als een klein kindje, het hoofd op dier schoot ligt.

„Wees maar kalm, hoor, kind! Cornelis moet alleen maar rustig wezen, zegt de meester. Gevaar is er heelemaal niet. En als hij weet, dat jij naar hem bent komen vragen, dan zal hij wel wat opvroolijken. Hij moet immers weer gauw water voor je kunnen scheppen, als je de straat schrobt! — Ja, dat dacht je niet, dat ik dàt ook al wist, is 't wel. Maar, dàt moet je onthouden: Cornelis is voor zijn moeder nog een klein jongetje, nog echt de „Jonge Krelis." — En zijn vrouwtje zal later, hoop ik, een lieve, hartelijke dochter voor me wezen," voegt ze er bij, de blozende, maar nu niet schreiende Rika een kus op het voorhoofd drukkend.

V. Begraven.

Iedereen in Breehille was er vol van, al sinds een paar dagen. De begrafenis van den beminden oude was op Donderdag bepaald en Woesdag was een der loodsen naar Rotterdam gegaan met de beurtschuit van schipper van Leeuwen, om een krans te halen. Dat had de notaris met Vermeer besproken. 't Was in het eenvoudige Breehille wel geen gewoonte, maar de notaris meende, dat in dit bijzondere geval ook op eene uiterlijk zichtbare wijze blijk moest worden gegeven van den eerbied aan den gestorvene verschuldigd. De notaris had er over gesproken, dat men iets heel eenvoudigs moest nemen en die had er de oude Grieken en Romeinen nog bijgehaald; maar daar hadden de eenvoudige visschers, tot welke hij het woord richtte, niet veel van begrepen. Iets anders echter hadden zij wel verstaan.

„Als Zeevang in leven gebleven was, en de Koning had het geval gehoord, dan zou hij hem zeker wel een ridderorde gegeven hebben. Niet alleen voor deze daad, maar ook voor al, wat hij in zijn geheele leven gedaan heeft. En dan zou hij vast wel „de Eikekroon" gekregen hebben, want dat was juist een eereteeken voor groote en edele burgers, die uitmuntten door deugd en rechtschapenheid."

Zie je, van die Grieken en Romeinen hadden ze niets onthouden. Maar, als de Koning een eikenkroon, eikeblaren gaf, als een teeken van eerbied, dan zou 't toch geen schande wezen, als zij 't ook deden, en eenparig besloten ze, dat loods de Hoog een krans uit Rotterdam zou halen, een eikekrans, van eenvoudige, frissche bladen. 's Maandags was zij al besteld bij een der grootste boomkweekers in Rotterdam en Woensdagavond had de Hoog haar meegebracht.

Sinds Zondag zijn bij de meeste huizen de gordijnen aan den voorkant neergelaten. Waar nog luiken zijn, daar is van elk raam het luik, naar den kant van Zeevangs huis gekeerd, afgenomen en op den grond gezet, als teeken van rouw.

Bij de regeling der begrafenis ontstond nog een meeningsverschil, dat echter, dank zij de ernstige woorden van meester Willems, die tevens doodgraver is, geen aanleiding gaf tot twist. Naar oud gebruik was het de plicht der buren van den gestorvene het lijk grafwaarts te dragen. Soms was het wel gebeurd,

dat een der buren voor eene kleine som zijn taak aan een ander overdroeg; maar, hoewel men nu juist niet altijd met liefde de taak vervulde, geweigerd had nog nooit iemand.

Ook ditmaal niet. Integendeel. Met nadruk verklaarden bakker Hoogkamer en Vrank, een rentenierend boertje, die aan weerszijden van Zeevang woonden, dat ze in geen geval afstand zouden doen van hun recht, den overledene grafwaarts te dragen. Daarentegen stonden Bot-Jaap en Vermeer er op, dat zes visschers en zes loodsen die taak zouden vervullen, en het was treffend te zien, hoe allen als om strijd betoogden, dat juist hun en niet den anderen de eer toekwam Zeevangs lijk te dragen.

Meester Willems had op eenvoudige wijze een einde aan de woordenwisseling gemaakt.

„Vrienden!" zei hij, „'t is, dunkt mij, gemakkelijk zóó te regelen, dat ieder uwer tevreden kan zijn. Voorzeker, de buren hebben naar oud gebruik het recht, het lijk te dragen; de vrienden, de makkers van den ouden Zeevang, echter hebben ook een recht, het recht dat de vriendschap geeft, en jaren lange, gemeenschappelijke strijd tegen de elementen Dat ge beiden er op staat, eert den doode, maar ook uzelf. Legt nu de handen ineen en verdeelt uw taak. Laten we de begrafenis zoo regelen, dat het lijk geheel grafwaarts *gedragen* wordt. Twaalf buren en twaalf vrienden bij beurten."

Dit plan droeg aller goedkeuring weg en tevens die van Bertus Zeevang.

Donderdagmorgen negen uur reeds heeft de groote torenklok met statig gelui aangekondigd, dat van morgen eene begrafenis zal plaats hebben. Om tien uur luidt de klok weder. Tegen half elf komen de belangstellenden, die aan de plechtigheid zullen deelnemen in het sterfhuis bijeen, eenigen tijd daarna de dragers: de twaalf geburen bij Vrank, de twaalf vrienden bij Hoogkamer. In het huis van Zeevang zijn de familieleden bijeen gekomen, Bertus en Hein en Freek, ieder met zijne vrouw en Grietje, de eenige dochter van Zeevang, die met visscher van Galen getrouwd is. Voorts de twee naaste buren; Van den Band en Kloppers, de twee oudste loodsen, en Gerrit Maas, als Zeevangs beste vriend.

Te elf uur nadert de groote baar het huis. Een dichte menigte staat aan weerszijden van het huis en ziet hoe de geburen-dragers de zware, groote doodkist het huis uitdragen en met het zwarte lijkkleed bedekken, waarop vervolgens de frissche, groene krans gelegd wordt. Dan nemen zij met kalmen, rustigen greep de armen der baar en, als de eerste zware slagen van de luiende torenklok gehoord worden, schrijden zij met hun last voort, ten laatsten, droeven tocht.

Afgemeten is de gang. Eerst de voorganger, den grooten hoogen hoed geheel met dofzwart rouwfloers omhuld, welks einden in lange strooken afhangen tot op den grond. Dan de baar, de dragers voortstappend op het vaste, statige gebom der klok, de kist in zachte, langzame golvingen heen en weer bewegend, — een kleine boot, rustig wiegend op kabbelende golfjes. Schijnbaar een schrille tegenstelling met het leven van arbeid en strijd,

door den gedragene doorleefd, — en toch, voor wie hem kenden, goed kenden, wat een treffende gelijkenis met het kalme, rustige gemoedsleven, met de blijmoedige levensopvatting van den gestorvene. Daarachter eerst de drie zonen van Zeevang met hun zwager, — dan Grietje, zijn dochter, met hare schoonzusters, alle vier met groote, zwarte doeken, die haar het hoofd omhullen en met lange punt tot bijna op den grond afhangen; eindelijk de vrienden.

En daarachter, — een breede schare van belangstellenden, — van nieuwsgierigen ook. En op aller gelaat den ernstigen trek, den rimpel, die van nadenken tuigt, nu ze op zoo indrukwekkende wijze de woorden: „gedenkt te sterven!" zich hooren toeroepen.

En daarachter, — een breede schaar van belangstellenden.

„Hij was ten doode bereid!" dat kon ieder hunner van den beminden, eenvoudigen man getuigen — en, waar menig ruwe spotter, menig lichtzinnig, gedachteloos toeschouwer anders dikwijls onmeedoogend een oordeel over een gestorvene deed hooren, dat niet sprak van eerbied voor diens nagedachtenis, hier klonken alleen woorden van liefde, van eerbied, van dankbaarheid.

Zoo trekt de stoet voort, slechts enkele malen stilhoudend op een wenk van den voorganger, die zich omkeert en, den hoed in de rechterhand, de lange lamfers in de linker, met stom gebaar de dragers toeknikt. Zacht zetten ze dan de baar neer, om, ter zijde tredend, plaats te maken voor de aflossers der andere groep, die naast hen loopen.

Langzaam gaat het voort; eerst langs het huis, waar hij met zijne ouders

woonde, waar hij als kind speelde, dat hij pas verliet toen zijn jonge bruid zijn vrouw was geworden. Dan langs het huisje, waarin hij jarenlang had gewoond, jaren vol kalm, huiselijk geluk, in nooit rustenden ijver voor zijn gezin, met zijn vrouw wedijverend in liefde voor de kinderen. Ten slotte langs het groote huis, dat ze bewoond hadden, toen de kinderen groot waren en om meer ruimte vroegen; dat hij door de kinderen had zien verlaten, om aan eigen haard zich neer te zetten; waaruit hij zijn vrouw grafwaarts gedragen had, de trouwe, ijverige gezellin in dagen van kommer en harden arbeid, toen in den Franschen tijd geen penning werd verdiend; in dagen van toenemende welvaart, toen onder vader Willem II de herleefde zeevaart allen de handen vol gaf. Verder gaat het, tot aan de poort der vesting. Daar, voor de hoofdwacht, staan in dubbele rij de oude gebaarde krijgers. Bij 't naderen van den lijkstoet zijn ze naar buiten getreden, allen in groot tenue, het witte leergoed als een blinkend kruis over de borst, met vasten, zekeren arm het geweer omklemmend. Rechts de tamboer, met den zwaren trom, omhuld met rouwfloers. De oude soldaten, veteranen, die het garnizoen der vesting uitmaken, hebben reeds menigmaal den dood in de oogen gezien. Hier prijkt eene borst met het Legioen van Eer, door den grooten Keizer nog aan den jongen soldaat geschonken; daar blinken eereteekenen en kruisen en medailles: dienstkruisen en de Militaire Willemsorde en de Waterloo-medaille en het Metalen kruis, als zoovele bewijzen van betoonden moed, van trouwe plichtsvervulling.

Wat gaat hun door het hoofd, dien vergrijsden krijgers, nu ze op 't bevel van den wachtkommandant staan aangetreden om hulde te brengen aan.... maar een burger? Komt in een hunner het denkbeeld op, dat de werken des vredes door dezen man volvoerd, gewogen tegen de hunne, den evenaar naar zijne zijde konden doen overslaan? Achten zij de eikenkrans, die op het lijkkleed ligt, niet het povere eereteeken voor kleine deugden? De blinde doodsverachting van den soldaat, die zich midden in den strijd stort en de vijanden rondom zich velt, achten zij hoog; waardeeren zij in dezen held de kalme zelfopoffering, waarmede hij tallooze malen den dood zijn buit ontnam?

Nu de lijkstoet de wacht nadert, klinkt een kort en stram bevel, en onder de doffe tonen der omfloerste trom presenteeren de veteranen het geweer, tot de dragers, die de baar hebben neergezet, door hunne aflossers zijn vervangen en de stoet zich op nieuw in beweging zet.

Nu gaat het voort, om nog slechts eenmaal stil te houden, aan den rand van het geopende graf. Zacht daalt de baar op de lichtgrijze aarde. De grafdelver en zijn helper treden toe en ontblooten de kist. Onder de gesmoorde snikken der vrouwen wordt zij opgelicht en vlak neergezet op de planken en juffers, die dwars over den geopenden grafkuil liggen. Dan nemen de grafdelver en zijn helper, bijgestaan door twee der dragers, elk een eind van het dikke touw naast de juffers gelegén, een paar anderen halen die palen weg en zacht zinkt de kist in de geopende aarde. Van den aardheuvel naast het graf wordt de spade rondgegeven en ieder der aanwezige mannen laat zacht en behoedzaam eene kleine speet aarde in het graf glijden, die met een dof

geluid neerbonst op de kist, met een schok nawerkend in de harten der toeschouwers.

Het lichte dek onttrekt de kist aan aller oog.

Daar treedt de domine uit de achterste rij naar voren. In eenvoudige, hartelijke woorden herdenkt hij het ijverige, zelfopofferende leven van den gestorvene en wijst er diens kinderen op, dat de innige liefde van alle goede menschen hun vader tot in het graf volgt. „Waar zijn plaats ledig werd op aarde, daar zullen tientallen na hem komen, om die plaats in te nemen, aangevuurd door het goede voorbeeld dat hij gaf. Zoo zullen," besluit hij, „zijne goede daden nog vruchten dragen tot in het verre nageslacht. Zijn *naam* moge vergeten worden, zijne *daden* zullen blijven leven. Dìt strekke u tot troost. — Dat zijn voorbeeld ons allen tot navolging opwekke!"

Zoodra hij geëindigd heeft, geeft meester Willems een wenk en naar voren treden een twintigtal van de oudste leerlingen der school en op een teeken door zijne hand gegeven, klinkt in breede tonen over het kerkhof:

De landman strooit de korrel in de aard,
Die zacht haar dekt, dan insluit als een graf.
Dra kiemt het graan, gekoesterd door de zon,
Door vocht geweekt, herrijzend uit den dood.
En spruit en halm schiet op, krijgt aar en vrucht
In rijken oogst. De dood brengt leven voort.

Als 't zaad, is elke goede of slechte daad,
Verborgen rustend, schijnbaar zonder vrucht;
Maar in 't verborgen werkt en woelt het voort,
Ontkiemt de plant, door liefde of haat gekweekt. —
Aan ons is 't zaaien slechts; wie na ons komt,
Vindt rijpend zaad. – Geen onkruid zij 't, maar graan!

Zaait, als deez' eedle, enkel 't goede zaad,
En rukt het onkruid uit den akker weg.
Hij heeft het best geleefd, die tot zijn dood
Zichzelf vergetend, and'rer heil slechts zocht.

Als de laatste toon van het eenvoudige, eenstemmige lied is weggestorven, geeft de voorganger een wenk en langzaam verlaat de stoet het kerkhof.

VI. Hersteld.

't Is weer Zaterdag, maar gelukkig beter weer dan een week geleden. Het ijs uit de rivier is zoo goed als verdwenen. Zoo nu en dan komt er nog een hoopje drijfijs afzakken, maar daaraan storen zich de binnenkomende schepen heelemaal niet. Zelfs de visschersschuiten zijn er niet meer bang voor en

verscheidene zijn reeds een paar dagen geleden uitgezeild, om te zien of er nog wat te vangen viel. De langdurige rust had de beurzen geleegd en de visschersbevolking genoopt, spoedig naar verdiensten om te zien. Van middag echter zijn de meeste visschers weergekeerd, enkelen met een goede vangst. Het grootste deel echter met weinig meer dan voldoende, om de kosten goed te maken.

De haven levert een prettig gezicht. In een dubbele rij liggen de kleine schuitjes aan de kade, vroolijk dansende op de kleine golfjes; luchtig schommelend onder den niet te sterken winddruk. Overal is men ijverig bezig met spoelen en schrobben, in de huizen, op de straten, op de schuitjes; alles moet morgen keurig in orde wezen. Vooral op een tweetal is men vlijtig aan 't werk. Het eene, een nieuwe schuit, hier en daar met blinkend koperen beslag, ziet er al zeer netjes uit. De man, die daar voorover gebukt staat en poetst en schrobt, of hij er schatten mee verdient, is onze oude kennis: „Bot-Jaap."

Alsof 't voor hem zelf was, is hij bezig geweest de schuit van Jonge Krelis op te knappen.

Met een onderzoekenden blik bekijkt hij het vaartuigje en dan keert hij zich tot den jongen, die met den zwabber het dek afboent en zegt: „Nou kan je wel naar je moeder gaan, spiering! — Zeg, Kees! laat Piet ook maar gaan, jullie bent nou ook mooi genoeg!"

De jongens, vooral Piet Molm, laten 't zich geen tweemaal zeggen en in een oogenblik zijn ze op den wal en gaan ze huiswaarts.

Piet, die nu scheepsjongen is, zet een parmantig gezicht en of hij zijn zeelaarzen aan heeft, stapt hij de Nieuwstraat in en naar huis.

Daar is de toestand heel wat verbeterd. Dinsdagsochtends was Bot-Jaap even komen aanloopen om naar Molm te kijken. Toen hij voor 't bed stond had hij op eens geroepen: „Vrouw Molm, kom ereis hier!" Toen vrouw Molm bij 't bed kwam, zag ze dat haar man wakker werd. Eerst deed hij de oogen open, lichtte den rechterarm op en streek met de hand over het gelaat. 't Hoofd keerde zich op 't kussen om, de oogen sloten zich en gingen weer open, en knipten tegen het flauwe licht. Daar veegden de vingers in de oogen of er stof in zat en wezenloos keken ze de beide angstig wachtenden aan.

„Waar ben ik? — Wie ben je?"

Geen woord kon vrouw Molm over de lippen brengen.

„Wat drommel, hou je taai, hoor!" zei Jaap, haar op zij duwende.

„Wel kerel, zie je dan niet, dat je thuis in 't bed ligt en dat je vrouw hier staat! Wel heb ik ooit van mijn leven. Kan je niet meer kijken, Jô!"

Maar toen kon vrouw Molm 't niet meer houden en ze pakte haar mans hand en zoende die en op zijn gezicht, en ze aaide hem, net als een klein kind. En daar kende hij haar weer. „Dag Jaap, dag vrouw, ben jij dat? — Ben ik ziek? — Wat is mijn arm raar, mijn linker, wat is dat? — — Zoo Bot-Jaap, ben jij daar ook? Wat.... wat kom jij doen?"

De vrouw kon niets zeggen, maar Bot-Jaap wel. „Ja Molm, je bent ziek geweest. Maar nou wordt je wel weer beter, hoor ouwe jongen, hou je maar

taai, Jô, hou je goed. En niet leggen te kletsen, Jô! En dat is je vrouw en hier heb je Piet ook, je weet wel, dien slikhaai! Wacht, weet je wat jij doet, jongen! Ga jij ereis afgedrieduivekaters gauw den meester halen. Allo, ga je! En nou geen mond meer open doen. Hier, vrouw Molm, — zitten. Ik zal den baas wel wat drinken geven."

En van dien tijd was 't beter geworden. Langzaam aan kwam de oude levenslust den krachtigen zeeman helpen, beetje bij beetje sterkte hij aan en zoo was een kalme blijdschap over het gezin gekomen, die Piet 's avonds even snel huiswaarts trok, als vroeger de knorrigheid van moeder hem de straat had opgedreven. Ook nu heeft hij in een oogenblik het huisje bereikt en vroolijk, maar zacht treedt hij het woonvertrek binnen.

Vrouw Molm zit voor 't bed van haar man. Mientje op haar knie. Het kleine zusje ligt in den grooten schommelwieg, die moeder naar oude gewoonte met den voet in schommelende beweging houdt. Hannes en Jaap zitten plat op den grond bij den haard, met de voeten tegen elkaar aan, de handen in elkander gehaakt en beurtelings voor- en achterover buigend zingen ze met klanklooze, hooge kinderstemmen op onvasten toon het bekende liedje:

Varen, varen bootje,
'tSchuitje leit an 't stroompje
Van Mazeland, an d'overkant,
Waar men die groote visschen vangt.
Haal over! Haal over!
't Wittebrood uit den oven,
Wittebrood op moeders schoot,
Daar brengt moe de kinders mee groot!

Een vredige, blijde glans ligt over vrouw Molms gelaat, terwijl ze de hand van haren man in de hare geklemd houdt.

„Wat zijn we gelukkig, hè, vrouw!" zegt Molm zacht.

't Duurt een poosje eer ze wat antwoordt en dan.... afgebroken, — hortend — klinkt het:

„Ja Molm, — dat zijn we wel! heel, heel gelukkig. — Ik geloof, gelukkiger dan we ooit geweest zijn. Er is heel wat gebeurd in die eene week. Maar wat de menschen gezien hebben, man! wat Bot-Jaap je verteld heeft van Zeevang en jullie ongeluk, en wat er met Jonge Krelis gebeurd is, dat alles is voor òns het voornaamste niet."

„Neen, vrouw! Dat weet ik wel. 't Voornaamste voor ons is, dat we Piet beter hebben leeren kennen. Piet was naar 't leek, een onwillige jongen, die voor niets deugde en nu weten we, dat hij een wilde jongen is, wat ruw, wat ondeugend, maar een goede, trouwe, hartelijke jongen, waarvan we nog eens veel plezier zullen beleven. Dat is ons door die leelijke overstrooming toch ook duidelijk geworden."

„Ja Molm! .... Maar, dat bedoel ik eigenlijk nog niet eens. Vroeger was

ik geen plezierige vrouw voor je, dat weet ik nu heel goed, en geen goede moeder voor de kinders ook, Klaas! Maar in dien nacht, op zolder, midden in al dat verschrikkelijke, dat angstige weer, heb ik mezelf beloofd, dat ik een beter mensch zou worden. Een goede vrouw voor jou, een goede moeder voor onze kinderen. Ik zal mijn best doen. Wil je me helpen, man?

Voor niet nog zooveel zou Molm de rampen, die hun waren overkomen, ongedaan willen maken. Met een gelukkigen lach op het gelaat kijkt hij zijn vrouw aan, haar hand vaster drukkend.

„We zullen samen ons best doen, wijf!" zegt hij. „Nu ga ik 's avonds niet meer naar de vrinden. Nu blijf ik thuis bij mijn kinders en 'r moeder!"

En als vrouw Molm het gelaat naar haren man overbuigt, bezegelt een hartelijke zoen het nieuw gesloten verbond.

Als Piet binnentreedt roept zijn vader hem en als de jongen met een vroolijk glanzend oog nu vader, dan moeder aankijkt, steekt de eerste hem de hand toe en zegt met een zonderlingen klank in de stem, met iets weeks, iets zachts, dat Piet nog nooit opmerkte:

„Jongen! we zijn heel blij met je. Blijf je best doen, blijf veel van je moeder houden, hoor! Als ik beter ben mag je dadelijk mee naar zee. Je moet een ferm zeeman worden!

VII. Besluit.

Toen Jonge Krelis geheel en al hersteld was, werd spoedig een feest gevierd in het huis van vrouw Brand en in dat van den notaris, wiens vrouw er bepaald op gestaan had, dat Rika uit háár huis zou trouwen.

Bot-Jaap had er ten stelligste op aangedrongen, dat Jonge Krelis niet op de schuit zou komen vóór hij goed en wel getrouwd was en dan nog maar alleen met zijn jonge vrouw.

De schuit was mooi versierd. Overal vlaggen en wimpels. Alles blonk en glom als een spiegel. Alleen op den roerstok zat een pakje vastgebonden en voor aan den kop der schuit was alles bedekt met een oud stuk zeildoek. Bot-Jaap wilde alleen aan Rika toestaan de touwtjes los te maken. En toen ze nieuwsgierig het beschuttend doek wegnam, prijkte in glanzend heldere letters voorop, waar vroeger „De Jonge Cornelis" stond, De vrouw Rika.

„En kijk nu toch eens wat Jaap aan den helmstok gemaakt heeft, vrouw!" zegt Cornelis Brand nieuwsgierig.

Rika begeeft zich naar achter en haalt het zakje weg, dat het geheimzinnige voorwerp verborg.

„Dat 's aardig!"

„Neen, maar, die vind ik goed!"

Deze beide uitroepen klinken gelijktijdig uit den mond van Cornelis Brand en zijn Rika.

Even vóór het eind van den helmstok prijkt een uit hout gesneden beeldje.

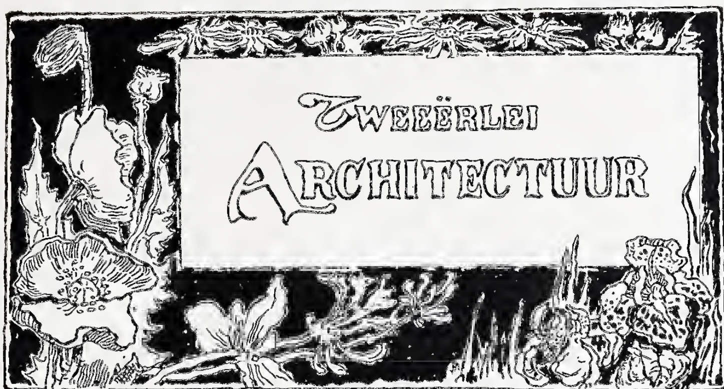
Jaap kon wel niet lezen of schrijven, maar als velen uit ons zeevolk, besteedde hij van jongsaf avond aan avond aan het snijden van scheepjes of visschen of mannetjes uit hout, — en dikwijls slaagde zijn werk zeer goed. Ook dit beeldje is niet onverdienstelijk en al kan van treffende gelijkenis geen sprake zijn, ieder die het ziet begrijpt aanstonds dat aan Bot-Jaap de jonge, slanke vrouw van Brand als model voor oogen heeft gestaan.

Nu Cornelis den helmstok omvat, de hand aan het beeldje zijner vrouw, kijkt hij met dankbaar vroolijken blik zijn Rika en Bot-Jaap aan en hen toeknikkend zegt hij hartelijk:

„Al had ik dit beeldje niet noodig om altoos aan jullie allebei te denken, toch ben ik er blij mee, heel blij!"

Molm herstelde geheel en voer na korten tijd weer ter vangst en met hem Piet, die van moeder een oliepak, een zuidwester en — echte zeelaarzen had gekregen, zeelaarzen, *die Piet met trots en vreugde over den schouder heeft hangen, als hij van de schuit naar huis keert.*

G.V.D. HART.

DOOR

GEERTRUIDA CARELSEN.

Naast het woord „architect” in plaats van het zuiverder „bouwmeester”, heeft onze taal in den loop der tijden het woord „tuinarchitect” aangenomen voor aanleggers van tuinen en parken.

Dit grammaticaal feit eenvoudig latend voor hetgeen het is, kunnen wij het als punt van uitgang nemen voor een kleine overdenking omtrent hetgeen in deze artistieke verwantschap zelve al of niet het recht heeft, goeden smaak te heeten.

De geschiedenis van de kunst van park- en tuinaanleg komt welbezien neer op het kweeken van boomen, heesters, planten en het aanpassen van dit gekweekte materiaal aan de plaatselijke behoeften rondom menschelijke woningen van meer of min monumentalen aard

De verhouding tusschen de twee soorten van architectuur: — die welke met dood en die welke met levend materiaal werkt — kan alleen dan eene gezonde zijn, wanneer zij beiden als volkomen vrije kunsten tegenover elkander staan, elkander ontmoetend en aanvullend, maar niet overheerschend of dwingend.

Als voorbeeld of zinnebeeld van zulk een gezonde verhouding kan dienen: eene slingerplant, vrij tegen een kolom opklimmend; een gaaf uitgegroeide boom, zijn schaduw werpend op een huis, juist dààr waar de bewoners dit het liefst wenschen; of een schoone, geurig bloeiende groep planten, een trap of een balkon versierend.

Die goede, gezonde verhouding is echter bij lange na geen regel.

De tuin-architectuur lijdt nog altijd aan het misbruik, dat de woning-architectuur van haar eerstgeboorterecht maakt. De steen en het doode hout drukken de levende plant en hare gratie terug binnen hunne stijvere lijnen

en vormen; en als zij tracht aan dien dwang te ontsnappen, wordt haar het recht daartoe, op grond van allerlei traditiën, betwist.

De laatste honderd jaren bieden een merkwaardig staaltje van die worsteling in heel de beschaafde wereld.

Een paar eeuwen lang had de steen-bouwkunst onbestreden — en men moet erkennen op geniale wijze — in parken en tuinen den schepter gevoerd en, zonder twijfel, door hare bescherming, ja zelfs door haar dwingelandij, krachtig meegewerkt aan de ontwikkeling der zusterkunst. De Italiaansche, de oud-Fransche, de oud-Hollandsche tuinstijl hadden ieder, aan de hand van de bouwkunst, eene periode van schitterenden bloei, die geheel in de lijst van dien tijd paste.

Maar van lieverlede begon de jonge kunst de in haar tintelende natuurkracht te voelen. Zij wou op eigen beenen staan.

In Engeland werd het besef wakker, dat het schoone, levende, vegetatieve materiaal naar zijn eigen karakter beheerd dient te worden. De oogen gingen destijds wijd open voor de schoonheid der natuur: als algemeen maatschappelijk verschijnsel was dit allicht nog nooit zoo het geval geweest. In aansluiting aan Japansche en Chineesche gegevens, maar daaraan gaandeweg ontgroeiend, ontstond toen die heerlijke kunststuiting, die als „Engelsche parkstijl" een triomftocht heeft gemaakt door Europa tot over den Oceaan heen.

Doch nauwelijks was die beweging goed op gang of er kwam een terugslag; en de gevolgen daarvan werken nog altijd verwarrend en bedervend en belemmerend op den publieken smaak.

De verleiding kwam uit Frankrijk, in een overvloed van bonte bloemen. Prachtige veroveringen van de kweekkunst waren het, die, omstreeks het midden dezer eeuw, uit Fransche en voorts ook uit Engelsche en Duitsche en inlandsche kweekerijen, bij groote massa's in onze tuinen gevonden werden, met de boodschap, dat de Engelsche stijl te arm aan bloemen was.

Voor een deel waren ze meer prachtig dan schoon, die nieuwe bloemen: velen streelden meer den zin voor oppervlakkige schittering dan dat er, bij hare zoogenaamde veredeling, met het karakter van de plant te rade was gegaan. Maar voor een deel ook was er werkelijke schoonheid in dien hoorn van overvloed, waard om door alle vrienden van natuurschoon hartelijk verwelkomd te worden.

Alles zou nu heel best gegaan zijn, indien men zich aanstonds had ingespannen, die bloemenmassa te beheeren naar het langzaam bemachtigde en artistiek tot uitvoering gebrachte principe van eerbied voor natuurschoon. Wat was er tegen, die kleinere bloeiende planten te groepeeren, met evenveel respect voor de in hen wonende vegetatieve gratie, als waarmee men geleerd had, boomen en heesters te groepeeren? Niets was er tegen, dan alleen dat het zekere esthetische inspanning kostte, de eischen van den stijl op een kleiner schaal over te brengen en naar den aard van het nieuw toegevoegde materiaal te wijzigen.

Doch er kwam wat anders bij. Tegelijk met een herleving van de bloem-

kweekerij, deed zich een herleving van de bouwkunst gelden. Deze, zich vermeiend in haar pogingen om oude en nieuwe monumentale vormen aan de markt te brengen, begon zich te beklagen over het vele groen, dat onder de regeering van den Engelschen stijl aan de orde van den dag was gekomen. „Al die schaduwrijke boomen en al dat bekleedend klimop" — zoo beweerde de bouwkunst — „dat was goed voor een periode van architecturale decadentie; maar nu ik het hoofd weer ophef en een nieuw leven ga beginnen, moet dat uit zijn, want al dat groen verbergt veel te veel mijne mooie gevels."

En de bouwkunst en de bloemkweekerij kwamen op den inval om gemeene zaak te maken tegen den Engelschen parkstijl.

De bouwkunst zei tot de bloemkweekkunst: „Ik weet goed raad! Voer gij maar bloemen aan, hoe meer hoe liever; ik zal er wel plaats voor bereiden. Als ik boomen omhak en klimop afschud, dan zal ik de menschen aan 't verstand brengen dat ik dat doe omdat uwe bloemen meer zon moeten hebben. Wij zullen hen wel lokken met uw heldere kleuren, en die, door scherpe tegenstellingen en groote vlakken, schitterend doen uitkomen. Maar daarvoor moet gij mij het plezier doen u te voegen naar mijn lijnen; alles geplant in geometische figuren. De gratie van den plantengroei moet gij er aan opofferen. Gij moet mij zelfs niet kwalijk nemen als ik wat heesters tot piramides snoei. Als de menschen dat stijf mochten vinden en naar een beetje bevalligheid verlangen, dan zullen we tusschen paaltjes kunstmatige guirlandes ophangen. Dat kan meteen dienst doen als afsluiting. En als ze tegenspartelen en aan hun hooge boomen en hun „Engelsche boschjes" en hun zacht golvende lijnen hechten, wel, dan zullen wij hun die geven, mits op eerbiedigen afstand van mijn territoor. Rondom de woningen behooren weer de steenarchitecturale lijnen te heerschen, even als in de dagen van Le Nostre. Waar het in onze kraam te pas komt, maken wij, stoutweg, midden in een „Engelsch park" een gat en leggen een afzonderlijken bloemtuin of een bloemterras aan. En als zij dat vandalisme of achteruitgang noemen, dan zeggen wij: welneen volstrekt niet, het is eene nouveauté en die heet „gemengde stijl!"

En zoo gebeurde het. En de menschen liepen er in, in dien „gemengden stijl."

Alle natiën liepen er in. Zelfs de Engelschen. Zij, die aan de tuinarchitectuur der heele wereld den zin voor natuurschoon geïnspireerd hadden, lieten zich thans van de overzijde van 't kanaal de nieuwigheid van den „gemengden stijl" leveren.

Wij Hollanders liepen er ook in, langzaam, maar terdege.

Het treurigst gedroegen zich de Duitschers bij gelegenheid van dat er-inloopen. Nadat zij eerst gedurende eenige tientallen van jaren den Engelschen stijl, met liefde en succes, gekoesterd en zijne esthetische diepte en zinrijkheid geroemd en hem, in tegenstelling van romaansche ostentatie, als „Germaansche stijl" geadopteerd hadden, werden zij hem nog veel erger ontrouw dan al de anderen. Want terwijl de anderen alleen maar afvallig werden, zonder er veel bij te denken, gaf zich de Duitsche geest heel ernstig rekenschap van zijnen afval en redeneerde er over. En terwijl Germaansche architecten rondom de zege-

zuilen van 't jaar '71 Romaansche bloementaartjes van de stijfste soort aanlegden, namen Duitsche professoren in langdradige esthetica-boeken de verdediging van den „gemengden stijl" op zich. De zonderlingste spitsvondigheden werden daarbij te pas gebracht. Een der komiekste en helaas een der onder de brave Duitsche vaklieden meest gangbaar gewordene is deze: „omdat de natuur in de bloem het toppunt van vegetatieve symmetrie bereikt, is het heel natuurlijk in de lijnen van een bloemtuin een strenger symmetrie te doen heerschen dan in die van het overige park.

Zonder twijfel is het interessant, de details van dit hoofdstuk der kunstgeschiedenis te bestudeeren.

Maar noodiger is het, dat wij trachten de schade te herstellen en weer in een beteren koers te komen.

Vooral voor ons Nederlanders komt het er op aan, dit te doen met het noodige zelfvertrouwen. Wij hebben onze eigen krachten in te spannen, of, als wij ons in een of ander opzicht aan de buren spiegelen, hun werken en hun voorbeelden aan ons eigen esthetisch geweten te toetsen.

De Hollandsche kweekkunst staat, van oudsher, in het buitenland goed aangeschreven.

De oude Hollandsche tuinaanleg — uit de dagen toen de voogdijschap der architectuur nog haar reden van bestaan had, omdat de jongere kunst nog niet rijp was voor zelfstandig optreden — heeft eveneens een goed figuur gemaakt; en ook dat wordt buitenslands gewaardeerd.

Wat buitenslands echter weinig bekend is en nochtans hoogst opmerkenswaardig, dat is de bijzonder gunstige en volle ontwikkeling, die ten onzent de Engelsche stijl heeft gehad. Toen deze alom in de mode kwam en zich, naar gelang van omstandigheden, met de bestaande aanlegtoestanden assimileerde, geschiedde dat bij ons op zeer ingrijpende wijze. De Zochers, die in die periode onze aanlegkunst vertegenwoordigden, hebben den tact of het geluk gehad, den Engelschen stijl dadelijk in zijne allerbeste fase op te vatten: nadat hij was ontwassen aan de veelbesproken hermitages en dergelijke knutselarijen en voordat hij zich in al te uitgebreide groenheid vereentonigde. Zij hebben het beginsel der vrije ontmoeting van natuur en kunst zuiverder dan één hunner tijdgenooten begrepen. Zij hebben het consequenter doorgevoerd dan zelfs Vorst Pückler, die van de Duitschers het verst is gegaan. Bij ons was, vijftig jaar geleden, op de toongevende buitenplaatsen en bij den aanleg van parken en stadsbolwerken, ieder spoor van architecturale dwingelandij verdwenen, tenzij hier en daar een staaltje uit den ouden tijd, expres, als aardigheid, bewaard en onderhouden werd. En daarbij was, in grootere en kleinere tuinen, ook de bloemkweekerij steeds op de hoogte van den tijd.

Toch zijn wij, Hollanders, zoo zwak of zoo vadsig van smaak geweest, het eenmaal veroverde esthetische standpunt, waarop wij trotsch behoorden te zijn, aan den invloed van buitenlandsche modes en theorieën prijs te geven...

Laat ons dan thans dubbel ons best doen, zelf een uitweg te vinden uit de verwarring, waarin de aanlegkunst gekomen is.

De tijd is er rijp voor. De mozaïekmode begint de menschen te vervelen, eenvoudig omdat zij reeds zoo lang geheerscht heeft. Laat ons nu zorgen, hun in de plaats daarvan niet alleen wat anders, maar wat beters aan de hand te doen.

Wat moet er dan gedaan worden? Mij dunkt in de eerste plaats datgene wat, veertig, vijftig jaar geleden, te kwader uur verzuimd is: het zuivere beginsel frisch en vaardig op het nieuwe materiaal en de veranderde tijdsomstandigheden toe te passen.

't Spreekt van zelf dat dit niet dadelijk zonder moeite gaat; dat er zekere oefening voor noodig is, zekere smaakgymnastiek, zeker probeeren en dan weer veranderen.

Laat ons allereerst, in den strijd tusschen bouwkunst en aanlegkunst, volkomen eerlijk zijn en aan de eerste gunnen wat haar toekomt.

Wil zij geen klimop tegen hare muren, laat ons haar daarmee dan niet lastig vallen. Wil zij geen schaduw op haar gevels, laat ons haar daarmee dan niet vervolgen. Wil zij een open ruimte rondom ieder gebouw, welnu, laat ons haar ook dat gunnen en welwillend genoeg zijn om, op haar verzoek, die ruimte met laagblijvende gewassen te versieren.

Doch hoe wij die gewassen hebben aan te planten, te schikken, te groepeeren, dat moet zij wederkeerig aan ons overlaten, — aan ons, in overleg met den aard van het materiaal.

Dat overleg zij steeds ons uitgangspunt. Als iemand mij op dit terrein om raad vraagt, dan zeg ik liefst: vraag dat niet aan mij, vraag het niet aan een ander, maar vraag het aan uw planten zelf, aan uw heesters, aan uw boomen. Bestudeer die in al hun eigenaardigheden, — in wat de botanisten hun „habitus" noemen, — en ga dan uw gang maar.

Probeer ze zóó te schikken, dat de schoonheid van hun karakter het best

uitkomt. En als u dat mislukt, als zij aan uwe verwachtingen ontgroeien, als zij niet willen zooals gij gemeend hadt dat zij zouden willen en de groep niet zoo mooi wordt als gij gehoopt hadt dat zij worden zou: wel, probeer het dan anders, maar altijd met de natuur mee, nooit er tegen in.

Houd u daaraan ook, als gij genoodzaakt zijt te snoeien. In tuinen is dit dikwijls onvermijdelijk, zullen zij geen wildernissen worden. Een boom, een heester kan te groot worden voor de beperkte ruimte, die gij hem kunt toestaan; en als gij ze dan niet wilt uitroeien, dient het snoeimes te hulp te komen. Soms ook wenscht gij kleinere gewassen in te korten, om ze rijker te doen bloeien. Maar doe dat altijd met de natuur mee, namelijk zóó dat de karakteristieke vormen van den groei bewaard blijven.

Wat ieder, die zich eenigszins in de schoonheid zijner planten verdiept, spoedig zelf zal ontdekken is: dat het mozaiek-figuurtjes-leggen, esthetisch gesproken, uit den booze is, omdat het aan de vegetatieve natuur lijnen opdringt, die zij, van binnen uit, nooit zou geopperd hebben. Hij zal van zelf ongemerkt tot het parool komen: niet meer figuurtjes-leggen, maar groepeeren. Wie mozaieken voor zijn vensters wenscht te hebben, goed genuanceerde kleurige vlakken, die kan ze immers van steen doen leggen; dàarvoor past de mozaiek stijl! Maar wie levende, bloeiende, geurige kruiden in zijn naaste omgeving wenscht, groepeere ze naar haren aard.

Hier en daar wordt reeds smaakvol gegroepeerd. Bij voorbeeld in kleinere decoraties aan vensters en veranda's en in de zoogenaamde rotspartijen.

Maar het feit, dat men in hetzelfde park of op dezelfde buitenplaats een mooie rotspartij vinden kan met losse groepeering en, op twee minuten afstands, een bloementerras met de stijfste haringsla-mozaieken, toont dat er nog heel weinig diepgang in het betere vaarwater is. Als dat zoo voortgaat, wordt binnen kort de moderne rotspartij eene conventie als een andere, en in haar soort even gekunsteld als de rococogrotten van honderdvijftig jaar geleden!

Men beproeve slechts altijd te groepeeren: met en zonder rotsblokken, bij huizen en aan den rand van grasvelden, overal.

Wanneer eenmaal dat zuivere beginsel is aangenomen, vertrouwe men op eigen smaak. Hoe meer variatie van toepassing, hoe beter, ook wat plantensoorten betreft.

De vraag doemt somtijds op, of zulk een smaakvernieuwing van de vaklieden behoort uit te gaan of van het groote publiek.

Mij dunkt: ieder die er iets voor voelt, kan er het zijne toe bijbrengen.

't Ligt voor de hand dat, wat de techniek der kweekkunst betreft, de vaklui de aangewezen „deskundigen" zijn. Maar ieder bloemkweeker heeft daarom nog niet altijd den levendigsten en zelfstandigsten zin voor natuurschoon, evenmin als ieder fabrikant van verfwaren schildertalent heeft. Daarenboven zou het bijna bovenmenschelijk zijn, te verwachten dat er, bij hetgeen de vaklui aanprijzen en aanmoedigen, niet heel dikwijls eenig handelsbelang in

het spel zou zijn. Zeer waarschijnlijk komt het mij zelfs voor, dat menig bloemkweeker een beteren smaak zou willen volgen, mits daaraan evenveel was te verdienen als aan het nog heerschende oppervlakkige kleurenvertoon. Hij voelt zelf dat die oppervlakkigheid wansmaak is; maar hij mist, indien al niet de esthetische, dan toch de finantieele kracht, om, met hoop op succes, iets beters aan de markt te brengen.

In zoover kunnen dus de niet-professioneele tuinliefhebbers een beteren smaak in de hand werken, door, al kiezend en schiftend, steeds de beste pogingen te steunen.

En misschien vinden zij zoodoende af en toe zelf nieuwe banen uit.

Een onzer landgenooten, bijvoorbeeld, Mr. H. O. van der Linden van Snelrewaard, vroeger te Dordrecht, thans te Teteringen bij Breda, beweegt zich op dit gebied volkomen zelfstandig in eene natuurlijker richting.

Toen ik, eenige jaren geleden, met Mr. van der Linden sprak en zijn Dordrechtschen tuin zag, kon ik het met hem niet geheel eens worden omtrent de opvatting van „Natuurstijl”. Naar mijn gevoelen kan men, om dien te beoefenen, niet beter doen dan het beginsel van den Engelschen stijl in zijn zuiverste stadium terugzoeken en daarop consequent doorgaan, terwijl hij dat beginsel in een vroeger, Japansch-gekleurd, stadium verkoos vast te houden.

Maar in den zin voor natuurschoon, als éénig rechtmatig uitgangspunt, stemden wij overeen.

Zoo zou ik, tot op zekere hoogte, met ieder instemmen, die hielp om de tuinarchitectuur het juk der huisarchitectuur af te schudden; en ik zou al zulke proeven toejuichen, ook al week de persoonlijke toepassing van dit denkbeeld van mijn eigen wenschen en voorstellingen af.

DE STICHTER VAN HET ROODE KRUIS.

DOOR

CHR. F. HAJE.

Vous armez l'humanité et vous servez la liberté. J'applaudis à vos nobles efforts. VICTOR HUGO aan J. H. DUNANT, 7 Febr. 1871.

Heiden's omgeving is wijd en grootsch. Vóór u blauwt de vlakte van het Bodenmeer, de eerste bruid van vader Rijn en de bergen van Zwaben en Beieren brengen hem uit de verte een eerbiedigen groet. Rechts van u in het verschiet tooien de Tiroler-Alpenreuzen hun witte kruinen met den wolkenhoed en zeggen saluut aan hun Appenzeller broederen, die uit het Zuiden in dichte rijen opdagen.

Heiden's bevolking is laag en bekrompen van geest, slaafs gehecht aan de gewoonten en gebruiken uit de vroegste dagen van het Eedgenootschap. De golven van den wereldstroom beroeren haar uiterst zwak. De weinige vreemdelingen, die zij 's zomers leert kennen, beoordeelt zij naar hun beurs, of zij geplunderd òf geminacht moeten worden.

Maar nobel en verheven is de figuur van den man, die Heiden gekozen heeft om er te sterven, na zijn krachtvol leven aan de lijdende menschheid gewijd en het schoonste monument aan de scheidende eeuw geschonken te hebben.

Vergeten en behoeftig sterven... moest zoo het einde zijn van Jean Henry Dunant, den stichter van het Roode Kruis? „Neen," hebben, een tweetal jaren geleden, enkele wakkere stemmen in Duitschland, Oostenrijk, Rusland, Frankrijk en het Zwitsersche vaderland geantwoord. Dat woord heeft weerklank gevonden en tot handelen bewogen. Moge het ook in Nederland, dat zulk een roemvol deel tot den opbouw van het Roode Kruis heeft bijgedragen, met warmte worden nagesproken. Dan zal het doel van deze schets bereikt zijn.

I. 1)

VAN GENÈVE NAAR SOLFERINO.

Jean Henry werd den 8sten Mei 1828 uit een oude en deftige Geneefsche familie geboren. Zijn vader, Jean Jacques Dunant, was lid van den Conseil Représentatif, vóór de gebeurtenissen van 1842 de patricische regeering in een demokratische staatsregeling veranderd hadden. Jaren lang telde de Chambre des Tutelles et Curatelles, welke de belangen van de minderjarige weezen en van hunne betrekkingen behartigde, hem onder haar ijverigste leden. Tot 1842 was hij, ook in dit ambt onbezoldigd, adjunct-maire van Le Petit Saconnex, bij Genève. Op het aloude domein van Saconnex bracht Henry de gelukkige jaren van zijn kindsheid door.

Zijn moeder, Anne Antoinette Colladon, was insgelijks van aanzienlijken bloede. Zij was de dochter van H. Colladon, raadslid, bestuurder der hospitalen te Genève; burgemeester van Avully en eigenaar van een uitgestrekt erfgoed aldaar.

Zij was de eenige zuster van den beroemden werktuigkundige prof. Jean Daniël Colladon, wiens talrijke vindingen op het gebied van zijn wetenschap welbekend zijn, inzonderheid de overbrenging van het geluid in het water; de lichtgevende fonteinen; het gebruik van samengeperste lucht bij het boren van tunnels, aangewend bij Mont-Cenis en St.-Gothard.

Telde de familie Dunant reeds in de 14de eeuw regeeringspersonen onder haar leden en was zij tijdens de hervorming — slechts noode had zij het

1) Bronnen voor dit hoofdstuk zijn: »Notices sur J. H. Dunant et son oeuvre," manuskript, waarvan ik afschrift heb mogen nemen. (Nov. 1896). De genealogische bizonderheden vindt men ook vermeld bij Galiffe. Notices généalogiques sur les familles génévoises. 1892. Dunants voorouders van moederszijde werden reeds bij G. Thomas de la Thaumassière »Histoire de Berry. Liv. III Chap. XIII. Bourges 1689, in den breede behandeld.

katholicisme verlaten — de vierde in rang der Geneefsche geslachten, de Colladons stamden rechtstreeks af van Léon de Colladon, schepen van Bourges-en-Berry. Léon week in 1550 om den wille van den hervormden godsdienst met zijn gezin en zijn jongeren broeder, Germain, naar Genève. Germain ontving later den eernaam Le Légiste; omdat hij het wetboek van zijn nieuw vaderland grootendeels heeft saamgesteld. Beide broeders waren de schoonzoons van een Algemeen Stedehouder in het Baljuwschap Berry, raadsheer des konings, schepen van Bourges. Hun vader, noble Germain, was bewindhebber van stad en vesting La Châtre, welke door hun grootvader, den leenheer Sire Philippe de Colladon van muren voorzien was. Voor het geloof brachten de broeders een hoogen staat ten offer. In 1555 werden zij onder de burgers van Genève opgenomen, tegelijk met den voorouder van vaderszijde van een andere Geneefsche beroemdheid, van Jean Jacques Rousseau.

Henry was de eerste spruit uit de vereeniging van de Dunants en Colladons. Zijn broeder, P. L. Dunant, is professor in de gezondheidsleer aan de Genèver Universiteit. Hij was de voorbereider en secretaris-generaal van het Internationaal Congres voor Hygiene, gehouden te Genève in 1882. Hij stelde groot belang in de stichting van zijn broeder en is nog tegenwoordig ondervoorzitter van het Genèver Roode Kruis. Secretaris is zijn zoon Maurice. Eindelijk behoort de staatsraad, kolonel Albert Dunant, in 1895 voorzitter van den Genèver Conseil d'État, tot dezelfde familie.

Van ouder tot ouder was dit geslacht om zijn milde weldadigheid geliefd. De moeder van Henry bezat een helder verstand, wat meer zegt, een liefderijk hart. Zij oefende een heilzamen invloed op haar kinderen. Haar woord en voorbeeld koesterden en ontwikkelden de zaden van edelmoedigheid, die in het hart van haar oudste gestrooid waren. In zijn studiën leidde zij hem met echt moederlijke teederheid.

Een beroep, om geld te verdienen, behoefde Henry niet te kiezen. Hij zou letterkundige worden. De titels zijner werken reeds toonen duidelijk den weg aan, dien de jeugdige schrijver bewandelen wilde. Men denke aan: Fraternité et Bienfaisance Internationale en Temps de Guerre; l'Esclavage chez les Turcs et les Etats Unis. In dit laatste geschrift volgt hij onmiddellijk en met vuur de Uncle Tom's Cabin van Harriet Beecher-Stowe en komt tot de overtuiging, dat de slavernij in de Vereenigde Staten gruwlijker was dan in de Mohammedaansche landen. Eenige ethnografische verhandelingen gaf hij in 1857 en 58 uit. Hiervan werd een beschrijving over het Regentschap Tunis, dat hij op een langdurige reis door de oeverlanden van de Middellandsche zee doorkruist had, bijzonder geroemd.

Maar, zooals aangetoond zal worden, zijn hoofdwerk was Un Souvenir de Solferino, omdat op dit boekje het Roode Kruis verrezen is.

Van der jeugd af trok Henry zich het lot van de ongelukkigen, de geringen, de vertrapten, van hen, die van de wereld onterfd zijn, met geestdrift, ja dweepzucht aan. Op 18 à 19 jarigen leeftijd is hij een trouw medewerker van de Société d' Aumônes in zijn vaderstad. Hij geeft zijn tijd en troost en geld

aan de armen, de zwakken, de ellendigen. Twintig jaren was hij oud, toen alle zondagmiddagen de gevangenen in de kapel van het tuchthuis bijeenkwamen, om den jongen filantroop te hooren. Kortom, hij was roemvol begonnen te zorgen voor hen, die in den levensstrijd gewond raakten of vielen; lang vóórdat de verschrikkingen van de slagvelden zijn hart deden trillen.

Toen hij een heel klein ventje was, namen zijn ouders hem mede op een speelreisje naar Marseille. Op het bagnò van Toulon zag hij de geketende, mishandelde galeiboeven.

Dit schouwspel heeft een onuitwischbaren indruk op zijn jongenshart achtergelaten. De galeistraf scheen hem een monsterachtige, maatschappelijke onrechtvaardigheid toe.

Een trek nog uit zijn kindsheid. Toen de Samaritaan van Solferino vier jaar was, las zijn moeder hem eens La Fontaine's fabel van den wolf en het lam voor. Henry luistert onrustig toe, maar kan niet verdragen, dat de wolf het onnoozele dier verslinden zal. Plotseling barst hij in snikken uit en roept toen stampvoetend: „Je ne veux pas qu'il le mange." Met geen mogelijkheid was hij tot bedaren te brengen.

Dit was een kinderlijke uiting van hetzelfde medelijden, dat hij als man zou gevoelen voor de brave jongens, die men op de slagvelden laat sterven; die gedwongen zijn, soldaat te worden en vaak niet weten, waarvoor zij hun bloed storten. Dat medelijden heeft ons het Roode Kruis geschonken.

De geschiedenis van het R. K. is zóó innig saamgeweven met het leven van zijn stichter, dat het een zedelijke misdaad zou zijn hen te scheiden. Die overtuiging heeft ook de jongste schrijver van de historie van het R. K., dr. Colleville, gekoesterd, 1) wiens geschrift insgelijks voor het onderzoek naar voorgangers van het R. K. groote waarde bezit.

Op den weg door Léonce de Casanove aangegeven, 2) is Colleville voortgeschreden. Menigen voorlooper van het R. K. heeft hij gevonden in overeenkomsten (cartels) 3) tusschen de oorlogvoerenden, waarbij de onschendbaarheid van gekwetsten gewaarborgd werd; of in de oprichting van lazerets en hospitalen, als anderszins. Dan komen de humaniteitsverdragen van 27 Juni 1743 tusschen Frankrijk en Engeland en van 19 Oct. 1757 tusschen Frankrijk en Pruisen. In deze verdragen werd voor het eerst de onschendbaarheid der hospitalen afgekondigd. In het laatste is zelfs de bepaling opgenomen, dat de gewonde gevangenen na volkomen genezing naar hun haardsteden gezonden zullen worden.

Maar hoe droevig is de praktische uitkomst van dr. Colleville's onderzoek! „Malheureusement, tout cela n'était que de la théorie." In de oorlogen van Lodewijk XIV werden de gewonden aan een vreeslijk lot overgelaten. De cartels kwamen alleen den bevoorrechten officiersstand ten goede. De soldaat

1) Historique de la Croix Rouge, par le Dr. Colleville, Lecture faite à l'Académie nationale de Reims, le 13 Juni 1890, pag. 31.

2) In zijn La Guerre et l'Humanité au XIXe Siècle. Paris 1869. (épuisé).

3) O. a. de conventie tusschen den hertog van Parma en de stad Doornik, 1581; het cartel tusschen Zweden en den keizer 1642; tusschen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden, 19 Mei 1675; tusschen Frankrijk en Savoye, 1690. Colleville t. a. pl. blz. 6. v.

vond geen hulp. Elke veldslag van de Revolutietijden of van het Eerste Keizerrijk had voor de gekwetsten de jammerlijkste gevolgen; ofschoon de chef van den geneeskundigen dienst der keizerlijke legers, Percy, al deed, wat hij vermocht, om den nood een weinig te lenigen. Hij voorzag de legers van geregelde afdeelingen hospitaalsoldaten en van enkele vervoerbare ambulancen. Overigens waren de militaire geneesheeren eenvoudig armen- en beenenafzagers; kunde bezaten zij niet; hulpmiddelen nog minder. De bevelhebbers minachtten hen. De overwinnaars behandelden hen als krijgsgevangenen. De pest en de cholera hadden vrij spel onder de kudden slachtvee, die men een leger noemde.

Nog in den Krimoorlog, slechts 40 jaren geleden, stierven de zieken en gewonden, opgehoopt in de ellendige hospitalen van Balaklava en Skoetari, als honden en ratten. Slechts de onvolprezen toewijding van miss Florence Nightingale, miss Stanley en haar 50 gezellinnen verlichtte dit tooneel van de zwartste ellende. Geen 20 percent der gevallenen in de Krim sneuvelden vóór den vijand; de overgroote meerderheid kwam om door ziekte, gebrek en verwaarloozing.

En toen had men reeds het midden van deze eeuw overschreden. Vijf jaar later botsten de Oostenrijksche en de Franco-Sardinische legers in de Lombardijsche vlakte op elkaar. Bij Montebello, Palestro en Magenta schoot de geneeskundige dienst schromelijk te kort. Doch op den 24sten Juni 1859, den bloedigen slag van Solferino en San Martino, kon er niet de minste hulp aangebracht worden. Twintigduizend brave roodbroeken en witjassen lagen verminkt ter neder, dagen lang.

Maar op ditzelfde doodenveld gloorde, door Dunant ontstoken, een licht, het licht der humaniteit, dat, tot een vlam rijzende, allengs de geheele wereld zou verhelderen, overal de slagvelden zuiverend met heiligen gloed.

Op de vlakte van Solferino werd het Roode Kruis geboren.

II.

DE SAMARITAAN VAN SOLFERINO 1).

. . . . jour de Solférino
Comme une éclair, sorti du choc de la mêlée
Jaillet incontinent une noble pensée;
Une voix retentit et s'écria soudain,
»A tous les malheureux sachons tendre la main!"
(E. de Budé. En l'honneur de la C R.)

Zoodra de vijandelijkheden in Italië aanvingen, vatte Dunant den reisstaf aan en trok over de Alpen. Het voorbeeld, door miss Nightingale in de

1) J. H. Dunant's La Genèse de l'œuvre de la Croix Rouge et de la Convention de Genève, manuscript, door mij afgeschreven Jan. 1897, inspireert dit hoofdstuk.

Uit dit handschrift is ook geput door prof. Rudolf Müller, wiens »Vorgeschichte des Roten Kreuzes nach den Aufzeichnungen des Begründers und Förderers desselben, Herrn J. Henry Dunant, dargestellt von R. Müller, Proffessor in Stuttgart," dit jaar, 1897, bij Greiner en Pfeiffer te Stuttgart verschijnen zal. Prof. Müller heeft mij de proeven van zijn werk met groote bereidwilligheid ter raadpleging gezonden.

Overigens raad ik ieder lezer Un Souvenir de Solferino, het wereldwerkje, dar zulke groote gedachten bevat, aan. Men zal zich de lezing niet berouwen.

Krim gegeven, wilde hij met geheel zijn hart navolgen. Onversaagd werd die wil door de daad gekroond.

Te Parma stiet hij op de voorposten van het 5de Fransche legerkorps. Generaal markies de Beaufort d'Haurpoul, chef van den staf, met wien hij bekend was, gaf hem een aanbeveling mede voor gen. De Mac-Mahon. De hertog van Magenta ontving hem allerwelwillendst, Dunant vertrok over Brescia naar Castiglione.

Het dorp Solferino ligt in de onmiddellijke nabijheid.

Te Castiglione huurt hij een rijtuigje. Met pluksel, windsels, linnen, sponsen, kommen, citroenen, oranjeappels, tabak enz. wordt het opgevuld. Dunant vindt nauwelijks een plaatsje om te zitten. Een koetsier heeft hij met geld en goede woorden gevonden. Zondagmorgen, den 26sten Juni, komt hij op het slagveld. Terstond uitgestegen en met het liefdewerk aangevangen. Een oud-zeeofficier, twee Britsche toeristen, een priester, een koopman uit Neuchàtel en de onmisbare Parijsche journalist laten zich door den kleinen, wakkeren Zwitser in zijn wit zomerpak pressen. De geïmproviseerde ziekenbroeders worden versterkt door een bonte schaar Lombardische vrouwen.

Tutti son fratelli! is de leus.

Maar er is zoo ontzettend veel te verrichten en tot overmaat van ramp brandt de zon onbarmhartig en dampt een lauwe bloedatmosfeer uit die van bloed doortrokken vlakte. De meeste der helpers deinzen voor hun taak terug of zinken onmachtig neêr. Maar l'homme en blanc, zooals de dankbare gekwetsten hem noemen, is onvermoeid. Daar ziet hij een soldaat liggen, wiens vermorzeld kinnebak de tong heeft blootgelegd. Dunant drukte een spons met water gevuld, behoedzaam uit in de vormelooze holte, die den mond van den armen jongen vervangen heeft. Een andere krimpt van pijn op de stoep van het dorpskerkje. Zijn schedel is gespleten, de hersenen bezoedelen de steenen. Zijn makkers in het ongeluk trappen hem weg, omdat hij den doorgang belemmert. Onze Genevees beschermt hem in zijn laatste oogenblikken en dekt een zakdoek over het arme hoofd, dat nog flauw beweegt.

Hier, daar, overal waart de witte figuur rond. Zijn voorraad is veel eerder uitgeput dan zijn kracht en moed. Zouaven, Turco's, Kroaten, Hongaren, alle smeeken hem, alle helpt hij.

Enkele helpers hebben hem niet verlaten. Schitterend is het voorbeeld van een Lombardische dame uit den hoogsten stand, die een afgrijslijk verminkten en bevuilden Oostenrijker op den schoot heeft genomen en met zorgzame hand laaft en reinigt. „Sono madre" roept zij bij haar liefdewerk.

Den volgenden dag diende Dunant als vrijwilliger in de overvulde hospitalen van Castiglione. Zesduizend gewonden moesten verpleegd worden door 61 ziekenverplegers en van die 61 waren 16 geneesheeren en 30 hospitaalsoldaten eerst den 25sten, daags na den veldslag, aangekomen. Aan werktuigen, verband- en vervoermiddelen ontbrak het ten eenenmale. 1)

1) Zelfs aan het noodige voedsel. Dr. Léon le Fort verklaart: „En Italie, il y eut manque de médecins, d'instruments, d'objets de pansement, de moyens de transport. Il y eut plus, nos blessés out parfois manqué de nourriture." Revue des Deux Mondes 1 Nov. 1880.

In de Chiesa Maggiore wordt het hoofdkwartier van de vrijwillige hulp gevestigd. Dunant is de leider. Aan handen is geen gebrek, maar weinige zijn in staat een behoorlijk verband te leggen. Levensmiddelen en versnaperingen worden in de kerk bijeengebracht en van hier naar de hospitalen gezonden.

Laat in den avond moet Dunant van zijn gewonden afscheid nemen. Hij doet zijn karretje inspannen en begint een nachtelijken rit, dwars over het slagveld. De koetsier is doodsbang voor rondzwervende Oostenrijkers en beeft soms zóó, dat Dunant hem de teugels ontnemen moet.

Dinsdagmorgen, om zes uur, bereikt hij Borghetto, waar De Mac-Mahon zijn kwartier heeft opgeslagen. De maarschalk roept verwonderd uit: „Wel, meneer Dunant, hoe komt u hier?" Dunant schildert hem de treurtooneelen van Castiglione; het lijden der gekwetsten, het onvoldoende van alle hulp. Hij verzoekt, dat de Oostenrijksche geneesheeren in vrijheid gesteld en aan het werk gezet zullen worden. Mac-Mahon is diep getroffen. „Begeef u tot den keizer, hij is te Cavriana," zegt hij. Dunant spoedt zich naar dat dorp. Hij vindt er den chef van den geneeskundigen dienst, baron Larrey. Deze brengt hem bij Napoleon. Zijn woorden klinken niet te vergeefs. Den 1sten Juli kondigt de keizer het besluit af: „De Oostenrijksche geneesheeren zijn vrij. Degenen van hen, die te Solferino en te Castiglione de gekwetsten verzorgd hebben, kunnen ter belooning ongehinderd naar hun vaderland terugkeeren." 1)

Terwijl Dunant te Castiglione zijn menschlievende, maar uiterst zware taak vervulde, had hij nog tijd gevonden aan mad. Agénor de Gasparin te Parijs te schrijven. Deze dame was in de Tuileries zeer gezien. Haar menschlievendheid was wel bekend. Tijdens den Krimoorlog had zij, de eerste van alle Fransche vrouwen, zich het lot der gekwetsten aangetrokken.

Dunant bezweert haar een comité te vormen, dat zoo spoedig mogelijk geoefende verplegers naar Italië zenden zal. Zeven dagen — een eeuwigheid voor Dunant 2) — is de brief onderweg.

Den 4den Juli eindelijk krijgt hij een gunstig antwoord. Wel verdiend was de aanhef van dit antwoord: „Avant tout, monsieur, que je vous serre la main, vous êtes un courageux, un brave jeune homme." Vier dagen later schrijft mad. de Gasparin, dat er te Genève een comité gevormd is. De heer J. Adrien Naville is president en werkt met grooten ijver.

---

1) Sedert het onderhoud te Cavriana heeft Napoleon III de grootste achting voor Dunant gekoesterd. Het Roode Kruis is aan den keizer oneindig veel verschuldigd.

Dunant schreef mij, 19 Nov. 1896: ,'L'idée m'est venue en Italie. Napoleon III *s'en est montré partisan le premier.*' Nog in zijn ballingschap bleef Napoleon Dunant gedenken. Graaf Davillier, die den keizer niet verlaten had, schreef uit naam zijns meesters, Chislehurst 17 Maart 1872:

Sa Majesté a toujours su apprécier les services que vous avez rendus pour la création de la convention de Genève et l'heureuse direction que vous avez montré dans la Societé de secours aux blessés.

Nog den 20sten Sept. 1872 ontving Dunant een eigenhandig schrijven des keizers. Den 9den Jan. 1873 is Napoleon gestorven.

2) En ook een eeuwigheid voor zijn gewonden! Toen overwoog hij het eerst of het niet noodzakelijk was, in vredestijd vrijwillige krankenverplegers te bekwamen voor de slagvelden; opdat men niet onvoorbereid door een ramp, zooals die van Solferino, zou verrast worden. (La Genèse blz. 7).

Den 9den reeds zendt hij de eerste vrijwilligers uit, twee Fransche en twee Belgische studenten. Zij moeten zich naar de uiterste voorposten begeven, waar de nood het hoogste is.

Die vier jonge mannen zijn de eerstelingen van duizenden dienaren en dienaressen van het Roode Kruis geworden.

Te Milaan intusschen vormde zich op aansporen van Dunant, een comité ten gunste der gekwetsten. De gravin Verri-Borromeo was presidente, de dames uit de hoogste standen sloten zich vol vuur bij haar aan. Het regende giften. De meest aristokratische handjes verpleegden en reinigden de gewonden, onverschillig van welken landaard zij waren. Het was een algemeene wedstrijd, maar een wedstrijd naar een edel doel. „De man in 't wit" had de klove van stand en nationaliteit gedempt; bij hem voelde ieder zich mensch.

Van het slagveld van Solferino, van de hospitalen van Castiglione en Milaan heeft Dunant de groote, nieuwe denkbeelden medegebracht, die in Un Souvenir zijn neergelegd.

Die denkbeelden, toen voor hersenschimmen uitgekreten, thans overal verwezenlijkt, zijn:

De gewonden, de zieken, de geneesheeren moeten neutraal verklaard worden 1).

Dat men in alle landen vereenigingen oprichte, die hun zorgen over de offers van den krijg zullen uitstrekken. Deze vereenigingen moeten, hoewel nationaal in haar samenstelling, internationaal van aard en zin zijn. Een door alle volken aangenomen beginsel moet haar leiden, het volkenrecht haar heiligen.

Het onzijdigheidsidee was feitelijk niet nieuw, wel te verstaan het idee op zich zelf; toegepast was het nooit. Tijdens Dunant's tocht naar Italië hadden Henri Arrault te Parijs en Prof. Ferdinand Palasciano 2) te Napels het vraagstuk der neutraliteit besproken. Maar deze mannen lieten het bij woorden. Zooals Dunant in zijn geschrift, „La Charité Internationale sur les Champs de Bataille 1864," verzekerd heeft, droeg hij van hunne woorden geen kennis.

Het is te betreuren, dat Arrault en Palasciano zich niet met Dunant in verbinding gesteld hebben. Omdat de eerste in 1861 de onzijdigheid der gewonden schriftelijk verlangde en „Un Souvenir" van Dunant in hetzelfde jaar verscheen, wilde Mad. George Sand haar landgenoot het vaderschap van

---

1) Dunant heeft te Milaan het denkbeeld van een algemeen onderscheidingsteeken voor de neutralen opgevat. Hij dacht aan een banier of aan een wapenbord, dat in den grond gestoken of aan een boom opgehangen kon worden.

Toenmaals toch had elk leger zijn eigen hospitaalvlag. De soldaten der tegenpartij kenden deze vlaggen natuurlijk niet. Die onkunde veroorzaakte, dat er onder de gekwetstén herhaaldelijk een bloedbad werd aangericht. Een voor allen gelijk neutraliteitsteeken zou zulke onheilen voortaan verhinderen.

Dunant heeft in „Un Souvenir" hierover niet gesproken, omdat hij vreesde, dat te veel nieuwheden op eens zijne zaak zouden kunnen benadeelen. (La Genèse, pag. 11.)

2) Zelfs wilde nog zeer onlangs de heer C. Auffret, directeur van den geneeskundigen dienst der marine te Brest, aan Palasciano de eerste gedachte aan de onzijdigheid der gewonden toekennen; eene onjuistheid. Overigens zegt Auffret: „Mais si c'est à Palasciano que l'on doit l'idée c'est à Henry Dunant que l'on est redevable de la formule d'application de cette idée. Il rapporte tout aux blessés, il n'a vu qu'eux, il ne sent et ne vit que pour eux; il reste indifférent aux triomphes parce qu'il a concentré son âme sur les souffrances. („Secours aux victimes des guerres sur mer." Revue Maritime, Nov. 1896).

het Roode Kruis toekennen. Maar zij kwam weldra van die dwaling terug. De Italiaansche professor liet het bij voordrachten in de Academia Pontiniana.

Hun werk komt derhalve in geen vergelijking met dat van Dunant, den volhardenden strijder, die zich alleen mag noemen: „Fondateur de l'Oeuvre de la Croix Rouge."

Maar al was de onzijdigheid meermalen besproken, geheel oorspronkelijk was de verheven gedachte aan een vereeniging van de keur van mannen en vrouwen over de geheele wereld, om de furie des oorlogs achteruit te slaan, om heul en heil op de slagvelden te brengen.

III.

DE STICHTING VAN HET ROODE KRUIS 1).

„Un Souvenir de Solferino" verscheen in 1862 en wierp in onopgesmukte taal de wereld de schande des oorlogs in het aangezicht. Maar tevens wees het boekje de middelen aan, waarmede de oorlogsgruwel bekampt kon worden. Het maakte een ongemeenen opgang. Vertalingen bleven niet uit. Het eerst werd een Nederlandsche in het licht gezonden, onder den titel: „Solferino, De Stem der Menschheid op het Slagveld. 's-Gravenhage, M. J. Visser, 1863"; daarna volgden kort op elkander een Italiaansche, Duitsche, Spaansche, Russische en Zweedsche vertaling. Uit alle landen stroomden Dunant sympathiebetuigingen toe. Vele nobele mannen sloten zich ook met de daad bij Dunant aan; voornamelijk Dr. von Löffler, Chef-artzt van het 4de Pruisische armeekorps te Maagdenburg; Dr. Böger te Berlijn; Baron Mundy, bekend filantroop te Weenen; maar in de eerste plaats Dr. J. H. C. Basting, officier van gezondheid bij het regiment grenadiers en jagers, te 's-Gravenhage. Onze landgenoot werd Dunant's trouwste steun.

Door tusschenkomst van een aanzienlijke Geneefsche dame, Pauline Micheli—Revilliod, hadden beide mannen eene briefwisseling geopend (Oct. 1862). Het bleek hun weldra, dat zij één van aard en zin waren. Zoodra Basting de Souvenir gelezen had, vertaalde hij haar vol bewondering. De Nederlandsche pers beoordeelde zijn arbeid zeer gunstig. Z. M. Willem III decoreerde den vertaler. Ook Prins Frederik sprak goedkeurend over de neutraliteit, gelijk

1) De voornaamste voortbrengselen der Roode Kruis-litteratuur zijn, behalve het genoemde werk van de Casanove en de brochure van Colleville: Prof. C. Lüder. Die Genfer Konvention in historischer, kritischer und dogmatischer Beziehung. Erlangen 1876. Standaardwerk. — Maxime du Camp's uitstekende monografie: La Croix Rouge de France, 1889. — Moynier. Die 10 ersten Jahre des Roten Kreuzes, 1873. — Voor de vóórgeschiedenis van het R. K. zal Prof. Müller's studie toongevend worden.

Veel nieuws hebben gegeven: Historische Fragmente und Essays über die Entstehung der Genfer Convention und des Roten Kreuzes. München, 1896. De laatste hoofdstukken zijn geheel van Dunant. Dit werk is vooral belangrijk voor ons, omdat het de rol van Nederland naar waarde doet uitkomen.

Den tegenwoordigen staat van het Internationale Roode Kruis, leze men bij V. von Strantz, Das Internationale Rote Kreuz. Berlin, 1896.

Lüder en De Casanove geven afdruk van den officieelen tekst der besluiten van de beide conventies van Genève.

die door Dunant bepleit was. De generaal W. J. Knoop en baron Henri van Tuyll van Serooskerken schonken Basting hun onverdeelden bijval 1).

Intusschen arbeidde Dunant onvermoeid, in woord en schrift. Op eigen kosten verspreidde hij een menigte brochures in de onderscheiden Europeesche talen. Hij toog op reis naar de hoofdsteden van Europa. Vijftig duizend francs besteedde hij aan de verwezenlijking van zijn ideaal. Overal vond hij vrienden, maar jammer, ook de vinnigste bestrijders. Ter vergoeding won hij de sympathie van het Pruisische koningspaar, van 's konings broeder, prins Karl, en van den ridderlijken kroonprins Friedrich. Zijn volharding veroverde hem ook vele harten in Parijs, Parijs, dat onder het tweede keizerrijk den toon aangaf.

Die reizen hebben aan Dunant's vernuft, energie en offervaardigheid de zwaarste eischen gesteld; maar glansrijk heeft hij zich van zijn taak gekweten. Hij was toen een kruisvaarder onder de vaan der humaniteit.

In zijn vaderland boden verscheidene invloedrijke genootschappen hem hunne ondersteuning aan, achtereenvolgens de „Société vaudoise d'utilité publique", de „Société neûchâteloise des sciences sociales", de „Société genevoise d'utilité publique" 2). Dunant koos de laatste, omdat hij te Genève woonde 3).

Het genootschap benoemde een comité van onderzoek en dit ontvouwde den 9den Febr. 1863, aan de Société een uitgewerkt plan der vorming van permanente vereenigingen tot hulp voor de gekwetsten. Daarop stelde de vergadering een commissie aan, die de middelen zou zoeken, om een praktische uitkomst op dit plan te verkrijgen. De commissie bestond uit een voorzitter, den beroemden generaal G. H. Dufour, een ondervoorzitter, Gustave Moynier, een secretaris, Dunant zelf; en twee gewone leden: dr. Louis Appia en dr. Théodore Maunoir.

In de maand Sept. 1863 zou te Berlijn een internationaal weldadigheidscongres gehouden worden en nu oordeelde de commissie der 5, dat men het plan aan dit congres moest voorleggen en zijn goedkeuring zien te verkrijgen. Maar helaas, het congres sprong af. Wel ver van ontmoedigd, besloten Dunant en Moynier koenweg, voor den 26sten October, een internationale conferentie te Genève in het leven te roepen. De drie andere leden namen den 25sten Aug. het voorstel hunner collega's na ijverige bespreking aan en belastten hen met

---

1) Over gen. Knoop schreef mij Dunant, 12 Juni 1896: „Le bon général Knoop m'a souvent écrit de Maestrich. Il a favorisé l'Oeuvre. Vit-il toujours." Onze bekende krijgskundige is in het begin van 1895 overleden.

Tot de baanbrekers van het R. K. in Nederland mag tot op zekere hoogte ook Mr. Groen van Prinsterer gerekend worden. Dunant maakte met hem kennis tijdens een kort verblijf in den Haag. Groen begroette het groote doel met warme belangstelling. In Dec. 1862 schreef hij aan Dunant, hoe diep zijn gemoed getroffen was door de welsprekende regelen van Un Souvenir, die hem herinnerden aan de woorden van Matthias Claudius: „Es ist leider Krieg und ich begehre keine Schuld daran zu haben."

2) Niet het laatste genootschap alleen, zooals ik verkeerdelijk had aangenomen. Zie „Hoe het Roode Kruis ontstaan is," *Handelsblad*, 20 Sept. 1896.

3) „Il fallut bien que la tête de l'Oeuvre fut fixée quelque part et cela était naturel à Genève, puisque j'habitais cette ville." (Brief van 19 Nov. 1896.)

de opstelling van een uitnoodigend rondschrijven aan elken staat. In deze circulaire werd de groote stichting der toekomst nauwkeurig beschreven 1); zelfs het onderscheidingsteeken was niet vergeten. Art. 9 van hoofdstuk II luidde: „De vrijwillige ziekenverplegers zullen een voor alle landen dezelfde uniform of hetzelfde onderscheidingsteeken dragen. Hun persoon zal onschendbaar zijn en de militaire bevelhebbers moeten hen beschermen.

Doch krachtens welk recht kon de Société een conferentie der volkeren bijeenroepen? Wel waren Dufour en de zijnen knappe, eervol bekende mannen; maar zij bleven particulieren. Geen tintje gezag kleefde hen aan, die de Europeesche regeeringen uitnoodigen wilden. Naar alle waarschijnlijkheid zou zulk een vermetelheid met een bondige weigering bestraft worden, welke de Geneveezen bespottelijk maken en aan hun ondernemen den nekslag toedienen moest.

Dadelijk na het nemen van hun besluit hadden zij het groote bezwaar ingezien, maar een oplossing wist alleen Dunant te vinden. Op aanraden van Basting nam hij zich voor op eigen kosten naar Berlijn te reizen, waar in September het V^{de} Internationaal Congres van Statistiek gehouden zou worden. De 4de afdeeling van dit congres, uit burgerlijke en militaire geneesheeren gevormd, hield zich bezig met een vergelijkende sterftestatistiek in de burgermaatschappij en in het leger. Aan het oordeel van die afdeeling wilde Dunant het rondschrijven van den 25sten Aug. voorleggen. Kon hij hare goedkeuring ontvangen, dan zou het zegel van de bloem der medici op het plan gedrukt zijn. Hierdoor gerugsteund, kon men de uitnoodiging aan de gouvernementen met meerder hoop wagen.

Maar tevens heeft Dunant, in verbond met Basting, zich vast voorgenomen, de neutraliteit der gewonden ter sprake te brengen; al wilden zijn collega's te Genève hiervan niets weten.

Dunant kwam te Berlijn en begroette er met blijdschap zijn trouwen Hollander.

De wakkere Basting was als bondgenoot van Dunant op het congres verschenen, hoewel men het hem hier te lande sterk had afgeraden. Die waarschuwingen kwamen zelfs van hooger hand. De minister van oorlog zocht hem op en hem niet thuis treffende, zeide hij tot mevrouw Basting 2): „Zeg uw echtgenoot, dat hij dat gepraat over Solferino geen voedsel meer geven moet. Het is een utopie, die zeker verijdelen zal, wat men thans onder neutraliteit verstaat." Wat verstond men er toen eigenlijk onder?

Basting echter liet zich niet van zijn voornemen afbrengen. Zijn vrouw en zijn vriend van Tuyll spraken hem moed en kracht in.

Het Congres werd van 7 tot 12 Sept. in het Herrenhaus gehouden. „Wij logeerden," zegt Dunant, „in het kleine Topfers-hotel op de Karlsplatz.

1) Men houde in het oog: alleen voor zoover het de permanente hulpvereenigingen betreft; over de onzijdigheid der gewonden wordt niets gesproken. Dunant zegt zeer terecht: „A Genève on se bornait à étudier la question des hospitaliers volontaires." (Brief van 12 Juni 1896.)

2) Naar een brief van haar aan Dunant, verzonden uit Gorcum, 15 Oct. 1895.

Gezamenlijk stelden wij een korte voordracht op, die onze wenschen bevatte. Basting vertaalde deze in het Duitsch. Zijn vrouw schreef ze in het net over. Wij begeven ons per rijtuig naar de vergadering. De wind heeft vrij spel door de aan weerszijden neergelaten portierruiten. Hij vat eensklaps, het was juist op de Spreebrug, ons manuscript, dat ritselend het raam uitfladdert. Hals over kop tuimel ik uit de vigilante, en vlieg bukkend het kostbare papier na, dat snel naar het water zeilde. Gelukkig ving nog te rechter tijd een oude bedelaar het op en konden wij onzen op zoo tragi-komische wijze onderbroken rit voortzetten."

De vlugheid van dien bedelaar besliste toen goeddeels over de toekomst van het Roode Kruis.

Basting hield zijn rede. De vergadering luisterde aandachtig, maar toen hij gezegd had, vroegen enkele ongeloovigen: „Wat beteekent dat plan van meneer Dunant eigenlijk?" Droogweg antwoordt Basting: „Deze heer heeft het middel, om in oorlogstijd menschenlevens te redden, meer niet." De groote meerderheid der vergadering juichte die woorden toe, wijdde al haar opmerkzaamheid aan Dunants en Bastings voorstellen en onthield ze hare goedkeuring niet.

Een oogenblik later wordt de wakkere voorvechter uit de Nederlanden aangesproken door Z.Exc. den minister van oorlog, generaal der infanterie Von Roon, met de vraag: „Wat wil meneer Dunant, wat heeft de koning met zijn ideeën te maken?" Basting antwoordt: „Hij begeert onzijdigheid voor de gewonden en voor hen, die de gewonden verzorgen." Von Roon herneemt terstond: „Zóó, dat is wat anders, ik zal het den koning zeggen."

Met tranen van vreugde in de oogen verlieten Dunant en zijn forsche paladijn de vergaderzaal.

Von Roon hield zijn belofte en Wilhelm I sprak het koninklijk woord: „Wij moeten aan de voltooiing van dit werk meearbeiden."

Eensklaps werd de dappere Zwitser de populairste man van Berlijn. Men sprak slechts over hem en zijn Solferino. Verscheidene hooge dames moeten in onmacht gevallen zijn bij het lezen van het boekje. Hij werd genoodigd op een diner, dat minister graaf Zu Eulenburg de aristokratie der hoofdstad aanbood.

Het ijzer lag tot smeden klaar. Dunant vatte het oogenblik aan. Den 15[den] Sept. 1863 verzond hij, in naam zijner collega's te Genève 1), het volgende historische ontwerp, begeleid door een uitnoodiging te Genève bijeen te komen, aan de hoven van Europa:

I. De regeeringen verleenen hare goedgunstige bescherming aan de nationale vereenigingen, welke in hare hoofdsteden opgericht en uit de meest geachte personen gevormd zullen worden.

II. De regeeringen verklaren, dat de militaire geneesheeren en hun onder-

---

1) Maar zonder dat zij met den inhoud van het ontwerp bekend waren. Dunant vreesde hun bezwaren en besloot dezen den pas af te snijden. Ongetwijfeld handelde hij hierin eigenmachtig, maar met goede bedoeling. Evenwel hebben zijn collegas's hem dien stap niet vergeven.

geschikten, benevens de als zoodanig erkende vrijwillige verplegers, door de oorlogvoerende mogendheden voortaan als neutralen zullen beschouwd worden 1).

III. De regeeringen verplichten zich den transportmiddelen en den voorraad, welke de vereenigingen naar het oorlogstooneel zullen zenden, hare bescherming te verleenen.

Ten slotte wenscht het Genèver comité, dat de te houden internationale conferentie de middelen onderzoeken zal, die bovenstaand ontwerp kunnen verwezenlijken, onder voortdurende inachtneming der instellingen en gebruiken van de onderscheiden volken.

Het comité koestert de hoop, dat de regeeringen hare te dezer conferentie afgevaardigden voorzien zullen van de noodige instructiën, in hetgeen de genoemde punten aangeven.

De Secretaris van het Genèver Comité,

Berlijn, 15 Sept. 1863. *(get.)* J. H. DUNANT.

Dunant oogstte nu de vruchten van zijn opofferingen. Den 17den werd hij, door Dr. Böger vergezeld, bij von Roon allerwelwillendst ontvangen. Den 2den Oct. was hij te Dresden. Koning Johann van Saksen ontving hem op een bijzondere audientie. De Koning zeide hem vaarwel met de woorden: „Ik zal mijn best doen, want een volk, dat buiten uwe humaniteitsbeweging blijft, verdient den vloek der menschheid".

Te Weenen beloofde zijne Keizer-Koninklijke Hoogheid, aartshertog Rainer, hem de toetreding van Oostenrijk. Te München echter voegde de minister van oorlog, von Frankh, hem vrij afstootend toe: „Wel, mijnheer, u verlangt, dat ik een Beiersch afgevaardigde naar Genève zal sturen, naar een vergadering, bijeengeroepen door u en andere particulieren, die ik bovendien geen van alle ken". Dunant antwoordde snedig: „Ik verlang niets van uwe Exellentie. Maar ik acht het mijn plicht, u op de hoogte te brengen van een zaak, die uwe sympathie verdient. Wat wij te Genève tot stand willen brengen, geschiedt uitsluitend in het belang der humaniteit, en dus ook in dat van Beieren. De vraag loopt alleen over naastenliefde, een liefde, die allen volken gemeen moet worden. Hierop vooral moet ik UEd. wijzen".

Generaal von Frankh bezweek ten slotte voor de betoogkracht van den onbekenden particulier.

Terwijl Dunant te Dresden toefde, had hij de woorden van den Saksischen Koning geschreven aan een vriend en beschermer te Parijs, den baron Darricau, staatsraad en chef-intendant van het Fransche leger. De baron was zoo opgetogen, dat hij bij de eerste gelegenheid de beste den brief aan den Keizer toonde. Napoleon las hem en gaf hem terug met de beslissende woorden: „Mijn waarde Darricau, gij zult Frankrijk te Genève vertegenwoordigen."

---

1) De neutraliteit der gewonden is tot diepe droefheid van Dunant in dit artikel niet opgenomen; Von Roon had dit nadrukkelijk verlangd. „Niet te veel op eens, dat kan later komen", zeide de minister.

De afkeuring van den minister van oorlog, maarschalk Randon, baatte niet meer. Hoewel de heeren ministers van oorlog over het algemeen zich geen vrienden van dit vredewerk toonden, konden zij den loop der zaken niet tegenhouden.

De goevernementen beschikten in goedkeurenden zin. De afgevaardigden van 14 Staten kwamen ter Eerste Conferentie van Genève, 26-29 Oct. 1863. Vertegenwoordigd waren: Frankrijk, Groot-Britanje, Pruisen, Oostenrijk, Nederland, Spanje, Zweden, Zwitserland, Beieren, Wurtemberg, Baden, Saksen, Hanover en Hessen. De voornaamste vertegenwoordigers waren: Frankrijk: de Préval en Dr. Boudier (baron Darricau was verhinderd); Groot-Britanje: Dr. Rutherford; Pruisen: Dr. Löffler, gezonden door het ministerie van oorlog, Dr. Housselle, door dat van eeredienst en geneeskunde; Oostenrijk: Dr. Unger, chef-geneesheer der Oostenrijksche legers; Nederland: Dr. Basting, vertegenwoordiger des Konings, kapitein t/z Van de Velde; Spanje: Dr. N. Landa y Alvarez de Carvallo; Zweden: Dr. Skoeldberg en Dr. Edling; Zwitserland: Dr. Lehmann, chef-geneesheer der Bondstroepen, Dr. Brière; Beieren: Dr. Dompierre; Wurtemberg: Dr. Hahn en Dr. Wagner; Baden: Dr. Steiner, vertegenwoordiger van den groothertog; Saksen: Dr. Günther; Hanover: Dr. Oelker; Hessen: majoor Brodrück. Rusland had de uitnoodiging te laat ontvangen om een officieel afgevaardigde te kunnen zenden. Maar de grootvorst Konstantijn zond zijn adjudant, kapitein Kirejeff; en grootvorstin Helena Paulowna 1) belastte haar secretaris Essakoff, de zittingen bij te wonen.

Deze werden gehouden in het Athénée Eynard. Gen. Dufour heette den leden welkom en leidde de punten ter behandeling in, den wensch uitsprekend, dat, zoo men thans nog niet de einduitkomst bereikte, men tenminste den stoot zou geven aan hervormingen, die zich in de toekomst zouden verwezenlijken.

Daarop droeg hij het presidentschap aan Moynier over, die de debatten met beleid bestuurde. Prins Heinrich XIII Reuss, afgevaardigd door de orde van St. Johannes van Jeruzalem, werdt tot onder-voorzitter gekozen.

Moynier wilde de onzijdigheid der gekwetsten, als iets onmogelijks, niet onder de wenschen, door de conferentie uitgesproken, opnemen. Maar Dr. Basting bood hem een onwrikbaren tegenstand („avec sa tenacité hollandaise", zooals Dunant zegt) en sleepte de vergadering mede. 2)

Den 29sten Oct. had de conferentie haar wenschen en besluiten geformuleerd. Zij behelsden het volgende:

In vrede zal elk land een hoofdcomité samenstellen, met opdracht, hulpcomité's te vormen, alles onder de hooge leiding der regeering. Is een oorlog

---

1) Naar luid van Un Souvenir zond deze edele vorstin, geb. princes Charlotte van Wurtemberg, 300 zusters van Barmhartigheid naar de Krim (1855), waar zij in de hospitalen haar liefdewerk verrichtten. Zij voorzag ze van al het noodige en de Russische soldaten vereerden haar als heiligen.

De grootvorstin deed Dunant op haar kasteel Beaurivage bij Ouchy aan het meer van Genève ontbieden en betuigde hem hare instemming en bewondering.

2) In den tekst van de Compte-Rendu des Conférences zijn de krachtvolle woorden van den Nederlander zeer verzwakt. Geen wonder, de heer Moynier zelf heeft dit verslag aan een herziening onderworpen!

De onderhandelingen en besprekingen in extenso bij Müller. Vorgeschichte des R. K. 1897.

op handen, dan moeten deze comité's vrijwillige verplegers en stoffelijke hulp voor zieken en gewonden gereed houden; zoo noodig den steun van de comité's der niet in oorlog zijnde staten inroepen. Zij moeten deze vrijwilligers en dit materieel naar het slagveld en de ambulancen zenden en hen onder de bevelen van de militaire opperhoofden stellen.

De *gekwetsten* en hun verzorgers *worden neutraal verklaard.*

Tot onderscheidingsteeken zullen alle onzijdigen een armband dragen en onder de hoede van een afzonderlijke vlag staan; de witte met het roode kruis (naar het voorstel van Dunant). 1)

De oorkonde der conferentie ging vergezeld van een aanhangsel, luidende als volgt:

Overwegende het hoog gewicht van het roemvol initiatief, genomen door Henry Dunant en door de Société d' Utilité Publique genevoise, om hulp en redding voor de gekwetsten te verkrijgen;

ziende den opgang, dien de maatregelen, door de conferentie voorgeslagen in alle landen, in den boezem der klassen, welke het grootste belang hierbij hebben, verwekken,

Besluiten de leden van de Internationale Conferentie, bij den afloop van hun werkzaamheden;

dat de heer Dunant,

wijl hij door zijn volhardend pogen den volken de middelen heeft aangegeven, tot redding der gekwetsten op de slagvelden;

en dat de Société d' Utilité Publique genevoise,

wijl zij de denkbeelden, door Dunant verkondigd, naar krachten gesteund heeft,

zich jegens de menschheid verdienstelijk gemaakt en zich rechtmatige aanspraak op hare dankbaarheid verworven hebben.

Aldus werd de geloofsbelijdenis van het Roode Kruis opgesteld. Evenwel, bindende kracht bezaten de besluiten der conferentie in geenen deele. Haar leden waren door hun afzenders slechts van de bevoegdheid „ad audiendu met referendum" voorzien. De verheffing van haar besluiten tot wet der volken kwam uit den aard der zaak toe aan een congres van diplomaten, door hunne regeeringen met onbeperkte volmachten toegerust. Doch wie had macht genoeg, het initiatief tot zulk een congres der gezamenlijke Europeesche diplomatie te nemen? Pruisen, dat het jaar 1866 nog beleven moest, zeer waarschijnlijk niet; noch de kleinere Duitsche staten of Zwitserland, laat staan de mannen van Genève. Slechts een potentaat, wiens stem de raadzaal van Europa beheerschte, kon de vader van zulk een congres worden. Napoleon III was destijds de machthebber; kon men hem winnen, dan ware de beste uitkomst verzekerd.

Terstond intusschen na het scheiden der conferentie begon frisch en krachtig

---

1) Omdat geen volk zulk een vlag had. Het kruis bestaat uit vijf gelijke vierkanten, welks hoekpunten de omranding niet aanraken (croix alézée). Wel voert de vrije stad Hamburg hetzelfde wapen, maar de punten van zijn kruis raken den rand (croix ansée).

leven te bloeien. Het hoofd-comité van de Société Internationale des Blessés (de naam Croix Rouge dateert van later) slaat zijn tenten te Genève op. Het werd gevormd door den grijzen Dufour en zijn vier ambtgenooten, de vroegere commissie der vijf. Het handelde met loflijk beleid, zonder eenigen dwang op de onderscheiden nationale vereenigingen te oefenen. Het verzocht den regeeringen (Nov. 1863), of zij de besluiten, door hare afgevaardigden ter conferentie genomen, wilden erkennen, tot tijd en wijle het diplomatiek congres ze bekrachtigd zoude hebben.

In Oostenrijk aanvaardt Z. K. K. H. veldmaarschalk, aarts-hertog Albrecht, oom des keizers, het beschermheerschap over den jeugdigen „Oesterreichisch patriotischen Hilfsverein für verwundete Krieger, Militär-Wittwen und Waisen". In Pruisen en Nederland wordt een centraal-comité opgericht, Spanje boogt weldra, dank zij de geestkracht van graaf de Ripalda en den bijval van H. M. Isabella II, op de „Sociedad Universal de secoro a los heridos de guerra".

De onvermoeide Dunant bevorderde te Parijs de oprichting van een Fransch comité. Keizerin Eugenie werd bij haar gemaal zijn warmste voorspraak. Den 21sten December ontving hij een bezoek van den adjudant des keizers, kolonel Favé, die hem, in naam zijns meesters, de aanstaande stichting van het Fransche comité toezeide. De „Société française de secours aux blessés des armées de terre et de mer" (de latere „Societé de la Croix Rouge de France") werd geboren. Zes jaren daarna, in l'année terrible, verdiende zij hare sporen op de schoonste en edelste wijze. 1)

Gedurende dit verblijf werd Dunant ook door den gezant van Perzië, den mirza (vorst) Hassan-Ali-Khan, ten gehoore ontvangen. Z. E. beloofde hem op heusche wijze, den Shah bekend te maken met de resolutiën en de wenschen op de internationale conferentie van Genève uitgesproken. De mirza zeide bovendien, vol overtuiging: „Ik weet zeker, dat de koning, mijn heer, nog veel liever een verdrag zou teekenen, waarbij de gezamenlijke regeeringen den oorlog voorgoed onmogelijk maakten".

De openbare meening met vorsten en vorstinnen aan de spits, was zoo goed als geheel voor de zaak gewonnen. De verdachtmakingen en vooroordeelen zwegen. De openlijke en geheime tegenstand werd geleidelijk, doch niet zonder moeite, bedwongen. Het schimpwoord: hersenschim, utopie begon zeldzamer te worden. Iederen dag zette het jonge Roode Kruis zich vaster op het met zooveel arbeid voltooide voetstuk.

Dunant was al weder te Genève teruggekeerd, toen hij den 19den Februari 1864 een zeer gewichtig schrijven ontving: „Als gij te Parijs komt zal de keizer u met den minister van buitenlandsche zaken in verbinding stellen om

---

1) In 1870 en 1871 heeft de Société hare zorgen uitgestrekt over niet minder dan 143.000 gewonde en 339.000 zieke landgenooten, behalve de Duitsche soldaten, die in hare ambulances werden opgenomen.
Dunant is nog steeds eere-vicepresident van het Fransche en eere-voorzitter van het Belgische Roode Kruis.

uw voorstel over neutralisatie van de hospitalen, gewonden en het geneeskundig personeel door Z. E. te doen onderzoeken". 1)

Tusschen de regels las hij: „Het keizerlijk goevernement heeft zich uwe zaak aangetrokken. Het succes is verzekerd".

Met onuitsprekelijke blijdschap vernam Dunant deze geluksmare. Hij maakte zich op en reisde voor de zooveelste maal naar Parijs. Terstond namen de onderhandelingen tusschen Z. E. Drouyn de Lhuys, minister van het keizerrijk, ter eene en onzen Dunant ter andere zijde, een aanvang. Gelukkig vond de laatste in het doolhof der staatkunde een welkomen gids in Dr. Kern, gezant van Zwitserland. Drouyn zelf beijverde zich, den wensch des keizers op te volgen.

Den 22sten April liepen de onderhandelingen ten einde. Dien dag werd Dunant door Drouyn op bijzondere audiëntie ontvangen. De minister gaf aan, dat men zich tot de bondsregeering van het neutrale Zwitserland moest wenden met het verzoek, of deze de Europeesche staten tot een diplomatieke conferentie wilde uitnoodigen. Frankrijk zou deze uitnoodiging met zijn vollen invloed steunen.

Innig verheugd zond Dunant aan zijn collega's te Genève bericht van Drouyn's woorden. Niet zoodra hadden Dufour en Moynier de blijde tijding vernomen, of zij vertrokken naar Bern. De Bondsraad nam het verzoek der beide heeren welwillend aan, onder voorbehoud, dat, zoo de uitnoodiging afgezonden was, het Comité-Internationaal voor al het overige zou instaan. Diensvolgens richtte de Bondsraad, den 6den Juni 1864, aan de Europeesche hoven het verzoek, hare diplomatieke gevolmachtigden den 8sten Augustus naar Genève te willen zenden.

De Fransche regeering, haar woord getrouw, ondersteunde Zwitserlands uitnoodiging met eene aanbevelende nota. Vijf-en-twintig staten werden aangezocht; zestien besloten terstond afgevaardigden te zenden. Die zestien waren: Frankrijk, Groot-Britanje, Pruisen, Nederland, Spanje, Skandinavië, Zwitserland, Wurtemberg, Baden, Saksen, Hessen, de Vereenigde Staten van Amerika, Italië, België, Denemarken en Portugal.

De tweede (Diplomatieke) conferentie hield den 8sten Augustus hare eerste zitting op het Raadhuis van Genève. De bepalingen van 29 Oct. 1863 dienden den besprekingen tot grondslag. Den 22sten Aug. teekenden 12 van de zestien

---

1) Ziehier den getrouwen tekst van dit hoogst belangrijk schrijven:

Maison de l'Empereur
Aide-de-Camp. Paris, le 19 Février 1864

Monsieur,

J'ai eu l'honneur de faire connaître à Sa Majesté l'Empereur les documents que vous m'avez adressés, et qui constatent les progrès de votre oeuvre consacreé aux secours à se donner aux militaires blessés.

Lorsque vous serez à Paris l'Empereur vous fera mettre en relation avec le Ministre des affaires étrangères, pour qu'il examine votre proposition de la neutralisition des ambulances, des hôpitaux, des blessés et des corps sanitaires.

Veuillez agreér mes sentiments distingués.

Le Colonel aide-de-camp
(*signé*) FAVÉ.

A Monsieur Henry Dunant.

staten de *Conventie van Genève*, die altijd een doorluchtigen naam zal dragen in de rollen der geschiedenis.

De keizer der Franschen, de koningen van Belgie, Denemarken, Italië, Nederland, Portugal en Pruisen, de koningin van Spanje, de groot-hertogen van Baden en Hessen en het Zwitsersche Eedgenootschap namen de volgende besluiten plechtig aan en verbonden zich onderling hen te handhaven:

1. Ambulancen en hospitalen zijn voortaan neutraal.
2. Hun personeel geniet mede het voorrecht der onzijdigheid.
3. Het mag, zelfs onder toezicht van een zegevierenden vijand, voortgaan zijn plicht te vervullen. Het kan evenwel dan ook vertrekken.
4. In het laatste geval kan het zijn eigendom meenemen, doch het materiëel der ambulancen moet ter plaatse blijven.
5. Bewoners des lands, die gewonden hebben opgenomen, blijven van inkwartiering verschoond. Een gewonde beschermt het huis, waarin hij opgenomen is.
6. De gekwetsten der oorlogvoerende partijen worden aan de voorposten overgegeven of naar hunne haardsteden gezonden, indien zij voor militaire diensten ongeschikt blijken. De gewonden en zieken worden, zonder onderscheid van landaard, verzorgd.

7-8. Een afzonderlijke vlag: een rood kruis op wit veld, wijst de plaats aan waar gekwetsten verpleegd worden. Het onzijdig personeel ontvangt van de militaire overheden een armband met dezelfde kleuren. De nationale vlag moet steeds naast de kruisvlag worden uitgestoken.

9. De hooge onderteekenaars zijn overeengekomen, de regeeringen, welke geen gedelegeerde te dezer conferentie hebben afgevaardigd, tot toetreden uit te noodigen. Te dien einde blijft het protocol te Bern geopend.
10. De conventie zal bekrachtigd en de ratificatiën zullen te Bern omgewisseld worden.

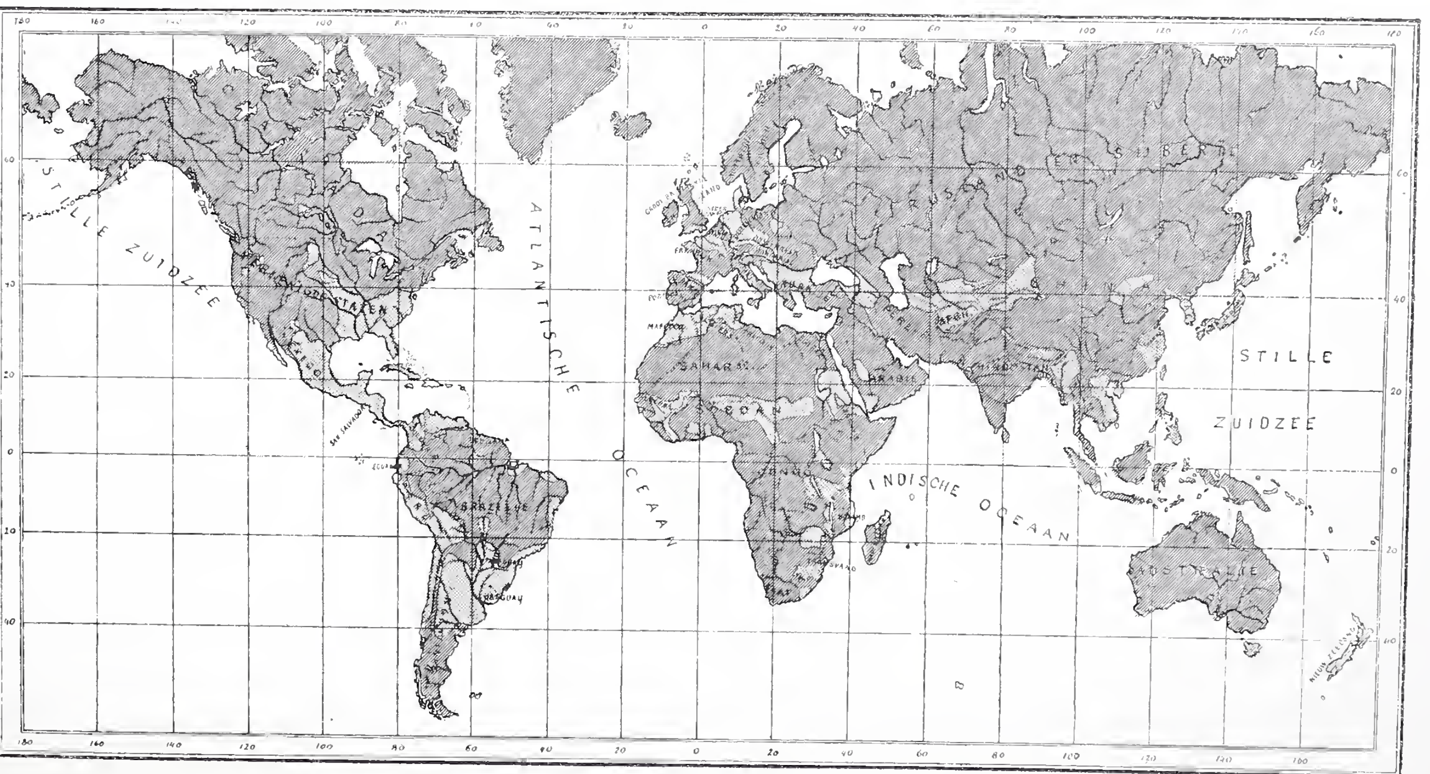
Eenige opmerkingen dienen den tekst toegevoegd te worden. Art. 5 is op bijzonderen wensch van Napoleon III aangenomen. De onschendbaarheid van de landbewoners, die in hun huis gekwetsten verzorgen, is men aan den keizer verschuldigd 1).

In Art. 6 is de onzijdigheid der gekwetsten feitelijk niet scherp genoeg uitgedrukt. Men heeft dan ook later getracht, dit artikel verbeterend aan te vullen. Maar het is bij trachten gebleven. Aan den inhoud van een algemeene volkerenwet kan hoogst bezwaarlijk getornd worden 2).

---

1) C'est l'empereur qui suggéra cette pensée.... en faisant donner des ordres très-précis aux trois délégués de la France au Congrès, afin qu'ils proposent cette clause spéciale et qu'ils insistent sur son adoption. (Dunant, La Genèse, p. 6).

2) Dunant zelf is deze meening toegedaan. Hij zegt: (Notices p. 6) Il faut prendre garde d'ébranler les assises du splendide édifice. Ceux qui réclament des modifications ont peut-être raison; mais ils ne refléchissent pas que l'universalité engage à la plus grande circonspection diplomatique. Mais rien n'empêche que l'on se mette d'accord par un commentaire officieux, ou même officiel, sur un modus vivendi relatif à tel ou tel article de la Convention.

De lichtere plekken op deze kaart (die, waar tittellijnen de diagonalen vervangen) geven de terreinen aan, waar gedurende de jaren 1863—1895 oorlog is gevoerd.

Behalve China, Arabië, enkele stukken van Midden-Afrika, Oranje-Vrijstaat, Brazilië, Columbië, Ecuador en Bolivië zijn alle landen toegetreden tot de Conventie van Genève.

Art. 9 heeft zijn doel volkomen bereikt. De Conventie is op dit oogenblik door veertig soevereine staten aangenomen. In den jongsten tijd traden toe Venezuela, de 37ste (1894); Siam, de 38ste (1894); Transvaal, de 39ste (1896) en eindelijk de negusnegusti Menelik van Abessinië, als de veertigste, in den herfst van 1896. Wanneer Brazilië, China en Marokko geteekend hebben, kan men wel zeggen, dat alle rassen over de conventie van Genève elkaar de broederhand reiken.

Naar waarheid schrijft Colleville 1): „Dit verbond der geheele wereld lichtte een nieuwen tijd aan in de geschiedenis der volken." Deze woorden worden opgeluisterd door een bont geschakeerde rij van namen en jaren, welke als een kostbare lauwerkrans de Roode Kruisvaan omslingeren. Düppel, Polen, Sadowa, Sedan, Parijs, Plewna, Argentinia, Peru, een enkele greep uit het getal der slachtplaatsen, waar het Kruis zijn zegenende kleuren vertoonde, duizenden tot redding.

Een volledige geschiedenis van het R. K. ligt niet in den aard van deze schets. Het zij daarom genoeg, te zeggen, dat het R. K. tot op dezen tijd — de oorlog van 1894—95 heeft de heldendaden van de Japansche liefdebroeders bij Port-Arthur en Wei-ha-wei aanschouwd — de christelijke liefde, die het hart van zijn stichter openbaarde, tot den hoogsten trap van volmaaktheid heeft opgevoed.

IV.

DE STICHTER VAN HET ROODE KRUIS NA HET SLAGEN VAN ZIJN ARBEID.

Als een andere Peter de Kluizenaar, had Dunant den modernen kruistocht naar den vrede verwekt en geleid. Jeruzalem was bereikt 2).

Maar al was het werk voltooid, rust was den bouwmeester niet vergund. Hij werd door de machtigen der aarde in sociale aangelegenheden herhaaldelijk geraadpleegd. Geen wonder, dat hem eer ten deel viel. Het feit, dat een ambteloos burger de mogendheden bewogen heeft, zich tot zulk een heerlijk verbond, als het Roode Kruis was, aanéén te sluiten, is en blijft éénig.

Dunant liet zich door welke onderscheiding ook, niet uit zijn plooi trekken. Hij bleef dezelfde vriendelijke, bescheiden man, dezelfde wijsgeer en wereldburger, wiens blik altijd op nog hoogere vredes-idealen gericht werd; wiens geld steeds voor elk menschlievend doel gereed lag en die te onbedorven was, eenige munt uit zijn aanzien te slaan. Als een tweede *Aristeides* heeft hij voor het gemeene best alles veil gehad; als een tweede Aristeides zal hij geen penning nalaten. Maar de dankbaarheid zal achter zijn lijkkoets gaan.

---

1) Historique, p. 30.

2) »De Standard" van 22 Mei 1894 noemt hem „The Peter the Hermit of the new red cross". En Charles Dickens gaf hem, ter herinnering aan Solferino, den eernaam „the man in white" (All the year round May, 16, 1863). Niet te vergeten is ook het fraaie artikel over den Samaritaan van Solferino, door Guido Weiss (in no. 41 van Berthold Auerbach's „Deutsche Blätter" jaargang 1863).

In September 1866 werd hij door H. M. Augusta, koningin van Pruisen, te Berlijn genoodigd, om de feestelijkheden bij den terugkeer der zegevierende Pruisische troepen uit den veldtocht in Bohemen bij te wonen. Overal in de stad wapperde naast de landskleuren de witte vlag met het roode kruis. Geen ijdel vertoon, voorwaar. Onder de jonge banier van het leven waren op de slagvelden en in de cholerabarakken van 1866 kostbare prooien op de oude furie des doods veroverd.

Graaf zu Stolberg-Wernigerode leidde Dunant ten hove binnen. Daar stond de schuchtere Civilist onder het gewiemel van al die fonkelende uniformen. Maar ieder groette hem eerbiedig. De Koning en de Koningin behandelden hem met minzame onderscheiding. „Hoe vaak", riep Augusta uit, „heb ik verlangd u te zien; weet gij, dat ik uw armband gedragen en mij roem ermee verworven heb?" De kroonprins schudde hem joviaal de hand, zeggende: „Wij zijn oude bekenden, mijnheer Dunant en ik".

„Tweemaal", schrijft 1) Dunant weemoedig, „zag ik dien goeden en beminden vorst, wiens regeering zoo kort en droevig was, weder. De eerste maal te Rome, toen de Ré galantuomo (Victor Emanuel) begraven was en Friedrich onder het daverend gejuich der Romeinen, op het balkon van het Quirinaal den kleinen prins van Napels in zijn armen nam. Den tweeden keer, toen de ridderlijkste figuur uit zooveel vorsten, de Basiliek van Westminster binnentrad, bij het gouden regeeringsfeest van Victoria van Groot-Britanje".

Wij mogen niet nalaten Dunant te hooren, als hij over von Bismarck spreekt, thans ook een der wereld afgestorvene, maar hoe volkomen het tegenbeeld van de vriendelijke gestalte te Heiden.

„In den hoek van de zaal stond de reus, koud, onbeweeglijk in zijn stralende kurassiersuniform. Hij keek mij doordringend aan; onze oogen ontmoetten elkaar. Trachtte de groote staatsman soms te raden, wie die nietige vreemdeling zijn mocht, in zijn eenvoudigen, zwarten rok, verdronken in den schitterenden hofstoet? De vreemdeling, wien zulk een ontvangst door de leden van het machtige huis der Hohenzollerns bereid was? Of wist hij wie ik was, de vertegenwoordiger van het vredeswerk bij uitnemendheid? Dacht hij aan het bloed, gestort, om zijn staatkunde te doen zegepralen; het bloed, dat door de moderne Samaritanen met zooveel moeite was afgedroogd? Hij had het groote spel gespeeld .... en gewonnen. Maar wat al onrust en zorgen moest hij doorstaan hebben! Hij zag doodsbleek".

Den volgenden dag had Dunant een bijzonder onderhoud met de Koningin. H. M. vertelde hem: „Op een ochtend vond ik uw Souvenir op mijn schrijftafel liggen. De lezing ontroerde mij in die mate, dat ik het boek aan den Koning gaf, met verzoek het ook te lezen. Tijdens het congres van 1864 vertoefde ik te Genève. Ik dweepte met het Roode Kruis, van den beginne aan. Ik ben een vlijtige leerlinge van u geweest".

Bij het afscheid liet H. M. een fraai albasten beeld brengen, den aartsengel

1) Historische Fragmente. S. 71. v. Uit zijn gedenkstukken.

Michaël, het roode kruis en relief op de borst. „Ik zou zoo gaarne willen", sprak zij, „dat gij dit beeld als een gedachtenis aan mij op uw werktafel plaatste".

Daags daarna werd Dunant op het galadiner genoodigd, dat de stad Berlijn den Koning aanbood.

Een andere hooge beschermvrouwe, keizerin Eugenie, ontbood Dunant den 7den Juli 1867 op de Tuileries. Geheel Europa was bij de groote wereldtentoonstelling te Parijs verzameld. Ook hadden al de R. K. vereenigingen hare afgevaardigden naar Parijs gezonden. Eugenie verlangde met geheel haar hart, dat de bepalingen der conventie van Genève ook op hen, die ter zee gewond werden, toegepast zouden worden. Zij droeg Dunant op haren wensch aan de afgevaardigden van het R. K. te openbaren. Hij kweet zich van deze eervolle opdracht terstond. Daarop stelden de rapporteurs, kolonel Huber-Saladin (van Zwitserland) en baron Mundy (van Oostenrijk) de vergadering voor, den tekst van 1864 aan te vullen met een paragraaf, die de gewonde of schipbreuk lijdende zeelieden, alsmede de ziekenschepen en hun bemanning, onzijdig zou verklaren.

Om over dit voorstel te beraadslagen, deed de Zwitsersche bondsraad den 5den Oct. 1868 eene vergadering ten raadhuize van Genève bijeenkomen. Aan den reeds in toepassing zijnden, oorspronkelijken tekst werd geen letter veranderd. Wel wilde men de artikelen, door Eugenie verlangd, er als aanhangsel bij opnemen. Den 23sten Oct. deelde de Bondsraad de voorgestelde uitbreidingen aan de onderteekenaars der conventie van 1864 mede. Bij de troonrede van 1869 nam de koning van Pruisen hen aan. Politieke verwikkelingen beletten het toetreden van alle contrahenten. Derhalve blijft de conventie van 1864 de eenige wet, die alle volken verbindt 1).

Tijdens het verblijf te Parijs in 1867 brak Dunant een lans voor andere slachtoffers van den oorlog: de krijgsgevangenen. Te Castiglione was zijn medelijden opgewekt door het gezicht van de gevangen Oostenrijksche militairen, die, na moedig hun plicht gedaan te hebben, als kudden schapen werden voortgedreven Nobel ligt dit gevoel van deernis uitgedrukt in Les Prisonniers de Guerre, jonger dan Un Souvenir, maar zijn broeder waardig. Op de conferentie van het R. K. te Parijs sprong Dunant, in naam van het Hoofdcomité van Frankrijk, voor de krijgsgevangenen in de bres. Vruchteloos, men vond hem te haastig, te veeleischend. Doch Dunant gaf geen kamp. Vijf jaar

---

1) C. f. blz. 18.

2 Welk een groot doel den Czaar voor oogen zweefde, blijke uit de woorden van het rondschrijven van Gortchakoff aan den gezant te Londen, graaf Brunnoff: „Plus se développe la solidarité qui tend de nos jours à rapprocher et à unir les nations comme les membres d'une même famille, plus d'une autre côté leur organisation militaire tend à donner à leurs conflits le caractère de luttes entre nations armées; plus aussi il devient necéssaire de déterminer avec plus de précision que par le passé, les lois et usages admissibles dans l'état de guerre afin d'en limiter les conséquences et d'en diminuer les calamités. Dans ce but il semble indispensable d' établir d'un commun accord des règles qui soient rendues obligatoires pour les gouvernements et leurs armées sur la base d' une complète réciprocité". (Blue Book of Parliament 1874).

later, in 1872, gelukte het hem onder de toejuichingen der beschaafde wereld, te Parijs een Comité des Prisonniers de Guerre te vormen (eigenlijke naam: „Comité International pour régler le sort des prisonniers de guerre chez les nations civilisées)". Veertien volken waren er vertegenwoordigd; de graaf de Houdetot werd voorzitter, Dunant secretaris-generaal. Czaar Alexander II Nicolaïevitch verleende het comité zijn hooge en bijzondere gunst. Hij belastte zijn grootkanselier, vorst Gortchakoff, de Europeesche regeeringen uit te noodigen tot eene conferentie, teneinde langs diplomatieken weg een algemeene regeling van de internationale betrekkingen in oorlogstijd, vast te stellen 2). Deze conferentie daagde te Brussel den 15—27sten Juli 1874. Dunant woonde hare zittingen bij. Maar zij ging onverrichterzake uiteen, tengevolge van de stelselmatige tegenwerking, der keizerlijk Russische regeering door Engeland geboden. Engeland vond de strekking van Ruslands voorstellen veel te ver gaande.

In weerwil van deze teleurstelling heeft Dunant nooit aan de zaak der krijgsgevangenen gewanhoopt. Eenige maanden geleden las ik in zijn Notices inédites (1896). „Het zou te wenschen zijn, dat de regeling van het lot der krijgsgevangenen afzonderlijk en diplomatiek behandeld werd Indien czaar Nicolaas II Alexandrovitch, in navolging van zijn grootvader, edelmoediger en ridderlijker nagedachtenisse, hunne zaak onder zijn hooge bescherming nemen wilde en zijn kabinet beval, een nieuwe conferentie saam te roepen, zou het menschdom verheugd mogen zijn. Z. M. Alexander II heeft ook bewerkt, dat een conferentie te Petersburg bij protocol, geteekend den 29sten Nov. 11 Dec. 1868, het gebruik van ontplofbare kogels in oorlogstijd verbood."

Alvorens te schrijden tot het droevige keerpunt in het leven van den stichter van het R. K., moet een slotwoord gewijd worden aan het echtpaar Basting, dat wij al te lang uit het oog verloren hadden. De dokter zag, trots smaad en hoon, het werk verrijzen, dat hij zoo trouw verdedigd had. Dunant heeft dien waren vriend in den nood niet vergeten. Door de pen van Dunant worden naam en daden van onzen landgenoot eervol in het buitenland bekend. Aan hem wijdde het vorige jaar, waarin de belangstelling voor de geschiedenis van het R. K. krachtvol geboren werd, Das Rote Kreuz van Zwitserland en der Samariter van Duitschland, de meest waardeerende opstellen. Dunant schreef mij, 23 Mei 1896, de onvergetelijke woorden: „La Hollande a joué un beau rôle dans l'oeuvre de la Croix Rouge par l'activité du regretté Basting."

Naar alle waarschijnlijkheid heeft het zelfstandig, energiek optreden van Basting hem in Nederland vele vijanden op den hals gehaald.

Men verplaatste, men verbande hem naar Bergen-op-Zoom.

Men ging hem voorbij, toen de besturen van de Nederlandsche comité's gevormd werden. Deze schandelijke terugzetting verergerde zijn leverkwaal op onrustbarende wijze. Zijn wilskracht bleef onverzwakt. Toen de Fransch—Duitsche oorlog was uitgebroken, wilde hij met zijn gebroken lichaam naar de slagvelden trekken. Zijn arme gewonden wachtten hem tevergeefs. Den 24sten Sept. 1870 ging Basting ter eeuwige rust in. Vergeten wij, Nederlan-

ders, zijne nagedachtenis nimmer. Een zoon van Helvetië, een zoon van Batavië zijn de scheppers van de edelste stichting ter wereld.

Voor deze stichting heeft Basting's trouwe gade, omstreeks 1869, den naam gevonden, die tegenwoordig in alle talen met liefde en eerbied genoemd wordt: *Het Roode Kruis*. Die wakkere vrouw overleefde haar echtgenoot 26 jaren. In Februari 1896 is zij, 83 jaar oud, te Gorinchem overleden.

Zij had voortdurend gemeend, dat Dunant al sinds jaren dood was. Maar uit dr. G. Baumberger's studie over den-door haar zoo vereerden man in Über Land und Meer (October 1895 no. 49) vernam zij dat hij nog leefde. Vol ontroering schrijft zij hem den 8sten November: „De arbeid is gelukt. God heeft U hiertoe verkoren. Ik ben tevreden U geschreven te hebben en hoop, dat wij elkaar zullen terugzien op de plaats, waarheen ons zooveel beminde wezens zijn voorgegaan."

Ook mr. J. Bosscha was in die dagen een apostel van het R. K. in Nederland. In 1867 wendde hij zich in een meesterlijk geschreven brochure tot ons volk. Deze oproeping van ons vaderland versterkte krachtig de heuglijke humaniteitsbeweging. Reeds in 1869 (1—20 September) werd te 's-Gravenhage eene „tentoonstelling van voorwerpen tot hulp, verpleging, vervoer en verblijf van zieken en gewonden," 1) gehouden, die prachtig slaagde. En in het gedenkwaardig proefjaar 1870 zond Nederland elf wel-uitgeruste ambulancen te velde. Hoe eervol de vereenigingen der onzijdige staten in 1870 haren plicht vervulden, blijke o. a. ook uit de feiten, dat het kleine Luxemburg 63 expedities met verplegers en voorraad naar de slagvelden van den Elzas deed trekken en het Engelsche Roode Kruis aan haar Fransche en Duitsche zustervereenigingen ieder een half millioen francs uitdeelde 2).

Keeren wij tot Dunant terug. Terwijl hij in 1867 voor de verbetering van het lot der krijgsgevangenen streed, trof hem een verpletterende ramp.

Uitgebreide ondernemingen, de exploitatie van kwikmijnen en bosschen in Algerië, met zijn geld op touw gezet, gingen te niet. Zijne familie en eenige vrienden, die, toen de zaken liepen, aandeel genomen hadden, verloren hun geld. Een zondebok werd gemakkelijk gevonden in den geruïneerden Dunant, ofschoon hij zelf het offer van gewetenlooze bedriegerijen geworden was. De wrevel ontlastte zich over zijn onschuldig hoofd. Men schold hem voor een bankroetier, een speculant. De zoo lang verkropte haat van den naijver spoog gif uit honderd kelen. Verguisde men hem te Genève, te Parijs speculeerde men op den ondergang van den Samaritaan van Solferino. Voor een appel en ei moest hij de mijnen verkoopen. De opbrengst wierp hij den

---

1) Het verslag dezer tentoonstelling is uitgegeven te 's-Gravenhage 1870 8o. 50 bladzijden. Prof. Bosscha verrijkte het met enkele treffende opmerkingen.

Bosscha's brochure is in het Fransch vertaald door André Uytterhoeven. Bruxelles 1868.

Over Nederland's werkzaamheid in 1870 zie men J. Bosscha's monografie „La Société néerlandaise de secours aux militaires blessés pendant la guerre de 1870—71. La Haye 1872."

2) Zie het Report of colonel Loyd-Lindsay to the Society for aid to sick and wounded in war. 24 October 1870.

hongerigen schuldeischers toe. De schreeuwers, de lasteraars bestreed hij met het wapen der minachtende stilzwijgendheid.

Met den dood in het hart nam Dunant ontslag als secretaris van het hoofdcomité te Genève. Hij verliet het Roode Kruis, omdat het slechte kind zijn vader verstiet. „Laissez-le mourir sous ses lauriers,” dat was het antwoord van een zeer voornaam Genèver afgevaardigde van het R. K. op de tentoonstelling te Parijs, aan een vriend van Dunant, die zijn treurigen toestand blootlegde. En Dunant's borstbeeld prijkte met kransen omsierd, in de zaal!

Men liet hem in den nood. Maar wat nog schandelijker is, men stuurde de inschrijvingen, te zijnen bate geopend, in de war; men onderschepte de brieven, door vrienden hem gezonden.

Zoo waren de eerste uitingen van een geheime, onverzoenlijke vijandschap, die jaren lang met alle denkbare leugens en listen een edel man kwelde en vervolgde. Eerst in den allerjongsten tijd is, zooals wij zien zullen, gerechtigheid aan hem geoefend. Bijna te laat, scheurde de zon van de waarheid het wolkennet van de logen vaneen.

In deze bladen wordt Dunant's lijdensgeschiedenis voor het eerst openbaar gemaakt.

Hij had alles verloren, behalve de eer en de liefde voor de menschheid. Twee Italianen komen hem opzoeken met het voorstel eene Internationale Bibliotheek aan te leggen. Men zal een verzameling van de meesterstukken van den menschelijken geest vormen, om ze binnen het bereik van de geldelijk onbemiddelden te brengen. Dunant, nog even geestdriftig, juicht hun plan toe. 1) Door den invloed, die hem nog rest, constitueeren zich eenige leden van het Institut de France tot een hoofdcomité. Men stelt zich met het buitenland in verbinding. De eene Italiaan, een verdienstelijk man, geeft uit eigen beweging Dunant 100,000 francs, te betalen uit de gelden, die de onderneming zal opleveren. Geen centime heeft Dunant van dit geld ontvangen, ofschoon de Italiaan te goeder trouw handelde. De Bibliothèque had twee werken van 1000 bladzijden druks, de heilige boeken der Indiërs en Chineezen, uitgegeven, toen de lawine van de jaren 1870 en 1871 neerstortte en geheel Frankrijk in haar val meesleepte. Het comité der Bibliotheek en de stichting zelve spatten uiteen. De Italiaan had, behalve zijn denkbeeld, niets bezeten. Een combinatie van de Parijsche bankiers had hem de gelden voorgeschoten. Men maakt Dunant voor die schulden aansprakelijk. De lasteringen kunnen weer nieuw voedsel opzuigen.

„J'abrège;” klaagt Dunant, „3 ans de misère noire; et de misère en habit noir; car j'avais tout abandonné à mes créanciers; ce que j'ai souffert est indescriptible.”

1) Het strookte geheel met zijn edelaardig idealisme: alle bekrompenheid, alle vooroordeelen, die de menschheid tegen elkaar in het harnas jagen, moeten vernietigd worden door onderlinge waardeering. »Notre oeuvre (de Bibliothèque Universelle) prenant son développement en France, rayonnera sur l'Europe et sur le monde civilisée, et contribuera à amener la realisation du but que nous nous sommes proposé le rapprochement des nations par la diffusion des lumières.” (Kennisgeving van de geboorte der Bibliotheque, October 1867).

De Duitsche legers blokkeeren de wereldstad. Dunant maakt het geheele beleg mede. Een oud heer, eigenaar van een der schoonste hôtels te Parijs, verzoekt Dunant, bij hem een kamer te betrekken. Die oude heer was doodsbang voor de Pruisen en meende, dat hij tegen die woeste Teutonen beveiligd was, indien zijn huis door de aanwezigheid van den stichter van het R. K. gedekt werd. In de buurt was een klein restaurant, het eigendom van een Engelsche jodin. Even dwaas en eigenlijk baatzuchtig als de hotelhouder, verleent, zij Dunant krediet voor een dagelijksch ontbijt en middagmaal, op voorwaarde, dat hij haar tegen de Pruisen beschermen zal.

Het bestuur van het Parijsche R. K. deed, alsof Dunant niet bestond. Geen wonder, hij behoorde nu zelf tot de armen dezer aarde, voor wie hij alles had veil gehad.

Kolen vuurs stapelde hij eerlang op het hoofd van degenen, die hem in nood lieten verkwijnen. De regeering der Commune vaardigt een bevel tot inhechtenisneming uit tegen graaf de Flavigny, voorzitter van het R. K. van Parijs. De graaf had het lot der gijzelaars gedeeld, indien Dunant hem niet op zijn kamer verborgen had gehouden, toen de Communards hem zochten. De gravin de Flavigny ontsnapte door Dunant's hulp; hij smokkelde haar een wagon binnen. De arme vrouw kon haar redder niet bedanken; zij was veeleer dood dan levend.

Hoewel door eigen ellende letterlijk verbrijzeld, vergat Dunant de arme soldaten niet. Door zijn rusteloozen ijver kwam een genootschap tot stand, dat onder den naam Société de Prévoyance aan de verdedigers der stad op de voorposten warme kleederen uitdeelde. Hij zorgde, dat elk soldaat een klein verbanddoosje ontving. Om de identiteit der gesneuvelden vast te stellen, om te verhinderen, dat zij, als onbekend onder den grond gestopt zouden worden, verstrekte hij den soldaten een lederen schijfje, gemaklijk aan een koordje om den hals te dragen, bevattende naam, geboorteplaats en regimentsnummer van den militair. Deze vinding, hoe eenvoudig ook, bleek bij hare toepassing, zeer nuttig.

Maar de vinder trok er slechts schade van. De rijke burgers en kooplieden, die voor het doel der Société de Prévoyance hun geld gaarne beschikbaar gesteld hadden, trokken zich, toen het beleg ten einde liep, terug zonder een cent betaald te hebben. Of liever, zij maakten zich lafhartig uit de voeten en lieten Dunant ten prooi aan de onverbiddelijke schuldeischers der Société. De onbeschrijflijke verwarring, waarin Parijs tijdens de Commune verkeerde, begunstigde de ellendige woordbrekers. „Hoe kon ik hen tot betalen dwingen?" zegt Dunant, „zij waren verdwenen; geen kwam terug. Het was schandelijk laaghartig."

Mevrouw Kastner, over wie straks, heeft in 1872 alle ware en vermeende leveranciers van de Société voldaan.

Bewonderenswaard, doch vruchteloos, waren Dunant's pogingen, den bisschop, Mgr. Darboy, en den pastoor der Madeleine-Kerk, abbé Deguerry, uit den klauw van het ontmenschte gepeupel te redden, toen de Versailler troepen de

stad bestormden. Alleen den pastoor der Notre Dame de Bonne Nouvelle, kon hij, door den heer Firmin-Marbeau wakker bijgestaan, van een anders zekeren dood verlossen. Bij de hoofdlieden der Commune, die hem achtten, sprong hij voor onschuldig vervolgden in de bres. Persoonlijk wendde hij zich tot kroonprins Albert van Saksen, opperbevelhebber der Duitsche bezettingstroepen en ontving de vergunning, dat de vrouwen en kinderen barakken betrekken mochten op het door de Duitschers bezette terrein vóór de stad, opdat die weerloozen van de ijslijkheden van den burgerkrijg verschoond zouden worden. Met niet minder menschlievendheid smeekte hij de regeering van Versailles, met name Thiers en Barthélémy-St.-Hilaire, het wraakgericht over het opgestane Parijs te verzachten. Tot loon voor al deze nobele daden werd Dunant beurtelings voor communist, anarchist, Russisch spion, nihilist, hoofdman van de Roode Internationale 1) uitgemaakt en hij, de man des vredes, bij de Europeesche politie in verdenking gebracht.

In de laatste maanden van het jaar 1871 en in het begin van 1872 ledigde de door iedereen verlaten en vergeten Dunant den lijdensbeker tot den bodem. Te fier om van de wereld datgene te eischen, wat hem billijk toekwam, moest hij, om zijn bestaan te rekken, broodschrijver worden. Vroeger deelde de écrivain de douzième ordere — gelijk hij zich betitelde, toen iemand hem vroeg wat hij was — zijn werken rond. Hij gaf zijn boeken, hij verkocht ze nooit. Thans moest hij om geld schrijven, en wat veel erger was, zijn denkbeelden aan anderen verkoopen. Wie weet, hoe menig politicus, hoe menig filantroop gepronkt heeft met de veeren, die hij Dunant had uitgerukt? Voor zoover ik heb kunnen nagaan, zijn omstreeks dien tijd door hem geschreven en op zijn naam uitgekomen: L' Avenir Sanglant; Long Cri de Souffrance des déshérités et des écrasés en Le Paupérisme en Angleterre. De titels zelve zijn welsprekend genoeg. De inhoud wordt bezield door den adem der verzoening, die ook Un Souvenir de Solferino leven had aangeblazen.

Toen de nood zoo hoog gestegen was, dat Dunant schier geen voedsel, geen kleederen meer had 2), kwam er onverwachte uitredding.

Het was waarlijk niet de schuld van keizer Napoleon III geweest, dat men den stichter van het R. K. aan ellende had prijs gegeven. In 1867 had hij aangeboden de eene helft van Dunant's schulden te voldoen, indien zijn vrienden de andere betaalden. Zooals gezegd is, mislukte toen door de inblazingen

1) Een verwarring van namen. Vóór en gedurende de belegering heette ook het R. K. van Parijs in de wandeling: L'Internationale.

Een ander woordenspel griefde Dunant nog meer. In Engeland strooiden zijn vijanden het gerucht uit, dat hij betaald secretaris (secretary) van Moynier was geweest en dus geen deel had aan de stichting van het R. K. Nu is een secretary, tegenover een honorary secretary, steeds een bezoldigd beambte. Het Fransch sécrétaire (d'un comité) duidt een eerebetrekking aan. Van de schijnbare overeenkomst in beteekenis van sécrétaire en secretary, maakte men een vuilaardig gebruik.

Over Dunant's optreden in het ongelukkige Parijs, zie men ook de belangrijke mededeelingen in de *Daily Telegraph*, May 8, 1871.

2) „Et je n'avais rien et je n'avais pas de quoi manger ni me vêtir". (Brief van 7 Dec. 1896, waarin hij aan de ongeluksdagen van Parijs terugdenkt).

van laaghartigen nijd en wrok, de reeds voor Dunant geopende inschrijving. De gebeurtenissen van de jaren 1868 en volgende verhinderden Napoleon aan andere belangen, dan die zijn dynastie betroffen, te denken. Sedan gaf hem den genadeslag. In Engeland moest de onttroonde het brood der ballingschap eten.

Toen herinnerde hij zich Dunant. Hij deed inlichtingen omtrent het tegenwoordig leven en verblijf van den verstootene inwinnen. Hij ontvangt ze en is diep getroffen. Hij bevindt zich te Brighton. Een zijner ijverigste vrouwelijke aanhangers, de rijke en hoogbegaafde Madame L. A. A. Kastner-Boursault, maakt bij hem hare opwachting. Haar beveelt de keizer Dunant aan. Terstond komt zij Dunant te hulp. Zij stelt zijn crediteuren tevreden; zij biedt hem een kamer in een harer schoonste hotels te Parijs aan; zij gelast de concierges, hem te bedienen, alsof hij hun meester was.

Deze eerwaardige vrouw was de weduwe van een lid van het Institut de France en de dochter van den bankier Boursault, een bekend geldman tijdens het Eerste Keizerrijk en de Restauratie. Haar opvoeding had niets te wenschen gelaten. De voornaamste moderne en de klassieke talen sprak zij vloeiend. Haar muzikale aanleg had zich onbelemmerd kunnen ontwikkelen. Na den dood van haar echtgenoot had zij haar leven geheel aan haar zoon gewijd. Frédéric Kastner was een teer gebouwd jonkman, zenuwachtig, onbeholpen. Doch hij had zich met de borst op de studie der natuurkundige wetenschappen toegelegd en eenige lauwren op dit gebied geoogst. Zijne moeder koesterde slechts den wensch, haar lieveling beroemd te zien. Daarom niet het minst trok zij Dunant tot zich. Zij kende Dunant's schoonen, kristalklaren stijl. Haar Frédéric was een geleerde, maar sloeg als schrijver een treurig figuur. Dunant nu was er voor gevormd, de ideeën en de vindingen van haar zoon in woord te brengen.

Hoewel Dunant Mad. Kastner altijd met eerbied noemt, zal het velen voorkomen, dat hare bereidwilligheid. om Napoleon's wensch te vervullen, zoo niet terstond, dan toch later, van eenig egoïsme niet is vrij te pleiten.

Frédéric Kastner vestigde zijn roem door de uitvinding van het gas-vlamorgel, de dusgenaamde Pyrophoon. Zijn mentor, Dunant, die de lessen van zijn oom Daniël Colladon niet vergeten had, hielp hem zijn idee volmaken.

Beiden waren geruimen tijd in vriendschap verbonden. Doch Kastner deed eens een reis naar Genève, het hoofdkwartier van Durants vijanden. Dezen hadden vrij spel met den zwakkeling. Men maakte hem diets, dat Dunant op het fortuin van zijn moeder aasde. De ongelukkige gaf aan de lasteringen gehoor en verzaakte zijn leeraar.

Frédéric bezweek aan een uitterende ziekte, den 6den April 1882, zonder zijne uitvinding bij het publiek gewaardeerd te hebben gezien.

De treurende moeder liet niet af van haar ideaal: al was haar jongen gestorven, beroemd moest hij worden. Hiertoe gebruikte zij Dunant. Hij moest zijn talenten ten dienste van den doode stellen; hij moest, om Frédéric's naam te verhoogen, reizen, schrijven, spreken. En de erkentelijke man liet zich

gewillig vinden om den zielswensch van zijn weldoenster te vervullen.

Het is hem ten slotte niet gelukt en mevrouw Kastner schijnt hem verlaten te hebben.

Maar het wordt tijd, hem weder als kampioen der menschlievendheid ten tooneele te voeren.

V.

DE LAATSTE WORSTELING.

Zoodra Dunant door Mad. Kastner's bijstand, vrijer kon ademen vergat hij al het doorstane leed en gebrek, om zich weder aan de genezing der kranke menschheid te wijden. Veerkrachtig verhief hij zich op de puinhoopen van zijn kortstondig geluk. Men hoorde nog eens naar zijn roepstem, als van een uit den doode verrezene, wiens nobel hoofd de aureool van Solferino omstraalde.

Over zijn optreden in 1872 is reeds gedeeltelijk gesproken 1). Het Comité des Prisonniers de Guerre, toen ingesteld, werd eerlang een vertakking van een grootsch verbond: de Alliance Universelle de l'Ordre et de la Civilisation. De strekking van dezen bond is de bevordering van den geleidelijken vooruitgang der beschaving en de handhaving van den staatkundigen en maatschappelijken vrede, de versterking van de goede verstandhouding tusschen volken en individuën onderling.

Toen ontving Dunant andermaal den steun van vroede mannen in Frankrijk en Engeland, van elke kleur en richting, en van de doorluchtigste namen aller landen. Voorzitter van de Alliance werd de beroemde geschiedvorscher, Amédée Thierry.

In het Bulletin non-périodique de l'Alliance van het jaar 1873 stort Dunant, de middelen ter bestrijding van den socialen nood besprekende, zijn geheele hart in de woorden:

„De taak is onmetelijk groot en toch minder moeilijk, dan men gelooft. De liefde moet handelen. Niet de valsche liefde, die hier en ginds een stuk brood neêrwerpt; die zonder oordeel geeft; die haar voorwerp vernedert; maar de ware liefde, die zich met lijf en leven geeft; die niet slechts het lijden, maar ook de bron van het lijden zoekt."

Des te schooner klinken deze woorden, omdat men weet, dat de spreker zelf die tweede liefde altijd met zich rondgedragen en haar overal mildelijk heeft uitgestrooid.

Een andere loot van de Alliance Universelle is de Commissie, ingesteld voor de bevordering van het geschiedkundig onderzoek naar de scheidsgerichten over internationale geschillen. (Etudes historiques des arbitrages dans les conflits internationaux). Ook zij was een schepping van den geharden Geneefschen baanbreker des vredes. De commissie werd den 4den Juni 1872, in tegenwoordigheid van de keur van Parijs gewettigd.

---

1) C. f. blz. 21.

De heeren Frédéric Passy, De Parieu, Henry Bellaire, Fulton-Cutting van New-York en Noyce-Brown van Londen, de bloem der arbitrage-mannen, hielden toen schitterende redevoeringen. Het doel der nieuwe instelling was, de historische feiten betrekkelijk de scheidsgerechten tot beslechting der oneenigheden tusschen de volken, na te speuren en bekend te maken. Zij heeft een werk uitgegeven, dat deze feiten behandelt en beoordeelt. Het arbitrage-verdrag, in December 1896 tusschen Engeland en de Unie gesloten, heeft zij als een heuglijke openbaring van den verzoenenden geest der nieuwste tijden, met warmte begroet. Haar tegenwoordige voorzitter is de heer Firmin—Marbeau, de welbekende stichter der Crèches.

In hetzelfde jaar 1872, den 6den Augustus, hield Dunant voor de Londensche conferentie, door lord Elcho gepresideerd, een met diepe ontroering aangehoorde rede over Solferino en zijn wapenkreet, geslaakt ten gunste van „ces pauvres petits troupiers". In de maand September droeg de „National Association for the promotion of Social Science" hem den titel van vice-president harer rechtsgeleerde afdeeling op. Wel een bewijs, dat er toch nog mannen waren, die zijn verdiensten erkenden.

Met miss Nightingale, „de vrouw met de lamp" uit den Krimoorlog wisselde „de man in het wit" van Solferino betuigingen van vereering en hoogachting. Zij was gelukkiger dan hij geweest; haar had het Britsche volk een eergeschenk van 50,000 pond gewijd; hem liet Europa arm en zwervend.

Miss Nightingale leeft nog. Zij is 76 jaar oud. Schoon haar lichaam een schaduw is van wat het vroeger was, haar verstand blijft jong en helder. Zij staat nog aan het hoofd van de leerschool voor ziekenverpleegsters in het Sint-Thomas-hospitaal te Londen, door haar en de Engelsche natie opgericht. Haar laatste optreden in het openbaar dagteekent van 7 November 1893, toen zij te Leeds een uitstekende voordracht over de toepassing der geneeskunde ten platten lande hield. Den 10den Juli 1895 heeft de Zwitsersche Samaritanenbond haar en Dunant tot eereleden verkozen.

Dunant's laatste veldtocht ving aan. Deze gold een anderen kanker der menschelijke samenleving: den slavenhandel in Azië en Afrika. Ten jare 1875 voltooide hij een „Mémoire sur l'État de la Traite des Nègres". Hij toonde aan, dat de eerste collectieve maatregelen tegen den handel in negers op het Congres van Weenen genomen waren. Den 8sten Februari 1815 teekenden de ministers Castlereagh, Nesselrode, Metternich, v. Humboldt, Talleyrand, Gomez Labrador, Saldanha en Löwenhjelm, respectievelijk gevolmachtigden van Groot-Britanje, Rusland, Oostenrijk, Pruisen, Frankrijk, Spanje, Portugal en Zweden de dusgenoemde „Déclaration des Huit Cours, relative á l'abolition universelle de la Traite de Nègres". Deze verklaring ontving organieke kracht door de Besluiten, genomen den 28sten November 1822 op het Congres der groote Mogendheden te Verona. Maar het welslagen van de met zooveel ophef aangekondigde onderdrukking van den slavenhandel was al zeer onbeduidend geweest.

Dunant wenschte, dat een nieuw internationaal congres de te dien tijde,

vooral in de Egyptische Soedan, Zanzibar en Brazilië, welig tierende gifplant afsnijden of liever uitroeien zou. Nog was hij niet geheel in vergetelheid teruggezonken. Integendeel, veelvuldige betuigingen van instemming werden hem toegezonden 1).

De British and Foreign Anti-Slavery Association ondersteunde zijn plan krachtdadig. Verscheidene staten deden hunne medewerking hopen. Portugal zond zelfs een officieel afgevaardigde.

Maar het scheen Dunant beschoren, dat den schitterenden triomf, door de stichting van het Roode Kruis behaald, slechts eervolle nederlagen volgden. Hier op aarde immers is elk succes een misdaad; elke overwinning moet geboet worden.

De weigering van lord Derby, minister van buitenlandsche zaken, hardnekkig volgehouden, om een Britsch bevolmachtigde ad audiendum et referendum ter conferentie te zenden, deed het grootsch ontwerp in duigen vallen.

Kardinaal Lavigerie heeft later op de conferentiën te Brussel zijn voorganger, wat geluk betreft, overschaduwd. Maar zeker heeft hij den weg naar het goede doel voortgezet, in het spoor, door Dunant gegraven.

Dit was de laatste maal, dat Dunant voor aller oog het vaandel der humaniteit verhief. De geleden ontberingen, de herhaalde teleurstellingen; de hoon en smaad, die niet ophielden hem te bekladden, hadden het eens zoo krachtig gestel gebroken. Lichamelijk was hij den strijd moede. Trouwe vrienden waren hem destijds nog wel overgebleven, maar gaandeweg dunde de dood hun rijen. Schier droefgeestig klinken de woorden: „Autrefois j'avais beaucoup d'amis en Hollande, mais là comme ailleurs le temps a fait ses ravages." Men leerde hem vergeten. Zonder een klacht te uiten berustte hij in het vonnis der hartelooze wereld en trok zich in vergetelheid terug.

Zijn leven wordt nu een onophoudelijke zwerftocht, nu eens door Duitschland, dan weder door Engeland. Zeven jaren lang, van 1878 tot 1885, vond hij een onderkomen bij zijn vriend, dr. E. R. Wagner, predikant te Stuttgart, den Duitschen vertaler van Solferino en afgevaardigde op de eerste conferentie van Genève in 1863. Het verblijf te Stuttgart wordt onderbroken door twee uitstapjes naar Heiden bij Rorschach aan de Bodensee, 1881, 1882. Mevrouw Kastner zond hem hierheen, om de frissche Alpenlucht in te ademen, wijl hij zich overwerkt had voor de Pyrophoon, de uitvinding van haar zoon. Daar hij in haren dienst geen toelage genoot, was zij hem deze weldaad verplicht.

Van 1885 tot 1887 vertoefde hij op kosten van mevrouw Kastner te Londen en spande al zijn krachten in, om Frédéric's schepping ingang te doen vinden. Maar het mocht hem niet gelukken en hij trok naar Heiden terug. „Ik had niets meer," zegt hij, „nergens dan te Heiden kon ik voor 3 franc daags leven. Genève walgde mij, omdat men mij daar zoo slecht bejegend had."

---

1) Het maandblad van de English Branch of the Universal Alliance devoted to the works of National and International Utility (Vol I No. 7. June 1874) verkondigt het eerst Dunant's idee van een Algemeen Congres tegen den slavenhandel.

Sinds dien tijd schijnt mevr. Kastner de hand geheel van hem te hebben afgetrokken.

„In het Spital van het schoone dorp Heiden, in het lieflijke Appenzell schrijft de Appenzeller Kalender auf das Jahr 1897, niet zonder trots op zijn Zwitserschap, „woont Henry Dunant, de eerwaardige, eenvoudige grijsaard. En als gij met hem spreekt en hij u bescheiden en vriendelijk te woord staat en zijn blik dan eensklaps opschittert en de patriarchale gestalte hooger wordt als het ware; dan weet gij zeker, dat gij geen gewoon mensch vóór u ziet. Maar toch meent gij nog niet, dat gij staat tegenover een man, wien keizers en koningen dankbaar de hand drukten, dien de machtigsten hun vriend heetten; die een der verdienstelijkste Zwitsers is en dien de geschiedenis eenmaal onder de grootste weldoeners van het menschdom zal rekenen."

VI.

DE KLUIZENAAR VAN HEIDEN. DE DUNANT-BEWEGING.

Dunant was bij de catastrophe van 1867 door de schuldeischers tot het hemd uitgekleed geworden. In 1871 vermaakte hem een oud familielid bij testament een jaarlijksche rente van 1200 franken. Nauw vernamen zijn crediteuren dit, of zij wilden hun offer ook dit weinige ontrukken. Maar het Handelsgerechtshof te Genêve beschikte na een tweejarige procesvoering, in 1873 ten gunste van Dunant. Hij leeft dus niet „à l'abri du besoin", zooals van zekere zijde van hem beweerd werd en met welke leugen men verhinderd heeft, dat edelmoedige harten hem te hulp kwamen. Zijne familie wil of kan niets voor hem doen.

In volslagen eenzaamheid leefde hij te Heiden, van 1888 tot 1892 in een klein hotel in het stadje zelf, daarna in het nog eenvoudiger pension Zum Lindenbühl bij Troxen. Sedert 1892 heeft hij een intrek gevonden in het Spital der diakonessen, onder leiding van dr. Altherr staande. Toen hij te Heiden kwam, was zijn gestel wel zeer geschokt en hadden zich de eerste verschijnselen van een smartelijke keelziekte vertoond, maar toch was de zoon der Alpen nog niet gebroken. Zelfs in den winter deed hij groote voettochten. De streek is dan uitgestorven; maar hij had geen menschen noodig, als de Alpentoppen van de Ost-Schweiz, van Tyrol en Beieren zijn makkers waren; als hij over de valleien en het meer de wiegelende wolkenzee zag hangen, worstelend met de stralende winterzon, en hier en daar groepen sparren en dennen hem met hun eeuwig groen toelachten. En als hij wilde rusten, legde hij zich in het mos en at een stuk brood in chocolade gedoopt. Meer of beter wenschte de sobere vegetariër niet; hij onthield zich gestreng van vleesch en geestrijke dranken, uit overtuiging, uit spaarzaamheid en ook, zegt hij, omdat men onthouding niet gevoelt, wanneer men haar altijd heeft toegepast; maar slechts, wanneer men een enkele maal goeden sier maakt en dan niets meer heeft.

Op zijn marschen ontmoette hij soms een oude vrouw of kinderen en gaf

hun chocolade. Zij waren er hem altijd dankbaar voor; maar de boeren beschouwen zoo iets als het toppunt van dwaasheid of als een propagandamiddel voor „die duivelsche secte" van het Roode Kruis.

Ja, die eenvoudige, idyllische Zwitsersche bergbewoners! Men moet Dunant over hen hooren. 1) „Ach, hoe schoon is de demokratie bij zulke domkoppen. Een mythe zijn de aartsvaderlijke deugden, die men hun toeschrijft. Een dame te Heiden zeide mij, 6 of 7 jaar geleden: „Wij zijn twee eeuwen ten achteren." Zij verkeeren nog in dien staat van fanatisme en onverdraagzaamheid, die ten tijde van Oldenbarnevelt heerschte, toen deze groote pensionaris ter dood verwezen werd, omdat hij Gods kerke bedroefd had! Zijn misdaad was immers het geloof, dat hij behouden zou worden, daar God zijn schepselen niet haten kan. Ik weet niet, of mijn geheugen mij niet bedriegt, maar wel weet ik, dat de God der Zwitsersche en Engelsche calvinistische dweepzucht, nog die der middeleeuwen is, zooals Stuart Mill zegt: „een monsterachtig gewrocht der fantasie, een hersenschim, door een verward denkvermogen uitgebroed."

„Gelooft gij, dat toen ik in 1888 de dames van Heiden opriep tot de vorming eener vereeniging van het R. K., de landammann, de burgemeester, de vrijzinnige en de orthodoxe predikant nooit van het R. K. gehoord hadden; dat zij daarom meenden, dat ik een nieuwe, verderflijke secte wilde stichten; dat zij mij voor een anarchist, een nihilist aanzagen? Die weetnieten achtten mij zeer gevaarlijk, want ik predikte onrust en anarchie!"

Men heeft wel eens het gerucht uitgestrooid, dat Dunant ten gevolge van de ontvangen slagen en geleden teleurstellingen krankzinnig was geworden. Zelfs de heer Von Strantz schijnt dit valsche uitstrooisel nog geloofd te hebben. In zijn *Das Internationale Rote Kreuz* (1896) heeft hij een korte levensbeschrijving van Dunant opgenomen en zegt daarin, dat men hem te Heiden goed oppast. „Die uitdrukking," zegt Dunant, „heb ik dr. Altherr en de diakonessen voorgelezen en zij hebben er hartelijk om gelachen. Zij weten wel, dat ik niet maal, noch kindsch, noch gek ben. Ziek ben ik, want ik heb een chronische keelziekte, die noodlottig kan worden. Als men de zeventig nadert is men geen twintig meer. Toen ik te Heiden kwam, was ik nog vrij gezond. Ik ben er bene de corpore, male de crumena gekomen, omdat ik nergens anders voor 1200 franken voedsel en huisvesting vond. Ik ben tevreden met rijst, bouillon, kastanjes en wat groenten. Sedert men begonnen is mij eenige giften te zenden, heb ik mij vruchten kunnen verschaffen, die hier, in dit ruwe klimaat, niet groeien."

Als een andere onwaarheid, werd herhaaldelijk door een verkeerd ingelichte pers Dunant's doodstijding verkondigd; de eerste maal, na de schoone redevoering, te Londen gehouden den 6den Aug. 1872, welke een voor den nijd al te diepen indruk maakte. Het vorige jaar nog verspreidde de Duitsche en Oostenrijksche bladen het bericht van zijn dood; maar toen heeft baronesse

1) Sprokkelingen uit zijn brieven.

Bertha von Suttner, geb. von Konski, zijn vurige vereerster, in haar tijdschrift *Die Waffen nieder* die leugen duchtig aan de kaak gesteld.

Mocht het nog lang een leugen blijven. Maar helaas, terwijl Dunant's zon weder rijst en een nieuw geslacht zijn verdiensten dankbaar erkent, ligt zijn lichaam, afgestreden, moegetobd op het ziekbed neder en kan zijn ziel weldra naar betere streken worden opgeroepen. Zelfs de pen hanteert hij nu slechts met de grootste inspanning en dit is een zeer ongunstig teeken, als men bedenkt, dat hij zelfs te Heiden haar geen oogenblik had neergelegd. De Zuid-Duitsche pers, vooral het Journal d' Alsace, neemt in den jongsten tijd veelvuldig stukken over uit een lijvig werk, dat hij op den Lindenbühl geschreven en voltooid heeft, getiteld Petit Arsenal contre le Militarisme. In het Hospiz heeft hij de laatste hand gelegd aan de Origines de la Croix Rouge, in manuscript.

Alvorens ten besluite de jeugdige, maar reeds krachtig voortschrijdende beweging ten gunste van Dunant in hoofdtrekken aan te geven, doe ik hem van den lezer afscheid nemen met een opwekkende toespraak aan de dienaren van het Roode Kruis 1). Zij moeten de stem der humaniteit niet slechts op de slagvelden hooren. maar overal haar volgen en medewerken aan de stichting van dat grootsche rijk der broederliefde, Dunant's ideaal.

„De Samaritanen 2) zijn de uitverkoren schaar om dit monument der broederschap, des vredes, der zachtmoedigheid jegens alle nationaliteiten en rassen, ieder geloof, elke partij, te volmaken. De Samaritanen zijn de zendboden van het goede, een edele, glorievolle titel, welke hooge plichten oplegt, noblesse oblige. Grootmoedigheid en verdraagzaamheid op hun banieren voerende, moeten zij met woord en daad hun vaandel getrouw zijn. Apostelen van den vrede zijn zij. De vooroordeelen die de bitterste vijanden van de christelijke liefde zijn, moeten zij een oorlog op leven en dood aandoen.

Trachten wij een hooger standpunt dan het alledaagsche te veroveren, pogen wij onzen horizon te verruimen. Spannen wij ons in, dat het eene volk het andere, de hoogere standen de lagere en omgekeerd leeren begrijpen, leeren achten. Den naaste te troosten, te steunen, te redden is een verheven taak. Laat de getrooste, de genezene, zich in de gelederen zijner redders scharen!

Van een hooger aesthetische standplaats bezien bestaat de arbeid der Samaritanen niet alleen in het heelen der lichaamskwalen, waarmee de menschheid bezocht wordt, maar ook zedelijk zullen zij door het voorbeeld van onbegrensde goedheid te geven, het menschelijk geslacht gezond maken.

En daar het Roode Kruis, dat men 35 jaar geleden een utopie noemde, thans allerwegen vast geworteld staat, waarom zouden dan de Samaritanen

---

1) Slot van de Historische Essays, 1896 te Heiden geschreven.

2) De naam Samariter is omstreeks 1881 en 1882 in Duitschland opgekomen. Prof. Friedrich von Esmarch, te Kiel, stichtte toen een vereeniging van Samariter en Samariterinnen, om de beginselen van het R. K. ook in vredestijd toe te passen. Zij was de eerste van talrijke zustervereenigingen, die zich alle bij het Duitsche R. K. hebben aangesloten.

des vredes, de kinderen van het Roode Kruis, een nederlaag vreezen? Integendeel, welslagen wacht hun. Alleen in Duitschland telt men anderhalf millioen Samaritanen. Hoeveel goeds kunnen zij stichten, indien de geest van den waren barmhartige hen bezielt! Eerst het eigen vaderland gereinigd, dan de geheele aarde. Is er iets, dat het tweeledig gevaar, hetwelk ons dreigt: den algemeenen oorlog en de anarchie bezweren kan, voorwaar, het is bovenal de invloed, die het Samariterwerk zal oefenen, wanneer het algemeen verbreid is en door zijn humane internationaliteit de hoogste sport van zedelijke, vredige, christelijke volmaking bereikt heeft''.

Acht jaren reeds sleet Dunant zijn kluizenaarsleven. Het werk bloeide, de stichter was vergeten. Zelfs zijn naam werd niet meer gekend. Aangehoord, maar niet begrepen, werden de woorden van den waardigen bisschop van Angers, Mgr. Freppel. Deze prelaat hield, den 13den Februari 1889, in de Madeleine te Parijs, vereerd door de tegenwoordigheid van den Aartsbisschop van Rheims, den maarschalk de Mac-Mahon en tal van generaals, een schitterende rede over het voor eeuwig gezegende Roode Kruisidee 1). Dunant's naam noemde hij: „un nom qui mérite d'appartenir à l' histoire'. Maar deze woorden van den bisschop schijnen in de woestijn geklonken te hebben.

Althans, het moest nog zes jaren duren, eer Dunant in zijn verlatenheid opgezocht, uit zijn vergetelheid werd opgeheven.

Dr. G. Baumberger, bekend rechtsgeleerde te St. Gallen, opende den weg 2). In no. 49 van Über Land und Meer (Oct. 1895) publiceerde hij een voortreffelijk artikel over den man van Heiden. Men vernam hieruit, dat de doodgewaande nog leefde. Eensklaps ontwaakt de belangstelling, met deernis gemengd. In Zwitserland en Zuid-Duitschland wordt de Dunantbeweging geboren; zij verbreidt zich weldra over het Noorden, Rusland, Oostenrijk, Frankrijk.

In 1896 groeide de strooming nog aan. Het scheen, een heugelijk verschijnsel, alsof men zich schaamde, dat een groot man zoolang miskend en verstooten was. Men scheen zich te haasten, het ongelijk te herstellen, nu het nog gebeterd kon worden.

Den 8sten Mei, zijn 68sten verjaardag, zond hem de luitenant-generaal von Kaufmann, adjudant des keizers van Rusland, in opdracht van czaar Nikolaas II, een telegram ter gelukwensching. In dit telegram heette hij: le seul fondateur de la Croix Rouge. Den 24sten ontving hij, met een vereerend schrijven van Mgr. Augustin Egger, bisschop van St. Gallen, de beeltenis van paus Leo XIII onder het dictum „Fiat pax in virtute tua Deus", met 's pausen handteekening. Daarop verschenen in Der Samariter (Zeitschrift fur das gesammte Samariter- und Rettungswesen) de meermaal genoemde Essays, die wat later te München afzonderlijk werden uitgegeven. Das Rote Kreuz, officieel orgaan van Zwitser-

---

1) Bij de viering van de jaarlijksche mis voor de zielerust der in dienst van Frankrijk gestorven soldaten en zeelieden.

2) Echter vind ik reeds in de „Zürcherische Freitagszeitung" van 17 Mei 1895 een geïllustreerd opstel over „Henri Dunant und die Genfer Konvention vom Roten Kreuz". Dit artikel evenwel schijnt niet veel opgang gemaakt te hebben, heeft zich althans niet buiten een beperkten kring verbreid.

land, wijdde een reeks van hoofdartikelen aan „J. H. Dunant und die Genfer Convention". De Kantonale pers, o. a. de Feierabend van Bern, La Veillée van Genève en Waadtland, de kalenders van Appenzell en Graubunderland, waarvan de eerste een oplage van 60,000 exemplaren heeft, bespraken hem en zijn werken in de loffelijkste bewoordingen. De predikant V. Segond, redacteur van La Veillée, een der meest geliefkoosde weekbladen van Fransch-Zwitserland, gaf in het nummer van 19 Dec. deze schoone, korte en ware karakterteekening van Dunant:

„Wij kunnen niet eindigen zonder hulde te brengen aan de bescheidenheid; laat ons liever zeggen, aan de volstrekte belangeloosheid van Henri Dunant. Hij heeft zijn krachten, zijn vermogen veil gehad voor het groote denkbeeld zijns levens. Hij is in de schaduw gebleven, toen hij had moeten schitteren. Voor zich zelf heeft hij de moeite, de zorgen, den arbeid bedongen, terwijl anderen belooningen en roem verwierven. Een karakter als het zijne is te zeldzaam, om het niet aan onze tijdgenooten tot voorbeeld te stellen."

Dr. Jordy, president der Samariterinnen van Bern en prof. R. Müller te Stuttgart wekten, ieder in zijn stad, door gloedvolle voordrachten onverdeelde belangstelling op. De laatste rede is in een bijzonder nummer van den Würtembergischen Staatsanzeiger overgenomen.

Om den stichter van het R. K. een vriendelijker levensavond te bereiden, vereenigde zich te Stuttgart, in Juli 1896, een groep van de notabelste ingezetenen onder leiding van den opperburgemeester, Rümelin, tot het bestuur van eene Dunant-Stiftung. Aan de Duitsche mannen en vrouwen werd een geestdriftige Aufruf gericht. Het groothartige Duitsche volk geeft die oproeping gehoor, zijne vorstinnen aan het hoofd. H. M. de Keizerin heeft aan de Stiftung 1000 mark gezonden; de Koningin van Wurtemberg 500 mark. De Senaat van Bremen en de steden Breslau en Dresden, ieder 1000 mark. Tachtig Duitsche steden, verscheidene aanzienlijke personen, zooals de prins von Hohenlohe-Langenburg, de heer Krupp enz. toonden hun belangstelling door grootere of kleinere bijdragen. Duitschland heeft begrepen dat het Dunant geen aalmoes toewerpen, maar een eereschuld aan hem moet afdoen. De Samariterverein, welke meer dan anderhalf miljoen leden telt en onder de leiding staat van prof. v. Esmarch, oom der keizerin, heeft hem met een vleiend schrijven eerelid gemaakt.

Niet minder ijver toont Zwitserland. Het Zwitsersche Roode Kruis, de Samariters, het Zwitsersch genootschap van Algemeen Welzijn en talrijke kantonale genootschappen hebben hem hun sympathie betuigd en het eerelidmaatschap opgedragen. Te Bern en te Arau zamelen uitsluitend hiertoe gevormde comité's bijdragen voor hem in. De besturen van het R. K. te Berlijn, Weenen, Londen, Stockholm, Petersburg en ook, tot eer van Nederland, dat te 's-Gravenhage, hebben naar Aarau gelden gezonden. Dit comité heeft reeds gedurende 4 maanden Dunant 150 fr. maandelijks kunnen uitkeeren.

Rusland wachtte den Nieuwjaarsdag 1897 om met echt Slavisch vuur Dunant te begroeten. Dien dag werd hij verrast met een stortvloed van

telegrammen en heilwenschen uit het Czarenrijk. Het R. K. van Rusland, Finland, Siberië en de Krim riepen hem vrede en voorspoed toe. De keizerlijke gezondheidsgenootschappen van Jalta, Odessa, Briansk, Tiflis en Jekaterinenburg verzochten hem om strijd eerelid te worden.

Eindelijk, den 4den Februari j.l. ontving Dunant, de volgende hoogst gewichtige depêche, die ik hier in den oorspronklijken tekst weergeef:

„Vu vos grands services rendus à l'oeuvre humanitaire de la Croix Rouge, Sa Majesté l'Impératrice Marie Féodorowna, l'Auguste Protectrice de la Société russe de la Croix Rouge, a daigné affirmer l'arrêté (décrèt) du Comité Central de vous accorder (fixer) une pension annuelle de quatre mille francs et de vous envoyer de suite par l'entremise (l'intermédiaire) de la Légation russe à Berne une somme de quatre mille francs.

„La comité central russe exprime en outre combien il est heureux de faire connaître cette décision généreuse de Sa Majesté Impériale."

Aldus heeft de edelaardige weduwe van czaar Alexander III Dunant's zaak onder hare hooge bescherming genomen. De kluizenaar van Heiden is uit kommer en nood gered.

Hem is gerechtigheid geschied.

De Dunantbeweging zet zich nog voortdurend voort. Zij moet geheel Europa omvatten, want elk land, elk volk heeft een te lang ingehouden schuld van dankbaarheid jegens Dunant te voldoen. Ook Nederland.

. . . .

Mijne taak is geëindigd. Op de eerste bladzijde van deze schets gaf ik haar doel aan. Moge ik het niet geheel gemist hebben.

In ieder geval moge ik opgewekt hebben belangstelling in het strijden, meegevoel met het lijden, sympathie voor de gestalte van een der nobelste kinderen onzer eeuw, van Jean Henry Dunant, den stichter van het Roode Kruis.

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Op den dag tusschen Goeden Vrijdag en Paschen, op *Stillen Zaterdag*, kwam de oorlog in Europa.

De oorlog komt naderbij. Sedert bijna twintig jaren is hij gebleven buiten ons werelddeel. Hij heeft gewoed in Zuid-Amerika, in Afrika en in het verre Oosten. Hij heeft dikwijls gedreigd in Europa, maar is altijd buiten gehouden. Vredescongressen hebben droomen van een beteren tijd voorgetooverd. En nu is hij weer hier. Niet meer dan twintig jaren hebben wij hem, aan het eind dezer eeuw, kunnen missen.

Nog verschrikt hij ons zoo hevig niet. Het is nog geen oorlog tusschen christennatiën; de Turk is een van de partijen en die hoort alleen maar door een deel van zijn grondgebied in Europa thuis. De groote mogendheden streven ernaar den Europeeschen vrede te handhaven; daarin ligt een verontschuldiging voor hun gedraal. Maar het is altijd gezegd: de Balkan is een buskruitvat, wee als er vuur in de nabijheid komt. Nu spelen de vlammen om het buskruitvat.

De Turksch—Grieksche oorlog wordt gelocaliseerd; met andere woorden, men laat de partijen uitvechten, of liever men laat ze voorloopig vechten en ziet toe. Het gevaar voor Europa ligt in de bemoeiing van een der mogendheden. Hier staan wij nu met onze sympathie voor de Grieken, die na de eerste oorlogsdagen zeker niet verminderd is. En wij hopen vurig dat zij kort en goed verslagen worden.

Want er zijn drie mogelijkheden. De eerste is deze dat de Grieksche wapens succes hebben. Zij is de geringste. In dat geval zou de geheele Balkan in opstand geraken. Al de christenstammen onder de heele en halve heerschappij van den Turk zouden den overwinnaar bijspringen. Europa zou tot tusschenkomst gedwongen worden en de lang gevreesde verdeeling van het Turksche Rijk zou nabij zijn. Die regeering, welke niet op landaanwinst belust zou zijn, zou toch stellig onder den invloed der geldmannen genoopt worden tot meedoen. De Halve Maan zou geen reden meer hebben om het Kruis te ontzien en de weerlooze christenen in het ondergaande Ottomansche Rijk zouden bij duizenden de slachtoffers zijn.

De tweede mogelijkheid, veel waarschijnlijker dan de eerste, is deze. De toestand blijft weken lang dezelfde. Er is afwisselend succes van Grieken en Turken; overwinningen ter zee van de eersten, te land van de laatsten, maar niet zoo dat de weg naar de hoofdstad open ligt. Een toestand dus als in de eerste week van den oorlog; de Turken strijdend met onbetwistbaar succes, maar telkens gehinderd, tegengehouden, gedeeltelijk teruggedreven door de Grieken.

Ook dan is er groot gevaar voor Europa. Men heeft gezien dat de geruststellende verklaring van Bulgarije dat het zich kalm zou houden, den Bul-

gaarschen vertegenwoordiger te Konstantinopel niet verhinderd heeft bij de Porte aan te dringen op de drie *berats* (*exequatur* of vergunning tot vestiging) voor Bulgaarsche bisschoppen in Macedonië en daarna te verklaren dat zijn regeering met die drie zich niet tevreden kon stellen, maar er meer meende te mogen eischen. Servië heeft zijnerzijds op vervulling van enkele zijner wenschen op kerkelijk gebied aangedrongen en Montenegro heeft het ondersteund. De Balkanstaten beginnen dus al pogingen te doen om zich voor hun onzijdigheid te laten betalen. Vazallen van onverdachte trouw zijn het niet.

De derde mogelijkheid is dat Turkije spoedig en afdoend zegeviert. Dit is het waarschijnlijkst en helaas, het wenschelijkst. De Turken begrijpen dat deze oorlog hun geen uitbreiding van grondgebied kan verschaffen, maar dat hun stoutste wenschen niet verder kunnen gaan dan tot handhaving van het *statu quo*. Griekenland zal dan genoodzaakt zijn de tusschenkomst der mogendheden in te roepen en deze — zij hebben het reeds beloofd — zullen die verleenen. Het zal een hard gelag zijn voor het opgewonden koninkrijk, dat niet heeft opgehouden tegen de tusschenkomst der mogendheden op Kreta te protesteeren. Het zal zijn leege schatkist moeten vullen om die opnieuw te ledigen in die van den Turk. De Grieksche fondsen zullen aan scheurpapier gelijk zijn en er zal energie, taai geduld, onafgebroken krachtsinspanning — eigenschappen welke niet het deel der Grieksche natie zijn — noodig wezen om het lamgeslagen koninkrijk er weer langzaam boven op te helpen. Maar Europa zal rustig blijven.

Graaf Moerawjof, van wien schier ongemerkt in deze dagen de leiding uitgaat, heeft de mogendheden aangeschreven zich hieraan te houden, dat den aanvaller niet wordt toegestaan van zijn aanval vruchten te trekken. Wie is de aanvaller? Turkije heeft den oorlog verklaard en het Grieksche ministerie heeft niet verzuimd bij nota aan de mogendheden hierop de aandacht te vestigen. Maar dit is zeker, Turkije begeerde den oorlog niet. De Grieksche vrijbuitersbenden aan de grens hebben zeker niet zonder stille verstandhouding met en onder heimelijke goedkeuring van de Grieksche legerhoofden de Turken aan de overzijde beschoten en bestookt, zoolang tot het dezen te kras werd en aan Edhem pasja bevel moest gegeven worden met zijn leger het Grieksche gebied binnen te trekken. Voor de Grieken was de gewapende vrede bovendien nog kostbaarder dan de oorlog; ook daarin was onder meer voor hen een prikkel tot oorlog. Het gaat dus niet aan Turkije den aanvaller te noemen. Maar officieel is Griekenland het toch ook niet.

Geen tusschenkomst, vroeg Moerawjof verder, dan indien die door een der oorlogvoerende partijen verlangd wordt; in geen geval afzonderlijke tusschenkomst en in het algemeen geen daad van eenige mogendheid dan na gemeen overleg.

De mogendheden gaven hun instemming met deze wijze voorschriften te kennen. Het was alleen Engeland dat tegenwerpingen maakte „met het oog op zekere verwikkelingen." Dit is zoo onbestemd mogelijk, maar het beduidt waarschijnlijk: met het oog op al te groot succes van Turkije. Men ziet het

intusschen, de eenstemmigheid der mogendheden is altijd van het al of niet ontstaan van „zekere verwikkelingen" afhankelijk.

Hieromtrent schijnen zij eenstemmig, dat de blokkade van Kreta gehandhaafd moet blijven. Kreta is nu eenmaal hun troetelkind. Zij hebben het autonomie willen geven, maar daar wou het niets van weten. Zij hebben het van zijn boozen Griekschen broeder willen bevrijden, maar de broeder wilde niet weg en het kind zelf hield hem vast. Toen hebben zij het in een gordel van ijzer en staal gesloten en dien zal het voorloopig blijven dragen.

Uit volkenrechtelijk oogpunt beschouwd is dat handhaven van de blokkade ongeoorloofd, een schending van de neutraliteit. Nu men Griekenland en Turkije op Griekschen bodem laat vechten, bestaat er geen reden waarom men het hen ook niet op Turkschen bodem, dat is op Kreta, zou laten doen. Kolonel Vassos is thans meer dan ooit in zijn recht als hij de moslems op het eiland aanvalt en evenmin als de mogendheden er aan zouden denken Turksch Epirus te blokkeeren, indien de inwoners dier provincie met Griekenland gemeene zaak maakten, evenmin hebben zij het recht de bewoners op Kreta te verhinderen van den oorlog partij te trekken en de gehate Turken aan te vallen. Ja maar, zeggen de verdedigers van de mogendheden-politiek, de blokkade dateert van voor den oorlog. De blokkade van Kreta was inderdaad een der middelen om den oorlog te voorkomen en als zoodanig onhandig gekozen, maar geoorloofd. Doch nu er oorlog is, gaat het toch niet aan dat doellooze middel te blijven handhaven en alzoo een der oorlogvoerenden zeker voordeel te verschaffen en de andere in zijn bewegingen te hinderen. Griekenland heeft op dit punt bescheiden en geestig gewezen in zijn nota, waarin het verklaarde de regelen van het volkenrecht, voortvloeiend uit het bekende tractaat van Parijs, te zullen eerbiedigen en de mogendheden tegelijk verzocht harerzijds strikte onzijdigheid te bewaren. Het antwoord der mogendheden was de hooghartig brutale verklaring van Oostenrijk: *An der Blokkade Kretas wird nichts geändert.*

Van Kreta hoort men nu niet veel meer. Wat kolonel Vassos op het oogenblik doet is onbekend; misschien bereidt hij een aanval voor, maar het is gevaarlijker dan ooit voor Griekenland de mogendheden te vertoornen.

Van de Grieksch-Turksche grens verneemt men daarentegen des te meer. Maar ook heel veel tegenstrijdigs, zoodat het voor velen onmogelijk is uit de telegrammen-reeksen wijs te worden. In het algemeen houde men bij het lezen daarvan het volgende in het oog:

Elk telegram, uit Athene of uit een plaats die in Grieksche handen is, afkomstig, stelt de oorlogsfeiten als gunstig voor Griekenland — elk telegram uit Konstantinopel of van de Turksche ambassades enz., afkomstig als gunstig voor Turkije voor. Van Europa geldt: hoe zuidelijker volk, hoe leugenachtiger volk. Daarbij komt ook dat de zoogenaamde Oostersche volken om hun geringe waarheidsliefde bekend zijn; Zuid-Oostelijk Europa is dus een heel erge hoek. Een oorlog werkt ook slecht op den waarheidszin; men denke aan de Chineesche leugenfabrieken in den jongsten

strijd met Japan, of zelfs, veel dichterbij, aan de Parijsche berichten in de eerste helft van den Fransch-Duitschen oorlog. Om niet wanhopig te worden over het tegenstrijdige nieuws, moet men evenwel ook deze stelling niet uit het oog verliezen: als er ongunstig nieuws voor de Grieken uit Athene bericht wordt, of voor de Turken uit Konstantinopel, dan is het zeker waar en vermoedelijk nog heel wat erger dan gemeld wordt.

Het bovenstaande geldt niet uitsluitend, gelijk men denken zou, voor de officieele telegrammen of het nieuws van de telegrafische agentschappen, maar ook wel degelijk voor dat van de particuliere correspondenten van de (voornamelijk Engelsche) dagbladen. Want vooreerst is de correspondent, hoe bekwaam hij ook zij, licht geneigd sympathie te koesteren voor en de meening te deelen van hen, in wier hoofdkwartier hij gastvrijheid geniet; hij ziet door hun bril en beschouwt met hen allicht de andere partij als „den vijand." Maar ook zijn de berichten der Engelsche dagblad-correspondenten in hooge mate onderhevig aan den invloed der binnenlandsch-Engelsche politiek. Men heeft bij een wereldblad als de *Times* kunnen waarnemen, dat het zich bijv. uit Zuid-Afrika eenvoudig alles liet seinen zooals het in zijn politieke kraam te pas kwam. En nu is het ook in deze week merkwaardig om te zien hoe het Tory-blad in overeenstemming met de staatkunde van lord Salisbury ook in zijn brieven van het oorlogsterrein geneigd is tot welwillendheid jegens den Turk, terwijl liberale bladen, zooals de *Daily News* en vooral radicale, zooals de *Daily Chronicle*, min of meer phillhelleensche neigingen daarin aan den dag leggen.

Dit alles laat natuurlijk vooral zijn invloed gelden op de *beschouwingen* der correspondenten; wat de feiten betreft, kan men op hun mededeelingen gewoonlijk aan. Maar ook daaraan heeft men minder dan men zou denken; want de censuur voor particuliere telegrammen is gestreng, zoodat men ze in het westen meestal eerst een paar dagen na dato ontvangt.

In dit overzicht feiten te herhalen, zoo weinig doeltreffend zijn; het wordt op 24 April geschreven en wat het dus daarvan zou behelzen, ware op den 1sten Mei oude kost. Wel kan een overzicht van den oorlogstoestand aan de grens, zooals dat op 24 April uit de tallooze berichten in het kort kan worden saamgesteld, van eenig nut zijn.

Aan de Oostzijde der Grieksch-Turksche grens (die in de golf van Saloniki uitloopt) is de oorlogskans den Turken gunstig. Daar liggen aan weerszijden de beide hoofdkwartieren; het Turksche vlak bij de grens, te Elasson, het Grieksche verder van de grens af, te Larissa. Langs verschillende passen zijn de Turken aan deze zijde Griekenland binnengedrongen; in den Meloena-pas is het hevigst gevochten, daar is het grootste aantal soldaten aan weerszijden gesneuveld en gewond. Meer naar het Noordwesten hebben de Turken groot succes gehad; het sterke Nezeros is in hun handen gevallen. (Van den top van den eeuwigen Olympus, een *Turksche* berg, zagen de onsterfelijke goden het aan en bogen de vergrijsde hoofden dieper op de ingevallen borst). Aan de uiterste punt der Oostgrens maakte de Grieksche vloot van haar over-

wicht op zee gebruik door Platamon en andere plaatsen aan de golf van Saloniki te beschieten en voorraadschuren te vernielen.

Meer naar het Westen van de Oostgrens ligt Tirnavos, de sleutel van den weg naar Larissa, door de vlakte. Ook hier werden de Grieken teruggedrongen en van de hoogten verdreven, maar telkens hernamen zij hun stellingen in verwoede gevechten, meest man tegen man, met de verschrikkelijke bajonet. Beurtelings heette Tirnavos door de Turken veroverd en voor de Grieken behouden; op dit oogenblik weet men de waarheid nog niet. Wel is een deel van het Turksche leger in de vlakte van Larissa, waar het een gunstige positie inneemt. Zijn generale staf heeft een uitstekend gezicht van de hoogten over het gevechtsterrein, terwijl de Grieksche staf zich in de vlakte bevindt en dus de bewegingen des vijands moeilijk kan volgen. Hier heette de groote slag geleverd te zullen worden; maar weldra werd van uitstel bericht en vernam men zelfs, dat de Grieken zich verstandiglijk bij zulke ongunstige verhoudingen niet aan een veldslag zouden wagen, maar liever zouden terugtrekken naar de zuidelijke verdedigingslijn van het Othrys-gebergte en desnoods zelfs Larissa zouden prijsgeven. Tot nu toe is dat echter nog niet geschied.

Nog iets westelijker aan de Oostgrens schijnen de Grieken het sterkst geweest te zijn. Men zegt dat zij op Turksch grondgebied staan en Damasi bedreigen, maar dikwijls worden de plannen als werkelijkheid medegedeeld. Dit kan echter stellig gezegd worden: van een algemeene zegepraal der Turken is nog geen sprake. Zij zijn langzaam vooruitgeschoven, dan weer teruggedrongen, dan weer vooruitgeschoven.

Geen wonder, want de krachten zijn bijna gelijk. Veertig duizend Grieken staan tegenover vijf-en-dertig duizend Turken. Hoewel de laatsten beter geoefend en gedisciplineerd zijn, hebben toch ook de eersten getoond goede soldaten te zijn en geen lichtzinnige ophakkers, gelijk van hen de roep ging.

Op kroonprins Konstantijn — die den wijdschen titel van diádochos draagt; men denke aan de opvolgers van Alexander den Groote — rust aan de Oostgrens de zware taak de strijdvaardige Turken tegen te houden. De kroonprins houdt zich goed; hij beweegt zich vaak op het oorlogsterrein en hij is geen Grieksche grootspreker. Men verneemt zelfs weinig, bijna te weinig van hem.

Tegenover hem staat de staatsman Edhem Pasja, die thans van veldheerstalenten blijk gegeven heeft. Toch is het opperbevel hem vermoedelijk slechts opgedragen geworden in het vertrouwen, dat het hem dadelijk zou gelukken de Grieken te verslaan; want reeds is hij vervangen door den terecht gevreesden held van Plevna, Osman Pasja, die den bijnaam van Gazi, den zegerijke, draagt.

In het midden is de Grieksch-Turksche grens door bergen afgesloten. In het Westen loopt zij uit in de golf van Arta of Ambrakia, welke een nauwen ingang heeft in de Ionische zee. Aan dien ingang ligt aan den Turkschen kant de sterke vesting Preveza. Op dit zeer belangrijke punt dat den toe-

gang tot de golf bewaakt, heeft het westelijk eskader der Grieksche vloot zijn kanonnen gericht, blijkbaar niet zonder uitwerking, al zijn de forten dan ook niet, zooals het eerst heette, platgeschoten. Meer naar binnen is het Grieksche leger Turksch Epirus ingerukt, en richt daar, op bescheiden voet evenwel, verwoestingen aan.

Aldus is, zeer in het algemeen geschetst, op dit oogenblik de oorlogsstand, die lang niet hopeloos voor de Grieken schijnt. Maar één ding vergete men niet. Het aantal troepen dat de Turken nog in voorraad hebben is legio. Het is maar een zesde deel van het Europeesch-Turksche leger, dat aan de grens staat; reeds verneemt men dat er troepen uit Azië ontboden worden en dat er nieuwe manschappen zullen worden betrokken uit Albanië. En daarentegen staat aan de grens de gansche legermacht van Griekenland. Ter versterking is reeds het garnizoen van Athene gezonden en een deel van de paleiswacht, die toch uit den aard der zaak een uiterste reserve is. Oude lichtingen van de landweer — iets als onze schutterij — worden ter bezetting van de steden opgeroepen, de burgers komen onder de wapens ter verdediging van hun gemeenten.

Als dus na eenigen tijd de duizenden nieuwe Turken gekomen zijn; als Osman pasja het opperbevel heeft genomen — dan... Dan is de eenige hoop van de Grieken een algemeene opstand in Turksch Epirus, in Thessalië en in Macedonië of — de tusschenkomst der mogendheden!

De oorlog — ik aarzel bijna het te schrijven, omdat het klinkt als bittere ironie — de oorlog wordt niet barbaarsch gevoerd. Het is een „beschaafde" krijg. Van buitengewone of in het oorlogsverband onnoodige gruwelen hoort men niet gewagen. De Turken gedragen zich ordelijk, geenszins als wilden. Hun schieten op het hospitaal, waarboven de vlag van het Roode Kruis wapperde, is blijkbaar een vergissing geweest en heeft, hoeveel lawaai er te Athene ook dadelijk van gemaakt is, geen ernstige gevolgen gehad. Zoo dom zijn de Turken toch ook waarlijk niet; de mogendheden staan er omheen en kijken toe! Overigens is natuurlijk die vermijding van gruwelen zeer betrekkelijk. Als men eens denkt aan de bajonetgevechten; aan de onbegraven lijken en de gewonden, waarmee de heuvelhellingen bezaaid waren; aan de operaties zonder chloroform...

Welk een doellooze oorlog! En te denken dat de redding toch ten slotte van de mogendheden zal moeten komen, van de zes egoïsten, wier weifelende bemoeizucht, wier wantrouwig dralen, de ontvlambare Grieksche geestdrift gedwongen hebben naar het Noorden een uitweg te vinden. Te denken dat Turkije hen in het geheim, maar dat het dappere Hellas hen officiëel zal moeten dankzeggen. En dat Kreta, het honderdstedige, zoo goed onder de heerschappij van den muzelman zal blijven als de donkeromwolkte Olympus!

24 April. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Nieuw-York werd met overstrooming bedreigd, doch hield het hoofd moedig boven water, als de Zeeuwsche leeuw. De Yankees vinden met hun practischen zin altijd redmiddelen in den nood. Geheel moderne, nieuwe uitvindingen komen meestal uit Amerika. Het was om deze reden, dat ik onlangs de vraag overwoog, of misschien ook uit Amerika eene geheel nieuwe beweging in de letterkundige kunst naar Europa zou kunnen worden overgebracht? Het schijnt, dat men over het letterkundig leven van een volk een juist begrip zal verwerven, wanneer men oplettend nagaat, wat in zijne groote dagbladen en tijdschriften wordt geschreven. Men moet natuurlijk met het verschijnsel rekening houden, dat de dagbladen eene bepaalde leer voorstaan, dat zij eene kleur bekennen, die bij de tijdschriften niet zoo snel te herkennen is.

Vandaar, dat ik mij de taak oplegde een viertal Amerikaansche tijdschriften te lezen, om een denkbeeld te vormen over het letterkundig leven in beschaafde Amerikaansche kringen. Mijn vier tijdschriften zijn zonder eenig opzet gekozen — het zijn de vier, die mij het gemakkelijkst toegankelijk waren. Het eerst greep ik:

The Dial. A semi-monthly Journal of Literary Criticism, Discussion, and Information. Edited by Francis F. Browne. Chicago, March I, 1897.

Dit tijdschrift is in 1875 opgericht. Er is aan het zuiver modern standpunt van *The Dial* niet te twijfelen. De auteurs gelooven aan de superioriteit van hun tijd, en beweren, dat zij bij het oordeel over vroegere letterkundige geslachten een afdoender inzicht bezitten, dan hunne onmiddellijke voorgangers. Maar wat hun oordeel kenmerkt, is, dat zij hunne groote auteurs van 1850, 1860 en 1870 niet met een verwaand machtwoord alle talent ontzeggen, maar zeer oordeelkundig laten uitkomen wat deze mannen, naar het nieuwst critisch inzicht, gewonnen of verloren hebben. Lowell en Whittier zijn gestegen, Hawthorne vooral heeft gewonnen. Emerson, vroeger aangebeden als een heros, heeft verloren, evenzoo zijn Longfellow en Bryant achteruitgegaan.

Van de door Europa zoo luid geprezen Poe en Whitman is Poe gerezen, Whitman gedaald. Dit oordeel van *The Dial* is even eervol voor de beoordeelden als waardig voor den criticus. Zijn standpunt tegenover vroegere auteurs is geheel billijk en verdraagzaam. Er schemert nergens de lust door om voor eigen opvatting propaganda te maken door dik en dun, nimmer zoekt hij in zijne jonkheid een speciale vergunning om oudere auteurs met scheldwoorden te verguizen of te beleedigen. Zeer gunstig komt de tactvolle houding van *The Dial* uit, tegenover Fransche onverdraagzame tijdschriften als: *La Critique, revue-bi-mensuelle*, als *L'Aube, revue mensuelle illustrée* en *L'Enclos, revue mensuelle.* Onze Nederlandsche tijdschriften kunnen buiten beschouwing blijven, daar zij bijna zonder uitzondering een waardigen, verdraagzamen toon aanslaan.

Het tweede Amerikaansche tijdschrift heet:

The Bookman. A Literary Journal. Published monthly. By Dodd, Mead & Company. 5th ave. & 21 st. New-York. February, 1897.

Deze revue werd opgericht in 1895, en wordt geschreven door auteurs van verschillenden leeftijd en richting. Het eerste artikel heet *Cronicle and Comment*, waarin de gebeurtenissen van de laatste maand, anecdoten, kleine blunders, onuitgegeven brieven en fac-similes voorkomen. Daarenboven wordt dit alles op voortreffelijke wijze geïllustreerd. Er wordt bijvoorbeeld melding gemaakt van een Engelsch letterkundige, Dr. W. Robertson Nicoll, die Amerika bezocht, en Longfellow's huis in het Amerikaansche Cambridge beschreef. Twee fraaie houtsneden sieren hier den tekst: *Longfellow's home*, and *Longfellow's study*. Dat de dichter steeds met grooten eerbied bejegend wordt, blijkt uit deze woorden van den tourist: „*Many stories are still told of Longfellow's great kindness of heart, of his courtesy, which was never wearied and never broken, of his great patience in receiving strangers and in answering letters. No one could have left a sweeter memory, and on all hands the testimony is that a purer and gentler spirit never breathed.*"

In dezelfde rubriek: *Cronicle and Comment* wordt eveneens gesproken over Engelsche nieuwe tijdschriften. Men vestigt de aandacht op *The Temple Magazine*, dat nog maar vier maanden bestaat. In het Januari-nummer komt een artikel van den Deken van Canterbury onder den titel: *Men I have known. Reminiscences and appreciations.* De schrijver spreekt over Lord Tennyson, en voegt er aardige facsimiles bij van brieven door Tennyson geschreven aan *Dean* Farrar, en een facsimile van eenige verzen uit Tennyson's handschrift der *Idylls of the King.* Deze facsimiles zijn in *The Bookman* gereproduceerd.

Mij valt te binnen, dat ik onlangs in een Nederlandsch tijdschrift las, hoe ongepast het was tegenwoordig nog van Victor Hugo of Dickens, en *à plus forte raison* van Tennyson te spreken. Zij, die zulke dingen doen, gaan te ver terug, omdat alleen de letterkunde van den dag de moeite eener nadere studie loont. Wat zou het nieuwe Engelsche tijdschrift *The Temple Magazine* wel moeten beginnen, als deze verzekering eens door goedgeloovigen voor een evangelie werd gehouden? Gelukkig gaat in het practische en degelijke Engeland de domheid niet zoover.

Men vindt in *The Bookman* een zeer fraai portret van den zonderlingen, maar genialen dichter Walt Whitman, naar aanleiding eener monographie van John Burrough; men vindt een hoofdartikel over Washington Irving onder den titel: *American Bookmen* door M. A. de Wolfe Howe, met vijf portretten van Irving en facsimiles. Voor de volgende maand belooft *The Bookman* een artikel over J. Fennymore Cooper. Het schijnt toch duidelijk te blijken, dat men in Amerika achting behoudt voor de mannen van 1830, 1840 en 1850, en dat niemand er den krankzinnigen eisch uitspreekt alleen de letteren van het oogenblik te bewonderen.

Het derde Amerikaansche tijdschrift draagt den titel:

The Month, in Literature Art and Life. Illustrated. A Journal of cultivation.

Editors: Joseph B. Gilder, Jeanette L. Gilder. Published monthly by the Critic Co., 287 Fourth Ave. New-York.

De eerste aflevering van dit nieuwe tijdschrift verscheen den 1en Januari 1897. Nieuwer en moderner kan het niet. Ook wordt hier inderdaad gesproken van kunstenaars, die nog weinig bekend zijn in Engeland en Europa. In de eerste plaats van een Japanschen poëet, Yonehiro Noguchi, nu levend in Californië, zeer goed bekend met de beste Engelsche dichters en met Amerikaansche schrijvers. Onlangs heeft *The Chronicle* van San Francisco bewezen, dat deze Engelsch schrijvende Japansche dichter zijne beste regels steelt bij Poe. En dan voegt de criticus van *The Month* er bij: „*Whether he is a plagiarist or not, I hardly think that he is going to make a success of it as a poet. Here and there he has a line that is interesting, but it has n't much connection with the lines that precede or follow it, nor, so far as I can see, with anything else.*" Van dit jong Japansch genie wordt evenwel een zeer mooi portret aan den lezer getoond.

Terstond gaat de schrijver van het letterkundig overzicht onze aandacht vragen voor de schrijfster van *Jane Eyre*, Charlotte Bronté. En dit is nog wel eene auteur van 1850. Hij is van meening, dat deze geniale artiste bij hare verschijning geheel miskend werd door de critiek, omdat er in Engeland beweerd werd: „*That the book might be praised if it was the work of a man, but that it was odious as the work of a woman!*" Charlotte Bronté antwoordde zeer fier aan dezen dwaas, dat zij door de critiek niet als man of vrouw, maar alleen als auteur behoorde beoordeeld te worden. De critiek heeft geen recht zich te bemoeien met de vraag naar de sexe van de auteur, alleen met haar talent.

The Month geeft een zeer mooi portret van den overleden staatsman Challemel-Lacour, en van den Noordpoolreiziger Fridtjof Nansen. Met een echt Amerikaansch *business*-idee heet het hier op de vraag, welke vrucht de reizen naar de Noordpool afwerpen — dat de Noordpool evenveel goudmijnen oplevert, als de goudlanden van Zuid-Afrika. En het besluit wordt aldus geformuleerd: „*Dr. Nansen will make considerably more than £ 100.000 out of his writings, lectures on the subject of his voyage, and discoveries.*"

En nu begint de Amerikaan op te tellen, dat Nansen van een Londensch uitgever voor zijn boek £ 40.000 kreeg, en van Brockhaus te Leipzig £ 25.000 voor eene Duitsche vertaling, en van een Noorweegsch uitgever te Christiania even zooveel. En daarom zegt *The Month* zal hij nog wel eens voor de tweede reis naar de Noordpool trekken.

Behalve deze verspreide letterkundige berichten gaf dit tijdschrift ook hoofdartikels, zooals een van Locke Richardson over *Falstaff's Dying Words, a new Interpretation.* Ook dit is nu juist geen litteratuur van den dag — vooral omdat drie auteurs deze zelfde stof bespreken. Men vindt er nog kritieken over Sloane's *Life of Napoleon Bonaparte*, welk boek vooral uitmunt door prachtige illustraties, over Justin Mc Carthy's *Pope Leo XIII*, en eindelijk een zeer warme aanbeveling eener Engelsche vertaling van J. K. Huysmans' *En Route.*

Het vierde Amerikaansche tijdschrift heet:

The Book Buyer, a Review and Record of current Literature. New-York, March, 1897.

Deze revue dagteekent van 1883. Er komen vele zeer korte aankondigingen in voor, waaruit blijkt, dat de Engelsch-Indische novellist Ruddyard Kippling in Amerika zeer veel gelezen wordt, en dat men zeer nieuwsgierig is naar het tweede deel van de *Correspondence de Victor Hugo*, dat in April door een uitgeversfirma te New-York zal worden nagedrukt. Het is duidelijk genoeg dat de Vereenigde Staten niet zijn toegetreden tot de Conventie van Bern op den letterkundigen eigendom. De Yankees zullen zich wel wachten, om zich meester te maken van tonnetjes haring, van kisten vol kaas, of vaten vol boter, die Europa hun toezendt, maar een Europeesch boek wordt oogenblikkelijk verbeurd verklaard. Het denkbeeld van letterkundigen eigendom schijnt nog niet toegankelijk voor de Amerikaansche hersenen. Charles Dickens heeft te vergeefs eene reis naar Amerika gemaakt, om voor den Engelschen letterkundigen eigendom te pleiten. Hij werd vol geestdrift ontvangen, maar zoodra hij sprak over den roof aan Engelsche schrijvers en uitgevers begaan, liet men hem praten. Het past ons niet laag op de Amerikanen in dit opzicht neer te zien. Ook onze regeering heeft geweigerd de Conventie van Bern te onderteekenen, zoodat Fransche, Duitsche en Engelsche auteurs hier kunnen herdrukt en vertaald worden, alsof er geen letterkundige eigendom in de wereld bestond. Of Nederland, evenals Amerika, evenals Rusland, met deze roofpolitiek veel eer zal inleggen, moet nog blijken.

The Book Buyer prijst zeer *The Literary anecdotes of the Nineteenth Century* van den Engelschen auteur Dr. W. Robertson Nicoll, waarin veel wetenswaardigs over Thackeray en Dickens voorkomt. Ook over Tennyson vindt men zeer vele berichten onder den titel van *Tennysoniana*; verder over Elisabeth Barrett Browning en over Savage Landor. Zeer eigenaardig is hier vooral een artikel over den Amerikaanschen uitgever H. O. Hougton, waarbij een zeer karakteristiek portret. Het opmerkelijke van dit tijdschrift is tevens, dat het zeer vele opstellen behelst, maar ieder opstel is in twee of drie bladzijden vervat. Zoo kunnen allerlei belangrijke zaken worden aangeroerd in den korten praktischen stijl der Amerikanen. Misschien wordt het oude classieke woord hier omgekeerd, en geldt in Amerika de leus *Multa sed non multum.*

Dit viertal Amerikaansche tijdschriften kan geen volledig beeld geven van alles, wat in de Vereenigde Staten wordt gedrukt en gedacht. Voorloopig alleen mag toch als slotsom worden vastgesteld, dat de letterkundige beweging aldaar in geenen deele tot doel heeft de kunstwerken der laatste jaren als de eenige geldende te beschouwen. Amerikaansche en Engelsche auteurs, Emerson, Hawthorne, Longfellow, Poë, Shakespere, Tennyson, Dickens, Thackeray, Robert Browning, Charlotte Bronté, Ruddyard Kippling worden herhaaldelijk behandeld met onpartijdige waardeering. Hoewel hierin niets verwonderlijks verborgen is, schijnt het toch, dat dit verschijnsel niet onopgemerkt mag voorbijgegaan worden.

T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

V.

Anne Wolfson door G. O. van Wijk, schrijver van „De Goeie Jo" en „Naar Atjeh en terug". Voor rekening van den schrijver. Uitgevers-Maatschappij *Elsevier*, 1897.

De heer G. O. van Wijk, die zich bekend maakte door zijn Indischen roman: „*De goeie Jo*" (1893, beoordeeld in onze kolommen deel VI, bl. 563) en door „*Naar Atjeh en terug*" (1894, beoordeeld in onze kolomen deel VIII, bl. 661 en 662), onderscheidde zich in beide kunstwerken door zekere heftigheid, zekere overspanning van toon en stijl. Hij stapelde vele gruwelen opeen, maar teekende ook nobele daden op indrukwekkende wijze, als bleek uit zijn tweeden roman. Zijne derde kunstschepping speelt in Amerika, en draagt de onmiskenbare Yankee-kleuren. Zeker, de auteur heeft in de schaduw van den *Star-spangled Banner* geleefd, zijne *couleur locale* is zonder twijfel echt; al wat hij van Amerikaansche toestanden en Amerikaansche zeden zegt, is voortreffelijk. Zijn verhaal laat een zeer somberen indruk na, en berust, als *De Goeie Jo*, op een weefsel van laagheden en gemeene streken.

Hoofdpersoon is een Amerikaansch meisje, Miss Anne Wolfson, de dochter van een senator, die voor eene nog zeer jonge stad, Belfast, naar Washington zal vertrekken. Mr. Lincoln Wolfson is een der laaghartigste wezens, die men zich denken kan, Mrs. Wolfson schikt zich in de handelingen van haar man, maar Miss Anne verzet er zich tegen met groote fierheid; ergert zich tijdens den verkiezingsstrijd, dat men haar vader verwijt eenmaal een schoenpoetser te zijn geweest, en gaat diep gebukt onder de wetenschap, dat hare ouders hunne schulden niet betalen.

Een zeer goed tooneel opent de vertelling, wanneer Mr. Lincoln Wolfson met zijne voorstanders van eene reis terugkeert, en in zijn huis wordt begroet naar aanleiding zijner verkiezing tot senator. Deze ontvangt zijne vrienden met handdrukken, laat hun niets aanbieden, daar hij thuis een afschaffer, en buiten 's huis een drinkebroer is. Hij neemt sigaren van zijne gasten aan, omdat ze allen rooken. Een der gasten, die eene toespraak zal houden, werpt zijn half uitgerookte, half afgekauwde sigaar op het tapijt. Het geheele publiek roept met luide kreten: „*Wolfson is allright! He is allright!* Dan verheft zich de stem van den redenaar, die den hoogsten lof van den senator spreekt, die zijne edele vrouw en dochter prijst. *Miss* Anne is woedend, want ze weet veel te goed, hoe het beetje geld, dat haar vader soms thuis brengt, door hare moeder verkwist wordt — zij weet, dat de spreker een bediende is, die in een winkel van gemaakte kleeren zijn kost verdient, en haar tot hare ergernis met laffe vleierijen vervolgt.

Hoogst eigenaardig is het verschijnsel, dat de gekozen schurk nu gedwongen wordt door allerlei vrienden, een predikant, eenige voorzitters van kiesvereenigingen en anderen, om heel zijn traktement van senator af te staan. Hij heeft daarenboven zooveel schulden, dat hij door de geheele stad verwenscht wordt. Hij bewoont een groot huis, dat hij gekregen heeft, door rechts en links hypotheken te nemen, maar de rente dier hypotheken had hij

nimmer betaald. Zijne mooie dochter Anne ergert zich er dagelijks over. Ze zou gaarne het huis van haar vader verlaten, maar een huwelijk met een man, dien ze niet achten kan, waartoe haar meer dan eens aanzoek werd gedaan, wilde zij niet sluiten. Ze had een speelmakker gehad, John Vandermeer, die voor vier jaren naar Holland was gegaan. Als deze terugkwam — en haar vroeg, zou ze niet weigeren.

Een eigenaardige trek van deze mooie Amerikaansche dame is, dat ze telkens met zekere sympathie de optochten van het Leger des Heils ziet voorbijtrekken, zoodat later haar toetreden tot deze lawaai-makende heilsoldaten den lezer volstrekt niet verwondert. Wat haar vader, den senator, betreft, hij heeft voor spotprijs driehonderdduizend aandeelen in een nog onontgonnen zilvermijn gekocht. Zijn eerste rede te Washington zal aan de zilverquaestie gewijd worden, dan zal het zilver rijzen, en dan zal hij met voordeel verkoopen.

Anne Wolson woont eene bijeenkomst van het Leger des Heils bij, wordt getroffen, maar tevens van een goudstuk (20 dollars) beroofd, daar zij, ondanks haar aandringen, geen geld terug krijgt. De senator wil met zijne vrouw en Anne naar de comedie, maar de twintig dollars zijn weg — en nu leent hij vier dollars van zijn veertienjarigen zoon, tegen schuldbekentenis, tegen een percent rente in de week, en tot onderpand een gouden horloge. De senator jubelt over de finantieële talenten van zijn zoon, en voorspelt, dat deze als een rijk man zal sterven.

Nu verschijnt John Vandermeer, die in Belfast is teruggekomen uit Nederland met eene kleine erfenis, en in dit verhaal eene groote rol zal spelen. Hij komt in het huis van den senator, en meent uit oude vriendschap het recht te mogen ontleenen Anne te omhelzen. Maar Anne jaagt hem met een vuistslag weg. Zij had hem niet herkend. Wel maakt zij eene verontschuldiging maar „afkussen" wil ze den slag niet. John verdwijnt zeer verbolgen. Ze zien elkaar niet terug, Anne sluit zich uit wanhoop bij het leger des Heils aan.

Vandermeer gaat, om zijn leed te verzetten, in de speelhuizen, waar hij veel geld verliest. De senator, die in het geheel geen geld meer bezit, besluit in zijne verlegenheid de moeder van John Vandermeer, eene bejaarde blinde dame, aandeelen in de zilvermijn voor haar klein kapitaaltje aan te bieden. De senator reist nu naar Washington, laat zich omkoopen voor vijfhonderd dollars — en dient eene zoogenaamde zilverwet in. In Belfast wordt het bekend, dat John Vandermeer de kamenier van Wolfson, eene zeer wereldsche dame, heeft gekozen tot vriendin. Deze kamenier heet Florence Almazo, en staat aan den arm van John naar een optocht van het Heilsleger te kijken — ze zien Anne zingende voorbijtrekken. Deze wordt zoo gekrenkt over het luide lachen der kamenier, dat ze in zwijm valt.

John Vandermeer laat nu Florence varen, en schaamt zich over het leed der onschuldige aangedaan. Het gaat goed met den senator — zijne zilverwet wordt aangenomen. De aandeelen in de zilvermijn stijgen vijftig percent. Miss Anne verneemt dit, terwijl zij alleen thuis is, daar hare moeder naar Washington is gegaan. Zij hoort des nachts gerucht, en begint met een geladen buks het huis te inspecteeren. Eindelijk ontdekt ze John Vandermeer, die in de woning van den senator doordrong om het geld van zijne moeder terug te eischen. De beide jongelieden bekennen nu, dat zij elkaar liefhebben, en scheiden zeer voldaan.

In dien zelfden nacht werd in het huis van den senator de kamenier Florence Almazo vermoord door een landlooper. John wordt beschuldigd. Voor den rechter betuigt hij zijne onschuld, maar het is bewezen, dat hij des nachts in het huis

van den senator geweest is. Miss Anne gaat naar den rechter, en verhaalt, dat Vandermeer onschuldig is, daar hij den nacht van den moord in hare slaapkamer heeft doorgebracht — en nergens anders geweest is. John aanvaardt dit offer niet — hij weigert de waarheid van Anne's getuigenis te bevestigen — en wordt ter dood veroordeeld. Als weldra de onschuld van Vandermeer uitkomt, en de ware moordenaar gevonden is, wordt Anne krankzinnig.

Dit laatste deel is volkomen *sensational* — en van twijfelachtigen goeden smaak. De novellen, die met eene rechtszitting ten crimineele eindigen, waarbij een onschuldig held wordt ter dood veroordeeld, zijn legio. Niemand heeft evenwel tot nog toe Walter Scott overtroffen in zijn *Heart of Mid-Lothian*, of Dickens in het proces van Fagin uit *Oliver Twist*. De nieuwe roman van den heer G. O. van Wijk heeft als geheel minder aanspraak op lof, doch wel voor de details. De schildering van het Amerikaansche leven is voortreffelijk — en getuigt van zeer scherpe waarneming. Maar de roman van Miss Anne Wolfson boezemt als zoodanig weinig belang in.

* * *

De Controleur van Tjiworo. Eene bijdrage tot de kennis van het leven onzer jongelui in Nederlandsch-Indië. Oorspronkelijke moderne roman door A. le Clercq. 2 deelen. Amersfoort, *G. J. Slothouwer* (zonder jaartal, 1897).

Een Indische roman! Onze letteren der laatste vijftig jaren kenmerken zich door het steeds toenemen van Nederlandsche auteurs, die hunne ervaringen en waarnemingen gedurende hun verblijf in onze Oost-Indische koloniën kiezen tot stof voor een roman. Het schijnt, dat de heer A. le Clercq hier zijn eersteling aanbiedt, waarop men zeker met eenige toegevendheid zal willen letten, zoodra men weet, dat deze auteur het gebruik zijner oogen verloren heeft, waardoor zijne zoo moeielijke taak dubbel zwaar werd.

Het onderwerp van dit verhaal is zeer eenvoudig.

De controleur van Tjiworo, de heer Obbink, koopt van eene Javaansche moeder, een door haar aangenomen meisje, om zijne huishoudster te worden. De jonge Javaansche, Djiwa, is wanhopend, maar kan geen weerstand bieden, zij wordt met geweld gedwongen te blijven. Eerst na zeer lange tegenkanting schikt ze zich in haar lot. Na een jaar wordt zij ondanks zwangerschap uit het huis van den controleur verwijderd. Deze heeft kennis gemaakt met de mooie dochter van den administrateur eener groote suikeronderneming, Anna Vermaas. Hij vraagt haar ten huwelijk — want zijne huishoudster is weggezonden. Het geluk van den controleur duurt maar kort. De verstooten Javaansche Djiwa komt in de woning van den administrateur, en doet een aanslag op het leven van Anna Vermaas. Deze wordt verwond — maar niet gevaarlijk. Een Javaan, die zich het lot van Djiwa had aangetrokken, wil haar wreken, maakt amok en verwondt verschillende personen — ook den controleur van Tjiworo. De verloving wordt verbroken, Anna herstelt, en keert met haar vader naar Nederland terug. De controleur komt op van zijne wonden, maar blijft een gebroken man.

Dit is de uiterst beknopte saamvatting van een zeer boeiend werk. Hoewel de arbeid van den nieuweling hier en daar door kleinigheden in het oog valt, is het geheel eene zeer verdienstelijke schepping. De schildering van het leven in Java is voortreffelijk. Er treden eenige kleurlingen in op, die bijzonder goed getroffen zijn. Op de suikeronderneming Kebon Kidoel, wordt door een sinjo, die Plet heet, een huwelijk gesloten met eene nonna, die men naar haar Nederlandschen vader, nonna Frans noemt. Plet was „geel perliep met gaar" en wist haar tot een huwelijk

te bewegen. Na haar huwelijk wordt het volgende zeer karakteristieke beeld van Njonja Plet aan den lezer vertoont:

„Met haar huwelijk brak moeder Plet wel voor „goed met haar afdwalingen van vroeger, maar „toch hadden de aanraking en de intieme omgang „met de jongelui van Kebon Kidoel haar in den „grond bedorven en de kiem gelegd van vele „kwade neigingen. Na haar huwelijk werd ze een „dier legio ronselende en konkelende nonna's, „wier huis openstaat voor ongerechtigheden van „allerlei aard. Ze begon al spoedig een woeker„handel, zooals die in Indie veelvuldig voor„komt, eerst in 't klein uit gebrek aan bedrijfs„kapitaal, daarna in het groot met de gemaakte „woekerwinsten en de maandelijksche trakte„menten haars mans, toen deze het eindelijk tot „machinist had weten te brengen."

„Zij handelde in gouden en zilveren sieraden, „diamanten, sarongs en ander gebatikt goed, „hield een voordeeligen warong, knoeide op grove „wijze met vuilaardige Chineezen, dreef in alle „geheimzinnigheid een verboden handel in koffie „en opium, leende geld uit aan Javanen en in„landsche hoofden tegen fabelachtig hooge pro„centen, nam kostbaarheden in beleening op „schandelijke conditiën, deed een drukke nering „in huishoudsters en maagden — enz. enz. en „uit al dat geronsel en gekwansel wist ze rijke „baten, ongeloofelijke winsten, te halen. Ze had „er den slag van haar waren tegen hooge prijzen „op te dringen aan koopzieke vrouwen. Chinee„zen wist ze in al hun aangeboren sluwheid tot „haar werktuigen te maken en inlandsche hoofden, „Arabieren en andere vreemde Oosterlingen door „schijnbare geldelijke offervaardigheid tot afhan„kelijkheid te dwingen."

Deze type van Javaansche gehuwde *nonna* is allervoortreffelijkst geschilderd, en getuigt van zeer nauwkeurige waarnemingen. Ook haar uiterlijk heeft de auteur zeer typisch voorgesteld:

„Moeder Plet is een vrouw, die in den echtelijken „staat haar slankheid van voorheen verloren heeft „en in zwaarte van lichaam zeker niet veel minder „gewicht in de schaal legt dan haar man. In den „omvang van haar middellijf en leden doet ze „niet voor hem onder. Haar gelaat, dat nog „sporen draagt van vroegere schoonheid, is bijna „als marmer zoo blank, een blankheid, die Koosje „(hare dochter) van haar heeft geërfd, zooals zij „van haar pursang-Europeeschen vader. Het zware, „donkere, glanzende haar en de gitzwarte oogen „staken scherp en sierlijk tegen dat blanke af, „zooals ook bij hare dochter, haar evenbeeld „van vroeger, het geval is. Overigens heeft ze „weinig uiterlijk schoon mogen behouden... „Doch hare oogen schitteren nog in den gloed „van vroegere jaren en haar gansche aanblik ver„raadt nog dezelfde onbeschaamdheid en onver„schrokkenheid van toen."

De heer A. le Clercq staat hier in talent naast Maurits (P. A. Daum), die juist uitmunt in de schildering van geruïneerde, half verloopen kleurlingen, en van dat heilloos Europeesch proletariaat, dat in Nederlandsch Indië den goeden naam en het prestige van ons volk onberekenbaar nadeel doet. Het is op dit terrein, dat de latere Indische romans den lezer meer en meer verplaatsen, terwijl daarbij de neiging om den hoek gluurt aan enkele Javaansche helden of heldinnen de schitterendste rol te doen spelen.

De heer le Clercq heeft in dit opzicht hetzelfde gedaan — hij heeft zijne heldin Djiwa geschilderd met het penseel, dat Multatuli voor zijne Soendaneesche Adinda gebruikte. Hij was volkomen in zijn recht, toen hij zijne Djiwa als eene belangrijke en sympathieke figuur aan zijne lezers voorstelde. Maar hij is genoodzaakt haar een vonnis te doen ondergaan wegens haar aanslag op het leven van Anna Vermaas — en laat haar ten slotte huwen met een mandoer, om er een burgerlijk eind aan te maken.

T. B.

JOHAN DE WITT *Raed-Pensionaris en Groot Zegel Bewaerder van Hollandt ende West Vrieslandt.*

Ætatis Suæ XLV.

Jac. Houbraken Sculpsit. *C. Netscher Effigiem pinxit A° 1670* *H. Scheurleer excudit.*

Johan de Witt

DE GESCHIEDENIS DER LEVENSVERZEKERING.

DOOR

MR. H. S. VELDMAN.

Het schijnt misschien velen voorbarig om reeds thans, nu er nog slechts sedert korten tijd naar het verleden der levensverzekering wordt gevorscht en bijgevolg de gegevens nog zijn weinig in getal, een geschiedenis daarvan te willen schrijven. Maar toch kan het zijn nut hebben om die gevondene gegevens *) tot één geheel te vereenigen, ten einde een overzicht te krijgen der perioden, die, als nog niet of nog niet voldoende onderzocht, dan blijken zullen in de eerste plaats daarvoor in aanmerking te moeten komen. Vooraf vraag ik verschooning voor het dikwijls voorkomend geval, dat de beknoptheid, die voor een artikel in een maandschrift noodzakelijk is, mij dwingt om sommige punten slechts vluchtig aan te roeren, ja zelfs geheel buiten bespreking te laten.

De levensverzekering, zooals wij die heden ten dage kennen en waardeeren, is niet een produkt van eeuwen oud. Wel ontmoet men haar beginsel, de voorzorg, reeds in de grijze oudheid, zoolang er menschen hebben bestaan, maar die voorzorg was een geheel andere dan die, welke door de tegenwoordige levensverzekering wordt in praktijk gebracht. Ten tijde der Romeinen zorgden de *sodalitates*, welke eenigszins van godsdienstigen aard waren, voor de begrafenis harer leden, hetzij door hun stoffelijk overschot bij te zetten in een aan de vereeniging toebehoorend graf of *columbarium*, hetzij door aan hunne erfgenamen een begrafenisgeld of *funeraticium* uit te keeren. De leden waren verplicht een bepaald intredegeld en een zekere contributie te betalen. Het oudste reglement schijnt te zijn dat van het *Collegium funeraticium Lanuvium*, ± 133 n. Chr.

Naast deze *sodalitates* stonden de militaire vereenigingen, die behalve een begrafenisgeld aan de erfgenamen harer leden een zekere som uitkeerden.

Maar deze instellingen verschilden hemelsbreed met de tegenwoordige levensverzekering-maatschappijen. Toen werd de uitkeering gedaan zonder den vasten grondslag der sterftewetten; alles berustte op schattingen, waarmede de wetenschap der sterfteberekening niets had te maken om de eenvoudige reden, dat men geen vermoeden had van de mogelijkheid om een regelmaat te vinden in de verschillende sterften. De kassen werden voor een groot gedeelte gevuld door buiten de instelling staande liefdadige medemenschen.

De gilden, die in de middeleeuwen zulk een groote rol hebben gespeeld, wijdden ook hunne aandacht aan de begrafenis der leden. Niet alleen werd den overledene door zijne medebroeders in het gild de laatste eer bewezen, maar ook werden de begrafeniskosten door de gildekas gedragen en ontvingen

---

*) Hoogst verdienstelijk heeft zich de Directie der Algemeene Maatschappij van Levensverzekeringen en Lijfrenten, gevestigd te Amsterdam, gemaakt door hare historische nasporingen, welke belichaamd zijn in het onlangs verschenen pracht- en standaardwerk: „Bouwstoffen voor de geschiedenis van levensverzekeringen en lijfrenten in Nederland".

de nagelatene betrekkingen een ondersteuning. Langzamerhand werden deze uitgaven met die voor ondersteuning van behoeftigen en ouden van de overige gescheiden en ontstonden er afzonderlijke „bossen", beheerd door meestal 2 „bosmeesteren" en waarvan in den lateren tijd ook niet-leden van het gild lid konden zijn. Men naderde dus een stap tot het tegenwoordige stelsel van levensverzekering, maar het is aan de gilden niet gegeven geweest om dat stelsel zelf in toepassing te brengen. Ook zij nog dachten niet aan het zoeken naar de sterftewet en de daarop gegronde sterftetafel en tarieven.

Van uit Italie kwam in de 16e eeuw een ander soort van „verzekering". De daar opgerichte *montes pietatis* of *montes della doti* hadden ten doel den minderen man geld te leenen op voordeelige voorwaarden, en ten einde zich het benoodigde geld te verschaffen, sloten zij „verzekerings-contracten" af, waarbij zij op zich namen om een bepaalde som te zullen uitbetalen, indien een aangewezen persoon op een zekeren tijd nog in leven was. Veelvuldig werd van deze „verzekering bij leven" gebruik gemaakt om aan een meisje later een bruidschat of uitzet te kunnen geven. Maar weer moet de opmerking gemaakt worden, dat deze instellingen bij het beloven der soms zeer groote uitkeeringen niet met de sterftekansen te rade gingen.

Dat was ook het geval geweest met de omstreeks 1300 te Londen opgerichte *casualty assurance*, welke de „verzekering" was van den losprijs der door zeeroovers gevangen genomen equipage. Dit soort van contracten heeft men verder uitgebreid, en zoo kwam men er toe om overeenkomsten te sluiten, krachtens welke men een zekere som ontving, ingeval men van een reis behouden thuiskwam. Maar men ging nog verder en sloot zelfs contracten, waarbij de uitkeering van een somme gelds werd bedongen, indien een derde persoon, die vaak van de geheele zaak niet de minste kennis droeg, binnen een zekeren tijd stierf; overleed hij echter niet in dien tijd, dan was de „verzekeraar" de gelukkige winner! Hoe ver was men toen nog van weddenschap af? Was het een wonder, dat er verbodsbepalingen werden in het leven geroepen tegen dergelijke misbruiken?

Zoo verbood *Karel V* in 1544 de „weddinghen op knechtkens of meyskens" en gaf de *Guidon de la mer*, waarin het zeerecht vervat is, dat omstreeks 1560 te Rouaan gold, de volgende bepaling: „Autre sorte d'asseurance est faite par les autres nations sur la vie des hommes, en cas qu'ils décédassent estant sur leur voyage, de payer telles sommes à leurs héritiers ou créanciers; mesme les créanciers pourront faire asseurer leurs debtes si leur debiteur passoit de pays en autre; le mesme feroient ceux qui auroient rentes ou pensions en cas qu'ils décédassent, de continuer pour telles années à leurs héritiers telles pension ou rente qui leur estoit deue, qui sont toutes pactions reprouvées par les bonnes moeurs et coutumes dont il arrivoit une infinité d'abus et de tromperies pour lesquelles ils ont esté contraints abolir et défendre ledit usage, qui sera aussi prohibé et défendu en ce pays." Uit deze aanhaling blijkt tevens, welke soorten verzekeringen er toen ter tijd o.a. werden gesloten.

In 1571 bekrachtigde Philips II het door zijn vader gegeven verbod: „En

om te verhoeden de abuysen, fraulden, bedrogh en crymen, die ghecomitteert zijn gheweest in de assurancien en versekerynghen op het leven van de lieden en persoonen; ook op weddynghen van reysen of te voyagiën en dierghelijke Inventiën, hebben wij alle dieselve gheprohibeert en verboden, prohibeeren en verbieden bij dezen als den ghemeyne welvaert schadelick ende hinderlycke wesende, ende van quade exempel."

Het is evenwel de vraag of deze verbodsbepaling bij ons te lande in die woelige tijden, toen men de wapenen tegen den koning had aangegord, ooit heeft gegolden. Zich er aan gestoord heeft men zeker niet, zoo ten minste de lijfrenten ook onder die bepaling vielen, daar de staten en steden voortgingen met het negotieeren van dergelijke renten. Wanneer er voor het eerst contracten van lijfrenten zijn gesloten, is onzeker. Blijkens het oudste tot dusver bekende stuk, dat over lijfrenten handelt en het jaartal 1345 draagt, gaf graaf Willem IV aan de steden Dordrecht, Leiden, Haarlem, Delft, Middelburg en Zierikzee de opbrengst van eenige domeinen in ruil voor de koopsom van op zijn verzoek verkochte lijfrenten. In dit stuk staat niet, wat lijfrenten zijn, zoodat ik gerust de conclusie mag trekken, dat zij reeds vóór dien tijd bekend waren. In dien tijd werden de lijfrenten gesloten op het eigen lijf, gelijk o. a. blijkt uit rentenbrieven van 1472 (de oudste tot nu toe opgedolven lijfrentenbrief) en 1505. Later werd dat anders en vestigde men de lijfrenten gewoonlijk op het lijf van een derden persoon. De lijfrenteniers begrepen, dat het voor hen voordeeliger was, indien de rente werd vastgesteld op het leven van jonge, gezonde kinderen, die de meeste kans boden om lang te leven. En zij konden dat doen, omdat de lijfrenten altijd verkocht werden zonder dat de leeftijd van den persoon, op wiens lijf zij werden gevestigd, bij de berekening in aanmerking werd genomen. Ja, men kan zeggen, dat men in het geheel geen vasten maatstaf had, waarnaar de hoogte der te storten som werd vastgesteld. Een bepaalde verhouding tusschen los- en lijfrenten was er niet, hoewel men soms de lijfrenten op één hoofd ongeveer 2 maal zoo groot vindt als de losrenten.

Ter illustratie zal ik eenige opgaven doen van verkochte los- en lijfrenten over verscheidene jaren.

Jaar.	Losrente.	Lijfrente op 1 hoofd.	Lijfrente op 2 hoofden.	Jaar.	Losrente.	Lijfrente op 1 hoofd.	Lijfrente op 2 hoofden.
1402	10 pCt.	—	—	1578	10 pCt.	—	—
1464	$8^1/_3$ „	$11^3/_{17}$ pCt.	$9^1/_9$ pCt.	1588	$8^1/_3$ „	$16^2/_3$ pCt.	$12^1/_2$ pCt.
1505	$6^2/_3$ „	—	—	1598	$8^1/_3$ „	$14^2/_7$ „	—
1536	$6^1/_4$ „	—	—	1603	—	$12^1/_2$ „	10 „
1554	—	$14^2/_7$ „	—	1646	5 „	—	—
1556	—	± 13 „	—	1657	4 „	$7^1/_2$ „	—
1557	$8^1/_2$ „	$13^1/_3$ „	—	1670	4 „	$7^1/_7$ „	$5^{15}/_{17}$ „
1572	$6^1/_4$ „	—	—	1696	$3^1/_2$ „	—	—
1573	$8^1/_3$ „	—	—	1738	$2^1/_2$ „	$7^1/_2$ „	—

Zoo ging men voort met het verkoopen van lijfrenten, zonder dat de wetenschap der wiskunde den weg aangaf, dien men moest bewandelen. Het vast-

stellen der rente was een schatting zonder meer, de gemiddelde levensduur van dengene op wiens hoofd de rente werd vastgesteld, was geen maatstaf voor de berekening, en men beschikte niet over de gegevens, waaruit men dien levensduur kon bepalen. Daarin zou eerst verandering komen in het jaar 1671, althans theoretisch.

Voor dat ik tot de bespreking daarvan overga, zal ik eerst kortelijks aanstippen een leening, die in 1670 door de stad Kampen werd aangegaan. Er werd aldaar besloten 400 actiën van *f* 250 elk uittegeven op „lijfrenten bij overlevingh," waaronder men het volgende verstond. De stad verbond zich om 4 pCt. rente te betalen van het geheele kapitaal van *f* 100.000, welke rente ieder jaar werd verdeeld onder de nog in leven zijnde oorspronkelijke aandeelhouders der „compagnie." Waren allen overleden, dan zou het kapitaal aan de stad vervallen. Ten einde deze leening aan te prijzen, verscheen er van de hand van Jacob van Dael, „geswooren Makelaar der stadt Amsterdam," die als kassier zou optreden, een werkje, getiteld: „Vertoogh en Calculatie, waer mede klaer en blijckelijck wordt vertoont en aengewesen de Beneficien en voordeelen, die uijt deze lijfrenten bij overlevingh, in diervoegen als bij de stadt Kampen werden opgenomen, zoo wel voor de Opnemers als voor de Gevers, staen getrocken en genooten te werden Gesteld in vergelijckinge met Losrenten tegen 4 ten hondert, en ordinaris Lijfrenten tegen 8 ten hondert." Een sterftetafel werd er bijgevoegd, aantoonende dat van de 400 personen na 12 jaar nog zouden leven 200, na 24 jaar 100, na 36 jaar 50, na 48 jaar 25, na 60 jaar 12, na 61 tot 67 jaar achtereenvolgens 11, 10, 9, 8, 7, 6, na 68, 70 enz. tot 76 jaar 5, 4, 3. 2, 1, terwijl na 80 jaar allen zouden zijn overleden. Men kon nu zelf de te genieten voordeelen berekenen; immers wie na 12 jaar nog in leven was, zou reeds 2 × 4 of 8 pCt. rente ontvangen; hield men het nog 12 jaar langer uit, dan zou de rente reeds geklommen zijn tot 4 × 4 of 16 pCt. enz.

Het volgende jaar volgde de stad Groningen dit voorbeeld en het was weer van Dael, die de leening smakelijk zocht te maken in een „Vertoogh". Moest ik geen rekening houden met de beperkte ruimte, dan zou het interessant zijn om de redenen weer te geven, die hij meende ter aanprijzing te moeten geven.

In het jaar 1670, toen men aan den vooravond stond van den grooten strijd, dien de Republiek 2 jaren later met hare machtige naburen zou aanvangen, hadden er herhaaldelijk bijeenkomsten der Generale Staten plaats, ten einde „suffisante Middelen te helpen excogiteren, tot versterckinge van 's Landts Militie, midtsgaders esquipage van een suffisante Zeemacht, geproportionneert naer den noodt, die den Staet tegen het naestkomende Voorjaer soude mogen komen te drucken". Verschillende plannen werden er ter tafel gebracht, o. a. om lijfrentenbrieven uit te geven „zooals de Stadt van Campen in dezen loopenden jare albereydts in simili casu" had gedaan of „bij maniere van een societeyt" zoodanig dat de rente zou zijn 4 pCt. met een amortisatietermijn van 43 jaar dan wel tegen een hoogeren interest met een korteren tijd voor

amortisatie, of om het geld op te nemen op losrente. Van de ruim 5 millioen, die er noodig geoordeeld werden, werd 1 millioen door de steden voorgeschoten op de verdubbeling van den impost op het gemaal. Een 2de millioen zou verkregen worden door het verkoopen van lijfrenten en wel $^{7}/_{10}$ op één hoofd tegen den penning 14 of $7^{1}/_{7}$ pCt. en $^{3}/_{10}$ op 2 hoofden tegen den penning 17 of $5^{15}/_{17}$ pCt. Teneinde de ontbrekende 3 millioen te vinden, werd er op 30 Juli na lange beraadslagingen besloten, dat gecommitteerden advies zouden uitbrengen over de vraag „of eenigh ende hoedanigh bequaem fonds geexcogiteert ende uijtghevonden soude konnen werden, daer op de voorschreve negotiatie van lijfrenten met de minste quetsinge van den Lande gedaen soude moge werden". Natuurlijk moesten er tijdens de besprekingen bij de Staten dikwijls vragen zijn gerezen als deze: welk bedrag moet voor amortisatie op de gewone rente worden gelegd? Hoe komt men aan de penningen 14 en 17? Hoe moet de verhouding zijn tusschen los- en lijfrenten?

Johan de Witt (± 1625—1672) heeft dat begrepen en zoo kwam hij er toe om op die bovengenoemde vergadering een memorie over te leggen, getiteld: „Waardije van Lijfrenten naer proportie van Losrenten". Uit deze memorie blijkt, dat hij reeds bij de beraadslagingen over de verschillende voorstellen meermalen het opnemen van geld op lijfrenten had aanbevolen, daar deze wijze zoowel in het voordeel was van den Staat, die dan op de toekomst minder zware lasten zou leggen, als van de particulieren, welke bewering door hem „op vaste gronden demonstrativelijck konde werden aenghewesen", waarop de Staten verzocht hadden „van het bewijs van dien in geschrifte te moghen werden ghedient".

De Witt dan nam in zijn memorie aan, dat de levenskans van den mensch van het 3de tot het 53ste jaar volkomen gelijk is, welke kans hij stelde op 1; die van het 53ste tot het 63ste jaar bepaalde hij op $^{2}/_{3}$, van het 63ste tot het 73ste op $^{1}/_{2}$, van het 73ste tot het 80ste op $^{1}/_{3}$, terwijl hij met levens boven 80 jaar geen rekening meer hield. De penning voor lijfrente op een jeugdig persoon zou dan gesteld moeten worden op 16. Deze sterftewet werd door hem niet verklaard, zoodat wij niet weten of zij geheel willekeurig is dan wel steunt op vaste gegevens. Wel zegt hij, dat de „particuliere uytreeckeningen oock, des noodt zijnde, aan U Ed. Groot Mo. sullen konnen werden vertoont", maar al heeft hij dat ook gedaan, wij hebben tot onzen spijt tot dusver nog niets van zijne berekeningen gevonden. — Hij had verder nagegaan in eenige „blaffaerden" de sterften van ettelijke lijfrenteniers en wat deze aan renten hadden genoten en op grond daarvan was hij tot de conclusie gekomen, dat *f* 1 lijfrente meer waard was dan *f* 16, misschien wel *f* 18. Deze „blaffaerden" waren Haagsche boeken van jongere dagteekening dan de Amsterdamsche, welke na hem Johannes Hudde zou raadplegen. Zijn wijze van berekening had de Witt vooraf door Hudde laten bekrachtigen, welke dat deed in deze bewoordingen: „Verklare ick ondergeschreven, ten versoecke van den Heer Raedt-Pensionnaris van Hollandt en West-Vrieslandt, met aandacht naergelesen ende overwogen hebbende de bovenstaende stellinghen, ende de conclusiën

daer uytgetrokken tot uytvindinge van de waarde van een lijfrente teghens een Losrentie van vier ten hondert 's jaers, te oordeelen, dat de methode daer toe gebruickt accuraet is uytgevonden, ende dat het besluyt daer uyt ghemaeckt... op vaste Mathematique gronden is steunende, sonder wedersproken te konnen worden". De Witt toonde alzoo aan, dat de wijze waarop in zijn tijd de lijfrenten werden genegotieerd, van groot voordeel was voor de lijfrenteniers; immers de penning was altijd 14 en in plaats dus, dat de lijfrente moest bedragen $6^1/_4$ of $5^5/_9$ pCt., was zij $7^1/_7$ pCt.

Zoo had dan de Witt klaar en duidelijk aangetoond, dat de gemiddelde levensduur van dengene op wiens hoofd de rente werd vastgesteld, een uiterst gewichtige factor moest zijn bij de berekening. Hij was de eerste, die bewees, dat de actuarieele wetenschap onmogelijk bij het uitgeven van lijfrentenbrieven kon worden gemist. Hoe gebrekkig zijne gegevens en daardoor hoe onnauwkeurig zijne resultaten ook waren, toch moet door de levensverzekeraars de naam van hem hoog worden gehouden, als zijnde die van een man, die voor het eerst op logische en juiste wijze de methode uiteenzette waarop de lijfrenten moesten worden berekend. Men heeft de Witt genoemd den grondlegger der levensverzekeringwetenschap — en terecht mag men dat doen, daar tengevolge van zijn werk deze wetenschap theoretisch een geheel nieuwe phase is ingetreden. Op de door hem gelegde stevige grondslagen heeft men verder getimmerd, zoodat het gebouw der verzekering niet meer rust op het drijfzand der schatting, maar op den vasten bodem der mathesis.

Men zou verwachten, dat na het verschijnen van de Witt's memorie de lijfrenten in het vervolg zouden genegotieerd worden tegen den penning 16 of 18 op 1 hoofd. Maar niets er van: de penning bleef 14 tegen 17 op 2 lijven, zooals zij tot dusver was geweest. Vreemd komt dit natuurlijk een ieder voor en met recht! De reden daarvan moet dan ook worden gezocht in den stand der staatkundige partijen, in het bovendrijven der Oranjepartij en het zinken en verdwijnen van de Witt's aanhangers. Hij had zijn rol uitgespeeld en in zijn lot schijnt de memorie gedeeld te hebben. De Staten gaven wel lijfrentenbrieven uit, doch op de oude wijze en voorwaarden.

Toch ging men, wellicht mede als een gering gevolg van de Witt's arbeid, langzamerhand inzien, dat de levenskans in aanmerking moest worden genomen. Had men tot dusver altijd lijfrenten verkocht tegen een voor allen gelijkblijvende premie en was daarvan het gevolg geweest, dat alleen jonge kinderen werden aangewezen op wier lijf de rente werd vastgesteld, spoedig kwam men er toe een tarief te maken voor de verschillende leeftijden, gelijk o. a. blijkt uit een door de stad Delft in 1701 uitgegeven lijfrentenbrief. Zeer ver was men echter nog af van de berekening door middel der wiskunde van den gemiddelden levensduur, gegrond op omvangrijke waarnemingen. Het kenmerkende van deze tarieven was, dat de lijfrenten voor de jongere leeftijden te hoog waren in vergelijking met die voor de oudere, zoodat deze laatste weinig of niet bezet waren.

Heeft de Witt alzoo in de praktijk niet veel succes gehad van zijn werk, de theorie werd door anderen verder uitgesponnen en in de eerste plaats door

Christiaan Huygens. Deze (1629—1695), wiens naam als wis- en natuurkundige tot ver over de grenzen was beroemd, kreeg naast mannen als Pascal, Descartes zitting in het door den minister Colbert in 1666 te Parijs opgerichte „Académie royale des sciences de Paris." Wat zijne verdiensten voor de levensverzekering

Chr. Huygens.

betreft, is hij de man, die het eerst de waarschijnlijkheidsleer wiskundig heeft behandeld. Wel hadden Pascal en Fermat reeds vóór hem eenige vraagstukken betreffende die leer opgelost, maar behalve dat hun arbeid slechts een gedeelte omvatte, had bovendien Huygens geen nut daarvan, daar, gelijk hij zelf zegt, „elck zijn maniere van uytvinding bedeckt gehouden" heeft. Zijn opstel draagt

tot titel: „Van rekeningh in spelen van geluck" en is, in het Latijn vertaald, opgenomen in de „Mathematische Oefeningen" van Prof. F. van Schooten te Leiden. Dit laatste werk is verschenen in 1657, zoodat men tot de conclusie mag komen, dat de Witt met het opstel van Huygens bekend was. In zijn opstel behandelt hij 14 „voorstellen" betreffende het werpen met den dobbelsteen en het reeds door Pascal onder handen genomen vraagstuk aangaande de verdeeling van den inzet onder 2 spelers, die met het spel ophouden na elk een aantal punten te hebben gewonnen. Hij zelf drukt zijn doel aldus uit: „Al-hoewel in de spelen, daar alleen het geval plaets heeft, de uytkomsten onseecker sijn, soo heeft nochtans de kansse, die yemandt heeft om te winnen of te verliesen, haere seeckere bepaling." Aan het eind van zijn opstel geeft hij 5 onopgeloste vraagstukken.

Nergens in zijn verhandeling worden de door hem gevonden regelen der waarschijnlijkheidsleer toegepast op den menschelijken levensduur, zoodat men er toe gekomen is om aan de Witt de eer der toepassing te geven. Uit de voor een paar jaar in druk verschenen briefwisseling tusschen Christiaan en zijn broeder Lodewijk, welke plaats greep in het jaar 1669, blijkt echter, dat niet de Witt, maar Christiaan de vader daarvan is. Lodewijk berichtte aan zijn broeder, dat hij een sterftetafel had afgeleid uit een tafel, welke voorkwam in John Graunt's „The bils of mortality," waarop Christiaan zeer terecht antwoordde: „als die berekening op juistheid zal aanspraak maken, dan zou men een tafel moeten bezitten, die jaar voor jaar aanwees hoeveel personen er sterven van een zeker ondersteld aantal, b. v. honderd, en gij moet die door het een of ander middel, zooals ik er een weet, hebben aangevuld." *) Dan verklaart hij zich bereid om de tafel aan te vullen en de daarmede samenhangende vraagstukken op te lossen, en het is over deze tafel, dat de briefwisseling verder handelt, ten minste wat onze kwestie aangaat.

Christiaan komt dan op grond der waarnemingen, te Londen geschied, tot de conclusie, dat een jonggeborene heeft

36 kansen om 3 jaren te leven
24 „ „ 11 „ „ „ enz.

„Nu moet men, volgens mijn regel voor „spelen van geluk," elk aantal kansen vermenigvuldigen met de jaren die zij geven, en de som der produkten, die 1822 is, deelen door de som van alle kansen, die hier 100 is. En het quotient, dat hier 18 jaren en ongeveer $2^1/_2$ maand is, zal aanwijzen wat de kans van den of de jonggeborene is." De volgende tabel geeft hij:

						Te bereiken leeftijd.
Een jonggeboren kind heeft nog te leven	18.22	of 18 j.	en $2^2/_3$	m.	Ongeveer	18.22
„ kind van 6 jaren „ „ „ „	20.81	„ 20 j.	„ 10	m.	„	26,81
„ „ „ 16 „ „ „ „ „	20.25	„ 20 j.	„ 3	m.	„	36.25
„ „ „ 26 „ „ „ „ „	19.40	„ 19 j.	„ 5	m.	„	45.40
„ „ „ 36 „ „ „ „ „	17.50	„ 17 j.	„ 6	m.	„	53.50
„ „ „ 46 „ „ „ „ „	15.00	„ 15 j.	„ 0	m.	„	61.00

*) Vertaling, zooals zij in het reeds vermelde werk der „Algemeene" uit het Oud-Fransch is gegeven.

JOANNES HUDDE,
Burgemeester en Raad der Stad Amsterdam.
H. Pothoven, delin. na 't Schildery, by den Wel Ed: Gestr: Heer Mr: Wm. Gs. Dedel Salomonsz. Hoofd Officier der Stad Amsterdm. J. Houbraken, sculps.

J. Hudde

					Te bereiken leeftijd.
Een kind van 56 jaren heeft nog te leven	11.67	of 11 j. en	8 m.	Ongeveer	67.67
„ „ „ 66 „ „ „ „ „	8.33	„ 8 j. „	4 m.	„	74.33
„ „ „ 76 „ „ „ „ „	5.00	„ 5 j. „	0 m.	„	81.00
„ „ „ 86 „ „ „ „ „	0.00	„ 0 j. „	0 m.	„	86.00

Alzoo kunnen wij constateeren, dat de waarschijnlijkheidsleer, die in de levensverzekerings-wetenschap zulk een belangrijke rol speelt, het geesteswerk is van Huygens, terwijl na hem De Witt in zijn bewuste memorie de wijze aanwees, waarop lijfrenten moesten worden berekend. Een waardige medearbeider, die als 't ware de schakel vormde tusschen deze beiden, was Johannes Hudde (1628—1704), de Burgemeester van Amsterdam. Als wiskundige werd en wordt hij hoog gesteld. Dat ook De Witt en de Staten hem als een gezaghebbend man beschouwden, is reeds gebleken door de vermelding, dat de eerste hem verzocht om zijne methode van berekening van lijfrenten na te zien en te beoordeelen. Stond hij dus met De Witt in betrekking, ook met Christiaan Huygens sprak en correspondeerde hij in 1671 over de kansrekening bij het spelen met dobbelsteenen en over de lijfrenten. In een den 18den Augustus 1671 door Hudde aan Huygens geschreven brief werd ingesloten een, gelijk de laatste het noemde, „Tableau de mortalité." Wat is dit voor een tafel?

Wij weten, en hebben er reeds op gewezen, dat er tegen het jaar 1672 dringende behoefte was aan geld, ten einde den dreigenden vijand het hoofd te kunnen bieden. Ook Amsterdam moest haar deel opbrengen en daarom besloot de regeering aldaar lijfrentenbrieven uit te geven, gelijk ook geschiedde bij de resolutiën van 18 Juli 1672 en 18 Januari 1673. Evenals Delft, naar reeds is gemeld, later rekening zou gaan houden met de levenskansen — al bleef de bepaling er van ook een schatting — zoo deed Amsterdam het reeds thans en werden de koopsommen der lijfrenten van *f* 100 naar de leeftijden vastgesteld. De resolutiën vielen juist in den tijd van het burgemeesterschap van Hudde, zoodat men wel mag aannemen, dat hij de groote man bij het vaststellen der tarieven is geweest. Wanneer wij nu verder weten, dat in 1671 hij aan Huygens de bovengenoemde talel van afsterving zond, dan wordt het ons duidelijk, dat deze tafel gediend heeft bij de berekeningen der uitgegeven lijfrenten. Het zou te veel plaats innemen, als ik deze tabel in haar geheel wilde opnemen. Hoe zij ingericht was, schreef hij zelf aan Huygens: „De bovenste getallen boven de lijn betekenen de ouderdom der persoonen, toen op deselve de lijfrenten zijn gekogt, en de reex, onder der selve jaren, de tijd die zij daarna nog geleeft hebben; zo zal uEds. bevinden in d' 1e colom 61 persoonen, die maar een jaar out waren toen op haar lijf de lijfrenten zijn gekogt, en welke na dat ééne jaar hebben geleeft als in de colom staat uijtgedrukt."

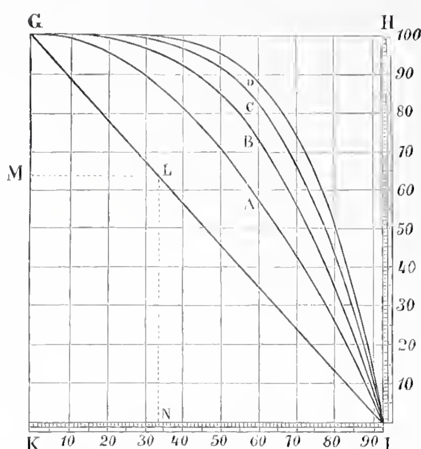
Lijfrenten, gekogt op d' ouderdom van	Jaren					
	1	2	3	4	5	50
Daarna geleeft	1	1	2	1	0	3
	6	4	2	2	3	8
	6	8	2	2	5	8
	13	11	3	2	5	20
	enz.					

Hoe is Hudde aan deze tafel gekomen? Hij zelf zegt in zijn brief aan Huygens van 22 Mei 1671: „Ik vind uyt het leven van verscheyde menschen op wiens lijf alhier te Amsterdam lijfrenten zijn verkoft in de jaren 1587, 88, 89 etc. een geheel andere ordre als die Engelsman (n.l. John Graunt in zijn reeds aangehaald werk) ons heeft opgegeven. Wanneer ik volkomen klaar zal zijn, zal ze uEd. communiceren. Wenschte ook wel te weten wat nieuwe concepten de Raadpensionaris dienaangaande hadde, zo ze communicabel zijn." In zijn brief van 18 Augustus spreekt hij van de jaren 1586, 87, 88, 89 en 90 en vertelt hij, dat De Witt zijne gegevens getrokken heeft „uyt de Haagse en jongere boeken als d' onze hier t' Amsterdam." Derhalve heeft Hudde de Amsterdamsche registers van 1586 tot 1590 der personen op wie lijfrenten waren vastgesteld, geraadpleegd en daaruit zijn tafel samengesteld. Hudde werkte dus ten tijde, dat ook De Witt zijne waarnemingen deed, met wien hij ook over zijn tafel heeft gecorrespondeerd. Hij vertelt aan Huygens, dat zijne uitkomst met die van De Witt „al vrij wel overeenkomt, en 't is te verwonderen dat in alles geen grooter verschil valt." Terwijl wij van De Witt alleen de uitkomsten zijner berekeningen hebben, doch die berekeningen zelf niet, zoo mag terecht aan deze tafel van Hudde groote waarde worden gehecht, als zijnde een der eerste, indien niet de eerste tafel der wereld.

Nu was men dus gekomen tot het doen van waarnemingen en Hudde's tafel gaf ieder de gelegenheid om een sterftetafel samen te stellen. Maar hoe ver de theorie ook was, wees zij toch — ik heb er reeds op gewezen — den weg niet aan de praktijk, die voortging met op de oude wijze van schatting lijfrenten te negotiëeren, al kwam men er ook toe om een tarief te maken. Deze naar de leefwijze vastgestelde tarieven werden nu eens verlaagd, dan weer verhoogd, doch nergens blijkt, dat die wijzigingen het gevolg waren van nauwkeurig gedane waarnemingen der sterften.

Onmiddellijk na Hudde is er niet een groote theoreticus bekend. De eerste, die weer van zich deed spreken, was Isaac de Graaf (1683—?), welke in 1714 in zijn werk „Zamengestelde intrest en rabat-rekening" de hoogte der lijfrenten voor elke gestorte *f* 100 trachtte te berekenen op grond der door De Witt gegeven cijfers. In 1729 verscheen zijn „Waardije van Lijfrenten, Naar proportie van Losrenten", waarin hij uitgaat van de gedachte, dat de levenskans van af de geboorte afneemt en dat die afneming wellicht plaats heeft volgens een reeks. Deze reeks trachtte hij te vinden en stelde hij voor in een „tafel van levenskragt", een graphische sterftetafel. Tegen zijn bewering, dat de levenskans van een jonggeborene het grootst is, kwam vooral Nicolaas Struyck op, die zeide, dat de levenskans van een 10-jarigen b. v. veel grooter is en die verder opmerkte: „de gemelde schrijver zoekt de sterfte uit het besluit van den Raad-Pensionaris de Wit; dog, om zeker te zijn in de trap der sterfte, zoo dient men, uit de Boeken der Lijfrenten, een groote menigte Menschen, die reeds gestorven zijn, uit te trekken, hoe oud die waren, hoe de Lijfrenten opgenomen zijn; hoe lang dat ieder geleeft heeft" enz.

Deze Nicolaas Struyck (1687—1769) gaf reeds in 1716 uit een „Uytreekening der Kanssen in het speelen, door de Arithmetica en Algebra, beneevens een Verhandeling van Looterijen en Interest", waarin hij een volledig overzicht gaf der kansrekening. Maar vooral zijn van belang de in 1740 en 1753 uitgekomen boeken „Inleiding tot de algemeene geographie, benevens eenige sterrekundige en andere verhandelingen" en „Vervolg van de beschrijving der staartsterren, en nader ontdekkingen omtrent den staat van 't menschelijk geslagt, benevens eenige sterrekundige, aardrijkskundige en andere aanmerkingen", in welke boeken hij mededeelt, dat er tot zijn tijd toe nog zoo weinige waarnemingen waren gedaan aangaande de bevolking, de geboorten en de sterften. Sprekende over de „uitrekeningen van de Lijfrenten" critiseert hij De Graaf, zooals wij reeds gezien hebben. Uit de registers der lijfrenten, uitgegeven krachtens de reeds vroeger vermelde Amsterdamsche resolutiën van 1672 en 1673, stelde hij een sterftetafel samen voor mannen en voor vrouwen afzonderlijk, wat „(zijns) weetens nog niemand gedaan heeft, en daarom door (hem) is ondernomen". Verder deed hij tellingen aangaande den staat der bevolking in een kleine 100 plaatsen in Noord-Holland en West-Friesland. Over lijfrenten, tontinen en weduwenbeurzen geeft hij in zijne werken volkomen juiste ideeën. Hij was om zijn wetenschappelijke kennis in het buitenland bekend en geëerd en correspondeerde met de voornaamste geleerden zijns tijds. In minder aangename verhouding stond hij tot een man, die ook op het gebied der levensverzekering een voorname plaats heeft ingenomen, en deze man was Willem Kersseboom.

Tafel van levenskracht, door Isaac de Graaf.
K I = levensjaren.
I H = levenskansen.

Kersseboom (1691—1771) werd in 1729 „ordinaris Klerk der Kamere van Auditie der Gemeenelands Rekeningen van Holland", in 1749 „extraordinair commies der finantie van de Unie" en tevens in 1752 „Secretaris van 's Lands posterijen". Reeds in 1732 schreef hij een „Demonstratie bewijzende dat 1 Gulden Lijfrenten bij het ingaan der Negotiatie (alle de Lijven door malkanderen genomen) waardig is ten minste 17 Gulden kapitaal in een tijd, dat de ordinaris Interest of Losrente is 4 pCt." (Ik herinner er aan, dat 60 jaren vroeger De Witt ongeveer tot dezelfde con-

N. Struyck.

clusie kwam, daar deze als penning nam 16 à 18). Kersseboom had de hand in alle financiëele plannen, die de Staten op touw wilden zetten. Zoo hadden de Staten in 1735 geld noodig en dachten zij er aan om een negotiatie te doen plaats hebben „bij wege van Loterije van obligatiën en dertig jaarige Renten". Kersseboom was de man, die dit plan had bedacht, maar voordat echter tot de uitvoering er van werd overgegaan, werden door de Staten de meeningen gevraagd van Struyck, W. J. 's Gravenzande en anderen, welke meeningen hierop neerkwamen, dat de onderneming wel voor den Staat voordeelig werd geacht, maar dat zij was immoreel en onuitvoerbaar. Tegen de eerste meening, dat de Staat er van voordeel zou hebben, kwam echter Johannes van den Burch op in een „Aantooning wegens de faculteitgeeving

Vignet, geplaatst vóór 4 verhandelingen van Willem Kersseboom.

in de Hollandse loterije van drie Millioen Guldens, tot conversie van de dertig jaarige Prijsrenten in Lijfrenten" enz. Dit werkje gaf aanleiding tot een pennenstrijd tusschen de beide heeren, vooral fel en scherp van den kant van Kersseboom en de volgende brochures bestreden elkaar achtereenvolgens: „Vertoog van 6 May 1737, bewijzende dat de faculteit om de renten in 's Hollands negotiatie, bij wege van loterije van obligatiën en renten, te mogen nemen op lijven bij verkiezingen zonder eenige distinctie geen nadeel aan den lande heeft kunnen toebrengen, vervattende tegelijk een der exacte proeven van de zekere gronden op welke berust de waardije van Lijfrenten in proportie van Losrenten" (van K.) — „Vervolg op de

Aantooning" (van V. d. B.) — „Kort bewijs, dat op de afstervinge, voorgevallen in een klein getal persoonen van zeekeren ouderdom, geenszins een generale reegel van levenskracht voor andere te fundeeren is" (van K.) — „Tweede Vervolg" (van V. d. B.) en in 1740 „Observatien waarin voornamentlijk getoond word wat is Gelijktijdigheid, dewelke verricht wordt in alle Calculatien, die tot voorwerp hebben de Probable Levenskracht van persoonen van eenigen voorgestelden ouderdom" enz. Ook Struyck moest het ontgelden en zoo richtte Kersseboom tegen dezen in 1740 een scherp geschrift, getiteld: „Eenige Aanmerkingen op de Gissingen over den staat van het menschelijk Geslagt, uitrekening van de Lijfrenten en 't Aanhangsel op beide door Nicolaas Struyck." In de jaren 1738 en 1742 verschenen van Kersseboom's hand eenige geschriften over de bevolking van Holland en West-Friesland, welke hij in 1748 opnieuw uitgaf onder den den titel: „Proeven van politique rekenkunde." Hoeveel er ook op Kersseboom is aan te merken als een te heftig en vaak onbillijk polemiker en hoezeer zijn wijze van redeneeren dikwijls moet worden afgekeurd, toch is hij door deze „Proeve" beroemd geworden, want daarin geeft hij de

Ter Oprichtinge van de Weduwenbeurzen in 't jaar 1749.

Voorkomende bij een lofdicht in de Nederlandsche Jaarboeken.

Afbeelding van een medaille betrekking hebbende op een in 1749 te Amsterdam opgerichte weduwenbeurs.

op groote waarnemingen gegronde „Tafel van Levenskracht." Hoe hij echter aan die waarnemingen is gekomen, is nog niet opgehelderd en misschien is het waar, wat de „Algemeene" in hare meervermelde „Bouwstoffen" vermoedt, dat hij gebruik heeft gemaakt van de door de Witt gedane berekeningen, welke voor ons verloren zijn gegaan.

Kersseboom was een groot voorstander van het schieten van geld op lijfrenten, welke methode hij vooral verdedigde in zijne in 1745 en 1747 respectievelijk geschrevene „Memorie betreffende de wijze van Negotieeren (Parcimonia magnum vectigal)" en „Memorie in faveur van de Maxime, van liever de Geldligtingen te doen in Lijfrenten en diergelijke, dan in ordinaire Obligatiën." Zijn meening is, „dat Lijfrenten aangekogt tot den penning 22 eeven voordeelig aan de beleggers zijn als losrenten tot den penn. 40 of ordinaris obligatien tot 2½ pCt. interest." Zijn doel was om hulp te verleenen aan den Staat, die door het betalen van te hooge lijfrenten — wij weten, dat voornamelijk de Witt daarop reeds had gewezen — diep in de schulden zat, en op dat doel berustten al zijne plannen, welke hij tevens voor het publiek aantrekkelijk zocht te maken. Bij al zijne berekeningen hield Kersseboom vast aan hetgeen op enkele uitzonderingen na tot dusver had gegolden bij het verkoopen van lijfrenten, n.l. aan een gemiddelden penning. Terecht voerde Van der Burch er tegen aan, dat dit in orde zou wezen, zoo alle leeftijden gelijkelijk bezet waren, doch aangezien het meestal alleen jonge kinderen waren, op wier hoofd de rente werd vastgesteld, moest het land door het aannemen van een gemiddelden penning schade lijden, en dan ontwikkelde hij volkomen juiste denkbeelden over het samenstellen van een sterftetafel of gelijk hij zei: „Regel des Leevens."

Deze Johannes van der Burch (1673—1758) was burgemeester van Dordrecht en gecommitteerde ter vergadering der Staten-Generaal. Reeds in 1704 diende hij een „Nieuwe Methode van Negotiatien" op het stuk van financien bij de Staten in, doch de onrustige tijden veroorzaakten, dat zijn voorstel niet werd behandeld. Om aan geld te komen verkochten de Staten lijfrenten tegen 9 pCt., terwijl het percentage voor losrenten was 4. Het was weer Van der Burch, die den Raadpensionaris wees op de te hooge lijfrenten. Toen het

financieele plan van Kersseboom bekend werd, ging Van der Burch de doop- en doodboeken van Dordrecht raadplegen en vond, dat meisjes van 5 jaar de grootste levenskans hadden. Daarom verklaarde hij zich sterk tegen den gemiddelden penning voor lijfrenten, daar het land een schade zou lijden van *f* 130,516, „indien alle de renten geconverteerd werden in lijfrenten op lijven van vijf jaren en dat wel op meisjes van die jaren" — en het publiek, dat zelf dengene mocht kiezen op wiens hoofd de rente zou worden vastgesteld, zou natuurlijk alleen die jonge levens aanwijzen. Over de geschriften van Van der Burch tegen Kersseboom heb ik reeds gesproken en daaruit hebben wij gezien, dat hij een man was die met eere dient genoemd te worden.

Op meteorologisch gebied bewoog zich in dien tijd vooral Nicolaas Duyn (± 1680—1745), hetgeen blijkt uit zijn in 1743 verschenen „Historische aanmerkingen van drie meer dan gemeene strenge winters" en zijn in 1746 daaraan toegevoegde „Nutte en Noodige Oefeningen: of een kort Vertoog dat de Natuur en Sterrekunde.., den Mensch opleiden... tot de kennisse Gods," in welke werken hij o. a. opgeeft hoevele personen er in die jaren te Haarlem zijn gestorven. Verder handelde hij over de bevolking van eenige andere steden.

Met de Witt, Hudde en Huygens was er dus een tweede tijdvak voor de levensverzekering aangebroken, een tijdvak waarin veel werd gewerkt om de verzekering theoretisch op gezonden, soliden basis te grondvesten. Dit tijdvak werd gesloten door Abraham Gallas (1738—1807), geneesheer te Amsterdam. Gallas is vooral bekend geworden door een in 1775 verschenen „Kortbondige en stelkundige verhandeling over den Aard der Lijfrenten, Tontinen, Weduwenbeurzen en andere Negotiatien, waarin onder anderen Tafels voorkomen door behulp van dewelke men de waarden der Lijfrenten, door ééne enkele divisie, voor een gegeven ouderdom en naar eene begeerde Losrente, op het nauwkeurigste bepaalt." De inhoud van het werk blijkt voldoende uit den langen titel.

Na het werk van Gallas kwam er een periode van stilstand, waarin bij ons te lande weinig — des te meer in het buitenland — over de levensverzekering werd geschreven. In het laatst der vorige eeuw echter bracht een telling van het aantal inwoners te Amsterdam meer leven en vooral Jean Henri van Swinden (1746—1823), hoogleeraar aan het Athenaeum aldaar, deed zich bij die telling als een verdienstelijk en ijverig rapporteur kennen. Op dit gebied leverde hij ook menig rapport aan de Commissie van Geneeskundig Toevoorzicht te Amsterdam en verrijkte hij de Algemeene Kunst- en Letterbode in 1804 met een belangrijke polemiek tegen zijn collega Kluit. Maar men stond aan den vooravond van een gewichtige gebeurtenis, waaraan van Swinden vooral deel zou nemen. Voordat wij echter verder gaan, moeten wij eerst nog een blik achter ons werpen.

In de laatste helft der 17de eeuw was er dus een geheele ommekeer gekomen in de levensverzekeringwetenschap. Men had de conclusie aanvaard, dat de

J. H. van Swinden.

gemiddelde levensduur der menschen moest worden bepaald, waarnaar de premiën dienden te worden vastgesteld, en men streefde er naar om dien te vinden. Wij weten, dat er menig gezond denkbeeld werd geuit en daarom zou men verwachten, dat de geleerden hunne kennis zouden aanwenden om de tallooze fondsen en beurzen, die nog op den ouden voet werkten, te reorganiseeren. Niets van dat gebeurde echter en er waren toch zoovele dergelijke bussen, die ernstig onder handen mochten worden genomen! In de vorige eeuw toch deed de zorg voor de toekomst overal plaatselijke bussen en beurzen verrijzen, voornamelijk weduwenbeurzen en weezenkassen, die aan schoon klinkende beloften ook schoon klinkende deviezen paarden. Maar zij hielden geen rekening met de steeds verder gaande wetenschap en menig fonds moest daardoor tot liquidatie overgaan, dikwijls zeer tot schade der verzekerden. Doch als een phenix verrees er onmiddellijk uit de assche een nieuw fonds, dat op zijn beurt zijne fraaie beloften niet kon nakomen en weer plaats moest maken voor een ander. Vooral in het jaar 1749 werden er vele opgericht en hoe gretig de gelegenheid werd aangegrepen om als lid te worden ingeschreven, blijkt uit de talrijke gedichten, teekeningen en penningen, die er ter verheerlijking van dergelijke beurzen werden vervaardigd. De man, die vooral tot het oprichten van dergelijke instellingen ijverig in de weer was, was Johannes van der Hey, welke in 1759, 1761, 1765 en 1766 achtereenvolgens 4 z.g. Prebenden-societeiten stichtte. Menig geschrift heeft hij echter moeten wisselen met een bestrijder van dergelijke fondsen, n.l. F. H. van der Beets. Deze tallooze bussen, societeiten of hoe ze ook heetten, te behandelen verbiedt mij weer de ruimte en ik stap van dit onderwerp af na nog melding te hebben gemaakt van het Middelburgsche Placcaat van 1776. De Staten van Zeeland toch, ongerust geworden over de als paddestoelen oprijzende begrafenis-, huwelijks-, verjaring- en kraambeurzen, bespeurende dat de verzekering ontaardde in spel en weddenschap, aangezien er soms verzekeringen werden gesloten op levens van personen, die daarvan niet het minste vermoeden hadden, en ziende dat dikwijls de administratie veel te wenschen overliet, verboden ten strengste de kwade praktijken en lieten de directeuren borgen stellen, die hen ook zouden controleeren.

R. Lobatto.

Maar vatten wij den draad der geschiedenis weer op en keeren wij terug tot van Swinden en tot de gewichtige gebeurtenis, die hij mede zou helpen tot stand brengen. Anton Hartsen

M. M. von Baumhauer.

Corneliszoon had in Engeland, waar reeds groote maatschappijen van levensverzekeringen op zuiver wetenschappelijke gronden waren opgericht, deze instellingen bestudeerd en in Amsterdam teruggekomen, riep hij de hulp in van Van Swinden en zoo verrees in 1807 de thans nog bloeiende „Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen" in volkomen overeenstemming met de wetenschap. Deze oprichting bracht weer nieuw leven en sedert dien tijd zijn er een reeks van mannen geweest, die zich met eere hebben bewogen op het gebied der levensverzekering. Zonder den arbeid der anderen te kort te doen vermeld ik alleen: Rebuel Lobatto, hoogleeraar aan de Academie te Delft en adviseur der regeering in zake levensverzekering (1797—1866), Franciscus Johannes Stamkart, hoogleeraar aan de P. S. te Delft en adviseur der regeering in zake levensverzekering (1805—1882), Marie Matthieu von Baumhauer, referendaris aan het Ministerie van B. Z. (1806—1878) en David Johannes Anthony Samot, in Nederland den eersten Fellow of the Institute of Actuaries te Londen en wiskundig adviseur van de Nationale Levensverzekeringbank te Rotterdam (1837—1888).

F. J. Stamkart.

Onder de thans nog levenden treden vooral op den voorgrond Prof. A. J. van Pesch, Prof. P. van Geer en Corneille L. Landré.

De Hollandsche Societeit bleef langen tijd de eenige groote maatschappij hier te lande, waarvan de reden voor een groot deel moet worden gezocht in de Koninklijke Besluiten van 1830 en 1833, welke aan de Nederlandsche maatschappijen het gebruik van bepaalde, maar verouderde sterftetafels voor schreven, zoodat zij niet in staat waren om te concurreeren met de niet aan deze banden gelegde buitenlandsche maatschappijen.

Nadat in het jaar 1880 de Hooge Raad aan deze K. B. alle verbindbaarheid had ontzegd, sloegen de maatschappijen hare vleugelen verder uit en in hooge vlucht storten zij thans hare gaven uit over het menschdom.

David J. A. Samot.

SCHULDBESEF

DOOR

SUZE LA CHAPELLE ROOBOL.

Een groote menigte verdrong zich aan den ingang van de kerk. 't Was somber Novemberweer, niet koud, maar mistig en vochtig, Van de kale takken der hooge boomen vielen nu en dan zware droppels, de straten waren doorweekt van den modder en de volkshoop groeide steeds aan. Men werd niet ongeduldig door 't wachten; er viel toch al iets te zien aan al die mooie rijtuigen. De koetsiers lieten ze langzaam heen en weer rijden. uit vrees dat de paarden kou zouden vatten. 't Was een deftige trouwpartij, allemaal equipages en 't bruidsrijtuig was inderdaad prachtig. Een sierlijk coupeetje met twee vurige, zwarte paarden bespannen, van binnen geheel met blauw satijn gevoerd en met een toonbeeld van deftigheid, in de gedaante van een koetsier, op den bok. De orgeltonen ruischten door het kerkgebouw en drongen verzwakt door tot de menigte buiten. Nu zou het zeker gauw zijn afgeloopen. Ja waarlijk, de breede, gothieke deuren werden geopend, de kerkeknecht vertoonde zich aan den ingang. Elkaar stompend en verdringend plaatste men zich in twee rijen aan weerskanten van de deur; men rekte de halzen uit om in de lange gang te kunnen zien. Met een haastige beweging rolde de knecht den veelkleurigen looper tot op straat. Het trouwrijtuig reed voor. In afwachtende houding, met de hand aan het portier, stond de palfrenier in zijn fraaie livrei, met zijn witte kuiten. Daar vertoonde zich de stoet. Eerst het jong getrouwde paar. De blonde, bevallige bruid in een wolk van wit, de donkere, slanke bruidegom en daarachter een bonte, rijke menigte, kostbare toiletten, schitterende uniformen, alles oogverblindende pracht.

„Hè, wat een mooi paar menschen!"

„Die twee zijn voor mekaar geknipt!"

„Je zou zeggen, daar zijn toch menschen die voor elkaar geboren schijnen!"

„Wat een snoes van een bruidje!"

„De bruidegom is kranig!"

Deze en dergelijke uitroepen stegen uit de menigte omhoog toen het bruidspaar in het rijtuig stapte.

Hoe snel het ook in zijn werk ging, één oogenblik vertoonden zij zich aan het wachtende, nieuwsgierige volk. Zij, met een halven glimlach, niet geheel ongevoelig voor de bewondering die daar sprak uit al die verbaasde oogen en open monden, hij, met een strak, bijna onverschillig gelaat, als wilde hij voor geen prijs ter wereld aan al dat volk laten merken dat hij zich gelukkig en verrukt voelde. Eén enkel oogenblik kwam de lange sleep van smetteloos,

wit atlas in aanraking met de vuile straatsteenen, het portier klapte dicht, met één sprong zat de vlugge palfrenier naast den koetsier op den bok, pijlsnel reed de coupé weg, de modder spatte hoog op, het tweede rijtuig reed snel voor, de getuigen stapten in, het derde volgde voor de bruidsmeisjes, de beurt kwam achtereenvolgens aan de andere gasten. De menigte ging uiteen; nu het was afgeloopen maar half tevreden met hetgeen zij gezien had, thans geheel onder den invloed van koude voeten, van vochtigheid en van het naargeestige weer.

De reeks equipages reed intusschen door de drukke staten der stad en hield stil voor een groot, fraai huis. Deftig gerokte bedienden bevonden zich in de kwistig met groen en bloemen versierde ruime vestibule en openden de portieren der rijtuigen. De fraai ingerichte salons baadden zich in een zee van licht. De gasten stonden een oogenblik als verblind door den overgang uit het grauwe, kille daglicht in de van gas en waskaarsen schitterende vertrekken. Een rijkdom van kleuren en tinten verblijdde aller oog; het was een prachtig feest en onder al die vroolijke, opgewonden menschen hoorde men telkens dezelfde opmerkingen:

„Wat een gelukkig huwelijk!"

„Hebt ge ooit een paar gezien dat zoo goed bij elkaar past? Stand, fortuin, leeftijd, in alles overeenkomend, die twee zijn als voor elkaar geboren!" Nergens een wanklank, overal opgewekte feestvreugde en licht en bloemengeur. Nergens zorg of vrees voor de toekomst, overal goed vertrouwen en blijde verwachtingen als een waarborg van onomstootelijk geluk.

De comedie ging uit, de menschenmassa stroomde uit de geopende deuren, pratend, lachend, neuriënd en met wellust de heerlijke nachtlucht inademend die zoo welkom was na de benauwde atmospheer in de warme zaal. Eenige heeren kwamen naar buiten, met elkaar disputeerend over het gehoorde.

„Ga je nog mee naar de Witte?"

„Neen, ik ga naar huis."

„Nu, adieu dan."

„Bonsoir!"

Een lange, slanke man scheidde zich van de groep af en ging alleen het Voorhout in. Hij zette zijn demi-saison open en liet de zachte koelte door zijn kleeren spelen. Het was een verrukkelijke Aprilavond. De maan scheen helder en verlichtte het jonge, teere groen op phantastische wijze; het was of de boomen met millioenen stofdeeltjes overgoten waren, het maanlicht hulde takken en blaadjes als in een reusachtig, ragfijn, zilveren spinneweb. Bij het schijnsel, dat de open ruimte als bij dag verlichtte, vertoonde de wandelaar het voorkomen van een man van tusschen de veertig en vijftig jaar; hij was met zorg gekleed en had in zijn houding dat eigenaardig losse en bevallige dat soms verkregen wordt door veel beweging in de open lucht en veel lichaamsoefening. Zijn kort, peper- en zoutkleurig haar was gedekt door een slap, gedeukt kastoren hoedje. Een reeds grijzende snor met lange

punten versierde zijn bovenlip. Hij had iets voornaams en zijn regelmatige gelaatstrekken werden alleen ontsierd door een uitdrukking van groote onverschilligheid. Met veerkrachtigen tred spoedde hij zich voort, bij zichzelf enkele gedeelten herhalend van de tenorpartij uit de Cavaleria Rusticana, die hij dien avond gehoord had en telkens terugkomend op de woorden: „Moi seul, j'ai tous les torts," totdat 't hem ten laatste verveelde en hij zich met geweld van dat gedachteloos geneurie losmaakte. Hij bereikte eindelijk zijn woning, een klein bovenhuis in een der voorname wijken der residentie. Tot zijn verwondering brandde er licht. Toen hij de trap opsteeg kwam een man van meer dan middelbaren leeftijd, die de functie van huisbewaarder, oppasser, knecht en wat dies meer zij, bij hem bekleedde, hem tegemoet.

„Ben je nog op Piet?"

„Ja meneer, er is een telegram gekomen, ik dacht u kon mij nog noodig hebben."

De meester keek hem eenigszins verstoord aan. Een afwijzend gezegde zweefde hem op de lippen, maar hij bedwong zich. Hij trad zijn kamer binnen en drukte op een knopje bij de deur. Bij het heldere, electrische licht vertoonde het vertrek al de weelde, het comfort en de eigenaardige inrichting van een gefortuneerd vrijgezel. Op een met donkerrood laken bekleed bureau ministre lag het telegram. Het postmerk droeg den stempel Badenweiler, het was geadresseerd aan den heer Jules van Hagen. Met zenuwachtige vingers scheurde hij het couvert open. Hij zag enkel deze woorden:

„Zustand hoffnungslos, Reise nach hier nothwendig. Dr. Steiner." Hij verkreukte het papier in zijn hand en staarde in gedachten verzonken een oogenblik voor zich uit. Hij was niet verschrikt. Een uitdrukking van wrevel, bijna alsof hij iets heel vervelend vond, teekende zich op zijn gelaat.

„Hoe laat is dat telegram gekomen?" vroeg hij ontstemd.

„Ik denk zoowat een uur nadat u uit bent gegaan."

„Hm, zóó, dus om zes uur." Hij berekende snel in zijn gedachten dat hij nog dien avond had kunnen vertrekken als hij t'huis gegeten had. Er was nu veel tijd verloren. Hij haalde de schouders op.

„Ik kan er niets aan doen," mompelde hij half luid en vervolgde toen hardop tot den bediende die hem vragend aanstaarde:

„Is je vrouw nog op Piet?"

„Ja meneer."

„Nu zeg haar dat ze naar mijn slaapkamer gaat en mijn koffer pakt, laat ze er maar van alles instoppen, ik ga morgenochtend vroeg op reis en blijf waarschijnlijk eenigen tijd weg."

De oude keek nieuwsgierig, hij had dolgraag iets meer geweten, de vraag wat dat telegram wel behelsde brandde hem op de lippen, maar gedurende de twaalf jaar die hij zijn meester diende had hij de uitdrukking van diens gezicht te goed leeren kennen om niet te weten dat het oogenblik om iets te vragen thans minder geschikt was. Hij vergenoegde zich dus met het hoofd te buigen en stilzwijgend het vertrek te verlaten.

Van Hagen stak een sigaar aan en scharrelde in zijn bureau totdat hij ergens een spoorboekje vond. Hij ging op zijn gemak zitten en begon zijn reis voor den volgenden dag te bestudeeren. Hij kon er niet goed uit wijs worden, hij begreep die domme opgaven niet, de treinen schenen niet te correspondeeren, 't was niet mogelijk den kortsten weg te nemen. Hij vloekte binnensmonds. Had die tijding hem dan zoo van zijn stuk gebracht dat hij niet behoorlijk denken kon? Immers neen. Hij streek zich met de hand over 't voorhoofd en geeuwde. Bah, 't was een pretje om in eens naar Badenweiler te moeten gaan. Hij mocht nog van geluk spreken dat 't niet midden in den winter was. „Moi seul, j'ai tous les torts,'' neuriede hij opnieuw, geheel gedachteloos zonder zelf te weten wat hij zei. Zijn oog viel opnieuw op het telegram. „Zustand hoffnungslos, Moi seul . . .!'' „Neen wis en waarachtig niet,'' viel hij zichzelf in de rede, plotseling woedend omdat die onzinnige woorden hem tegen zijn zin door het hoofd speelden. Hij kende zich geheel vrij van schuld, 't was niet aan hèm te wijten dat zijn vrouw eenzaam, van iedereen verlaten in den vreemde moest sterven, dat hij per telegram door een vreemden dokter werd ontboden nu zij waarschijnlijk reeds dood was, dat dit het einde was van een huwelijk, dat bijna twintig jaar geleden onder zulke blijde verwachtingen gesloten was.

Marie Daandels was een wees, rijk, van goede familie. Haar voogd was een vriend van Jules vader. De beide oude heeren hadden de verbintenis in orde gebracht. Van Hagen had er niet tegen, volstrekt niet, hij was op het mooie, blonde meisje verliefd. Hij bedacht niet of haar karakter een waarborg voor zijn geluk in de toekomst zou zijn. Uiterlijk was alles prachtig en met de lichtzinnigheid aan zijn geheele levensopvatting en opvoeding eigen, stelde hij zich daar volkomen mee tevreden. En zij beging dezelfde fout. Zij was een lief, goed kind; de knappe jonge man met zijn interessant uiterlijk leek haar een gewenschte partij en de dag waarop zij hem haar geluk toevertrouwde, was de schoonste in haar tot nog toe zoo zorgeloos bestaan.

In den eersten tijd schenen al de heerlijke voorspellingen zich te vervullen. Een prachtige huwelijksreis, mooie partijen, een leven vol afwasseling, feesten en genot. Toen na eenigen tijd begon, zonder dat zij 't zelf merkten, de groote misrekening waaraan zij zich beiden hadden schuldig gemaakt, zich te doen gelden. Zij verviel in de fout van zooveel vrouwen die van meening zijn dat de man in hun eigen weegschaal kan gewogen worden. Hij was alles voor haar en zij had te weinig ondervinding, zij was te jong en te onschuldig om te kunnen begrijpen dat zij, nu de eerste tijd van vervoering voorbij was, onmogelijk alles voor hem kon blijven. Het was de oude geschiedenis, zij was een onbedorven kind, dat van niets afwist en haar hartstocht werd dagelijks sterker, hij was een jonge man, die het leven vrij wel genoten had en na enkele jaren was er bij hem geen sprake meer van passie en bleef er slechts een zeker gevoel van dankbaarheid, van weemoedige teederheid over. Langzamerhand begon zij hem een weinig te vervelen. Zij was niet geestig, niet amusant, zij verstond de kunst niet om hem door

andere, dan door physieke hoedanigheden, te boeien. Zij voelde instinctmatig dat zij hem verloor, al bleef alles nog 't zelfde. Zij vermoeide hem, hij begon met haar veel alleen te laten, met zich te amuseeren op plaatsen, waar zij niet komen kon. Hij wist volstrekt niet of zij er verdriet over had, zij leek hem te oppervlakkig om diep te voelen en volgens zijn eigen meening gaf hij haar dan ook volstrekt geen reden om ongelukkig te zijn. In de oogen der wereld was Jules van Hagen een waarachtig fatsoenlijk man, hij respecteerde in alles de publieke opinie, hij behandelde zijn vrouw met al de achting die hij haar verschuldigd was. Niemand kon iets op hem aanmerken of bewijzen, dat hij in een enkel opzicht zijn verplichtingen schond. Dàt, meende hij, was voldoende, hij pleitte zichzelf van alle schuld vrij. Maar *zij* had niet geweten, wat zij aan haar stand en aan den naam dien zij droeg verschuldigd was, zij had haar eer als vrouw met voeten getreden, zij had van zich doen spreken, zij had schandaal gemaakt. Reeds meer dan tien jaar waren zij getrouwd; Marie had zich in de laatste jaren leeren schikken in het onvermijdelijke; zij gingen beide hun eigen weg, oogenschijnlijk zeer tevreden. Toen begon de booze wereld te fluisteren en gissingen te maken; mevrouw van Hagen had een minnaar, haar tot nog toe onbesproken naam was op aller lippen. In den beginne trachtte hij te glimlachen en de schouders op te halen, maar inwendig ergerde hij zich vreeselijk. Nog sloeg hij geen geloof aan die veronderstellingen, maar 't idee dat er toch iets van aan kon zijn, martelde hem. Nog voor hij tijd had gehad, zich omtrent iets te vergewissen, brak de donderslag boven zijn hoofd los.

Toen hij op zekeren avond thuis kwam vond hij een briefje van zijn vrouw, waarin zij hem met korte, koele woorden te kennen gaf, dat zij zijn huis verlaten had met een van zijn zoogenaamde vrienden. Van Hagen dacht in de eerste oogenblikken dat hij zinneloos zou worden van woede en smart; niet om haar verlies, wanneer zij gestorven ware zou hij haar zeer waarschijnlijk eenige maanden officieel betreurd hebben en dan zou zijn verdriet tot het verleden behoord hebben; maar het denkbeeld dat de wereld zich in zijn huiselijk leven, in zijn intieme aangelegenheden zou mengen, was hem ondragelijk. Reeds zag hij zich bespot, mogelijk beklaagd, maar in ieder geval besproken als een man wiens vrouw met een ander was weggeloopen. Wat hij in die eerste uren leed was hem zelf alleen bekend, maar hij besloot dat niemand zich ten zijnen koste zou vermaken en met een wilskracht, een betere zaak waardig, beheerschte hij zijn spijt en zijn wrok. Hij vertelde eenvoudig aan zijn dienstboden dat mevrouw voor noodzakelijke familie-aangelegenheden op reis was gegaan. Aan zijn vrienden en bekenden dischte hij hetzelfde verhaal op; hij vertoonde zich den volgenden dag overal en zijn houding was zoo kalm, zoo gewoon en opgeruimd, dat hij inderdaad menigeen van de wijs bracht. Natuurlijk wist het almachtige *men* veel, en men giste en vertelde nog meer dan men wist, maar hij bleef verschoond van vragende blikken en onbescheiden vragen. Hij bereikte zijn doel, men deed alsof men volstrekt niet twijfelde aan de waarheid van zijn verhaal.

Intusschen stelde hij in 't geheim zijn nasporingen in 't werk en na een paar weken verliet hij de stad, innerlijk met het onomstootelijk voornemen bezield om zijn vrouw, ten koste van alles, terug te brengen. De man waaraan Marie van Hagen haar eer en haar geluk had toevertrouwd, was een van die nobele mannelijke wezens, die alle moeite doen, om een vrouw, van aard braaf en fatsoenlijk, van 't pad der deugd te doen afwijken; die haar hoofd en hart opvullen met allerlei denkbeelden en stellingen, die zij slechts ten halve begrijpt, maar die haar bedwelmen als schuimende champagne en die meestal een van de eersten zijn om haar op onbarmhartige wijze te doen inzien dat zij dwaalde door zijn lessen op te volgen. Misschien was hij ook niet gesteld op een ontmoeting met den beleedigden echtgenoot. Hoe het zij, toen Jules zijn vrouw terugvond was zij verlaten, alleen en wanhopend. De wereld had reden om groote oogen op te zetten want na eenigen tijd keerde de heer en mevrouw van Hagen gezamenlijk terug. Oogenschijnlijk scheen er weinig veranderd. Zij hadden in de laatste jaren toch reeds hun afzonderlijk leven geleefd, dat dit thans nog veel erger was geworden behoefde niemand, in den beginne althans, te weten. Langzamerhand verwonderde men er zich niet meer over dat men Jules en zijn vrouw nooit te zamen zag, dat meneer altijd alleen op reis ging en mevrouw alle zomers naar badplaatsen reisde waarheen hij haar nooit vergezelde. Haar gezondheid was zwak geworden en zij was in den laatsten tijd zeer lijdend. Eindelijk rieden de geneesheeren haar een voortdurend verblijf in een zachtere luchtstreek aan. Haar keus vestigde zich op Badenweiler waar zij reeds meermalen had vertoefd. Het rustige, poëtische plaatsje, waar men al de elegance, al de verfijning, zonder de drukte en het gewoel der andere badplaatsen aantreft, trok haar aan. In het begin heette het dat mevrouw voor onbepaalden tijd daarheen vertrok, langzamerhand wende men aan het denkbeeld dat zij niet meer terug zou komen en vond niemand het vreemd. Zij richtte er een kleine villa naar haar smaak in, terwijl haar man van zijn kant zijn groot huis verliet en met een paar bedienden, die hem jaren lang gediend hadden als huisbewaarders, een comfortabel bovenhuis betrok en zijn leven van vrijgezel hervatte. Hij correspondeerde nog wel met zijn vrouw, maar enkel over zaken, hij was een uitstekend financier en bestierde haar afzonderlijk vermogen waarover hij haar altijd de vrije beschikking had gelaten, een geldkwestie had de verwijdering tusschen de echtgenooten niet vermeerderd. Van dr. Steiner, een bekwaam medicus, die haar te Badenweiler behandelde, kreeg hij tusschenbeiden berichten van haar gezondheid; de laatste maanden waren deze steeds slechter geworden, totdat eindelijk het telegram kwam waardoor zijn overkomst noodzakelijk werd gemaakt.

Op den prachtigen Aprilnacht volgde een sombere, grijze morgen. De wind was opgestoken, onstuimige wolken, die zich nu en dan in een regenbui ontlastten, joegen door het luchtruim en het was kil geworden.

In een elegante, lichtgrijze overjas gewikkeld, het slappe vilten hoedje op het kort geknipte, grijzende haar en een ietwat ontevreden uitdrukking op het

fijne gezicht met de marquante trekken stapte Jules van Hagen in een coupé 1ste klasse. De oude Piet, die zijn fraai, juchtleeren handvalies droeg, volgde hem, anders deed niemand hem uitgeleide. Hij had nauwelijks den tijd om nog een paar woorden tot den bediende te richten toen de trein zich in beweging zette. Piet bleef op het perron staan met de hand aan zijn pet en oogde het gevaarte na totdat hij zelfs den rook niet meer zien kon. Toen ging hij langzaam naar huis om op zijn gemak over de groote gebeurtenis met zijn vrouw te redekavelen en het waarschijnlijke van een verzoening tusschen meneer en mevrouw te overwegen. Van Hagen maakte het zich intusschen zoo gemakkelijk mogelijk. Hij stak een lekkere sigaar aan, veegde het beslagen portierraam af en keek naar buiten. Het had in den laatsten tijd veel geregend en de weilanden stonden hier en daar geheel onder water. De witte en grijze wolken weerspiegelden zich in de groote plassen en de reiziger tuurde naar de grillige gedaanten en vormen die zij aannamen. Toen hij Utrecht voorbij was begon het weer wat op te klaren en groote plekken drijvend blauw werden zichtbaar in de lucht; de zon kwam door en begon te steken; de vochtige, zilveren nevel die over de hei hing, trok langzaam op; de dennenboschjes, die de licht paarsche en bruine tinten afwisselden, staken fluweelig af tegen den zandigen achtergrond; de Aprilmaand met al haar wispelturigheid, met haar geheimzinnig worstelen en werken, met haar donkere wolken, haar regenbuien en haar stekende zonnestralen deed zich in al haar luister kennen. 't Was of van Hagen met zich zelf overeen gekomen was om vooralsnog niet aan het doel van zijn tocht te denken. Hij tuurde steeds naar buiten en scheen al zijn aandacht te wijden aan 't geen hij daar zag. Hij had genoeg smaak en zijn schoonheidsgevoel was genoegzaam ontwikkeld om ook in een Hollandsch landschap met zijn zachte, in elkaar smeltende tinten en heerlijke luchteffecten veel moois te zien, maar toch, ofschoon hij alle moeite deed om zijn aandacht te bepalen bij 't geen in andere omstandigheden die zeker voortdurend geboeid zou hebben, het gelukte hem niet geheel en al en menige driftige beweging, menige ongeduldige zucht bewees dat hij zijn gedachten niet altijd meester was.

Hij was blij toen hij te Arnhem aankwam, de drukte van het station bood hem een welkome afleiding. Hij liet het glas van het portierraam neer, steunde er met zijn beide ellebogen op en keek naar al het gewoel om zich heen. Hij wenkte een conducteur en beloofde hem een goede fooi als hij hem alleen in zijn coupé liet. Daar er nog niet veel reizigers naar Duitschland waren, ging het gemakkelijk. Toen hij weer voortspoorde opende hij zijn valies, kreeg er een keurige nécessaire, van alle denkbare voorwerpen die men op reis noodig kan hebben voorzien, uit en begon zijn dejeuner bestaande uit een koude kip en madeira, door de zorg van zijn huisbewaarster netjes ingepakt, te verorberen. Het werd warm in de coupé, hij voelde zich ongedurig en toen hij, na in Emmerich gevisiteerd te zijn, weer instapte, verwenschte hij zijn idee om absoluut alleen te willen blijven. Ofschoon over 't algemeen weinig spraakzaam verlangde hij nu toch naar het geluid van zijn

eigen stem. De weg bood in 't geheel geen afwisseling, hij trachtte te slapen maar de wagen schokte te veel. De trein kwam te laat in Keulen aan, hij had gedacht hier een klein uur tijd te hebben maar wilde hij nog dien eigen avond in Coblenz komen, dan moest hij onmiddellijk voort. Hij hield zich voor dat er haast was bij 't doel van zijn tocht. 't Was bijkans zeven uur toen hij Coblenz bereikte. Hij liet zich terstond naar een hotel brengen dat hij kende, bestelde er een goede kamer en een diner en voelde zich een ander mensch toen hij verfrischt en uitgerust zijn kamer verliet om een wandeling in den maneschijn te doen. Hij richtte zijn schreden naar de Rheinanlage en liep gedachteloos verder, onbewust zich overgevend aan het genot van den heerlijken avond. De lucht was bezwangerd met allerlei geuren, de lente toch had hier grooter vorderingen gemaakt dan in het vaderland. Waar zich daar nog slechts schuchter heel kleine, groene blaadjes vertoonden, prijkten de boomen hier reeds met sneeuwwitte bloesems die enkel zilver leken in den maneschijn. Meidoorn en seringen begonnen reeds te knoppen en de kastanjes bewogen hun prachtige witte en rose pluimen zachtkens in de avondkoelte. Van Hagen zette zich neer op een ronde steenen bank door lage, bloeiende gewassen omringd. Door het heldere maanlicht beschenen leek de geheele omgeving een tooversprookje. Vóór hem de breede stroom, wier zilveren golven een eentonig geruisch deden hooren; de omtrekken der bergen door laag geboomte gekroond, waren niet duidelijk te onderscheiden en namen daardoor allerlei fantastische gedaanten aan, maar scherp afgeteekend door het licht stond daar aan de overzijde van de rivier het trotsche fort Ehrenbreitstein met zijn sterke vestingwerken als een zwarte, dreigende schaduw. Het was heel stil, slechts nu en dan een enkel wandelaar, evenals onze reiziger aangetrokken door de schoonheid van den avond, anders hoorde men niets dan het zachte geruisch van het water en het melodieuse suizen van den wind. Van Hagen sloot een oogenblik de oogen, het was hem wonderwel te moede, de versterkende invloed van de reine, frische lucht, na de vermoeiende uren in den spoortrein deed zich gelden, hij kreeg een gewaarwording dat het een heerlijke, een niet genoeg te waardeeren schat is, zich krachtig en gezond te voelen. Maar terwijl hij genoot van dat denkbeeld, trof het hem plotseling als een scherpe tegenstelling dat het doel van zijn reis was, iemand voor het laatst te gaan zien die lijdend, waarschijnlijk stervend was. En zij die al jaren lang geworsteld had met al de ellende van een zwak lichaam, was toch zijn vrouw. Hij verwonderde zich over zichzelf, hij had er nog niet zoo over gedacht, maar thans verbaasde het hem dat hij zoo koel gebleven was, dat hij niets voelde dat naar smart of droefheid zweemde. Hij was toch eens zoo nauw met haar verbonden geweest en in den beginne had hij gemeend haar hartstochtelijk lief te hebben. Bah, hij was verliefd geweest op haar mooi gezichtje, dat was alles en hij had haar nooit vergeven wat zij hem had durven aandoen; de bitterheid die toen over hem gekomen was had iedere zachtere aandoening voor goed verstikt. Neen, hij had geen medelijden, hij voelde alleen een zeker soort van wrevel dat zij hem nu last

veroorzaakte. 't Zou gemakkelijker zijn geweest als zij nog een poosje sukkelend was gebleven. Hij hoopte eigenlijk maar dat het zou zijn afgeloopen als hij kwam, anders had hij nog alle kans op een scene en hij haatte niets zoozeer dan dat. Misschien nog wel een verzoening. God betere 't! Hij lachte bitter. Hij hield niet van twisten, maar als hij eenmaal getwist had hield hij niet van goed worden ook. Wie weet wat zij aan dien dokter verteld had? Vrouwen zijn altijd sentimenteel. Zij had waarschijnlijk behoefte gehad om haar hart uit te storten nu zij haar einde voelde naderen. Enkel en alleen om den vorm had hij haar dokter verzocht hem te waarschuwen wanneer de toestand dat vereischte, hij had het niet durven laten, maar hij stelde zich nu de vraag of het maar niet beter was geweest als hij het niet gedaan had. Het zou misschien wel zoo verstandig gehandeld zijn als hij na haar dood was gekomen, eenvoudig om alles in orde te maken en voor de begrafenis te zorgen. Neen toch niet, het armzalige schijnvertoon waaraan hij zooveel had opgeofferd werd beter gehandhaafd wanneer de wereld vernam dat hij tot haar was gegaan om haar in haar laatste oogenblikken bij te staan. De aangename stemming waarin hij nog kort geleden verkeerd had, verdween geheel. Hij was boos op zichzelf, hij voelde zich ontzettend prikkelbaar, zenuwachtig. 't Was geen droefheid, haar verlies deed hem zeker niet smartelijk aan. Vanwaar dan die gewaarwording van onvoldaanheid, hij zou bijna zeggen van schuldbesef, maar dat woord deugde hier heelemaal niet, hij had geen schuld, zij alleen had immers misdaan, 't was niet meer dan billijk dat zij de verantwoordelijkheid moest dragen.

Den volgenden morgen vroeg vertrok hij uit Coblenz, hij was genoodzaakt een paar uur te Carlsruhe te vertoeven daar er geen directe aansluiting was. Hij had slecht geslapen en voelde zich vermoeid. Zijn ongedurigheid nam toe, het was hem onmogelijk zich die enkele uren oponthoud ten nutte te maken door zich wat te ontspannen en het een en ander in de stad te gaan zien. Hij bleef in de restauratiezaal van het station zitten en ergerde zich over alles, over de menschen die in en uit liepen, over een gemoedelijken Duitscher die alle moeite deed om een praatje met hem te maken en die hij met de grootste hooghartigheid afwees, over de smakelooze, overladen versiering van de zaal en de leelijke muurschilderingen.

Het was ruim zes uur toen hij eindelijk aan het kleine station te Badenweiler uitstapte. Hij had in stilte op zichzelf gevloekt en zich verwenscht, maar hij had niet kunnen verhinderen dat hij gedurende het laatste uur steeds zenuwachtiger was geworden. Toch droeg zijn gezicht dezelfde uitdrukking van hooghartige onverschilligheid die het steeds kenmerkte en welke zijn gewaarwordingen ook waren, hij wist zich meesterlijk te beheerschen toen een klein, oudachtig heertje, deftig maar een beetje ouderwetsch gekleed met een met goud gemonteerden bril op, hem naderde en hem in het duitsch vroeg:

„Heb ik de eer mencer van Hagen te spreken?"

Jules boog toestemmend.

„Dr. Steiner", hernam de ander zich zelf voorstellend. „Ik heb een rijtuig."

„Ik moet even voor mijn bagage zorgen", antwoordde de reiziger. Hij verwijderde zich met snelle schreden. Hij had den dokter het uur van zijn aankomst bericht, maar hij had niet gewild dat de man hem zelf kwam halen. Het hinderde hem. Dacht die man dat 't zijn plicht was hem op iets ergs voor te bereiden, hij was immers door het telegram op alles voorbereid.

Binnen een paar minuten was er voor zijn koffer gezorgd en zat hij zelf naast den dokter in het rijtuig. Het kwam hem voor dat Steiner over zijn patient moest beginnen te spreken maar deze zei geen woord en keek zijn metgezel door zijn fonkelende brilleglazen opmerkzaam aan.

Jules ergerde zich geweldig. Eenige oogenblikken heerschte er een diep stilzwijgen, toen bracht hij met moeite de vraag over de lippen:

„Kom ik nog bij tijds?"

„Ik weet het niet", klonk het antwoord. „Van middag was het heel slecht."

„Hoe is dat in eens zoo toegenomen?"

De dokter gaf eenige inlichtingen. Jules luisterde zonder hem nochtans al zijn aandacht te schenken. Het rijtuigje reed stapvoets want het ging vrij steil bergopwaarts. De oude man naast hem sprak steeds door, hij keek naar buiten, hij zag zonder bewustzijn. De heerlijk schoone ligging van Badenweiler, de sierlijke, elegante villa's die reeds overal met bloemen prijkten, de romantische balcons onder een overvloed van klimop, slingerplanten en clemetis verborgen, het ging alles onopgemerkt aan hem voorbij. Hij had alleen een gewaarwording dat het hem zeer onaangenaam te moede was terwijl die vreemde dokter, dien hij voor 't eerst van zijn leven zag, dien hij slechts kende door af en toe een weinig met hem gecorrespondeerd te hebben, hem vertelde hoe zijn vrouw in den laatsten tijd geleden had en hoe haar einde onherroepelijk nabij en iedere minuut te verwachten was. Hij verbeeldde zich nu en dan een verwijtenden klank in Steiner's stem te hooren. Zij had zich zeker over hem beklaagd en de schuld nog op hem geworpen. Hij zou zich natuurlijk niet verdedigen, dat was beneden hem.

„Heeft mevrouw u verzocht mij te telegrapheeren?" vroeg hij plotseling.

„Neen volstrekt niet. Maar ik dacht dat het noodig was. Ik meende..."

„Ik ben u zeer dankbaar", hernam Jules haastig, als verschrikt voor hetgeen er volgen zou. Dus had zij niets gezegd, misschien had zij ook wel over hun verhouding gezwegen. Als zij in dat ééne opzicht dan ten minste nog maar haar plicht had gedaan.

Het rijtuig stond stil voor een lieve villa, geheel door een open warande omgeven. Het huisje lag op een kleine verhevenheid. Overal was het uitzicht wonderlijk schoon. Aan de achterzijde verloor het oog zich in die oneindigheid van bosschen en donkergroen, waaraan het Zwarte Woud zijn naam ontleent. De ondergaande zon verlichtte de bergen en rotsen in het verschiet en spreidde een rijke, weelderige pracht van kleuren en tinten ten toon. Toen zij uitstapten en de dokter behoedzaam schelde aan de voordeur, die half verborgen werd door een bloeiende gouden regen, stroomde hun de geur van seringen en jasmijnen tegemoet. Bewonderend keek van Hagen rond:

„Een bekoorlijk plekje", zei hij. „Me dunkt 't was hier wel uit te houden."

De deur werd heel zachtjes geopend. Een dienst- of kamermeisje in een donkerblauwe, wollen japon gekleed, de zware, blonde vlechten als een kroon om het hoofd, vertoonde zich op den drempel.

„Hoe gaat het Lieschen?" vroeg de dokter.

Zij haalde de schouders op en veegde zich de betraande oogen af.

De dokter opende een deur.

„Wilt u zoolang hier wachten?" vroeg hij aan van Hagen. „Ik moet eerst zien of mevrouw op uw komst kan worden voorbereid. U zal mij wel verontschuldigen, ik ga dadelijk naar de patient."

Jules mompelde een toestemmend antwoord en trad het aangewezen vertrek binnen, hij zag hoe het meisje hem met een nieuwsgierigen, verwonderden blik opnam en het ergerde hem. Hij gaf haar zijn valies en zijn overjas en zij verwijderde zich. Hij zag de kamer rond, 't was er smaakvol en gezellig ingericht, toch kreeg hij een gevoel van beklemdheid. De atmospheer was benauwd, alsof de ramen in geen dagen geopend waren. Haastig trad hij op een der groote openslaande vensters toe en stiet het open. De laatste stralen der ondergaande zon speelden op de zacht roodzijden overgordijnen en op de dikke chenille franje en kwasten van een donkerder nuance, op den schoorsteenmantel van rood en wit gevlekt marmer met de koperen pendule en ornamenten, op het ameublement van Italiaansch notenhout, hier en daar met gouden biesjes afgezet, op de peluche lijst van den spiegel en op de japansche waaiers en sierlijke macquart bouquetten, die er het somberc van temperden. De gouden gloed verleende zelfs een schijn van leven aan de bloemen die in een enorme, wit marmeren vaas op een gebeeldhouwd tafeltje stonden en die bij een nadere beschouwing geheel verlept en verflensd neerhingen door gebrek aan water. Alles droeg het kenmerk dat het vertrek in de laatste dagen niet bewoond was en dat gaf iets sombers aan het geheel. Jules wierp zich op het sierlijke kanapeetje en monsterde de voorwerpen met verwonderden blik. Het was alles nieuw voor hem, hij kende geen enkel stuk, Zelfs de smaakvolle ornamentjes op de elegante schrijftafel waren hem vreemd. Er was niets dat hem aan haar vroeger tehuis herinnerde. Het duurde niet lang of hij werd ongeduldig. Waar bleef die dokter toch? Hij stond op met een instincmatige beweging alsof hij de kamer wilde verlaten en zelf naar het ziekvertrek gaan om te zien wat er gaande was. Maar hij kwam tot bezinning, hij wist immers niet waar zij zich bevond, hij was totaal vreemdeling in het huis van zijn eigen vrouw. De toestand kwam hem tragisch en komisch te gelijk voor. Toen begon hij zich te ergeren dat men hem zoo lang alleen liet. Wat was dat voor een huishouden, waar men geen enkele gedachte had voor het comfort van een reiziger die den geheelen dag bijna zonder ophouden gespoord had? Hij voelde zich ontzettend flauw en vermoeid. Had men hem nog maar een kop thee of koffie gebracht, maar niemand scheen er aan te denken dat hij iets noodig kon hebben. Toen schaamde hij zich toch een beetje over die gewaarwording en begon hij zich voor te houden dat er op

't oogenblik iemand was die waarschijnlijk aller hulp behoefde en bij wier zorgvollen toestand vergeleken, zijn eigen nietige behoeften van geen beteekenis waren. Hij luisterde beurtelings aan de beide deuren. Gedempte geluiden, wier beteekenis hij niet kende, drongen tot hem door. De zonnestralen waren verdwenen, de schemering dreigde reeds in duisternis over te gaan. Hij was onbeschrijfelijk zenuwachtig en gejaagd en hij slaakte een diepen zucht van verlichting toen Dr. Steiner eindelijk terug kwam.

„Welnu?” vroeg hij met een stem waarin thans iets ongeduldigs, bijna iets angstigs niet te miskennen viel.

De oude dokter merkte het wel. „U kunt mee naar binnen gaan, meneer van Hagen,” zei hij op ernstigen deftigen toon.

Haastig trad Jules naar de deur, toen stond hij plotseling stil. „Dus.... heeft u aan mevrouw gezegd dat ik er ben en verwacht zij mij?”

De dokter schudde het hoofd.

Verschrikt en toch ook half geërgerd keek de ander hem aan. „Wat bedoelt u?”

„Luister eens meneer van Hagen,” hernam Steiner. „Mevrouw is niet bij kennis. Van middag, vóór ik u van den trein ben gaan halen, heb ik haar een kleine dosis morphine gegeven tegen de hevige benauwdheden. Zij is toen ingeslapen en nog is zij niet uit die verdooving ontwaakt. Ik heb het een en ander beproefd, maar ik vrees dat zij niet meer bijkomt. 't Spijt mij ontzaglijk voor u dat zij geen helder oogenblik meer hebben zal, maar voor de zieke zelf is 't misschien beter zoo.”

Jules antwoordde niet dadelijk. Een vreemde gewaarwording maakte zich van hem meester, hij wist zelf niet of 't een gevoel van verlichting of van spijt was. „Laten wij dan gaan,” zei hij eindelijk.

De dokter ging hem vóór, de gang door en opende zwijgend een deur. Het was een rüime kamer, een groote, staande lamp, door een rood zijden kap gedekt, verspreidde een zacht licht. Er heerschte een doordringende lucht. Van Hagen voelde een soort van duizeling, maar met geweld schudde hij het zwakke gevoel van zich af en trad nader. Het ledikant was door cretonnen gordijnen, in sierlijke draperieën opgenomen, omgeven. Een non, die de kranke verpleegde, lag voor een stoel bij het bed te bidden. In een anderen hoek zat Lieschen, die de stilte door haar snikken verbrak. De tegenwoordigheid dier twee vrouwen hinderde van Hagen vreeselijk. Hij vroeg zich plotseling af of zij zouden weten in welke betrekking hij tot de zieke stond en welke gevolgtrekkingen zij daaruit zouden maken. Natuurlijk wisten zij het. Marie zou wel veel gepraat hebben. Zij zagen waarschijnlijk een soort van blauwbaard in hem. Ofschoon zijn hart hevig klopte en iedere zenuw gespannen was, naderde hij met een onverschillige houding het bed en keek hij naar zijn vrouw.

Hij zag een klein, geheel ingezonken gezicht op de kussens liggen. De gelaatskleur was grijsachtig bleek, de bloedelooze lippen half geopend, violetkleurige kringen onder de half gebroken oogen en diepe voegen bij de neus-

vleugels en de mondhoeken. De uitdrukking van het arme, lijdende gezicht was ontzettend pijnlijk. Zij lag heel stil, slechts aan een zeer zacht reutelen en het bijna onmerkbaar heen en weer bewegen der borst merkte men dat zij nog leefde. Gedurende een paar seconden keek Jules verwonderd toe. Was dat Marie? Toen hij haar voor 't laatst gezien had was zij wel is waar vervallen, maar zij was toen toch nog een elegante vrouw, die nog vele en duidelijke sporen van vroegere schoonheid vertoonde. Zulk een ruïne had hij zich niet voorgesteld.

„Ik zou haar nooit herkend hebben," zei hij op verbaasden toon in het Hollandsch.

De dokter had hem begrepen. „Ziekte en lijden kunnen iemand treurig veranderen," antwoordde hij zacht

Van Hagen verbeeldde zich een veelzeggenden, verwijtenden klank in den toon zijner stem te hooren. Snel keerde hij zich om en stond plotseling vlak tegenover de liefdezuster. De non was zoo diep in haar gebed verzonken geweest dat zij het binnentreden der beide heeren niet bemerkt had. Eerst nu zij hoorde spreken had zij zich opgericht en zich een paar schreden van het sterfbed verwijderd. Een enkele seconde zag zij den vreemden bezoeker aan en deze meende een uitdrukking van ernstig verwijt op dat wasbleek gelaat te lezen. Wat dachten die menschen allen dan wel? Hij gevoelde een plotselinge behoefte om zich te verdedigen, om hardop te zeggen dat hij vrij was van alle schuld, dat hij zich van de lijdensgeschiedenis, die hier bijna geëindigd was, niets behoefde aan te trekken, maar een soort van eerbied voor de plechtige stilte die heerschte weerhield hem. Hij besefte dat het nu geen tijd van spreken was. Lieschen had zich verwijderd, de non verrichtte eenige kleine bezigheden en ordende het een en ander met die eigenaardige kalmte in tred en bewegingen, die zoo onbeschrijfelijk weldadig is in een ziekenkamer. De dokter boog zich over de patiente en luisterde, toen nam hij de uitgeteerde hand, die op het dek lag, op en voelde den pols.

„'t Is bijna gedaan," zei hij.

Jules knikte. Hij wist het wel. Hij keek stil met onveranderd gelaat naar de stervende, maar inwendig voelde hij zich hevig ontroerd, hij kon het kloppen van zijn hart het zwijgen niet opleggen, evenmin als hij al de gewaarwordingen kon verbannen die hem bestormden. Was hij maar een dag later gekomen. Als zij dood was geweest zou hij 't waarschijnlijk niet zoo erg gevonden hebben, maar 't was ontzettend pijnlijk om daar te staan terwijl zij nog leefde en geen bewustzijn meer had. Allerlei dingen, waaraan hij in geen jaren gedacht had, dingen die allen betrekking hadden op den eersten tijd van hun huwelijk, kwamen hem voor den geest, met verbazende snelheid volgden zij elkander op; hij zag haar zooals zij geweest was toen hij haar voor 't eerst leerde kennen, en een machtig gevoel van medelijden overmeesterde hem. Hij wilde er zich over heen zettten, hij wilde geen medelijden voelen, 't was immers alles haar schuld, 't was niet meer dan billijk dat zij boette voor 't geen zij misdreven had. Plotseling zag hij dat de non en de dokter zich beide tot de

zieke voorover bogen, hij zag een stuip over 't gelaat trekken, de mond opende zich nog iets wijder, hij begreep, nog vóór de dokter iets zei, dat 't gedaan was.

„Is zij werkelijk dood?" vroeg Jules en hij legde zijn hand even op het voorhoofd van haar die zijn vrouw geweest was, hij huiverde onwillekeurig, 't was hem of hij reeds de kilheid van een lijk voelde.

De non had een paar oogenblikken geknield gelegen. Thans stond zij op en drukte de oogen der doode toe. Steiner trachtte den vertrokken mond te sluiten maar te vergeefs, toen nam de verpleegster een zakdoek en bond die om het gelaat heen. Het gezicht leek reeds een akelig masker, met een rilling wendde Jules zich af.

Lieschen was weer binnen gekomen, haar oogen waren gezwollen, maar zij weende niet meer. Zij en de non keken elkaar veelbeteekenend aan en begonnen toen te fluisteren. Van Hagen zag alles als in een droom. Hij voelde zich flauw en vermoeid zonder 't besef te hebben dat dit voornamelijk kwam door lichamelijke uitputting. Steiner scheen 't te begrijpen.

Hij nam hem onder den arm.

„Breng meneer van Hagen een flesch wijn," zei hij tot Lieschen. Jules zag dat 't kamermeisje hem verwonderd aankeek, en toen hij 't vertrek verliet hoorde hij haar half luid tot de non zeggen:

„Ich dachte, die Frau von Hagen war Wittwe."

In de voorkamer gekomen stak de dokter licht aan. Jules ging in een fauteuil zitten en staarde doelloos voor zich uit. Eerst toen hij een paar glazen wijn gedronken had kwam hij tot zichzelf. Steiner sprak niet maar keek hem slechts ernstig aan. De stilte werd drukkend.

Had u gedacht dat 't zoo gauw zou afloopen?" vroeg Van Hagen eindelijk om iets te zeggen.

De ander knikte.

„Heeft zij veel geleden?"

„Ik geloof ontzaglijk, maar mevrouw klaagde bijna nooit. De laatste maanden moeten een marteling voor haar geweest zijn."

Weer kwam die plotselinge behoefte om iets tot zijn verontschuldiging te zeggen bij Jules op.

„Dokter," begon hij aarzelend. „U zult de verhouding tusschen mijn vrouw en mij zeker wel eenigszins vreemd vinden. Waarschijnlijk heeft zij u daarover wel eens gesproken. Sommige menschen zien in den geneesheer een vertrouwde, en vrouwen vinden dikwijls in hem een biechtvader. Ik wil niet dat u zich verkeerde voorstellingen van de zaak maakt en daarom wensch ik u zelf een beetje in te lichten."

Dokter Steiner had hem bedaard laten uitpraten, thans stond hij op en keek hem scherper dan ooit door zijn gouden bril aan.

„Met uw verlof meneer van Hagen," antwoordde hij stijf. „Mevrouw heeft mij nooit met een enkel woord over haar familieaangelegenheden gerept. Op uw eigen verzoek zond ik u af en toe bericht van haar toestand en volgens afspraak telegrapheerde ik u toen ik het einde nabij zag. Ik vermoed dat

wij meer in den geest der overledene handelen door over zaken te zwijgen, die zij zelve klaarblijkelijk beter vond niet aan te roeren."

Het bloed steeg Jules naar het hoofd, hij voelde zich als een schooljongen op zijn plaats gezet en een machtig gevoel van wrevel tegenover dien ouden, stijven dokter maakte zich van hem meester. Dus had zij gezwegen. Hij had nooit gedacht dat zij daartoe in staat was en hij had er haar om geminacht. Thans maakte hij er haar een verwijt van.

Hij schonk zich nog een glas wijn in en dronk het leeg zonder te antwoorden.

„Is u er op gesteld hier in huis te logeeren?" vroeg de dokter weer.

„Neen," zei van Hagen met een lichte huivering.

„Ik geloof ook dat u beter doet met in een hôtel te gaan. Lieschen en de verpleegster blijven natuurlijk van nacht hier. U kunt gerust alles aan die twee overlaten. Natuurlijk heeft u iemand noodig die u met het een en ander behulpzaam is en u den weg wijst. Ik ben zoo vrij u mijn diensten aan te bieden."

„U is zeer beleefd en ik ben u dankbaar."

„Blijft u voor de begrafenis?"

„Natuurlijk, waarom zou ik anders hier zijn gekomen?"

„U heeft gelijk. Dan stel ik u voor dat u nu terstond naar uw hotel gaat en dat u rust neemt. U schijnt heel vermoeid te zijn. Ik zal u zooveel mogelijk moeite besparen, maar ik vrees toch dat u morgenochtend wel een paar menschen zal moeten spreken die zal ik dan maar naar uw hotel zenden, niet waar?"

Jules boog.

„Mijn rijtuig staat nog voor de deur. Wilt u even wachten?" Hij verwijderde zich en van Hagen hoorde hoe hij naar de slaapkamer terugkeerde. Waarom vroeg hij hem niet om mee te gaan? Niettegenstaande al zijn beleefdheid hinderde de behandeling van den dokter hem geweldig. Toch was 't zóó beter. Hij voelde dat hij niet weer bij dat lijk kon staan terwijl de oogen van die anderen op hem gevestigd waren. Steiner keerde vrij spoedig terug, hij zei niets en onder diep stilzwijgen reden zij naar 't hotel. Hier namen zij een vormelijk afscheid. Jules bestelde een kamer en beval zijn souper daar te brengen. Ofschoon hij zich uitgeput en flauw voelde, kon hij bijna niet eten en hij werd er kwaad om. Hij had gemeend dat dat ellendige gevoel kwam door gebrek aan voedsel. Hij had zich nog in 't rijtuig voorgehouden dat hij wel weer een ander mensch zou worden als hij eens flink gegeten had en nu kon hij niets over de lippen brengen. Bah, die dokter had gelijk, hij moest rust hebben. Hij ontkleedde zich snel, deed het licht uit en ging te bed. Maar zoodra het geheel donker in het vertrek was, of hij al de oogen sloot, zag hij het gezicht van zijn vrouw, zoo lijdend, zoo uitgeteerd, hoorde hij het zachte gereutel totdat het wegstierf, de doodsstuip over het gezicht gleed en dit tot een strak, koud masker werd. Rusteloos keerde hij zich om en om, hij kon den slaap niet vatten. Ieder geluid martelde hem. Hij stond op en liet de pendule stilstaan, maar 't hielp hem niets.

Woedend over zijn eigen zenuwachtigheid richtte hij zich op: „'t Is of ik gek ben", mompelde hij half luid, „ik wil nu slapen." Met dat vaste voornemen sloot hij opnieuw de oogen en zijn wilskracht zegevierde werkelijk, hij viel in slaap. Maar hij vond geen rust, zijn geest bleef zich ook in den droom bezighouden met dezelfde dingen waaraan hij wakend niet had willen denken. Steeds zag hij het scherpe, koele gelaat van den dokter, hij hoorde den verwijtenden klank van zijn stem, hij zag het bleeke gezicht van de non met de ernstige, treurige uitdrukking, hij hoorde Lieschen zacht en verwonderd zeggen: „Ich dachte die Frau von Hagen war Wittwe."

Op dien onrustigen slaap die geen slaap mocht heeten, waren een paar uren van volslagen uitputting gevolgd en 't was reeds laat toen hij den volgenden morgen onverkwikt en vermoeid op stond. De lieden, waarvan de dokter hem gesproken had, wachtten hem reeds. Zij kwamen hem vragen hoe hij de begrafenis geregeld wilde hebben. Steiner had reeds veel voor hem in orde gebracht, maar er waren enkele dingen waaromtrent hij zelf beslissen moest. Hij was van niets op de hoogte en stond erg verlegen; toen maakte hij er zich af. Hij liet alles over, maar 't moest heel goed zijn; er mochten geen kosten gespaard worden. Terwijl hij dat laatste uitdrukkelijk herhaalde, kwam 't plotseling bij hem op dat hij hiermee een armzalige hulde aan de doode bracht terwijl hij zoo weinig voor de levende gedaan had. Hij ergerde zich over het denkbeeld, over dat gevoel van zelfverwijt dat hij maar niet van zich af kon schudden. Hij ging ontbijten. De zaal met het vele verguldsel en de gordijnen en portières van groen fluweel was als uitgestorven. In de hotels vertoefden nog bijna geen vreemdelingen, alleen de pensions begonnen langzamerhand vol te worden. Men scheen reeds op de hoogte van het sterfgeval te zijn, de kellner bediende hem met bijzondere plechtigheid en de eigenaar achtte het zijn plicht hem met eenige sierlijke, wel gekozen woorden te condoleeren, waarop door Jules koel en uit de hoogte werd geantwoord. Het was hem een verlichting toen de dokter kwam.

„Ik ben al op de villa geweest", zei deze en zachter vervolgde hij: „Zij is al veranderd."

„Wanneer denkt u dat de begrafenis kan plaats hebben", vroeg van Hagen.

„Overmorgen."

Jules antwoordde niet. De twee dagen die hij dus nog hier moest blijven zonder iets te kunnen doen, leken hem een eeuwigheid en benauwden hem. Hij gaf zijn wensch te kennen om naar het sterfhuis te gaan, de dokter bood aan hem in zijn rijtuig te brengen, maar hij bedankte voor dat aanbod, liet zich den weg wijzen en wandelde naar de villa. Hij trachtte te vergeefs zijn aandacht aan de wonderschoone omgeving te wijden. Hij had geen oog voor de heerlijke vergezichten. De bergen en bosschen die als een oceaan van donkergroen voor hem lagen, gingen onopgemerkt aan zijn blik voorbij, hij zag de pracht van de lente niet die zich hier reeds overal in bloemen, tinten en kleuren vertoonde.

Al de vensters der villa waren gesloten en de gordijnen neergelaten.

Lieschen opende hem de deur en keek hem bijna angstig aan toen hij zich onmiddellijk naar de sterfkamer begaf. In de gang kwam hij de non tegen, beantwoordde haar zwijgenden groet en trad alleen binnen. Een sterke bloemengeur vervulde de kamer, maar Jules zag geen bloemen, de gordijnen om het ledikant waren geheel gesloten. Hij keek rond, alles was keurig in orde. Hij aarzelde om het ledikantbehangsel te openen, de dokter had gezegd dat zij veranderd was. Hij stelde zich voor iets heel akeligs te zullen aanschouwen. 't Was eigenlijk volstrekt niet meer noodig haar nog eens te zien. Terwijl hij zich dat voorhield schoof zijn hand, als onafhankelijk van zijn wil, het gordijn open. De verandering, waarvan de dokter gesproken had, was gering, althans weinig zichtbaar voor den leek. Behalve het hoofd zag men bijna niets van het lijk, want het geheele bed was als het ware bedekt door een overvloed van witte seringen, jasmijnen en meidoorn en plotseling kwam het Jules als een bittere satire voor, dat kleed van levende, geurende bloemen waaruit dat akelig doodshoofd stak met de pijnlijk verwrongen trekken, de blauwe, geopende lippen en de zwarte schaduwen om de reeds geheel weggezonken oogen. Hij kon er niet langer naar zien en liet het gordijn zinken. Hij had nooit gedacht dat hij zich zoo vreemd, zoo zonderling gevoeld zou hebben bij het doodsbed van zijn vrouw. Het zou misschien niet zoo erg zijn geweest als die pijnlijke trek niet zoo gebleven was. De dokter had alleen van physiek lijden gesproken, zou zij ook moreel geleden hebben? Niemand wist er iets van, zij had immers niets gezegd, maar 't was toch vreeselijk om zoo alleen, zoo verlaten te sterven en hij wist zich geen rekenschap te geven van zijn gewaarwording, maar hij kwam zich zelf als een hardvochtige egoïst vóór. Hij haalde de schouders op over zijn eigen dwaasheid. 't Was om te lachen, al dat akelige en ongewone maakte hem ziek als een zenuwachtige vrouw. Hij ging naar de andere kamer, waar hij ook den vorigen avond geweest was, en schelde.

„Wie heeft al die bloemen hier gebracht", vroeg hij. Zijn stem klonk barsch en het meisje keek hem verschrikt aan.

„Zuster Ursula en ik", begon zij zacht in haar onduidelijk, zuidelijk dialect, maar een weduwe met haar kinderen waar mevrouw goed voor was, hebben van morgen een heelen voorraad gebracht."

Een glimlach speelde om zijn lippen. Dus was zij weldadig geweest, vroom was zij waarschijnlijk ook geworden. Dat was zoo dikwijls het geval. In een zeker vertoon van weldoen had zij dan vergoeding gezocht en misschien wel gevonden ook.

„Mevrouw bezocht zeker trouw de armen?" vroeg hij verder aan Lieschen die bij de deur was blijven staan, niet wetende of hij haar nog noodig had.

„O neen nooit. Die vrouw was een weduwe die voor mevrouw naaide en dikwijls wat kreeg, omdat zij zoo fatsoenlijk is en haar kinderen nog te klein zijn om iets te verdienen."

„Zoo!" Hij aarzelde een oogenblik, maar hij moest toch iets weten.

„Had mevrouw veel kennissen en dames die haar kwamen bezoeken?"

„Bijna niemand meneer, 't was hier zoo stil. Toen zij niet meer kon wandelen zat zij veel in de warande voor de deur om het mooie uitzicht.”

„Ben jij lang hier geweest?”

„Zoolang als mevrouw hier woont, zoowat drie jaar.”

„Nu ga maar heen.”

Hij zei het op een barschen, ontevreden toon en Lieschen haastte zich om aan het welkome bevel te voldoen. Dat onaangename gevoel van zelfverwijt nam steeds toe. Hij had van drift kunnen stampvoeten omdat hij 't niet van zich af kon zetten. Hij moest zich wel voorstellen hoe zij hier geleefd had, eenzaam en verlaten, worstelend met een ellendige ziekte, en zij had nooit geklaagd, zij had nooit iets gezegd.

Ze had ook niet om hem gevraagd, zelfs niet toen zij haar einde voelde naderen, zij had alles alleen uitgestreden. Nooit had hij haar tot zooveel trots in staat geacht. Trots, bah, 't was niets dan armzalige koppigheid. Zij alleen had schuld, zij had hem geen vergiffenis willen vragen, zij was zelfs te dom geweest om haar ongelijk te bekennen. Plotseling kwam een andere gedachte bij hem op. Misschien had zij wel een brief geschreven, ja, dat zou ze zeker gedaan hebben. Dat was net iets voor een vrouw, zoo'n sentimenteele brief waarvan van eeuwigheid en vergiffenis en verloren geluk en God weet wat al meer inkwam. Het schrijfbureautje was gesloten maar Jules schelde en vroeg om sleutels. Lieschen bracht ze hem dadelijk, hij was thans immers heer en meester in huis.

Jules ging zitten en keek ieder papier na dat hij vond. Wie weet of hij nog geen brieven in handen zou krijgen van dien ellendeling, al had zij waarachtig niet veel reden gehad om die uit piëteit te bewaren? Hij zocht maar de papieren die hij in handen kreeg behelsden niets bijzonders, enkele rekeningen, een paar recepten, eenige brieven van bekenden uit Nederland die hij wel wist dat de moeite van het doorlezen niet loonden. Niets, geen letter schrift, geen enkel souvenir uit vroeger dagen, niet de minste aanwijzing die bewees dat zij zich in haar laatste levensdagen herinnerd had dat zij hem eenmaal haar man genoemd had en dat zij samen gelukkig waren geweest. Het ergerde, het pijnigde hem onuitsprekelijk. Hij bedacht niet dat hij zelf alles vergeten en niet geleden had. Zij was schuldig geweest en zij had zich behooren te herinneren. Op eens beefden zijn vingers en steeg hem 't bloed naar het hoofd. Daar in het laatste laadje vond hij eindelijk wat hij zocht. Een brief in een wit, vierkant couvert, van een lak voorzien en waarop met de welbekende hand zijner vrouw zijn adres was geschreven. Goddank, hij voelde zich reeds meer voldaan. Hij zou vergiffenis kunnen schenken, al was het dan ook aan de doode en van zelfverwijt en die onbestemde, onaangename gewaarwording die hem kwelde zou geen sprake meer zijn. Hij opende den brief en was boos omdat hij ondanks zichzelf ontroerd was. Er stond geen opschrift boven en toen hij een paar regels gelezen had wierp hij het papier driftig op tafel. 't Was eigenlijk geen brief maar een soort van beschikking over enkele kleinigheden, geen testament, dat berustte bij een

notaris in den Haag, slechts een verzoek om haar kleeren en sommige byouterieëen en meubelen na haar dood aan de personen, die zij opnoemde, te geven. Ook vroeg zij een paar legaten, o. a. aan Lieschen en eenige van haar familieleden, uit te keeren. De verschillende dingen die zij verlangde waren met cijfers genommerd, het geschrift was door haar onderteekend, het was aan haar man geadresseerd, dus had zij gewenscht dat hij zich met de uitvoering van die kleinigheden zou belasten, dat was alles. Geen woord van vergiffenis, of verzoening, of afscheid niets, niets. Jules had het papier weer opgenomen en ten einde toe gelezen. Hij zou zorgen dat alles werd nagekomen, dat niets werd vergeten. Ja, dat kon hij tenminste nog voor haar doen, maar hij glimlachte bitter toen 't hem te binnen schoot hoe koel en koud dat alles eigenlijk was.

Hij begreep zich zelf niet. Zijn gewaarwordingen waren hem een raadsel, maar hij kreeg de tranen in de oogen en hij sloeg beide handen voor het gelaat en verdiepte zich in de dingen die voorbij waren en die hem eindelijk in een ander licht verschenen. Hij zag haar als zijn bruid, een mooi, lief kind dat hem aanbad. Hij was meer ontwikkeld dan zij, het was zijn plicht geweest haar te leiden en hetgeen in haar sluimerde te doen ontwaken, *hij had het niet gedaan.* Een korte roes van zingenot en toen was zij hem gaan vervelen en hij had het haar laten merken. Zij was altijd eender, altijd lief en goed, maar toen zij een jaar getrouwd waren was hij haar eigenlijk reeds moede. Zij had gehoopt moeder te worden, maar die hoop werd verijdeld en 't kind werd dood geboren. Het was zijn plicht geweest haar te troosten en haar door liefde dat gemis te vergoeden, *hij had het niet gedaan.* Hij liet haar eenvoudig alleen, hij ging uit, altijd maar uit en iederen avond zat zij eenzaam in haar elegant salon. Hij bekommerde er zich niet over, al had zij hem nog hartstochtelijk lief, hij merkte het wel aan allerlei kleinigheden maar hij vond het eigenlijk lastig. Hij vermaakte zich zonder haar, zooveel hij kon en liet haar immers vrij om hetzelfde te doen. Maar zij kon het niet, zij zweeg en beklaagde zich niet en vond dat alles goed was. Eindelijk toen zij, wanhopend door zijn onverschilligheid, er toegekomen was om van een ander de liefde aan te nemen die hij haar onthield, toen zij ook dáar bedrog en ellende had gevonden en als gebroken voor hem was neergezonken, smeekend om vergiffenis, toen was het zijn plicht geweest haar op te heffen, te trachten haar op nieuw lief te hebben en haar te vergeven, *hij had het niet gedaan.* Hij had zich slechts diep verongelijkt en niet schuldig gevoeld. en in zijn valschen trots, in zijn afschuwelijk egoïsme had hij haar bevolen met hem naar zijn huis terug te keeren in naam en voor de wereld zijn vrouw, in werkelijkheid en voor zich zelf veel minder dan de maitresse waaraan hij zich door liefde verbonden voelde. Zij was zoo diep vernederd, zij had hem zoo gesmeekt haar vrij te laten en van haar te scheiden. Het was zijn plicht geweest dien wensch te eerbiedigen, *hij had het niet gedaan.* In zijn domme kleingeestigheid had hij zich zelf nog op een voetstuk geplaatst en hij had haar gedwongen dat leven van leugen, bedrog en ijskoude minachting

naast hem, maar niet met hem, voort te sleepen, totdat zij er bijna onder bezweek. En toen eindelijk haar einde naderde, toen de dokter hem schreef dat zij steeds verminderde, toen was het zijn plicht geweest tot haar te gaan en te trachten nog eenig licht voor haar in die laatste donkere dagen te ontsteken; *hij had het niet gedaan.* Hij had haar alleen gelaten, altijd alleen, hij had niet aan haar gedacht, hij amuseerde zich tot op het oogenblik dat het telegram hem aan haar sterfbed had geroepen. In alles was hij te kort geschoten, hij voelde het nu, hij was de schuld van alles, ook van haar afdwaling, ook van de bitterheid waarmee zij eindelijk gestorven was zonder een afscheidswoord, voor zoover hij wist zonder een zachtere aandoening, zwijgend in haar trots en haar smart. Het hamerde in zijn hoofd, duizend kleinigheden uit vroeger dagen kwamen hem voor den geest, nietige, onbeduidende voorvallen die hij lang vergeten waande, verschenen hem thans in een ander licht en alles stapelde zich op, hooger en hooger, tot een berg van schuldbesef waaronder hij zich als begraven voelde. Hoe lang hij daar gezeten had met het hoofd in de handen en starend voor zich uit, wist hij zelf niet, plotseling schrikte hij op door een zacht kloppen op zijn schouder. Het was de non, zij was onhoorbaar binnen gekomen en had hem moeten aanraken om zijn aandacht op haar te vestigen. Zij stond daar met hetzelfde onbewegelijke gezicht en de neergeslagen oogen. Hij keek haar vragend aan.

„Zoo meteen wordt de kist gebracht," zei zij zacht. „De dokter heeft bevolen die dadelijk te sluiten. Wilt u mevrouw ook nog voor het laatst zien."

Het duurde een paar seconden eer hij den zin harer woorden begreep en in zich op kon nemen. Toen schudde hij haastig, driftig het hoofd. Hij dacht aan dat akelig verwrongen gezicht, aan die onbeschrijfelijk smartelijke uitdrukking van lijden en hij durfde niet...

Somber was de lucht en steeds pakten de wolken zich donkerder te samen, De bergen en bosschen die in het Schwarzwald zelfs bij den helderste zonneschijn een donkere tint hebben, schenen thans in een loodgrijzen mantel gehuld, de Aprilmaand toonde weer dat zij evengoed over wolken, regen en tranen als over zonnestralen en bloesems te beschikken heeft. Langzaam reed een kleine stoet den bergweg op naar het kerkhof van Badenweiler. Het was nog betrekkelijk vroeg in den morgen, slechts enkele arbeiders kwamen den lijkstoet tegen, zij bleven eerbiedig staan en ontblootten zich het hoofd totdat die voorbij was. Toen de lijkkoets en het volgrijtuig voor het hek van het kerkhof stilstonden, begon er een dichte stofregen neer te vallen, die de zwarte kleeren der dragers als met duizende kleine speldenknoppen bezaaide. De beide heeren die de doode de laatste eer bewezen, sloegen onwillekeurig de kragen hunner jassen op en toen de kist in de groeve werd neergelaten en zij den hoed afnamen, huiverden zij. Jules van Hagen keek gedachteloos toe terwijl de weinige formaliteiten, aan de begrafenis verbonden, verricht werden, de stofregen werd al dichter en hulde alles in een nevel. Men nam het vochtige zwarte

kleed van de kist af en zij werd in het pas gedolven graf neergezet. Er waren geen kransen, hij had den moed niet gehad bloemen op dat graf te strooien, alles was somber en doodsch gelijk haar laatste levensjaren geweest waren. Hij begreep dat het was afgeloopen, dokter Steiner naderde hem en sprak hem een paar welwillende woorden toe, maar zij klonken hem ijskoud, hij meende weer iets verwijtends in die stem te hooren, voor enkele oogenblikken voelde hij een groote behoefte om aan dien dokter te zeggen hoe schuldig hij was, hij had het kunnen uitschreeuwen voor ieder die het maar hooren wilde, dat hij en hij alleen de oorzaak was van die treurige verwijdering en dat hopelooze, eenzame sterfbed, maar even spoedig als zij was opgekomen stierf die behoefte weg in het ontzenuwend bewustzijn dat ook dàt niet goed zou maken wat hij misdreven had, dat hij geen boete kon doen, dat hij door eigen schuld totaal machteloos was tegenover 't verleden.

„'T HEIHUIS"

DOOR

TRUIDA KOK.

't Was nog maar zoo pas gebeurd en alle menschen spraken er over.

Ze wezen elkander de donkere pijnboomen, die een blauw-zwarte berg in de verte geleken, zoo héél ver, daar er een uitgestrekte heide tusschen het dorp en 't Heihuis was.

't Heihuis . . . een hoeve op een heuvel, omringd door zwaar hout, meest sparren en aan den voet van den heuvel, sterk glooiende akkers, dan weer de bijna onafzienbare heide met haar grauwachtige plekken van opgewaaide sneeuw en heel in de verte het Kanaal. Dáár was het ongeluk gebeurd.

Och, 't had in het *Nieuws van den Dag* gestaan, dat twee kinderen, een jongen van veertien en een meisje van twaalf jaar, op het Kanaal schaatsen gereden hadden, door het ijs gezakt en verdronken waren.

In het plaatselijk krantje stond het uitvoeriger te lezen, in de kerk had dominee er over gepreekt en op school waarschuwde de onderwijzer de kinderen, en alle menschen waren er vol van. In groepen stonden ze op het Brinkje er over te spreken.

„Twee kinderen in eens verliezen! Je moet toch maar bezocht worden, en zulke lieve, knappe kinderen," zeide vrouw De Weert, „mijn Kees zat met Mieke van der Mark in dezelfde klasse. Zoo'n stumperd van een moeder, 't is een heel ding om als weduwe je kinderen op te voeden en nou ze er wat aan krijgt, verliest zij ze. O, dat ijs, en hier in 't Gooi nog wel, waar je nooit van zulke ongelukken hoort. 't Kanaal is eigenlijk het eenige water wat er in den omtrek te vinden is."

„Gelukkig, dat ze Steven nog heeft," vond een klein, levendig bakkersvrouwtje, terwijl ze haar ongeduldig meisje, dat haar aan de rokken trok, aanhoudend over het hoofd streek. „Stil, Anneke, zeur niet zoo!" en dan weer tegen de buurvrouwen: „Maar dien jongen hadt je moeten zien. De begrafenis kwam langs ons, weet je; twee kisten, goeie God, je hart brak en... stil toch, Anneke, nou, wou je naar huis, vooruit dan, maar niet aan de deur blijven staan... je wordt huiverig als je denkt, dat zoo'n kind kou kan vatten, he... nou... ja, twee net eendere kisten, ze waren ook zoowat even groot, Jan en Mieke!"

„'s Morgens," viel een dikke boerin met een goedig, blozend gezicht in, „'s morgens was er toch ook een spiegel op 't Heihuis gevallen."

„Wel neen, mensch, 't was een klein staand spiegeltje en dat glee van het

kastje af, dat pas gewreven was, op het kamertje van Nelia, de meid," antwoordde een slagersvrouw.

„Een spiegel is een spiegel," zeide het bakkersvrouwtje, de ongeloovige slagersvrouw den rug toekeerend en dan tegen de dikke boerin geheimzinnig fluisterend: „Ze zeggen, dat vrouw van der Mark haar eigen al te kort wou doen, maar die oude nicht moet tusschenbeide zijn gekomen en dokter heeft een liefdezuster meegebracht. Ze moet zwaar ziek wezen, typhus, hoor ik. Afijn, nou heeft ze er ten minste geen weet van, maar, zie je, als ze beter wordt, dat opbergen. Jan's kleeren kan Steven krijgen, maar zulk meisjesgoed en dan die akelige stilte van dat Heihuis."

„Met wie woont ze er eigenlijk?" vroeg vrouw De Weert.

„Wel, met nicht Matje, dan Nelia, de meid en de twee knechts, oude Bas, die ook herder is, je weet wel, hij loopt zoo mal en Berend, die alles met behulp van Jan deed zoo'n jongen van veertien jaar werkt al heel wat. 't Is een gemis, hoor! Dominee sprak toch zoo akelig mooi bij de twee open graven."

„Wat zei hij?"

„O, hij hield een heele preek. Hij nam Stevens hand in de zijne en zeide, dat hij nu moeders troost was, dat hij later haar beschermer moest worden, braaf oppassen en ... nou, ik weet alles ook zoo niet meer, maar 't kind was er heelemaal kapot van. Wat heeft zoo'n jongen het ook eenig, alleen op die hei, zoo'n hals. Ik zou 't schaap graag bij me nemen als zijn moeder te vallen kwam."

„Ga je nog naar het Heihuis om eens met haar te praten?"

„Och, neen, nou ze ziek is, ze herkent niemand, later misschien . . . .

. . . .

Een fijn, groen waas was over de boomen en het gras bedekt met madeliefjes.

Met de handen in haar schoot en met oogen, die toch niets zagen, keek de boerin van 't Heihuis naar den Zandweg, die naar de straat voerde of naar de akkers met winterkoren.

„Ben je blij, moeder", vroeg Steven, „dat je weer buiten zit?"

Eerst scheen ze het niet te hooren, doch zich langzaam omkeerend alsof ze niet scheiden kon van het vergezicht vóór haar; „Ja, kind, 't is lekker zacht."

„Ik ben zoo blij, dat je weer op bent, dat de zuster weg is, o, 't was alles zoo naar!" en met huivering dacht hij aan de dagen achter hem.

't Allervreeselijkste was geweest, toen een man met een wagen 't erf kwam oprijden, toen hij met nicht Matje fluisterde en ineens al die verwarde geluiden, moeders gillen. Zijn eigen benauwd gevoel, toen Jan en Mieke stijf en roerloos uit den wagen werden getild en even daarna op de deel lagen uitgestrekt met strakke, vreemde gezichten en ijs aan hun kleeren ... daarna de begrafenis ... dokter die iederen dag kwam en altijd fluisterde ... Toen ... alleen naar school en alle kinderen waren zoo vreemd en verlegen of heel vriendelijk tegen hem, zóó akelig vriendelijk, dat hij begon te huilen. Hij huilde den ganschen dag: 's avonds om Mieke en Jan en moeder en omdat hij zoo

bang was als hij weer dacht aan die vreemde, stijve gezichten op de deel Overdag omdat de menschen in het dorp hem allemaal vroegen, hoe moeder het toch wel maakte en hem allerlei lekkers toestopten, dat hij toch niet door kon slikken om het benauwde gevoel in zijn keel. O, en dan die kinderen, die allemaal even wonderlijk tegen hem deden.

„Lamme leelijkerds!" had hij eens tegen de schaatsen gezegd en ze een stoot gegeven, zoodat de gekrulde ijzers tegen elkaar sloegen met een fijn geklikklak, „jelui zijn de schuld van alles!" Toen was hij 't zoldertrapje weer

„Ben je blij, moeder," vroeg Steven, „dat je weer buiten zit?"

afgekomen, had zijn vuist tegen zijn mond gedrukt om niet hard te schreeuwen en liep de schaapskooi in, waar niemand was.

Nu werd het weer anders, weer als vroeger, behalve ... en hij keek naar het Kanaal in de verte, dat schitterde in de Aprilzon tusschen het groene, welige gras. Hij zag moeder aan. Ze keek denzelfden kant uit.

„Moeder?"

„Ja."

„Moeder, nicht heeft zijn kiel voor me vernauwd, maar kijk eens in mijn

hals, of daar geen striem is, het trekt zoo, wil je 't weer anders maken, moeder?"

Hij zag haar vertrouwelijk aan. Nu was ze weer gewoon, behalve dat grijze haar, niet meer zoo vreemd en strak. Ze knikte en trok hem naar zich toe: „Ja, hoor."

„Krijg ik zijn andere pakken ook, verander je die dan zelf?"

„Ja."

„Niemand kan het goed doen, Nelia heeft er ook aan getornd . . . Moeder?"

„Wat is er?"

„Ik ben zoo bang voor je geweest, toen je zoo ziek was," 't kwam er half fluisterend uit, als van iemand die een moeielijke bekentenis doet en dan . . . ineens . . . met schitterende oogen: „Moeder, kun je er iets aan doen om niet te sterven?"

„Hoe meen je?"

„Toen je ziek was, heb ik gebeden, maar je weet niet, hoe dan wel, altijd, onder het eten zeide ik niets, altijd bidden, altijd, zie je. Als ik naar school ging . . . zonder ophouden bidden, tusschen de lessen in, als ik vrij had, schreef ik het gebed op mijn lei, honderd keer, en dan veegde ik het uit, 't heeft wel geholpen," en dan heel zachtjes: „wanneer ik het ook gedaan had toen Mieke en Jan daar zoo akelig lagen, zou dat geholpen hebben?"

„Och kind." Ze snikte zacht.

„Is er aan sterven dan toch niets te doen? Heelemaal niets? Bidden en dokters . . . is dat het eenige? Als ik nou heel ziek was, en je hield me vast, stevig vast, en je dekte me toe, zoo dat ik geen koude kon vatten en je zeide, ik wil dat je bij me blijft, ik wil het, zeg, moeder, hielp dat dan niet?"

„Neen kind, tegen den dood is niets te doen" en dan met eene poging om hem op te wekken, toen ze de treurige uitdrukking dier wijze kinderoogen zag: „'t Is toch goed om te bidden en te danken, Steven," en heel zacht, bijna onhoorbaar, „ik kan het niet meer!"

Na dien tijd spraken ze er niet meer over, maar het kind werd nooit meer als te voren. Langzamerhand kreeg hij iets ouwelijks en ook dát, wat eenige zoontjes van weduwen meer hebben en wat dikwijls zoo aandoenlijk voor vreemden is om te zien: Nu eens de beschermer van de moeder, dan weer een afhankelijk kind. Soms trad hij op als de kleine „boer" van het Heihuis, zooveel mogelijk alle moeielijkheden voor moeder uit den weg ruimend, een ander maal werd hij bediend en verwend als een heel klein kind. Hij was wijs voor zijn jaren, wijs omdat hij nooit met andere kinderen speelde, omdat moeder alles met hem besprak.

In het dorp was hij nog altijd het broertje van die twee verdronken kinderen, de zoon van die zwaar beproefde weduwe, die ineens grijs was geworden, die in de kerk zoo stil en droevig luisterde en nog opging in haar verdriet.

. . . .

Twee maal had de boekweit reeds gebloeid en nog altijd droeg de boerin van het Heihuis haar zwarte kleeren.

„Blijf je altijd rouwen?" waagde nicht Matje het eens te vragen. Ze knikte

en driftig viel Steven in: „Natuurlijk nicht, maak het haar toch niet lastig met je dom gevraag.”

O, hij vond iets moois in al die treurigheid en zonder er ooit met zijne moeder over te spreken, voelden ze zich als het ware gewijd door dat groote verdriet. De menschen hadden eerbied voor die twee. Ze droegen het zoo stil, zoo waardig als martelaren. Wanneer de kerk uitging, voegden ze zich nooit bij de pratende groepjes op den Brink, maar dadelijk na den dienst gingen ze met langzame, statige passen naar hun Heihuis, ver van het dorp, ver van de menschen, dáár in de verte naar het eenzame Heihuis, midden in de heide, alleen met hun groot verdriet.

„De tijd . . . het moet uitslijten.” had de dokter gezegd.

„Maar het blijft hetzelfde,” zuchtte nicht Matje „en ze maakt van Steven zoo'n onnatuurlijk, ziekelijk kind, hij is al te vroeg van school gekomen ook en dan die angst die ze bij tijden voor den jongen heeft. Er groeit nooit een flink, gelukkig mensch uit hem.”

„De tijd . . . geduld maar, Matje!”

Maar de tijd kon niets doen Zonder het bepaald te willen of te weten, voedden moeder en zoon hun verdriet.

„Steven, blijf bij me, ga niet mee hooien, als er eens een onweer kwam en je werd getroffen,” of „Steven, ik ben weer zoo gejaagd, ik hoor, dat er keelziekte in het dorp is, hoestte je van morgen niet erg?”

„Neen, moeder, toch niet.” Soms kwam zijn jeugd even boven en lachend klonk het: „mensch, je zoudt me ziek maken.” maar meestal gaf hij toe met een gevoel, dat hij haar ontzien moest; haar grijze haren, haar matte, treurige oogen gaven hem soms ineens een allerakeligst, slikkerig gevoel. Moeder en hij waren nu ook eenmaal anders, gansch anders dan alle anderen. Hij moest eerbied hebben voor haar groot verdriet en met iets beschermends en ongewoon zachts ging hij naast haar zitten, wijs pratend over allerlei ziekten en andere onheilen.

In het dorp kwam hij weinig, alleen in de kerk en op de catechisatie, maar langzamerhand kreeg hij een vijandig gevoel tegen al die vroolijke menschen, zelfs tegen dominee, omdat die eens tegen het bijgeloof had gewaarschuwd en het dom en gevaarlijk noemde. O, hij zelf geloofde niet aan heksen of spoken, natuurlijk niet . . . maar . . . er was toch wel iets van aan, dat voorgevoelens bijna altijd uitkwamen, dat er teekenen waren, waar je precies op afgaan kon en hij luisterde met wijde, open oogen naar de verhalen van nicht Matje Heere, zulke griezelige verhalen; van schijndooden, die hun kist open maakten en de vreeselijkste geluiden uitstootten, zelf had ze 't gehoord, als meisje, toen ze eens 's avonds laat langs het kerkhof kwam . . . of, van mollen, die onder het huis van Matje's broer doorgroeven en . . . drie dagen daarna was hij dood . . . van een rad, dat hard draaiend over de hei ging, heelemaal uit zich zelf . . .

„Kom, 't zal een wiel van den wagen van dronken Gijs zijn geweest, die is verleden juist hier in den omtrek op hol gegaan”, lachte Nelia, terwijl

ze welbehagelijk haar kommetje koffie leeg dronk . . . „een wiel, dat uit zichzelf draait, misschien was 't wel een fielsepee, 't kan best!" Ze schaterde het uit en Berend, die nooit veel zeide, mompelde iets van „'t is zonde, mensch", toen lachte hij ook, maar Steven keek hem verachtelijk aan en groote druppels parelden op zijn voorhoofd.

O, die winteravonden, als Bas vertelde van den ouden van der Mark, Stevens grootvader, die op een Novemberavond maar niet thuis kwam. Hoe ze over de heide riepen, ze kregen geen antwoord. Ineens begon de brandklok in het dorp te luiden en bij het schijnsel uit de verte zagen de zoekenden den ouden man aan een der dikke sparretakken hangen.

„Groote God", Nelia luisterde nu ook. „Waarom deed hij het?" vroeg ze bijna ademloos, „waarom Bas?"

„Ja, waarom? Hij had genoeg van het leven!" Zijn stem klonk geheimzinnig en angstig zagen de anderen in het rond.

„Misschien was 't wel net zoo'n avond als nou," dacht Berend hard op en ging zacht schuifelend naar de deeldeur om die beter te sluiten.

De koperen hanglamp, zonder ballon danste op en neer door den tocht en wierp een grillig licht over de deel, waarvan de hoeken in een geheimzinnig duister bleven, een schemerachtig schijnsel viel over de koeien, die rustig kauwden, over het beschot van den paardenstal, waarin van tijd tot tijd een dof gestamp weerklonk en over de tortelduivenkooi, die aan een langen haak, vlak bij de kamer hing, waar moeder bezig was om haar kleeren voor den Zondag op het pronkbed uit te leggen. In haar hand hield ze een klein lampje met groene kap, waarop het laatste avondmaal was afgebeeld en liep van het kabinet naar het pronkbed, soms even luisterend, naar wat daar op de deel besproken werd.

Het ongebleekt katoen, waar Nelia een hemd van maakte, lag op den grond en een wit en zwart katje speelde er op met een een klos.

„Nelia, geen kat op een nieuw hemd, dan kon het je doodshemd wel worden", waarschuwde Matje.

„Goeie God!" en Nelia trok huiverend van schrik het hemd weg.

Toen zwegen ze een poos. Over de heide kwam de westen wind aanloeien en deed de boomen om 't Heihuis zuchten en piepen, akelige, klagende geluiden om de hoeve. De gek op den schoorsteen kreunde en de lamp walmde telkens.

„Wat een avond, 't is een storm!" zeide moeder.

Turk, de heemhond, die buiten in een met plaggen bedekte ton lag, liet van tijd tot tijd een lang gerekt gejank hooren.

Niemand zeide iets, maar ieder keek Bas aan, hij was de oudste en Berend fluisterde Nelia in: „Kom, meid, een jankende hond bij een hoekhuis, beduidt, dat de oudste van 't huis gauw zal sterven, maar dit is niemendal."

„Je kunt het Heihuis best een hoekhuis noemen, 't is zoo mal gelegen," fluisterde Nelia gejaagd terug.

„Ik zal Turk wat korter aanbinden, dan zal hij eerder stil worden," meende Bas, „en dan is het zoo meteen tijd om onze nesten op te zoeken."

Berend klom een ladder op; boven de koeien was zijn bedstede. Nelia ging met nicht Matje mee naar boven en wenschte Steven een hartelijk ,,wel te rusten" toe. Ze hield veel van dien jongen met zijn stille, zorgende manieren. Ze had hem graag vroolijk en jong gezien — pas zeventien jaar en dan al zoo'n oude man.

Steven hielp Bas het licht uitdoen en ging daarna naar de kleine opkamer met de blauwachtig witte muren, waar een kanariegele deur zijn bedstede van de kamer scheidde en waar 't groote kabinet stond, waarin moeder het geld bewaarde. Een reusachtig kabinet met een schat van koper, prachtig gepoetst, lofwerk. 't Was nu stil binnen op de hoeve. Toch kon niemand den slaap vatten, terwijl de wind van tijd tot tijd zacht klagend tegen de groote deeldeur floot en Turk bijna den ganschen nacht jankte en met zijn ketting rammelde.

. . . .

Eentonig gingen de jaren op het Heihuis voorbij. Nelia was getrouwd en in haar plaats een Grietje gekomen . . . een flink gezond kind van een jaar of veertien.

Twee jaar geleden was Steven aangenomen; hij was nu twintig . . . een lange, stevige boer met een mager, verbrand gezicht en groote, droomerige oogen, die eigenlijk niet bij dat gezonde gezicht pasten.

Eens had hij gehoord, dat moeder, vlak na den dood van Mieke en Jan, zich van kant had willen maken. Bas had hem den boom gewezen, waaraan grootvader zich opgehangen had en toen had het idée hem niet losgelaten, dat moeder het weer eens probeeren zou.

,,Maar Steven, je moeder is geen Van der Mark, het zit in de Van der Marken, hoewel, je vader is toch weer gewoon aan gevatte koude gestorven. Haal zulke dingen toch niet in je hoofd, 't is zonde en schande," vind Bas.

,,'t Kan overgewaaid zijn," meende de jonge boer van het Heihuis en hij, op zijn beurt vervolgde moeder met overdreven raadgevingen en wenken. Ze kon met opzet onvoorzichtig zijn om ziek te worden en te sterven.

,,Pas toch op voor tocht, mensch" of ,,eet geen kool, dat is zoo razend zwaar; ben je nu wel gezond, heelemaal, voel je nergens pijn, nooit?"

Ze knikte van neen, weemoedig lachend en hij vertelde niet, dat één der schaatsjes op de vliering gevallen was. Weer een onheil? 't Was zoo'n kleintje van Mietje geweest. Wat zou het beduiden?

Met verbazing luisterde hij soms naar Grietje's gezang, 't klonk zoo vreemd op die stille, afgelegen hoeve.

,,Heb je zoo'n plezier in je leven, kind?" vroeg hij eens.

,,Ja baas, of ik!"

Hij kreeg plezier in haar vroolijkheid en betrapte er zich op, als op iets onwaardigs, dat hij zoo kon verlangen naar opgewektheid en leven. Maar hij was onhandig geworden, hij kon niet met de menschen omgaan. In zijn waardigheid als boer van 't Heihuis ging hij iedere week naar de markt, doch hij bezocht de herbergen niet, liep niet met andere boeren de boerinnetjes na, maar was gansch in zichzelf gekeerd.

Wanneer hij ging markten, moest hij twee keer den tol door. Meestal werd hij geholpen door een alleraardigst, blond meisje, met groote, stralende oogen, 't gekste van alles was, dat, wanneer de tolbaas zelf hem hielp, hij in den

„Ik ben heel vroeger nog met je op school geweest."

regel slechte zaken deed, en wanneer het meisje zijn drie centen aannam, ging alles hem voor den wind.

Eens, toen het erg onweerde, schuilde hij daar. Zijn paard en wagen in

het stalletje, dat naast het tolhuis stond en hij binnen bij 't meisje en haar kleine broertjes.

„Ik ben heel vroeger nog met je op school geweest, maar ik zat veel lager," zeide ze vriendelijk lachend, „ik heet Mieke van Zanten, herinner je 't niet meer?"

„Neen."

„Jij bent niet lang op school geweest, maar dat kwam door het ongeluk van je broertje en zusje, daarna was je moeder zoo bezorgd voor je."

„Ja."

Ze zwegen en keken naar de straaltjes, die langs het pas geverfde tolhek dropen.

„Je moeder is nooit over dat verdriet heen gekomen, hè?" vroeg ze na een poosje.

„Neen, nooit" antwoordde hij bijna plechtig.

„Is 't niet eenzaam op 't Heihuis? Ik heb 't wel eens gezien van den weg af."

„Ja," zeide hij en voor het eerst in zijn leven vond hij het Heihuis heel afgelegen, o, zoo ver van alles af, vroeger was dat nooit zoo in hem opgekomen.

„Wat heb je veel van die halsdoekjes, Mieke." Ze lachte. („Ja.")

"Een rood met zwart, een ruitje, een blauwtje met bruine koffieboontjes, dit en . . ."

„Nou," zeide ze half verlegen lachend.

„Nou niks," antwoordde hij en ging weg, hoewel het nog regende, dat het goot.

Hij vond 't Heihuis vervelend en akelig ver af, ook was hij minder bezorgd voor moeder. Den volgenden keer vroeg hij in den manufactuurwinkel bij Velders om goed voor halsdoekjes.

„Zoo, rouwt moeder niet meer, van der Mark?" vroeg Velders hem.

„Heere, ze kennen me," dacht Steven. „Neen, dat wil zeggen, voor ons klein meisje voor Grietje, het melkmeisje en . . ."

„O, jou schelm."

Hij kocht er twee, een ruitje en een heel licht, wit met roode kersjes en groene steeltjes.

Daar voer Grietje goed bij. Zijn bedoeling was geweest voor Mieke van Zanten, maar die had al een ruitje, hij wilde haar wat geven, waarom wist hij zelf niet.

„He, baas, dank je wel!" en terwijl Grietje 't doekje heel zorgvuldig op een schoonen, omgekeerden melkemmer uitspreidde, keek ze Steven, die zijn opkamer inging, met blijde, dankbare oogen na.

De knip op de deur, zie zoo! Uit een verkreukeld papier haalde hij 't andere doekje. Ze had niet bij 't tolhek gestaan, jammer genoeg, nu zou hij 't den volgenden keer geven als hij ging. En toen deed hij vlak voor het vooroverhangende spiegeltje het doekje om zijn hals. Beware me, wat stond dat mal. 't Zou haar wel goed staan en iederen dag bekeek hij het, streek de de vouwtjes glad en dacht aan de kleine, grappige krullen, die overal uit het zwarte bontrandje van haar mutsje kwamen. Ieder oogenblik dacht hij, hoe

het wezen zou, als ze nu ineens hier op de deel stond, hoe moeder dan zou kijken en haar naam niet zou zeggen om... die andere Mieke.

Den volgenden Woensdag hield Steven met een erg verlegen gezicht bij den tol stil.

„Daar, voor jou, nog een er bij!" zeide hij, het pakje zoo onhandig aanreikend, dat het op den grond viel en Mieke diep moest bukken om het op te rapen, ze zag er ten minste vuurrood van.

„'t Is mooi."

„Kan je 't gebruiken?"

„Best" Haar groote oogen schitterden en heel haar gezicht lachte. 't Kleine neusje trok op en alleraardigste plooitjes kwamen in haar wangen.

Denzelfden middag bracht hij er weer een mee van blauwe zijde.

„Neen, Steven, dat mag niet, moeder zou het niet goed vinden." Ze zeide het met een treurigen blik op de blauwe zijde, die zoo schitterde en Stevens linkerhand een blauwachtig waasje gaf.

„Toe maar, ik ben geen vreemde, Mieke."

„'t Zal wel mooi staan bij mijn aanneemjapon."

„Juist."

„Die heb je anders nooit gezien," pruilde ze, „dat kan je dus niet weten."

„Neen, dat is waar," en Steven werd purper tot het halsboordje van zijn fluweelen buis toe.

„Zoo'n heks! Kom, neem 't nou maar, toe, wat moet ik er anders mee doen, moeder rouwt, dat weet je."

„Jij niet?"

„Neen, je kunt niet altijd treuren." Hij verbaasde zich over zijn eigen — niet altijd treuren.

„Hoe lang is 't wel geleden?"

„Van den winter was 't twaalf jaar!"

„Wat een tijd."

„Ja," en droomerig keek hij van het tolhuis naar de hoeve in de verte en dan weer naar de kleine, roode handen met rimpelige vingers van het zeepsop, 't is niet zoo ver van hier naar 't Heihuis."

„Nou, een stevig uur, wed ik."

„Een half hoor! Zou je de hoeve wel eens willen zien?" Ze lachte.

„Ik heb nooit tijd."

„Zondags wel of moet je dan met je vrijer uit? Angstig zag hij haar aan.

„Neen, Steven." Ze keek niet op.

„Ik zou je zoo graag eens op de hoeve zien, ken je Grietje niet?"

„Neen, ik heb haar nooit gezien."

„O, nou, tot ziens.... vort Bles!"

„Dank je nog wel," riep ze hem achterna. . . . .
. . . .

„Wat Steven heeft, ik weet het niet," zeide nicht Matje tot Bas.

„Wel, hij zal aan een meisje denken."

„Steven . . . och kom . . . maar, toch, hij lacht soms zoo in zijn eigen, zoo voor zich uitlachen, dat deed hij vroeger nooit.

„Pas op, Mat, als 't niet waar is."

„'t Zal goed voor het Heihuis wezen. Een jonge, flinke vrouw, 't is me hier toch een doode boel, dat moet ik zeggen, ik en jij en de vrouw zijn op leeftijd, dat kuikentje van een Grietje reken ik niet mee en Steven brengt er het leven ook al niet in."

„Voor de vrouw zou 't geen kwaad kunnen, soms geloof ik, dat ze in haar hart wel weer opgewekt is, maar 't is zoo'n gewoonte geworden om somber en in zich zelf gekeerd te zijn."

„Ik help het je wenschen, Bas." . . . .

Miekes schaatsje! . . . Als het eens een teeken was geweest, dat het kleine verdronken zusje hem stuurde, dat ze een plaatsvervangster wilde hebben . . . ook een Mieke.

Wanneer ze nu aanstaanden Woensdag hem alle twee de keeren hielp, dan was 't waar. Maar hij moest haar alleen treffen zonder broertjes of zusjes, maar die kleine Krelis liep altijd achter haar rokken — nou, dan zou hij zeggen, dat Krelis er niet toe deed.

Hoe klopte zijn hart in zijn keel — daar stond van Zanten al zelf, o, lieve God. Neen toch niet. Van Zantens boezeroen hing over 't hegje.

„Hola!" riep hij. Vlug ging het rood en groen geverfde deurtje open en ze stond voor hem, heel alleen.

„Je bent de eerste, vandaag, Steven, ik hoop, dat er niet veel komen, want ik ben heel alleen thuis.

„Is het toch waar, wel, Heere, nog toe?"

„Nou!" vroeg ze verwonderd.

„Neen niks," antwoordde hij verward, „ik zeg het maar zoo, ik meen, ik zou als ik je vader was, mijn lief dochtertje niet alleen laten;" slikkerig en stootend kwam het er uit, maar Mieke vond het mooi gezegd.

„Och jij." zeide ze verlegen lachend en dan vertrouwelijk, „vader en moeder zijn met de kleintjes naar Utrecht, ze komen niet voor een uur of zes thuis, denk ik."

„Zoo, nou, tot straks."

Hij had maar enkele boodschappen te doen en de gewone bezending boter bij een kruidenier te brengen. Zes uur, dan had hij volop tijd en alles kwam uit, wat een geluk. Hij zou haar niets zeggen van 't schaatsje, dat was al te gek, maar hij zou haar vragen, als hij de drie centen gegeven had. Hij bracht haar weer wat mee ook, een mooi schortje met roode strikjes op de zakken.

„Je maakt dat Grietje veel te ijdel!" waarschuwde Velders lachend.

„Geef er dan nog maar een lap voor een katoenen jurk bij, daar heeft 't kind het meest aan," ried vrouw Velders.

„Best-best!" en met de twee pakjes naast zich, reed hij zoo hard hij kon naar het tolhuis. Ze zat buiten te naaien.

„Veel te doen gehad?" vroeg hij al uit de verte, met het zekere gevoel, dat hij haar nu alleen trof.

„Neen."

„Daar zijn de drie centen en..." ineens sprong hij van zijn wagen af, legde de twee pakken op het tafeltje naast haar naaidoosje met het schelpen deksel, greep haar hand en toen: „O, Mieke, zeg toch ja, toe kom op 't Heihuis, ik zou 't nooit gevraagd hebben, als Miekes schaats niet gevallen was, want dat was een teeken, dat er een andere Mieke moest komen, en dat had ik je eerst niet willen zeggen, maar jij zult het wel begrijpen, Mieke, och, ik ben toch zoo gek op je!"

Mieke begreep alles en heel lang bleven ze naast elkaar op de bank voor 't huis zitten, tot er eensklaps uit een zijweg een rijtuig aankwam.

„O," riep Mieke verschrikt, maar Steven trok Bles op zij en luisterde geduldig naar de driftige uitroepen van den heer, die naast den koetsier zat.

„Daar moet je nu ook zoo'n ezel van een boer voor wezen om je paard dwars voor den tol te zetten, stommer boeren dan die Gooiers zijn er toch ook wel niet!"

„Jawel," lachte Steven toen het rijtuig voorbij was.

„Maar Steven!" Mieke, die de pakken losgemaakt had, schaterde het uit, „dat boezelaartje is veel te klein."

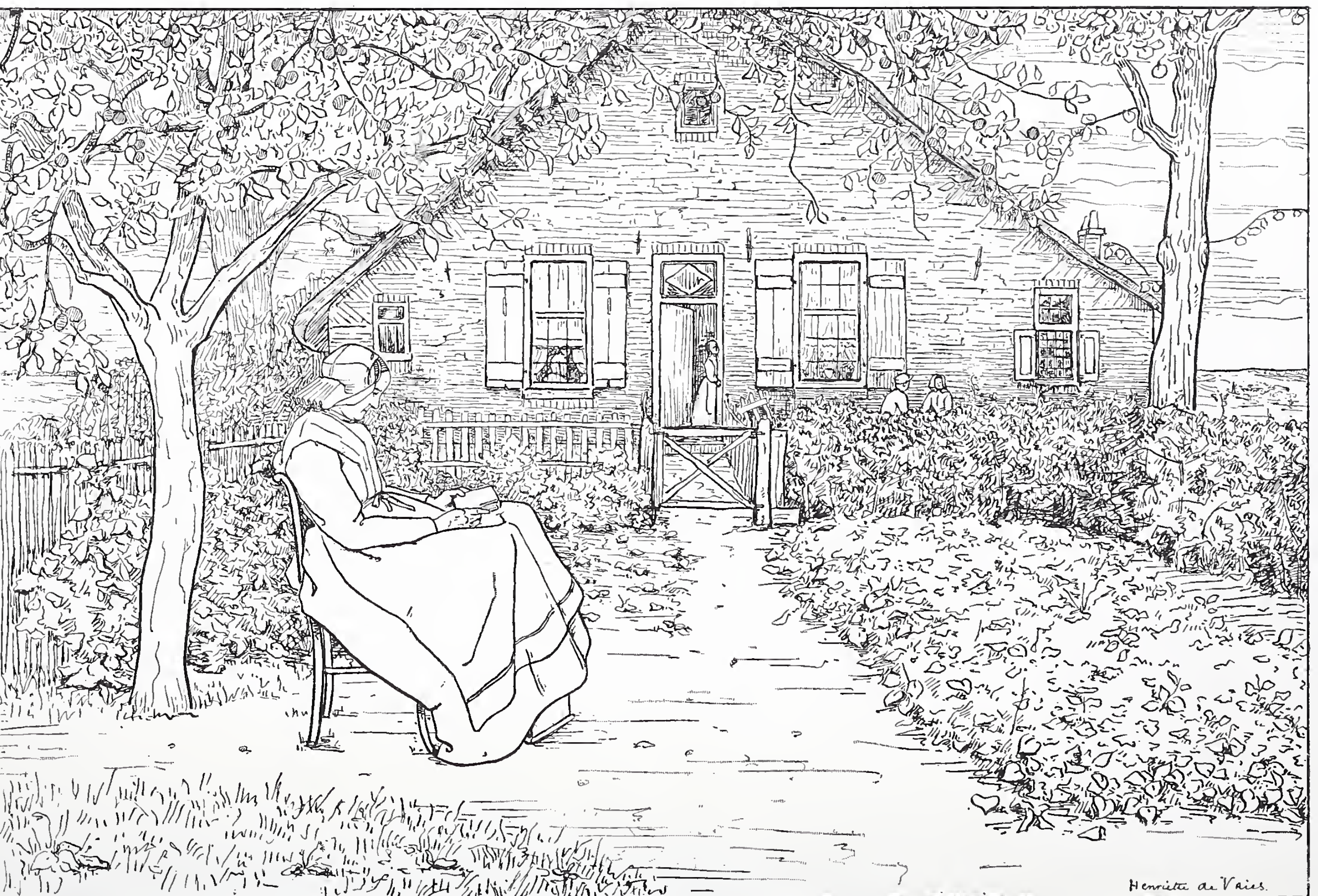
„Ja, dat komt uit, ik zeide, dat het voor Grietje was, omdat ik jou naam niet durfde noemen," en dan ineens verschrikt, „daar komt je vader aan, morgen avond kom ik!"

. . . .

Een stralende Zondagmorgen in Juni.

Geel-witte vlinders fladderen in de trillende lucht boven de boekweitvelden, om zich even daarna te verstoppen in 't St. Jansgroen, een oogenblik rustend op de lichtgroene puntjes der sparren en dan weer voort naar die schitterend, witte velden, in het volle licht, tusschen 't gezoem der insekten.

Warm scheen de zon over het Heihuis, over de oude boomen en ze liet haar stralen dansen over de deel door de kleine deur, die alleen open stond omdat het zoo warm was. Ze tooverde een groote vierkante plek op den leemgrond, waar poes zich koesterde met knippende oogen, telkens naar de vrouw kijkend, die in haar gezangboek tuurde. Straks zou Steven met haar komen en ze zou den heelen dag blijven. Een Mieke — goeie God! En ze keek van de blinkend witte zandplekken op de heide in de verte naar de vliering, waar die vier kinderschaatsjes hingen, die moesten daar ook altijd blijven hangen. Jan en Mieke en.... nou weer een Mieke. O, 't was wel goed, dat Steven ging trouwen, zij leefde in 't verleden, maar hem hoorde de toekomst.... ja!.... Geheimzinnig licht was het op die half duistere deel, millioenen stofjes dansten in de breede strepen, die door kleine vensters en kieren op den deelgrond vielen. Ineens werd het schitterend licht. Een kleine hand trok onhandig de groote deeldeur open en het volle licht viel op een blauw zijden halsdoekje en hulde een klein, blozend gezichtje in een stralenkrans van fijne, gouden krullen.

Over haar rimpelig gezicht lag een vredig trekje.

„Daar is ze nou", stamelde Steven en Mieke in haar zwarte aanneemjapon, met 't heldere, witte mutsje kwam naderbij. Hoog klopte haar hartje en tranen schoten in haar groote, blauwe oogen. Hier stond ze nu immers tegenover de rijke boerin van 't Heihuis, die al dat verdriet gehad had... die nu ook haar moeder werd.

„Mieke, kom hier, kindlief." Zachtjes kwam ze dichterbij en stak haar handje uit, toen sloot nicht Matje de groote deur omdat de zon zoo in de pronkkamer scheen en het karpet licht kon verschieten . . . .

In den kleinen moestuin zat de vrouw van 't Heihuis in 't zonnetje in haar gezangboek te lezen. Over haar rimpelig gezicht lag een vredig trekje en voor het huis op de bank onder de linde, zaten Mieke en Steven, hand aan hand.

Matje ruimde de tafel op en Grietje keek telkens nieuwsgierig om den hoek, hoe of de baas toch wel met dat mooie meisje deed.

Met langzame, droomerige passen liep Bas achter zijn schapen over de heide.

De wind bracht het gelui der dorpsklok over naar 't Heihuis, waar een blond kind het geluk weer bracht.

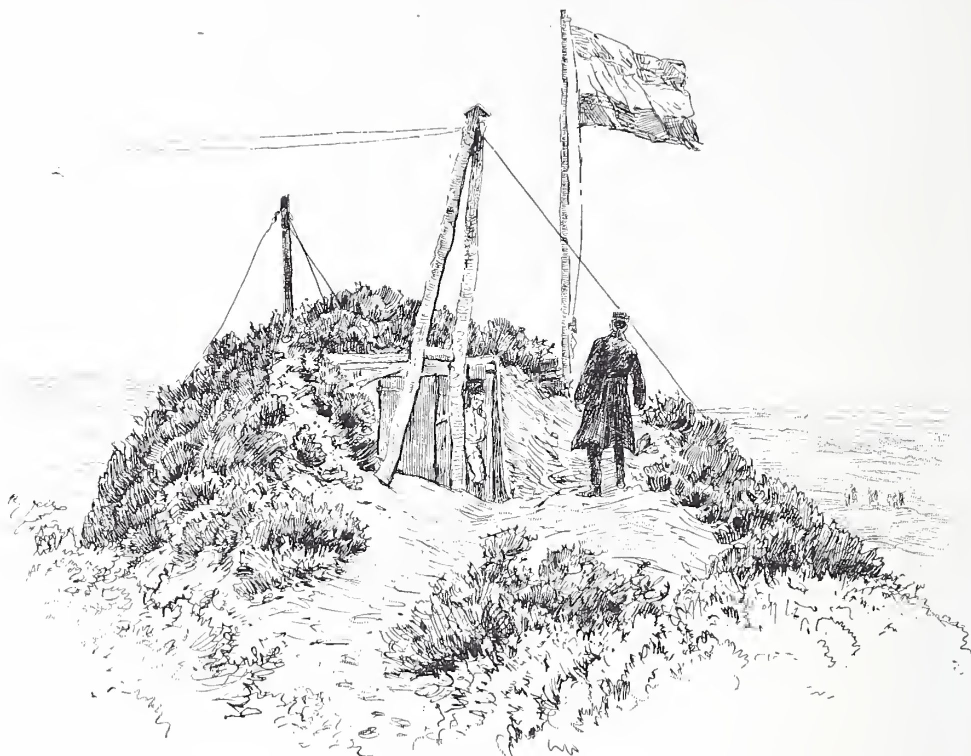
Een zachte, honingzoete geur steeg van de bloeiende boekweitvelden op en zweefde om de hoeve.

Hilversum, April.

IN DEN OBSERVATIEPOST.

DOOR

CONRAD VAN DE LIEDE.

Contrôlepost No. 4.

Ik werd door eenig gestommel wakker.

„Ben jij daar, Pieterse?" bromde ik in mijn dommel, van achter de zwaarlinnen gordijnen, die in de mij toegewezen hoofdofficierstent, een hokje afscheiden, waar mijn krib staat, en die nu door de frisch binnenstroomende lucht op- en neerbollen.

„Ja, meneer."

„Hoe laat is het?"

„Half vijf, meneer."

„Wat voor weer?"

„Mirakel veel mist, meneer, maar anders goed."

„Zet dan de heele boel maar open. Om vijf uur me roepen, en elk kwartier terugkomen."

„Jawel, meneer."

Ik dommelde weer in, na dit korte gesprek met mijn oppasser, dat, wat hoofdinhoud aangaat, zoo ongeveer elken morgen gedurende den kamptijd gevoerd werd.

„Meneer! meneer!"

„Jaaaa!"

„'t Is vijf uur!"

„Ja!"

Na een poos weer:

„Meneer! .... meneer!"

„Jaaaa!"

„'t Is kwart over vijven!"

„Ja!"

„En ...."

„Jawel, 't is goed; ik sta direct op."

„Ja maar, meneer, daar is de korporaal met het notaboekje."

„Laat hem maar hier komen."

Een hand stak het opengeslagen notaboekje door de met lusjes toegetrokken reet van de gordijnen.

„Ja, hm! lees maar eens voor!"

Het notaboekje verdween, en nu klonk het doffe, eentonige voorlezen van den onzichtbaren korporaal.

„Dienst voor den 5den September .... enz. enz.

„.... nant van de Liede ...."

„He! wat?"

Het opdreunen stokte.

„Wat is dat voor mij? Lees dat nog eens."

„Contrôlepost No. 4, de 1e luitenant Van de Liede en de sergeant Minkels. De 1e luitenant Van de Liede zal in de vestingbatterij tegen reçu ontvangen een schop ...."

„Sla maar over! al bekend!"

De korporaal zeurde me in slaap.

„Meneer!"

„Jaaa!"

„De majoor zegt, of u er wel aan denkt, dat u in den contrôlepost moet."

„Ja, jawel."

Het was nu toch tijd om op te staan, en na wat gerek en gegeeuw, stond ik in de frissche morgenlucht in de wijd openstaande voortent.

Mijn oppasser heeft gelijk. Het mist zwaar. De dichte laag waterdamp hangt dicht op den grond. Van uitzicht is geen sprake. Verder dan tien pas kan ik niet zien; dan stuiten mijn blikken tegen een witten muur, die van onder iets grauwer is, door het er doorheenschemeren van den grond. De heideplantjes, die binnen dien beperkten gezichtskring vallen, zijn overdekt met kraaltjes neergeslagen vocht; het linnen der tent is strak gespannen; alles voelt nattig klam aan.

De mistwolk is dicht, maar reikt niet ver omhoog; naar boven wordt ze zoo ijl, dat het lichtgrijsblauw van den hemel te zien is, en een paar dunne rozige wolkstreepjes, die licht en teer uitdeinen in het effen staalgrijs.

Het is friseh, maar dat doet me goed, want ik ben nog slaperig en wat roezemoezig in het hoofd, van het laat opzitten voor de cantine, den vorigen avond.

Na ons partijtje whist, hebben we nog wat zitten napraten onder de warande, uitkijkende in den donkeren nacht, waarin, in de diepte, een paar rossige lichtjes gloorden van het kleine station Elburg—Epe, en veel verder weg het met regelmatige tussehenpozen voorbijschuivende draailieht van Urk's vuurtoren gloeide. Na een poos waren de liehtjes van het station uitgedoofd, en sehittert alleen nog in het zwart het draailieht van den verren toren, als het regelmatig uit het donker opdoemt, ons aanloenst, langzaam aansterkende tot het ons reeht in het gezieht flikkert, en dan, wegflauwend zieh afwendt, en wegvlueht in de ruimte van ons af, en dan weer terugsluipt naar ons toe.

Wij hadden tot heel laat blijven opzitten, en zoo had ik te weinig slaap genoten.

Maar de frissehe morgenlueht en het koude water brengen dat gauw in orde.

„Pieterse ! Pieterse !"

„Jawel, meneer !"

Mijn oppasser komt te voorsehijn uit een der aehtmanstenten, die de oppassers herbergen, en in derde rij geschaard staan achter de tenten der officieren.

„Je moet mijn stoeltje en mijn burnous naar de vestingbatterij brengen, en daar waehten, tot ik er ook kom."

„Jawel, meneer."

En nu ontbijten. De eantine is leeg ; alleen in een hoek, bij het buffet staat een slaperige cantinebediende bij een tafeltje met theegerei. Ongezellig en kil. Het ontbijten is dan ook gauw afgeloopen, en niet heel lang na mijn oppasser met mijn bagage kom ik in de vestingbatterij.

Bij den grooten kapluifel waehten de sergeant Minkels en de kanonnier, die mede den post zal betrekken. De sergeant heeft al de vlag en den vlaggestok en een viertal kardoesjes ontvangen van den onderoffieier-parkmeester, die me komt melden, dat de telefonist al op weg is naar den post.

„Mooi, in orde. Dan zullen we ook maar opstappen."

Het is of de mist hier nog diehter is, dan in de onmiddellijke nabijheid van het kamp ; van de heide, die langzaam van den knobbel afdaalt, is niets te zien ; van den kapluifel af vertoont zieh de zware, hooguitstekende borstwering der vestingbatterij sleehts als een grauwige vlek, waarin de vuurmonden niet te onderseheiden zijn.

We volgen den breeden zandweg, die de heide in voert ; want als we dat niet deden en dwars door de hei zouden willen gaan, om onzen post te bereiken, zouden we spoedig de richting kwijt zijn en kunnen ronddolen, wie weet hoe lang en waarheen.

Sergeant Minkels is met den kanonnier vooruitgegaan ; ik heb ze zien weg-sehemeren in de nevelzee, tot ze geheel verdwenen zijn ; ik hoor eehter hun stemmen voor me uit, en maak daaruit op, dat ze niet heel ver voor me zijn ; maar het geluid wordt gedempt door de diehte, zware mist.

Hoe meer ik den dalenden weg afga, des te diehter wordt de mist : van

alle kanten ben ik besloten in een grijzen, zachtlichtenden muur; op den bodem is ternauwernood een plek van hoogstens vijftien schreden middellijn te zien: een eind van den gelen, zandigen weg en aan weerszijden een dunne strook erica's, die zwaar neerhangen van de vele glinsterende dauwkralen.

De mist zet zich neer op de kleederen in fijne bolletjes, en doortrekt die van vocht, en verdicht tot pareltjes in haar en knevel.

Plotseling doemt, bijna van vlak voor me, een grauwe schaduwschemer op, die blijkt een doelbatterij te zijn, naast den weg; donkere schemeringen van bulten en ruggen glijden spookachtig langs me heen, en verdwijnen plotseling weer in den witten mist, waaruit ze onverwacht opgrauwden. Zoo herken ik de heide niet meer, die me toch al in jaren en jaren bekender is geworden.

Plotseling stuit ik op den sergeant en den kanonnier, die onverwacht uit den mist opduiken; ze wachten op me, besluiteloos waarheen te gaan, want van onzen observatiepost is niets te zien, noch van een paadje, dat er heen zou kunnen voeren, zelfs niets van de omgeving. Ze hebben niet verder durven doorloopen, uit vrees al te ver te zullen gaan, en in de verwachting ongeveer op de goede hoogte te zijn.

„Schreeuw eens," zegt de sergeant tot den kanonnier, „misschien hoort de telefonist ons wel, en dan kunnen we op zijn geluid afgaan."

De kanonnier schreeuwt: „hoooo!" in de richting, waar we onzen post veronderstellen. Maar geen antwoord.

We vereenigen onze stemmen in een lang uitgerekt: „hooo!" maar uit den dikken witten mist klinkt geen geroep terug.

We zien niets, we hooren niets, en weten niet waar we zijn.

„Als we de telefoonlijn maar hadden, kwamen we er vanzelf," meent sergeant Minkels.

Dat is een idee. De mist hangt laag bij den grond; als we omhoog kijken, zien we den helgrijs blauwen hemel en de rozige wolkstreepjes. De telefoonlijn is langs hooge palen gespannen, en loopt van het kamp voorbij al de observatieposten.

We wagen ons rechts dwars de hei in, telkens omhoog ziende naar de telefoonlijn. We struikelen en vallen in de natte ericaplantjes, klauteren bergjes en rugjes op en af. zien niets voor ons of achter ons, of aan onze zijde, dan den witten mistmuur, en ineens tornen we op tegen een aardhoop.

„We zijn er waarachtig!" roept sergeant Minkels blij.

Een wit bordje, bevestigd aan een korten piket, laat ons lezen, dat we aan contrôlepost no. 4 zijn; en dien zochten we.

In het nauwe hokje, dat voor eenige uren ons verblijf zijn zal, vinden we den telefonist, die in een hoek op de ruwe, smalle bank zit te slapen, over zijn instrument heen. Hij heeft van den beginne af de telefoonlijst gevolgd.

Hij wordt wakker bij ons binnenkomen, en brengt, half slapende nog, zijn groet.

Met den kanonnier plaatst hij den vlaggestok boven op onze tijdelijke woning, en nu kunnen we gaan zitten wachten, tot de mist optrekt en we onze doelbatterij zullen kunnen vinden.

De telefonist schakelt de draden van zijn instrument in, en zet zijn dutje dan voort, het hoofd weggedoken in de armen, die op het smalle tafeltje rusten.

De kanonnier volgt dat verleidelijke voorbeeld, en maakt het zich gemakkelijk in een hoek; hij slaat de achterklep van zijn politiemuts in den nek neer, scharrelt zich lekker in den hoek tusschen den staander en den ruwen plankenwand, en slaapt in met achterover gezakt hoofd en wijd open mond; binnen een halve minuut snurkt hij al.

't Is een benauwd hokje, waarin we gedurende eenige uren opgesloten zullen zitten. Het is niet veel hooger, dan manslengte, en een pas of vier diep, tegen twee breed. De twee lange zijden bestaan uit een paar ramen, die aan de buitenzijde met ongeschaafde planken beschoten zijn. De achterkant is van hetzelfde materiaal, de voorkant is geheel open en dient tot ingang. De bodem is bedekt met plaggen, de zoldering wordt gevormd door een laag, tegen elkaar aansluitende, ribben. Langs de drie beschoten wanden loopt een smalle ruwhouten plank, die voor bank dient; in het midden staat een langwerpige tafel: een paar vlotdelen, rustende op vier staanders, die in den grond zijn geplant. In een der langsche wanden, die, welke gekeerd is naar het schietterrein, bevindt zich een lange horizontale sleuf, het begin van een platte houten trechter, die uitmondt aan de helling der aarddekking, die, een paar meter dik, en voor het verstuiven van het zand, met opgelegde plaggen belegd, het houten hokje beveiligt tegen mogelijk treffen van projectielen. Door dien trechter moet de waarnemer de springpunten van granaten en granaatkartetsen observeeren.

De kanonnier volgt dat verleidelijke voorbeeld, en maakt het zich gemakkelijk in een hoek.

De hei is nog in den mist weggedoken; zelfs binnen het nauwe hokje hangt een grijzige damp.

De sergeant Minkels is boven op de aarddekking geklauterd en zit daar, tegen den vlaggestok geleund, in den witten mist te turen.

De kanonnier snurkt zacht, de telefonist zucht en snuift in zijn slaap; de draad langs de hooge palen zoemt zachtjes; nu en dan schuurt een plag, die de sergeant naar beneden schopt, als hij zich even beweegt, langs de zanddekking; maar overigens is het doodstil. De heide is dood en uitgestorven; in onze eenzaamheid lijkt het, of wij in den observatiepost de eenige levende

wezens op de aarde zijn. We zien en hooren niets van een omgeving.

Soms komt er beweging in den mist; een wolkerige golf rolt voorbij, achter zich grauwe plekken meeslepende, die iets doorzichtigheid toonen. Maar spoedig zijn die ijler gevulde ruimten weer volgestroomd met dikken mist, en staat de witte ondoordringbare muur strak en vlak tegen den ingang van het nauwe hokje. En vlak boven ons de strakke, helder grijsblauwe hemel, met de rozige wolkjes, die niet van plaats schijnen te veranderen.

Het is kil en klam in dien vochtigen nevel, waardoor de zonnestralen nog niet heen kunnen dringen, al is de zon zelf te zien als een matwitte schijf.

Plotseling wordt de telefonist wakker, en hij luistert aan zijn instrument. Zijn geoefend oor heeft in zijn slaap waargenomen, dat er gesproken wordt aan het andere einde van den draad.

Er ontstaat een gesprek waarbij wij slechts een der sprekenden hooren vragen en antwoorden; doch uit die vragen en antwoorden kunnen we den inhoud van het verhandelde wel opmaken, en ook wat de onzichtbare en voor ons onhoorbare spreker zegt.

. . . . . .

„Telefoonkantoor. Jawel. Hij is heel duidelijk.”

. . . . . .

„Ja, ik ben het.”

. . . . . .

„Jawel, de luitenant is hier, maar we kunnen nog niets zien.”

. . . . . .

„Jawel, voor rooilijn C. Wie zit daar?”

. . . . . .

„O, als hij dan maar oplet, en niet den heelen tijd zit te slapen.”

. . . . . .

„Ik zal eens probeeren. Bonjour. Rooilijn C. . . . rooilijn C!”

. . . . . .

„Ben jij daar, Verlijn?”

. . . . . .

„Hij gaat goed, hè?”

. . . . . .

„Ja, vier kardoesjes; maar we kunnen nog niets zien.”

. . . . . .

„Jawel.”

Het gesprek is uit. De telefonist gaat weer dommelen, maar nu met het instrument tegen een oor gedrukt.

De telefonist gaat weer dommelen, maar nu met het instrument tegen een oor gedrukt.

De stilte treedt weer in.

Er komt wat meer beweging in den witten mist. Telkens wentelen er nevelgolven voorbij van opgejaagden mist; even wordt het verschiet half ontsluierd; dan wordt het weer toegedekt met een ondoordringbaar wit.

Op den „knobbel" schijnt de mist al vrij wel te zijn weggetrokken; van omhoog zal men eenigszins kunnen heenzien door den nevel; mijn kapitein telefoneert, of er nog geen kans is, om de kardoesjes af te steken.

Op hetzelfde oogenblik veegt een deining den mist voor de helft weg, zoodat we al iets kunnen gaan zien van ruggen en bulten in de heuvelachtige hei.

„We zullen het er maar op wagen, Minkels. Heb je de kardoesjes?"

We gaan op weg naar onze doelbatterij, dwars door de heide heen.

Onderweg trekt de mist meer en meer weg, en steeds sneller. De zonnestralen zuigen de damp op, en verwarmend schieten ze er door heen, en overstroomen de hei met tintelende warmte en licht. De dauwparels aan de ericastruikjes schitteren als diamantjes; witte steentjes glinsteren uit den zwarten grond op tusschen de takjes door; heldergele zandplekken maken zich los van het paarsgroene overkleed der nabloeiende hei. De zware borstweringmassa's der doelbatterijen rijzen donker en massief op; lichtglansjes lijnen langs de oude verweerde kanonnen; de bultige hei golft voor ons uit, langzaam rijzende naar den „knobbel" waar de gebroken borstweringlijn der vestingbatterij scherp afsteekt tegen de helderstralende lucht; als een glinsterende streep loopt de bochtige telefoongeleiding langs de gele palen, voorbij de donkere trapeziums der observatieposten, omhoog den knobbel op. Ver weg boven op den Heesberg wappert het helroode veiligheidsvlaggetje; nog verder wolkt het groen der naaldboschjes aan den rand van heldere zandverstuivingen; een blauwig waas onttrekt den neveligen vorm van den Zwollertoren nog aan het gezicht.

In de heide ontwaakt het artilleristische leven. Doelbatterijen en dekkingen, de een voor, de ander na, beginnen leven en beweging te toonen; kleine, zwarte figuurtjes gaan er heen en weer; op sommige plaatsen ontstaan plotselinge, witte watachtige wolkjes, die als balonnetjes in de lucht wegdrijven; roode en witte vlaggetjes zwaaien heen en weer, seinende tot de lui in de batterijen in rooilijn A en B en C.

De heide is ontwaakt, en heeft zich het witte neveldek afgeschud. Naar alle zijden is het uitzicht vrij geworden.

Linnen schijven, bollende onder den druk van den zachten wind, lichten helder op tegen den donkeren achtergrond; drie helwitte slanke merkteekens steken, verweg, scherp af tegen het groen en paars; langs den Heesberg heen blinkt het witte stationnetje Elburg—Oldebroek; daarboven uit de stompe toren van het miniatuurstadje Elburg, schijnbaar rustende op een kussen van wolkend groen.

Een witte, uitrafelende stoomstaart kruipt over het donkere naaldhout in de verte heen; het witte vlak van het stationnetje wordt voor een poos onder-

broken door de zwarte silhouetten der wagentjes van den trein, die voortkruipt door het ruime gezichtsveld.

Het wordt al wat warm in de zon, die daar staat te gloeien aan den strakken staalgrijzen hemel.

We zijn aan ons doel gekomen, een lange ondiepe batterij, bewapend met vier oude verweerde kanonnen, die even boven het plongée uitkijken, log rustende op de defecte affuiten, die bijeengehouden worden door roestroode repen ijzer; er om heen zijn rechtstandig planken ingegraven: deze stellen de bedieningsmanschappen voor, en reeds menig doodelijke wond is hun geslagen bij vorige vuren. De oude wonden zijn met zwarte verf aangestreken, om ze te onderscheiden van de nieuwe, die straks zullen worden toegebracht.

De sergeant schrijft met krijt, dat hij daarvoor expres schijnt te hebben meegenomen, zijn naam op een plank, die een stuks-commandant voorstelt; strakjes, als het vuur zal zijn afgeloopen, zal Minkels nagaan, welk lot hem zou zijn beschoren, als hij daar werkelijk had gestaan.

De geheele omgeving der batterij is bezaaid met scherven van projectielen, kogeltjes uit granaatkartetsen en met verbogen stukken verroest zink en blik.

We hebben onze kardoesjes klaargelegd op de borstwering voor de monding der kanonnen. Die kardoesjes zijn kleine, ronde grauwwitte zakjes, gevuld met buskruit; uit den toegebonden krop hangt een zwart eindje gezwinde lont, voor het ontsteken. De vlam en de rook moeten voorstellen het afgaan van een schot uit de doelbatterij, die beschoten wordt.

De kanonnier bij den observatiepost zwaait met zijn muts: het afgesproken teeken, dat we de kardoesjes kunnen ontsteken.

Met mijn sigaar doe ik de gezwinde lont van het eerste kardoesje vuur vatten. Het vuur loopt, zacht knetterend, langs het dunne staartje, een fraai, blauw rookrafeltje achter zich aan; het verdwijnt in den krop: puufff... en een roode vlam. Een rond wit wolkje schiet omhoog, en drijft zijwaarts weg als een bal van watten. Waar het kardoesje lag, is nu een zwartgebrande plek; een eindje verder ligt het in flarden geslagen, zwart aangebrande zakje. De gloed der vlam is ons in het gezicht geslagen, al hadden we ons een paar passen verwijderd, boven den wind.

Na drie minuten volgt het tweede kardoesje, en dan het derde en het vierde.

Onze taak is afgeloopen hier, en we keeren naar den observatiepost terug.

Daar wordt de nationale vlag geheschen als sein, dat we terug zijn gekeerd, en de telefonist brengt het bericht naar het kamp over, dat de contrôlepost N^0. 4 „veilig" is.

Nu mogen we er niet meer buiten komen: niet, voordat van het telefoonstation ons gemeld wordt, dat de nationale vlag voor de wacht de roode vuurvlag heeft vervangen.

En nu begint het wachten; want altijd is er iets, dat verhindert het vuur uit de verschillende batterijen te openen. Nu eens is het een man, die in de hei ronddwaalt, zoodat de hei „onveilig" is; dan weer wordt iemand gemist, die men weet dat de hei is ingegaan, doch die nog niet is teruggekeerd,

waardoor de hei ook als „onveilig" moet worden beschouwd: totdat na veel drukte en ongeduld de wandelaar is opgepikt, en de vermiste gevonden wordt op het stroo in zijn tent.

Alle contrôleposten zijn veilig, zooals blijkt uit het wapperen der nationale vlaggen boven de aarddekkingen; en toch wordt het vuur nog niet geopend; nog komt niet de tijding, dat „de roode vlag op is."

Ik heb mijn vouwstoeltje voor den ingang van het hokje gezet, en zit daar nu te wachten. Daar binnen snurken de kanonnier en de telefonist; de sergeant snijdt een erica-stammetje aan splintertjes, en zijn mes krast over het taaie, knoestige hout; de telefoon zoemt in een beverigen, zwaren toon; en de hei is stil, doodstil en als uitgestorven.

Het wordt warmer en warmer, en de lucht trilt boven de bulten en ruggen der zich ver uitstrekkende heide. Het laatste dunne nevelwaas is weggetrokken; aan den verren gezichteinder rijst de slanke, schemerige gestalte van Zwolle's toren op; een zwart uitgeplozen rookwolkje van een stoomboot, op den verwijderden IJsel, hangt tegen het matzilver van den luchthorizont.

In de nabijheid vlinderen een paar helder hemelsblauwe kapelletjes op en neer, en heen en weer, boven de heideplantjes; een kleurige tor kruipt tusschen de bochtige stammetjes heen, het goud- en groenglinsterende schildlijfje zigzaggende over den doffen, zwarten grond.

De blauwe rook van mijn sigaar dwarrelt in doorzichtige lagen heen en weer, stijgt omhoog in een dunne spiraalkolom, waarin ze geheel wordt meegeslurpt, en drijft hooger op, uit elkaar, over den post heen, uit mijn oog.

De sidderende heete lucht trekt slangachtig golvend over de heuveltjes en langs de verwijderde schijven, die schijnen te fladderen in grillige luchtgolvingen.

Eindelijk!

Een zacht trompetachtig geluid trilt van uit den telefoon.

. . . . . .

„Telefoonkantoor."

. . . . . .

„Jawel, begrepen. De roode vlag is op, luitenant."

Er zal dus begonnen worden, en ik moet me nu gereed houden, om de springpunten onzer projectielen waar te nemen. Door de horizontale sleuf neem ik een overzicht over mijn observatieterrein. Daar, op een twee- of driehonderd meter, ligt de batterij, waarop door mijn compagnie zal gevuurd worden; ik kan ook nog andere doelen zien, maar daarmee heb ik me niet te bemoeien. Binnen mijn gezichtsrayon valt een stukje van den Heesberg, met het roodtintelende veiligheidsvlaggetje; ook de stompe toren van Elburg.

Een doffe slag, ergens in de heide, duidt aan, dat het vuren begonnen is; nog even kan ik het wegdrijvende rookwolkje van den daar juist gesprongen granaat zien, wel een paar kilometer van me af. Doch dat schot is niet van ons, maar van een andere compagnie, die op grooten afstand zich inschiet op een reeks schijven.

Het duurt lang, voor wij beginnen; uit andere batterijen komen de granaten

al neer, met een doffen slag uit elkaar barstende, en de granaatkartetsen, die met helderder knal hoog in de lucht springen, en een suizenden regen van kogeltjes voortspuwen, die tegen den grond slaan, of met een hard en droog geluid tegen de houten en linnen schijven pletteren, en er krakend door heen scheuren.

En dan dreunt uit de verte het kanonschot, een poosje na de nederhagelende granaat-kartetskogels en neerploffende granaten.

. . . . . .

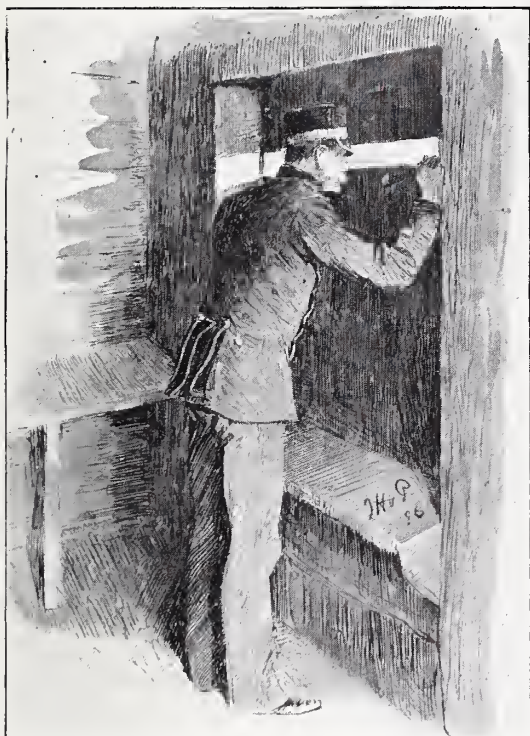
„Rooilijn C."

. . . . . .

„Rechterstuk gemonteerd. Begrepen."

„Daar gaat hij," zegt de telefonist, die in zijn instrument den knal van het losbrandende kanon kan hooren.

Eerst niets, dan een suizen in de lucht als van een hevig aanwaaienden wind, het geluid aanwassende tot een gierend gefluit, dat nadert en nadert, alsof het recht op ons afkomt; en plats! een slag tegen den grond, een vijftig meter voor de doelbatterij; een dofroode vlam; een hoos van buskruitgas en omhooggeslingerde en weer neervallende plaggen en zand, wit en zwart en rood en bruin door elkaar; een harde, doffe knal. En dan na een poosje een dreun van veraf, over de hei naar ons toerollende.

Door de horizontale sleuf neem ik een overzicht over mijn observatieterrein.

Ik noteer: „min", wat in gewone, niet-artilleristische taal wil zeggen: te kort. En nu gaat het steeds door.

. . . . . .

„Rooilijn C."

. . . . . .

„Tweede stuk gemonteerd."

— — — —

. . . . . .

„Rooilijn C."

. . . . . .

„Derde stuk gemonteerd."

En zoo door. De granaten slaan aan, voor en achter onze doelbatterij. Soms boven op de borstwering, andere in den kuil, tusschen de planken

bedieningsmanschappen, waarvan de scherven ver weg worden geslingerd.

En van alle kanten in de heide dreunen de kanonschoten, en de harde slagen der ontploffende granaten en granaatkartetsen. Van achter den Heesberg, uit rooilijn G., bij ons befaamd als „rooilijn bezoeking," wordt ook gevuurd. Door mijn sleuf kan ik wel zien in de richting der batterij daar; doch de batterij zelf is niet te zien; die ligt verscholen achter den Heesberg; maar telkens stijgt boven dien rug een witte rook op. Na geruimen tijd eerst is de doffe dreun van het schot te hooren, langen tijd nadat de weggeschoten granaatkartets reeds is gesprongen, hoog in de lucht, een eind voor het doel.

Soms ontploffen er verscheidene projectielen nagenoeg gelijktijdig, en is het een korte, krachtige, doffe roffel; een gordijn van rook trekt langzaam over de hei heen; een blauwige. doorzichtige nevelgordijn, die voortschuift langs den grond, tusschen de bultjes door; de bovenste lagen uitrafelende door sneller beweging dan de onderste, alsof deze haken blijven aan de kromme ericastammetjes.

Daar suist en giert weer een granaat aan; als de rook van het gesprongen projectiel is weggetrokken, en de zuil van omhoog geslingerde plaggen weer is neergevallen, zie ik, dat een der oude, verweerde kanonnen in onze doelbatterij loodrecht opstaat tusschen de zijwangen der defecte affuit. Een granaatscherf heeft het steunhout weggeslagen, dat het kanon in horizontalen stand hield. Ik mis eenige planken bedieningsmanschappen; de houten stukscommandant, de naamdrager van sergeant Minkels, helt, zwaar getroffen, achterover, voor vallen behoed door het diep in den grond ingegraven voeteinde.

De telefonist seint het heugelijke nieuws over, dat er een vuurmond is gedemonteerd.

Er volgen nog een paar schoten, en dan is het vuur van onze compagnie afgeloopen, en daarmede mijn taak.

Onze batterij in rooilijn C zwijgt, en successievelijk volgen de andere. Nu en dan dreunt er nog een kanonschot, en springt er nog een laatste projectiel, maar eindelijk houdt dat geheel op.

En nu is het weer doodstil in de hei.

Maar daarom mogen we onze nauwe gevangenis nog niet verlaten. Daarvoor moet eerst uit het centraal-telefoonkantoor vergunning worden gegeven. Eerst moet de heide weer „veilig" zijn.

Dus maar wachten, tot de gewenschte vergunning wordt overgeseind.

De kanonnier heeft den geheelen tijd doorgeslapen, en nog snurkt hij door, met wijdopen mond in het achterovergezakte hoofd; de telefonist dommelt nu ook weer in, regelmatig snuivende en zuchtende over zijn instrument heen; de sergeant krast uit verveling met zijn zakmes zijn naamletters in de houten tafel; de telefoondraad zoemt; een verdwaalde bij zwiert gonzend heen en weer in het hokje, en vliegt dan weer heen, met een snellen, snorrenden zwaai, de ruimte in.

Het is benauwd in het hokje; van de heete zonnestralen en de vele, in de beperkte ruimte, opgehoopte menschen.

Ik ga op mijn stoeltje weer voor den ingang zitten, en wacht.

De heete lucht trilt nog sterker dan daar straks boven de heide; in de

deining flapperen de omtrekken der verwijderde voorwerpen; de drie slanke bakens kronkelen slangachtig omhoog; blauwe en oranje kapelletjes fladderen heen en weer; een groenkleurig landhagedisje slipt haastig en vlug met zijn lang dun lijfje tusschen de ericastruikjes; een kever kruipt naar me toe; ik overdek hem met wat zand; er zakt een ondiep kegelvormig putje in; een paar wroetende pootjes werken er zich uit, dan het kopje, en eindelijk het goudglanzende schildlijfje, en dan vervolgt de kever weer bedaard zijn weg.

Geen vogeltje doet zich hooren; de heide is weer ingedommeld in de heete atmosfeer. Boven de verre boschjes uit, in de laagte, draaien langzaam en loom de wieken van den windmolen bij het dorpje Oldebroek, dat daar beneden verscholen ligt tusschen het groen; het lage spitse torentje is nauwelijks zichtbaar tegen den donkeren achtergrond. Men moet met de hei bekend zijn, om die molenwieken en dat torentje te kunnen vinden.

Boven den groenen rand schemert de Zuiderzee, de kim versmeltende met de strakke, matzilveren lucht; hier en daar een zwart stipje, een visschersschuit, die niet van de plaats schijnt te komen, maar die toch beweegt, zooals men bemerkt, als men de oogen er een poosje afwendt, en dan bij weder heenzien, de stip een eindje opgeschoven vindt.

Een dunne, grauwe wolklaag, schijnbaar zoo ontstaande in de lucht, is de rookstaart van de Zwoller- of Kamperboot, die zich beneden de kim voortschroeft.

Boven de helling van den Heesberg fonkelt bijwijlen een rood puntje, alleen bij toeval te ontdekken en moeielijk weer te vinden; dat is een stukje van de nationale vlag op de batterij in rooilijn G; daar schijnt dus het vuur nog niet afgeloopen te zijn, en dat is dan ook de reden, waarom we de hei nog niet in mogen.

Sergeant Minkels informeert door den telefoon naar de oorzaak der vertraging van het vuur daar, maar hij kan niet wijs worden uit de antwoorden, die hij ontvangt.

We kunnen niets doen, dan wachten en wachten.

Terwijl de kanonnier en de telefonist slapen en de sergeant Minkels zijn troost weer zoekt in het uitsnijden van zijn naam, ga ik lui een beetje op mijn rug liggen, voor den ingang van het hokje, op den warmen grond.

Boven me de staalblauwe lucht; waarin een paar kleine, ronde wolkjes, net als buskruitwolkjes van heel hoog gesprongen granaatkartetsen, langzaam, heel langzaam voortdrijven voorbij de spichtige silhouet van den vlaggestok op de aarddekking. De randen zijn glinsterend wit, dat ze pijnlijk in de oogen steken.

Mijne oogen werden moe van dat lichtstralende gewelf boven me; daarom leg ik mijn pet me op het gezicht; en mijn oogleden vallen toe; een rossig licht schijnt er doorheen.

De kanonnier snurkt zachtjes; de telefonist snuift en zucht; het mes van den sergeant schrapt over de ribbeltjes van den ruwen houtdraad, de telefoonlijn zoemt; en ik dommel in.

Met een schrik wordt ik wakker, en zit overeind.

„He! wat!"

„De nationale vlag is op, luitenant."

„En G dan?"

„Daar zijn ze nu ook klaar, luitenant."

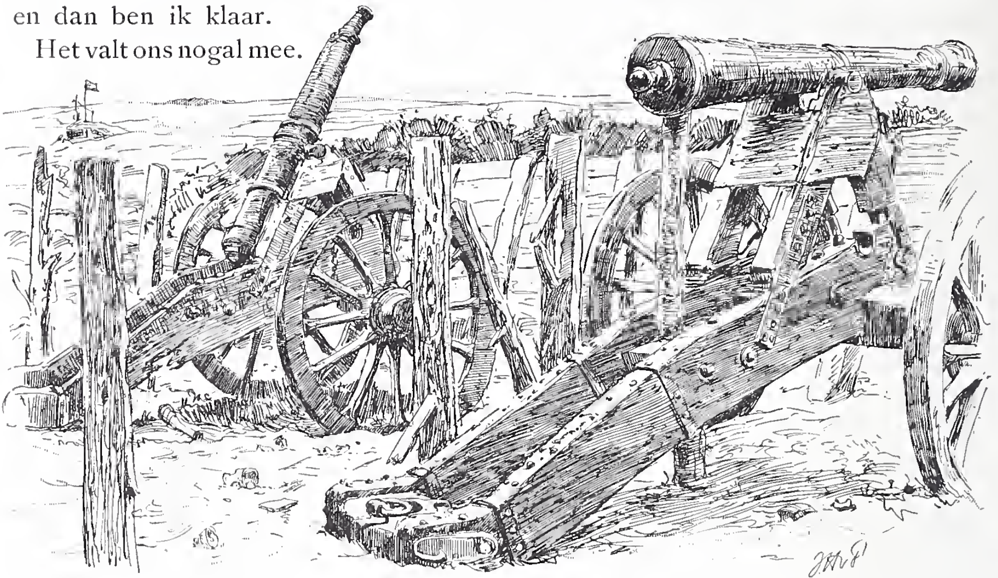
„Heb je gewaarschuwd, dat er een bok noodig is voor dat gedemonteerde kanon?"

„Jawel, luitenant. Ik zou hier blijven om het doel te herstellen."

„Vooruit dan maar."

Ik ga met den sergeant naar de doelbatterij; den kanonnier zend ik met mijn bagage naar mijn tent. Ik moet nu nog de uitwerking van het vuur noteeren, en dan ben ik klaar.

Het valt ons nogal mee.

Dat ééne gedemonteerde kanon hangt in zeer onzeker evenwicht tusschen de zijwangen der oude affuit.

Dat ééne gedemonteerde kanon hangt in zeer onzeker evenwicht tusschen de zijwangen der oude affuit. De planken-bedienings-manschappen hebben er leelijk van langs gehad, ze liggen door mekaar heengesmeten, verminkt en doorboord. De stukscommandant is deerlijk gehavend, het linkerbeen is van het lichaam afgescheurd, de romp is op verscheidene plaatsen doorboord met onregelmatige kantige gaten; overal liggen gele, scherpe splinters.

Bij een ander stuk staat de stukscommandant nog onverlet achter zijn vuurmond, kranig en onvervaard; van twee der bedieningsmanschappen is de kop weggeschoten. Een paar schanskorven van het binnentalud zijn weggeslagen, en liggen tegen den grond, bedolven onder het zand, dat uit de bres is nagestort. Het plongée en de kuil zijn overdekt met trechters van aangeslagen en gesprongen granaten, half gevuld weer door het teruggevallen, losliggende zand.

Ik teeken die trechters in mijn boekje aan, ligging, wijdte en diepte; de nieuw geslagen wonden worden geteld en aangestreken met zwarte verf, en ik kan mijn terugmarsch naar het kamp aantreden.

Overal in de hei is men nu in de weer.

Van uit de batterijen in de nulpunten der rooilijnen deboucheeren troepjes werkers, die de geschonden doelen gaan herstellen. Voor, rechts en links, kruipen die troepjes menschjes over de hei, de hei in; een paar afzonderlijke zwarte figuurtjes zijn officieren, die hun doel gaan opnemen."

Langs den breeden gelen weg in de diepte, voorlangs den Heesberg, gaat een met vier paarden bespannen schijvenwagen; een eind er achter komen de werkers: eerst een dicht hoopje, en dan stuksgewijze wat trage achterblijvers.

Het zijn allemaal poppetjes, dwergachtige wezentjes en paardjes, door den grooten afstand. Ze verdrinken in de wijde ruimte. Afzonderlijke figuurtjes zijn niet terug te vinden, als men ze eenmaal uit het oog verloren heeft. Ze schijnen niet te vorderen.

Vooruit kronkelt zich de gele, zandige weg tegen den knobbel op, hier en daar verdwijnende achter een hooger heuveltje; op enkele punten een verbreeding, een weer tot den hoofdweg terugkeerende vertakking, die een langwerpig eilandje van groene ericatakjes omsluit.

Langs dien weg nadert een troepje zwarte figuurtjes; voor hen uit een enkel. Langzaam naderen ze; want de afstand schijnt kort, doch is in werkelijkheid groot.

Collega Veltmans gaat de hei in, om ons doel op te nemen en te herstellen, en benijdt me, dat ik mijn portie achter den rug heb.

„Bonjour, amuseer je!"

„Idem!"

Ik knobbel den mullen zandweg op: het is een warme wandeling.

Ik ben nog niet tot de vestingbatterij genaderd, als het middagschot al valt.

In batterij rooilijn A is nog veel beweging: men is daar bezig, de vuurmonden in de richting te brengen voor het nachtelijk vuur van dezen avond.

In de cantine is de koffietafel nog niet afgeloopen, en nadat ik me versterkt heb met een paar harde broodjes en een portie koud vleesch van den vorigen dag, ga ik nog wat onder de warande zitten.

In de laagte liggen de stallen: lange houten gebouwen: uit een er van komen een paar dwergachtige bespanningen te voorschijn, die zich naar het verder gelegen laboratorium begeven, waarvoor eenige transportwagens in en naast elkaar gereden staan: wat naar links de roodsteenen en witgepleisterde huisjes van den kampwachter, en andere autoriteiten, en de beneden-wacht; van daar met een zwaai de gele weg, die voert naar het stationnetje Elburg-Oldebroek, dat wit schittert in de zon, tegen den donkeren achtergrond van naaldhout. Langs den weg kruipt een zwarte, nauw zichtbare stip, met een dichte, geelgrauwe, nahangende stofwolk er achteraan; dat is de met vier paarden bespannen brik, die een of andere autoriteit van den trein gaat halen. Aan den horizon de stompe toren van Elburg, en een paar zwarte stipjes, die in de lucht schijnen te zweven, maar schuitjes zijn, voortdrijvende op de Zuiderzee, die met de lucht tot een zacht glinsterende, mat zilveren spiegel ineensmelt. En vlak voor ons het groote grasperk, met donkerroode, en witte, en helderroze geraniumbedden.

„Nu, bonjour lui, ik heb van middag niets te doen, en ga nog een beetje op den schimmel rijden."

Ik sluit de gordijnen voor mijn krib, en word eerst wakker, als de etensbel aan de cantine voor de tweede keer luidt.

Amsterdam, September.

Nog een laatste handdruk wordt gewisseld, nog éénmaal verzekert men zich van de soliditeit van de hangmat en onder 't oorverdoovend: bakkelé, lé, hé, ha!!! den gewonen dragersroep van de negers, wordt de reis aanvaard.

Ziet ze daar gaan, die kerels! Ziet dien langen sleep van een 40 à 50-tal zwarten (allen beladen met lasten van ± 30 kilo) daarheen draven, achter elkaar aan, op gelijke afstanden, onvermoeid. 't Is waar, de inboorling is lui, maar als hij wil toont hij wat hij kan!

Waar een blanke, na een dagmarsch van 9 à 10 uren onder de gloeiende Afrikaansche zon, uitgeput door den afmattenden tocht over de steile, kronkelende, smalle, met bazaltgruis overdekte bergpaden neerzinkt, daar gevoelt een neger nog lust tot 't uitvoeren van zijn tam-tam-dans, die dikwijls tot in den morgen duurt, en, moge den blanke op reis dikwijls de gelegenheid ontbreken om den inwendigen mensch naar behooren te voorzien, ongelooflijk is 't hoe zijn zwarte reisgenooten zich frisch en opgewekt blijven gevoelen bij 't gebruik van een weinig gedroogde visch en chikwange — (een soort brood afkomstig van den maniokwortel, die eerst geweekt en daarna gedroogd wordt.

En steeds voort gaat 't. Gelukkig mag de Europeaan zich prijzen die in 't bezit is van eene hangmat. Altijd aan 't hoofd van de karavaan, vergezeld van den headman en van de beste negers, 8 à 10 in getal meestal, die elkaar twee aan twee aflossen, beschut tegen de tropische zon die 's middags ondragelijk wordt, in een dommel gewiegd door de geregelde schommeling van

zijn voertuig hetwelk men, beschikkende over flinke dragers, bijna nooit behoeft te verlaten daar zij, aangespoord door 't vooruitzicht op eene „matabische" (belooning) het mogelijke beproeven om u over de steilste bergen, door de grootste moerassen, de uitgestrektste rietvelden en de dichtste bosschen te dragen — gelukkige bezitter van zoo'n „tipoy" — regelt men den gang van zijne karavaan en gevoelt zich „toewan besar" in vergelijking van den armen landsman, die, nieuweling nog en onbekend met de taal, zeden en gewoonten der negers, bij zijn moeitevollen marsch door een onbekend land, blootgesteld aan gevaren van verschillenden aard, in dubbele mate den invloed ondervindt van het hoogst ongezonde klimaat van Afrika's Westkust en alle kans heeft om zich, zoo even nog wèl, een oogenblik daarna reeds met zware koorts op zijne primitieve legerstede om te wentelen!

Altijd aan 't hoofd van de karavaan....

De weinige blanken, Hollanders, die als schrijver, de route Matadi—Brazzaville en de zéér enkelen die het traject Brazzaville—Loango kennen, zullen ons begrijpen.

En nòg liever bij dat alles den verzengenden zonnegloed van 110° en meer, nòg liever de risico geloopen van gebrek aan water, vooral op de eerstaangegeven route reeds zoo schaarsch, dan, in den natten moesson, de stortvloeden en tornado's (plotseling opkomende orkanen, vergezeld van hevige

donderslagen en verblindend bliksemvuur) die alles wegspoelen, alles wegblazen wat niet wortelvast blijkt te zijn. Daar is geen voortkomen mogelijk over den doorweekten bodem waarin de voet zich verliest, aan geen passage te denken van de bergstroomen die zich donderend een weg banen tusschen een nauwen rotsachtigen gang; daar is 't parool: „wachten!" — wachten, doornat en ellendig totdat de woede der elementen eenigszins bedaard is om dan, voorzichtig voortschrijdende, behoedzaam de door de zware regens in den drogen bodem ontstane afgronden en grondafschuivingen ontwijkende, den tocht weer te aanvaarden.

Maar niettegenstaande dat alles heeft zulk eene karavaanreis toch ook zijne eigenaardige bekoringen voor hem, die den eenigszins romantischen tint, welke over 't geheel ligt, weet te schatten.

Vraagt het de weinigen, hier voor bedoeld, of 't geen genoeglijke uren zijn wanneer men aan den avond van een vermoeienden dag zich op zijn veldbed kan uitstrekken om zich met zijne reisgenooten bij 't rondgaan van de veldflesch, in afwachting van het goede dat straks te genieten valt in den vorm van een voor 't oogenblik nog op drie steenen te vuur staanden pot met rijst en kip en bananen, gekruid met den onontbeerlijken Portugeeschen wijn — te verlustigen in het schouwspel dat u geboden wordt door de verschillende negers, die, alleen of in groepen om vuren gelegerd zijn of wel, opgewonden door palm- en suikerrietwijn (malaffo en massange), bij 't flikkerend schijnsel der hoog opgaande vlammen een inlandschen dans uitvoeren, begeleid door 't donderend geluid van den tam-tam (soort trom) die onophoudelijk in beweging is, gebeukt als ze wordt door de forsche armen der onvermoeide zwarten.

Vraagt het die enkelen of niet die palm- en bananenbosschen, of niet die negerdorpen, verscholen dikwijls onder tropisch groen, des avonds bij lichte maan en een helderen sterrenhemel, bij de geheimzinnige levende stilte van den tropischen nacht, een phantastischen aanblik opleveren!

Of kunt ge u geheel onttrekken aan den indruk dien ge ontvangt, wanneer het brullend en toch rythmisch zuiver geroep van „bakkelé, lé, hé, ha!!!" of de kreet „massamba jò, jò, jò.... moekwende!!!" u verkondigt dat een negerdorp in 't zicht is, waar ge wellicht gelegenheid hebt om de gastvrijheid van de bewoners te leeren waardeeren en waar ge, vooral in den natten tijd, een dak kunt vinden dat u, beter dan uw zeildoeken tent, beschut voor 't aandringend regenwater. Als een voorwerp van vereering of soms ook van hilariteit (waartoe een neger bij al wat hij vreemd vindt of onverklaarbaar, al zeer gauw geneigd is), zit gij daar neer te midden van dat zwarte volkje, tusschen die honderden van inboorlingen en laat u hunne vroolijke, indringerige verbazing met een welwillenden glimlach welgevallen.

„Madelle ke Soemba Soesoe e mèkie! Mandelle 'n botte! Mandelle ke voeta mingi mingi!" „De blanke dien wij u brengen, heet 't dan, koopt kippen en eieren en betaalt er hoogen prijs voor, verkoopt aan hem, want 't is een goede blanke!" Tien- twintigmaal wordt die kreet herhaald; van alle kanten komt men aanloopen en spoedig rijst dan ook een berg van kippen, bananen,

zoete aardappelen, eieren en andere producten naast u op, die, hoewel uitstekend in hunne soort, nu juist niet te geef zijn, ja, dikwijls slechts door het lokaas van de alleszeggende, oppermachtige „Matabiche" kunnen verkregen worden.

En voort gaat 't weer, als 's morgens om 5 uur de hoofdman uwer karavaan, uw capita, uw eerste bediende, uw gids, uw kok, uw tolk, uw vertrouwde, kortom uw alles, u wekt om de onveranderlijke variaties, aan 't lief en leed van eene karavaanreis verbonden, te gemoet te gaan.

En houdt gij, nieuweling, uw hart ook al eens vast en al staat u 't angstzweet ook dikwijls op 't gelaat bij 't overtrekken van zoo menigen stroom vol krokodillen en draaikolken, onder gestadige vrees voor een tornado, en al kunt gij er slechts na inwendig protest en onder vreeze en bevinge toe over gaan om uw persoon en have toe te vertrouwen aan de nog geen 6 meter lange bij $1/2$ meter breede kano (een eenvoudig uitgeholde boomstam), die bij de geringste beweging dreigt om te slaan om u een wissen dood in de kaken te voeren, al dankt ge God ook als ge ook de trotsche, statige Congo op die manier achter u laat, toch zal de herinnering aan de doorgestane ellende niet van duurzamen, altans van overwegenden aard blijven, want daartoe was ze te nauw verbonden met vele lichtzijden, waaronder wel in de eerste plaats medetellen: het tropisch sans-gêne, de gulle gastvrijheid die u ten deel zijn gevallen van den kant van elken blanke die daartoe in de gelegenheid was.

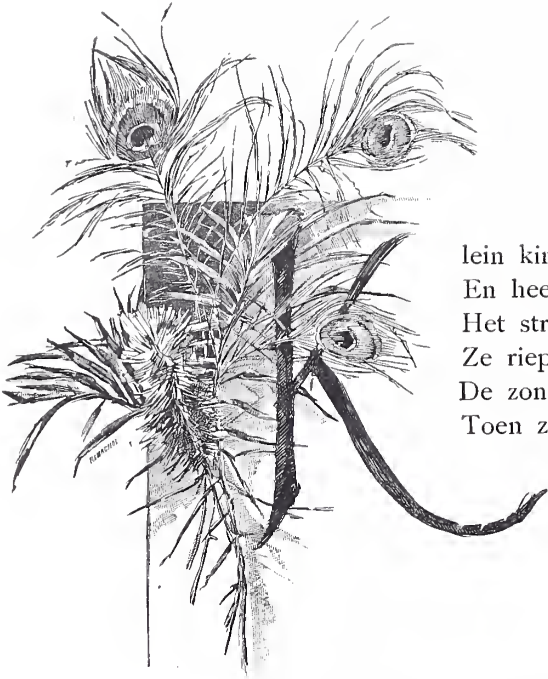
En als gij ten slotte dan ook de plaats uwer bestemming bereikt hebt en, rustig nêergezeten, broederlijk aanstoot met zoo menigen landgenoot, die éêns vriend zal worden, dan denkt ge al licht, of hoop 't ten minste, „eind goed al goed".

A. R. Berghege.

GENNA-LIEDJES

DOOR

A. F. DUDOK VAN HEEL.

I.

lein kindeke nam bij de hand mij zacht
En heeft naar de schijnende zon mij gebracht
Het stralende licht in haar oogen.
Ze riep mij heel dringend en zei: „nee, nee,
De zon is zoo warm, kom tantie, ga meê!"
Toen zaten we saam in het zonlicht gebogen
Héél laag bij den grond ons zachtjes te warmen,
Mijn hoofd tusschen beî haar klein-kinder armen!

Nu is mijn lief zonnekind vàn mij gegaan
En de lach en het licht van haar blijde bestaan,
Maar mijn ziel is weer heelemaal open gegaan
En de zonschijn is levend gebleven!

II.

Nursery rhyme.

„Over de baren over de zee
Neem klein Genna naar Grootmama mee!"

Over de baren, over de zee"
Is nu klein-kindeke hênen gevaren;
Tante moet stil zijn, kan er niet meê,
Ach! dat wij allen te samen weer waren!

„Over de baren, over de zee"
Heeft mijn klein-vrouwke zoo lachend gezongen,
Ik zong er zoo blij met klein-kindeke meê,
Komen dan tòch nu de tranen gedrongen?

„Over de baren, over de zee"
Is ze zoo vroolijk, zoo blijde getogen —
„Tantie niet huilen, traantjes afdrogen,"
Hoe ze dat alles zoo kinderlijk deê!

„Over de baren, over de zee"
Ga nu klein-kindeke, ga nu in vreê;
Héél Tante's harte gaat met je meê
Over de baren, over de zee,
Ga nu in vreê!

HET GEZONDHEIDS-ETABLISSEMENT „SINDANGLAYA"

DOOR

P. A. D.

Sindanglaya is de naam van een dier gezondheidsoorden, zooals Nederlandsch-Indië ze tegenwoordig vele telt. Ze is echter met hare zusterinrichting en concurrente *Soekaboemi* eene der oudste van dien aard, hoewel ze door herhaalde verbouwingen en velerlei verbeteringen thans kan wedijveren met de nieuwste.

Wijlen Dr. Ploem, stichter van het établissement, legde er den eersten steen van in 1865, en bleef eigenaar tot 1878, toen het in andere handen overging.

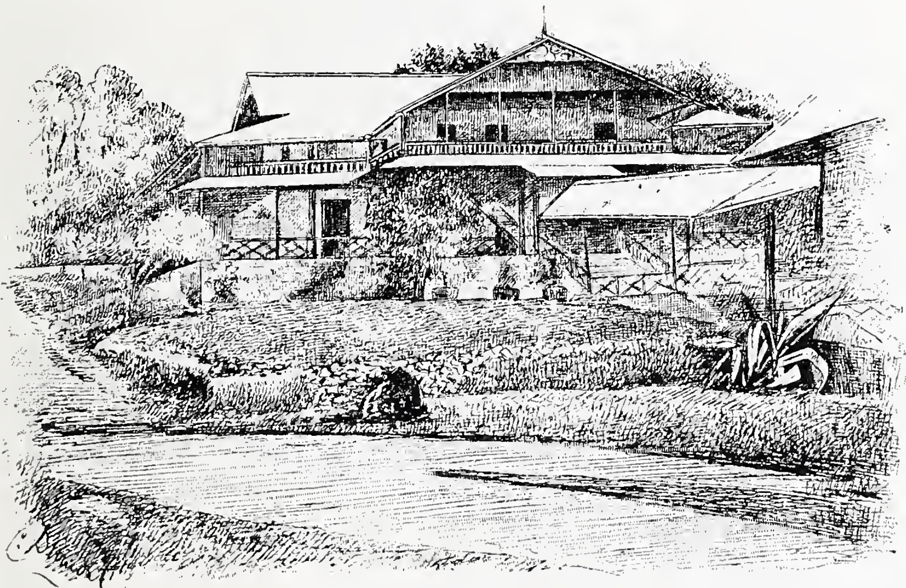
Alvorens van dit heerlijk herstellingsoord eene beschrijving te geven, zullen wij trachten den lezer de juiste ligging ervan aan te duiden. Hoewel het eiland Java zoo goed als over zijne geheele lengte doorsneden is door een spoorlijn, is Sindanglaya hiermede niet geheel en al te bereiken. Het ligt in West-Java in de residentie Preanger Regentschappen, en is in N. W. richting ongeveer 14 palen *) van de voormalige hoofdplaats *Tjiandjoer* verwijderd. Van Batavia komende, is dit het station, waar de reiziger of zieke voor Sindanglaya bestemd, moet uitstappen. Een mooie rit van bijna drie uren wacht hem thans, vóórdat het établissement, dat tweeduizend voeten hooger op de helling van den *Gedeh* ligt, bereikt is. De heerlijkste vergezichten over bergen, dalen en ravijnen, zooeven in den trein ternauwernood opgemerkt, ontrollen zich voor zijn oogen. Een frissche bergwind waait hem tegemoet, en als hij straks aan zijn einddoel is genaderd, vergeet hij, dat hij zich in de tropen bevindt, en denkt hij zich terug in den heerlijken lentetijd der meer gematigde gewesten.

Op eene hoogte gelegen van ± 3600 voet boven de oppervlakte der zee, is Sindanglaya bij uitnemendheid geschikt voor lijders aan koortsen en zenuwen. Het Nederlandsch-Indische gouvernement zendt daarom zijne ambtenaren, welke aan deze ziekten onderhevig zijn, voor een groot gedeelte hierheen, en heeft daartoe met den directeur der inrichting een vast contract gesloten, dat om de drie jaren wordt vernieuwd, waarbij een bepaald aantal zieken, hetzij civiele of militaire ambtenaren, onder toezicht van een geneesheer, die eveneens aan het établissement verbonden is, worden verpleegd. Het is in drie gedeelten gesplitst: een voor de lijders 1e klasse, dat zijn die ambtenaren, welke een tractement genieten van *f* 150.— 's maands of meer, benevens de

---

*) Een paal = 20 minuten gaans.

officieren van alle rangen, voorts een hospitaal voor lijders 2e afdeeling, zijnde onderofficieren en met dezen gelijkgestelden, en eindelijk een hospitaal voor de lijders 3de afdeeling (korporaals en minderen der land- en zeemacht). Het gouvernement stelt eene subsidie van *f* 600.— 's maands voor de verpleging van 5 gouvernementslijders 1e klasse; deze betalen bovendien voor logies en verpleging *f* 1.50, *f* 2.— of *f* 3.— per dag, al naarmate zij een maandelijksch inkomen van *f* 150.— tot *f* 300.—, *f* 300.— tot *f* 500.— of hooger genieten. Alle overigen betalen den gewonen Indischen hôtelprijs, d.i. *f* 6.— per dag, hoewel hieromtrent in schikkingen is te treden met den directeur. Door dezen maatregel kan het dikwijls gebeuren dat een lijder met een matig inkomen soms maanden lang moet wachten op een hooggeplaatsten ambtenaar, die zich zulk eene gouvernementsplaats heeft weten te veroveren, en het moet aanzien, dat iemand met een tienmaal grooter inkomen ettelijke guldens per dag minder behoeft te storten dan hij, arme drommel!

Hoofdgebouw (lijders 1e klasse).

Het hoofdgebouw (lijders 1e klasse) staat geheel afgezonderd van de gebouwen voor de mindere militairen, en door het hooge geboomte kan men van de eene afdeeling uit, de andere zelfs nauwelijks ontwaren. Het is gebouwd op eene hoogte — wonderlijk voor een Hollander, die altijd de laagste plekken uitzoekt — zoodat het reeds lang vóór men het nadert te zien is. Hoog opgetrokken en royaal gebouwd in Zwitserschen trant, maakt het een aangenamen indruk. Vier flinke, breede trappen leiden naar de tweede verdieping, die evenals de eerste een twaalftal ruime luchtige kamers bevat, alle volgens de eischen van den tijd ingericht; zij kenmerken zich door groote, frissche bedden en door het eenvoudige, doch nette meubilair. Om het geheele gebouw loopt, zoowel beneden als boven, een breede galerij, waar de zieke in ruime

mate gelegenheid heeft de versterkende, koele lucht in te ademen, wanneer hij voor een wijle de ziekenkamer heeft verlaten. Vóór iedere kamer bevinden zich daartoe een tafeltje met twee gemakelijkke stoelen. Iederen middag tegen vier uur, half vijf zijn al die zitplaatsen ingenomen door de respectieve kamerbewoners, om hun middagslaapje te besluiten met een zalig dolce far niënte, onder 't genot van een geurig kopje thee, die op Sindanglaya, evenals alles wat op eten en drinken betrekking heeft, uitmuntend is.

Behalve de slaapkamers, bevindt zich in het hoofdgebouw op de benedenverdieping de groote eetzaal, die na 1885 eene belangrijke verbetering en vergrooting heeft ondergaan; hierin is plaats voor 60 à 70 personen. Onmiddellijk rijst nu de vraag: waar worden al die menschen geborgen, aangezien tot hiertoe sprake was van slechts een kleine dertigtal kamers in het hoofdgebouw? Straks echter zal u dit duidelijk worden, wanneer ge het 30 bouws *) groote terrein, dat aan Sindanglaya behoort, zult hebben doorgewandeld. Dan zult ge hier en daar, schilderachtig tusschen het groen verscholen, kleine paviljoens ontwaren, die bij uitstek geschikt zijn voor geheele gezinnen, die de warmte van de strandgewesten in den drogen mousson voor eenige maanden ontvluchten, en hier nieuwe krachten komen opdoen. Deze paviljoens tellen drie tot zelfs acht kamers, hebben eene voor- en achtergalerij, en zijn eveneens geheel gemeubileerd, zoodat ze aanstonds te bewonen zijn. Zij, die het genot gekend hebben een tijdje o. a. in „Rozenlust" of in „Cristal Palace" te hebben doorgebracht (dat zijn de namen van twee dier paviljoentjes), maken steeds plannen voor een volgend jaar, een bewijs dus, dat het er nog al uit te houden is.

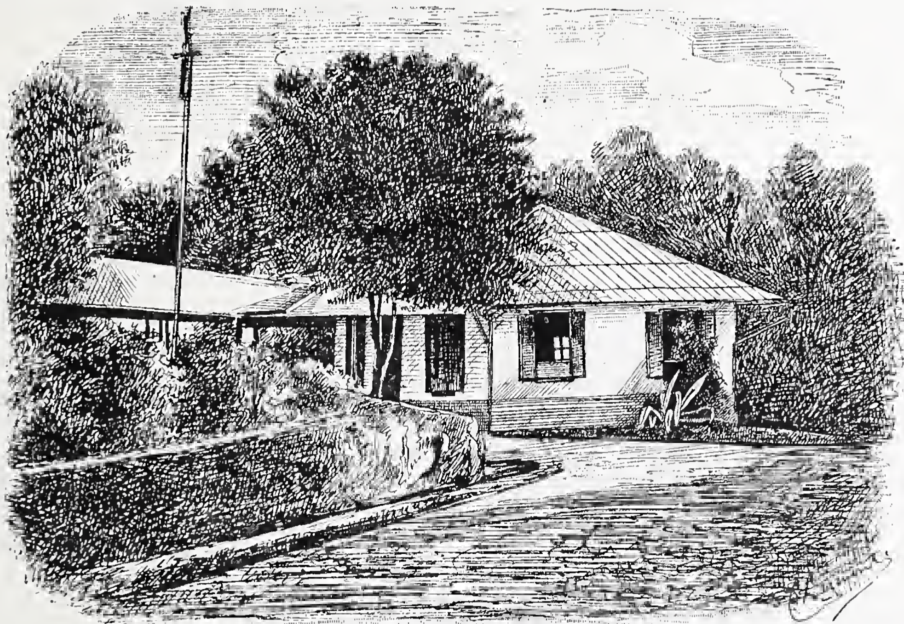
Voor iemand echter, die genoodzaakt is, tegen wil en dank geruimen tijd op Sindanglaya te blijven, omdat zijn gezondheidstoestand het hem gebiedt, wordt zoo'n verblijf wel wat eentonig, en treft hij den zoogenaamden „slappen tijd", d. i. dien in den westmousson, die gewoonlijk zeer weinig menschen naar het gebergte lokt, dan zou het voor hem op den duur onhoudbaar worden, indien niet ruimschoots voor de noodige amusementen was gezorgd. In de eerste plaats is daartoe in de nabijheid van het hoofdgebouw, daarmede verbonden door eene breede overdekte galerij, eene recreatiezaal gebouwd Vroeger was hiervoor een vertrek ingericht in het gebouw zelf, hetgeen gebleken is zeer ondoelmatig te zijn, aangezien hierdoor de meer gezonde logé's dikwijls hunne vroolijkheid moesten temperen, ter wille van de zieken. Thans kan in de nieuwe zaal worden gedanst en muziek gemaakt, zonder ook maar eenigszins voor de lijders hinderlijk te zijn. In deze zaal bevinden zich eene piano en de noodige speeltafeltjes, terwijl op eene groote tafel in het midden allerlei illustratiën en couranten verspreid liggen. In den drukken tijd wordt er door de gasten menig muziek- en dansavondje georganiseerd.

---

*) Een bouw = 100 M^2.

Eenigszins verder van het hoofdgebouw verwijderd, meer naar de zijde van den postweg, verrijst de billardkamer met de daaraan verbonden kegelbaan. Evenals het hôtel en de recreatiezaal, kenmerkt dit gebouwtje zich door sierlijkheid en degelijkheid, en getuigt het voor den smaak van den directeur, die, geen architect zijnde, de teekeningen alle zelf ontworpen heeft.

Het hospitaal voor de lijders 2de en 3de afdeeling ligt, zooals reeds gezegd werd, op eenigen afstand van dat der 1ste klasse verwijderd. Zoowel militaren van de land- als die van de zeemacht, worden hier opgenomen, doch alleen Europeesche en met dezen gelijkgestelden. Inlandsche militairen worden opgezonden naar Soekaboemi en andere établissementen.

Recreatiezaal (lijders 1e klasse).

De zalen, tot deze afdeelingen behoorende, zijn ruim, luchtig en doelmatig ingericht, op de wijze als in alle militaire hospitalen. De kribben staan op een behoorlijken afstand van elkaar, en komen in vorm en afmeting geheel overeen met die in andere hospitalen.

De lijders worden gevoed volgens daarvoor bestaande tarieven, en, behoudens enkele klachten, die in inrichtingen van dergelijken aard steeds zullen bestaan, mag het eten er goed genoemd worden; aan de bereiding wordt steeds de meeste zorg gewijd.

Ook ten opzichte van deze zieken, heeft het gouvernement een contract met den directeur gesloten, waarbij voor elken lijder der 2de afdeeling *f* 3.50 en voor dien der 3de afdeeling *f* 2.50 per dag aan het établissement wordt vergoed.

Evenals voor de 1ste afdeeling, is voor de 2de en 3de behoorlijk zorg

gedragen, dat de reconvalescenten zich, indien zij dit willen, nuttig en aangenaam kunnen bezighouden.

Hiertoe staat hun in de eerste plaats eene uitgebreide bibliotheek ten dienste. Voorts ligt op eenigen afstand van het hospitaal de recreatiezaal waarin zich twee biljards bevinden en ook een tooneel is opgeslagen, waarvan steeds een druk gebruik wordt gemaakt. Van buiten bekeken wel is waar een min of meer somber aanzien hebbende, heeft de zaal van binnen, vooral over dag, een vroolijker uitzicht. 's Avonds zouden een paar lampen meer, waarschijnlijk de gezelligheid verhoogen.

Door het reeds vele jaren bestaan hebbend tooneelgezelschap, dat uit den aard der zaak onophoudelijk van leden verwisselt, doch steeds denzelfden naam blijft dragen, heeft de garderobe eene aanmerkelijke uitgebreidheid verkregen; alle kleedingstukken en het geheele decoratief met scherm incluis, zijn door de soldaten zelven vervaardigd, en het is werkelijk aardig om te zien, hoe zij zich met kleinigheden weten te behelpen, om aan het geheel een smakelijken tint te geven. Bij de tooneeluitvoeringen behooren de 1e klasse logé's eveneens tot het auditorium.

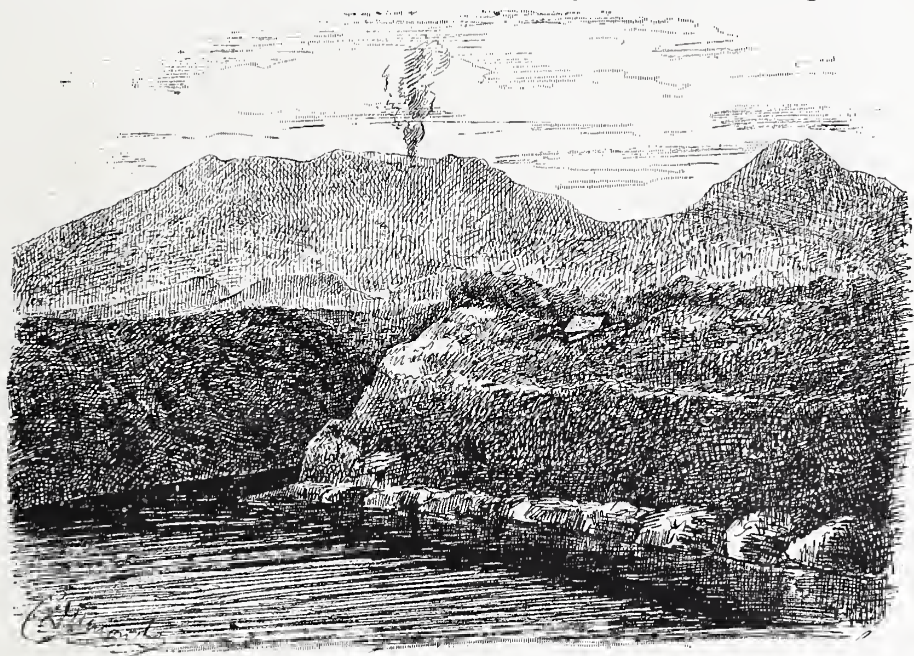
Wat Sindanglaya voor velen aantrekkelijk maakt, dat is zijne landelijke rust en zijn heerlijke wandelingen. Zelfs voor den pas herstellende is het een heele verkwikking, wanneer hij eenige oogenblikken in de lommerrijke lanen van het établissemt heeft vertoefd. En wat een afwisseling! Hier een boschje kinaboomen, dáár een laan, aan beide zijden beplant met boomen, die veel overeenkomst hebben met onze dennen en sparren; een eind verder waait hem de geur van de prachtigste rozen toe, en wanneer hij rondom zich ziet, merkt hij hier en daar en overal bloeiende rozenstruiken op, alsof ze er met eene kwistige hand waren rondgestrooid! Dan, op een open plekje gekomen, blijft hij onwillekeurig stilstaan bij het gezicht van die twee reuzen: de *Gedeh* en de *Pangeranghoe*, twee der hoogste bergen van Java, waarvan de eerste een nog werkende vulcaan) zich 2962 en de andere zich 3022 meter boven de zee verheft.

En daar in de verte, wat is dat voor bedrijvigheid? Hij kan door het dichte geboomte niet goed alles onderscheiden, en wandelt er dus langzaam heen; 't is toch in de richting van 't hôtel en hij kan zijne wandeling, wanneer zijne nieuwsgierigheid hieromtrent bevredigd is, hiermede beëindigen.

O, 't wordt hem thans duidelijk, dat zijn andere logé's, die reeds in zooverre hersteld zijn, dat zij zich aan het croquetspel kunnen wijden. Hij neemt een oogenblik plaats op een der banken in de nabijheid en het is niet geheel zonder afgunst, dat hij die menschen zoo vlug over het veld ziet vliegen. Hij troost zich echter spoedig met de gedachte, dat diezelfde menschen eenige weken geleden, evenals hij thans, ook slechts voetje voor voetje hun weg vervolgden. Het klimaat van Sindanglaya doet wonderen, en daar is al zijn hoop op gevestigd.

Eene andere eigenaardige aantrekkelijkheid van Sindanglaya is gelegen in de omstandigheid, dat er een stal met een dertigtal flinke rijpaarden ter beschikking van de logé's is gesteld. Die paarden hebben de niet genoeg

te waardeeren eigenschap, dat zij een ieder op hunnen rug dulden, hetzij een kenner, hetzij een leek in 't vak; vandaar dat de minst koene ruiter of ruiteres zich onbeschroomd op die edele dieren waagt. Het zijn bergpaardjes in de ware beteekenis van het woord, zoodat het bergpad al heel steil en onbegaanbaar moet zijn, voordat dit de beestjes afschrikt. Dat het organiseeren van kortere of langere rijtoertjes, soms met twintig tegelijk, hiervan het gevolg is, behoeft geen betoog. Dan gaat het òf naar den ontbijtberg (een hooge heuvel op een uur afstand van het établissement en door de gasten zelven met dien naam gedoopt), om daar het medegenomen ontbijt te nuttigen, òf naar den bergtuin te *Tjibodas*, een zeer mooie door het gouvernement onderhouden tuin, behoorende tot het buitenverblijf van Z. E. den gouverneur-

De „Gedeh" en de „Pangeranghoe".

generaal te *Tjipannas*. Moet de tocht nog verder uitgestrekt worden, dan komt *Tji-beurum* aan de beurt, dat zeer hoog, halverwege de *Gedeh*, ligt. Het aantrekkelijke van deze plaats zijn de drie groote watervallen, waarvan de middelste van een hoogte van 150 voet loodrecht naar beneden stort, en de grot, bekend om zijn echo en zijne duizenden vleêrmuizen.

Den grooten postweg naar den kant van Buitenzorg volgende, is het zeer de moeite waard een kijkje te nemen op het op den *Poentjak*, d.i. „top" (aldus genoemd, omdat dit 't hoogste punt is van den geheelen postweg) gelegen kratermeertje *Telaga Warna*. In 't Hollandsch beteekent dit: „veelkleurig meer", en te recht, want wanneer met een helderen hemel, de zon op het kristalheldere water en de daarboven loodrecht uitstekende hemelhooge, met de prachtigste boomvarens en andere boomsoorten begroeide

rotsen schijnt, dan kan het oog zich niet genoeg tegoed doen aan de verschillende kleurschakeeringen.

Wij kunnen van Sindanglaya geen afscheid nemen, zonder nog gewag te maken van de verschillende badinrichtingen. Op het établissement zelf zijn behalve de noodige badkamers, ook nog twee zwembassins, één voor de eerste klasse en één voor de tweede en derde afdeeling. Zij worden gevoed van uit het gebergte, wat het water heerlijk, koud en zuiver doet zijn. Op een kwartier afstand bevindt zich in de nabijheid van het meergemelde buitenverblijf *Tjipannas* eene inrichting, waar warme- en modderbaden kunnen genomen worden. De omstandigheid, dat ter plaatse een warme bron aanwezig is, heeft den directeur van Sindanglaya op de gedachte gebracht, eene dergelijke inrichting tot stand te doen komen, en dat hiermede voorzien is in eene reeds langen tijd gevoelde behoefte, bewijst het veelvuldig gebruik dat er van gemaakt wordt.

Is het thans wonder, dat Sindanglaya door allen, die er eenigen tijd hebben doorgebracht, geroemd wordt als een der meest geliefde plekjes in Indië?

BUITENLANDSCH OVERZICHT.

Zooals voorzien werd, zoo is het in het Oosten gegaan.

De Grieksche mot heeft zoolang om de oorlogsvlam gevlogen, tot zij er ingevlogen is. Met deerlijk verbrande vleugels ligt zij nu tegen den grond.

Groote nederlagen hebben de Grieken eigenlijk niet geleden. Er is wel geducht gevochten, maar de eenige werkelijke veldslag is geleverd, toen de oorlog al uit had moeten zijn. Overal zijn de Grieken na verwoede gevechten langzaam teruggedrongen; maar nergens is er een leger omsingeld of in de pan gehakt. Vreemd is dat de Grieken telkens onneembare of althans zeer sterke stellingen hebben verlaten; dit bewijst dat het geloof aan de overwinning hen op het beslissende oogenblik verliet.

Nadat Tirnavos en Larissa ontruimd waren, is de *débâcle* van het Grieksche leger begonnen. In den nacht trokken de troepen naar het Zuiden af, de bewoners van Larissa en de landlieden uit de buurt met hen. Daar klonk de kreet: De Turken zijn achter ons! en de paniek ontstond. Het stormde alles langs den weg, achter en over elkaar en de boeren, krankzinnig van angst, schoten hun geweren af in de lucht of op de vluchtende menigte. Wagens kantelden om en vrouwen en kinderen werden doodgedrukt door de opdringende massa....

De Turken zijn alles heel bezadigd en langzaam blijven doen. Er wordt gezegd dat de Duitscher Von der Goltz, die hun leger gereorganiseerd heeft, van Frankfort uit alle bewegingen dirigeerde en dat hij zulk een verloop van den oorlog niet voorzien had en dus telkens nieuwe plannen bedenken moest. Het is mogelijk dat dit praatje aldus niet juist is, maar een grond van waarheid zal het wel hebben. Sinds de Keizer, kort na de Armenische moorden, zich en zijn gezin in conterfeitsel den Sultan liet aanbieden, hebben Duitschers niet opgehouden openlijke blijken van vriendschap aan den Padisjah en zijn volk te geven. Grumbckow pasja, een Duitscher, is aan het hoofd van de Turksche troepen het ontruimde Larissa binnen gereden! De Sultan heeft zijnerzijds de Duitschers met gunstbewijzen overladen. En tegen Griekenland is het Keizerrijk altijd bijzonder barsch. Zoo ziet men alweer hoe weinig zelfs intieme familiebetrekkingen helpen in de groote politiek; de Grieksche kroonprinses is keizer Wilhelm's zuster.

De Turken zijn dus langzaam vooruitgetrokken. Het voor hen gevaarlijke Volo, aan de golf van dien naam, is door de Grieken ontruimd. De vloot, de Grieksche vloot, welke immers wonderen zou doen, heeft zelfs geen poging gedaan om die stad, vol mond- en krijgsvoorraad, te bewaren; door een geheimzinnige macht — men fluistert van verraad of ook van een rechtstreeksch verbod der mogendheden (maar hoe zou dit geheim gebleven zijn?) — vastgehouden, heeft zij den Turken maar zeer geringe schade toegebracht.

Dezen hebben, hier met wat meer daar met wat minder moeite, alle sterke of hinderlijke posten in Grieksch-Thessalië veroverd en weer lagen, weinige dagen geleden, de beide legers tegenover elkander in de vlakte van Pharsalos, ook door de Turken genomen. Te Domokos zou het leger van den kroonprins standhouden, wat er ook gebeurde.

Inmiddels had het nieuwe kabinet Rallis — want de oorlog had aan Deliannis, waarom eigenlijk? het ministerieele leven gekost — besloten den stap te doen, dien Europa sedert de laatste week wachtte: het riep de bemiddeling der mogendheden in. Deze waren onmiddellijk bereid; het volgde alles op een rijtje: eerst bemiddelen op Kreta, dan dit eiland blokkeeren, dan toezien op den oorlog, dan weer bemiddelen. Tegelijk werd ook door de Grieksche regeering het harde besluit genomen, veel moeilijker dan het inroepen van Europa's hulp, om Kreta te ontruimen. Dit was de *conditio sine qua non* voor het optreden der mogendheden, en haar vervulling was al voorbereid door het terugroepen van den dapperen kolonel Vassos met een deel van de troepen.

De mogendheden verzochten daarop de Porte dat zij de vijandelijkheden tegen Griekenland zou staken. De Porte, bij wie het nu wat lijden kon, liet de mogendheden een paar dagen op antwoord wachten en zette de vijandelijkheden intusschen voort. En zij heeft er waarlijk nog kans toe gezien den slag van Domokos te slaan en, zij het met groote verliezen, de Grieken te dwingen door den Foerka-pas alweder terug te trekken naar hun laatste verdedigingslinie, waarin ook, helaas, de Themopylae liggen.

Weer zijn toen de Turken voortgerukt door den pas en hebben eindelijk, met ongeveer geheel Thessalië in hun macht, de witte vlag geheschen. Van beide zijden zijn vervolgens officieren uitgezonden om de neutrale streek tusschen de beide legers af te bakenen.

De Grieken hebben intusschen zelf nog in het Noorwesten hun slag trachten te slaan. Het is hun mislukt. Wel hebben de Turken in Epirus niet bepaald gezegevierd, maar er staat toch geen Grieksch soldaat meer op Turkschen bodem. Van Grieksche zijde hevig beklag over de voortgezette vijandelijkheden aan de bemiddelende mogendheden; maar wat wil men? Het is de oorlog en zwaar drukt de hand van den overwinnaar altijd. Men moet eerlijk erkennen dat het Turksche leger in zijn optreden zeer meegevallen is. Geen bijzondere barbaarschheden, geen plundering of moordtooneelen, een goede verzorging ook van 's vijands gewonden en gevangenen. Het leger van den Sultan schijnt de eer waard met een christennatie te mogen vechten.

Voor de wapenstilstand gesloten werd, heeft de Porte haar vredesvoorwaarden ingediend. Het zijn de volgende:

1°. herstel van de grens, zooals die in 1832 is vastgesteld en gebleven tot het congres van Berlijn in 1878. Die grens liep langs het Othrys-gebergte, zoodat geheel Thessalië Turksch grondgebied was. Zij begon in het oosten bij de golf van Volo, volgde het genoemde gebergte, doorsneed den Pindus en liep uit in de golf van Arta, zuidelijk van die stad. Het zou dus een belangrijk

stuk grondgebied zijn dat Turkije, indien in de voorwaarden toegestemd werd, zou annexeeren. In plaats dat de Olympus Grieksch gemaakt werd, zouden Ossa en Pelion, die de Giganten op elkaar stapelden om den godenberg te bestormen, weer in handen van den Turk vallen. Waar Griekenland toch al lang zoo uitgebreid niet is als wij het ons met onze historische herinneringen voorstellen, zou afstand van een geheele provincie hier al bijzonder hard zijn. Maar het is waar, de mot heeft om de oorlogskaars gevlogen.

2°. een oorlogsschatting van tien millioen Turksche ponden, dat is 115 millioen guldens. Waar moet Hellas die vandaan halen? Het heeft al, zoolang het leeft, zijn schuldeischers teleurgesteld en dezen zouden wel heel lange gezichten mogen trekken, als nu werkelijk bleek dat het 115 millioen zou kunnen opbrengen voor den Turk, terwijl voor hen sinds lang geen obool te verzamelen was. In Duitschland laat men zelfs, niet zonder politieke bij-oogmerken, inteekenlijsten rondgaan ter ondersteuning van de velen die door Griekenlands wanbetaling tot gebrek gebracht zijn. En nu tien millioen ponden om de leege schatkist van den sultan voor een korte poos te vullen.

3°. de afschaffing der capitulatiën, dat zijn kort gezegd, de voor Grieken in Turkije gunstige verdragen, betreffende vestiging, verblijf, rechtspraak enz. Ook hierin ligt voor Hellas groot bezwaar, want het aantal Grieksche onderdanen die in Turkije wonen, is zeer aanzienlijk. Die menschen zouden dus ongeveer in de positie van de Turksche Armeniërs komen en dat is niet juist een voorrecht te noemen, te minder nu de Turken uit den aard der zaak alles behalve vriendelijk tegenover al wat Grieksch is gestemd zijn.

4° een wederkeerig uitleveringsverdrag, waaraan Griekenland zich natuurlijk zal onderwerpen.

De mogendheden kunnen in deze voorwaarden niet berusten, zoo Griekenland het al doen kon. Immers, handhaving van het *statu quo* is de leus, waaronder Europa zich al jaren lang met den Balkan bemoeit. Een wijziging van het tractaat van Berlijn kan niet gedoogd worden, behalve nog, dat een uitbreiding van het Turksche Rijk al heel zonderling zou afsteken tegen de verdeelingsplannen die kort geleden in de lucht zaten. Ook heet Europa christelijk en is de Halve Maan toch al niet op haar plaats in ons werelddeel.

Europa heeft dus tegeneischen gesteld en meent als voorwaarden voor den vrede te kunnen aangeven:

1° afstand van den Meloena-pas, op de tegenwoordige grens, waar de eerste ernstige gevechten geleverd werden;

2° een oorlogsschatting van 60 millioen gulden, ruim de helft van het geëischte bedrag;

3° afronding en verbetering van de grens van Epirus, in het voordeel van Turkije, maar dan toch zonder afstand van grondgebied van beteekenis.

Oosterlingen overvragen gaarne en laten zich afdingen. De Turk heeft dat misschien ook gedaan. Maar hij is in elk geval in de gelegenheid de onderhandelingen zoolang mogelijk te rekken en telkens met oorlog te dreigen, als het niet naar zijn zin gaat. Hij kan de mogendheden, die hem zoolang geplaagd

en geërgerd hebben, laten wachten, ze tergen met halve concessies en voorwaardelijke tegemoetkomingen. Vooral zal hij dat kunnen doen, als Griekenland weerspannig blijft, en de verklaring van zijn minister van buitenlandsche zaken geen verzinsel mocht blijken „dat het in geen enkele schadevergoeding noch in eenige verandering van de grens zal toestemmen." Dan zal de Sultan het zwaard weer zwaaien en, gelijk *Punch* hem voorstelde den oorlogsdans dansen, juichende: *Who says Sick Man now?*

Wie zegt nu nog: De Zieke Man? Ziedaar het groote nadeel van de Ottomansche zegepralen. Het zelfbewustzijn van de Turken gestegen en het rijk gerezen in aanzien bij Europa en zijn bestaan voor lange jaren verzekerd en de voogdij der mogendheden aanmerkelijk verzwakt. Het gevaar voor een Europeeschen oorlog wegens de Balkan-quaestie misschien minder acuut, maar bestendigd voor geruimen tijd. De Grieksch-Turksche oorlog is, van Europeesch standpunt, wel de ongelukkigste en meest doellooze krijg geweest dien deze eeuw te aanschouwen heeft gegeven.

Voor Kreta alleen kunnen de gevolgen nog gunstig zijn. Nu Vassos en de Grieksche troepen weg zijn, zal het autonomie krijgen en men heeft zelfs reeds te verstaan gegeven dat, als de Kretenzen verstandig blijken te zijn, zij in niet te verre toekomst wellicht over hun eigen lot zullen kunnen beschikken. Of zij dan nog begeerig zullen zijn naar een vereeniging met het lam geslagen, berooide en vernederde Griekenland? Het zou voor hun trouw pleiten; want tegenover Kreta hebben de Grieken zich niets te verwijten. Hier zijn zij flink, doortastend en volhardend geweest. Maar hoe dit zij, het is rechtvaardig dat Kreta zijn toestand eenmaal zelf zal kunnen regelen. Niet waarschijnlijk is het dat het zich met zijn Grieksch-katholieke en muzelmansche bevolking onder de souvereiniteit van den Paus zal stellen, wien de Sultan, naar men onlangs tot algemeene verbazing Leo XIII zelf hoorde verklaren, het eiland aangeboden heeft. De mogendheden hebben dat wijselijk belet. Het ware een geheel abnormaal herstel van de wereldlijke macht des Heiligen Vaders, indien hem thans een niet-katholiek eiland werd toegewezen en het zou weer tot nieuwe internationale quaesties aanleiding geven als de geestelijke herder heen en weer ging varen tusschen Kandia en het Vatikaan, of, de hypothese van zijn gevangenschap volhoudende, zijn klachten versterkte met de bewering dat hij niet eens zijn eigen bezittingen kon bezoeken.

De sympathie voor Griekenland die ook ten onzent zoo luid geklonken heeft, is ontegenzeggelijk verminderd. Was zij dan tegen een nederlaag niet bestand?

Zij is van den aanvang af overdreven geweest. Het komt mij voor dat men veel te veel de Grieken van heden beschouwd heeft als de regelrechte afstammelingen van Pericles en Leonidas. De strijd om Kreta was mooi. Het schiereiland met den blauwen hemel boven zijn prachtige ruïnes leverde stof tot dichterlijke bespiegelingen, vooral toen zijne levendige en vrijheidlievende bevolking de wapens opvatte tegen den ouden vijand van ons christelijk werelddeel, wiens zwaard nog droop van Armenisch bloed. Maar de oorlog,

roekeloos begonnen, heeft de wuftheid van het Grieksche volk treurig in het licht gesteld. Na den roes van heldhaftige gevechten waren de Grieken op geen enkel punt in staat hun stellingen te bewaren. Soldaten jouwden den kroonprins uit, toen hij hen wilde laten standhouden. Te Athene werd gelogen zoo lang het mogelijk was en toen dat niet meer ging, wierp men er een ministerie omver en gaf den Koning en diens dappere zonen de schuld. De kroonprins is de ongelukkigste koningszoon die bestaat. Hij heeft geen groote veldheerstalenten, maar hij is een moedig man gebleken, die misschien, met betere bevelhebbers en een andere organisatie, met Noorsche taaiheid de Turken zou hebben gestaan.

De sympathie voor een vrij volk, strijdende tegen den onderdrukker van geloofs- en landgenooten, is overgegaan in een diep medelijden voor een verslagen volk met een onbekwaam bestuur, een impopulair vorstenhuis en een schatkist zonder bodem.

De Duitsche Keizer heeft het zich in het Oosten niet moeielijk behoeven te maken; zijn vriend, de Turk, kon het daar alleen af. Hij had trouwens genoeg aan het hoofd. De reis van keizer Frans Jozef naar Sint-Petersburg is wel niet onrustbarend, maar een zoo hartelijke ontvangst als hem daar bereid werd en zoo innige vriendschapswoorden als daar klonken, maakten het toch noodig de aandacht gevestigd te houden op de stevigheid van het Drievoudig Verbond. Binnenslands was de ontevredenheid over den Rijkskanselier voor het eerst sinds diens optreden algemeen — behalve dan bij de zuiver reactionaire partijen. De belofte om de hatelijke wet op de vereenigingen te verzachten is nagekomen op een wijze, die van schending van het gegeven woord niet veel verschilt. Het wetsontwerp is ingediend, maar reeds begraven.

Dan moesten er manoeuvres gehouden worden in het Rijksland. In de buurt van Metz werden vestingen bestormd en verdedigd onder des Keizers oog en tot niet geringe ergernis der Franschen. Dezen weten hun oordeel over Wilhelm tegenwoordig minder dan ooit te bepalen. Er is voor hen niets zoo ergerlijk als die schijn-aanvallen vlak aan hun oostelijke grens, waar een punt van het Rijksland hun land binnen dringt bij Nancy, dat in geval van oorlog uit het front en van ter zijde kan worden aangevallen; zoo heeft Moltke het gewild bij de regeling der grens.

Maar tegelijk zendt de Keizer een vorstelijke gift aan het comité van den verbranden liefdadigheidsbazaar en is hij de eerste met zijn telegram aan president Faure ter gelegenheid van de ramp. De aandrang tot revanche gaat al meer en meer over in een gevoel van weemoed, is in Frankrijk zelf gezegd. Maar dan komen er ineens weer die manoeuvres van Metz tusschen.

Een oogenblik maar heeft de politiek in Frankrijk moeten zwijgen voor het verschrikkelijk onheil in de rue Jean-Goujon, waar honderd dertig personen — meest vrouwen uit de aanzienlijkste kringen — letterlijk levend verbrand zijn. Maar aldra heeft zij haar rechten hernomen. De geestelijke die in de Nôtre-Dame, in tegenwoordigheid van president Faure en van de ministers

der Republiek een redevoering hield over het verdoolde Frankrijk dat hard maar rechtvaardig door een wrekenden God was getuchtigd — heeft een storm in de republikeinsche pers wakker geroepen, dien het den kardinaal-aartsbisschop van Parijs de grootste moeite gekost heeft te bezweren. Er was immers juist toenadering; de president der Republiek nam officieel deel aan een zuiver geestelijke plechtigheid en geloovigen en ongeloovigen werkten saam in deelneming en liefdadigheid. En daar kwam nu de Dominicaansche pater Ollivier de anti-clericale hartstochten door zijn dweepende taal weêr opwekken!

Een paar dagen later werd de republikeinsche regeering door de omstandigheden tot nieuwe inconsequenties gedreven. De treurtijding van den brand in den *bazar de charité* — waar de hertogin van Alençon als de voornaamste en eene van de edelste der slachtoffers het leven liet — had het ondermijnde gestel van den ouden hertog van Aumale zoodanig aangegrepen dat hij twee dagen later op zijn landgoed in Sicilië stierf. De Republiek had den zoon van koning Louis Philippe eerst als generaal op non-activiteit gesteld, toen zijn met eere bekenden naam uit de rangen van het leger geschrapt, dan hem uit zijn vaderland verbannen — om hem drie jaren later, in 1889, den terugkeer toe te staan. Nu werd er een plechtige lijkdienst voor zijn stoffelijk overschot gevierd in het hart van Parijs, in de Madeleine-kerk aan het uiteinde der groote boulevards, en de vertegenwoordiger van het staatshoofd, de ministers, zij het in andere qualiteiten, de officieele wereld in één woord kwamen daar samen met de onverzoenlijkste royalisten in een gemeenschappelijke huldebetuiging. De „koningin van Frankrijk" — de vrouw van den pretendent Philippe van Orleans, wien het verbannings-decreet nog altijd verbiedt den grond zijner vaderen te betreden — schreed, met veel vertoon van vorstelijkheid ontvangen, de kerk binnen, waar de vijanden van haar Huis waren gekomen om een prins van den bloede te begraven. En het lijk van den hertog lag onder de hooge katafalk; de kist werd gedekt door de driekleur en het ridderkruis van het Legioen van eer, in dienst van het land bij Smala behaald, prijkte daarop. Het koninklijk erfgoed Chantilly was aan de *Académie française* vermaakt en republikeinsche instellingen genoten legaten uit het reusachtige vermogen van den man, wiens vader in 1848 door het Fransche volk uit zijn paleis verjaagd werd.

In dit alles is de consequentie ver te zoeken. Doet het misschien daarom juist weldadig aan?

Het opgekookte Panama-schandaal is onder al die binnen- en buitenlandsche gebeurlijkheden weer afgekoeld. *Faire vite et tout*, — had de minister Barthou gezegd. Maar dat was immers juist onmogelijk. Die zich hebben laten omkoopen, werd zeer juist geantwoord, zullen wel zoo slim geweest zijn geen overtuigende bewijzen te laten bestaan en zoo heeft men niets dan aanwijzingen, hoogstens vermoedens en verdachtmakingen van een veroordeelde als Arton, wiens woord men toch niet tegen dat van parlementsleden kan laten wegen.

De Kamer gaf verlof tegen eenige harer leden een vervolging in te stellen en men heeft het weerzinwekkend schouwspel kunnen genieten vervolgden en

niet vervolgden de publieke tribune te zien beklimmen om in hartstochtelijke termen hun onschuld te bezweren. De Kamer, door toe te juichen of ijskoud te zwijgen, heeft op het oordeel van den onafhankelijken rechter vooruitgeloopen en overtuigingen gevestigd die niet meer weg te nemen zijn. Het publiek tast nog altijd in het duister rond. Het weet dat nog lang niet alles, dat er nog maar zeer weinig „gedaan" is; het voelt dat er nog tal van schuldigen rondloopen en dat de oud-minister Baïhaut in zijn cel maar een ongelukkige zondebok is. Wat natuurlijker dan dat het toegeeft aan die toch zoo algemeen-menschelijke neiging om in iederen verdachte, ja in ieder wiens naam maar in verband met een schandaalproces genoemd wordt, een schuldige te zien?

Dit had men nu voor boven 1892: het kabinet Méline is onverdacht. Het heeft zich zelfs angstvallig van alle aanraking met den rechter van instructie onthouden en ondanks eenige onhandigheden van den minister van justitie Darlan, is de overtuiging blijven bestaan, dat het proces thans buiten regeeringsinvloed wordt gevoerd. De rechter van instructie Le Poittevin is een nalatenschap van het radicale kabinet Bourgeois en dus ook als zoodanig onder het ministerie Méline onverdacht.

Maar slechts een tijdlang heeft het Damocles-zwaard eener gerechtelijke vervolging boven velen, wier handen niet rein waren, gehangen. Le Poittevin heeft de instructie gesloten en „er bestond geen aanleiding om andere aanvragen tot vervolging bij het Parlement in te dienen." De drie gevangen Kamerleden waren al spoedig op vrije voeten gesteld en een hunner, Antide Boyer, is om welke reden dan ook, gauw de Grieken gaan helpen tegen den Sultan.

Het zal wel nooit gelukken in de Panamazaak: *faire vite et tout.* De hernieuwde poging kwam ook al veel te laat.

Elk land bijna heeft thans ernstige politieke zorgen, alle belangrijk genoeg om er een heel overzicht aan te wijden. In Oostenrijk is het Badeni die, nog niet lang geleden voor een minister vrij populair, bezig is zijn positie te verspelen door zich een meerderheid bijeen te verzamelen, waarvan elk onderdeel hem al aanstonds zijn tyrannie doet gevoelen. De Boheemsche taalverordening heeft hij zich moeten laten ontwringen, die de Duitschers verplicht Tsjechisch te leeren en hen zoo grimmig heeft gemaakt dat het Oostenrijksche parlement den beruchten Poolschen landdag naar de kroon steekt. Er werd, zoo las ik, in een der vergaderingen drie uren achtereen zoo'n lawaai gemaakt, dat niemand het woord kon machtig worden en de president zijn bel stuk sloeg. Drie uren achtereen! Dat is, voor zoover ik weet, zelfs in de Fransche Kamer nog niet voorgekomen.

Ook de Spaansche Senaat heeft een woest tooneel te zien gegeven. De minister van buitenlandsche zaken — een hertog! — sloeg in de couloirs wegens een onbescheiden woord den liberalen senator Comas tegen den grond en kreeg van diens zoon zijn klap terug. Getuigen maakten uit dat er in dit geval niet geduelleerd kon worden, omdat de partijen quitte waren; en

zoo zullen de zoons der twee heeren het waarschijnlijk doen. In een bespottelijker daglicht kan het duel moeilijk worden gesteld dan door deze oplossing. Als nu de jonge Comas den jongen Tetuan doodsteekt, dan is de eer van den ouden Comas gewroken — en omgekeerd.

De aanleiding tot den twist was ernstig genoeg, altijd weer Cuba. De lang gewachte hervormingen zouden eindelijk in vier provinciën van het ongelukkige eiland ingevoerd worden. Generaal Weyler zond bericht dat het er vrij rustig was. Maar op de berichten van den generaal kan men niet altijd aan; zij staan zeer onder den invloed van de wenschen van het kabinet Canovas. Zoo zond onlangs de Amerikaansche consul te Havana, Lee, geheel ander nieuws naar Washington: de rebellen, zoo luidde het, waren nog sterk en de Amerikaansche onderdanen op Cuba verkeerden in bitteren nood. Het Amerikaansche Congres verleende den landgenooten geldelijken steun en er was zelfs een oogenblik quaestie van dat een Amerikaansch oorlogsschip dien zou gaan brengen. Hierover ontstond in Spanje terecht ongerustheid en waarschijnlijk op de vertoogen van den gezant is deze maatregel achterwege gebleven. De Senaat, die in tegenstelling met de senaten der oude landen, in Amerika altijd wat onbekookter is dan het Huis van Afgevaardigden, nam echter een motie aan, om de Cubanen thans nog als oorlogvoerende partij te erkennen, hetgeen een daad van openlijke vijandschap tegen Spanje zou zijn. President Mac Kinley zal dan ook wel wijzer wezen.

Intusschen heeft het incident in den Spaanschen Senaat den hertog van Tetuan gedwongen zijn ontslag te nemen en ook al zal hij het intrekken, is het kabinet Canovas in een zeer moeielijken toestand geraakt. De liberalen zijn van plan zich aan de parlementaire werkzaamheden te onttrekken, zoolang er geen openbare voldoening voor de beleediging aan Comas aangedaan, gegeven is en Canovas noch Tetuan schijnen daartoe overgehaald te kunnen worden. Misschien wordt de zitting voor langen tijd geschorst of struikelt het kabinet over zijn driftigen hertog en komt Sagasta aan het bewind met de liberale partij. En dan ware het ook uit met generaal Weyler's rijk; wat nog niet het ergste van het geval zou zijn.

De tijd om de werkzaamheden der Zuid-Afrikaansche Commissie uit het Engelsche Lagerhuis te overzien, schijnt nog niet gekomen. Labouchere houdt zich flink tegenover het gekuip en geknoei en door zijn volhouden is er veel leelijks aan het licht gekomen, dat anders verborgen gebleven ware.

De Transvaalsche staatssecretaris is in Europa en men zegt dat het hem gelukt is eene betere verstandhouding tusschen zijn land en de *paramount power* voor te bereiden. Waar „unfriendly Leyds" al niet goed voor is!

De Italianen hebben van Afrika genoeg; op Massaua en omstreken na wordt Eritrea ontruimd. Kon men — zij het met minder onnut bloedverlies — tot iets dergelijks de Engelschen in het zuiden van dat werelddeel nog eens krijgen!

24 Mei. P. v. D.

UIT DE STUDEERCEL.

Vader Vondel telde twee-en-tachtig jaren, toen de loopmaar hem de tijding bracht, dat de Turksche vloot en het Turksche leger weldra de stad Kandia op het eiland Creta zouden innemen. Van 1645 tot 1669 hadden de Turken te vergeefs gepoogd de stad Kandia te veroveren. De Republiek van Venetië en de Ridders van Malta kwamen den Cretensers te hulp. In 1669 dreigde de stad Kandia te zullen bezwijken. Paus Clemens IX riep de hulp der Christenvorsten in, en andermaal verschenen de Venetiaansche vloot en de Fransche hulpbenden. Ook aan de Hoogmogende Heeren onzer Republiek was om bijstand voor Kandia gevraagd, maar onze mercantiele politiek duldde niet de Turken tot vijanden te maken.

Dit wekte de hevigste verontwaardiging van den hoogbejaarden Vondel. In eene vervoering van geest schreef hij eene hoogdichterlijke klacht — een oproeping aan heel Christelijk Europa om Creta te hulp te komen. Dit gedicht: *Kandia op haer uiterste*, werd afzonderlijk *in plano* uitgegeven in het voorjaar van 1669, om overal gemakkelijker door te dringen.

Vondel begint naar den sterk sprekenden smaak zijner dagen den mythologischen roem van Creta hoog uit te meten. De mythe wilde, dat Zeus liefde had opgevat voor Europa, de schoone dochter van den Phoenicischen koning Agenor; dat Zeus zichzelven in een stier zou hebben veranderd, om Europa, op zijn rug gezeten, door de zee heen te voeren naar Creta. Zeus bleef met Europa op Creta, en werd vader van Minos, Rhadamanthys en Sarpedon. Later huwde Europa met een koning van Creta, en werd zij vereerd als maangodin. Dit alles, en de daarbij komende naamgeving van Europa aan al het omliggend land, maakten, dat Vondel een deel van zijn indrukwekkend gedicht aan oud Helleensche mythologie wijdde. Terstond daarna roept hij uit:

„Maer Kandie, och wat baet dit roemen?"

want, ondanks al de oude Christelijke glorie der Cretensers, die een Titus hadden tot opziener der eerste gemeente, een Titus, aan wien Paulus, de „groote kruisgezant", een brief richtte, ondanks dit alles, zouden de Turken triomfeeren en Creta „verdrinkt in een zee van bloet". En nu klinkt luid de noodkreet van den dichter:

„De felle Turksche sabel schittert,
„Te moedigh op haer halve maan,
„Terwijl men, onderling verbittert,
„De zon van 't kruis ziet ondergaen.
„Wij staen, als met gevleugelde armen,
„En zien al koel dien ondergangh
„Van 't kruis, hetwelk men kon beschermen,
„Vergeefs verdaedight eeuwen lang.
„Waekt op, — Martel, Buljon en Kroie,
„Sint Luidewijk en 't Duitsche huis:
„Men haelt het Griexe paert in Troje
„En niemant zet zich schrap voor 't kruis!"

Hoe weemoedig klinken deze woorden van den twee-en-tachtigjarigen poëet na twee-en-een kwart eeuw, nu „Candia" van nieuws „op het uiterste" ligt,

nu de Turken de bevolking der Christen-dorpen in Epirus uitmoorden, nu Thessalië wemelt van Turksche overwinnaars, en de slecht aangevoerde Grieksche legers steeds zuidelijker moeten vluchten. In 1669 stonden Venetiaansche en Fransche hulptroepen de Cretensers bij — nu beletten de groote Mogendheden, dat de Grieken hunne stambroeders tegen de Turksche onderdrukkers bijstaan; nu offert Griekenland zijn laatste goud en zijn laatste bloed, om ten minste de eer des legers te redden. Met Vondel zou men willen uitroepen:

„Nu is 't noch tijt, naardien de vrede
„De Christen-werrelt overstraelt,
„Dat elk om 't eerst het slaghswaert smede,
„En zette alle ongelijk betaelt."

Maar hier, zeer zeker, zal de stem des dichters die eens roependen in de woestijn zijn!

Hoe geheel zijn „*les Puissances*" nu „*les im-Puissances*" gebleken, daar ieder zijn best doet zijne geheime bedoelingen te verbergen! Hoe scherp en schril steekt dit optreden af bij de houding van Europa in den grooten Griekschen vrijheidsoorlog van 1821 tot 1830.

In 1821 durft een Moldavisch edelman, Alexander Ypsilanti, met zijne „heilige" scharen tegen de Turken op te staan, en de Grieken vrij te verklaren. Het vuur van den opstand ontvlamt in Morea en op de Grieksche eilanden, maar Ypsilanti wordt door de overmacht der Turken verpletterd, en mag van genade spreken, als men hem opsluit in de Hongaarsche vesting Munkatsch. Doch er breekt voor de Grieken een morgenrood van hoop aan. Zij vermeesteren Navarino en Tripolitza, zij verklaren in hun eerste nationale vergadering in Epidaurus het Grieksche volk vrij en onafhankelijk. De Turken nemen wraak, en moorden Chios uit, slachten 23,000 Grieken en verkoopen er 47,000 als slaven. Fransche kunstenaars trekken partij voor de Grieken. Eugène Delacroix, de grootmeester der Fransche romantische schilderkunst, voltooit een reusachtig kunstwerk: *Le Massacre de Scio* (1824), en Victor Hugo schrijft verzen als *La ville prise* (1825) in zijne *Orientales*.

De Grieken overwinnen de Turksche vloot (1822), maar hunne vrijheidscharen worden bij Arta in Epirus door de Turken uiteengedreven. De wel bespraakte Maurocordato moedigt zijne stamgenooten aan wakker te volharden. Hij leidt de eerste nationale vergadering der Grieken met de kloekheid van een Washington. Geheel Europa ijvert voor de belangen der Grieken, overal worden philhelleensche vereenigingen gevormd. Hulp in geld en vrijwilligers wordt alom geboden. Weldra verklaren de voornaamste mogendheden — Rusland, Engeland, Frankrijk — den oorlog aan Turkije. Hunne vloten vernielen de Ottomaansche marine; een Fransch leger landt in Morea. Onder algemeene toejuiching wordt de stichting van het onafhankelijk koninkrijk Griekenland afgekondigd.

Onmogelijk is het de geestdrift in Europa ten gunste der Hellenen in 1823 te teekenen. De strijd der Grieken werd als de strijd der beschaving tegen de barbaarschheid, als de kamp van het Christendom tegen den Islam beschouwd. Jongelingen ontliepen het huis hunner ouders, om met de Grieken

te strijden, meisjes zonden haar spaargeld aan het bestuur der philhelleensche genootschappen. En nu trad plotseling een door geheel Europa beroemd geworden dichter, Lord Byron, als vriend van Griekenland op. Hij had bij zijne eerste omzwerving door Europa in 1809 en 1810 in Griekenland het grootste deel van zijn *Childe-Harold* geschreven, hij gevoelde zich verknocht aan den Griekschen bodem. Lord Byron had te Venetië in 1819 de betooverende Theresa Gamba, Gravin Guiccioli, leeren kennen. Eene vurige, onafwijsbare hartstocht snoerde een vasten band tusschen beiden — hun leven bleef sedert vereenigd. Theresa Gamba wilde in gezelschap van Byron naar Griekenland trekken — maar hiervan deed deze haar afzien.

De dichter meende evenwel te moeten toonen, dat een man nog meer voor de menschheid moest doen dan verzen schrijven. Hij besloot zijn fortuin, zijn leven, aan de Grieksche zaak te wijden. Het philhelleensche hoofdcomité te Londen benoemde Byron tot medebestuurder. Nu maakte hij alles te gelde, en ontbood uit Engeland al zijne beschikbare fondsen. Toen vertrok hij uit Genua met Graaf Gamba, den broeder zijner Theresa. Hij had een hartverscheurend afscheid van Gravin Guiccioli genomen, en haar beloofd binnen eenige maanden terug te keeren. Na eene reis van acht dagen kwam hij te Argastoli, hoofdstad van het eiland Kephalonia aan.

Terstond werd Byron door Engelschen en Grieken als een redder in den nood begroet. Maar hij besloot vooraf grondig te onderzoeken op welke wijze zijne tusschenkomst de beste vruchten zou dragen. De Grieken werden — en worden nog, helaas! — door partijstrijd verdeeld. Zij begeerden Byron in hun midden, omdat hij lid was van het philhelleensche comite te Londen, en omdat dit comité over groote sommen ten voordeele der Grieken beschikken kon. De hoofdaanvoerders der Grieken zonden boden naar Byron, om hem te roepen. De goeverneur van Missoloenghi, Metaxas, bad hem de stad te helpen ontzetten, daar de Turken haar blokkeerden. Een ander hoofdman, Colocotroni, noodigde hem naar Salamis te komen, waar een congres der leiders van den opstand werd gehouden. Maurocordato eindelijk bad hem naar Hydra te reizen, waar hij zelf zich op dat oogenblik bevond.

Al de Grieksche hoofden waren het hierover volkomen eens, dat zij van Byron hulp in geld en oorlogsmateriëel moesten zien te verkrijgen. Daar Maurocordato naar Missoloenghi als opperbevelhebber was overgekomen, besloot Byron zich bij dezen — dien hij met Koscioesko vergeleek — aan te sluiten. Toen zeilde hij met Graaf Gamba naar Missoloenghi in December 1823. Op reis had hij den zonderlingen inval in zee te springen, om een bad te nemen, waardoor hij waarschijnlijk de ziekte voorbereidde, die hem in 1824 zou doen bezwijken. Den 5^{den} Januari 1824 werd Byron met luid gejubel der bevolking te Missoloenghi ontvangen.

Byron begon met een reeks van edelmoedige daden. Hij stond £ 4000 aan de schatkist der opstandelingen af, hij nam vijf honderd Soelioten voor zijne rekening, en gaf daarenboven groote sommen voor de artillerie en de veldhospitalen. Op den 22 Januari 1824 vierde Byron op Griekschen bodem zijn verjaardag — zijn laatste. Hij was zeven-en-dertig jaar oud. De voorloopige

Grieksche regeering benoemde hem tot opperbevelhebber van eene expeditie tegen Lepanto (Epakto), de havenstad, die het dichtst bij Missoloenghi gelegen was. Van den beginne had hij te worstelen met de oproerige horden der Soelioten, die hij spoedig afdankte, daar zij zijn geld aannamen, maar hem niet gehoorzaamden. Hij stelde een vrijkorps van zes honderd man uit allerlei Grieksche stammen saam, en begon het door oefeningen voor de onderneming geschikt te maken. Toch berokkenden deze tegenspoeden hem zeer veel ergernis, zoodat hij zich herhaaldelijk ongesteld gevoelde.

Hij was gewoon iederen dag met groote vertooning een wandelrid te maken, begeleid door vijftig man lijfwacht, die hem te voet konden bijhouden, maar door het regenachtige weer moest hij dikwijls thuis blijven, en leed schade aan zijne gezondheid. Des avonds van den 15 Februari zat hij te spreken met twee Engelsche officieren, Stanhope en Parry — de laatste maakte zich zeer verdienstelijk door de Grieksche artillerie voor den aanslag op Lepanto te reorganiseeren — toen hij plotseling door hevige kramppijnen werd getroffen. Hij moest te bed gebracht worden, maar gevoelde zich den volgenden dag wat beter. Toen stormden een hoop oproerige Soelioten zijne kamer binnen, en eischten voldoening van vermeende grieven. Door groote tegenwoordigheid van geest en kalmte wist hij de woedende bende uit zijne kamer te verwijderen.

Toch herstelde de groote dichter vrij wel van dezen eersten aanval, en wijdde hij zich op nieuw geheel aan de Grieksche zaak. Hij vond tijd voor correspondentie, en schreef zijne laatste brieven aan Theresa Gamba. Hij meldde aan zijn grooten vriend Thomas Moore, dat de Grieksche artsen het er niet over eens waren, of hij een aanval van apoplexie of van epilepsie had doorstaan.

Intusschen hadden de Turken zich op de hoogte gesteld der onderneming tegen Lepanto — en werd deze vesting door een talrijk Turksch garnizoen versterkt. Te Missoloenghi kwamen telkens roofzieke Grieken van allerlei soort Byron bestormen met verzoeken om geld. Hij wilde er niet aan voldoen, omdat hij zijne middelen voor de groote zaak der Grieksche onafhankelijkheid moest sparen. De dagelijksche ergernis oefende evenwel een zeer slechten invloed, evenals de voortdurende regens, die hem beletten te paard te stijgen.

Zware rheumatische koortsen ondermijnden den zeer verzwakten lijder, die den 18den April 1824 te Missoloenghi den geest gaf — na maanden achtereen de ontzettendste kwellingen het hoofd te hebben geboden.

Dit alles werd voor Griekenland gedaan.

De edelste kunstenaars dweepten met de jonge Hellenen, die dikwijls toonden zooveel belangstelling niet te verdienen. Lord Byron bekroonde zijn stormachtig leven door zijne edele zelfopoffering voor Griekenland. En bijna drie kwart eeuw later ziet men nu het bijna verpletterde Griekenland naar den eisch der Mogendheden zich schikken in een vernederenden vrede. En Creta — dat reeds de sympathie van vader Vondel had gewonnen — Creta, de oorzaak van alles, zal misschien — zeer misschien — eenige verbetering in zijn staatkundigen toestand zien geboren worden. En zelfs dit is niet zeker. T. B.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VI.

Florentijn, Van Blijder Minne. — 's Gravenhage *W. P. van Stockum & Zoon*, 1897.

Zoo'n pseudoniem — Florentijn — is lang niet kwaad. Al zou ik den dichter met den vinger kunnen aanwijzen, ik zou het niet willen. Het is zoo aangenaam over Florentijn te spreken, en niet noodig te hebben van „den heer X," den tijdgenoot, den kunstbroeder, te gewagen. Voor jaren kwam er een bundeltje poëzie uit van een onbekenden dichter. Het was eene belofte voor de toekomst, toch bevatte het vele zwakke verzen. Er stond een zeer weidsche naam op het titelblad met het praedikaat Mr. van *doctor juris*. In zulk een geval is de beoordeelaar min of meer het slachtoffer zijner hoffelijkheid, als hij een hoffelijk man is. Maar Florentijn klinkt als de naam van een goed vriend, een gemeenzaam bekende, en het valt niet moeielijk in alle oprechtheid een vrijmoedig oordeel uit te spreken.

Van Blijder Minne is een vriendelijk, beminnelijk bundeltje, vol erotische poëzie, een genre, dat ten onzent zoo zelden met geluk beoefend wordt. Hooft, Jan Luiken, eenige gedichten van Staringh, eenige van C. Honingh, werden met lof bekend, en in Vlaanderen kwamen de erotische dichters na 1830 meermalen voor. De eerste bundels van Pol de Mont kunnen het getuigen. Maar de zeer moeilijke kunst, door Hooft, Bredero en Starter met zoo groot geluk beoefend, scheen later velen af te schrikken. Het is zeer ongemeen de gunst van de Muzen en van Eroos tevens te winnen — op snelle vleugels vliedt zoo vaak de minnegod.

„Ick sie je wel, al ga je snel!"

placht Bredero zijne snelvoetige liefjes na te zingen, en het schijnt wel, dat onze amoureuse dichters deze verzuchting den vluchtenden Amor nazingen, wanneer de erotische bezieling wegblijft.

Florentijn heeft alleraardigste, geestige, tevens blijgeestige, minneliederen in zijn bundel verzameld. Een zijner aangebedenen noemt hij Ysela — misschien is er maar ééne aangebedene, die vele namen draagt. Ysela heeft een kostuum van markiezin uit de dagen van Marie Antoinette gekozen, en gaat met haar ridder naar een feest. En nu neemt de dichter het woord:

„O guitig kind, zoo jong en zoo oud,
„Wat genot u aan te staren!
„U ziende, zie ik het geestig verleên,
„Dat van voor honderd jaren!

„Gij zijt een meiske van David Bles,
„Mij lachend in de armen gevlogen:
„Een jong, mooi zusje van Betje Wolff,
„Met heur grappige duvelkensoogen."

In de zeventiende eeuw, heel in het begin, zeide de dichter Malherbe tot den jonge Louis XIII:

„Ce que Malherbe écrit, dure éternellement."

Florentijn ziet mij verwijtend aan, omdat ik dit woord van Fransche zelfvergoding zoo dicht naast dit allerliefste vers plaatste. Maar ik deed het eenvoudig, omdat ik meen, dat zulk een welgeslaagd kunstwerkje niet licht zal vergeten worden. Florentijn heeft nog een ander, even aantrekkelijk Ysela-vers gemaakt:

„Een aardig meiske van David Bles
„Met slanke bevallige leden,
„Met geestig neusje en nog geestiger oog,
„Is plots uit haar lijst getreden.

„Zij verlaat het vertrek, verlaat het huis,
„Verzeld van een vuurgen aanbidder,
„En al blozend heeft zij d' arm aanvaard
„Van haar opgetogen ridder.

„Verbaasd ziet haar de meester na . . .
„„Wat gaat mijn kindje beginnen?"
„—„Och, oude meester, zij is nog jong,
„„En wie jong is, die wil . . . minnen!"

„Wat thans geschiedt, het is uw werk:
„„*Uw* hand gaf haar het leven;
„„En dat heerlijke leven, haar eigendom,
„„Dat heeft ze *mij* nu gegeven."

Inderdaad dit is een zang van „Blijder Minne." Aardige tegenstelling met de zangen van droeve, lijdende liefde, zoo als ze met meesterhand door Heléne Swarth (mevrouw Lapidoth) zijn geschreven. Ook Florentijn heeft zijne zeer ernstige oogenblikken. Zijn symbolisch lied *Liefde* beschrijft der minne loop door al de jaargetijden. Hij begint met een smetloos besneeuwd winterlandschap, en teekent de seizoenen der liefde, die tot den winter terug leiden, wanneer de toekomst der liefde dood is.

Florentijn herinnert aan Heinrich Heine en aan de gezusters Loveling. Zijn eenvoudig lied laat een zacht weemoedigen indruk na. Virginie Loveling heeft eens het eerste couplet van haar: *De inhaling van den Pastoor*, aldus geschreven:

„Dat was een versieren en tooien
„In 't dorp met bloemen en groen;
„Er stonden boompjes bespannen
„Met wit en blauw katoen."

Florentijn zegt in zijne *Joyeuse Rentrée*:

„Dat was me een drukte, een reppen
„Al in die gantsche dreef!
„Elk deed naar zijn beste vermogen;
„Geen plekje, dat achter bleef."

Het onderwerp der beide gedichten is geheel verschillend. Beide strofen zijn tevens geheel verschillend, maar toch spreekt er uit, hoe beide kunstenaars op dezelfde wijze worden aangedaan, hoe beider geest op dezelfde wijze getuigt.

In dezen bundel vind ik twee grootere gedichten: *Beatrijs* en *Boaz*. In het algemeen heeft het middeleeuwsche metrum, het middeleeuwsche naïeve droomen, grooten invloed op dezen dichter. Hij verhaalt het Maria-mirakel ten gunste van Beatrijs gewrocht nog eens in het kort, en zegt dan, dat Beatrijs aan hem een wonder heeft verricht. Zij heeft zijn hart bewaakt in de gedaante der aanstaande geliefde. Misschien is hier eene overdrijving van sentiment, eene zekere weekheid op te merken, die gelukkig elders volkomen ontbreekt. De Hebreeuwsche legende van Boaz en Ruth wordt eveneens in middeleeuwschen toon verhaald, en de dichter zegt, dat hij die lezing bij Willem van Hildegaersberch heeft gevonden. Ik acht Florentijn gelukkig zulk een gedicht bij den middeleeuwschen sprookspreker te hebben opgemerkt, daar het tot nog toe volkomen onbekend was. De bewerking van de Boaz-legende heeft zeer veel moois in de détails, maar het heterogene van inhoud en vorm komt telkens storend tusschen beide.

Tusschen de gedichten verschijnen tweemaal eenige korte sententiën in proza. Eéne vooral is zeer zinrijk. Florentijn uit de volgende verzuchting: „Ach, mochten onze dichters — schoonheidsapostelen — toch eens ophouden mijn gezicht en gehoor te kwetsen met leelijk afgeknotte, of op andere wijze verminkte woorden als: plekj', takj', boschj', spond', liefd', lent', luwt', lucht'ge, droev'ge, bloem'je, donz'ge, graaz'ge, ov'r, oev'r, wat'r, etc. etc. Die woorden staren mij aan als van nature mooie boomen, treurig geschonden door fanatieke snoeiers; mismaakten, in wier overgebleven loof de poëzie niet langer wil ruischen."

Mocht deze wensch in vervulling gaan, o Florentijn!

* * *

Dramatische werken van H. J. Schimmel. Tweede reeks. Een Deugniet. — Nacht en Morgenrood. — Het boek Job. — In de Directiekamer. Schiedam. *H. A. M. Roelants*, 1897.

De lezers van dit tijdschrift hebben Schimmel's beide vaderlandsche drama's:

Een Deugniet en *Nacht en Morgenrood*, voortreffelijk geïllustreerd — *Een Deugniet* door Ch. Rochussen, 2de deel (1891), *Nacht en Morgenrood* door J. Hoynck van Papendrecht, 9de deel (1896) — reeds vroeger leeren kennen. Het drama: *Het boek Job* is uit het Duitsch vertaald, en *In de Directiekamer* een gelegenheidsstuk bij de voltooiing van den nieuwen Amsterdamschen schouwburg.

De dichter heeft bij deze uitgaaf nog iets geheel nieuws gegeven — historische aanteekeningen over de geschiedenis van het Amsterdamsche tooneel in de jaren 1890—1896. Hier ontvangt men geheel onverwacht een uiterst belangrijk hoofdstuk over de historie van ons nationaal tooneel in de zeven jongst verloopen jaren, maar ook van vroeger. Schimmel begint met 1774, toen de hulpschouwburg op het Leidsche Plein geopend werd. In scherpe, krachtige trekken teekent hij den toestand van het Amsterdamsche tooneel tijdens de Bataafsche republiek, toen des Maandags tooneelspelen, des Woensdags blij- of kluchtspelen en Zaterdags treurspelen werden vertoond. Er leefden toen groote acteurs en actrices, maar de oorspronkelijke tooneelstukken schenen zeer middelmatig.

Tijdens de inlijving waren het juist deze welsprekende stemmen, die de schouwburgbezoekers troostten, ware het alleen maar, omdat de vaderlandsche taal krachtig en harmonisch werd uitgesproken. Maar, na de korte herleving van de dramatische kunst in de opstandsdagen van 1830, kwam er kwijning. De concurrentie der kleinere schouwburgen, die vaudevilles en nog vertering op den koop toegaven, deed het Leidsche Plein groote nadeelen. Uitmuntend heeft Schimmel ter dezer plaatse de allerzonderlingste persoonlijkheid van Jan Hilman geschilderd. Hilman was een theaternar, en bracht zijn geheele leven door, om tooneelstukken te verzamelen, over vroegere tooneelspelers te schrijven, en met een miniatuur-tooneel in zijne studeerkamer dramatische vertooningen te houden. Ruw en onbeschaafd, met een omroepersstem, en een aansprekersgezicht, vertoonde hij zich altijd in het zwart, met een hoogen hoed en een dikken rotting, op welks massieven knop hij gewoonlijk zijn kin deed rusten.

Zeer juist zegt Schimmel: „Hij sprak „van zijn vriend Koo, wat Jacob van „Lennep, van Jan Wind, wat Mr. J. van „'s Gravenweert, van Sam Jan, wat S. J. „van den Bergh, van Bram, wat prof. „des Amorie van der Hoeven, van Hoffie, „wat W. J. Hofdijk, van 't Bulletje, of bij „heel mooi weer, 't Bolletje, wat A. J. de „Bull beteekende, van Schummel, indien „deze in zijn oogen geen kwaad, of van „den „verwaten gek", indien deze 't wel „had gedaan, wat nog wel eens gebeurde. „Zijn vriend Koo kon 't aardigst met „hem omspringen. Een vijand van alle „beleefdheidvormen, greep Jan soms, als „Koo een snuifje nam, naar en in diens „doos. Koo knipte haar dan gemeenlijk, „onder 't kalm voortzetten van 't gesprek, „haastig toe, in welk geval Jan geen enkel „snuifje kreeg. Het ontvangen geestelijk „snuifje toch, hem zoo van harte gegund, „liet hij ongebruikt."

Hilman maakte zich zeer verdienstelijk voor het herbouwen van wat hij in zijn plat Amsterdamch „de Leidsche Kast" noemde. Later toonde hij zich een tegenstander van de Vereeniging: Het Nederlandsch Tooneel, en spande hij met velen samen, die door het optreden dezer vereeniging hunne belangen geschaad zagen. Opmerkelijk was ook de vijandige toon der verslaggevende journalisten, die altijd — behoudens enkele gunstige uitzonderingen — veroordeelden, wat door die Vereeniging uit eerlijke belangstelling in den Amsterdamschen schouwburg en het Nederlandsch tooneel werd gedaan.

Schimmel heeft eene geestige satire op deze altijd afkeurende verslaggevers geschreven, toen de jongste schouwburg geopend werd. Het stukje heet: *In de Directiekamer*, *dramatische schets in één*

bedrijf. De Schouwburgdirecteur Van Raadt heeft geen stuk kunnen vinden geschikt tot opening van het tooneel. Hij heeft daarom een viertal dramatische critici uitgenoodigd, en hoopt, dat zij door hoogere aesthetische wijsheid in staat zullen zijn, hem zulk een stuk te verschaffen. Maar de heeren kunnen wel aanmerkingen, maar geene stukken maken. Een dichter Van Ghent, zegt hun de waarheid, en deelt den Directeur mede, dat hij op zijn leeftijd er van afziet nieuwe dramaas te schrijven. Eindelijk spreekt Janus Simpel, kamerbewaarder van den Directeur, eene feestrede uit in vrije comische verzen, die den besten indruk maakt.

De tooneel-recensenten willen verandering in de richting der kunst. Een van hen zegt van den directeur:

„Hij volg' der jongren richting;
„Want slechts een nieuwe Kunst voegt bij de nieuwe Stichting!"

De dichter Van Ghent antwoordt op dezen eisch:

„Ik eerde uw kennis vaak. 'k Zou haar nog hooger eeren,
„Als gij in 't gispen 't zwakst, het sterkst waart in 't waardeeren;
„Voor schrijver en artist, dien gij tot doelwit koost,
„Bij 't scherp woord van verwijt een zachter gaaft van troost.
„Uw nieuwe Kunst! Ik ken haar sombre en en schelle kleuren!
„Haar lach, een schaterlach, doet ons gehoorvlies scheuren,
„Haar woede is als de draak, die vuur en sulfer braakt;
„Haar kamp een worsteling, waarbij 't gebeente kraakt;
„Haar kunstnaar, een genie, die dolende in zijn richting,
„Als philosoof de Idee doet heerschen in de dichting,
„Zich dùs in haar verdiept, dat zij hem overheert,
„De meesteresse wordt en 't brein hypnotiseert,
„Dat dan gestalten vormt, die, handlend als personen,
„Van den normalen mensch vaak slechts het masker toonen.
„Uw Kunst, ze is grof; verfijnd verloopt zij in de School,
„Die teert op de mystiek en wegschuilt in 't symbool.
„Wij willen anders!"

Schimmel zegt in zijne historische aanteekeningen dat de vereeniging: Het Nederlandsche Tooneel jaren lang het mikpunt bleef van de verslaggevers, althans van de meeste, in de dagbladen. De oprichters der vereeniging, die veel waagden en niets te winnen hadden, rekenden op de waardeering en steun van de onpartijdige voorstanders van het tooneel. Ook die bleef uit. De *guerilla* werd steeds heftiger gevoerd. Men verweet het Bestuur, dat het door onkunde den besten artisten geene gelegenheid gaf zich te ontwikkelen. Het repertoire deugde niet, de vertalingen werden voor gebrekkig versleten, de regie veroordeeld. Daarentegen werden andere tooneelgezelschappen gestaag geprezen. Van daar Schimmel's kleine schets bij de opening van den nieuwen schouwburg op 1 September 1894. Hij zegt er van: „Het zou de zwanenzang zijn van den auteur, die daarin een afscheidgroet trachtte te brengen aan het aesthetische keurkorps (de verslaggevers), dat hem steeds had begeleid.

In de hoop, dat het woord „zwanenzang" moge blijken onjuist te zijn geweest, kan ik mij zeer wel vereenigen met het denkbeeld van Schimmel, dat zijne korte schets: *In de Directiekamer* „eene vrij onschuldige scherts" is geweest. Maar men heeft hem met allerlei verwijten overstelpt. De tooneelcritiek kon geen ongelijk hebben. Aan het slot zijner aanteekeningen gekomen, zegt hij deze merkwaardige woorden tot de booze keurmeesters der critiek:

„Uw strijd „voor 't Schoone en Goede" van 1874 tot 1894 gevoerd, is wel eens vergeleken bij het kallen van jonge en oude wijfjes rondom de dorpspomp. Ieder snatert vrijmoedig er op los met innig zelfbehagen en zelfbewondering, maar: ... inmiddels is het noenmaal op de potkachel aangebrand. Zou die vergelijking ten eenenmale onwaar zijn?" T. B.

